http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi
Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

(TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE)
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi için Yazım Kuralları:

- Makaleler word formatında 7 sayfayı geçmemelidir.
- Makalelerin 150 kelimeyi geçmeyen Türkçe özeti ve İngilizce abstract bulunmalıdır.
- Makaleler 12 punto ile Times New Roman ile yazılmalıdır. Alttan, üstten, sağdan ve soldan 3 cm boşluk bırakılmalıdır.
- Makalelerde yazarların adı, soyadı, babasının adı, e-posta adresi, telefonu, kurumu ve adresi açıkça belirtilmelidir.
- Kullanılan dipnotlarda bilimsel yazım kurallarına dikkat edilmelidir.
- Makaleler genel olarak: Özet, Giriş, Alt Bölümler, Sonuç ve Kaynakça şeklinde hazırlanmalıdır.

(AZƏRBAYCAN TÜRKCƏSİNDƏ)
TURAN-SAM Beynəlxalq Elmi Arbitrli Mövsümlük Jurnal Üçün Məqalə Yazma Qaydaları:

- Məqalələr word formatında 7 səhifəni keçməməlidir.
- Məqalələrin 150 sözü keçməyən Türk dilində məzmunu (ÖZET) və İngilis dilində ABSTRACT yer almalıdır.
- Məqalələr 12 şrift ilə Times New Roman ilə yazılmalıdır. Altdan, üstdən, sağdan və soldan 3 sm abzas buraxılmalıdır.
- Məqalələrdə yazıçıların adı, soyadı, atasının adı, e-poçt ünvanı, telefon, Təşkilat və ünvanı göstərilməlidir.
- İstifadə edilan haşiyələrdə(index) elmi yazma qaydalarına riayət edilməlidir.
- Məqalələr ümumiyyətlə: Məzmun, Giriş, Alt Hissələr, Nəticə və Ədəbiyyat şəklində hazırlanmalıdır.

(ENGLISH)
TURAN-SAM International Journal for the Scientific Seasonal Writing Refereed:

- Articles should not exceed 7 pages in word format.
- The article does not exceed 150 words of the abstract should include an abstract in Turkish and English.
- Articles must be written in Times New Roman 12 pt. Bottom, top, right and left 3 cm margins should be left.
- Articles of the author's name, surname, father's name, e-mail address, phone and address of institution should be clearly stated.
- Used in footnotes to the rules of scientific writing should be considered.
- The article in general: Summary, Introduction, Sub-Chapters, Conclusion, and References should be prepared in the form.

(РУССКИЙ)
Требования к рукописям, предоставляемым в международный научно рецензируемый сезонный журнал "TURAN-SAM"

- Объем статьи не должен превышать 7 страниц в формате MS Word.
- Статьи должны содержать резюме на турецком и английском языках объем которых не должны превышать 150 слов.
- Текст статьи должен быть набран шрифтом Times New Roman, 12пт. Параметры страницы (поля): верхнее, нижнее, левое и правое – 3.0 см.
- Статьи оформляются по образцу: название; имя отчество и фамилия авторов; полное название учреждений, в которых выполнялось исследование, их почтовые и электронные адреса
- Используемые в примечаниях к правилам научного письма должны быть рассмотрены.
- Статьи в целом должны содержать: аннотацию, введение, подзаголовки, выводы и список литературы

www.turansam.org

YIL: 2017 CİLT: 9 SAYI: 36 SONBAHAR - 2017 YEAR: 2017 VOLUME: 9 ISSUE: 36 AUTUMN - 2017
TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi

p-ISSN: 1308-8041
e-ISSN: 1309-4033

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi
www.turansam.org

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

CİLT: 9 SAYI: 36 SONBAHAR - 2017
VOLUME: 9 ISSUE: 36 AUTUMN - 2017

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi
Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

TURAN-SAM (TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezinin) Uluslararası Endekslerce Taranıp Dizinlenen Bilimsel Mevsimlik Dergisi Hakemli bir Dergidir.
TURAN-SAM dergisi 3 ayda bir, yılda dört kez olmak üzere yayımlanmaktadır.

CİLT: 9 SAYI: 36 SONBAHAR – 2017
VOLUME: 9 ISSUE: 36 AUTUMN – 2017

p-ISSN: 1308-8041 (BASILI - PRINTED) / e-ISSN: 1309-4033 (DİJİTAL - DIGITAL)

DERGİ İMTİYAZ SAHİBİ: TURAN-SAM (TURAN Stratejik Araştırmaları Merkezi)
Kurucu Genel Başkanı Yrd. Doç. Dr. Elnur Hasan MİKAİL

Genel Yayın Yönetmeni: Prof. Dr. Ata ATUN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Mutluhan AŞIRIM

Editörler: Prof. Dr. Gazi UÇKUN
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA
Doç. Dr. Süleyman DOĞAN
Yrd. Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU
Uzman Andaç KARABULUT
Metanet ALİYEVA

Baskı ve Cilt: SAGE Matbaacılık

Baskı Tarihi: Aralık, 2017

Matbaa: SAGE YAYINCILIK
Kazım Karabekir Cad. Kültür Çarşısı
No: 7 / 101-102 İskitler / ANKARA
Tel: 0312 341 00 02 - 0312 341 00 05 Cep: 0549 341 00 02
www.sageyayinevi.com bilgi@sageyayinevi.com

Yönetim Yeri Adresi: Kars Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Merkez Kampüs 36100, KARS, TÜRKİYE CUMHURİYETİ
Telefon / Belgegeçer (Faks): +90 474 225 15 50 (+1842)
Web adresi: www.turansam.org
e-posta: emikail@turansam.org

ProQuest ULRICHSWEB Google INDEX COPERNICUS DergiPark DAİJ
OAJI GIF CiteFactor pulget
BASE SOBIAD ASOS arastirmax TO-KAT Ulusal Toplu Katalog
Akademik Dizin OpenAIRE WorldCat

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi
Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

DANIŞMA KURULU
Ordinaryüs Prof. Dr. Erlanıstay SULTANBURAT, KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Akif MUSAYEV, AZERBAYCAN
Prof. Dr. Alparslan AÇIKGENÇ, TÜRKİYE
Prof. Dr. Ali Osman ÖNZİL, TÜRKİYE
Prof. Dr. Ata ATUN, KKTC
Prof. Dr. Cavid HASANLI, AZERBAYCAN
Prof. Dr. Cihan ŞUAA, TÜRKİYE
Prof. Dr. Fatih İRİKÇİOĞLU, TÜRKİYE
Prof. Dr. Gazi UÇKUN, TÜRKİYE
Prof. Dr. Hasi Duran, TÜRKİYE
Prof. Dr. Halim KAZAN, TÜRKİYE
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA, TÜRKİYE
Prof. Dr. Hayati AKTAŞ, TÜRKİYE
Prof. Dr. Hüsnü KARADAL, TÜRKİYE
Prof. Dr. Kamil Veli NERİMANOĞLU, TÜRKİYE
Prof. Dr. Kazımbay ŞAKTYOJAOĞLU, KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Mehrie SULTAYEVA, AZERBAYCAN
Prof. Dr. Mehmet ÇİMAY, TÜRKİYE
Prof. Dr. Mirbir QARAYEVA, AZERBAYCAN
Prof. Dr. Muhsinem KAŞİKÇİ, AZERBAYCAN
Prof. Dr. Mehmet KALOĞLU, TÜRKİYE
Prof. Dr. Musa GÖKMEN, AZERBAYCAN
Prof. Dr. Nadir MİRZEYEV, AZERBAYCAN
Prof. Dr. Necmettin ÜNİVER, TÜRKİYE
Prof. Dr. Sevinçlar ÖRDİMİŞLİ BORÇALIGÖRCİSTAN)
Prof. Dr. Tuğrul KEÇİİŞLİ, AZERBAYCAN
Prof. Dr. Ufuk TAVŞUL, TÜRKİYE
Prof. Dr. Vaqif ARTUHANLI, AZERBAYCAN
Prof. Dr. Yaşar GÜLİŞİLİ, TÜRKİYE

BİLİM KURULU
Doç. Dr. Abbas KARAAĞAÇLI, TÜRKİYE
Doç. Dr. Abdüş GARİFULLİNA, TATARİSTAN(RUSYA)
Doç. Dr. Ayım YERİMBETOVA, KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Ayhan FAİK-SOY, AZERBAYCAN
Doç. Dr. Balıqdı OQLANOVA, KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Cemalettin CAMCI, TÜRKİYE
Doç. Dr. Dilorom HAMİRAYEVA, ÖZBEKİSTAN
Doç. Dr. Elman ALİYEV, BORÇALI/GÜRCİSTAN
Doç. Dr. Hüseyin YILMAZ, TÜRKİYE
Doç. Dr. Gülnara GOCAEVA MEHMEDOVA, TÜRKİYE
Doç. Dr. Kamile GÜLÜM, TÜRKİYE
Doç. Dr. Mehmet KARAGÜL, TÜRKİYE
Doç. Dr. Mühtel Serhan TAFLOVOĞLU, TÜRKİYE
Doç. Dr. Ali Murat YATİPOĞLU, TÜRKİYE
Doç. Dr. Mustafa SEVİM, TÜRKİYE
Doç. Dr. Özlem BENGİSİ, TÜRKİYE
Doç. Dr. Ramazan BİÇER, TÜRKİYE
Doç. Dr. Rengül ABİLHAMİTKIZI, KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Sabrittin GÜNDÜZ, TÜRKİYE
Doç. Dr. Süleyman DOĞAN, TÜRKİYE
Doç. Dr. Temur KURAL, TÜRKİYE
Doç. Dr. Tuğrul İSMAYİL, AZERBAYCAN
Doç. Dr. Türker ERDOĞAN, TÜRKİYE
Doç. Dr. Ülker MAHMUDOVA, AZERBAYCAN
Yrd. Doç. Dr. Ahmet AYTAÇ, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Adil ABDULLAH, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Alexsandr KUZNETSOV, ÇUVAŞİSTAN/RUSYA
Yrd. Doç. Dr. Çağatay BENİŞİK, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Osman KÖSE, TAYVAN
Yrd. Doç. Dr. Fethi Ahmet YÜKSEL, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim OKATAN, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Hamdi KORAŞ, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. İbrahim USTA, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Kamile Bahar AYDIN, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Kemal KOÇAK, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Muhammet Fatih ÇAKIR, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Muharrem YILDIZ, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Nemiz HUSEYNLİ, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Nurbaca AKBULADY, KIRGIZİSTAN
Yrd. Doç. Dr. Osman Gazi AKSOY, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Osman Nuri BAHR, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Osman SÖNMEZ, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Refet BURTZ, KKTC
Yrd. Doç. Dr. Sedat GÖMÜŞ, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Uğur GÜVENÇ, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Vera KURBAN, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Zülfiyye İSMAİTİL RAHİCVAN/AZERBAYCAN
Dr. Rza ALTUN, TÜRKİYE

www.turansam.org

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İÇİNDEKİLER

(1)
Dr. Abdulhamit KAVAK
SÜMER ORDUSUNDA ASKERİ ORGANİZASYON
MILITARY ORGANIZATION IN THE SUMERIAN ARMY
SAYFA 21

(2)
Yrd. Doç. Dr. Mahire ÖZÇALIK
İPEK YOLUNDA KAŞGAR
KASHGAR ON THE SILK ROAD
SAYFA 27

(3)
Prof. Dr. Ali Osman ENGİN; Mustafa Çağrı ENGİN; Dr. Muhammed Çağatay ENGİN
PROGRAM GELİŞTİRME VE ÇOCUK GELİŞİMİ AÇISINDAN YETİŞKİN EĞİTİMİ
CURRICULUM DEVELOPMENT AND ADULT EDUCATION ACCORDING TO CHILD GROWING UP
SAYFA 31

(4)
Yrd. Doç. Dr. Çetin KAPLAN; Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜVEN
YEREL YÖNETİMLERDE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK VE WHISTLEBLOWING
ORGANIZATIONAL COMMITMENT AND WHISTLEBLOWING IN LOCAL GOVERNMENTS
SAYFA 41

(5)
Doç. Dr. Hakan TÜRKMEN; Y. L Öğrencisi Elif KAYA
BİLİMİN DOĞASI ANLAYIŞ FARKLILIKLARI: SINIF VE FEN BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARI KARŞILAŞTIRMASI
THE DIFFERENCES IN THE PERSPECTIVE OF NATURE OF THE SCIENCE: A COMPARISON OF CLASSROOM AND SCIENCE TEACHING CANDIDATES
SAYFA 52

(6)
Öğr. Gör. Dr. Erkan ARSLAN
OSMANLI DEVLETİNDE BÜROKRATİK YAPIDA DEĞİŞİM: BİR GÜÇ ODAĞI OLARAK BÜROKRATİK ELİTLERİN YÜKSELİŞİ

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

CHANGE IN THE BUREAUCRATIC STRUCTURE OF THE OTTOMAN EMPIRE: RISE OF BUREAUCRATIC ELITES AS A POWER FOCUS
SAYFA 60

(7)
Yrd. Doç. Dr. Veli KÖROĞLU
STRATEJİK ÖNEMİ OLAN BİR ORGANİZASYONDA GERÇEKLEŞTİRİLEN DEĞİŞİM PROJESİNE KARŞI DİRENÇ VE DİRENCİN NASIL KIRILDIĞINI GÖSTEREN ÖRNEK ÇALIŞMA
RESISTANCE TO ALTERATION FOR AN ORGANIZATION WHICH HAS STRATEGIC IMPORTANCE
SAYFA 71

(8)
Doç. Dr. İbrahim YILMAZ; Arş. Gör. Yusuf KARAKUŞ; Arş. Gör. Dr. Koray ÇAMLICA; Öğr. Gör. Lutfullah Sadi TOPRAK
TURİZM ALANINDAKİ BİBLİYOMETRİK ÇALIŞMALAR: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
BIBLIOMETRIC STUDIES IN TOURISM: THE CASE OF TURKEY
SAYFA 83

(9)
Doç. Dr. Hasine ŞEN
BULGARİSTAN TÜRK ÖYKÜSÜNDE TÜRK AYDINI VE ETNİK TEMİZLİK SÜRECİ
THE REPRESENTATION OF THE TURKISH INTELLECTUAL AND HIS/HER *RESPONSE TO ETHNIC CLEANSING IN THE SHORT STORIES OF TURKISH WRITERS FROM BULGARIA*
SAYFA 89

(10)
Öğr. Gör. Zehra TÜRK; Uzm. Mutlu TOKMAK
SÜRDÜRÜLEBİLİR YEREL KALKINMA KAPSAMINDA SAKİN ŞEHİR (CITTASLOW) HAREKETİNE YÖNELİK ARTVİN-ŞAVŞAT YÖNETİCİLERİ ÜZERİNDE BİR UYGULAMA
CITTASLOWS-AS PART OF SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT A PRACTICE CONDUCTED WITH ARTVIN-ŞAVŞAT LOCAL GOVERNORS
SAYFA 97

(11)
Öğr. Gör. Zehra TÜRK; Uzm. Mutlu TOKMAK
SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA ALTERNATİF TURİZM ÇEŞİDİ OLARAK EKO-TURİZM: MARMARİS İLÇESİ ÖRNEĞİ

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ALTERNATIVE TOURISM VARIOUS ECO-TOURISM: İN CASE OF MARMARIS TOWN
SAYFA 104

(12)
Dr. Orhan GÖKTEPE
IRAKLI KÜRTLERİN BAĞIMSIZLIK REFERANDUMU VE SONRASI
IRAQİ KURDS' INDEPENDENCE REFERENDUM AND AFTERWARDS
SAYFA 109

(13)
Yrd. Doç. Dr. Adem PALABIYIK
BİLGİ VE DEĞER BAĞLAMINDA İSLAM SOSYOLOJİSİ'NİN MÜMKÜNLÜĞÜ ÜZERİNE BİR DENEME
AN ESSAY ON THE POSSIBILITY OF ISLAMIC SOCIOLOGY IN THE CONTEXT OF KNOWLEDGE AND VALUE
SAYFA 116

(14)
Doç. Dr. İlkin GULİYEV
GÖVSİ TEBRİZİ'NİN DİLİNDE KULLANILMIŞ ŞART YAN CÜMLELİ VE KARŞILAŞTIRMA YAN CÜMLELİ BİRLEŞİK TÜMCELERİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ
STRUCTURAL FEATURES OF COMPARATIVE CONDITIONAL CLAUSES AND COMPLEX SENTENCES IN THE LANGUAGE OF GOVSI TABRIZI
SAYFA 124

(15)
Öğr. Gör. Deniz BAŞ; Mehmet ETLİOĞLU; Öğr. Gör. Neşe ULUKOCA
STRATEJİ VE STRATEJİK YÖNETİM ARAÇ, TEKNİK VE YAKLAŞIMLARI
STRATEGY AND STRATEGIC MANAGEMENT TOOLS, TECHNIQUES AND APPROACHES
SAYFA 132

(16)
Uzm. Hasan GÜL
TERÖRİZMİN FİNANSMANI OLARAK NARKO-TERÖR: PKK ÖRNEĞİ
FINANCE OF TERRORISM AS NARCO-TERROR: SAMPLE OF PKK
SAYFA 139

(17)
Cüneyt ULUTİN; Hilal DEMİRKESEN-BIÇAK
PROGNOSTIC FACTORS FOR TREATMENT OF GLIOBLASTOMA

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

MULTIFORME
GLİOBLASTOMA MULTİFORME TEDAVİSİNDE PROGNOSTİK FAKTÖRLER
SAYFA 147

(18)
Uzm. Pelin ALİYEV; Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN
SİYASİ PARTİLERİN YASAL STATÜSÜ VE KAPATILMASI REJİMİ: FRANSA ÖRNEĞİ
THE JURIDICAL STATUS OF POLITICAL PARTIES AND ITS REGIME OF CLOSURE: CASE OF FRANCE
SAYFA 153

(19)
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ragıp GÖRGÜN; Arş. Grv. Sadık KARAOĞLAN; Öğr. Gör. Abdulkadir BARUT
İŞSİZLİK ORANLARININ FİNANSAL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: G-20 ÜLKELERİ İÇİN EKONOMETRİK BİR ANALİZ
EFFECTIVENESS OF UNEMPLOYMENT RATE ON FINANCIAL DEVELOPMENT: AN ECONOMETRIC ANALYSIS FOR G-20 COUNTRIES
SAYFA 161

(20)
Okt. Kürşat SENGER; Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim KAYA
ÖĞRETMENLERİN LİDERLİK YÖNELİM ALGILARININ YAŞ VE CİNSİYET DEĞİŞKENLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ
AN INVESTIGATION OF TEACHERS' LEADERSHIP ORIENTATION PERCEPTIONS IN TERMS OF AGE AND GENDER VARIABLES
SAYFA 168

(21)
Uzm. Erdal SEZGİ
HANLIK DÖNEMİ (1747-1828) REVAN BÖLGESİ'NDE EKONOMİK YAPI
THE ECONOMIC STRUCTURE OF THE HANLIK PERIOD (1747-1828) IN THE REVOLUTION AREA
SAYFA 176

(22)
(YL Öğrencisi) Elif OĞUZ
ESKİ ÇAĞDA MEZOPOTAMYA COĞRAFYASINDA TİCARETİ YAPILAN TARIM ÜRÜNLERİ
THE GEOGRAPHY OF MESOPOTAMIA IN ANCIENT TIMES TRADED IN AGRICULTURAL PRODUCTS

SAYFA 186

(23)

Arş. Gör. Leman Sinem TOPCUOĞLU

UNDERSTANDING OF THE WORLD FROM WEBERIAN PERSPECTIVE

WEBERİN PERSPEKTİNDEN DÜNYAYI ANLAMAK

SAYFA 195

(24)

Arş. Gör. Meral AKYÜZ; Prof. Dr. Orhan BATMAN

EV PANSİYONCULUĞU TANIM DENEMESİ

AN ATTEMPT AT CONCEPTUALIZING THE COMMERCIAL HOME ENTERPRISE

SAYFA 203

(25)

Prof. Dr. Necdet HACIOĞLU; Yrd. Doç. Dr. Ramazan GÖRAL

PABON LASSO MODELİ'NİN OTEL İŞLETMELERİNDE ETKİNLİK ÖLÇÜM ARACI OLARAK KULLANILMASI

USING OF PABLO LASSO MODEL AS EFFICIENCY MEASUREMENT TOOL IN HOTEL BUSINESSES

SAYFA 208

(26)

Doç. Dr. Özcan SEZER

OSMANLI DEVLETİ'NDEN GÜNÜMÜZE YEREL YÖNETİMLERDE DEĞİŞİM SÜRECİ VE REFORM

THE PROCESS OF CHANGE AND REFORM IN LOCAL GOVERNMENT FROM THE OTTOMAN EMPIRE TO THE PRESENT DAY

SAYFA 219

(27)

Bahar DEMİRCİ; Yrd. Doç. Dr. Aysun Rabia HAMZAOĞLU BİRER

MÜZİK EĞİTİMİ ANABİLİM DALINDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN MÜZİK DİNLEME VE ÇALMA ALIŞKANLIKLARI (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

LISTENING TO MUSIC AND PLAYING INSTRUMENTS HABITS OF STUDENTS WHO STUDY AT DEPARTMENT OF MUSIC TEACHING (NIĞDE ÖMER HALISDEMIR UNIVERSITY SAMPLE)

SAYFA 227

(28)

Doç. Dr. Enis TULÇA

BİR HATIRATIN 96 YILLIK BİLİNMEYEN YOL HARİTASI

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

THE UNKNOWN ROADMAP FOR 96 - YEAR MEMOIRS
SAYFA 234

(29)
Yrd. Doç. Dr. İsmail Tamer TOKLU
LOGO ELEMANLARININ MARKAYA YÖNELİK TUTUMA ETKİSİ: LOGO DEĞİŞİMİ YAPAN MARKALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
THE EFFECT OF LOGO ELEMENTS ON ATTITUDE TOWARD BRAND: A RESEARCH ON THE BRANDS MAKING LOGO CHANGE
SAYFA 242

(30)
Öğr. Gör. Hasan HAKSES; Öğr. Gör. Mehmet BÜYÜKÇİÇEK
HAZAR BÖLGESİ'NİN ENERJİ POTANSİYELİ VE DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ YERİ
THE POWER POTENTIAL OF THE HAZAR REGION AND THE PLACE IN THE WORLD ECONOMY
SAYFA 255

(31)
Ahmet AYTAÇ
OSMANLI KUMAŞ SANATINDAKİ MOTİFLERİN GÜNÜMÜZ EŞARP TASARIMINA YANSIMASI
REFLECTION OF THE MOTIFS IN OTTOMAN FABRIC ART INTO THE LATEST EMOTION DESIGN
SAYFA 263

(32)
Yrd. Doç. Dr. Hülya UYSAL
TÜRK TOPLUM DÜZENİ VE KÜLTÜRÜNDE HEYKEL SANATININ YERİ VE ÖNEMİ İLE KADIN İMGESİNE BİR BAKIŞ: YAŞAMI ÜRETEN KADIN
A VIEW ONTO THE IMAGE OF WOMAN ALONG WITH AN EVALUATION ON THE PLACE AND IMPORTANCE OF SCULPTURE IN TURKISH CULTURE AND ORDER OF SOCIETY: WOMAN PRODUCING THE LIFE
SAYFA 269

(33)
Doç. Dr. Mehmet KÖK; Yrd. Doç. Dr. Mustafa ERCENGİZ
ÖĞRETMENLERİN MOBBİNG ALGILAYIŞLARI İLE BOYUN EĞİCİ DAVRANIŞLAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE MOBBING COMPREHENSION OF THE TEACHERS WORKING IN PRIMARY SCHOOLS AND SUBMISSIVE BEHAVIOURS
SAYFA 276

(34)
Doç. Dr. Mehmet KÖK; Arş. Gör. Aslı BALCI; Arş. Gör. Şeyma BİLGİZ
OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN VE ÖĞRETMEN ADAYLARININ KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİSİNE YÖNELİK METAFORLARI
METAFORS FOR PRE-SCHOOL TEACHERS AND TEACHER CANDIDATES' COURSE STUDENTS
SAYFA 290

(35)
Dr. Sevda BAYRAM
DOĞU ANADOLUNUN JEOMORFOLOJİK GELİŞİMİNDE "PERİ SUYU" HAVZASININ YERİ
THE LOCATION OF "PERI SUYU" REASON IN GEOMORPHOLOGICAL DEVELOPMENT OF THE EASTERN ANATOLIAN
SAYFA 303

(36)
Arş. Gör. Aytül BAYAR; Arş. Gör. Ersin ÇETİNKAYA
A.P.ÇEHOV'UN 'İYİ KALPLİ ALMAN (*ДОБРЫЙ НЕМЕЦ*)' ÖYKÜSÜNÜN ÇAĞDAŞ ANLAMBİLİM YÖNTEMLERİYLE İNCELENMESİ
THE EXAMINATION OF A.P.CHEKHOV'S STORY "THE GOOD GERMAN (ДОБРЫЙ НЕМЕЦ)" IN TERMS OF SEMANTICAL METHODS
SAYFA 308

(37)
Halil ÜRKMEZ
İBN ZEYDÛN'UN ŞİİRLERİNDE METİNLERARASILIK ÜZERİNE BİR DENEME: KURANDAN AYETLER
AN ESSAY ON THE INTERTEXTUAL ELEMENTS IN IBN ZEYDUN'S POEMS: VERSES OF QURAN
SAYFA 314

(38)
Arş. Gör. Murat YILMAZ
HARB MECMUASI ÖRNEĞİNDE OSMANLI ASKERLERİNİN SAVAŞ PSİKOLOJİSİNE HAZIRLANIŞI
THE PREPARATION OF OTTOMAN SOLDIERS FOR THE PSYCHOLOGY OF WAR IN WAR JOURNAL SAMPLE

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SAYFA 320

(39)

Dr. Doruk Görkem ÖZKAN; Arş. Gör. Abdullah ÇİĞDEM

KENTSEL AÇIK MEKAN ÇEVRESEL ÖZELLİKLERİNİN KULLANICI MEMNUNİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TRABZON YÜZÜNCÜ YIL PARKI ÖRNEĞİ

THE EFFECTS OF URBAN OPEN SPACE ENVIRONMENTAL FEATURES ON USER SATISFACTION: TRABZON 100.YIL PARK SAMPLE

SAYFA 330

(40)

Okt. Murat Kamil İNANICI

Prof. Dr. Turan SAĞER

ERZURUM YÖRESİNE AİT SÖZSÜZ ESERLERİN EZGİ ANALİZİ

MELODY ANALYSIS OF NON-VERBAL WORKS OF ERZURUM PROVINCE

SAYFA 340

(41)

Selçuk BAKAN

KENTLERİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI ÜZERİNDE ÜNİVERSİTELERİN ETKİLERİ:

AĞRI İLİ VE AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

THE IMPACT OF UNIVERSITIES ON THE SOCIO-ECONOMIC STRUCTURE OF THE CITIES:

THE CASE OF AGRI CITIES AND AGRI IBRAHIM CECEN UNIVERSITY

SAYFA 349

(42)

Öğr. Gör. Onur DURUKAL; Öğr. Gör. Dr. Esma DURUKAL

Doç. Dr. Çağrı KÖROĞLU; Prof. Dr. M. Erdemir GÜNDOĞMUŞ

ANDROİD VE İOS İŞLETİM SİSTEMİNE SAHİP CİHAZLARIN HİZMET KALİTESİ BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASINA YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI

FIELD RESEARCH FOR COMPARISON OF THE SERVICE QUALITY OF THE ANDROID AND IOS OPERATING SYSTEMS

SAYFA 361

(43)

Prof. Dr. M. Erdemir GÜNDOĞMUŞ; Öğr. Gör. Onur DURUKAL

Doç. Dr. Çağrı KÖROĞLU; Öğr. Gör. Dr. Esma DURUKAL

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

STRATEJİK MALİYET YÖNTEMLERİNİN OTELCİLİK SEKTÖRÜNDE UYGULANABİLİRLİĞİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
A RESEARCH ON THE APPLICABILITY OF STRATEGIC COST METHODS IN HOTEL INDUSTRY
SAYFA 366

(44)
Seyithan KARA
DİLDEKİ EROZYONUN İŞ YERİ İSİMLERİNE YANSIMASI (SİİRT İLİ ÖRNEĞİ)
REFLECTION OF LANGUAGE EROSION ON WORKPLACE NAMES (EXAMPLE OF SİİRT PROVINCE)
SAYFA 370

(45)
Yrd. Doç. Dr. Fatih TÜRKMEN; Gülay YILMAZ
ÖĞRENCİLERİN RUHSAL VE DUYGUSAL ZEKÂLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: KARABÜK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ
RELATIONSHIP BETWEEN SPIRITUAL AND EMOTIONAL INTELLEGIENCE OF STUDENTS: KARABUK UNIVERSITY SAMPLE
SAYFA 380

(46)
Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ
GÜRCİSTAN'DA AZERBAYCAN TÜRK EDEBİ MUHİTİNİN BAŞLANGIÇ DÖNEMİ MEKÂNSAL ÇEVRELERİ
INITIATIVE SENIOR TRANSLATIONS OF AZERBAIJAN TURKISH LITERACY IN GEORGIA
SAYFA 386

(47)
Muhammet Irfan KURUDIREK
PERFECTIONISM AND ACHIEVEMENT GOALS IN PROFESSIONAL TURKISH ICE HOCKEY PLAYERS
PROFESYONEL TÜRK BUZ HOKEYİ OYUNCULARININ MÜKEMMELİYETÇİLİK VE BAŞARI HEDEFLERİ
SAYFA 392

(48)
Doç. Dr. Cem TOPSAKAL
ÖDEV KAVRAMI AÇISINDAN YAŞAM HAKKI
THE RIGHT TO LIFE FOR IN TERMS OF THE CONCEPT OF DUTY
SAYFA 401

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(49)
Arş. Gör. Semih SÖĞÜT
GÖSTERGE BİLİMİN ROLAND BARTHES YAKLAŞIMIYLA ANALİZİ
ANALYSIS OF SEMIOLOGY BY ROLAND BARTHES APPROACH
SAYFA 409

(50)
Ahmet KILIÇ
TOPLUMSAL KURUM OLARAK OKULUN GEREKLİLİĞİ (Nurettin TOPÇU-Ivan ILLICH)*
NECESSITY SCHOOL AS A SOCIAL INSTITUTION (Nurettin TOPÇU-Ivan ILLICH)
SAYFA 411

(51)
Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER
DEVLETLER HUKUKUNA GÖRE KUDÜS'ÜN STATÜSÜ
STATUS OF JERUSALEM ACCORDING TO THE INTERNATIONAL LAW
SAYFA 420

(52)
Doç. Dr. Ötüken SENGER; Uzm. Taha DOĞAN
BİREYLERİN E-TİCARET KULLANIM ALIŞKANLIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN LOJİSTİK REGRESYON MODELİ İLE ANALİZİ: KARS İLİ ÖRNEĞİ
ANALYSIS OF THE FACTORS AFFECTING INDIVIDUALS' INTERNET USE FREQUENCY WITH LOGISTIC REGRESSION MODEL
SAYFA 430

(53)
Selçuk BAKAN
2013-2015 YILLARI KATILIM VE GELENEKSEL BANKACILIK KARŞILAŞTIRMASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
PARTICIPATION AND TRADITIONAL BANKING COMPARISON 2013-2015 YEARS: THE CASE OF TURKEY
SAYFA 443

(54)
Yrd. Doç. Dr. Bülent ŞENER
GÜÇ GEÇİŞLERİ TEORİSİ VE UZUN DÖNGÜLER TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE HEGEMONYA VE BÜYÜK GÜÇLER: 21. YÜZYIL İÇİN BİR PROJEKSİYON DENEMESİ

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

HEGEMONIA AND GREAT POWER IN INTERNATIONAL RELATIONS IN THE FRAMEWORK OF POWER TRANSITION THEORY AND LONG CYCLE THEORY: PROJECTION EXPERIMENT
SAYFA 456

(55)
Prof. Dr. Hasan LATİF
ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMİN ANAHTAR KAVRAMLARI
KEY CONCEPTS OF ORGANIZATIONAL CHANGE
SAYFA 470

(56)
Dr. Doruk Görkem ÖZKAN; Betül ERTOY SARIIŞIK; Arş. Gör. Sinem DEDEOĞLU ÖZKAN
TRABZON KENTİ KEMERALTI BÖLGESİ MEVCUT DURUM DEĞERLENDİRMESİ
TRABZON CITY KEMERALTI REGION CURRENT SITUATION EVALUATION
SAYFA 476

(57)
Dr. İbrahim YILMAZ; Öğr. Gör. Hatice BİÇEN YILMAZ; Öğr. Gör. Handan AKSÜYEK
BURSA OSMANGAZİ YILDIRIM VE NİLÜFER İLÇELERİNDE UYGULANAN BİNA ÖLÇEĞİNDE DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN ANALİZİ
ANALYSIS OF TRANSFORMATION PROJECTS IN BUILDING SCALE APPLIED IN BURSA OSMANGAZI YILDIRIM AND NILUFER DISTRICTS
SAYFA 483

(58)
Prof. Dr. Haluk TANRIVERDİ; Dilber GULİYEVA; Ziyad GULİYEV
TÜRKİYE'DE TURİSTİK MEKÂNLARIN ÇOKSATAN ('BESTSELLER') ROMANLARINDA SUNUMU
THE PRESENTATION OF TOURISTIC SPACES IN TURKEY ('BESTSELLER')
SAYFA 495

(59)
Okt. Dr. İbrahim BOZBIYIK
OSMANLIDAN CUMHURİYETE CİRİT
JAVELIN: FROM THE OTTOMAN EMPIRE TO THE REPUBLIC
SAYFA 502

(60)
Doç. Dr. Kaya YILDIZ; Yrd. Doç. Dr. Nuri AKGÜN; Yrd. Doç. Dr. Tuncay ÖZDEMİR

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ
PEDAGOGICAL FORMATION PROGRAM STUDENTS' VIEWS ABOUT TEACHING PROFESSION
SAYFA 509

(61)
Yrd. Doç. Dr. Arzu ŞEYDA GÜVEN
SAFAHAT'TA HÂL(DURUM) EKLERİNİN İŞLEVSEL OLARAK İNCELENMESİ
THE EXAMINATION OF CASE SUFFIXES IN SAFAHAT FUNCTIONALLY
SAYFA 517

(62)
Öğr. Gör. Güliz Müge AKPINAR; Öğr. Gör. Şanser VURGUN
MEDYANIN DENETLENEBİLİRLİĞİ AÇISINDAN MEDYA OKUR-YAZARLIĞINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ
A CRITICIAL OVERVIEW OF THE MEDIA LITERACY FOR MEDIA CONTROLLABILITY
SAYFA 528

(63)
Öğr. Gör. Güliz Müge AKPINAR, Öğr. Gör. Şanser VURGUN, Öğr. Gör. Zehra GÜLCAN, Öğr. Gör. Yıldırım TOPRAK
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ PROGRAMA İLİŞKİN MEMNUNİYET DÜZEYLERİNİN ÖLÇÜLÜP, KARŞILAŞTIRILMASI: ADNAN MENDERESİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ: ATÇA, KUYUCAK VE NAZİLLİ MESLEK YÜKSEKOKULU KARŞILAŞTIRMASI
MEASUREMENT AND COMPARISON OF THE LEVEL OF SATISFACTION LEVELS OF PROSPECTIVE LEVELS OF UNIVERSITY STUDENTS: ADNAN MENDERESİ UNIVERSITY SAMPLE: COMPARISON OF ATÇA, KUYUCAK AND NAZİLLİ VOCATIONAL HIGH SCHOOL
SAYFA 535

(64)
Yrd. Doç. Dr. Şahin BULUT
BORSA İSTANBUL VE GELİŞMİŞ ÜLKE (G7) BORSALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: EŞBÜTÜNLEŞME ANALİZİ
ANALYSIS OF COINTEGRATION BETWEEN ISTANBUL STOCK EXCHANGE AND STOCK EXCHANGES IN DEVELOPED COUNTRİE'S (G7)
SAYFA 541

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(65)
Öğr. Gör. Ömer Nabi BAYKAL; Öğr. Gör. Erkan ARSLAN; Öğr. Gör. Ali ÇİÇEK
OHAL DÖNEMİNDE İDARENİN ARTAN YETKİLERİNİN KAMUSAL ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNDE ÖRGÜTSEL SİNİZMİ ORTAYA ÇIKARMA RİSKİ
A RISK TO BE INCREASED IN THE EMERGENCY RULE PERIOD: CONVERSION FROM GOVERNANCE TO ORGANIZATIONAL CYNICISM IN THE PUBLIC LABOUR RELATIONS
SAYFA 550

(66)
Yrd. Doç. Dr. Seyfi KILIÇ
ORTA ASYA'DA SINIRAŞAN SULAR
TRANSBOUNDARY WATERS IN CENTRAL ASIA
SAYFA 557

(67)
Yrd. Doç. Dr. Saadet Ela PELENK
İNOVATİF KÜLTÜRÜN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TEKNOLOJİ İŞLETMELERİNDE BİR ARAŞTIRMA
THE EFFECT OF INNOVATIVE CULTURE ON JOB SATISFACTION: A RESEARCH ON TECNOLOGY BUSINESSES
SAYFA 564

(68)
Yrd. Doç. Dr. Saadet Ela PELENK
İŞ TATMİNİNİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KATILIM BANKALARI ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA
THE EFFECT OF JOB SATISFACTION ON ORGANIZATIONAL COMMITMENT: A RESEARCH ON THE PARTICIPATION BANK EMLOYEES
SAYFA 572

(69)
Yrd. Doç. Dr. Bilge KARAMEHMET
BIG DATA IN TOURISM MARKETING MANAGEMENT
TURİZM PAZARLAMA YÖNETİMİNDE BÜYÜK VERİ
SAYFA 581

(70)
Yrd. Doç. Dr. Mahmut KÜÇÜKOĞLU; Doç. Dr. H. Yunus TAŞ; Doç. Dr. Selami ÖZCAN
KALKINMADA BÖLGESEL REKABET STRATEJİLERİ

REGIONAL COMPETITIVENESS STRATEGIES IN DEVELOPMENT
SAYFA 588

(71)
Doç. Dr. H. Yunus TAŞ; Yrd. Doç. Dr. Mahmut KÜÇÜKOĞLU; Öğr. Gör. Mehmet DEMİRDİĞMEZ
BÖLGESEL KALKINMADA SOSYAL ALTYAPI FAKTÖRÜ
SOCIAL INFRASTRUCTURE FACTOR IN REGIONAL DEVELOPMENT
SAYFA 595

(72)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZALP
INVESTIGATION OF CONFLICT BETWEEN IDENTITY AND RELIGION IN THE CONTEXT OF SYMBOLIC INTERACTION THEORY
SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİ TEORİ BAĞLAMINDA KİMLİK VE DİN ARASINDAKİ ÇATIŞMANIN İNCELENMESİ
SAYFA 601

(73)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZALP
SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİĞİN TARİHİNE BİR BAKIŞ: COOLEY VE DİN ÖRNEĞİ
HISTORICAL OVERVIEW OF SYMBOLIC INTERACTION: COOLEY AND RELIGION EXAMPLE
SAYFA 608

(74)
Yrd. Doç. Dr. Abidin KARASU
18. YY.'DA MACARİSTAN'DA İSTİNSAH EDİLEN SIRPÇA DİNİ ESERDEKİ TÜRKÇE SÖZCÜKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
AN EVALUATION ON THE TURKISH WORDS IN A RELIGIOUS WORK THAT WAS COPIED IN HUNGARY IN 18TH CENTURY
SAYFA 615

(75)
Ömer GÜNGÖR, Öznur GÖKKAYA, Safiye BOZKURT EKREN, Barış DEMİR
TÜRKİYE'DE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ YÖNÜNDEN KAMU ve ÖZEL SEKTÖR ÇALIŞANLARININ BEKLENTİLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI
COMPARISON OF THE EXPECTATIONS OF PUBLIC AND PRIVATE SECTOR WORKERS ON THE OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY IN TURKEY
SAYFA 625

(76)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Doruk Görkem ÖZKAN; Duygu AKYOL
YENİ YASAL DÜZENLEMELER EKSENİNDE YERELE MÜDAHALENİN EN GÜÇLÜ AKTÖRLERİNDEN BİRİSİ OLARAK TOKİ
NEW LEGISLATIVE AXIS, ONE OF THE MOST POWERFUL ACTUATORS OF LOCAL INTERVENTION AS TOKI
SAYFA 630

(77)
Yrd. Doç. Dr. Engin EROĞLU
TİLLYA TEPE BULUNTULARI IŞIĞINDA KUŞAN KUYUMCULUĞU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
AN ASSESSMENT ON KUSHAN JEWELLERY IN THE LIGHT OF TILLIA TEPE FINDINGS
SAYFA 637

(78)
Yrd. Doç. Dr. Ferhat GÜNGÖR
TÜRKİYE'DE MİLLÎ BANKACILIĞIN DOĞUŞUNDA MEMLEKET SANDIKLARININ YERİ VE ÖNEMİ
THE PLACE AND IMPORTANCE OF THE COUNTRY FUNDS IN THE BIRTH OF NATIONAL BANKING IN TURKEY
SAYFA 645

(79)
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KAZAN; Sevinç ASLAN
ETNİK TERÖRİZM VE BULGARİSTAN'DA ETNİK GRUPLARA UYGULANAN ASİMİLASYON POLİTİKALARI
ETHNIC TERRORISM AND ASSIMILATION POLICIES APPLIED TO ETHNIC GROUPS IN BULGARIA
SAYFA 655

(80)
Öğr. Gör. İbrahim AKSAKAL
SURİYELİ MÜLTECİ ÖĞRENCİLERİN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE VE SINIF ORTAMINA UYUM SORUNLARI (KARS İLİ ÖRNEĞİ)
PROBLEMS OF ADAPTATION OF THE SYRIAN REFUGEE STUDENTS TO THE TURKISH EDUCATION SYSTEM AND THE CLASSROOM ENVIRONMENT (KARS PROVINCE SAMPLE)
SAYFA 669

(81)
Yrd. Doç. Dr. Muzaffer ÇANDIR
AHMET AĞAOĞLU'NUN GÖZÜYLE ATATÜRK

ATATURK IN AHMET AGAOGLU'S EYES
SAYFA 677

(82)
Саадет ГАНДИЛОВА Таги Кызы(Saadet GANDİLOVA Tagi Kyzy)
AZERBAYCAN TURİZMİNİN SWOT ANALİZİ
SWOT-АНАЛИЗ ТУРИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ
SWOT-ANALYSIS OF TOURISM IN AZERBAIJAN
SAYFA 686

(83)
Doç. Dr. Sabit DOKUYAN; Ahmet Coşkun TEKİN
1950 YILINDA ÇIKARILAN GENEL AF VE YANSIMALARI
GENERAL AMNESTY WHICH GRANTED IN 1950 AND ITS REFLECTIONS
SAYFA 691

(84)
Öğr. Gör. Vildan ACAR
KÜLTÜREL MİRAS SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ AÇISINDAN FARKLI BİR KORUMA ÖNERİSİ EKOMÜZECİLİK: AKSARAY İLİ SULTANHANI ÖRNEĞİ
A DIFFERENT CONSERVATION SUGGESTION FOR THE CULTURAL HERITAGE SUSTAINABILITY: A SAMPLE OF AKSARAY SULTANHANI
SAYFA 702

(85)
Yrd. Doç. Dr. Kamile Bahar AYDIN
BEKAR DANIŞMANLIĞI (BD) VE ÖZERK-İLİŞKİSEL BEKAR DANIŞMANLIĞI MODELİ (ÖİBDM): TÜRKİYE'DE YENİ BİR KAVRAM, ARAŞTIRMA, UZMANLIK VE ÇALIŞMA ALANI
SINGLE COUNSELING (SC) AND AUTONOMOUS-RELATIONAL SINGLE COUNSELING MODEL (ARSCM): A NEW CONCEPT, RESEARCH, SPECIALIZATION AND WORK FIELD IN TURKEY
SAYFA 707

(86)
Taner SOLMAZ; Hakan YÜKSEL; Gökbörü ÖNALP
TOPLUMSAL İLETİŞİM SÜRECİNDE İLETİŞİM ENGELLERİ(ÖNYARGI ÖRNEĞİ)
THE COMMUNICATION OBSTACLES IN PROCESS THE COMMUNITY COMMUNICATION (PREJUDICE INSTANCE)
SAYFA 716

(87)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yrd. Doç. Dr. Cem TÜYSÜZ
İLHANLI DEVLETİ'NDE BAYDU VE BALTU NOYAN ISYANLARI VE BU İSYANLARIN ANADOLU TÜRK TARİHİNE ETKİLERİ
THE PROPHET'S AND BALTU NOYAN ISLANDS AND THEIR RESISTANCE TO ANATOLIAN TURKISH HISTORY
SAYFA 722

(88)
Öğr. Gör. Fatih TURANLI
ORTA ASYADAN ANADOLUYA UZANAN YOLDA BİR MEZAR ANITI: KÜMBED-İ ALEVİYAN
A GRAVE MONUMENT AN THE WAY FROM THE MIDDLE ASYA TO THE ANATOLIA: GUNBAD-I ALAWIYAN
SAYFA 731

(89)
Yrd. Doç. Dr. (MİMAR) Sibel DEMİRARSLAN
MİMARLIK EĞİTİMİNİN TEMEL PRENSİPLERİ VE BİR MODEL ÖNERİSİ
BASIC PRINCIPLES OF ARCHITECTURAL EDUCATION AND A MODEL SUGGESTION
SAYFA 743

(90)
Okt. Kürşat SENGER
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL GÖRÜNÜŞ KAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
A STUDY ABOUT SOCIAL APPEARANCE ANXIETY LEVELS OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS STUDENTS
SAYFA 751

(91)
Okt. Kürşat SENGER
BASKETBOL SPORU İLE UĞRAŞAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SPORCU KİMLİĞİ VE SÜREKLİ SPORTİF KENDİNE GÜVEN DURUMLARININ TESPİT EDİLMESİ
DETERMINING THE ATHLETIC IDENTITIES AND TRAIT SPORT CONFIDENCE OF UNIVERSITY STUDENTS, PLAYING BASKETBALL
SAYFA 757

(92)
Öğr. Gör. Neşe ULUKOCA; Öğr. Gör. Deniz BAŞ; Yunus KULOĞLU
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ'NDE OKUYAN ÖĞRENCİLERİN DEPREME YÖNELİK BİLGİ VE TUTUMLARININ İNCELENMESİ

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

THE DETERMINATION OF UNIVERSITY STUDENT' KNOWLEDGE, ATTITUDES AND BEHAVIOURS CONCERNING EARTHQUAKE (THE CASE OF KIRKLARELI)
SAYFA 768

(93)
Muhammet Cenk BİRİNCİ; Dr. Koray ÇAMLICA; Dr. Eda ÖZGÜL KATLAV
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN REKREATİF AMAÇLI SPOR AKTİVİTELERİNE KATILMALARINI ENGELLEYEN KISITLAYICI FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
A RESEARCH ON THE CONSTRAINTS FACTORS OF UNIVERSITY STUDENTS' PARTICIPATION IN RECREATIONAL SPORTS ACTIVITIES
SAYFA 777

(94)
Öğr. Gör. Bilal HANO
TÜRK MODERN HEYKEL SANATINA KATKI SAĞLAYAN DÖRT BÜYÜK SANATÇI
FOUR SIGNIFICANT ARTISTS ENSURED CONTRIBUTION TO TURKISH MODERN SCULPTURE
SAYFA 781

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(1)

Dr. Abdulhamit KAVAK[1]

SÜMER ORDUSUNDA ASKERİ ORGANİZASYON

MILITARY ORGANIZATION IN THE SUMERIAN ARMY

ÖZ

Sümerlerin yaşadığı güney Mezopotamya, bataklık ve sazlık bölgesidir. Bu bölgede silah yapımında kullanılan taş ve ağaç yok denecek kadar azdır. Bölgenin taş ve keresteden yoksun olması sebebiyle Sümerliler, ilk olarak bölgede bolca bulunan kil ve kamış kullanarak sur duvarları yapmaya başlamışlardır. Sur duvarları, düşmanlar tarafından kolayca tırmanılmaması ve delinerek şehirlere zarar verilmemesi amacıyla kalın ve yüksek yapılmıştır.

Sümer Şehir Devletleri zenginleşmeye başladıkça, elde ettikleri zenginliği korumak ve muhafaza etmek için bir takım önlemler almıştır. Ayrıca Erken Hanedan Döneminden itibaren şehir devletleri arasındaki rekabet, askeri bir varlığın gelişmesine zemin hazırlamıştır. Kentlerde artan güvenlik sorunları nedeniyle, üniformaya benzeyen aynı renkte elbiseler giyen ve benzer silahlar taşıyan askeri bir birlik oluşturulmuştur. Bu dönemde dini otoriteden ayrı olarak, elinde silah gücü bulunan siyasal yapılar öne çıkmıştır. Sümer ordusu, piyade ve savaş araba birliklerinden oluşmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sümer, Sur, Piyade, Savaş Arabası, Ordu, Mezopotamya.

ABSTRACT

The southern Mesopotamia where the Sumerians live is the swamp and reed area. Trees and stones used in making weapon have rarely seen in this region. Because of lack of stone and lumber, the Sumerians firstly began to build fortification walls by using clay and cane which were abundant in the region. Fortification walls were built thick and high so that they could not be easily climbed and damaged to cities.

The Sumerian city-states had taken a number of measures to preserve their richness as they got wealth. Furthermore, dating from the Early Dynastic Period, the competition between city-states had laid the foundation for the development of a military presence. Due to the increasing security problems in the cities, a military union was established that wore uniforms and dressed of the same color and carried similar weapons. In this period, the political structures with armament had come to forward, apart from the religious authority. The Sumerian army consisted of infantry and battleships.

Keywords: *Sumerian, Fortification, Infantry, Battleship, Army, Mesopotamia.*

[1]Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Avşar Yerleşkesi, e-posta: kavak81@hotmail.com; KahramanMaraş/TÜRKİYE.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Mezopotamya, Grek yazarları tarafından, Fırat ve Dicle Nehirleri arasında kalan bugünkü Irak topraklarının bir kısmını tanımlamak için Yunanca Mesos=Orta ve Potamos=Irmak kelimelerinden oluşturulan bir addır. Mezopotamya kelimesi değişik toplumlarda farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Grekler iki nehir arası anlamına gelen Mezopotamya kelimesini, Ortaçağda Araplar bu bölgeye ada anlamına gelen El-Cezire kelimesini, Mısırlılar Naharina kelimesini kullanmışlardır. Sümerler ise oturdukları Güney Mezopotamya topraklarını, Kengi diye adlandırmışlardır (Memiş, 2012, s. 5; Köroğlu, 2006, s.11-12;Crawford, 2010: 6-10; Kaya,2015:20-21; Mieroop,7-9). Mezopotamya'nın bazı bölgeleri de çeşitli coğrafi adlarla anılmıştır. III. Ur Sülalesi döneminde Elam dağlarının batı kısmında yer alan bataklık bölgeye Sümer adı verilirken, Akkad'ın batısındaki memleketlere batı memleketleri anlamına gelen Martu ülkesi, doğusuna ise Subartu adı verilmiştir. Dicle'nin doğusundaki Küçük Zap ile Diyala Nehri arasındaki sahanın güneyine Gutium, Basra körfezinin doğusundaki topraklara ise Elam adı verilmiştir (Kınal, 1983, s. 9).

1. Sümerler

Sümerlerin Mezopotamya'ya hangi bölgeden geldiklerine dair farklı tezler vardır. Ancak Sümerlerin dilinin Asya kökenli olması, ibadet yerlerini yüksek yerlere yapmaları, koyun yününden yapılmış elbiseler giymeleri, inşaat tarzlarının ahşap olması bu toplumun Asya kökenli olabileceğinin önemli ip uçlarıdır. Bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda, Sümerlerin ilk defa güney Mezopotamya'nın bataklık bölgelerine yerleşmiş oldukları anlaşılmıştır (Memiş, 2012, s. 25). Sümerler ülkeleri için "kengi, ki.en.gi/r: kenger", kendileri için de kengerli anlamına gelen "kenferlu" kelimesini kullanırken, dilleri için "eme.gir" kelimesini kullanmışlardır (Memiş, 2012, s. 5; Çığ, 2014, s. 25; Köroğlu, 2013, s. 62).

Sümerce ile ilgili bilim adamlarının farklı görüşleri bulunmaktadır. Prof. Dr. Kemalettin Köroğlu "Sümerlerin günümüzde bilinen diğer dil grupları ile akraba olmayan bir dile sahip olduğu, sözcük dağarcığı söz dizimi ve dilbilgisi açısından kendine has özelliğinin olduğunu" söylerken, Prof. Dr. Ekrem Memiş "Sümerlerin dilinin Ural-Altay dilleri gibi bitişken dillerden biri olduğunu ve bu dilin Türkçeye akraba olduğunu" söyler. Çünkü Sümercede bütün kelimeler, Türkçede olduğu gibi tek heceden ibaretti ve heceler birleştirilerek diğer kelimeler türetiliyordu. Örneğin, UR: Köpek, TUR: Küçük, UR-TUR: Köpek Yavrusu, ANŞU: Eşek veya KUR-RA-dağ Anşu, KUR-RA: At gibi (Köroğlu, 2013, s. 59; Memiş, 2012, s. 189-190; Kınal, 1983, s. 17). Erken Hanedan Dönemi öncesi ve daha sonraki dönemler, nicelik ve nitelik bakımından Neolitik Dönemden ayrılırlar. Mezopotamya insanı, Dicle ve Fırat Nehir'leri sayesinde, yağmura bağlı tarımdan sulu tarıma geçmiş ve bu durum bölgede yaşayan insan sayısını da arttırmıştır. Ayrıca, Mezopotamya'da bulunmayan madenler ve ağaçlar, Dicle ve Fırat Nehri üzerinde yapılan ticaret ve askeri seferlerle Mezopotamya'ya getirilmiştir (Hamblin, 2006, s. 35-36; Gabriel, 1991:3-4).

2. Sümer Askeri Organizasyonu

Ele geçirilen topraklar ve göçler nedeniyle Mezopotamya'daki şehir devletlerinin büyümesi, ayrıca Erken Hanedan Döneminden itibaren, şehir devletleri arasındaki rekabet ve sürekli yaşanan çatışmalar, askeri bir organizasyonun gelişmesine zemin hazırlamıştır. Kentlerde artan güvenlik sorunları nedeniyle, benzer elbiseler giyen silahlar taşıyan askeri bir birlik oluşturulmuştur (Nardo, 2007, s. 276; Kramer, 2002, s. 105).

Sümerlerde askerlik soylu bir zümreye aittir. Ancak savaş zamanında Patesi ve Lugalların hizmetinde bulunanlarla, toprağa bağlı çiftlik sahipleri bu hizmetten muaftılar (Bahar, 2013, s. 73-74; Günaltay, 1987, s. 366). Sümerler ordunun gücünü muhafaza etmek ve askerlerin haklarını korumak için önemli kararlar almışlardır. Örneğin, eğer biri, kanunlara aykırı olarak krala hizmet eden bir kişiyi görevinden çıkarırsa, bunu yapan kişi mevkisine bakılmaksızın idam edilirdi. Ayrıca bir askeri soyan ya da alıkoyan kişide, aynı usul ile cezalandırılırdı (Bordreuil, Chatonnet, ve Michel, 2015, s. 163; Günaltay, 1983, s. 371).

3. Sümerlerde Savaş Düzeni

Savaşlarda kral ordunun başında ve ön saflarda yer alırdı. Kral ince bir kumaş ya da hayvan derisinden yapılmış, sağ omuzu açıkta bırakan bir elbise giyerdi. Kralın kafasında bir miğfer ve bu miğferin üzerinde de

kralın ensesini kapatan ve koruyan bir topuz yer alırdı. Ordu birliklerini oluşturan Sümer piyade askerleri, Akbabalar Stelinde betimlendiği gibi, kısa bir etek ya da Ur Standında görüldüğü gibi bakırdan işlenmiş sert bir manto giyerlerdi. Bu piyadelerin başlarında genellikle miğfer bulunuyordu (Günaltay, 1987, s. 366-367).

Piyadeler çok iyi organize olmak zorundaydı. Sümerlerin Falanj[2] şeklinde organize olduğu Akbabalar Stelinden anlaşılabilir. Bu Stel incelendiğinde Sümer askerlerinin askeri teçhizatları nedeniyle ağır kaldığı ve manevra kabiliyetinin zayıf olduğu anlaşılır. Fakat Sümer Piyadesi ağır teçhizatı nedeniyle çok hızlı hareket edememesine rağmen, savaş esnasında düşman hatlarını delmek için etkili bir güçtür. Piyadelerin kullandığı dikdörtgen kalkanlar ve uzun mızraklar da düşman savaş arabalarına karşı önemli başarılar elde edilmesini sağlamış olmalıdır.

Sümerlerin savaş esnasında hangi teknikleri kullandıklarını gösteren bir kanıt bulunmamıştır. Fakat stellerden ve birçok arkeolojik buluntudan, Sümerlerin bazı askeri teknikleri kullandığı anlaşılmaktadır. Örneğin ilk önce savaş arabaları düşmana karşı gönderilir ve savaş düzeni bozulan düşman ile piyade arasında göğüs göğüse bir mücadele olurdu (Moshe, 1963, s. 82-93; Kramer, 1963, s. 74).

4. Sümer Ordusu ve Kullandığı Silahlar

Sümer ordusu, Mezopotamya'da hasat mevsiminden sonra toplanan birliklerden oluşmaktaydı. Zamanla ele geçirilen alanların genişlemesi, düzenli orduyu zorunlu hale getirmiştir. Yapılan arkeolojik araştırmalar neticesinde, ele geçen eserler, Sümerlerin piyade ve savaş arabası birliklerine sahip olduğunu göstermiştir. Sümer piyadeleri hafif ve ağır piyade olarak ikiye ayrıldığı ele geçen arkeolojik materyaller üzerinden anlaşılmaktadır. Hafif piyadeler zırh giymezlerdi ve kalkanları yoktur ayrıca hafif silahlı piyadenin elinde ya bir gürz ya da bir balta bulunurdu. Ağır piyadelerde ise, ağır bir zırh, metal bir başlık, uzun bir mızrak ve geniş bir kalkan bulunurdu (Bordreuil ve diğerleri, 2015, s. 163; Nardo, 2007, s. 321; Lee, 2011, s. 13-14; Sayce, 1900, s. 179).

Mezopotamya'da askerler tarafından kullanılan silahların çoğu, tarımsal ihtiyaçlar neticesinde ortaya çıkmıştır. Örneğin gürz, çobanlar tarafından vahşi hayvanlardan korunmak için yapılmıştır. Mezopotamya'da kalkolitik dönemden itibaren görülen gürzler ilk başta ovalken, sonraki dönemlerde bu oval şeklilini armut şekline bırakmış ve en sonunda ise yivli hale gelmiştir. Omuz omuza yapılan savaşta kullanılan gürzlerin etkisi, düşman askerlerinin zırhlı veya başlıklı olup olmamalarına göre değişmiştir. Eğer düşman askerlerinde zırh ve başlık yoksa gürz çok etkili olmuştur (Yadin, 1963, s. 41). Mesilim zamanından beri Kişte kullanılan bu silahtan, Kraliçe Puabi'nin mezarında ve Ur mezarlığında bulunmuş ayrıca Ur Standardı ve Akbabalar Steli üzerindeki tasvirlerde de görülmüştür (Aruz, 2003, s. 97-99; Kınal, 1983, s. 69-70; Dawson, 2001, s. 82; Finegan, 1954, s. 35; Frankfort, 1970, s. 76-77).

Bu dönemde savaş arabacıları ve piyadelerin en vurucu silahını mızraklar oluşturmaktadır. Sümer askerleri tarafından kullanılan uzun mızraklar, düşman ile aradaki mesafeyi koruduğu için, kalkan kullanan ve ağır zırha sahip düşmana karşı, yakın dövüşte avantaj sağlamıştır.

Sümerlilerin en büyük teknik başarılarından biride, savaş baltalarının kullanımıdır. Balta savaş esnasında, sadece kesici fonksiyonu ile kullanılmamış bunun yanı sıra, duvarlara delik açma da, ayrıca surlarla çevrili şehirlerin tahta kapılarının devrilmesinde de kullanılmıştır. Sümerlerde önceleri taş baltalar kullanılırken, daha sonra bunların yerini metal baltalar almıştır. Ancak taş baltaların kullanımı tamamen sona ermemiş, yapılan arkeolojik kazılarda hem taş hem de metal baltalara rastlanmıştır. Sümerlerin, ağız kısmı bakırdan yapılmış olan baltaları, piyadeler ve arabalı savaşçılar tarafından kişisel silah olarak kullanılmıştır. Ayrıca soket baltalar Sümerler tarafından icat edilmiş olup, Sümer baltaları Akkadlar dönemine kadar kullanılmıştır. Sümerler, kama biçiminde iki tarafı keskin kılıçlar da kullanmıştır. (Yadin, 1963, s. 41-45; Kramer, 1990, s. 313-314).

Sümerli askerler, düşmandan korunmak için ise kalkan kullanmıştır. Örneğin Akbabalar Stelinde, Sümerli askerlerin boyunlarının altından ayak bileklerine kadar, inen kalkanlar kullandığı görülmektedir. Bu kalkanlar kamıştan yapılmış, hayvan derileriyle kaplanmış ve metal diskler sayesinde, bu kalkanların

[2] Eski Yunanlılarda, özellikle Makedonya piyadelerinin çekirdeğini oluşturan mızraklı alay

dayanıklılıkları artırılmıştır. Sümer piyadeleri deriden yapılmış başlık giymişlerdir, ancak Ur'da yapılan kazılarda dövülmüş altından ve metalden yapılmış başlıklar da bulunmuştur (Michaeli, 1963, s. 82-93; Anglim, 2002, s. 8-9).

5. Sümer Savaş Arabaları

Askeri savaş arabaları, tarımsal amaçlar için kullanılan hantal araçların gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Tekerlek icat edilmeden önce taşımacılıkta öküzler tarafından çekilen kızaklar vardır. Tekerlek icat edildikten sonra ise, arabalar sürekli gelişmiş ve çok amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Sümer savaş arabaları ahşap çerçeveli sert disk tekerleğe sahipti. Boyut olarak ise uzun ve dar olması sebebiyle sürücü önde, savaşçı arabanın arkasında yer alırdı. Savaş arabalarının ön kısmında, sürücüyü koruyan bir panel ve savaşçının silahlarının konduğu sadaklar yer alırdı. Bu araçlar iki ya da dört adet yaban eşeği tarafından çekilirdi. Bu yabani eşeklerin evcilleştirilmesi, eğitilmesi ve giderlerinin kral tarafından karşılanması, kralın elinde büyük bir maddi kaynak olduğunun ve uzman eğiticilerin varlığının göstergesi olması bakımından önemlidir. Savaş arabalarının en büyük silahları mızrak ve kargıydı. Bazen de savaş arabalarının içerisinde balta ile donatılmış bir asker bulunurdu. Savaş arabaları genellikle düşmana saldırı için kullanılmıştır. Bu araçlar ile Sümer piyadelerinin hızlı hareket edebilmek konusundaki sorunu çözülmüş, aynı zamanda savaşçıların sürekli hareket halinde olması, onları düşmanları için zor bir hedef haline getirmiştir. Sümerlerin, III. Bin yılda, yani Mısır'dan 1200 yıl önce, savaş arabalarını kullanmış olmaları, bu toplumun sahip olduğu teknoloji ve askeri güç anlamında önemli bir noktada olduğunu göstermektedir (Wise ve Mcbride, 1999, s. 10-11; Kuhrt, 2013, s. 49; Anglim, 2002, s. 80-81; Ferril, 1997, s. 61; Breasted, 1944, s. 154-160; Yadin, 1963, s. 35-40; Littauer ve Crouwel, 1979, s. 16; Bertman, 2003, s. 266; Littauer ve Crouwel, 2002, s. 47-50). Sümer askeri teşkilatı, süvari birliklerden yoksundu. Bunun temel nedenleri arasında, atın beslenmesinin zor ve pahalı oluşu ile at eğitimin zorluğu olabilir (Nardo, 2007, s. 323).

6. Sümer Ordusunda Hekimler

Sümerlerde ordunun bakımı, sağlığı, konaklaması ve eğitimi kralın sorumluluğundaydı. Sümer ordusu, yaşadığı dönemde sağlık personeline sahip ilk toplumdur. Ele geçen metinlerde, fizik tedavicilerin düzenli olarak Sümer ordusunda yer aldığı anlaşılmıştır. Diğer bir metinde ise, bazı askerlerin, doktorların arkada kalmasından dolayı şikâyet ettikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, doktorların Sümer ordusu için önemli olmaları sebebiyle, esir edilmemeleri ya da öldürülmemeleri için ordunun gerisinde bırakıldıklarını göstermektedir. Bazı ipuçları da Sümer ordusundaki doktorların varlığını kanıtlamaktadır. Akbabalar Steli, ordunun içindeki doktorlar hakkında az da olsa bilgi verir. Akbabalar Steli, Eannatum'un ordusunun savaş sonrasındaki yaralı askerlerini göstermektedir. Bu dönemde organize bir şekilde ölülerin defnedilmesi, toplantı ve yaralıların tedavi edilmesi sağlık ekibinin temel görevidir (Gabriel, 2012, s. 57-59).

Sümerli doktorlar askerlerin yaralarını bira ve sıcak suyun karışımı ile yıkamışlardır. Hatta bazı çivi yazılı belgelerde Sümerlilerin kimyasal birleşimleri için damıt kapları kullandığı anlatılmaktadır. Sümerli doktorlar yara ve hafif hastalıkların tedavisinde, ilk damıtılmış bileşimler yapan pratisyen doktorlar olarak kabul edilmektedirler. Sümerlerde düşman mağlup edildikten sonra savaşta kahramanlık gösterenler ve tanrılar adına bir tören düzenlenir, bu törende savaş tanrıçası İnanna için esir askerler kurban edilirdi (Hamblin, 2006, s. 125).

Sümerler dönemine tarihlenen arkeolojik materyal üzerinde yapılan araştırmalar neticesinde ortaya çıkarılan stel veya tabletlerden UGULA (Komutan) yada NU.BANDA (Kaptan), ERIN (Asker), AGA:USH (Takipçi), ERIN.SUMMA (Mızrakçı), UGULA. NAM.10 (10'un komutanı) gibi askerlik terminolojisiyle ilgili çok sayıda kelimeye rastlanması, bu dönemde ordunun profesyonel hale geldiğinin göstergesidir (Kuhrt, 2013, s. 46-47; Gabriel, 2005, s. 51-57; Nigel ve Nigel, 1984, s. 15-17).

SONUÇ

Güney Mezopotamya'ya yerleşen Sümerler, elde edilen arazinin genişlemesi ve bu bölgelerde yaşayan nüfusun sulu tarım sayesinde artmasıyla birlikte elde ettikleri zenginliği korumak için üniformaya benzer

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

elbiseler giyen birlikler oluşturmuşlardır. Bu birliklerin ihtiyacı kral tarafından karşılanmıştır. Sümer ordusunun kullandığı silahlar bölgede yaşayan insanların tarım ve avcılıkta kullandıkları aletlerin gelişmiş halidir. Bu silahların yapımında kullanılan taş ve ağaçlar bölgede bulunmadığı için ticaret veya askeri seferler neticesinde elde edilmiştir.

Sümer askeri organizasyonunda Piyade ve Savaş araba birliklerinin önemli yer tuttuğu ele geçen arkeolojik buluntular üzerinde betimlenebilinen resimlerden anlaşılmaktadır. Sümer piyadesinin kullandığı askeri teçhizattan hafif ve ağır piyade olarak ikiye ayrıldığını söyleyebiliriz. Hafif piyadeler zırh kullanmamış balta ve gürz kullanmış, ağır piyadeler ise zırh, kalkan ve mızrak kullanmıştır. Sümer ağır piyadesi üzerindeki askeri teçhizat nedeniyle hareket alanı kısıtlı olduğu için manevra kabiliyeti zayıftır. Ancak ağır piyadenin çenesinden ayak bileklerine kadar uzanan dikdörtgen kalkan ve uzun mızraklar sayesinde düşman savaş arabaları ve düşman piyadesine karşı önemli başarılar elde etmişlerdir.

Sümer arabaları da piyadelerin kullandığı silahlar gibi tarımsal ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Bu arabalar ilk önceleri kızaklı iken tekerleğin icat edilmesiyle birlikte iki ve dört tekerlekli olarak yapılmaya başlanmıştır. Bu arabaların dört hayvan tarafından çekiliyor olarak betimlenmesi araçların oldukça ağır olduğunun göstergelerinden biridir. İlk önceleri askeri malzeme taşıyan arabalar, zamanla savaşlarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu araçlar düz Mezopotamya coğrafyasında yüksek bir platform görevi görmüştür. Savaş arabalarının arka kısmı açık ve ön kısmında sadaklar vardır. Düz Mezopotamya coğrafyasında arabanın yanlarından atlayarak düşmana saldırıldığı söylenebilir. Ancak bunu kanıtlayacak herhangi bir ipucu bulunmamıştır.

Sümer ordusunun içinde yer alan doktorların ordunun arka kısmında yer alması ve savaş esnasında esir edilmemeleri ve onları korumak için bazı önlemler alınması ordunun içinde önemli bir yere sahip olduklarını gösterir. Bunun yanı sıra askerin tedavisinde bazı yöntemleri kullanmaları ve bu döneme tarihlenen belgelerde damıt kapları kullandığını gösteren bilgilerin olması sağlık konusunda önemli bir konumda olduklarının işaretleridir.

Sümer ordusunun içinde yer alan UGULA(Komutan) yada NU.BANDA (Kaptan), ERIN (Asker), AGA:USH (Takipçi), ERIN.SUMMA (Mızrakçı), UGULA. NAM.10 (10'un komutanı) gibi askerlik terminolojisiyle ilgili çok sayıda rütbeye rastlanması, ordunun profesyonelleştiğinin ve askeri bir hiyerarşinin olduğunun en büyük kanıtıdır.

KAYNAKÇA

1. ANGLIM, S., 2002. Fighting Techniques of the Ancient World 3000-BC-500 AD, Thomos Dunne Books, St. Martin's Press, Newyork, 256s.
2. ARUZ, J., 2003. Art of the First Cities the Third Millennium B.C. from the Mediterranean to the Indus, Yale Universty Press, New Haven and London, 540s.
3. BAHAR H., 2013. Eskiçağ Uygarlıkları, 3. Baskı, Kömen Yayınları, Konya, 584s.
4. BERTMAN, S., 2003. Handbook to Life in Ancient Mesopotamia, VB Hermitage, New York, 409s.
5. BORDREUIL, P., CHATONNET, F.B., ve MICHEL, C., 2015. Tarihin Başlangıçları Eski Yakındoğu Kültür ve Uygarlıkları, Çev.: Levent Başaran, Alfa Yayınları, İstanbul, 540s.
6. BREASTED, H.J.,1944. Ancient Times Ginn and Compony, London, 823s.
7. CRAWFORD, H., 2010. Sümer ve Sümerler, Çev.: Nihal Uzan, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 264s.
8. ÇIĞ, İ., 2014. Uygarlığın Kökeni Sümerliler-1, Kaynak Yayınları, İstanbul, 291s.
9. DAWSON, D., 2001. The First Armies, Cassell&Co, London, 226s.
10. FERRIL, A., 1997. The Origin of War, Westwiev Press, London, 241s.
11. FINEGAN, J., 1954. Light From The Ancient Past: The Archaeological Background of the Hebrew-Christian Religion, Volume I, Prenceton Universty Press, 467s.

12. FRANKFORT, H., 1970. The Art and Archıtecture of the Ancıent Orient, Penguin Books, Maryland, 456s.

13. GABRIEL, A.R., 2005. Empires at War, Green Wood Press, London, 242s.

14. _____, 2012. Man and Wound in the Ancient World: A History of Military Medicine from Sumer to the Fall of Constantinople, Potomac Books, Vrginia, 267s.

15. GABRIEL, A.R. ve METZ, K.S., 1991. From Sumer to Rome: The Military Capabilities of Ancient Armies, Green Wood Press, Westport, 182s.

16. GÜNALTAY, M.Ş., 1987. Türk Tarihinin İlk Devirlerinden Yakın Şark Elam ve Mezopotamya, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 607s.

17. HAMBLIN, J.W., 2006. Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC, Routludge, London, 520s.

18. KAYA, M.A., 2015. İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı, Pegem Akedemi Yayınları, Ankara, 408s.

19. KINAL, F., 1983. Eski Mezopotamya Tarihi, A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 239s.

20. KÖROĞLU, K., 2006. Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar, İletişim Yayınları, İstanbul, 229s

21. KÖROĞLU, K., 2013. Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar, İletişim Yayınları, İstanbul, 229s.

22. KRAMER, S.N., 1963. The Sumerians, The Universty of Chicago Press, Chicago, 385s.

23. _____, 1990. Tarih Sümerde Başlar, Çev.: Muazzes İlmiye Çığ, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 490s.

24. _____, 2002. Sümerler, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 460s.

25. KUHRT, A., 2013. Eskiçağda Yakındoğu Yaklaşık M.Ö. 3000-330, I. Cilt, Çev.: Dilek Şendil, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 507s.

26. LEE, W.E., 2011. Warfare and Culture in World History, New York Universty Press, Newyork, 238s.

27. LITTAUER, M.A. ve CROUWEL, J.H., 1979. Wheeled Vehicles and Ridden Animals in The Ancient Near East, Brill, Köln, 105s.

28. _____, 2002. Selected Writings on Chariots, and Other Early Vehicles, Riding and Harness, Brill, Leiden, Boston, London, 609s.

29. MEMİŞ, E., 2012. Eskiçağda Mezopotamya, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 297s.

30. MICHAELI, M., 1963. "War and Society in Ancient Sumer", Master of Arts, Department of History Mcg.

31. MIEROOP, M.V.D., 2007. A History of The Ancient Near East, Blackwell Puplishing, Oxford, 296s.

32. MICHAELI, M., 1963. "War and Society in Ancient Sumer", Master of Arts, Department of History Mcgill Univesty, Montreal

33. NARDO, D., 2007. Ancient Mesopotamia, Green Haeven Press, Farmington Hills, 386s.

34. NIGEL, S. ve NIGEL, T., 1984. Armies of the Ancient Near East, A Wargames Research Group Puplication, Sussex, 208s.

35. SAYCE, A.H., 1900. Babylonians and Assyrians Life and Customs, Elibron Classic, London, 217s.

36. WISE, T. ve MCBRIDE, A., 1999. Ancient Armies of Middle East, Osprey Puplishing, Oxfort, 51s.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(2)

Yrd. Doç. Dr. Mahire ÖZÇALIK[3]

İPEK YOLUNDA KAŞGAR
KASHGAR ON THE SILK ROAD

ÖZ

Doğu Türkisan Bölgesinin batısında yer alan, Tarım havzasının en önemli şehri olan Kashgar, ilk çağlardan beri Tarım havzasının ekonomik merkezi olmuştur ve tarihi ipek yolunun en önemli durağı ve başkenti olmuştur. Diğer taraftan iki ipek yolunun buluştuğu yerdeki konumu ve Çin ile Orta Asya arasındaki taşımacılıktaki rolü, eski çağlardan beri Kashgar'ın bir ticaret merkezi olarak önem kazanmasını sağlamıştır. Bu çalışmada öncelikle giriş kısmında Kashgar'ın kısaca tarihinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde Kashgar'ın tarihi kervan yollarından bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde Kashgar'ın İpek yolundaki öneminden kısaca bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde tarihi ve zengin kültür birikimine sahip olan Kashgar'ın günümüzdeki çevre düzenlemesi ile ilgili genel bir değerlendirme yapılarak, bu değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve özgün değerlere sahip çevrelerin oluşturulması hemde korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İpek Yolu, Kashgar, Çevre düzenlemesi.

ABSTRACT

Kashgar, which is the most important city of the agricultural basin in the west of the East Turkisan region. Kashgar has been the economic center of the agricultural basin since the first era and became the most important stop and capital of the historical silk road. On the other hand, the location of the two silk roads meet and the role of transport between China and Central Asia has made Kashgar an important trading center since ancient times. In this work, first of all, The history of Kashgar is briefly mentioned. In the second part, Kashgar's historical caravan routes are mentioned. In the third chapter, In the third chapter, the importance of Kashgar in the Silk road is briefly mentioned. In the fourth chapter, Kashgar, which has a rich history and rich cultural background, emphasized the necessity of securing the sustainability of these values and establishing circles with original values and transferring them to future generations by making a general evaluation about today's environment management.

***Keywords**: Silk Road, Kashgar, Landscape.*

[3] **KSÜ, Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, e-posta: mahira.me@gmail.com; KahramanMaraş/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.Giriş

Avrupa-asya kıtasın da, doğudan batıya, batıdan doğuya uçsuz bucaksız bozkırlar, sıra dağları ve gökyüzüne ulaşan yüksek tepeleri geçen birkaç yol olup, bu yollara "ipek yolu" denmektedir. Bu terim ilk defa Alman coğrafyacısı Richthofen tarafından verilmiştir. Bu yol ağı kendi ismini dönemin popüler malı olan İpek'ten almıştır.

Kaşgar, (Uygur Türkçesinde قەشقەر) Doğu Türkistan'ın batısında yer alan tarihi bir Türk şehridir. Taklamakan Çölünün batısında Tanrı Dağlarının eteklerinde yer alan Kaşgar deniz seviyesinden 1290 m yükseklikte kurulmuştur. Şehrin kuruluşu tarihi Han Hanedanlığı (M.Ö.206 - M.S.220) dönmine kadar uzanmaktadır. Kaşgar'ın YÜZ ÖLÇÜSÜ 555 km^2, nüfusu 300.000'in üzerinde olup, şehrin nüfusunun büyük bir bölümünü Uygur Türkleri oluşturmaktadır. Fakat son zamanlarda kültür asmilatsiyesine yönelik yoğun bir Çinli göçü söz konusudur. Çin'de 1960 yılında başlayan kültür ihtilali sırasında şehirde bulunan cami ve mescidlerin önemli bir bölümü yıkılmıştır. Günümüzde şehirde Iydgâh Camii, Afak Hoca Türbesi, Kaşgarlı Mahmud Türbesi ve Yusuf Has Hacib Türbesi şehrin en önde gelen tarihi eserleri arasındadır. Kaşgar ipek yolu'nun kuzey güney kısımlarının birleştiği vahada yer almaktadır.

Kaşgar, Uygurlar'ın 2000 yıldan fazla tarihe sahip kadimi şehri olup, tarihte Orta Asya'nın meşhur şehirlerinden biri ve Doğu Türkistan'ın merkezi şehirlerinden biri olmuştur. Tarihten beri Doğu Türkistan'ın tarihi şehri Kaşgar iki ipek yolunun buluştuğu konumu ile tarih boyunca önemli bir ticaret ve kültür merkezi olmuştur. Mimar ve tarihçi George Michall (2008), "kashgar:eski ipek yolu'ndaki vaha" adlı kitbında, Kashgar'ın "Orta Asya'da bulunabilecek geleneksel İslam şehrinin en iyi korunmuş örneği" demiştir. Şimdi ise işgalcı Çin yönetiminin eliyle geleneksel tarihi şehri izleri, tarih sahnesinden silinmeye, yok edilmeye çalışılmaktadır. Tamamen yıkılmakta olan tarihi kaşgar şehrinin yerine yüksek katlı apartmanlar, plazalar, Çin tarzı geniş meydanlara açılan yollar yapılarak yeni bir şehir inşa edilmektedir. Bunlar tamamen kültürel ve tarihi açıdan yok etmeye yönelik çalışmalardır.

2.Kashgar'ın Tarihi Kervan Yolları

İpek Yolu,, batı Han hanedanlığının başkenti Chang'an (Şimdiki Xi'an)'dan başlayıp, Heşi Koridorindan geçip, DunHuang'a geldiğinde batıya doğru üç'e ayrılırdı. Birinci yol, Dunhuang'dan çıkıp Tarim havzasının güneyinden; Çarkılık, Çerçen, Kiriye, Hoten'den Kargılık'a gelip ikkiye ayrılırdı. Biri, Taşkorgan'dan Pamir'e geçip Şimdiki Afganistan'ın kuzeyinden İran'a giderdi. Diğeri de, kaşgar'a gelip sonra Pamirden geçip İran'a giderdi. Bu "güney yol" denilirdi. İkinci yol, Dunhuang'dan çıkıp Tarim havzasının kuzeyinden çıkıp batıya doğru; Turfan, Kingit, Kusen, Aksu, Maralbişiden geçip kaşgar'a geçip, sonra Tanrı dağlarının yüksek tepelerinden geçip Pergane vadisiyla İran'a giderdi. Bu yol "orta yol" denilirdi. Üçüncü yol; Dunhuang'dan çıkıp Kumul, Yettikuduk'dan geçip Tanrı dağlarının kuzey yamaçlarından geçip Mori ve Beşbalık'dan (Cimsar) Yenibalık'a (Sanci yakınları) gelip, şimdiki Urumçi, İli yollarından Cungar havzasından, Tanrı dağı ağızından geçip, İli vadesindeki Almalığa gelip, sonra batıya doğru Kaspi denizinden Batı illerine giderdi. Bu "kuzey yol" denilirdi. Kaşgar'dan güney doğu yönüne doğru giderse; Yerken, Kargılık'dan geçip önce Hoten'e, sonra Niye, Çerçen, Çarkılık'dan Çin'in İç bölgelerine; Kaşgar'dan Karşagar'a gelip, burdan Tibet ve Hindistana giderdi. Güney batıya doğru Taşkorgan'dan geçip Keşmir'e, burdan batı illerine ve Hindistan'a giderdi. Kuzey doğuya doğru giderse Ürümçi ve Muzart'dan geçip İli vadisine, batıya doğru giderse Erkeştam'dan geçip Encan, Buharalara; kuzey batıya doğru giderse Torgan'tan geçip Pergane vadisine giderdi (N.Kirimi, 2000). Gördüğümüz gibi Kaşgar tarihten beri önemli bir İpek yolu merkezidri. Bu yerden Ürümçi-Hoten karayolları ile Hoten'e, Kaşgar-Koncirap uluslararası yolu ile Pakistan'a, Torgat ile Rusya'ya, Kaşgar-Ürümçi karayolu ile Ürümçi'ye gidilebilmektedir. Bunun dışında diğer ileçelere gidelecek karayollarıda mevcuttur.

3.Kaşgar'ın İpek Yolu'ndaki Önemi

İpek yolu, eski çağlardan beri milletin hayatında çok önemli bir yer tutmuştur. Doğudan gelen ipek ve başka ticaret ürünleri, doğu kültürünün batı dünyasında tanınmasında ve batı dünyası için uluslararası ilişkilerde çok önemli rol oynamıştır ve önemli ticaret merkezlerini oluşturmuştur. Orta çağlarda, ticaret

kervanları, Changan'dan hareket ederek Kaşgar'a gelir ve burada ayrılan yolları izleyerek Afganistan ovalarından Hazar denizi'ne, diğeri de Karakurum dağları'nı aşarak İran üzerinden Anadolu'ya gelirlerdi. Anadolu'dan deniz yolu ile veya Trakya üzerinde kara yolları ile Avrupa'ya giderlerdi. İpek Yolu Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir ticaret yolu olmasının ötesinde, 2000 yıldan beri bölgede yaşayan kültürlerin, dinlerin, ırkların da izlerini taşımakta ve olağanüstü bir tarihsel ve kültürel zenginlik sunmaktadır.

Kaşgar, Asya'nın en önemli ticari merkezlerinden biridir. Pakistan, Afganistan, Kırgızistan ve Tacikistan'la komşu olan Kaşgar, Çin'in batıya açılan en büyük kapılarından biridir. Burada, beş sınır kapısı bulunmaktadır. Bu kapılar aracılığıyla, Orta, Güney ve Batı Asya'nın yanı sıra Avrupa'yla da yoğun ticaret yapılmaktadır. Kaşgar, yabancı ülkelerle çok geniş ekonomik ve ticari işbirliği alanlarına sahiptir. Pamuk yetiştiriciliğiyle ünlü olan Kaşgar, Çin genelinde bu bitkinin üretildiği en büyük merkezlerden biridir.

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmalarından sonra, İpek Yolu'nun hem bir ticaret yolu, hemde tarihsel ve kültürel değer olarak yeniden canlandırılması gündeme gelmiş, bu yol boyunca inşa edilmiş ve artık kullanılmayan yapıların, yeni işlevler kazandırlarak korunmaları ve yaşatılmaları için çalışmalar başlamıştır.

4. Kaşgar'ın Çevere Düzenlemesi Açısından Değerlendirilmesi

Şehir toplumun ortak değerlerini yansıtır. Şehirlere baktığımızda, orda yaşamakta olan ulusun medeniyet, kültürü hakkında ortak bir fikir edinebiliriz. Bu farkındalığın önemli nedeni coğrafi koşulların yanı sıra, insanların inancı, yaşam biçimi ve hedeflerindeki öncelikten kaynaklanır. Şehri anlamlı kılan şey, şehrin üzerinde kurulduğu değerlerdir. Bundan dolayı her medeniyet kendi öncelikli değerlerine göre şehirlerini inşa eder ve çevre düzenlemesi yapar. Yani böylece şehir düzeni ile medeniyet arasında karşılıklı bir etkileşim mevcuttur. Ancak yaşadığımız kültür erozyonu, zengin topraklarda fakirlik ve bitmez baskı içinde ne doğruyu koruyabiliyoruz ne de Çin kültürünü benimsiyoruz. Bugün yaşamakta olduğumuz Kaşgar şehrindeki bazı camilerin eğlence ve pazar yeri olarak kullanılması, inanç kültürümüzün tamamen yok edilmeye çalışılması, şehir eski yapısının tamamen tahrip edilerek tarihi kültürel değerler kapsamında koruma altına alınmaması vb. nedenler kimlik bunalımı yaşamakta olduğumuzun büyük delilidir. Bugünkü gördüğümüz kaşgar, yerleşim modeli ve sosyal etkinlikleri gibi pek çok yönleriyle, kendi özelliklerini yansıtmamaktadır. Çin içi kesimlerinden Doğu Türkistan'ın farklı bölgelerine Kaşgar'a ve Doğu Türkistan'dan Çin iç kesimlerine yaşanan planlı ve zorunlu göç dalgası altında aşırı yoğunluk, plansız hızlı büyümeler, böylelikle Çin yaşam tarzının zorla getirilmesinin, düşünce dünyasında yaşanan kafa karışıklığının, manevi kaynakların reddinin ve bunlara bağlı olarak uyumsuz mimari ve yaşam biçiminin yol açtığı görüntü kirliliği içinde aslı özelliklerini kaybetmiş durumdadır.

Tarihsel süreçte, peyzaj ve çevre tasarımı insanoğlunun kendine yaşama mekanı hazırlama gayesi ile doğa içine yerleşerek çevresini ihtiyaçlarına göre kullanımı ile başlamıştır. Kaşgar'ın çevre düzenlemesini değerlendirdiğimizde; Kaşgar halkı da tarihten beri hayal ettiği mükemmel hayatı etrafına kurmaya çalışmıştır. Bu durum öylesine yaygın ve etkilidir ki bahçe tasarımından, duvarlarının yüksekliklerinden, evin kapı ve pencerelerinin şekline kadar her ayrıntısıyla yansımıştır. Kaşgar kültüründe bahçe ana yapı ile bir bütünlüğü sağlamıştır. Kendine özgü ev yapısı ile bitişik teras bahçeleri oluşturulmuştur, terasların her biri yaşanabilirlik için gerekli olan yeme, içme, eğlenme, dinlenme, dolaşma, uyuma gibi farklı işlevlerde değerlendirilmiştir. Bundan başka Kaşgar halkı kendileri bireysel olarak ticari amaçlı tamamen Uygur bahçe mimarisine özgü üslupla tasarlanmış, kültürel faaliyetlerin yürütüldüğü eğlence amaçlı "avlular" inşa etmekte olsa bile bunlar hem Uygur çevre kültürünü tanımakta, genç kuşaklara aktarılmasında yeterli kaynak değildir hem de sayıları çok çok azdır.

Sonuç olarak, Kaşgar'ın çevre düzenlemesi, imkanlar ölçüsünde güzel manzara, temiz hava, çeşitli meyve ağaçları, değişik türdeki iklime uygun ağaçlar, su çeşmeleri, eğlence yerleri ve başka doğal potansiyelleri dikkate alarak planlana gelmiştir. Ama günümüzde, Uygur bölgesinde Çin yöneticileri, Uygur Türklerinin ev, bina, bahçe inşaatları gibi çevre düzenlemelerinde kullanıla gelen tarihi, milli kimlik anlayışına yönelik üslubunu yok edip, Çin geleneksel mimari üslubuna uygun evler, binalar, bahçeler ve meydanlar inşa etmektedir. Çin bahçe mimarisinin özel yeri olan revaklar yapılmakta ve bu revaklar Uygur Türklerine has

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

asıl görünümü değiştirip Çin kültürüne ait eski Çin şehirleri görünümüne dönüştürülmektedir. O yüzden bunun önüne geçmek için belediyeler tarafından geleneksel anlayışa, milli kimliğe, kültüre uygun çevreler inşa edilerek milli kültüre sahip çıkılmalı ve gelecek kuşaklara kendi kültürü tanıtılmalıdır.

KAYNAKÇA

1.Anonim (1) http://turkish.cri.cn/794/2013/11/06/1s153374.htm
2.A.N KOROPATKİN (1983)., "Qeshqeriye", Urumçi, Xinjiang Halk Yayınevi.
3.Shi, Li (2000)., "Tour in Xinjiang", Urumci, Xinjiang People's Publication
4.A.NURDUN, M.HOŞUR, R.TURDİ, H.ABDUSALAM (2013).,"Kadimi İpek Yolu Medeniyeti", Urumçi, Xinjiang Halk Yayınevi.
5. M.DEMİRCİ, " İslamda Şehir ve Şehrin Sosyal Dinamikleri", İstem, Yıl:1, Sayı:2 2003, s.129-146
5. N.KERİMİ (2000)., "Xinjiang'nın Kadimi Kervan Yolları", Urumçi, Xinjiang Halk Yayınevi.
6. N.YAOŞİF (2013)., "Altı Şehir Mektupları", Pekin, Milliyetler Yayınevi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(3)

Prof. Dr. Ali Osman ENGİN[4]; Mustafa Çağrı ENGİN[5]; Dr. Muhammed Çağatay ENGİN[6]

PROGRAM GELİŞTİRME VE ÇOCUK GELİŞİMİ AÇISINDAN YETİŞKİN EĞİTİMİ

CURRICULUM DEVELOPMENT AND ADULT EDUCATION ACCORDING TO CHILD GROWING UP

ÖZ

Bu çalışma genel hatlarıyla tarama modelli teorik bir çalışmadır. Bu çalışmada eğitimde program geliştirme ve o çerçevede yetişkin eğitimi program tasarımı ve geliştirme konularında var olan literatür çerçevesinde bilgi verilmeye çalışılmıştır. Yetişkin eğitimi ile çocuk eğitimi arasındaki farklara dikkat çekilerek bu konuda program hazırlama çalışmalarına ışık tutulmaya çalışılmıştır. Yetişkin eğitimi programlarının uygulama başarısının yetişkinlerin o ana kadar edindikleri yaşantı, tecrübe ve deneyimler ışığında şekilleneceği temel bir gerekçe olmaktadır.

Günümüzde yetişkin eğitimi dünya genelinde çok önemli bir yer işgal ediyor. Özellikle yetişkinlerin edinmiş oldukları yaşantı ve deneyimlerden istifade edilerek yetişkin eğitimi programlarının gerçekçi olarak yapılandırılabileceği gerçeği önemlidir. Çocuk eğitimi ve gelişimi konularında yetişkinlerin asla ihmal edilmemeleri gerekir. Çocukların anne ve babalarıyla beraber dede ve ninelerinden aldıkları sosyal ve psikolojik desteğin sağlıklı gelişim ve öğrenme açılarından değeri büyüktür.

Anahtar Kelimeler: Program Geliştirme, Yetişkin Eğitimi, Yetişkin Eğitiminde Program Geliştirme, Çocuk Gelişimi, Ana-baba eğitimi.

ABSTRACT

This study, is generally a scanning model and theorical one. In this study curriculum development in education and in this frame curriculum development design of adult education studied on and tried to give information including present information technologies and literature. In this study ıt was tried to help the area experts to prepare and develop more objektive programs by paying attention to the dfferences between adult educetion end child education (pedagogy and adrogogy). It is a basing reality that the success of adult education programmes developes by depending on their experiences and living stadarts.

Nowadays adult education is an important studying area all over the World. Especially it is very important for the adult education programmes to be designed and developed by getting help from the adults experiences. The adults mustn't be far away from the child education and development. Because it is a very important. The psychologigal and social support derived from grand fathers and grand mothers with the father and mothers are very useful and important for the childeren to grow up.

Keywords: *Curriculum Development, Adult Education, Curriculum Development in adult Education, Child Development, Father-Mother Education.*

[4] **Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi K.K. Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü; Erzurum/TÜRKİYE.**
[5] **Özel Kültür Eğitim Kurumları; Erzurum/TÜRKİYE.**
[6] **Dr. Ortopedi ve Travmatoloji Uzmanı, Eğitim Programları ve Öğretim Doktora Öğrencisi; Erzurum/TÜRKİYE.**

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

"Eğitim program" kavramı, eğitim bilimleri literatürü kapsamında Latin kökenli olup, "koşu yolu" manasına gelmektedir (Javis, 1990, 190, Akt: Çiğdem K, 2012, 39). Daha sonra izlenen yol, eğitim programı anlamında kullanılmaya başlamıştır. İçerisinde bulunduğumuz zamana kadar daha çok müfredat yerine kullanılan bu kavram tanımı yapan eğitimcilerin kendi mesleklerinden kaynaklanan biçimde farklılıklar arz etse de genel olarak; "eğitilecek bireylere, öğrenme deneyimleri kazandırma plânıdır (Saylor, Alexander ve Levis, 111981, 8)." "Öğrenene okulda ve okul dışında plânlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme deneyimleri düzeneğidir (Demirel, 2007, 4)." "belli esaslara göre tertiplenip örgütlenmiş öğrenme yaşantıları düzenidir (Ertürk, 1982, 95)". Eğitim programını "yetişek" olarak adlandıran Ertürk' e göre; öğrenci açısından bir öğrenme yaşantıları düzeni ve öğretmenler açısından da bir eğitim durumları düzenidir. "Okul sorumluluğunda öğrencilerin değerlerini, tutumlarını, tavırlarını değiştiren, becerilerini geliştiren, bilgi ve anlayış kazanımlarını sağlayan hem süreç hem de içeriktir. Okulun kontrolünde öğrencilerin tüm yaşantılarının düzeni olarak anlaşılmalıdır (Ronald C. Doll, 1980,8-Aktaran: Demirel, 2000, 2)." Bu ve benzeri tanımlamalardan yola çıkıldığında; eğitim programı: Okul içi ve okul dışı eğitim faaliyetlerini içerisine alan plânlı etkinlikler bütünüdür denilebilir. nasıl tanılanmaya çalışılırsa çalışılsın, her eğitim programı aynı öğelerden müteşekkildir. Bu unsurları; geniş ve kapsamlı ihtiyaç analizleri sonucunda belirlenen hedefler ve hedef davranışlar, bilimsel olma, insan hayatına yakınlık, insan hayatına yararlılık ilkelerine sahip olması gereken içeriğin seçimi ve örgütlenmesi, sınıf yönetimi – bilgi işlem boyutu – öğrenme ve öğretme yaşantıları – sınıf yönetimi olarak adlandırılabilecek olan öğrenme ve öğretme süreci ve son olarak da hedeflerin değerlendirilmesi şeklinde tanımlayabiliriz. Eğitim programının her bir boyutuyla ilişkili olarak çok daha fazla kriterden bahsedebiliriz. Bu kriterlerin her birisi kendi başına bir konu alanı olduğu için burada çok geniş detaylara değinilmeyecek.

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, eğitimde program geliştirme konu başlığı kapsamında bütün dünyada çok önemli bir etkinlik alanı haline gelen yetişkin eğitimi programlarının hazırlanıp uygulanması ile ilişkili önemli detaylara ve bu konuda özellikle dikkat edilmesi gereken noktalara vurgu yapmaktır.

ÖNEM

Çocuk ve gençlerin eğitilmesinde karşılaşılan sorunlar incelendiği zaman istenilen davranış değişikliklerinin ve hedeflenen öğrenme başarısının ortaya çıkmamasının temel nedenlerinden birisinin de bu konuda ebeveynlerden alınması gereken sosyal, psikolojik ve sağlıklı gelişimle ilgili destek noktasında karşılaşılan sorunlardır. İşte bu konuda aile ve yetişkin eğitimi gereği kendini gösteriyor. Bu araştırma bu boyutuyla oldukça önemli ve alana katkı sağlayıcıdır.

VARSAYIMLAR VE SINIRLILIKLAR

BU çalışmada ulaşılan kaynaklardan elde edilen bilgilerin çoğunluğun üzerinde ittifak ettiği doğruya daha yakın değerde bilgiler olduğu varsayılmıştır. Aynı zamanda bu araştırma ulaşılan literatür bilgileri çerçevesinde sınırlıdır.

ARAŞTIRMA PROBLEMİ/SORUSU

*Program geliştirme çerçevesinde yetişkin eğitimi programları çocuk gelişimi boyutuyla hazırlanırken daha belirlenen hedeflere daha objektif ve sağlıklı olarak nasıl ulaşılabilir?

ALT PROBLEMLER

**Yetişkin eğitimi programları genel program geliştirme mantığıyla hazırlanıyor mu?
**Yetişkin eğitimi programları hazırlanırken yetişkinler olması gerektiği kadar dikkate alınıyor mu?
**Başarı açısından yetişkin eğitimi programları daha iyi nasıl düzenlenebilir?

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

VERİLERİN TOPLANMASI

Bu çalışmada üzerinde yorum yapılacak veriler, literatür taraması ve ulaşılan kaynaklardan tarama yoluyla elde edilecektir. Çalışma alan yazın ve tarihsel araştırma desenindedir.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu çalışmanın evreni tüm literatür ve basılı kaynaklardır. Örneklemi ise ulaşılabilinen kaynak ve basılı materyallerdir.

EĞİTİM PROGRAMI

Eğitim bilimleri literatürüne bakıldığında, yapılan tanımlamalardan yola çıkarak eğitim programını; okul içi ve okul dışı tüm faaliyetleri kapsayan plânlı ve istendik etkinlikler bütünüdür şeklinde ifade edebiliriz. Günümüzde birbirlerinden farklı olan eğitim programı ve öğretim programı kavramları geçmişte zaman zaman birbirlerinin yerine de kullanılmışlardır. Halbuki eğitim programı; "bir kurumunun çocuklar, gençler ve **yetişkinler** için sağladığı, milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetler olarak; öğretim; ders dışı kol faaliyetleri, özel günlerin kutlanması, geziler, kısa kurslar, rehberlik, sağlık ve benzeri fonksiyonlar olarak; öğretim programı ise; eğitim programı içerisinde yer almakla birlikte öğretme – öğrenme süreçleri ile ilgili tüm etkinlikler olarak tanımlanır (Varış, 1988, 13)".

Eğitim programı, eğitim süreci kapsamında gerçekleştirilmesi plânlanan bütün etkinlik ve uygulamaların hepsinin bir araya getirildiği çerçeve bir taslaktır (Smith, 2000, 56, aktaran: Çiğdem K, 2012). Bir eğitim programı ifade etmeye çalıştıklarımızdan da fazlası olarak; bu manada plânlanmış politika ve uygulamaları gerçekleştirmek maksadıyla yapılan okul içi ve okul dışı tüm eğitim etkinliklerini içerisine alan dinamik, esnek bir yapı olmaktadır (Yates ve Bradley' den Aktaran: Siaciwena ve O' Rourke, Aktaran: Çiğdem K, 2012). Esasında program geliştirme çok farklı değişkenlerden etkilendiği gibi, kendisini etkileyen faktörleri de aynı şekilde etkileyebilmektedir. Örneğin, program geliştirme hazırlanan içerikten etkilendiği gibi bu süreç te aynı şekilde içeriği etkileyip yönlendirebilir. Farklı açılardan bakıldığında eğitim programı; sosyal, kültürel, politik ve ekonomik yapılardan etkilenen ve bu manada geleceği şekillendirerek yeni kuşakların kültürlenmelerini sağlayan ve süreç boyunca da kontrolü elinde tutan sosyal bir süreçtir. Çünkü bireyin sosyalleşmesi esası önemlidir. Program toplumu gelişme ve tekamül adına etkilediği gibi gelişen ve değişen toplumsal değer ve normlardan da etkilenmektedir. Aslında eğitim kurumunu diğer toplumsal kurumların temel ihtiyaçları olan temel insan kaynakları girdilerini yetiştirdiğini ifade ederken de bu konuya vurgu yapıldığı unutulmamalıdır. Eğitim programı; toplumsal miras olan milli kültürün temel kodlarının, plânlı etkinlikler kanalıyla hedef kitlelere aktarılmasını sağlayıcı bir yapıdır (Ross, 2000, 8). Öyleyse eğitim programı; geleceğin bir tasarımı olmaktadır. Çünkü içerisinde belirlenen hedefler ulaşmayı sağlayacak düşünce, bilgi, prensipler ve yöntemler vardır. Eğitim programları bu yapılarıyla diğer bütün özelliklerinin önündedir (Kress, 1995, 9)".

Yetişkin eğitimi denildiği zaman, sanki bir ilave kurs programı devreye giriyor. Burada kurs; sınıf ortamında yapılan yetişkin eğitimi faaliyetlerinin tamamının adıdır. Bu süre şüphesiz hedef kitlenin ihtiyaçları göz önüne alınarak belirlenmelidir. Burada ana gaye, hedef kitleye belirli konularda birtakım bilgi ve beceriler kazandırmak olmalıdır (Misser, 1999, 36). Bu kurs programları diğer kurs programlarına göre daha kısa süreli ve daha dar kapsamlıdırlar. Program geliştirme çalışmalarında genelde izlenen yollar olarak:

*Derslere göre düzenlenen program tasarımları: Bu tasarım şekli çok daha yaygın olarak kullanılan bir tasarım modelidir. Bu tasarım yaklaşımında daha çok konu alanı dersler merkeze alınır. Konu alanı uzmanlardan yararlanılarak merkeze alınan derslerin öğretiminde daha başarılı olunmasına çalışılır.

*Aktivite ilkesine dayanan program tasarımları: Bu yaklaşımda, öğrenen daha merkezi bir konumdadır. Burada temel ilke öğrenenin öğrenmeyi ancak o sürecin aktif katılımcısı olarak gerçekleştirebileceği gerçekliğinden hareket edilmektedir. Aktivite ilkesine göre düzenlenen programlarda özellikle içerik öğrenenlerin ilgi ve ihtiyaçları gözetilerek düzenlenir. Çünkü öğrenenlerin ilgisini çeken konuların öğrenilmesi daha kolaydır. İlginç olan konu alanları aynı zamanda merak uyandırıcı bir formdadırlar.

*Problemlere göre düzenlenen program tasarımları: Böyle bir yaklaşımla, önemli toplumsal problemlerin üstesinden gelebilecek insan kaynaklarına ulaşılması hedeflenir. Böylece daha sağlıklı bir toplumsal yapıyı oluşturma hedefi gerçekleştirilmiş olur. Dolayısıyla bu yaklaşımda toplumsal sorunlar eğitim programının merkezi değeridir.

Bu bakış açısıyla yetişkin eğitim programlarının katılımcıları merkeze alması gerekir. Kısacası öğrenen ve sorun merkezli bir program olacağı unutulmamalıdır. O halde denilebilir ki; yetişkin eğitim programı; "yetişkin öğrenenler için plânlanıp tasarlanmış etkinlikler bütünü ve aynı zamanda bir karar verme süreci olmalıdır (Sork ve Caferella, 1989, 23. Aktaran: Çiğdem K, 2012, 22). Yetişkin eğitim programının temel amacı; istenen ideal sonuçlarla elde edilen sonuçlar üzerinde durur. İkisi arasındaki fark eğitimin açıklarını ifade eder. Fark ne kadar az ise başarı o ölçüde yüksektir. Çok kati, kesin ve değişmez hedeflerden ziyade katılımcıların bireysel farklılıklarından kaynaklanabilecek esneklikler çerçevesinde o hedeflerin gerçekleştirilmesi noktasında biraz daha esnek bir çerçeve oluşturulmalıdır. Genel olarak tanımlanan eğitim programlarından biraz daha farklı bir şekilde, sürekli değişen toplumsal yapı bağlamında değişen ihtiyaçlar, ortaya çıkan yeni ihtiyaç, beklenti ve talepler göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla yetişkin eğitim programları dinamik ve canlı süreçler olarak her değişen duruma göre yeniden yapılandırılmalıdır. Program geliştirme aynı zamanda; elde olan materyal, araç ve gereçler, süreci yöneten eğitici kadro, maddi ve ekonomik imkânlar, yeterli zaman ve sürecin katılımcısı olan tüm kişileri kapsayan bir etkileşim olayıdır (Rand, 1976, 4. Aktaran: Çiğdem K, 2012, 22).

Eğitim bilimleri alan yazını incelendiği zaman; program plânlama ve program geliştirme kavramları birbirine karıştırıldığı gibi, birbirlerinden tamamen ayrı konu başlıkları olarak değerlendirildiği gözlenecektir. Kowalski (1988, 19); bu iki kavram arasındaki farkı açıklarken, program geliştirmenin; programların yürütülmesini de kapsayan daha geniş bir anlam taşıdığını ve programın tasarlanması ve uygulanmasından ziyade çıktıları devamlı değerlendirilip geliştirilmesini, daha nitelikli hale getirilmesini vurgulamaktadır. Ancak yetişkinler için hazırlanan programlar bir çok değişken açısından biçim ve zamanlama olarak farklılıklar gösterir. Kısa ve birkaç konuya odaklanan konferanslardan daha uzun süreye ihtiyaç duyulan programlara kadar bir dağılım şeklinde olabilir. Bu programlar alabildiğine bireyselleştirilebileceği gibi, aynı anda daha geniş kitlelere de hitap edebilir. Herhangi bir eğitim kurumundan bu hizmetler alınabileceği gibi, kişilerin evlerinde bulunan kitle iletişim araçları vasıtasıyla da bu hizmetler verilebilir. Her iki konumda da uygun eğitici programlar düzenlenmektedir. Çok özel durumları olanlar için olabileceği gibi, hemen hemen her katılımcının ilgisini çekebilecek sportif etkinliklere de süreç içerisinde yer verilebilir (Caferella, 1994, 1).

Yetişkinlerin bireysel ve belki kültürel farklılıkları çerçevesinde bireysel ihtiyaç ve sorunlarını temele alan eğitim programları belli bir standarda ulaştıktan sonra uluslar arası bir kabul çerçevesinde;

- Tanımlayıcı eğitim: Burada verilmesi gereken eğitim olmadan diğerleri ile ilgili bir eğitici programa katılım sağlanamaz. Okuma-yazma, temel eğitim, orta ve yüksek öğretim bu çerçevedendir.
- Mesleki ve teknik yeterlilik için eğitim: Bir yetişkini ilk işine veya daha sonra edineceği bir işe hazırlamaya yönelik programları kapsar.
- Daha iyi sağlık, refah ve aile hayatı için eğitim: Koruyucu sağlık hizmetleri, temel sağlık ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik sağlık okuryazarlığı gibi konuları içerir.
- Yurttaşlık eğitimi, siyasal ve toplumsal yeterlilik için eğitim: Yurttaşlık bilgisi, seçme ve seçilme, toplumsal gelişim, kamu hizmetleri, haklar-görevler ve sorumluluklar, uluslararası ilişkiler gibi konularda düzenlenir.
- Özdoyum için eğitim: Bu programlar kısa ve uzun süreli olabilir. Müzik, tiyatro, halkoyunları, el sanatları gibi konuları kapsar.

Hangi kategoriye girerse girsin, bir eğitimin başarısı şüphesiz eğitim programının tutarlılığına ve program öğeleri arasındaki ilişkinin güçlülüğüne bağlıdır (Bradshaw, 1995, 57. Aktaran: Çiğdem K, 2012, 24). Günümüzde yetişkin eğitimi programlarının hazırlanmasında mutlaka diğerlerinde olduğu gibi program geliştirme ilkelerin uyulmalı ve aynı zamanda yetişkin öğrenenlerin özellikleri dikkate alınarak düzenlenmelidir. Böyle bir programın ana kriteri katılımcı yetişkinlerin özellikleri olacaktır. Adeta okullardan ödünç alınan programlarla istenen başarı düzeyine ulaşılması mümkün gözükmemektedir. Bu durumda

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

rastlantılar ve tesadüfler daha baskın olacaktır. Bu yüzden son dönemlerde yetişkin eğitimi programları konu alanına daha az zaman ayıran, öğrenmenin öğrenilmesini önemseyen bir boyut kazanmıştır. Program tasarımı ve hazırlanmasında katılımcılar, onların aileleri ve sosyal çevreleri çok önemli değişkenlerdendir. Yetişkin eğitimi kendi yapısı ve doğası gereği, katılımcıların tutum, davranış, düşünce ve eylemlerinde değişiklik oluşturmayı gerçekleştirecek daha güncelin bilgilerini gerektirir. Bu yüzden yetişkinler eğitim programının her aşamasında mutlaka yer almalıdırlar. Bunun aksi bir seyir izleyen programların başarı şansı çok zayıftır (Bilir, 2004, 100, Aktaran: Çiğdem K, 2012, 25).

Yetişkin Eğitimi Programları

Yetişkin eğitimi programları geliştirilirken, genel anlamda program geliştirme ilke ve yöntemleri kullanılmaktadır. Ancak program öğeleri hazırlanırken yetişkin katılımcılara süreç boyunca yer verilmesi gerekir. Bu çerçevede program öğelerini teker teker gözden geçirelim.

*İhtiyaçların saptanması: Bir yetişkin açısından bakıldığı zaman, ihtiyaç; var olan bir durum ile olması gereken durum arasındaki fark olarak tanımlanabilir (Igarashi, Suveges ve Moss, 2000,60. Aktaran: Çiğdem K, 2012,27). Herhangi bir konuda program geliştirilirken en öncelikli olarak yapılması gereken şey ihtiyaç analizidir. Çünkü o konuda ihtiyaçlar belirlendikten sonra o ihtiyaçları karşılayacak hedefler belirlenebilir. Şüphesiz yetişkinlerin gönüllüğü esası da ihmal edilmemelidir. Yetişkinlerin bir yetişkin eğitim programına katılım gerekçeleri Knox(1974, 18) tarafından şöyle sıralanmıştır:

* mesleki bir amacı gerçekleştirmek
* Kişisel bir amacı gerçekleştirmek
* Sosyal bir amaca ulaşmak
* Dinsel bir amaca ulaşmak
* sadece öğrenmek
* kendini gerçekleştirmek
* resmi gereklilikleri yerine getirmek
* Rahatsız edici yaşamdan bir kaçış yakalamak

Şeklinde açıklamaya çalışmıştır. Nashashibi ve Wetters (2003, 39) ise yetişkinlerin bir yetişkin eğitimi programına katılma gerekçelerini;

- Bireyin kendisi için bir şey yapma isteği
- Değişen yaşam konularına uyum sağlamak
- Çeşitli konular hakkında bilgi, beceri ve kavrayışlarını geliştirmek
- İleri seviye öğrenme imkânlarından faydalanarak derece veya diploma almak
- Toplumsal sorunların çözümüne katkıda bulunmak
- İş hayatında veya terfi için gereken niteliklere sahip olmak
- Aile, çocuk bakımı veya diğer sosyal rollerde katkıda bulunabilmek için beceri geliştirmek
- Sosyal çevre edinmek
- Sağlık sorunlarında ilerleme kaydetmek gibi nedenler, yetişkinlerde eğitim alma ihtiyacı doğurmaktadır. Bireyler veya birkaç tane ihtiyaçtan dolayı eğitim almak amacıyla kurumlara başvururlar. Gerçekçi bir program plânlama yetişkinlerin ihtiyaçlarının neler olduğunu dikkate almakla yükümlüdür.

Bilindiği gibi yetişkinlerin gençlerden ve çocuklardan farklı olarak arkalarında oldukça geniş ve bilgi birikimi, yaşantı, tecrübe ve deneyimler vardır. Burada elde edilmiş kazanımlar yetişkinin tutum, davranış ve düşüncelerini kendi kişisel özellikleri ve çevresel uyarıcıların durumuna göre belli şablonlara oturtulmuş ve artık bunlara bağlı davranış biçimleri oluşmuştur. Yetişkin eğitiminde işte bu davranış biçimleri arasında olan yetersizliklere, sorun oluşturanlara, beklentileri karşılayamayanlara veya tamamen yanlış olanlara müdahale edilecek ve yanlışlar doğrularıyla değiştirilecek, noksanlar tamamlanacak ve yeni bilgi teknolojileri ve insan ile ilgili yapılan çalışmalarda elde edilen veriler çerçevesinde daha güncelin bilgisi ve buna bağlı davranışlar kazandırılacaktır. Özellikle müspet bilimlerde dünün, bugünün ve yarının değişmez ve mutlak doğrusunun bilgisi olmadığına göre yetişkinlerin de diğer öğrenenler gibi eğitim ihtiyaçları çeşitlenerek çoğalır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Örneklendirecek olursak; 18-35 yaş aralığında olan yetişkinler genel olarak mesleki ve aile kurma gibi konulara odaklaşırlar. Bu yaş aralığındaki yetişkinlere eğitim desteği verileceğinde bu ilgi alanlarının mutlaka programın merkezine yerleştirilmesi gerekir. 35-55 yaş aralığında ise, yaşamın sağlık ve sosyal yönleriyle daha çok ilgilidirler. 55 yaş üzeri yetişkinler için ise hayatın daha çok felsefi, kültürel ve yaşlılara has olmaya başlayan iletişim konularına odaklaşırlar. (Rand, 1976, 2. Aktaran: Çiğdem K, 2012, 28). İhtiyaç belirleme çalışmaları program geliştirmenin olmazsa olmazıdır. Çünkü program geliştirmenin her boyutunda ihtiyaç analizi sonucunda belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi esası vardır. Program geliştirmenin başından sonuna kadar finansman ve ekonomik kaynakların varlığı ve kullanılabilirliği ile ilişkisi hep göz önünde bulundurulması gibi bir durum söz konusudur. Eğer program geliştirmenin ekonomik temelleri bu manada tutarlı ve sağlam olmazsa, sonuçta harcanan zaman boşa gidecektir (Young, 1994, 2).

Şu ana kadar ve genel olarak hazırlanan yetişkin eğitimi programlarında hep yetişkinlerin ihtiyaçları ön plâna çekilmiştir. Bu konu bu şekilde değerlendirilmediği zaman yetişkinlerin ilgi ve meraklarının uyandırılması mümkün olamamaktadır. Zaten doğal olan da budur. Yetişkin eğitiminin en temel özelliklerinden birisi de; katılımın gönüllülük temelinde gerçekleştirilmesidir. O halde yetişkin eğitiminin amacı; şahısların, grupların ve toplulukların ortaya çıkan eğitim ihtiyaçlarını ve de her birinin vazgeçilmez parçası olduğu toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bu yüzden ihtiyaçların oldukça objektif kriterler kapsamında belirlenerek buna göre eğitim ve öğrenme hedefleri açığa çıkarılmalıdır (Uysal, 2009, 2208. Aktaran: Çiğdem K, 2012, 29). Bu çerçeveden bakıldığında yetişkinlerle ilişkili olarak geliştirilecek eğitim ve öğretim programları için bireysel ihtiyaç ve beklentiler, kurumsal ihtiyaç ve beklentiler ve toplumsal ihtiyaç ve beklentiler ön plâna çıkıyor (Synder ve Wolfe, 130. Aktaran: Çiğdem K, 2012, 30). Yetişkinler kendileri için kendilerine ulaşılıp ihtiyaçların belirlenmesi öyle belirlenmesini istemelerine dikkat etmeden başkalarının program geliştirmesini değil, bu süreçte kendilerinin bire bir görüşmelerle ihtiyaç belirlemede etkin olmalarını istemektedirler (Rauch, 1972, 113. Aktaran: Çiğdem K, 2012, 30).

Hedeflerin Belirlenmesi

Bir eğitim programının en önemli boyutlarından birisi de, hedeflerdir. Çünkü hedefler belirlendikten sonra plânlanacak ve yapılacak her şey o hedeflerin gerçekleştirilmesine katkı sağlamak durumundadır. Hedef; yetiştirilmesi plânlanan kişilerde, bireylerde, şahsiyetlerde olması beklenen, eğitim ve öğretim yoluyla kazanılabilir nitelikteki özelliklerdir (Ertürk, 1986, 224. Aktaran: Çiğdem K, 2012, 21). Yetişkin eğitimi programında yapılandırılacak olan hedefler; kurumsal hedefler, kurs hedefleri, program hedefleri ve öğretimsel hedefler şeklinde sıralanabilir. Kurumsal hedefler biraz daha genel olarak tanımlanırlar ve bir açıdan uzak hedefler gibidirler. Gerçekleştirilen etkinlikler çerçevesinde kurumun amaçları söz konusudur. Program hedefleri ise biraz daha az genel tanımlamaların kullanıldığı hedef çeşitleridir. Beklenen 1 yılla 5 yıl gibi bir zamana yayılmasıdır. Kurs hedefleri de biraz daha özele ve daha dar spesifik alanlara yön veren hedeflerdir. Öğretimsel seviyede yer alan hedefler ise, sınıf ortamında öğreten ve öğrenen arasındaki ilişkileri konu edinir (Steel ve Brack, 1973, 20).

Hedeflerde bulunması gerekli görülen kriterler şöyle sıralanabilir;

- Hedefler esnek olmalıdır
- Hedefler ölçülebilir olmalıdır
- Hedefler ölçülebilir olmalıdır
- Hedefler birbirini destekler nitelikte olmalıdır
- Hedefler ilgili olmalıdır
- Hedefler binişik olmamalıdır
- Hedefler bilginin aşamalılığı ilkesine göre tutarlı olmalıdır

Belirlenecek hedefler, kullanılması gereken yöntemlerin, hazırlanması gereken içeriğin seçilecek ve kullanılacak materyallerin belirlenmesinde de temel ölçütler olacaktır (Axford, 1969, 125).

İçeriğin Seçilmesi

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İçerik; geniş ihtiyaç analizlerine dayalı olarak belirlenen hedeflerin gerçekleşmesi için "neyi öğretelim?" sorusunun cevabıdır. Katılımcıların bireysel farklılıkları, hazır bulunuşluk düzeyleri, bilgi yoğunluğu ve kullanılacak zaman gereksinimleri içeriğin belirlenmesinde oldukça önemlidir. İçeriğin hazırlanması da oldukça teknik ve bilimsel bir iştir. Bu açıdan içeriğin düzenlenmesinde birçok kriter olmakla beraber, en öncelikli olanlar;

- İçeriğin bilimsel olması
- İçeriğin insan hayatına yakın olması
- İçeriğin insan hayatın faydalılık ilkesine sahip olmasıdır.

Yetişkin eğitiminde içerik yetişkinlerin ihtiyaçlarını yansıtmalıdır. Kullanılacak materyallerdeki bilgilerin yetişkinlerin ön öğrenmeleriyle ilişkili olması öğrenmeyi daha da kolaylaştıracaktır. Aynı zaman da içerik hedeflerde olduğu gibi esnek olmalıdır. Süreç içerisinde yapılması zorunlu olan geliştirme çalışmalarına fırsat vermelidir.

Eğitim Durumlarının Belirlenmesi

Eğitim durumları; "Nasıl öğretelim?" sorusuna verilen cevap olarak tanımlanabilir. BU soruya verilecek cevaplarla eğitim ve öğretim durumları, sınıf yönetimi etkinlikleri, öğrenme öğretme yaşantıları, sürecin uygulama boyutu da belirlenmiş olur. Eğitim programının bu boyutunda hedef kitleye kazandırılacak istendik davranışlar söz konusudur (Demirel, 2007, 134). Burada belirlenen hedeflerin gerçekleşmesi için seçilen içeriğin uygun strateji, yöntem, teknik, araç – gereç ve çok çeşitli etkinliklerle uygulanması sağlanmaktadır (Varış, 1996, 150). Diğer boyutlarda olduğu gibi eğitim durumları da hedeflere göre düzenlenir. Hedeflerin aşamalı sınıflandırılması sonucunda ortaya çıkan ve öğrenmeyle ilgili beceriler ve eğitim durumları olarak tanımlanan uygulama ve etkinliklerin birbirlerini desteklemesi gerekir (Houle, 1996, 203-2049). Seçilen hedef kitlenin genel ve özel giriş davranışları, hazır bulunuşluk düzeyleri, bireysel farlılıkları ifade eden kişilik özellikleri, mevcut imkân ve fırsatlar belirleyici değişkenlerdir (Titmus, 1989, 20. Aktaran: Çiğdem K, 2012, 21).

Eğitsel etkinlikler belirlenirken dikkat edilmesi gereken temel değişkenleri, Calfarella (1994, 188) şöyle sıralamıştır:

- Öğrenme hedefleri; Hedefler bilişsel, duyuşsal veya psiko-motor becerilerden hangisilerinin geliştirilmesini öngörmektedir?
- Eğiticiler, bu teknik ve yöntemleri biliyorlar mı?
- İçerik somut veya soyut mu?
- Katılımcı sayısı, özellikleri ve beklentileri nelerdir?
- Öğrenme tekniklerinin özellikleri, seçilecek teknik neyin öğrenilmesine olanak vermektedir? Kullanımı ile ilişkili sorunlar nelerdir?
- Süreç ne kadar zaman alabilir?
- Seçilen teknik ve yöntemin maliyeti nedir?
- Kullanılacak teknik ve yöntemlerle ilgili fiziki imkânlar yeterli midir?

Bu konularda yeterli olmayan eğitim durumları konusunda objektif değerlendirmeler yapılamaz.

İşte bu çerçeveden bakıldığı zaman, yetişkinler öz yeterlik algıları ve benlik yapıları yanlış veya doğru istikametlerde gelişmiş kişilerdir. Yetişkinlerin bu özelliklerini dikkate almayan ve çocuklara sunulan öğretim etkinliklerinde olduğu gibi hiçbir temel yokmuş gibi her şeyin sıfırdan plânlanması ve onlar açısından dayatma gibi algılanacak uygulamalarda öğrenme heyecan ve isteği zarar görür. Bu durumda etkili bir yetişkin eğitiminden söz edilemez. Diğer yandan yetişkinler hedeften haberdar olma konusunda da oldukça istekli ve duyarlı oldukları söylenebilir. Her zaman neyi, niçin ve ne kadar zaman öğreneceklerini bilmek isterler. Yetişkin eğitiminde gönüllülük esası hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. Ayrıca yetişkinlerin kendilerinin de inandırılmaları gereken sorunlarının çözümünü sağlayacak eğitim faaliyetlerine katılma arzusu içerisinde olacakları bilinmelidir. Dolayısıyla yetişkinlerin güdülenmeleri eğitim programlarının başarısı açısından oldukça değerlidir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Değerlendirme

Bilindiği gibi değerlendirme boyutu program geliştirmenin ve eğitim programının en son ve karar mekanizmalarını çalıştıran boyutudur. Burada neyin ne kadar öğrenildiği, öğrenilemeyenlerin neler olduğunun belirlenmesi büyük bir önem kazanmaktadır. Dolayısıyla bu konuların sorgulandığı bir aşamadır. Burada elde edilen öğrenme başarısının akredite edilmesinden bahsedilmelidir. Değerlendirme de, kullanılan yöntem ve tekniğin, kullanılan materyal, araç ve gereçlerin, plânlanan etkinliklerin, mali kaynakların, ayrılan zamanın ne düzeyde etkili olduğu bilgi ve sonucuna ulaşılır. Hedeflenen sonucun elde edilmesinde etkili olamayan faktörler yeniden değerlendirilerek program geliştirme çerçevesinde yeniden organize edilir ve yeniden denenerek hedeflenen başarıya ulaşılması sağlanır. Başarıldıktan sonra da bir sonraki aşamaya geçilebilir.

Posner, program değerlendirmeyi bilgi amaçlı olarak aşağıdaki şekilde şekillendirmiştir:

Bilgilendirme Amaçlı Program Değerlendirme: 1-Birey hakkında kararlar, 2-Kurum hakkında kararlar

Birey Hakkında Kararlar: 1-Öğretim yöntemi, 2-Yeteneğin tespiti, 3-Seçim

Program Hakkında Kararlar: 1- Biçimlendirici değerlendirme, 2- Toplam değerlendirme

Yeteneğin Tespiti: 1-Teşhis, 2-Dönüt, 3-Yerleştirme, 4-Ödüllendirme (Aktaran: Er, 2006, 17).

EXTENDED ABSTRACT

This study, is complately a scanning model and theorical study. In this study curriculum development in education and in this frame curriculum development design of adult education studied on. On the other hand adult education and adult education program designing activities were tried to understand and find out the critical education problems. With the help of this information it was tied to give some necessary information including present information technologies and literatüre to the area experts to prepare more successful education programmes. For this reason it is very important fort he experts to pay attention to the dfferences between adult educetion end child education (pedagogy and adrogogy). It is a basing reality that the success of adult education programmes developes by depending on their experiences and living stadarts. Because adults had a very important and behavior direcive background habits and cultural values. Their behaviors and manners were naturely directed by these values.

Nowadays adult education is an important studying area all over the world. Especially it is very important for the adult education programmes to be designed and developed by getting help from the adults experiences. These experiences must be put into account to develop more effective education programmes. Because adults can accept the programmes which put their experiences in to account. The adults mustn't be far away from the child education and development. Because it is a very important. The psychologigal and social support derived from grand fathers and grand mothers with the father and mothers are very useful and important for the childeren to grow up.

The aim of this study, is to create an awareness about adult education and adult education programmes. There are alot of problems affecting adults' decissions to take place or not. So it is an important idea to help program experts to prepare more acceptable and successful education programmes especially sdult education programmes. As result of this study it was understoon and learned that there were many problems for the edult education programs to be corrected and renewed. Because the success of chid education depends on the parrents' manners and behaviors to their children. If there are problems and wrong behaviors it is necessary to corrct, change and develop these behaviors with the help of education activities and education programmes. This study is a kind of descriptive, scanning model one. The information and data handed were recorded and then some commends were presented to the program designers to produce the best education programmes.

The world of this study is all literatüre and written materials and information about curriculum develpoment, adult education and child growing up. So the sample of this study are the written materials that were reached and studied on. Because tehre are a lot of written and published materials and learning and teaching materials on this subject. So it is not very easy to make correct, objective, suppotive and continuous explanations and commends. From the beginning and to the end of this study there were some critical and corrective commends fort he area experts and adults to solve the problems on this subject.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1-Axford, Roger. (1969). **Adult Education: The Open Door.** Pennsilvania: International Textbook Company.

2-Bilir, Mehmet. (2004). Kentleşme Sürecinde Yetişkinlerin Eğitim Gereksinimi: Ankara Mamak İlçesi, Tuzluçayır Semti, Ege Mahallesi Örneği. **Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.** Cilt: 37, Sayı: 1, 100.

3-Caffarella, Rosemary. S. (1994). **Planning Programs for Adult Learners. A Practical Guide for Eduators,**

4-Demirel, Özcan. (2007). **Eğitimde program geliştirme**. Ankara: PegemA Yayıncılık Ankara.

5-Doll, Ronald C. (1970). **Curriculum Improvement: Decision Making and Process.** Boston: Allyn and Bacon Inc.

6-Erdemar, Gürcü ve Demirel, Melek (2008). Yapılandırmacı Ögrenme Yaklasımının Duyussal ve Bilissel Ürünlere Etkisi, T**ürk Eğitim Bilimleri Dergisi,** Cilt 6 /sayı 4, s. 630.

7-Ertürk, Selahattin. (1991). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Meteksan Yayınları.

8-Hubbard, Audra. (August-2003). **Needs of Adult Learners at Instıtutıons of Higher Education.** Unpublished master's thesis, University of Wisconsin, United States.

9-Huddlestone, Prue (1997). **Teaching and Learning in Further Education**.
London: Routledge.

10-Houle, Cyril.O. (1996). **The Design of Education**. San Fransisco: John Wiley & Sons Inc.

11-Igarashi, Michiko., Suveges, Linda ve Moss, Gwenna. (Spring-2002). A comparison of Two Methods of Needs Assesment: Implications for Continuing Professional Education. **Canadian Journal of University Continuing Education**. Vol: 28, No: 1, 57-56.

12-Knox, Alan. B. (1974). **Helping Adults to Learn: A Guide to Planning,**
Impementing and Conducting Programs. San Fransisco: JosseyBass.

13-Knox, Alan. B. (2002). **Evaluation for continuing education: a comprehensive guide to success.** San Fransisco: Jossey-Bass.

14-Kowalski, Theodore. (1988). **The Organization and Planning of Adult Education**. Albany: State University of New York Press.

15-Kress, G. (1995) **Writing the Future: English and the Making of a Culture of Innovation.** National Association fort he Teaching of English (NATE), Sheffield, 9.

16-Miser, Rıfat. (1999). **Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması.** Anadolu Öğretmen Liseleri Meslek Dersi Kitabı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

17-Nashasibi, Pauline & Watters, Kate (2003). **Curriculum Leadership in Adult Learning.** Leicester: National Institute of Adult Continiuing Education. .

18-Rand, Margaret. (1976). **Desining an Adult Education Program.**
ED192013. Information Analyses; Reports – General. http://www.eric.ed.gov/ adresinden 03 Haziran 2009 tarihinde alınmıştır.

19-Rauch, David B. (1972). **Priorities in Adult Education**. New York: The MacMillan Company.

20-Ross, Alistair (2000). **Curriculum: Construction and Critique**. London:
Falmer Press.

21-Saylor, J.G., Alexander, W. ve Lewis, A.J. (1981). **Curriculum Development and Design**. New York: Murray Print.

22-Saylor ,Alexander L. (1981). **Curriculum Planning for Beter Teaching and Learning**. 4th edition. Holt, Rinehart & Winston.

23-Snyder, Patricia ve Wolfe, Barbara L. (1997) **Needs Assesment and Evaluation in Early Intervention**
Personel Preparation; Opportunities and Challenges. In Winton,

24-Sork, Thomas.J. ve Caffarella, Rosemary S. (1989). **Handbook of Adult and Continuing Education**, San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.

25-Sork, Thomas ve Newman, M. (2004). **Program Development in Adult Education and Training**. 26-

26-Steele, S.M. (1988, January). **Evaluation as a Mental Process. Class notes.** Madison: University of Wisconsin, Department of Continiuing and Vocational Education.

27-Titmus, Collin J. (1985). **Yetişkin Eğitimi Terimleri Sözlüğü**. (Çev.A.Ferhan Oğuzkan). Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yayınları.

28-Varış, Fatma. (1996). **Eğitimde Program Geliştirme. "Teori ve Teknikler"**. İstanbul: Alkım Yayınları

29-Young, Grant. L. (Winter, 1994), **Needs assesment in Program Planning**.

College Quarterly. V.2, No: 2.

30-Yıldız, Ahmet ve Uysal, Meral. (2009). **Yetişkin Eğitimi**. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

31-Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. (2006). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayınevi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(4)

Yrd. Doç. Dr. Çetin KAPLAN[7]; Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜVEN[8]

YEREL YÖNETİMLERDE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK VE WHISTLEBLOWING

ORGANIZATIONAL COMMITMENT AND WHISTLEBLOWING IN LOCAL GOVERNMENTS

ÖZ

Çalıştığı örgütte kendini güven içinde hisseden ve örgütü tarafından desteklendiğini algılayan çalışan, örgüte karşı olumlu tavır takınır ve kendini örgütün bir parçası olarak görür. Örgütsel bağlılık, işgörenin çalıştığı örgütle kurduğu güçlü bir ilişkinin bir ifadesidir. Whistleblowing ise, bir kişinin çalıştığı örgütte karşılaştığı yanlışlığı açığa çıkarmasıdır. Whistleblowingin hem örgüt hem çalışan açısından pek çok sonuçları vardır. Whistleblowingin örgütsel bağlılığa etkisi, konuya ilişkin tartışmaların önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Genel olarak, bu eylemin örgütsel bağlılığa olumsuz bir etkisi olmadığı ve whistleblowerın korunması yoluna gidilmesi gerektiği kabul görmektedir. Whistleblowing eyleminde en önemli özelliklerden birinin de çıkar düşünmeden tamamen iyi niyetle yapılması gerektiğini de unutmamak gerekir. Whistleblowingin nasıl anlaşıldığı ve örgüte bağlılık açısından nasıl algılandığının değerlendirilmesi bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu amaçla Türkiye'de il belediyelerinde çalışan personel üzerinde bir alan araştırması yapılarak çalışanların örgütsel bağlılık ve whistleblowing algıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Whistleblowing, Whistleblower, Örgütsel bağlılık, Belediyeler, Belediye personeli

JEL Kodları: H11, H75.

ABSTRACT

An employee who feels secure himself in an organization that he works and who is aware of the fact that he is supported by his organization takes a positive attitude towards his organization and sees himself as a part of it. Organizational commitment is an expression of a strong relationship that an employee establishes with an organization in which he works. Whistleblowing is the disclosure of the wrongdoings that take place in the organization by an employee who is a part of this organization. Actually, whistleblowing has many outcomes both in terms of an organization and an employee.

The impact of whistleblowing on organizational commitment constitutes a significant part of the discussion related to this issue. In general, it is acknowledged that this action does not have any negative influence on organizational commitment and whistleblower should be protected. It is also important to remember that one of the most significant features of whistleblowing is that it must be done with purely good intentions without considering the personal interests. The evaluation of how whistleblowing is understood and how it is perceived in terms of organizational commitment is the basis of this work. For this purpose, an area survey was conducted on the personnel working in the provincial municipalities in Turkey, and the employees' organizational commitment and whistleblowing perceptions were tried to be determined.

Keywords: *Whistleblowing, Whistleblower, Organizational commitment, Municipalities, Municipal staff*

JEL Codes: *H11, H75.*

[7] **Gaziosmanpaşa Üniversitesi İİBF., Kamu Yönetimi Böl. cetin.kaplan@gop.edu.tr, Tokat/TÜRKİYE.**
[8] **Gaziosmanpaşa Üniversitesi İİBF., Kamu Yönetimi Böl. ahmetguvenn@gmail.com, Tokat/TÜRKİYE**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

En genel anlamı ile whistleblowing, bir örgütte görülen yolsuzluk, hukuksuzluk ya da etik dışı davranışların örgüt çalışanları ya da çalışanı tarafından ifşa edilmesidir. Bu eylemin hem örgüt hem de bireyler açısından olumlu ve olumsuz sonuçları vardır. Örgütlerde etkinliği artırmak ve aksaklıkları giderebilmek adına olumlu olarak kabul edilirken, örgütün imajı ve güvenilirliğini zedeleme açısından olumsuz olarak değerlendirilir. Bu eylemi gerçekleştiren birey yani whistleblower ise; bazen kahraman olarak bazen de örgütüne ihanet eden kişi olarak değerlendirilir. Ayrıca herhangi bir ard niyet taşımamak, tamamen kamu yararını düşünmek ve örgütün imajı ve örgütsel bağlılık açısından öncelikle içsel whistleblowing yoluna başvurulmak da önemlidir.

Örgütsel bağlılık, örgütte çalışan kişinin örgütü ile kurduğu önemli bir bağdır. Çalışanın kurumda çalışma ve ona katkı sağlama isteğinin yüksek olması ile ilintili bu kavram, örgütsel başarı açısından önemli bir olgudur. Whistleblowingin örgütsel bağlılık ile ilişkisi yöneticiler tarafından da dikkat edilmesi gereken bir unsurdur. Bu konuda çalışanın yanında yer almak ve örgütüne bağlı çalışanın gördüğü yanlışlıkları rahatlıkla yönetimle paylaşmasının önünü açmak önemlidir. Bu tür bir yaklaşım örgütün imajını sarsacak eylemlerin önüne geçtiği gibi örgütsel bağlılığı pekiştirmek açısından da gereklidir. Whistleblowing olayında en önemli konulardan biri de, etik ve yasadışı uygulamaları bildiren kişi ya da kişilerin gizliliklerinin korunması ve isimlerinin açıklanmamasıdır. Örgüt içerisinde sağlanacak bu gizlilik, hem whistleblowerların sayısını arttıracak hem de whistleblowinge konu olan eylemleri açıklamada onları cesaretlendirecektir. Ülkemizde ve dünyanın pek çok yerinde Whistleblowing eylemini gerçekleştirmek isteyen kişilerin en önemli çekincelerinden birisi; kimliğinin açığa çıkması ve bunun sonucunda gerek örgüt içinde, gerekse örgüt dışında yaşayacağı olumsuz durumlardır (Özler, Şahin ve Atalay, 2010: 185-186). Son zamanlarda birçok özel ve kamu örgüttün de whistleblowing ve örgütsel bağlılık gibi konuların araştırıldığı görülmektedir. Siyasal kurumlar olan elemanlarının bir kısmı seçim bir kısmı atamayla belirlenen belediyelerde bu anlamda bu konuların araştırılması gereken örgütler içinde yer almaktadır. Belediyelerde çalışan personel üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmada whistleblowing ve örgütsel bağlılık olgularının çalışan personeller açısından nasıl algılandığı ve aralarında bir ilişki olup olmadığı sorularına yanıt aranması amaçlanmaktadır.

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Örgütsel Bağlılık

Örgütsel bağlılık; çalışanların örgütsel amaç ve değerlere yüksek düzeyde inanarak kabullenmesi, örgüt amaçları için yoğun çaba harcama isteği ve örgütte kalmak için duydukları güçlü bir arzu şeklinde tanımlanmaktadır. Örgütsel bağlılığın örgüte olumlu bir etkisinin olduğu görülmektedir. Tüm örgütler üyelerinin bağlılık düzeylerini artırmak istemektir (Yıldız, 2013: 858-859). Örgüte bağlılığın çalışan ile örgüt arasındaki doğrudan ilişki olduğu konusunda fikir birliği vardır. Fakat bu ilişkinin yapısı ve oluşumuyla ilgili fikir ayrılıkları mevcuttur. Örgütsel bağlılık ile ilgili ilk tanımlardan biri Grusky tarafından 1966 yılında yapılmıştır. Grusky; örgütsel bağlılığı "bireyin örgüte olan bağının gücü" olarak tanımlar. Buchanan'a göre örgütsel bağlılık, örgütle özdeş olma, yaptığı iş, benimseme ve örgüte sadakat unsurlarından oluşan bir bütündür. Örgütün amaç ve değerlerine, kişinin bu amaç ve değerlere göre belirlenen rolüne ve çıkara dayalı değerinden ayrı olarak, örgüte partizanca ve duygusal bağlanmadır (Yüceler, 2009: 447-448).

Çalışanın, örgütle değişik yönlerden özdeşleşme derecesini ifade eden örgütsel bağlılık Reichers' a göre, üç önemli unsura sahiptir: 1. Çalışanın, örgütün üyesi olmak için güçlü istek duyması. 2. Çalışanın, işletmenin yararı için üst düzey gayret sarf etme arzusunda olması 3. Çalışanın, örgütün değerlerini ve hedeflerini benimseyerek kabul etmesi. Kısacası, çalışanın örgütüne duyduğu sadakat ve örgütünün başarılı olabilmesi için gösterdiği ilgidir (Yalçın ve İplik, 2005: 397). Örgütsel bağlılık, çalışanın örgütünün amaç ve değerlerine taraflı ve etkili bağlılığıdır. Bağlılık duyan bir işgören, örgütün amaç ve değerlerine güçlü bir biçimde inanır ve örgütün istek ve beklentilerine gönülden uyar. Meyer ve Allen'e göre örgütsel bağlılık, psikolojik bir boyuta sahiptir. İşgörenlerin örgütle ilişkisi ile şekillenir ve çalışanın örgütün sürekli bir üyesi olma kararı almasını sağlar (Doğan ve Kılıç, 2007:39-40). Örgütsel bağlılık, işgörenin örgütünde çalışmaya devam etme isteğinde olması, işyerine düzenli olarak gelmesi, işletmenin varlıklarını koruması ve işletmenin

amaçları ile bütünleşmesidir. Kurumla yakın bir bağ içerisinde olduğunu hisseden, aidiyet duygusunun gelişmiş olduğu örgütlerde çalışanlar, örgütlerinde gördükleri yanlış davranış ve eylemleri kabul edemezler. Bunun yanı sıra gördükleri bu yanlış fiil ve davranışları yetkili makamlara raporlamak ve ifşa etmekten kaçınmazlar. Çalışanlar bir tür "gönüllü denetçilik" yaparlar (Aktan, 2006: 6-7). Bu gönüllü denetçilik ve örgütlerinin yanlışlığa düşmesini kabul etmeme durumu çalışanları whistleblowing eylemine iten önemli bir unsurdur. Anlaşıldığı gibi örgütsel bağlılık, çalışanın örgüte duyduğu sıradan bir inanma ve bağlanmanın daha ötesindedir. Burada örgütün ve çalışanın karşılıklı işbirliği ve iyi niyeti whistleblowingin örgütün yararına olmasını sağlayacağı gibi, çalışanın örgütsel bağlılığını da pekiştirecektir.

1.2.Whistleblowing Tanımı ve Tarihçesi

Whistleblowing Türkçe'de tam karşılığı bulunmayan bir kavramdır. Kelime; faul durumunda düdük çalınmasıyla oyunun durması ya da, polisin suç işlendiğini gördüğünde halkın dikkatini çekmek için düdük çalışması anlamlarında kullanılır. Anglo-Sakson literatürde "ortak bir yanlış olduğunda kamuoyuna başvurmak" anlamında kullanılmaktadır (Aydın, 2003:81). Amerikan ve İngiliz hukuk sistemlerinde yer alan whistleblowing, bir çok ülkede aynen kullanılır. Avrupa ülkelerinde de ülkemizde olduğu gibi kavrama yeni bir ad aramadan aynen alındığı görülmektedir. Alman ve İsviçre hukukunda konuyla ilgili akademik çalışmalarda da aynı terim kullanılmaktadır. Türk iş hukukunda konuyu ilk olarak inceleyen Aydın, Whistleblowing'i "Bilgi Uçurma" şeklinde ifade etmekte, fakat başka karşılıkların da bulunabileceğini kabul etmektedir (Alp, 2014: 386-387). Örgütsel bilgi ve verilere erişim hakkı olan bir bireyin, zorunluluk olmadan, gönüllü bir şekilde haksızlığı düzenleme potansiyeli olan örgüt dışı bir kişi veya kuruma, şüphelenilen ve öngörülen ve aynı zamanda basit olarak tanımlanmayan yasa dışılık ya da haksız eylemler hakkında yapılan ifşa eylemi whistleblowing adını alır (Jubb, 1999: 78). Whistleblowing, bir örgüt çalışanının eskiden çalıştığı ya da çalışmakta olduğu kurumda gördüğü ahlak dışı ya da meşru olmayan uygulamaları fark ederek, bu olumsuz davranışları etkin olabileceğini düşündüğü kişi ve mercilere bildirmeleri olarak tanımlanabilir. Türkçede Whistleblowing "etik sorunların ele verilmesi", "çalışanın iş yerindeki suiistimalleri ya da kanun dışı faaliyetleri açığa çıkarması" ve "organizasyonlarda etik olmayan yanlış uygulamalara karşı sivil erdem, ahlaki tepki ve vicdani red davranışı" şekillerinde tercüme edilmiştir (Nayır, 2012: 17-18). Whistleblowing, Aktan tarafından şu şekilde tanımlamıştır: "Bir organizasyon içerisinde yasa-dışı ve etik değerlere uygun olmayan davranış ve eylemlerin organizasyon içi ve/veya organizasyon dışı başka kişilere veya kurumlara zarar vermemesi için enformasyon sahibi kişiler (çalışanlar veya paydaşlar) tarafından sorunları çözme güç ve yetkisine sahip iç ve dış otoritelere bildirilmesidir." Whistleblowing de "zorlama" veya "zorunluluk" değil tam aksine "gönüllülük" esastır. Whistleblowingin kamu ya da özel olsun her türlü örgütte ortaya çıkabilecek bir eylem olduğu görülür. Bu eylem; yasa-dışı, meşru kabul edilmeyen ve etik değerlere uygun olmayan davranış ve eylemlerin açığa çıkarılmasını hedefler (Aktan, 2006:1).

Amerikalı Ralph Nader ise whisteblowingi; kamu yararına inanan bir kadın yada erkeğin, kamu çıkarını, hizmet ettiği örgüt çıkarından üstün tutarak, çalıştığı örgütün yolsuz, yasadışı, hileli ya da zararlı eylemler içinde yer alması üzerine düdüğünü çalması şeklinde tanımlamaktadır (Demiral 2008: 129). Whistleblowing, bir çalışanın kıdemli yöneticilere, dış yetkililere veya kamuoyuna yasa dışı veya ahlak dışı olduğunu düşündüğü eylemleri ifşa ettiği eylemleri olarak tanımlanır (Kızıloğlu ve Çelik, 2015: 403). Örgüt içindeki yanlış davranışların örgüt dışına ya da içine rapor edilmesi olarak da tanımlanan whistleblowing, bir örgüt çalışanının kendi iradesi ile kamu yararına ters gördüğü bir davranışı kamu yararını ön planda tutarak, soruşturabilecek veya yanlışlığı düzeltebilecek bir kişiye ihbar etmesidir (Özler, Atalay ve Şahin, 2010:196). Tanımlardan da anlaşıldığı gibi bir davranışın whistleblowing eylemi olarak görülebilmesi için kişinin kendi çıkarını değil kamu yararını ön planda tutması ve özgür iradesi ile bu eylemi gerçekleştirmesi önemlidir. Ahlaki davranan bir bireyin; şahsi çıkar, örgüt çıkarı ve kamu çıkarı arasında bir sıralamada kamu çıkarını en önde tutması beklenir. Whistleblowingin haklı olarak görülmesi için öncelikle tamamen ahlaki gerekçelerle yapılması gereklidir. Bunun dışında kişisel çıkarlar için yapılan whistleblowing ispiyonculuk kapsamında değerlendirilir ve örgütsel bağlılığa ters bir durumdur. Açığa çıkarılan bilgilerden emin olmak ve örgütsel yolların tükenmiş olması da bu eylemin haklılığı açısından önemlidir. Bu tür bir Whistleblowinge örgüt

yönetiminin açık olması ve ifşa edenleri koruması da önemlidir (Arslan,2005: 118-119). Whistleblowing, kişinin örgüt içindeki herhangi bir yanlış uygulamayı bireysel çıkar değil kamu yararı motivasyonu ile ve kendi özgür iradesi ile yetkili kişi ya da kuruma iletmesidir. Burada kişinin amacı yanlışlığın soruşturulması ve bu yanlışlığın düzeltilmesidir (Baltacı, 2017: 400). Yapılan tanımların geneline bakıldığında whistleblowing ile ilgili üç temel unsur öne çıkmaktadır. Birinci unsur, whistleblowerı yapan kişi ile ilgilidir. Bu kişi, ilgili işyerinde veya bu işyeri ile çalışan biri olmalıdır. Örgütte çalışan işçi, memur veya sözleşmeli personel yanında müşteri veya tedarikçi gibi organizasyon ile yakın ilişki içinde faaliyet gösteren kişiler de whistleblower olabilir. İkinci unsur, whistleblowingin konusu ile ilgilidir. Whistleblowingin konusu; yasalara, ahlaka, etik kurallara aykırı ve gayrimeşru işlem ve eylemlerdir. Devletin getirdiği kurallar yanında, işletmelerin üye olduğu kurumların, mesleki örgütlerin, sivil toplum kuruluşlarının veya bizzat işletmenin kendisinin koyduğu etik kurallara aykırılıklar da whistleblowing kapsamındadır. Whistleblowing sadece işverenin kurallara aykırı davranışları ile sınırlı değildir. İşçinin çalışma arkadaşları, işveren vekilleri, yöneticiler, gerçek kişi işveren veya tüzel kişilerde somut işvereni oluşturan yönetim kurulu üyeleri, murahhas üyeler ve murahhas müdürlerin hukuka aykırılıkları da Whistleblowinge konu olabilir. Üçüncü unsur ise whistleblowingin yapıldığı kurumdur. Başvurulan kişi veya kurum, whistleblowing konusu eylemi gerçekleştiren kişi değildir. Whisleblowing eylemini gerçekleştiren kişin güvendiği ve kurallara aykırılığı önleyebilecek, gereğinde yaptırım uygulayabilecek konumda bir kişi veya kuruma başvuru yapılmış olmalıdır (Alp, 2014: 388-390).

1.2.1. Whistleblowing Tarihçesi

Whistleblowing, kavram olarak 1990'lı yıllardan itibaren akademik literatürde önem kazandı ve araştırılmaya başlandı. Tarihin en büyük muhasebe skandalının yaşandığı Enron'da şirket çalışanlarından Sherron Watkins'in ve yine WorldCom şirketi başkan yardımcısı Cynthia Cooper'un kendi çalıştıkları şirkette yaşanan muhasebe hilelerini açığa çıkarmasının ardından "whistleblowing", popüler bir kavram olarak çok sık kullanılmaya başlandı (Çiğdem, 2013: 95-96). Whistleblowing ilk zamanlar olumsuz çağrışımlar yapmıştır. Kavramın çıkış yeri İngiltere'de polisin suçluları gördüğü zaman uyarı için çaldığı düdüktür. "Kurumlarda yolsuzlukların ihbar edilmesi" anlamında kullanımı ise; ilk defa 1971 yılında "Computer" dergisinde olmuştur. Fakat burada kavram olumsuz olarak ele alınmakta ve kişinin kendi mesleğini ve şirketini küçük düşürücü bir davranış olarak kabul edilmektedir. Aynı yıllarda çıkan başka yazılarda da whistleblowing eylemi eleştirilmiş, James Roche tarafından; kuruma itaatsizlik, çalışma düzeninin bozulmasına yol açma gibi amaçları olmakla suçlanmıştır. Zamanla Whistleblowing yapan kişilere takdir görmüş ve hatalı uygulamaları ortaya çıkaran bir eylem olarak görülmeye başlanmıştır. Hatta bu tür ihbarlarda bulunan kişilerin korunması amacı ile yasal düzenlemeler yapılmıştır (Nayır, 2012:18-19).

1.2.2.Whistleblowing Türleri

Whistleblowing, ihbarın örgüt içine yada örgüt dışına yapılmasına göre içsel ve dışsal whistleblowing olmak üzere iki türdür. İşletme içi whistleblowingde işçi, hukuka aykırılığı işletme içindeki kişi veya mercilerle paylaşmaktadır. Hukuka aykırı davranışta bulunan muhasebe müdürünün genel müdüre veya genel müdürün davranışını yönetim kuruluna bildirmek içsel whistleblowing kapsamındadır. İşletme dışı whistleblowingde ise aykırılık kamusal makamlara veya sivil toplum örgütlerine duyurulmaktadır. İşletme dışı ifşa işveren için daha ağır sonuçlar doğurabilir. Ayrıca böyle bir ifşanın işçinin sadakat ve sır saklama borçlarını ihlal ettiği de düşünülebilir. Çalışanın sadakat borcu kapsamında olduğu düşünülen içsel whistleblowingin ise whistleblowing kapsamına girmediği görüşü savunulmuştur. (Alp, 2014: 390). İçsel whistleblowingde, yolsuzluğu fark eden kişi, kendi kurumu içindeki kişilere ihbarda bulunur. İçsel whistleblowingi bazı araştırmacalar bir tür "kurum içi kontrol mekanizması" olarak niteler. Bu sayede, haksız davranış ya da yolsuzluğun dışarıya (mesela basına) duyurulmadan, kurumun kendi içinde çözümleneceği öne sürülür. İç kanallar, bu nedenle suistimal ve yolsuzluk ihbarı için oldukça uygun bir mekanizma olarak görülebilir. İçsel whistleblowing yapan çalışanın örgütsel bağlılığının zedelenmeyeceği düşünülür. Ayrıca hatasını düzeltmek için kuruma da bir şans verilmektedir. Yönetici ya da yetkili kişinin ihbarda bulunan kişiyi

ciddiye almaması, bireysel ve kurumsal çıkarları koruma adına çalışanı susturma veya işten çıkarma gibi olumsuz davranışlar göstermesi durumunda, dış ihbar kanalları kullanımı gündeme gelir (Nayır, 2012: 32). Dışsal whistleblowing, çalışanın örgütte karşılaştığı etik sorunu, örgüt dışındaki yetkili makamlara bildirmesidir. Bu makamlar ise; devlet, polis, yazılı veya görsel medya ya da adli makamlardır. İçsel whistleblowinge başvurulmadan, dışsal whistleblowingde bulunmak yanlıştır. İçsel whistleblowingin yetersiz olduğu durumlarda, dışsal whistleblowing kullanılmalıdır (Çiğdem, 2013: 98). Örgüt içi yolları kullanarak yapılan whistleblowing türü olan içsel whistleblowingin örgüte bağlılıkları yüksek bireyler tarafından yapıldığı düşünülmektedir. İhbarın örgüt dışına yapıldığı dışsal whistleblowinge göre, içsel whistleblowingin örgüt için daha yararlı olduğu ve teşvik edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Whistleblowingi yapan kişinin duygu durumu göze alındığında, öfkenin baskın olduğu durumlarda örgüt dışı ihbarların, umut duygusunun baskın olduğu durumlarda ise örgüt içi ihbarların ağırlık kazandığı düşünülmektedir (Özler vd, 2010:199). Kurum açısından dışsal whistleblowingin en önemli maliyeti; kurumsal itibar ve imajın zedelenmesidir. Kurumsal imaj, kurumun dışarıya yansıttığı görüntüsüdür. Kurumsal imaj, bir kurumun çalışanları ve hedef grupları tarafından algılanış biçimidir (Aktan ve Tutar, 2006:26). Eğer üst yönetim, etkin bir whistleblowing politikasını organizasyon kültürünün bir parçası haline getirmiş ise o takdirde organizasyon içerisindeki yanlış uygulamalar giderek azalır ve dışarıya yansımadan organizasyon içerisinde çözümlenmiş olur (Aktan, 2006: 10).

1.3.Whistleblower

Whistleblowing sürecini başlatan kişiye whistleblower adı verilir. Bu insanlar, kendisine verilen yanlış görev veya tanık olduğu etik dışı eylemin üçüncü kişilere veya insan haklarına zarar verebileceğini düşünürler. Mevcut görevi kötüye kullanma ve yetersizliği içeren ihmal, istismar veya tehditler gibi örnekleri ortaya çıkarırlar. Bazı durumlarda, bireyler whistleblowing yapmak istemeyebilir. Kişiler, bir işletmede hatalı veya önemli usulsüzlükleri fark ederse, üç seçeneğe sahip olurlar: Sessiz kalmak, İçerden birisine veya sorumlu kişiye whistleblowing yapmak, yetkili makamlar veya medyaya whistleblowing yapmak (Kızıloğlu ve Çelik, 2015:404). Whistleblowing "ortak bir yanlış olduğunda kamuoyuna başvurmak" veya "organizasyonlarda muhtemel kötü ve yanlış davranışları raporlamak" anlamlarında da kullanılan bir kavramdır. Whistleblowing eylemini gerçekleştiren kişiye ise, whistleblower denmektedir (Alp, 2014:386). Whistleblower, örgütte keşfettiği eksik ya da yasaya aykırı davranış veya uygulamaları ifşa eden ve ortaya çıkaran kişi olarak tanımlanabilir. Amerikan hükümeti mali sorumluluk projesi whistleblowerı şöyle tanımlar: "Kanunsuzluğu, rüşveti, kötü yönetimi, yetkinin kötü kullanımını, genel usulsüzlüğü veya kamu sağlığı ve güvenliğine ilişkin bir bilgiyi açığa vuran kişidir" (Uyar ve Yelgen, 2015: 88). Whistleblowing olayını yapan kişi olan whistleblower, kamuyu zarara uğratacak kamunun yararına olmayan bir eylemi ya da ihmali ortaya çıkarma amacı ile çalıştığı örgütte alarmı çalan kişidir (Özler, Atalay ve Şahin, 2010:202). Whistleblowera ilişkin pek çok kişilik özellikleri analiz edilmiştir: Whistleblower ile ilgili demografik bilgiler (yani yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, işin düzeyi, vb.), kişilik değişkenleri (yani kontrol odağı), ahlak (örneğin, ahlaki yargı) ve diğer özellikleri (örneğin, iş performansı, örgütsel bağlılık, rol sorumluluğu). Çalışmalarda sonuçlar biraz farklı görünse de, whistleblower (inaktif gözlemcilerle karşılaştırıldığında); iyi iş performansı, daha eğitimli olma, yüksek düzeyli veya denetleyici pozisyonlar yürütme, ahlaki akıl testleri üzerinde daha yüksek skorlama yapma ve etik olmayan bir davranışla karşılaştıklarında suçu ifşa etmeyi göz ardı etmeme özellilerine sahiptir (Magnus ve Viswesvaran, 2005: 279).

1.4.Whisthleblowingin Sonuçları

Whistleblowerlığa konu olan eylemler; gereksiz zarar verme, insan haklarını ihlal, yasal olmayan işlemler, örgütsel amaçlara aykırılık gibi nedenlerle ve tamamen etik amaçlarla ilgili olmalıdır. Yoksa birilerine zarar vererek bundan kişisel fayda temin etmek şeklinde yapılan bir bilgilendirmenin halk arasında ispiyonculuk olarak adlandırılan davranıştan bir farkı kalmayacaktır. Whistleblowing sonucunda etik olmayan durum ya da eylemin ortadan kalkacağına emin olunmalıdır. Aksi halde etkili olmayacağı bilindiği halde kamuyu, kendisini ve ailesini zarara sokmanın bir anlamı kalmayacaktır (Arslan, 2005: 103-104).

Whistleblowing hem örgüt hem de whistleblower açısından sonuçlar doğuran bir eylemdir. Whistleblower açısından bu sonuçlar genelde pek olumlu olmamakla birlikte whistleblowing hakkında bilincin artması, whistleblowerın korunması ve bu eylemin teşviki için yapılan yasal düzenlemeler sonucu bu eylemi yapan kişinin olumlu sonuçlarla karşılaştığı ya da kahraman olarak da algılanmaya başlandığı da görülmektedir. Whistleblower açısından genel olarak işi kaybetme, iş yerinde dışlanma ve intikam tehdidi alma gibi olumsuz sonuçlar görülmektedir. Özellikle sistematik olarak yapılan ihlallerin ihbar edilmesinde intikam daha ağır basan bir sonuçtur (Özler, Atalay ve Şahin, 2010:203). Bir çalışanın tanık olduğu şeyleri anlatması kolay değildir. Yanlış davranışları ifşa etme kararı yalnızca ahlaki ve psikolojik boyutu içermez aynı zamanda büyük risk faktörü de barındırır. Bu risk, çalışanın işten çıkarılmasına, görevden alınmasına ve hatta mobbinge maruz kalmasına neden olabilir. Birey, vicdanen kendisini rahat hissetse de, ekonomik, psikolojik, çevresel ve ailevi nedenlerden dolayı sessiz kalmayı seçebilir (Kızıloğlu ve Çelik, 2015:405).

2.WHISTLEBLOWING VE ÖRGÜTSEL BAĞLILIK

Güçlü kurum kültürlerinde kuruma bağlılık ya da kurumsal sadakat çok ileri düzeylerdedir. Brewer kurumsal bağlılık kavramını; bireyin çalıştığı örgüt ve amaçlarına yönelik gösterdiği bütünleşme duygusu ve örgütün başarısı için çaba sarf etmeye, kararlara katılmaya ve yönetsel değerleri içselleştirmeye kendini hazır hissetmesi düzeyi olarak tanımlar. Meyer ve Allen, işgörenin çalıştığı işletmede işine devam etme isteğinde olması, işyerine düzenli olarak gelmesi, işletmenin varlıklarını koruması ve işletmenin amaçları ile bütünleşmesi olarak tanımlar. Kurumla yakın bir bağ içerisinde olduğunu hisseden, aidiyet duygusunun gelişmiş olduğu organizasyonlarda çalışanlar organizasyon içerisindeki her türlü yanlış davranış ve eylemlere müsamaha göstermezler, dahası bu davranış ve eylemleri yetkili makamlara raporlamak ve ifşa etmekten kaçınmazlar. Çalışanlar bir tür "gönüllü denetçilik" yaparlar (Aktan, 2006: 6-7). Whistleblowing ahlak dışı faaliyetlere düdük çalarak dikkat çekmek şeklinde bir benzetmeye dayanır. Burada asıl olan ihbar değil ifşaattır. Çünkü ihbar bazen bilinen bir şeyi de ifade edebilir. İfşa ise daima gizli şeylerin açığa çıkarılmasıdır. Bu durum çalışanın örgütsel sadakati ile Whistleblowing arasında çelişki ortaya çıkabilir. Burada esas olan ahlaktır. Yapılan ifşaat örgütsel sadakat ile çelişiyor gibi görünse de genel ahlak kuralları ve vicdanın yanı sıra kamu faydası örgütsel bağlılığın sınırı olarak kabul edilmektedir (Arslan, 2005:116-117). Örgüt ile bütünleşen ve örgütün bir parçası olmaktan gurur duyan çalışanlar, örgütün çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün tutma eğilimindedir. Bu tür çalışanlar, örgütün aleyhine olabilecek ahlaki değerlere uygun olmayan ve meşru olmayan davranış ve eylemleri yetkili mercilere bildirmekten kaçınmayacaktır. Whistleblowinge konu olan başlıca fiiller; kişi yada kurumlara gereksiz yere zarar veren uygulamalar, kanunlara aykırı fiil ve eylemler, örgütün amaçları dışına çıkılması ve açıklanmadığı takdirde kamuya zarar verecek her türlü durum olarak sıralanabilir. Konunun örgütsel bağlılık açısından sınırı ise; kamu yararı ve etiktir. Bu konuların açıklanması örgütsel bağlılığa zarar verir gibi görünse de kendi çıkarını değil kamu yararını düşünmek esastır (Arslan, 2005: 117).

Whistleblowing olayında duyguların da önemli olduğu bir gerçektir. Umut hissinin ağırlıkta olduğu zaman ifşanın örgüt içine yönlendiği, öfke hissinin ağırlık kazandığı durumlarda ise, örgüt dışı otoritelere yönlendiği belirtilmektedir (Henik, 2008: 116). Whistleblowing'de kişinin örgüte sadakati ile serbest konuşma özgürlüğü arasında da bir ikilem doğmaktadır. Ancak, yanlış bir uygulamada ya da haksız bir durumda, serbest konuşma özgürlüğünün sadakate kıyasla önceliği olduğu belirtilmekte ve serbest konuşma özgürlüğünün, sadakat değeri ile kısıtlanmaması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bununla birlikte, whistleblowing yapma haklı nedene dayandığında, diğerleri whistleblower`a saldırmaktan ahlaken kaçınmaktadır (Özler vd., 2010: 185). Bowie, whistleblowingin örgütsel bağlılığa zarar vermemesi için whistleblowerın, dışsal whistleblowingden önce içsel yolları denemesi gerektiğini söyler. Whistleblowinge konu olan etik ve yasa dışı eylemleri üst yönetimine bildirmek için tüm çabayı göstermiş olmalıdır. Whistleblower; sahip olduğu ikna edici kanıtları organizasyon içerisinde mantıkla hareket ettiğine inandığı bir üst yönetim mensubu ile paylaşmış olmalıdır (Aktan, 2006: 7-8). Yerel yönetim birimlerinde whistleblowing ve örgütsel bağlılık konusunun araştırılması bu örgütlerin başta örgütsel verimlilik ve performansları olmak üzere, yerel örgütlerin amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilmesinde oynadığı rol ve

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

dolaylı olarak da halka karşı sorumlu olan bu örgütlerin halkın beklenti ve taleplerini gerçekleştirilmesi konusunda üzerinde durulması gereken bir konudur. Siyasi kurumlar olmaları ve çalışanlarının atama ve seçimle iş başına gelmesi bu örgütlerde whistleblowing olgusunun araştırılması ve örgütsel bağlılıkla olan ilişkisinin tespitini daha da önemi hale getirmektedir.

3. YÖNTEM

Bu çalışma, Türkiye'deki il belediyelerinde çalışan personeller üzerinde "whistleblowing" Türkçeye bilgi uçurma olarak çevrilen davranışlar hakkında belediye çalışanlarının bu davranış ağlılarının, örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin yönünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç kapsamında veri toplama tekniği olarak anket tekniğinden faydalanılmıştır. Hazırlanan anket 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik bilgileri saptamaya yönelik ifadeler yer alırken ikinci bölümde bilgi uçurma davranışlarını tespite yönelik Park vd. (2005; 2008) Celep ve Konaklı (2012) ve Nayır (2012) tarafından kullanılan bilgi uçurma ölçeğinden hareketle bir ölçek geliştirilmiştir. Üçüncü bölümünde örgütsel bağlılık ile ilgili Meyer ve Allen (1991) tarafından geliştirilen üç boyutlu örgütsel bağlılık ölçeğinden yararlanılmıştır. Ölçekte yer alan ifadeler 5'li Likert ölçeğindedir. Her bir ifadenin karsısında kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum seklinde 5 katılma derecesi bulunmaktadır. Çalışmada betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS veri analiz paket programından yararlanılarak analiz edilmiştir. Veriler Frekans, ve Anova analizleriyle değerlendirilmiştir. Ölçeklere ilişkin güvenlik analizinde bilgi uçurma ölçeği için Croncbach Alpha Katsayısı 0,708 olarak saptanmıştır. Örgütsel Bağlılık ölçeğine ilişkin Cronbach's Alpha değerleri ise 0.797 olarak hesaplanmıştır. Araştırma evrenini Türkiye'de 81 il merkezinde görev yapan il belediyelerinde çalışan idari personel oluşturmaktadır. Bu amaçla her ile belediyesine 30 adet anket düşecek şekilde 2430 anket buralarda çalışan personele tesadüfi olarak dağıtılmış ve 655 adet anket sağlıklı ve tam doldurulmuş bir şekilde teslim alınmıştır. Araştırma ile belediye çalışanlarının bilgi uçurma ve örgütsel bağlılık algı düzeylerinin demografik açıdan bir farklılığa sahip olup olmadığı, bilgi uçurma ile örgütsel bağlılık arasında ilişki bulunup bulunmadığı sorularına yanıt aranmaktadır.

4.BULGULAR VE YORUMLAR

Tablo 1. Demografik Veriler

		F	%			F	%
Cinsiyet	Erkek	433	66,1		1-5	249	38,0
	Kadın	222	33,9		6-10	143	21,8
					11-15	88	13,4
Yaş		**F**	**%**	**Hizmet Süresi**	16-20	76	11,6
	20-25	70	10,7		21-25	49	7,5
	26-35	276	42,1		26+	50	7,6
	36-45	191	29,2				
	46+	118	18,0		**Toplam**	655	100,0

Tablo1 de yer alan demografik veriler incelendiğinde ankete yanıt veren 655 kişiden %66.1'nin erkek %33.9'unun kadın olduğu görülmektedir. Ankete katılanların yaş dağılımına bakıldığında 26-35 yaş aralığında yer alan %42.1'lik kişinin ankette en geniş yaş aralığını oluşturduğu görülürken 20-25 yaş aralığında yer alan katılımcıların %10.7 ile son yaş gurubunu oluşturduğu görülmektedir. Hizmet süresi acısından ankete katılanların dağılımına bakıldığında %38.0 kişinin 1-5 yıl arası görev aralığında görev yaptığı görülürken 21-25 yıl aralığında görev yapan çalışanların %7.5 olduğu saptanmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 2. Bilgi Uçurma Algısı İle İlgili Bazı İfadelere Katılım Oranı

İFADELER	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
İş ortamında karşılaştığım olumsuz durumlarda susmayı tercih ederim	90	13,7	133	20,3	135	20,6	178	27,2	119	18,2
Olumsuz bir durumla karşılaştığımda amirlerimi haberdar ederim	191	29,2	285	43,5	83	12,7	70	10,7	26	4,0
Olumsuz bir durum karşılaştığımda kurum dışındaki yetkilileri haberdar ederim	97	14,8	210	32,1	128	19,5	131	20,0	89	13,6
İş ortamında maddi içerikli bir sorunla karşılaştığımda yetkililere haber veririm	176	26,9	261	39,8	96	14,7	79	12,1	43	6,6
İş ortamımda etik dışı bir olayla karşılaştığımda yetkililere haber veririm	221	33,7	284	43,4	76	11,6	50	7,6	24	3,7
İdari pozisyonların kişisel çıkar amaçlı kullanılması halinde yetkililere bilgi veririm	223	34,0	247	37,7	99	15,1	54	8,2	32	4,9
İş ortamımda hukuka aykırı durum olması halinde ilgililere bilgi veririm	255	38,9	270	41,2	69	10,5	33	5,0	28	4,3

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 2 incelendiğinde belediye personelinin bilgi uçurma algı düzeylerini belirlemeye yönelik olarak ankete verdikleri yanıtlar içinde katılımcıların "İş ortamımda hukuka aykırı durum olması halinde ilgililere bilgi veririm" adlı ifadeye %38.9 oranında kişinin kesinlikle katılıyorum yanıtını verirken, "Olumsuz bir durumla karşılaştığımda amirlerimi haberdar ederim" ifadesine %43.5 oranında katılımcının Katılıyorum ifadesini yanıt olarak verdiği görülmektedir. Bunların yanında "Olumsuz bir durum karşılaştığımda kurum dışındaki yetkilileri haberdar ederim" ifadesine katılımcıların 13.6 sının kesinlikle katılmıyorum ifadesini işaretlediği ve "İş ortamında karşılaştığım olumsuz durumlarda susmayı tercih ederim" ifadesine %27.2 oranında katılımcının işaretlediği görülmektedir.

Tablo 3. Örgütsel Bağlılık Algısı İle İlgili İfadelere Katılım Oranı

İFADELER	Kesinlikle Katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Kesinlikle Katılmıyorum	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Çalışmakta olduğum kurumda zaman geçirmek beni çok mutlu eder	161	24,6	280	42,7	105	16,0	70	10,7	39	6,0
Kendimi çalıştığım kuruma ait hissediyorum	163	24,9	266	40,6	114	17,4	74	11,3	38	5,8
Kendimi çalıştığım kuruma duygusal olarak bağlı hissediyorum	143	21,8	247	37,7	132	20,2	93	14,2	40	6,1
Şu anda çalıştığım kurumdan ayrılacak olsam hayatım altüst olur	109	16,6	158	24,1	127	19,4	185	28,2	76	11,6
Fazla alternatifim olmadığı için çalıştığım kurumdan ayrılmayı düşünmüyorum	96	14,7	230	35,1	126	19,2	137	20,9	66	10,1
Kurumuma kendimden o kadar çok şey verdim ki, buradan ayrılmayı düşünemiyorum	109	16,6	193	29,5	147	22,4	152	23,2	54	8,2

Tablo 3 incelendiğinde belediye personelinin örgütsel bağlılık düzeylerini belirlemeye yönelik olarak ankete verdikleri yanıtlar içinde katılımcıların "Kendimi çalıştığım kuruma ait hissediyorum" adlı ifadeye %24.9 oranında kişinin kesinlikle katılıyorum yanıtını verirken, "Çalışmakta olduğum kurumda zaman geçirmek beni çok mutlu eder" ifadesine %42.7 oranında katılımcının Katılıyorum ifadesini yanıt olarak verdiği görülmektedir. Bunların yanında "Fazla alternatifim olmadığı için çalıştığım kurumdan ayrılmayı

düşünmüyorum" ifadesine katılımcıların 11.6 sının kesinlikle katılmıyorum ifadesini işaretlediği ve "Kurumuma kendimden o kadar çok şey verdim ki, buradan ayrılmayı düşünemiyorum" ifadesine %28.2 oranında katılımcının işaretlediği görülmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların bilgi uçurma ve örgütsel bağlılık ifadelerine verdiği yanıtların ortalamaları alınarak bu iki grup arasında ilişki olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan Korelasyon analizine göre bilgi uçurma davranış algısıyla örgütsel bağlılık düzeyi ifadeleri arasında 0.01 anlamlık düzeyinde (,451) düzeyinde pozitif bir ilişki saptanmıştır. Bu sonuca göre belediye çalışanlarının bilgi uçurma davranışıyla örgütsel bağlılık algı düzeylerinin aynı yönde ilişkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan belediye çalışanlarının örgütsel bağlılık ve bilgi uçurma algı düzeyleriyle yaşları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla yapılan Anova analizi yapılmıştır. Bu analize göre 0.05 anlamlılık düzeyinde (,040) düzeyinde 20-25 yaş aralığında bulunan çalışanların diğer yaş aralıklarında bulunanlar arasında bilgi uçurma algıları açısından anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Yine Anova analizine göre 0.05 anlamlılık düzeyinde (,019) düzeyinde 46+ yaş grubunda yer alan çalışanlarla 26-35 yaş grubunda yer alan çalışanlar arasında örgütsel bağlılık ağlısı açısından benzer bir farklılık saptanmıştır. Bu sonuçlara göre genç çalışanların bilgi uçurma konusunda diğer çalışanlardan daha fazla oranda bilgi uçurma davranışına sahip oldukları ve 46+ yaş üzeri çalışanların örgütsel bağlılık algılarının genç çalışanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Belediye personelinin yaş ve hizmet sürelerinin örgütsel bağlılık ve bilgi uçurma algıları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı yapılan T testi ve Anova analizlerinden anlaşılmıştır.

SONUÇ

Whistleblowing ya da Türkçe karşılığıyla bilgi uçurma kavramı kurumlar üzerinde çalışanların örgütsel bağlılıklarıyla yakından ilişkili bir kavram olarak son yıllarda birçok araştırmaya konu olmaktadır. Belediyeler üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmada da örgütsel bağlılık ile bilgi uçurma kavramıyla alakalı belediye personelinin algılarının pozitif yönde bir ilişki içinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bilgi uçurma konusunun çalışanlar tarafından örgütsel amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesinde kısaca örgütsel bağlılığın bir gereği olarak örgütte yaşanabilecek olumsuz koşulların ilgili birimlere aktarılarak sorunlara çözüm bulunması amacıyla başvurulan bir araç olduğu belediye personeline yöneltilen kapalı uçlu sorulardan anlaşılmaktadır. Bilgi uçurmanın olumlu yönünün ön plana çıktığı çalışmada bilgi uçurmanın kurumlar üzerinde ortaya çıkarabilecek olumsuz boyutunun göz ardı edildiği görülmektedir. Örgütsel bağlılık algısıyla bilgi uçurma algılarının aynı yönde olması kurum çalışanlarının cinsiyet açısından bir farklılık taşımaz iken, kurum çalışanlarının yaşlarının genç ya da ileri yaşta olmasına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Örgüt çalışanlarının yaşları ne kadar yüksekse örgüte olan bağlılıkları o oranda artarken, örgüt personelinin yaşları ne kadar genç ise bilgi uçurma algıları o kadar yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Belediyelerde çalışan genç personelin bilgi uçurma eğilimi yüksek iken aynı çalışanların ileri yaşta olanlarında ise örgütsel bağlılık eğiliminin öne çıktığı görülmektedir. Yerel birimler olan belediyelerin başta örgütsel amaç ve hedeflere istenilen düzeyde ulaşmalarında ve halka karşı olan sorumluluklarının ve halkın beklentilerinin karşılanmasında bilgi uçurma ve örgütsel bağlılık konusuna belediye çalışanları üzerinde gerekli olan hassasiyeti ve önemi göstermeleri menfaatlerinedir.

KAYNAKÇA

1.Aktan, C. C. (2006). "Organizasyonlarda Yanlış Uygulamalara Karşı Bir Sivil Erdem, Ahlaki Tepki ve Vijdani Red Davranışı", Whistleblowing, Mercek Dergisi, Ekim,1-13.

2.Aktan, C.C. ve Tutar, H. (2006). "Organizasyonlarda Kurallar ve Kurumlar: Kurumsal Kültür" içinde: C.C. Aktan, Kurumsal Kültür, Ankara: SPK Yayını.

3.Alp, M. (2014). "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Heinisch/Almanya Kararı Işığında Whistleblowing (İşçinin İfşa ve İhbarı) ve İş İlişkisinde İfade Özgürlüğü", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 15(1),385-422.

4.Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2004), Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (SPSS Uygulamalı), Sakarya: Sakarya Kitabevi, 3. Baskı.

5.Arslan, M. (2005). İş ve Meslek Ahlakı, Siyasal Kitabevi, Ankara.

6.Aydın, U. (2003). "İş Hukuku Açısından İşçinin Bilgi Uçurması (Whistleblowing)", Sosyal Bilimler Dergisi, 79-100.

7.Baltacı, A. (2017). "Bilgi Uçurma: Kavram ve Kuramsal Temeller", Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.5(2),397-423.

8.Celep, C ve Konaklı, T. (2012). " Bilgi Uçurma: Eğitim Örgütlerinde Etik ve Kural Dışı Uygulamalara Yönelik Bir Tepki", E-İnternational Journal Of Educational Research, 3(4),65-88.

9.Çiğdem, S. (2013). "Büro Yönetiminde Whistleblowing ve Etik İlişkisi", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2013/1, 93- 109.

10.Demiral, Nalan, (2008). "Blowing The Whistle In A Hospital - (Bir Hastanede Islığı Çalmak)", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,7(26),128-137.

11.Doğan, S. ve Kılıç, S. (2007). "Örgütsel Bağlılığın Sağlanmasında Personel Güçlendirmenin Yeri Ve Önemi", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 29(1),37-61.

12.Kızıloğlu, E. ve Çelik, A. (2015). "Whistleblowing Behavior in Organizations and Work Morality Interaction", International Journal of Social Sciences and Education Research, 399-414.

13.Henik, E. (2008). "Mad as Hell or Scared Stiff? The Effects of Value Conflict and Emotions on Potential Whistle-Blowers", Journal of Business Ethics,111–119.

14.Magnus, J. R. and Viswesvaran, C.M. (2005). "Whistleblowing in Organizations: An Examination of Correlates of Whistleblowing Intentions, Actions, and Retaliation", Journal of Business Ethics, 277–297.

15.Jubb, P. B. (1999). "Whistleblowing: A Restrictive Definition and Interpretation", Journal of Business Ethics, 21: 77–94.

16.Nayır, D. Z. (2012). Kurumda Etik ve Whistleblowing, Pozitif Yayınları, İstanbul.

17.Özler, D.E., Atalay, C.G. ve Şahin, M.D.(2010). "Whistleblowing", Örgütsel Davranışta Güncel Konular, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ekin Yayınevi, Bursa.

18.Özler, D., Ergun, Şahin, E., Dil, M. ve Atalay C. G. (2010). "Teorik Bir Çerçevede Whistleblowing-Etik Anlayışı". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (2),169-194.

19.Park, H., Rehg, M. T. and Lee, D. (2005). "The influence of confucian ethics and collectivism on whistleblowing ıntentions: a study of south korean public employees". Journal of Business Ethics, 58 (4), 387-403.

20.Park, H., Blenkinsopp, J., Öktem, M.K., Omurgonulsen, U. (2008). "Cultural orientation and attitudes toward different forms of whistleblowing: a comparison of South Korea, Turkey and the U.K.", Journal of Business Ethics, 82, 929-939.

21.Uyar, S. ve Yelgen, E. (2015). "Bilgi İfşası (Whistleblowing) ve Denetim", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 13(1),85-106.

22.Yalçın, A. ve İplik, F.N. (2005). "Beş Yıldızlı Otellerde Çalışanların Demografik Özellikleri İle Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Adana İli Örneği", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1).395-412.

23.Yıldız, K. (2013). "Örgütsel Bağlılık İle Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Muhalefet Arasındaki İlişki", Turkish Studies, 8(6), 853-879.

24.Yüceler, A. (2009). "Örgütsel Bağlılık ve Örgüt İklimi İlişkisi: Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22,445- 458.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(5)

Doç. Dr. Hakan TÜRKMEN[9]; Y. L Öğrencisi Elif KAYA[10]

BİLİMİN DOĞASI ANLAYIŞ FARKLILIKLARI: SINIF VE FEN BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARI KARŞILAŞTIRMASI

THE DIFFERENCES IN THE PERSPECTIVE OF NATURE OF THE SCIENCE: A COMPARISON OF CLASSROOM AND SCIENCE TEACHING CANDIDATES

ÖZ

Öğrencilerin bilimin doğası anlayışlarının geliştirilebilmesi için önce öğretmenlerin bilimin doğası anlayışlarının sorgulanması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, fen bilgisi öğretmen adayları ile sınıf öğretmeni adaylarının 1. ve 4. sınıf seviyelerinde bilimin doğasına yönelik inanışlarındaki değişimi ve bu iki bölümün bilimin doğası inanışları arasındaki farkın belirlenmesidir. Çalışmanın örneklemini, olasılıklı örnekleme türlerinden küme örneklemi yöntemi ile seçilen fen bilgisi ve sınıf öğretmenliği bölümlerine kayıtlı 259 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Veriler, "Bilimin Doğası İnanışları Ölçeği" ile toplanmıştır. Bölümlerin ve sınıf seviyelerinin bilimin doğasına yönelik inanışları üzerindeki etkilerini ortaya koymak üzere ise bağımsız örneklem t-testi ile Mann-Whitney U testi ve Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda fen bilgisi öğretmenliğinin ve sınıf öğretmenliğinin 1. sınıfındaki öğretmen adayları arasında bilimin doğasına yönelik inanışları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Buna karşılık 4. sınıfındaki öğretmen adaylarının bilimin doğasına yönelik inanışları arasında fen bilgisi öğretmen adayları yönünde pozitif anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilimin Doğası, Öğretmen adaylarının anlayışları.

ABSTRACT

To improve students' understanding of Nature of science, firstly, it is necessary for the teacher to question their own understanding of nature of science. The purpose of this study is to determine the difference in changing the understanding of nature of science between science teacher candidates' and class teacher candidates' first year and the last years' levels. 259 science and class teacher candidate were chosen with cluster sampling method which is one of the probability sampling types.

The data was collected with "the beliefs of nature of science scale". For revealing the beliefs of nature of science's effects on the departments and class levels, independent sample t-test with Mann- Whitney U and Kruskal Wallis tests were applied. In the result of research, there is no statistically significant difference between freshman science and primary teachers candidates but statistically significant difference between senior science and primary teachers' candidates in the belief of nature of science.

Keywords: *Nature of Science, Teacher Candidates' Perception.*

[9] **Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi; hakan.turkmen@ege.edu.tr; İzmir/TÜRKİYE.**
[10] **Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ekaya92@gmail.com; İzmir/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Günümüz dünyasının fen öğretimindeki temel amaçlarından biri fen okuryazarı bireyler yetiştirebilmektir (Murcia ve Schibeci, 1999; Abd-El-Khalick ve Lederman, 2000). Son yıllarda fen programları için yapılan düzenlemeler incelendiğinde fen bilimleri içeriğinde yer alan bilimsel kuramların, temel bilgilerin doğrudan öğretilmesi fikrinden ziyade daha çok üst düzey düşünme becerilerini ve davranışlarını içeren bilimsel araştırma, buluş süreçleri ile bilimin doğası öğretimi üzerine odaklanıldığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte öğrencilerden günlük yaşamlarında problem çözme, karar verme, araştırma-sorgulama, olaylara karşı eleştirel bakabilme becerileri geliştirmeleri, hayat boyu öğrenen bireyler haline gelebilmeleri için fenle ilgili gerekli olan tutum, beceri, anlayış ve değer geliştirmeleri de beklenmektedir. Fen okur-yazarlığın temel bileşenlerinden biri olan bilimin doğası her yaştan öğrenci tarafından anlamlandırılabilecek ve onların günlük hayatları ile ilişkilendirilebilecek karakteristik özellikleri hakkında bir görüş birliğine varmışlardır (Abd-El-Khalick, Bell ve Lederman, 1998; Hanuscin, Akerson ve Phillipson-Mower, 2006; İnce ve Özgelen, 2015). Fen eğitimcilerinin birçoğu, önümüzdeki ilerleyen yıllarda karşılaşılabilecek ekonomik, sosyal ve çevresel problemlere fen okuryazarı haline gelmiş olan kişilerin çözüm getirebileceğine inanmaktadır (Moss, Abrams ve Robb, 2001). Ayrıca fen okuryazarı bireylerin sayılarını arttırabilmek için bilimin doğasına odaklanılması ve öğretilmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Çakıcı, 2009; Hand, Lawrence ve Yore, 1999; İnce ve Özgelen, 2015; Küçük, 2006; Yenice, Özden ve Balcı, 2015). Bireylerin ve toplumun bilimin doğası inanışlarının geliştirilmesi ile dünyamızı ve kültürümüzü daha iyi anlayarak bilime katkıda bulunabiliriz (İnam, 1991). Bilimin doğası inanışları gelişmiş öğrenciler yetiştirebilmek için öncelikle öğretmenlerin sahip oldukları bilimin doğası inanışlarının geliştirilmesi gerekmektedir (Çepni, Ayvacı ve Bacanak, 2006). Fen bilgisi öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının, öğrencilerinin bilimsel kavramları anlamalarına yardımcı olabilmeleri için hiç şüphesiz bilimin doğası hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir (Palmquist ve Finley, 1997; Murcia ve Schibeci, 1999). Mccomas ve Olson (1998), bilimin doğasının diğer felsefe, tarih, psikoloji ve sosyoloji ile ilişkili olduğunu ve bilimsel kavramların anlatılması sürecinde bu 4 disiplin alanında öğrenme sürecine dahil olması gerektiğini savunmuştur. Fen ile bu disiplinlerin ilişkilerini de, Felsefe; bilimin ve bilimsel bilginin ne olduğunu, Sosyoloji; Bilim insanı kime denir?, "Bilim adamları nasıl çalışırlar? vb. konulara açıklık getirirlerken, Psikoloji; bilim adamlarının karakteristik özelliklerini ve davranışlarını incelemektedir (Can, 2005).

Bilimsel bilgi bu 4 disiplin ışığında öğretim planlamaları yapılırken dikkat edilmesi gereken diğer bir hususta bilimin doğasının temel özellikleri olan bilimsel bilginin (1) Değişebilir Nitelikte Olması, (2) Deneye Dayalı Olması, (3) Öznellik içermesi, (4) Yaratıcı Düşünme ve Hayal Gücüne Dayanması, (5) Sosyal ve Kültürel Yapıyla Bütünleşik Olması, (6) Gözlem, Çıkarım ve Teorik Varlıklar, (7) Teoriler ve Kanunlar olduğunun farkına varılmasıdır. Bu sürecin başlangıç noktasında sınıf daha sonra fen bilimleri öğretmenlerine büyük bir sorumluluk düşmektedir. Bunun içinde temel altyapı üniversitelerde atılmalıdır (Abd-El-Khalick ve ark., 1998; Driver, Leach, Millar ve Scott, 1996; Hogan, 2000; Lederman, 1992; Reif ve Larkin, 1991).

Bilimin doğası konusunda gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yapılan çalışmalar ve ilgili alan yazı incelendiğinde öğrencilerin, öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin bilimin doğası hakkındaki görüşlerinin ortaya konulduğu çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların birçoğunda ilgili kişilerin bilimin doğası hakkındaki görüşlerinin yeterli seviyede olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, fen bilimleri öğretmen adayları ile sınıf öğretmeni adaylarının 1. ve 4. sınıf seviyelerinde bilimin doğasına yönelik inanışlarındaki değişimi ve bu iki bölümün bilimin doğası inanışları arasındaki farkın belirlenmesidir. Araştırmada bu amaçla, fen bilgisi öğretmen adayları ile sınıf öğretmeni adaylarının "Bilimin Doğası" dersini almadan önceki sınıf seviyeleri olarak 1. Sınıflar ile "Bilimin Doğası" dersini aldıktan sonraki sınıf seviyeleri olarak da 4. Sınıflar seçilmiştir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırma ile doğada var olan bir takım olayların dayandığı neden ya da bu nedenlerin yol açtığı sonuçlar nesnelleştirerek gözlemlenebilir, ölçülebilir

bir sayısal ifade şeklinde ortaya koyulur. Fen bilgisi öğretmen adayları ile sınıf öğretmeni adaylarının bilimin doğasına yönelik inanışlarını olduğu gibi ortaya koymak için betimsel araştırma desenlerinden tarama modellerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli ise şu şekilde açıklanabilir: çok sayıda bireyi içinde barındıran bir evrende, evrenle ilgili genel bir kanıya varabilmek için ya evrenin tamamına ya da ondan alınacak ve onu temsil edecek örnek bir grup ya da örneklem üzerine yapılan düzenlemelerdir (Karasar, 2008, akt. Topsakal & Altınöz, 2010).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma evrenini, İzmir ilinde eğitim fakültesi bulunduran iki üniversiteden matematik ve fen bilimleri eğitimi bölümü fen bilgisi öğretmenliği ve temel eğitim bölümü sınıf öğretmenliği 1. sınıf seviyesindeki öğretmen adayları (n=326) ile 4. sınıf seviyesindeki öğretmen adayları (n=342) oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini, evrende bahsedilen iki üniversiteden birinde fen bilgisi öğretmenliği programına kayıtlı olan 1. sınıf öğretmen adayları (n=60) ve 4. sınıf öğretmen adayları (n=62) ile sınıf öğretmenliği programına kayıtlı olan 1. sınıf (n=68) ve 4. sınıf (n=69) öğretmen adayları oluşturmaktadır. Örneklemi belirlemek için olasılıklı örneklem belirleme yöntemlerinden biri olan küme örneklem yöntemi kullanılmıştır.

Veri Toplama Aracı ve Süreci

Fen Bilimleri ve Sınıf Öğretmenliğindeki öğretmen adaylarının Bilimin Doğasına Yönelik İnanışlarının belirlenebilmesi adına Özcan ve Turgut (2014) tarafından geliştirilen 7 alt boyuttan oluşan "Bilimin Doğası İnanışları Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek, 5'li Likert tipinde 37 maddeden oluşan bir tutum ölçeğidir. Ölçeğin Cronbach Alfa değeri ölçme aracının tüm faktörleri için hesaplandığında 0,783 değeri bulunmuştur.

Ölçek gerekli izinler alındıktan sonra ders başlangıcında dağıtılmış ve öğretmen adayları gönüllülük esasına bağlı olarak ölçekleri ortalama 20-25 dak. süren zaman zarfında doldurduktan sonra araştırmacı tarafından toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma grubundan elde edilen veriler SPSS paket programı kullanılarak anlamlı sayısal ifadelere dönüştürülmüştür. Verileri iki grup arasında, tek değişken üzerinden ortalamaların anlamlı bir biçimde farklı olup olmadığını test etmek istediğimizden normal dağılım gösterip göstermeme durumuna göre karar verilmiştir. Veriler öğretmen adaylarının 1. sınıf seviyeleri için normal dağılım gösterdiği için verilerin analizinde parametrik test türlerinden bağımsız örneklem-t testi kullanılarak öğretmen adaylarının anabilim dalı değişkenine göre bilimin doğasına yönelik inanışları arasında farklılık gösterip göstermediği belirlenmiştir. Veriler 4. sınıf seviyeleri için normal dağılım göstermediği için nonparametrik test türlerinden Mann-Whitney U testi kullanılarak öğretmen adaylarının anabilim dalı değişkenine göre bilimin doğasına yönelik inanışları arasında farklılık gösterip göstermediği belirlenmiştir. Son aşama olarak da fen bilgisi ve sınıf öğretmen adaylarının hem anabilim dalı olarak aralarındaki farkı hem de sınıf seviyeleri arasındaki farkı ortaya koyabilmek amacıyla Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu çalışmada, fen bilgisi ve sınıf öğretmenliği 1. ve 4. sınıf seviyelerindeki öğretmen adaylarının bilimin doğasına yönelik inanışlarını belirlemek amaçlanmaktadır. Araştırma problemi dikkate alınarak oluşturulan alt problemlere yönelik elde edilen bulgular aşağıda gösterilmiştir:

1. sınıf Fen Bilgisi ve Sınıf Öğretmenliği Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğasına Yönelik İnanışları:

Bu aşamada, 1. sınıf seviyesinde öğretmen adaylarının bilimin doğasına yönelik inanışlarına dair toplanan veriler analiz edildiğinde normal dağılım gösterdiği için iki anabilim dalındaki farka bakabilmek adına bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 1. Öğretmen Adaylarının 1. Sınıf Seviyeleri İçin Bağımsız Örneklem T-Testi Sonuçları

		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference Lower	Upper
toplam	Equal variances assumed	,030	,863	,725	66	,471	2,05439	2,83201	-3,59991	7,70868
	Equal variances not assumed			,752	65,633	,454	2,05439	2,73037	-3,39754	7,50631

*p>0,05

Test sonuçlarından elde edilen istatistiksel değerler incelendiğinde, fen bilgisi ve sınıf öğretmeni adaylarının bilimin doğasına yönelik inanışları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Grupların ortalamalarına bakıldığında ise fen bilgisi öğretmen adayları (fbö= 131,42) ile sınıf öğretmeni adaylarının (sö=129,36) birbirine yakın değerler gösterdiği ve bu değerler de aralarında anlamlı bir farklılığın olmadığını göstermektedir. Bunun nedeni olarak öğretmen adaylarının ölçekte bulunan maddeleri cevaplarken mantıklı cevaplar vermemeleri, sıkılmaları sebebiyle doğru cevaplara yönelmemeleri sayılabilir.

Tablo 2. Birinci Sınıf Fen ve Sınıf Öğretmenliği Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğasına Yönelik İnanışlarında Alt Boyutlardaki Durumları

Boyutlar	Maddeler	Fbö(1) ortalamalar	Sö(1) ortalamalar
Bilimsel Bilginin Değişimi	1	3,52	3,73
	8	4,28	4,26
	15	3,78	3,66
	20	2,81	2,70
	23	4,18	4,26
	30	3,47	3,36
Gözlem ve Çıkarım	2	4,18	4,13
	13	2,63	2,86
	21	3,34	3,30
	25	4,18	3,83
Bilimsel Yöntem	3	3,50	3,10
	19	3,89	3,83
	29	3,65	3,06
	32	4,23	4,10
Yaratıcılık ve Hayal Gücü	4	3,34	3,73
	9	3,31	3,60
	17	3,55	3,56
	24	3,47	3,76
	37	3,65	3,50
Bilimin Kabulleri ve Sınırları	5	4,07	4,13
	7	3,73	3,40
	16	3,50	3,76
	22	3,36	2,96
	26	3,23	3,23
	28	3,57	3,76
	34	3,55	3,53
	36	3,68	3,13
Sosyo-Kültürel Etki	6	3,02	3,20
	12	3,34	3,36
	18	3,31	3,30
	33	3,57	3,46
Bilimsel Kanun ve Teoriler	10	3,31	2,80
	11	1,94	1,93
	14	4,00	4,00
	27	4,07	3,86
	31	3,02	3,23
	35	4,00	3,86

Bu tablodaki veriler incelendiğinde öğretmen adaylarının tüm alt boyutlarda benzer cevaplar vermeleri nedeniyle aralarında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4. Sınıf Fen Bilgisi Ve Sınıf Öğretmenliği Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğasına Yönelik İnanışları:

Bu aşamada 4. sınıf seviyesindeki öğretmen adaylarının bilimin doğasına yönelik inanışlarına dair toplanan veriler analiz edildiğinde normal dağılım göstermediği görülmüş ve bu nedenle iki anabilim dalındaki farka bakabilmek adına Mann-Whitney U testi yapılmıştır.

Tablo 3. Hypothesis Test Summary

	Null Hypothesis	test	Sig.	decision
1	The distribution of total is the same across categories of departments	Independent samples Man-Whitney U test	.002	Reject the null hypothesis
	P<0.005			

Test sonuçlarından elde edilen istatistiksel değerler incelendiğinde, fen bilgisi ve sınıf öğretmeni adaylarının bilimin doğasına yönelik inanışları arasında p değeri 0.002< 0.05 küçük olduğundan anlamlı bir farklılığın olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Dördüncü Sınıf Seviyelerinde Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğasına Yönelik İnanışlarında Alt Boyutlardaki Durumları

Boyutlar	Maddeler	Fbö(4) ortalamalar	Sö (4) ortalamalar
Bilimsel Bilginin Değişimi	1	4,28	4,28
	8	4,37	4,34
	15	3,57	3,22
	20	2,57	2,80
	23	4,31	3,97
	30	2,97	3,25
Gözlem ve Çıkarım	2	4,17	4,11
	13	3,08	2,68
	21	3,20	3,54
	25	4,02	3,80
Bilimsel Yöntem	3	3,85	4,00
	19	3,91	3,68
	29	3,74	3,05
	32	3,71	4,02
Yaratıcılık ve Hayal Gücü	4	4,25	3,05
	9	3,74	3,40
	17	4,14	3,37
	24	3,88	3,42
	37	3,57	3,14
Bilimin Kabulleri ve Sınırları	5	3,60	3,51
	7	3,88	3,65
	16	3,45	3,51
	22	2,62	3,08
	26	3,74	3,68
	28	3,22	3,20
	34	3,48	3,68
	36	3,45	3,68
Sosyo-Kültürel Etki	6	4,02	2,54
	12	2,65	3,54
	18	4,05	2,97
	33	3,40	3,88
Bilimsel Kanun ve Teoriler	10	2,85	3,00
	11	3,02	2,11
	14	3,94	3,60
	27	4,11	3,77
	31	2,94	2,77
	35	3,71	3,77

Bu tabloda, alt boyutlardaki maddeler için hesaplanan ortalama değerler incelendiğinde sosyo-kültürel etki ile bilimsel kanun ve teoriler alt boyutlarında öğretmen adaylarının inanışları arasında belirgin bir farklılık yakalanırken diğer alt boyutlarda ortalama değerlerin birbirine daha yakın değerler göstermesi sebebiyle anlamlı denilebilecek düzeyde bir farklılık bulunamamıştır. Sosyo-Kültürel Etki alt boyutunda özellikle 6.

madde: "Bilim, toplumsal değerlere (politik, dini, felsefi vb.) bağımlıdır ve gelişim sürecinde bu değerlerden etkilenir."12. madde: "Bilim insanlarının çalışmalarında ulaştıkları sonuçlar üzerinde kişisel duygu ve düşüncelerinin bir etkisi yoktur." 18. madde: "Bilimsel çalışmalar, toplumların kültürlerinden ve değer yargılarından etkilenir." maddelerde fen bilgisi ve sınıf öğretmeni adayları arasında anlamlı düzeyde farklılık görülmektedir. Bu maddeleri hatırlatmak gerekirse;

En son aşamada ise öğretmen adaylarının hem sınıf seviyeleri hem de öğrenim gördükleri anabilim dalları arasındaki farka bakabilmek adına Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Öğretmen adaylarının hem sınıf seviyeleri hem de öğrenim gördükleri anabilim dalları değişkenleri dikkate alınarak hesaplanan Kruskal Wallis testinde p değeri 0,005 hesaplanmış ve bu değer 0,05 değerinden küçük bulunması tüm grupların arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırma sonucunda, fen bilgisi ve sınıf öğretmenliği 1. sınıf seviyesindeki öğretmen adaylarının bilimin doğasına yönelik inanışları arasındaki farklılığın tespit edilmesi için belirlenen alt boyutların tümünde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu durum 1. sınıf seviyesinde fen bilgisi ve sınıf öğretmeni adaylarının bilimin doğasına yönelik inanışları bakımından aynı düzeyde olduklarını göstermektedir. Bunun yanında 4. sınıf seviyesindeki fen bilgisi ve sınıf öğretmeni adaylarının bilimin doğasına yönelik inanışlarının kayıtlı oldukları programın türüne göre; sosyo-kültürel etki ile bilimsel kanun ve teoriler alt boyutlarında anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Diğer alt boyutların ortalamaları incelendiğinde fen bilgisi ve sınıf öğretmeni adaylarının birbirine benzer cevaplar verdikleri ve böylece anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri anabilim dallarının 4. sınıf seviyeleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar ilgili alan yazında ulaşılmış sonuçlar tarafından desteklenmektedir. Örneğin araştırmada, fen bilgisi öğretmen adayları için bilimsel bilgilerin dogmatik olup değişmez ilke ve yasalara bağlı olarak elde edildiğine yönelik bir algı içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde de benzer şekilde, öğretmen adaylarının bilimin doğasına yönelik inanışlarının yeterli seviyede olmadığı ve birçok öğretmen adayının çağdaş bakış açısından çok uzak oldukları, öğretmen adaylarının bilimi katı kurallara dayanan bir sistem olarak algıladıkları ve hiyerarşik bir düzen biçiminde düşündükleri yönündeki bulguları tarafından desteklenmektedir (Bora, 2005; Çakıcı, 2009; Yenice, Özden ve Balcı, 2015; Yetişir, 2007). Bir başka açıklamada ise fen bilgisi öğretmen adaylarının birçoğu bilimin doğasına yönelik çağdaş bakış açısına sahiptir. Ancak bu bakış açısına sahip olmalarına rağmen teori-kanun arasındaki hiyerarşiye inanmakta ve birtakım kavram yanılgılarına sahip oldukları belirlenmiştir (Yalvaç ve diğ., 2007, Yalçın ve Yalçın, 2011).

Fen bilgisi öğretmenleri ve öğretmen adayları kadar sınıf öğretmenleri ve öğretmen adaylarının da bilime ve bilimin doğasına yönelik inanışları önem taşımaktadır. Sınıf öğretmenlerinin bilimin doğasına yönelik görüşlerinin incelendiği bir çalışmada, öğretmenlerin bilimsel düşünme süreci, bilimin doğası ve inanışları gibi konular üzerinde çağdaş olmayan bir bakış açısına sahip oldukları belirlenmiştir (Abd-El Khalick, 2001). Saraç (2012) bir çalışmasında, sınıf öğretmeni ve öğretmen adaylarının bilimin ve bilimsel bilginin doğası, bilimsel bilginin sahip olduğu özellikler, hipotez-teori-kanun arasındaki ilişki hakkında yetersiz görüşlere sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Öğretmen adaylarının, araştırmada kullanılan ölçekteki tüm alt boyutlarda bulunan maddelerdeki ortalamalarına bakılarak gerekli karşılaştırmalar yapılmış ve bu karşılaştırmada, öğretmen adaylarının 1. sınıf seviyesinden 4. sınıf seviyesine yükseldikçe alt boyutlardaki ortalamalarında bir artış olduğu gözlenmiştir. Böylece öğretmen adaylarının sınıf seviyesi yükseldikçe bilimin doğasına yönelik inanışlarında artış meydana gelmektedir sonucuna varılabilir.

Anabilim dalı olarak alt boyutlardaki farka bakıldığında ise, fen bilgisi öğretmen adaylarının sınıf öğretmeni adaylarına göre daha iyi bir gelişim gösterdikleri sınıf öğretmeni adaylarının özellikle "Bilimsel Kanun ve Teoriler" alt boyutunda 1. sınıf seviyesinden 4. sınıf seviyesine doğru ortalama bazında ciddi bir düşme yaşadıkları gözlenmiştir. Sınıf öğretmeni adayları 3. sınıf seviyesine geldiklerinde fen ve teknoloji

isimli dersi güz ve bahar yarıyıllarında almaktadırlar. Bu ders kapsamında öğretmen adayları: fen-teknoloji, bilimsel bilginin özellikleri, fen eğitimine ilişkin temel kavramlar, bilimsel yöntemin özellikleri, fen öğretiminin amaçları ile fene yönelik tutumlar ve örnek uygulamalar gibi konular hakkında bilgi edinirler. Daha önceki sınıf seviyelerinde fen ve bilimsel bilginin doğasına yönelik herhangi bir ders almamaları, çalışma kapsamında sınıf öğretmeni adaylarının bazı alt boyutlarda ortalamalarının düşük olmasının sebebi olarak gösterilebilir.

Son olarak öğretmen adaylarının ölçekte bulunan alt boyutlardan "Bilimsel Kanun ve Teoriler", "Sosyo-Kültürel Etki", "Bilimsel Yöntem ve Bilimsel Bilginin Değişimi" gibi başlıklarda bazı kavram yanılgılarına sahip oldukları tespit edilmiştir. McComas'ın (1998), bilimin doğası ile ilgili tespit ettiği; "Hipotez- teori- kanun arasında hiyerarşik bir düzen vardır ve biri diğerine dönüşür", "hipotezler çıkarım ve tahminler sonucu üretilirler", "bilimde değişmeyen tek bir metot vardır", "bilimsel metotlar kesin deliller sağlar ve bütün sorular cevaplanabilir", "yeni elde edilmiş bilimsel bilgiler tartışmasız doğru kabul edilir", "bilim insanları çalışmalarında objektif/nesnel olmalıdır", "bilimsel bilgiye ulaşmak için tek yol vardır o da deneydir", mitler yani yanlış inanışlar da bu durumu desteklemektedir.

ÖNERİLER

Yapılan araştırma sonucu elde edilen bulgular göz önüne alınarak çalışma için bazı öneriler getirilmiştir:

- Sınıf öğretmeni adaylarının bilimin doğasına karşı benimsemiş oldukları geleneksel bakış açısını yok edebilecek etkinlikler hazırlanıp uygulanabilir. Bu şekilde öğretmen adaylarının bilimin doğasına yönelik temel noktaları ve kavramları daha iyi özümsemeleri sağlanabilir.
- Eğitim fakültelerinin sınıf öğretmenliği bölümlerinde bilimin doğası üzerine verilen ders sayıları arttırılabilir.
- Fen bilgisi ve sınıf öğretmeni adaylarına bilimi daha iyi anlamaları, bilimsel bilginin nasıl elde edildiğini ve bilimsel araştırma-düşünme yönteminin nasıl bir süreç izlediği, derslerde bu konulara yönelik nasıl aktiviteler yapacaklarına dair mutlaka bilgi verilmelidir.
- Bu araştırmada sadece fen bilgisi ve sınıf öğretmeni adayları ile çalışılmış ve nicel veriler üzerinden evrene genellemeler yapılmıştır. Bu konuda daha doğru ve net genellemelere varabilmek için nitel çalışmalar da yapılabilir. Ayrıca farklı anabilim dalındaki öğretmen adaylarının da bu konudaki inanışlarına bakılabilir.
- Üniversitelerden görevlendirilebilecek uzmanlar aracılığıyla düzenlenebilecek hizmet içi eğitim seminerleri ile okullarda çalışmakta olan fen bilgisi ve sınıf öğretmenlerine bilimin doğası konusunda ekstra destek sağlanabilir.
- Günümüzde eğitimde benimsenen çağdaş bakış açısıyla fen eğitiminde de bazı hedefler belirlenmiştir. Bu hedeflerden birisi öğrencileri, bilimsel süreç becerilerine sahip olan ve onları fen okuryazarı bireyler olarak yetiştirmektir. Bunu gerçekleştirebilmek için de şüphesiz ki öğretmen adaylarına ve görev yapmakta olan öğretmenlere bilimin doğası konusunda çağdaş bilim anlayışını kazandırmak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Abd-El-K.Halick, F., Bell, R.L. & Lederman, N. G. (1998). The Nature of Science And Instructional Practice: Making The Unnatural Natural. Science Education, 82, 417-436.
2. Abd-El-Khalick, F. & Lederman, N.G. (2000). Improving science teachers' conceptions of nature of science: A critical review of the literature. International Journal of Science Education, 22 (7), 665–701.
3. Abd-El-Khalick, F. (2001). Embedding Nature of Science Instruction in Preservice Elementary Science Courses: Abandoning Scientism, But. Journal of Science Teacher Education. 12(3), 215-233.
4. Bora, N. D. (2005). Türkiye genelinde ortaöğretim fen branş öğretmeni ve öğrencilerinin bilimin doğası üzerindeki görüşleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

5. Can, B. (2005). Fen Öğretmen Adaylarının Fenin Doğası ve Öğretimi İle İlgili Görüşleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
6. Çakıcı, Y. (2009). Fen Eğitiminde Bir Önkoşul: Bilimin Doğasını Anlama. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. 29, 57-74.
7. Çepni, S., Ayvacı, H.Ş. & Bacanak, A. (2006). Fen Eğitimine Yeni Bir Bakış: Fen Teknoloji-Toplum (3.Baskı). Trabzon: Celepler Matbaacılık.
8. Driver, R., Leach, J., Millar, R. & Scott, P. (1996). Young People's Images of Science, Open University Press, Buckingham.
9. Hand, B., Lawrence, C. & Yore, L. D. (1999). A Writing in Science Framework Designed To Enhance science Literacy. International Journal of Science Education. 21(10), 1021-1035.
10. Hanuscin, D., Akerson, V., & Phillipson-Mower, T. (2006). Integrating nature of science instruction into a physical science content course for preservice elementary teachers: NOS views of teaching assistants, Science Education, 90(5), 912-035.
11. Hogan, K. (2000). Exploring A Process View of Students' Knowledge About The Nature Of Science. Science Education. 84, 51-70.
12. İnce K. & Özgelen S. (2015). Bilimin Doğası Alanında Son 10 Yılda Yapılan Çalışmaların Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 11(2), 447-468.
13. Karasar, N. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Nobel Yayınları, Ankara.
14. Küçük, M. (2006). Bilimin Doğasını İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerine Öğretmeye Yönelik Bir Çalışma. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
15. Lederman, N. G. (1992). Students' and teachers' conceptions of the nature of science: A review of the research. Journal of research in science teaching, 29(4), 331-359.
16. McComas, W. F. (1998). The principal elements of the nature of science: Dispelling the myths. The Nature of Science in Science Education. Netherlands. Kluwer Academic Publishers.
17. Moss, D. M., Abrams, E. D. & Robb, J. (2001). Examining Student Conceptions of the Nature of Science. International Journal of Science Education. 23(8), 771-790.
18. Murcia, K. & Schibeci, R.(1999). Primary Student Teachers' Conceptions of the Nature of Science. International Journal of Science Education, 21(11), 1123-1140.
19. National Research Council (NRC) (1996). National Science Education Standards. Washington, DC: National Academy Press.
20. Özcan, I. & Turgut, H. (2014). Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğası İnanışlarının Tespiti: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. Sakarya University Journal of Education. 4(2), 38-56.
21. Palmquist, B., & Finley, F.N. (1997). Preservice Teachers' Views of Nature of Science During a Post baccalaureate Science Teaching Program. Journal of Research in Science Teaching, 34(6), 595-615.
22. Reif, F. & Larkin, J.H. (1991). Cognition in Scientific and Everyday Domains: Comparison and Learning Implications. Journal of Research in Science Teaching. 28(9), 733-760.
23. Saraç, E. (2012). Sınıf Öğretmenleri ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Bilimin Doğasına İlişkin Görüşleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
24. Topsakal, Ü.U. & Altınöz, N. (2010). İlköğretim Öğretmen Adaylarının Sera Etkisi ile İlgili Kavramları Algılama Düzeyleri. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(1), 147-163.
25. Yalçın, S. A. & Yalçın, S. (2011). Analyzing Elementary Teachers' Views on The Nature of Science According to Their Academic Levels. Procedia Social and Behavioral Sciences. 15, 942–946.
26. Yalvaç, B, Tekkaya, C., Cakiroglu, J. & Kahyaoglu, E. (2007). Turkish Pre-Service Science Teachers' Views on Science–Technology–Society Issues. International Journal of Science Education. 29(3), 331–348.
27. Yenice, N., Özden, B. & Balcı, C. (2015). Fen Bilgisi ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Bilimin Doğasına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 17(1), 237-281.
28. Yetişir, M.İ. (2007). İlköğretim fen bilgisi öğretmenliği 1. sınıfta okuyan öğretmen adaylarının fen ve teknoloji okuryazarlığı düzeyleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(6)

Öğr. Gör. Dr. Erkan ARSLAN*[11]

OSMANLI DEVLETİNDE BÜROKRATİK YAPIDA DEĞİŞİM: BİR GÜÇ ODAĞI OLARAK BÜROKRATİK ELİTLERİN YÜKSELİŞİ

CHANGE IN THE BUREAUCRATIC STRUCTURE OF THE OTTOMAN EMPIRE: RISE OF BUREAUCRATIC ELITES AS A POWER FOCUS

ÖZ

Osmanlı devletinin kuruluşundan 17. yüzyıla kadar olan dönemde padişah ve onun etrafında yer alan "kul sistemi" esasına göre konumlandırılmış ve padişaha kayıtsız şartsız bağlı olarak hizmet veren, basit bir görünü olan, askeri, dini ve sivil bürokrasiden oluşan bir grup vardı. 17. yüzyıldan itibaren devlet hayatında baş gösteren gerileme ile birlikte bürokratik yapıda da bozulmaya başlar. 18. yüzyılda sınırlı reformlar ve Tanzimat devri ile birlikte bürokratik yapı kul sisteminden koparak, ülke yönetiminde söz sahibi ve bağımsız kararlar alabilen elitist bir yapıya taşınacaktır.

Bu gelişmeler sonrasında askeri ve sivil bürokratik elitler grubu padişahın otoritesine karşı kendi ideallerini uygulamaya geçiren ilk devlet adamlarını ortaya çıkaracaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devletinde Bürokratik Yapı, Bürokratik Elitizm, Kul Sistemi.

ABSTRACT

From the foundation of the Ottoman state until the 17th century there was a group of military, religious and civil bureaucracies positioned according to the principle of the "kul system" situated around the sultan. Since the 17th century, the bureaucratic structure has begun to deteriorate with the decline in the state administration. In the 18th century, the bureaucratic structure along with the limited reforms and the Tanzimat revolution gave up to the kul system. As a result, it has been moved to an elitist structure that can make independent and independent decisions in the country administration.

After these developments, the military and civil bureaucratic elite group will reveal the first statesmen who have put their ideals into practice against the sultan's authority.

Keywords: *Bureaucratics Structure of the Ottman Empire, Bureaucratics Elitism, Kul System*

*** Dr. Öğretim Görevlisi, Cumhuriyet Üniversitesi, Yıldızeli Meslek Yüksekokulu, erkana@cumhuriyet.edu.tr; Sivas/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Osmanlı devletinin merkezi yönetim sistemine bakıldığında; devletin ilk dönemlerinde padişah ve onun etrafında yer alan "kul sistemi" sayesinde padişaha kayıtsız şartsız bağlı olarak hizmet veren, karmaşık olmayan bir yapı arz eden askeri, dini ve sivil bürokrasiden oluşan bir grup vardı. Bu sistemde bürokratlar devlete bağlı ve halka hizmet eden görevliler değil ancak padişaha bağlı kullar olarak çalışmaktaydılar.

Osmanlı devletinde 17. yüzyıldan itibaren birçok iç ve dış sebebe bağlı olarak gerileme ve bozulma süreci yaşanmaya başladığı yıllardır. Bu dönemde ekonomik ve siyasi koşularında etkisiyle bürokratik yapıda bozulmaya başlar. "Osmanlının kul sisteminde doğan bozulmalar da yozlaşma surecinde önemli rol oynamıştır. Bu sistemin sivil kanadı, sistemin kendilerine hiçbir güvence sağlamayan kurallarını saray entrikaları, hediye, rüşvet gibi usullerle yozlaştırma ve kendi lehlerine değiştirme yoluna başvurmuşlardır. Bu şekilde kul sistemi de yozlaşarak, kulları araç durumundan çıkarıp devletin hakimi mevkiine geçirmeye yönelmiş, bu amaçla da her türlü ahlak ve kural dışı davranışlara yeşil ışık yakan bir düzensizlik kaynağı haline gelmiştir."(Özer, 2000: 79) 18. Yüzyılda III. Selim ve II Mahmut tarafından gerçekleştirilen kısıtlı reformlar, ve Tanzimat ile birlikte bürokratik gelenek kul sisteminden koparak devletin çöküşten kurtaracak ülke yönetiminde söz sahibi ve bağımsız kararlar alabilen elitist bir yapıya taşınacaktır. Böylece devleti ve toplumu modernleştirme yoluna çıkan ve artık kendini devletin hizmetlisi olarak gören Osmanlı bürokrasisi, 19. yüzyılda modern bürokrasiye dönüşmüştür. Tanzimat'la beraber Padişaha ve Osmanlı hanedanına sadık olan bürokrasinin üyeleri, artık ifadesini sadece padişahın kişiliğinde bulmayan devlete, daha büyük sadakatle bağlandılar.

OSMANLI DEVLETİ'NDE BÜROKRATİK YAPIDA DEĞİŞİM: BİR GÜÇ ODAĞI OLARAK BÜROKRATİK ELİTLERİN YÜKSELİŞİ

Osmanlı devletinin yönetim yapısı, İslamiyet'ten önce hüküm sürmüş Türk devletleri ile İslamiyet'in benimsenmesinden sonra hüküm sürmüş Müslüman Türk devlet tecrübelerinin başarılı bir sentezi olmuştur. Kendisinden önceki Türk-İslam devletlerinden zengin birikimi üzerine inşa edilen Osmanlı devleti, buna ek olarak Ortadoğu ve İran devlet geleneğini de takip ederek yönetsel zenginliğini artırmıştır. Osmanlının henüz uç beyliği olduğu kuruluş zamanlarında, yönetim ve hukuk işleri, Anadolu'daki Selçuklu merkezleri ile İran ve Mısır gibi yüksek kültür merkezlerinden gelmiş ulemanın elindeydi. Osmanlı'da ilk vezirlik görevini görenlerde ulema sınıfına aitti. Bu dönem yönetici kadroları devletin yönetim anlayışının kurumsallaşmasını sağlayabilecek tecrübeye sahip oldukları söylenebilir. Bu bağlamda Ortadoğu devletlerine has bürokratik yapının Osmanlı'nın daha bir uç beyliği olduğu dönemden başlayarak Osmanlı idari yapısında görüldüğünü ve yüzyıl sonuna doğru artarak Osmanlı devletine yerleşmiş oluğu 14. yüzyılın ilk yarısından kalan belgelerden anlaşılmaktadır(Armağan, 2011:3).

Daha kuruluş yıllarında Osmanlı'da, boy beylerinin, yerleşik ve göçer aşiret reislerinin, büyük aile yapılarının liderleri ve yandaşlarından oluşan parçalı grupların bir araya gelerek işbirliği etmelerini sağlamak padişahların temel uğraşı oldu. Bu işbirliğinin sürdürülmesine yönelik uğraş, 1402 Ankara Savaşı yıllarında olduğu gibi sürdürülmesinin imkansız hale geldiği dönemlerde oldu. Hatta kimi zaman bu beyler ve reislerin oluşmakta olan merkezi otoriteye karşı tehdit oluşturdukları dönemler olmuştur(Heper, 2006: 49). Osmanlı'nın ilk döneminden itibaren temel sorunu parçalanma ve çatışmalar olmuştur. Sonraki dönemlerdeki gelişmelerin anlaşılmasında bu çatışma ve parçalanma sorunu bize önemli ipucu vermektedir.

Tarih sahnesine çıktığı andan itibaren Osmanlı devletinin temel sorunu olarak görülen beylerin ve reislerin merkezi otoriteye karşı oluşturdukları tehdit ve bu tehditler karşısında parçalanma korkusu Osmanlı yönetim biçiminin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Bu maksatla devletin yönetim biçimi başlangıçta kişi yada şahıs odaklı yönetim üzerine inşa edilmiştir. Yöneticilerin mutlak bir güce sahip olduğu anlayışa dayanan bu yönetim biçimine göre kamusal fayda ve devletin üstün çıkarları gerekliyse kutsal düzenlemelere aykırı önlemler dahi alınabilmesi mümkündür. Bu durum önceki İslam devletlerinde görülmemiş bir yasama anlayışının Osmanlı'da filizlenmesinde etkili olmuştur. (Durgun, 2003:227).

Osmanlı devletinde kuruluşundan Batılılaşma hareketinin başladığı döneme kadar hakim norm düzeyi Gazi gelenekleri ve İslami değerlerin etkisi altında ilerlemiştir. Bunun sonucu olarak "Adalet" yorumu temel itibariyle herkesin toplumdaki yerini korumak biçiminde anlaşılmıştır. Timar sistemi sayesinde padişah ve

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

merkezi idare üretimi büyük ölçüde biçimlendirdiği ve yönettiği, toplumsal düzende, merkezi iktidarın dışında özerk grupların doğması ve güçlenmesi tamamı ile önlenmiştir (Heper, 1973: 35-36). Bu düşüncenin arka planında devletin bekası düşüncesi yatmaktadır. Böylece Osmanlı devleti, iktidarın bekasını tehlikeye atmamak için otoritesinin bir kısmını dahi rakip veya yerel ve özerk iktidar merkezlerinin varlığına kesinlikle karşı çıkmak gibi bir önlem almıştır (Durgun, 2003:227). İşte böyle bir yapı ve geleneğe sahip bir devlet anlayışı içinde Osmanlı bürokrasisi oluşmuş ve devletin gücüne ve zayıflama dönemlerine paralel olarak değişimler geçirmiştir. Kanımızca bu değişimi iyi analiz edebilmek açısından Osmanlıdaki bürokratik yapıyı tarihsel dönemler halinde irdelemek faydalı olacaktır.

KLASİK DÖNEM OSMANLI MERKEZ VE TAŞRASINDA BÜROKRATİK YAPI

Osmanlı devleti egemenlik kurduğu coğrafyada, kendinden önce hüküm sürmüş Anadolu ve Selçuklu gibi Türk devletlerin tecrübelerini sentezleyerek güçlü merkeziyetçi bir devlet anlayışı ile kendi yönetsel yapısını oluşturmuştur. Merkeziyetçi devlet yapısı önceki Türk devletlerinde, beyler ve reislerden meydana gelen aristokratik bir yerel veya özerk grup tarafından zora sokularak devletin parçalanması ve yıkılmasına sebep olmuştur. Geçmiş bu tecrübe, otoritenin padişahın tekelinde toplanmasına, hem merkez hem de taşrada Türk aristokrasisinin yönetici sınıf statüsünden çıkarılarak etkisiz hale getirildiği bir sistemin kurulmasına ve kul'ların oluşturduğu bir bürokrasi modelinin oluşmasına neden olmuştur (Şahin, 2007: 418-419).

Osmanlı devleti daha kuruluş yıllarından itibaren otoritenin merkezde toplandığı bir iktidar yapısı üzerine inşa edilmiştir. Merkezi otorite, bekasını tehlikeye atmamak için iktidarının bir kısmını dahi potansiyel rakip veya yerel ve özerk güç odakları ile paylaşmadığı gibi bunların varlığına kesinlikle karşı çıkmıştır (Durgun, 2003:227). Osmanlı'da merkezi iktidarın tek hakimi padişahtır ve padişahın etrafında örgütlenmiş bir merkezi yönetim kadrosu bulunmaktadır. Osmanlı devleti idari yapısı içerisinde merkez örgütü, padişah, vezir-i azam yada sadrazamlık kurumu, divan-ı hümayun ve şeyhülislamlık kurumları yer almaktadır.

Osmanlı merkez teşkilatının en başında yer alan kişi padişahtır. Padişahın hanedanlık üzerindeki hakimiyetinin meşru dayanağı ise tüm geleneksel yönetim biçimlerinde olduğu hali ile Allaha dayandırılmaktadır (Ortaylı, 2012:171). Önceki Türk devletlerinde olduğu gibi Osmanlı'larda da saltanatın intikalinde veliahtlık yerleşik bir uygulamadır. Hükümdarı tanrının seçtiği geleneği kuvvetli bir inanıştır (İnalcık, 1959: 87). Teokratik temele dayanan monarşik sistem, padişahı tek ve mutlak kişisel otorite konumuna getirmekteydi. Mutlak monarşi tüm kamusal güçleri ve egemenlik haklarını padişahta toplanmasına yol açmıştır. Padişahın egemenliğinin kaynağının ilahi istemin ürünü olarak görülmesi yürütme gücünü ve yasama yetkisini bizzat padişahta toplanmasına yol açmıştır. Ancak aynı sebep ile padişah otoritesini kullanırken şeriat hükümlerine uymakla yükümlü olmak gibi bir sonucu ortaya çıkarmaktadır. Ancak padişahın şeriata uygun davranıp davranmadığı yada otoritesini bu konuda sınırlayacak hiçbir kurum yada organ bulunmamaktadır. Bu konuda tek düstur padişahın sadece Allaha karşı sorumlu olması inanışıdır (Sencer, 1984: 23).

Ancak bu durum padişaha keyfi işlem ve eylemde bulunma, arzu ve iradesine göre kural koyan, atama yapan bir yönetim anlayışını ortaya çıkarmamıştır. Çünkü Osmanlı bürokrasisi rasyonel kural ve usullere bağlı olarak işleyen görece özerk ve içe dönük bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Devletin güçlü olduğu özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminde statik normlar topluma empoze edilmiş, padişah için "adap" bürokrasi için de "had" gelenekleri kurumsallaşmıştı. Ayrıca padişaha tebaasının esenliğini gözetme yükümlülüğü getiren "hisba" kurumu, padişahın kullarına adil davranmasını ve siyasal meşruiyetinin pekiştirici olarak "adalet döngüsü" dönemin önemli simgesel değerleri arasındadır (Nohutçu, 2011: 63).

Osmanlılarda saltanat veraseti, Cengiz Han'dan kalma ekberiyet usulü yerleşmişti. Yani taht Osmanlıoğullarının en büyüğüne geçiyordu. Böylece taht büyük oğul ve hanedanın hakim kolu üzerinde ilerliyordu. Türk devletlerinde ölen sultanın kardeşinin tahta çıkması da yerleşik gelenekleri aykırı değildi. Ancak Osmanlıda taht için rakip olan hanedan üyelerinin idamı geleneğinin bir neticesi olarak taht üzerinde veraset kaidesi kardeşler için uygulanması sık karşılaşılan bir durum değildir. Bu durumun ilk örneği 1617 de ölen padişahın kardeşi hayatta olduğundan uygulanabilmiştir (İnalcık, 1959: 69).

Osmanlıda veraset kimi zaman kan dökülerek çözümlenmesine rağmen yinede padişah olmak için hanedanın mensubu olmak şarttır (Ortaylı, 2012:170). Bu anlayış ekseninden taht, bir mülk gibi tevarüs edebilir olması asla tartışma ve şüphe götürür bir konu haline getirilmemiştir. Padişahlık makamı, Osmanlıoğulları için bir hak olarak görülmesi ve tanrının seçtiği inancına dayanmaktadır. Buradaki asıl çekirdek inanç padişahın kim olduğu ve kişiliğinden ziyade bu makamın kutsallığıdır. Hükümdar olan kişiler arasında cahil olanlar, ahlaksız olanlar, akılsız olanlar ve dahası öldürülenler bulunduğu halde bile yani padişah olan kimsenin gücü ve kudretinin en aza indiği dönemlerde bile makamın meşruluğuna olan inanç hep devam etmiştir. Bu gücü kuruluşundan altı asır sonra sadece Cumhuriyeti kuran irade inkar edebilmiştir (Berkes, 2003:31).

Osmanlı devletinin kuruluşundan 17. yüzyılın başına kadar süren dönemde güçlü bir padişahlık kurumu vardı. Padişah ve sivil bürokrasi arasındaki ilişki patrimonyalisttir. "Osmanlı - Türk Devlet felsefesine göre padişah tanrı tarafından toplumun çeşitli zümrelerini bir arada tutmak üzere atanmıştır. Hiyerarşisinde, padişahın hemen altında mutlak yetkilerle donatılmış sadrazam bulunurdu. Merkezin görevi, her bir zümreye konumunu ve işlevini göz önünde tutup hak ettiğinden ne daha az nede daha fazla imkan sağlayarak düzeni mevcut hali ile sürdürmekti" (Heper, 2006: 57).

Max Weber'in Eski Mısır ve Bizans imparatorluğu'nu işaret ederek geliştirdiği, ülkeyi, hükümdarın kişisel mülkü olarak addettiği ve hükümdarları toplumun babası mesabesinde yorumlayan ve yine kölelik sisteminin yaygın olduğu dönemlerdeki idari örgütlenme biçimini açıklamak için kullanılan bir kavram olarak patrimonyal örgütlenme biçimi(Eryılmaz, 2012: 271) Osmanlı idari yapısı da benzer özellikleri taşımaktadır. Yani tanrı, nizamı alemi kurmanın yanında o düzeni sürdürmek için padişah seçerek onu yeryüzü aleminde kendinin bir gölgesi ve vekili yapmıştır (Berkes, 2003: 30).

Padişahlık kurumunun yukarıda ifade edilen patrimonyalist özelliği sayesinde "padişah yasama yetkisini tek başına elinde bulundurur ve egemenliğin sahibi de tek başına kendisi olduğu için bu yetkiyi kendisi açısından kişisel bir hak olarak görürdü. Yürütme yetkisi ve görevi de bir emir verme yetkisi olarak kendisine aitti. Padişah yasama yetkisini 'ferman, irade, hüküm, hatt-ı hümayun' isimleri altında kullanırdı. Zaman zaman çıkaracağı yasaları yürürlüğe sokmadan önce, şeyhülislama yollar ve ondan fetva alırdı. Ancak fetva almak için yasal bir zorunlulukta yoktu. Padişahın yetkisinin tek sınırı şer'i (şeriata ilişkin, dinsel) hukuktu"(Akgüner, 2009: 8). Osmanlı devlet yapısı, padişahın mutlak hakimiyeti ve onun kişisel siyaset anlayışı ve yönetim becerisine dayanmakta idi. Bunun bir sonucu olarak günümüz anlamında bir kuvvetler ayrılığından bahsedebilmek zordur.

Osmanlı padişahları, klasik çağın henüz daha başlarında bir süre kişisel yönetime aşırı aşkın devlet anlayışına dayanan bir yönetim biçimi benimsemelerine karşılık merkezi otoritenin tam olarak kurumsallaşmasından itibaren, eski Türk devletlerinde uygulanan, devleti idare eden adaleti, kendi kişisel isteklerinden ayrı ve bağımsız bir alanda görme fikrine geri dönüldü. Osmanlı türü kamu yararı veya hikmeti hükümet (raison d'état) anlayışı keyfi idareye yol açabilirdi ancak bu yönde bir eğilim ortaya çıkmamıştır. Çünkü bu konuda örf-i sultanî kavramı buna engel olmuştur. Örf-i Sultanî, padişahın seküler bir yönetici olarak iradesi veya emirlerini anlatır. İktidarı seküler kılan bu anlayış etrafında Osmanlı, rasyonel olarak ifade edilebilecek padişahın kişisel hırs ve arzularına göre değil, gereklilik ve ussallık temelleri üzerine bina edilmiştir (Heper, 2006: 54-55).

Osmanlının en temel özelliği dinsellikten daha çok gelenekselliğin belirleyici olduğu bir rejim olmasıdır yapmıştır (Berkes, 2003: 30). Osmanlı yönetim sisteminde geleneğin gücü, padişah dahil her yönetici için geçerliydi. Aynı zamanda bu değişmez ve değiştirilemez geleneğin gücü, kurallara ve geleneklere harfiyen uyulması mecburiyetini anlatıyordu. Padişahta hizmetkarları gibi belli zamanlarda ve koşullarda kullanması gereken davranış ve sözcükler dahil töre ve gelenekleri titizlikle takip ederdi. Yeni padişah saltanata geldiğinde kendinden evvel alınmış kararları onaylar ve böylece geçmiş bu karar ve nizamlar yeniden geçerlilik kazanırdı. Bu gelenek hiçbir padişah tarafından kendinden önce kabul edilen kararları reddetme gibi bir seçeneğe yönelmemiştir (Heper, 2006: 58).

Osmanlı merkez bürokrasisinde vezirlikte önemli rolleri üzerine alan bir makamdı. Osmanlı idari yapısı içerisinde kuruluşundan itibaren yer alan bir konumu vardı. Zamanla vezirlerin sayısı artınca içlerinden biri vezir-i azam olarak isimlendirildi. Vezir-i azama; sadrazam veya sahibi devlet de denilmektedir. Adliye ve maliye haricindeki bütün devlet işlerini yürütmek, dış devlet elçileri ile görüşmek, savaşta orduya padişahın

vekili olarak komuta etmek gibi geniş yetkileri bulunmaktadır. Bu yetkiler onu, padişahın mutlak vekili konumuna getirmiştir (Ortaylı, 2012:220).

Vezir-i azam, doğrudan padişah tarafından hatt-ı hümayun ile atanan kendisine sadrazamlığın sembolü mühr-i hümyun verilmesi ile birlikte padişahı temsil eden ve onun adına devlet işerlini yürüten tam yetkili ve en yüksek rütbeli asker ve yöneticidir. Sadrazam geniş yetkilere sahip olup, icraatında sadece padişaha karşı sorumludur (Satış, 2011). Sadrazamların atanmasında olduğu gibi görevden alınmasında da padişahın yetkisi dahilindedir. Dahası padişahın sadrazamı siyaseten katl yetkisi de bulunmaktaydı. Sadrazamların, padişahlar tarafından atama, azletme, ve siyaseten katl ve malını müsadere etme yetkileri bulunmaktaydı. Bu sayılan yetkiler padişahlar tarafından, can ve mal güvencesi getirilen Tanzimat Dönemi'ne kadar kullanılmıştır(Ortaylı, 2012:221). Klasik Osmanlı döneminde padişahın hizmetkarlarını istediği gibi cezalandırması, siyaseten katl etmesi, mallarını müsadere etmesi diğer bir ifade ile onların mallarının mirasçısı gibi kararlar alabilmesi padişahın otoritesinin gücünü ve aynı zamanda sadrazam dahil Osmanlı yöneticilerinin risklerini göstermektedir (Önder, 2013: 148).

Osmanlı devleti idari yapısı içerisinde bir diğer merkez örgütü, divan-ı hümayundur. Divan-ı hümayun örgütü (Devlet Kurulu), vezir-i azam, Anadolu ve Rumeli kazaskerleri ve beylerbeyi, nişancı, defterdar ve kubbealtı vezirleri gibi yüksek rütbeli devlet adamlarının katılımı ile askeri, mülki, şer'î konuların müzakere edildiği ve önemli kararların alındığı yerdir. Savaşta ve barışta bu kurul sürekli biçimde toplantılarını devam ettirdi (Ortaylı, 2012: 212-213). Padişah II. Mehmet dönemine kadar hükümdarların başkanlığında toplanan divan örgütü Cuma dışındaki günlerde her gün sabahtan öğlene kadar halkın dilek ve şikayetlerini inceliyor, padişah tarafından uygun görülen konuları müzakere ediliyordu. Bu döneme kadar divan padişahın başkanlığında toplanırdı. II. Mehmet ile birlikte padişahın divana başkanlık etme uygulaması terk edilmiştir. Bu dönemden sonra arkasında oturanın görünmediği bir kafeste bulunan padişahın denetiminde vezir-i azam divana başkanlık etmeye başlamıştır. Zamanla bu kurul başlangıçtaki önemini kaybetmeye ve sonunda kapıkulu askerlerine ulufe dağıtmak ve elçi kabul etmek gibi törensel ve sembolik amaçlar için toplanmalarını sürdürmüştür (Sencer, 1984: 25). Nihayetinde bakanlık uygulamasının başladığı bir dönemde II. Mahmut divan-ı hümayunu lağvetmesi ile birlikte artık kurul iyice sembolik ve törensel hale gelen yetkilerini de yitirmiştir (Ortaylı, 2012: 211).

Osmanlı'da Şeyhülilamlık kurumu ise din işlerinde padişaha yardımcı ve şeriatın koruyucusu ve yorumlayıcısı olarak görev yapmaktadır. Şeyhülislam fetvalarıyla devlet işlerinin din ilkelerine uygun olarak yürütülmesinden sorumludur. Şeyhülislamlığın Osmanlı devletinde ne zaman ve nasıl kurulduğu açıklığa kavuşmamakla birlikte bu makama ilk defa kimin geçtiği konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Şeyhülislamlığın müftülük manasında telakki edilmesine bağlı olarak Osmanlı devletinin ilk kuruluşunda fetva vazifesini deruhte eden, Osman Gazi (656-725/1258-1324)'nin kayınpederi Şeyh Edebali (ö. 726/1326) ile birlikte müessesenin ortaya çıktığı yolundadır (Akgündüz, 2002: 37). Bir diğer görüş: Osman Gazi'nin devletin ilk yıllarında kayınpederi Şeyh Edebali'yi müftü ve damadı Dursun Fakih'i hakim tayin ettiği rivayet olunmaktadır (Düzdağ, 1983: 14). Müftülüğün çok önceki devirlerden beri İslam devletlerinde var olduğu ve Şeyh Edebali hakkında da Şeyhülislam unvanının kullanılmadığı düşünülürse (Akgündüz, 2002: 37) ikinci görüşün daha isabetli olduğu söylenebilir. Şeyhülislamlığın kuruluş sebebi, Osmanlı padişahlarının yaptıkları her icraatın İslam dinine uygunluğunu murakabe edebilecek bir makama ihtiyaç duymalarıdır. Böylece hilafetin dini sahaya ait vazifelerini yüklenen Meşihat Makamı ortaya çıkmıştır (Akgündüz, 2002: 48)

Osmanlı devletinde toplum, "askeri sınıf" ve "reaya" olmak üzere iki ana toplumsal sınıfa bölünmüştür. Askeri sınıf, yöneticiler sınıfı konumundadır. Bu sınıf doğrudan padişahın hizmetkarında bulunan ve herhangi bir üretim ile meşgul olmayan tüm askeri ve bürokrat gruplar ile ulemadan meydana gelmektedir (Önder, 2013: 146). Osmanlı devletinin hükmettiği coğrafyanın genişlemesi ve gördüğü hizmetlerin artması nedeniyle idare içinde zaruri olarak bir iş bölümü yapılması gerekliliği doğmuştur. Osmanlı devletinin yönetimi ile görevli olan bu sınıflar Osmanlı devletinin yükselme döneminde bürokratik yapıyı oluşturdukları görülmektedir. Söz konusu bu sınıf mülkiye, ilmiye, seyfiye, ve kalemiye biçiminde dört kümeye ayrılmıştır (Akyılmaz, 2004: 3)

Mülkiye sınıfını; sadrazamlar, vezirler, beylerbeyleri ve sancakbeyleri gibi yüksek rütbeli kimseleri içinde bulunduran, Osmanlı devletinin en yüksek sivil ve askeri yöneticilerinin oluşturdu sınıfın adıdır. Seyfiye

sınıfı, yeniçeriler, humbaracılar gibi kimselerden meydana gelen ancak üst düzey askeri yöneticiler kapsamayan ordu mensuplarının oluşturduğu sınıftır. İlmiye sınıfı, Osmanlı devletinin her döneminde seyfiye ile birlikte üstünlüğü elinde tutan ilmiye, yönetici sınıfın ikinci büyük kanadını oluşturmaktadır. Yönetim ve yargısal alanda şer'î hükümlerin hakim olduğu ve temelini şeriatın teşkil ettiği bir sistemde, ilmiye sınıfının kazandığı önem anlaşılabilir bir durumdur ve birçok önemli makam ulema tarafından doldurulmuştur. İlmiye sınıfının başı şeyhülislâmdır. Ulemanın şeyhülislâmdan sonraki ikinci şefi ve esas itibariyle yargı teşkilâtının gerçek başı şeyhülislâmın yargı yetkisi olmadığı için kazaskerdir. Din, eğitim ve yargı hizmetlerini gören bir sınıfın adıdır ilmiye sınıfı.

Yönetici sınıfın üçüncü parçasını katipler zümresi, yani kalemiye oluşturmaktadır. Orhan Bey zamanından itibaren bir kâtipler zümresi mevcut olsa da başlangıçta kalemiye ile ilmiye arasında organik bir bağ kurulmuş, ilmiye sınıfı kalemiyeyi besleyen ana kaynak olmuştur. Yani katipler ve nişancı, defterdar gibi merkezi teşkilâtın önemli görevlileri belli bir döneme kadar ilmiye sınıfı mensupları arasında seçilmiştir. Bu nedenle de bir süre kalemiye seyfiye ve ilmiyenin gücüne erişememiştir. Kalemiye sınıfının gördüğü temel hizmetler ise devlet arazilerine ilişkin kayıtları tutan ve devlet iletişimini idare eden görevlilerdi. Bu bürokratlara hâcegân (hoca, kalem efendisi) adı verilirdi (Akgüner, 2009: 9 ve Akyılmaz, 2004: 2-4). Bu bürokratik sınıfların oluşumları göz önüne alındığında Osmanlı devletinde askeri bürokrasi ile sivil bürokrasi iç içe olduğu görülmektedir.

Osmanlı öncesi Türk devletlerinde seçkin yönetici zümre, vergi ödeyen üretici reaya sınıfının üzerinde ayrı imtiyazlı bir konumda bulunmaktaydı. Aynı yönetici elit zümre Osmanlı patromonyal yapıdaki hanedan devletinde, ne kendinden önceki Türk devletlerinde olduğu gibi ne de Batı feodal yönetiminde rastlanıldığı gibi imtiyazlı konumunu babadan oğla aktaran bir aristokrasi sınıfı ortaya çıkarmadı. Sultan hizmetkarlarını kendi denetimi altında yetiştirip yönetici zümreye atamasını yapıyordu. Merkezi bürokrasi, hükümdar adına ve devletten bağımsız biçimde mutlak manada sultanın kontrolü altında vazifelerini yerine getiriyordu(İnalcık, 2004: 62). Osmanlı patromonyal hükümdarın altında, askeri bürokrasi kanadı gibi sivil bürokrasi üyeleri de kul kökenlidir. Bu durum yönetici elit zümreyi hükümdara bağlılığını sağlayan en önemli faktördür. Enderun mekteplerinde verilen eğitim söz konusu bağlılığı mutlak bir hale taşımaktadır. Bu kul kökenli bürokratik kadroların görevi nizamı korumak ve sürdürmektir (Şahin, 2007: 420).

Enderundan başarı ile mezun edilen kişiler sivil bürokraside istihdam edilirdi. Her memur kendi alanında özerkti. Aynı ölçüte göre her bürokrat yaptığı işleri yetki alanıyla sınırlandırmak ve kendi faaliyetlerine benzer veya ilişkili olsalar bile meslektaşlarının görev sınırları içersindeki konulara el atmamak zorundaydılar. Böylece günlük faaliyetlerdeki sınırlar hiçbir şekilde ihlal edilmemiş oluyordur. Öte yandan memurlar gözü kapalı bir biçimde padişahın emrettiği her şeyi yerine getirme konusunda tamamen kendilerini adamış durumdaydılar. Buradan anlaşılan Osmanlıda liyakatın bir anlamı padişaha gözü kapalı sadakat idi. Böylece padişah kendisine tamamen sadık memurlar kanalı ile halkla olan ilişkisi, devletin toplum karşısındaki mutlak egemenliğinin bir uzantısıdır (Heper, 2006: 61-63).

Osmanlı devletinde hükümdarın, otorite alanına bürokratik ve aristokratik yapıdan gelebilecek her türlü müdahale engellenmiştir. Böyle bir tehlike kuruluşunun ilk zamanlarında görülerek, yönetici zümre tarafından gelebilecek müdahale imkanını bertaraf etme adına Müslüman Türk unsurların yerine sultana kişisel anlamda sadık devşirmemeler, saraydan yeniçeri ocağına kadar bütün yönetim kadrolarında görevler verilmiştir. Oluşturulan kul sistemi, devlet içinde nüfuzlu ve güçlü beyler ve aşiretler karşısında Osmanlı hükümdarlarının merkezi otoritesinin baskın olmasına ve kurumsallaşmasında önemli bir etkiye sahiptir (Önder, 2013: 147). Bu sayede, Sultanın sahip olduğu iktidar hakimiyeti, gerek merkezi bürokrasi ve gerekse de yerel dinamikler karşısında kuruluş ve yükselme dönemi boyunca hep güçlü kalabilmiştir.

KLASİK OSMANLI DÜZENİNİN BOZULMASI: SİYASAL VE BÜROKRATİK YAPIDA DEĞİŞME DÖNEMİ

Klasik dönem Osmanlının bir çok şehrinde eğitim görmüş kesimin artmasına karşılık bürokrat kadrolar içinde yer alabilmek küçük bir seçkin grubun tekelinde kalmıştır. Bunda kul sistemi bürokrasi anlayışının dışa kapalı bir görünüm sergilemesi etkili olmuştur. Osmanlıda memur olmak, aynı zamanda sultanın mutlak

iktidarını sürdürmek ve devlete sadakat koşulu aranan önemli nitelikler arasında yer alıyordu. Osmanlı da yönetici elit kesimler arasındaki ilişkiler de büyük ölçüde kalfa-çırak ilişkilerine benziyordu. Yönetim kademesinin halka kapalı olması, kendi arasında örnek çocukların babalarının mesleklerini en alt seviyeden başlayarak girdikleri ve yükselerek sürdürdükleri birimlerdi (Pustu, 2007: 200).

Osmanlıda yönetici elit zümre dışa kapalı özelliği nedeniyle halktan beslenmeyen öte yandan halktan kopuk bir görünüm arz etmekteydi. Osmanlıda her memurun, halk ile olan temaslarında padişah adına iş gören hizmetkarları olarak birer 'mini-padişah' gibi halktan çok farklı bir statüye sahiptiler (Heper, 2006: 62). Osmanlı yönetim sisteminin bozulmaya başladığı 17. yüzyıla kadar bürokratik zümre bu statüsünü korumayı sürdürmüşlerdi. Osmanlı devletinde yönetici seçkinlerin oluşturduğu merkez, sahip olduğu eğitim ve elde ettiği ayrıcalıklı statü sayesinde halktan (kenardan) ayrılmış ve bu ayrıcalıktan ötürü bürokratik elit kendisini devletin hizmetlisi olarak görmüştür. Bu anlayışın vardığı noktada "Devlet Benim" geleneği, milletin genel iradesinin yerini almıştır. Artık kamu yararı ancak bürokratik seçkin zümrenin siyaseti sayesinde tesis edilebilir hale geldiği bir anlayış ortaya çıkmıştır. Tanzimat dönemine kadar kurumsal bir yapıya sahip olmayan bürokratik elit zümre bu düşünce tarzı ile bir oligarşi hevesi içinde oldukları görünümüne sahiptiler (Pustu, 2007: 201).

16. Yüzyılda farklılaşan dünya şartları Avrupa'dan Asya ve Afrika'ya geniş bir coğrafyada hüküm süren Osmanlı devletinin buhrana girmesini hızlandırdı. Yeniçağın yarattığı gümüş enflasyonu, deniz ticareti, gemicilik ve ateşli silahlar alanında teknolojik gelişmeler düzeni tehdit eden gelişmelerdi. Aynı zamanda artan nüfusu besleyemeyen devlet birde asker artıklarının beslediği isyanlarla sarsılmaktaydı (Ortaylı, 2012: 345). 16. yüzyılla birlikte bir zamanlar Batı'nın, Osmanlı yapısının sağlamlığına ve işleyişine hayranlık duyduğu dönem sona ermiştir. İç ve dış bir takım gelişmelerin gerisinde kalan devlet, buhranların habercisi olan bir döneme girmiştir (Çiçek, 1998: 32). Tüm bu olumsuzluklar artarak duraklama ve gerileme sürecinin ortaya çıkmasına nenden olmuştur.

Devlet hayatında ortaya çıkan duraklama ve gerileme dönemi Osmanlı patromonyal bürokrasisini de etkilemiştir. Bu dönemden itibaren bürokratik yapı giderek bozulmuş, etkinliğini amaç ve işleyiş özelliğini kaybetmeye başlamıştır. Özellikle kul ve tımar sisteminde yaşanan yozlaşma, bürokratik dengelerin bozulmasını beraberinde getirmiştir. Bütün memuriyet kadroları alınır satılır makamlar haline gelmiştir. Bir vali yada sipahi hatta vezir olarak atanma için gerekli olan liyakat ve sadakat ilkesi terk edilerek aracılara yüksek rüşvetler karşılığında satılır metalar haline gelmeye başlamıştır. Böylece bürokraside yaşanan bu yozlaşma hali hükümdara sadık kullar olarak hizmet eden bürokratik yapıdan hükümdar karşısında güç kazanan diledikleri kimseleri veziri azam seçtirecek kadar güçlenmiş; başta yeniçeri askerleri olmak üzere yeni bir bürokratik güç ortaya çıkmaya başlamıştır (Şahin, 2007: 420). Bu yaşanan süreç dahilinde siyasal güç artık padişah ile bürokrasi arasında paylaşılır hale gelmiştir.

Bürokratik yapıda ortaya çıkan rüşvet ve yozlaşma hali yolsuzlukların artmasına, işlerin savsaklanmasına ve kamu düzenini bozulmasına neden olurken devlet hayatı içersindeki en tehlikeli şey olarak kamusal görevlerin bir çıkar karşılığında yerine getirilmesi gibi kamu yönetiminde genel ve köklü bir gelenek haline dönüşmesine sebep olmuştur. İlmiye sınıfının da bu süreçte yerini alması yönetim alanında adeta engellenemez hale gelen yozlaşmanın önemli sonuçları beraberinde getirmesine neden olmuştur. Devletin bel kemiği olarak hem müderris hem de kadı yetiştiren kurumların bozulması beraberinde hem idari hem yargısal faaliyetlerinin zayıflamasına neden olmuştur (Özer, 2000: 79).

Klasik dönem Osmanlı'da bürokraside meydana gelen bozulmalarda III. ve IV. Murad padişahlarında etkisi bulunmaktadır. Bu padişahlar kimi zaman bürokrasinin etkinliğini kırmak için bürokrasiyi bizzat yolsuzluk içine ittiği ifade edilmektedir (Heper, 2003: 120). Yaşanan bu yozlaşma ve bozulma nedenleri arasında padişahların kendi otoritelerini kimi zaman vezirlerine aktarmaları da sayılabilir. Rivayete göre Padişah II. Selim'in elini devlet işlerinden tamamen çekerek tüm devlet işlerinin tamamının Sokullu'ya emanet etmesi ile birlikte vezir-i azam Sokullu'nun padişahı bile korkutan bir otorite hakimiyeti kazanmıştır. Sokullu'nun elde ettiği bu iktidar alanı onun teamüllere aykırı ve yakın akrabalarını kayırır atamalar yapmasına imkan verdi. Sokullu iktidarını sürdürebilmek için yönetim yapısında gelenekleri alt üst etmek pahasına her yola başvuruyor, hatta dış siyaseti bile kendi iktidar mücadelesini için bir araç haline getirmekten kaçınmıyordu. Öte yandan sokulunun karşı konulmaz otoritesi yüzünden, devlet kademelerinde görev almak isteyen ve yükselme hırsı

bulunan bürokratlar ona methiyeler düzmek, başarısızlıklarını gizlemek yarışına girmek zorundaydılar (Çiçek, 1998: 36-38).

TANZİMAT DÖNEMİNDE BÜROKRATİK DEĞİŞİM: YÜKSELEN YENİ POTANSİYEL GÜÇ ODAKLARI OLARAK BÜROKRATİK ELİTLER

Osmanlı- Türk devletinin siyasal yaşamında sivil, askeri ve dini tüm bürokrasi kanatları göz önüne alındığında Osmanlı devletinin her döneminde bürokrasinin öncü roller gördüğü söylenebilir. Bu sebeple Osmanlı devleti "tarihi bürokratik imparatorluklar" kategorisine dahil edilmektedir. Tarihi bürokratik imparatorluklara has özelik olarak, bürokrasi siyasal sistem içinde aşırı bağımsız ve bürokrasinin tepe kadroları idari uğraşların ötesinde siyasal uğraşların içine girmesi gibi eğilimlere sahne olmaktadır. Osmanlı devletinin her dönemde bürokrasi, siyasal hayatta önemini korumakla birlikte devletin modernleşme çabalarının hızlandığı son iki yüzyılında bu sürece yön veren ve önderliğini yapan yönetici grup bürokrasi saflarından olmuştur(Heper, 1974: 1).

Reform çabalarının hız kazandığı II. Mahmut ve III. Selim dönemlerinde idari yapıda meydana gelen değişimlerden ilki yeniçeri ocağı kaldırılması ve yerine yeni bir ordu tesis edilmesi olmuştur. Yine bu dönemde modernleşme çabaları Mekteb-i Tıbbiye, Mekteb-i Harbiye'nin açılmasıyla birlikte hız kazanmıştır. Polis teşkilatı ve posta teşkilatı oluşturulmuştur. Bu değişim beraberinde bürokrasiyi de dönüşüme uğratmıştır. Padişahın hizmetkarı ve ona sadık kul bürokrasisi, yerini padişah karşısındaki kısmen belirli bir güvenceye sahip olan merkezi bürokrasiye bırakmıştır (Aslan ve Yılmaz, 2001: 290).

Tanzimat döneminde bürokratların gücü oldukça artmıştı. Bu dönem aynı zamanda modernleşme çabalarının artığı bir dönemdi. İşte böyle bir dönemde Batılılaşma yolunda reformları hayata geçirebilecek tek grup bürokratik elitler olarak görülüyordu. Bu bağımlılık bürokratik elitlerin gücünü artırarak ülkenin yönetimi fiilen bürokrasinin eline geçmesine yol açtı(Pustu, 2007: 201). Siyasi iktidarın kendilerine ait olduğu savına varan Tanzimatçı bürokratik elit, daha Tanzimat'ın ilk döneminde iktidara yükselmişti. Bu yeni durumda Osmanlı bürokrasisinin patromonyal yapısı sınırlı bir alanda da olsa yerini Weber'ci formüle yakın rasyonel bir bürokrasiye işaret ediyordu(Aslan ve Yılmaz, 2001: 291).

Tanzimat fermanı liberal bir anlayış ile can, mal ve ırz emniyeti garanti altına alınacağından bahisle angarya ve müsaderenin kalktığını ilan ediyordu. Müsaderenin kaldırılmış olması ise bürokratik sınıfın ve burjuvazisinin güvenliğini sağlamaya yönelikti (Ortaylı, 2012: 405). Tanzimat'la getirilen güvenceler ve yeni düzende, sadakat ve kişisel ilişkilerin geçerli olduğu bir dönemin sona ermesi demekti. İktidar ilişkileri daha kurumsal bir yapıya dönüşmeye başladığı bu yeni düzende bürokrasi artık kul sisteminden uzaklaşarak padişahın değil devletin hizmetlisi olarak yeni bir statü elde etmişti (Şahin, 2007: 423). Bürokratik tabakanın elde ettiği güvenceler ve iktidar gücü onları cesaretlendirmiş ve aynı zamanda bağımsız hareket edebilme imkanı tanımıştı. Bu özgüven içinde Tanzimat bürokratları kendilerini Osmanlının eski ihtişamını kazandıracak yegana insanlar olduklarına hissetmelerine neden oldu (Aslan ve Yılmaz, 2001: 290).

Tanzimat dönemine gelinceye kadar geçen sürede çeşitli nedenler ile zayıflayan veya kaldırılan klasik dönemin merkezi bürokratik kurumlarına karşılık yeni dönemde özellikle devletin diplomasi ve mali görevlerin öneminin artığı bu yıllarda sivil bürokrasi hızlı bir yükseliş içine girmiştir. Yükselen yeni bürokratik elit seküler bir yapıya kavuşurken aynı zamanda siyasal normların ateşli bir savunucusu ve yayıcısı olmuştur (Heper, 1973: 37). Batı tarzı eğitim görmüş ve devlet idaresinde sadece kendilerini yetkin ve yetenekli gören Tanzimat bürokratları kendilerini padişahın değil devletin hizmetlisi olarak görme eğilimi içine girmişlerdir. Bu yaklaşım yeni oluşan sivil bürokratik elitte, kendileri tarafından oluşturulan siyasetin kamu yararına olacağı ve genel idareyi en iyi temsil edeceği düşüncesi hakimdir. Bürokratik elitin, sivil bürokrasinin siyasal bağımsızlığının kazanılması ve sürdürülmesi mücadelesi önem verdikleri konular arasındaydı (Durgun, 2003: 208). Osmanlı bürokratik elitleri statü ve güç taleplerini, aldıkları resmi eğitimin temeline dayandırıyorlardı (Pustu, 2007: 205).

Tazminat süresince, gelinen son nokta bir zamanlar düzeni ve devleti korumakla yükümlü olan ve bunun için düzenlemelerde bulunan tek ve mutlak iktidar sahibi padişahın yerine artık reform hareketinin öncülüğünü bürokratlar yapar hale gelmişti. Bu dönemde padişahın otoritesini sınırlandırma üzerine devamlı bir mücadele

yürütülmüştür. Bu mücadele sonucunda padişah geri planda kalırken reform çabalarına bu yüzden karşı çıkıldığı dönemler olmuştur (Şahin, 2007: 424).

19. yüzyıl bürokratik elitleri kendilerini Padişahın değil ancak devletin hizmetkarı olarak konumlandırmaktaydı. Bu sebeple bürokratik elit kendi mevkilerini korumak için alınan tedbirleri diğer insanlara güvenmediğini söyleyerek haklılaştırma çabasına girdileri. Yine bu bürokratik seçkin kadrolar, şeriatın etkisinden kurtararak geliştirdikleri seküler politikaları imparatorluk için en yararlı politikalar olduğuna inanıyorlardı. İslami normları bir kenara bırakarak kendilerini tamamen devletin seküler çıkarlarına adamış Tanzimat bürokratik seçkinlerinin, radikal idari iyileştirmeleri hiçbir sınıfın hatta kendi çıkarlarını dahi temsil etmeden yapabilecek bir grup olarak belirdiği ifade edilmektedir (Heper, 2006: 90).

Tanzimat döneminde ortaya çıkan bürokratik seçkinlerin başlıca bir özeliği de ya Avrupa'da eğitim görmeleri yada dış işleri için Avrupa'ya gönderilmiş kişiler olmalarıydı. Böylece "Tanzimat olarak adlandırılan yeni reformları izleyen bu insanlar Avrupa'da gözlemledikleri idealler ve gelişmelerden etkilenip ilham almışlardı. Bunların saltanata karşı olmadıkları bir kez daha vurgulanmalıdır. Ancak bunlar sultana ve saltanata karşı olmamalarına rağmen padişahtan çok belki devlete taraftarlık konusunda öncekilere göre daha fazla eğilim sahibi idiler. Türkiye Cumhuriyeti ilanından önce sivil bürokrasi ve askeri seçkinler arasında ciddi bir mücadele olmamasına rağmen, bürokratlar ve sultanlar arasında kısmi bir çekişme vardır"(Çevik, 2004: 95)

MEŞRUTİYET ve SONRASI DÖNEMDE BÜROKRATİK YAPI

II.Abdulhamit devrinin önemli bir özelliği bürokrasi üzerinde baskının arttığı bir dönem olmasıdır(Heper, 1973: 39). Abdulhamit'in tahta çıkmasıyla beraber sivil bürokratların oluşturduğu yapı, tamamen tersine dönmüştür. Padişah Abdulhamit devletin kendi şahsında temsil edilmesini istemekte ve Tanzimat dönemi öncesinde olduğu gibi kişisel sadakat ile bağlı bürokratik yapıyı tekrar canlandırmaya çalışmıştır (Durgun, 2003: 208). II.Abdulhamit, bürokrasiyi kendine bağlama ve denetleme amacına uygun olarak 1877'de meclisin kapatılmasını takip eden 6 yıl içersinde 16 sadrazam değişikliği yapmış ve bürokrasinin üst kademelerinde hükümdarın güvenmediği kimselerin uzun süre kalması mümkün olmamıştır. Ayrıca Batıda cereyan eden fikir hareketlerinin bürokrasiye ulaşmasını engellemek için gazete ve dergi yayınlarının sık sık yasaklandığı sıkı bir sansür rejimi uygulandığı ve geniş bir hafiye örgütü kurulduğu ileri sürülmektedir(Şahin, 2007: 424).

Osmanlı bürokratik yapısının Batılılaşma ve modernleşme süreci boyunca ilerici ve yolsuzluklara sapan öğelerden oluştuğunu ifade edilmektedir. Bu teze göre II. Mahmut ve II. Abdulmecit, (Atatürk ve İnönü hükümeti dönemleri içinde benzer durumlar söylenebilir) dönemlerinde olduğu gibi padişah tarafından Batılılaşma normları açısından desteklendiği dönemlerde bürokrasinin ilerici unsurlarının etkinliği artığı bir dönem ortaya çıkmaktadır. Bunun aksine Abdulhamit devrinin baskısı altında bu kez bürokrasinin yolsuzluğa sapan bir yönelim içine girdiği görüyoruz. Demokrat Parti döneminde olduğu gibi bürokrasinin siyasal etkisini bir ölçüde koruduğu devirlerde yolsuzluğun göreli olarak az sınırlı etkinliğin ise olumsuz politika çizgisinde kullanıldığına işaret edilmektedir (Heper, 1973: 39).

"19. yüzyıl sonunda İttihat ve Terakki ile birlikte askeri bürokrasi siyaset sahnesinde etkili bir unsur olarak yer aldı. Bürokrasi, İttihat ve Terakki partisi ile birlikte siyasallaştığı, teknik uzmanlığı yerine siyasi yakınlık faktörünün öne çıktığı bir görünüm sergilemektedir. Bu dönemde gerek sivil gerekse asker kesimi yönünden olsun bürokrasinin her iki kanadı da bir noktada birleşmektedir. Topluma hakim olmak. Tanzimattan itibaren de bürokrasi bunun için çaba harcamaktadır. Nitekim I ve II. Meşrutiyet yılları bu uğraşın olayları ile doludur. Onlara göre ancak bu tarz hakimiyet ile toplum sorunlarını çözmek mümkün olacaktı. Bunun için bürokrasinin modernize edilmesi ve güçlendirilmesi gerekiyordu. Nitekim bu anlayış Cumhuriyet dönemi bürokrasisinin de temelini oluşturmaktadır."(Durgun 2003: 2008).

Sultanlar ve bürokratik elitler arasında devam eden çatışmanın bir örneği 1908 yılında İttihat ve Terakki Partisinin Abdulhamit'i tahtan indirmesinde görmek mümkündür. "Bu olayda hem sivil hem askeri yönetici seçkinler grubu sultanın gücüne karşı ideallerini uygulamaya koyan ilk devlet adamlarıydı denilebilir. Bu zamandan 1923'e kadar sultanlar bürokratların etkilerini göz önüne almak zorunda kalmışlar ve onlarla güçlerini paylaşmışlardır. Yine bu dönemde Osmanlı paşaları sultanlardan daha güçlü hale gelmişlerdi. I. Dünya

Savaşının bitiminden itibaren beş yıl sonra Mustafa kemal Paşa'nın önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti ilan edildi ve kuruldu"(Cevik, 2004: 95).

SONUÇ

Osmanlı devlet sistemi içerisinde kamu görevlileri kul sistemi içerisinde yetiştirmektedirler. Osmanlı yönetici sınıfı içinde yer alan kimseler kul kökenli olmasının çeşitli nedenleri olmakla birlikte temel sebep toplum içinden gelmeyen ve toplumsal gruplar arasında herhangi bir grup ile organik bağlantısı bulunmayan bu yönetici sınıf sayesinde, topluma dayalı olmayan, devlete hizmet edecek bir bürokratik sınıf oluşturmak amaçlanmıştır. Klasik Osmanlı döneminde bu durum bürokratların padişaha sadakat ile bağlı yönetici bir sınıfı doğurmuştur. Böylece Osmanlı'da merkezi idare örgütü içersinde padişahın otoritesinin mutlak bir hâl almasında etkili olmuştur. Böylece Osmanlı padişahları devlet içerisinde mevcut siyasal iktidar odaklarına iktidar olanaklarını kapatmış olmaktaydılar. Bu durum Fatih'in Çandarlı Halil Paşa'yı katletmesi sonrasında önemli bürokratik kademelerde Türk asıllı hiçbir yöneticiye rastlanmamasından da anlaşılmaktadır.

Türk asıllı olmayan Enderun'da iyi eğitim almış taşra ve merkezdeki yönetici ve bürokrasinin üyeleri, devşirmelerden bir araya gelmekteydi. Bunlar kul statüsünde padişaha kayıtsız ve şartsız bir sadakat ve hizmete amade koşulmuşlardır.

Osmanlı devleti duraklama dönemine girilmesi ile birlikte yönetim yapısında yavaş yavaş görülmeye başlayan yozlaşma işaretleri bu dönemde hız kazanmıştır. İlmiye sınıfının da bu süreçte yerini almasıyla, yönetim yapısında başlayan yozlaşmanın daha önemli sonuçlar doğurmasına neden olmuştur. Bu bozulma hareketi Osmanlı yönetiminin hem idari hem yargısal işlemlerinde zayıflık göstermesine neden olmuştur. Böylece klasik Osmanlı yönetim sistemi hızla bozulmaya yüz tutmuştur. Bu bozulma karşısında Osmanlı yöneticileri ilk adımda çözüm yolunu eskiye dönmekte aramışlar fakat başarılı olamamışlardır. Bunun sonucunda Batı ülkeleri örnek alınarak kötü gidişattan kurtulmanın yollarını aramışlardır. Bu arayış Tanzimat'la birlikte hız kazanarak devam etmiştir.

Osmanlı'da 19. yüzyılın ilk döneminde III. Selim ile başlayan ve sonrasında II. Mahmut ile devam eden ıslahat ve reform hareketleri Tanzimat süresince yeni bir aşamaya taşınmıştır. Devletin çöküş yaşadığı bu dönemde Batı tarzı eğitim görmüş Avrupa'da gözlemledikleri idealler ve yaşamlardan ilham almış yeni bir bürokratik kadro göreve hazırdı. Bu yeni aşamada devletin bürokratları reform ve devleti kurtarma veya devletin ihtişamlı eski dönemini tekrar canlandırma konusunda kendilerini mesul saymışlardır. Bu bilinç dahilinde hareket ettikleri görülmektedir. Klasik dönem Osmanlı'da kul kökenli bürokratik kadrolarına karşılık Tanzimat dönemi ile birlikte hızla yükselen gücünü artırarak ülkenin yönetimini fiilen ele geçiren yeni bir bürokratik elit kadro ortaya çıkmıştır. Bu kadrolar bir yandan padişahın otoritesini sınırlama üzerine devamlı bir mücadele içine girenken aynı zamanda reform hareketinin öncülüğünü üstlenmişlerdir. 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde İttihat ve Terakki ile birlikte bürokrasi artık siyaset sahnesinde etkili bir aktör haline geldi. Bürokratik elit grup sadece siyaset ve yönetim alanında değil aynı zamanda toplumun her alanında mutlak hakimiyet sahibi olmaya çalışmışlardır. Bu gelişmeler sonrasında askeri ve sivil bürokratik elitler grubu padişahın otoritesine karşı kendi ideallerini uygulamaya geçiren ilk devlet adamlarıydı.

KAYNAKÇA

1. Akgündüz, M, (2002), Osmanlı Deletinde Şeyhülislamlık, Beyan Yayınları, İstanbul.
2. Akgüner, T. (2009),.Kamu Personel Yönetimi, Der Yayınları, İstanbul.
3. Akyılmaz, G. (2004), "Osmanlı Devletinde Yönetici Sınıf-Reaya Ayrımı", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, S. 1-2.
4. Armağan, A. (2011), Klasik Dönem Osmanlılarda Devlet Yönetim Anlayışına Dair Bazı Düşünceler" Akademik Bakış, 139 C. 5, S.9. ss. 139-156.
5. Aslan, S., Yılmaz, A., (2001), "Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve düşüncesinin değişimi", C.Ü.İ.İ.B.F Dergisi, C.2, S.1. ss.287-297.
6. Berkes, Niyazi, (2003), Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

7. Çevik, H. H. (2004) "Bürokrasi Teorileri ve Türk bürokrasisi" Türkiye'de Kamu Yönetimi Sorunları, Seçkin Yayınları, Ankara.
8. Çiçek, K. (1998), Osmanlı yönetim Yapısında Yozlaşma ve Siyasetnameler", Türkiye'de Yönetim Geleneği, (Ed. Davut Dursun ve Hamza Al), Türkiye'de Yönetim Geleneği: Kurumlar, Sorunlar ve Yeniden Yapılanma Arayışları, İlke Yayıncılık, İstanbul.
9. Durgun, Ş. (2003), "Türk Kamu Yönetiminde Bürokratik Siyaset, Türkiye'de Kamu Yönetimi, (Ed. Burhan Aykaç, Şenol Durgun, Hüseyin Yayman) Yargı Yayınevi, Ankara, ss. 203- 223
10. Durgun, Ş. (2003), "Türkiye'de Devlet Geleneği, Türkiye'de Kamu Yönetimi, (Ed. Burhan Aykaç, Şenol Durgun, Hüseyin Yayman) Yargı Yayınevi, Ankara, ss. 225-236.
11. Düzdağ, M. E. (1983), Şeyhülislam Ebussud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, Enderun Kitabevi, İstanbul.
12. Eryılmaz, B. (2012), Kamu Yönetimi, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
13. Heper, M. (1973), "Osmanlı Türk Devletinde Bürokrasinin Siyasal Rolü: Kamu Yönetimi Kuramı açısından Bazı Gözlemler", Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2. ss.29-40.
14. Heper, M. (1974), Bürokratik Yönetim Geleneği, Ankara.
15. Heper, M. (2006), Türkiye'de Devlet Geleneği, Doğu-Batı, Ankara.
16. Heper, M. (2003), "Osmanlı-Türk Devletinde Bürokrasinin Siyasal Rolü Kamu Yönetimi Açısından Bazı Gözlemler", Türkiye'de Kamu Yönetimi, (Ed. Burhan Aykaç, Şenol Durgun, Hüseyin Yayman), Yargı Yayınevi, Ankara, ss. 109-120
17. İnalcık, H. (1959), Osmanlılar' da Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hakimiyet Telakkisiyle İlgisi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1, ss. 69-94.
18. İnalcık, H. (2004), "Bürokrasi, Batılılaşma, Laikleşme" TBD Dergisi, S. 50, ss.61-71.
19. Nohutçu, A. (2011), "Türk Yönetim Geleneğinde Değişim: Siyaset Odaklı Bürokrasiden Kamu Politikası Odaklı Bürokrasiye" Kamu Yönetimi Üzerine İncelemeler, (Ed. Nagehan Talat Arslan), Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.
20. Ortaylı, İ. (2012), Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, Cedit Neşriyat, Ankara.
21. Önder, Ö. (2013), Türk Bürokrasisi ve Bürokratik Elitizm, Otorite Yayınları, Ankara.
22. Özer, A. (2000), "Türkiye'de Kamu Bürokrasisi ve Yozlaşma" Sayıştay Dergisi, S.37, ss.75-114.
23. Pustu, Y. (2007), "Osmanlı – Türk Devlet Geleneğinde Modernleştirici Unsur Olarak Bürokratik Elitler", G.Ü.İ.İ.B.F Dergisi, 9/2, ss.197-214.
24. Satış, İ. (2011), "Sadaret'ten Başvekalet'e Sadrazamlık", Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3, pp.1715-1728.
25. Sencer, M. (1984), "Tazminata Kadar Osmanlı Yönetim Sistemi", Amme İdaresi Dergisi, C:5. TODAİE Yayınları, ss. 21-44.
26. Şahin, A. (2007), "Kamu Yönetiminde Etkin Siyaset-Bürokrasi İlişkisi" Kamu Yönetiminin Yapısal ve İşlevsel sorunları, (Ed. M.Akif Çukurçayır, Gülise Gökçe) Çizgi Kitapevi, Konya, ss. 403-446.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(7)

Yrd. Doç. Dr. Veli KÖROĞLU[12]

STRATEJİK ÖNEMİ OLAN BİR ORGANİZASYONDA GERÇEKLEŞTİRİLEN DEĞİŞİM PROJESİNE KARŞI DİRENÇ VE DİRENCİN NASIL KIRILDIĞINI GÖSTEREN ÖRNEK ÇALIŞMA

RESISTANCE TO ALTERATION FOR AN ORGANIZATION WHICH HAS STRATEGIC IMPORTANCE

ÖZ

Bilgisayar teknolojilerinin, internetin, haberleşmenin, ulaşımın, üretimin ve tüketim alışkanlıklarının yeni boyutlar kazanmasıyla organizasyonlarda meydana gelen yenilikler sonucunda "değişime direnç" başlamaktadır. Değişime çevrenin etkisi, değişimin devamlı olması, stratejik bir vizyona dayanması ve çalışanların davranışı önem arz etmektedir. Gerçek bir organizasyonda meydana gelen değişiklikler ve yenilikler örnek olarak ele alınmıştır.

Konuyla yakın ilgisi nedeniyle "değişim yönetiminin alternatifi (alterasyonu)" konulu makaleden faydalanılmış ve örnek matriks çizelge irdelenmiştir. Her değişimde olduğu gibi organizasyonlardaki değişimlere ve yeniliklere karşı çalışanlar tarafından direnç gösterilmektedir. Makalemizde değişime direncin nedenlerine, bu direncin ortadan kaldırılmasına ait yöntemler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değişim, Değişime Direnç, Değişimi Kabul-Red Ölçeği, Değişimde Yumuşak-Katı Faktörler, Yenileşme.

ABSTRACT

In this study, a change of an organization about computer technologies, internet, communication, transportation, production and consumption patterns for innovation and improvement that occured as a result of their "resistance for change" is discussed. The impact of the environment to alteration, continuity of changing based on a vision and effect for behavior of working human-being is of vital importance. Alterations and renovations which occured in a real organization have been examined for an example.

Because of the strict dealing with this subject from an article published about "Alteration/Alternative of Change Management" has been examined on the matrics chart. As in every variation, resistance occures against to the changes, renovations and innovations in organizations by employees. In this article, the reasons of resistance, the methods to eliminate this resistance has been discussed.

Keywords: *Change, Resistance to Change, Change Acceptance-Rejection Scale, Soft and Hard Factors in Change, Innovation.*

[12] **Yrd. Doç. Dr. Veli Köroğlu, Çağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi; Mersin/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.GİRİŞ

Toplumlar ve organizasyonlar süratli bir şekilde değişmekte, yenilendikçe ihtiyaçlarını da değiştirmektedirler. Toplumların değişmesinde organizasyonların büyük etkileri bulunmaktadır. İnternetin, bilgisayar teknolojilerinin ve haberleşmenin, ulaştırma sistemlerinin gelişmesiyle üretim ve tüketim alanında değişimler oluşmuş, iletişimin hızlanması sanal ortamda yeni organizasyonların varlığını ortaya çıkarmıştır. Organizasyonların, bilimsel ve teknolojik gelişmelere her zamandan daha fazla hassasiyet göstererek, rekabetçi üstünlüklerini ortaya koymaları gerektiği kaçınılmazdır (Varoğlı, K., Basım, N., 2009, s.13).

Değişimin kapsamında çevrenin etkisi ve çevreye bağlılık söz konusudur. Organizasyonlar toplumun ve insanların ihtiyaçlarının daha hızlı, daha kaliteli, daha ucuz karşılanmasını; hizmetlerin aynı koşullarda yerine getirilmesini ve yeni şeylerin üretilip sunulmasını sağlamak için kurulmuştur. Bu nedenle organizasyonlar doğadaki canlılar gibi doğarlar, büyürler ve ölürler. Dolayısıyla değişim, organizasyonların varlıklarını sağlıklı olarak devam ettirebilmeleri için bir mecburiyet olarak ortaya çıkmaktadır (Bal, H., vd.; 2001, s.2).

Basit ifadeyle değişim; hizmetlerin, çevrenin ve insanların değişen ihtiyaçlarını karşılamak için organizasyonların amaçlarını değiştirip yenilemek; organizasyonun yapı, işlev, üretim ve kalite süreçlerini yenide oluşturmaktır (Başaran, I..F., 2004, s.203). Organizasyonun değişimi, organizasyondaki insanların yaptıkları işlerin, örgüt içinde yer alan diğer sistemlerin, örgüt üyelerinin birbiriyle olan ilişkilerinin ve genel olarak davranışlarının değişimidir (Şaylan G., "Örgütsel Değişim", TODAİE Yayını, Ankara, 1998).

Değişme, değişen çevresinin ihtiyaçlarını karşılamak için organizasyonun amaçlarını, vizyonunu, misyonunu yeniden düzenlemek; yapısını, işlevlerini ve üretim sürecini yeniden örgütlemektir. Organizasyonun yenileşmeye yaklaşımı tepkisel ve öngörüsel olabilir (Başaran,İ.F.,2004,s.204). Değişimin engelleri yönetimden, yöneticilerden ve sistemden kaynaklanır.

Değişim devamlı olmalı, bir modele, projeye ve plana dayanmalıdır. Organizasyonlar yenileşme ve değişimden kaçındıkları ölçüde zararlı çıkmaktadırlar. Bu kaçınmanın nedenleri arasında liderden yoksunluk, araştırmasızlık, yönetici yetersizliği gibi hususlar bulunmaktadır. Yeniliği tümüyle değişim olarak nitelemek mümkün değildir. Yenilik geleneksel bir şekilde ürünler ve süreçler üzerine odaklanmıştır. Yeniliğin kapsamı, organizasyonun etki alanını da kapsayacak şekilde değişimin içinde kabul edilebilir (Hazır, K, 2004 Dr. Tezi, s.8).

Değişime direnç çeşitli yollarla azaltılabilir veya yok edilebilir. Bu konuda takip edilecek usul ve yollar makale içinde açıklanmıştır. Organizasyonlarda meydana gelen çalışmalar yöneticileri çok meşgul ettiğinden gerekli verim elde edilemediği gibi personel arasında huzursuzluklara da neden olmaktadır. Çatışmalar çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Hiç arzu edilmemesine rağmen zaman zaman fiili kavgalar, savaşlar, grevler, rekabet, nefret, değişime ve yeniliğe karşı direnç şeklinde ortaya çıkabilir. Modern yönetim anlayışında organizasyonlarda çatışmalar her zaman meydana gelir (Koçel T., İşletme Yönetimi 13'üncü Baskı, 2011). Çalışanların da yenileşmeye direnç göstermelerini bilimsel olarak inceleyip değerlendirerek bir sonuca varmak en akılcı yoldur.

Bu makalede organizasyonlardaki çatışma konusu hakkında çok kısa bilgi verildikten sonra "değişim" ve onun bir alt bölümü olan "değişime direnç" konusu örnek bir uygulama içinde ele alınmıştır. Dünyada değişimler hızla devam etmektedir. Her alanda meydana gelen değişimleri takip etmek zorunluluk haline gelmiştir. İnsanlar ve örgütler değişimlere ayak uyduramazlarsa sistemin dışına atılmayı göze almışlardır. Değişimler bir yandan mevcut sorunlara çözümler getirirken, diğer yandan yeni yeni sorunların çıkmasına neden olmaktadır (Yeniçeri, Ö., 2002, s.117). Sorunlar çevrede meydana geldiği gibi insanların iç dünyalarında yani psikolojilerinde de oluşmaktadır. Değişimler sonucu oluşan yenileşmeler, insanların "değişime karşı direnç" göstermelerine sebep olmaktadır. Bu direnç duruma ve şartlara göre şiddetli ve yavaş derecelerde etkisini göstermektedir. Örgütler ve liderler değişime karşı gösterilen dirençleri gidermeye çalışırken, bu olumsuz durumları faydaya dönüştürmeye de çalışmak durumundadırlar.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Çalışmamızda özellikle organizasyonlarda değişime direnç konuları, değişime direnci azaltmak ve yok etmek için çevrede ve çalışanlar nezdinde ne gibi girişimlerde bulunulduğu ve bulunulacağı uygulamada gerçekleşmiş bir örnekle sunulmaktadır.

2.DEĞİŞİMİN TANIMI

Değişim, herhangi bir şeyi bir düzeyden başka bir düzeye getirmektir (Koçel T. 2011, s.668). Değişim insanlarda olduğu gibi örgütlerde de olmaktadır. Örgütsel değişim, örgüt faaliyetleriyle ilgili kurumlarda şu andaki mevcut oluşumdan farklı bir oluşuma ve konuma gelmek olarak anlaşılabilir.

Organizasyon içinde iş süreçleri, örgüt yapısı, iş tanımları, sorumluluklar, üretim teknikleri, çevresel düzenlemeler, yönetsel yaklaşımlar gibi konularda yapılan ve organizasyonun bütünüyle etkileşim doğuran değişikliklere de yenileşme denilmektedir (Hussey D.E., 1998, s.15).

Örgütsel değişim, insanların beceri ve değerlerinde, basitinden karmaşığına kadar teknolojide, ilişki ve roller itibariyle yapı ve süreçlerde oluşacak yenileşmeyi sağlayan ve kolaylaştıran bir yöntem olarak düşünülebilir. Değişim sorunlara çözüm getirdiği, yeni algılar oluşturduğu gibi, bazan da yeni yeni sorunlar ortaya çıkararak değişime direnç şeklinde kendisini göstermektedir (Lawler, E., E.2006, s.10).

Değişimde mevcut duruma göre olumlu veya olumsuz bir dengelenme ortaya çıkmaktadır. Bir yönüyle değişimi isteyen kuvvetler, diğer yönüyle değişimi reddeden kuvvetler arasında mücadele söz konusudur.

Değişim terimi de aralarındaki bazı nüanslara rağmen yeniden yapılandırma, iyileşme, dönüşüm, gelişme, çağdaşlaşma, evrimleşme ve devrimleşme gibi terimlerle de ifade edilmektedir (Dicle, 1973, s.21).

3. DEĞİŞİM YÖNETİMİNDE YUMUŞAK (Soft) - SERT (Hard) FAKTÖRLER VE DİRENÇ

3.1. Yenilik ve Değişimin Kabul Matriksi

Değişim yönetimindeki yumuşak faktörlerin özel önemi; anlamlı ve kapsamlı değişikliklere neden olan kişisel faktörlerin sübjektif (öznel) risk alanlarından kaynaklanmaktadır. Yumuşak (soft) yönetime ağırlık verilerek, yeniliğe-değişime ve yönetime direnç oluşmadan sorunlar çözüme ulaştırılmakta ve gereken yenilikler ile değişiklikler yapılmaktadır.

Arzulanan/istenen hedef yapılarına ilişkin olarak gelişme-değişim ve etkinliği sağlamak için direnç oluşturan objektif riskler yanında, personel arasında iş kaybı, statü gerilemesi, düşük ücret gibi nedenler mevcuttur. Çeşitli davranışların değerlendirildiği ve uygulamanın yapılacağı durumlara göre, değişim yönetimi usullerinde aktörleri dört ana prensip etkilemektedir. Bunlar **Yardım Edenler (destekleyenler), İnanmayanlar (şüphe edenler), Yavaşlatanlar ve Muhaliflerdir.** Araştırmalar göstermiştir ki, yardım edenlerin (destekleyenlerin) sayısı başarının önemine ait ihtimaliyatı (olasılığı) etkilemiştir.

Projelerin değişimleri sağlayıp-sağlamayacağı, çalışanlar ve yöneticiler arasındaki anlama ve anlaşma derecesine bağlıdır. İletişim bu gibi konularda önemli bir fonksiyona sahiptir. Stratejik pay sahipleri, öylesine pay sahipleridir ki, onlar kendi isteklerini ve güç potansiyelini yaptırmaya yetkili olabilmektedir.

Konuyla ilgili "Yenilik ve Değişim Durumlarının Kabul Matriksi" aşağıya çıkarılmıştır.

Düşük (Low)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Personel Riski (Personal Risk)	Şüphe Edenler İnanmayanlar (Skeptics) %40	Yardım Edenler Destekleyenler (Promoters) %5
	Muhalifler (Oppositionists) %15	Yavaşlatanlar (Decelerateist) %40

High (Yüksek)

Gerçek Risk (Factual Risk) → Düşük Risk

Şekil 1: Empirik Değerler Üzerine Kurulu Organizasyonlarda Değişim Durumlarının Kabul Matriksi

Kaynak: Elsevier, Public Relations Review, Volume 38, Issue 2, 2012, p.255.

3.2. Organizasyonlarda Değişim Yönetiminin Alternasyonu

Organizasyon yönetimlerindeki değişim ve yenileşme çalışmaları ve yayınları yıllardan beri yapılmaya devam etmekte olup, yönetimin değişimi ve yenilenmesinin kapsamı devamlı tartışılmaktadır.

Yalın (lean) yönetim, toplam kalite yönetimi ve değişim mühendisliği gibi yaklaşımlar, onların izole edilmiş odaklanmaları nedeniyle kritik edilmektedirler. (Örneğin yeni yapılanmalar, usuller, çalışanların organizasyonlarda zaman zaman yer değiştirmeleri, aynı anda katı (hard) faktörler ve yumuşak (soft) faktörlere bağlı olmaları gerektiği hususları gibi). Yumuşak (soft) yönetim faktörleri, değişiklik olması için baskı yapan belli grup aktörlerinin, sübjektif (kişisel) tansiyonu yükselten risk alanında söz konusudur. Organizasyonlardaki yönetimlerin iletişiminde değişim, katı (hard) faktörlerin yumuşak (soft) faktörleri harekete geçirmeleri üzerine yoğunlaşmaktadır.

Yumuşak (soft) faktör, yöneticinin gücünü tekrar kazanmayı garanti eder. Yöneticilerin ve çalışanların huzur ve mutluluk içinde olmaları gibi hususlar organizasyonda yönetim gücünün kazanılmasını sağlar ve güvence altına alır. Bunun neticesinde organizasyonlarda yeniliğe ve değişime karşı direncin meydana gelmesi de önlenmiş olur.

Organizasyonlarda değişim yönetimi genelde katı/sert faktörlerin etkisiyle oluşmaktadır. Bu tür stratejik işlemler, yapılar esas alınarak ana finansal bilgilerine bağlı olmaktadır. Katı (hard) faktörler arasında mali faktörler yer almakta, zamana bağlılık ve diğer faktörlere göre odaklanan stratejilerin aksine, katı (hard) faktörler arasında finansal konular ağırlıklı etki yapmaktadır.

Katı (hard) faktörlere göre işlem yapan yönetimler için, yumuşak (soft) faktörler bir nevi direnç unsuru olduklarından, organizasyonda dengeyi sağlayarak, yönetimde yeniliğe ve değişime karşı direnç oluşmadan sorunların çözümlenmesine yardımcı olmaktadır (Elsevier, PublicRelations Review, Volume 38, Issue 2, 2012, p.255).

4.DEĞİŞİME DİRENÇ

Herhangi bir organizasyonda ve hatta serbest hayatta kişiler genellikle bir şeylerden şikayet ederler. Şikayet edilen şey değiştirilmek veya yeniden düzenlenmek istendiğinde kişiler geri çekilirler, bir korku ve şüphe içine girerler. Her bir canlı ve insan gibi organizasyonlar da sakinlik içinde olmak isterler. Özellikle organizasyonların elemanları, mensup oldukları birliktelikte, grupların gücünde, psikolojilerinde ve kültürel değerlerinde meydana gelen yenilikler ve değişmeler nedeniyle tepkiler oluştururlar (Anderson, 1996, s.17). Her sistem gibi organizasyon da sistemin yerinden oynamasına, mevcut statükonun bozulmasına yani değişime karşı koyar. Eğer

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

organizasyon mevcut durumda güç ve mevki yitirmişse onu tekrar elde etmeye çalışır. Değişimi istemekle, değişmeye direnmek birbirine zıt iki güçtür (Başaran, 2004, s.210). Özellikle organizasyonlar böylesine iki zıt düşünce arasında belli oranlar ölçüsünde zorluklar yaşarlar. Değişime karşı direnci insanlar açısından ve organizasyonlar açısından ele almak uygun olacaktır.

4.1.Organizasyonlar Açısından Değişime Direnç:

Organizasyonlar, değişime tepki konusunda "evet" veya "hayır" arasında düşünenlerin kıskacı içinde bulunur (Başaran, 2004, s.210).

4.1.1. Değişime Açık: Bazı örgütlerin üst yönetimi değişmeyi ister. Değişim konusunda örgüt kültürü oluşmuştur.

4.1.2. Değişime Kapalılık ve Değişimden Kaçmak: Organizasyon, değişme çabalarına istekliymiş gibi göstermelik bir şeyler yaparak değişimden kaçar. Siyasal istekler ve baskılar böylece atlatılır. Hele siyasal iktidarın sık sık değiştiği zamanlarda değişimden kaçmak alışkanlık haline gelir.

4.1.3. Değişime Savaş Açmak: Değişimi isteyen ve zorlayan iç ve dış etkenlere karşı, çalışanlara ve çevresine, değişim bir düşman gibi gösterilir.

4.1.4. Değişimde Şüphe: Değişim yapılıyormuş gibi davranıp aldatma yolunun seçilmesidir.

4.2.Kişiler Açısından Değişime Direnç

İnsanlar değişime iş ile ilgili nedenlerden, kişisel nedenlerden ve sosyal nedenlerden dolayı direnç gösterirler (Koçel T., 2011, s.679). Organizasyonlardaki çalışanların davranışlarına bakıldığında, genellikle çalışanların büyük kısmının aktif olarak değişikliğe karşı direndikleri gözlemlenebilir (Aktan, 2006, s.187-189). Değişimde, kişisel dirençler içinde iş görenler üzerinde işten çıkarılma, yeni işi sevip-sevmeme konusunda şüpheler ortaya konur. Değişme ile birlikte çalışanların çalışma biçimleri ve birbiriyle kurdukları ilişkiler sarsıntı geçirir (Özkan, 2004, s.3). Aynı iş ortamında çalışanların oluşturduğu grup ilişkilerinin sarsılması, çalışanların gruptan ayrılması anlamına gelebilir. Bu arada değişim geçici bir süre de olsa belirsizliğe neden olacağından mevcut durumdan şikayetçi olmayan çalışanlar açısından güvensizlik oluşabilir. Bu güvensizlik durumu değişmeye karşı bir direnç halini alabilir.

İnsanlar genelde açık veya gizli olarak değişimlere engel olmak eğiliminde olurlar. Çünkü değişimde alışılmış işler değişecek demektir. Dolayısıyla böyleleri ileride işlerin kötüleşeceğini zannederler. Hele gizli direnç varsa bu durum yetkililerce önceden belirlenememişse yenileşme girişimi ve çalışmaları aksayabilir (Sabuncuoğlu, 1998, s.217). Çalışanların değişime ve gelişmeye karşı açık dirençleri grevler, işi yavaşlatma, sendikalaşma, durmadan sağda-solda olumsuz konuşmalar şeklinde olurken; değişmeye karşı gizli dirençleri ise örgüte bağlılığın azalması, bilerek yapılan yanlışların artması, işten ayrılma, işleri aksatma, mümkün olduğunca az çalışma ve işe devamsızlıkların çoğalması gibi şekillerde olabilir (Hüsrev, 1998, s.56). Değişime direncin bir nedeni de psikolojik ve sosyal ilişkilerle irtibatlıdır. Değişime ve yeniliğe direncin olumsuz yönleri yanında olumlu yönleri de mevcut olup, üst yöneticilerin durumu çok iyi değerlendirerek değişime direnci olumluya çevirme fırsatını gerçekleştirmelidirler. Değişime direnç bazı hallerde olumlu bir değer olarak algılanmalıdır. Değişime direnme konuları dikkate alındığında bir kısmı gerçekten yanlışları ortaya çıkararak onların düzeltilmesini sağlamaktadır. Hatta önerilen değişimler gerçekleştiğinde çoğunluğun zararına neden olacaksa, bu hata ve yanlıştan başlangıçta dönülmesi çok yararlı olacaktır (Kase, 1997, s.156).

Değişime direnç ve değişim konusu incelenirken Maslow'un "İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modelindeki" fizyolojik ihtiyaçları da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kademeli olarak fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, sosyal ihtiyaçlar, kendini gösterme ihtiyacı, sevgi-saygı ve kendini tamamlama ihtiyacıdır. Bu ihtiyaçların karşılanamaması durumunda değişimlere dirençler ortaya çıkabilir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Değişime karşı aktif direnç yanında pasif direnç; çalışanların işlere karşı kayıtsızlık göstermesi, işe ilgiyi azaltması, sadece söyleneni yapması, kendini yenileşmeye uzak hissetmesi gibi davranışları olarak görülür.

Değişime karşı olan kişilerin ve özellikle o organizasyonda çalışanların davranışlarının son aşaması; kayıtsız davranma modundan sıyrılıp önce baskı ile sonra isteyerek yardımlaşmayı ve değişimi kabul etmesidir.

4.3. Değişime Direncin Nedenleri

Değişim hareketi rasyonel ve duygusal/psikolojik reaksiyonları harekete geçirir. Değişime direnç birey, grup veya örgüt düzeyinde ortaya çıkabilir. Değişim sürecinde çeşitli konularda dirençle karşılaşılabilir. Değişime karşı tepkiler aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir (Karaer, 1990, s.140).

4.3.1.Rasyonel Nedenler:

Değişim uygun zaman ve zeminde ortaya atılmalıdır. Bunun için idareciler konuyu ortaya koyarken işletmelerde ve toplumda doğuracağı tepkileri hesaba katarak en uygun zamanı seçmelidir. Çalışanların konuya gösterecekleri tepkileri dikkate alarak uyum sağlamalıdır. Değişimin bir maliyeti olduğunu düşünerek, kazandıracağı ve kaybettireceği şeyleri de hesaba katmak gerekecektir. Değişimin teknik açıdan organizasyona uygunluğu da önemlidir. Çalışanların değişim konusunda bilgilendirilmesi, onların kendi başlarına bırakılmaması gerekir. Aksi halde gerçekle ilgisi olmayan dedikodular yani dirençler oluşur (Eren, 1993, s.208), (Tokat, 1998, s.132).

4.3.2.Örgütsel Nedenler:

Bir organizasyonda mevcut yapının devam etmesi istenir. Eğer organizasyonda yenileşmeden-değişimden söz edilirse direnç başlar. Çalışanlar mevki ve makamlarını, yetkilerini, sorumluluklarını ve sosyal haklarını kaybetme telaşıyla değişime direnç gösterirler. Değişimler organizasyonda bir grubun lehine olduğu halde, diğer bir grubun aleyhine olabilir (Ülgen, 1997, s.195)

Grupların davranışları, değişim için bir baskı unsuru olabilir. Değişimi istemeyen grupların tepkisi, kişilerin tek tek tepkisinden daha kuvvetlidir. Grup üyeleri her türlü kaybı göze alarak değişmeyi kendi prestijleri, aralarındaki arkadaşlık, birlik, ilişki ve yeteneklerine tehdit olarak algılayıp direnişe geçerler. Çalışan gruplar organizasyon içindeki yetki, sorumluluk, üst yönetimin yeniden düzenlenmesi veya değişmesi gibi konulara da direnç gösterirler (Özkan, Y., s.2005).

4.3.3.Psikolojik Nedenler:

Çalışanların sürekli yaptıkları ve alıştıkları işlerden koparılarak, bilmediği yeni bir işe sokulması onlarda dirence sebep olur. Çünkü yeni bir işte acemilik çekecek, yeniden eğitim görecek, başarılı olamazsa işten alınacaktır. Bu ve benzer korkular onların direnç göstermesine neden olacaktır (Yeniçeri, 2002, s.117)

Değişim insanların gelirlerinin dağılmasına, azalmasına neden olabileceğinden ve güvenlikleri konusunda endişeler doğurabileceğinden oluşacak tehditlere karşı direnç gösterirler (Robbins, 1992, s.514). Çalışanların direnç göstermesinin bir başka nedeni ise başkalarının ne düşüneceği hakkındaki korkularının olmasından kaynaklanır. “Acaba arkadaşım ne der?” şüphesi gibi. Örgüt üyeleri açısından herhangi bir konudaki belirsizlik ve değişimin gelecekteki etkileri hakkında üyelerin yeterince bilgi sahibi olmamalarından dolayı değişime direnç oluşmaktadır. Belirsizlik ise daima tehdit edici bir unsur olarak direnmeyi davet etmektedir.

Organizasyonlar büyüdükçe, işlemler bilgisayar-internet-intranet gibi teknolojik imkanlar aracılığıyla yapılacağından, kişiler birbiriyle yüz yüze sık görüşemedikleri için etkileşim zayıflıyor gibi bir algı oluşabilir. Ayrıca otomasyon teknolojisinin kendine has yoğunluğu ve karmaşıklığı

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

çalışanlar arası etkileşimi azaltıyor veya ortadan kaldırıyor gibi düşünülebilir. Bu hususlar da direnmeye sebep olmaktadır (Özcan, 2004, s.5). Ancak "Arap Baharında" mevcut Devlet Yönetimine karşı direnç ve ayaklanmaların başlamasında internet haberleşmeleri etkili olmuştur. Değişim zaman zaman çalışanlar için at yarışına dönmektedir. Yarışa katılmak istemeyenlerle yarışmaktan korkanların her ikisi de direnç gösterebilirler.

4.3.4. Ekonomik Nedenler:

Yeni teknolojilerin çalışma hayatında kullanılmasıyla, bazılarının işsiz kalacağı, yeni şeyleri öğrenemeyeceği ve yapamayacağı ve gelirlerini kaybedeceği korkusu değişime direnç göstermeye sebep olur. Çıkarları ortadan kalkacak ve zedelenecek olanların mevcudu ve gücü ne kadar fazla olursa direnç de o kadar güçlü olacaktır (Yeniçeri, Ö., 2002, s.116).

4.3.5.Sosyolojik Nedenler:

Kişiler çalıştıkları yerlerde resmi ilişkiler yanında gayri resmi ilişkiler de geliştirirler. Bu durum onlara güç verir. Kişiler ahbaplarıyla, arkadaşlarıyla gelişen informal özel ilişkilerden vazgeçmek istemezler. Organizasyonlardaki gruplar, yöneticileriyle birlikte çalışmaya alışmış olabilirler. Birlikte beraberce arkadaşlarının ve yöneticilerinin değişmesi grup üyelerinde korku ve dirence neden olabilir (Eren, E, 1993, s.139).

5.DEĞİŞİME DİRENÇ KONUSUNDA UYGULAMALI BİR ÖRNEK ve BUNUN "KABUL-RED ÖLÇEĞİNDEKİ" GÖRÜNÜMÜ

Geçmişte bir organizasyonda planlama ve icra kademelerinin birbiri içine girerek karışık bir durum alması, kurumun faaliyetlerini sevk-idare edecek bir üst kuruluşun bulunmaması, milyonlarca işlemin el ile yazarak yapılmaya çalışılması, bilgisayar sisteminin henüz mevcut olmaması, haberleşmenin zorluğu, yeni ve daha karmaşık sistemlerin yönetimi, yurtiçi-yurtdışı desteklerin azalması ve konuyla ilgili bazı olaylar nedeniyle bir proje başlatılmıştır. Yukarıdaki bağımsız değişkenleri, kurumdaki "Değişime Zorlayan Unsurlar" olarak kabul edebiliriz. Onaylar alınıp, karar verildikten sonra projeyi yönetecek teşkilat kurulmuş, atamalar yapılmıştır. Projeye acilen başlanmış, yeni bir sistem kurmak üzere görevlendirilen personel konuyla ilgili yurtiçi ve yurtdışı oryantasyona tabi tutulmuştur.

Çalışmalar ve işler planlandığı gibi gitmiş, projenin tümü de planlandığı şekilde gerçekleştirilmiş ve planlandığı süreden önce de tamamlanmıştır. Böylesine kapsamlı bir projenin başlatılması çevrede çok olumlu ve destek verici işaretler alırken, kendi iç bünyesinden bu değişime karşı tepkiler ve dirençler giderek çoğalmıştır. Yıllar geçtikçe, çalışanlar projeye inandırılmış, organizasyona tepkiler azalmış ve sonunda sıfırlanmıştır. Bu arada yeni personel eğitilerek sisteme safha safha dahil edilmiş ve sistem güçlendirilmiştir.

Böylesine kapsamlı bir organizasyon değişim projesine karşı itirazlar, yani "Değişime Karşı Dirençlerin" ana konuları özetle şöyleydi:

- Böyle bir projeye gerek yok, işler gayet düzgün gidiyor,
- Bu proje yapılamaz, yapılsa bile yürümez,
- Fonlar başkasına peşkeş çekilecek,
- Bilgisayar sistemini kimse çalıştıramaz, zaten bilgisayara da ihtiyaç yok, biz her şeyi el ile yapıyoruz.
- Yeni organizasyon yapısı kuruluşun karını düşürür, iflas bile gerçekleşebilir,
- Bu sistem kurulursa birimler arasında kopukluk olur, vb.

Değişimi ve Yeniliği Kabul

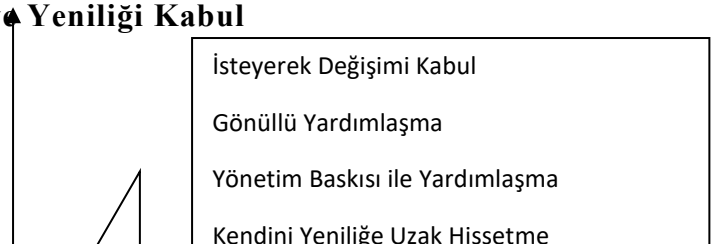

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

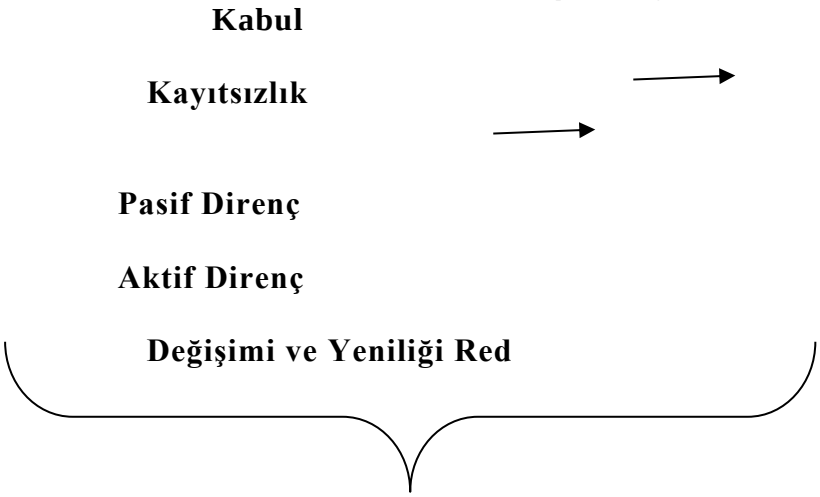

Şekil 2: Değişime Direnç
Kaynak: Koçel, T. (2011), İşletme Yöneticiliği, İstanbul, Beta Yayıncılık, s:685

İtirazların ve dirençlerin değişim ölçeğine göre oranı ilk yıllarda %80 iken projenin sonunda %00'a düşmüştür.

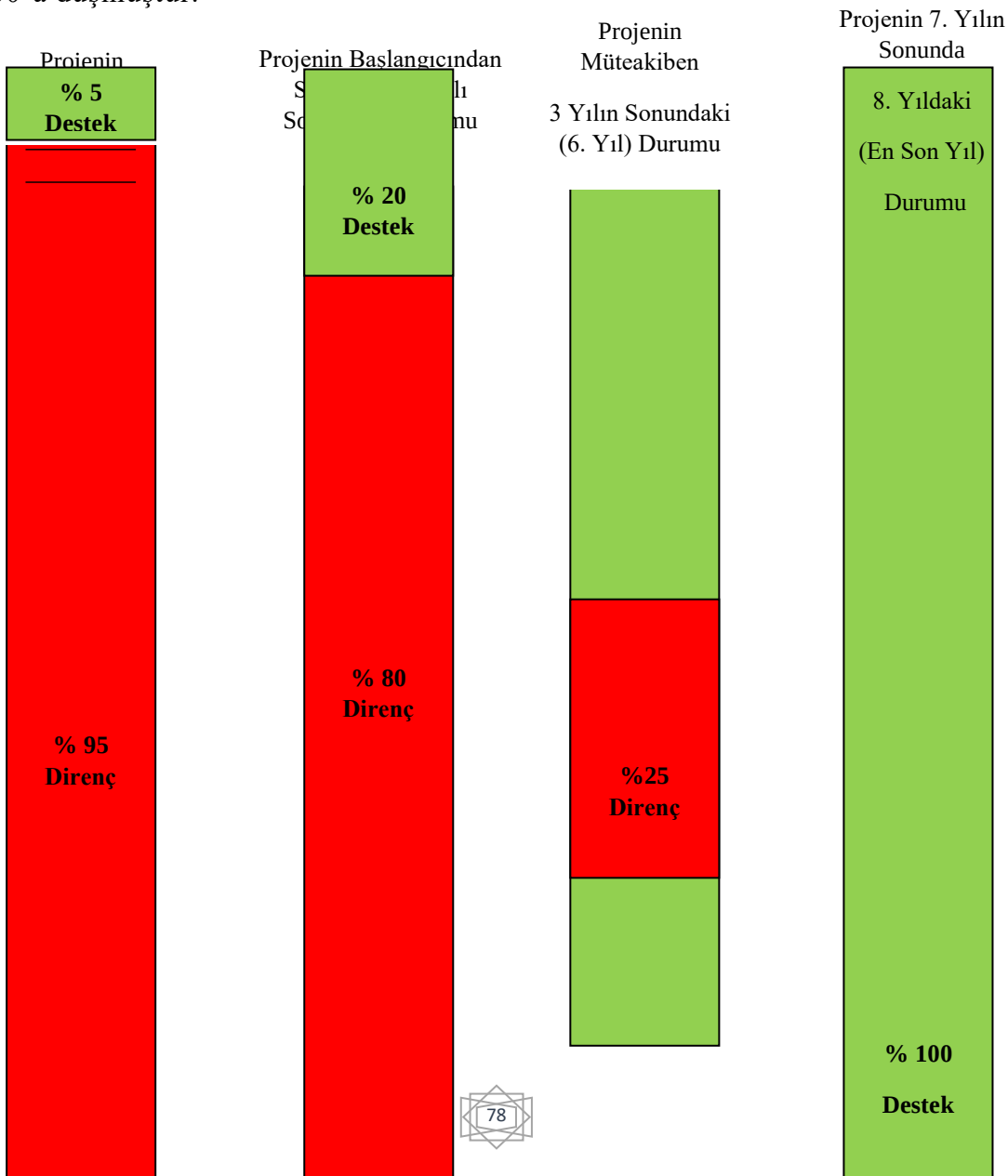

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 3: Proje Esnasında 200 Kişi Üzerinde Yapılmış Bir Anket Çalışmasının Özet Sonucu

Grafiklerde hem yıllar hem de yüzdeler itibariyle gittikçe projeye desteğin artışı görülmektedir. Proje 7 (yedi) yıl sonunda tamamlanmış olup, 8nci (sekizinci) yılda yapılan ankette proje sonucunun %100 desteklendiği görülmüştür.

Tablo 1: Değişimin Olumlu Seyrinin Yıllar İtibariyle Sütun Grafik Olarak Gösterilmesi

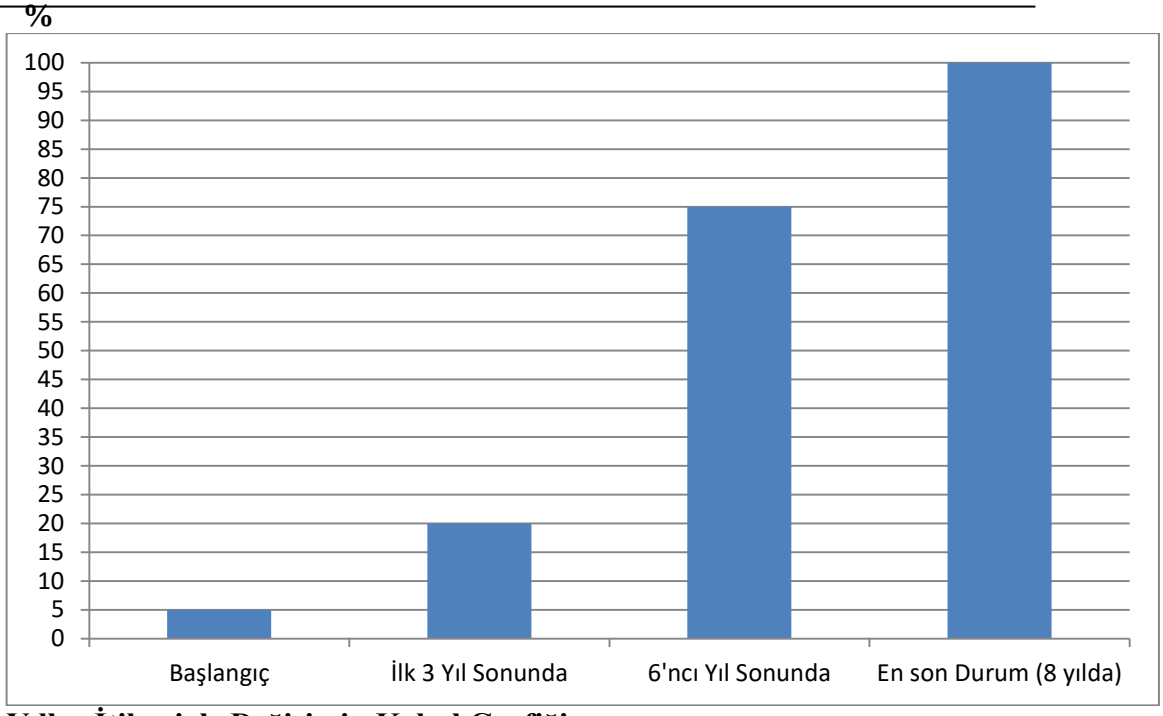

Yıllar İtibariyle Değişimin Kabul Grafiği

6. DEĞİŞİME DİRENCİN HAFİFLETİLMESİ VE ORTADAN KALDIRILMASINDA YAPILMASI GEREKEN HUSUSLAR VE ÖRNEĞİMİZDEKİ UYGULAMALAR

Bu konuda yöneticilerin, projeyi yürütenlerin azim ve inatla davranmaları ve olaylara bilimsel yaklaşmaları gerektiği açıkça kabul edilmek zorundadır.

6.1. Katılım: Kişiler, değişim hakkında kendilerinin bilgilendirilmesinin yanı sıra, kendilerine önem verildiğine inanarak mutlu olurlar. Katılım sayesinde çalışanlar değişimi sahiplenirler.

Yukarıda söz konusu edilen proje çalışmasında tüm ilgililere çalışmalarda kaydedilen gelişmeler hakkında brifingler, konferanslar verilerek, anketler yapılarak projenin dışında kalmamaları sağlanmıştır. O tarihlerde vizyon ve misyon kavramları ve ifadeleri pek fazla kullanılmamakla beraber, projenin amacını ve hedeflerini anlatırken, vizyon ve misyon da bilimsel olarak anlatılmış, benimsetilmiş ve bilimsel olarak uygulanmıştır.

6.2. İletişim ve Eğitim: Direnenlerle devamlı görüşülüyor olmanın yanında, ilgililere konu hakkında eğitim verilmesi de en öncelikli işlerdendir. Tüm değişimlerde konunun nedenlerinin açıklanması, aciliyet derecesinin anlaşılması ve tüm ilgililerin değişimin ne demek olduğunu öğrenmeleri için her türlü iletişim sağlanarak, direniş zamanla ortadan kaldırılabilmiştir.

Söz konusu edilen çalışmanın plan ve programlarında eğitim planlaması en öncelikli konulardan birsiydi. Hem yurtdışı eğitim hem de yurtiçi eğitim gerçekleştiriliyordu. Lisan bilenler arasında yapılan

seçimler sonunda ilgili ihtisas elemanlarına öğretmenlik yeteneği de kazandırılıyordu. Bunlar ilgili personeli de eğitiyorlardı. Personel eğitildikçe rahatlıyor ve direnç yavaş yavaş kayboluyordu.

6.3. Pazarlık: Pazarlık; değişimden etkilenecek kişilerle, değişimin amacı, kapsamı, konusu, metodu, ve süresi hususlarında görüşmeyi ifade eder (Koçel, T., 2011, s. 686). Resmi bir kurumda çalışılırken pazarlık söz konusu değildir. Ancak örgütsel olarak pazarlıkta, önerilen değişim programı üzerinde çalışanın desteğini sağlamak üzere yönetimle aynı fikri benimsemesi, her iki tarafın çaba ve özveri göstermesi gerekmektedir. Örneğimizdeki çalışmada pazarlık değil, bilgilendirme ve ikna yolu seçilmiştir.

6.4. Planlı Programlı Değişim: Proje planlı-programlı olarak yapılmıştır. Değişim sürecinde ana amaç doğrultusunda yıl-yıl ve ay-ay, nerede, nasıl, niçin, ne yapılacağı planlanmıştır (Koçel, T., 2005, s.479).

6.5. Mikro-Makro Değişim: Çalışmaların safhalarına göre mikro değişim ve makro değişim söz konusu olmuştur. Makro değişim organizasyonun bir bütün olarak tamamının değişime konu yapılmasıdır. Mikro değişim ise organizasyon içinde, alt ve üst düzeyde küçük parçalar halinde herhangi bir konu ile ilgili değişimi yapmaktır (Koçel, T., 2011, 673-674).

6.6. Proaktif Bir Değişim ve Yenilik: Mevcut durum ve gelecek düşünüldüğünde önceden faaliyete geçilmesi, çevre koşullarına göre organizasyonun yapacağı işlerde, işlemlerin usullerinde, işleyişinde devamlı değişim ve yeniliklerin yapılması zorunludur. Yani bir noktada durmak yoktur. İhtiyaçlara göre planlar programlara dönüştürülerek devamlı ilerlemek gerekmektedir. Sistem de bunu gerektirmiştir (Nadler, 1997, s.52).

6.7. Zaman: Projenin zamanı ve bu proje için ayrılan ödenek birbiriyle uyumlu olmuştur. Projenin ön incelemeleri yapılmış, mevcut durum değerlendirilmiş, yapılması gereken değişimler belirlenmiş olup, adım-adım hedefe ulaşılmış ve her adımda testler aksatılmamıştır (Nadler, 1997, s.52).

6.8. Geniş Kapsam: Bu proje, ana kuruluş dikkate alındığında çok geniş kapsamlıdır. Çünkü çalışmanın sonuçları ana yapının tümünü ilgilendirmektedir.

6.9. Pasif-Aktif Yenilik, Değişim: Yapılan çalışma pasif yeniliği ve değişimi ön görmesi yanında, aktif yenilik ve değişim yaparak çevresini etkilemiş; benzer organizasyonlara örneklik yapılarak onlara yön vermiştir. Bilgisayar ağ yapısının kurulması, geliştirilen örgütsel ve yönetsel çözümlemeler bir tür iş modeli geliştirilmesine ve uygulanmasına ilişkin örnektir (Korkmazyürek, H., 2008, s.35). Proje çok kapsamlı olduğundan ve ana yapıyı doğrudan ilgilendirdiğinden finansal, malzeme, envanter, sistem, teknik, idari, yönetim -bilgisayar ve internet (intranet) alanlarında yapıldığından "Dahili Şebeke (Internal Network) Organizasyonunun" (yatay yönetimin) ilk örneklerindendir.

6.10. Hayat Boyu Gelişim-Değişim: Bu proje çalışmasıyla beraber Türkiye'de ilk defa internet bağlantısı ve haberleşmesi "x" ile "y" şehirleri arasında gerçekleştirilmiştir. Yapılan değişimlerin arkası kesilmeden, gerektiği zaman ve yerlerde, durumlara ve şartlara göre yenileşme "restructuring" kolaylıkla yapılabilmektedir. "Life Cycle Logistic", "Life Cycle Supply and Procurement" uygulamaları gibi Japonların "kaizen" yaklaşımı evrim niteliğindeki değişmeye bir örnektir. Örgüt içinde işbirliği yapılarak adım adım ve sürekli iyileştirmeler öngörülmüş ve gerçekleştirilmiştir (Peker, 1995, s.201).

7.SONUÇ

Organizasyonlarda ve böylesi bir organizasyonun çalışanlarında değişimin olduğu kadar, değişime karşı direncin de kaçınılmaz olacağı bir gerçektir. Dolayısıyla organizasyonlarda değişimin "acı vericiliğini" yok ederek, "fayda yaratacak boyutta" olabilmesi için faaliyetlerin kontrol altında tutulması, bilimsel olarak

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

planlanması ve yönetilmesi gereklidir. Bu tür çalınmalarda direncin ortadan kaldırabilmesinin yolları; en başta etkili liderliğin bulunması, çalışanların aydınlatılması ve inandırılması ile değişim uygulamasının içine çekilerek, değişimin bir üyesi haline getirilmesini sağlamaktır. Organizasyonda çalışanların, değişimin korkulacak bir şey değil, faydalınılması gereken bir fırsat olduğuna inandırılması en akılcı yoldur. Aksi halde değişimi gerçekleştirmek mümkün olmayabilir. Bilimsel yeni gelişmelerin takibi, yeniliklerin yapılması, test edilmesi, uygulamaya geçilmesi, düzeltmelerin yapılması ve istenen amacın gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

Günümüzde daha hızlı, daha ucuz ve daha kaliteli üretimi, yönetimi ve hizmeti sağlayabilmek için organizasyonlarda ve kişilerde/çalışanlarda devamlı olarak planlı-programlı ve bilimsel gelişimin sağlanması zorunludur. Değişim ve yenilenme bir yaşam tarzı olarak ele alınmalıdır (Koçel, T., 2011, 687).

KAYNAKÇA

1. AKTAN, C., C.; Selected Proceedings, Yaşar Üniversitesi, İzmir, 2006, s.187-189.
2. BALCI, A., "Örgütsel Gelişme", Pegem Yayınları, Ankara, 1995, s:258.
3. BAL, H. vd.; Bilim ve Teknoloji Politikaları, Rekabet Gücü, Doğu Akdeniz Bölgesinde Faaliyet
4. Gösteren Kobilerde Bir Araştırma, 2008, s.2.
5. BASIM, N., vd.; "Değişim ve Örgütler", Örgütlerde Değişim ve Öğrenme, Desen Ofset, Ankara, 2009, s.13-43.
6. BAŞARAN, İ., Ethem, "Yönetimde İnsan İlişkileri", 3. Baskı, Nobel Basım Yayın Ankara, 2004,
7. s:203-205.
8. CAN, H., "Organizasyon ve Yönetim", Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002, s:186.
9. DİCLE, Ü., "Örgütsel Değişim", Verimlilik Dergisi, Haziran 1973, s.32-46.
10. ELSEVIER Public Relations Review, Volume:38, Issue:2, 2012, p:255.
11. ECONOMY, Peter, "İş Hayatında Uzlaşma İlkeleri", Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2004, s:126.
12. EREN. E., "İşletmelerde Yönetim Psikolojisi, Aktif Büro Yayını, İstanbul, 1993, s.139-208.
13. ERTEKİN. Y., Ertekin, G., "Örgütsel Politika ve Taktikler", TODAİE, Ankara, 2003, s:138.
14. GERZON, Mark, "Çatışmalı Ortamlarda Liderlik", MESS Yayını, İstanbul, 2006, s:17.
15. Harvard Business Review, "Çığır Açıcı Liderlik", Çev. Ahmet Dürsel, MESS Yayını, İstanbul,
16. 2003.
17. Harvard Business Review, "Değişen Dünyada Liderlik", Çev. Ahmet Kardan, MESS Yayını,
18. İstanbul, 2004.
19. Harvard Business Review, "İkna Edici Lider", Çev. İlker Gülfidan, MESS Yayını, İstanbul, 2008.
20. Harvard Business Review, "Karar Alma", Çev. Ahmet Kardan, MESS Yayını, İstanbul, 2001.
21. Harvard Business Review, "Kültür ve Değişim", Çev. Ahmet Kardan, MESS Yayını, İstanbul, 2003.
22. HUSSEY, D., Değişim Yönetimi (Çev: Ali Çimen), Timaş Yayınları, İstanbul, 1998, s.15.
23. HÜSREV, T., Değişime Direnç, Alfa Yayınları, Bursa, 1998, s:56.
24. KARAER, T., Örgütlerde Değişime Karşı Direnç, Verimlilik Dergisi, MPM Yayını, 1990, s.139-150.
25. KOÇEL, T., "İşletme Yöneticiliği", 13. Baskı, Beta Basım Yayım A.Ş., İst. , 2011, s:667-687.
26. KORKMAZYÜREK, H., BASIM, N., "İş Modeli ve Kriz Yönetimi", Ankara, Gazi Kitabevi, Şubat 2008, s:77.
27. LAWLER, E., E.; WORLEY, C., G.; "Built to Change" Jossey Bass, San Franc., 2006., s.10.
28. NADLER, D., A.; "Champion of Change", San Francisco; Jossey-Bass Publishing, 1997, p.50.
29. ÖZCAN, Y.,"Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi", 2004, Cilt 6, Sayı 1, s.106.
30. ÖZKAN, Y., "İşletmelerde Değişime Direnme ve Çözüm Yöntemlerinin İncelenmesi", İnsan Kaynakları, 2005, s:9.
31. PEKER, Ö.; "Yönetimi Geliştirmenin Sürekliliği", TODAİE Yayını, Ankara, 1995, s.201.
32. JAN LIEES; Public Relations Rewiev, "Internal Communication as Power Management in Change Processes", Volume 38, Issue 2, Elsevier, 2012.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

33. ROBİNS, S. P,; Organization Theory Structur, Design and Application, Prentice Hall, New Jersey, s.514.
34. SABUNCUOĞLU, Z. vd.; Örgütsel Psikoloji, Alfa Yayınları, İstanbul, 1988, s.217.
35. SULLIVAN, Gordon ve Harper, Micheal, "Umut Bir Yöntem Olamaz", BZD Yayıncılık, İstanbul, 1997, p:98.
36. ŞAYLAN, G., "Örgütsel Değişim", TODAİE Yayını, Ankara, 1998, s:32.
37. TOKAT, B.; "Örgütlerde Değişim Yönetimi", Dumlupınar Üniversitesi İ.İ.B.F Yayını, Kütahya, 1998, s.132.
38. VAROĞLU, K.; BASIM, N., vd., "Örgütlerde Değişim ve Öğrenme", Desen Ofset A.Ş., Ankara, 2009, s:13.
39. YENİÇERİ, Ö., "Örgütsel Değişmenin Yönetimi", Nobel Yayın Dağıtımı, Ankara, 2002, s.116-117.
40. http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/OCAK2001/bilim.htm.(Bal. H.vd.,2001,) 24.11.2008, s.2
41. http://www.isguedergi.org/?p=article&id=176&CİH=6&sayi=1&yil=2004 (Erişim: 19.04.2012)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(8)

Doç. Dr. İbrahim YILMAZ[13]; Arş. Gör. Yusuf KARAKUŞ[14];
Arş. Gör. Dr. Koray ÇAMLICA[15]; Öğr. Gör. Lutfullah Sadi TOPRAK[16]

TURİZM ALANINDAKİ BİBLİYOMETRİK ÇALIŞMALAR: TÜRKİYE ÖRNEĞİ[17]

BIBLIOMETRIC STUDIES IN TOURISM: THE CASE OF TURKEY

ÖZ

Bu çalışmada Türkiye'de turizm alanında yapılan ve ilgili literatürün taranması sonucunda ulaşılan 48 bibliyometrik çalışma çeşitli kriterler/parametreler açısından analize tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda en fazla yayının 2014 yılında gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Tek yazarlı çalışmaların ağırlıkta olduğu saptanmıştır. Lisansüstü tezlerin yanı sıra, bilimsel makalelerin ve ulusal kongre, sempozyum gibi etkinliklerde sunulan bildirilerin analizine yönelik bibliyometrik çalışmalar yapılmıştır.

Söz konusu çalışmalar turizm pazarlaması, turizm coğrafyası, seyahat işletmeciliği, yiyecek-içecek işletmeciliği, turist rehberliği, gastronomi ve mutfak sanatları gibi alanlarda gerçekleştirilmiştir. Ayrıca sürdürülebilir turizm yaklaşımı yanında sağlık turizmi, engelli turizmi, deniz turizmi ve kırsal turizm gibi turizm türleri üzerine yapılan çalışmalar da dikkat çekmektedir.

Anahtar sözcükler: Bibliyometri, Turizm, Türkiye.
JEL Kodları: C83, L83.

ABSTRACT

In this study, 48 bibliometric studies conducted in tourism in Turkey have been subjected to analysis in terms of various criteria/parameters. The most publication made in 2014. The majority of studies are single author. In addition to analysis of graduate theses, bibliometric studies have been carried out on the scientific articles, and papers presented at national congresses, symposiums and other events.

Such studies have been carried out in such topics as tourism marketing, tourism geography, travel management, food and beverage management, tourist guidance, gastronomy and culinary arts. In addition to the sustainable tourism approach, studies on tourism types such as health tourism, disabled tourism, marine tourism and rural tourism are also remarkable.

Keywords: *Bibliometrics, Tourism, Turkey.*
JEL Codes: *C83, L83.*

[13] **Nevşehir H. B. V. Üniversitesi Turizm Fakültesi; Nevşehir/TÜRKİYE.**
[14] **Nevşehir H. B. V. Üniversitesi Turizm Fakültesi; Nevşehir/TÜRKİYE.**
[15] **Nevşehir H. B. V. Üniversitesi Turizm Fakültesi; Nevşehir/TÜRKİYE.**
[16] **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Gevaş Meslek Yüksekokulu; Van/TÜRKİYE.**
[17] **Bu makale, Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi'nde (Eylül 2017) sunulan ve Bildiri Özetleri Kitapçığı'nda yer alan "Türkiye'de Turizm Alanındaki Bibliyometrik Yayınların Profili" adlı bildiri özetinden faydalanılarak kaleme alınmıştır.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bilimsel yayınların etkinliği genellikle bu yayınları tarihsel gelişim sürecinde hem nicelik hem de nitelik açısından sorgulayan yöntemler ile değerlendirilmektedir (Al, Soydal ve Yalçın, 2010). Bu yöntemlerden biri de bibliyometridir. Bibliyometri kavramı; yayınlanmış dergi, kitap gibi bilimsel bilgi paylaşım araçlarının matematiksel ve istatistiksel tekniklerle incelenmesinde kullanılan bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Pritchard, 1969). Bibliyometrik araştırmalarda yayınların yıllar itibariyle belirli özellikleri analiz edilerek çeşitli bulgular elde edilmektedir (Al ve Coştur, 2007; Barca ve Hızıroğlu, 2009). Bu bulgular ile hem bir bilim alanının gelişim süreci değerlendirilebilmekte hem de o alana ilişkin geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunulabilmektedir. Elde edilen bulgular o alanda ortaya çıkan sorunların takibini kolaylaştırdığı gibi, sorunları gidermeye yönelik düzenlemelerin tartışılmasını da sağlamaktadır. Dolayısıyla, bibliyometrik araştırmalardan ülkenin belirli bir alandaki bilim politikasına yön vermek amacıyla makro düzeyde de yararlanılabilmektedir (Kozak, 1995; Karagöz ve Kozak, 2014).

Türkiye'de turizm alanında yapılan araştırmaları bibliyometrik yöntemlerle ele alan çalışmaların geçmişi 1970'li yıllara kadar dayansa da; (Tekin, 2016) bu çalışmalar 1980'li yılların başından itibaren dikkat çekmeye başlamıştır. Bu dönemde özellikle Bülent Ağaoğlu tarafından yürütülen çalışmaların önemli katkıları olmuştur. 1990'lı yıllara gelindiğinde, Nazmi Kozak'ın turizm alanındaki bibliyometrik çalışmaların öncülüğünü üstlendiği görülmektedir. 2000 yılından itibaren de yine Nazmi Kozak'ın tek başına ve ortak yazarlı olarak yürüttüğü çalışmalar ağırlıktadır. Bu çalışmalar dışında, günümüze kadar olan süreçte farklı birçok araştırmacı tarafından Türkiye'de turizm alanında bibliyometrik analize dayalı birçok çalışmaya imza atılmıştır.

Amaç

Bu çalışma tarihsel süreçte, Türkiye'de turizm alanında gittikçe yaygınlaşan bibliyometrik çalışmaların çeşitli parametreler/kriterler açısından analiz edilmesi amacıyla kaleme alınmıştır.

Yöntem

Çalışma esas itibariyle literatür incelemesine dayanmaktadır. Bu çerçevede, çalışmada toplam 48 bibliyometrik çalışma analiz edilmiştir. Analiz kapsamında çalışmaların yıllara, yazar sayılarına, en çok katkıda bulunan yazarlara, incelenen yayın türlerine ve temel konularına göre değerlendirmesi yapılmıştır.

Temel Bulgular

- Tablo 1'de görüldüğü üzere, tarihsel süreçte Türkiye'de turizm alanında yapılan bibliyometrik çalışmalar 1980'lerden itibaren dikkat çekmeye ve 1990'lı yıllarla birlikte artmaya başlamıştır. 2000'li yıllardan itibaren de farklı araştırmacılar tarafından kaleme alınan tek ya da ortak yazarlı çalışmalar ile daha da yaygınlaşmıştır.

Tablo 1: Türkiye'de Turizm Üzerine Yapılan Bibliyometrik Çalışmalar

1	Ağaoğlu (1981)	25	Cevizkaya, İlsay ve Avcıkurt (2014)
2	Ağaoğlu (1984)	26	Güçlü Nergiz (2014)
3	Ağaoğlu (1985)	27	Evren ve Kozak (2014)
4	Ağaoğlu (1986)	28	Karagöz ve Kozak (2014)
5	Ağaoğlu (1988)	29	Kaya (2014)
6	Kozak (1994a)	30	Kodaş (2014)
7	Kozak (1994b)	31	Kozan, Özdemir ve Günlü (2014)
8	Kozak (1995)	32	Turan (2014)
9	Kozak (1997)	33	Türktarhan (2014a)

10	İçöz ve Kozak (1999)	34	Türktarhan (2014b)
11	Kozak (2000)	35	Bayın (2015)
12	Kozak (2001)	36	Köseoğlu, Sehitoğlu ve Parnell (2015)
13	Çiçek ve Kozak (2012)	37	Şahin ve Acun (2015)
14	Evren ve Kozak (2012)	38	Temizkan, Çiçek ve Özdemir (2015)
15	Karagöz Yüncü ve Kozak (2012)	39	Yılmaz, Ünal ve Çakır (2015)
16	Özel ve Kozak (2012a)	40	Arslan ve Emeksiz (2016)
17	Özel ve Kozak (2012b)	41	Aydın Arslan, Arslan ve Coşkun (2016)
18	Türktarhan ve Kozak (2012)	42	Şardağ (2016)
19	Zencir ve Kozak (2012)	43	Tayfun, Küçükergin, Aysen, Eren ve Özekici (2016)
20	Çakıcı, Yıldırım ve Karacaoğlu (2013)	44	Tekin (2016)
21	Çuhadar (2013)	45	Yolal (2016)
22	Karagöz ve Yüncü (2013)	46	Bozok, Kılıç ve Özdemir (2017)
23	Arıca (2014)	47	Güdü Demirbulat ve Tetik Dinç (2017)
24	Aydın (2014)	48	Yılmaz (2017)

- Türkiye'de turizm alanında en fazla bibliyometrik çalışma (12 tane) 2014 yılında yapılmıştır. Dolayısıyla, bibliyometrik çalışmaların dörtte biri 2014 yılında gerçekleşmiştir. 2014 yılını ise sırasıyla 2012 (7 çalışma) ve 2016 (6 çalışma) yılları takip etmektedir.
- Bibliyometrik çalışmaların yarısından fazlası (25'i) tek yazarlıdır. Geriye kalan 23 ortak yazarlı çalışmanın ise çoğunluğu (14'ü) iki yazarlıdır.
- Daha önce de bahsedildiği gibi, Bülent Ağaoğlu turizm alanındaki bibliyometrik çalışmalara katkıda bulunmuş olsa da; bu çalışmaların öncülüğünü tek yazarlı çalışmaları yanında ortak yazarlı çalışmalarıyla da dikkat çeken Nazmi Kozak yapmıştır.
- Lisansüstü tezlerin incelendiği çalışmaların (örneğin; Ağaoğlu, 1986; Ağaoğlu, 1988; Kozak, 1994a; İçöz ve Kozak, 1999; Kozak, 2001; Karagöz ve Yüncü, 2013, Arıca, 2014; Bayın, 2015; Şardağ, 2016; Tekin, 2016; Tayfun, Küçükergin, Aysen, Eren ve Özekici, 2016; Güdü Demirbulat ve Tetik Dinç, 2017) ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır.
- Bilimsel makalelerin analizine yönelik çalışmalar (örneğin; Kozak, 1994b; Kozak, 1995; Çiçek ve Kozak, 2012; Evren ve Kozak, 2012; Evren ve Kozak, 2014; Karagöz ve Kozak, 2014; Temizkan, Çiçek ve Özdemir, 2015) da oldukça fazladır.
- Ulusal kongre, sempozyum gibi etkinliklerde sunulan bildirilerin ve bilimsel dergilerin analizine yönelik çalışmalar (örneğin; Türktarhan ve Kozak, 2012; Çakıcı, Yıldırım ve Karacaoğlu, 2013; Şahin ve Acun, 2015; Yılmaz, 2017) da dikkat çekmektedir.
- Çalışmaların turizm pazarlaması (Kozak, 2001; Özel ve Kozak, 2012), turizm coğrafyası (Şardağ, 2016), seyahat işletmeciliği (Arıca, 2014), turist rehberliği (Şahin ve Acun, 2015) ve gastronomi ve mutfak sanatları ya da yiyecek içecek işletmeciliği (Aydın, 2014; Kodaş, 2014) gibi alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir.

- Deniz turizmi (Kozan, Özdemir ve Günlü, 2014), engelli turizmi (Cevizkaya, İlsay ve Avcıkurt, 2014), sağlık turizmi (Bayın, 2015;), kırsal turizm (Bozok, Kılıç ve Özdemir (2017) gibi turizm türleri üzerine yapılan çalışmalar yürütülmüştür.
- Sürdürülebilir turizm yaklaşımı üzerine yapılan iki farklı çalışma (Yılmaz, Ünal ve Çakır, 2015; Güdü Demirbulat ve Tetik Dinç, 2017) olması da dikkat çekmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Özellikle son dönemlerde bilimsel yayınlara ilişkin çok sayıda göstergenin dikkate alınmasıyla birlikte bibliyometrik analize dayalı çalışmalar daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu çerçevede turizm alanındaki bibliyometrik çalışmalar da her geçen gün artmaya başlamıştır. Türkiye'de turizm alanındaki bibliyometrik çalışmaların tarihsel süreçteki gelişim seyri hakkında bilgi veren bu çalışmada aynı zamanda bu çalışmaların genel profili de ortaya konulmuştur.

Şüphesiz, turizm alanında Türkiye menşeli bibliyometrik çalışmalar çok daha geniş kapsamlı olarak yapılabilir. Örneğin; atıf analizi çalışmaları, disiplin ilişkileri analizi çalışmaları ve ülke analizi çalışmaları gibi kategoriler dikkate alınabilir. Ayrıca bibliyometrik analize dayalı çalışmalarda çok fazla sayıda kriter/parametre de kullanılabilmektedir. Dolayısıyla ilerideki benzer çalışmalarda, bahsi geçen kategoriler ve/veya çok daha fazla sayıda kriter/parametre dikkate alınarak analiz yapılabilir. Son olarak, turizmin farklı alanlarına yönelik bibliyometrik çalışmalar da gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

1. Ağaoğlu, B. (1981). İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde Yapılan Turizm Tezleri, http://anatoliajournal.com/atad/depo/bilgibankasi/ bulent_036.pdf, Erişim Tarihi:15.09.2017.
2. Ağaoğlu, B. (1984). Türkiye Boş Zaman, Rekreasyon ve Turizm Tezleri (Uzmanlık, Master, Doktora, Doçentlik ve Profesörlük Takdim) Bibliyografyası, 1963-1984. http://anatoliajournal.com/atad/depo/ bilgibankasi/bulent_051.pdf, Erişim Tarihi:15.09.2017.
3. Ağaoğlu, B. (1985). 1963-1985 Türkiye Turizm Tezleri Bibliyografyası, http://anatoliajournal.com/atad/depo/bilgibankasi/bulent_019. pdf, Erişim Tarihi:15.09.2017.
4. Ağaoğlu, B. (1986). Türkiye Turizm Tezleri Bibliyografyası: 1963-1985 (Uzmanlık, Master, Yeterlik, Doktora, Doçentlik ve Profesörlük Takdim Tezleri), http://anatoliajournal.com/atad/depo/bilgibankasi/bulent_002.pdf, Erişim Tarihi:15.09.2017.
5. Ağaoğlu, B. (1988). Hacettepe Üniversitesi'nde Hazırlanan Turizm Master Tezleri, http://anatoliajournal.com/atad/depo/bilgibankasi/bulent_026.pdf, Erişim Tarihi:15.09.2017.
6. Al, U. ve Coştur, R. (2007). Türk Psikoloji Dergisi'nin Bibliyometrik Profili, Türk Kütüphaneciliği, 21 (2):142-163.
7. Al, U., Soydal, İ. ve Yalçın, H. (2010). Bibliyometrik Özellikleri Açısından Bilig'in Değerlendirilmesi, Bilig, 55: 1-20.
8. Arıca, R. (2014). Seyahat İşletmeciliği Literatürünün Gelişim Süreci: Türkiye'de Hazırlanan Lisansüstü Tez Çalışmalarının Bibliyometrik Olarak İncelenmesi, VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Aydın.
9. Arslan, E. ve Emeksiz, M. (2016). Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Konusunun Bibliyometrik Profili ve Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler, Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi (Jomat), 1(1):1-12.
10. Aydın, B. (2014). Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezinde (YÖKTEZ) Yiyecek İçecek İşletmeciliği Alanında Kayıtlı Bulunan Tezlerin Bibliyometrik Analizi, VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Aydın.
11. Aydın Arslan, S., Arslan, E. ve Coşkun, İ. O. (2016). Science Direct Veri Tabanında Taranan Dergilerin Bibliyometrik Analizi: Turizm Talebi Üzerine Yapılan Çalışmaların İncelenmesi, 17. Ulusal Turizm Kongresi, Çanakkale.

12. Barca, M. ve Hızıroğlu, M. (2009). 2000'li Yıllarda Türkiye'de Stratejik Yönetim Alanının Entelektüel Yapısı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 4(1):113-148.

13. Bayın, G. (2015). Türkiye'de Sağlık Turizmi Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerin İçerik Değerlendirmesi, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 17(28): 49-55.

14. Bozok, D., Kılıç, S. N. ve Özdemir, S. S. (2017). Turizm Literatüründe Kırsal Turizmin Bibliyometrik Analizi, Journal of Human Sciences, 14(1):187-202

15. Cevizkaya, G., İlsay, S. ve Avcıkurt, C. (2014). Turizm Alan Yazınında Engelliler ile İlgili Çalışmaların Bibliyometrik Profili, Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi, 2:101-108.

16. Çakıcı, A. C., Yıldırım, O. ve Karacaoğlu, S. (2013). Ulusal Turizm Kongreleri Bildirilerinin Bibliyometrik Profili, 14.Ulusal Turizm Kongresi, Kayseri.

17. Çiçek, D. ve Kozak, N. (2012), Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi'nde Yayımlanan Hakem Denetimli Makalelerin Bibliyometrik Profili, VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Antalya.

18. Çuhadar, M. (2013). Turizmde Veri Madenciliği Alanında Yapılan Akademik Çalışmaların İncelenmesi: Türkiye ve Dünya Karşılaştırması, 14.Ulusal Turizm Kongresi, Kayseri.

19. Evren, S. ve Kozak, N. (2012). Türkiye'de 2000-2010 Yılları Arasında Yayımlanan Turizm Konulu Makalelerin Bibliyometrik Analizi, VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Antalya.

20. Evren, S. ve Kozak, N. (2014). Bibliometric Analysis of Tourism and Hospitality Related Articles Published in Turkey, Anatolia, 25(1):61-80.

21. Güçlü Nergiz, H. (2014). Türkiye'de Lisansüstü Turizm Tezlerinin Bibliyometrik Profili (1990-2013), VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Aydın.

22. Güdü Demirbulat, Ö., Tetik Dinç, N. (2017). Sürdürülebilir Turizm Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Profili, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi (SOİD), 14 (2): 20-30.

23. İçöz, O. ve Kozak, N. (1999). Turizm İşletmeciliği Dergisi'nin Turizm Literatürüne Katkısı Hakkında Bir İnceleme, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 10 (2): 9-17.

24. Karagöz, D. ve Yüncü, H. R. (2013). Sosyal Ağ Analizi İle Turizm Alanında Yazılmış Doktora Tezlerinin Araştırma Konularının İncelenmesi, Adıyaman Üniversitesi SBE Dergisi, 6(15):205-232.

25. Karagöz Yüncü, D. ve Kozak, N. (2012). Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi: Araştırma Konuları ve Kurumlar Arası İşbirliğinin Sosyal Ağ Analiz ile İncelenmesi, VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Antalya.

26. Karagöz, D. ve Kozak N. (2014). Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi: Araştırma Konuları ve Kurumlar Arası İş Birliğinin Sosyal Ağ Analizi İle İncelenmesi, Türk Kütüphaneciliği, 28(1):47-61.

27. Kaya, B. (2014). Annals of Tourism Research Dergisinde 2004-2013 Yılları Arasında Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi, VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Aydın.

28. Kodaş, D. (2014). International Journal of Wine Business Research (IJWBR) Dergisinin Bibliyometrik Özellikleri Açısından İncelenmesi, VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Aydın.

29. Kozak, N. (1994a). 1963-1992 Yılları Arasında Türkiye'de Yüksek Lisans ve Doktora Seviyelerinde Yazılmış Tezlerin Çeşitli Parametlere Göre Değerlendirilmesi, Dört Yıllık Turizm Yüksek Okullarında Eğitim-Öğretim Sorunları ve Çözüm Önerileri Konulu Hafta Sonu Semineri, Nevşehir.

30. Kozak, N. (1994b). Anatolia Dergisi'nde Yayımlanan Yazılar Üzerine Bir İnceleme, Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi, 5 (3): 22-33.

31. Kozak, N. (1995). Türkiye'de Yayımlanan Turizm Konulu Makaleler Üzerine Bir İnceleme, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 6 (1): 62-72.

32. Kozak, N. (1997). Ulusal Turizm Kongresi'nin Türkiye Turizm Literatürüne Katkısının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, VIII. Ulusal Turizm Kongresi, Aydın.

33. Kozak, N. (2000). Türkiye'de Akademik Turizm Literatürünün Gelişim Süreci Üzerine Bir İnceleme, DAÜ: Turizm Araştırmaları Dergisi, 1 (1):15-55.

34. Kozak, N. (2001). Türkiye'de Turizm Pazarlaması Literatürünün Gelişim Süreci: 1972-1999 Yılları Arasında Hazırlanmış Lisansüstü Tez Çalışmaları Üzerine Biyo-Bibliyografik Bir İnceleme, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 12:26-33.

35. Kozan, G. Y., Özdemir, S. S. ve Günlü, E. (2014). Turizm Yazınında Deniz Turizminin Olgusal Gelişimi, Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, 6(2): 115-129.

36. Köseoğlu, M. A., Sehitoğlu, Y. ve Parnell, J. A. (2015). A Bibliometric Analysis of Scholarly Work in Leading Tourism and Hospitality Journals: the Case of Turkey, Anatolia, 26(3):359-371.

37. Özel, Ç. H. ve Kozak, N. (2012a). Turizm Pazarlaması Alanının Bibliyometrik Profili (2000-2010) ve Bir Atıf Analizi Çalışması, Türk Kütüphaneciliği, 26(4):715- 733.

38. Özel Ç. H. ve Kozak, N. (2012b). Turizm Pazarlaması Alanındaki Makalelerin Bibliyometrik Analizi, VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi Antalya.

39. Pritchard, A. (1969). Statistical Bibliography Or Bibliometrics?, Journal of Documentation, 25(4):348-349.

40. Şahin, S. ve Acun, A. (2015). Turist Rehberliği Alanının Bibliyometrik Profili (Ulusal Turizm Kongreleri Bildirileri), Balıkesir Üniversitesi SBE Dergisi, 18 (34): 213-234.

41. Şardağ, A. (2016). Türkiye'de Coğrafya Alanında Turizm İle İlgili Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İçerik Analizi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta.

42. Tayfun, A., Küçükergin, F. G., Aysen, E., Eren, A. Ve Özekici, Y. K. (2016). Turizm Alanında Yazılan Lisansüstü Tezlere Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz, Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi, 1:50-69.

43. Tekin, Ö. A. (2016). Türkiye'deki Lisansüstü Turizm Tezlerinde Odaklanılan Konular: 1984-2015, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 8(2):175-187.

44. Temizkan, S. P., Çiçek, D. ve Özdemir, C. (2015). Sağlık Turizmi Konusunda Yayınlanan Makalelelerin Bibliyometrik Profili, International Journal of Human Sciences, 12 (2): 394-415.

45. Turan, A. (2014). Turizm Konulu Yüksek Lisans Tezlerinin Bibliyometrik Özellikleri (1984-2013), VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Aydın.

46. Türktarhan, G. (2014a). Türkiye'de Turizm Alanyazınının İncelenmesi: Sistematik Türkiye Turizm İşletmeciliği Bibliyografyası (1929-1984) Üzerine Bir İnceleme, VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Aydın.

47. Türktarhan, G. (2014b). Türkiye'de Turizm Pazarlaması Alanyazınının Gelişim Süreci (1990-2012), VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Aydın.

48. Türktarhan, G. ve Kozak, N. (2012). Turizm Yıllığı'nın Bibliyometrik Profili, VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Antalya.

49. Yılmaz, G. (2017). Ulusal Turizm Kongrelerinde Gastronomi ve Mutfak Sanatları Alanı ile İlgili Yayınlanan Bildiriler Üzerine Bir Araştırma, Turizm ve Araştırma Dergisi, 6(1):1-21.

50. Yılmaz, İ. A., Ünal, A. ve Çakır, G. (2015). Sürdürülebilir Turizm Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye Bağlamı, Mesleki Bilimler Dergisi, 4 (2): 55-83.

51. Yolal, M. (2016). Turizm Araştırmalarında Örnekleme Bibliyometrik Bir Araştırma, Ankara:Detay Yayıncılık.

52. Zencir, E. ve Kozak, N. (2012). Sosyal Bilimler Enstitü Dergilerinde Yayımlanan Turizm Makalelerinin Bibliyometrik Profili (2000-2010), VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, Antalya.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(9)

Doç. Dr. Hasine ŞEN[18]

BULGARİSTAN TÜRK ÖYKÜSÜNDE TÜRK AYDINI VE ETNİK TEMİZLİK SÜRECİ
THE REPRESENTATION OF THE TURKISH INTELLECTUAL AND HIS/HER *RESPONSE TO ETHNIC CLEANSING IN THE SHORT STORIES OF TURKISH WRITERS FROM BULGARIA*

ÖZ

Bulgaristan Türklerinin maruz kaldığı baskılar 1984-89 yılları arasında ivme kazandı ve "soya dönüş" (vızroditelen protses) başlığı altında yürütülen uygulamalarla birlikte etnik temizlik boyutuna ulaştı. Bu çalışma, Bulgaristan Türk aydınının etnik temizlik sürecine karşı gösterdiği tepkiyi ve bu tutumun Bulgaristan Türk öyküsüne ne şekilde yansıdığını inceliyor. Çalışma, İslam Beytullov'un "Vicdanın İsyanı" ve "Karatahtadaki Yazı," Sabri Tatov'un "Böyleleri de Vardı" ve Ahmet Tımışev'in "Ekmek Bıçağı" başlıklı öykülerini mercek altına alıyor.

Eserlerin incelenmesi, aydın tutumunun üç başlık altında değerlendirilebileceğini gösteriyor: 1. Totaliter düzene karşı isyan; 2. Düzene boyun eğme; ve 3. Baskıcı devlet güçleriyle işbirliği. Araştırma, öykü kahramanlarının—devlet güçleriyle işbirliği yapmaya zorlandıkları durumlar dahi—Türk bilincine sadık kaldıklarını ortaya koyarak, totaliter düzenin bireyin üzerinde uyguladığı yıkıcı etkiye işaret ediyor.

Anahtar kelimeler: Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan Türk edebiyatı, soya dönüş, etnik temizlik, 1989 göçü.

ABSTRACT

The assimilation politics of the Bulgarian Communist regime reaches its summit in the 1984-89 period when it acquires the dimension of ethnic cleansing. The present study focuses on the response of Turkish intellectuals to these practices and the representation of this response in the short stories of Bulgarian writers from Turkish origin. The research encompasses four short stories by three authors: "Consciousness in Riot" and "Blackboard Words" by Islam Beytullov, "There were Traitors too" by Sabri Tatov and "Bread Knife" by Ahmet Timişev.

Their analysis shows that Turkish intellectuals can be divided into three groups on the basis of their response to the government's assimilation policy: 1. Open rebellion, 2. Mask of conformity, and 3. Collaboration with the authorities. The research demonstrates that even when characters collaborate with the regime, they are loyal to their ethnic identity and their behavior is motivated by the pressure of the totalitarian government.

***Keywords**: Turks of Bulgaria, Literature of Turks of Bulgaria, Revival Process, Ethnic Cleansing, 1989 migration.*

[18] **İstanbul Üniversitesi; Edebiyat Fakültesi, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Beyazıt/İstanbul/TÜRKİYE; hasine.sen@istanbul.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bulgaristan Türklerinin maruz kaldığı baskılar 1984-89 yılları arasında ivme kazandı ve "soya dönüş" (vızroditelen protses) başlığı altında yürütülen uygulamalarla birlikte etnik temizlik boyutuna ulaştı. Bu dönemde Bulgaristan Türklerinin isimleri değiştirildi, Türkçe konuşmaları, Türk müziği dinlemeleri, evlerinde Türkçe kaynak bulundurmaları yasaklandı, dinî ve etnik farklılık ifade eden törenleri devletin belirlediği merasimlerle değiştirildi. Bu düzenlemelere uymayanlar farklı cezalara çarptırıldı, yüzlerce kişi cezaevlerinde ve Belene kampında[19] ölüme mahkûm edildi. Tüm bu uygulamalar 1989'da 300 000'in üzerinde Bulgaristan Türkünü ülkelerini terk edip Türkiye'ye göç etmeye zorladı. [20]

İslam Beytullov, Ahmet Tımışev, Sabri Tatov, Kadir Osmanov, Osman Azizov, Turhan Rasiev gibi birçok Bulgaristanlı Türk yazarı bu sancılı sürece çalışmalarında geniş yer vermiştir. Bu eserler 1984-89 sürecinin birçok aşamasını neredeyse belgesel niteliğinde, gerçekçi bir üslupla dile getirmekte. Dönemi yansıtan çalışmaların ana konularından biri Bulgaristanlı Türk aydınının Bulgar hükümetinin yürüttüğü uygulamalara karşı gösterdiği tepkidir. Bu çalışma, İslam Beytullov'un "Vicdanın İsyanı" ve "Karatahtadaki Yazı," Sabri Tatov'un "Böyleleri de Vardı" ve Ahmet Tımışev'in "Ekmek Bıçağı" başlıklı öykülerinde öğretmen, yazar, gazeteci gibi toplumda "aydın" olarak tabir edilen kişilerin betimlenmesini mercek altına alıyor ve bu kişilerin toplumsal baskı ortamında benimsediği davranış kalıplarını sınıflandırıyor. Öykülerin incelenmesi, tutumlarının üç başlık altında değerlendirilebileceğini gösteriyor: 1. Totaliter düzene karşı isyan, 2. Düzene boyun eğme, ve 3. Baskıcı devlet güçleriyle işbirliği. Araştırma, öykü kahramanlarının—devlet güçleriyle uzlaşmaya veya işbirliği yapmaya zorlandıkları durumlarda dahi—Türk bilincine sadık kaldıklarını ortaya koyarak, totaliter düzenin bireyin üzerinde uyguladığı yıkıcı etkiyi sergiliyor.

Totaliter Ortamda Aydın Olmak

Komünist dönemini tanımlamak için Bulgar yazarı Tsvetan Marangozov o yıllarda birçok yazarın Batı ülkelerine kaçmak zorunda kaldığını, geride kalanların bir kısmının Komünist Parti'ye, diğer kısmının da çözümü kendi içlerine sığınmakta bulduğunu ifade ediyor. Marangozov'un kullandığı "kaçma/sığınma" imgesi, totaliter ortamda aydın kimliği taşımanın zorluklarını son derece çarpıcı bir şekilde özetlemekte. Azınlık temsilcisi olan Bulgaristanlı Türk aydınının yaşadığı sıkıntılar ise, şüphesiz, çok daha yoğundur. Bu nedenle 1944-89 yılları arasında Bulgaristan Türkçesine "TKZS"[tarım kooperatifi], "zveno" [tarım birliği], "komsomol" [komünist gençlik birliği] gibi ifadelerin yerleşmesi ve egemen düzeni savunan eserlerin yaratılmış olması şaşırtıcı değildir. Edebiyat dilinin sonsuz olanaklarından yararlanmak yerine egemen söylemi seçen Bulgaristan Türk yazarının bu dönemde yarattığı yapıtlara, siyasal şartların bir zarureti ve yaratıcılarının gerçek edebî kimliklerine ulaşmalarını sağlayacak geçiş süreci eserler olarak bakılabilir. Özellikle 1984-89 yılları, Türk aydını için çok daha sıkıntılıdır zira bu dönemde kendisine sunulan seçenekler sınırlı ve açıktır: ya Parti'nin çizdiği bataklık yolu aydınlatacak, ya da (en iyi ihtimalle) yaşamını Belene kampının karanlık hücrelerinde sürdürecektir. Her iki yolu seçenler de olmuştur ancak bu çalışmanın amacı Bulgaristanlı Türk aydınlarının yaptığı farklı seçimleri tespit edip onları eleştirmek, yargılamak veya yüceltmek değil, bu sıkıntılı süreçle nasıl baş ettiklerini anlatan eserleri inceleyip yaşanan toplumsal felâketin boyutunu vurgulamaktır. Bu tür çalışmaların irdelenmesi ve azınlık kültürünü temsil eden aydının egemen kültürle olan ilişkisinin sürekli mercek altında tutulması son derece önemlidir zira azınlık edebiyatlarının/kültürlerinin bağımsızlığı ve özgünlüğü, onları yaratan kişilerin özgürlüğü ile doğrudan ilişkilidir.

1984-89 yılları arasında uygulanan baskılar Bulgaristan Türklerinin ana türü olan şiire Avni Veli Özgürer, Mustafa Aladağ, Ömer Osman Esendoruk, Süleyman Yusuf Adalı, Faik Arda, Ahmet Emin Atasoy

---

[19] Tuna nehri üzerindeki Belene Adasında bulunan Belene kampı, komünist dönemde rejim karşıtlarının hapsedildiği bir cezaevi/çalışma kampıdır. 1984-89 yılları arasında uygulanan zorla Bulgarlaştırma sürecine karşı çıkan Türkler de buraya gönderilmiş ve kampın Ölüm Adası olarak adlandırılmasına neden olacak işkencelere maruz kalmıştır.

[20] 1984-89 sürecinin nitelikli bir analizi için bkz. Zeynep Zafer, "Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi." Akademik Bakış, 3(6), 2010, 27-44.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

gibi isimler tarafından yansıtılmıştır.[21] Hayriye S. Yenisoy, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*'nin *Bulgaristan Türk Edebiyatı* cildine Osman Aziz'in "Onur Yarası" başlıklı denemesini, Mehmet Çavuş'un "Bulgaristan'da Soykırım," Kadir Osmanov'un "Yavaş Adam," Mustafa Ömer Asi'nin "İtler Dünyası," Turhan Rasiev'in "Bayram Köprüsü" gibi metinlerini dahil ederek, 1984-89 döneminde yaşanan sıkıntılara düz yazıda da geniş yer verildiğine işaret ediyor. Yusuf Kerem'in "Dil Belası" başlıklı öyküsü de Bulgarlaştırma sürecini ustalıkla yansıtan çalışmalardan biridir. Bu öyküde isim değiştirme olayları ve Türkçe konuşma yasağı, hüzün dolu bir mizah çerçevesinde işlenerek yaşananların akıl almaz boyutu vurgulanmıştır.

İsmail A. Çavuşev'in *Terapi Patikası* başlıklı öykü kitabı da 1984-89 sürecini anlatan önemli eserlerden biridir. Kitabın birinci bölümünü oluşturan öykülerin tümü isim değiştirme sürecini, 1989 göçünü ve onun doğurduğu sıkıntılar üzerine kurulmuştur. "Antika" başlıklı öykü, örneğin, Bulgar hükümetinin getirdiği yasakları sağlam, "bilimsel" zemine oturtmak için başvurduğu hileleri açıklıyor. "Nostradamus" başlıklı öyküde Nasrettin adlı bir kişinin Nostradamus ismine bürünürken yaşadığı bölünmüşlük duygusu, "İstenmeyen Yol Arkadaşı" öyküsünde isim değiştirme sürecinde kimliğine ihanet edenlere karşı duyulan nefret, "Onuncu Dosya" ve "İbrahim Dönmez" başlıklı eserlerde ise bu yıllarda yaşanan Türk-Bulgar dayanışması vurgulanıyor. Kitapta yer alan "Dut Dalı," "Sessiz Düğünler," "Türkler Böyledir İşte," "Karlı Gece Yolculuğu" gibi öykülerde de 1984-89 sürecinin farklı yönleri betimleniyor.

Bu listeye daha birçok isim ve yapıt ilave edilebilir, ancak araştırmanın amacı, Bulgaristan Türk öyküsünde etnik temizlik konusunu ele alan eserlerin kapsamlıca tanıtılması değil, Bulgaristanlı Türk aydınının 1984-89 olayları boyunca sergilediği davranış kalıplarını tespit etmektir. Türk aydının totaliter düzene karşı duruşu, üç ayrı yazarın eserleri göz önünde bulundurularak incelenecektir: İslam Beytullov (İslam Beytullah Erdi), Sabri Tatov (Sabri Tata) ve Ahmet Tımışev (Ahmet Tımış)[22].

İslam Beytullov: "Vicdanın İsyanı" ve "Karatahtadaki Yazı"

İslam Beytullov'un "Vicdanın İsyanı" başlıklı eseri, görünürde Komünist Parti'nin taleplerine boyun eğen ama özünde Türk kimliğine sadık kalan bir aydının acıklı öyküsünü dile getiriyor. Üçüncü tekil kişi tarafından anlatılan olaylar, Romanya sınırına yakın bir köyde geçer ve Karaosman adında bir köylünün gözünden aktarılır. Karaosman'ın, "meşin [tütün]) tabakası" kullanmasından yaşlıca bir kişi olduğu, sık sık barajın kıyısına gidip orada zaman geçirmekten hoşlanmasından ise içe dönük ve duyarlı bir yapıya sahip olduğu anlaşılıyor. Eser, Karaosman'nın "cennet köşesi" olarak gördüğü baraj gezisi ile başlayarak, daha sonra şahit olacağımız hüzünlü olaya art zemin oluşturuyor. Karaosman'ın doğa sevdası bireysel bir kaçış yöntemi değil sadece. İslam Beytullov, kahramanının bu özelliğini Bulgaristan Türk edebiyatının temel konularından biri olan "mekânla/toprakla bütünleşme" unsuru olarak da sunuyor:

Çevresinde toprağa, otlara, bitkilere can veren bu baraj da sanki Karaosman'ı tanırdı. Karaosman'nın çocukluğu bu düzlerde geçmişti. Az mı kuzu otlatmıştı bu düzlerde?... Bent yükselirken el arabasıyla az mı toprak taşımıştı? Kış günlerde burada çalışırken hastalanmış, hastanelere düşmüştü. Bu defa o günleri de yeniden yaşadı. Bir sözle onun bu yerlerde, bu toprakta alnından süzülmüş teri vardı. Barajla Karaosman birbirine öylesine ısınıktı ki… (315)

Alıntının son cümlesinde kullanılan "öylesine ısınıktı ki" ifadesi, anlatıya hem yerel bir tat katıyor, hem de Bulgaristan Türkünün kendini üzerinde yaşadığı toprakla bir bütün olarak hissettiğine işaret ediyor. Bu unsur, ayrıca, Karaosman'ın huzur arayışının altında bireysel bir derdin ötesinde toplumsal bir kaygının yattığına dair bir ipucu da veriyor. Derin düşüncelerle boğuşan kahramanın karşı kıyıda bir kadın karartısı görmesi ve anlatıcının o yörede bir erkeğin köyden uzakta, yalnız bir kadınla karşılaşmasının sıradan bir olgu olmadığını açıklanmasıyla, okurun beklentisi bir süreliğine sekteye uğruyor: "Gerçi yaz günlerinde erkek çocuklar kimi serinlemek, kimi balık avlamak için buraya gelirlerdi. Kız çocuklarının buraya geldiği görülmemişti. Bura Türkleri hâlâ o eski geleneklerine bağlılık gösterirlerdi" (315). Öykü anlatıcısı Türk toplumundaki katı cinsiyetçi kalıplara hafif bir eleştiri getirse de, Karaosman, içinde büyüdüğü toplumun

[21] Bu sürecin Bulgaristan Türk şiirine yansıması için bkz.: Hasine Sen, "Şiirin Tanıklık Gücü: 1989 Zorunlu Göçünün Bulgaristan Türk Şiirine Yansıması." Göç Dergisi, cilt 2, sayı 1, (2015): 25-42.

[22] Yazarların Türkiye'ye göç ettikten sonra kullanmaya başladıkları isimleri parantez içinde verilmiştir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

değerlerine gönülden bağlı bir kişidir. Bu nedenle kırlarda tek başına dolaşan kadının görüntüsü onu rahatsız eder: "Günün bu saatinde taa buralarda ne işi vardı diye düşündü" (315). Ancak kendisi de evinde işinin başında olmak yerine barajın kıyısında oturmayı tercih ettiği için, Karaosman'nın öfkesi yatışır. Yaşlı adam, uzaktan gördüğü kadınla duygudaşlık kurmaya çalışır:

Gelişinin elbette bir nedeni vardı. Gün aşırı ben ne arıyordum buralarda? İstediğim, gönlümü ferahlatmak değil mi?... Ne kadar ızdıraplar, acılar, üzüntüler, ağrıyan yaralar, kanayan gönüller var… Kim bilir, yoksa kadıncağız canından bezdi de barajın derin ve soğuk sularında deva mı aramaya geldi? Birkaç yıl öncesi Arzu kıza aşkını anlatamayan Mehmet böyle yapmamış mıydı? (315)

Karaosman'nın gördüğü kadının adı Nazende'dir. Aşk acısı değildir onun susturmak istediği, öykünün başlığında da belirtildiği gibi, vicdan yarasıdır. Herkesi çalışkanlığı ve zekâsı ile etkileyen Nazende, kısa bir süre öncesine kadar köyde öğretmenlik yapmış ama mesleki hayatının zirvesine ulaşmak üzereyken aklî dengesini yitirince görevinden alınmıştır. Karaosman'ın Nazende'yi tanır tanımaz 1985 yılında yaşanan "o korkunç günleri" hatırlaması, kadının durumunun da o korkunç olaylarla ilişkili olduğunun işaretini verir:

"Bulgaristan'da tüm Türklerin adları değiştirilerek Bulgarlaştırılacakmış" haberi köyden köye, evden eve, kulaktan kulağa yıldırım hızıyla dolaşıyordu. Yabancı radyolar Kirli, Mastanlı, Kırcaali gibi Türklerle meskûn yurdun güney yörelerinde bu iğrenç kararı gerçekleştirmek için … askeri birliklerin kullanıldığını ve yüzlerce kişinin şehit edildiği, bir o kadarının da tutuklanarak Belene adasındaki korkunç kampa sürüldüklerini söylüyorlardı. Yıllardan beri görülmemiş soğukta, o karda kışta, çoluk-çocuk, yüzlerce ailenin dağlara sığındığı haberleri geliyordu…. Protesto olarak intihar edenlerin olduğu duyuluyordu…. Emekli ilkokul öğretmeni Salih intihar etmişti. (316)

Bu noktada öykü Türk aydınının zorla Bulgarlaştırma sürecinde sergilediği farklı davranışlara dikkat çekiyor. Emekli ilkokul öğretmeni Salih, sahip olduğu değerleri korumak için intiharı seçerken, öğretmenlik görevine yeni başlayan Nazende devlet güçleriyle işbirliği yolunu tercih eder. Anlatıcı, bu olgunun münferit bir olay olmadığını, yaygın bir tutum olduğuna dikkat çekmek için Nazende'nin öyküsünden uzaklaşarak anlatısına genellemeyle devam eder:

Bazı aydınlar radyolarda, gazetelerde, dergilerde, çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşların temsilcileri ile konuşturuluyordu: "Biz yolumuzu kendimiz seçtik. Bulgarlığı kendi isteğimizle kabul ettik…" diye bu vahşeti örtbas etmek için hükümete alet oluyorlardı. Nazende de sözüm ona aydınlardan biriydi. Bir dilim ekmek için Türklere "Köklerinizi araştırın, geleneklerinizi inceleyin, milli kıyafet dediğiniz kıyafetlerinizdeki motiflere dikkatle bakın. O zaman Bulgar kökenli olduğunuzu iyice anlayacaksınız," diye borazan çalıyordu yıllardan beri. (316)

Bu ifadeler köylüler için yeni değildir ancak devletin kurguladığı yalanların bir Türk öğretmeni tarafından telaffuz edilmesi onların üzerinde çok daha yıkıcı bir etki bırakmasına neden olur. Öykü, öğretmenin bu işbirlikçi tavrını "bir dilim ekmek için" ifadesiyle açıklamaya çalışsa da, kapalı olarak öne sürülen düşünce, düzene karşı çıkmanın ölümle eşdeğer olduğu yönündedir. Totaliter dönemi Bulgaristan aydını, ister Türk (veya başka azınlık temsilcisi) olsun, ister Bulgar, egemen düzenin sadık neferi olmak zorunda ve kişisel görüşlerine aykırı olsa da, onun öğretilerini yaymak zorundadır.

Nazende, komşularının gözünde bir haindir fakat bir ihbar belgesini hazırlarken aklî dengesini yitirmesi, onun tüm bu süreç boyunca vicdan azabı yaşadığını ve özünde değerlerine sadık bir kişi olduğunu gösteriyor. Öyküde, "delilik" teması hem isim değiştirme sürecini, hem de devlet güçleriyle işbirliğine zorlanan Bulgaristan Türk aydınının üzerinde yarattığı yıkıcı etkiyi aktarmak için kullanılmıştır. Delilik, düzenle baş etmenin de tek yoludur Nazende için:

Defalarca doktorlara götürülmüş, fakat derdine deva bulunamamıştır. Devlet onu emekliye ayırmaya mecbur kalmıştı. Hiçbir Türk'e Türkçe konuşmaya müsaade edilmezken sadece Nazende Türkçe konuşuyordu, elinde bir değnek, saçları darmadağın, perişan bir kıyafetle dolaşıyor, birbirini tutmayan lâflarıyla insanları eğlendiriyordu. Allah'ın kudreti ona öğretmenlik yıllarında bile ağzından düşürmediği mükemmel düzeyde bildiği Bulgar dilini unutturmuştu. Derdini, kederini, sevincini anlatabilsin diye ona sadece ana dili Türkçeyi bırakmıştı. (317)

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Parti'ye boyun eğmeyenler ya görevden uzaklaştırılır, ya sürgün edilir, ya da öykünün daha önceki bir bölümünde belirtildiği gibi, Belene kampına gönderilir. Türkçe konuşma yasağına uymayan Nazende, makul görülen muhakeme gücünü yitirdiği için, mevcut düzen için "zararsızdır". Köylülere göre ise öğretmenin aklî dengesini yitirmesi, hak ettiği bir cezadır. Onun bu aciz duruma düşmesiyle yüce adalet yerini bulmuştur. Bu nedenle genç kadının yaşadığı acıklı olaya "Allah cezasını verdi kahpenin… Milletine, dinine, imanına ihanet edenin akıbeti budur" gibi ifadelerle yorum getirirler. Nazende'nin öykünün sonunda baraj sularına atlaması, genç kadının kendi içinde yaşadığı çıkmazın boyutunu gösteriyor. Anlatıcı bu intihar kararını "vicdanın isyanı sonucu verilen karardan başka bir şey değildi onun yaptığı" ifadesiyle açıklıyor. Öykünün son cümlesi çevredeki insanların genç öğretmenin yaşadığı acıklı olayı ölümünden sonra bile anlayamayacağına işaret ediyor: "[akrabalarının] göklerde yükselen feryatları hariç ortalıkta her şey o kadar sakindi ki… Doğa öylesine ilgisiz görünüyordu bu olaya" (317).

İslam Beytullov'un "Karatahtadaki Yazı" başlıklı öyküsü, ana kahraman olarak Türklerin isimlerinin değiştirilmesi konusunda Parti ile işbirliği yapmayı reddeden bir öğretmeni sunarak, aynı konuya farklı bir açıdan yaklaşır. Okul müdürü olan Nusret, Parti üyesi olarak ve aldığı idari görev nedeniyle Türklerin isimlerinin değiştirileceğini herkesten önce öğrenir. Yetkililer ondan bu konuda öncülük etmesini, zorluk çıkaranları ikna etmesini bekler. Ancak okul müdürünün Türk kimliğine duyduğu inancı, Parti'ye karşı hissettiği sorumluluk duygusundan çok daha güçlüdür. Müdür, yetkililerin isteklerini yerine getirmek yerine okul tahtasına Türk alfabesini yazar, altına "Ne mutlu Türküm diyene" cümlesini ilave eder ve öğrencilerini toplayarak millî bilinç duygularını canlı tutacak bir konuşma yapar: "Değerli evlatlarım, bundan böyle beni ya göreceksiniz, ya görmeyeceksiniz. Görevimden ayrılıyorum…. Size son bir nasihatim var; ömrünüz boyunca yazdığım şu alfabeyi ve altındaki yazıyı unutmayın" (320). Birkaç saat sonra Nusret öğretmen elleri kelepçelenerek şehre götürülür. Öykü kahramanının kendisine atfedilen aydın kimliğine sadık kalması, köylülerin direniş azmini arttırır, karatahtanın üzerindeki yazı ise öğrencilerinin zihinlerine kazınır ve Türkçe konuşmaları yasaklandığında onlara gerçek kimliklerini hatırlatmaya devam eder.

İslam Beytullov'un öyküsünde bireysel inançlarını koruma adına toplumsal konumundan vazgeçmeyi göze alan vefakâr öğretmenle birlikte devletle işbirliği yapan aydın türüne de yer vermiş olması, Nusret öğretmenin sergilediği tutumun Bulgaristan Türk aydınının yegâne davranış biçimi olmadığına işaret ediyor. İsim değiştirme taslağını gerekçelendirmek için Parti yetkilileri bir *Türk* araştırmacının bulgularını öne sürüyor:

Şimdiye kadar kendisini Türk bildiğimiz bir bilim adamımız soyunu sopunu araştırmış ve Bulgar kökenli olduğunu tespit etmiş. Bu da onun tüm memleket çapında daha da geniş kapsamlı araştırmalar yapmasına sebep olmuş. Neticede yurdumuzda yaşayan Türklerin Osmanlı zamanında zorla Türkleştirilmiş Bulgarlar olduğunu ispat etmiş. Yazdığı eserle doktor unvanı alma adayı şu anda. (319)

Öykünün ana kahramanı kimliğine sadık kalan Nusret öğretmen olduğu için, edineceğe unvan adına isminden vazgeçen bu "bilim" insanına anlatıda geniş yer verilmemiştir. Devlet güçleriyle gönüllü olarak işbirliği yapan aydın türü, Sabri Tatov'un "Böylelri de Vardı" başlıklı eserinde daha derinlemesine incelenmiştir.

Sabri Tatov: "Böyleleri de Vardı"

Sabri Tatov'un "Böyleleri de Vardı" öyküsü, başlığında kullanılan yargılayıcı edadan da anlaşıldığı gibi, anlatılan kişileri ve davranışlarını makul tutum çerçevesinin dışında tutuyor. Bu eserde betimlenen olaylar, 1984 yılında başlayan etnik temizlik sürecinin daha geç bir evresinde, dönemin resmî kaynaklarında "büyük gezi" olarak adlandırılan 1989 göçünün yaşandığı dönemde geçiyor. Öykünün ana kahramanı gazetecilik yapan bir Bulgaristan Türküdür. Bir önceki öyküden farklı olarak, bu gazeteci metnin girişinden itibaren olumsuz bir kişi olarak tanımlanıyor ve olaylar geliştikçe totaliter güçlerle işbirliği yapan bir haine dönüşüyor:

Sofya'da Türkçe gazete ve radyo yayınlarında hep yönetim kadrosunda görev almış ve sonunda yüklüce bir emekli maaşı yakalayarak Parti'nin gölgesinde bir kuytuya çekilmişti bu adam. "Bir günlük beylik,

beyliktir," diyenlerdendi. Parti liderlerinin talimatlarından kıl kadar ayrılmayarak, yıllar yılı hep bu beyliği sürdürmüştü. (249)

Maddî menfaatini manevi değerlerinden daha yüce sayan, bireysel yükselişi için temsil ettiği toplumu kurban etmeye hazır olan bu tür menfaatçi aydınlar için 1984-89 yılları inanılmaz bir fırsat kapısına dönüşür. Bireysel çıkarları için toplumun aşağılanmasına hizmet eden kişilerin sayısı hiç de az değildir zira totaliter ortamda "aydın" olmak, egemen düzene hizmet etmek anlamını taşır. Hayatını tarlada veya maden ocağında değil de, elindeki kalemin gücüyle sürdürmek isteyenler, bu kalemi Parti'nin hutbelerini yaymak için kullanmak zorundadır. Bu nedenle o yıllarda Bulgaristan aydınının karşılaştığı temel sorun *nasıl* bir aydın olmak değil, aydın konumunda kalıp kalmamaktır. Çözmesi gereken ikinci önemli sorun da, mesleğini sürdürmeyi seçerse, bu görevin getirdiği sorumluluklara karşı takınacağı tavırdır. Bu durum iki tür aydın yaratır: 1. Görevlerini hayatını, işini kaybetme korkusu ve vicdan azabı içinde sürdüren aydınlar; ve 2. Toplumsal felâketi kişisel zafere dönüştüren fırsatçılar.

Öyküde betimlenen gazeteci, "Partinin sağ kolu" olmayı seçiyor. Anlatıcı, "Türklerin isimlerinin bu sağ kolun yardımıyla değiştirildiği[ni], karşı koyanların da yine bu el tarafından yatıştırıldığı[nı]" açıklıyor (250). Gazetecinin sergilediği tavrın samimiyeti, etnik temizlik uygulamalarının zorunlu göçe dönüştüğü dönemde ortaya çıkıyor. Hükümetin aldığı kararla ilk olarak Bulgarlaştırma sürecine karşı çıkan aydınlar sınır dışı edilir. Bu nedenle ülkeyi terk etme emri alan öykü kahramanı şaşkınlık içindedir. Bu emir ya bir hata, ya da kendisine yapılan kötü bir şakadır. Partiye özveriyle hizmet eden Türk gazeteci, diğer Türklerle aynı kefeye konulmayı bir hakaret gibi algılıyor, sürgün edilme kararına bir anlam veremiyor:

Demek Parti ona güvenini askıya almış ve onu istenmeyen bir adam kılığına sokmuş! Demek başka Türkler gibi şimdi Sofya'da kendisi de istenmeyen Türklerden! Nerede hata etmişti de böyle bir hakarete müstehak olmuştu? Elbette hakaret! Neden o da, öbür Türkçü Türklerle bir tahtaya konsun? Şimdiye kadar daima onlara liderlik etmiş, onları suçlamış ve, şeytan duymasın, kendisine itiraz edenleri işten atıp lekelemişti de…. Bunları hep Parti için yapmıştı. Ve şimdi "Haydi git sen de Türkiye'ne!" Nasıl gider o Türkiye'ye? Nasıl? O "öbürleri" var ya, daha gittiği gün düşecekler peşine ve "Sen miydin bize Parti tüzüğünü öğreten adam!" Kim bilir neler gelecek başına! Olmaz! O başkaları gibi değil! Ve olmadığını şimdi de göstermeliydi. (250)

Öykü kahramanının bu iç hesaplaşmasından da belli olduğu gibi, Türklüğünü reddeden, kendini "öbür Türkçü Türklerden" üstün gören bu gazeteci, iki ülkeden de kovulma telaşına kapılır. Türk kimliğine ihanet etmesine rağmen Türkiye'ye gitmeyi düşünmesi, ikiyüzlülüğünün derinliğini de ortaya koyuyor. Bu Türk gazetecinin kendi postu için çaresizce çırpınışı, hayatta belirli bir duruşa sahip olmayan, çıkarcı bir kişi olduğuna işaret ediyor. Ömrünü menfaat peşinde koşarak geçiren gazeteci, hayatının bu kilit noktasında da hizmet ettiği kişilerin kapısını çalıyor, geçmişte gösterdiği vefaya sığınarak gelecekte de aynı sadakati sergileyeceğini vaat ediyor ve Bulgaristan'da *Bulgar* olarak kalmayı talep ediyor. Polis dairesinden içi rahatlayarak çıkan gazeteci, ıslık çalarak tramvaya yöneliyor, durağa vardığında irkilerek duruyor ve bir anda bütün huzuru kaçıyor. Bu mutlu anında reddettiği kimliği onu sevdiği bir şarkının ezgisinde ele vermiştir: dudaklarının arasından çıkan, "Bahriyeli" türküsüdür. Öykü, anlatıcının yorumuyla biter: "Polisin hışmından kurtulmanın doğurduğu sevinç, yavaş yavaş hüzne dönüştü. Çünkü hısım akrabalarının çoğu gidiyordu bugünler… Galiba tın [tek] başına kalacaktı burada… O da, Bulgar adıyla…" (250). Öykünün son sahnesi, gazetecinin özünde yatan Türklük duygusunun altını çizerek, aldığı kararın (Bulgaristan'da Bulgar olarak kalmak) daha o andan itibaren pişmanlığa dönüştüğünü, işlediği suçu ancak kendi yaşamıyla (Bulgaristan'da "tın [tek] başına kalarak") ödeyebileceğini vurguluyor.

Ahmet Tımışev: "Ekmek Bıçağı"

Ahmet Tımışev'in "Ekmek Bıçağı" başlıklı öyküsünde anlatılan olaylar 1986-87 yıllarında geçiyor. İsim değiştirme süreci artık tamamlanmıştır, okullarda ve işyerlerinde Türklere yeni adlarıyla hitap edilir, eski isimlerini aile ortamında bile kullanmaları yasaklanmıştır. Ahmet Tımışev, Bulgaristan Türk edebiyatında yaygın olmayan bir anlatım yöntemine başvurarak, öykü karakterlerinden birini Bulgar adıyla tanıtır: "Bizim şef Kalinov da Türk ama Türkçe konuşacağım diye ödü patlıyor. Milletinden ve dininden utanıyor adam.

Babası öldü ve anasına ve tüm akrabalarına Türkçe ağlamayı bile yasakladı" (253). Bir gazetenin idari kadrosunda yer alan Kalinov, "Böyleleri de Vardı" öyküsünde canlandırılan gazeteci gibi, mesleki serüveninde daha hızlı ilerlemek için Parti'nin çığırtkanlığını yapmayı gönüllü olarak seçer. Kalinov kendini Parti hizmetine o denli adamıştır ki, babasının cenaze törenini İslami usullere göre yaptırmadığı gibi, annesine bile inançları doğrultusunda davranmasını yasaklar. Kalinov gibi gönüllü olarak Bulgarlaşan Türkler için Bulgar adı dayatılan bir damga değil, arzulanan bir hediyedir. Bu özelliklerinden dolayı Ahmet Tımışev bu kişiyi Bulgar adıyla anmakta bir sakınca görmez. Kalinov'tan farklı olarak, öyküdeki diğer Türkler (öykü anlatıcısının kendisi ve inşaat işçisi Kadir), sadece Türk adlarıyla tanıtılıyor.

Anlatıcı, kimliğinden şüphe duymayan bir Türk için Kalinov gibi bir yöneticiyle çalışmanın ne denli zor olduğunu dile getiriyor: "[Kalinov'un] dediğini yapmazsan… bir bela gelecek başına. İşte Belene adası! Soluğu alınca oradasın. Demek, ya bu deveyi güdeceksin, ya bu diyardan gideceksin" (252). Bu korku, gazetecinin şahsi fikirlerini yansıtmayan birçok haber hazırlamasına neden olur. Bir seferinde, örneğin, kendisinden bir Türk işçisiyle sünnet konusunda bir söyleşi yapması istenir. Paylaştığı düşünceler, sürekli bir ikilem içinde yaşadığını ve yaptığı haberlerden dolayı suçluluk yaşadığını gösteriyor: "Gideceğim elbet. İşte yürüyorum…. Yürüyorum ama ayaklarım geri geri gidiyor. Kalıp ileri, gönül geri çekiyor. Kolay iş mi bu be birader! Sen git adamın başına ve durup dururken sor: 'Eee, Kadir, söyle bakalım sünnet üstüne senin fikrin ne?" (252). Aldığı cevap, inşaat işçisi Kadir'in birçok menfaatçi "aydından" çok daha sağduyulu ve bilge olduğunu kanıtlıyor:

> Senin suçun yok. Sen de bir emir kulusun. O Alyanov gavuru yapıyor her şeyi… Kalinov da, Alyanov da Türk düşmanının ortağı… Hangi yüzle Türkleri temsil ediyor bunlar be! Sütü bozuk bunların. Bunların arasında adaylar, profesörler de var ama okul çocuklarının bildiğini bile bilmiyorlar…. Fakat iyi bilsinler ki kişi ektiğini biçer. (253)

Kadir'in bu sözleri, onun etrafında olup bitenden haberdar olduğunu ve olayları egemen söylemden etkilenmeden değerlendirebildiğini gösteriyor. Halkın sesini temsil eden bir kişi olarak ise Türk toplumunun hangi aydının devletin, hangisinin halkın yanında yer aldığını çok iyi ayır ettiğini ifade ediyor.

İşini yaparken yaşadığı rahatsızlığın halk tarafından algılanması bile anlatıcının vicdan azabını yatıştıramıyor: "Çatırıktayım. Doğruyu mu söyleyeyim, yoksa köprüyü geçene kadar ayıya dayı mı diyeyim. Şaştı başım…" (253). Öykü kahramanının duygularını tarif etmek için kullandığı yöresel "çatırıktayım" sözcüğü, sürekli bir ikilem içinde olmanın yarattığı çıkmazı tanımlıyor. Yaşadığı sıkıntıların temel nedenini ise anlatıcı "İnsan değirmeni bu sosyalizm!" (252) cümlesiyle özetliyor. Öykünün yarattığı bu gazeteci, Bulgaristan Türk aydınının—acımasız düzenin tüm dayatmalarına ve tuzaklarına rağmen— öz benliğine sadık kalabildiğini; resmi, göstermelik kimliğinin altında koruduğu Türk bilincinden asla ödün vermediğini gösteriyor.

Sonuç

Çalışmada incelenen öyküler, Bulgaristan Türk aydınının etnik temizlik sürecine verdiği tepkinin sadakat-ihanet yelpazesini boydan boya örneklendirdiğini, düzene karşı açık bir isyandan gönüllü işbirliğine kadar uzandığını gösteriyor. İslam Beytullov'un "Karatahtadaki Yazı" eseri Türk kimliğine ve "aydın" sıfatının gerektirdiği özelliklere sadık bir öğretmen resmi çizerken, aynı yazarın "Vicdanın İsyanı" başlıklı öyküsü, devletle işbirliği yapmanın vicdan azabına dayanamayan bir öğretmen canlandırıyor. Sabri Tatov'un "Böyleleri de Vardı" başlıklı yapıtı ise bireysel çıkarları uğruna adından gönüllü olarak vazgeçen bir Türk aydını yaratıyor. Ahmet Tımışev'in "Ekmek Bıçağı" başlıklı öyküsü, kimliğinden kuşku duymayan fakat baskı ve korku yüzünden devletle gönülsüz bir işbirliği yapmak zorunda kalan bir aydın türü sunuyor. Bir birinden son derece faklı aydın türleri yaratan bu eserler ortak bir düşünce etrafında birleşiyor. Egemen

düzenle gönüllü veya zorunlu işbirliği içinde olan kahramanlar bile özünde Türk kimliğine bağlı kişiler olarak resmediyor; sadakatsizlikleri, totaliter düzenin bireylerin üzerinde uyguladığı yıkıcı etkiye bağlanıyor.

KAYNAKÇA

1. Beytullov, İslam. "Vicdanın İsyanı" (1992) *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları "Antolojisi*: *Bulgaristan Türk Edebiyatı*, 8. cilt, Hazırlayan Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1997, 315-317.

2. ---"Karatahtadaki Yazı" (1991) *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*:

3. *Bulgaristan Türk Edebiyatı*, 8. cilt, Hazırlayan Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1997, 318-320.

4. Çavuşev, İsmail A. *Terapi Patikası: Hikayeler*. Sofya: Coral Media Group, 2006.

5. Kerim, Yusuf. "Dil Belası." *Kaynak: Tarih, Kültür, Edebiyat ve Sanat Dergisi*, sayı 26 (Ocak-Şubat 2005): 21-22.

6. Tatov, Sabri. "Böyleleri de Vardı" (1991) *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*: *Bulgaristan Türk Edebiyatı*, 8. cilt, Hazırlayan Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1997, 249-250.

7. Tımışev, Ahmet. "Ekmek Bıçağı" (1992) *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*: *Bulgaristan Türk Edebiyatı*, 8. cilt, Hazırlayan Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1997, 252-53.

8. Yenisoy, Hayriye Süleymanoğlu. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*: *Bulgaristan Türk Edebiyatı*, 8. cilt, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1997.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(10)

Öğr. Gör. Zehra TÜRK[23]; Uzm. Mutlu TOKMAK[24]

SÜRDÜRÜLEBİLİR YEREL KALKINMA KAPSAMINDA SAKİN ŞEHİR (CITTASLOW) HAREKETİNE YÖNELİK ARTVİN-ŞAVŞAT YÖNETİCİLERİ ÜZERİNDE BİR UYGULAMA

CITTASLOWS-AS PART OF SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT A PRACTICE CONDUCTED WITH ARTVIN-ŞAVŞAT LOCAL GOVERNORS

ÖZ

Sürdürülebilirlik, dünya kaynaklarının devamlılığının sağlanabilmesi ve eş zamanlı olarak da gelişmenin devam ettirilebilmesi açısından özellikle günümüz küresel dünyası açısından oldukça önemli bir kavramdır. Ekonomik açıdan kıt olarak kabul edilen doğal kaynakların, sonsuz insan isteklerini tatmin etmesi sürecinde tam olarak tüketilmeden kullanılması noktasında önemli olan sürdürülebilirlik; tüm disiplinler tarafından ve özellikle kalkınma ile ilgili konularda önemle üzerinde durulan bir kavramdır. Kalkınmanın sürdürülebilir olması mikro bazda yerel coğrafyada makro bazda ise tüm ülke bazında ekonomik, çevresel ve sosyal açılardan olumlu çıktılar sunmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın yerel kalkınma çerçevesindeki konularından bir tanesi "sakin şehir" (cittaslow) konusudur. Sakin şehir hareketi olarak adlandırılan kavram temellerini sürdürülebilirlik kavramından almaktadır ve çevresel, ekonomik şartların eşitliğine dair olan ilişkiyi sürdürülebilir ve bütüncül bir ekonomik gelişme ile sonuçlandırmayı amaçlamaktadır. Bu amacın gerçekleşebilmesi noktasında, yerel yönetimlerin sakin şehir hareketinin sürdürülebilir kılınması noktasında etkisi olduğu bir gerçektir.

Yürütülen araştırmada, 21-23 Haziran 2015 tarihinde Milano'da gerçekleştirilen bir tören kapsamında "sakin şehir-cittaslow" unvanını alan Artvin İli Şavşat İlçesi yöneticilerinin sakin şehir hareketine ilişkin algıları değerlendirilecektir. Araştırmaya konu olan Şavşat İlçesi yerel yöneticilerine yöneltilecek; yerel kalkınmanın sürdürülebilirliği kapsamında sakin şehirleri konu alan mülakat sorularının cevaplarına ilişkin değerlendirme sonucunda yerel yöneticilerin gözü ile yerel kalkınmanın sürdürülebilirliğinde sakin şehir hareketinin önemine ilişkin bir değerlendirme yapılması öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yerel kalkınma, sürdürülebilirlik, sakin şehir (cittaslow), Artvin-Şavşat.

ABSTRACT

In today's global world, sustainability is an important concept for providing the continuity of world's sources and the persistence of evolvement. From economic point of view, natural resources are scarce and these scarce resources should be used economical while satisfying the humans' needs and wants. At this point sustainability is an important factor so that it is approached by many disciplines. It is known that there is a definite and close relationship between development and sustainability. By a sustainable development, the regional geography (in micro base), and national economy, national environment (in macro base) would be affected positively. One of the concepts about sustainable development from regional point of view is "cittaslow" concept. The roots of cittaslow concept is directly related with sustainability, equal environmental and economic factors and a totalitarian economic development.

According to this, regional governments do have effect on the sustainability of the cittaslow concept. According this fact, in this research, it is going to be evaluated the perception of the local governors' of Artvin –Şavşat region (which gets cittaslow title at the ceremony performed in 21-23 June 2013) to cittaslow concept. According to the answers given by the local governors of Artvin-Şavşat region, a consideration will be handled about the perception of local governors to the cittaslow concept.

Keywords: *Regional development, sustainability, cittaslow, Artvin-Şavşat.*

[23] **Öğr. Gör, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Marmaris Turizm Meslek Yüksekokulu, zehraturk@mu.edu.tr; Marmaris, Muğla/TÜRKİYE.**
[24] **Bilim Uzmanı, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; mutlu-tokmak@hotmail.com; Aydın/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Sakin şehir (cittaslow) hareketinin temelleri 1999 yılında İtalya'nın Orvieto şehrinde "Slow Food" hareketine öncülük yapan Greve, Orvieto, Bra ve Positano şehirlerinin belediye başkanları tarafından atıldı. Cittaslow'un sembolü turuncu renkli ve kabuğunun üstünde şehri taşıyan bir salyangoz olarak belirlenmiştir.(Ergüven:2011) Küreselleşmenin etkisiyle şehirler hızlı çalışılan, hızlı yaşanılan ve üretmekten çok tüketen, kendi kendine yetmeyen yaşam alanları haline gelmiştir. Kentler, kuruluş amaçları olan insanların bir arada güven içinde yaşadıkları yerler olmaktan çıkmış, insanların daha hızlı hareket etmeleri ve daha hızlı çalışmaları için tasarlanan mekanlara dönüşmüştür. İnsanların birbirlerinin sıcaklığına sığındıkları, sosyalleştikleri, el emeklerini birbirlerine sundukları sosyal korunaklar olmaktan gittikçe uzaklaşan kentler, insanların tüketim için yaşadıkları sahneler halini almıştır. Bu yaşam tarzı modern insanda depresyon, kalp hastalıkları ve kanser gibi birçok hastalığa neden olmasının yanı sıra; kentleri de sürdürülemez hale getirmiştir. Hızlı yaşam tarzının oluşturduğu kentler artık kendi kendine yetmemektedir. Tüketim odaklı hayatın insanlara mutluluk ve huzur getirmediği, insanların farklı bir yaşam biçimi aramaları kentsel boyutta Cittaslow hareketini ortaya çıkarmıştır. Cittaslow felsefesi yaşamın, yaşamaktan zevk alınacak bir hızda yaşanmasını savunmaktadır. Cittaslow hareketi, insanların birbirleriyle iletişim kurabilecekleri, sosyalleşebilecekleri, kendine yeten, sürdürülebilir, el sanatlarına, doğasına, gelenek ve göreneklerine sahip çıkan ama aynı zamanda alt yapı sorunları olmayan, yenilenebilir enerji kaynakları kullanan, teknolojinin kolaylıklarından yararlanan kentlerin gerçekçi bir alternatif olacağı hedefiyle yola çıkmıştır. http://cittaslowturkiye.org/#cittaslow(28.07.2017)

Küreselleşme ile birlikte değişen ve gelişen ihtiyaçlar paralelinde özellikle son yıllarda dünya üzerinde artış gösteren bir hareket olduğu gibi, ülkemizde de sakin şehir hareketinin arttığı gözlemlenmektedir. Sakin şehirler, yerel kültürün sürdürülebilirliğinin korunması, yerele dair yaşam ve gelenek süreçlerinin devamının sağlanması ve genel anlamda ele alındığında ekonomik sürdürülebilirliğin korunması noktasında önem taşımaktadır. Sakin şehirler, sahip oldukları coğrafi özellikler, taşıdıkları misyon, turizm alternatifi yaratabilme ve kalkınmaya pozitif katkı sağlayabilme noktasında birçok disiplinin ve pek tabi turizm disiplininin de dikkatini çekmektedir. Sakin şehir ve sakin şehir hareketine yönelik alan yazında yer alan araştırmalar incelendiğinde, sakin şehir hareketine dâhil olmak ve sürdürülebilir kalkınma arasında ilişkiye yönelik araştırmaların son yıllarda sıklaştığı görülmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, özellikle günümüz küresel dünyasında son derece önemli bir detay olarak kabul edilmektedir. Çünkü özellikle, yerel bölgeler detayında, sürdürülebilirliğin sağlanamaması, var olan doğal kaynakların, yerel kültürün değerlendirilememesi, uluslararası piyasalarda değer kaybetmek anlamına gelmektedir ve bu değer kaybı eş zamanlı olarak kalkınmaya sekte vurmaktadır (Özdemir, 2008). Değer kaybı yaşamak ve eş zamanlı kalkınmaktan geri kalmak, destinasyonların, bölgelerin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir ve dolayısıyla, her bir destinasyon sahip olduğu kaynakları en iyi şekilde pazarlayarak sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlayacak faaliyetleri hayata geçirmek ile sorumludur. Bu noktada, sakin şehirlerin ve sakin şehir hareketinin, dünya üzerindeki pek çok destinasyon açısından önemli bir hareket olduğunun altını çizmekte fayda vardır.

Sakin şehir hareketi, tüketim kültüründen uzaklaşmayı tercih eden ve hızlı yaşam döngüsünden sıyrılmak isteyen bireyler açısından yeni bir alternatif olarak kabul edilmektedir ve bir anlamda sakin şehir hareketi, modern dünyadan uzaklaşmayı bireylere sunarak, destinasyonların sürdürülebilirliği üzerinde olumlu katma değer sağlamaktadır. Sakin şehir hareketinin bu arzı, özellikle günümüz küresel dünyasının "hızlı" yaşamından yorulmuş ve "huzur", "sakinlik", "modernden uzaklaşma" gibi amaçları olan günümüz turistlerinin taleplerinin karşılamaktadır ve bu nedenle, sakin şehir hareketi sürdürülebilirlik açısından önemlidir.

Sakin şehir hareketinin temelleri, küreselleşme ve hızla değişen teknolojiye karşı ortaya çıkan "yavaş hareketi" nin bir uzantısı olarak kabul edilebilir. Yavaş hareketinin temelinde, küresel boyutta, küreselleşmenin beraberinde getirdiği hızlı tüketim kültürüne karşı ortaya çıkan ve temelinde "yerelin" korunmasını barındıran bir harekettir ve bu hareketin temel amacı küreselleşmenin ortadan kaldırmakla tehdit ettiği özgünlüğün korunmasıdır. Yavaş akımının en temel özellikleri; bireye özgü olması, eşit olması, el işine

– emeğe dayanması, özel, özgün ve otantik olması, yüksek kaliteye önem vermesi ve bu önemi eş zamanlı olarak yerel tarih ve kültürü korumaya da vermesi, sürdürülebilir olmayı hedeflemesi (Knox ve Mayer, 2009) şeklinde sıralanmaktadır. Özetlemek gerekirse, yavaş hareketinin küreselleşmeye ve hızlı tüketime ilişkin bir reaksiyon olduğu, aceleden kaçınmayı ve yaşam kalitesini yükseltmeyi hedeflediği söylenebilir (Caffyn, 2007). Bu hareket kapsamında ortaya çıkan alt hareketlerden biri olarak kabul edilen sakin şehir (cittaslow) kavramı, İtalyanca şehir (citta) ile İngilizce yavaş (slow) kavramlarının bir araya getirilmesi ile ortaya çıkmıştır ve sakin şehir hareketi; küreselleşmenin ortaya koyduğu birbirine benzer ve tüketim odaklı destinasyonlardan biri olmayı tercih etmeyen, sürdürülebilir kalkınmayı yerel özellikleri ve kültürü ön plana çıkartarak sağlamayı tercih eden destinasyonların katılımı ile ortaya çıkan uluslararası bir ağdır (Miele, 2008).

Sakin şehir hareketine dâhil olmak için, şehirlerin bir takım kriterlere sahip olması gerekmektedir. Bu kriterlerden bir tanesi, destinasyonun diğer destinasyonlara göre görece daha sakin olması ve fiziksel anlamda değerlendirildiğinde daha az kirli ve daha çok yerel ve tarihsel estetik öğeleri barındırmasıdır (Sezgin ve Ünüvar, 2011). Bunun haricinde yerel mutfağın, yerel kültürün ve yerel el sanatlarının da sakin şehir hareketine dâhil olacak destinasyonda korunmuş olması gerekmektedir. Bu kriterler haricinde, "cittaslow" unvanını alabilmek noktasında Sürdürülebilir turizmin; ekonomik süreklilik, verimli kaynak kullanımı, istihdam kalitesi, (ekonomik boyutu), sosyal eşitlik, yerel kontrol, toplumsal ve yerel refah, ziyaretçi memnuniyeti, kültürel zenginlik, (sosyal boyutu) ve çevresel saflık, biyolojik çeşitlilik, fiziki bütünlük (çevresel boyutu) olmak üzere 12 temel amacı bulunmaktadır. Cittaslow olmak için birliğin belirlediği, çevre politikaları (11 adet), altyapı politikaları (13 adet), kentsel yaşam kalitesini artırıcı teknolojiler ve araçlar (9 adet), yerli üretimin korunması (11 adet), misafirperverlik (5 adet), farkındalık (3 adet), slow food Faaliyetlerine ve projelerine destek (7 adet) olmak üzere toplam elli dokuz maddelik bir kriter listesine uyum sağlamak gerekmektedir. (Karadeniz:2014).Bu kriterlerin sağlanması ve sakin şehir başvuru süreçlerinin başarı ile tamamlanmasına müteakip sakin şehir (cittaslow) unvanı alan şehirlerin bu unvanlarının sürdürülebilir kalkınma üzerinde olumlu katma değer sağlaması noktasında, dikkat etmesi gereken bir takım önemli noktalar olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Bu kriterlerin en önemlisi, sakin şehirlerin yerel yöneticilerinin bu süreçler dâhilinde üstlendikleri roller ve sergiledikleri hareketlerdir. Diğer bir ifade ile sakin şehir olmaya katılım sürecindeki yönetici bakış açısı ve rolleri kadar, bu yöneticilerin bu unvanın kazanılmasından sonraki tavır, karar ve yönetim şekilleri de eş değerde önem arz etmektedir. Sakin şehir yöneticilerinin, sakin şehir hareketini kalkınmaya ilişkin yerel bir model olarak benimsemesi önemlidir. Diğer bir ifade ile sakin şehir yöneticilerinin, destinasyonlarının yerel ve kültürel kimliklerini koruyarak, mevcut doğal ve coğrafi kaynakların turizme açılmasını sağlaması, sakin şehir hareketinin sürdürülebilir kalkınma üzerinde tam anlamda etkili olması noktasında önemlidir. Bu önem kapsamında, yürütülen bu araştırmada, 21-23 Haziran 2015 tarihinde Milano'da gerçekleştirilen bir tören kapsamında "sakin şehir-cittaslow" unvanını alan Artvin İli Şavşat İlçesi yöneticilerinin sakin şehir hareketine ilişkin algıları değerlendirilmiştir.

2. METODOLOJİ

Artvin-Şavşat ilinin yerel yöneticilerinin sakin şehir-cittaslow unvanına ilişkin algılarına yönelik olarak yürütülen bu araştırmanın temel amacı, yerel yöneticilerin, sakin şehir hareketi kavramına ilişkin algılarının ölçülmesi ve yerel yöneticilerin sakin şehir unvanına sahip ilçeye yönelik yönetsel çalışmalarının belirlenmesidir. Bu temel amaç haricinde belirlenen alt amaçlar;

- Yerel yöneticilerin sakin şehir kavramına ilişkin çalışmalarının belirlenmesi
- Yerel yöneticilerin sakin şehir unvanı ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi tam anlamı ile benimseyecek yönde hareket alanına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi
- Yerel yöneticilerin sakin şehir unvanına sahip ilçede yerel halkın sakin şehir hareketine ilişkin bakış açısına dair fikirleri ve algılarına ilişkin bilgi sahibi olup olmadığının belirlenmesi

şeklinde belirlenmiştir.

Yürütülen araştırmanın temel amacı ve alt amacı kapsamında, sakin şehir yöneticilerinin algılarının ölçülmesine yönelik bir anket hazırlanmıştır. Hazırlanan anket, yerel yöneticilerin, konuya ilişkin algılarının sınırlandırılmadan ölçülmesi kapsamında açık uçlu sorulardan on adet sorudan oluşmaktadır ve bu anket,

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Artvin, Şavşat ilçesi yöneticileri ile yüz yüze görüşülerek uygulanmıştır. Uygulama, Şavşat Belediyesi ve Şavşat Kaymakamlığındaki yerel yöneticiler ile yürütülmüştür.

Anket soruları kapsamında elde edilen cevaplar kapsamında, yerel yöneticilerin sakin şehir algılarına yönelik genel bir sonuca varmak hedeflenmiştir.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırma kapsamında yerel yöneticilere yönetilen on adet anket sorusu kapsamında yer alan ilk soru "sakin şehir hareketine ilişkin nasıl bilgi sahibi oldunuz?" sorusudur. Bu soru kapsamında yerel yönetimlerin sakin şehir hareketine hangi amaç ile ilgi duyduklarının belirlenmesidir.

Şavşat Belediyesi'nde görev alan yerel yönetici, sakin şehir hareketine ilişkin bilgiyi, turizm gelirlerinin arttırılması için neler yapılmasına ilişkin araştırma çalışmaları kapsamında ulaştıklarını belirtmiştir. Şavşat Kaymakamlığındaki yerel yönetici ise, sakin şehir hareketinden, bir önceki meslektaşı sayesinde bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir. Kendisinden önce görevli kaymakamın sakin şehir hareketine ilişkin oldukça detaylı araştırmalar yürüttüğüne ilişkin bilgi sahibi olduğunu ve bu araştırmaları kendi görev süresinde derinleştirerek, ülkemizde sadece on ilçenin sahip olduğu sakin şehir unvanını kendi ilçesine de getirmeyi amaç edindiğini belirtmiştir.

Araştırma kapsamında, belediye ve kaymakamlıkta görev alan yerel yöneticilere yöneltilen ikinci soru "Artvin / Şavşat'ın sakin şehir olmasına yönelik olarak çalışmalarınız neler oldu?" şeklindedir. Bu soruya ilişkin kaymakamlık, sakin şehir unvanı alabilmek için ne tip bir proje geliştirilmesi gerektiğine dair, daha önce sakin şehir unvanı alan Seferihisar Belediyesi ile görüş alış verişi yapıldığını ve bu kapsamda belirlenen yetmiş kriterin tamamlanmasına yönelik proje başlattıklarını belirtmiştir.

Belediye ise, sakin şehir olabilmenin gerektirdiği kriterlerin birçoğuna ilçe olarak sahip olduklarının bilincinde olduklarını belirtmiştir. Şavşat olarak sahip olunmayan diğer kriterlerin belirlenmesi ve bu kriterlere yönelik tüm yerel birimler ile ortak çalışma yürüterek kriterlerin biran önce tamamlanmasına yönelik çalışmalara katkı verdiklerini belirtmiştir. Bu çalışmalar kapsamında, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile irtibata geçildiği, ilçenin hava kalitesinin ölçüldüğü, kadın iş gücünün ilçe üretim süreçlerine katılımlarına yönelik projeler geliştirildiği ve bu kapsamda Kadın Yaşam Merkezi kurulduğunu belirten belediye ayrıca, ilçede yer alan tarihi eşyaların sergilendiği bir müzenin de tesis edildiğini açıklamıştır.

Araştırma kapsamında yerel yöneticilere sorulan bir diğer soru "İlçenizin sakin şehir hareketine dâhil olmasının en önemli amacı ne idi?" şeklindedir. Bu soru ile tespit edilmek istenen nokta, yerel yöneticilerin sakin şehir hareketinin genel kabul görmüş temel amacını ne denli benimsediklerinin ortaya çıkartılmasıdır.

Belediye tarafından verilen cevap; doğayı, çevreyi korumak, tarihe ve kültüre sahip çıkmak ve dolaylı olarak da turizm gelirlerimizi arttırmak şeklindedir. Kaymakamlık ise bu soruyu; ilçenin ulusal ve uluslararası arenada tanıtımını yapmak şeklinde cevaplamıştır.

Araştırma kapsamında yerel yönetimlere sorulan ve ilgili yerel yönetimlerin vermiş olduğu cevaplar aşağıdaki gibidir;

Tablo 1. Araştırma Soruları ve Cevapları

Sorular	Belediye	Kaymakamlık
Yerel bir yönetici olarak "sakin şehir" unvanına sahip ilçenizde bu unvandan dolayı yönetsel anlamda zorlandığınız alanlar nelerdir?	Halkımıza, sakin şehir unvanına sahip olmaya ilişkin duyarlılık kazandırmak ve sakin şehir ruhuna uyumlu yaşamlarını sağlamak için çaba sarf ediyoruz.	Sakin şehir unvanına gölge düşürecek herhangi bir olayın oluşmamasına yönelik yönetsel boyutta önemler almaya ve bu kapsamda etkin ve organize bir şekilde çalışmaya çaba sarf ediyoruz. Ancak halen tam anlamı ile oturmamış yeni süreçler

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

		nedeni ile kimi zaman zorlu süreçler yaşamak zorunda kalıyoruz ancak bugüne kadar olumsuz sonuçlanan bir durum ile karşılaşılmamıştır.
Sakin şehir olma sürecinde yerel halka bu konuda eğitim verildi mi? Yerel halkın bu unvanla ilgili düşünceleri nelerdir?	Cittaslow Birliği Uluslararası başkan yardımcısı ve aynı zamanda Cittaslow Türkiye koordinatörü ve Seferihisar Belediye Başkanı tarafından Şavşat Halkına bilgilendirme toplantısı yapılmış ayrıca İstanbul Üniversitesi ile ortaklaşa Cittaslow nedir, cittaslow unvanına sahip ilçelerin gelişimin dünya örnekleri ve ilçeye kazandıracakları konulu 2 adet Çalıştay düzenlenmiştir.	Konferans salonumuzda halkın katılımıyla bir bilgilendirme semineri verilmiştir. Halkın konuya bakış açısı olumlu olarak değerlendirilmiştir.
Sakin şehir olma sürecinizde, yerel halkın desteğini hissetiniz mi?	Halka yönelik bilgilendirme toplantıları düzenlenmiştir ve bu toplantılar soru-cevap şeklinde yönetilmiştir. Bu toplantılarda halkın bu harekete yönelik hevesli olduğu ve olumlu düşüncelere sahip olduğu sonucuna varılmıştır.	Cittaslow unvanı almanın kendilerine getireceği kültürel ve maddi menfaatleri anlatıldıktan sonra halkın yoğun desteğini almış bulunmaktayız.
Yerel işletmelerin, ziyaretçilerinizin konuya ilişkin davranışları ve algıları nasıl olmuştur?	Şavşat halkı Şavşat'ı ziyarete gelen turistlerin beklentilerine cevap verecek ürün ve hizmet sunumuna ağırlık verdi (bungalovevler, pansiyonculuk, açık hava kahvaltı mekânları, yöresel ürün satışı vb). Bu sayede turizm gelirlerinde önemli derecede artış yaşandı.	Meydana gelen olumsuz hadiselere rağmen sakin şehir unvanı almış şehirlerde turizm anlamında gözle görülür bir iyileşme vardır
Sizce sakin şehir unvanı, yerel	Avrupa Birliği, DOKA gibi proje ajanslarına	Olumsuz bir değişim yaşanmamıştır aksine yerel

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sürdürülebilirlik ve yerel kalkınma üzerinde ne kadar etkilidir? İlçenizin sakin şehir unvanından sonra yaşadığı değişimleri (olumlu/olumsuz) anlatabilir misiniz?	gönderdiğimiz projeler -Cittaslow olmanın olumlu etkileri ile- öncelik kazanmaktadır.	halkın refah düzeyinin gözle görülür bir şekilde artması cittaslow unvanının en önemli olumlu katkısı olarak değerlendirilmektedir.
Sakin şehir hareketi ile birlikte yerel ve tarihi dokunun korunması noktasında bir değişim yaşandı mı?	Eski eserlerin korunmasına yönelik olarak tarihi özelliği olan 20 adet yapı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Erzurum Bölge Müdürlüğünce koruma altına alınmıştır. Koruma altına alınan bu yapılar Turizm ve Kültür Bakanlığı desteğiyle restore edilerek kültür turizmine katılımı sağlanacaktır.	İlçemizin mevcut tarihi ve doğal dokusuna herhangi bir zarar gelmemiştir ve yerel tarihi doku olduğu gibi korunmuştur.
Şavşat'a gelen ziyaretçi sayılarında bir değişiklik oldu mu? Turist sayısının artması ile yerel halkın refah düzeyi arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor muşunu? Şavşat'a gelen turistlerin yerel refah düzeyine katkısı sakin şehir unvanından sonra sizce ne yönde bir değişim sergiledi?	İlçemize gelen turist sayısında önemli bir artış olduğu görülmektedir. Bu artış ile paralel olarak da ilçemiz halkının refah düzeyi artmıştır ve yeni iş alanlarında girişimcilik faaliyetleri artmıştır.	Turist sayısında önemli bir artış vardır. 2014 yılında günü birlik ziyaretçi sayısı 18.415 kişi ve toplam konaklama sayısı 15.166 iken 2015 yılında 20.883 kişi ilçemizi günübirlik olarak ziyaret etmiştir ve toplam 16.527 kişi ilçemizde konaklamıştır.
Asayiş-güvenlik-planlama gibi yerel yönetimlerin elinde bulunan yönetsel sorumluluklara ilişkin sakin şehir hareketinin etkileri ne olmuştur? Lütfen açıklar mısınız?	Sakin şehir hareketi ile daha bilinci ve organize bir şekilde yönetimimiz elinde olan yönetsel sorumlulukları gerçekleştirmektedir.	Sakin şehir hareketine uyum sağlamak ve sakin şehir unvanını elde edebilme noktasında gerçekleştirmek ile yükümlü olduğumuz kriterlerin sağlanmasında yürütülen projeler, yerel yönetimimizin yönetsel süreçlere katkı sağlamıştır.

Artvin-Şavşat ilçesi yerel yöneticilerine yöneltilen sorular kapsamında, yerel yöneticilerin cittaslow kavramına ilişkin algılarının olumlu olduğu sonucuna varılmıştır. Yöneticilerin, temel olarak cittaslow unvanı ile yerel halkın refah seviyesini bağdaştırdıkları ve bu kapsamda da artan refah düzeyi nedeni ile bu harekete

ilişkin olumlu algıya sahip oldukları görülmektedir. Harekete ilişkin olumsuz bir algının olmadığı, yöneticilerin sorulara ilişkin cevapları kapsamında görülmektedir ve hatta yöneticiler, mevcut yönetsel süreçlerinin organizasyon yapılarının iyileştirilmesi noktasında, sakin şehir hareketinin olumlu etkilerinden bahsetmektedirler. Yine yöneticilerin sorulara vermiş oldukları yanıtlar kapsamında turizm açısından ele alındığında, ilçenin ziyaretçi sayısının gerek günübirlik ziyaret gerekse yatılı konaklama noktalarında arttığı görülmektedir. Bu noktada, sakin şehir unvanının Şavşat İlçesinin turizmine katkı sağladığını söylemek mümkündür. Ayrıca, yöneticilerin vermiş oldukları cevaplar kapsamında, sakin şehir unvanı ile yerel tarihi dokunun bozulmadığını söylemek mümkündür ki zaten alan yazın taramasında da belirtilmiş olduğu gibi sakin şehir hareketinin temelinde mevcut doğal yapının bozulmadan sürdürülebilir kalkınmaya olumlu katkı sağlama amacı yatmaktadır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Sakin şehir hareketinin sürdürülebilir yerel kalkınma kapsamında ele alınmasını ve bu kapsamda sakin şehir unvanına sahip olan yerel yönetimlerde yerel yöneticilerin algılarının belirlenmesine yönelik olarak yürütülen bu araştırmada varılan en temel sonuç, Şavşat ilçesinde gerek yerel yönetici algısının gerekse sorulan sorular kapsamında yöneticilerin vermiş oldukları cevaplar kapsamında yerel halkın, sakin şehir hareketine ve sakin şehir unvanına sahip olmaya ilişkin olumlu algıya sahip olduklarıdır.

Yürütülen araştırmanın alt amaçlarından biri olan yerel yöneticilerin sakin şehir kavramına ilişkin çalışmalarının belirlenmesi noktasında, Şavşat yerel yönetimlerinin sakin şehir unvanı almaya yönelik kriterlerin tamamlanması esnasında birçok proje yürüttüğü ve bu projelerin sakin şehir unvanı alınmasından sonra da artarak devam ettiği sonucuna varılmıştır. Araştırmanın bir diğer alt amacı, sakin şehir hareketi ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkinin hareket alanına yönelik yerel yönetici algısının belirlenmesi olarak ortaya konmuştu. Bu çerçevede, Şavşat ilçesinin yerel yöneticilerinin temel algısı, sakin şehir hareketi ile birlikte turizmin de artmasına paralele olarak yerel halkın refah düzeyinin artması ve dolayısıyla da Şavşat ilçesi için sürdürülebilir bir kalkınma alanı yaratılması olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla, alan yazında yer alan diğer çalışmalar (Baldemir, vd. 2013), (Petrini ve Padovani, 2011), (Andarabi, 2012) ile kıyaslandığında da bu araştırmanın sonucunun önceki araştırmalar ile paralel olduğu söylenebilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Andarabi, F.F. (2012). Cittaslow markasına sahip şehirlerde yerel halkın turizme yaklaşımı üzerine bir analiz: Seferihisar örneği, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara. Gazi Üniversitesi.
2. Baldemir, E., Kaşmer, Ş.T., ve Kaya, F. (2013). Yavaş şehir olma durumunun analitik hiyerarşi süreci ile değerlendirilmesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2(1).
3. Caffyn, A. (2007). Slow tourism. http://www.tpnw.org Adresinden erişilmiştir (25.06.2017)
4. Ergüven, M.H. (2011). Cittaslow – Yaşamaya Değer Şehirlerin Uluslararasi Birliği: Vize Örneği: Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi Cilt 3, Sayı 2
5. Knox, P.L. ve Mayer, H. (2009). Cittaslow: Ein programm für nachhaltige stadtenwicklung. Raumstrukturen and aktüelle Entwicklungsprozesse in Deutschland, 5, 207-222.
6. Özdemir, G. (2008) Destinasyon pazarlaması, Ankara: Detay Yayıncılık.
7. Petrini, C. ve Padovani, G. (2011). Slow Food Devrimi: Arcigola'dan Terra Madre'ye: Yeni Bir Yaşam ve Yemek Kültürü (çev. Ç. Ekiz) İstanbul: Sinek Sekiz Yayınevi.
8. Sezgin, M. ve Ünüvar, Ş. (2011). Yavaş Şehir: Sürdürülebilirlik ve Şehir Pazarlaması Ekseninde, Konya: Çizgi Kitabevi.
9. http://cittaslowturkiye.org/#cittaslow
10. Karadeniz, C.(2014). Sürdürülebilir Turizm Bağlaminda Sakin Şehir Perşembe: Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Cilt: 7 Sayı: 29

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(11)

Öğr. Gör. Zehra TÜRK[25]; Uzm. Mutlu TOKMAK[26]

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA ALTERNATİF TURİZM ÇEŞİDİ OLARAK EKO-TURİZM: MARMARİS İLÇESİ ÖRNEĞİ

ALTERNATIVE TOURISM VARIOUS ECO-TOURISM: İN CASE OF MARMARIS TOWN

ÖZ

1960'lı yılların en önemli turizm hareketlerini oluşturan kitle turizminin düzensiz gelişimi 1990'lı yılların başından itibaren çok yaygın olarak kullanılan sürdürülebilir turizm kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sürdürülebilir turizmin gerçekleştirilmesinde, turizm-çevre-insan etkileşiminin yaşandığı, doğal ve kültürel değerleri içeren tüm kaynakların korunarak gelecek nesillere aktarılması önem taşımaktadır. Bu önemden dolayı bir çok alternatif turizm çeşitleri ortaya çıkmıştır. Eko-turizm kavramı da alternatif turizm türlerinden birini oluşturmaktadır. Eko-turizm, doğayı, kültürü, çevreyi korumayı ve gelecek kuşaklara bozulmadan aktarmayı amaçlar. Eko-turizm kapsamında değerlendirilen etkinlikler ise büyük çeşitlilik göstermektedir.

Başlıca eko-turizm etkinlikleri şu şekilde sıralanabilir; yayla turizmi, kuş gözlemciliği (ornitoloji), foto safari, yaban hayatı gözlemciliği, sportif olta balıkçılığı, bisiklet turizmi, balon turizmi, sualtı dalış, tarım ve çiftlik turizmi, av turizmi, botanik turizm, kamp karavan turizmi, mağara turizmi, dağ-doğa yürüyüşü (trekking), dağcılık, akarsu sporları (kano-rafting), yamaç paraşütü, atlı doğa yürüyüşü olarak görülmektedir. Bu çalışmada ilk olarak sürdürülebilir turizm ve alternatif turizm türlerinden olan eko turizm hakkında teorik bilgi verilecektir. Çalışmanın ikinci kısmında ise Muğla İli Marmaris İlçesinin eko turizm türleri açısından potansiyeli incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Alternatif Turizm, Eko-Tuirzm, Marmaris.

ABSTRACT

The uneven development of mass tourism, which constitutes the most important tourism movements of the 1960s, has led to the emergence of the concept of sustainable tourism, which has been widely used since the early 1990s. In the realization of sustainable tourism, it is important that all sources including tourism, environment and human interaction, natural and cultural values are protected and transferred to future generations. Due to this importance, many alternative tourism types have emerged. The concept of eco-tourism is also one of the alternative tourism types. Ecotourism aims to protect nature, culture, environment and to convey to future generations without distortion. The activities evaluated within the scope of eco-tourism show a great diversity.

The main ecotourism activities can be listed as follows; Highland tourism, birdwatching (ornithology), photo safari, wildlife observing. Sport fishing angling, cycling tourism, balloon tourism, underwater diving, agriculture and farm tourism, hunting tourism, botanical tourism, camping caravan tourism, Mountain-trekking, mountaineering, canoe-rafting, paragliding, equestrian nature walk. In this study, theoretical information about ecotourism which is one of the sustainable tourism and alternative tourism types will be given first. In the second part of the study, the potential of eco tourism in Marmaris district will be examined.

Keywords: *Alternative Tourism, Eco-Tourism, Marmaris.*

[25] **Öğr. Gör, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Marmaris Turizm Meslek Yüksekokulu, zehraturk@mu.edu.tr; Marmaris, Muğla/TÜRKİYE.**
[26] **Bilim Uzmanı, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; mutlu-tokmak@hotmail.com; Aydın/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.GİRİŞ

Dünya ekonomisinde kapladığı yere bakıldığında ve tek başına birçok ülkenin milli gelirini gözle görülür ölçüde belirleme yetisine sahip olan turizmin bu yetisini devam ettirebilmesi 20.yy da üzerinde durulmaya başlanan bir konu alanı olmuştur. Turizmin var olan dinamiğini muhafaza etmenin yolunun sürdürülebilir turizmden geçtiği kanısına varılması ile birçok turizm alanında sürdürülebilirlik ön plana çıkmaktadır. Sürdürebilir turizmin bir parçası olarak eko- turizm doğanın insanoğluna sunduğu doğallığa mümkün olduğu ölçüde az zarar vermek amacı güden bir turizm dalı olarak ortaya çıkmıştır.Dünya genelinde kitle turizmi olan güneş-deniz-kum dan ziyade yerel ve doğal dokularla buluşmayı amaçlayan turistlerin eko-turizme olan ilgileri her geçen gün artarak devam etmektedir.Muğla İli Marmaris ilçesi de sahip olduğu doğal dokusuyla eko- turizmi seçen turistlere alternatif bir tatil sunmaktadır.

2.SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE EKO TURİZM

Dünyanın hızla küresel bir hal alması ve bununla birlikte meydana gelen sanayileşmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak sınırlı kaynakların tükenmesi kıt ve yetersiz kaynakların sürdürülebilirliğini zorunlu hale getirmiştir.1970"li yıllardan itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlanan "sürdürülebilirlik" kavramının kökü Latince "Sustinere" kelimesinden gelmektedir. Bu kavram mevcut literatürde , sürdürmek, sağlamak, devam ettirmek, desteklemek, var olmak anlamlarında kullanılmaktadır (Tıraş, 2012:59).Diğer bir ifade ile kıt ekonomik kaynakları, sektörel faaliyetlerde sonuna kadar tüketmeden girdi olarak kullanmak ve bu süreçte büyüme ve gelişmeyi dengede tutabilme yeteneği sürdürülebilirliktir. Sürdürülebilirliğe ilişkin tanım kapsamında sürdürülebilir turizmi; çevreye ve yerel kültürü korumak amacı ile ekonomik ve sosyal anlamda devam ettirilen; çevreyi korumayı, ekonomik başarıyı ve kontrollü olarak büyümeyi hedefleyen, topluma ve yerel kültüre karşı sorumluluk bilincine sahip turizm olarak tanımlamak mümkündür (Barkauskiene ve Snieska, 2013: 449) .Bu bağlamda geniş ölçekli uluslararası katılımla Dünya Ekonomik Kalkınma Konseyi (WCED) tarafından 1987 yılında hazırlanan "Ortak Geleceğimiz Raporu (Brundtland Raporu) sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımlandığı ilk dokümandır. Bu rapora göre sürdürülebilir kalkınma; "gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini tehlikeye atmadan, mevcut kuşakların ihtiyaçlarını karşılamak" olarak belirtilmiştir.(UN,Ortak Geleceğimiz Raporu) 20. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte dünyada hızlı bir büyüme dönemine giren turizm endüstrisinin iş hacminin, istihdama katkısının ve diğer pek çok getirisinin bu kadar büyük olmasını kitle turizmine borçlu olduğunu söylemek açık bir gerçektir . Kitle turizmine yönelen tüm ülkelerde ise; yüksek yatak kapasitesine sahip turizm destinasyonları kurulmuş, doğanın ve teknolojinin imkânları zorlanarak geniş turist kitlelerine hizmet edecek çeşitli aktivite alanları oluşturulmuştur. Buraya kadar varlığı hissedilmeyen ama en başından beri hep var olan turizm ve çevre ilişkisi ise tam bu noktada, etkileşimin olumsuz yönde bir gelişimi görülmeye başlayınca önemli hale gelmiştir. Bundan dolayı, geçmişte turizmin daha çok ekonomik etkilerine bakılıyorken, artık çevresel ve sosyal-kültürel etkilerine yönelik araştırmalar yoğunlaşılmış durumdadır (Erdoğan, 2003: 12).

Turizm kaynaklı ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel olumsuzlukların en aza indirilmesi, tahribatın boyutların ne derecede olduğu ve giderilmesi için hangi stratejilerin hayata geçirilmesi gerektiği, turizmden elde edilen ekonomik kazanca nispeten sosyo-kültürel ve ekolojik tahribatın boyutlarının önemli bir seviyeye ulaşması sürdürülebilir kalkınma ile paralel olarak sürdürülebilir turizm seçeneklerinin gelişmesini sağlamıştır. Sürdürülebilir turizm gelişimi sosyal, ekonomik ve çevresel hedeflerin uzun vadeli bir planlama ile tüm paydaşların görüşlerine başvurarak belirlenmesini zorunlu kılmaktadır. (Murphy ve Price,2005:175).

Sürdürülebilir turizm " mevcut turistlerin ve ev sahibi toplumların istek ve beklentilerini karşılayan, ekonomik, sosyal, estetik talepleri öngören, kültürel bütünlüğün, zorunlu ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşam destek sistemlerinin devamlılığının sağlandığı bir 26 planlama süreci" olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamadan yola çıkarak sürdürülebilir turizmin özellikleri aşağıdaki başlıklar altında sunulubilir.

- Sürdürülebilir turizm, ekolojik süreçlerin, doğal mirasın ve biyolojik çeşitliliğin korunması için çevresel kaynakların optimum kullanımını hedefler,

• Sürdürülebilir turizm ev sahibi toplumların kendilerine özgü sosyo-kültürel özelliklerine, yerleşik hayat tarzlarına, kültürel miras ve geleneksel değerlerinin korunmasına, kültürlerarası anlayış ve hoşgörünün artmasına katkıda bulunur.

• Sürdürülebilir turizm, ev sahibi toplumlarda yoksulluğun azaltılması, tüm paydaşlar için sosyo-ekonomik faydalar sağlanması, kalıcı bir istihdam politikasının izlenmesi ve uzun vadeli, ekonomik istikrarı hedefler.

1980'li yıllardan itibaren deniz-kum-güneş üçlüsü olarak algılanan kitle turizmi, hızla yaygınlaşarak kendini yaratan kaynakları gittikçe tüketmeye başlamış ve çevresel, ekolojik, sosyal ve kültürel çevre üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. Bu ortaya çıkan olumsuz etkiler karşısında turizm üreticileri ve tüketicileri yeni arayışlara yönelmiş ve alternatif turizm arayışları hızlanmıştır. Alternatif turizm, deniz-kum-güneş üçlüsüne bağlı olarak kıyı kesimlerde yoğunlaşan kitle turizminin yarattığı olumsuz etkileri azaltmak ve klasik dinlenme turizmi dışında farklı taleplerin istek ve gereksinimlerini karşılamak amacıyla ortaya çıkmıştır (Kozak ve Bahçe, 2009;95)

Ghosh, Siddigue and Gabbay, (2003)'e göre alternatif turizm faaliyeti olarak sınıflandırılan alternatif turizm türleri olarak; Sağlık ve termal turizmi, Kış turizmi, Gençlik turizmi, Botanik turizmi, İnanç turizmi, Kuş gözlemciliği, Kongre turizmi, Yayla turizmi, Kültür turizmi, Golf turizmi, Macera turizmi ve Eko turizm gibi turistik faaliyetler açıklanmaktadır.

Ekoturizm kelimesi ilk kez 1983 yılında Meksikalı mimar, çevreci ve uluslararası eko-turizm danışmanı Hector Ceballos-Lascurain tarafından kullanılmış- tır. Ekoturizm doğa temelli turizmin bir alt pazarıdır. Parklar ve koruma altındaki alanlar en önemli eko-turizm destinasyonlarıdır(Stone, 2002:1-2). Ekoturizm; ekolojik turizmin kısaltılmış halidir. Ekoturizm, doğayı bozmayan ve koruyan bir turizm anlayışını ifade etmektedir. (Stone, 2002:1-2). Ekoturizm Uluslararası Doğa Koruma Birliği'nin (IUCN) tanımına göre ise eko turizm; Doğayı ve kültürel kaynakları anlayarak korumayı destekleyen, düşük ziyaretçi etkisi olan ve yerel halka sosyal ve ekonomik fayda sağlayan, bozulmamış doğal alanlara çevresel açıdan sorumlu seyahat olarak tanımlamıştır. (Yurik, 2003) Ekoturizmi, sürdürülebilir turizmden farklı kılan bazı özelliklere bakıldığında; Doğal ve kültürel mirasın korunmasında aktif olarak katkıda bulunduğu, Planlama, geliştirme ve işletme ile yerel halkın refahını artırmaya yönelik faaliyetlerde yerel halkı dahil ettiği, Ziyaretçilere gidecekleri yerlerin doğal ve kültürel mirası hakkında bilgi verdiği ve Küçük gruplar için düzenlenmiş turlar olmasının yanı sıra, seyahat edenlerin kendilerini daha bağımsız hissetmelerine de katkıda bulunduğu söylenebilir.(Kuter Ve Ünal ,2009;146-156)Ekoturizm çeşitli kıstaslara göre gruplandırılır. Bu kıstaslar, turizmde kullanılan araçlar (bisiklet, balon, rafting, at), gidilen yerin doğası (dağ, yayla, mağara), yapılan etkinliğin özelliği (akarsu, av, bilim, trekking) gibi çeşitlilik göstermektedir. Ekoturizm kapsamında yapılan başlıca ekoturizm etkinlikleri şu şekilde sıralanabilir: kuş gözlemciliği, yabanı hayatı gözlemleme, yayla, mağara, av, bisiklet, doğa yürüyüşü (trekking), sualtı dalış, atlı doğa, olta balıkçılığı, çiftlik turizmi vb. (Bulut & Akpınar, 2010: 1580)

3.MARMARİS İLÇESİ EKOTURİZM UYGULAMALARI

Marmaris'in turizm açısından uluslararası alanda büyük bir potansiyele sahip olması ve turistlerin taleplerinde meydana gelen değişiklikler eko turizm açısından var olan bu potansiyelin ortaya konması açısından büyük öneme sahip olmuştur. Marmaris ekoturizm potansiyeli aşağıda sıralanan başlıklar halinde sıralanmıştır.

Yürüyüş, Kanyon Ve Mağara Yolları

Söğüt, Taşlıca, Kırkkuyular, Serçe Koyu Yürüyüş ve Tarih Turu, Marmaris Turgut Kalesi (Bybassos) Tarih Turu, Marmaris Yerkesik, Sarnıç Köyü Kanyon Turu, Marmaris Karacasöğüt Mağara Turları yapılabilmektedir.

Bisiklet Turu

Marmaris-İçmeler sahil kıyı bandı, Günnücek, Yalancı Boğaz ve Cennet Adası bisiklet binmek için uygun. Çevreyi saran asfalt ve toprak yollardan, trafiği yoğun olmayanlarını bisiklet binmek için seçebilirsiniz. Gökova kıyıları (Karacasöğüt-Bördübet arası), Hisarönü, Orhaniye, Selimiye ve Bozburun sahil

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

şeridi, Bayır ve Söğüt köy yolları seçilebilecek güzergahlar arasında. Jeep safari turu yapılan her güzergah aynı zamanda bisikletli turlar için tercih edilebilir.

Kaya Tırmanışı

Marmaris çevresi, dağcılık ve kaya tırmanışı yapmak isteyen doğa ve outdoor tutkunları için de oldukça uygun alanlara sahip. Yukarıda da adı geçen İçmeler, Beldibi ve Yerkesik-Sarnıç köyü kanyonları, hem kanyon turları ve hem de kaya tırmanışı yapmak isteyenler için. Kaya tırmanışına uygun kayalık alanlar, ayrıca, Armutalan sırtları ve Çiftlik koyunda da yer alıyor.

Orman Kampları

Pamucak Orman Kampı: Marmaris-İçmeler kıyı şeridinde, merkeze 8 km mesafede, 42.059 m2'lik alanda kızılçam koru ormanı içerisinde kurulmuş. Alana kurulu otel ve tatil köyleri de var. Su sporları işletmesi de bulunuyor.

Çubucak Orman Kampı**:** Marmaris-Datça karayolunun 22. km'si üzerinde ve Hisarönü Körfezi kıyısında. Kızılçam, mersin, defne ve sığla ağaçları ile kaplı. 1800 metre sahil şeridi var. 400 çadır, 35 karavan ve 1000 kişi / gün ziyaretçi kapasitelidir. Talep olduğunda çadır sayısı 850'ye kadar çıkabilmektedir.

İnbükü Orman Kampı: Hisarönü Körfezi kıyısında, Çubucak'tan 16 km mesafede, 10 hektar bir alanda bulunuyor. İnbükü, Çökertme ve Mağara koyu olmak üzere 3 koyu içine alıyor. 150 çadır, 20 karavan kapasiteli. Sığla, defne, mersin ve kızılçam ağaçları ile kaplı. Günübirlik kullanım alanında yeme içme tesisleri de bulunuyor.

Günnücek Orman Kampı: Yalancı Boğaz yolu üzerinde Marmaris şehir merkezine 1 km uzaklıkta, 26 hektarlık bir alanda yer alıyor. Kapasitesi 3 bin kişi / gün. Ağaç türü sığla ve defne. Halk arasında sığlaya "günnük ağacı" dendiği için Günnücek adı verilmiş.

Bucak Orman Kampı: Marmaris-Muğla karayolunun 15. km'sindeki Çamlık Köyü sapağından 5 km mesafede Gökova Körfezi üzerinde 5 hektarlık bir alanda hizmet verir.

Çetibeli Orman Alanı: Marmaris-Muğla karayolunun 20. km'sinde. Kızılçam, çınar ve sığla ağaçları ile kaplı 5 hektarlık bir alanda. Yol kenarında ve günübirlik bir sahadır. Muğla mimarisine uygun kır gazinosu, çok kaliteli suyu olan çeşmesi vardır.

Av Turizmi

Marmaris Milli Parkı ve diğer doğal koruma alanlarında avlanmak yasaktır ancak, Milli Park müdürlüğü her yıl belirli bölgeleri, yılın belli aylarında av turizmine açıyor. (2005-2006 döneminde Milli Parkın Karaböğürtlen-Köyceğiz arasındaki bölümündeki yaban hayatı geliştirme sahası, sınırlı olarak av turizmine açılıyor. Kasım-Aralık- Ocak aylarında dağ keçisi, daha geniş bir periyodda ise yaban domuzu avı mümkün. Avlanmak için Milli Park Müdürlüğüne başvurulabilir. (Marmaris Belediyesi, Ekoturizm Raporu)

4.SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzde destinasyonlar için önemli gelir kaynağı haline gelen turizm sektörü ve alternatif turizm türü destinasyonun çekiciliğini arttırmak için önem arz etmektedir . Geleneksel turizm türleri artık turistler cazip gelmemekle beraber, onlar destinasyonlarda yapılan turistik aktivitelerin çevreye ne kadar uyumlu olduğuna da dikkat etmektedirler Mevcut potansiyeller değerlendirildiğinde ve gerekli yatırımlar yapıldığı takdirde Marmaris ilçesi için eko turizm iyi bir gelecek vaat etmektedir. Marmarisin eko turizm potansiyeli hem doğal çevrede hem de deniz kaynaklarının bulunduğu alanlarda yapılmasına olanak vermektedir. Bu turizm türünün gelişmesi için öncelikle bu bölgede yaşamlarını sürdüren halk tarafından benimsenmesi gerekir. Bu amaçla halkın eko turizm konusunda; yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları tarafından koordineli olarak bilgilendirilmesi, eğitilmesi, çevre bilincinin yerleştirilmesi, eğitim programlarına özellikle halkın katılımının gerçekleştirilmesi, turizm işletmeleri ile işbirliği yapılarak her konuda bilgi ve destek sağlanmalıdır. Tarihi ve doğal güzelliklerin gelecek nesillere bozulmadan aktarılması için bu değerlere sahip çıkılması gerekmektedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. Barkauskiene, K., & Snieska, V. (2013). Ecotourism as Integrant Part of Sustainable Tourism Development. Economics and Management, 18(3), s. 449-456.
2. Bulut, Y. ve Akpınar, E. (2010). Ülkemizde Alternatif Turizmin Bir Dalı Olan Ekoturizm Çeşitlerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Uygulama Alanları. III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi (s. 1580-1590). Erzurum: Atatürk Üniv. Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bolümü
3. Çalık, İ.(2014) Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri Kapsamında Doğu Karadeniz Bölgesinin Analizi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
4. Erdoğan, N. (2003). Çevre ve (Eko)turizm. Ankara: Erk Yayınevi.
5. Ghosh, R. N., Siddique, M. A. B. ve Gabbay, R. (2003). Tourism, Ecotourism and Economic Development: An Overview. In Ghosh, R. N., M. A. B. Siddique ve R. Gabbay (eds.). Tourism and Economic Development: Case Studies from Indian Ocean Region. England: Ashgate Publishing Limited
6. Kozak A.M. ve Bahçe, A.S. (2009). Özel İlgi Turizmi. Detay Yayıncılık, Ankara.
7. Kuter, Nazan; Ünal, H.Emre, (2009), "Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri", Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, S.9, C. 2, ss. 146-156.
8. Murphy, P.E. ve Price, G.G. (2005). Tourism and Sustainable Development. W. F. Theobald (Ed) Global Tourism. Burlington: Elsevies-Heinemann Pulishing. 2005.167-193.
9. Stone, M. J. (2002). Ecotourism & Community Development: Case Studies From Hainan, China,. A thesis presented to the University of Waterloo in fulfillment of the thesis requirement for the degree of Master of Arts in Planning, . Waterloo, Ontario, Canada: University of Waterloo
10. Tıraş, H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir inceleme. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi. 2. 57-73.
11. Yurik, Özkan (2005) "Turizmin Geleceği Ekoturizm", Türkiye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli ve Güncel Sorunları Konferansı, 3-4 Mayıs, Çankırı.
12. http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c8s13/makale/c8s13m12.pdf (15.09.2017)
13. http://www.marmaris.bel.tr/kategori/26/1/eko-turizm.aspx(28.09.2017)
14. http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf (15.09.2017)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(12)

Dr. Orhan GÖKTEPE

IRAKLI KÜRTLERİN BAĞIMSIZLIK REFERANDUMU VE SONRASI
IRAQİ KURDS' INDEPENDENCE REFERENDUM AND AFTERWARDS

ÖZ

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (KBY) 'nin 25 Eylül 2017 tarihinde gerçekleştirdiği bağımsızlık referandumu pek çok tartışma ve gerilimi de beraberinde getirmiştir. Bağımsız bir Kürt devletinin kuruluşu sadece Irak'ın toprak bütünlüğüne yönelik bir saldırı olmayıp, aynı zamanda Türkiye, İran ve Suriye gibi topraklarında Kürt nüfusu yaşadığı bölge ülkeleri açısından da ciddi bir tehdit olduğu bilinmektedir. KBY'nin bu girişimi, dünya barış ve güvenliği için en önemli risk bölgesi olan Orta Doğu'da, yeni ve üstesinden gelinemez sorunlara, çatışmalara neden olacağı açıktır.

Tüm bu tehlikelere rağmen Erbil yönetimi, bağımsızlık isteklerinin uluslararası toplum ve BM'in kabul ettiği, meşru bir talep olan Kendi Geleceğini Belirleme Hakkına (KGBH) dayandığını ileri sürmektedir. Bu makalede, KGBH'nın ortaya çakışı ve BM'in bu konuya yaklaşımı örneklerle açıklanmakta, KBY'nin başlattığı bağımsızlık girişimi ve onun muhtemel sonuçları değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi, Bağımsızlık, Referandum, Irak, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Toplum.

JEL Kodu: Y90.

ABSTRACT

The independence referendum held by the Iraqi Kurdish Regional Government (KRG), on 25 September 2017, increased the tension in the region and caused many debates. The establishment of an independent Kurdish state is not only an attack on the territorial integrity of Iraq, but also a serious threat against the countries of the region, like Turkey, Iran and Syria in which significant Kurdish population lives.

It is clear that the KRG's move has triggered a new and difficult problem in the Middle East which one of the danger zones in the world for the international peace and security. Despite all these dangers, the administration of Kurdistan in Erbil maintains its assertion that this referendum for independence is based on the right to self-determination which legitimately accepted by the international community and the UN. In this article, the historical background of the right of self-determination of peoples and the UN's approach to this issue are explained with some examples and referendum for independence initiated by the KRG and its possible consequences are assessed.

Keywords: *The right of self-determination of peoples, Iraq Kurdish Regional Government, Independence, Referendum, Iraq, United Nations, International Community.*

JEL Code: Y90.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bilindiği üzere Irak merkezi yönetiminden ve uluslararası toplumdan gelen tüm tepkilere ve itirazlara rağmen, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (KBY) 25 Eylül 2017 tarihinde bir bağımsızlık referandumu gerçekleştirdi[27]. Bölgesel yönetimin açıklamasına göre, katılımın %72 olduğu referandumda halkın % 92'si tercihini bağımsızlık yönünde kullandı. Başta Barzani olmak üzere Kürtlerin büyük bir çoğunluğu bu bağımsızlık girişiminin, uluslararası hukuk ve BM anlaşmasından kaynaklanan "kendi geleceğini belirleme ilkesi" kapsamında en doğal hakları olduğunu iddia etmektedirler. KBY, devlet olmanın temel unsurlarına sahip olduklarını, kendisine ait olduğunu iddia ettikleri bölgede yapılan bu referandumla da halkın tercihinin ortaya konulduğunu, böylece bağımsızlık ilanı için gerekli meşruluğun tamamlandığını açıkladılar[28]. Ancak böyle bir girişim, başta Irak merkezi yönetimi olmak üzere tüm bölge ülkelerini son derece rahatsız etmiş, Erbil'e yönelik üstü kapalı tehdit ve uyarılar havada uçuşmuştur. Irak başbakanı Haydar el-İbadi böyle bir duruma asla izin vermeyeceklerini ifade ederek, Irak'ın toprak bütünlüğünü korumak için gereken her türlü tedbiri alacak güçte olduğunun vurgusunu yapmıştır.

KGBH'nın ortaya çıkışı ve gelişimi:

Konunun değerlendirmesine girmeden önce, uluslararası toplumda en önemli belirleyici güçlerden biri olan, self-determinasyon, yani ulusların "kendi geleceğini özgürce belirleme hakkı" (KGBH)'nın tarihsel gelişiminin özetini yaparak, Birleşmiş Milletlerin bu taleplere karşı yaklaşımının ne olduğunu açıklamakta fayda olduğunu düşünüyorum.

Kendi geleceğini belirleme düşüncesinin geçmişini Aristo'ya kadar uzatmak mümkünse de, kavram olarak insanların vazgeçilmez bazı temel hakları olduğu düşüncesini yansıtan ve toplumsal sözleşme kuramını açıklayan J. Lock ve T. Hobbes'a dayandırılması hususunda literatürde görüş birliği olduğunu görmekteyiz. 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesinde ilk defa açık bir biçimde, yönetimlerin güçlerini yönetilenlerin onayından aldığının altı çizilmiştir. Bildirgede halkın, toplumsal amaca aykırı bir tutum içinde olan yönetimleri ortadan kaldırılması yönünde kolektif haklarını kullanabileceği düşüncesi vurgulanmıştır. Benzer düşüncelerin 18. yüzyılda J. J. Rousseau tarafından yapılmıştır. Rousseau, halk egemenliği ve toplumsal sözleşme kavramlarına dayanarak, halkın iradesi ile yönetimin meşruluğu arasındaki vazgeçilmez bağı ortaya koymuş, halkın istek ve iradesine dayanmayan bir hükümetin meşruluğunu yitireceğini beyan etmiştir. Fransız devriminin ortaya koyduğu bu düşünceler, imparatorluk hâkimiyeti altındaki milletlerde yansıma bulmuş, bu grupların kendi bağımsız devletlerini kurma arzularını kışkırtarak, bağımsızlık yönde mücadeleleri başlatmıştır[29]. Fransa, 1793 tarihli anayasasına kendi geleceğini belirleme ilkesine yer vermiş, devrim sonrası ele geçirilen bazı bölgelerde yaşayan halkın hangi devletin yönetiminde kalmak istedikleri yönünde referandum düzenlemişlerdir[30]. On dokuzuncu yüzyılda İtalyan düşünür Giuseppe Mazzini, "milliyetler prensibi" teorisi ile ulusları self-determinasyon haklarını kullanarak bağımsız ve demokratik devletlerini kurmaları yönünde teşvik etmiş, ömrünü de İtalya'nın bağımsızlık mücadelesine adamıştır[31].

20. Yüzyıla gelindiğinde, uluslararası toplumda Self-determinasyon düşüncesinin daha belirgin ve kuvvetli bir değer haline dönüştüğünü görüyoruz. Bu dönemde halkların kendi geleceğini belirleme hakkını savunan iki önemli devlet adamı öne çıkmaktadır; Rusya'da Bolşeviklerin lideri V.I. Lenin ve ABD Başkanı W. Wilson. Lenin, self-determinasyon hakkını, ulusların özgürleşmesi ve sosyalizmin dünya genelinde

---

[27] ABD ve İŞİD'e karşı savaşan bazı ülkeler, mücadeleyi zayıflatacağı endişesiyle Barzani'den referandumu 2 yıl ertelemesini talep etmişlerdi.

[28] KBY, Kürt nüfusun çoğunluk olduğunu iddia ettikleri referandum bölgesini, aynı zamanda müstakbel Kürt devletinin sınırları olarak açıklaması bölgedeki tansiyonu iyice artırmıştır. Bu sınırın Kuzey Irak'taki petrol bölgelerini kapsaması, Erbil'in asıl niyetini de ortaya koyan bir emare olmuştur.

[29] Bu düşünce akımları Avrupa'da, özellikle Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının parçalanma sürecini artırmıştır.

[30] Fransızlar ele geçirdikleri Avignon, Savay ve Nice şehirlerinde halkın hangi ülke yönetiminde kalmak istedikleri yönünde bir referandum düzenlemiştir. Ancak bu referandum bizim anladığımız manada bir sonuç doğurmayıp, Fransız yönetimini tercih etmeyenlerin eşya ve hayvanlarıyla bölgeden ayrılıp Piemonte Krallığı bölgesine göç etmelerine izin verilmesi şeklindeydi.

[31] Giuseppe Mazzini, The Duties of Man and Other Essays, Cosimo Inc, 2005, New York, P-125

yayılmasının bir aracı olarak görüyordu[32]. Benzer şekilde, J. Stalin de ulusların kendi geleceğini belirleme konusunu desteklemiş, "Marksizm ve Ulusal Sorun" adlı eserinde; halkın kendi kaderini belirleme hakkına sahip olduğunu ifade ederek, bir ulusun yaşantısına müdahale etmeye, eğitim ve diğer kurumlarını tahrip etmeye, gelenek ve dillerine baskı yapmaya hiç kimsenin hakkı olmadığını belirtmiştir[33]. Wilson, 8 Ocak 1918 tarihinde ABD kongresinde yaptığı konuşmada, Birinci Dünya Savaşı sonunda barışa geçiş için öngördüğü 14 maddeden oluşan prensiplerini açıklamıştır. Bu prensipler içinde altıncı maddede, dünyanın diğer uluslarının kendi siyasi gelişimini ve ulusal politikalarını bağımsız olarak belirlemesine yönelik tavsiyeleri yer almaktadır. Ancak, yaşanan bunca acı ve ıstıraptan sonra dünyayı yeni bir çatışma ortamına sürükleyebileceği endişesiyle, galip devletler KGBH'na temkinli yaklaşmışlar ve Milletler Cemiyeti sözleşmesinde bu konuya yer vermemişlerdir.

İkinci Dünya Savaşını müteakip kabul edilen Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşmasında, self-determinasyon hakkından açıkça bahsedilmiş olması, bu kavramın uluslararası hukukun bir parçası haline gelmesinde büyük rol oynamıştır. Ancak, ilkenin anlaşma metninin içinde açık olarak tanımlanmamış olması uygulamanın nasıl olacağı yönünde pek çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Kavram, sözleşmenin iki maddesinde yer almıştır. Amaç ve ilkelerin yer aldığı Madde-1'de; BM'in amaçlarından birisinin, uluslar arasında halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak olduğu vurgulanmıştır[34]. Antlaşmanın ekonomik ve sosyal işbirliği esaslarının açıklandığı Madde-55'de ise; devletler arasında barışçı ve dostça ilişkilerin, uluslar arasında eşitlik ve self-determinasyon ilkesi üzerine kurulabileceği ifade edilmiştir. Burada dikkati çeken husus, antlaşmanın her iki maddesinde kendi geleceğini belirleme "hakkı" yerine, bilinçli bir şekilde "ilkesi" kavramının kullanılmış olmasıdır[35]. Anlaşma metnini hazırlayanların bu bilinçli tercihi, kavramın hukuki gücünü hafifleterek esas amaca yardımcı bir ilke, bir tavsiye konumuna getirmek istedikleri ve teşkilatı bu konuda doğrudan bir yükümlülük altına sokmamayı amaçladıkları söylenebilir.

BM'in KGBH'na olan yaklaşımı:

Hiç şüphesiz metnin amaçsal ve tarihsel yorumu bu tartışmalara ışık tutacaktır. BM'in kurulduğu 1945 yılında, dünya nüfusunun 1/3'ü olan yaklaşık 750 milyon insan sömürge altında yaşamaktaydı[36]. Sömürgeler, uluslararası toplum ve insanlık için utanç verici bir durum olduğu kadar, güçlü devletler arasında yarattığı rekabet nedeniyle de dünya barışı için sürekli bir risk alanı oluşturmaktaydı. KGBİ'nin BM Antlaşmasında yer alması ve örgütün konuya olan olumlu yaklaşımı, sömürge altında yaşayan pek çok halkta bağımsızlık arzusunu canlandırdı. 1955 yılına kadar örgüte sadece 10 yeni devlet üye olarak katılmış iken, sonraki 10 yılda 56 yeni devlet BM'e üye oldu. 1960 yılında, Sovyetler Birliği BM'e bir teklif sunarak sömürgeciliğe derhal son verilmesini ve bu halklara bağımsızlıklarının kazandırılması çağırısında bulundu. "Sömürgelerin Tasfiyesi ve Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Tanınması" tasarısı BM Genel Kurulunda 14 Aralık 1960 tarihinde, 1514 sayılı karar olarak kabul edildi. Genel Kurulun almış olduğu bu karar ile kendi geleceğini belirleme bir ilke olmaktan çıkarak, sömürülen uluslar için bir hak haline gelmiştir[37].

---

[32] Antonio Cassere, Self-Determination of Peoples, Cambridge University Press, 1995, s-14

[33] J. Stalin, Marxism and the National and Colonial Question, A Collection of Articles and Speeches, London, 1941.

[34] Self-determinasyon ilkesinin BM Antlaşmasının "amaç ve ilkeler" bölümünde yer almasının önemli olduğunu, bunun uluslararası barış ve güvenliğin muhafazası için izlenmesi gereken bir yol olarak görüldüğünü ileri süren bazı görüşler mevcuttur. Ancak karşı görüşte olan bazı yazarlar ise, KGBİ'nin uygulamasının uluslararası ilişkilerde yeni çatışmalara ve istikrarsızlığa yol açacağını, bu durumun ise anlaşmanın ruhuna ve amaçlarına aykırı olduğunu iddia etmektedirler.

[35] Berdal ARAL, Üçüncü Kuşak İnsan Hakları Olarak Kolektif Haklar, Siyasal Kitapevi, 2010, s-30

[36] Doç. Dr. Serap Akipek, BM Örgütü Denetiminde Vesayet Altında Ülke Bulunmaması Sömürgeciliğin de Sonu Anlamına mı Geliyor, Ankara Üniversitesi Dergisi, C.50, Sayı-1.

[37] Bu kararın kabulünü müteakip, pek çok sömürge devleti bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak kurulan bu devletlerin sınırlarının tespiti üstünkörü yapıldığından, bir müddet sonra ortaya çıkan ayrılıkçı hareketler kanlı iç savaşları da beraberinde getirmiştir. BM'in, bağımsızlığını kazanan devletlerden ayrılma taleplerine karşı tavrı "uti possidetis" ilkesi çerçevesinde toprak bütünlüğünün

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ayrıca, bağımsızlık talepleri ve gayretleri ulusal yetki sınırından çıkarak uluslararası bir boyut kazanmıştır. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, burada ifade edilen "halklar" kavramıyla sadece sömürge altında olan uluslar işaret edilmiş olup, bağımsız devletler içinde yaşayan farklı gruplar veya azınlıklar kastedilmemiştir. Genel Kurul kararının 1. maddesinde; halkların yabancı baskı ve sömürüye tabii olmalarının temel insan haklarına, BM antlaşmasının amaçlarına aykırı olduğu kadar dünya barışı ve işbirliğinin önünde bir engel olduğunun altı çizilmektedir. İfadede, "yabancılık" unsuruna özellikle vurgu yapılmış ve halkların kendi geleceğini belirleme talebinin temel gerekçesi haline getirilmiştir. Kararın 6. Paragrafında; bu hakkın kullanımının, bir ülkenin milli birliğine ve toprak bütünlüğüne aykırı olarak yorumlanamayacağı, bu tür girişimlerin BM amaç ve ilkeleri ile bağdaşmayacağı açıkça vurgulanmıştır. KGBH'nın, o ülkede yaşayan insanların tamının kolektif bir hakkı olduğunu, bu hakkın kullanılması neticesinde ülkenin bağımsızlığına kavuşması ve halkın tercihine göre yönetim şeklinin kurulmasından sonra, artık ülke bütünlüğüne saygı gösterilmesi ve bunun korunması gerektiği ifade edilmektedir[38]. Diğer bir ifadeyle; self-determinasyon hakkının bir kez kullanılıp bağımsızlığa kavuşulmasıyla tükeneceği, uluslararası toplumca kabul edilmiştir. Bağımsız bir ülkede yaşayan farklı gruplar, KGBH'nı ileri sürerek devletin toprak bütünlüğünü ortadan kaldırıp, ulusal sınırların buna göre yeniden düzenlenmesini talep edemez[39]. Yukarıdaki açıklamalar şunu göstermektedir ki, BM başlangıçtan beri KGBH'nı, sömürge halklarının bağımsızlığını elde etmesine yönelik bir düzenleme olarak öngörmüştür.

BM'in self-determinasyon konusundaki tutumunu belirleyen bir diğer önemli karar, "BM Antlaşmasına Uygun Dostane İlişkiler ve İşbirliği Yapmaya Dair Uluslararası Hukuk Prensipleri Hakkında Bildiri" başlıklı, 2625 sayılı Genel Kurul kararıdır[40]. Bu karara göre, halkların yabancı bir ülke boyunduruğu altına alınması ve sömürülmesinin uluslararası barış ve özgürlüğün önünde büyük bir engel olduğu ifade edilmiştir. Halkların eşitliği ve KGBH'na saygı göstermenin, devletlerarasında dostane ilişkilerin tesisi açısından büyük bir öneme sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu maddeleri takip eden paragrafta ise, devletlerin ulusal birliğine, toprak bütünlüğüne ve politik bağımsızlığına yönelik hiçbir girişimin BM amaç ve ilkeleriyle bağdaşmayacağı açıklanmıştır. Genel Kurulun almış olduğu bu karardan da açıkça anlaşılacağı üzere, BM'in KGBH yönelik olumlu yaklaşımı sadece sömürge altındaki uluslarla sınırlı olup, bu hakkın egemen ve bağımsız devletlerin toprak bütünlüğüne aykırı olarak kullanılmasının kesinlikle kabul edilemez olduğu vurgulanmaktadır[41].

Uluslararası hukuk tarafından gözetilip, korunan "ülke bütünlüğü" ilkesi ancak iki istisna durumda göz ardı edilebilir. Birincisi, mevcut bir devletin dağılması olup, genellikle bağımsız birimlerin bir araya gelmesiyle oluşturulan yapının çökmesi sonucu meydana gelir. Sovyetler Birliği veya Yugoslavya örneğinde olduğu gibi, birkaç devletin bir araya gelerek oluşturduğu federasyon veya birliğin dağılması halidir. İkincisi ise ayrılmadır. Çekoslovakya'da yaşandığı üzere, birliği oluşturan Çek ve Slovakya devletleri aralarında anlaşarak birbirinden ayrılmışlardır. Her iki istisna durumda da, bir toprak üzerindeki egemenlik hakkı ya paylaşılmakta ya da bir otoriteden diğer bir otoriteye devredilmektedir. BM ve uluslararası toplum, gerçek ev sahibi devletin müsaadesi olmaksızın böyle bir değişimi kabule yanaşmamaktadır[42].

---

korunmasından yana olmuş ve KGBH taleplerini reddetmiştir. Gerekçe olarak, KGBH'nın bir defaya mahsus olarak kullanılabileceği ve bağımsızlıkla birlikte bu hakkın tükeneceği ifade edilmiştir.

[38] Self-determinasyon kavramının iki boyutu olduğunu görmekteyiz; "içsel boyut" halkın kendi iradesine göre kendini yönetecek olan hükümeti seçmesini belirlerken, "dışsal boyut" uluslararası toplumda bağımsız ve egemen bir varlık olarak tanınmasıdır.

[39] Mustafa Şahin, Avrupa Birliğinin Self Determinasyon Politikası, Nobel Yayınları, Ankara, 2000, s-21

[40] Resolution adopted by the UN General Assembly, dated on 24 October 1970, 2625 (XXV). Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations.

[41] Bir devleti oluşturan topluluklardan birinin, ülke bütünlüğüne aykırı olarak ayrılma girişimi "bölücülük" olarak tanımlanmakta ve uluslararası hukuk tarafından meşru görmemektedir.

[42] Rebecca Richards, Independent, 21 September 2017, The Catalans and Kurds might soon vote for independence.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KGBH'nın uygulanmasına dair örnekler:

BM'in konuya olan bu genel yaklaşıma ters düştüğü söylenebilecek bazı örnekler mevcut olsa da, bu olaylarda BM'in yukarıda açıklanan genel prensipleri tamamen göz ardı ettiği iddiası gerçeği yansıtmamaktadır. Bu konuda akla gelen ilk örneklerden biri Bangladeş'in bağımsızlığı olabilir. Pakistan'ın doğu eyaleti olan, uzak ve izole edilmiş bir konumda kalan bu bölge, Pakistan-Hindistan arasındaki savaşlar neticesinde bazı özerklikler elde etmiş ve 1965 yılından itibaren de bağımsızlık mücadelesine başlamıştır. Pakistan'ın sert askeri müdahalesi üzerine bölgede iç savaş patlak vermiştir. Hindistan'ın da bölgeye müdahalesi neticesinde 1971 yılında Bangladeş bağımsızlığını ilan etmiş ve 50'den fazla ülke bu yeni ülkeyi tanımıştır. Bu örnekte bağımsızlık talebinin en önemli meşruiyetini; Bangladeş'in bağımsızlık mücadelesini başlatmış olduğu esnada, Pakistan'ın henüz bir devlet olarak tam anlamıyla teşkilatlanmasını tamamlayamamış olması ve ülkenin Pakistan'la olan fiziki ayrılığı oluşturmuştur.

1980'li yıllara gelindiğinde, bütün önemli sömürge topraklarının bağımsızlığına kavuşmasıyla self-determinasyon döneminin de sona erdiği iddia edilmiştir. Bu görüşlerin altında yatan düşünce ise; KGBH taleplerinin desteklenmesine devam edilmesi halinde, bunun tek ulustan oluşmamış tüm devletlerde sonu gelmeyen bölünme gayretlerini kışkırtacağı, bu durumun uluslararası toplumun için bir tehdit olacağı endişesiydi[43]. Dünya tarihine göz attığımızda, ülke sınırının halkların homojenliğini sağlamayı gözeterek çizildiği söylenemez. Hemen hemen her ülke farklı etnik grup ve etnisiteyi içinde barındırdığından, benzer bir bölünme ve parçalanma riski uluslararası toplumun KGBH taleplerine karşı pek de sıcak bakmamasına neden olmuştur.

1990'lı yıllarda yaşanan olaylar, self-determinasyon taleplerinin cevap bulduğu ve bu hakkı kullanarak pek çok yeni bağımsız devletin kurulduğu örneklerle doludur. Soğuk savaşın sona ermesiyle, bir başka bağımsızlık talebi dalgası dünya siyasi haritasının yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki bazı ülkelerde, iki kutuplu düzenin baskısı altında frenlenen bağımsızlık istekleri, bu engelin ortadan kalkmasıyla birlikte bir anda alevlenmiştir. Aynı ülke sınırları içine yaşayan farklı grupların kendi bağımsız devletlerini kurmak amacıyla başlattıkları girişimler, kanlı iç savaşlara neden olmuştur[44]. Soğuk Savaşın sona ermesiyle federal yapıya sahip olan Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın parçalanması ve dağılması neticesinde yeni ve bağımsız devletlerin ortaya çıkması örnekleri ise çok farklı iç ve dış dinamikler neticesinde meydana gelmiş olup, KGBH kapsamında değerlendirilemeyecek durumlardır.

KBY'nin bağımsızlık iddialarını desteklemek için verilen örneklerden birisi de, Kosova'nın bağımsızlığı konusunda BM'in yaptığı yardım ve gayretlerdir. Yugoslavya'nın dağılma sürecinin bir devamı olarak yaşanan gelişmeler neticesinde, özerk bir statüye sahip olan Kosova, Sırp yönetiminin ciddi baskı ve şiddetine maruz kalmış ve bölgede çoğunluğu oluşturan Arnavut nüfusun yönetimde temsil imkânı kalmamıştır. Yaşanan çatışmalar neticesinde olaylar kontrolden çıkmış ve Sırp ordusunun etnik temizlik yapması ve sivillere yönelik aşırı güç kullanımı uluslararası toplumun da tepkisine neden olmuştur. Bu gelişmeler üzerine BM Güvenlik Konseyi 1244 sayılı kararla, Kosova'yı Sırbistan yönetiminden ayırarak geçici bir yönetim tesis etmiştir[45]. Kosova'nın nihai statüsüne dair diplomatik girişimlerden sonuç alınamaması üzerine, Kosova Meclisi 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmiştir. BM üyesi devletlerin yarısından fazlası bu bağımsızlığı tanımış olmasına rağmen, Sırbistan halen bölge üzerinde egemen kontrolünün varlığını iddia etmektedir. Bu açıklamalardan görüleceği üzere, Kosova örneğindeki koşullar ile KBY'nin içinde bulunduğu şartlar arsında bir paralellik veya benzerlik bulunmamaktadır. Uluslararası toplum ve BM, self-determinasyon konusunda her olayı kendi özel şartları içinde değerlendirerek, en temel amaç olan "ülke bütünlüğünün korunması" prensibini uygulama imkânının kalmaması üzerine bu tercihi yapmaktadır.

---

[43] Prof. Dr. A. Füsun Arsava, Halkların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Tarihçesi ve Günümüze Getirdiği Problemler, AF ARSAVA, Journal of Yasar University, 2013, dergipark.ulakbilim.gov.tr.

[44] Bu mücadelelerde bir toprak parçası yeni bir ülke sıfatını kazanırken, mevcut ve egemen bir devlet ise ülke bütünlüğünü kaybetmektedir. Bu durum ise, uluslararası toplum tarafından bir ülkenin "toprak bütünlüğü "ne karşı ihlal olarak görülmüştür.

[45] Güvenlik Konseyinin 10 Haziran 1999 tarih ve 1244 sayılı kararı

Irak KBY yukarıdaki bazı örnekleri göstererek, KGBH'nın sadece sömürge dönemiyle sınırlı olduğu, sömürgeciliğin sona ermesiyle bu hakkın kullanımının da sona erdiği görüşüne itiraz etmekte ve bağımsızlık taleplerine uluslararası toplum tarafından saygı gösterilmesini beklemektedirler. Ancak, verilen örnekler KBY'nin bağımsızlık taleplerini desteklemekten uzak olduğu gibi, bu bağımsızlıkların kabulündeki zorunlu şartların hiçbiri Kürtlerin bu gün içinde bulunduğu durumda mevcut değildir. Bu eksiklik, uluslararası ortamda Erbil'in bağımsızlık iddialarını zayıflatmakla kalmayıp onu haksız bir talep durumuna düşürmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak şunu söylememiz mümkündür; İkinci Dünya Savaşı sonunda oluşturulan uluslararası düzen, bağımsız ve egemen devletlerin varlığı üzerine kurulmuştur. Uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla, devletlerin egemenlik ve toprak bütünlüklerinin korunması BM'in temel prensipleri arasında yer almıştır. Bağımsız ve egemen hiçbir devlet self-determinasyon iddiası kapsamında dahi olsa, toprak bütünlüğünün parçalanmasına tepkisiz kalmaz, bu tip girişimleri meşru güç kullanımı yoluyla sona erdirmeye çalışır. Böyle girişimler devlet içinde kanlı iç çatışmaları başlatmakta, ülke kaynaklarının tahrip olmasının yanı sıra özellikle sivil halkın maruz kalacağı can kayıpları ve insanlık trajedilerinin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bağımsız ve egemen bir devlette; ülkedeki tüm halkı ayrımı yapmadan temsil eden, onların ekonomik ve sosyal menfaatlerini eşit olarak gözeten seçilmiş bir yönetimin varlığı halinde, halkın yeniden KGBH'nın kullanımından söz edilemez. Başka bir ifadeyle self-determinasyon, bir halkın kendi devletinden ayrılma yönünde kullanılabilecek bir hak olarak kullanılamaz. Bir ülkede farklı grupların veya azınlıkların maruz kaldığı sorunları, ulusal veya uluslararası yasalar ve kurallar doğrultusunda çözüme kavuşturma imkânı mevcut iken, hiçbir grup KGBH'nı kullandığını ileri sürerek, BM'den içinden çıkılamaz ve sonu gelmeyen çatışmalara taraf olmasını bekleyemez.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında Kuzey Irak'taki duruma geldiğimizde; Kürt Bölgesel Yönetimi, kendi anayasası, parlamentosu ve hükümetine sahip federe bir devlettir. Bölgede yaşayan Kürtler, tarih boyunca özlemini kurdukları bir devlet yapısında kendi kültürlerini serbestçe yaşayarak, ekonomik refah ve gelişmelerini artırmaya çalışırken, Barzani'nin bağımsızlık inatlaşması tüm kazanımları riske atmak anlamına gelmektedir. Zira bu oluşuma rıza göstermeyen Türkiye, İran, Suriye ve Irak tarafından çevrelenmiş bir Kürt devletinin varlığını sürdürebilmesinin imkânsız olduğunu Erbil de gayet iyi bilmektedir[46]. O halde Barzani'nin bu bağımsızlık referandumu ile neyi amaçladığı sorusuna verilebilecek en makul cevap, Bağdat'ı "ölümü gösterip sıtmaya razı etmek" olduğu söylenebilir. Barzani'nin bağımsızlık referandumunu bir tehdit olarak kullanarak, petrol gelirlerinin paylaşımı ve diğer konularda Bağdat'la yapacağı pazarlıkta elini güçlendirmeyi amaçladığı söylenebilir. Ancak, Irak'ın Barzani'nin restine karşılık, 17 Ekim'de Kerkük'e yaptığı askeri müdahale bunun hiç de kolay olmayacağını göstermiş ve Irak ordusunun müdahalesi neticesinde Peşmerge güçleri Kerkük'ü boşaltmak zorunda kalmıştır. Erbil'in, Irak merkezi yönetiminin bu konuda dik duracağı ve kuvvet kullanmaktan çekinmeyeceği yönündeki mesajını doğru okuduğu görülmektedir. Barzani'nin yanlış bir adım atması ve direnmesi durumunda, Irak Silahlı Kuvvetleri ve Peşmerge güçleri arasında çıkabilecek bir çatışmada, olayların nereye varacağını kimse tahmin edemez. Bağımsız bir devlet vaadiyle tarih boyunca emperyalist devletlerin bölgedeki emelleri doğrultusunda kullanılan ve acı çeken Kürtlerin, bu defa daha akılcı bir davranış şeklini tercih edeceği ve merkezi yönetimle uygun bir diyalog ve uzlaşı içine gireceğini tahmin etmek yanlış olmayacaktır. Ancak, geleceğe dair bir değerlendirmede bulunarak şu tespitin altını çizmekte yarar bulunmaktadır: tüm bu gelişmeler Kürt milliyetçilerinin senelerdir hayalini kurdukları bağımsız ve büyük Kürdistan planlarını sonlandırmayıp sadece erteleyecektir. Bölgede yaşanabilecek önemli değişiklikler ve onun yaratacağı fırsatlar, Kürtlerin bu özlemi ile büyük devletlerin menfaatlerinin uyuşmasına elverişli bir zemin hazırlayabilir. Böyle bir durum, Kürtlerin bağımsızlık taleplerine meşruiyet sağlayabileceği gibi, bölge devletleri hariç olmak üzere, uluslararası toplumdan daha çok destek görmelerine imkân verebilir.

[46] Coğrafi tanımlaması yapılan Kürdistan'ın, Irak'ın yanı sıra Türkiye, İran ve Suriye'den de bazı bölgeleri kapsaması nedeniyle, tüm bu komşu ülkeler bağımsız bir Kürt devletinin varlığına asla müsaade etmeyeceklerini ifade etmişlerdir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. A. Füsun Arsava, Halkların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Tarihçesi ve Günümüze Getirdiği Problemler, Journal of Yasar University, 2013, dergipark.ulakbilim.gov.tr
2. Antonio Cassere, Self-Determination of Peoples, Cambridge University Press, 1995, p-14
3. Ali Hüseyin Ali, Uluslararası Hukukta Kendi Geleceğini Belirleme Hakkı, Yüksek Lisans Tezi, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013
4. Berdal Aral, Üçüncü Kuşak İnsan Hakları Olarak Kolektif Haklar, Siyasal Kitapevi, 2010, s-30
5. Cenap Çakmak, Rusya'nın Güney Osetya Politikası, Neo-Self Determinasyon ve UCM'nin Rolü, Bilge Strateji, Cilt 1, Sayı 1, 2009, s-57
6. Giuseppe Mazzini, The Duties of Man and Other Essays, Cosimo Inc, 2005, New York, p-125
7. J. Stalin, Marxism and the National and Colonial Question, A Collection of Articles and Speeches, London, 1941
8. Mustafa Şahin, Avrupa Birliğinin Self Determinasyon Politikası, Nobel Yayınları, Ankara, 2000, s-21
9. Rebecca Richards, The Catalans and Kurds might soon vote for independence, Independent, 21 September 2017
10. Rousseau, The Social Contract and other later political writings, Edited by Victor Gourevitch, Cambridge University Press, 2012
11. Serap Akipek, BM Örgütü Denetiminde Vesayet Altında Ülke Bulunmaması Sömürgeciliğin de Sonu Anlamına mı Geliyor, Ankara Üniversitesi Dergisi, Cilt 50, Sayı 1.
12. Thomas Hobbes, Leviathan, Edited by C.B. Macpherson, Penguin Books, 1985

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(13)

Yrd. Doç. Dr. Adem PALABIYIK[47]

BİLGİ VE DEĞER BAĞLAMINDA İSLAM SOSYOLOJİSİ'NİN MÜMKÜNLÜĞÜ ÜZERİNE BİR DENEME

AN ESSAY ON THE POSSIBILITY OF ISLAMIC SOCIOLOGY IN THE CONTEXT OF KNOWLEDGE AND VALUE

ÖZ

Batı'nın ortaya koyduğu ve içeriğini doldurmaya çalıştığı modernizm kavramı ile Müslümanlar belirli bir süre maalesef ilgilenmemiştir. Bu süreç içerisinde batının teorik birikimi ilerlemiş ve böylece Müslüman dünyası, yaşadığı sıkıntılar ile birlikte bilgiye ulaşmada önemli sıkıntılar yaşamıştır. Bilginin kökeni üzerine yapılan tartışmalarda rasyonellik ve pragmatistlikten uzak duran İslam dünyası ise bu kavramsallaştırmaların değer bağlamı üzerinde durmuş ve teorilerini bu kavram üzerinden geliştirmeye çalışmıştır.

Bu diyalektiğin sonucunda İslam üzerine yapılan vurgular neticesinde, batı karşısında bir İslam sosyoloji oluşturma gayretinde bulunmuş ve değerlerden bağımsız olmayan toplumsal inşa modelini tasavvur ederek, pratik hale getirme arayışına girmişlerdir. İşte bu çalışma bilgi ve değer kavramları arasında İslam sosyolojisinin mümkün olup olmadığı üzerine tartışmalar ve öneriler içermektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Sosyoloji, Batı, Bilgi, Değer.

ABSTRACT

Muslims did not use to consider for a certain period of time the modernism concept that the West introduced and endeavored to give meaning. Within this period, the theoretical accumulation of the West progressed, and thereby the Muslim world faced critical problems in reaching knowledge due to certain matters. The Islamic world, which used to keep away from rationality and pragmatism at the discussions related to the origin of knowledge, put emphasis on the value context of these conceptualizations and developed its theories based on this concept.

In result of this dialectic, it had an effort to establish an Islamic sociology vis-à-vis the West by underlining Islam. Also, by envisaging about the social construction model which is non-exclusive of values, it sought to make the Islamic sociology practical. Thus, this study embraces the discussions and proposals about the possibility of Islamic sociology between knowledge and value concepts.

Keywords: *Islam, Sociology, West, Knowledge, Value.*

[47] **Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, FEF, Sosyoloji Bölümü, adem.palabiyik@hotmail.com; Muş/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bilgi toplumu, enformasyon toplumu, sanayi sonrası toplum gibi betimlemelerin yaygın olarak kullanıldığı günümüzde, şaşırtıcıdır ki; bilgi ile birey ve toplumun ilişkilerini, bağlantılarını ve özellikle etkileşimlerini analiz eden çalışma pek azdır. Daha da şaşırtıcı olan, bilgi kavramının anlamını netleştirmekte çekilen güçlüktür (Anık, 2006: 1).

Hemen her şeyi açıklamak amacıyla kullanılan birçok kavram gibi bilgi kavramı da her şeyi tanımlar, betimler görünmekle birlikte, kendini anlatmaktan acizdir. Örneğin bilgi, kamera kayıtları gibi bireyin yaşamı boyunca gerçekleştirdiği kayıtlardan mı ibarettir? Yoksa genetik kodlarında mündemiç işaretler midir? Bir atölyeye giren her tür hammadde, "lojik"in insan hüneriyle yoğrulması sonucunda "teknolojik ürün"e dönüşüyorsa, işletmeye girdi olarak ne dahil olmuşsa onun adı bilgi midir? Toplumsal varlığı her bakımdan ifade edilebilir kılan kültürel simgeler birer bilgi midir? Yoksa bilgi alışverişi tarifine uygun işlevler ifa eden kitle iletişim araçlarının ürünlerine mi sadece bilgi demeliyiz? Daha da basit ama genel bir tanımlama ile kişinin bildiği ve bilmek zorunda olduğu örgün - yaygın eğitim kurumlarının öğrettikleri mi bilgidir? Yoksa yaşam deneyimi olarak algılananlar - bellenenler mi bilgidir? Çok okuyan mı bilir, çok gören - yaşayan mı? Kısacası bilgi kavramı, kullanıldığı alana, disipline ya da gündelik yaşamın icaplarına uygun anlamlar kazanmıştır. Bu da doğaldır. Zira her tanım, kavramın anlam alanını, kapsamını belirleyerek, onun ifade yeteneğini sınırlandırmaktadır. Kuşkusuz burada da, meramımıza uygun bir bilgi tanımı sunacağız ama bu tanım, bilgi kavramının anlamını tüketmeyecektir. Popüler sözlüklerde bilgi kavramına; "bir iş, konu, olay veya herhangi bir şey konusunda bilinen, malumat" denilmektir. Benzer ifadelerle; "bir konu ya da iş konusunda bilinen, bir konu ya da iş konusunda öğrenilen ya da öğretilen şey", "genel olarak ve ilk sezi halinde zihinsel olarak kavranmış temel düşünceler", "bir yargılama yapabilmek ve bir yargıya varabilmek için gereken öğelerin her biri", "bir şeyi bilme hali" şeklinde tanımlanmaktadır (Anık, 2006: 2). Demek ki bilgi, insanın doğal ve sosyal çevresiyle etkileşimi ve iletişimi sonucunda ortaya çıkan bir üretimdir. Sosyal ve doğal çevresini tarayan bir varlık olarak birey, bilgi üreten bir öznedir. Sosyal ve doğal çevrenin nüfuz alanı içindeki bir varlık olarak da birey, bilme etkinliklerinin nesnesidir. Başka bir ifade ile, "kendimiz ve çevremizdeki kişilere, olay ile süreçlere ilişkin düşüncelerimiz, başkalarınca da anlamlandırılıp, denetlenebiliyorsa, bunlar bilgi değeri taşıyor" demektir (Duralı, 2000: 43). Yani ortaya konulan bir düşünce, başkaları tarafından tespit ve tahkik edilebiliyorsa o bilgidir. Kısacası, bilgi özne ve nesne arasında kurulan bir bağdır (Cücen, 2001: 17). Bu bağları gündelik, dinsel, teknik, sanatsal, bilimsel gibi türlere ayırmak da mümkündür.

Peki, bu bağların dinsel alandaki ilişkilerini nasıl vurgulayabiliriz? Netice itibariyle bir bilgi ve değer ayrımının mı yapılması gerekir? Bilginin olduğu yerde değer, değerin olduğu yerde hangisini öncelikli olarak değerlendirmeye alabiliriz? Değer olan yer, bilgi ile doldurulsa, ortaya yeni bir sorun çıkmaz mı? Netice itibariyle değerlerin, çok eskiden beri işlenegeldiğine dair felsefede geniş bir anlamı vardır. Burada değer, her türlü amaç ve hedefler, ilgi ve çıkarlar, tutkular, idealler; her türlü güç ve iktidar etkenleri, ün ve şan hırsı, övme ve yerme, saygı ve saygısızlık, inanma ve inanmama, sözünde durma veya durmama, dürüst olma ya da olmama, sevgi ve nefret gibi (maddi-manevi, olumlu- olumsuz her türlü, benimsenen ve insan hayatında etkin olan) şeylerdir (Mengüşoğlu, 1983: 204).

Değerler ve Değerlerin Bağlamı

Krech'e göre de değerler, hangi obje ve hareketlerin iyi ve arzu edilir ve hangi obje ve fiillerin fena ve arzu edilmez olduklarına ait inançlara işaret ederler. Fert, değerleri kendi isteklerinden bağımsız ve grubu tarafından tasdik edilen, kişisel olmayan objektif istekler olarak algılar, bu bakımdan kişiler üstü bir muteberliğe sahiptirler. Fertler için grup değerleri, grubun malıdır (Krech, 1983: 209'den aktaran Aydın, 2011: 39). Tabi bu durum büyük din ve inanç sistemi ve toplulukları için daha anlamlı hale gelir. Değerlerin bir aşkınlık taşıması, inanç ifade etmesi üzerinde çok durulmuştur. Rokeach gibi bazı araştırmacılar her değerin arkasında bir inanç yattığını ifade etmişlerse de Güngör'ün de belirttiği gibi her değerin arkasında tek inanç değil, bir inanç topluluğu yer alabilmektedir. Mesela İslâm'da mahremiyet değerinin bir tek nedeni yoktur, bazılarının tespit edemeyeceğimiz kadar nedeni vardır. Mahiyet itibariyle ve sonuç olarak denilebilir ki değer, olumluluk ölçekleri olarak karşımıza çıkan ve dolayısıyla grupça benimsenen, gerçekleştirimi somut olsa da

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yalın biçimiyle soyut olan, bir inanca dayanan ve aşkınlıklar taşıyan ve dolayısıyla da din ile içten bağlantıları bulunan önemli beşeri bir olgudur. Onun için değerin bazı özelliklerini daha yakından görmekte yarar vardır (Aydın, 2011: 40). Değerlerin bu özellikle aynı zamanda onların bir norm haline gelemsi demektir. Bilgi ve değer arasındaki çatışmanın da kaynağı aslında burada yatmaktadır. Çünkü bilgi genel geçer bir yön arz ediyorsa, değer yer ve zamana göre de değişebilmektedir. Bir yerdeki değerlerin, o yerin bilgi entelijansiyasına göre değerlendirilmesi ya da bu epistemik cemaatin vurgularını benimsemesi, yine değer ve bilgi çatışmasının başlangıcı sayılabilir. Peki o halde değerlerin soyutluktan çıkıp, biçimlendikleri yerler neresi olabilir? Aydın bunu şöyle dile getirir: "Değerlerin soyutluktan çıkıp ilk biçimleniş yeri yargılardır. Bir şeyin iyi, güzel, yarayışlı gibi kavramlarla ifade edilişi değerlerin yargılaşmasını gösterir. Mesela "özgürlük iyi bir şeydir" önermesi özgürlüğün; "adalet en temel bir insani olgudur" önermesi adaletin, birer yargılaştırma örnekleridir. Yargılaştırma değerlerle ilgili ilk algılayış biçimimizdir ve çoğu kere burada fazlaca bir problemle karşılaşmayız. İyilik yapma konusunda çarpıtılmış bir kişisel algı yanılgısıyla "iyilik yap kötülük bul" diyen pek az insana rastlarız. Kahir ekseriyetin kanaati iyiliğin iyi bir şey olduğudur. Değerlerin dışlaşmasının ikinci bir aşaması normlardır. Yani değerler kurallaşarak dışlaşırlar ve davranış ölçüsü olurlar. Kuralların yargıdan farkı daha somut ve pratiğe dökülebilir olmalarıdır. Yani normlar bir kanaat belirtmekle kalmaz, bir şeyin yapılması ve yapılmamasını ve hatta bunların getirisini ifade eder. Esasen mükâfat ve cezaları belirleyen normlar birer değerin açılımlarıdırlar (Fichter, 1990: 135'den aktaran Aydın, 2011: 42). Meselâ burada insan hayatının önemli olmasına ilişkin bir yargının ötesinde, öldürmenin kötü olduğuna ve bu eylem sahibinin mutlaka cezalandırılması gerektiğine ilişkin bir kural vardır. Bu ceza her şeyden önce insana atfedilen değerle ilgilidir. Bir seçkinci yasası olmayan hukuk, değerlerin normatif dışlaşmasının en belirgin örneğidir. Değerlerin dışlaşmasının bir üçüncü aşaması, kurumsallaşmaları sağlamalarıdır. Belli ihtiyaç ve eylemlerin süreklilik kazanmış gerçekleşme şekilleri olan kurumlar değer ve normlar çerçevesinde ortaya çıkarlar. Mesela din alanı değerlerin norm ve kurumsallaşmalara sahne oluşunu gözlediğimiz bir alandır. Bu bağlamda tevhid inancı din bakımından en yüksek değerdir. Namaz bu değerin bütün yansımalarını üzerinde taşıyan, belli yer ve zamanda belli bir tarzda gerçekleştirilen kurumsallaşmış bir değerdir. Değerlerin fonksiyonunu icra etmek üzere dışlaştığı dördüncü ve son alan insan eylemleridir. Şüphesiz değerlerden beklenen, eylemlere yansımalarıdır. Bir bilgi olarak kalmış bir değer, hedefini bulamamış bir değer demektir. Ancak değerin bir eylem olarak gerçekleştirimi etkin olabilmelerine, ikinci türden şartlara bağlıdır ki sosyal bilimciler bunu değerlerin tutum ve davranışlar üzerindeki etkileri olarak ele almaktadırlar. Biz buna kısaca değerlerin etkin olma şartları diyebiliriz" (Aydın, 2011: 42). Bu etkin olma şartları, bize bilgi ve değer arasındaki uçurumu da göstermektedir. Çünkü, değerin bilgi kaynaklı olduğu savunusu, konu özellikle din ile alakalı olduğunda bazı sıkıntılara sebep olmaktadır. Bilgi kaynaklı olarak izah edilemeyen bazı hususların, değerlerle ifade edilme tarzı daha doğru bir yaklaşım olacağı için, değerlerin somutlaşması da bu açıdan önem arz etmektedir. Vahiy kaynaklı bir din, tabi ki belli bilgi bağlamlarında ele alınacaktır ama dini ileri sürdüğü değerlerin, bilgi ile açıklanması yolunun tercih edilmesi, ileri sürülen değerlerin bilgi ile yeniden yorumlanmasına neden olacağı ve esas itibariyle anlamını kaybedeceği için kanımızca tercih edilebilecek bir yaklaşım değildir. Örneğin İslam dininin, bir din olarak kabulü onun belli bilgi birikimleri çerçevesinde sorgulanmasını tabi kılabilir ama dinin özünde sahip olduğu değerlerin, yeni bir bilgi birikimi ile izah edilme ihtiyacının ortaya çıkması, sahip olunanların anlam kaybetmesine sebep olacaktır. Bunun nedeni ise hangi tür bilginin kaynağının doğru olma ihtimalinin tartışılmasıdır. Bu açıdan bilgi ve değer ayrımının bu tür somut olmayan konularda yapılması ve değerlerin izah edilmesinde, nasıl bir bilgi kanalının kullanılıp kullanılmayacağı önceden kestirilebilmelidir. O halde bir İslam sosyolojisinden bahsedilecekse, bilgi ve değer bağlamında nasıl bir yol tercih edilebilir? Açıktır ki, bunun için ilk adımın, bilgi ve değer ayrımının yapılması ile başlaması gereğidir. Çünkü "değerlerin etkinliği ve bunun sürekliliği biraz da onların kaynak ve kökeniyle de yakından ilgilidir. Aşkın (kutsal) kaynaklı değerler daha bir kalıcı belirleyiciliğe sahiptirler. En önemli insani olgulardan birisi olan dinin tarihsel fonksiyonu da budur. Toplumsal kökenli aşkınlıklardan da söz edilebilirse de asıl aşkınlık dine aittir. Gerçekten de din- değer ilişkisi hem değer ve hem de din alanının önemli konularından birisidir. Hemen belirtelim ki dinin değerlerle olan ilişkisi, sadece, dini olarak nitelenen bir grup değerin oluşmasındaki etkinliği değildir. Yerine göre din, doğrudan dinsel olmayan değerlerin hiyerarşisini sağlayarak, yerine göre

aşkın kökenler sağlayarak onları daha işlevsel hale getirir. Çünkü din, mensuplarına, dünyayı daha özel bir projeksiyonla kavrayacak metafizik bir dünya görüşü ve hayat anlayışı verir. Bu durum bir dine giren herhangi bir ferdin kutsal dışı meselelere karşı bir tutum takınması ve mesela tabiat, ruh ve kültürü belli bir açıdan değerlendirmesi sonucunu doğurur" (Aydın, 2011:43).

İslam Sosyolojisine Doğru

İslam sosyolojisi ifadesi zaman zaman çeşitli kitap ve yazılarda geçen ve genellikle açık bir anlama sahip olduğu izlenimi veren bir bileşimdir. Ne var ki, daha yakından bakıldığında ilk bakışta basit gibi görünen bu terkibin öyle olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu ifade değişik yerlerde değişik anlamlar taşımakta olduğu gibi, aslında ona dair İslami sosyoloji ya da İslamcı sosyoloji vb. gibi varyantlar da ortaya çıkarabilmektedir. Burası elbette, çok fazla ayrıntı gerektirecek olan bu varyantlara girmenin yeri değildir . (Toker, 2009: 91). Buradaki amaç, İslam sosyolojisi ifadesi kullanıldığında akla en çok gelen isimler arasında yer alan İranlı düşünür ve ideolog Ali Şeriati'nin bu kavram çerçevesinde yerinin ne olabileceği noktasında esasen bir süreden beri hitap olunan bu konuda yeni ve eleştirel bir bakış açısını denemektir. Konuya buradan bir giriş yapabilirsek şunları ileri sürebiliriz ki, Şeriati, bu bağlamda ele alınabilecek bir düşünürdür. İslam sosyolojisinin mümkünlüğü üzerine akıl yoran ve bunun nasıl olabileceği hususunda farklı görüşleri dile getiren de kendisidir. Ali Şeriati'nin düşünceleri etrafında şekillenen ve çeşitli şekillerde değerlendirilen farklı bir İslam sosyolojisi tipi daha bulunmaktadır. Bu tipin en karakteristik yönü kuramsal içeriklerin dışında taşıdığı aktivist-eylemci boyuta sahip oluşudur. Çünkü kişilik varlıkta temellenir ve toplumda ortaya çıkar (Müminoğlu, 2016: 12). Bu yüzden o *İslamcı sosyoloji* şeklinde de ifade edilmektedir. Nitekim burada ele alınan konuyu da bu yaklaşım biçimi oluşturacaktır.

Biz, bilgi ve değer bağlamında konuya başlangıç yaparsak, değer ile başlanması gerektiğini vurgulama yolunu seçeceğiz. Çünkü dinin değerleri ve bilgileri farklı izahat alanlarını içermektedir. İşte bu değer olgusu bağlamında belki de ilk sorulacak soru şudur? Gerçek İslami öz nedir? Bu soru bilgi değil, esas olarak değer ile cevaplanması gereken bir sorudur. Şeraiti buna şöyle cevap vermektedir: " İslam, özü itibariyle diri ve yaşayan bir öz'dür" (Şeriati, 2009: 40). Bu öz, bizim sosyolojik anlamda dile getirdiğimiz yabacılaşma ile de paralel bir yapı seyreder, çünkü İslam'ın bir din olarak kendine yabancılaşması, onun kendi öz benliğinden uzak durmasına da sebep olacaktır. Bilgi, Batı kökenli bir menşei'ye sahiptir. Biz, İslam sosyolojini de bu menşei ile açıklayamayız. Çünkü her toplumun farklı bir yaşama biçimi, yani farklı bir sosyolojisi vardır ve herhangi bir sistem şekil ve muhtevadan oluşur (Koyuncu, 2015: 719). Böylece farklı bir sosyoloji kendi değerleri çerçevesinde yeni bir metod kurma gücüne sahiptir. Her toplum batı gibi sanayi devrimini olağan bir biçimde yaşamayı başaramadı, bu yüzden Batı da icat edilen kavramlar ile başka toplumların sosyolojisini de oluşturmak o kadar hatalı olacaktır. İslam sosyolojisi, kendine has bir yapı arz etmektedir. Geçmişte yaşadığı kırılmalar, Batı ile paralel bir yapı arz etmez. Sınıf, statü, feodalite, vb. kavramların Batı literatürü ile Doğu literatüründen yer alış biçim tamamen farklıdır. Bu yüzden biz, bir İslam sosyolojisinden bahsedeceksek, bunu ancak İslami bir toplumun kendi iç dinamiklerine bağlı kalarak açıklama gereği duymak zorunda olacağız. İslam'ın özündeki değerler, Batı sosyolojisini sahip olduğu değerler ile çok uzak olabilir, o halde yaptığımız sosyolojiyi bir batı sosyolojisi kılıfı içerisinde mi açıklayacağız, tabi ki hayır. O halde yapmamız gerekir. Batı'nın kendi iç dünyasını yansıttığı gibi, bizim de İslam'ın dünya ve değerlerini yansıtan bir sosyoloji geleneği geliştirmemiz gereğidir. Bu açıdan değerden başlayacaksak yapmamız gerek şey, "o dinin, öncelikle tanrısı, kitabı, peygamberi ve yetiştirdiği simalar iyi bilinmelidir" (Şeriati, 1998: 68-69). Evet, netice itibari ile bunlar bilgi ve değer bağlamında ortak bir paydada birleşebilir fakat işin özüne inildiğinde karşımıza çıkan değer olgusu bir İslam sosyolojisi oluşacaksa, onun en önemli mihenk taşı olarak karşımıza çıkacaktır. O zaman karşımızda başka bir sorunda kendini varetme imkânı bulur, o da bunu anlatacak aydın sorunu. Aydın, netice itibariyle yön gösterendir ve kendi toplumsal değerlerinden bağımsız bir yapı da arz edemez. Şeriati'ye göre aydın, "peygamberi bir misyon üstlenmeli ve temel özellikleri bunlar olan "öze dönüş" hareketini başlatmalıdır. Aydın aynı zamanda ideal bir insan olmak durumundadır. İdeal insan, tabiattan kalkarak Allah'ı anlamaya çalışır; İnsanlığı arar, Tanrı'ya ulaşır" (Şeriati, 1998: 126-127). Konuya

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

buradan yaklaşırsak, bir İslam sosyolojisinin bilgi ile başlayabileceğinin de pek mümkün olmadığı kanısında varabiliriz. Çünkü, öncelikle bir şeyi anlamakla başlıyor her şey, bilmek yetmiyor bir yerde. Bu bilme eyleminde yaşanan sıkıntı, bizi mecburen değer bağlamına sevk ediyor.

Doğu ve Batı Değerlerinin Bağlam Karşılatırımında İslam Sosyolojisi

O halde biz İslam sosyolojisini, değer bağlamında ela alabiliriz. Bu sosyolojinin en önemli değeri tabi ki ontolojisi olacaktır. Ontolojik olarak başlamanın ilk adımı tevhidi bir dünya görüşünün olmasıdır. Şeraiti, bilginin yanında, aynı zamanda vahiy ve peygamberin sünnetlerinin de üzerinde durmaktadır (Şeriati, 1998). Bunlar aynı zamanda İslam toplumun bir arada tutan ve onun sosyolojisinin oluşmasında önemli bir etken olan değerleri oluşturmaktadır. Bunlar hm İslami değerler hem de İslami bilgilerdir. Bu bilgiler ışığında İslam'ın metodolojik yönü de statik olmamalıdır. Durağan bir sosyolojisini olması söz konusu değilken ve İslam'ın da statik olmadığı bilinmekteyken, Batı sosyolojisinin kavramlarıyla da, İslam sosyolojisini açıklamaya pek mahal kalmamaktadır. Çünkü İslam sosyolojisi, kendisini açıklayacak, kendi içi dinamiklerini ortaya koyabilecek güçtedir. Şeriati'ye göre Hıristiyanlık, ilk dönemlerinde reformist bir dindi fakat Roma döneminde statik bir hal aldı ve devlet dini oldu, aynı şekilde bir ideoloji olarak sosyalizm de önceden reformist öğeler içermekteydi fakat daha sonra diktatör bir sisteme dönüştü (Şeriati, 1995). Fakat İslam öz itibari ile tüm toplumsal değişimleri hala açıklayan bir yapı arz etmektedir. Ayetlerin yeni yeni yorumları bile, her defasında farklı bilgilere ulaşılmasına sebep olmaktadır. İslam'ın bu dinamik metodolojisi, batı kaynaklı olmayan bir İslam sosyolojisinin oluşması adına en önemli etkendir.

Batı toplumlarında bilindiği gibi sosyoloji, toplumsal devinimler ile birlikte kendini ortaya koyma fırsatı yakalamıştır. İslam toplumunda da bu devinim, Hicret ile başlatılabilir. Başka bir deyişle, ilkel bir topluluğun, yaşadığı yurdu bırakıp başka bir yere göçmeden medenileşebileceğini gösteren tek bir örnek yoktur (Eliaçık, 2009: 66). Tıpkı Marx'ın ilkel ve gerçek komünizmden bahsettiği gibi, Şeriati de ilkel ve ileri tek tanrıcılıktan söz etmektedir. Şeriati'ye göre manevi ve dinî bir sınıfın evrimi önemli bir boyutu temsil etmektedir. Bu zümre, ortaya çıkan sınıflarla dolu toplumları haklılaştırmakta, meşrulaştırmakta ve etkili bir şekilde desteklemektedir. Bu zümre ile diğer sınıflar arasındaki bu türden bir ilişki, kavga ve zıtlaşma aşamasının önemli bir sosyal yönünü oluşturmaktadır. Sosyal-ekonomik çelişkiler döneminde yönetici sınıf, bir iç işbölümünden dolayı parçalanmaya uğramıştır. Onun fonksiyonları, artık bu yeni "siyasî baskıcılar", "ekonomik sömürücüler" ve "dinî aptallaştırıcılar" üçlüsüne indirgenmektedir. Bunların her biri bu yönetici üçlüsünün oluşturucu bir parçası olarak farklı bir işlev görmektedirler. Ancak üçünün ortak amacı, insanları kendi dar çıkarlarına boyun eğdirip, köleleştirmektir. Bu dönemde kötü yönetici üçlü, kendisini Tanrı'nın yerine geçirerek çoktanrıcılık döneminin öncülüğünü yapmaktadır. Şeriati, dinî çoktanrıcılık kavramıyla – şirk- sosyo-ekonomik sınıflarla dolu bir toplum kavramı arasındaki bağlantının Kur'an'dan kolaylıkla çıkartılabileceğini iddia etmektedir. Bu bakımdan dini, kitlelerin afyonu olarak niteleyen Ondokuzuncu yüzyılın Batılı aydınlarının görüşünü destekleyen Şeriati, onların atıfta bulundukları dinlerin, 'resmî ruhban'ların eline geçen çoktanrıcı dinler olduğunu iddia etmektedir. O, tek tanrıcı düşüncenin misyon ve amacının 'zenginlik', 'siyasî güç' ve 'din' üçlüsünü yıkmak suretiyle 'özgürlük, eşitlik ve sınıfsızlık'ın yeniden eski haline getirilmesi olduğunu hararetle ileri sürmektedir. Diğer yandan bu düşünceleri etrafında tarihi açıdan kendi toplum tipolojisini ve evrimini ortaya koyan Şeriati'ye göre insan, tarih ve toplum diyalektik bir temelde dinamizm göstermektedir. Bu evrimleşen dinamizm ise kaynağını sınıf olgusu ve sınıf çelişkisinden almaktadır. Nitekim bu dinamiği ele almak yükümlülüğündeki sosyoloji de diyalektik temel üzerine kuruludur ve toplum, biri "Habil", diğeri "Kabil" olmak üzere iki sınıftan oluşmaktadır (Toker, 2009: 96). Habil, insanların hiçbir şeyi tekelleştirmediği, tabiatın nimetlerin serbestçe yararlandığı çobanlık, avcılık ve balıkçılık döneminin sembolüdür. Kabil ise tamamen, tamah, tekelcilik, özel mülkiyet, bencillik, mülk hırsı gibi farklı realitelerin sembolüdür. Kısa da Habil'in kurban olarak deve, Kabil'in ise buğday getirmesi birinin çoban, diğerinin ise çiftçi olduğunu gösterir. Kabil'in, Habil'i öldürmesiyle birlikte efendi ile köle, yönetici ile yönetilen, sömürücü ile sömürülen, katil ile maktul çatışması başlamıştır. Kabil sınıfı, insanlık tarihi boyunca sürekli egemen olan sınıftır, Habil ise mazlum ve yönetilen halkı temsil eder. Kabil kutbunun üç yüzü vardır; zer, zor ve tezvir. Kuran'da zikredildiği haliyle bu üç yüzden Firavun siyasi gücü, Karun zenginlik

ve ekonomik gücü, Haman ise resmi dini yönetici ruhbanlığı tasvir eder. Kabil'in silahı dindi, Habil'in de silahı dindir. Ama kabil'in silahı şirk dinidir (Şeriati, 1998; 97-112). Şimdi bu olgulara bakıldığında bir İslam sosyolojisinden bahsetmek için Batı'nın üretmiş olduğu hangi kavramlara sığınılabilir? Çünkü İslam tarihini açıklayacak herhangi bir sosyolojik değer ne yazık k i tek başına mevcut değildir. İşte Batı'nın sosyolojik literatüründeki bu sosyolojik kavram eksikliği, İslam ile ilgili değerlerin tam olarak izah edilememesine ve bilgi, değer çatışmasına sebep olmaktadır. Aslında bir de İslam sosyolojisinde, Batı'ya ait olmayan bir değerden daha söz edilebilir; bu da Molla'lardır. Mollalar, entelektüel gibi toplumdan bağımsız bir yapı arz edememekteler. Mollalar, akademisyenlerin yaptığı gibi fildişi kulelerden bakmamalı, onlar da Şeriati'ye göre medreselerinden dışarı çıkmalıdırlar. Bir kere bir değer olarak İslam'ın, Marx izahatı ile Batı'da değerlendirimi oldukça yanlıştır. Marx, din için kitlelerin afyonu ifadesini kullanırken, bunu İslam'a atfetmek oldukça anlamsızdır. Çünkü İslam, özü itibariyle dinamik bir yapıyı arz eder ve hiçbir mümine geçici hazlar verme peşinde değildir. Eğer biz, bilgi kuramını burada İslam'ın göbeğine oturtmaya karar verirsek, o halde İslam'ın sahip olduğu değerlerin yok sayılmasına da vesile olmuş oluruz. Doğu paradigmalarının, Batı paradigmaları içerisinde eritilmesi, bizim değer ve bilgi arasında gidip gelmemizden başka bir şey olmayacaktır.

İslam'ın dinamik yapısı, özü gereği özne olmanın niteliklerini de ortaya çıkarır. Ben idrakinin gerçekleşeceği bu süreçte, İslam ile birlikte benliğin farkına varılması da önemlidir. Şeriati'nin de değindiği lakin daha çok Foucault ile bağdaştırılan özne kavramının, sosyoloji üretmedeki etkisi ise unutulacak bir özelliğe sahip değildir. Foucault'un özne vurgusu ile ortaya koymaya çalıştığı işlevselliğin pratiği ile bizim ileri sürdüğümüz ben idraki hemen hemen aynı olguya karşılık gelmektedir. Özne yukarıda da ifade edildiği gibi süreci yöneten ve sonlandıran bir anlam taşırken, ben idrakinin de sürecin sonuna doğru benzer bir niteliğe sahip olacağı söylenebilir. Sürecin sonu ise medeniyet kavramı ile özdeşleşecektir. Çünkü batıdaki özne pratiği doğuda medeniyet ile karşılık bulmaktadır. Davutoğlu'na göre "Kimlik, sosyal tanınma temelinde gerçekleşen ilişki-bağımlı bir bilinç olarak iki tarafı gerekli kılarken, ben-idraki bir karşı tarafa ya da sosyal bir tanınmaya ihtiyaç hissetmeyen bireysel bir şuur halini yansıtır. Kimlik sosyal, iktisadi ve siyasi otorite tarafından tanımlanabilen ve verilebilen bir nitelik taşırken, özneyi esas alan ben-idrakinin herhangi bir başka otorite tarafından tanımlanabilmesi de, tasfiye edilebilmesi de imkânsızdır" (Davutoğlu, 1997: 11). Bu bağlamda be idraki, özne kavramının daha da üstünde yer alabilmektedir. Batılı değerlerin kendi niteliklerini barındıran tanımlamaların doğu toplumları için benzer anlamları geçerli olmadığı için, öznenin batı ve doğu toplumları arasında anlamı da farklılaşmaktadır. Bir yandan da özne, doğu toplumlarında daha geniş anlam içermekte ve böylece bizzat söylemin ve formun kendisine dönüşebilmektedir. Davutoğlu bu durumu şu örneklerle ifade etmiştir: "Yine göçebe Rus kabilelerin Ortodoksluğu kabul ederek Doğu Roma birikimine intibak etmeleri de, III. Roma ideali ve Çar kavramı da dahil olmak üzere Rus kimliğini oluşturan temel referans ölçüsü olmuştur. Türklerin İslamlaştıktan sonra Selçuklu tecrübesinden geçerek ulaştıkları Osmanlı medeniyet birikimi de benzer bir ben-idraki dönüşümünün eseridir ve modern Türk kimliğini bu ben-idraki dönüşümünden bağımsız şekilde tanımlayabilmek mümkün değildir. Modern Türk kimliğini bu unsurlardan ayrıştırarak tanımlamaya çalışan ve İslam-öncesi Anadolu kültürlerine dayandırılan tarih tezlerinin başarısızlığı, ben-idrakine dönüşmesi mümkün olmayan merkezî ve soyut kimlik uyarlamalarının, tarihî ve zihnî temele oturan sağlam bir ben-idraki zemini karşısında yetersiz kalmış olmasındandır. Sovyet kimliğinin Rus kimliği karşısında tutunamaması da, tarihî zeminden koparılmış batı-eksenli seküler Türk kimliğinin, İslam medeniyetinin unsurları ile bezenmiş ben-idrakini, merkezi otoritenin gücüne ve iradesine rağmen, bir türlü tasfiye edememesi de, medeniyet ben-idrakinin siyasi irade ile tayin edilmesinin imkânsızlığındandır" (Davutoğlu, 1997: 77-78).

Yukarıdaki örneklere bakıldığı takdirde ben-idrakinin temel niteliğinin bir medeniyet kurma ve devam ettirme sürecinin başlangıcı olduğu kabul edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu dahi Osmanlı medeniyetinin bir parçası olarak devam ettiği için, Osmanlı medeniyetinin ve ben idrakinin etkileri bu bağlamda hala devam etmektedir. İşte İslam toplumlarının sahip olacağı ben idraki sayesinde, batı karşısında yeniden inşa sürecinde önemli kazanımlar sağlanacaktır. Bu kazanımların sağlanacağının işaretleri ise yine batının kendisidir. Özellikle Husserl ve Heidegger'in söylemleri bu ifadelerimize kaynaklık edecektir (Kalın,

2016: 30-37). Böylece batı karşısında ortaya konulacak bir ben idraki, süreç sonunda varlık idrakine dönüşecektir. Ontolojik açıdan ben'e dönüş bir varlık sorgulama ve bulma sorunudur. Müslümanların ise böyle bir sorunu hiçbir zaman olmamıştır. O halde Müslümanların yapacağı ilk pratik, varlık meselesinde Allah'a kul olduklarını hatırlayıp, ben'i Müslüman kimlik ile birleştirmektir. İzzetbegociç'in belirttiği gibi İslam'ın temel parolasının Allah'ın birliğinin unutulmamasıdır. Bu parola ise her Müslümanın her gün söylediği La ilahe İllallah'tır (İzzetbegoviç, 2010: 102). Bu parola biz Müslümanları, batının kendi akılları ile ürettiği tanrılardan da kurtaracaktır. Çünkü İslam'ın başlangıcı bizzat Hıristiyan inananlarının tescili ile başlamıştır.

SONUÇ

Yukarıda ifade edilenler ile birlikte tarihsel açıdan farkına varılması gereken özne olma bilinci ile üretilecek yeni bir sosyoloji bilimsellik açısından da vazgeçilmez hale gelebilir. Şeriati işin bu boyutunu, yani bilim ve bilimsellik üzerine görüşlerini İslam'a ilişkin bilgilenme tarzları bağlamında dile getirmektedir. O, İslam konusunda ikili bir ayrıma gitmekte ve Kültür olarak İslam ile İdeoloji olarak İslam şeklinde iki tip bilgi tarzı ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisinde kültür ve İslami ilimler anlamında bir teolojik, yorumsal ve tarihi düşünceler kompleksinin varlığı söz konusudur. Bunların hepsi bir araya getirilerek İslami bilimler denilen alan oluşmuştur ve bunlardan her birinin özel bir çalışma alanı bulunmaktadır. Burada yapılan şey, ilmi çalışmaya girişilmesi, teknik bilgilerin elde edilmesi ve alanda uzmanlaşılmasıdır. Buna karşılık ideoloji olarak İslam adını verdiği bilgi tipinde ise söz konusu olan bilimsel bir uzmanlık bilgisi değil, bir düşünce ekolü, kültür değil, bir inanç sistemidir. Yine burada İslam'ın bir bilimsel ve teknik malumatlar deposu olarak değil, bir beşeri, tarihi ve entelektüel hareket olarak anlaşılması söz konusudur. Buradaki, bir din bilgininin zihnindeki eski dinî bilimler değil, bir entelektüelin bir ideoloji olarak İslam hakkındaki görüşüdür. Şeriati kendi İslambilim dediği şeyin de bu şekilde öğretilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla burada açıkça ideolojik olan, bilimsel olanın önüne geçirilmekte ve tercih edilmektedir. Tabii, burada bir taraftan bilimsel olana karşı eleştirel ve reddedici bir tutum sergilenirken diğer taraftan sosyoloji ve antropoloji gibi bilim dallarına sık sık atıfta bulunmak da Şeriati bakımından dikkat çeken çelişkiler arasında bulunmaktadır (Toker, 2009: 101). Yani onun yaptığı esas olarak İslami değerlere dayalı bir **Ütopya** kurabilme becerisidir.

Bilgi, insanın doğal ve sosyal çevresiyle etkileşimi ve iletişimi sonucunda ortaya çıkan bir üretimdir. Sosyal ve doğal çevresini tarayan bir varlık olarak birey, bilgi üreten bir öznedir. Sosyal ve doğal çevrenin nüfuz alanı içindeki bir varlık olarak da birey, bilme etkinliklerinin nesnesidir. Başka bir ifade ile, "kendimiz ve çevremizdeki kişilere, olay ile süreçlere ilişkin düşüncelerimiz, başkalarınca da anlamlandırılıp, denetlenebiliyorsa, bunlar bilgi değeri taşıyor" demektir (Anık, 2006: 4). Esasen bir İslâm toplumunda da değerler, dini - sosyal, ancak ilkece ayrılabilirler. Meselâ "para" bizatihi dini bir değer değildir, ama genel değer çizgisi dini olan bir toplumda para da bu göstergede bir yerlere yerleştirilir ve dolayısıyla para bu çerçevede bir dini anlam kazanır. Bu süreçte aslında her şey dinselleşmiş olmaz, ama din bir projeksiyon sistemi olarak her şeye yansımış, her şey bir biçimde onunla ilgili hale gelmiş olur. Buradan da hareketle diyebiliriz ki insan eylemlerinin, tutum ve davranışlarının gerisinde tek türden bir değer değil, bir değerler kümesi bulunmaktadır. Yani eylemler, birbirleriyle ilişkisi bulunan değerlerin ortak sonucudur (Aydın, 2011: 43). Değerlerin ortaklığı benzer eylem biçimleri yol açıyorsa, o değerlerin toplumda karşılık bulmuşluğu sosyolojik bağlamda kanıtlanmış demektir. Anlaşılmaktadır ki İslami değerlerin özdeşleştiği bir toplumda da toplumsal pratikler bu değerler üzerinde inşa edilebilir, yorumlanabilir ve yeniden inşa edilebilir.

KAYNAKÇA

1. Anık, Cengiz, (2006) "Bilgi Sosyolojisine Göre Bilginin İşlevi ve Bir Model Denemesi", BİLİG, Güz, 39, s.1-29.
2. Aydın, Mustafa, (2011) "Değerler, İşlevleri ve Ahlak", Eğitime Bakış, Yıl: 7(19), s.39-45.
3. Cücen, Kadir. (2001), Bilgi Felsefesi, Bursa: Asa Kitapevi
4. Davutoğlu, Ahmet (1997) "Medeniyetlerin Ben İdraki", Divan Dergisi, 1, s.1-53.

5. Duralı, A. Teoman, (2000), Felsefe Bilime Giriş, İstanbul: Cantay Kitapevi.
6. Eliaçık, R. İhsan, (2009) "Ali Şeriati; Düşünce Dünyası, Çağrısı ve Misyonu", Ali Şeriati Yıllığı, Der: Mustafa Yılmaz. Kocaeli, GezginYayınları, s.3-78.
7. İzzetbegoviç, Aliya, (2010) İslami Yeniden Doğuşun Sorunları, çev: Rahman Ademi, Fide Yayınları. İstanbul.
8. Kalın, İbrahim. (2016) Ben, Öteki ve Ötesi, İnsan Yayınları. İstanbul.
9. Koyuncu, A. Ayhan (2015) "Dört Farklı Perspektiften İslam Demokrasi Tartışmaları", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(3), s.705-727.
10. Mengüşoğlu, Takiyettin (1983) Felsefeye Giriş, İstanbul: Remzi Kitapevi.
11. Müminoğlu, Kasım, (2016) "Nikolay Berdyayev ve Sartre Felsefesinde Kişilik Ve Özgürlük Problemi", Dini Araştırmalar, 19 (48), s, 9-24.
12. Şeriati, Ali, (1995) Ne Yapmalı, çev: Muhammet Hizbullah, İstanbul: Birleşik Yayınları.
13. Şeriati, Ali, (1998) İslam Sosyolojisi, çev: Kenan Sökmen, İstanbul, Birleşik Yayınları.
14. Şeriati, Ali, (2009) Öze Dönüş, çev; Ejder Okumuş, Ankara, Fecr Yayınevi.
15. Toker, İhsan, (2009) "İslam Sosyolojisi Kavramı ve Ali Şeriati Üzerine Kritik Bir Yaklaşım", Bilimname, XVI (1), s.91-105.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(14)

Doç. Dr. İlkin GULİYEV[48]

GÖVSİ TEBRİZİ'NİN DİLİNDE KULLANILMIŞ ŞART YAN CÜMLELİ VE KARŞILAŞTIRMA YAN CÜMLELİ BİRLEŞİK TÜMCELERİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

STRUCTURAL FEATURES OF COMPARATIVE CONDITIONAL CLAUSES AND COMPLEX SENTENCES IN THE LANGUAGE OF GOVSI TABRIZI

ÖZ

XVII. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının ünlü temsilcisi Qövsi Tebrizi'nin şiirlerindeki dil olguları dönemin edebi dilinin leksik ve gramer özelliklerini ortaya çıkarmak için zengin malzemeye sahiptir. Bu açıdan şairin şiirlerinin dilinde kullanılmış şart yan cümleli ve karşılaştırma yan cümleli birleşik tümcelerin yapısal özelliklerinin incelenmesi güncellik arz etmektedir.

Makalede de şairin dilindeki şart yan cümleli ve karşılaştırma yan cümleli birleşik tümceler araştırılmış, çağdaş Azerbaycan dilindeki aynı türden olan cümlelerle karşılaştırılma yapılmış, yan cümleleri ana cümleye bağlayan araçların çok çeşitliliğinden bahsedilmiş, XVII. yüzyıl Azerbaycan edebi dilinin sentaktik manzarası hakkında fikir oluşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gövsi Tebrizi, gramer özellikler, cümle.

ABSTRACT

Linguistic facts in the poems of the outstanding representative of the XVII century Azerbaijani literature Govsi Tabrizi gives us rich material for the identification of lexical and grammatical features of the literary language of that period. From this point of view the study of structural features of conditional clauses and comparative complex sentence used in the language of Govsi Tabrizi is very important.

The comparative analysis of those sentences with the sentenses in modern Azerbaijani language, as well as the ways of the connection of the subordinate clause to the main sentence are investigated in the article. The author also tries to provide more complete information about the syntactic pattern of the Azerbaijan literary language XVII century.

Keywords: *Govsi Tabrizi, grammatical features, sentences*

[48] **Kafkas Üniversitesi, doçent, guliyevilkin@mail.ru; Kars/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində özünəməxsus dəst-xətti ilə seçilən, klassik poeziyanın sirlərinə və ana dilinin incəliklərinə dərindən bələd olan Qövsi Təbrizi yüksək səviyyəli ədəbi-bədii dil nümunələri yaradaraq XVII əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə öz adını yazdırmağa müvəffəq ola bilmişdir. Y. Seyidov şairin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixindəki rolu ilə bağlı yazır: "Füzuli ədəbi məktəbinin qüvvətli davamçısı olan Qövsi klassik şeir dilimizin sadələşməsi yolunda ciddi addım atmışdır. Bu mənada, Qövsini bir növ Şah İsmayıl Xətai ilə müqayisə etmək, onu "XVII əsrin Xətaisi" adlandırmaq olar. Belə ki, ədəbi dilimizin (yazılı şeir qolunun) inkişaf tarixindəki mövqeyinə və roluna görə Xətai Nəsimi və Füzuli arasında körpüdürsə, Qövsi, Füzulini Vaqiflə birləşdirir" (Seyidov, 2007: 385). T. Hacıyev isə şairin şeirlərinin dilinə nəzər saldıqdan sonra tərkib və qrammatikası ilə Azərbaycan xalq türkcəsinə maksimum yaxınlaşan klassik şeir faktı olduğunu qeyd edir və onun lüğəti zənginliyi, qrammatik mükəmməlliyi ilə XVII əsr ədəbi dilinin yazı nümunəsi olduğunu, xalq şeirinin yazılı normaya hazırlanmasında bir redaktor rolunu oynadığını və ləyaqətlə yeni aparıcı normaya qoşduğunu yazır. (Hacıyev, 2012: 452) Dolayısıyla, şairin şeirlərindəki dil faktları sadəcə Qövsi Təbrizinin deyil, eyni zamanda XVII əsr Azərbaycan Türk ədəbi dilini səciyyələndirdiyi üçün dövrün ədəbi dilinin leksik və qrammatik xüsusiyyətlərini ortaya çıxarmaq üçün zəngin material verir. Bunlara istinadən, Qövsi Təbrizinin dilində işlənmiş şərt budaq cümləli və qarşılaşdırma budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələrin struktur xüsusiyyətlərini ayrı-ayrılıqda araşdıraraq, müasir Azərbaycan dilindəki eyniadlı cümlələrlə qarşılaşdırmaq, oxşar və fərqli cəhətləri aşkara çıxartmaqla XVII əsr Azərbaycan ədəbi dilinin sintaktik mənzərəsi haqqında müəyyən təsəvvür əldə etmək mümkündür.

1. Şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr. "Müasir Azərbaycan dili" kitabında göstərilir ki, "Şərt budaq cümləsi baş cümlənin ümumi məzmununa aid olub, ondakı hal-hərəkətin və ya hökmün asılı olduğu şərti bildirir. Şərt budaq cümləsinin quruluşunu və bağlayan vasitələrini hesaba alsaq, ümumiyyətlə, üç cür təşkil olunduğunu görürük. Bunlardan bir qrupu şərt əlamətləri əsasında (*isə, -sa, -sə*) qurulur. Digər qrupu bağlayıcıların (*indi ki, madam ki, bir halda ki, vaxta ki, əgər, hərgah* və az da olsa *ki*) köməyi ilə əmələ gəlir. Üçüncü qrupu isə baş cümlədə işlənən *o şərtlə* "qəlibi" ilə qurulur." (Abdullayev və b., 2007: 397)

Q. Kazımov şərt budaq cümləsinin baş cümlədə ifadə olunan hərəkət və ya əlamətin şərtini bildirdiyini, bağlayıcı vasitələrə, baş və budaq cümlənin yerinə görə iki tipi olduğunu, I tip şərt budaq cümlələrində baş cümlənin əvvəl, budaq cümlənin sonra gəldiyini, budaq cümlənin baş cümləyə əksərən *ki* bağlayıcısı, bəzən də yalnız intonasiya ilə bağlandığını, şərt budaq cümləsinin bu tipinin birözəkli cümlə tiplərindən olub nisbətən az işləndiyini və özünü daha çox canlı danışıq dilində göstərdiyini yazır. (Kazımov, 2004: 385-386) Dilçi alim şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlənin *budaq cümlə+baş cümlə* quruluşlu ikinci tipinin dildə daha çox işləndiyini və bağlayıcı vasitələrə görə dörd növə ayrıldığını göstərir: asindetik şərt budaq cümlələri, sintetik şərt budaq cümlələri, analitik şərt budaq cümlələri, analitik-sintetik şərt budaq cümlələri. (Kazımov, 2004: 388-392)

"*Baş cümlə+budaq cümlə"* quruluşlu şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr daha çox nəsr və danışıq dili üçün xarakterik olduğuna görə, Qövsi Təbrizinin şeirlərinin dilində belə cümlələrə təsadüf edilmir, lakin şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələrin *"budaq cümlə+baş cümlə*" quruluşlu ikinci tipi rəngarəng bağlayıcı vasitələri ilə diqqət çəkir. Bunlardan işlənmə intensivliyinə görə, birinci yeri analitik-sintetik tipli, ikinci yeri analitik tipli, üçüncü yeri sintetik tipli, dördüncü yeri isə asindetik tipli şərt budaq cümlələr tutur.

1.1. Sintetik şərt budaq cümlələri. Azərbaycan dilində rəngarəng qrammatik və üslubi xüsusiyyətlərə malik olan -*sa*[2] şəkilçisi sintetik tipli şərt budaq cümləsinin baş cümləyə bağlanmasında əsas vasitədir.

M. Hüseynzadə "fel formaları"ndan bəhs edərkən -*sa*[2] şəkilçisi ilə əmələ gələn şərt şəklinin o biri şəkillərdən fərqli olaraq, yalnız tabeli mürəkkəb cümlələrdə işləndiyini və bir qayda olaraq budaq cümlələri baş cümləyə bağladığını göstərmişdir. (Hüseynzadə, 2007: 202) M. Ş. Şirəliyevin fikrincə, müasir Azərbaycan dilində ən çox işlənən sintetik tipli şərt budaq cümləsidir ki, budaq cümlə baş cümləyə -*sa*[2] şəkilçisi və *isə* ədatı ilə bağlanır (Azərbaycan dilinin qrammatikası, 1959: 381). A. N. Kononov türk dilində -*sa*[2] şəkilçisini

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

şərt budaq cümləsinin qrammatik əlaməti kimi qeyd edir. Onun fikrincə, budaq cümlədə *eğer, şayet* bağlayıcılarının işlənməsi üslubi xarakter daşıyır. (Кононов, 1956: 527)

Türkiyə dilçilik kitablarında fərqli terminlərlə (*şart cümləsi, tümleme şart cümlesi, şartlı birleşik cümle, koşul tümcesi*) qarşımıza çıxan, şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə – "xəbəri şərt (-*sa*) şəkilçili bir budaq cümlə ilə bir baş cümlənin birləşməsindən meydana gələn mürəkkəb cümlədir" - şəklində izah edilmişdir. (bax. Kerimoğlu 2014: 231) Demək ki, budaq cümləsinin xəbəri şərt şəkilçili sözlə ifadə olunan bütün mürəkkəb cümlələr şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlə (şart cümlesi) hesab olunur. Lakin biz türkmən dilçisi A. Annanurovun fikrinin tərəfdarıyıq: "-*Sa*[2] şəkilçili cümləni təyin etmək, bu və ya digər bir növə aid etmək üçün -*sa*[2] şəkilçisinə deyil, budaq cümlənin hansı sözün əsasında baş cümləyə bağlanmasına əsaslanmaq lazımdır." (Аннануров, 1959: 198)

Qövsi Təbrizinin dili də budaq cümləsinin xəbəri -*sa*[2] şəkilçili fellə ifadə olunan tabeli mürəkkəb cümlələrlə zəngindir; məs.: *Qubari-cism biaram düşsə, candan artıqdır, Bu dəryadə sədəf var kim, düri-qəltandan artıqdır*. (Təbrizi, 2005: 58); *Ey fəqrdən özün əridən kimiya üçün, Səbr etsən öz-özünə misin kimiyalənür.* (Təbrizi, 2005: 66); *Ölsəm bu rəşkdən, məni kəmzərf sanma kim, Qövsi yəman olur sana qurban, fəda sana*. (Təbrizi, 2005: 34); *Min daşə çalsa şişəni, çıxmaz sədası kim, Dildarlıq yolun özü dildar yeg bilir.* (Təbrizi, 2005: 106); *Nimbismil seydi, ey qatil, tez öldürmək gərək, Sən bu təmkin ilə tərpənsən, şikar, əldən gedər*. (Təbrizi, 2005: 90) və s.

Bəzən belə cümlələrin sintetik tipində budaq cümlə baş cümləyə *isə* ədatı ilə bağlanmışdır; məs.: *Öldürdün isə Qövsini əndişə çəkmə kim, Yüz qanə bir qıya-qıya baxmaq bəha yetər*. (Təbrizi, 2005: 61); *Ey dəmadəm yandığım keyfiyyətin məndən soran, Taqətin var isə, ol bərqi-səbükcövlanə bax*. (Təbrizi, 2005: 51); *Sən qönçə isən, səba mənimdir, Mən bülbül isəm, nəva sənindir*. (Təbrizi, 2005: 101) və s.

Bu tip şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələrin komponentlərinin inversiyaya uğraması da poeziyanın tələblərindən irəli gələn bir hal kimi şairin dilində müşahidə edilir; məs.: Eyləmə ikrah məndən kim, *təbibi-haziqin, Qədri naməlumdur bir yerdə bimar olmasa*. (Təbrizi, 2005: 26); Daneyi-xalın qılır zöhhadı fariğ səbhədən, *Rişteyi-zülfün yetər tərsayə, zünnar olmasa.* (Təbrizi, 2005: 26); *Olardı həlqeyi-girdabdən sərgəştətər dərya, Belində piçü tabi-zülfi-ənbərsayi görsəydi*. (Təbrizi, 2005: 253) və s. Q. Kazımov yazır ki, "sintetik şərt budaq cümlələrində komponentlərin inversiyası fikrin aktuallaşdırılması ilə bağlıdır və dilimizin müasir normalarına tam uyğundur. (Kazımov, 2003: 533) A. N. Baskakovun fikrincə, bədii üslub sintaksisində baş verən bir sıra hadisələr kimi, inversiya da danışıq dili və ədəbi dilin yaxınlaşmasının nəticəsidir. (Баскаков, 1966: 77)

Şairin dilində danışıq dili xüsusiyyəti kimi baş cümləsi yarımçıq cümlə şəklində formalaşan sintetik tipli şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr də vardır; məs.: *Üzdü canım riştəsin qəm, kimsə agah olmadı*, *Vay, yüz min vay canan həm xəbərdar olmasa*. (Təbrizi, 2005: 26).

1.2. Analitik şərt budaq cümlələri. Müasir Azərbaycan dilində şərt budaq cümlələrinin bu növü baş cümləyə *əgər (ki), madam ki, indi ki, vaxta ki, bir halda ki* bağlayıcı sözləri və ya *ki* ədatı ilə bağlanır. (Kazımov, 2004: 388) Şairin dilində işlənmiş analitik şərt budaq cümlələri, əsasən, *əgər//gər, hərgah* bağlayıcı sözü, bəzən də *çün//çünki* bağlayıcısı vasitəsi ilə baş cümləyə bağlanmışdır.

***Əgər//gər* bağlayıcı sözü ilə;** məs.: *Əgər sitəm sənə hicrandan, ey həzar, yetər, Təhəmmül et ki, bu gün-danla novbahar yetər*. (Təbrizi, 2005: 121); *Ey ki, çeşmim həlqeyi-zülfi-pərişanındadır, Əqlimü huşum əgər vardır, sənin yanındadır.* (Təbrizi, 2005: 156); *Ol sərvdən əgər xəbərin var, ver mana, Damanını qiyamətədin qoymanam, səba*. (Təbrizi, 2005: 27); *Gözüm kim, üz çevirir tiği-abdarından Ki, gər sən avçı olursan, şikar tazələnür.* (Təbrizi, 2005: 73) və s.

Qeyd edək ki, N. K. Dmitriyev türk dilində *eger* bağlayıcısının budaq cümlələrdə işlədilməsinin vacib olmadığını yazır. (Дмитриев, 1962: 34) O, başqırd dili üçün də şərt budaq cümləsinin əsas tipik forması olaraq felin şərt şəklini sayır, bu bağlayıcının işlənməsini isə könüllü hesab edir. (Дмитриев, 1948: 267) Ə. Abdullayev də Azərbaycan dilində *əgər* bağlayıcısının budaq cümlə sistemində zəif yer tutduğu qənaətindədir. (Abdullayev, 1974: 322) Ancaq Qövsinin dilinin tədqiqi göstərir ki, *əgər* bağlayıcısı həm analitik, həm də analitik-sintaktik tipli şərt budaq cümləsinin baş cümləyə bağlanmasında aktiv olmuşdur.

***Hərgah* bağlayıcı sözü ilə;** məs.: *Fikrara hərgah ağzın qönçəsin yad eylərəm, Hiçdən yüz nükteyi-sərbəstə icad eylərəm.* (Təbrizi, 2005: 343); *İstədim hərgah ləlin vəslini səhba kimi, Bağrımı qan eylədin bir al ilə mina kimi.* (Təbrizi, 2005: 429); *Dünyavü axirətdən edər bixəbər məni, Hərgah bir xəbər mənə səndən səba verir.* (Təbrizi, 2005: 133); *Könül əvvəl gəlir gözdən, gözüm hərgah giryandır, Müdam ol qətreyi-sərgəştə pişa-pişi tufandır.* (Təbrizi, 2005: 83) və s.

***Çün//çünki* bağlayıcı sözü ilə;** məs.: *Keçmə məndən böylə tez, ey navəki-xunxari-dil, Çünki getdin, bir zaman əylən, dolanım başına.* (Təbrizi, 2005: 22); *Çün bu dərdə öz-özün, Qövsi, salıbsan mən kimi, Hər təbibin acı-adı pəndin, ey bimar, eşit.* (Təbrizi, 2005: 32).

H. Mirzəzadə XIV-XVIII əsrlərin yazı materiallarının dilinə istinadən yazır ki, *çün* və *çu//çü* bağlayıcıları vəzifə etibarilə dəyişməsə də, mənaca xeyli geniş olmuş, dilimizdə *ona görə, çünki, elə ki, o vaxt ki, madam ki, ancaq, amma, kibi//kimi, gər//əgər, sanki, elə bil ki, bir sözlə, demək, axırda, üçün, görə* kimi bağlayıcı, ədat, modal sözləri əvəz etmişdir. (Mirzəzadə, 1965: 21) Nümunələrdən də göründüyü kimi, müasir Azərbaycan dilində səbəb budaq cümləsinin baş cümləyə bağlamağa xidmət edən bu bağlayıcı söz şairin dilində şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlənin komponentlərini bağlamışdır və "*madam ki, bir halda ki, indi ki*" mənasına gəlir.

1.3. Analitik-sintetik şərt budaq cümlələri. Qövsi Təbrizinin dilində şərt budaq cümləsinin bu növü *əgər//gər* bağlayıcı sözü və *-sa, -sə* şərt şəkilçisi və ya *-a, -ə* arzu şəkilçisi, bəzən də *isə* köməkçi sözünün birgə işlənməsi ilə formalaşmışdır.

***Əgər* bağlayıcı sözü və *-sa, -sə* şərt şəkilçisi ilə;** məs.: *Odlu dağimdən dəmadəm pənbeyi-mərhəm yanar, Ah, əgər mən böylə yansam, sərbəsər aləm yanar.* (Təbrizi, 2005: 85); *Heç kim aşiqi-dilxəstəyə iqbal etməz, Ah, əgər eyləməsə dərdi-qəmin könlümü şad.* (Təbrizi, 2005: 52); *Əgər aləm sənin eşqin oduna yansa, eyb olmaz Ki, ayü gün çıraği pərtövinə sayə rəşk eylər.* (Təbrizi, 2005: 98); *Ey hərzə can çəkən, sən əgər doğru söyləsən, Səndən əziz canını canan əsirgəməz.* (Təbrizi, 2005: 85) və s. A. Ə. Aslanov yazır ki, şərt budaq cümlələrinin baş cümləyə bağlanmasında *əgər, hərgah* bağlayıcıları başlıca rol oynasa da, bu bağlayıcılar şərt şəkilçisi – *-sa (-sə)* ilə birgə işləndiyi zaman şərt məzmunu daha qabarıq, dolğun nəzərə çarpır. (Aslanov, 1983: 28)

***Əgər* bağlayıcı sözü və *-a, -ə* arzu şəkilçisi ilə;** məs.: *Mana bu rəng ilə, saqi, təğafül etməzdin, Nəsib olaydı əgər məndəki xümar sana.* (Təbrizi, 2005: 30); *Nagüvaradır əgər qeyr verə abi-həyat, Yar əgər dərd verir, dərdimə dərman eylər* (Təbrizi, 2005: 73); *Aşiqin şəkvəsinin əvvəli var, axırı yox, Namə əncamə əgər yetməyə, ünvan nə rəva.* (Təbrizi, 2005: 33); *Mana bu rəng ilə, saqi, təğafül etməzdin, Nəsib olaydı əgər məndəki xümar sana.* (Təbrizi, 2005: 30) və s.

***Gər* bağlayıcı sözü və *-sa, -sə* şərt şəkilçisi ilə;** məs.: *Xət hüsnə pərdə tutmaq üçün göz qaraltmasaq, Gər zülf əlini çəksə, nigəhban səba yetər.* (Təbrizi, 2005: 59); *Piçü tabim yollar üstə həlqeyi-zəncir olur, Xak həm gər olsa cismim, xaki-dameng ir olur.* (Təbrizi, 2005: 107); *Böylə əldən getdigim gər bilsə yar, əldən gedər, İztirabım görsə bəhri-bikənar, əldən gedər.* (Təbrizi, 2005: 89); *Saqi, təğafül eyləmə kim, qəm yıxar məni, Gər tutmasa əlim bu günümdə ayağlər.* (Təbrizi, 2005: 101);

***Gər* bağlayıcı sözü və *-a, -ə* arzu şəkilçisi ilə;** məs.: *Bir avuc yer səri-kuyində sənin verməsə çərx, İki dünyanı mənə gər verə, məğbun eylər.* (Təbrizi, 2005: 103).

Şərt budaq cümləsinin *əgər//gər* bağlayıcı sözü və *-a, -ə* arzu şəkilçisi ilə birgə işlənərək baş cümləyə bağlanmasına müasir Azərbaycan ədəbi dilində rast gəlinmir. G. Abdullayeva dil faktlarına istinadən yazır ki, "budaq cümlə+baş cümlə" quruluşlu tabeli mürəkkəb cümlələrin asılı komponentində bu şəkilçinin işlənməsi müəyyən şərt və tələblərlə bağlıdır və onun bağlayıcı söz, intonasiya və ədatlarla əlaqə və münasibətdə xüsusi işlənmə halları vardır". (Abdullayeva, 2000: 79) Ş. Xəlilov *əgər//gər* bağlayıcı sözü *-a, -ə* forması ilə yanaşı işləndikdə şərt məzmununun daha da qabarıqlaşdığını qeyd edir. (Xəlilov, 1988: 135)

***Hərgah* bağlayıcı sözü və *-sa, -sə* şərt şəkilçisi ilə;** məs.: *Məndən dilə, hərgah kəbab istəsə könlün, Hərçənd bu bitabdə, saqi, cigər azdır.* (Təbrizi, 2005: 170);

***Gər* bağlayıcı sözü və *isə* şərt ədatının ixtisar şəkli ilə;** məs.: *Gözün gər içməz isə bigünahlər qanın, Sözün həlaki olum*, bəs bu qanlu yarə nədir. (Təbrizi, 2005: 165).

1.4. Asindetik şərt budaq cümlələri. Belə cümlələrdə budaq cümlə baş cümləyə bağlayıcılar və bağlayıcı sözlər olmadan, yalnız intonasiya vasitəsi ilə bağlanır. K. Abdullayev intonasiyanın mürəkkəb cümlə hissələri arasında əlaqə vasitəsi funksiyasını yerinə yetirdiyini, intonasiyanın işinin yalnız birləşdirməkdən ibarət olduğunu qeyd edir (Abdullayev, 1999: 160). Qövsi Təbrizinin dilində *asindetik* şərt budaq cümləsinə yalnız bir nümunədə təsadüf edilir; məs.: Ey ki, daim badeyi-gülrəngdən sirabsən, *Nəş`ə istərsən mənimlə içginən, qan bir nəfəs.* (Təbrizi, 2005: 132).

2. Qarşılaşdırma budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr.

Müasir Azərbaycan dilində qarşılaşdırma budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlənin bağlayıcı vasitələrə, baş və budaq cümlənin yerinə görə iki tipi vardır. Belə cümlələrdə baş və budaq cümlənin məzmunu bir-biri ilə qarşılaşdırılır, müqayisə edilir, fərqləndirilir və ya biri digərinə güzəştə gedir. (Kazımov, 2004: 393)

Qövsi Təbrizinin dilində qarşılaşdırma budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlənin "budaq cümlə+baş cümlə" quruluşlu tipi əsasdır. Tarixən Azərbaycan dilində işlənən qarşılaşdırma budaq cümlələri ilə baş cümlə arasında bağlılıq əmələ gətirən vasitələr kəmiyyət etibarı ilə müasir dildəkindən müəyyən qədər fərqlənir. Şairin dilində işlənən qarşılaşdırma budaq cümlələri də baş cümləyə müxtəlif bağlayıcı vasitələrlə bağlanmışdır. Bu vasitələr aşağıdakılardan ibarətdir:

***Gərçi//əgərçi* bağlayıcı sözü ilə;** məs.: *Gərçi suyin qətrəsini gövhər eylər novbahar, Bağrımı bir qətrə su eylər, mənim yazım keçər.* (Təbrizi, 2005: 61); *Cigərim qan eləyən ləl ki, ləb söylərlər, Gərçi mən dadmamışam, neməti-hüsnün duzudur.* (Təbrizi, 2005: 61); *Gərçi əhvali-xərabım sənə puşidə degil, Könlümün halını bir sorginən, ey didələrim.* (Təbrizi, 2005: 301); *Ayaqdan gərçi fərq olmaz mənim xurşid tək başım, Yetər əmma mənimlə mənzilə bir gündə yoldaşım.* (Təbrizi, 2005: 304); *Gərçi hər bimarin əhvalin bilirlər nəbzdən, Dərdimi anlar təbibim üstüxanımdan mənim.* (Təbrizi, 2005: 305); *Əgərçi mən kimi, ey şəmi-bəzm, dilsizsən, Yanıb-yanıb ana sən daxi bir işarə yetir.* (Təbrizi, 2005: 82) və s.

***Gərçi//Əgərçi* bağlayıcı sözü və *əmma//amma* bağlayıcısı ilə;** məs.: *Gözüm, könül dedigin gərçi qətrədir, əmma Bəsirət əhlinə ümman ilən bərabərdir.* (Təbrizi, 2005: 132); *Ayaqdan gərçi fərq olmaz mənim xurşid tək başım, Yetər əmma mənimlə mənzilə bir gündə yoldaşım* (Təbrizi, 2005: 304); *Əvvəl ləbin şərab verir, sonra qan tutar, Bu düz, əgərçi gec tutar, əmma yəman tutar.* (Təbrizi, 2005: 57); *Qövsi, əgərçi var cəfapişə dustlər, Əmma sənin hərifi-sitəmkarın özgədir.* (Təbrizi, 2005: 62); *Qövsi əgərçi bəndeyi-təqsirpişədir, amma ümidvardır, ey padişa, sana.* (Təbrizi, 2005: 20) və s.

***Əgərçi* bağlayıcı sözü və *ki* ədatı ilə;** məs.: *Əgərçi ki, meykədədir sərbəsər ana aləm, Fəğan ki, mədrəsələr Qövsiyi-həzin yeridir.* (Təbrizi, 2005: 55);

***Hərçənd* bağlayıcı sözü ilə;** məs.: *Hərçənd mənə tab verir muy miyanın, Bitab oluram zülfi-pərişanını görgəc.* (Təbrizi, 2005: 48); *Yəman olmaz demək yaxşilərə, əmma budur dərdim, Kim, ol bidadgər hərçənd yaxşidir, yəman başlar.* (Təbrizi, 2005: 145); *Hərçənd artıq bəlalərim var, Gəlsin mənə, hər bəla* sənindir. (Təbrizi, 2005: 101); *Hərçənd istərəm ona hali-dilim deyim, Bu söz gəlir zəbanə ki, qurban olum sana.* (Təbrizi, 2005: 29); *Ey gözləri meyxanə, ayaq çəkmə gözümdən, Hərçənd əlindən dolu peymanələrim var.* (Təbrizi, 2005: 88); *Bənzəməz heç nəstəyə hərçənd miskindir könül, Ta düşər ayinə, ey ayinədar, əldən gedər.* (Təbrizi, 2005: 90) və s.

***Hərçənd* bağlayıcı sözü və *-sa, -sə* şərt şəkilçisi ilə;** məs.: *Var ümidim ki, genə eyləyə çeşmin məni yad, Seyd hərçənd zəif olsa unutmaz səyyad.* (Təbrizi, 2005: 53);

***Hərçənd* bağlayıcı sözü və *-a, -ə* arzu şəkilçisi ilə;** məs.: *Hərçənd gül lətif ola, rüxsarın özgədir, Nərgis nə olsa, çeşmi-füsunkarın özgədir.* (Təbrizi, 2005: 62);

***Hərçənd* bağlayıcı sözü və *əmma* bağlayıcısı ilə;** məs.: *Hərçənd xəlq qanını çeşmin əyan içər, Əmma nigahi-guşeyi-çeşmi nihan içər.* (Təbrizi, 2005: 128);

***Hərçənd* bağlayıcı sözü və *ki//kim* ədatı ilə:** məs.: *Hərgiz səsimiz çıxmaz, heç kim dilimiz bilməz, Hərçənd ki, dillərdə əfsanələriz bizlər.* (Təbrizi, 2005: 149); *Hərçənd ki, divanəsiyəm zövqi-vüsalın, Ey mah, xəyalınla pərixanələrim var.* (Təbrizi, 2005: 87);

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

***Hərçənd* bağlayıcı sözü, *kim* ədatı və *əmma* bağlayıcısı vasitəsilə;** məs.: *Hərçənd kim, qiyami-qiyamət irağ isə, Əmma ayağə saqiyi-dövran duruncadır.* (Təbrizi, 2005: 129);

***Əgər* bağlayıcı sözü və *vəli* bağlayıcısı ilə;** məs.: *Əgər zahirdə tutmazdı dilim tüğyani-heyrətdən, Vəli mə`nidə bir özgə dil ilən yarə yalvardım.* (Təbrizi, 2005: 295);

***Gər* bağlayıcı sözü ilə:** məs.: *Gər kiçikdir şişeyi-saət kimi könlüm mənim, Gəl ki, dəryalərcə mey, saqi, bu minadən gəlir.* (Təbrizi, 2005: 85); *Şuri-məhşər salmağa dünyayə hər dəm, hər zəman, Gər zəifəm mən, vücudimdən mənim bir toz yetər.* (Təbrizi, 2005: 91);

***Gər* bağlayıcı sözü və *vəli* bağlayıcısı ilə;** məs.: *Saqiya, gər bitəkəllüf, bitəəyyünsən, vəli Abruyindən fələk zərfində sığmaz şövkətin.* (Təbrizi, 2005: 265);

***Gər* bağlayıcı sözü və *əmma* bağlayıcısı ilə;** məs.: *Nəzərdə gər görünür eşq natəvan, əmma Şükuhi-hüsn pərigahü kəhrəbadır eşq.* (Təbrizi, 2005: 141);

***Gərçi//əgərçi* bağlayıcı sözü və *vəli* bağlayıcısı ilə;** məs.: *Gərçi, Qövsi, qeyrsən sən, həm vəli biçarəsən, Bir sifariş gər əlimdən gəlsə, imdad eylərəm.* (Təbrizi, 2005: 301); *Əgərçi bir neçə gün xar zəhmətin çəkdin, Vəli yeg oldu günün gündən, ey həzar, bu il.* (Təbrizi, 2005: 268); *Əgərçi könlümü açmaz behişti-cavidan, Vəli ümidlərim vardır, ey bahar sana.* (Təbrizi, 2005: 30);

***Gərçi* bağlayıcı sözü və *isə* ədatı ilə;** məs.: *Ahəstə sanma aşiqin ahini kim, bu övc, Peykani gərçi mum isə kim, daşə sancılar.* (Təbrizi, 2005: 118);

***Hər qədər* bağlayıcı sözü ilə;** məs.: *Varə-varə zəhr ilə adət qılırlar, ah kim, Hər qədər səbr eylərəm, səbrü qərar əldən gedər.* (Təbrizi, 2005: 57);

***-sa* şərt şəkilçisi ilə;** məs.: *Yüz bağü bahar olsa, mənim könlüm açılmaz, Fəryadimə ta naleyi-məstanə yetişməz.* (Təbrizi, 2005: 126); *Nola gər könlümü ol hüsni-baladəst gözlər kim, Nə olsa, töhfəsin murin Süleymani-zəman gözlər.* (Təbrizi, 2005: 87). Qeyd edək ki, müasir Azərbaycan dilində xəbəri *-sa, -sə* şəkilçili sözlə ifadə olunan qarşılaşdırma budaq cümləsi geniş yayılsa da, Qövsi Təbrizinin dilində məhdud şəkildə işlənmişdir.

***İsə* köməkçi hissəciyi və *vəli* bağlayıcısı vasitəsi ilə;** məs.: *Xar baxma mənə, ey hüsni-qəvi, kim, aşiq Natəvan isə, vəli səddi-Skəndərdir eşq.* (Təbrizi, 2005: 232).

Şairin dilində danışıq dili üçün səciyyəvi olan, xəbərin təkrarı ilə də formalaşan qarşılaşdırma budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələrə rast gəlinir; məs.: *Gərçi qalmaz məndə can, ey dil, əgər canan gələ, Can gedir-getsin, nə qəm, kim ömri-cavidan gəlir.* (Təbrizi, 2005: 56); *Hər nə etdin, etdin, əmma hiç bildin neylədin, Dinmədin, dindirmədin, üz vermədin, söz qoymadın.* (Təbrizi, 2005: 143).

NƏTİCƏ

1. Məqalədə Qövsi Təbrizinin iki yüz qəzəli (1569 beyt) tədqiqata cəlb edilmiş (Təbrizi, 2005: 14-148) və şairin dilində işlənən şərt budaq cümlələrinin baş cümləyə bağlanmasında on üç, qarşılaşdırma budaq cümlələrinin baş cümləyə bağlanmasında iyirmi müxtəlif vasitədən istifadə olunduğu müəyyən edilmişdir. Bunu aşağıdakı tablodan daha aydın görmək mümkündür:

Şərt budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr		
№	**Yaranma yolları**	**Sayı**
1.	Yalnız intonasiya ilə	1
2.	***-Sa, -sə*** şərt şəkilçisi vasitəsi ilə	70
3.	***Əgər*** bağlayıcı sözünün vasitəsi ilə	44
4.	***Gər*** bağlayıcı sözünün vasitəsi ilə	46
5.	***Əgər*** bağlayıcı sözü və ***-sa, -sə*** şərt şəkilçisi vasitəsi ilə	20
6.	***Gər*** bağlayıcı sözü və ***-sa, -sə*** şərt şəkilçisi vasitəsi ilə	42
7.	***Əgər*** bağlayıcı sözü və ***isə*** ədatı vasitəsi ilə	9
8.	***Gər*** bağlayıcı sözü və ***isə*** ədatı vasitəsi ilə	6
9.	***Çün/çünki*** bağlayıcı sözü ilə:	2
10.	***Əgər*** bağlayıcı sözü və ***-a, -ə*** arzu şəkilçisi vasitəsi ilə	15

11.	***Gər*** bağlayıcı sözü və ***-a, -ə*** arzu şəkilçisi vasitəsi ilə	9
12.	***Hərgah*** bağlayıcı sözü vasitəsi ilə	3
13.	***Hərgah*** bağlayıcı sözü və şərt şəkilçisi vasitəsi ilə	1
Qarşılaşdırma budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr		
№	**Yaranma yolları**	**Sayı**
1.	***Hərçənd*** bağlayıcı sözü vasitəsi ilə	34
2.	***Hərçənd ki*** bağlayıcı sözü vasitəsi ilə	2
3.	***Hərçənd kim*** bağlayıcı sözü vasitəsi ilə	3
4.	***Hərçənd*** bağlayıcı sözü və ***-a, -ə*** arzu şəkilçisi vasitəsi ilə	4
5.	***Hərçənd*** bağlayıcı sözü və ***-sa, -sə*** arzu şəkilçisi vasitəsi ilə	6
6.	***Hərçənd*** bağlayıcı sözü və ***əmma*** bağlayıcısı vasitəsi ilə	5
7.	***Əgərçi*** bağlayıcı sözü vasitəsi ilə	16
8.	***Gərçi*** bağlayıcı sözü vasitəsi ilə	22
9.	***Əgərçi*** bağlayıcı sözü və ***əmma*** bağlayıcısı vasitəsi ilə	3
10.	***Əgərçi*** bağlayıcı sözü və ***vəli*** bağlayıcısı vasitəsi ilə	1
11.	***Əgərçi*** bağlayıcı sözü və ***ki*** ədatı vasitəsi ilə	1
12.	***Gərçi*** bağlayıcı sözü və ***əmma*** bağlayıcısı vasitəsi ilə	3
13.	***Gərçi*** bağlayıcı sözü və ***vəli*** bağlayıcısı vasitəsi ilə	1
14.	***Gərçi*** bağlayıcı sözü və ***isə*** ədatı vasitəsi ilə	1
15.	***Əgər*** bağlayıcı sözü və ***vəıi*** bağlayıcısı vasitəsi ilə	2
16.	***Gər*** bağlayıcı sözü vasitəsi ilə:	2
17.	***Gər*** bağlayıcı sözü və ***əmma*** bağlayıcısı vasitəsi ilə	2
18.	***Hər qədər*** bağlayıcı sözü vasitəsi ilə:	2
19.	***-sa, -sə*** şərt şəkilçisi vasitəsi ilə:	2
20.	Təkrarlar və intonasiya vasitəsilə	2

2. Şərt budaq cümlələrindən işlənmə intensivliyinə görə, birinci yeri analitik-sintetik tipli, ikinci yeri analitik tipli, üçüncü yeri sintetik tipli, dördüncü yeri isə asindetik tipli şərt budaq cümlələr tutur.

3. Şairin başdan sona qədər şərt budaq cümlələri ilə yazılmış qəzəlləri vardır (Təbrizi, 2005: 224, 251) ki, bu da dövrün şeir dilində şərt budaq cümləsinin nə qədər dinamik və axıcı olduğunu göstərir;

4. Qarşılaşdırma budaq cümlələrinin baş cümləyə bağlanmasında əsas rol *hərçənd* və *əgərçi//gərçi* bağlayıcılarının üzərinə düşür;

5. Müasir Azərbaycan dilində xəbəri *-sa, -sə* şəkilçili sözlə ifadə olunan qarşılaşdırma budaq cümləsinin baş cümləyə bağlanması geniş yayılsa da, belə cümlələrin sayı Qövsinin dilində məhdud olub, bağlayıcı sözlər və bağlayıcılar vasitəsi ilə baş cümləyə bağlanan qarşılaşdırma budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr üstünlük təşkil edir.

6. Qövsi Təbrizinin dilində şərt budaq cümləli və qarşılaşdırma budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələr digər budaq cümlə növlərinə görə daha intensiv işlənmişdir; bu da poeziya dilinin şərt budaq cümlələri vasitəsilə şərt və arzu, qarşılaşdırma budaq cümləsi vasitəsilə isə müqayisə və ziddiyət semantikasını daha dəqiq və təsirli ifadə edə bilmə gücü ilə əlaqədardır. Belə cümlələr insan psixologiyasının müəyyən şərt daxilindəki və ziddiyətli məqamlarının sintaktik vahidlər vasitəsi ilə ortaya çıxarılmasında mühüm əhəmiyyət daşıyır.

QAYNAQLAR

1. ABDULLAYEV, Ə. Z., SEYİDOV Y.M., HƏSƏNOV A.Q. (2007). Müasir Azərbaycan dili, IV hissə, Bakı, Şərq-Qərb
2. ABDULLAYEV, Ə. Z. (1974) Müasir Azərbaycan dilində tabeli mürəkkəb cümlələr, Bakı: Maarif
3. ABDULLAYEV, K. (1999) Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri, Maarif
4. ABDULLAYEVA, G. (2000) Azərbaycan dilində *-sa, -sə* şəkilçisi, onun qrammatik və üslubi xüsusiyyətləri Bakı: Elm
5. ASLANOV, A. (1983). Tabelilik bağlayıcılarının mürəkkəb cümlələrdə rolu // Azərbaycan dilində tabeli mürəkkəb cümlə məsələləri (Elmi əsərlərin tematik məcmuəsi), Bakı: S. M. Kirov adına ADU-nun nəşri, s. 25-29
6. AZƏRBAYCAN DİLİNİN QRAMMATİKASI (1959). II hissə, sintaksis, Bakı: Azərbaycan SSR EA nəşriyyatı
7. HACIYEV, T. (2012). Azərbaycan ədəbi dili tarixi (təşəkkül dövrü), Bakı: ADU-nun nəşri
8. HÜSEYNZADƏ, M. (2007). Müasir Azərbaycan dili (morfologiya), Bakı: Şərq-Qərb
9. XƏLİLOV, Ş. (1988). "Əsrarnamə"nin dili, Bakı: Elm
10. KAZIMOV, Q. (2003). Azərbaycan dilinin tarixi (Ən qədim dövrlərdən XIII əsrə qədər), Bakı: "Təhsil" Nəşriyyatı
11. KAZIMOV, Q. (2004). Müasir Azərbaycan dili, sintaksis, Aspoligraf LTD
12. KERİMOĞLU, C. (2014). Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesinin karşılaştırmalı Söz Dizimi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
13. MİRZƏZADƏ, H. (1965). Yazılı abilərimizdə işlənən *çün* və *çü* bağlayıcıları haqqqında // ADU-nun Elmi Əsərləri, № 1, s. 21-26
14. SEYİDOV, Y. (2007). Seçilmiş əsərləri, 15 cilddə, III c., Bakı, Bakı Universitetinin Nəşriyyatı
15. TƏBRİZİ, Q. (2005). Seçilmiş əsərləri, (Tərtib edəni və ön sözün müəllifi P. Kərimov), Lider Nəşriyyatı
16. АННАНУРОВ, А. (1953). Основные вопросы сравнительного синтаксиса русского и туркменского языков в плане переводческой работы (канд. дисс.), Ашхабад
17. БАСКАКОВ, Н. А. (1966) О некоторых типологических изменениях в синтаксисе современных тюркских литературных языков // Тюркологический сборник: К шестидесятилетию академика А. Н. Кононова. — М.: Наука (ГРВЛ), С. 17-23. – 276 с.
18. ДМИТРИЕВ Н. К. (1962) Строй тюркских языков, М.
19. ДМИТРИЕВ, Н. К. (1948). Грамматика башкирского языка, М.-Л., Изд. АН СССР
20. КОНОНОВ, А. Н. (1956). Грамматика современного турецкого литературного языка, М.-Л., Изд. АН СССР

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(15)

Öğr. Gör. Deniz BAŞ[49]; Mehmet ETLİOĞLU[50]; Öğr. Gör. Neşe ULUKOCA[51]

STRATEJİ VE STRATEJİK YÖNETİM ARAÇ, TEKNİK VE YAKLAŞIMLARI

STRATEGY AND STRATEGIC MANAGEMENT TOOLS, TECHNIQUES AND APPROACHES

ÖZ

Stratejik yönetim, işletmelerin varmak istedikleri gelecek planları açısından, önemli bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bir işletmenin hedeflerine ulaşmak için tasarlanan planların uygulanmasında yol gösterici olan kararların ve eylemlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Stratejisi olmayan bir organizasyon başarısız olmaya mahkumdur. Organizasyonların varlıklarını sürdürebilmeleri değişime ayak uydurmaları ile gerçekleşir. Arzu edilen uzun vadeli hedeflerin başarısı için stratejiler dizini oluşturulur.

Gelecekteki kararların verilebilmesi için stratejik sürecin başarısı değerlendirilir. Stratejik süreçlerin başarısı ise işletmelerdeki stratejik yönetimin amaç ve stratejik yönetim araç, teknik ve yaklaşımlarının ne olduğu ile ilgilidir. Bu çalışmanın amacı stratejik yönetim, araç, teknik ve yaklaşımların neler olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Strateji, Stratejik Yönetim, Stratejik Yaklaşımlar.

JEL Kodları: L10, L20, M10.

ABSTRACT

Strategic management emerges as an important concept in terms of future plans that businesses want to achieve. It is defined as a set of decisions and actions that guide the implementation of plans designed to achieve the objectives of an operator. An organization without a strategy is condemned to fail. Organizations are able to sustain their assets through change. Develop a strategy index for the success of the desired long-term goals.

Strategic success is assessed in order to make future decisions. The success of strategic processes is related to the purpose and strategic management tools, techniques and approaches of strategic management in enterprises. The aim of this study is to explain what strategic management, tools, techniques and approaches are.

Keywords: *Strategy, Strategic Management, Strategic Approaches.*

JEL Codes: *L10, L20, M10.*

[49] Öğr. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Tıbbi Tanıtım ve Pazarlama Bölümü, 0288 214 3825, deniz.bas@klu.edu.tr, Kavaklı Yerleşkesi Değirmenci Yolu, 2. Km Kavaklı Beldesi – Kırklareli/TÜRKİYE.

[50] Selçuk Üniversitesi, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bölümü Doktora Öğrencisi, mehmetetlioglu@gmail.com; Konya/TÜRKİYE.

[51] Öğr. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Yaşlı Bakımı Bölümü, 0288 214 3825, nese.ulukoca@klu.edu.tr, Kavaklı Yerleşkesi Değirmenci Yolu, 2. Km Kavaklı Beldesi – Kırklareli/TÜRKİYE.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Tüm dünyada hızlı değişen teknolojik gelişim, yeni oluşan pazarlar, tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarının teknolojik gelişmelere bağlı olarak değişkenlik göstermesi ve bunun sonucunda ortaya çıkan rekabet ortamı işletmelerin strateji belirleyerek hareket etmelerini gerekli kılmıştır. Stratejik yönetim kavramı özel sektörden kamu sektörüne kadar tüm kurum ve kuruluşların olmazsa olmazı haline gelmiştir.

Strateji için varılmak istenen plan veya yol haritası oluşturma çalışmaları yapılırken rakipler izlenir ve rakiplerin yetenek ve niyetlerindeki belirsizliklere karşın alternatif davranış tarzları hakkında bilgi toplanarak varsayımlarında bulunulur. Sonuçta belirlenen bu yol haritalarına göre hareket edilerek amaca ulaşılmaya çalışılır (Bingöl, 2010: 7). Bu bağlamda ulaşılmak istenen hedef doğrultusunda uygulanabilir planlar hazırlanması ve bu planların sistematik olarak oluşturulan bir dizin doğrultusunda uygulamaya konulması işlemi strateji yaklaşımını oluşturmaktadır. Kısaca strateji gelecekte varılmak istenen hedefler bütünüdür.

1. Stratejik Yönetimi

İşletmeler açısından Stratejik Yönetim kavramı incelenecek olursa; organizasyonun İş Teorisi'ne göre çalışmak istediği sektöre, gelecekte gerçekleştirmek istediği hedeflerin ulaşılabilirliğine, tüketicilerin söz konusu organizasyondan beklentilerinin neler olduğuna, gerçekleştirilmek istenen stratejik planın sonuçlarının olumlu yada olumsuz olması konuların başında gelir (Drucker, 2000: 51).

Stratejik yönetim alanında çalışmaları olan Michael Porter'a göre, stratejik olarak bir organizasyonun karlılığı noktasında beş kritik bulunur;

1-Rekabetin Derecesi: İşletmenin varlığını sürdürmeye çalıştığı sektörde rekabet eden işletme sayısının yüksek olması, işletmenin pazar payını düşmesine dolayısı ile bu durum hedeflemiş olduğu bütçenin altında kazanç sağlaması açısından olumsuz bir durum teşkil eder.

2-Tedarikçilerin Gücü: İşletme çalışmış olduğu tedarikçi sayesinde rekabet etmiş olduğu işletmelere göre olumlu yönde avantajlar yaratarak maliyetlerinin düşmesine ve müşteri memnuniyetinde artış meydana getirmesine imkan yaratmışsa işletmenin kar oranında belirgin bir artış meydana gelecektir.

3-Alıcıların Gücü: İşletmenin üretmiş olduğu ürünleri ulaştırmak istediği hedef kitle alıcı noktasında, işletme ulaşmak istediği kar açısından beklentilerini karşılamaya çalışacaktır.

4-İkama Ürünler: Ürünlerin ulaştırılmak istendiği müşteri grubu açısından söz konusu ürünleri benzer ürünlere göre tüketici üzerinde yaratmış olduğu farkındalıkdır.

5-Piyasaya Yeni Girişler: Rekabet edilmek istenen sektörde rakiplerin sayısının oldukça yüksek olması organizasyonun kazanç aşamasında istediği hedefe ulaşamamasına neden olur (Kırım, 1998: 18).

1.1. Strateji Yönetiminin Özellikleri

Stratejik Yönetim, işletmenin vizyon ve misyonu ile amaçlarının belirlenmesi ve söz konusu amaçlara nasıl ulaşılacağının belirlendiği büyüme stratejileri ve uygulanacak programlar üzerinde durulmaktadır (Torlak, 2012: 50).

Stratejik Yönetimin özellikleri, işletmelerde bir süreç olarak incelenir ve bu süreç uzun bir dönemden meydana gelir. Bununla birlikte stratejik planlama içerisinde de kısa dönemde gerçeklenmesi istenen amaçlar ve kısa döneme yönelik faaliyetlerde yer almaktır (Akgemci, 2010: 11).

Uzun dönemde işletmelerin varlıklarını sürdürebilmesi için rekabet üstünlüğü sağlaması amacıyla rakiplerin davranışları, kendi özellikleri, çevre ve teknoloji koşulları gibi değişimler ve tüm bunların olası sonuçlarında göz önünde alınarak uygulanan bir yönetim sürecidir. Stratejik yönetim özelliklerini özetleyecek olursak;

- Örgütün sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlayabilme ve uzun dönemli varlığını sürdürebilme çabalarıdır.
- Uzun dönemli nihai sonuçlara odaklanmaktadır.
- Rakipler, çevre koşulları ve örgütün özellikleri incelendikten sonra başlatılan süreçtir.
- Mevcut durumların yanında muhtemel durumların da düşünüldüğü bir yönetim sürecidir (Genç, 2012: 218).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.2. Stratejik Yönetimin Süreci ve Aşamaları

Strateji kavramının tarihsel gelişiminin alt yapısı kurulmaya çalışıldığında temelini askeri örgütler tarafından yaratıldığı görülmektedir. Ancak işletmeler açısından strateji kavramı değerlendirildiğinde işletmelerin başarılı olabilmesi için işletmenin yönetim, pazarlama, üretim, finans, bilgi sistemleri arasında oluşan ağın birlikte aynı hedef için organize bir biçimde çalıştığı görülmektedir.

Richard KOCH'a göre Strateji 1921-1946 yılları arasında başladı ve 1960'lara kadar büyüdü. 1965 yılında stratejik planlama , Igor Ansoff'un kurumsal strateji kavramı ile daha fazla yön kazandı ve bir firmanın amaçlarını ayrıntılı planlama, genişleme planı , ürün pazar konumları ve kaynak tahsisi konularınıda ele aldı (Koch, 2000: 51).

1972' de ilk olarak Schendel ve Hatten, Academy of Management ' da daha çözüm odaklı ve iktisadi bir yaklaşımının gelişmesinde etkili oldu. 1980' de. Mıcheal Porter 'ın çalışmaları işletmelerin strateji kavramına bakış açılarında değişimlerin kaynağı oldu (Ünal, 2012: 23).

1990'lar ise Hamel ve Prahalad'ın ileri sürdükleri gibi; bir işletme hem ürün hem iş alanlarının faaliyetlerinden oluşmadığı firma ayrıca rekabet gücünü arttırmak amacı ile sektöre yenilik getiren ürünlerin riskini alabilmesi gerektiği vurgulandı(Bakoğlu, 2010: 91).

İşletmenin strateji geliştirme sürecinin aşamaları aşağıdaki Şekil'de gösterilmiştir (Tekin, 2000: 35).

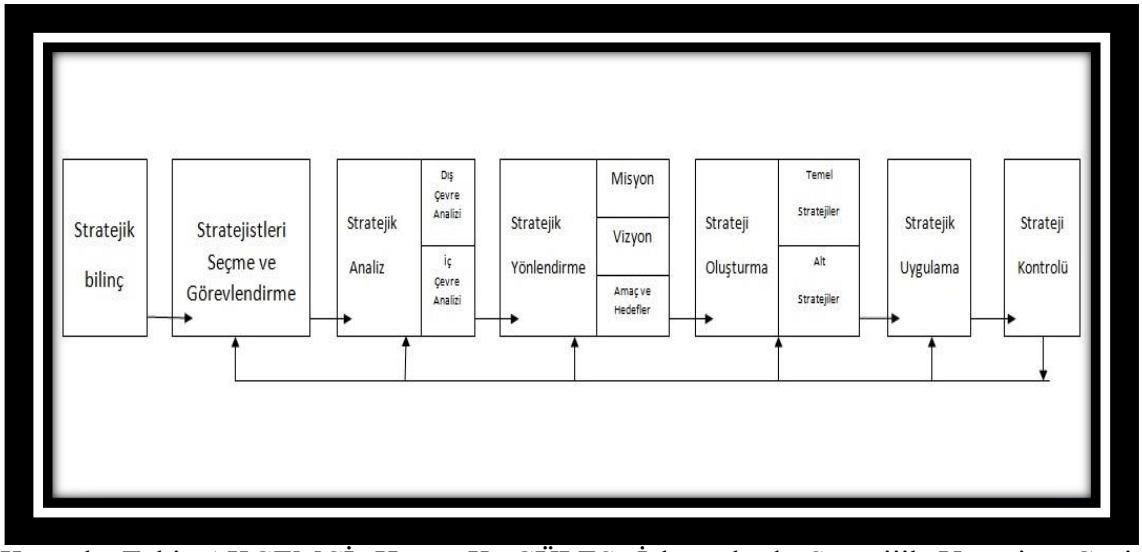

Kaynak: Tahir AKGEMCİ, Hasan K. GÜLEŞ, İşletmelerde Stratejiik Yönetim, Gazi Kitapevi, 2. Baskı, 2010, Ankara.

2. Stratejik Yönetim Araç ve Teknikleri

Günümüzde rekabete odaklı ekonomik ortamında strateji, organizasyonun düzenli olarak gelişmesini sağlayan sistematik bir süreçtir. Söz konusu süreçte doğru işleyişin bulunması, organizasyon yapısının yönünün gelecek odaklı olarak belirlenmesi gerekmektedir. Yöneticilerin ise bu süreci ve getirdiği gereklilikleri anlamaları diğer bir ifade ile yönetimin stratejik boyutunu algılamaları, bu maksatla da stratejiyi nasıl formule edeceklerini bilmeleri gerekir (Ünal, 2012: 33). Stratejik yönetimin amacı işletmelerin gelecekteki karlılıklarının arttırılması ölçüsünde etkinliğinin ve verimliliğinde arttığının gözlemlenmesidir.

Stratejiler işletmelerin neyi nasıl başarmak istediklerinin sorularına cevap bulmaya çalışır. Stratejinin amacı işletmelerin kendilerini gelecek de hangi noktada olmak istediklerini konusunda yol gösterici olurlar.

2.1. SWOT Analizi:

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şirketin stratejik seçimleri dış ve iç koşulların değerlendirilmesiyle belirlenmektedir. Strateji planlayıcıların kullandığı SWOT kısaltması, İngilizcedeki Güçler, Zayıflıklar, Fırsatlar ve Tehditler sözcüklerinin baş harfinden oluşmaktadır.

Güçler: Şirketinizin ya da çalışma birimlerinizin iyi performans göstermesine olanak tanıyan yetkinlileri ifade eder.

Zayıflıklar: Şirketinizin ya da çalışma birimlerinizin iyi performans göstermesini engelleyen özellikleri kastedilir. Bu özelliklerin ortadan kaldırılması gerekir. Fırsatlar: Şirketinizin sermayeye dönüştürebileceği eğilimleri, güçleri, olayları ve düşünceleri kastetmiş oluyoruz.

Tehditler: Sizin kontrolünüz dışındaki olayları ve güçleri kastetmiş oluyoruz. Şirketinizin söz konusu tehditlere dair plan yapması ve olası zararları önlemeye karar vermesi gerekiyor (Luecke, 2008: 4).

Dış Koşulların Analizi: Fırsatlar ve Tehditler

Dış çevre analizi, organizasyon şemasında üst kademenin çevre şartlarının organizasyon üzerinde oluşturduğu olumlu ve olumsuz etkilerini tespit etmek amacı ile yapmış oldukları çalışmalar dizinidir. Dış çevre analizi yapan organizasyonlar rakip işletmelere göre avantajlı durumdadırlar. Çünkü çevre şartlarını üst yöneticilere ve analiz uzmanlarına fayda sağlayabilecek oluşumları rakiplerin henüz farkına varamadığı süreçte sezinleyerek yeni stratejik yapıyı oluşturmalarında katkı sağlayacaktır(Uçkun, 2010: 27).

İç Koşulların Analizi: Güçlü ve Zayıf Yönler

İç çevresi analizi, işletmeyi meydana getiren yapıların bir araya gelmesi oluşan sistemler bütünüdür. Organizasyon içerisinde pazarlama, üretim, finansman, yönetim vb. departmanlardaki çalışmaların birbirleri ile uyumlu olması işletmenin etkin, verimli ve dinamik bir yapıya dönüştürecektir (Ülgen, 2007: 67).

2.2. Portföy Analizleri:

İşletmenin gelecek planlarını hayata geçirebilmesi için izledikleri yol haritalarının farklı ölçüleri kullanarak analiz etmesi, incelemesi ve organizasyon içerisinde sağlayacağı katkıları ön görebilme sürecidir (Dinçer, 1991:166).

2.3. Q-Sort Analizi:

İşletmelerin ulaşmak istedikleri hedefler için oluşturdukları yol haritaları arasında daha çok önem arz eden konuların öne çıkartılmasında kolaylık sağlayan bir analiz şeklidir. Üzerinde çalışma yapılmak istenen konuların önem kriterlerine göre sınıflandırması yapıldıktan sonra işletmeyi hedeflerine daha kısa sürede ve daha karlı bir şekilde amaçlarına ulaştırabileceği strateji planlarının tespiti yapılır (Aktan, 2008: 5).

2.4. Delphi Tekniği:

Delphi tekniği, ABD'de RAND şirketinde uzman görüşünü kullanarak karar alma araştırmasının adıdır. Bu çalışmanın amacı; bir grup uzman görüşünün en kabul edilebilir olana erişilmesi hedeflenmiştir. En güvenilir görüşün elde edilmesi için çalışmaya katılan uzmanların öneri ve tavsiyeleri geribildirim açısından birçok anket çalışması ile gerçekleşmiştir (Dalkey, 1962: 1).

2.5. Senaryo Analizi:

İşletmeler uzun dönemli planlarını hayata geçirmek için senaryo analizlerinden yararlanır ve rakiplerine göre geride kaldıkları durumlarda konunun uzmanlarından destek alarak gelecekte karşılaşabilecekleri olumlu yada olumsuz durumlar karşısında alternatif planlara geçiş yapacak değişime uyum sağlayan dinamik bir organizasyon yapısının oluşmasında etkili bir analiz şeklidir (Şahin, 2002: 46).

2.6. Nominal Grup:

Ekip çalışanlarının katılımı ile gerçekleşen ve yaratıcı fikirlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan bir yöntemdir. Tüm katılımcılara demokratik bir ortam hazırlanarak fikirlerini özgürce ifade etmeleri istenir. Gerçekleştirilen tek oturumda katılımcılara unutamayacakları bir deneyim kazandırılırken aynı zaman da

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

üretim kapasitesini arttıracak çıktıların elde edilmesine imkan sunar. Söz konusu yaklaşım grup içerisinde ki iletişim ağının da daha etkili olmasında fayda sağlar (Lennon, 2012: 1).

2.7. Arama Konferansı:

Arama Konferansı bir grup uzmanın ele almış oldukları konu üzerindeki düşüncelerinin ortak bir görüş birliğine vararak stratejik kararlar alınmasını sağlayan bir analiz şeklidir (Arslan, 2010: 128).

2.8. Multivoting:

Multivoting birden çok oylama gerçekleşir bu oylamalar sonucunda birçok yanıt doğru kabul edilir. Karar alınabilmesi verilen yanıtların bilimsel verilere dayandırılması gerekmektedir. Bilimsel gerçekler ortaya konularak verilen yanıtların arasından bir seçim yapılması ile sonuçlandırılan bir yöntemdir (Güler, 2014: 178).

2.9. Açık Grup:

Ekip çalışanlarının belirli zaman aralıklarında toplanarak grup içerisinde oluşan olumsuz durumları ortadan kaldırmak için öneri sunup değerlendirdikleri çalışma yöntemidir (Aktan, 2008: 5).

2.10. Kalite Çemberleri:

İşletmelerin üretmiş oldukları mal/hizmetleri talep eden kesim olarak müşteriler, her geçen gün daha da bilinçli bir hale gelmekte ve daha yüksek kaliteli ürünler talep etmektedir. Bu isteğin karşılanması için işletmeler üretim süreçlerini daha aktif, daha etkin, sıfır hata ile çalışacak bir konuma getirmek için çaba sarf etmektedirler. Her geçen gün küreselleşen dünyamızda rekabet edebilmek için, kaliteli mal/hizmetler üretmek, en düşük miktarda ürün stoklarına sahip olmak ve en son teknolojiyi kullanmak bir zorunluluk olarak işletmelerin karşısına çıkmaktadır(Dinçer, 2010: 128).

2.11. Fayda-Maliyet Analizi:

Maliyet-fayda analizi oluşturulan faydanın büyük bir kısmının değerlendirilip ekonomik sonuçlarının toplum üzerindeki katkısını inceleyen analiz çeşididir (Gölpek, 2010: 346).

2.12. Risk Analizi:

İşletmelerin gelecek dönemler de oluşabilecek tehlikeleri öngörebilmesi için işletme için olumsuz nitelikteki faktörleri değerlendirip işletme için önlemler alınmasında etkili bir analiz şeklidir (Tekin, 2016: 91).

3. Stratejik Yönetim Yaklaşımları

Stratejik yönetim işletme uygulamalarının mevcut durumu en iyi şekilde değerlendirerek örgütlerin dikkatini farklı yönetim tekniklerinin etkinliğini de göz önünde bulundurarak karar almalarını sağlamaktır. Bu entegrasyon sürecinin doğasında mevcut yönetim teknikleri ile karar vericiler arasında basit birleşme gerçekleşir. Kritik önemi olan bu entegre yaklaşım çerçevesinde yöneticiler tek doğal süreç kullanarak fırsatları ele geçirip rakip işletmelere karşı üstünlük kazanırlar (Tourangeau, 1985: 31).

3.1.Bütünleşmiş Planlama Yaklaşımı

Seri üretim ve sipariş üzerine üretim yapan işletmelerde kullanılan bir tekniktir. gerekse sipariş imalâtı yapan işletmelerde kullanılan önemli bir plânlama tekniğidir. Bütünleşik plânlama öncelikle üretim esnasında kullanılan girdilerin miktarının tahmin edilmesi işlemidir. Girdilerin yanlış tahmin edilmesi durumunda ise planlama tekniği işe yaramaz (Candan, 2001: 89).

3.2. Sezgi Yaklaşımı

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İşletmeler yol haritalarını belirlerken sebep ve sonuç arasında ki bağlantıyı dikkate almazlar ya da çok az dikkate alırlar. Karar verici tamamen kendine ait ön sezilere göre karar alır (Güçlü, 2003: 80).

3.3. Stratejik Faktörleri Belirleme Yaklaşımı

Bu analizi gelişen yaklaşımlar arasında sürecin kapsamlılığı ve yapılan stratejik planın uygulaması ile ortaya çıkan başarı arasında bazı ilişkilerin mevcudiyeti üzerinde durulmaktadır (Güçlü, 2003: 80).

SONUÇ

Küreselleşme ve rekabetin artması, işletmelerin her geçen gün daha karmaşık bir hale gelmesi, çevrenin ve tüketici davranışlarındaki değişimler, belirsizliğin ve karasızlığın artması böyle bir ortamda işletmelerin yaşamını sürdürebilmeleri ve devamlılıklarını sağlayabilmeleri için rekabet üstünlüğü yaratma zorunluluğuna neden olmuştur. Özellikle bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişme ve maliyetlerdeki önemli azalışlar işletmelerin rekabet avantajı sağlaması için çalışmalarını stratejik planlar kurmasına gerek kılmıştır. İşletmelerin pazardaki başarısı, mal ve hizmetlerini farklılaştırarak müşteri açısından talep edilmelerinin artmasına bağlıdır. Bu bağlamda işletmenin geleceği önceden belirlediği stratejik yol haritasına bağlıdır. Stratejik Yönetim sürecinin başarılı olabilmesi için, öncellikle pazarlama, üretim, yönetim, finansman ve araştırma geliştirmeye ilişkin amaç ve hedeflerin net olarak belirlenmesi gerekir. Hedefler kısa süreli etkinliklere ulaşılmasını ifade ederken, amaçlar ise uzun dönemde ulaşılması gereken etkinlikleri ifade eder.

Bu çalışmanın amacı işletmelerin rekabet üstünlüğü yaratabilmeleri, süreklilik sağlayabilmeleri için işletmelerin stratejik yönetimin amaç ve stratejik yönetim araç, teknik ve yaklaşımları vurgulanmaktadır. Böylece işletmelerin etkili ve verimli olması amaçlanırken, yönetim sürecinde karar verme aşaması önemli bir rol üstlenmektedir. Rakipler üzerinde taklit edilemeyen farkındalıklar yaratarak uzun dönemli istenilen hedeflere ulaşılmak istenmesi işletmenin stratejik amaç, stratejik yönetim, araç ve teknik yaklaşımlarına başarıyla kullanabilmektir.

KAYNAKÇA

1. AKGEMCİ, T., GÜLEŞ, H. (2010). İşletmelerde Stratejik Yönetim. 2. Basım. Gazi Kitapevi: Ankara.
2. AKTAN, C. (2008). Stratejik Yönetim ve Stratejik Planlama. Çimento İşveren Dergisi: İstanbul
3. ARSLAN, A. (2010). Katılım Yönetim Tekniği Arama Konferansı Uygulamalarının Kurumsal Performansa Etkisi. SAÜ Fen Edebiyat Dergisi. Sakarya, s. 128.
4. BİNGÖL, D. (2010). İnsan Kaynakları Yönetimi,. 7. Basım,. Beta Yayıncılık: İstanbul.
5. BAKOĞLU, R. (2010). Çağdaş Stratejik Yönetim.1. Baskı. Beta Yayıncılık: İstanbul.
6. CANDAN, Ü. (2001). Bütünleşik Üretim Planlama Yöntemleri ve İlişkin Tahmin Teknikleri, İ.Ü. İşletme Fakültesi, s. 89-105.
7. DALKEY, O. H. (1963). An Experimental Application of the Delphi Method to the use of experts. Management Science, The Rand Corparation 1962, s. 1-2, USA.
8. DRUCKER, P. (2000). 21. Yüzyıl İçin Yönetim Tartışmaları. 2. Basım**,** Epsilon Yayıncılık.
9. DİNÇER, Ö. (2010). İşletme Yönetimine Giriş. ALFA YAYINCILIK: İstanbul.
10. DİNÇER, Ö. (1991). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası. 1. Baskı, Timaş Yayınları: İstanbul.
11. GENÇ, N. (2012). Yönetim ve Organizasyon, Seçkin Yayıncılık: İstanbul.
12. GÜLER, M., POLAT., D. (2014). Öğretmen Adaylarının Karar Verme Süreçlerinde Fen Bilgilerini Kullanma Durumlarının İncelenmesi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s. 178.
13. GÜÇLÜ, N. (2003). Stratejik Yönetim, G.Ü. Gazi Eğitim Dergisi, Ankara, s. 80.
14. GÖLPEK, F. (2010). Yükseköğretim Finansmanında Fayda-Maliyet Analizi, Ekev Akademi Dergisi, Eskişehir, s. 346.
15. KIRIM, A. (1998). Yeni Dünyada Strateji ve Yönetim. Sistem Yayıncılık: İstanbul
16. KOCH, R. (2000). The Financial times Guide to Strategy.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041
17. LENNON, R., GLASPER A., CARPENTER, D. (2012). Nominal Group Technique: its utilisation to explore the rewards and challenges of becoming a mental health nurse , prior to the introduction of the all graduate nursing curriculum in England, Working Papers in Health Science: England.
18. LUECKE, R. (2008). Strateji. 1.Basım. Türkiye İş Bankası Yayınları: İstanbul.
19. ŞAHİN, Ş. (2002) . Senaryo analizi için dinamik bir yaklaşım önerisi**.** İTÜ İşletme Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi.
20. TORLAK, Ö. (2012). Pazarlama Stratejileri. Beta Yayıncılık: İstanbul.
21. TEKİN, M., GÜLEŞ, H. (2000). Değişen Dünyada Teknoloji Yönetimi, Damla Ofset Basım: Konya.
22. TEKİN, P., EROL, R. (2016). Risk Analizi: Bir Otomotiv Fabrikasında Gerçekleştirilen X Tipi Karar Matrisi Uygulaması. KSU Mühendislik Bilimleri Dergisi, Adana. s. 91.
23. ÜLGEN, H. (2007). İşletmelerde Stratejik Yönetim. Arıkan Basım: İstanbul.
24. ÜNAL, M. (2012). Stratejik Yönetim ve Liderlik. 1. Baskı. Beta Yayıncılık: İstanbul.
25. UÇKUN, N. (2010). Yatırımlarda Stratejik Karar Verme Süreci, 2. Basım. Beta Yayıncılık: İstanbul.
26. TOURANGEAU, K. (1985). Strategy Management.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(16)

Uzm. Hasan GÜL[52]

TERÖRİZMİN FİNANSMANI OLARAK NARKO-TERÖR: PKK ÖRNEĞİ

FINANCE OF TERRORISM AS NARCO-TERROR: SAMPLE OF PKK

ÖZ

Terörizmin hem Ulusal hem de Uluslararası bir tehdit meselesi olması nedeniyle, terörün ve terör örgütlerinin farklı yönleriyle ele alınıp çalışılması gerekmektedir. Bu tehdit ile mücadele amacıyla, terörizmin finansman kaynakları göz önünde bulundurulmalı, narko-terör ve PKK ilişkisinin olup olmadığı, bir bağlantı var ise bu bağlantının nedenlerinin ve sonuçlarının incelenmesi faydalı olacaktır.

Bu doğrultuda, terör örgütü PKK'nın uyuşturucu kaçakçılığından elde ettiği yararların ve uyuşturucu kaçakçılığının farklı safhalarındaki mevcudiyetinin ortaya çıkarılması ve incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla, ilk olarak, narko-terörizm kavramı üzerinde durulacak ve PKK terör örgütünün uyuşturucu kaçakçılığı faaliyetleri bu bağlamda değerlendirilecektir. Buna ek olarak, daha detaylı şekilde PKK terör örgütünün finans ihtiyacını karşılamak için uyuşturucu kaçakçılığı faaliyetleri kuruluşundan günümüze kadar uzanan süreç içerisindeki seyri incelenerek tartışılacaktır.

Anahtar Kelime: Terörizm, Narko-Terör, PKK, Uyuşturucu Kaçakçılığı.

JEL Kodları: F52, H56.

ABSTRACT

Since terrorism is a matter of both national and international threats, working on terrorism and terrorist organization with different aspects, could be considered as beneficial one. In order to combat against this threat considering the sources of terrorism financing, whether there is a PKK and narco-terror relationship and examine the causes and consequences of this connection is deemed necessary.

Accordingly, it may also be useful to explore, the benefits of the PKK terrorist organization thanks to drug trafficking and examine its presence at different stages of drug trafficking. Therefore, first of all, the concept of narco-terrorism will be emphasized and drug trafficking activities of the PKK terrorist organization will be evaluated in this context. In addition to this, drug trafficking activities the PKK has done to meet the financial need, will be discussed in more detail, from its establishment until today.

Keywords: *Terrorism, narco-terror, PKK, drug trafficking.*

JEL Codes: *F52, H56.*

[52]**T.C. Cumhurbaşkanlığı, Uzman; Doktora öğrencisi; hasan.gul@windowslive.com; Ankara/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Terör örgütü PKK'nın uyuşturucu kaçakçılığındaki bağlantıları, üstlendiği farklı roller, elde ettiği gelir ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından tespit edilmiştir (Aydın, 2007). Bu durum neticesinde, PKK aynı zamanda bir uyuşturucu karteli haline dönüşmüştür. PKK terör örgütü, uyuşturucu kaçakçılığının ekiminden başlayarak sokakta satışına kadar tüm safhalarında aktif olarak yer almaktadır (Er ve Khan, 2013). PKK, yapılan bu uyuşturucu kaçakçılığı ile milyonlarca dolar gelir elde etmektedir ve elde ettiği bu geliri amaç ve ihtiyaçları doğrultusunda kullanmaktadır (Er ve Khan, 2013).

Narko-Terörizm

Narko-terörizmin kavramsal olarak ne olduğunun anlaşılması, terör örgütlerinin uyuşturucu kaçakçılığıyla olan bağlantısının anlaşılmasında gerekli bir ilk adım olduğu söylenebilir. Terör örgütlerinin uyuşturucu kaçakçılığına yönelmesinin nedenleri ve adeta bir uyuşturucu kartellerine dönüşmesinin de sebeplerine değinilmesi faydalı görülebilir. Uluslararası kuruluş ve organizasyonlar, terör örgütlerinin uyuşturucu ticaretindeki yerini tespit etmeye, terör örgütlerinin yasadışı uyuşturucu ticaretindeki etkinliğini belirlemeye ve bu yasadışı uyuşturucu ticareti sorunun önemine dikkat çekmesi nedeniyle önem arz etmektedir.

PKK özelinde bu konu ele alındığında ise, PKK terör örgütünün bu yasadışı uyuşturucu ticaretinde etkin bir biçimde yer aldığı ve gelir elde ederek bir uyuşturucu kaçakçısı organize suç örgütü gibi hareket etmesinin dikkat çekici olduğu fikri öne sürülebilir. Ulusal ve uluslararası kuruluşların raporlarında ve örgüt üyelerinin ifadelerinde PKK terör örgütünün terörist faaliyetlerine gelir elde etmek için yasadışı uyuşturucu kaçakçılığı yaptığı tespit edilmiştir (Üney, 2006).

Narko-terörizm kavramı ilk kez Peru Devleti eski Başkanı Fernando Belaunde Terry tarafından Peru narkotik polislerine karşı gerçekleştirilen terörist eylemler ve uyuşturucu tacirlerinin devlet politikalarını veya toplumu etkilemek için yaptıkları eylemleri tanımlamak için 1983 yılında kullanılmıştır (Doğan alıntılayan Toksoy, 2013). Narko-terörizm kavramsal olarak ele alındığında, uyuşturucu tacirlerinin yasadışı işlerini korumak amacıyla kullandıkları terör taktikleri olarak tanımlanabilir. Ayrıca, narko-terörizm uyuşturucu tacirleri ile silahlı terör örgütleri arasındaki ittifakı da tanımlamaktadır. Her iki örgütlenmenin ortak noktası ise hükümetlerin düzeninin bozulması ve kurulu toplumsal yapının çökmesi ile elde edecekleri çıkardır (Üney, 2006). Bunun dışında, narko-teröristlerin amacı yasaların uygulanmasını zorlaştırarak şiddet ve tehdit ile oluşacak hâkimiyetin yönetimidir. Narko-terörizm kavramı uyuşturucu kaçakçılığı yapan terör örgütlerinin eylemlerini, finanslarını ve eleman toplamalarını açıklamak için de kullanılmaktadır (Barnaby alıntılayan Toksoy,2013)

Bununla birlikte, teröristler finansman ihtiyaçlarını karşılamak için başta uyuşturucu kaçakçılığı olmak üzere çok çeşitli organize suç faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler (Aydın, 2007). Bu bağlamda, terör örgütlerinin uyuşturucu kaçakçılığına yönelmesinin belli başlı nedenlerinden bahsetmenin faydalı olabileceği söylenebilir.

İlk olarak, narko-terörizm yasadışı uyuşturucu üretimi, kaçakçılığı ve pazarlanmasıyla terör örgütlerinin sadece finansmanına katkı sağlarken, aynı zamanda uyuşturucu bağımlılarının artmasına bağlı olarak ulusal gücün insan unsuruna da zarar vermektedir (Aydın, 2007). Ayrıca, soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte terör örgütlerine asıl destekleyici olan Sovyetler Birliğinin dağılması terör örgütlerini finansal açıdan ciddi bir sıkıntıya sokmuştur (Shelley alıntılayan Çetin ve Duru, 2015).

İkinci olarak, 11 Eylül terör saldırı sonrası terör örgütlerin finansal kaynaklarının mercek altına alınması ve terörizmi destekleyen ülkelere karşı başlatılan kınama kampanyaları neticesinde terör örgütleri uyuşturucu kaçakçılığına yönelmişlerdir (Üney, 2006). Üçüncü olarak, terör örgütlerini destekleyen sivil toplum kuruluşlarının mali yardımlarını kesmesi ve uluslararası camiada terör örgütlerinin mal varlıklarına karşı etkin önlemler alınması neticesinde terör örgütlerinin uyuşturucu kaçakçılığına karışmasına neden olacaktır (Üney,2006).

Son olarak, terör örgütlerinin en önemli gelir kaynağını uyuşturucu madde ticaretinden elde ettikleri milyar dolarlık kazançları oluşturmaktadır. Uyuşturucu trafiğini elinde bulunduran terör örgütleri uluslararası

pazarlama şirketleri gibi hareket etmektedirler (Toksoy, 2013). Bu nedenlerden ötürü terör örgütlerinin uyuşturucu ticaretine yöneldiği ve bu ticaretten yüksek gelir sağladığı söylenebilir.

Terör örgütlerinin uyuşturucu ticaretine yönelmesinin uluslararası toplumun ve kurumlarının gündemlerin de önemli bir yer tuttuğu ve terör örgütlerinin yasadışı uyuşturucu ticaretindeki yerinin tespit edildiği söylenebilir. Bununla birlikte, Uluslararası kuruluşların terör örgütlerince gerçekleştirilen bu yasadışı uyuşturucu ticaretine dikkat çekmek ve terör örgütlerinin uyuşturucu ticaretinde ki yerini tarif etmek için tanımlamalar yaptığı fikri de iddia edilebilir. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Uluslararası Narkotiklerin Kontrolü Kısmının (INCB) 1992 tarihli terör örgütleri ve uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı bağlantılarının açıklandığı raporun 5. maddesinde yasadışı uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığının artış göstermekte olduğu, terör örgütlerinin faaliyetlerine maddi kaynak sağlamak için uyuşturucu maddelerin üretimi, dağıtımı ve pazarlamasındaki dahli tespit edilmiştir (alıntılayan Aydın, 2007). 30 Ocak ile 3 Şubat 1995 tarihleri arasında gerçekleştirilen 3. Ulusal Kanun Uygulayıcı Birim Başkanları Kurulu (HONLEA) Toplantısı Çalışma Grubu terör örgütleri ile uyuşturucu madde kaçakçılığı şebekeleri arasında ilişki olduğu kabul edilip, devletlerin bu suç örgütü faaliyetlerine izin vermemesi kararını almıştır (alıntılayan Aydın, 2007). Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun 24 Kasım 1993 tarihli Terörizm ve İnsan Hakları konulu kararında terör örgütleri ile silah ve uyuşturucu kaçakçılığı arasında ki kuvvetli ilişki belirtilmiştir (alıntılayan Aydın, 2007). Dolayısıyla, terör örgütlerinin uyuşturucu kaçakçılığındaki rolü ve diğer suç örgütleri ile olan ilişkileri farklı uluslararası kuruluşlarca belirlenmiş ve bu sorunun önlenmesi için tavsiyelerde bulunulmuştur.

Bu bağlamda, PKK terör örgütünün uyuşturucu kaçakçılığıyla olan bağlantısından bahsedilmesinin faydalı olabileceği düşünülebilir. PKK terör örgütünün uyuşturucu kaçakçılığında ki ilişkileri ve rolü farklı uluslararası kuruluşların raporlarında sıklıkla dile getirilmiştir. 1994 tarihinde İnterpol Genel Sekreterliğinin Uyuşturucu Alt Bölümünün Avrupa Eroin Durumu, Balkanlar, Yeni Koridorlar raporunda Batı Avrupalı ve Türk İstihbarat teşkilatlarının PKK terör örgütünün faaliyetlerini finanse etmek için eroin kaçakçılığı yaptığı belirtilmiştir (alıntılayan Aydın, 2007). 29 Haziran ile 3 Temmuz 1998 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) Yakın ve Ortadoğu'da Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ile ilgili Sorunlar Alt Komisyonun da PKK gibi bazı narko-terör örgütleri ile organize sınırı aşan suç grupları arasında açık bir ilişki olduğu belirtilmiştir (alıntılayan Aydın, 2007). Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı, Uyuşturucuyla Mücadele Teşkilatı (DEA) ve UNODC, PKK terör örgütünün 1990'lı yıllar boyunca yoğun olarak uyuşturucu trafiğine dâhil olduğunu belgelemiştir (Curtis ve Karacan alıntılayan Çetin ve Duru, 2015).

PKK terör örgütünün uyuşturucu ticareti ile olan ilişkisi uluslararası kuruluşların dışında konunun uzmanları tarafından da tespit edilmiştir. Örneğin, Tudor' a göre, PKK için Avrupa'daki en karlı faaliyet uyuşturucu kaçakçılığıdır ve Roule'ye göre Asya'dan Avrupa uzanan eroin kaçakçılığında önemli bir oyuncu haline gelmiştir (alıntılayan Çetin ve Duru, 2015). Ayrıca, Alexander'a göre, PKK terör örgütü uyuşturucu ticaretinden ve haraçlarından yılda 10 milyon dolar kazanmaktadır (alıntılayan Çetin ve Duru, 2015). Holmberg'e göre PKK terör örgütü uyuşturucu kaçakçılarından haraç alan bir durumdan, uyuşturucu ticaretinin hemen hemen her safhasında yer alan bir konuma gelmiştir (alıntılayan Çetin ve Duru, 2015).

Narko-Terör: PKK

Terör örgütü PKK'nın uyuşturucu kaçakçılığıyla narko-terör kapsamın da faaliyette bulunduğu fikri düşünülebilir. PKK terör örgütü uyuşturucu kaçakçılığıyla, örgütün amaç ve ihtiyaçlarını karşılamada fayda sağladığı da söylenebilir. Ayrıca, bu örgütün narko-terör faaliyetlerin de bulunduğu, bu faaliyetlerle adeta bütünleşerek uyuşturucu kaçakçılığının her safhasında yer aldığı, zaman içerisinde uyuşturucu kaçakçılığı faaliyetini geliştirdiği ve bu durumun örgütün kuruluşundan itibaren birçok kez farklı kurum ve kişiler tarafından tespit edildiği fikri savunulabilir.

PKK terör örgütünün, diğer terör örgütlerinde de görüldüğü üzere siyasi amaçları, örgüt elemanlarının korunması, silah ve mühimmat temini gibi konularda maddi gelir elde etmek amacıyla uyuşturucu kaçakçılığına yöneldiği iddia edilebilir. Bu bağlamda, PKK terör örgütü özelinde bir inceleme yapıldığında ise PKK terör örgütünün uyuşturucu kaçakçılığına yönelmesinin belli başlı nedenleri olduğu söylenebilir. İlk olarak, uyuşturucu madde kaçakçılığının maddi getirisinin yüksek olmasının terör örgütleri açısından bu

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yasadışı ticarete yönelmelerinde bir etken olduğu belirtilmiştir. Türkiye'nin transit bir ülke olması düşünüldüğünde ve 2003 yılı fiyatlarına bakıldığında Hakkâri ilinde 6000 avro olan eroin fiyatı İstanbul ilinde 8500 avro, İzmir ilinde ise 10000 avroya kadar yükselmektedir (KOM raporu alıntılayan Aydın, 2007). Eroin Avrupa ülkelerine ulaştığında ise kilogram fiyatının 40 ile 60 bin avro fiyat aralığına ulaştığı belirlenmiştir (KOM raporu alıntılayan Aydın, 2007). Dolayısıyla, uyuşturucu maddelerin doğudan Batı'ya uzanan sevkiyatındaki bu yüksek fiyat farkı ve karı, PKK için bu yasadışı uyuşturucu kaçakçılığını cazip ve çok karlı bir gelir kaynağı olarak görmesinde etkili olduğu fikri savunulabilir.

İkinci olarak, PKK/KONGRA-GEL terör örgütünün Ortadoğu'dan Batı Avrupa ülkelerine kadar uzanan teşkilatlanmasının olduğu görülmekte ki bu geniş alan dünyanın en önemli uyuşturucu madde kaçakçılığı güzergâhlarından olan Balkan rotasını da kapsamaktadır (Aydın, 2007). PKK/KONGRA-GEL terör örgütü bu güzergâhı kullanarak ürettiği veya kaynağından temin ettiği uyuşturucu maddeleri sevk edebilmektedir (Aydın, 2007). Bu durum neticesinde, PKK'nın Ortadoğu ve Avrupa örgütlenmesinin varlığı ve Türkiye'nin de önemli uyuşturucu kaçakçılığı güzergâhlarından birisinin üzerinde bulunmasının, PKK terör örgütü için bir avantaja dönüştüğü söylenebilir.

Üçüncü olarak, birçok Batı Avrupa ülkesinde PKK üyeleri farklı şekillerde bir araya gelerek Avrupa ülkelerine nakledilen uyuşturucu maddelerin sokaklardaki perakende satışı için görevlendirilerek, söz konusu ülkelerde iş bulamayan ve gelir kaynağı olmayan örgüt mensuplarına iş ve gelir kaynağı sağlamaktadır (Aydın, 2007). Bu yolla, PKK terör örgütü finansmanı için ciddi bir gelir kaynağına sahip olmakta ve örgüt üyelerinin korunup kollanmasını da sağladığı fikri düşünülebilir. Ayrıca, insan kaynağını korumak ve devamlılığını sağlamak açısından da bu yasadışı ticaretten elde ettiği gelirin önemli olduğu söylenebilir.

Yukarıda bahsedilen bu genel nedenlerde göz önünde bulundurulduğunda PKK terör örgütünün yasadışı uyuşturucu kaçakçılığı yaptığı ve bu yasadışı faaliyetin farklı kısımlarında yer aldığı fikri savunulabilir. PKK terör örgütü Türkiye'deki uyuşturucu organizasyonlarının faaliyetlerine komisyon almak suretiyle katılmakta ve Avrupa ülkelerine sevk edilmesinde uyuşturucu kaçakçılığı organizasyonlarında kaçakçılarla işbirliği yapmaktadır (Üney, 2006). Ayrıca, PKK Avrupa ülkelerine iş bulma vaadiyle veya iltica amacıyla yasal ve yasal olmayan yollarla giden veya kendisi tarafından götürülen insanları tehdit yoluyla Avrupa ülkelerinde sokak satıcısı olarak kullanmaktadır ki bu durum farklı raporlarda belirtilmiştir (Üney, 2006). ABD Uluslararası Suç Değerlendirmesi raporuna göre PKK'nın Batı Avrupa ve Güney Doğu Anadolu'da eroin kaçakçılığı yaparak terörist faaliyetlerini finanse ettiği ve Güney Doğu Anadolu'dan Türkiye'ye giren eroinden PKK'nın önemli ölçüde gelir sağladığı belirtilmiştir (alıntılayan Üney, 2006). Sonuç olarak, PKK terör örgütünün Ortadoğu'dan Türkiye'ye ve Türkiye'den Avrupa'ya uyuşturucu trafiğinde aktif olarak yer aldığı ve yasadışı uyuşturucu ticaretinin farklı safhalarında bulunduğu fikri iddia edilebilir.

Özdemir ve Pekgözlü'nün tespitlerine göre, PKK terör örgütünün uyuşturucu ticareti ve uyuşturucu trafiğindeki rolü 1980'li yılların sonuna kadar gitmektedir. PKK yasadışı uyuşturucu ticaretinde üretimden satılması safhasına kadar Avrupa'dan Ortadoğu'ya uzanan geniş bir coğrafya da faydalanmaktadır. PKK bu uyuşturucu trafiğinden ise 200 milyon dolar civarında para kazanmaktadır (2012). Buna ek olarak, PKK uyuşturucu ticaretinden gelirini arttırdıkça, PKK terör örgütü yasadışı uyuşturucu ticaretindeki mevcudiyetini arttırmış ve uyuşturucu ticaretinde, üretimden uyuşturucunun satımına kadar mevcudiyetini genişletmiştir (Özdemir ve Pekgözlü, 2012).

İnterpol'ün 1992 tarihinde yayınladığı rapora göre, PKK terör örgütünün kurduğu yaklaşık 178 paravan örgütle uyuşturucu kaçakçılığı yaptığından şüphelenildiği dile getirilmiştir (alıntılayan Üney, 2006). Bunun dışında, 1994 yılında İnterpol narkotik yetkililerinden Iqpal Hussain Rizvi yaptığı açıklamada PKK terör örgütünün uyuşturucu trafiğinde etkin rol aldığını belirtmiştir (Üney, 2006). ABD uyuşturucuyla mücadele Teşkilatı (DEA)'nın 23 Haziran 1995 tarihinde hazırladığı rapora göre,

".... Ankara ve İstanbul'da ofisleri bulunan DEA; Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Polisinden almış olduğu dokümanlar, şüpheli-sanık ifadeleri, Türk Makamlarıyla yapılan görüşmelerde alınan beyanlar ve çeşitli istihbarat örgütlerinden alınan bilgilere dayanarak, PKK terör örgütünün uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığı ile bu suçlardan elde edilen kara paranın aklanmasında çok iyi organize olduğu kanaatine

varmıştır. PKK tüm bu faaliyetlerini, Türkiye ve Avrupa'da yürütmüş olduğu terörist eylemlerin yanı sıra yürütmektedir. Uyuşturucu satışından elde edilen gelir, örgütün elemanlarına / hücrelerine geri dönmektedir. Elde edilen gelir örgütün yiyecek, giyecek, lojistik, silah ve mühimmat, telekomünikasyon ve ulaşım masraflarını karşılamak için kullanılmaktadır...." (alıntılayan Aydın,2007).

PKK terör örgütünün sadece uyuşturucu kaçakçılığı yapmadığı, ayrıca uyuşturucu da ürettiği bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Daha önce de ifade edildiği gibi PKK terör örgütü uyuşturucu kaçakçılığından elde ettiği geliri örgütün finansmanını, lojistik destek, silahlanma, iletişim ve ulaşım gibi ihtiyaçlarını karşılamak için kullandığı tespit edilmiştir. Bunun dışın da, bu rapordan da anlaşılacağı üzere uyuşturucu kaçakçılığının PKK terör örgütünün varlığını devam ettirmesi için hayati öneme de sahip olduğunu gösterdiği fikri savunulabilir. ABD'de 2000 yılın da yayınlanan Uluslararası Suç değerlendirme raporun da PKK terör örgütünün Batı Avrupa ve Güneydoğu Anadolu'da eroin kaçakçılığı yaparak terörist faaliyetlerini sürdürmekte finansal kaynak olarak kullandığı, Güneydoğu Anadolu'dan Türkiye'ye sokulan eroinden önemli bir gelir sağladığı belirtilmiştir (alıntılayan Üney, 2006).

Buna ek olarak, 2002 yılında ABD Adalet Bakanlığı bünyesindeki Uyuşturucu ile Mücadele Birimi (DEA) başkanının narko-terörizm ile ilgili yaptığı konuşma da PKK'nın Türkiye'nin Güney Doğusu ve diğer faaliyet bölgelerinde uyuşturucu kaçakçılığından komisyon aldığı ve uyuşturucu kaçakçılarını himaye ettiğini açıklamıştır (alıntılayan Aydın, 2007). Bu konuşmayla birlikte, PKK terör örgütünün sadece uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığı yapmadığı, aynı zamanda uyuşturucu kaçakçısı organize suç örgütlerinden haraç aldığı ve bu suç örgütlerini koruyup kolladığı da ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak, Alman Devleti tarafından PKK/KONGRA-GEL'in Avrupa'daki uyuşturucu ilişkisini ortaya çıkarmak için kurduğu PKK Özel Araştırma komisyonunun 1996 yılında yayınlanan raporuna göre, 1990'lı yıllara kadar PKK'nın haraç gelirleri ile uyuşturucu kaçakçılığından 500 milyon doların üzerinde bir maddi gelire sahip olduğu açıklanmıştır (Üney, 2006).

PKK'nın Uyuşturucu Kaçakçılığındaki Rolü

Er ve Khan'a göre PKK terör örgütünün uyuşturucu kaçakçılığında yer alan afyon ticaretinde; afyonun ekimi, üretimi, taşınması ve satılması safhaların da yer almakta ve ciddi finansal gelir elde etmektedir (2013). Birçok araştırmada, raporda, analizde ve itirafta PKK'nın yasadışı uyuşturucu ticaretine katılımı tespit edilmiştir (Er ve Khan, 2013). Amerika Birleşik Devletleri ilgili bölüm raporlarına göre, PKK terör örgütü terörist faaliyetlerini desteklemek için uyuşturucu üretimini ve kaçakçılığını kullanmaktadır. Bu raporlar PKK'nın sadece Avrupa'ya satılan ve taşınan uyuşturucu kaçakçılığına doğrudan katılımını değil, ayrıca dolaylı olarak terörist faaliyetlerini desteklemek için uyuşturucu kaçakçılarından dolaylı yollarla vergi de aldığını ortaya çıkartmıştır (Er ve Khan, 2013). Er ve Khan'a (2013) göre, PKK'nın uyuşturucu kaçakçılığından gelirinin 50 milyon dolar ile 2,5 milyar dolar aralığında değişen bir gelirinin olduğuna dair çok çeşitli iddialar olsa da, 2010 yılında yapmış oldukları hesaplamalara göre PKK terör örgütünün yasadışı uyuşturucu eroin kaçakçılığından ortalama 600 ile 700 milyon dolarlık bir gelir elde ettiği tespit edilmiştir.

Uyuşturucu Madde Ekimi

PKK terör örgütünün uyuşturucu ticaretinde uyuşturucu madde ekimine de karıştığı düşünülmektedir. Sehirli'ye göre PKK 1980'li ve 1990'lı yıllarda Bekaa vadisinde yıllık 60 ton eroin ve haşhaş üretmiştir (alıntılayan Er ve Khan, 2013). Söylemez'e göre PKK Türkiye'nin kırsal bölgelerinde afyon ekimine karışmış ve yaşadığı maddi zorluklar sebebiyle, 2004 yılından itibaren aktif olarak afyon ekimine karışmıştır (alıntılayan Er ve Khan, 2013). Kaçakçılık Ve Organize Suçlarlar Mücadele (KOM) Daire Başkanlığı'nın 2004 yılında hazırladığı narko-terör raporuna göre, yapılan operasyon sonucu, çeşitli türden yüksek miktarda uyuşturucu madde ele geçirildiği ve bu ekim faaliyetinin PKK'nın bilgisi ve kontrolü ile terör örgütüne finansman sağlamak amacıyla yapıldığı anlaşılmaktadır (alıntılayan Aydın, 2007). Dolayısıyla, bu örnekte de görüldüğü üzere PKK'nın getirisi yüksek olan uyuşturucu ticaretinde aktif olarak uyuşturucu kaçakçılığında uyuşturucu madde ekiminde de yer aldığı söylenebilir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Uyuşturucu Madde Üretimi

PKK terör örgütünün uyuşturucu madde üretiminde de yer aldığı fikri çeşitli araştırma ve raporlar sonucu ortaya konmuştur. Amerika Birleşik Devletleri Maliye Departmanına göre PKK Afganistan'dan gelen baz morfini Türkiye'de ki laboratuvarlarında işleyerek eroine dönüştürmekte ve Avrupa'da satmaktadır (alıntılayan Er ve Khan,2013). Ayrıca, Mandalawi'ye göre PKK Türkiye'nin dağlarında eroin laboratuvarlarına sahiptir (alıntılayan Er ve Khan, 2013). Aktan ve Köknar'a göre ise PKK Türkiye'deki eroin laboratuvarlarına ek olarak Irak'ın Kuzeyin de eroin laboratuvarlarına sahiptir (alıntılayan Er ve Khan, 2013). Bunun dışında, PKK Türkiye'nin doğusunda kendi laboratuvarlarının dışındaki yasadışı uyuşturucu laboratuvarlarından da koruma vergisi almaktadır (Solomon alıntılayan Er ve Khan, 2013). PKK'nın uyuşturucu madde üretiminden ise yine yüksek bir gelir elde ettiği söylenebilir. Er ve Khan'ın (2013) hesaplamalarına göre, PKK yıllık eroin üretiminden yıllık yaklaşık olarak 25 milyon dolar gelir elde etmektedir. Dolayısıyla, PKK'nın uyuşturucu madde de ürettiği ve üreten organize suç örgütlerinden de farklı isimler adı altında komisyon aldığı söylenebilir.

PKK terör örgütü kurulduğu günden bugüne kadar örgütün farklı ihtiyaçlarına finansman sağlamak amacıyla uyuşturucu kaçakçısı örgütlerle ilişkisinin başladığı, Ortadoğu, Türkiye ve Avrupa hattı boyunca uyuşturucu ticareti içerisinde bulunduğu tespit edilmiştir. Ulusal ve uluslararası tespitler ile PKK'nın sözde üst düzey yöneticilerinin de kontrolünde Bekaa Vadisinde ciddi miktarda afyon ve eroin üretimi yapıldığı da tespit edilmiştir. (Aydın, 2007). Ayrıca, PKK terör örgütü İran ve Afganistan'dan elde ettiği uyuşturucu maddeleri Lübnan, Suriye ve Türkiye hattı üzerinden Avrupa ülkelerine sevk de ettiği anlaşılmaktadır ki uyuşturucu sevkiyatındaki yüksek maddi getiri, PKK'yı uyuşturucu kaçakçılığında sevkiyat safhasına daha da yöneltmiştir (Aydın, 2007).

Uyuşturucu Madde Sevkiyatı

PKK terör örgütünün uyuşturucu madde kaçakçılığının sevkiyatı safhasında da aktif olarak bulunduğu ve bu durumdan yüksek gelir elde ettiği de ortaya konmuştur. Er ve Khan'ın hesaplamalarına göre PKK uyuşturucu kaçakçılığının naklinden yıllık ortalama 325 milyon dolara yakın bir gelir elde etmektedir (2013). Dolayısıyla, PKK'nın uyuşturucu kaçakçılığında en yüksek geliri uyuşturucunun sevkiyatı safhasından elde ettiği söylenebilir. Buna ek olarak, Kaçakçılık Ve Organize Suçlarlar Mücadele(KOM) Daire Başkanlığının 2004 yılında hazırladığı Narko-terör raporundaki örnek olaydan da anlaşılacağı üzere PKK terör örgütü Avrupa ve Türkiye hattı üzerinde aktif olarak uyuşturucu sevkiyatı yaptığı hem yabancı güvenlik güçleri hem de Türk güvenlik güçleri tarafından tespit edilmiştir (alıntılayan Aydın, 2007)

Uyuşturucu Madde Satışı

PKK'nın uyuşturucu madde kaçakçılığında uyuşturucu madde satışı safhasında da bulunduğu ve yine yüksek gelir elde ettiği fikri savunulabilir. PKK terör örgütü Avrupa'daki *diasporasından* da faydalanarak, Avrupa genelinde aktif olarak eroin satışı faaliyeti içerisinde bulunmaktadır (Er ve Khan, 2013). Söylemez'e göre, Avrupa'da tüm uyuşturucu satıcıları her satıştan %10 oranında PKK'ya ödeme yapmak zorunda ve Avrupa'da uyuşturucu kaçakçılığı sürecinin tümü sadece PKK tarafından gerçekleştirilmektedir (alıntılayan Er ve Khan, 2013). Aydın'a göre, Almanya'da 1994 yılında Stuttgart'da gerçekleştirilen bir operasyon Bingöl doğumlu ilgili şahsın evinde eroin ele geçirilmiştir. Ayrıca, eroin satışında kullandığı aletler ve biriktirdiği paraya el konulmuştur (2007). Bu durum, ilgili şahsın aktif olarak eroin satışında bulunduğunu ve bu geliri muhtemelen PKK terör örgütüne aktardığı fikrini doğurabilir. Örneğin, Alman yerel suç dairesi yetkililerine göre, siyasi mülteci statüsündeki Halfeti doğumlu şahsın terör örgütü PKK adına maddi gelir sağlamak amacıyla uyuşturucu madde sattığı ve bu satıştan elde ettiği geliri terör örgütü PKK'ya aktardığı tespit edilmiştir (Aydın, 2007).

Buna ek olarak, Er ve Khan'ın hesaplamalarına göre PKK'nın uyuşturucu maddelerin sokak satışından yıllık geliri ortalama 300 milyon dolar olarak tespit edilmiştir (2013). Uyuşturucu madde satışı görüldüğü üzere PKK'nın uyuşturucu kaçakçılığından en yüksek gelir ettiği safhalardan birsi olduğu söylenebilir. Sonuç olarak, PKK'nın uyuşturucu kaçakçılığının farklı safhalarında aktif olarak yer aldığı ve bu yolla ciddi gelir

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

elde ettiği açık bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Bu araştırmanın yanında yine farklı araştırmalar ile PKK terör örgütünün uyuşturucu kaçakçılığı bağlantısı ve elde ettiği gelir tespit edilmiştir.

PKK- Uyuşturucu Kaçakçılığı İlişkisi: Ulusal, Uluslararası Tespitler Ve Örgüt Üyelerinin İtirafları

Kaçakçılık ve Organize Suçlarlar Mücadele (KOM) Daire başkanlığının terörizmin finansmanına karşı yürüttüğü faaliyetler ve diplomatik girişimler neticesinde, ABD Hazine Bakanlığı ve Uyuşturucu ile Mücadele Teşkilatı (DEA) ile yapılan çalışmalar sonucunda, 2008 Haziran ayında ABD Başkanı PKK terör örgütünü "Birinci Derece Önemli Uyuşturucu Madde Kaçakçısı Örgüt" olarak ilan etmiştir (2013). Bu bağlamda, 14 Ekim 2009 tarihinde 3 PKK yöneticisi ABD Hazine Bakanlığı tarafından Kingpin yasasına dâhil edilmiştir (KOM, 2013). Dolayısıyla, ABD, PKK terör örgütünü sadece Birinci Derece de Uyuşturucu Madde Kaçakçısı Örgüt olarak ilan etmeyip Kingpin Yasası kapsamına alarak PKK ile mücadelesinin kapsamını ve yöntemini de belirlemiştir.

Buna ek olarak, KOM raporuna göre PKK terör örgütünün aktif olarak uyuşturucu kaçakçılığı yaptığı ve uyuşturucu kaçakçılığının farklı safhalarında yer aldığı tespit edilmiştir (2013). Ayrıca, Türkiye Cumhuriyet güvenlik güçleri tarafından PKK terör örgütüne kurulduğu günden itibaren uyuşturucu kaçakçılığı kapsamında birçok operasyon yapılmıştır. 1984 ile 2013 yılları arasında gerçekleştirilen operasyonlarda; farklı türden tonlarca uyuşturucu madde ele geçirilmiş, uyuşturucu madde üretiminde kullanılan imalathanelere ulaşılıp el konulmuş ve onlarca insan PKK terör örgütünün uyuşturucu kaçakçılığında yer alışı tespit edilerek yakalanmıştır (KOM, 2013).

PKK terör örgütünün uyuşturucu madde kaçakçılığı yaptığı ulusal ve uluslararası araştırma ve raporların yanı sıra örgütün sözde liderlerinin ve üst düzey yöneticilerin kendi itirafların da açıkça dile getirildiği iddia edilebilir. Abdullah Öcalan İmralı'da yargılanırken mahkeme başkanının sorusu üzerine uyuşturucu ticareti yapıp yapmadığına dair verdiği cevaba göre, PKK terör örgütünün bazı organize suç örgütlerinin uyuşturucu ticareti faaliyetlerinde yer aldığı veya uyuşturucu ticaretinden komisyon aldığı itiraf edilmektedir (Üney, 2006). Sınır bölgelerinde uyuşturucu kaçakçılığı yapan suç örgütlerinden ve sınırda oluşturdukları sözde gümrükler vasıtasıyla da uyuşturucu ticaretinden vergi ve haraç aldıkları açıkça ifade edilmektedir (Üney, 2006). Ayrıca, Abdullah Öcalan, uyuşturucu ticaretini kabul etmemesine rağmen terör örgütünün bilinen uyuşturucu güzergâhlarından Avrupa'ya uyuşturucu sevkiyatı yaptığını ve uyuşturucu kaçakçılığından örgütün vazgeçmeden devam ettiğini de kabul etmiştir (Üney, 2006). 2003 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları Komisyonun da PKK'nın eski sözde liderlerinden Şemdin Sakık PKK terör örgütünün uluslararası uyuşturucu kaçakçılığının bir parçası olduğunu ve bu kaçakçılığı terör örgütünü finanse etmekte kullandıklarını kabul ederek, para kaynaklarının uyuşturucu kaçakçılığına dayandığını, PKK ve Abdullah Öcalan'ın uyuşturucu kaçakçılığında daima yer aldığını ve uyuşturucudan kazandıkları parayı silah almak için kullandıklarını beyan etmiştir (Karaman, 2012).

SONUÇ

Terörizmin finansmanı terör örgütlerinin amaç ve ihtiyaçlarını karşılaması göz önünde bulundurulduğunda gerekli olan maddi gelir olarak tanımlandığında uyuşturucu kaçakçılığı ticaretinin çok karlı bir faaliyet olduğu gözlemlenmektedir. Zaman içerisinde değişen şartlar ve uluslararası durum göz önüne alındığında ise terör örgütlerinin uyuşturucu kaçakçılığına yöneldiği açık bir gerçektir. Dolayısıyla, narko-terörizmin terör örgütlerinin finansmanı açısından oldukça etkili ve karlı bir yöntem olduğu söylenebilir. narko-terörizm kavramı terör örgütlerinin siyasal hedef ve amaçları ile örgütsel yapılarının ihtiyaçlarını karşılama doğrultusunda organize suç örgütleriyle benzerlik gösteren uyuşturucu kaçakçılığının her aşamasında gelir kaynağı elde etmek için yer alması olarak tanımlanabilir.

Bu bağlamda, PKK terör örgütü de uyuşturucu kaçakçılığına yönelmiş ve bu faaliyetini sürdürmüştür. Özellikle, PKK terör örgütü içerisinde bulunduğu şartların ve imkânların neticesinde uyuşturucu kaçakçılığı ticaretinde aktif olarak yer almıştır. PKK terör örgütünün uyuşturucu kaçakçılığındaki yeri, bu kaçakçılığın büyüklüğü ve PKK'ya sağladığı ciddi maddi getirisi olduğu açık bir biçimde ortaya konmuştur. Hem

uluslararası hem de ulusal rapor, araştırma, uzman görüşleri ve operasyonlar sonucunda PKK terör örgütünün uyuşturucu kaçakçılığı faaliyetleri narko-terör kapsamında ispatlanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Aydın, T. (2007). *Türkiye'de Narko Terörizm ve PKK/ KONGRA-GEL Terör Örgütü'nün Rolü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
2. Çetin, C. H. & Duru, H. (2015). Bitmeyen Savaş: Diyarbakır'da Terör-Uyuşturucu İlişkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,15, 33-44.
3. Karaman, H. (2012). Terrorism and Its Financial Sources. 30.10.2017 tarihinde http://www.strategicoutlook.org/publications/Terrorism_and_Its_Financial_Sources.pdf adresinden erişilmiştir.
4. Khan, J. K. & Er, O. (2013). *Cutting The Link Between Drugs And Terrorists: Countering Major Terrorist- Financing Means* (MA). USA: Naval Postgraduate School.
5. KOM Daire Başkanlığı (2013). *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele 2013 Raporu*. Ankara: Kom Yayınları.
6. Özdemir H. & Pekgözlü I. (2013). Where Do Terror Organizations Get Their Money? A Case Study: Financial Resources of the PKK. *International Journal of Security and Terrorism*, 3 (*2*):85-102.
7. Toksoy, Y. (2013). *Terörizmin Finansal Kaynakları "NARKO TERÖR"* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
8. Üney, İ. (2006). *Organize Suç ve Terörizm İlişkisi: PKK Örneği*. Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye. 30.10.2017 tarihinde https://stratejikoperasyon.files.wordpress.com/2014/04/organize-su-ve-terrizm-ilikisi-pkk-rnei.pdf adresinden erişilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(17)

Prof. Dr. Cüneyt ULUTİN[53]; Arş. Gör. Hilal DEMİRKESEN-BIÇAK[54]

PROGNOSTIC FACTORS FOR TREATMENT OF GLIOBLASTOMA MULTIFORME
GLİOBLASTOMA MULTİFORME TEDAVİSİNDE PROGNOSTİK FAKTÖRLER

ABSTRACT

Glioma is the most common primary brain tumor in adults and glioblastoma multiforme (GBM) is the most aggressive of all human tumors. Prognostic factors should be widely known to implement new approaches.

This short communication reviews the science of tumor metabolism and discusses the effects of complete resection, role of Karnofsky performance status, importance of younger age and mechanism of calorie restriction with ketogenic diet.

Keywords: *Glioblastoma multiforme, prognostic factors, ketogenic diet.*
JEL Code: *I19.*

ÖZ

Glioma erişkinlerde en sık görülen primer beyin tümörüdür ve glioblastoma multiforme (GBM) tüm insan tümörleri arasında en agresif olanıdır. Prognostik faktörler, yeni yaklaşımların uygulanması için yaygın olarak bilinmelidir.

Bu derleme, tümör metabolizması bilimini gözden geçirmekte ve hastalarda; tam rezeksiyon, Karnofsky performans statüsünün rolü, genç yaşın önemi ve kalori kısıtlaması mekanizması ile ketojenik diyet arasındaki etkileri tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Glioblastoma multiforme, prognostik faktörler, ketojenik diyet.
JEL Kodu: I19.

[53] **Faculty of Health Sciences, Istanbul Yeni Yuzyil University, cuneyt.ulutin@yeniyuzyil.edu.tr, Istanbul/TURKEY.**
[54] **Department of Nutrition and Dietetics, Istanbul Yeni Yuzyil University, hilal.demirkesen@yeniyuzyil.edu.tr, Istanbul/TURKEY.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. Introduction

Glioblastoma (GBM) is the most malignant and common primary brain tumor in adults. Standard therapy of patients with newly diagnosed GBM includes resection followed by concomitant chemoradiotherapy (CCRT) and adjuvant temozolomide (TMZ) [1]. Despite treatment, however, the median overall survival (OS) of patients with GBM is only 14.6 to 21.1 months[2] [3]. Fortunately introduction of new drugs such as bevacizumab, and advances in surgical and radiation therapy techniques provides us hope for the future. For this reason prognostic factors must be known widely, to implement these novel approaches In this article we try to specify and review factors which may lead individualizing the therapy for GBM.

2. Role of Karnofsky Performance Status

The majority of current studies exclude patients with a KPS score below 70, and no recent prospective randomized controlled trial has included this patient group. The few studies that have included patients with a low functional status have usually included them as a minority and have not presented their outcomes in a separate analysis. A meta-analysis of three RTOG trials from 1974 to 1989 by Curran et al. for example, showed that 27% of the included patients had KPS scores below 70 [4]. However, this group excluded patients older than 70 years of age, despite the fact that older patients make up a significant proportion of those presenting with low KPS scores. To date, the only study to separately present data on patients with KPS scores ≤ 50 was a prospective single-arm analysis of short-course whole-brain radiotherapy that also included patients 65 years or older with higher KPS scores and in which outcome was compared with historical controls who had undergone a longer radiotherapy course [5]. These studies led the way RTOG RPA (recursive partitioning analysis) classification. [4] Another study also showed patients with initial KPS scores ≤50 have better survival rate. [6] For this reason much effort should be spend to patients with KPS scores ≤50.

3. Role of Complete Resection

The extent of surgical resection (EOR) has been recorded as conditioning outcome in glioblastoma multiforme (GBM) patients but no significant improvements were recorded in survival [7]. However a retrospective study of 64 recurrent GBM patients revealed initial amount of tumor removed improves both local control and survival [8]. Multiple intraoperative aids have been introduced to improve the extent of resection (EOR) in Glioblastoma Multiforme (GBM) patients, avoiding any new neurological deficits. Intraoperative MRI (iMRI) has been debated for its utility and cost for nearly two decades in neurosurgical literature. Review of literature suggests improved EOR in GBM patients who underwent iMRI assisted surgical resections leading to higher overall survival (OS) and progression free survival (PFS) [9]. For recurrent GBM it is also shown the maximum EOR improves survival as in the DIRECTOR tial [10]. Similarly a surveillance, epidemiology, and end results (SEER) study from U.S. confirmed these data for more than 10.000 GBM patients [11]. For this reason complete resection possibility must be utilized by introducing new approaches.

4. Importance of Younger Age

The same SEER tells us the worse survival for the patients older than 75 years [11]. Data of 108 patients from another study showed on univariate analysis, the independent predictors of survival included younger age (P=0.02), better performance status (P=0.014), greater resection extent (P=0.002), and TMZ use (P<0.001) [12]. In a single instution study patients divided two sub groups of age 18-35 vs 36-74. In univariate analysis younger age vs older age: median 19.5 months vs 5.27 months (P = 0.0012); Karnofsky performance status > or = 70 vs < 70: median 15.3 months vs 2.67 months (P < 0.0001), and external radiotherapy dose 60 Gy vs 66 Gy: median 11.6 months vs 3 months (P = 0.02) were found as significant prognostic factors for survival [13]. On the contrary an Italian study from three different hospitals, older age (>70years), presence of seizure at onset and additional resection after tumor recurrence did not influence overall survival [14]. This may lead us to think to give extensive surgery and radiochemoterapy to elderly patients with high KPS.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

5. Diet for the Treatment of GBM

Normal brain cells depend on glucose metabolism, but they are capable of switch to utilizing ketone bodies during calorie restriction. However, tumor cells lack genomic and metabolic flexibility, and they are largely dependent on glucose [15]. Despite the development of micro-neurosurgery techniques and the use of combined methods with radiotherapy median survival for glioblastoma multiforme patients is about 9-12 months [13]. A diet restricting carbohydrates and providing sufficient amount of fat and protein in line with the patient's needs as a support for current treatment methods can be a beneficial strategy to improve the patient's condition. Therefore, the recent diet studies on patients with glioblastoma multiforme have focused on ketogenic diet. In ketogenic diet, the energy from carbohydrates should be substantially reduced and fat should be utilized as main source of energy. The mechanism has not been clearly established, however theories include disruption of glutamatergic synaptic transmission, inhibition of glycolysis, and activation of ATP-sensitive potassium channels [16].

Restricted-calorie ketogenic diet is a recommended treatment method in treatment of glioblastoma multiforme tumors. It is based on the principle of starvation of tumor cells induced by ketosis with normal cells utilizing ketones as their source of energy. Restricted-calorie ketogenic diet triggers the use of ketone bodies as an alternative fuel source similarly to the metabolic adaptation of humans for survival in the absence of nutrients. As in hunger periods, the body uses the fat storage as an energy source when nutrient sources are diminished. The main energy source of tumor cells is glucose; they cannot use ketone as fuel. This diet benefits from the abnormal glucose needs of brain tumors such as glioblastoma multiforme. Restricted-calorie ketogenic diet has two main objectives; the primary objective is to reduce the glucose energy source for cancer and the secondary objective is to activate the genes which can induce the apoptosis of cancer cells through calorie restriction [17] [18].Besides the ketogenic diet, addittion dietary supplemention and restriction of some nutrients in standart diet can be applied. Ultimately, the goal of the recommended therapies are to prolong the survival time beyond the time observed with conventional glioblastoma multiforme treatments and to improve quality of life. Artzi et al. (2017) aimed to detect metabolic brain changes in patients with malignant brain gliomas on ketogenic diet using proton magnetic-resonance-spectroscopy (1H-MRS) in their study on the relationship between ketogenic diet and cerebral metabolism. In the study conducted with nine patients in total, bevacizumab was used along with ketogenic diet (KD) in four patients with recurrent glioblastoma. One patient with gliomatosis-cerebri treated with KD only; and four patients with recurrent glioblastoma who did not receive KD. The diet plan was individually prepared according to the age, weight, activity level, and food choices of the patient. Diet duration ranged from 2 months to more than 31 months. Patient's adherence to ketogenic diet was determined with daily measurement of ketone bodies in the urine. No ketone bodies was observed in the control group and the adherence of two patients to the diet was high. 1H-MRS was able to detect ketone-bodies in patients with brain tumors who adhered to KD. It could not be understood whether accumulation of ketone bodies is due to increased brain uptake or decreased utilization of ketone bodies within the brain [15].

Jazayeri et al. (2016) examined the effect of the amount of copper in the diet of glioblastoma patients. To evaluate the therapeutic effects of copper reduction on angiogenesis-related factors in patients with glioblastoma multiforme treated by gamma knife radiosurgery [19]. In this study, 50 patients diagnosed with glioblastoma multiforme who are candidates for gamma knife radiosurgery were randomly assigned into two groups to receive 1 g/day penicillamine and low-copper diet or placebo for three months. The mean serum copper levels of the intervention group significantly decreased. The median survival was 18.5 months in the intervention group while 14.9 months in the placebo group.

In the study of Roomi et al. (2016) evaluating the effect of the nutrient mixture including green tea extract, lysine, proline and ascorbic acid on glioblastoma U-87 MG cells, for four weeks athymic male nude mice were inoculated with $3x10^6$ U-87 MG cells subcutaneously and were fed a regular diet or a regular diet supplemented with 0.5% nutrient mixture. The nutrient mixture inhibited the tumor weight and tumor burden respectively by 53% (p=0.015) and 48% (p=0.010) [20].

Rieger et al. (2014) investigated the effects of ketogenic diet in 20 patients with recurring glioblastoma in their study. Three patients could not continue the diet due to intolerability. Urine ketosis was achieved at least once in 12 of 13 (92%) evaluable patients. In the same study, the ketogenic diet alone did not have any effect on median survival in mice glioma models, however it increased the median survival of the mice treated with bevacizumab from 52 days to 58 days ($p<0,05$). It was concluded that ketogenic diet is applicable and safe but potentially it does not have any significant effect when used as single agent in relapsing glioma [21].

Champ et al. (2014) performed a retrospective review of high-grade glioma patients for 3 years. In the study with 53 patients, 6 glioblastoma patients followed ketogenic diet, whereas the other patients continued on standard American diets. The mean blood glucose of patients on a standard diet was 122 versus 84 mg/dl for those on a KD [22]. Zuccoli et al. (2010) published a case report of a 65-year-old female patient with glioblastoma multiforme initiated on a restricted-calorie ketogenic diet. Patient was restricted to 600 kcal/day and her glucocorticoids were stopped. Diet supported with minerals and vitamins; restricted 4:1 (fat: carbohydrate + protein) After a two-month diet following the standard radiotherapy and chemotherapy administration the patient's blood glucose level considerably decreased and urine ketone level elevated. The patient's body weight decreased by around 20%. No notable brain tumor tissue was identified using FDG-PET or MRI methods. Ten weeks after the strict diet treatment was suspended MRI finding of tumor relapse was observed [18].

The safety and efficacy of ketogenic diet implemented during standard treatment of glioblastoma have been demonstrated in human studies and supported with in vivo and in vitro studies. Restriction of carbohydrates in the diet substantially decreases the serum glucose levels along with the standard treatment and tumor shrinkage is supported with certain mineral substances and nutrients. Nevertheless, further prospective studies are needed to confirm this relationship.

6. Conclusion

Based on this short communication patients with KPS scores ≤ 50 have higher survival rate. The respond to the treatment of these patients is more promising. Survival time of GBM patients, who were operated EOR with MRI technique, prolonged. Over 75 age, although the survival time is low, higher KPS scores provide more success of treatment in elderly patients. When the diet treatment is observed, ketogenic diet is the common method in GBM patients. This diet provides shrinkage of tumor by lowering serum glucose levels. According to the researches which reviewed in this study there is a relationship between prognostic factors and GBM patients, but there is no significant solid evidence. More prospective trials are needed to confirm this relationship.

REFERENCES

[1] Stupp, R., Mason, W. P., Van Den Bent, M. J., Weller, M., Fisher, B., Taphoorn, M. J., & Curschmann, J. (2005). Radiotherapy plus concomitant and adjuvant temozolomide for glioblastoma. New England Journal of Medicine, 352(10), 987-996. https://doi.org/10.1056/NEJMoa043330

[2] Stupp, R., Hegi, M. E., Mason, W. P., van den Bent, M. J., Taphoorn, M. J., Janzer, R. C., & Hau, P. (2009). Effects of radiotherapy with concomitant and adjuvant temozolomide versus radiotherapy alone on survival in glioblastoma in a randomised phase III study: 5-year analysis of the EORTC-NCIC trial. The lancet oncology, 10(5), 459-466. https://doi.org/10.1016/S1470-2045(09)70025-7

[3] Lai, A., Tran, A., Nghiemphu, P. L., Pope, W. B., Solis, O. E., Selch, M., & Phuphanich, S. (2010). Phase II study of bevacizumab plus temozolomide during and after radiation therapy for patients with newly diagnosed glioblastoma multiforme. Journal of clinical oncology, 29(2), 142-148. https://doi.org/10.1200/JCO.2010.30.2729

[4] Curran Jr, W. J., Scott, C. B., Horton, J., Nelson, J. S., Weinstein, A. S., Fischbach, A. J., & Nelson, D. F. (1993). Recursive partitioning analysis of prognostic factors in three Radiation Therapy Oncology Group malignant glioma trials. JNCI: Journal of the National Cancer Institute, 85(9), 704-710. https://doi.org/10.1093/jnci/85.9.704

[5] Bauman, G. S., Gaspar, L. E., Fisher, B. J., Halperin, E. C., Macdonald, D. R., & Cairncross, J. G. (1994). A prospective study of short-course radiotherapy in poor prognosis glioblastoma multiforme. International Journal of Radiation Oncology* Biology* Physics, 29(4), 835-839. https://doi.org/10.1016/0360-3016(94)90573-8

[6] Marina, O., Suh, J. H., Reddy, C. A., Barnett, G. H., Vogelbaum, M. A., Peereboom, D. M., & Chao, S. T. (2011). Treatment outcomes for patients with glioblastoma multiforme and a low Karnofsky Performance Scale score on presentation to a tertiary care institution. Journal of neurosurgery, 115(2), 220-229.
https://doi.org/10.3171/2011.3.JNS10495

[7] Pessina, F., Navarria, P., Cozzi, L., Ascolese, A. M., Simonelli, M., Santoro, A., & Bello, L. (2017). Maximize surgical resection beyond contrast-enhancing boundaries in newly diagnosed glioblastoma multiforme: is it useful and safe? A single institution retrospective experience. Journal of Neuro-Oncology, 1-11.
https://doi.org/10.1007/s11060-017-2559-9

[8] Pessina, F., Navarria, P., Cozzi, L., Tomatis, S., Riva, M., Ascolese, A. M., & Scorsetti, M. (2017). Role of surgical resection in recurrent glioblastoma: prognostic factors and outcome evaluation in an observational study. Journal of neuro-oncology, 131(2), 377-384. https://doi.org/10.1007/s11060-016-2310-y

[9] Khan, I., Waqas, M., & Shamim, M. S. (2017). Role of Intra-operative MRI (iMRI) in Improving Extent of Resection and Survival in Patients with Glioblastoma Multiforme. JPMA. The Journal of the Pakistan Medical Association, 67(7), 1121.

[10] Suchorska, B., Weller, M., Tabatabai, G., Senft, C., Hau, P., Sabel, M. C., & Reifenberger, G. (2016). Complete resection of contrast-enhancing tumor volume is associated with improved survival in recurrent glioblastoma—results from the DIRECTOR trial. Neuro-oncology, 18(4), 549-556 https://doi.org/10.1093/neuonc/nov326

[11] Pan, I. W., Ferguson, S. D., & Lam, S. (2015). Patient and treatment factors associated with survival among adult glioblastoma patients: a USA population-based study from 2000–2010. Journal of clinical neuroscience, 22(10), 1575-1581.
https://doi.org/10.1016/j.jocn.2015.03.032

[12] Harris, G., Jayamanne, D., Wheeler, H., Gzell, C., Kastelan, M., Schembri, G., & Louw, S. (2017). Survival outcome of elderly patients with Glioblastoma Multiforme in their seventy-fifth year or older treated with adjuvant therapy. International Journal of Radiation Oncology* Biology* Physics.
https://doi.org/10.1016/j.ijrobp.2017.02.028

[13] Ulutin, C., Fayda, M., Aksu, G., Cetinayak, O., Kuzhan, O., Ors, F., & Beyzadeoglu, M. (2006). Primary glioblastoma multiforme in younger patients: a single-institution experience. Tumori, 92(5), 407.

[14] Rigamonti, A., Imbesi, F., Silvani, A., Grimod, G., Prone, V., Gaviani, P., & Di Meco, F. (2017). Pattern of care and outcome in elderly patients with glioblastoma: Data in 151 patients from 3 Lombardia Hospitals. Journal of the Neurological Sciences, 378, 3-8. https://doi.org/10.1016/j.jns.2017.04.030

[15] Artzi, M., Liberman, G., Vaisman, N., Bokstein, F., Vitinshtein, F., Aizenstein, O., & Bashat, D. B. (2017). Changes in cerebral metabolism during ketogenic diet in patients with primary brain tumors: 1H-MRS study. Journal of neuro-oncology, 132(2), 267-275. https://doi.org/10.1007/s11060-016-2364-x

[16] Seyfried, T. N., Mukherjee, P., Kalamian, M., & Zuccoli, G. (2011). The restricted ketogenic diet: An alternative treatment strategy for glioblastoma multiforme. Treatment Strategies Oncology, London: Cambridge Research Centre, 24-35.
https://doi.org/10.1016/j.eplepsyres.2011.06.017

[17] Maroon, J., Bost, J., Amos, A., & Zuccoli, G. (2013). Restricted calorie ketogenic diet for the treatment of glioblastoma multiforme. Journal of child neurology, 28(8), 1002-1008.
https://doi.org/10.1177/0883073813488670

[18] Zuccoli, G., Marcello, N., Pisanello, A., Servadei, F., Vaccaro, S., Mukherjee, P., & Seyfried, T. N. (2010). Metabolic management of glioblastoma multiforme using standard therapy together with a restricted ketogenic diet: Case Report. Nutrition & metabolism, 7(1), 33. https://doi.org/10.1186/1743-7075-7-33

[19] Jazayeri, S., Feli, A., Bitaraf, M. A., Dodaran, M. S., Alikhani, M., & Hosseinzadeh-Attar, M. J. (2016). Effects of Copper Reduction on Angiogenesis-Related Factors in Recurrent Glioblastoma Cases. Asian Pacific journal of cancer prevention: APJCP, 17(10), 4609.
https://doi.org/10.22034/APJCP.2016.17.10.4609

[20] Roomi, M. W., Kalinovsky, T., Rath, M., & Niedzwiecki, A. (2016). A nutrient mixture inhibits glioblastoma xenograft U-87 MG growth in male nude mice. Experimental oncology, (38,№ 1), 54-56.

[21] Rieger, J., Bähr, O., Maurer, G. D., Hattingen, E., Franz, K., Brucker, D., & Steinbach, J. P. (2014). ERGO: A pilot study of ketogenic diet in recurrent glioblastoma. Erratum in/ijo/45/6/2605. International journal of oncology, 44(6), 1843-1852. https://doi.org/10.3892/ijo.2014.2382

[22] Champ, C. E., Palmer, J. D., Volek, J. S., Werner-Wasik, M., Andrews, D. W., Evans, J. J., & Shi, W. (2014). Targeting metabolism with a ketogenic diet during the treatment of glioblastoma multiforme. Journal of neuro-oncology, 117(1), 125-131. https://doi.org/10.1007/s11060-014-1362-0

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(18)

Uzm. Pelin ALİYEV[55]; Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN[56]

SİYASİ PARTİLERİN YASAL STATÜSÜ VE KAPATILMASI REJİMİ: FRANSA ÖRNEĞİ

THE JURIDICAL STATUS OF POLITICAL PARTIES AND ITS REGIME OF CLOSURE: CASE OF FRANCE

ÖZ

Siyasi partiler, seçimler yoluyla siyasi iktidarı ele geçirmeyi ya da en azından ona ortak olmayı hedefleyen sürekli örgütlerdir. Günümüzde bir ülkenin demokratik rejimler kategorisinde yer alabilmesi için gerekli koşullardan birisi, çoğulculuk ilkesinin gereği olarak, o ülkede birden çok siyasi partinin var olmasıdır. Bu bağlamda, siyasi partiler, demokratik rejimlerin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Fakat bu unsuru tamamlayan bir başka önemli nokta da siyasi partilerin faaliyetlerini özgür bir şekilde yerine getirebilmesidir. Bununla birlikte pek çok ülkede siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin birtakım yasal düzenlemeler ve uygulamaların var olduğu da görülmektedir.

Bu çalışmada, demokratik rejimler kategorisinde yer alan ve Avrupa demokrasisinin önde gelen örneklerinden biri olan Fransa'da Beşinci Cumhuriyet Dönemi'nde siyasi partilerin yasal statüsü ve kapatılması rejimi incelenmekte ve siyasi partilerin iç hukukta nasıl düzenlendiği ve hangi durumlarda kapatılabileceği ortaya konulmaktadır. Ayrıca çalışma kapsamında, Fransa'nın siyasi partilerin kapatılması konusundaki yaklaşımının Venedik Komisyonu'nun raporlarında ileri sürülen anlayış ve ilkelerle ne kadar uyumlu olduğu tespit edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Siyasi Parti, Parti Kapatma, Beşinci Cumhuriyet Dönemi, Fransa.
JEL Kodu: K00.

ABSTRACT

Political parties are the permanent organizations aiming at acquiring political power through elections or at least to become partner in it. Today, one of the essential conditions for a country to be taken part in the category of democratic regimes, as a requirement of pluralism, is the existence of more than one political parties in that country. In this context, political parties are one of the indispensable elements of democratic regimes, but another important point that completes this element is to be able to fulfill their activities freely. However, it is also seen there are some legal regulations and practices in many countries regarding the closure of political parties.

This study examines the legal status of political parties and its regime of closure and shows how political parties can be organized and in which cases they can be closed in domestic law in the Fifth Republic in France, which is in the category of democratic regimes and one of the leading examples of European democracy. It is also determined how France's approach to the closure of political parties compatible with the understanding and the principles laid down in the Venice Commission's reports.

Keywords: *Democracy, political party, party closure, Fifth Republic Period, France.*
JEL Code: *K00.*

[55] **Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü, pelinaliyev@gmail.com, KahramanMaraş/TÜRKİYE.**
[56] **Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü, ahaydin@ksu.edu.tr, KahramanMaraş/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Fransa, 16 ila 18. yüzyıllar arasında, mutlak monarşi ile yönetilen bir devlettir. Fakat mutlakıyetçi Fransız monarşisi, 1789 Fransız Devrimi ile sona ermiştir. 1789 yılında "eski rejim"in bir devrimle yıkılması sonucu "yeni rejim" başlamış, ancak özgürlük, eşitlik ve kardeşlik (liberté, égalité et fraternité) ilkeleri temelinde kurulan yeni rejimin siyasi istikrara ulaşması zaman almış ve Fransa, uzun bir süre büyük siyasi olaylara ve kargaşalara sahne olmuştur. Bu süreçte birçok anayasa değişikliği yaşanmıştır.[57] Bugünkü Fransız siyasi sistemi, 4 Ekim 1958 tarihli anayasaya dayanmakta ve "Beşinci Cumhuriyet Dönemi" olarak adlandırılmaktadır. Fransa, farklı siyasi rejim deneyimlerinin ardından günümüzde demokratik rejimler kategorisinde yer alan bir devlettir. Çoğulcu demokrasi anlayışının önemli temsilcilerinden birisi konumundadır. Bu çalışmanın amacı, Fransa'da Beşinci Cumhuriyet Dönemi'nde siyasi partilerin yasal statüsünü ve siyasi partilerin kapatılması rejimini incelemektir. Çalışma kapsamında öncelikle Fransa'da Beşinci Cumhuriyet Dönemi'nde siyasi partilerin yasal statüsü ortaya konulmakta ardından Fransa'da hangi durumlarda siyasi partilerin kapatılabileceği Venedik Komisyonu'nun ilgili raporu da dikkate alınarak incelenmektedir. Bu çalışma, araştırma yöntemlerine göre bir nitel araştırma olup nitel araştırma modeline göre bir durum çalışması (case study/étude de cas) örneğidir.

1. Siyasi Parti Kavramı

Siyasi parti, "belli bir yapıya sahip bir insan topluluğu" (Duverger, 1974: 10) dur. Fakat bu tanım, genel bir ifade olması nedeniyle, siyasi partiyi diğer örgütlerden ayırmaya yardımcı olacak unsurları ortaya koyamamaktadır. Daha kapsamlı tanımlara bakılacak olursa; siyasi partinin "İktidarı seçimle ya da başka yollarla kazanmak için örgütlenen insan topluluğu" (Heywood, 2013: 320), "Siyasi iktidarı ele geçirmek ya da en azından ona ortak olmak amacıyla örgütlenmiş insan toplulukları" (Öztekin, 2010: 95), "Bir program etrafında toplanmış, siyasal iktidarı elde etmek ya da paylaşmak amacı güden, sürekli bir örgüte sahip kuruluşlar" (Kapani, 2005: 160), "Programını uygulamak ve üyelerini iktidara getirmek amacıyla hükümetin kontrolünü sağlamaya çalışan organize insan topluluğu" (Daver, 1993: 223), "Kendisini siyasal bir etiketle tanımlayan, yasal ve meşru yolları kullanarak, sürekli ve istikrarlı bir örgüt aracılığı ile seçmenlerin desteğini sağlayarak devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye ve elde tutmaya çalışan bir siyasal topluluk" (Sarıbay, 2001: 6), "Halkın desteğini sağlamak suretiyle siyasal iktidarın denetimini ele geçirmeye ve sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluk" (Özbudun, 1974: 4), "Merkezi ve yerel düzeyde kurulmuş, siyasi iktidarı elde etmeyi ve kullanmayı amaçlayan ve bunun için de halkın desteğini sağlamaya çalışan sürekli bir kuruluş" (Teziç, 2009: 322) gibi farklı şekillerde tanımlanabildiği görülmektedir.

Bu anlamda siyasi partinin herkesin üzerinde uzlaştığı tek bir tanımı olduğunu söylemek güçtür. Bununla birlikte bu tanımlarda da görüldüğü üzere, siyasi partileri diğer oluşumlardan farklı kılan ve tanımlarda öne çıkan birtakım unsurlar mevcuttur: Siyasi partilerin en önemli unsuru, siyasi iktidarı "ele geçirmek" veya onu başka partilerle "paylaşmak" amacıdır. Bütün partilerin ortak hedefini oluşturan bu unsur, onları diğer sosyal gruplardan, özellikle siyasi iktidarın kullanılışını sadece etkilemeye çalışan baskı gruplarından ayırt etmeye yarayan başlıca kriterdir (Kapani, 2005: 160). Böylece siyasi partiler, siyasi çoğunluğu kazanarak iktidarı ele geçirmeyi amaçlarlar (Heywood, 2013: 320). Siyasi partiler dışındaki hiçbir toplumsal örgütün bu tür amaçları olamaz, en azından kuruluş amaçları bunlar olamaz (Öztekin, 2010: 95). İkinci önemli unsur da, siyasi partilerin geçici kuruluşlar olmayıp, sürekli ve ülke çapında oldukça yaygın bir örgüte sahip bulunmalarıdır. Bu da, partileri parlamento içinde kurulan gruplardan, kliklerden, siyasi gruplardan ayıran bir nitelik olarak belirir (Kapani, 2005: 160-161).

[57] Fransa'da uygulanan anayasalar için bkz. Les Constitutions de la France, http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/la-constitution/les-constitutions-de-la-france/les-constitutions-de-la-france.5080.html (Erişim Tarihi: 16.07.2017).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2. Demokratik Rejimlerde Siyasi Partilerin Önemi

Günümüzde, günlük yaşamımızın hemen hemen her alanında karşımıza çıkan siyasi partiler, demokratik olsun ya da olmasın bir ülkedeki siyasi yaşamın en önemli aktörlerinden birisidir. Siyasete ister "iktidar ilişkileri" açısından, ister "karar alma süreci" açısından bakılsın, her iki yaklaşımın odak noktasında siyasi partiler yer almaktadır. Modern anlamda siyasi partilerin siyaset sahnesine çıkışları oldukça yeni sayılmakla beraber, bu kuruluşlar çok hızlı bir gelişme ile hemen hemen bütün ülkelerde siyasi hayatın temel unsurları ve başlıca dinamik güçleri haline gelmişlerdir. Siyasi rejimin türü demokratik, otoriter veya totaliter olsun çağdaş toplumların hepsinde partiler birinci derecede önemli rol oynarlar. Günümüzde "partisiz" rejimlere ancak bazı geleneksel toplumlarda rastlamak mümkündür. Bu bakımdan siyasi partileri her türlü değer yargısının ötesinde, modern devletin salt olguları olarak kabul etmek gerekir (Kapani, 2005: 159).

Bununla birlikte siyasi partiler, demokratik rejimler için ayrı bir öneme sahiptir. Siyasi partiler demokrasinin gelişmesi paralelinde ortaya çıkmışlar ve demokrasinin önemli sacayaklarından birisi haline gelmişlerdir. Bugün artık partiler olmaksızın bir demokratik rejim düşünülememektedir; çünkü siyasi partiler halkın siyasete katılımının araçları oldukları kadar, çoğulcu siyasetin de temel unsurları, hatta güvenceleridirler. Siyasi partilerin araç olma özelliği, modern demokrasilerde toplumsal ve fikri çoğulculuğun, esas itibariyle, partiler sayesinde siyasi alana yansıtılabilmesinden kaynaklanmaktadır. Siyasi partiler çoğulculuğun güvencesidirler; çünkü siyasi partiler meşru sayıldıkları ve faaliyetlerini özgürce yerine getirebildikleri sürece, toplumdaki farklı çıkar, yönelim ve düşüncelerin bastırılması zorlaşır (Erdoğan, 1999: 260). Toplum içinde farklı düşünenlerin, farklı inananların, farklı tercihleri olanların, farklı yaşam biçimi olanların, farklı değerleri olanların kısacası farklı olanların demokratik kurallar çerçevesinde kendilerini ifade edebilecekleri en önemli kurumlardan birisidir. Kendi düşünce, ideoloji ve amaçlarını yönetime yansıtmayı amaçlayan insanlar siyasi parti kurarak bunu gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar (Yavuz ve Özgül, 2016: 1).

3. Demokratik Rejimlerde Siyasi Partilerin Kapatılması Sorunu

Siyaset kurumunun en önemli sorunlarından birisi, demokratik siyasi hayatta anahtar bir role sahip olmakla birlikte siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin düzenlemelerin varlığıdır. Siyasi partilerin hangi durumlarda kapatılabileceği devletlerin anayasalarında veya siyasi partilerle ilgili yasal düzenlemelerinde yer almaktadır. Fakat bu konuda ülkeler arasında ortak bir anlayış ve uygulama bulunmamaktadır. Her ülkede siyasi partilerin kapatılması konusunda farklı bir düzenleme bulunmaktadır. Bu bölümde öncelikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nde siyasi partiler özgürlüğü konusunun nasıl düzenlendiği, ardından siyasi partilerin kapatılması konusunda ortak bir anlayış oluşturmayı hedefleyen Venedik Komisyonu'nun hazırladığı raporda yer alan ilkeler ele alınmaktadır.

Siyasi partilerin özgürlüğü, insan haklarının hukuksal açıdan korunması konusunda en güçlü uluslararası belge niteliğinde olan AİHS[58]'nin örgütlenme özgürlüğünü düzenleyen 11. maddesinde güvence altına alınmaktadır. Buna göre; "1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir. 2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarınca yukarda anılan haklarını kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir.". Böylece siyasi partilerle ilgili özel bir hüküm Sözleşme'de yer almamasına rağmen siyasi partiler Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamında değerlendirilmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de, siyasi partileri demokrasinin işleyişi açısından vazgeçilmez kurumlar olarak görmektedir. Partiler, ülke sorunlarının çözümü konusunda farklı görüşler üreten, farklı toplum kesimlerinin taleplerini devlete yansıtan kuruluşlardır. Bu bağlamda, siyasi partiler

[58] İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nden esinlenerek hazırlanan "İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme", diğer adıyla "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)", 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanmış, 3 Eylül 1953 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kuruluş ve faaliyetleri bakımından geniş güvencelerden yararlanmalı, ciddi bir zorunluluk olmadıkça özgürlükleri kısıtlanmamalıdır. Nitekim AİHM çeşitli kararlarıyla, hangi durumlarda siyasi partilerin yasaklanmasının ya da kapatılmasının sözleşmeye aykırılık oluşturmayacağını belirlemiştir (Uygun, 2000: 258). AİHM, siyasi partilerin kapatılması ile ilgili başvuruları, AİHS çerçevesinde ele almaktadır. Gerek başvuruda bulunan taraf ve gerekse ilgili hükümet de iddia ve savunmalarını sözleşme ve protokollerine dayandırmak durumundadırlar. AİHM'ye göre, bir siyasi partinin kapatılması kararının her şeyden önce AİHS'nin 11/2. maddesi hükmüne uygun olması gereklidir. Sözleşmenin bu maddesinde, örgütlenme hak ve özgürlüklerinin "ulusal güvenlik", "kamu güvenliği", "suçun önlenmesi", "başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması" gibi sebeplerle sınırlandırılmış, ancak bu sınırlandırma nedenleri de "demokratik toplum" kriteriyle sınırlandırılmıştır. Bir başka deyişle, örgütlenme hak ve özgürlüğünün her kısıtlanma sebebi, demokratik bir toplum için gerektiği zaman ve ölçüde kullanılmalıdır (Turhan, 2001: 22).

Bir siyasi partinin kapatılabilmesi için AİHS'nin 11/2. maddesinde yer verilen "ulusal güvenlik", "kamu güvenliği" ve "başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması" gibi kısıtlama sebeplerine dayanılarak bunun somutlaştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, ulusal güvenliğin korunması nedenine dayanabilmek için, örgütlenmenin ülke topraklarını parçalamaya yöneldiği ve bu amaca yönelik hareketlerin bölge barışını bozma eğilimi gösterdiği veya komşu devletlerin düşmanca amaçlarına hizmet ettiğinin kanıtlanmasın gerekmektedir. Kamu güvenliğinin korunması nedenini ileri sürebilmek için ise, parti örgütünün terörü desteklediği veya yönettiği halk arasında kin ve husumet duygularını körüklediği ispat edilmelidir. Başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması nedenine dayanabilmek için de parti örgütü ile terör arasında bağlantı bulunduğunun kanıtlanması gerekmektedir (Turhan, 2001: 22).

Öte yandan AİHS'nin hakların kötüye kullanımının yasaklanması başlığını taşıyan 17. maddesi, Sözleşmede ve ek Protokolde öngörülen hak ve özgürlüklerin yok edilmesi veya belirlenenden daha çok kısıtlanması amaçları için kullanılamayacağını ifade etmiştir. İlgili maddede "Bu Sözleşme hükümlerinden hiçbiri, bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesine veya burada öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlamalara uğratılmasına yönelik bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkını sağlar biçimde yorumlanamaz." denmektedir. Zira 17. maddenin amacı, AİHS'de öngörülen hak ve özgürlüklerin korunmasıdır. Bu madde, egemen görüşe göre, sözleşmenin özgürlükçü hukuk devleti sistemini tehdit edecek şekilde kullanılamaz. 17. madde AİHS'deki hak ve özgürlüklerin yok edilmesine olanak vermemekle birlikte, bu aykırı amaca yönelmiş olan kişileri de, AİHS'deki hak ve özgürlüklerden yoksun bırakamaz. Nitekim 17. madde, sözleşmenin olayla ilgisi bulunan bir kuralıyla birlikte uygulanmaktadır (Turhan, 2001: 23).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından anayasal konularla ilgilenmesi için 1990 yılında kurulan, Avrupa Konseyi'nin anayasal konularda danışma organı olan ve bağımsız uzmanlardan oluşan Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu, diğer adıyla Venedik Komisyonu[59], Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'nin talebi üzerine, siyasi partilerin yasaklanması ve benzeri tedbirler hakkında bir inceleme yapmış ve 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde "Siyasi Partilerin Yasaklanması ve Kapatılması İle Benzeri Tedbirler Hakkında Yol Gösterici İlkeler" başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Venedik Komisyonu tarafından belirlenen ilkeler şöyle sıralanabilir (http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2000)001-e, erişim tarihi: 13.09.2017):

1. Devletler, herkesin siyasi partilere serbestçe üye olma hakkını haiz olduğunu kabul etmelidirler. Bu hak, siyasi görüşe sahip olma ve bir devlet makamının müdahalesi olmaksızın ve sınırları bilgi alma ve verme

[59] Venedik Komisyonu, 1990 yılında 18 Avrupa ülkesinin taraf olduğu bir anlaşmayla kurulmuştur. 2002 yılı Şubat ayında kurucu anlaşmada yapılan bir değişiklikle komisyonun üyelik yapısı genişletilmiş ve Avrupalı olmayan ülkelerin de üye olabilmesi imkânı sağlanmıştır. http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation&lang=EN (Erişim Tarihi: 18.09.2017). Değişiklik sonrası Avrupa Konseyi'nin 47 üyesinin tümü Venedik Komisyonu'nun da üyesi haline gelmiştir. Günümüzde komisyonun 61 üyesi bulunmaktadır. Komisyon, Avrupa anayasal mirasının üç temel ilkesine dayanmaktadır: Demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü. Bu ilkeler aynı zamanda Avrupa Konseyi faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. Bu ilkeler Komisyon'un 3 temel eylem alanı olan 1. Demokratik kurumlar ve temel haklar 2. Anayasal yargı ve adli yargı 3. Seçimler, referandumlar ve siyasi partilerde ifadesini bulmaktadır. http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_activities&lang=EN (Erişim Tarihi: 18.09.2017).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

özgürlüğünü de kapsar. Siyasi partilerin tescil edilmesi şartı, tek başına, bu hakkın ihlali olarak yorumlanmayacaktır.

2. Yukarıda atıfta bulunulan temel insan haklarının siyasi partilerin faaliyetleri vasıtasıyla kullanılmasına ilişkin olarak normal zamanlarda ve olağanüstü hallerde getirilecek sınırlamalar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve diğer uluslararası antlaşmaların ilgili hükümleri ile tutarlıdır.

3. Siyasi partilerin yasaklanması veya zorla sona erdirilmesi, ancak şiddet kullanımının savunuculuğunu yapan veya demokratik anayasal düzeni yıkmak için şiddeti bir politik araç olarak kullanan ve böylece anayasa tarafından güvence altına alınan hakların ve özgürlüklerin altını kazıyan partilere ilişkin olarak mazur görülebilir. Bir partinin, Anayasanın barışçıl bir şekilde değiştirilmesinin savunuculuğunu yapması, bu partinin yasaklanması veya kapatılması için yeterli olmamalıdır.

4. Bir siyasi parti, üyelerinin, siyasi/kamu ve parti faaliyetleri çerçevesi içerisinde parti tarafından izin verilmeyen şahsi davranışlarından sorumlu tutulamaz.

5. Bilhassa geniş kapsamlı bir tedbir olarak siyasi partilerin yasaklanması veya kapatılması, azami sınırlamalar çerçevesinde kullanılmalıdır. Yetkili yargı makamından bir partinin yasaklanması veya kapatılması istenmeden önce, hükümetler ve diğer devlet organları, söz konusu ülkenin durumunu da göz önünde bulundurarak, partinin gerçekten özgür ve demokratik siyasi düzen ya da bireylerin hakları için tehlike teşkil edip etmediğini ve diğer, daha az radikal önlemlerin bu tehlikeyi önleyip önleyemeyeceğini değerlendirmelidirler.

6. Siyasi partilerin yasaklanmasına veya kapatılmasının hukuken icrasına yönelik hukuki tedbirler, anayasa ihlaline ilişkin bir yargı tespitinin bir sonucu olmalıdır ve istisnai nitelikte olduğunun ve orantılılık ilkesine tabi olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu tür tedbirlerin, partinin üyelerinin değil kendisinin, anayasaya aykırı vasıtalar kullanarak veya kullanmaya hazırlanarak politik amaçlar takip ettiğine ilişkin yeterli delile dayanmalıdır.

7. Bir siyasi partinin yasaklanması veya kapatılmasına gereğince işlem yapma, açıklık ve adil yargılama garantileri sunan bir prosedür kapsamında Anayasa mahkemesi ya da diğer bir uygun yargı organı karar vermelidir.

Bir sonraki bölümde Avrupa demokrasisinin önemli temsilcilerinden biri olan Fransa'da Beşinci Cumhuriyet Dönemi'nde siyasi partilerin yasal statüsü ve kapatılması rejimi ele alınmaktadır.

4. Fransa'da Beşinci Cumhuriyet Dönemi'nde Siyasi Partilerin Yasal Statüsü

Fransa'da siyasi partilerin rolü ilk kez 1958 Anayasası'yla tanınmış ve siyasi partilere ilişkin özgürlükler güvence altına alınmış olmasına rağmen, etkileri daha önceki cumhuriyetlere oranla azalmıştır. 4 Ekim 1958 tarihli Fransız Anayasası, siyasi partileri diğer siyasi grup ve örgütlerden ayrı olarak ele almamış ve onları daha çok bir seçim örgütü olarak düzenlemiştir. Nitekim Anayasa'nın 4. maddesine göre; "Siyasi parti ve siyasi gruplar oy vermenin tecellisine katkıda bulunurlar. Bunlar, serbestçe kurulur ve serbestçe faaliyette bulunurlar. Ulusal egemenlik ve demokrasi ilkelerine saygı göstermek zorundadırlar. Farklı fikirlerin ifade edilebilmesi ve siyasi partilerin ve siyasi grupların Ulusun demokratik hayatına eşit şekilde katılabilmesi kanunlarla garanti edilir.". Böylece 1958 Anayasası, siyasi partilerin serbestçe kurulabileceği ve faaliyet gösterebileceğini, fakat ulusal egemenliğe ve demokrasiye saygı göstermek zorunda olduğunu belirtmektedir. Görüldüğü gibi madde metninde, siyasi partiler ile diğer siyasi örgütler arasında herhangi bir ayrım yapılmamıştır. Bunun yanında siyasi partilerin işlevi de yalnızca seçimlerde oyun belirlenmesi ile sınırlı tutulmuştur (Akartürk, 2008: 78-79). Fransız kamu hukuku öğretisinde partiler, seçimlere ve devlet iktidarının oluşumuna katılarak, siyasi yaşamı etkilemeye çalışan örgütlü gruplar olarak görülmektedir. Dolayısıyla 1958 Anayasası, siyasi partileri tanımakta, fakat onlara herhangi bir yasal statü vermemektedir. Fransa'da siyasi partiler, dernek statüsündedir. Bu nedenle Fransa'da siyasi partiler, 1 Temmuz 1901 tarihli Dernek Kanunu'na tabidir. Türkiye'nin aksine, Fransa'da bir siyasi partiler kanunu bulunmamaktadır. Siyasi partinin kurulması, üye olunması ve üyeliğin sonlandırılmasına ilişkin düzenlemeler için 1 Temmuz 1901 tarihli Dernek Kanunu'na bakmak gerekir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Fransa'da Beşinci Cumhuriyet Dönemi'nde anayasa dışında siyasi partilerin statüsünün tanınmasına ilişkin gelişmeler 1980'li yılların sonlarına denk düşmektedir. 1980'li yıllarda siyasi partilerin finansmanı ile ilgili ortaya çıkan skandallar sonrasında 1988 yılında siyasi partilerin statüsü kabul edilmiştir. 11 Mart 1988 tarihli 88-227 sayılı siyasi hayatın finansal şeffaflığına ilişkin kanun siyasi partilerin statüsünün tanınmasına ilişkin atılan ilk yasal adımdır. Bu kanun kapsamında; siyasi partiler ve gruplara kamu yardımı ilkesi, yalnızca parlamentoda temsil edilen siyasi partilere tasarlanmış yardım ve siyasi partilerin gerçek statüsü ele alınmıştır.[60] Bu konuda atılan bir başka adım, Seçim masraflarının üst sınırını ve finansal yardımın genel seçimlerde en az 50 seçim bölgesinden aday gösterecek olan siyasi partiler ile parlamentoda temsil edilen siyasi partiler arasında bölünmesini ele alan 15 Ocak 1990 tarihli 90-55 sayılı seçim masraflarının sınırlandırılması ve siyasi faaliyetlerin finansmanının açıklanmasına ilişkin kanunun kabul edilmesidir.[61] Bir sonraki adım, 1993 yılında atılmıştır. "Sapin Kanunu" olarak da bilinen, 29 Ocak 1993 tarihli 93-122 sayılı yolsuzluğun önlenmesi ve ekonomik hayatın ve kamu prosedürlerinin şeffaflığına ilişkin kanun kabul edilmiştir.[62] Son olarak, 19 Ocak 1995 tarihli 95-65 sayılı siyasi hayatın finansmanına ilişkin kanun kabul edilmiştir.[63] Böylece Fransa'da siyasi partilerin yasal statüsüne ilişkin gelişmeler, siyasi partilerin finansmanı ile ilgili konularda gerçekleşmiştir.

5. Fransa'da Beşinci Cumhuriyet Dönemi'nde Siyasi Partilerin Kapatılması Rejimi

1958 Anayasası'nın 4. maddesi, partileri "ulusal egemenlik ve demokrasi ilkesine saygı göstermek"le yükümlü tutmakla birlikte, doğrudan bir parti yasağı öngörmemiştir. Fransa'da 1901 tarihli Dernek Kanunu'na tabi olan siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin temel yasal düzenlemeler de bu kanun kapsamında yer almaktadır. Dolayısıyla Fransa'da siyasi partilerin hangi durumlarda kapatılabileceği sorusunun cevabı, hangi durumlarda derneklerin kapatılabileceği sorusunun cevabı ile aynıdır. Kapatılma konusunda siyasi partiler için ayrı bir düzenleme yapılmamıştır. 1901 Dernek Kanunu'nun 3. maddesine göre; meşru olmayan, kanunlara, ahlaka aykırı bir neden üzerine ya da konu amacıyla kurulan ya da ulusal toprak bütünlüğüne ve yönetimin cumhuriyet şekline saldırmayı hedefleyen tüm dernekler hükümsüz ve geçersizdir.

Dernekler veya toplulukların kapatılmasına ilişkin bir başka yasal düzenleme 10 Ocak 1936 tarihli muharebe grupları ve özel milisler hakkında kanundur. Fakat bu kanun, İç Güvenlik Kanunu'nun yasama kısmına ilişkin 12 Mart 2012 tarihli 2012-351 sayılı yönetmelikle yürürlükten kaldırılmıştır. Bununla birlikte günümüzde bu kanunun maddeleri, İç Güvenlik Kanunu kapsamında ele alınmaktadır. Dolayısıyla derneklerin veya toplulukların kapatılması konusu, İç Güvenlik Kanunu'nun "Düzen ve Kamu Güvenliği" başlıklı 2. Kitabının "Kamu Düzeni" başlıklı 1. Başlığının "Bazı toplulukların ve derneklerin askıya alınması ya da kapatılması" başlıklı 2. Bölümünün"Muharebe Grupları ve Özel Milisler" başlıklı L 212-1 sayılı madde altında düzenlenmektedir. Bu maddeye göre şu faaliyetlerden en az birisini gerçekleştiren örgütler ve topluluklar Bakanlar Konseyi kararıyla kapatılır:

1. Sokaklarda silahlı gösterileri provoke edenler;
2. Şekli ve askeri örgütlenmesi ile savaş ya da özel milis gruplarının karakteri taşıyanlar;
3. Ulusal toprak bütünlüğüne zarar verme veya Hükümetin cumhuriyet biçimine zorla zarar verme amacı olanlar;
4. Cumhuriyetin meşruluğunun yeniden kurulmasını ilgilendiren önlemleri başarısız kılmaya yönelik faaliyet;

---

[60] **Loi n° 88-227 du 11 mars 1988 relative à la transparence financière de la vie politique,** https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000321646 (Erişim Tarihi: 17.10.2017).

[61] **Loi n° 90-55 du 15 janvier 1990 relative à la limitation des dépenses électorales et à la clarification du financement des activités politiques,** https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000341734&dateTexte=19900116 (Erişim Tarihi: 17.10.2017).

[62] **Loi n° 93-122 du 29 janvier 1993 relative à la prévention de la corruption et à la transparence de la vie économique et des procédures publiques**, https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000711604 (Erişim Tarihi: 17.10.2017).

[63] **Loi n° 95-65 du 19 janvier 1995 relative au financement de la vie politique,** https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000186650&dateTexte= **(Erişim Tarihi: 17.10.2017).**

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

5. Ya düşmanla işbirliği ile suçlanan bireyleri bir araya getirme ya bu işbirliğini yüceltme amacı olanlar;

6. Ya kökü ya da belli bir etniğe, bir ulusa, bir ırka ya da bir dine ait olması ya da ait olmaması nedeniyle bir kişiye ya da bir grup insana yönelik ayrımcılığı, nefreti ya da şiddeti provoke edenler ya da bu ayrımcılığı, nefreti ya da şiddeti haklılaştıracak ya da destekleyecek fikirleri ya da teorileri yayanlar;

7. Fransa'da ya da yurtdışında terör eylemlerini provoke etmek amacıyla Fransız toprakları üzerinde ya da bu topraklardan başlayarak eylemler yürütenler.

Bu bağlamda Fransa'da bu eylemlerden herhangi birisinin gerçekleştirilmesi, temelde kamu düzeninin ihlali olarak değerlendirilmekte ve ilgili eylemi ifa eden dernek veya topluluğun kapatılması ile sonuçlanmaktadır. Beşinci Cumhuriyet Dönemi'nde bu yasal düzenlemeye dayanarak birçok dernek kapatılmakla birlikte hiçbir siyasi parti kapatılmamıştır.

SONUÇ

Siyaset kurumunun en önemli sorunlarından birisi demokratik siyasi hayatın en önemli unsurlarından birisi olmakla birlikte siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin düzenlemelerin var olmasıdır. Siyasi partilerin hangi durumlarda kapatılabileceği devletlerin anayasalarında veya siyasi partilerle ilgili yasal düzenlemelerinde yer almaktadır. Fakat bu konuda ülkeler arasında ortak bir anlayış ve uygulama bulunmamaktadır. Fransa'da 1901 Dernek Kanunu'nun 3. Maddesi ve İç Güvenlik Kanunu'nun L 212-1 sayılı maddesi bu amaca hizmet edecek düzenlemeler içermektedir. Bu bağlamda şiddet eylemleri veya şiddeti destekleyen eylemlerin yürütülmesi veya fikirlerin yayılması, ulusal toprak bütünlüğüne zarar verme, demokratik anayasal düzeni yıkmaya yönelik eylemler Fransa'da bir siyasi partinin kapatılması için yeterli unsurlardır. Öte yandan Venedik Komisyonu'nun siyasi partilerin kapatılması konusunda hazırlanmış olduğu raporda şiddet kullanımının savunuculuğunu yapan veya demokratik anayasal düzeni yıkmak için şiddeti bir politik araç olarak kullanan ve böylece anayasa tarafından güvence altına alınan hakların ve özgürlüklerin altını kazıyan partilerin kapatılabileceği görüşü ileri sürülmektedir. Sonuç olarak, Fransa'da siyasi partilerin kapatılması konusundaki yasal düzenlemelerin, Venedik Komisyonu'nun öne sürdüğü ilkelerin üçüncüsü ile paralel bir görüşü savunduğu ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

1. Akartürk, E. A. (2008). Avrupa Hukukuna Uyum Süreci Açısından Türk Hukukunda Siyasal Parti Yasakları: İki Yanı Keskin Bıçak: Demokrasilerde Partiler Kapatılabilir mi?. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.
2. Daver, B. (1993). Siyaset Bilimine Giriş. Ankara: Siyasal Kitabevi.
3. Duverger, M. (1974). Siyasi Partiler. 4. Baskı, Çev.: Ergun Özbudun, Ankara: Bilgi Yayınevi.
4. Erdoğan, M. (1999). Anayasal Demokrasi. Ankara: Siyasal Kitabevi.
5. Heywood, A. (2013). Siyaset. Çev.: B.B. Özipek, 4. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.
6. Kapani, M. (2005). Politika Bilimine Giriş, Ankara: Bilgi Yayınevi.
7. Özbudun, E. (1974). Siyasal Partiler, Ankara: Sevinç Matbaası.
8. Öztekin, A. (2010). Siyaset Bilimine Giriş, Ankara: Siyasal Kitabevi.
9. Teziç, E. (2009). Anayasa Hukuku, İstanbul: Beta Basım.
10. Teziç, E. (2009). Anayasa Hukuku, Beta Basım, 13. Bası.
11. Turhan, M. (2001). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Siyasi Parti Kapatma Davaları. Liberal Düşünce, 15-31. http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/22/03-mehmet-turhan-avrupa-insan-haklari-sozlesmesi-ve-siyasi-parti-kapatma-davalari.pdf (Erişim Tarihi: 13.09.2017).
12. Uygun, O. (2000). "Siyasi Partilerin Kapatılması Rejiminin Avrupa İnsan Haklan Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi". Anayasa Yargısı 17, Ankara 2000, 256-273. http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anayargi/uygun.pdf (Erişim Tarihi: 13.09.2017).

13. Yavuz, E. & Özgül, M.E. (2016). "1982 Sonrası Anayasa Mahkemesinin Verdiği Siyasi Parti Kapatma Kararlarının Demokratikleşme Bağlamında İncelenmesi". Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Yıl: 4, Cilt: 4, Sayı: 4, 1-27.

İnternet Kaynakları:

1. Constitution du 4 octobre 1958 (1958 Anayasası), https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006071194 (Erişim Tarihi: 13.09.2017).
2. Code de la sécurité intérieure (İç Güvenlik Kanunu), https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=FA4160D2C87FD19085B998ED5FC6A0D7.tpdila21v_3?cidTexte=LEGITEXT000025503132&dateTexte=20120618 (Erişim Tarihi: 13.09.2017).
3. Gulidelines on prohibition and dissolution of political parties and analogues measures, Europen Commission for democracy through law (Venice Commission), http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2000)001-e (Erişim Tarihi: 13.09.2017).
4. Loi du 1er juillet 1901 relative au contrat d'association (Dernekler Kanunu), https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006069570 (Erişim Tarihi: 13.09.2017).
5. **Loi n° 88-227 du 11 mars 1988 relative à la transparence financière de la vie politique,** https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000321646 (Erişim Tarihi: 17.10.2017).
6. **Loi n° 90-55 du 15 janvier 1990 relative à la limitation des dépenses électorales et à la clarification du financement des activités politiques,** https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000341734&dateTexte=19900116 (Erişim Tarihi: 17.10.2017).
7. **Loi n° 93-122 du 29 janvier 1993 relative à la prévention de la corruption et à la transparence de la vie économique et des procédures publiques**, https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000711604 (Erişim Tarihi: 17.10.2017).
8. **Loi n° 95-65 du 19 janvier 1995 relative au financement de la vie politique,** https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000186650&dateTexte= **(Erişim Tarihi: 17.10.2017).**
9. The Venice Commission of the Council of Europe, http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation&lang=EN (Erişim Tarihi: 18.09.2017).
10. The Commission's activities, http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_activities&lang=EN (Erişim Tarihi: 18.09.2017).
11. Quels étaient les problèmes de fonctionnement des institutions avant 1958?, http://www.vie-publique.fr/decouverte-institutions/institutions/veme-republique/1958/quels-etaient-problemes-fonctionnement-institutions-avant-1958.html (Erişim Tarihi: 13.06.2017).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(19)

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ragıp GÖRGÜN[64]; Arş. Grv. Sadık KARAOĞLAN[65]; Öğr. Gör. Abdulkadir BARUT[66]

İŞSİZLİK ORANLARININ FİNANSAL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: G-20 ÜLKELERİ İÇİN EKONOMETRİK BİR ANALİZ[67]

EFFECTIVENESS OF UNEMPLOYMENT RATE ON FINANCIAL DEVELOPMENT: AN ECONOMETRIC ANALYSIS FOR G-20 COUNTRIES

ÖZ

Bu çalışmada G-20 ülkelerinde işsizlik oranlarının finansal kalkınma üzerindeki etkisi 2000-2015 dönemi yıllık veriler kullanılarak ampirik olarak araştırılmıştır. Ülkelerin ulusal borsa değerleri, finansal kalkınma göstergesi olarak seçilmiş ve bu göstergenin işsizlik oranından etkilenmesi ise yapısal kırılmalı panel eş-bütünleşme analizi (Westerlund eş-bütünleşme) ile tahmin edilmiştir.

Eş-bütünleşme katsayıları ise AMG tahmincisi ile tahmin edilmiş ve işsizlik oranında meydana gelen artışın borsa değerinde azalmaya neden olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Kalkınma, İşsizlik, G-20 Ülkeleri.

ABSTRACT

In this study, the effect of unemployment rates on financial development in the G-20 countries was empirically explored using annual data for the period 2000-2015. The national stock market values of the countries were selected as indicators of financial development and the effect of this indicator on the unemployment rate was estimated by the structural breakdown panel cointegration analysis (Westerlund cointegration).

Cointegration coefficients were estimated by the AMG estimator and it was determined that the increase in the unemployment rate caused the stock market value to decrease.

Keywords: *Financial Development, Unemployment, G-20 Countries.*

[64] **Yrd. Doç. Dr. Harran Üniversitesi-Siverek Uyg. Bil. Fak. r.mehmetgorgun@hotmail.com; ŞanlıUrfa/TÜRKİYE.**
[65] **Arş. Gör. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İşletme Bölümü, sadik.karaoglan@ikc.edu.tr; İzmir/TÜRKİYE.**
[66] **Öğr. Gör. Harran Üniversitesi, Siverek Meslek Yüksekokulu, kadirbarut@harran.edu.tr; ŞanlıUrfa/TÜRKİYE.**
[67] **Bu çalışma Uluslararası Ekonomi, Finans Ve Ekonometri Öğrenci Sempozyumunda sunulan ''Finansal Kalkınma ve işsizlik ilişkisi'' adlı bildirinin yeniden gözden geçirilmiş halidir.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Finans sektörü, son yıllarda küreselleşme süreci ile birlikte önemli ölçüde büyümüş ve tasarruf sahipleri ile fon açığı bulunan ekonomik birimler arasındaki fon transferlerinde ana aktör haline gelmiştir. Diğer yandan, uluslararası portföy akışları, küreselleşen dünyadaki ülkeler arasındaki mal ve hizmet akışlarını aşmış bulunmaktadır. Finansal küreselleşmenin etkisi altında olan ülkeler arasında finansal sektörün boyutlarındaki ve finansal varlıkların akışındaki önemli artışlar, ulusal ekonomiler için birçok makroekonomik değişken üzerinde etkiye neden olmuştur. Finans sektörün gelişmesi bir yandan makroekonomik faktörlere olumlu yansırken, bazen de finans piyasalarında meydana gelen krizlere bağlı olarak makroekonomik faktörlere olumsuz etkiye neden olmaktadır (Bayar,2016:236).

Finansal sistemin önemli bir parçası olan borsalar uluslararası sermaye akımlarını ülkeye çekerek ülkenin ekonomik büyümesine olumlu etki yaratmaktadır (Levine 1997; Levine, vd. 2000;Mercan ve Peker,2013;Hayaloğlu,2015). Bu bağlamda büyüyen ekonomi firmalara olumlu yansıyacak ve firmalar daha fazla üretim yapacak, daha fazla üretim için ise daha fazla çalışana ihtiyaç duyacaktır. Kısacası büyüyen ekonomi istihdama da olumlu yansıyacak ve işsizlik rakamlarını azaltacaktır (Fagerberg vd. 1997; Kitov 2011).

Gerter-Rose 1994 çalışmasına göre finansal kalkınma sürecinin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Karaçayır ve Karaçayır,2016:14);

- Mevduatlara uygulanan faiz oranları ile kredi faiz oranları arasındaki farkın azalması
- Küreselleşme ile birlikte diğer sermaye piyasalarına erişimin kolaylaşması
- Doğrudan kredi piyasalarının gelişimi
- Riskin azalması
- Aracılık faaliyetlerinin gelişmesi
- Yabancı kaynağa olan talebin artması

Bu bağlamda finansal kalkınmanın ülke ekonomileri için çok önemli bir faktör olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıdaki bilgiler ışığında bu çalışmanın amacı G-20 ülkelerinde işsizlik oranlarının finansal kalkınma üzerindeki etkisinin panel veri analizi yöntemi ile incelenmesidir.

1. LİTERATÜR

Finansal kalkınma ve işsizlik ilişkisi literatürde fazla irdelenmemiş bir konu olmasına karşın ekonomik büyüme ile işsizlik konusu geçmişten günümüze kadar sürekli araştırma konusu olmuş ve işsizlikle ilgili literatürün büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Diğer taraftan finansal kalkınma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkide incelenmeye konu olmuştur. Literatürde finansal kalkınma göstergesi olarak pek çok değişken de kullanılmaktadır. Finansal kalkınma ile işsizlik arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışma sayısı oldukça azdır. Bu konuyla ilgili ulaşılan çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Türkiye ekonomisinde 2006-2015 yılları arası aylık veriler kullanılarak finansal kalkınmanın işsizlik üzerine kısa ve uzun dönem etkisini ARDL yöntemi kullanılarak araştırılmıştır. Analiz sonuçlarına göre kısa dönemde finansal kalkınma işsizlik üzerinde azaltıcı etkiye sahipken uzun dönemde aralarında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (Karaçayır ve Karaçayır, 2016).

Argun (2016), gelişmekte olan ülkelerden olan (Brezilya, Bulgaristan, Şili, Çin, Hindistan, Meksika, Peru, Rusya, Türkiye ve Venezüella'nın 1989-2013 dönemi için finansal kalkınma ve gelir eşitsizliği incelenmiş ve sonuç olarak finansal kalkınmasının gelir eşitsizliğini artırdığını tespit etmiştir.

Arı (2016) çalışmasında Türkiye ekonomisi için 1980-2014 dönemi için ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemiştir. Bu bağlamda eş-bütünleşme ve nedensellik testleri yapılmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre uzun dönemde ekonomik büyüme ile işsizlik oranı arasında eş-bütünleşme ilişkisi ve nedensellik olmadığı tespit edilmiştir. Bu konuyla ilgili araştırmacılar çeşitli ülke ekonomisini incelemişlerdir. Bu çalışmalar bir kaç örnek şöyle sıralanabilir; Sodipe ve Ogunrinola (2011), Kreishan (2011), Muratoğlu (2011), Yılmaz (2005), Timur ve Doğan (2015), Takım (2010), Özdemir ve Yıldırım (2013), Ceylan ve Sahin (2010) gibi yazarlar tarafından yapılmıştır.

Göçer vd. (2015) çalışmalarında Türkiye için 2000-2012 dönemi arası çeyrek veriler kullanılarak Carrion-i-Silvestre vd. (2009) ve Maki (2012) çoklu yapısal kırılmalı birim kök ve eş-bütünleşme testleri ile bankacılık sektörü toplam kredi hacminin istihdam ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin uzun dönem ilişkisi araştırılmıştır. Analiz sonuçlarına göre kredi hacmindeki artışların istihdamı ve ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonucuna varılmıştır.

Kanberoğlu (2014) çalışmasında Türkiye ekonomisi için 1985-2010 dönemi verilerini kullanarak finansal sektör gelişimi ile işsizlik arasındaki ilişkiyi regresyon analizi yöntemiyle incelemiştir. Elde edilen bulgular ise işsizlik oranı üzerinde finansal sektör göstergesi olan M2 işsizlik oranını artırdığı, özel sektör kredi toplamının işsizlik oranını azalttığı tespit edilmiştir.

Feldmann (2013) araştırmasında 1984-2008 dönemi için yıllık veriler kullanılarak finansal sistemin işsizlik üzerine etkisi panel veri rassal etkiler regresyon yöntemini yardımıyla 78 ülke için incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre finansal sistem kapsamının yüksek düzeyde olması durumunda düşük seviyede işsizlik bulgusunu desteklemiştir.

Shabbir vd. (2012) çalışmalarında Pakistan ekonomisinde 1973-2007 dönemi için yıllık veriler kullanılarak finansal kalkınma ile işsizlik arasındaki ilişkiyi ARDL analiz yöntemi ve nedensellik testiyle araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre kısa ve uzun dönemde de finansal kalkınma ile işsizlik arasında ilişki tespit edilmiştir. Finansal kalkınma oranındaki artış işsizlik oranında azalmaya sebep olmaktadır.

Monacelli vd. (2012) çalışmalarında İtalya ekonomisinde 1984-2011 dönemi için çeyreklik veriler kullanılarak finansal piyasalar ve işsizlik arasındaki ilişkiyi VAR modelinden faydalanarak ortaya koymaya çalışmışlardır. Analiz sonucunda elde edilen bulgular ise finansal akımların işsizlik oranı üzerinde önemli bir etken olduğu sonucuna varılmıştır.

Gatti vd. (2012) çalışmalarında 1980-2004 dönemi arası yıllık veriler kullanılarak iş gücü ve finansal piyasaların işsizlik oranına etkilerini panel veri sabit etkiler regresyon yöntemi aracılığıyla 18 OECD ülkesi için incelemişlerdir. Analizin sonuçlarına göre finansal değişkenlerin işsizlik oranı üzerine etkisi istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Ayrıca iş gücü piyasalarındaki düzenlemeler işsizlik oranı üzerindeki etkisi pozitif olmaktadır.

Tuğcu ve Aslan (2012) yılındaki çalışmalarında Türkiye için 1961-2010 dönemi arasında yıllık veriler kullanılarak finansal gelişme ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi; etki tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırma yöntemleri yardımıyla araştırmışlardır. Ampirik bulgulara göre finansal gelişme ile işsizlik oranı arasında pozitif ilişkiye ulaşılmıştır.

Liang (2006) çalışmasında Çin ekonomisinde 1986-2000 dönemi arasında yıllık verileri kullanarak finansal gelişme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi sistem GMM yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre finansal gelişim gelir dağılımı eşitsizliğinin azalmasına yardımcı olmaktadır.

2. VERİ SETİ ve BULGULAR

G-20 ülkelerinde 2003-2015 döneminde finansal kalkınma ve işsizlik arasındaki ilişkinin sınanması amacı ile yapılan çalışmada biri bağımlı (finansal kalkınma) değişken diğeri bağımsız (işsizlik) değişken olmak üzere 2 adet değişkenimiz bulunmaktadır. Finansal kalkınma değişkeni FD ile ifade edilirken işsizlik değişkeni UNEMP ile ifade edilmiştir. Çalışmaya 17 adet G-20 ülkesi dahil iken İngiltere, Rusya ve Suudi Arabistan ülkelerine ait veriler eksik olduğu için bu ülkeler çalışmaya dahil edilmemiştir.

Çalışmada doğru analiz yöntemlerinin seçilebilmesi amacı ile ilk olarak yatay kesit bağımlılığı ve delta testi (homojenlik testi) uygulanmıştır. Değişkenler arasında homojenlik durumunda Levin-Lin ve Chun, Breitung birim kök testlerinin kullanılması istatistiki olarak daha güvenilir sonuçlar veriyorken, değişkenler arasında heterojenlik olması durumunda ise Madala ve Wu, Fisher birim kök testleri ve Hadri durağanlık analizinin kullanılması istatistiki olarak daha güvenilir sonuçlar vermektedir. Diğer yandan kesitler arasında yatay kesit bağımlılığı olmaması durumunda birinci nesil birim kök testleri (Levin Lin ve Chun, Breitung, Madala ve Wu, Fisher birim kök testleri ve Hadri durağanlık analizi) istatistiki olarak daha güvenilir sonuçlar verirken, kesitler arasında yatay kesit bağımlılığı olması durumunda ikinci nesil birim kök testlerinin (Suradf,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Cadf, Panic Panel, Hadri-Kurozomi vb.) kullanılması istatistiki olarak daha güvenilir sonuçlar verecektir (Çınar ,2010:594).

Tablo 1: Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Test	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	467.450	0.000***
LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	20.097	0.000***
LM (Pesaran 2004 CD)	15.955	0.000***
Bias-adjusted CD test	16.215	0.000***

*,**,***sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlılığı gösterir.

Tablo: 1'e göre model için H_0 hipotezi ret edilmiştir. Yani modelde yatay kesit bağımlılığı vardır. Bu işlem yapıldıktan sonra Tablo 4'te görüleceği üzere homojenlik testi yapılmış ve raporlanmıştır

Tablo 2: Delta Testi

Test	Katsayı	Olasılık Değeri
Delta_tilde:	-2.326	0.99
Delta_tilde_adj	-2.624	0.99

*,**,*** sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlılığı gösterir.

Tablo 2'ye göre modelde eğimler arasında homojenlik olduğunu varsayan H_0 hipotezi kabul edilmiş ve değişkenlerin homojen olduğu kabul edilmiştir.

Yatay kesit bağımlılığı ve delta testlerinin sonuçları ışığında ikinci nesil birim kök testlerinden olan panel birim kök testi Bai ve Ng (2004) Panic panel birim kök testi ile değişkenlerin durağanlığı incelenmiş ve tablo 3 de rapor edilmiştir.

Tablo 3: Panel Birim Kök Test sonuçları

Panic Test		t-istatistik	Olasılık Değeri
FD	$Z_{\hat{e}}^{c}$	3.62	0.000***
	$P_{\hat{e}}^{c}$	63.90	0.001***
UNEMP	$Z_{\hat{e}}^{c}$	2.74	0.003***
	$P_{\hat{e}}^{c}$	56.62	0.008***

*,**,*** Değişkenlerin sırası ile %10,%5 ve %1 önem düzeyinde durağan olduğunu ifade etmektedir. $Z_{\hat{e}}^{c}$ ADF Fisher, $P_{\hat{e}}^{c}$ PP Fisher

Panic panel birim kök testi sonuçlarına göre; her iki değişkenimizde durağandır. Yani her iki panel birim kök testi için paneldeki ülkelerden en az birinin birim köklü olduğunu öne süren temel H_0 hipotezi ret edilmiş ve alternatif hipotez kabul edilmiştir. Seriler arasındaki durağanlık incelendikten sonra değişkenler arasında uzun dönem ilişkisi Westerlund (2008) Durbin Hausman panel eş-bütünleşme analizi ile incelenmiş ve tablo 4 de rapor edilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Panelde yatay yatay kesit bağımlılığı olduğu için daha güvenilirin sonuçların alınabilmesi amacı ile yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Durbin Hausman panel eş-bütünleşme analizi kullanılmıştır.

Tablo 4: Durbin Hausman Panel Eş-Bütünleşme Testi

	İstatistik	Olasılık Değeri
dh-g	-3.022	0.001***
dh-p	-2.784	0.003***

*,**,*** Sırası ile panelde %10,%5 ve %1 önem düzeyinde eş-bütünleşme ilişkisinin olduğunu ifade etmektedir.

Durbin Hausman panel eş bütünleşme analizi sonucunda değişkenler arasında eş-bütünleşme ilişkisinin olmadığını varsayan temel H_0 hipotezi ret edilmiş ve alternatif hipotez yani değişkenler arasında eş-bütünleşme olduğunu varsayan hipotez kabul edilmiş ve ardın uzun dönem katsayıları tahmin edilmeye çalışılmıştır.

Yine Durbin Hausman panel eş-bütünleşme analizinde olduğu gibi yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Eberhardt and Teal (2010) AMG tahmincisi ile $\mathbf{FD_t = a_0 + a_1 UNEMP_t + \mathcal{E}_t}$ modeli tahmin edilmiştir.

Tablo 5: Uzun Dönem Eş-bütünleşme Katsayıları

$FD_t = a_0 + a_1 UNEMP_t + \mathcal{E}_t$	Katsayı	Standart Hata	z Değeri	Olasılık Değeri
Panel Sonuçları	-4.488	2.264	-1.94	0.047**

*,**,***sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlılığı gösterir

AMG tahmincisi ile yapılan tahmin sonucunda işsizlikte meydana gelen bir birimlik bir artışın finansal kalkınmayı olumsuz etkileyerek 4.488 birimlik bir azalmaya neden olmuştur.

SONUÇ

G-20 ülkeleri için işsizlik oranlarının finansal kalkınma ilişkinin incelendiği çalışmada 2003-2015 dönemine ait veriler panel eş-bütünleşme analizi ile incelenmiştir. Bu amaçla öncelikle doğru analiz yöntemlerinin seçilebilmesi için yatay kesit bağımlılığı ve delta testleri uygulanmıştır. Ardından yatay kesit bağımlılığı ve homojenliği dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testlerinden panic panel birim kökleri ile durağanlık analiz edilmiş, durağanlığından incelenmesinden sonra yine yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Durbin-Hausman panel eş-bütünleşme analizi ile değişkenlerin uzun dönem ilişkisi analiz edilmiştir. Son olarak ise yine yatay kesit bağımlılığı dikkate alan AMG tahmincisi ile eş-bütünleşme kat sayıları tespit edilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda finansal kalkınma ve işsizlik arasında ters yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiş olup (Feldmann (2013; Shabbir vd. 2012) gibi çalışmaların sonuçlarını destekler niteliktedir . Yabancı yatırımcılar ülkeye yatırım yaparken ülkenin makroekonomik göstergelerine (işsizlik, faiz oranı, enflasyon oranı vb.) ve mikro ekonomik göstergelerine (çalışanların maaşları, firma maliyetleri, firma karlılığı, verimlilik) bakarak yatırım yapmaktadırlar. Bu bağlamda ülke ekonomisinin önemli bir belirleyici olan işsizlik oranının düşük olması yabancı yatırımcı açısından olumlu bir sinyal iken, işsizlik oranının yüksek olması olumsuz bir sinyal olarak değerlendirmektedir.

KAYNAKÇA

1. Argun, A. İ. (2016). ‘’Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Gelişme Ve Gelir Eşitsizliği’’. Sosyal Bilimler Dergisi/Journal Of Social Sciences, (1). 61-74
2. Arı, A. (2016), ‘’Türkiye’deki Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İlişkisinin Analizi: Yeni Bir Eşbütünleşme Testi’’, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2(4),57-67.
3. Bai, J. and Ng, S. (2004). ‘’A Panıc Attack On Unit Roots And Cointegration’’, Econometrica, 72(4), 1127-1177.
4. Bayar, Y. (2016). ‘’Financial Development And Unemployment İn Emerging Market Economies’’, Scientific Annals of Economics and Business, 63(2), 237-245.
5. Ceylan, S. ve B.Y. Şahin (2010), “İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisinde Asimetri”, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 11, 157-165.
6. Çınar, S. (2010). “OECD Ülkelerinde Kişi Başına GSYİH Durağan MI? Panel Veri Analizi”, Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi, 29(2), 591-601.
7. Eberhardt, M. and Teal, F. (2010). Aggregation versus Heterogeneity in Cross-Country Growth Empirics (CSAE Working Paper Series No. 2010-32). Centre for the Study of African Economies, University of Oxford.
8. Fagerberg, J., Verspagen, B. and Caniels, M. (1997). ‘’Technology, Growth And Unemployment Across European Regions’’ Regional Studies, 31(5), 457-466.
9. Feldmann, H. (2013), "Financial systemsophistication and unemployment around the world", Applied Economics Letters, 20(16), 1491-1496.
10. Gatti, D., Rault, C., ve Vaubourg, A. G. (2012), "Unemployment and finance: how do financial and labour market factors interact?", Oxford Economic Papers, 64(3), 464-489.
11. Göçer, İ., Mercan, M., Bölükbaş, M. (2015), “Bankacılık Sektörü Kredilerinin İstihdam ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Ekonomisi İçin Çoklu Yapısal Kırılma Bütünleşme Analizi” Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 33(2),65-84.
12. Hayaloğlu, P. (2015). ‘’Kırılgan Beşli Ülkelerinde Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi’’, AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(11),131-144.
13. Kanberoğlu, Z. (2014), ‘’Finansal Sektör Gelişimi Ve İşsizlik: Türkiye Örneği’’, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(10), 83-93.
14. Karaçayır E. ve Karaçayır E. (2016). ‘’Yurtiçi Kredi Hacminin İşsizlik Üzerindeki Etkisi: Türkiye Uygulaması’’, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 18 (30), 13-18.
15. Kıtov, I. (2011). “Okun’s Law Revisited: Is There Structural Unemployment in Developed Countries?”, Available at SSRN 1883003.
16. Kreishan, F. M. (2011), “Economic Growth and Unemployment: An Empirical Analysis”, Journal of Social Sciences, 7(2) ,228-231.
17. Levine, R. (1997). ‘’Financial Development And Economic Growth: Views And Agenda’’, Journal of economic literature, 35(2), 688-726.
18. Levine, R., Loayza, N. and Beck, T. (2000). ‘’Financial İntermediation And Growth: Causality And Causes’’, Journal of monetary Economics, 46(1), 31-77.
19. Liang, Zhicheng (2006), ‘’Financial Development And Income Distribution: A System GMM Panel Analysis With Application To Urban China’’, Journal Of Economic Development 2(31): 1-21.
20. Mercan, M. ve Peker, O. (2013). ‘’Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz’’, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 8(1),93-120.
21. Monacelli, T., Quadrini, V., ve Trigari, A.(2012) “Financial markets and unemployment”, Paolo Baffi Centre Research Paper Series, No.2012-129, 1-50.
22. Muratoğlu, Y. (2011), “Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği”, International Conference on Eurasian Economies, 167-173.

23. Özdemir, B. K. ve Yıldırım S. (2013), "Türkiye'de Ekonomik Büyüme Ve İstihdam Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Analizi: Özçıkarımlı Dalgacık Yaklaşımı", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 38, 97-116.
24. Shabbir, G., S. Anwar, Z. Hussain, ve M. Imran, (2012), "Contribution Of Financial Sector Development İn Reducing Unemployment İn Pakistan", International Journal of Economics and Finance, 4(1), 260-268.
25. Sodipe, O. A. and Ogunrinola, O.I. (2011), Employment and Economic Growth Nexus in Nigeria , International Journal of Business and Social Science, 2(11), 232-239.
26. Takım, A. (2010). Türkiye'de Büyüme ve İşsizlik Arasındaki İlişki Granger Nedensellik Analizi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (14), 315-324.
27. Timur, T. ve Doğan Z. (2015), "İstihdam Yaratmayan Büyüme: Türkiye Analizi", Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 2, s. 231-247.
28. Tuğcu, C.T., ve Aslan A. (2012), "Financial Development and Employment: A VAR Analysis for the Case of Turkey", Clute Institute International Conference, June, Rome, Italy, 561- 565.
29. Westerlund, J. (2008). ''Panel Cointegration Tests Of The Fisher Effect'', Journal of Applied Econometrics, 23(2), 193-233.
30. Yılmaz, Ö. G. (2005), "Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi", Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi 2, 63-76.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(20)

Okt. Kürşat SENGER[68]; Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim KAYA[69]

ÖĞRETMENLERİN LİDERLİK YÖNELİM ALGILARININ YAŞ VE CİNSİYET DEĞİŞKENLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ[70]

AN INVESTIGATION OF TEACHERS' LEADERSHIP ORIENTATION PERCEPTIONS IN TERMS OF AGE AND GENDER VARIABLES

ÖZ

Araştırmanın amacı, Kars il merkezinde görev yapan lise öğretmenlerinin liderlik yönelim algılarının incelenmesidir. Araştırmada genel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma evrenini Kars merkezde bulunan 14 devlet lisesi ve 1 tanede özel lise olmak üzere 15 lise okullarında görev yapan500 lise öğretmenleri, çalışma grubu ise, Kars merkezde farklı branşlarda ve lise düzeyinde görev yapmakta olan tesadüfü yöntemle seçilmiş 165'i erkek ve 145'i kadın toplam 310 öğretmen oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak öğretmenlerin liderlik düzeylerini belirleyebilmek için; Bolman ve Deal (1991) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlanması Dereli (2002) tarafından yapılan LİDERLİK YÖNELİM ÖLÇEĞİ (LYÖ) kullanılmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler, t-testi ve Kruskall Wallis H testleri kullanılmıştır.

Elde edilen verilere göre öğretmenlerin cinsiyet ve yaş değişkenleri ile liderlik yönelimleri boyutları arasında anlamlı fark olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Liderlik yönelimi, lise öğretmeni, eğitim liderliği.

ABSTRACT

In the world where there has been a rapid growth and a globalisation process in every part in the first quarter of century, educational applications and the qualifications of people who will be trained forced everybody accord to this speed and change. The teachers direction, orientation and leadership skills have an importent role in individuals life in means of their becoming more effective and skillful in their own sector. The aim of this study is to examine the teachers leadership orientation perception who work as a high school teacher in the center of Kars. In the study general scanning method has been used. The universe of the study includes 14 state and a private high school and 500 teachers. The study group includes 165 male and 145 female teachers who have been selected randomly, in total 310 teachers. In the study as a data collecting tool Leadership Orientation Scale (LYÖ) which has been developed by Bolman and Deal (1991) and adopted to Turkish by Dereli (2002) has been used. In analysing of the data descriptive statistics, t-test and Kruskall Wallis H tests have been used.

According to the data obtaired from the study, there is not any meaningful difference between the variants of gender, age, marital statun, branch, state of education, period of being a teacher where they live and their dimension of leadership orientation.

Keywords: *Leadership tendency, high school teacher, education leadership.*

[68] Okt., Kafkas Üniversitesi Sarıkamış Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, kursatsenger36@hotmail.com; Kars/TÜRKİYE.
[69] Y.Doç.Dr., Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, halilibrahimkaya@kafkas.edu.tr; Kars/TÜRKİYE.
[70]Yükseklisans tezinden üretilmiştir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

İnsanların günlük hayatlarını devam ettirebilmeleri ve diğer insanlarla grup halinde yaşayan sosyal nitelikli canlılar olmaları liderlik kavramını ortaya çıkarmıştır.

Liderliği herhangi bir amacı faaliyete geçirmek için ılımlı, deneyimli, birbiriyle bütünleşen davranışlar sergileyen ve bu anlamda da grubu arkasından sürükleyen birey olarak düşünebiliriz. Lider, yalnızca kitlelere, toplumlara öncülük eden olarak algılanmanın yanı sıra geniş insan topluluğuna çeşitli amaçlar edinerek ve bu amaçlara ulaşmak için çeşitli hedefler oluşturarak izleyenlerini o doğrultuda yönlendiren insandır.

21.yüzyılda teknolojinin hızla gelişmesi, örgütlerin düzenli bir şekilde yönetilmelerini sağlamıştır. Böylelikle Milli Eğitimin temel taşı olan okullar birer örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Okulların en önemli amaçları arasında, değerlere sahip çıkan, sorgulayan ve kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenen bireyler yetiştirmek vardır. Fakat kaynakların yetersizliği ve eksikliklerin üst düzeyde olduğu bu dönemlerde hedeflenen amaçları maksimum düzeyde hayata geçirebilmek için lider özelliklerine sahip yöneticilerle yönetilmeleri daha uygun olacaktır.

Günümüzde eğitim alanındaki gelişmeler ve gereksinimlerle beraber, öğretmenlerinde liderlik özelliklerinin buna paralel olarak önem kazandığı söylenebilir. Öğretmen liderliği kavramının amaçlarına bakıldığında okulları, öğrenen ve öğrendiklerini de herkesle paylaşan toplumlara dönüştürme ve bu süreçte de öğretmenlerin öğrencilerle daha yakından ilgilenmelerini sağlamak için öğretmenleri donanımlı hale dönüştürme düşüncelerinin yattığı görülebilir (Beycioğlu, 2009: 33).

Bu bağlamda bireylerin amaçlarına ulaşmalarında yöneticilerin biçimsel anlamda etkinliği ne derece etkiliyse liderlerinde doğal anlamda etkinliğinden o derece söz edilebilir. Belirlenen amaçlara doğru bireyleri arkasından sürükleyen insan olarak tanımlanan lider, davranışlarında gurup üyelerinin de kararlarını dikkate alırsa demokratik lider, kendi kararını ön planda tutar ise otokratik lider olarak tanımlanır. Lider bazı durumlarda otokratik davranması gerekirken bazı durumlarda da demokratik davranışlar gösterebilmektedir. Liderin hangi durumda hangi davranışı doğru olarak kullanacağı o liderin etkinliğini ortaya koymaktadır (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2008: 203).

Eğitimin istenilen düzeyde olabilmesinde, yöneticiler, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki ilişkilerin güçlü olmasına bağlıdır. Bu sağlıklı ilişkilerin sürdürülebilmesi ve geliştirilmesinde öğretmenin kişilik özellikleri de öneme sahiptir. Özellikle; hem toplumun hem de bireylerin geleceğine yön vererek insanların davranışlarını değiştirmek yoluyla, toplumu ve bireyleri derin izler bırakan öğretmenlerin, görev yaptıkları sınıf ortamlarında sahip olduğu liderlik özellikleri, yönlendirme becerileri, süreci sevk ve idare etme rolleri, eğitim ve öğretim üzerindeki etkililikleri açısından büyük önem arz etmektedir.

Sonuç olarak ülkemizin geleceğinin teminatı olan genç ve dinamik nesillerin yetiştirilmesinde, okullarda verilen eğitim öğretimin kalitesi ve öğretmenlerin sergiledikleri öğretimsel liderlik rollerinin önemi bu şekilde daha iyi anlaşılacaktır.

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak günümüzde öğretmenlerin liderlik özelliklerinin öğrenci-öğretmen etkileşiminde ve öğrenci eğitiminde önemli bir role sahip olduğundan dolayı ve öğretmenlerin liderlik davranışları sergilerken hangi tür liderlik modellerini kullandıklarını ve öğretmenlerin hangi ölçülebilir kişisel özelliklerinin liderlik davranışları üzerinde etkisinin olduğunu belirlemek amacıyla Kars ili lise öğretmenleri üzerinde böyle bir çalışmanın yapılması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma evreni ve örneklemi, veri toplanma aracı, verilerin çözümü ve yorumlanmasına yönelik bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada bireyin direk kendisi incelendiğinden dolayı tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

tanımlanmaya çalışır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan onu uygun bir biçimde 'gözleyip' belirleyebilmektir (Karasar, 2005: 77).

3.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2013–2014 bahar dönemi Eğitim-Öğretim yılında Kars ili merkezinde bulunan, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki resmi ve özel eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Çalışma evreninden basit rastgele örnekleme yöntemiyle örneklemeye gidilerek 14' ü devlet 1'i özel lise olmak üzere toplam 15 lisede görev yapan çeşitli branşlar da ki toplam 310 öğretmen den örneklem grubu oluşmuştur. Örneklem büyüklüğü 500 öğretmenin %95 güven seviyesinde 218 olarak hesaplanmıştır. %95 seviyesinde 310 örneklemin hata miktarı %3,43 olarak hesaplanmış ve $p< 0.05$ anlamlılık düzeyinde çift yönlü olarak değerlendirilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında öncelikle araştırma grubuna kişisel bilgi formu, sonrasında ise 'Liderlik Yönelim Ölçeği' uygulanmıştır. Kişisel Bilgi Formunda araştırmacı tarafından hazırlanan örneklem grubunun cinsiyet, yaş, medeni durum, branş, öğrenim durumu, kıdem yılı, ve yerleşim yerleri gibi değişkenleri belirlemek amacıyla kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Liderlik Yönelim Ölçeği ise Lee G. Bolman ve Terence E. Deal (1991) tarafından geliştirilen Liderlik yönelim ölçeğidir. Bu ölçekte, Bolman ve Deal'ın liderlik çerçevelerini tespit etmek için 32 maddeden oluşan 5'li Likert tipi ölçekte dört liderlik çerçevesine ait puanları elde etmeye yarayan sorular bulunmaktadır. Liderlik ölçeğinin bütünü için Cronbach Alpha α değerinin. 928 olduğu ve alt boyutlarının İnsana yönelik faktörünün Cronbach Alpha α değerinin. 815, Yapıya Yönelik faktörünün. 721, Dönüşümsel Liderlik faktörünün Cronbach Alpha α değerinin. 800 ve Karizmatik Liderlik faktörünün Cronbach Alpha α değerinin. 833 olduğu tespit edilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Öncelikle ölçeğin alt boyutlarının frekans ve yüzde, madde analizlerine yer verilerek var olan durumların betimlenmesi amaçlanmıştır. Analizlerin devamında değişkenlerin fark oluşturup oluşturmadığını incelemek için varsayımlar göz önünde bulundurularak uygun istatistikî testlerin seçimi ve bu testlere göre yapılan analizler sonuçlarına aşağıda yer verilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde bulgular kısmında toplanan verilerin analizlerine yer verilmiştir. Araştırmanın alt problemleri doğrultusunda veri analizlerinden elde edilen bulgular;

Tablo 1: Cinsiyet değişkenine göre ölçek ve alt boyutları için yapılan t testi analizi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ölçek ve Altboyutları	Değişken	Cinsiyet	Grup karşılaştırılmasını içeren istatistikî değerler					
				X h	S	sd	t	p
Liderlik Yönelim Ölçeği (Toplam)	Erkek	45	27,06	1 5,89	1	308	.024	.981
	Kadın	65	27,01	1 6,09	1			
İnsana Yönelik	Erkek	45	4,24	3 89	3,	308	.819	.414
	Kadın	65	3,85	3 36	4,			
Yapıya Yönelik	Erkek	45	3,25	3 98	3,	308 6	1,83	.067
	Kadın	65	2,41	3 07	4,			
Dönüşümsel Liderlik	Erkek	45	9,13	2 23	5,	308 9	1,66	,096
	Kadın	65	0,09	3 81	4,			
Karizmatik Liderlik	Erkek	45	0,42	3 13	5,	308	,395	,693
	Kadın	65	0,66	3 23	5,			

Tablo 1' de liderlik ölçeğinin cinsiyete göre gruplarının karşılaştırılmasına yönelik yapılan t testi sonucuna göre gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir [sd=308, t=.024, p=.981, p>.05]. Liderlik ölçeğinden kadınların $\bar{X}$(x=127,06) iken erkeklerin $\bar{X}$(x=127,01) olduğu tespit edilmiştir.

Ölçeğin alt boyutlarından İnsana Yönelik faktörünün cinsiyete yönelik yapılan grup karşılaştırılmasında anlamlı farklılık görülmemektedir [sd=308, t=.819, p=.414, , p>.05]. İnsana Yönelik alt ölçeğin kadınların $\bar{X}$ (x=34,24) iken erkeklerin $\bar{X}$(x=33,85) olduğu tespit edilmiştir.

Ölçeğin alt boyutlarından Yapıya Yönelik faktörün gruplar arasında fark olmadığı tespit edilmiştir [sd=308, t=.819, p=.414, p>.05]. Yapıya Yönelik alt ölçeğin kadınların $\bar{X}$ (x=33,25) iken erkeklerin $\bar{X}$ (x=32,41) olduğu tespit edilmiştir.

Ölçeğin alt boyutlarından Dönüşümsel Liderlik faktörünün gruplar arasında fark olmadığı tespit edilmiştir [sd=308, t=1.669, p=.096, , p>.05]. Dönüşümsel Liderlik alt ölçeğin kadınların $\bar{X}$ (x=29.13) iken erkeklerin $\bar{X}$ (x=30,09) olduğu tespit edilmiştir.

Ölçeğin alt boyutlarından Karizmatik Liderlik faktörünün gruplar arasında fark olmadığı belirlenmiştir [sd=308, t=1.669, p=.096, , p>.05].Karizmatik Liderlik alt ölçeğin kadınların $\bar{X}$(x=30,42) iken erkeklerin $\bar{X}$ (x=30,66) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2: Yaş değişkenine göre ölçek ve alt boyutları için yapılan Kruskall Wallis H testi analizi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ölçek ve Altn Boyutları	Değişke	Grup karşılaştırılmasını içeren istatistikî değerler				
		Yaş	Sıra Ortalaması	sd	X^2	
Ölçeği Liderlik Yönelim (Toplam)		20-25	165,40	5	4,877	431
		26-30	141,46			
		31-35	163,81			
		36-40	163,63			
		41-45	160,55			
		46 ve üstü	172,17			
		Toplam				
	İnsana Yönelik	20-25	160,04	5	10,373	065
		26-30	136,19			
		31-35	167,04			
		36-40	175,35			
		41-45	178,18			
		46 ve üstü	149,04			
		Toplam				
	Yapıya Yönelik	20-25	163,66	5	6,938	225
		26-30	139,23			
		31-35	168,12			
		36-40	168,89			
		41-45	153,00			
		46 ve üstü	164,25			
		Toplam				
	Dönüşümsel Liderlik	20-25	162,20	5	2,550	769
		26-30	146,79			
		31-35	162,24			
		36-40	155,71			
		41-45	153,57			
		46 ve üstü	177,71			
		Toplam				
	Karizmatik Liderlik	20-25	169,87	5	3,520	620
		26-30	146,63			
		31-35	155,69			
		36-40	157,95			
		41-45	159,18			
		46 ve üstü	185,88			

Toplam	
10	

Tablo 2' de yaş değişkenindeki değerler incelendiğinde Liderlik ölçeğinin yaşa göre gruplarının karşılaştırılmasına yönelik yapılan Kruskall Wallis H testi sonucuna göre gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir [sd=5, X^2=4.87, p=.431]. Liderlik ölçeğinin yaş değişkeni (20-25) yaş kategorisinin sıra ortalaması 165,40 dır. Liderlik ölçeğinin yaş değişkeni (26-30) yaş kategorisinin sıra ortalaması 141,46 dır. Liderlik ölçeğinin yaş değişkeni (31-35) yaş kategorisinin sıra ortalaması 163,81 dir. Liderlik ölçeğinin yaş değişkeni (36-40) yaş kategorisinin sıra ortalaması 163,63 dir. Liderlik ölçeğinin yaş değişkeni (41-45) yaş kategorisinin sıra ortalaması 160,55 dir. Liderlik ölçeğinin yaş değişkeni (46 ve üstü) yaş kategorisinin sıra ortalaması 172,17 dir.

Ölçeğin alt boyutlarından İnsana Yönelik faktörünün yaşa yönelik yapılan grup karşılaştırılmasında anlamlı farklılık görülmemektedir [sd=5, X^2=10.373, p=.065, p>.05].İnsana Yönelik alt ölçeğinin yaş değişkeni (20-25) yaş kategorisinin sıra ortalaması 160,04 dir. İnsana Yönelik alt ölçeğinin yaş değişkeni (26-30) yaş kategorisinin sıra ortalaması 136,19 dur. İnsana Yönelik alt ölçeğinin yaş değişkeni (31-35) yaş kategorisinin sıra ortalaması 167,04 dir. İnsana Yönelik alt ölçeğinin yaş değişkeni (36-40) yaş kategorisinin sıra ortalaması 175,35 dir. İnsana Yönelik alt ölçeğinin yaş değişkeni (41-45) yaş kategorisinin sıra ortalaması 178,18 dir. İnsana Yönelik alt ölçeğinin yaş değişkeni (45 ve üstü) yaş kategorisinin sıra ortalaması 149,04 dir.

Ölçeğin alt boyutlarından Yapıya Yönelik faktörün gruplar arasında fark olmadığı tespit edilmiştir [sd=5, X^2=6,93, p=.225, p>.05]. Yapıya Yönelik alt ölçeğinin yaş değişkeni (20-25) yaş kategorisinin sıra ortalaması 163,66 dir. Yapıya Yönelik alt ölçeğinin yaş değişkeni (26-30) yaş kategorisinin sıra ortalaması 139,23 dır. Yapıya Yönelik alt ölçeğinin yaş değişkeni (31-35) yaş kategorisinin sıra ortalaması 168,12 dir. Yapıya Yönelik alt ölçeğinin yaş değişkeni (36-40) yaş kategorisinin sıra ortalaması 168,89 dir. Yapıya Yönelik alt ölçeğinin yaş değişkeni (41-45) yaş kategorisinin sıra ortalaması 153,00 dir. Yapıya Yönelik alt ölçeğinin yaş değişkeni (46 ve üstü) yaş kategorisinin sıra ortalaması 164,25 dir.

Ölçeğin alt boyutlarından Dönüşümsel Liderlik faktörünün gruplar arasında fark olmadığı tespit edilmiştir [sd=5, X^2=2.55, p=.769, p>.05]. Dönüşümsel Liderlik alt ölçeğinin yaş değişkeni (20-25) yaş kategorisinin sıra ortalaması 162,20 dir. Dönüşümsel Liderlik alt ölçeğinin yaş değişkeni (26-30) yaş kategorisinin sıra ortalaması 146,79 dir. Dönüşümsel Liderlik alt ölçeğinin yaş değişkeni (31-35) yaş kategorisinin sıra ortalaması 162,24 dir. Dönüşümsel Liderlik alt ölçeğinin yaş değişkeni (36-40) yaş kategorisinin sıra ortalaması 155,71 dir. Dönüşümsel Liderlik alt ölçeğinin yaş değişkeni (41-45) yaş kategorisinin sıra ortalaması 153,57 dir. Dönüşümsel Liderlik alt ölçeğinin yaş değişkeni (46 ve üstü) yaş kategorisinin sıra ortalaması 177,71 dir.

Ölçeğin alt boyutlarından karizmatik liderlik faktörünün gruplar arasında fark olmadığı belirlenmiştir [sd=5, X^2=3.52, p=.620, p>.05]. Karizmatik Liderlik alt ölçeğinin yaş değişkeni (20-25) yaş kategorisinin sıra ortalaması 169,87 dir. Karizmatik Liderlik alt ölçeğinin yaş değişkeni (26-30) yaş kategorisinin sıra ortalaması 146,63 dir. Karizmatik Liderlik alt ölçeğinin yaş değişkeni (31-35) yaş kategorisinin sıra ortalaması 155,69 dir. Karizmatik Liderlik alt ölçeğinin yaş değişkeni (36-40) yaş kategorisinin sıra ortalaması 157,95 dir. Karizmatik Liderlik alt ölçeğinin yaş değişkeni (41-45) yaş kategorisinin sıra ortalaması 159,18 dir. Karizmatik Liderlik alt ölçeğinin yaş değişkeni (46 ve üstü) yaş kategorisinin sıra ortalaması 185,88 dir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Öğretmenlerin liderlik ölçeğinin alt boyutlarından (İnsana Yönelik, Yapıya yönelik, Dönüşümsel Liderlik ve Karizmatik Liderlik) aldıkları puanlar ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre öğretmenlerin cinsiyetlerinin liderlik davranışları sergilerken bir önemin olmadığı anlaşılmaktadır. Benzer çalışmalar incelendiğinde Akçadağ (2008) ve Tanrıöğen (1998) de çalışmalarında cinsiyete ile liderlik davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığını tespit etmişlerdir. Ancak Cevahiroğlu (2012) ve Kadak (2008) ise; çalışmalarında cinsiyet ile liderlik davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Cevahiroğlu (2012) ve Kadak (2008)'ın çalışmaları incelendiğinde sonuçların cinsiyet acısından birbirlerinden farklılık gözlenmektedir.

Çalışma sonuçlarına göre farklılık gözlenme nedenleri arasında yapılan araştırma yönteminin şekli ve bireysel özelliklerden dolayı bu farklılaşmanın ortaya çıkması gösterilebilir.

Yapılan bu çalışma sonucunun paralellik göstermemesinin nedenleri arasında ise araştırma grubunun büyüklüğü, coğrafi bölge, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlar ve beklentiler gibi nedenlerin bu farklılıklara neden olduğu söylenebilir.

Öğretmenlerin liderlik ölçeğinin alt boyutlarından (İnsana Yönelik, Yapıya yönelik, Dönüşümsel Liderlik ve Karizmatik Liderlik) aldıkları puanlar ile yaş değişkeni arasında anlamlı farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre öğretmenler liderlik davranışları sergilerken yaş faktörünün bir etkisi olmadığı anlaşılmaktadır. Benzer şekilde Kadak (2008) ve Akçadağ (2008) de çalışmalarında yaş ile liderlik davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiştir. Bu çalışmalar bizim ile yapmış olduğumuz çalışma sonucu birbirini destekler niteliktedir. Fakat Kılınçarslan (2013) çalışmasında ise yaş ile liderlik davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur.

Çalışma sonuçlarına göre farklılık gözlenme nedenleri arasında genç öğretmenlerin yeni bilgi donanımı ile sisteme girmeleri, aşırı idealist tavırları, sistemle bütünleşme sürecinde yaşadıkları sorunlar sayılabilir.

Yapılan bu çalışma sonucunun önceki yapılan çalışmalarla paralellik göstermemesinin nedenleri arasında ise örneklem grubunun yaş aralığı, çalışma hayatı ve çalışma ortamı, idari görevleri, bireyin meslek hayatı öncesi ve sonrası kişisel kazanımları gibi nedenlerin bu farklılıklara neden olduğu söylenebilir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulardan yararlanılarak bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutmak amacı ile şu öneriler oluşturulmuştur;

- Milli Eğitime bağlı resmi okullarda görev yapan lise öğretmenleri ile özel kurumlarda görev yapan lise öğretmenlerinin liderlik yönelimleri algısının karşılaştırıldığı bir araştırma yapılabilir.
- Lise öğretmenleri üzerinde yapılan bu çalışma diğer öğretim kademelerinde karşılaştırılmalı bir şekilde yapılabilir.
- Bu çalışmada çalışma grubu sadece öğretmenlerden oluştururken yapılacak çalışmalarda Milli Eğitimdeki tüm yöneticileri ve öğrenciler de çalışma grubuna dâhil edilebilir.
- Çalışma ilçe ve köylerde dâhil edilerek karşılaştırılmalı bir şekilde yapılabilir.
- Bu çalışmada öğretmenlerin liderlik yönelimleri üzerinde çalışılmış, yönelimlerin alt boyutları üzerinde inceleme yapılmamıştır. Bundan sonraki çalışmalarda alt boyutlara da yer verilebilir.

KAYNAKÇA

1. Akçadağ S. 2008 Okul Öncesi Öğretmenlerinin Liderlik Davranışları Ve Kişili Özellikleri Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi (Ankara İli Örneği) Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Ankara
2. Beycioğlu, K. (2009). İlköğretim okullarında öğretmenlerin sergiledikleri liderlik rollerine ilişkin bir değerlendirme (Hatay ili örneği). Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
3. Bolman, L. And T. Deal. Reframing Organisations: Artistry, Choice And Leadership. San Francisco: Jossey Bass, 1991.
4. Cevahiroğlu E. 2012 İlköğretim Branş Öğretmenlerinin Algıladıkları Liderlik Davranışları İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki (İstanbul İli Bayrampaşa İlçesi Örneği) Yeditepe Üniversitesi İstanbul.
5. Dereli, M. A Survey Research Of Leadership Styles Of Elementary School Princialps. Yüksek Lisans. Ankara: ODTÜ;2002.
6. Kadak, Z. (2008). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin liderlik stilleri ile sınıf yönetimi arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.
7. Karasar,N. Bilimsel araştırma yöntemi.15.baskı,Ankara,2005.

8. Kılınçarslan.S (2013) Okul Yöneticilerinin Liderlik Stilleri İle Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (İzmir İli Karabağlar İlçesi Örneği) Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Okan Üniversitesi İstanbul
9. Sabuncuoğlu, Z. &Tüz, M. (2008). Örgütsel Psikoloji. Bursa: Alfa Aktüel BasımYay. Dağ.
10. Tanrıöğen, A., "Okul Yöneticilerinin Etkililiği ile Öğretmen Morali Arasındaki İlişkiler", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara. (1998).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(21)

Uzm. Erdal SEZGİ

HANLIK DÖNEMİ (1747-1828) REVAN BÖLGESİ'NDE EKONOMİK YAPI

THE ECONOMIC STRUCTURE OF THE HANLIK PERIOD (1747-1828) IN THE REVOLUTION AREA

ÖZ

1736 Mugan Kurultayı'nda şahlığını ilan eden Afşarlı Nadir, ülkesinde var olan siyasi ve ekonomik dağınıklığı ortadan kaldırmak için sert tedbirler aldı. Şah'ın uygulamaya çalıştığı siyasi ve ekonomik tedbirlere karşı çıkan toplumsal gruplar, onu bir suikast sonucu öldürdüler. Nadir Şah'ın öldürülmesi sonrasında bölgede bir siyasi boşluk meydana geldi. Bunun sonucunda Azerbaycan topraklarında yaklaşık yirmi tane hanlık ortaya çıkmıştır. Bu hanlıklardan biri de Revan/İrevan Hanlığı idi. Revan/İrevan Hanlığı tarihsel birikiminde katkısı ile Batı Azerbaycan topraklarında kurulmuş ve Revan/ İrevan Hanlığı'nın bütün yöneticileri Türk olmuştur. İrevan Hanlığı'nda ekonomik ve sosyal hayat hep canlı olmuştur. Özellikle tarım, hayvancılık ve ticaret çok gelişmiş durumdaydı.

Barış zamanlarında bölgede ekonomik refah çok yükselmiştir. Savaş zamanlarında ise bölgedeki üretim çok azalmış, bölgeden dışarıya göçler yaşanmıştır. Çarlık Rusya'nın XIX. Yüzyılın başlarından beri Kafkasya bölgesini ele geçirmeye çalışmasından sonra İrevan Hanlığı da Rusların işgaline uğramaktan kurtulamamıştır. Ruslar ele geçirdikleri bu topraklarda Türkleri azınlık durumuna düşürmek için İran ve Osmanlı topraklarından Ermenileri bir plan dâhilinde bölgeye göç ettirdi. İlerleyen zamanda bu topraklarda başta Rusya ve bazı Avrupalı devletlerin desteği ile bir Ermeni devleti kuruldu. Ermenistan Devleti, Rus devlet aklının bir projesi olarak Anadolu Türklüğü ile Azerbaycan ve Orta Asya Türklüğünün arasını kesmek için yaklaşık yüzyıllık bir uğraşın sonucunda kurulmuş bir devlettir.

Anahtar Kelimeler: Revan Hanlığı, Nadir Şah, Azerbaycan, ekonomi, vergi, Tarım, Bağ ve Bahçe.

ABSTRACT

Nadir al-Afsari, who declared his position of shah, took rough measures to clear away the existing economical and political mess in his country. Some social groups, who were against the economical and political measures attempted to be applied by Shah, assassinated him. After Shah was murdered, a political anarchy occured in the region. As a result of this, approximately twenty khanates emerged in the land of Azerbaijan. One of these khanates was Yerevan Khanate. Yerevan Khanate was founded in West Azerbaijan land with the contribution of historical background. All the rulers of Yerevan Khanate were Turkish. The economical and social life in Yerevan Khanate was always vivid. Especially agriculture, livestock farming and trade were very developed.

Economical welfare became very high at times of peace. At times of war, the production in the region became low and there became migration from the region. After Tsardom in Russia tried to take over the Caucasian Region from the beginning of 19th C, Khanate Of Yerevan couldn't avoid being occupied by Russians. Russians made Armenians migrate to the region from Ottoman and Iran land within a plan in order to let Turks become the minority in this land. Afterwards, an Armenian state was founded in this region with the support of especially Russia and some European states. Armenian State is a state founded as a result of a project of Russian state mind in order to split the Anatolian Turkishness and Middle Asia Turkishness, after a struggle of approximately one century.

Keywords: *Yerevan Khanate, Nadir Shah, Azerbaijan, economy, tax, Agriculture, vineyards and orchards.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Revan Bölgesi, Azerbaycan Türklerinin yaşadığı yerlerden biri olup, bölgenin adı tarihi kaynaklarda, Revan, İrevan, İrivan olarak geçmektedir. XIX.yüzyılın başlarında Rus güçlerinin bölgeyi ele geçirmesinden sonra bölgenin merkezi olan Revan,Armanskaya Oblast'ın merkezi, XX.yüzyılın başlarında Ermeni Devleti'nin başkenti haline getirilmiştir.Bundan sonra Ermeniler, buraya Yarevan adını vermişlerdir.[71]

Evliya Çelebi, Seyahatname adlı eserinde, Emir Timur'un tüccarı Hoca Han Lahicani'nin 1407-1408 yıllarında ailesi ile Revan topraklarına gelerek buraya yerleştiğini, bu topraklarda pirinç ekmeye başladığını, bol verim aldığını ve bu yerin kısa süre sonra hızla gelişip bir kasaba haline geldiği bilgisini vermektedir. Bu gelişmeden yaklaşık yüzyıl sonra,1504-1505 yıllarında Şah İsmail Safevi'nin veziri Revan Kulu Han'dan bölgeye bir kale yapılması emrini vermiş, Şah tarafından yapılması istenen kale, yedi yılda tamamlanmıştır. Kale daha sonra vezir Revan Kulu'nun adına izafeten Revan ismi ile adlandırılmıştır.[72]

Tarihsel süreçte çok sayıda saldırıya uğrayan bu kale, çok eski zamanlardan Türk kabilelerine yurt olmuştur. İrevan bölgesi Ağrı Dağı'nın 55 km. kuzeyinde, Alagöz Dağı'nın güney doğusunda, ortalama 1000 metre yükseklikte, Çukur-Saad olarak adlandırılan, Zengi Nehri'nin sol tarafında yer almaktadır.[73]XIV. Yüzyılda nüfusunun 15-20.000'den fazla olmadığı bilinmektedir. Timur'un, Revan Bölgesini yönetimi altına alması ve Altın Orda Devleti ile yaptığı mücadele döneminde, Revan Şehri'nin nüfusu oldukça azalmıştır. Bu dönemde Orta Asya'dan bu bölgeye Emir Sa'd önderliğinde Sa'dlu taifesinin yanında başka Türk boyları da gelip yerleşmiştir. Sa'dlu Taifesi'nin buraya yerleşmesi ve bölgenin coğrafi şeklinin de etkisi ile burası Sa'd Çukuru diye bilinir olmuştur. Timur'dan sonra bölge, Karakoyunlu ve Akkoyunlu idaresine girerek adeta kültürel bakımdan zengin bir merkez halini almıştır. Daha sonra buraya Safeviler hâkim oldu. Safeviler döneminde bölgede Sa'd Çukuru Beylerbeyliği kuruldu. Revan ile Osmanlı Devleti bağlantısı, XVI.Yüzyılda Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Zaferi dönüşü sırasında başlamıştır.Daha sonraki zamanlarda uzun süre bu bölge Osmanlı ve Safevi Devletleri arasında sürekli el değiştirmiştir.[74]

Azerbaycan ve İran coğrafyasında Safevi hanedanlığının hâkimiyeti 1736'da sona erince Avşar Hanedanlığı hâkimiyete geçmiş ve Nadir Han Şah olmuştur. Nadir Şah, Safeviler döneminden kalma sınırları genişleterek, bir devlet kurmuştu. Nadir Şah'ın şansızlığı İran'da kurulmuş olan onlardan devraldığı Safevi Türk devletinin yönetim sisteminin eskimiş bulunması, hantal bir yapı da olması ve işlevlerini yapamaz hale gelmiş olmasıdır. Devletin bütün birimleri liyakatsiz kişiler ile doluydu. Bunun yanında dini ulema da bunlardan çok farklı değildi. Onlarda Nadir Şah'ın başlatmış olduğu mezhepler arasındaki çatışmayı sonlandırıp, birlik kurma düşüncesine karşı çıkmaktaydılar. İşin en acı tarafı şah'ın elinde devlet işlerinde kurumları yeniden düzenleyecek, yetişmiş kaliteli insanlarda bulunmuyordu. Ülkede gelişen olumsuz olaylar sonucunda iç karışıklıklar baş gösterdi. Böylece doğunun son fatihi kabul edilebilecek olan bu büyük devlet adamı, 20 Haziran 1747 tarihinde planlı bir suikast sonucu öldürüldü.[75] Nadir Şah'ın öldürülmesinden sonra Azerbaycan'da yirmi iki hanlık ortaya çıkmıştır. Bunlardan biride İrevan Hanlığı'dır. Hanlığın ortaya çıkışında, Nadir Şah'ın ölümü sonrasındaki vaziyetin etkisi olmakla birlikte; Batı Azerbaycan topraklarının tarihi geçmişinin de bunda etkisi olmuştur. İrevan Hanlığı (1747-1797) tarihleri arasında bağımsız bir devlet olmayı başardı.1797-1828 yıllarında ise İran'da hâkimiyete olan Kaçar Hanedanlığına tabi oldu. 1828 Türkmençay Antlaşması sonrasında ise Rusya yönetimine geçti. Bu tarihten sonra Rusya bu topraklarda Türk nüfusunu azınlık durumuna düşürmek için bölgeye yoğun olarak Ermeni nüfusunu göç ettirdi.[76]

---

[71] Nazim Mustafa, **İrevan Şehri Türk- İslam Varlığı Nasıl Yok Edildi**, Ankara 2015, s.11.
[72] Nesrin Sarı Ahmetoğlu ve Diğerleri, (Editör: Okan Yeşilot), **Revan Türkleri** (**Erivan TürkYurdudur**), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016,s.22.
[73]Hasan Oktay, **Revan Hanlığı (1747-1828**), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Genel Türk Tarihi, Malatya 1997,s.2.
[74]Mustafa Aydın, "**Revan"** Maddesi İslam Ansiklopedisi, Cilt, 35, 2008, s.26.
[75]Hasan Oktay, **Revan Hanlığı (1747-1828**), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Genel Türk Tarihi, Malatya 1997,s.2.
[75]Mustafa Aydın, "**Revan"** Maddesi İslam Ansiklopedisi, Cilt, 35, 2008s.434-436.
[76] Fuad Eliyev, Urfan Hesenov, **İrevan Hanlığı**, Bakı- ŞarQ-Qerb, Bakı 2007,s.13.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Revan Bölgesinde Ekonomik Yapı

Revan Bölgesi'nin ekonomik hayatı genel olarak, tarım, hayvancılık ve ticaretten meydana gelmekteydi. Bölge tarım ziraatı açısından çok uygun ve sulak bir yerdi. İpek yoluna yakın bir yerde olması nedeniyle kervan yollarının buluşma noktasıydı.[77] Revan Bölgesi'nin Osmanlılar ile Safevilerin mücadele sahasına dönüşmesi ve sık sık el değiştirmesi, burada ekonomik hayatın gelişmesini engellemiştir. Ancak, barışın ve huzurun olduğu zamanlarda bölgede ekonomik canlanma kendini göstermekteydi.[78] Revan, Ortaçağ'dan itibaren ekonomik olarak kendini kabul ettirmiş, bölgede yeraltı madenleri bakır, kurşun, gümüş, şap,cıva ve yüklü miktarda kükürt bulunmaktaydı.Yine Kulp (Tuzluca'daki) tuz madeni bölgede en fazla üretilen madendi. Bölgede, çuhacılık, boyamacılık ve işlemecilik yaygın olup, kaliteli yün kumaşlar, halılar, ipekli ürünler üretilirdi. Bu ürünlerin bölgenin dışından da talipleri çoktu. Revan'da üretilen halılar çok meşhurdu. Boyama konusunda Revan civarında Ardaşat adlı yerde boyama tezgâhları çok sayıda bulunmaktaydı. Arap tarihçiler buraya Beldet'ül Kırmız (Kırmızı Belde**)** adını vermişlerdi. Bu bölgede boyama tezgâhlarının fazlaca kullanılması, bölgeye bu ismin verilmesinde etkili olmuştur. Revan bölgesindeki bu zenginlik ve üretim bolluğu varlığını hep korumuştur. Burada ürünler hem bol hem de ucuzdu. Dolayısıyla dışarıdan bol miktarda yabancı tüccar bölgeye gelmekteydi. Bölgeye gelen tüccarlar pamuk, pirinç, çeşitli yağlar, buğday, arpa, deri, kurutulmuş meyveler ve tuz alırlardı. Bölgede yoğun miktarda dokuma tezgâhları vardı. Yünden imal edilen elbise kumaşları çok yaygındı. Bütün bunlara uygun olarak boyamacılık da gelişmiş durumdaydı.[79] Revan bölgesinde dokumacılık çok fazla alan bulmuş, *İ.Şopen'in* aktardığına göre; buradaki sanatkârların çoğu dokumacılıkla meşguldür.[80] Revan'a dışarıdan gelen tüccarlar burada sürekli bir canlılığa neden olmaktaydılar. Özellikle, Rus tüccarlar çok uzaklardan gelerek Revan'da üretilen kaliteli ipekleri buradan alarak Moskova'da sergileyip, satmaktaydılar. Bu da bölgenin ipekli ve çeşitli dokuma alanında ne kadar çok ilerlediğini göstermektedir.[81]Revan'da birçok meslek çeşidi gelişmiş olup bunlar üretimle paralel olarak terzi, şapkacı, çekmeci, terlikçi, kuyumcu, boyacı, kasap, ekmekçi, kebapçı, kalfa, marangoz, derici, camcılık gibi çeşitli meslek dalları idi. Bunların çoğu belirli odalar adıyla birlikte hareket ederlerdi, yani örgütlü bir yapıları vardı.[82] Revan'daki yöneticiler oldukça fazla vergi alma yoluna gitmişler, öyle ki ocak adı verilen dini şahsiyetlerin türbelerine gidenlerden bile rahdar veya bacdar olarak adlandırılan görevliler aracılığı ile çok fazla vergi alıyorlardı.[83] Bölgede bağcılık önemli yer tutmaktaydı. Yine ipekçilik de dokumacılıkla birlikte gelişmişti. Hanlık o kadar çok bol üretim yeri olmuş ki Tebriz'den gelen kervanlar; pamuk, kuyruk yağı(piy), bitki yağı vs. malları alarak Revan'dan Tiflis'e, Erzurum'dan Ahıska'ya, Kars'a Pamuk, Tebriz, Hoy, Bayezid ve Van'a pirinç; Kars'a buğday ve tuz götürülürdü. Bütün bu ürünler karşılığında her yıl Revan 3000 gümüş ruble para girmekteydi. Bu durum, bölgenin kalkınmasını, bölge halkının müreffeh bir yaşam sürmesini sağlamaktaydı.[84]Revan şehri ticari açıdan canlı bir şehirdi.XVIII. Yüzyıl kayıtlarında şehir de dâhilinde, 7 kervansaray, 5 meydan ve 300'e yakın dükkân bulunmaktaydı. Bu veriler, bölgede ticari hayatın canlı ve gelişmiş olduğunu göstermektedir.[85] Bu durumun ortaya çıkmasında şehrin, kervan yollarının kesiştiği bir yerde olmasının çok etkisi vardır. XIX. Yüzyılın başlarında Revan'da sekiz kervansaray ve 851 köşk bulunmaktaydı.[86]

---

[77]Selçuk Ilgaz, **Osmanlı Hâkimiyetinde Revan (Çukur Sa'ad) XVI.-XVIII.Yüzyıllar Arasında Sosyo-Ekonomik Tarihi,** (Yayımlanmamış Doktora Tezi),T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Erzurum 2010,s.89.

[78] Ilgaz, **Osmanlı Hâkimiyetinde Revan (Çukur Sa'ad) XVI.-XVIII. Yüzyıllar Arasında Sosyo- Ekonomik Tarihi,** s.90.

[79]Oktay, Kızılkaya, **XIX. Yüzyılda Revan ve Çevresi**, I.Uluslararası Iğdır Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildiri Kitabı (Editör-Cengiz Atlı) 19-21 Nisan 2012, Iğdır, s.680.

[80] Eliyev-Hesenov, **İrevan Hanlığı**, s.68.

[81] Eliyev, Hesenov, **İrevan Hanlığı**, s.69.

[82]Saide Hacieva, **İrevan (Revan) Türk Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile İlişkileri**, Türkler Cilt: 7, (Editörler; Hasan Celal Güzel,Kemal Çiçek,Saim Koca),Yeni Türkiye Yayınları,Ankara 2002,s.79.

[83]Eliyev-Hesenov, **İrevan Hanlığı**, s.69.

[84]Yakup Mahmudov ve Diğerleri, **İrevan Hanlığı Rusya işgali ve Ermenilerin Şimali Azerbaycan TopraklarınaGöçürülmes**i, Azerbaycan Milli Elmler Akedemiyası,A.A. Bakıxanov Adına Tarix İnstitutu Yayınları Bakı 2010, s.104-107.

[85] Ilgaz, **Osmanlı Hâkimiyetinde Revan (Çukur Sa'ad) XVI.-XVIII. Yüzyıllar Arasında Sosyo-Ekonomik Tarihi,**s.91-92.

[86] Bu kervansaraylar; Culfa, Gürcü, Zerrabi Han, Tahir, Sulu, Susuz, Avşar, Hacı Ali, kervansaraylarıdır. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Mustafa, **İrevan Şehri Türk- İslam Varlığı Nasıl Yok Edildi**, Ankara 2015, s.14.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Hanlık Topraklarında Ahalinin Ödediği Vergiler

İ. Şopen'in yazdığına göre Revan'da ahali vergi vermede sekiz gruba ayrılmıştır.[87] Bunların yanında köylerde vergi toplayan memurlar için "hizmet parası veya kulluğu "adıyla özel bir vergi daha alınmaktaydı. Şehirliler "bekçi parası" adı verilen bir çeşit vergi veriyorlardı." Rehdari" (gümrük rüsumu) denilen vergisi vardı.Yine hanlıkta toplanan önemli bir vergi "behre" hazine topraklarını işletenlerden alınmaktaydı. Esnaflar "Mancanak Parası" yani dokuma parası adıyla vergi öderler. Bunun yanında, Toy harcı (düğün harcı), Değirmen parası adıyla vergiler öderlerdi.[88] Hayvanların çeşidine göre vergi alınmaktaydı. Bu vergi gümüş para/pulla alınmaktaydı. Camış (Manda)1 Manat, İnek için 2, Yük taşıyan at için 3, dişi at için 1 manat vergi alınmaktaydı. Hanlıkta çok fazla hayvancılık yapılmakta olup hayvanlarını devlete ait meralarda otlatanlar hazineye "Çobanbeyi Vergisi" adı altında para verirlerdi.İlginç vergilerden biri de "Bayramlık Vergisi" olup, bu vergi Nevruz ve Kurban bayramları zamanında şehirde ve köylerde yaşayanlardan toplanmaktaydı.Elde edilen bilgilere göre Hanlık döneminde çok sayıda vergi çeşidinin olduğunu görmekteyiz.[89]Bu vergilere baktığımızda Hanlıkta her yıl devletin hazinesine şu isimler adı altında vergiler ödenmekteydi:

1- Kulp (Tuzluca) Tuz Madeni'nden alınan vergi.
2-Dükkânlardan alınan vergi.
3-Boya üretilen yerlerden alınan vergi.
4-Sabun üretenlerden ve kasaphanelerden alınan vergi.
5-Devlete ait olan bağlardan alınan vergiler.
6-Devlete ait olan değirmenlerden ve çeltik üreticilerinden alınan vergi.
7-Mizan çeki pulundan alınan vergi.
8-Kervansaraylardan alınan vergi.
9-Hamamlardan alınan vergi.
10-Pazar meydanından alınan vergiler.
11-Pul üretenlerden alınan vergi.
12-Ayakkabı tamiri yapan demircilerden alınan vergi.
13-Gökçe Göl'den balık avlayanların tuttukları balık miktarına göre alınan vergi.
14-Tütün işi yapanlardan alınan vergi.
15-Deri işi yapanlardan alınan vergi**.**
16-Sebze ve meyve (Bostan) ekenlerden alınan vergi.
17-Köylerin kiraya verilmesinden alınan vergiler.[90]

Hanlık Topraklarında Tarım Faaliyetleri

Revan Hanlığı'nda iklimin ve coğrafi şartların çok uygun olması, bunun yanında su kaynaklarının fazla olması burada ekonomik koşulları iyileştirmekteydi. Hanlık yaşamında köy önemli bir yer tutmaktaydı. Buğday ve Arpa başlıca yetiştirilen ürünlerdendi.Bunun yanında çeltik üretiminde oldukça fazla idi.Pamuk Hanlıkta fazla ekilen ürünlerdendi. İpekçilikte Hanlık arazilerinde geniş yer tutmaktaydı. Susam ve keten ekiminde Revan hanlığı arazilerinde ahali tarafından üretilen ürünlerden idi.[91] Revan Hanlığı'nda yetişen tarım ürünlerinden bazıları dışarıya satılmaktaydı. Buğday ve Arpa bunların başında gelmekteydi. Hanlıkta ipekçilikte vaktiyle çok yapılmıştır. İ.Şopen bu durumu: *Hanlıkta hemen hemen her yerde bulunan dokuma tezgâhlarının sebebi burada üretilen ipekti. Revan Bölgesi'nde çok çeşitli ürünler yetiştirilmekteydi. Bu*

---

[87] Bu vergiler, I.grup: Müslüman ve Ermeni cemaati ile Çingeneler, II. grup: Eçmiyadzin Manastırı, III. Gruba,Maku Hanlığı'ndan toplananlar, IV. Grup: göçebeler, V. Grup: binacılar, VI. Grup, hediyeler, VII.Grup, Ermenilerin üzümlükleri, VIII.Grup,parayla toplanan vergilerdir. Hacieva, **İrevan (Revan) Türk Hanlığı ve Osmanlı Devleti ileİlişkileri**,Türkler Cilt: 7, (Editörler;Hasan Celal Güzel,Kemal Çiçek,Saim Koca),Yeni Türkiye Yayınları,Ankara 2002, s.78.
[88] Hacieva, **İrevan (Revan) Türk Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile İlişkileri,Türkler Cilt-7**, s.79.
[89] Eliyev-Hesenov, **İrevan Hanlığı**, s.60-61.
[90]Elçin Qareyev, **İrevan Hanlığı (1747-1828**) Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası A.A.Bakıxanov Adına Tarix İnstitusu, Bakı 2010, s.264.
[91] Qareyev, **İrevan Hanlığı (1747-1828,** s.229-231.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ürünlerin önemli bir kısmı Revan'a gelen tüccarlar tarafından alınıp, kervanlar aracılığı ile komşu ülkelere götürülmekteydi. Bu hali ile bölge önemli bir üretim merkezi durumundaydı[92], şeklinde açıklamaktadır;

Revan'ın dış ticaret hacmine,1846 yılında Kars'a gelen İngilizler 'in Erzurum konsolosu W.R. Holmes'de tanık olmuştur. Revan- Kars arasındaki ticaret konusunda Holmes; "*Her yıl Revan'dan Kars'a 1.000 at yükü pamuk satılmaktaydı . Kars'taki tüccar bunu satın alır iki ya da üç at yükü miktarı yakın köylere götürürlerdi. Tüccarlar bu ham pamuğu köylerde eğrilmek ve ip haline getirilesi amacıyla istekli olan ailelere belirli miktarda dağıtırdı. Tüccarlar eğrilen her 4 libre pamuk için 2,5 libre iplik almak şartıyla verirdi. Karşılığında köylüye önceden kararlaştırılan ücreti öderlerdi".*Revan'dan gelen pamuk Kars'ın köylerinde köylüler tarafından ipliğe dönüştürüldükten sonra bunlardan bir kısmı Yusufeli ve Artvin'de satılırdı.Buralarda bu ipliklerden kumaşlar üretilerek köylüler elbise dikerek giyerlerdi. Kars'ta pamuğun batmanı, 25-30 kuruşa (libresi 4-5 veya 5/6 shiling)'ten satılırdı. Bunlardan başka Kars'a İrevan, Tiflisve Gümrü çevresinden yün getirilirdi. Getirilen yünün miktarı 22,5 ton civarındaydı.Bu miktarın yaklaşık dörtte bir miktarı Kars bölgesinde ev yaşamında ihtiyaçları gidermek için alınmaktaydı.Yatak, yastık, döşek ve başka amaçlar için kullanılmaktaydı.[93]

Revan Bölgesi'nde Toprak Mülkiyeti ve Dağılımı;

1-Divani-Devlet Toprakları:Bu toprakların kullanımı Han veya onun akrabalarına verilmiştir.
2-Halise Toprakları: Han ailesine ait topraklardı.
3-Mülk Toprakları: Güçlü beylere ve zengin mülk sahiplerine ait topraklardı.
4-Vakıf Toprakları: Dini Ocaklara (Ziyaretgâhlara), Mescitlere,Pirlere, kiliselere ait topraklardı.
5-Cemaat Toprakları:Köy yönetimlerinin tasarrufunda bulunan arazilere bölünmüştü.

Vakıf topraklarının gelirleri ile ahundların, seyyidlerin, mollaların, keşişlerin, medreselerin, molla hanelerin ihtiyaçlarına verilirdi. Cemaat topraklarının ise pek bir önemi yoktur. Bu topraklar hem az hem de kullanılması müsait topraklar değildi.[94]Buradaki ahali köylerdeki köy yöneticileri tarafından kendilerine verilmiş olan arazilerde çalışıyor, kazandıklarının onda birinden beşte birine kadarını ağaya vermekteydiler. Toprağı az olan köylüler çok zor şartlarda toprak kiralamaktaydılar. Bu insanlar ürettikleri ürünün yarısını veya üçte ikisini toprağın sahibine vermekteydiler.[95]İrevan topraklarında toprağı olmayan köylülerin pek fazla hakkı bulunmamaktaydı. Bunlar bazen toprakları ile yer değiştirebilmekteydi. Reçber kısmı denen bu kesim ise çok daha zor koşullarda çalışmaktaydı. Bunların hem toprakları hem de toprağı işlemeleri için ellerinde kullanabilecekleri malzemeleri yoktu. Reçberler, Han, sultan, melik, bey vb. feodallerin topraklarında çalışırlardı. Buradan kazandıkları mahsulün 1/3 hissesini kendisine alırdı. Hanlıkta tarım ile ilgilenenlerden Behre Vergisi adı verilen bir vergi alınırdı.Bu vergi mecburi verilen bir vergidir.Tahıl biçildikten sonra Han'ın adamları köylere gider, ekilen ürün hazine toprağına ait ise 10 hisseden 3,5 pay Han'a verilirdi. Diğer kısmı ise toprağı işleyenlerin olurdu. Mülk topraklarında ise toplanan ürünün 1/5 mülk sahibine %2 hissesi hazineye geri kalanlar ise toprağı işleyenin hakkına düşerdi.[96]

Azerbaycan, Safevi iktidarı zamanında Türkmen aşiretlerinin kontrolünde kalmıştır. Azerbaycan'da uygulanan toprak sistemi İslam Dünyası'nda kullanılan İkta Sistemi'ne çok yakın bir sistemdi. Burada uygulanmakta olan sistemde topraklar aşiret beyleri tarafından yönetilmekteydi.Safevi Devleti yöneticilerinin buradaki toprakları Türkmen aşiretlerine vermesi bu bölgeye göçle gelen aşiretlerin isteği sonucunda olmuştur.Safeviler bu yöntemle Türkmen aşiretlerini memnun ederek, Anadolu'daki uygulamalardan memnun olmayan Türkmen aşiretlerini yanına çekmiştir.Böylece Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmışlardı. XVIII.yüzyılda Hanlıklar arasında yapılan askeri mücadeleler bölgede tarım faaliyetlerinin

[92]Mahmudov ve Diğerleri, **İrevan Hanlığı Rusya işgali ve Ermenilerin Şimali Azerbaycan Topraxlarına Köçürülmes**i, Azerbaycan Milli Elmler Akedemiyası ,A.A. Bakıxanov Adına Tarix İnstitutu Yayınları Bakı 2010, s.103-104.
[93]Kızılkaya, "**XIX. Yüzyılda Revan ve Çevresi"**, s.680-681.
[94]Eliyev-Hesenov, **İrevan Hanlığı**, s.51-52.
[95]Hacieva,**İrevan (Revan) Türk Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile ilişkileri**, s. 78.
[96] Eliyev-Hesenov, **İrevan Hanlığı**, s.55-60.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sağlıklı bir şekilde yapılmasını engellemiştir.Bölgede ilkel çiftçiliğin yapılması,ortaya konan emeğin karşılığının alınamaması bunun yanında Hanlık yönetimlerinin alınacak mahsul vergilerini almakta ısrar etmiş olması ve verginin çeşitliliği de tarımın gelişmesini engellemiştir.[97]Revan'ın çok değerli ovaları sürekli savaşan taraflar arasında el değiştirdiğinden (Osmanlı- Safevi) bu topraklarda düzenli bir üretimin yapılmasını engellemiştir. Safevi Devleti yıkıldıktan sonra Revan/İrevan Hanlığı zamanında tarımsal üretimde artış olmuştur.[98] İrevan bölgesinde köylüden alınan vergiler halkı canından bezdirmiş üretimide ağırlaştırmıştır. Bunun yanında Hanlık topraklarına dışarıdan yapılan saldırılar ile iç sorunlar üretimde düşüşe neden olmaktaydı.Han'a bağlı vergi toplayanlar (dargalar) ve diğer görevliler halktan zorla vergi almaktaydı.XVII.asırda bu duruma şahit olan Seyyah Marşall von Biberşteynbubölgede meydana gelen amansız savaşlarhalkı ne kadar zorlasada köylüler topraklarıişlemeye mecbur idiler, kaydını düşmektedir.[99] Revan/İrevan topraklarında tarım üretiminin köklü bir geçmişi vardı. Revan Bölgesi Rus hakimiyetine düştükten sonra Kafkas Gazetesi, 1851 yılında 90'ıncı sayısında: "İrevan Vilayetinin Şerur yöresinden Abdülrıza Muharrem, Londra'da düzenlenen tarım sergisine katılmış, yerli tohum çeşitlerinden ürettiği pamuktan elde edilen kumaş desenleri için üstün ödüle layık görüldü." Bu durum bize İrevan topraklarında geçmişten beri pamuk üretiminde kaliteli bir tohum kullanıldığını ve bundan üretilen pamuktan ise güzel kumaşların yapıldığını göstermektedir.[100]

Hanlık Topraklarında Hayvancılık Faaliyetleri

Revan Bölgesi'nde Ağrı vadisi bütün bölge için yaylak ve kışlak hayvancılık için çok uygundu. Revan Hanlığı'nda hayvancılıktan ahali çok kazanç elde edilmekteydi. Ayrıca Hanlık yönetimi bu işi yapanlardan çeşitli adlar altında vergi almaktaydı. Hayvan besleme işi ile uğraşan ahali vergi vermenin yanı sıra, istenildiği zaman kendi at ve silahları ile savaş zamanı Revan Hanı'na destek olmak görevleri de bulunmaktaydı.[101]Hayvancılık için Kırkbulak, Göyçe, Abaran, Dereçeçek, Gernibasar, Vedibasar, Talın, Sürmeli, Derekend-Parçenis bölgelerinde hayvanlar için uygun otlaklar bulunmaktaydı. Bölgede küçükbaş hayvancılık daha çok tercih edilmiştir. Bölgede aşağı yukarı herkesin evinde beslediği hayvanı vardı. Genellikle göçebe halinde hayvancılıkla uğraşan kesim Azerbaycan Türkleri idi. Bunların bir kısmı ovada, hayvancılık yapmalarının yanında birde tarım işleri ile uğraşmaktaydı. Göçebe halde hayvancılık yapanlar sabit bir yerde kalmıyorlardı. Onların yaylak ve kışlak yaşamları vardı. Hayvanlarda küçük ve büyük baş olarak iki kısma ayrılmıştır. Ahali toprağı Pullukla sürerek hazırlamaya çalışırdı. Ahali işleyeceği araziyi ekime hazır hale getirme işinde, büyük baş olarak gruplandırılan manda ve öküzün gücünden faydalanmaktaydı. Yaz mevsiminde yani hasat dönemi toplanan ürünlerin, harmanlanmasında ve taşınmasında yine büyük baş hayvanların gücünden yararlanılırdı. Ahali, süt ve yağ ihtiyacını, inek, koyun, keçi sütünden karşılamaktaydı. Atlar gündelik yaşamda önemli bir yere sahip olup, Karabağ, Arap ve İran atları bölge de değerli idi. Yük taşımacılığında, Eşek ve katırdan oldukça faydalanılmaktaydı. 1829-1832 yıllarında Bölge ile ilgili tutulmuş olan Rus kayıtlarında; 20.356 Manda, 90.616 İnek ve buzağı, 307 Deve, 14.146 at, 57 Katır, 3.999 eşek, 164.077 koyun ve keçi, 320 tanede domuz beslendiği kaydedilmiştir.[102]Revan bölgesinde küçükbaş hayvancılık çok yaygındı. Bölgede hammaddesi bol olduğu için bölgede halı ve kilim dokuma yaygındı. Bunun yanında yünden üretilen elbiselik kumaşlar bölgedeki insanların giyimdeki ihtiyaçlarını karşılamakta önemli bir yer tutardı. Bölge halkında her evde bir dokuma tezgâhı bulunmaktaydı. Bu bağlamda boyama sektörü gelişmiş durumdaydı. Dolayısıyla küçükbaş hayvancılık bölgede ekonomik bir sektör oluşturmuştu.[103]

---

[97]Oktay, **Revan Hanlığı (1747-1828,** s.115-116.
[98]Oktay, **Revan Hanlığı (1747-1828**), s.117.
[99] Eliyev-Hesenov, **İrevan Hanlığı**, s.62.
[100]Sevil Abbasoğlu İrevanlı, **Kafkaslardaki Kıyım ve Sürgünler, Batı Azerbaycan'da Rus ve Ermenilerin Yaptığı Soykırım** Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 2015,s.116.
[101]Mahmudov ve Diğerleri, **İrevan Hanlığı Rusya işgali ve Ermenilerin Şimali Azerbaycan Torpaxlarına Köçürülmesi**, s.105.
[102]Qareyev, **İrevan Hanlığı (1747-1828**), s.236-238.
[103]Kızılkaya, **XIX. Yüzyılda Revan ve Çevresi,** s.680.

Hayvancılık ile uğraşan ahaliden alınan vergilere baktığımızda; Manda'dan 1 Manat, İnek'ten 50 gepik-kuruş, Ulağ'dan 50 gepik, Dişi Ulağ'dan (manda yavrusu) 1 Manat 20 gepik-kuruş, yük taşıyan At'tan 2 Manat20 gepik, Dişi At'tan Manat vergi alınmaktaydı.

Toplanan bu vergilerin miktarını bazı durumlarda vergiyi toplayan görevliler kendi kararları ile artırabilmekteydiler. Koyun sürüsü besleyenler her beş koyun için bir (Penahabadi) veya 20 gümüş gepik pul vermekteydi. Bölgede Hayvanlarını devlete ait olan otlaklarda beslemeleri, oralarda otlatmaları karşılığında devlete "çöp başı" adlı ile vergi verirlerdi. Bu ahaliden "Çobanbeyi" vergiside alınmaktaydı. Bunun haricinde, hayvancılık ile uğraşan ahali Han'a hayvanlardan elde etmiş oldukları yağ, yün ve başka ürünlerde vermekteydiler.[104]

Hanlık Topraklarında Ticaret

Revan (Çukur Sa'd) Bölgesi farklı devletlere giden ticaret yollarının kesiştiği bir noktada bulunduğundan bu bölgede canlı ticaret yapılmaktaydı. Bundan dolayı Revan Hanlığı topraklarında çok sayıda köprü, kervansaray, pazarlar bulunmaktaydı. XIX. Yüzyılda kaydedilmiş Revan Hanlığı'nın ticaret yolları:

1-Gümrü- Mesdere – Serdarabad – Üçkilise – Revan – Nahçıvan – Ordubad'a,

2-Serdarabad – Ceferağa- Bayazıd Paşalığı'na,

3-Serdarabad – Kulb (Tuzluca) - Aras sahili ile Kağızman – Erzurum'a

4-Revan- Karabağ.

5-Revan –Üç kilise – Kars'a, ulaşım sağlanmaktaydı.

Hanlıkta en önemli ticaret merkezi Revan Şehri idi. Başka ülkelerden Revan'a getirilen mallar buradaki ambarlarda saklanmaktaydı. Revan'da harici ticaret faaliyetlerinin yanında dâhili ticaret de fazlaydı. Bu ticaretin yapılmasında Hanlıkta çok sayıda bulunan dükkânlar, meydanlar ve kervansarayların katkısı önemli bir yere sahiptir.[105] Burada farklı meslek gurupları bulunmakta olup, dükkânları şehir meydanın çevresinde bulunmaktaydı. Yurtdışı ticaret ve yurtiçi ticaret genellikle şehirdeki pazarlarda yapılmaktaydı. Revan'da ticaret toptan ve perakende olmak üzere iki şekilde yapılmaktaydı. Hanlık memurları dışarıdan Revan'a gelmiş olan tüccarlardan hanlığa geliş parası olan toprak bastı parası almaktaydılar. Revan'a yurt dışından gelen özellikle Rus tüccarlar buradaki ustaların yapmış oldukları kıymetli ipek kumaşları satın alarak, Moskova'da ve Novgorod pazarlarına satmak için götürmekteydiler. Revan topraklarında yetiştirilen çok sayıda hayvan ve hayvan yemleri de Rusya'ya satılmaktaydı. Bölgeden, yabancı ülke pazarlarına çeşitli renklerde kumaşlar, pirinç, şarap ve daha farklı ürünler satılmaktaydı. Revan topraklarında üretilen çeşitli renklerdeki bezler Karabağ Hanlığına; pirinç, Merend, Hoy ve Tebriz Hanlıklarına; pamuk, Beyazıt, Kars, Tiflis, Şuşa ve diğer yerlerde satılmaktaydı.[106] Revan toprakları çok geniş bir alanda ve verimli olduğu için ürün bolca yetişmekteydi. Bundan dolayı dışarıdan özellikle Tebriz'den çok sayıda kervan gelmekte ve talep ettikleri ürünlerden pirinç, pamuk, hayvan ve bitki yağı gibi istedikleri mallardan bolca almaktaydılar. Revan'dan Gürcistan'a tuz, pamuk; Tebriz'e, Hoy'a, Van'a, pirinç ihraç edilmekteydi. Buğday ve arpa Kars'a gönderilmekteydi.[107]Revan'da hem iç hemde dış ticarette kara pul-para denilen yerli mis(bakır) paralar kullanılmaktaydı.[108] Revan, çok önemli ticari yollar üzerinde bulunduğundan İran tarafından gelen kervanlar, Tiflis'e giderken Revan topraklarını kullanmaktaydı. Kars'a giden yolda Revan'dan geçiyordu. Önemli yolların Revan'dan geçmiş olması burayı merkezi ve hareketli bir ticaret yerine çevirmiştir.[109] İran ve

[104]Azerbaycan'ın Ulusal para birimi (Manat) bir manat- Bir TL. Demek. Gepik-Kuruş demek, Eliyev-Hesenov, **İrevan Hanlığı**, s.60-61.

[105]Mahmudov ve Diğerleri, **İrevan Hanlığı Rusya işgali ve Ermenilerin Şimali Azerbaycan Topraxlarına Göçürülmesi**, s.109-110.

[106]Kemal Aras, **XIX. Yüzyıl'da Revan Muhacirleri**, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Kars 2010,s.29.

[107]Mahmudov ve Diğerleri, **İrevan Hanlığı Rusya işgali ve Ermenilerin Şimali Azerbaycan Topraxlarına göçürülmesi**, s.106-107.

[108]Mahmudov ve Diğerleri, **İrevan Hanlığı Rusya işgali ve Ermenilerin Şimali Azerbaycan Topraxlarına göçürülmesi**, s.110-111.

[109]Oktay, **Revan Hanlığı (1747-1828)**, s.138.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Azerbaycan'ın başka hanlıklarından Revan'a: halı, şal, şeker, kahve, nabat, bal, hurma, ipek, şeker tozu, deri, yağ, tütün, nohut; Kartlı Kahetya'dan elma, armut, hurma, incir, badem ve diğer meyveler getirilmekteydi.[110]

Revan şehrinde yerli sanatkârların ürettiği ürünler şehrin ticaretinde çok önemli yer teşkil etmekteydi. Revan ticareti ile ilgili olarak şunu da belirtmek gerekir ki Revan toprakları zaman zaman savaş alanı olduğundan dış ticaret zayıf kalmaktaydı. Ticaretin bu topraklarda zayıf olduğu zamanlarda bile Revan Hanlığı'nın bütçesi ticaretten alınan vergilerle dolmaktaydı.[111]

Hanlık Topraklarında Bağ ve Bahçecilik

Revan topraklarında meyve yetiştirilen bağcılık faaliyetinin geçmişi çok eskiye dayanmakta olup, bölgede meydana gelen savaşlardan dolayı çoğu zaman bu bağ ve bahçeler dağıtılmış ve harap olmuştur.[112] Revan Şehri oldukça yeşil bir yer olup, kalesinin içerisinde çok sayıda bahçe yapılmıştı.[113]Revan Kalesi'ndeki bahçeler çeşitli zamanlarda buraya gelen seyyahların dikkatini de çekmiştir. Revan'daki bağlar ve bahçeler, Revan hanları tarafından yaptırılan su kanalları ile Zengi ve Geder nehirlerinden su çekilerek, sulama ihtiyaçları karşılanmıştır. Örneğin, Zengi Nehri'nden şehirdeki ve çevredeki bağları sulamak için Marme, Ab-ı Hayat, Delme ve Tezekend kanalları yapılmıştır. Revan şehrinin güneyinde kalan bağlar ise Kırk bulak Nehri'nde kanal ve arklar ile alınan su ile sulanmaktaydı. Tepebaşı şehir mahallesinde oturan Revan'lı varlıklı ailelerin çok sayıda bahçeleri vardı.[114] Bağ ve bahçeler şehri Revan ve çevresinde, 1473 tane bahçe vardı. Bunların 722 tanesi şehrin içinde bulunmaktaydı. Revan'da bulunan, Serdar, Delme, Abbas Deresi, Abuhayat, Keşağlı, Kızıl kale, Dere, Sevzikerli, Hosrovabad, Söğüdlü, Kul Deresi, Kenkan, Kerpicana bahçelerinin güzelliğinin namı, Revan'dan çok çok uzaklarda duyulmuş ve bilinirdi. Revan'daki bazı bahçelerde yetişen meyveler kurutulup Avrupa ülkelerine satılmaktaydı.[115]

Revan'daki bağlar üç kısma ayrılmıştır bunlar**:** Birincisi, Hayatyanı, bağ veya bahçe olarak bilinirdi. Bunlar küçüktü ve her evin çevresinde olurdu. İkincisi, şehrin çevresinde olan bahçelerdi. Bunlar ahalinin bulunmadığı yerlerde dikilmiş bağlardı. Bu meyve bağlarında çok çeşitli ürünler yetiştirilirdi. Elma, şeftali, kayısı, erik, kiraz, hurma, incir, ayva, nar, dut ve daha başka birçok meyvelerde yetiştirilmekteydi. Üçüncüsü, üzüm bağları idi. Revan'da çok çeşitli üzüm yetiştirilmekte olup, bu üzümlerden şarap ve sirke üretimi yapılmaktaydı. Bu durum bölgede üzüm yetiştiriciliğinin fazla olmasını sağlamıştır. Sirke üretimini ilk defa Azerbaycan Türkleri yapmıştır. Revan Hanları bağlar ile yakından ilgilenmişlerdir. Bölgedeki meyve çeşitliliğini artırmak için komşu ülkelerden meyve fidanları getirilip, dikilmiştir. Revan'da Han bağlarına bağmanbaşı bakardı. Hazineye ait olan meyve bağları mart ayından başlamak üzere icara (kiraya) verilirdi. Han bağlarını icar edenler bağların temizliğini yaparlardı.Meyve satım işlemleri sonbahar olduğunda bağmanbaşına teslim edilirdi.1829-1832 Rusların bölgede tuttuğu kayıtlarda, Revan bölgesinin on iki idari biriminde bağ sayısı şöyle idi: Revan merkezi ve civarında, 1473, Kırkbulağ'da 259, Zengesur'da 199, Gernibasar'da 54,Vedibasar'da 76, Şerur 'da 248, Sürmeli'de 375, Derekent-Perçenis'te 96, Saatlı'da 80, Talın'da 4, Seyidli'de 9, Serdarabad 'da 62, Köprübasar'da 395 adet meyve bahçesi bulunmaktaydı. Bu sayılardan bölgede çok sayıda bahçe olduğu anlaşılmaktadır.[116]Revan'daki halkın köylerdeki uğraş alanlarından biri de bostanlarında yetiştirdikleri çeşitli sebzelerdi. Bunlar; soğan, salatalık, lahana, domates, karpuz, kavun gibi ürünlerdi. Revan'da yetiştirilen, karpuz ve kavun komşu hanlık ve devletlerde tadı e lezzeti ile çok meşhur olmuştur.[117]

Revan'da bağcılık işlerinin temelini meyvecilik ve üzüm üretimi oluşturmaktaydı. Bölgede verimli toprakların olması bunda etkili olmuştur.[118] Bölge bağ ve bahçe yapılması ve ürün elde etmek için çok uygun

---

[110]Qareyev, **İrevan Hanlığı (1747-1828**), s.254-255.
[111] Eliyev-Hesenov, **İrevan Hanlığı**, s.69.
[112]Mahmudov ve Diğerleri, **İrevan Hanlığı Rusya işgali ve Ermenilerin Şimali Azerbaycan Topraxlarına Köçürülmesi,** s.104.
[113]Hacieva,**İrevan (Revan) Türk Hanlığı ve Osmanlı Devleti İle İlişkileri**, s. 79.
[114]Mustafa, İrevanŞehri Türk- İslam Varlığı Nasıl Yok Edildi, Ankara 2015, s.13.
[115]Mustafa, İrevan **Şehri Türk- İslam Varlığı Nasıl Yok Edildi**, s.15.
[116]Qareyev, **İrevan Hanlığı (1747-1828**) s.231-233.
[117]Qareyev,**İrevan Hanlığı (1747-1828**), s.233.
[118]Eliyev-Hesenov, **İrevan Hanlığı**, s.63.

iklim şartlarına sahipti. Revan'ın (Çukur Sa'd) her tarafında bağ ve bahçeler vardı. Bağlarda en fazla yetiştirilen ürün üzümdür. Bu çalışmayı yapan biri olarak belirtmeliyim ki benim büyük dedem İsmail Bey Revan'ın İğdeli (İydelü) Köyü'nde yatmaktadır yani mezarı oradadır. İsmail Bey'in oğlu olan Ali Eşref dedem ve oğulları ile birlikte bir kısım komşuları İydeli Köyü'nün, Ermeniler tarafından baskına uğraması ve orada yaşama şartları kalmayınca Aras Nehrini geçerek, sınırın hemen karşısında yer alan, Iğdır'ın Kadıkışlak-Necefali köylerine göç etmek zorunda kalmışlar. Sınır çizildikten sonra geri dönme imkânları kalmayınca buraya yerleşmişler. İğdelide ekip biçtikleri şeyleri burada da devam ettirmişler. Üzüm bağları yapmışlar. Günümüzde Iğdır ve köylerinde sadece bu iki köyde, Necef ali ve Kadıkışlak köylerinde üzüm yetiştiriciliği gerçek anlamda yapılmaktadır. Revan'dan gelen dedelerimiz yerleştikleri bu köylerde meyvecilik ve sebzecilik de yapmışlardır. Üzüm bağlarının yanında şeftali, kayısı, erik, kiraz, vişne, elma, armut, dut, kavun, karpuz, domates, salatalık gibi birçok ürün yetiştirmişlerdir.

SONUÇ

Ortaçağ eserlerinde Revan Şehri ile ilgili pek fazla bilgi yer almaz. Fakat Yeniçağ dönemine ait tarihi eserlerle bakıldığında Revan'la ilgili oldukça çok bilgi olduğu görülmektedir. Revan, XV. yüzyılda kurulmuştur. Üretim çeşitliliğinin fazla olmasından ve stratejik konumundan dolayı hızla gelişme göstermiştir. Safevi Devleti'nin kurucusu Şah İsmail Revan'a ayrı bir önem vermiştir. Bölgeye, XI. yüzyıldan itibaren Türkmen akınları olmuş, bölge, XIII. yüzyıldan itibaren de Avrupa'da bile Türk yurdu "Türkmenistan" olarak bilinir olmuştur. Bölge, XI. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Oğuz Türklerinin yönetiminde kaldı.

Revan toprakları verimli ve sulaktı. Üretilen ürünler çok çeşitli idi. Dokuma oldukça gelişmiş bulunmaktaydı. Bunu ortaya çıkaran sebep ise dokuma için lazım olan bütün şartların varlığıydı. Hayvanlardan elde edilen yünler ve topraktan üretilen bol miktarda pamuk burada dokumacılığın gelişmesini sağladı. Revan'da hanlık yönetimi ahaliden fazlaca vergi almıştır. Revan halkı yetiştirdiği ürün zenginliğini ve üretim fazlasını ülke dışına pazarlayarak ciddi miktarda ülkeye kazanç sağlamıştır. Bunun neticesi olarak da ülkeye ekonomik refahı getirmiştir. Bulunduğu coğrafi konum ve ticaret yollarının kesiştiği bir yerde olması Revan'ın tarih boyunca önemli bir yer olarak kalmasını sağlamıştır.

İpek Yolu'na yakın olması da onu her zaman cazip kılmıştır. Bu durum büyük devletlerin dikkatlerini çekmiş ve bölgenin bir mücadele alanına dönüşmesine neden olmuştur. Bölge, çeşitli Türk devletleri tarafından yönetilmiş olup, Revan topraklarının altıda üstü de Türk Milletine ait eserler ile doludur. Revan bölgesi kısa bir süre bağımsız bir Hanlık olarak kalmış daha sonra İran'daki Türk devletinin yönetimine girmiştir. Rus ve İran devletleri arasındaki mücadeleyi İran'daki Türk devleti kaybedince bölge, 1828 Türkmençay Antlaşması'ndan sonra Rus hâkimiyetine girmiş, Ruslar bu bölgede hızla Ermeni nüfusunu arttırma yoluna gitmişlerdi. Türkmençay Antlaşması sonrası bu bölge bir daha Türklere geri gelmeyecek şekilde ellerinden çıkmıştır.

KAYNAKÇA

1-ARAS, Kemal **XIX. Yüzyıl'da Revan Muhacirleri**, (Yüksek lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Kars 2010.

2-ABBASOĞLU İREVANLI, Sevil, **Kafkaslardaki Kıyım ve Sürgünler, Batı Azerbaycan'da Rus ve Ermenilerin Yaptığı Soykırım,** Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 2015.

3-AYDIN, Mustafa,"**Revan"** Maddesi, İslam Ansiklopedisi, Cilt: 35, TDV Yayınları, (2008).

4- ELİYEV, Fuad, - HESENOV, Urfan, **İrevan Hanlığı**, Bakı- ŞarQ-Qerb, Bakı 2007.

5-QAREYEV, Elçin **İrevan Hanlığı (1747-1828**), Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası A.A.Bakıxanov Adına Tarix İnstitusu, Bakı 2010.

6- HACİEVA, Saide, **İrevan (Revan) Türk Hanlığı ve Osmanlı Devleti ile İlişkileri**, Türkler Cilt: 7, (Editörler;Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Saim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

7- ILGAZ, Selçuk, **Osmanlı Hâkimiyetinde Revan (Çukur Sa'ad) XVI.-XVIII.Yüzyıllar arasında Sosyo- Ekonomik Tarih** (Doktora Tezi),T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlk Öğretim Anabilim Dalı, Erzurum 2010.

8- KIZILKAYA, Oktay, **XIX. Yüzyılda Revan ve Çevresi**. I.Uluslararası Iğdır Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildiri Kitabı (Editör- Cengiz Atlı), Iğdır 2012.

9- MEHMEDOV, İsmail, **Türk Kafkas'ında Siyasi ve Etnik Yapı Eski Çağlardan Günümüze Azerbaycan Tarihi,** (Eklemeler, Notlandırma ve Düzenlemelerle Türkçe Yayına Hazırlayanlar; Ekber N.Necef- Şamil Necefov),İstanbul 2009.

10-MAHMUDOV VE DİĞERLERİ, Yakup, **İrevan Hanlığı Rusya işgali ve Ermenilerin Şimali Azerbaycan Topraxlarına Köçürülmes**i, Azerbaycan Milli Elmler Akedemiyası, A.A. Bakıxanov Adına Tarix İnstitutu Yayınları Bakı 2010.

11- MUSTAFA, Nazim, **İrevan Şehri Türk- İslam varlığı nasıl yok edildi**, Ankara 2015.

12- OKTAY, Hasan, **Revan Hanlığı (1747-1828**), (Yayınlanmamış Doktora Tezi) T.C. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Genel Türk Tarihi Malatya,1997.

13-SARIAHMETOĞLU VE DİĞERLERİ, Nesrin, **Revan Türkleri**,(**Erivan Türk Yurdudur**), (Editör Okan Yeşilot), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(22)

(YL Öğrencisi) Elif OĞUZ

ESKİ ÇAĞDA MEZOPOTAMYA COĞRAFYASINDA TİCARETİ YAPILAN TARIM ÜRÜNLERİ

THE GEOGRAPHY OF MESOPOTAMIA IN ANCIENT TIMES TRADED IN AGRICULTURAL PRODUCTS

ÖZ

Fırat ve Dicle nehirlerinin verimli topraklar oluşturduğu Mezopotamya coğrafyasında halk yerleşik hayata geçerek tarımsal faaliyetlere hâkim olmuştur. Kuru tarım ile başlanan faaliyetler sulu tarımın keşfedilmesi sayesinde ilerlemiştir. MÖ. 6500'lere doğru Mezopotamya'nın Güneyinde kazılan su kanalları sayesinde uzak yerlerdeki tarlaları sulamak kolaylaşmıştır.

Mezopotamyalıların yetiştirdikleri en önemli tarım ürünleri arpa ve buğday iken bunların yanında, mercimek, nohut, hurma, susam, soğan, sarımsak, üzüm, keten gibi ürünlerde yetiştirmişlerdir. Üretimin gelişmesi, bölgede bulunmayan hammaddelerin veya ürünlerin temini için geniş bir ticaret ağının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Mezopotamya, Anadolu, Mısır ve İran gibi Eski Yakındoğu medeniyetleri arasındaki ticarette tarım ürünleri önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Asurların Anadolu ile yapmış olduğu kervan ticareti iki bölge için hayati öneme sahipti.

Anahtar Kelimeler: Eski Çağ, Mezopotamya, Tarım, Ticaret.

ABSTRACT

In the geographical region of Mesopotamia where the rivers of Fırat and Dicle from fertile lands, the people dominated the agriculture by passing through the setteld life. Activites started with dry farming have progressed thanks to discovery of irrigated agriculture. With the water channels dug in the South of Mesopotamia towards 6500 BC, it is easy to water the fields in remote places.

The most important agricultural crops grown by Mesopotamia were barley and wheat, as well as crops such as lentils, chickpeas, dates, sesame, onions, garlic, graps, line. The development of production has led to the emergence of a broad trade network for the discovery of raw materials or products not found in the region. Agricultural products played an important role in the trade among the civilizations of the Near East such as Mesopotamia, Anatolia, Egypt and Iran. Especially the caravan trade that the Assyrians made with Anatolia was a vital proposition for the two regions.

Keywords: *Ancient History, Mesopotamia, Agriculture, Trade.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Eski Doğu halkları, yalnızca Eskiçağ 'da değil, bütün insanlık tarihi üzerinde büyük etkileri olan köklü uygarlıkların tarih sahnesinde rol oynamasına zemin hazırlamıştır. Bu uygarlıklar içinde ilk akla gelenler, Mısır ve Mezopotamya ile Filistin ve Suriye'de kurulan uygarlıklardır (Tanilli, 2017: 41). Eski Doğu uygarlıklarının önemli bir parçasını oluşturan Mezopotamya, tarihin ilk çağlarından itibaren insanlık tarihi için çok önemli gelişmelerin yaşandığı bir bölge olmuştur. Bu çalışmamızda tarihin ilk dönemlerinden itibaren insanlık tarihi için önemli bir yeri olan, tarım ve ticaretin nasıl hayat bulduğu konusuyla ilgili bulguları değerlendirmeye çalışacağız. "Mezopotamya," Helence mesos (orta) ve potamos (ırmak) sözcüklerinden türetilmiş, antik yazarların, bugünkü Irak topraklarının bir kısmını kapsayan, Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan bölgeyi tanımlamak için kullandıkları terimdir (İplikçioğlu, 1990: 45). Mezopotamya'nın sınırları doğuda İran, batıda Lübnan Dağları, Suriye çölleri, kuzeyde Anadolu ve güneyde Arabistan ile çevrilidir. Bu sınırların çevrelediği alan yaklaşık olarak 120000 km^2 dir (Bahar, 2016: 36). Mezopotamya, coğrafi olarak iki bölgeye ayrılır: Aşağı Mezopotamya ve Yukarı Mezopotamya (Güven, 2014: 43). Yukarı Mezopotamya: Bağdat ile Anadolu içlerinde Diyarbakır'a kadar uzanan kuzey kesimidir. Asur kentinin yer alması nedeniyle, bölge, tarihte daha çok Asurya olarak adlandırılmaktadır. Aşağı Mezopotamya: Basra körfezi ile Bağdat arasında kalan bölgenin Güney kesimidir. Bu bölge kuzeye göre daha düz bir görünü arz etmektedir. Bu nedenle buraya " Ovalık Mezopotamya" da denilmektedir (Bahar, 2016: 36). Dicle ve Fırat nehirlerinin bereketli sularıyla beslenen Mezopotamya son derece verimli topraklara sahipti. Üstelik Mezopotamya, Asya ile Akdeniz arasında yer alıyordu. Bölgenin sahip olduğu bu zenginliklerden dolayı, tarihi boyunca, kurumakta ve suları çekilmekte olan Asya ve Arabistan bölgesinden kaçan ve sulak topraklar arayan kavimlerin ilk uğrak yeri olmuştur (Memiş, 2012: 32).

Verimli topraklara sahip olan bölgede tahıl sebze ve meyve gibi tarım ürünleri yetiştirilmekle beraber dönemin önemli madenlerinden yoksundu. Killi toprak yörenin neredeyse tek ham maddesiydi. Orta kesimdeki birkaç bitüm kaynağı ve çölde bulunan birkaç kireç yatağı dışında, özellikle güneyde herhangi bir katman malzeme, en ufak bir maden yoktu. Bu nedenlerden dolayı olsa gerek ki, Kendi içine kapanıp belli bir siyasi birlik ve bağımsızlığa kavuşmanın yanında, eksikliğini acı acı hissettiği zenginliklere erişmek için gözünü hep çevresine, gerek doğuya, gerek batıya dikmek bölge halkının alın yazısıydı (Bottero, 2015: 16-17). Mezopotamya coğrafi ve stratejik konumundan dolayı tarihin her döneminde bir cazibe merkezi olmuştur. Tarih öncesi devirlerde ilk yerleşim yerleri ırmak ve nehir çevrelerinde kurulmuştur. Bu yerleşmelerde önceleri yağmur suyuna bağlı kuru tarım yapılmaya başlanmış, zamanla nehir sularından faydalanmak için su kanaları inşa edilip sulu tarıma geçilmiştir.

Mezopotamya uygarlıklarına önderlik eden belki de insanlık tarihinin mimarlarından olan Sümerler bölgede tarihin ilk dönemlerinden itibaren inşa edilen su kanallarını ve tarım yöntemlerini geliştirip, ırmak kenarlarındaki bataklık bölgeleri kurutup, verimli bahçeler haline getirdikleri gibi zengin ve bağımsız siteler kurarak Mezopotamya'da gözle görülür bir uygarlık kurmuşlardır (Güven, 2014: 45). Eski Çağ dünyasının ilkel şartlarında kuru Mezopotamya'da böyle bir uygarlığı kurmak elbette kolay olmamıştır. Bu toprakları verimli hale getirebilmek için bataklıkları kurutmak, suları kanallarda toplamak gerekiyordu. Bütün bu zor işler müşterek emekle yapılabiliyordu. Böylece bütün şehir halkı birlikte kanallar açıyor, toprağı birlikte ekiyor ve ürünleri de yine birlikte topluyorlardı (Memiş, 2015: 31).

Kentlerin başında "Ensi" adı ile anılan rahip-kral bulunuyordu. Bu sistemin sonucu olarak Sümerlerin kurduğu küçük şehirler, bir çeşit ilkel sosyalizm ile idare ediliyordu. Mezopotamya'da Sümerlerle başlayan bu rejime " mabet sosyalizmi veya teokratik sosyalizm" denilmektedir. Çiftçilerden alınan vergiler tapınaklarda toplanırdı. Tapınak topraklarından elde edilen ürünlerden, din adamları ve zanaatçıların yanı sıra askerler ve buna ek olarak, tapınak adına iç ve dış alışverişi yöneten tüccarlar da faydalanırlardı. Bunların yanında Kanal açma, baraj inşa etme ve onarma içinde tapınaklar tarafından ödeme yapılmaktaydı (Güven, 2014: 45-46).

Sümerlerin en etkili başarılarından biriside sulama ve tarımda yapmış oldukları yeniliklerdir. Kanallardan, hendeklerden, bentlerden ve göletlerden oluşan karmaşık bir sistemin inşa edilmesi hiç de azımsanmayacak bir mühendislik becerisi gerektiriyordu. Su terazileri, ölçüm cetvelleri ile haritaların

kullanımını öngören incelemelerin ve planların yapılması zorunluydu (Kramer, 2016: 143).Taşkınların ne zaman gerçekleşeceğini hesaplamak ve taşkın sularından yararlanmak için setler, bentler ve kanallar yapmak gerekiyordu. Bu gerçekleri bilen Sümerler, yaptıkları setler, bentler ve kanallar aracılığı ile Fırat taşkınlarını kontrol edebilecek bir sistem geliştirmişlerdi (Güven, 2014: 43-45). Kontrollü su kanallarının kullanımıyla mevsimlik yağışlara bağlı ziraatin yerini, yıl boyu nehirlere bağlı kontrollü kanalların sağladığı sulama sistemi almıştır. Nehir boyuna kurulan su çarkları, aldığı suyu nehir seviyesinden yukarıya aktarabiliyordu. Bu düzenekle akarsu kenarlarındaki toprakların sürekli sulanması sağlanarak yeni ziraat alanları kazanılmıştır(Bahar, 2016: 67).

Sulama sistemindeki bu ilerlemeler uygulanan tarım yöntemlerinde önemli gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Tarlalara ekim, tohumları toprağa düzenli aralıklarla saçılmasını sağlayan bir huninin yerleştirildiği sabanlarla yapılıyordu. Çiftçinin deneyimli, öküzün de mükemmel biçimde eğitimli olması gerekmekteydi. Sulama sistemi ve tarım tekniklerindeki bu yenilikler bize Mezopotamya'nın efsanevi bereketinin sadece doğanın bir armağanı olamadığını, toprak sakinlerinin şaşırtıcı başarılarından kaynaklandığını anlamamızı sağlar (Hrouda, 2016: 72).

Amerikalı bir ekibin Irak'ta yaptığı kazılarda bulunan 3500 yılı aşkın bir zamandan öncesine ait küçük bir kil tablet, bize tarımın nasıl yapıldığı hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Bu tablet Sümerlerin çiftçi el kitabı olup bir çiftçinin oğluna bir yıl içinde gerçekleştirdiği tarımsal etkinliklerde kılavuzluk etmesi amacıyla verdiği talimatları içerir; bu öğütler mayıs ya da haziran aylarında yeni alınan ürünün ayıklanması ve tanelerinin ayrılmasıyla sona erer. Sümerlerde bu ziraat hayatını canlandıran, 4000 yıl önce çiviyazısıyla yazılmış bir tablet, en eski tarım tarihini vermesi bakımından çok önemlidir (Kramer, 2014: 9-92; Çığ, 2016: 113).

Ulaşılmış belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, arpa ve buğday yetiştirilen en önemli tahıllardı. Metinler içerisinde en çok sözü edilen arpa ve buğday: Še/ še'u, ZÍZ (ZÍZ. AN, ZÍZ. A.AN, ZÍZ. AN. NA) / kunāšu ve GIG ((Še.) GIG, (ŠE) GIG. BA, (GIG. BI)/ kibtu kelimeleriyle açıklandıkları belirtilmektedir. Še/ še'u kelimesinin arpa için kullanıldığı kabul edilirken, bu kelimenin bir hububat tohumu içinde kullanılabileceği belirtilmektedir. ZÍZ/ kunāšu ve GIG/ kibtu ise buğday olarak tanımlanmaktadır (Ellison, 1978: 42).

Sulama kanaları ve tarlaların sürülmesi sayesinde, hâkim olan çöl iklimine rağmen Mezopotamya Eski çağ dünyasının en zengin tarım bölgesi olmuştu. Arpa, gümüş gibi değere sahip olup genellikle takas yoluyla yapılan alışverişlerde kullanılırdı (Nejat, 1998: 245). Ayrıca un haline getirilerek fırınlarda pişirilirdi. Arpadan yapılan ekmek ekstra hayvansal ve sebze yağlarıyla zenginleştirildi (Bertman, 2003:192-193). Bunların yanında diğer önemli ürünler mercimek, fasulye, nohut, fığ ve çeti gibi yem bitkilerinden oluşmaktaydı. Görsel ve yazılı bulgulardan anlaşıldığına göre, keten de, yağdan çok lif için yetiştirilirken, yağ bitkisi olarak susam kullanılmaktaydı (Crawford, 2015: 57).

Tahıl tarlalarının yanında, sebze ve meyve bahçeleri de Sümer'in ekonomik zenginliğinin önemli bir kaynağını oluşturmaktaydı (Kramer, 2014: 95-96). Mezopotamya bahçelerinde mercimek, kabak, fasulye, pırasa, sarımsak, soğan, salatalık, marul, kavun, turp, gibi sebzelerle, kimyon, nane, kekik, tere, kişniş gibi baharatlar da yetiştirilirdi. Çeşitli meyve ağaçları vardı. Bunların başında hurma bulunuyordu. Hurmanın meyveleri taze ve kurutulmuş olarak yeniyor, çekirdekleri ve kütükleri ateş için, özellikle maden eritmede kullanılıyordu. Hurmadan ekmek yapılabildiği gibi suyundan da kuvvetli alkol yapılmaktaydı (Çığ, 2016: 171-172).

Sümerlerin geliştirdikleri sulama ve tarım yöntemleri, hiç kuşkusuz ardılları tarafından geliştirilerek kullanılmaya devam edilmiştir. Sümerler döneminde ziraatı yapılan buğday, arpa, sebze meyve ve hurma üretiminin, Babil, Akkad ve Asur'lar döneminde yapıldığı görülmektedir. Asurlar döneminde tarımdan ziyade Anadolu ile yapılan kervan ticareti döneme damgasını vurmuştur.

Babil döneminde Toprakların bir bölümü tapınaklarındı. Ancak bunların genişliği eski dönemlere göre sınırlı idi. Toprak sahipleri, ellerindeki toprakların büyük bir bölümünü, parçalar halinde, küçük üreticilere kiralıyorlardı. Kiracılar, elde ettikleri ürünün yarıdan fazlasını kira karşılığı olarak ödüyorlardı (Memiş, 2012: (a) 183-184). Babil toprakları, Dicle ve Fırat nehirlerinin meydana getirdiği düz bir alüvyon ovasıdır. Bugün

olduğu gibi Eski çağda az yağmur alan bu bölgede ürünün sulanması gerekiyordu. Sulandığı sürece, verimli alüvyon toprağı Babil Ülkesini Eski çağın en zengin tahıl ambarı haline getirmişti (Oates, 2015: 11).

Babil ülkesinde hem buğday hem de arpa yetiştirildiği halde, tuzlanma ve kuraklığa buğdaydan daha dayanıklı olduğu için, arpa kısa zamanda temel gıda haline gelmişti. Arpadan, mayasız ekmek unu yapıldığı gibi aynı zamanda bira yapımının da hammaddesi olarak kullanılmaktaydı. Hurma temel tatlandırıcı olarak da kullanılabilirdi. Hurma ve nar en çok bulunan meyvelerdi; elma, armut, incir ve bir tür erikte bilinmekteydi (Oates, 2015: 204). Tarım işi mevsimsel ekip biçme döngüsüne göre organize edilirdi. Tahıl üretimi merkezi ekonomik gücün temelini oluşturuyordu. Buğday ekmek için önceden hazırlanan tarım alanlarına sonbaharda ekim yapılır, verimli ve gübrelemeye müsait alanlar tarıma ayrılır ve korunurdu. Arpa ekimi yapılan alanlarda farklı tahıl bitkileri, sebze ve meyve küçük miktarda olsa da ekimi yapılırdı. (Mori, 2003: 44-45).

Sümer ve Babil dönemlerinde su kanalarının inşa edilmesi ve tarım yöntemlerinin geliştirilmesiyle, tahıl üretiminde önemli ölçüde artış olmuştur. Akkad ve Asur döneminde ise tarım aynı potansiyelde işlevine devam etmiş, filtreleme yöntemiyle yapılan sulamadan kaynaklı toprak tuzlanmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bölgede yapılan ziraatin yanında komşu ülkelerle dönemin şartlarına kıyasla büyük bir ticaret ağı kurulmuştu. Tarım ve sulama yöntemlerindeki gelişmelerin yanında bu dönemde başta Anadolu ile ticari ilişkiler geliştirilmiştir. Mezopotamya bölgesinden başlıca tahıl ürünleri: buğday, arpa, sebze ve meyve Anadolu'ya götürülürken, bölgeden bakır, tunç, obsidyen, gibi madenler getirilmekteydi.

Mezopotamya coğrafyasında tarımın yapılmaya başlanması, sulama ağındaki gelişmeleri ve ziraati yapılan tarım ürünlerini ele aldıktan sonra, Mezopotamya bölgesinde önemli bir siyasi güç olarak varlıklarını sürdüren Sümer, Babil, Akkad ve Asur uygarlıkları döneminde yapılan ticareti bu bölümde genel hatlarıyla değerlendirmeye çalışacağız.

Mezopotamya ekonomisinin can damarlarından biri de ticarettir. Mezopotamya' nın coğrafi şartları, bu topraklar üzerinde yaşayan halkları, komşu ülkelerle ticaret yapmaya adeta zorlamıştır. Çünkü Mezopotamya'nın özellikle dağlar ve ormanlardan yoksun olması, taş, maden ve kereste gibi hayati ihtiyaçların dışarıdan ithal edilmesini zorunlu hale getiriyordu. Temel ihtiyaçları temin etmenin yanında ticaret, Mezopotamya'daki uygarlığın büyümesinde ve yaşam standartlarının artmasında önemli bir rol oynamıştır (Nemet-Nejat, 1998: 269-270).

Dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi, Mezopotamya'da ilk ticari faaliyetlerin, tarih öncesi devirlerde başladığına ve bu ticaretin " Bir ürünü bir başka ürünle takas" şeklinde gerçekleştiği düşünülmektedir. Tarih öncesi devirlerden itibaren Güney Mezopotamya şehir devletleri arasında bir iç ticaretin, diğer taraftan da yakın komşu ülkelerle yapılan bir dış ticaretin varlığını, yazılı belgelerden öğrenmekteyiz (Memiş, 2012: (a) 84). Mezopotamya tarihine ışık tutan metinlere baktığımızda açıkça anlaşılmaktadır ki, diplomasi ve ticaret birbiriyle yakından bağlantılıydı. Hükümdarlarının kızları, genellikle bu tür diplomatik çabaların bir parçası olarak, Mezopotamya dünyasının çevresindeki yabancı kraliyet ailesi mensuplarıyla evlendiriliyorlardı (Crawford, 2015: 186).

Sümer'de, gerek üretilen malların fazlasını satmak, gerek ülkede olmayan malların temini için büyük bir ticari hayat başlamıştı. Ticaret merkeziyetçi bir sistemle sürdürülerek piyasalardaki, limanlardaki alım satım, para işleri tekelden idare ediliyordu (Çığ, 2016: 73). Alışveriş karşılıklı bir şekilde iki tarafında ihtiyaç duyduğu ürünleri temin etme üzerine kurulmuştu. Başlıca ihraç ürünleri tahıl, susamyağı, hurma, yün, giyim eşyaları, silindir mühür ve ziynet eşyası iken; ithal edilen şeylerin başında ise, ülkede bulunmayan taş ve tahta geliyordu; sedir ağaçları Kuzey Suriye'den önce Mari'ye getiriliyor, oradan sallar halinde Fırat Irmağı'nda yüzdürülerek güneye sevk ediliyordu. Yukarı Fırat Bölgesi'nden çınar ağacı, dağlardan taş özellikle granit, bazalt ve daha az değerli taşlar, Anadolu ve Kıbrıs'tan maden, Hindistan'dan fildişi getiriliyordu. MÖ.3 binyılın başlarında Mısır'la, aynı binyılın sonlarında ise Hindistan'daki İndus vadisi ile ticaret ilişkileri kurulmuştu. Tüccarlar bu bölgelere aynı zamanda Mezopotamya'daki yazı düşüncesini de beraberinde götürmüşlerdir (İplikçioğlu, 1990: 61).

Mezopotamya coğrafyasında önemli rol oynayan Babil uygarlığına baktığımızda canlı bir ticari hayatı görmekteyiz. Genellikle bölgede yetiştirilen arpa, buğday, darı, susam ve sebze meyve ihraç edilirken, bunların karşılığında bölgenin yoksun olduğu madenler alınmaktaydı.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Babil Ülkesi Tarım ürünleri yönünden zengin olmasına karşın, taş, kereste ve maden cevheri gibi önemli malzemelerden yoksundu. İnşaatlarda ve çömlek yapımında kullanılan, alüvyon ovasının bereketli çamurundan başka doğal bir kaynak bölgede yoktu. Dolayısıyla ticaret çok önemliydi ve çok erken dönemlerden itibaren Babil ülkesi ile Yakın Doğu'nun diğer bölgelerini birbirine bağlayan geniş bir ticaret ağı oluşmuştu. Fırat başta olmak üzere bölgedeki nehir ve nehir kolları tüm Mezopotamya tarihi boyunca başlıca ticaret yolu oldu; ayrıca insan, malzeme ve daha sonraları askeri birlik taşımasında kullanıldı (Oates, 2015: 11).

Babil arşivinde kırsal üreticilerle kentteki tüketiciler arasında aracılık yapan, İddin-Marduk adlı kişinin etkinliğinin çok ayrıntılı olarak anlatılması bize dönemin ticari hayatı hakkında detaylı bilgi vermektedir. Babil kentinin refahından yararlanarak, yeni başkentte ve çevredeki kırsal yörelerde üretilen arpa ve soğan gibi, gıda ürünlerini ithal eden bu tüccar, ürünlerin bir bölümünü aracılardan satın alırken, gerisini de üreticilere sağladığı bir kredi sistemi sayesinde temin etmekteydi. Adı geçen tüccarın tahıl ürünlerine arzın en düşük ve kırsal kentlerde ise gümüşün en kıt olduğu dönemlerde, hasattan sonra tarım ürünleriyle geri ödeme taahhüttü altına giren üreticilere borç gümüş veriyordu. Bu şekilde elde edilen gıda ürünleri su kanallarıyla Babil'e taşınıyordu ama ne yazık ki kente ulaşan ürünlerin nasıl pazarlandığı bilinmemektedir (Bordreuil vd., 2012: 81-82).

Babil döneminden kalma mezarlardan çıkarılan kalıntılar bize dönemin ithal edilen altın, gümüş, gibi değerli taşları hakkında detaylı bilgi vermektedir. Bu taşlar arasında çeşitli akikler, balgam taşı, kaya kristali ve turkuvaz vardı. Bunlardan hiçbiri hammadde sahibi olmayan Mezopotamya topraklarında bulunmayan, ithal edilen ürünlerdi (Salvını, 2006: 58-59). Eski Babil devrinde fildişi eşyaların kullanımında önemli bir artış görülür. Bunun önde gelen nedenlerinden biri, fildişinin Mısır'dan ithal edilmiş olmasıdır. Ur kazılarında İndus kültürünün aksettiren mühürlerin bulunmuş olması, I. Ur ve I. Lagaş devirlerinde Güney Mezopotamya ile Hindistan arasındaki ticari ilişkilere işaret eder (Memiş, 2015: 60).

Babillerden sonra Mezopotamya'da görülen, Akkadlar döneminde ki ekonomik hayatı ele aldığımızda, bölgedeki ticari hayatın çok değişmediği, sadece iktidar mücadelesi sürüp giden bu topraklarda savaş dönemlerinde ticaretin duraksadığı, ekonomik anlamda halkın sıkıntıya girdiğini görmekteyiz.

Bu dönemde Mezopotamya ile Anadolu arasında kervan ticareti yoğun olarak yapılmaktaydı. Bu konuda bilgi veren en önemli metinler Şartamhari metinleridir (Güven, 2014: 59). Ulaşılmış olan metinlerden öğrendiğimiz kadarıyla, yalnız doğal asfalt inşaatlarda kullanılıyor, ham petrolden de aydınlanmak için yararlanılıyordu. Bakır, gümüş, altın, taş, kereste dışarıdan geliyordu. Sargon yaptığı seferlerle Lübnan'ın sedir ağacı ormanlarına, mermerine: Torosların gümüşüne, Ergani'nin bakırına el koymuştu. Basra körfezine yayılarak Hindistan ve Oman ile yapılan ticaretin denetimini eline geçirmişti (Sever, 2008: 42).

Bu dönemde yapılan ticaret bir nevi Asur dönemine hazırlık aşamasıydı. Çünkü Asurlar, Sümerler, Babiller ve Akkadların yüzyıllardır sürdürmüş oldukları tarım eksenli ticareti farklı bir boyuta taşıyıp, dönemin şartlarına göre profesyonel şekilde sürdüreceklerdir. Asurlar döneminde su kanallarının inşa edilmesi, sistemli sulama ağlarının kurulması ile gelişen tarımı ele almaktan ziyade, bu dönemde Asur ve Anadolu için hayati öneme sahip olan ticareti detaylı inleyeceğiz. Asurlar Mezopotamya bölgesinde tarihin ilk dönemlerinden itibaren sürdürülen ticareti sistemli hale getirmişlerdir. Özelikle kervanların yola çıkışı, konaklaması ve yol güzergâhlarının planlı programlı bir şekilde sürdürülmesi dikkat çekicidir.

Mezopotamya uygarlığı teknik ve kültürel alanda komşularında üstündü, ama doğal kaynaklar yönünden zayıftı, sürekli hammadde sıkıntısı çekiyordu. Yağmalarla, akınlarla elde edilemeyen ürünlere, Asurlular döneminde ticaret ve dostluk ilişkileri yoluyla ulaşılmaya çalışılıyordu (Sever, 2008: 54). Asur şehri, Kuzey Mezopotamya'da yer almaktadır. Şehir, bugünkü Musul'un Güneyinde Küçük Zap suyunun Dicle Nehri'ne döküldüğü bölgede yer alır. Bölge, yağış aldığından dolayı tarım tümüyle sulamaya bağımlı değildir. Asur şehrinin kısa sürede büyüyüp güçlenmesi, kuzey-güney ve doğu-batı istikametinde uzanan kervan yollarının birleştiği (Gökçek, 2015: 16) Suriye ile İran ve Babil arasında bulunan ticaret yollarındaki elverişli konumuna borçludur (Hrouda, 2016: 42).

Asurların Anadolu'da kurdukları ticaret merkezleri hakkında bilgiyi, bugünkü Kayseri'nin yirmi kilometre Kuzeydoğusundaki Kaniş/Kültepe'den çıkarlan tabletlerden öğrenmekteyiz.[119] Kaniş arşivindeki tabletler üç kuşağı kapsamaktadır. Bu yerleşme ve ticaret merkezlerinin temelleri Asur kralı İlişuma zamanında atılmıştır (Sever, 2008: 54).

Asurlu, tüccarlar tarafından, Kaniş prensinin sarayı çevresinde Asur'a ait ticaret merkezleri kurulmuştu. Bu merkezlerde Mezopotamya'dan getirilen dokumalar ve diğer mamul maddeler karşılığında Kaniş bölgesindeki madenlerin takas edildiği bir ticaret sistemi oluşturuldu. Bu tacirlerin zamanımıza kalabilen iş mektupları, Suriye bozkırlarını ve Toros Dağları'nı aşarak Mezopotamya'ya giden ve Mezopotamya'dan gelen yollar üzerinde, eşek sırtında yapılan düzenli bir kervan ticaretinin canlı tablosunu çizer (Chılde, 2014: 155-156). Burada, Asurlu tüccarların evleri ve dükkânlarını da içine alan büyük bir Pazar yeri Karum oluşturulmuştu. Asurlar Anadolu'dan bronz üretiminde kullanılan kalay, ayrıca bakır ve gümüş satın alıyorlardı. Alınan malların karşılığı kumaş ve değerli taşlarla ödeniyordu(Köroğlu, 2015: 103; Sever, 2008: 54)

Yazılı belgelerden öğrendiğimiz kadarıyla: ticaret kolonisi büyük bir örgüttü. Bu örgütün çeşitli yerlerde bağlantıları vardı. Bunlardan merkez durumunda olanlara " büyük Pazar " anlamına gelen " karum" denirdi. Karum'dan daha küçük pazarlara " vabartum " deniliyordu. Karumlar Asur şehrine bağlıydı ve bütün ticaret hayatının başı Asur'du. Orada patronlar oturur, kendi akrabalarını veya güvendikleri kimseleri alışveriş için Anadolu'ya gönderirlerdi. Bu patronlarda istedikleri gibi hareket edemez, gittikleri devletin resmi memurları tarafından sürekli kontrol edilirlerdi. Bu memurlar yapılan işleri bir raporla krala bildirmek zorundaydılar. Böylece kral bütün işlerden bilgi sahibi olurdu. 4000 yıl önce bile ticaretin kamu kurumları tarafından örgütlenmiş, düzene konmuş ve kontrol altına almış olduğunu öğrenmekteyiz (Çığ, 2016: 34).

Anadolu'ya getirilen mamul ürünler yalnızca Asur şehrinde üretilmediği veya işlenmediği, bunun yanında Asur'a komşu diğer bölgelerden toplanarak Asur üzerinden nakledildiği, metinlere dolaylı olarak yansımıştır. Örneğin, bu ticarette önemli bir yeri olan kalayın Asur kaynaklı olmadığı, Asur'un dışında bir yerden, muhtemelen Afganistan bölgesinden geldiği tahmin edilmektedir. Aynı şekilde, ticarette önemli bir yer tutan kumaş ve çeşitli dokuma ürünlerinin, metinlerde üretildiği ya da ait olduğu şehrin adı ile anılarak Anadolu'da pazarlandığına işaret etmektedir. Dolayısıyla, Asurlu tüccarların ticarete malzeme olan ürünlerin, nakliyesini yaparak, bir nevi komisyoncu anlayışıyla bu ticaretten kazanç sağladıkları söylenebilir (Albayrak, 2000: 35)

Mezopotamya bölgesinden toplanan mallar yaklaşık 800 km. uzaklıktaki Kaniş'e eşeklere yüklenerek götürülüyordu. Bir kervanın gidiş-dönüşü yaklaşık iki ayda tamamlanıyordu (Köroğlu, 2015: 104). Malların beş-altı hafta süren yolculuklarla taşındığı eşek kervanları genellikle epey küçüktü. Her bir eşeğin yükünde dokuma ürünleri ve kalay olduğu neredeyse kesinleşmiş olup az miktarda maden bulunurdu. Bu dönemde bu madenin doğudan alınıp dağıtılmasında Asur'un oynadığı rol büyüktü. Anadolu'ya vardıklarında eşekler dâhil her şey satılırdı. Asur'a götürülecek başlıca ithal mal ise gümüş ve biraz altındı. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla dokuma Asur ticaretinde başlıca yeri tutmakta ve Anadolu'da çok önemsenmekteydi (Kuhrt, 2017: 122).

Asur'dan Anadolu'ya gelen mallar önce saraya gelir, oradan malın kalitesi, cinsi görülür, ona göre bir gümrük vergisi konurdu. Vergiye karşılık malın bir kısmı sarayda kalırdı. Bu arada sarayın beğendiği bir mal olursa satın alma hakkı saraya aitti. Ancak bundan sonra mallar toptancı veya perakendeci tüccarlara dağıtılır, onlardan da halk satın alırdı (Çığ, 2016: 35).

Yapılan bu ticaretin geçiş güzergâhlarına baktığımızda, Asur kralları tarafından imparatorluğun belli başlı merkezlerini birbirine bağlayan geniş ve etkili bir yol sisteminin kurulduğunu görmekteyiz. Büyük olasılıkla yollara kraliyetin ulakları aracılığıyla devlet memurlarının barınma ve dinlenme gereksinimlerini karşılamaları için erzaklarını depolandığı ve katırların beslendiği istasyonlar kurulmuştu, böylece çıktıkları uzun yolculuklarda ulaklar yorgun hayvanlarını değiştirme olanağı bulurlardı. İmparatorluğu çepeçevre saran

[119]Asurların Anadolu'da kurdukları ticaret merkezleri üzerine geniş bilgi edinmek için şu kitaplara Ayrıca bknz:
James Mellaart; The Archaeology of Ancient Turkey, The BodleyHead, London 1978. Kurt Bittel, DieHethiter, C.H. BeckVergal, München 1976.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

çok iyi örgütlenmiş ulaşım sistemi, daha sonraki ünlü Ahmeneni[120] habercisi olacaktır (Kuhrt, 2017: 206-207).

Asur'dan başlayan anayol, Yukarı Habur bölgesinden geçtikten sonra batıya dönmekte, Şanlıurfa/ Harran üzerinden geçerek Kargamış ve Birecik yakınında Fırat'ı aşmaktaydı. Buradan kuzeydoğu yönünde ilerleyerek Gaziantep- Kahramanmaraş yoluyla Torosları aşmakta ve Kültepe'ye varmaktaydı. Bir diğer yol Mardin-Maden Geçidini aşmakta, Elazığ-Malatya hattını izleyerek aynı noktaya ulaşmaktaydı (Köroğlu, 2015: 104).

Mezopotamya'da ticari malların taşınmasında en etkili yolardan biri de deniz ve nehir yolu ile teknelerle taşınmalarıydı. Bölgenin çoğu yerine nehir ve kanalların bağlantıları yoluyla yani Fırat ve Dicle aracılığıyla yapılmaktaydı. Nehir ve Irmaklarla ulaşım sağlanamadığı yerlerde eşek ve deve kervanlarıyla mallar taşınmaktaydı (Nejat, 1998: 71-72). Tarihin ilk dönemlerinde sadece tarım için su sağlayan kanallar, önce tarım ürünlerine odaklanan ama bir süre sonra ağır malların taşınmasında da kullanılan bir taşımacılık ağının temelini oluşturdu. Mezopotamya dünyasının ilk kentleşme sürecinde, kentlerin ırmak ve kanallardan oluşan su ağı boyunca gelişmesi dikkat çekicidir: kentler ve taşımacılık aynı dönüşüm sürecinin parçalarıdır. Deniz gemiciliğinin yapıldığı alanlar Basra körfezi ile doğu Akdeniz'in kıyı cephesiydi (Bordreuil vd., 2012: 70-71).

Ur'da bulunan Larsa devri vesikaları üzerindeki çalışmalar o dönemin Uzak Doğu ülkeleri ile Güney Mezopotamya arasında denizyolu trafiğinin işlediğini göstermiştir. Buna göre, Larsa'dan veya Ur'dan deri, yün, kumaş, zahire, hurma ve kurutulmuş balık gibi ürünlerle yüklenmiş gemiler, Tilmun adasına, körfezin doğusundaki İran sahillerine ve Batı Hindistan sahillerine gidiyor, dönüşlerinde ise Mezopotamya'ya gemilerle bakır, lapislazuli gibi kıymetli taşlar, fildişi ve inci getiriyorlardı (Memiş, 2015: 59-60).

Bölgede kara ve su yoluyla yapılan ticaret, ekonomik anlamda bölge halkı için önemli bir geçim kaynağı olduğu gibi bölgeler arası kültürel alışverişin yapılmasına da imkân tanımıştır. Kuzey Mezopotamya'da Dicle nehri üzerinde önemli ticari yolların kavşağında bulunan Asur şehrinde ticaretin gelişmesine bağlı olarak, Asurlu tüccarlar faizli kredi sistemini uygulamışlardır. Koloni devrinde faiz olarak para yerine yakacak odun veya koyun verildiği de görülür (Şahin, 2005: 428).

Anadolu'da Asurluların yaptığı ticaretin en çarpıcı özelliği kalıcı olmasıdır. Asur'daki tüccar aileler erkek üyelerinden bazılarını Anadolu'daki kolonilerden birine gönderir, erkekler orada aile işini yönetip geliştirir, gönderilen malları satar, kazancı yurtlarına geri gönderirlerdi (Kuhrt, 2017: 121-122). Asurlular yukarıda detaylı anlattığımız ticareti yapabilmek için Anadolu'daki krallara ve devlet memurlarına bazı vergi, gümrük ve hediyeler vermeleri gerekiyordu. Karşılığında kendi hukukları ve kurumları ile Anadolu'da temsil edilebiliyorlardı. Bundan dolayı, bölgeye gelen Asurluları bir çeşit sömürgeci güç ve Anadolu sarayının ise pasif bir kurum olarak görmek doğru olmamalıdır(Küçükbezci, 2010: 13). Yüzyıllar boyunca bölgede yapılan ticaretin, Asur dönemindeki bu yükselişi bölgenin sosyal ve ekonomik yapının gelişimini hızlandırmıştır.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Tarih öncesi dönemlerden itibaren Mezopotamya iklimi ve stratejik konumu nedeniyle ilk insanların uğrak yeri olmuştur. Mezopotamya'da sulu tarımın yaygınlaşmasıyla bölgenin en önemli zirai ürünleri olan buğday ve arpadan alınan mahsul artmıştır. İnsanlar kalıcı yerleşimlerini nehir ve sulak bölgeler etrafında kurmaya başlamış, inşa etmiş oldukları su bentleriyle yeni ziraata açmış oldukları tarlalara suyu taşımışlardır. Tarım ürünlerinde ihtiyaç fazlası ürünün elde edilmesi ile insanlar ihtiyaç duydukları ürünü başka bir ürünle değiştirme fırsatı yakalamıştır.

Özellikle Sümerler döneminden itibaren tarım eksenli takas usulüne dayanan ticaretin yerini bölgeler arası ticaret almıştır. Mezopotamya bölgesinden tahıl ürünleri arpa, buğday, susam, hurma ve sebze meyve gibi ürünler götürülüp karşılığında bölgede bulunmayan maddenler ve değerli taşlar alınırdı. Arpa gümüş kadar değere sahip olup genellikle takas ya da gümüş karşılığında alım satımı yapılırdı. Bu ticaret Asurlular

[120] Kral yolları.

döneminde çok sistemli bir şekilde sürdürülmüştür. Anadolu merkezli yapılan bu ticarete Mezopotamya'dan Anadolu'ya gidip yerleşen tüccarların çok büyük katkısı olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Albayrak, İ. (20009). " Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Asurlu Tüccarlar ile yerli Halk Arasındaki İlişkiler " III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri.
2. Bauer, S.W. (2015). Antik Dünya İlk Kayıtlardan Roma'nın Dağılmasına kadar, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. Ve Tic. Ltd. Şti.
3. BAHAR, H. (2016). Eski Çağ Uygarlıkları, Konya: Kömen Yayınları.
4. Bordreuıl, P. ; Briquel-Chatonnet, F. ; Michel, C, (2015). Tarihin Başlangıçları-Eski Yakındoğu Kültürü ve Uygarlıkları, Alfa Yayınları: İstanbul.
5. Bertman, S. (2003). Handbook To Life In Ancient Mesopotamıa, New York.
6. Maiseles, C. K. (1999) .Uygarlığın Doğuşu Yakındoğu' da Avcılık ve Toplayıcılıktan Tarıma Kentlere ve Devlete Geçiş (Çev. Alaeddin Şenel), Ankara: İmge kitapevi.
7. Çığ, M. İ. (2016). Ortadoğu Uygarlık Mirası I.II. Cilt, İstanbul: Kaynak Yayınları.
8. Chılde, G. (2007). Tarihte Neler Oldu. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
9. Crawford, H. (2015). Sümer ve Sümerler (Çev. Nihal Uzan), Ankara: Arkadaş Yayınevi.
10. Ellision, E.R. (1978). A Study Of Diet İn Mesopotamia And Associated Agricultural Tecniques and Methods, London: İnstitute of Archeolegy.
11. İplikçioğlu, B. (1990). Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları-I, Marmara Üniversitesi, İstanbul: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınevi.
12. Köroğlu, K. (2015). Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere kadar. İstanbul: İletişim Yayınları.
13. Kuhrt, A. (2017). Eskiçağ' da Yakındoğu Cilt II. (Çev. Dilek Şendil), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
14. McNeil, W.H. (2015). Dünya Tarihi. (Çev. Alaeddin Şenel) Ankara: İmge kitapevi.
15. Memiş, E. (2012). Eskiçağ 'da Mezopotamya En Eski Çağlardan Asur İmparatorluğu'nun Yıkılışına Kadar. Bursa: Ekin Kitabevi.
16. Memiş, E. (2012).Tarihi Coğrafyaya Giriş. Bursa: Ekin Kitabevi.
17. Memiş, E. (2013). Eskiçağ Türkiye Tarihi. Bursa: Ekin Kitabevi.
18. Memiş, E. (2015). Eskiçağ Medeniyetler Tarihi. Bursa: Ekin Kitabevi.
19. (Ed. Gwendolyn Leick), Mori, L. (2010) " Land and Land Use The Middle Euphrates Valley" New York and London: Taylor-Francis Grup published.
20. Nemet-Nejat, K. R. (1998). Daily Life in Ancient Mesopotamia. New York: Hendrickson Publisgers.
21. Oates, J, (2015). Babil, (Çev. Fatma Çizmeli), Ankara: Arkadaş Yayınevi.
22. Salvını, B. A. (2016) Babil. Ankara: Dost Kitap Evi.
23. Sevin, V. (2003). Anadolu Arkeolojisi. İstanbul: Der Yayınlar.
24. SEVER, E. (2008). Asur Tarihi. İstanbul: Kaynak Yayınları.
25. Şahin, A.Ş. (2005). " Asurlu Tüccarların M.Ö.2. Bin Yılın İlk Çeyreğinde Anadolu'da Faiz Uygulaması " Belleten. Cilt LXIX, Ankara. S. 255.
26. Şenel, A. (1982). İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
27. Tanilli, S. (2017). Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, I. Cilt. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
28. Kramer, S. N. (2014). Tarih Sümer'de Başlar. Ankara: Kabalcı yayınları.

29. Küçükbezci, H.G. (2010) M.Ö. Bin yılın ilk çeyreğinde (Asur Ticaret kolonileri Çağında) Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Yapısı, Yayınlanmış Doktora Tezi Konya: Selçuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
30. Nissen, H. J. (2004). Ana Hatlarıyla Mezopotamya, (Çeviren. Zühre ilkgelen) İsatnbul: Arkeoloji ve Sanat yayınları.
31. Güven, İ. (2014). Uygarlık Tarihi. Ankara: Pegem Akdemik Yayınları.
32. GÖKÇEK, G.L. (2015). Asurlular. Anakara: Bilgün Kültür Sanat Yayınları.
33. Jean, B. Kültürümüzün Şafağı Babil. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(23)

Arş. Gör. Leman Sinem TOPCUOĞLU[121]

UNDERSTANDING OF THE WORLD FROM WEBERIAN PERSPECTIVE
WEBERİN PERSPEKTİNDEN DÜNYAYI ANLAMAK

ABSTRACT

Max Weber is one of the most influential figures of sociology and political science and the basic foundation of different kinds of schools of thought in the twentieth century. He pioneered the criticisms towards Marxist understanding and pure empiricism. On the other hand, his thoughts provided a basis for the theories of the 'uniqueness of the West' and the 'uniqueness of the East'. However, leave the critiques of Weber aside, even the lines of thought which claim to be inspired from Weber do not seem to grasp his approach clearly or correctly. The first step to understand a socio-political theory is meeting the methodological framework. Therefore, in my opinion, entering into the Weberian understanding of the world firstly necessitates grasping his methodology. This paper is an attempt to cover fundamental components of Weberian methodology.

Keywords: *Weberian methodology, value-judgments and value-relevance, ideal types, sociological approach, interpretative sociology.*

ÖZ

Max Weber sosyoloji, siyasal bilimler ve farklı düşünce okullarının 20.yy'daki en önemli figürlerinden birisidir. Marxist düşünceye ve pür empirizme yönelik eleşirilere öncülük etmiştir. Diğer yandan onun düşünceleri batı ve doğu toplumlarının biricikliği teorilerine de temel sağlamıştır. Ama yine de, Weber'in eleştirileri bir yana bırakılırsa, Weber'den esinlenildiği iddia edilen düşünceler bile O'nun yaklaşımını doğru ve açık bir şekilde anlamış gibi görünmemektedir. Sosyo-politik bir teoriyi anlamanın ilk adımı metodolojik çerçeveyi belirlemektir. Bu yüzden, bana göre, Weber'in düşünce dünyasına girmek öncelikle O'nun metodolojini kavramayı gerektirir. Bu yazı, Weber'in metodolojinin önemli unsurlarını anlamaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Weber metodolojisi, değer yargıları ve değer ilişkisi, ideal tipler, sosyolojik yaklaşım, yorumlayıcı sosyoloji.

[121] **Konya Selçuk Üniversitesi; Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü; tsinem@selcuk.edu.tr; Konya/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.INTRODUCTION

Regarding general structure of Weber's thinking, I decided to divide the paper into two parts. In the first part, I will try to define and discuss basic pillars of Weber's methodological framework. This part will cover his notion of the social sciences and their differences with the natural sciences. I will also try to discuss the concepts of 'value-judgments' and 'value-relevance' in terms of the ethical neutrality, which is an indispensable part of science for Weber. The last section of the first part will be devoted to 'ideal types', one of the most important and famous concepts of Weber. In the second part of the paper, I will deal with Weber's sociological approach –interpretative sociology. Sub-sections of this part will be an attempt to explain the concept of verstehen (interpretative understanding) and social action. Finally, I will try to define the locus of the 'individual' in Weberian understanding. The paper will end with a general evaluation.

1.1.METHODOLOGICAL FRAMEWORK

1.2 The Natural and The Social Sciences

One of the most important dimensions of Weber's methodological framework is the relation between the natural sciences and the social sciences. He mainly focused on the debate of the status of the social sciences. He totally rejected the idea defended by the positivists that the social sciences should be dissolved in the methods of the natural sciences, because there is only one science having its own distinctive method. In this sense, Weber argues that social sciences cannot be evaluated according to the same criteria with the natural sciences (1949: 80). Johnson *et. al*. argue that Weber puts two different types of methodological distinctions between the natural and the social sciences. First distinction is about their subject matters. That is to say, while natural sciences could explain the relations between themselves and their objects of inquiry through experimenting and observation, this could not be the case in the social sciences. While human action is not a finished category and is always subject to change, the observer could only "penetrate historical events through an *understanding* of their meaning" (Johnson *et.al*, 1994:80). This process of understanding or interpretation provides the basis for Weber's interpretative sociology, with which I will try to elaborate in detail in the following chapters.

The second distinction put forward by Johnson *et.al* is about the different methods employed, namely the 'generalizing' and the 'individualizing' methods. This distinction does not refer to the distinction between natural and social sciences, but Johnson *et.al* argue that social sciences are seen to be primarily using the individualizing method (1994: 81). While the natural sciences aim at generalizations and constitution of general laws, this is not the case for the social sciences. Their main point of concern is the "individual uniqueness" (Parsons, 1970:90).

This is an important part of the Weberian methodology. For Weber, sciences could not be classified on the basis of method, because every science could use different types of methods each turn, depending on the circumstances (Freund, 1998: 39). The main reason behind such an understanding is that Weber saw method simply as a tool to advance knowledge. He was totally opposing to "laws of history" or a type of predetermined pattern, which the course of the history would take. We can relate these debates with Weber's conception of social reality and his nominalist approach. For Weber, all the reality is infinite and the finite human mind can conduct only a finite portion of it (Weber, 1949: 72). As a result, certain concepts or methodologies could not claim to provide the framework of history. Using concepts by attributing a kind of reality to them is 'reification' for Weber. On the contrary, a nominalist approach explains concepts as merely convenient names used to summarize particular things that make up the social world (Johnson *et.al*, 1994: 15). Similarly, Weber criticizes deduction in the sense that a concept is by nature selective and because of that the total of the concepts could not provide an explanation for the total reality, which is infinite (Freund, 1998: 43).

Rejecting such a universal and constant understanding of social reality, Weber's understanding of causality in the social sciences depends on a kind of multicausal understanding (Kalberg, 1994: 51). He rejects necessary causal relations contrary to Marxism. His notion of multicausality or contingency could be observed in his study on the Protestant ethic and capitalism. The ascetic morality of Calvinism and the way of life it

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

suggested provided the 'spirit of capitalism', even this was not an intended result. On the other hand, since the reality is infinite, there is no end in the chain of causality. Freund explains briefly:

*"The knowledge we gain through causality (...) is never more than a fragmentary and partial view of reality, based on a probability estimate. Since the diversity of reality is extensively and intensively infinite, causal regress has no end" (*1998: 50).

Since only a part of the infinite reality could be the subject of scientific inquiry, then what is the criterion in the process of selection? The answer of this question constitutes another basic dimension of Weber's methodology. This is translated as 'value-orientation' or 'value-relevance'. As I mentioned before, Weber puts a difference between social and natural sciences due to their subject matters. There is a more 'active' process in terms of the relation between the social scientist and the object of inquiry, compared to the natural sciences. Value-orientation plays an important role, yet Weber separates it from value judgments. The next part of the discussion will deal with these concepts and their importance in the methodology of Max Weber.

1.3. Ethical Neutrality

Weber's sociology has a starting point of recognizing history as an objective science of development (Aron, 1970: 77-78). Yet this objectivity could only be possible on the basis of the selection of the objects of inquiry, which have value-relevance to the scientist. The crucial point here is the difference between value judgments and value-relevance. The interference of value judgments into the process of scientific investigation would eventually invalidate the scientific character of the whole work. As Kocka argues, Weber believed in a strict separation between the scientist and the reality under investigation (1985: 140). This was the basic principle of scientific social inquiry. Weber expressed freedom from value judgments in the following words:

"We shall only state that if the professional thinker has an immediate obligation at all, it is to keep a cool head in the face of the ideals prevailing at the time, even those which are associated with the throne, and if necessary, "to swim against the stream" (1949:47).

However, value relevance is different from value judgments. Since the sensible world is infinite and any kind of scientific inquiry is unable to grasp it totally, the scientist does not select his object(s) arbitrarily. This process of selection is bound up with value-relevance (or orientation). It is the precondition of any kind of partial knowledge we could get from the infinite sum. According to Freund, "it represents that arbitrary moment which precedes all study and all scientific work. It is within the limits of this selection that the scientist or scholar applies the regular procedures of scientific investigation" (1998:53). The specificity of value orientations lies in the fact that it conditions different points of view on the same subject and provides different ways of examining the reality.

For Weber, "relation to values" is fundamental in examining the "uniqueness" of the object of inquiry in the social sciences. Since cultural significance of the event and the scientist determines the selection of the subject, there is no compulsory pattern of research. That is to say, different historians or different social scientists are free to approach different sides of the same phenomenon, or entirely different phenomena. Aron argues that Weber does not conceive the objectivity of history as founded upon a universal system of values. If that had been the case, then the process would turn into some kind of philosophy but not science (1970:79). What follows such an argument is that there cannot be an objective science of the society, for the past, present and future.

Following Andreski we can define objectivity for Weber "as the freedom of reasoning from the influence of the desires, other than the desire to know the truth" (1968:48). Therefore, it can be understood that Weber's notion of ethical neutrality is different from that of the positivist point of view, which defines a clear-cut separation between the scientist and his object of inquiry. In Weber's methodology, all the scientific inquiry depends on the value-selection by human beings. That is to say, the process of generalizing in social sciences is dependent on the values at the beginning of the process. Regarding Weber's criticisms of empiricism and positivism, Johnson *et.al* give an example of human selectivity. For example, the study of the history of a particular economic institution, such as the production relations within the weaving industry,

already presupposes such generalizing concepts as 'economy', or 'industry' (Johnson *et.al*, 1994:82). These presuppositions are also defined by Weber as *cultural significance*. Cultural significance is what makes causal analysis possible. The effect of cultural significance, and/or value orientation, works in different levels such as the values of a culture, values of a discipline or the values of the social scientist.

Freund defines three levels of interpretation: philological interpretation, evaluative or ethical interpretation, and rational interpretation. Rational interpretation is causal and explanatory, which enables the formulation of a scientific proposition (1998: 56-57). Weber maintained the importance of value relevance in social sciences, which enables the interpretative method as such:

"(...) the problems of the social sciences are selected by the value-relevance of the phenomena related. (...) It should only be recalled that the expression "relevance to values" refers simply to the philosophical interpretation of that specifically scientific "interest" which determines the selection of a given subject-matter and the problems of an empirical analysis.

(...) cultural (i.e., evaluative) interests give purely scientific work its direction. It is now clear that these evaluative interests can be made more explicit and differentiated by the analysis of value-judgments. These considerably reduce, or at any rate lighten, the task of "value-interpretation" – an extremely important preparation for empirical work- for the scientific investigator and especially the historian" (1949: 22).

Nevertheless, the concept of value-relevance puts Weber's whole methodology under the threat of relativism and subjectivism. Such kind of an understanding would lead to the idea that every scientist can create different histories according to their own values. Weber's major attempt to overcome relativism is the process of abstractions and concept-formation, deriving from certain distinguishing features of the phenomenon. These are the *ideal types*, which form one of the pillars of Weber's methodological framework.

1.4. Ideal Types

Ideal types are so central to Weber's work in the sense that they cover a great part of the works devoted to the methodological framework of Weber. There are many disputes on and different interpretations of ideal types, as well as criticisms about their composition. For example, Aron argues that the theory of ideal types is incomplete (1970: 83), or Andreski argues that there is nothing methodologically new in Weber's handling of typologies (1968: 49). In spite of such controversies, there is a common ground about the ideal types deriving from Weber's own writings on methodology and employment of the concept in his empirical studies.

Ringer defines ideal types which we may analyze social reality by examining the precise extent to which reality approximates to or departs from their pure form (2000). Analysis is the key word, because ideal types are the main tools used by Weber in his whole study. It can be seen as a means of concept construction for individualizing or generalizing methods, aiming at the study of reality and single phenomena in all their uniqueness. The 'pure form' means that in the ideal-typical form, the characteristic, distinctive or "typical" elements are stressed, resulting in a kind of "stylization" (Freund, 1998: 62). 'Ideal' means that they are not existent in their pure forms in reality. Cahnman argues that ideal-typical constructions show what course of a certain type of human action take if it were totally purposive –that is to say, "rationally oriented, undisturbed by error or emotions, and *if*, furthermore, it were unambiguously oriented towards one single, especially an economic purpose" (1964: 116).

Its theorist, Weber, gives the best definition of the ideal type:

"This conceptual pattern brings together certain relationships and events of historical life into a complex, which is conceived as an internally consistent system. Substantively, this construct in itself is like a utopia which has been arrived at by the analytical accentuation of certain elements of reality. Its relationship to the empirical data consists solely in the fact that where market-conditioned relationships of the type referred to by the abstract construct are discovered or suspected to exist in reality to some extent, we can make the characteristic features of this relationship pragmatically clear and understandable by reference to an ideal type. This procedure can be indispensable for heuristic as well as expository purposes. The ideal-typical concept will help to develop our skill in imputation in research: it is no "hypothesis" but it offers guidance to

the construction of hypotheses. It is not a description of reality but it aims to give unambiguous means of expression to such a description" (1949: 90).

From such an explanation, we can derive that ideal-types are only assistants in research, but they do not have any function or capacity which would make the social scientist to capture the whole reality. In this sense, they are not 'replicas' of the external world. In addition, parallel with Weber's notions of value-relevance and cultural significance, diverging viewpoints demand different ideal-types. Such a point is important for the general approach of Weber, because by this way he precluded the construction of exhaustive ideal types, or 'grand theories', which would claim to explain the whole social reality (Kalberg, 1994: 85). Another important point about the ideal types is that its main aim is to discover *uniqueness*. Contrary to the general concepts of traditional logic or positivism, ideal-types are designed to reveal individual and unique characteristics rather than similarities or general features (Aron, 1970: 82).

Yet, there is another way to further discuss ideal-types. As Aron argues, Weber was an *oppositional* thinker (1970: 81), and most of the time he preferred to explain what ideal type *is not*. First of all, ideal types are not *concepts of essence*; rather they are a substitute for them. For Weber, there are no true or false definitions, but only definition that are more or less fruitful. Furthermore, they do not aim the universal; instead they are oriented to catch the unique (Aron, 1970: 81-82). Ideal type is also not 'ideal' in the ethical sense. It only seeks the perfection of a logical, not a moral order, and it excludes all value-judgments (since they are outside the field of scientific research). Weber evaluates Marxist laws and constructs as useful ideal types, but according to him it would be a mistake to regard them as empirical realities, which reflect universal validity of their own deductions, because ideal types are purely experimental procedures whose value is determined by its effectiveness, not correctness (Freund, 1998: 63-66).

As Kalberg rightly maintained, ideal types are also not 'average' types. Its rooted in the empirical reality, but it is devised both through a conscious exaggeration of the characteristic or typical features, and the synthesis of all these characteristics into unified and logically consistent concept (Kalberg, 1994: 86). Finally, ideal types are different from 'types' in general in the sense that while types have referents that fall under them, this is not the case with the ideal types (Andreski, 1968: 49). For example in physics or biology, there are many classifications and types universally accepted as valid, yet the quality of the ideal types is value-related.

The importance of ideal types is their centrality to Weber's causal analysis. There is a vital question concerning the historian or social scientist's choice of cause(s). That is to say, 'how does a historian assess the importance of a cause?'Ringer. argue s that estimation of the causal significance depends on the construction of ideal types of alternative possibilities (2000). Weber states that, "In order to penetrate to the real causal interrelationships, *we construct unreal ones*" (1949: 185-186). In this process, the social scientist constructs a possible course of events in order to realize which were the "adequate causes". The term adequate is important for the Weberian framework in relation to another term –'multicausality'. Since there are no necessary relations in the social world, then we can at best grasp the adequate relations only.

In the attempt to reveal the adequate causes, the scientist devises ideal types regarding the 'objective possibilities'. These are causal interrelationships, referred by Weber as the "*unreal ones*". As Weiss puts, "ideal types reconstruct historical-social reality according to objective possibility" and by this way, "counteract the danger of reification of sociological concepts and theorems" (1985: 123). As a result, it can be said that objective possibility and adequate causation are essential parts of ideal types.

However, the degree of the probability of an objective possibility is variable. That is, if the probability is high, then it is adequate causation. But if the probability is low, then it is accidental causation. Here, Freund emphasizes an important point that the reason why Weber refused to employ the term "necessary" instead of "adequate" is his "desire to do nothing to disguise the irrational character of evolution, which never has any meaning of its own, but only such meanings as we assign to it (1998: 76). So, we can claim that Weber's methodological tools as ideal types, objective possibility and adequate causation are related with his rejection of the deterministic conception of history.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

The subjects of ideal types, or in general the subject of Weberian methodology are social phenomena. These phenomena arise out of the social actions, which are made up of the interpretations and meanings that are attached to them by the actors. Yet, these interpretations cannot be separated from the empirical context of the human behaviour. Both of these positions constitute the core of Weber's interpretative sociology, which is the end product of his methodological premises. The second part of the paper will be devoted to the characteristics of the interpretative sociology and Weber's relation with objectivism and subjectivism, the concept of *verstehen* as the core of interpretivism, types of social action (or behaviour) defined by Weber, and finally the location of the 'individual' in Weberian thinking in relation to the concept of 'methodological individualism'.

2. INTERPRETATIVE SOCIOLOGY

Interpretivism is a basic methodological approach whose central tenet is the premise that there is a fundamental difference between the subject matters of natural and social sciences. As I mentioned before, such a claim constitutes one of the cornerstones of Weberian methodology. Different than the natural phenomena which requires observation and experimentation for scientific analysis, social phenomena requires an understanding of the social world, because it is subject to an unending reconstruction and reproduction through social actions of the individuals. Interpretivism's main claim is that "the social world is already interpreted before the social scientist arrives" (Blaikie, 1993: 36). Weber is one of the pioneering figures of interpretivism. Many scholars define his work as a cohabitation of subjectivism and objectivism, or interpretivism and positivism (Johnson *et.al*, 1994: 81; Blaikie, 1993: 37).

In Weber's interpretative sociology, the central issue is the social action. However, in the process of interpretative understanding (or, *verstehen*) both interpretation of a particular case and explanation by means of general laws are equally legitimate methods (Freund, 1998: 90). Therefore, we can argue that Weber's interpretivism is far from pure subjectivism. Ringer argues that Weberian interpretative sociology is rooted not simply in the constitutive operations of the observer but in the relationship between these operations and the meaningful acts he is attempting to explain (2000). Yet, in order to grasp the significance of Weber's interpretative sociology, we should analyze the concept of *verstehen*, or interpretative understanding in more detail.

2.1. *Verstehen* (Interpretative Understanding)

As Gerth & Mills argue, the concept of 'understanding' is transformed in Weberian methodology (1948: 56). It means the attempt to grasp the meaning of a social behaviour or relation, however, "it is not the subtle intuitive sympathy which philosophers favour –but intellectual, analytical and predictive explanation of action" (Blaikie, 1993: 37). Weber defines four types of understanding: two broad types –rational understanding and empathetic understanding, and two versions of the rational understanding –direct and motivational understanding. Blaikie argues that Weber mainly concerned with the motivational type of rational understanding (1993: 38). The distinctiveness of this type of understanding lies in its means-ends character; that is to say, it is an oriented action. According to Weber, this type of understanding is increased in the modern times, because of the rise of the instrumental rationality (Johnson *et.al*, 1994: 86).

'Motives' have also key roles in Weberian approach. They can have different characteristics, either be rational or irrational, yet they can best be defined as giving an "action the character of being a means to some end" (Blaikie, 1993: 39). According to Kalberg (1994: 27), Weberian sociology's emphasis upon a pluralism of motives for action and understanding implies a rejection of the organicist and solidarist societal norms and social structures.

Verstehen is related with social action, which is another key category for Weber, since the process of understanding is applied to social action, or social behaviour. According to Freund, one of Weber's main problems in terms of interpretative method is the way to establish a rational and accurate ideal type of social behaviour, which would be compatible with the rational interpretation (1998: 99). In order to understand the scope of interpretative activity, we should consider the understanding of social action by Weber.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2.2. Social Action

Weber makes a differentiation between action and social action. Action means all the human behaviour in which the individuals attach subjective meanings. On the other hand, social action means to act upon other person's action(s), or a relation to another person's behaviour in terms of the meaning attached (Blaikie, 1993: 37). So we can define two basic features of a social action: firstly, the actor(s) should attach subjective meaning to it, and secondly, it must be directed to activities of other people.

On this basis, Weber defines sociology as a science which attempts to understand social action on the level of meaning (Cahnman, 1964: 108). He had also defined different types of social action. First is the *purposive rational action*, which involves a process of the calculation of probable costs and benefits. Second is the *value rational action*, which means a kind of single-minded pursuit of a certain goal, free from any costs or benefits. Both of the actions are regarded as rational in the sense that they both involve the deliberate search for certain ends. The last two types of action are not related with rationality. Third is the *traditional action*, which means an unconscious obedience. And the last one is the *affectual action*, meaning an emotional response (Johnson *et.al*, 1994: 87-88). Of course, these are ideal types. In reality, these actions exist in complex forms.

Each type of action can be found in all times and everywhere, yet they are never defined as the product of collectivities. In Weber's methodology, social action remained the action of the individuals, while collectivities like family or nation are just defined as probabilities. As a result, the last part of the paper will try to discuss the place of the 'individual' in Weber's methodology and his interpretative sociology.

2.3. The Individual

As Gerth & Mills put, Weber's ultimate unit of analysis is the 'individual':

"Interpretative sociology considers the individual [Einzelindividuum] and his action as the basic unit, as its 'atom' –if the disputable comparison for once may be permitted. In this approach, the individual is also the upper limit and the sole carrier of meaningful conduct…In general, for sociology, such concepts as 'state', 'association', 'feudalism' and the like, designate certain categories of human interaction. Hence it is the task of sociology to reduce these concepts to 'understandable' action, that is, without exception, to the actions of participating individual men" (1948: 55).

For Weber, individuals are capable of creating social action and interpreting their surroundings. On this basis, Weber can be defined as a methodological individualist, who emphasizes the capabilities and the intentions of the social actors to influence their social realities and making a sense out of them. "Meanings can be constituted and experienced by individual subjects only, even though meaning thus constituted and understood is always related to the complementary perspectives of other actors" (Weiss, 1985: 125). However, the relation between the individual and the collectivity is important in Weberian methodology. According to Weber, individuals act, not the collectivities. And also meaning is not subject to any kind of scientific law or fact, but it is existent in the individual conscious (Kalberg, 1994: 25). Yet it should not be forgotten that collectivities are 'real', because they are "necessary" for our understanding of the reality (Cahnman, 1964: 121).

This 'individual-based' methodology provided Weber with the tool to ascribe uniqueness to the western civilization. Parallel to his methodological premises, he defined the basic characteristic of the West, contrary to the East, as the centrality of the individual. They are the subjects and every decision or a historical outcome is the product of individual action. However, in Eastern civilization individuals are subject to the collectivities, such as the state.

EVALUATION

Weber's whole methodology is built upon the recognition that there is a dichotomy between the validation of the 'factual' or 'scientific' knowledge, and of 'normative' knowledge or 'value judgments'. This dichotomy in Weber turned into a criticism of the pure subjectivist and pure empiricist positions. For example, Weber broadly criticized Marxism in his many writings because of Marxism's attempt to apply an overall

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

scheme to the history. For Weber, social reality is never finished and could not be perceived by any type of 'grand theory'.

Weber's main aim was to discover the specific reasons that gave rise to capitalism in the West. As it can be guessed from the overall discussion, unlike Marxism which explained the process only by transformation of the relations of production, Weber put the emphasis upon the cultural significance of the two civilizations –namely the East and the West. His work on the protestant ethic could be read as a manifestation of such an approach, emphasizing the transformative effects of the symbolic systems. However, the notions of 'class' and 'status groups' are also key terms in terms transformation to capitalism in the West.

Consequently, we can say that Weber aimed to overcome the dichotomy between reason and value through his attempts to employ both the generalizing and individualizing methods, his notion of value relevance instead of value judgment, ideal types and the concept of *verstehen*. Weber's approach could be summarized in the words of Giddens:

"The whole corpus of Weber's works could be said to constitute a grandiose attempt to integrate the most profound insights of these two seemingly incompatible streams of thought: that of Marx and Nietzsche" (Giddens, 1995: 54).

REFERENCES

1. Aron, Raymond (1970) Main Currents in Sociological Thought (Vol. I & II). New York, Anchor Books.
2. Cahnman, Werner (1964) "Max Weber and the Methodological Controversy", Cahnman W. and Boskoff A. (eds) Sociology and History. New York, Macmillan, Free Press.
3. Freund, Julien (1998) The sociology of Max Weber, London, New York, Routledge.
4. Giddens, Anthony (2013) Politics and sociology in the thought of Max Weber. John Wiley & Sons.
5. Johnson, Janet , Joslyn, Richard (1994) Political Science Research Methods. 3rd.Edition, Washington, D.C., Cq. Press.
6. Kalberg, Stephen (1994) Max Weber's comporative-historical sociology, Cambridge, Polity Press.
7. Kocka Jürgen (1985) "The Social Science between Dogmatism and Decisionism: A comparison of Karl Marx and Max Weber". A Weber-Marx dialogue, Antonio Robert and Glassman Ronald (eds.) Lawrence, University Press of Kansas.
8. Norman, Barry (1993) Approaches to Social Enquiry, Cambridge, Polity Press.
9. Parsons, Talcott (1968) The Structure of Social Action. New York, The Free Press.
10. Ringer, Fritz (2000) Max Weber's Methodology: The Unification of the Cultural and Social Sciences, Cambridge, Harvard University Press.
11. **S**tanislav Andreski (1964) The Uses of Comparative Sociology, Berkeley, University of California Press.
12. Weber, Max, Gerth, Hans, Mils, Wright. (1948) From Max Weber: Essays in Sociology. London, Routledge.
13. Weber, Max **(**1949) On the Methodology of the Social Sciences. Shils E.A. and Finch A.H. (eds.) Glencoe, Free Press.
14. Weiss, Joseph (1985) "On the Marxist Reception and Critique of Max Weber in Eastern Europe." Robert Antonio and Glassman Ronald (eds.) A Marx-Weber Dialogue, Lawrence, Kans, Kansas University Press.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(24)

Arş. Gör. Meral AKYÜZ[122]; Prof. Dr. Orhan BATMAN[123]

EV PANSİYONCULUĞU TANIM DENEMESİ[124]

AN ATTEMPT AT CONCEPTUALIZING THE COMMERCIAL HOME ENTERPRISE

ÖZ

Günümüz turizm endüstrisinde konaklama ihtiyacını karşılamak için farklı tür ve nitelikte birçok işletme faaliyet göstermektedir. Bunlardan biri olan ev pansiyonculuğu alternatif turizm türleri içerisinde önemli bir yere sahiptir ve bunların çoğu sahip-yönetici şeklinde ya da aileler tarafından işletilmektedir. Ev pansiyonculuğuna olan ilginin son dönemlerde giderek artmasına rağmen *"ev pansiyonculuğu"* kavramının henüz kullanılmadığı ya da anlaşılmadığı görülmektedir. Bu alandaki çalışmaların yetersiz olduğu dikkate alınarak bu kuramsal çalışma söz konusu alandaki bilgi birikimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Konakalama işletmeleri, ev pansiyonculuğu, pansiyon, turizm.

ABSTRACT

Nowadays, there are many enterprises active in meeting the accommodation need which are different in classification and qualification. The commercial home enterprise which has a modular feature is taking an important function in creation of value in alternative tourism. The commercial home sector as a numerically important yet often neglected part of the commercial accommodation sector. This paper aims to identify the concept of commercial home enterprise. The study methods included a review of the literature.

Keywords: Accommodation enterprises, commercial home, pension, Tourism.

[122] Sakarya Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, (Sorumlu Yazar), akyuzmeral@gmail.com; Sakarya/TÜRKİYE.
[123] Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Turizm Fakültesi, obatman@sakarya.edu.tr; Sakarya/TÜRKİYE.
[124] Bu makale 12-14 Mayıs 2017 tarihleri arasında Girne, Kıbrıs'ta gerçekleştirilen IV. Uluslararası Turizm ve Yönetimi Araştırmaları Kongresi'nde sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Tüm dünyada değişen turizm eğilimleriyle beraber konaklama işletmeleri de değişiklik göstermiş farklı yeni türde konaklama işletmeleri ortaya çıkmıştır. Konaklama sektöründen yararlanan turistlerin seyahat nedenleri, seyahat şekilleri, bir yerde konaklamaktan bekledikleri yararlar, gelir düzeyleri ve zevkleri farklı olduğu için bu sektörü oluşturan işletmeler de farklılaşmaya başlamıştır.

Yeni eğilimlere alternatif olarak ortaya çıkan küçük ölçekli konaklama işletmeleri ülkeye gelen turistlerin alternatifi olmaya başlamıştır. Kırsal turizmde ve ağırlama endüstrisinde küçük aileler veya sahip yönetici şeklinde işletmeler yaygın olsa da bu grubun özelliklerine ve hedeflerine dair küçük bir araştırma yapılmıştır. Küçük konaklama işletme türlerinden olan ev pansiyonculuğu sektörü konaklama sektörünün sayısal olarak önemli ama genellikle ihmal edilen ve henüz açıklanamayan bir parçasıdır. Sürdürülebilir turizm gelişiminde ev pansiyonculuğunun geliştirilmesi, ekonomik kalkınmada önemli bir yer tutmaktadır. Bu kapsamda bu çalışmada ev pansiyonculuğu kavramı daha çok mekansal özellikleri bağlamında ele alınarak konaklama işletmeleri içerisindeki profilinin belirlenmesi ve böylelikle bu alandaki yazına katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

2. Ev Pansiyonculuğu Konusunda Mevcut Tanımlar

Pansiyon kavramının kökeni, Latince'de ödeme, ücret anlamına gelen "pensio" sözcüğünden gelmektedir. Fransızca'da "pension" sözcüğü bu sözcükten türetilmiştir. Fransızcada bu sözcük ücret, maaş, rant, akar ve kiralık oda olarak kullanılmaktadır. (http://etimolojiturkce.com). Tarihte en eski kaynak olarak kiralık oda diye bilinen pansiyonlar konaklama hizmeti vermek amacıyla, bütünü veya bir bölümü sürekli veya belli bir zaman için kiraya verilen, isteğe göre yemek hizmeti de verilen evleri ifade eder (www.tdk.gov.tr). Sezgin (2001:92) ise pansiyonu tamamı veya bir kısmı devamlı konaklamaya yeterli ve istenildiğinde yeme-içme hizmetlerini de karşılayan konaklama tesisleri olarak tanımlamıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın "Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin" 22. maddesine göre pansiyonlar; yönetimi basit, yemek ihtiyacının idare tarafından sağlanabildiği veya müşterilerin kendi yemeklerini bizzat hazırlayabilme imkânı bulunan, en az beş odalı tesislerdir (Resmi Gazete, 2005). Ev pansiyonculuğuyla ilgili birçok tanım mevcut olmasına rağmen henüz literatürde bu kavramın genel kabul görülen bir tanımı yapılamamıştır. Ayrıca bazı ülkelerde "ev pansiyonculuğu" kavramı henüz kullanılmamakta ya da anlaşılmamıştır. Alternatif turizm türlerinin artmasıyla beraber gelişimi hızlanan ev pansiyonculuğu kavramının literatür incelendiğinde aynı zamanda "konut pansiyonu" ya da "aile pansiyonculuğu" olarak da adlandırıldığı görülmektedir (Çeken ve diğerleri, 2007; Beyhan, 2005).

Sharma, Chrisman ve Chua, (1996) kapsamlı bir şekilde ev pansiyonculuğuyla ilgili literatürü incelediklerinde bu kavramla ilgili otuzdört tanım bulmuşlardır. Harris, McIntosh ve Lewis, (2007:393) ev sahibinin sürekli ikamet ettiği mekânın girişime dönüştürülmesine vurgu yaparak ev pansiyonculuğunu, bir ailenin sürekli ikamet ettiği yaşam alanını etkileşim içinde bulunduğu ziyaretçilere belirli bir ücret anlaşmasıyla kiralayıp paylaşıma açmasıdır şeklinde tanımlamıştır. Getz ve Carlsen (1999:548), Barry'nin (1975) görüşlerine katılarak ev pansiyonculuğunu en basit şekilde uygulamada tek bir ailenin üyeleri tarafından kontrol edilen işletmeler olarak belirtmiştir. Bu tanımdaki tek bir üye ile ifade edilmek istenen işletmenin sahip-yönetici yönetim tarzında işletilmesidir. Bir ev pansiyonculuğu işletmeciliği genellikle ev sahiplerinin oturduğu evlerde yapılan bir konaklama işletmesi türüdür (Harris, McIntosh ve Lewis, 2007:391). Uzun süreli konaklamaya uygun, istenildiğinde yeme-içme gereksinimlerinin de karşılandığı, çoğunlukla aile işletmesi türündeki küçük konaklama işletmeleridir. Hizmetlerin çoğu mal sahibi ve aile üyeleri tarafından yerine getirilir. Özellikle dinlenme turizmine uygun yörelerde yaygın bulunan pansiyonlarda bir ev ortamı egemendir. Ayrıca, turistlerin yoğun ve konaklama tesislerinin yetersiz olduğu büyük şehirlerde de evlerinin birkaç odasını pansiyon olarak kiraya veren ev sahipleri bulunmaktadır.

Yazar (Lynch, 2005:534), çalışmasında ev pansiyonculuğunu, konukların ev sahiplerinin yaşadıkları özel evlerde veya bir dereceye kadar paylaşılan kamusal alanlarda ödeme yaparak kaldıkları ve ev sahibi ya da aile ile etkileşim halinde olabildikleri konaklama işletmesi türü olarak tanımlamıştır. Uluslararası düzeyde bakıldığında ev pansiyonculuğu kavramının "guest house", "boarding house", "bed and breakfast", "lodging

house" ya da "inn", "hostel" gibi yapılarla aynı anlamda kullanıldığı ya da ev pansiyonculuğunun ucuz otel kategorisinde değerlendirildiği görülmektedir. Bu kavramların hemen hemen hepsi de küçük farklıların dışında kullanıldıkları bölgede ev pansiyonculuğunu karşılar niteliktedir. İngiltere'de "bed and breakfast" ya da "guest house" , Amerika'da "boarding house" , "inn", Almanya'da "Gasthaus", Japonya'da ise "ryokan" gibi yapılar ev pansiyonculuğu türünde işletilen konaklama işletmeleridir (Henning, 2007). Ağırlıklı olarak son zamanlarda "guest house" kavramının daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Ağırlama ve turizm endüstrisindeki araştırmacılar küçük konaklama işletmeleri için detaylı özelliklerini kapsayan uygun bir tanım bulmaya çalışmışlardır. Schwaniger (1989) "parahotel business", Seekings (1989), "ek konaklama sektörü", Morrison (1996) "butik konaklama, Pearce ve Moscardo (1992) "quasi otel", Lynch (2000) "evde konaklama" olarak nitelendirmiştir. Tüm bu terimler otel türü konaklama işletmelerinden farklı olan konaklama işletmelerini özellikleriyle tanımlamayı amaçlamaktadır (Lynch, 2005;535). Turizm terimleri sözlüğü incelendiğinde ise ev pansiyonculuğunu karşılar nitelikte terimin "guest house" olduğu anlaşılmaktadır. Pearce ve Moscardo, (1992) tarafından kullanılan "özellikli konaklama işletmeleri" ile ev pansiyonculuğu benzer özellikleri paylaşır. Aradaki fark küçük olma boyutundan gelmektedir. Lynch (2003), tarafından yapılan çalışmada ev pansiyonları en fazla 11 odası olan konaklama işletmeleri olarak tanımlanmıştır. Çalışmada 11 odanın konuk açısından kritik ev boyutu olarak bulunmuştur. Morrison ve diğ. (1996), Kuzey Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya dayalı çalışmalarında 25 veya daha az sayıda oda sayısına sahip konaklama türlerini "özellikli konaklama işletmesi" olarak belirtmiştir. Örneğin; B&B işletmeleri, guesthouse ve turistik evleri, ülke misafirhaneleri, görkemli evler ve konaklar, ülke evleri ve kabin, çiftlikler, büyük çiftlikler, butik misafirhaneler ve oteller, yüzen evler ve sağlık çiftlikleri özellikli konaklama işletmelerine örnek olarak gösterilebilir.

3. Ev Pansiyonculuğunun Öne Çıkan Özellikleri ve Mevcut Tanımların Eksiklikleri

Konaklama sektöründen yararlanan turistlerin seyahat nedenleri, seyahat şekilleri, bir yerde konaklamaktan bekledikleri yararlar, gelir düzeyleri ve zevkleri farklı olduğu için bu sektörü oluşturan işletmeler de çok farklıdır. Bu nedenle konaklama işletmesi olarak tanımlanan ve birbirinden oldukça farklı nitelikler taşıyan işletmelerin incelenebilmeleri için sınıflandırmaları gereği ortaya çıkmaktadır (Halis, 2009: 42-43). Ancak böyle bir sınıflandırmanın da önemli güçlükleri bulunmaktadır. Bu durum ev pansiyonu olarak işletilen konaklama işletmeleri için de geçerlidir. Ev pansiyonculuğu daha önceki çalışmalara bakıldığında "aile işletmesi", "ticari ev işletmesi" ya da "küçük ölçekli konaklama işletmesi" kategorilerinde değerlendirildiği görülmektedir (Barutçugil, 1989:52; Lynch, 2005:534; Jones, 2002) Bununla beraber Jones, (2002:89) küçük konaklama işletmelerin neyi ifade ettiği eksik olduğu için ev pansiyonculuğu için de kesin bir tanımlama yapmanın zor olduğunu ifade etmiştir. Örneğin İngiltere'nin bazı coğrafi bölgelerinde serbest meslek sahipleri tarafından sahip olunan ve işletilen işletmelerin otel dışında tutulması nedeniyle bu şekilde sahipleri tarafından işletilen her küçük konaklama yapılarının ev pansiyonculuğu olarak düşünülebileceğini belirtmiştir. Akgöz, (2012:34) çalışmasında konaklama işini ek hizmet olarak yerine getiren ev pansiyonlarını küçük ölçekli konaklama işletmesi kategorisinde değerlendirmiştir. Buna göre bu tür işletmeler, oda kapasiteleri 10 ile 50 arasında değişen, hizmetlerin 5-25 personel tarafından yerine getirilen konaklama işletmeleridir. Bu tür konaklama işletmeleri büyük şehirlerin konaklama potansiyelini arttırmaya ve turistik hizmetlerin ülke veya bölgenin geneline yayılmasına yardımcı olur. Medlik (1997) ise küçük oteli, işletmenin günlük yönetimi içinde sahibinin kişisel ilgisi ile yönetilen bir kuruluş olarak görür.

Ev pansiyonlarını diğer konaklama işletme türlerinden ayırt edilmesini sağlayan kendilerine özgü birtakım özellikleri vardır. Ev pansiyonlarının en önemli özelliği pansiyonu işleten kişiye her an ulaşılabilmesidir. Evde kalan konuğun irtibat halinde olduğu asıl kişiye "ev sahibi" (Lynch, 2005:539-536), pansiyonu işleten kişiye ise "pansiyon işletmecisi" denilir. Genellikle ev sahibi tarafından işletilen, sohbeti, yeme-içme faaliyetleri ev ortamı havasında geçen benzerlerinden farklı konaklama işletmeleridir. Bu tür konaklama işletmelerinin kendine has ve özgün bir yapıları vardır. Temizliği ve hijyen kuralları konusunda uygunluğu dikkat çeken bu tür işletmelerin en önemli özelliklerinden biri de ilgi ve merak uyandırmalarıdır. Geleneksel bir otel atmosferini yaşatmamaya çalışan işletmeler özellikle son yıllarda yıldızlı otellere oranla

daha çok talep görmektedirler (Akyol, 2012:81). Ev pansiyonculuğu az sayıda personelle girişimcilerin tek başına işlerini yürüttükleri işletmeler olup çoğunlukla işletmecilerin kişisel birinci gelir kaynağıdır (Harris ve diğerleri, 2007).

Getz ve Carlsen, (1999:548)'a göre kırsal turizmde ve konaklama sektöründe ev pansiyonculuğunu diğer işletmelerden ayıran birçok neden mevcuttur. Pearce, (1990) ev pansiyonculuğunun esas olarak ev atmosferini korumak için, Kousis (1989), Lynch (1996) ve Oppermann (1997) ise kadınlar tarafından ek iş veya hobi olarak kurulduğunu ifade eder (Getz ve Carlsen, 1999: 548). Başka kuruluş amaçları arasında yazar (McKercher, 1998) Avustralya'da yaptığı çalışmasında olduğu gibi arzu edilen yaşam tarzına sahip olmayı göstermektedir. Avustralya-Victoria'da Bransgore ve King (1996) tarafından küçük turizm işletmelerine dair yapılan araştırmada işletmecilerin temel hedeflerinin rekabet etme, iş fırsatları, yaşam tarzı ve uzun dönem finansal kazanç elde etme olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Getz ve Carlsen, 2000:548). Bazı araştırmacılara göre ise de sosyal yaşam ve sosyal statü hedeflerine ulaşmak temel hedefler arasındadır (Pearce, 1990; Frater, 1982).

Harris ve diğerleri (2007:392), Walker'ın (2003) ev pansiyonu yöneticileri ile ilgili görüşlerine katılarak bu yöneticilerin diğer konaklama işletmeleri yöneticilerine göre daha yüksek düzeyde kişisel tatmin, müşteri tatmini ve yaşam kalitesi elde ettiklerini ifade etmektedirler. Holmes ve diğerleri (1997), yaptıkları çalışmada erkek ve kadın ev pansiyonu yöneticileri arasındaki yaş ve yaşam farklılığınının bu yöneticilerin hayatlarındaki belirli kritik olaylara bir tepki olarak işe başlıyor olmaları gerçeğine bağlamıştır. Harris ve diğerleri (2007:392), Wilson ve Mitcell'in (2007) görüşlerine katılarak ev pansiyonculuğunun işletme sahiplerinin çalışma faaliyetlerini ev yaşamından ayırması gibi birtakım zorluklarının olduğunu belirtmişlerdir. İş, evde gerçekleştiği için uzun saatler çalışmak sahip/yönetici için sorun olabilir. Ev pansiyonculuğunun önemli sıkıntılarından biri de işletmeyi yöneten kişilerin sürekli aynı yerde bulunması ve kendi kişisel alanında yalnız kalamamasıdır. Bu nedenle kişiler, özel yaşamlarıyla iş hayatları arasındaki dengeyi iyi kurmaları gerekmektedir.

Yazar (Douglas, 2004), yaptığı çalışmasında Yeni Zelenda'da ev pansiyonculuğunun global girişimcilik monitörüne göre önemli olduğunu vurgulamış ve buradaki girişimcilerin üçte ikisinin ev pansiyonculuğu işletmecilerinden oluştuğunu belirtmiştir (Harris ve diğ,, 2007:391). Morrison, (2002:3) İskoçya'da ev konseptli konaklama işletmelerinin belirgin bir tanımının yapılmadığını ifade etmiştir. Bununla beraber Kuzey İrlanda'da çok fazla kapsamlı bir tanım yapılmamakla beraber yatak, yeme hizmeti, oda servisi ve aktiviteler bazında "guest house" ve "bed and breakfast" işletme türleri arasındaki belirleyici ayırımları vermiştir. İskoçya'da bir otel en az altı oda, bir restaurant ve barı olan işletmeler olarak tanımlanmıştır. Fakat diğer konaklama işletmelerinin tanımları belirgin değildir.

4. SONUÇ

Ev pansiyonculuğu nispeten ihmal edilmiş bir alandır. Uzun yıllar boyunca turizmle ilgili araştırmalarda daha çok konunun ekonomik boyutu üzerinde durulmuş, sosyo-kültürel boyutu ihmal edilmiştir. Son yıllarda ise turizmin ekonomik boyutu ile ilgili araştırmaların yanı sıra sosyo-kültürel boyutuyla ilgili araştırmaların sayısında da artış gözlemlenmektedir. Ancak, ev pansiyonculuğunun ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla ele alan araştırmaların sayısı halen çok sınırlıdır. Henüz, bu tür küçük konaklama işletmeleri "klasik" işletme davranışları göstermezler. Ancak, daha fazla ekonomik kalkınma için ve politikalar belirlemek amacıyla bu alanda araştırma geliştirmeye ihtiyaç vardır.Ev pansiyonculuğu konusunda resmi bir tanımın bulunulmaması bu tür yapıların farklı terimler altında da kullanılmasına neden olmuştur. Konu ile ilgili yapılan araştırmaların sonucu ev pansiyonculuğuyla ilgili belli standartların henüz oluşmadığı anlaşılmıştır. Yapılan tanımlamalar daha çok kadınlar tarafından yönetilen, fazla özelliği olmayan az odalı, yerel dekorasyona sahip, ucuz konaklama imkanı sağlayan, aileyle-konuk arasından etkileşimin olduğu küçük işletmelerin "ev pansiyonculuğu" adı altında pazarlandığını göstermektedir. Belli standartların oluşturulması turizm endüstrisinin yararına olacaktır. Tüketici eğilimlerinin sürekli değişim göstermesi, beklentilerin artması işletmelerin kendilerini hızlı şekilde yenilemelerini zorunlu kılmaktadır. Ev

pansiyonculuğu işletmeleri de bu duruma uyum sağlamalıdır ki daha kaliteli ve yüksek gelirli rahat para harcayabilen turisti ülkeye çekebilsin, döviz girişi sağlayarak ülke ekonomisinin kalkınmasına katkıda bulunabilsin.

Ev pansiyonculuğu ile ilgili yapılan çalışmalarda ev sahibi-yöneticinin davranış ve yaşayış biçimlerine daha fazla önem verilmelidir. Bu nedenle ev sahibinin yabancı dil biliyor olması ve çeşitli konularda eğitim alması çok önemlidir. Bu eğitimler temizlik, hijyen, yiyeceklerin korunması, gibi konaklama faktörlerinin yanı sıra bölgenin ve ülkenin tarihi, doğası, sistemleri (para, ulaşım vs.) gibi turistik özelliklerini, ilkyardım, yangın gibi acil müdahele durumlarını kapsamalıdır. Bu eğitimlerden özellikle evini turistlere hizmetine açacak kişilerin faydalanması hem ülke hem de turistler adına faydalı olacaktır. Otellerde konaklama hizmetleri profesyonel kişiler tarafından veya onların gözetiminde yapıldığı için özellikle ev pansiyonculuğu yapacak kişilere bu profesyonelliğin mümkün olduğunca kazandırılması gerekmektedir. Bununla beraber ailenin kullanımı ve gelen konuğun kullanımıyla ilgilide bazı standartlar geliştirilebilir.

Ev pansiyonları çoğunlukla aile işletmesi yapısında küçük ölçekli olup, basit örgüt yapısına sahiptir. Yine bu tür konaklama işletmelerinde çoğunlukla tek ürün ya da tek pazara odaklanma eğilimine rastlanmaktadır. Ayrıca bu tür konaklama işletmeleri, diğer işletmelere nazaran daha az değişime açıktır ve daha düşük oranda risk odaklıdır. Dolayısıyla ev pansiyonlarında yabancı sermaye ve dışarıdan ortak kabul etme gibi kaynak kullanımı, ailenin işletme üzerindeki kontrolünü kaybettirebileceği endişesiyle pek kabul edilmez. Sadeliği ve ücretli işgören çalıştırmaması nedeniyle daha ucuz olan pansiyonlar, otel ve benzeri konaklama işletmelerinin bulunmadığı küçük yerleşim bölgelerinde özendirilebilir ve bölge halkı için önemli bir gelir kaynağı oluşturulabilir.

5. KAYNAKÇA

1. Akgöz, E. (2013), Düşünceden Uygulamaya Otel İşletmeciliği, Gazi Kitabevi, Ankara.
2. Akyol, C. (2012), "Kırsal Turizmde Ev Pansiyonculuğu Modeli Ve Karadeniz Örneklemesi-Artvin", Uluslar Arası Sosyal Ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 2,79-83.
3. Barutçugil, İ. Sabit (1984), Turizm İşletmeciliği, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa.
4. Beyhan, Ş.G. (2005), "Tarihi Burdur Evlerinin Ev Pansiyonculuğu Kapsamında Değerlendirilmesi Ve Burdur Turizmine Katkıları", 1. Burdur Sempozyumu, 1398-1403.
5. Getz, D. ve Carlsen, J. (2000), "Characteristics And Goals Of Family And Owner- Operated Business In The Rural Tourism And Hospitality Sectors", Tourism Management, 21, 547-560.
6. Halis**,** Muhsin (2009), "Temel İşletmecilik Kavramları Ve Turizm", Editörler: Demirkol, Ş., ve B. Zengin, Turizm İşletmeleri, Değişim Yayınları, Ankara.
7. Harris, C., A. Mcintosh, K. Lewis (2007), "The Commercial Home Enterprise: Labour With Love", Tourism Original Scientific Paper, 55, 391-402
8. Henning, R. (2007), Effective Guest House Management, Juta&Co Ltd. Güney Afrika.
9. https://www.etimolojiturkce.com/kelime/pansiyon
10. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=PANS%C4%B0YON
11. Jones, P. (2002), Introduction To Hospitality Operations, Yht Ltd. İngiltere.
12. Kozak, N., M.A. Kozak ve M. Kozak (2012), Genel Turizm İlkeler-Kavramlar, Detay Yayıncılık, Ankara.
13. Kültür Ve Turizm Bakanliği, 2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu, 12.03.1982.
14. Medlik, S. (1997), Otel İşletmeciliği, Çev., Dr. Ömer L. Met, Uludağ Üniversitesi.
15. Sezgin, O. M. (2001), Genel Turizm Ve Turizm Mevzuatı, Detay Yayıncılık, Ankara.
16. Uçar, N. (2012), "Kırsal Alanda Turizmle Modernleşen Kadın", Uluslar Arası Sosyal Ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 111-115.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(25)

Prof. Dr. Necdet HACIOĞLU[125]; Yrd. Doç. Dr. Ramazan GÖRAL[126]

PABON LASSO MODELİ'NİN OTEL İŞLETMELERİNDE ETKİNLİK ÖLÇÜM ARACI OLARAK KULLANILMASI

USING OF PABLO LASSO MODEL AS EFFICIENCY MEASUREMENT TOOL IN HOTEL BUSINESSES

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Pabon Lasso Modeli ve Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemi ile Konya'nın ilçelerinde faaliyet gösteren otellerin konaklama kapasitesi kullanım etkinlikleri değerlendirmektir. Böylece otel işletmelerinin performanslarını değerlendirmek amacıyla sıklıkla kullanılan VZA yöntemi ölçüm sonuçları ile şimdiye kadar hastanelerin performanslarını değerlendirmek üzere kullanılmış olan ancak tarafımızdan ilk defa otel işletmelerine uyarlanmış Pabon Lasso modeli ölçüm sonuçlarının karşılaştırılması mümkün olacaktır.

Çalışmada VZA yöntemi hesaplamalarına göre otel konaklama kapasitesini etkin (=1) kullanan ilçelerin, PL metodunda da grafiğin etkin bölgesinde yer aldıkları gözlemlenmiştir. Bu bağlamda PL metodunun, sağlık işletmelerinde olduğu üzere otel işletmelerinin göreceli performanslarının değerlendirilmesinde alternatif bir yaklaşım olarak kullanılabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Etkinlik, Pabon Lasso Modeli, Veri Zarflama Analizi.

JEL Kodu: Z30.

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate the accommodation capacity utilization efficiency of the hotels operating in Konya counties by Pablo Lasso Model and Data Envelopment Analysis (DEA) method. Thus, it will be possible to compare the results of the DEA method which is frequently used to evaluate the performances of the hotel enterprises with the measurement results of the Pabon Lasso model which has been used to evaluate the performances of the hospitals until now, but adapted to the hotel businesses for the first time by us.

According to the calculations of DEA method in the study, it is observed that the districts using the hotel accommodation capacity effectively (=1) are located in the effective region of the graph in PL method. In this context, It can be said that the PL method can be used as an alternative approach in assessing the relative performance of hotel enterprises, as in health care enterprises.

Keywords*: Efficiency, Pabon Lasso Model, Data Envelopment Analysis.*

JEL Code: *Z30.*

[125] **Prof.Dr.,Balıkesir Üniversitesi Turizm Fakültesi; hacioglu@balikesir.edu.tr; Balıkesir/TÜRKİYE.**
[126] **Assist.Prof.Dr. Selçuk University, Beyşehir Ali Akkanat Turizm Fakültesi; trgoral28@hotmail.com; Konya/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.GİRİŞ

Otel işletmeleri gittikçe artan sayıda yerli/yabancı konuklara ve iş adamlarına hizmet vermektedirler. Otel endüstrisi; konaklama, yeme-içme, eğlence ve kongrelere ev sahipliği yapmak suretiyle yerel ve bölgesel turizm faaliyetlerinin oluşmasında ve gelişmesinde önemli katkılar vermektedir. Ancak bu katkının sürdürülebilir olması için otel performans sürecinin izlenmesi ve faaliyetlerin kontrol altında tutulması gerekir. Bu amaçla etkinlik ve verimlilik ölçümü çalışmaları otel endüstrisinde standart bir uygulama haline gelmiştir.

Etkinlik, üretim faaliyetleri sırasında girdi ve çıktılar arasındaki ilişkiyi temsil eder. Stratejik karar verme ve sürdürülebilir planlama için güvenilir bir etkinlik değerlendirmesi ön şarttır. Doğru ve güvenilir bir etkinlik ölçüm sonuçları, optimal kaynak tahsisi yapılmasına yardımcı olur ve böylece yönetim çabalarını iyileştirmeye, geliştirmeye ve rekabetçi konumu güçlendirmeye katkı verir. Aynı zamanda etkinlik kıyaslaması, önde olan rakiplerin performans düzeyini yakalamaya yönelik en iyi yönetim uygulamalarını izlemek için faydalı bir uygulama olarak görülmektedir (Min, vd., 2008).

Literatürde otel işletmelerinin etkinliğini ölçmeye yönelik çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlardan VZA ve çeşitli modelleri etkinlik ölçümlerinde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. VZA, çok sayıda ve orantısız girdi ve çıktıları, belirli ölçütlere göre tek bir etkinlik ölçüsüne dönüştürmek için doğrusal programlama yöntemlerini kullanan bir yaklaşımdır (Luo, vd., 2014). Bununla birlikte, Kolombiya'daki bir grup hastanenin performansını analiz etmek üzere Pabon Lasso (1986) tarafından geliştirilmiş olan PL metodu (Lasso, 1986), otel işletmeleri için göreceli etkinliğin ölçülmesinde bir alternatif yaklaşım olabilir.

PL metodu kullanılarak hastane kapasite kullanımı, hastanelerin teknik etkinliklerinin değerlendirilmesi, hastane performans karşılaştırılmasına yönelik pek çok çalışma bulunmaktadır (Asbu, vd., 2012; Davoud, vd, 2014; Imamgholi, vd. 2014). Ancak literatürde PL metodunun otel işletmelerine yönelik uygulamalarına rastlanılmamıştır.

Bu bağlamda çalışmada benzer değişkenler kullanılmak suretiyle VZA ve PL metodunun otel işletmelerine uyarlanmış şekli kullanılarak Konya'nın ilçelerindeki otel endüstrisinin göreceli etkinlik ölçümleri yapılmıştır. Daha sonra iki farklı yaklaşımın sonuçları karşılaştırılmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde literatür verilmektedir. Literatür kapsamında otel işletmelerine yönelik etkinlik çalışmalarına değinilmekte ve VZA modeli ile PL metodu tanıtılmaktadır. İkinci bölümde PL metodunun otel işletmelerinde uygulanabilirliğine yönelik değerlendirmeler bulunmaktadır. Üçüncü bölümde metodoloji ve bulgular yer almaktadır. Dördüncü bölüm ise sonuç ve tavsiyelerden oluşmaktadır.

2. Literatür

2.1. Otel İşletmelerinde Etkinlik ve Etkinliğin Ölçülmesi

Etkinlik, işletme performansı için önemli bir kavramdır. Basit olarak etkinlik; bir işletmenin çıktılarını oluşturmak için kullandığı girdileri ne kadar iyi kullandığını gösteren bir ölçüttür (Fare, vd., 2007). Etkinlik, fiili (gerçekleşen) performans, önceden saptanan standart (olması gereken) performans ile karşılaştırıldığında gerçekleşen performansın standart performansa ne ölçüde yaklaşıp yaklaşmadığını gösterir (Yükçü & Atağan, 2009). Etkinlik, üretim faaliyetleri sırasında girdi ve çıktılar arasındaki ilişkiyi temsil eder. Etkili stratejik karar verme ve sürdürülebilir planlama için güvenilir bir etkinlik değerlendirmesi ön şarttır (Min, vd., 2008).

Etkinlik ölçümü, yönetimin kontrol fonksiyonunun önemli bir parçasıdır. Etkinlik sonuçları, sadece karar vermede bir referans olarak değil aynı zamanda iyileştirmeler yapılması için gerekli alanların belirlenmesinde de kullanılmaktadır. Dolayısıyla etkinlik ölçümü önemli ve kapsamlı bir konu haline gelmiştir. Bu bağlamda yöneticiler, ekonomistler ve araştırmacılar yıllardır çeşitli yaklaşımları kullanarak otel endüstrisinin etkinliğini ölçmeye çalışmışlardır (Yen & Othman, 2011).

Otel endüstrisinde etkinlik ölçümünde kullanılan yöntemlerden bazılarını şu şekilde özetleyebiliriz; Maliyet-Hacim-Kar Analizi yöntemi, Konaklama Sektörü Satış Gelirleri yaklaşımı, Bozulabilir Varlık Gelirlerinin Yönetimi yaklaşımı, Konaklama Endeksi yaklaşımı, Oda Başına Düşen Gelir Endeksi, Gelir-Performans Göstergesi yaklaşımı, Etkinlik Göstergesi yaklaşımı bunlardan bazılarıdır (Yen & Othman, 2011).

Ancak bütün bu çalışmalarda kullanılan göstergeler, otellerde verilen hizmetlerin çeşitliliğini ve niteliğini dikkate almamıştır. Daha sonraki yıllarda Alderson vd. (1999), konaklama işletmelerine yönelik,

muhasebe ve mali oran kontrollerine kıyasla daha duyarlı olan ve işletmenin çeşitli girdi ve çıktılarının değerlendirildiği Stokastik Sınır Yaklaşımını geliştirmiştir. "Ekonometrik Sınır Yaklaşımı" olarak da bilinen Stokastik Sınır Yaklaşımında, girdi, çıktı ve çevresel faktörler arasında fonksiyonel bir ilişki kurulmaktadır (Yen & Othman, 2011).

VZA ise etkinlik ölçümlerinde karşılaşılan problemleri giderebilmek üzere, ilk başta kar amacı gütmeyen işletmelerin karşılaştırmalı etkinliklerinin ölçülmesinde kullanılan, daha sonra otel endüstrisinde de yaygın kullanım alanı bulan bir başka metottur (Hwang & Chang, 2003; Luo, vd., 2014,Min, vd., 2008; Zongqing, vd., 2008).

VZA, Farrell'in (1957) "The Measurement of Productive Efficency" adlı çalışmasından esinlenerek 1978 yılında ilk defa Charnes, Cooper ve Rhodes tarafından geliştirilmiştir. CCR'ye göre VZA, ürettikleri mal ya da hizmet açısından birbirine benzer ekonomik karar birimlerinin göreceli etkinliklerinin ölçülmesi amacıyla geliştirilmiş olan parametrik olmayan bir etkinlik ölçme yöntemidir (Cook & Seiford, 2009).

Charnes, Cooper ve Rhodes'in önerdiği bu model (isimlerinin baş harfleri) CCR VZA modeli olarak bilinmektedir. Bu analiz modeli, *Girdi-Çıktı Yönelimli* ve *Sabit Getirili Ölçek* varsayımı özelliği taşımaktadır (CRS). VZA metodunun geliştirilmesine yönelik yapılan sonraki çalışmalarda Banker, Charnes ve Cooper (1984) *Değişken Getirili Ölçek* özellikli analiz yöntemini (VRS) geliştirmişlerdir. Banker, Charnes ve Cooper tarafından geliştirilen bu yaklaşım, BCC (isimlerinin baş harfleri) modeli olarak bilinmektedir (Yen & Othman, 2011).

Literatürde özellikle, VZA ve bu metoda sonradan eklenen yeni teknikler otel işletmelerinin etkinliğinin değerlendirilmesinde kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda sunulmuştur;

Luo vd. (2014) Çin'in önemli şehirlerinde yer alan otellerin etkinlik düzeyini ve 2001-2011 yılları arasındaki etkinlik düzeyi değişimlerini VZA ve Malmquist TFV metotlarını kullanarak araştırmıştır. Araştırmada şehirlerde bulunan toplam otel sayısı, toplam otel çalışanı ve mülklerin sabit varlık değerleri girdi değişkeni olarak kullanılırken, toplam gelir ve toplam vergi katkısı çıktı değişkeni olarak kullanılmıştır (Luo, vd., 2014).

Zongqing vd. (2008) Çin'de 31 ili bölgelere ayırarak bölgesel olarak otel endüstrisinin etkinliğini değerlendirmek için VZA modelini kullanmıştır (Zongqing, vd., 2008).

Hwang ve Chang (2003) VZA ve Malmpuist TFV'ni kullanarak 1998'de 45 otelin yönetim performansını ve 1994-1998 yılları arasında 45 otelin etkinlik değişimini değerlendiren çalışma yapmışlardır. Çalışmada, yıllar itibariyle müşteri kaynakları ve yönetim tarzlarındaki farklılıklar nedeniyle işletmelerin etkinliklerinin farklılıklar gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Hwang & Chang, 2003).

Morey ve Dittman (1995) 7 girdi ve 4 çıktı kullanarak yaptığı Analizde, 1993 yılında ABD'de bulunan zincir bir otelin 54 şubesinin genel müdür performansını değerlendirmiştir (Morey & Dittman, 1995).

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere otellerin performansı başta VZA temelli yaklaşımlar olmak üzere pek çok metot kullanılarak değerlendirilmiştir. 1986 yılında Pabon Lasso tarafından geliştirilen PL metodu ise bu zamana kadar pek çok hastanenin (sağlık kuruluşunun) etkinlik ve performans ölçümü çalışmalarında kullanılmıştır. Ancak metodun otel etkinlik değerlendirmelerinde kullanıldığına ilişkin bir bilgiye literatürde rastlanmamıştır. Bu çalışmanın amacı PL metodunun otel işletmelerine uyarlanması ve PL metodu kullanılarak otel işletmelerinin etkinlik ve performans değerlendirmelerinin yapılabilmesidir. Çünkü PL metodu ile hastanelerin etkinliklerinin değerlendirilmesi sürecinde kullanılan değişkenler, otel işletmeleri performans kriterleri ile çok benzer özellikler taşımaktadır. Böylece otel işletmelerinin performans ölçümü ile ilgili literatüre katkı sağlanmış olacaktır.

2.2. PL Metodunun Otel İşletmelerine Uyarlanması

PL Metodu, Kolombiya'daki bir grup hastanenin performansını analiz etmek için Pabon Lasso (1986) tarafından geliştirilen bir yöntemdir. PL tekniği, üç değişkeni (Yatak Devir Hızı-YDH, Yatak Doluluk Oranı-YDO, Ortalama Kalış Süresi-OKS) aynı anda işletmelerin göreceli performansını değerlendirmek için kullanan grafiksel bir yöntemdir (Lasso, 1986).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yatak doluluk oranı, belirli bir süre içerisinde hastane yataklarının ne oranda kullanıldığını göstermektedir. Yatak doluluk oranı bir hastanenin fiili kapasitesini ifade etmek için kullanılmaktadır (Çalışkan, 2016). YDO, aşağıdaki formülü kullanarak hesaplanmaktadır (yıllık) (Asbu, vd., 2012);

$$\text{YDO} = \frac{Hasta\ Kabul\ Sayısı\ x\ Ortalama\ Kalış\ Süresi}{\text{Yatak Sayısı x 365}}$$

Toplam hasta kabul sayısının, yatak sayısına oranlanmasıyla elde edilen yatak devir hızı, hastane yataklarının üretkenliğinin bir ölçüsüdür ve belirli bir süre boyunca (genelde bir yıl) yatak başına tedavi edilen hastaların sayısını göstermektedir (Asbu, vd., 2012). Devir hızının düşük olması bir yandan yatak kapasitesinin fazlalığını diğer yandan ise ortalama kalış süresinin uzunluğunu işaret ettiğinden hastane hizmetlerini sunumunda birim maliyetleri olumsuz etkilemektedir (Çalışkan, 2016). YDH, aşağıdaki formüle göre hesaplanır (Asbu, vd., 2012).

$$\text{YDH} = \frac{Toplam\ Hasta\ Kabul\ Sayısı}{\text{Yatak Sayısı}}$$

Hasta yataklarının etkin bir şekilde kullanımı açısından önemli ölçü birimi olan bir hastanın ortalama kalış süresi belirli bir süre (ay, üç ay veya bir yıl) içerisinde toplam yatılan gün sayısının, hasta kabul sayısına oranını ifade etmektedir ve aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır (Asbu, vd., 2012);

$$OKS = \frac{Toplam\ Yatılan\ Gün\ Sayısı}{\text{Hasta Kabul Sayısı}}$$

Lasso'nun geliştirdiği grafiksel model, yatak doluluk oranının X ekseninde, yatak devir hızının ise Y ekseninde gösterildiği dört bölgeli bir diyagramdır. Diyagramın oluşturulmasında yatak doluluk oranı ve devir hızı değerleri ile bu değerlerin ortalamalarına göre çizilen doğrulardan yararlanılmaktadır. Böylece YDO ekseninden çizilen dikey çizgi ve YDH ekseninden çizilen yatay bir çizgi ile grafik dört bölgeye ayrılmaktadır. Üç ölçeğin fonksiyonel ilişkisi ise orijinden çıkan ve her bir gözlemin eğimini ifade eden ortalama kalış süresi (OKS) ile gösterilmektedir (Lasso, 1986).

Bu yönteme göre sonuçların yorumlanması Tablo 1'de gösterilen ve dört bölgeden oluşan diyagrama göre yapılmaktadır. Tablo 1'de görüldüğü üzere yatay eksende yatak doluluk oranı ve dikey eksende ise yatak devir hızı yer almaktadır. Bu diyagram, sağlık işletmeleri hakkında daha kolay kararlar alınmasını sağlar ve planlamacıların işletmeler hakkında uygun ve bilimsel bir karar vermelerine yardımcı olur (Davoud, vd., 2014).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 1. Pabon Lasso Diyagramının Dört Bölgesi ve Anlamları

	Yatak Doluluk Oranı %	
Yatak Devir Hızı	**II. BÖLGE *(Yüksek Devir Hızı, Düşük Doluluk Oranı, Kısa Kalma Süresi)*** a) Talebi Aşan Yatak Kapasitesi b) Hastaların Diğer Sağlık Kuruluşlarına Sevki Nedeniyle Talebin Azalması c) Düşük Yataklı Tedavi İhtiyacı	**ETKİNLİK** **III. BÖLGE *(Yüksek Devir Hızı, Yüksek Doluluk Oranı, Kısa Kalma Süresi)*** a) Az Sayıda Kullanılmayan Yatak b) Nispi Olarak Çok İyi Performans
	ETKİNSİZLİK **I. BÖLGE (*Düşük Devir Hızı, Düşük Doluluk Oranı, Uzun Kalma Süresi)*** a) Talebi Aşan Yatak Kapasitesi b) Gereksiz Hasta Yatışları c) Hasta Gözlem için Kullanılan Çok Sayıdaki Yatak d) Normal Doğumların Ön plana Çıkması	**IV. BÖLGE (*Düşük Devir Hızı, Yüksek Doluluk Oranı, Uzun Kalma Süresi)*** a) Ağır Vakalar ve Kronik Vakaların Önceliğine Bağlı Yüksek Doluluk oranı b) Gereksiz Yere Uzun Kalma Süresi c) Az Sayıda Kullanılmayan Oda

Kaynak: (Lasso, 1986)

Tablo 1'de görüldüğü gibi birinci bölge hem düşük devir hızı hem de düşük doluluk oranı nedeniyle etkinliğin olmadığı bölgedir. Bu bölgede yer alan hastanelerde talebe/ihtiyaca göre gereğinden fazla yatak kapasitesi yer alırken, ya gelen hastaların yatış istekleri kabul edilmemekte (sevk edilmekte) ya da ayakta tedavi hizmetleri daha fazla sunulmaktadır. Bu bölgelerdeki hastanelerde genel anlamda talep ve kullanım yetersizliğinden söz edilebilir. İkinci bölgede yer alan hastaneler ise yüksek devir hızına karşın düşük doluluk oranına sahiplerdir. Bu bölgede yer alan hastanelerde yatan hastaların tedaviden çok gözlem amaçlı yatırıldığı ya da yine gereğinden fazla yatağın olduğu varsayılmaktadır. Üçüncü bölge ise en etkin durumu göstermektedir. Çünkü bu bölgede yer alan hastaneler hem yüksek devir hızına hem de yüksek doluluk oranına sahiptirler. Nispeten boş yatak sayısı az ve istenmeyen uzun kalışların da olmadığı bir performans düzeyini göstermektedir. Dördüncü bölümde yer alan hastanelerin ise düşük devir hızına ve yüksek doluluk oranına sahip oldukları kabul edilmektedir. Bununla birlikte uzun kalma süreleri nedeniyle uzun bakım gerektiren hastalara sahip hastanelerin performansını göstermektedirler (Lasso, 1986; Çalışkan, 2016; Luo, vd., 2014). Genel olarak III. Bölgede yer alan işletmelerin Etkin, I. Bölgede yer alan işletmelerin Etkin olmadıkları kabul edilmektedir (Yiğit & Esen, 2017).

Tablo 1 'de yer alan bölgeler, kötü performans gösteren tesislerin hızlı bir şekilde belirlenebilmesi, iyileştirilmesi gereken alanların tespiti ve etkinsizliğin giderilmesi için uygun planların oluşturulmasına yardımcı olabilmektedir (Nabukeera, vd., 2015). PL, farklı işletmelerin göreceli etkinlik ve performansını ya da farklı lokasyonlardaki işletmelerin genel performansını karşılaştırmak için kullanılabilmektedir. PL diyagramının her bir bölgesi ile ilgili tüm özellikler her bir işletme için geçerli olmasa da, bu tür bir analiz, zayıf performansa sahip işletmelerin sorunlu alanlarının hızlı tanımlanmasında ve etkin olunamayan alanları vurgulamak için yararlıdır (Davoud, vd., 2014).

PL metodu üç değişkeni (YDO, OKS, YDH) birlikte kullanarak göreceli etkinlik ve performans değerlendirmede kullanılan bir yaklaşımdır. Sağlık işletmelerinde *Yatak* temelli olan bu değişkenler otel uygulamalarında *Oda* temelli değişkenlere dönüşmesi uygun olacaktır. Bu bağlamda otel işletmeleri için PL metodu uygulamalarında kullanılacak değişkenler; Otel Doluluk Oranı (ODO), Oda Devir Hızı (ODH) ve Ortalama Kalış Süresi (OKS) şeklinde önerilmektedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

PL metodunun otel işletmeleri performansının değerlendirilmesinde ilk kez kullanılacağı için performans göstergesi olarak kullanılacak, otel doluluk oranı, ortalama kalış süresi ve oda devir hızı değişkenlerinin otel işletmeleri için neyi ifade ettiği ve nasıl hesaplanacağı aşağıda açıklanmaktadır.

Otel Doluluk Oranı (ODO); otel işletmelerinin belirli bir zaman diliminde (gün, hafta, ay, yıl vb.) toplam satılan oda sayısının, toplam satılabilir oda sayısına bölünmesiyle ortaya çıkan sonuçtur. Doluluk oranı, bir otel işletmesinin temel gelir kaynağını oluşturan odaların satışındaki başarıyı ölçer. Doluluk oranının bilinmesi, işletmenin geleceğe yönelik planlamaları için büyük önem taşır. Aynı zamanda ekonomik büyüme ya da küçülmenin oransal bir göstergesidir. İşletme için, düşük doluluk oranları olumsuzluk, yüksek doluluk oranları ise olumlu bir gidişatın habercisidir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2011).

Oda sayısına göre doluluk oranı (ODO); bir yıl içinde satılan toplam oda sayısının (STOS), satışa hazır toplam oda sayısına (SHTOS) bölünmesiyle elde edilen orandır. Bu oran yüzde cinsinden ifade edebilmek için 100 rakamı ile çarpılır. Hesaplamaya ilişkin formül aşağıda gösterilmektedir;

ODO = (STOS / SHTOS) * 100 (365 günlük) (1)

Ortalama Kalış Süresi (OKS); konukların ortalama kaç gece konakladıklarını ifade etmektedir. Tesiste kalan konukların bir kısmı bir-iki gece, bir kısmı da daha uzun süreli (bir-iki hafta) kalabilirler. Bir konuğun tesiste ortalama kaç gece konakladığının bilinmesi, konuk hizmetlerinin sunumu ile ilgili olarak tesiste ortalama kaç personelin çalıştırılacağı kararını etkilemektedir. Ortalama kalış süresinin bilinmesi, aynı zamanda gelecek yıla ve gelecek yıl aynı dönemdeki aya ilişkin olarak, konaklama sürelerinin artırılmasına yönelik çalışmaların yapılmasına ışık tutacaktır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2011). Ayrıca OKS, tesisin kalma sürelerine göre müşteri profillerinin oluşturulması ve işletmenin buna yönelik stratejiler geliştirmesine de yardımcı olabilecektir. Ortalama Kalma Süresi (OKS); toplam geceleme sayısının (TGS), konaklayan kişi sayısına veya tesise gelen sayısına (KKS) bölünmesiyle elde edilir. Hesaplamaya ilişkin formül aşağıda gösterilmektedir;

OKS= TGS / KKS (2)

Oda Devir Hızı (ODH); işletmenin verimliliğinin bir ölçüsüdür ve belirli bir zaman periyodunda (genellikle bir yıl) odabaşına kalan kişi sayısını ifade etmektedir. ODH, toplam konaklayan kişi sayısının (KKS) otelin mevcut (günlük) satışa hazır toplam oda sayısına (SHTOS) bölünmesiyle elde edilmektedir. ODH, bir odanın ilgili dönem (ay, yıl) içerisinde müşteriler tarafından kaç kez kullanıldığını göstermektedir. Hesaplamaya ilişkin formül aşağıda gösterilmiştir;

ODH= KKS(yıllık) / SHOS (3)

Bu metoda ilişkin diyagram, doluluk oranının X ekseninde, oda devir hızının ise Y ekseninde gösterildiği dört bölgeli bir diyagramdır. Diyagramın oluşturulmasında doluluk oranı ve oda devir hızı değerleri ile bu değerlerin ortalamalarına göre çizilen doğrulardan yararlanılmaktadır. Böylece ODO ekseninden çizilen dikey çizgi ve ODH ekseninden çizilen yatay bir çizgi ile grafik dört bölgeye ayrılmaktadır. Üç ölçeğin fonksiyonel ilişkisi ise orijinden çıkan ve her bir gözlemin eğimini ifade eden ortalama kalış süresi (OKS) ile gösterilmektedir (Lasso, 1986).

Bu yönteme göre sonuçların yorumlanması Tablo 2'de gösterilen ve dört bölgeden oluşan diyagrama göre yapılmaktadır. Tablo 2'de görüldüğü üzere yatay eksende doluluk oranı ve dikey eksende ise oda devir hızı yer almaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tabol 2. Otel İşletmeleri İçin Geliştirilen Dört Bölgeli Performans Diyagramı
Doluluk Oranı (%)

Oda Devir Hızı		
	II. BÖLGE (Yüksek Devir Hızı, Düşük Doluluk Oranı, Kısa Kalma Süresi) ETKİN OLMAYAN İŞLETMELER	**III. BÖLGE** (Yüksek Devir Hızı, Yüksek Doluluk Oranı, Kısa Kalma Süresi) ETKİN İSLETMELER
	I. BÖLGE (Düşük Devir Hızı, Düşük Doluluk Oranı, Uzun Kalma Süresi)	**IV. BÖLGE** (Düşük Devir Hızı, Yüksek Doluluk Oranı, Uzun Kalma Süresi)

Kaynak: PL Diyagramından Uyarlanmıştır.

Tablo 2'de, Pabon Lasso'nun dört bölgeli diyagramının otel işletmeleri için yeniden düzenlenmiş hali görülmektedir. Birinci bölge hem düşük devir hızı ve hem de düşük doluluk oranı nedeniyle etkinliğin olmadığı (performansın kötü olduğu) bölgedir. Bu bölgede yer alan otel işletmelerinde pazar payına/talebe göre gereğinden fazla oda kapasitesi bulunmaktadır. Bu bölgedeki işletmeler için genel anlamda talep oluşturma problemleri ve oda kapasitesi kullanım etkinsizliği söz konusudur. İkinci bölgede yer alan otel işletmeleri, odabaşına kalan müşteri sayısı olarak ifade edilen oda devir hızı olarak birinci bölgeye göre daha iyi olmakla birlikte düşük doluluk oranına sahiplerdir. Bu bölgede yer alan otel işletmeleri için yine gereğinden fazla oda kapasitesi olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla ikinci bölgede bulunan otel işletmeleri için de etkinsizlik sözkonusudur. Üçüncü bölge ise otel işletmeleri için en etkin durumu göstermektedir. Çünkü bu bölgede yer alan oteller, hem yüksek devir hızına hem de yüksek doluluk oranına sahiptirler. Nispeten boş oda sayısı az ve kısa kalma süresine sahiptir. Kısa kalma süresi ve yüksek doluluk oranı, oda satışı yapılan müşterilerin sık değiştiği ve otelin pazar payının göreceli olarak diğer bölgelerde bulunan otellere göre daha yüksek olduğu bir etkinlik düzeyini göstermektedir. Dördüncü bölgede yer alan otel işletmelerinin, düşük devir hızına ve yüksek doluluk oranına sahip oldukları kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu bölgede bulunan otel işletmeleri için iyi bir performans düzeyine sahip oldukları diğer bir ifadeyle etkin oldukları söylenebilir. Bununla birlikte bu otellerde müşteriler üçüncü bölgede yer alan otellere göre daha uzun kalma süresine sahip olduklarından bu bölgede yer alan otellerin doluluk oranı yüksek olsa da pazar payı olarak (müşteri sayısı olarak) üçüncü bölgede yer alan otellere göre zayıf oldukları değerlendirilmektedir.

4. Metodoloji ve Bulgular

Çalışmada girdi yönelimli VZA (CRS) modeli ve PL metodunun otel işletmelerine uyarlanmış şekli kullanılmıştır. Etkinlik değerlendirmesinde kullanılacak değişkenlere ait veriler Turizm Bakanlığı Turizm İşletme Belgeli Konaklama İstatistikleri (2015) veri setinden ve Konya Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü Turizm İşletme Belgeli Oteller (2016) istatistiklerinden elde edilmiştir.

VZA'nın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için girdi ve çıktıların dikkatli seçilmesi önemlidir. Karar Birimleri (KVB) tarafından kullanılan kaynaklar girdi olarak kabul edilebilmekte, KVB'lerin üretim süreci sonunda ulaştığı sonuçlar çıktı olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada illerde bulunan turizm belgeli otellerin toplam Yatak Kapasitesi ve Tesise Geliş Sayısı olmak üzere iki girdi değişkeni, illerdeki Toplam Geceleme Sayısı ve Doluluk Oranları olmak üzere iki çıktı değişkeni kullanılmıştır. Sistematik bir yaklaşımla karar birimi sayısı şöyle belirlenmektedir; girdi sayısının m, çıktı sayısının da p olduğu bir ortamda, karar birimi sayısı en az "$m+p+1$" olmalıdır (Karademir, 2013). Bu bağlamda çalışmada VZA hesaplamalarında kullanılan dört değişken ve yedi KVB bu sistematiğe uygundur. Ayrıca değişkenlerin seçiminde PL metodu

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

değişkenleriyle uyumlu olması, incelenen otel işletmelerinde VZA uygulamaları literatüre dayanması ve sağlıklı verilere ulaşabilme durumu gözetilmiştir.

PL metodu ile otel etkinlik değerlendirmesinde kullanılacak ODO ve OKS değişkenlerine ait veriler Turizm Bakanlığı Turizm İşletme Belgeli Konaklama İstatistikleri (2015) veri setinden alınmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel müdürlüğü, 2015). ODH değişkenine ilişkin veriler ise Konya Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü Turizm İşletme Belgeli Oteller (2016) istatistiklerinden elde edilen verilerden formül 3'e göre hesaplanmıştır. Buna göre Konya ilinde değerlendirmeye alınan ilçeler ve bu ilçelerdeki otel işletmelerine ait veriler Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3. İlçelere Göre Otel Endüstrisi İstatistikleri

İlçeler	Turizm İşletme Belgeli Otel Sayısı	Oda Sayısı	Tesise Gelen Sayısı	Geceleme Sayısı	Ortalama Kalış Süresi	Doluluk Oranı %
Karatay	12	776	143.175	206.123	1,4	41,99
Meram	1	60	5.956	7.546	1,3	16,15
Selçuklu	9	1.535	250.299	35.7837	1,4	40,58
Akşehir	3	149	24.560	28.398	1,2	26,46
Beyşehir	1	42	9.470	11.744	1,2	40,22
Ereğli	3	178	21.938	27.237	1,2	20,96
Seydişehir	1	22	2.710	6.638	2,4	41,33
TOPLAM	30	*2.762*	*458.108*	*645.523*	-	-
ORTALAMA		*394,6*	*65444,0*	*92217,6*	*1,4*	*32,5*

Kaynak: (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2015; Konya Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü Turizm İşletme Belgeli Oteller İstatistiği, 2016)

Tablo 3'de görüleceği üzere 2015 yılında Konya ilinde 7 ilçede toplam 30 adet turizm işletme belgeli otel bulunmaktadır ve bunlara ait toplam oda sayısı 2762'dir (Ilgın ilçesinde geceleme sayısında hata olabileceği düşünülerek değerlendirmeye alınmamıştır). Bu otellerde 2015 yılında gerçekleşen toplam geceleme sayısı 645.523'dür. İlçelerdeki otellerde doluluk oranı en yüksek Karatay ilçesinde (%41,99) iken en düşük doluluk oranı Meram ilçesindedir (%16,15). İlçelere ait ortalama doluluk oranı %32,5, ortalama kalış süresi1,4'dür.

Tablo 4'de Konya'da bulunan 7 ilçedeki konaklama kapasitesi kullanım etkinliğine ilişkin VZA (CRS) etkinlik puanları görülmektedir. Buna göre 7 ilçeden 4'ü (Karatay, Selçuklu, Beyşehir, Seydişehir) girdi kaynağının optimal tahsisini ifade eden 1 Teknik Etkinlik (TE) puanı almışlardır. Kalan diğer 3 ilçe ise TE puanları 1'den daha düşüktür ve bu da kapasite kullanımlarının nispeten etkin olmadığını göstermektedir.

Tablo 4. İlçelere Ait Etkinlik Ölçüm Puanları

İlçeler	TE	DEĞERLENDİRME
Karatay	1	Etkin
Meram	0,606	Etkin Değil
Selçuklu	1	Etkin
Akşehir	0,701	Etkin Değil
Beyşehir	1	Etkin
Ereğli	0,547	Etkin Değil
Seydişehir	1	Etkin

PL metodu hesaplamalarında kullanılacak ODO, ODH ve OKS değişkenlerine ilişkin değerlerin nasıl hesaplanacağı Formüller 1, 2 ve 3'de izah edilmiştir. Bu formüller bir ülkedeki, bölgedeki ya da yerleşim

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yerindeki otel işletmelerine ait ilgili değişken verilerine ulaşılamadığı durumda hangi verilerin toplanması gerektiğini ve hesaplamaların nasıl yapılacağını göstermek üzere oluşturulmuştur. Formüllerin oluşturulmasındaki bir başka neden ise metodun otel işletmelerine uygulanabilirliğinin gösterilmesidir.

Bununla birlikte çalışmada, Kültür ve Turizm Bakanlığının Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan doluluk oranı ve ortalama kalış süresi verileri doğrudan (1 ve 2 nolu formüle gerek olmaksızın) kullanılmıştır. ODH ise yukarıdaki Formül 3'e göre hesaplanmıştır. İlçelerdeki otel işletmeleri ODO, ODH ve OKS değişkenlerine ait değerleri Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Otel İşletmelerine Ait Oda Doluluk Oranı, Oda Devir Hızı ve Ortalama Kalış Süresi

İLÇELER	ODO	ODH	OKS
Karatay	42,0	184,5	1,4
Meram	16,2	99,3	1,3
Selçuklu	40,6	163,1	1,4
Akşehir	26,5	164,8	1,2
Beyşehir	40,2	225,5	1,2
Ereğli	21,0	123,2	1,2
Seydişehir	41,3	123,2	2,4
ORTALAMA	33	154,8	-

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2015 ve Formül 3 kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5'de yer alan verilerin her birinin bağımsız bir şekilde değerlendirilmesi hatalı sonuçlara neden olabilecektir. Bu bağlamda PL metodunda kullanılan üç farklı ölçütün birlikte değerlendirilmesi sayesinde daha gerçekçi sonuçlara varılması mümkün olabilecektir. Çalışmada üç değişken birlikte kullanılarak aşağıdaki grafik oluşturulmuştur.

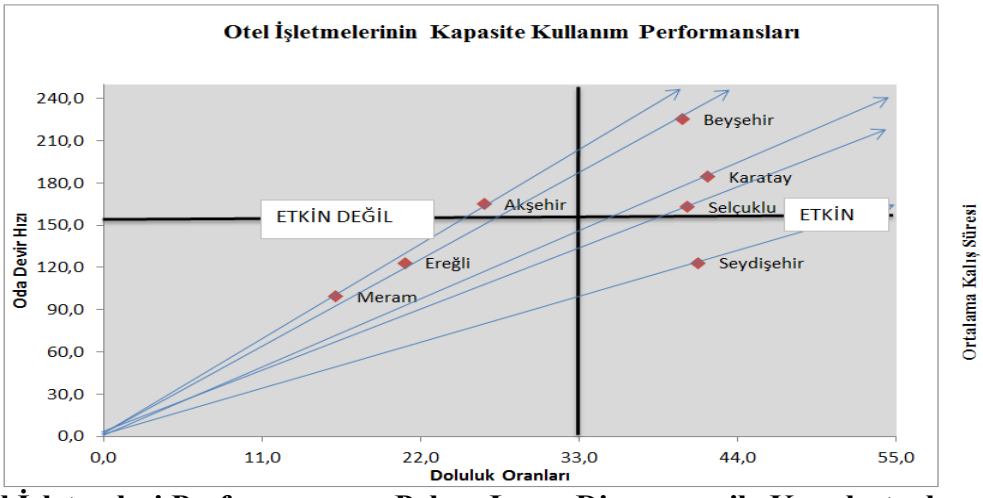

Şekil-1. Otel İşletmeleri Performansının Pabon Lasso Diyagramı ile Karşılaştırılması

Yukarıdaki grafiğe ilişkin değerlendirmeler, geliştirilen dört bölgeli (Tabol 2) Performans Diyagramına göre yapılmıştır. Buna göre Meram, Ereğli ve Akşehir ilçelerinde bulunan otel işletmeleri, etkinliğin olmadığı (performansın düşük olduğu) I. II. Bölgede yer almaktadırlar. Bu bölgede yer alan otel işletmelerinde pazar payına/talebe göre gereğinden fazla oda kapasitesi bulunmaktadır. Bu bölgedeki işletmeler için genel anlamda talep oluşturma problemleri ve oda kapasitesi kullanım etkinsizliği söz konusudur. Akşehir'de bulunan oteller için odabaşına kalan müşteri sayısı olarak ifade edilen oda devir hızı Meram ve Ereğli otel işletmelerine göre daha iyi olmakla birlikte burada da düşük doluluk oranı ile çalışma

söz konusudur. Beyşehir, Karatay, Selçuklu ve Seydişehir ilçelerinde bulunan otel işletmeleri, etkinliğin olduğu III. ve IV. Bölgede yer almaktadırlar. Dolayısıyla bu ilçelerdeki otel işletmeleri göreceli olarak kapasitelerini etkin kullanan işletmelerdir. Çünkü bu bölgede yer alan oteller, yüksek doluluk oranına sahiptirler. Özellikle Beyşehir, Karatay ve Selçuklu ilçelerinde bulunan oteller nispeten boş oda sayısı az olan otellerdir ve kısa kalma süresine sahiptirler. Kısa kalma süresi ve yüksek doluluk oranı, oda satışı yapılan müşterilerin sık değiştiği ve otelin pazar payının göreceli olarak diğer bölgelerde bulunan otellere göre daha yüksek olduğu bir etkinlik düzeyini göstermektedir. Seydişehir'de bulunan otel işletmeleri ise dördüncü bölgede yer almaktadır. Bu ilçedeki otel işletmeleri, düşük devir hızına ve yüksek doluluk oranına sahip olduğu kabul edilmektedir. Seydişehir'de bulunan otel işletmelerinin iyi bir performans düzeyine sahip olduğu başka bir ifadeyle etkin olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bu otel işletmelerinin müşterileri, üçüncü bölgede yer alan otellere göre daha uzun kalma süresine sahip olduklarından Seydişehir'deki otelin doluluk oranı yüksek olsa da pazar payı olarak (müşteri sayısı olarak) üçüncü bölgede yer alan ilçelerdeki otel işletmelerine göre zayıf oldukları değerlendirilmektedir.

Bu bulgular ışığında VZA yöntemi hesaplamalarına göre otel konaklama kapasitesini etkin (=1) kullanan ilçelerin, PL metodunda da grafiğin etkin bölgesinde yer aldıkları gözlemlenmiştir.

5. SONUÇ

Benzer veriler kullanılarak iki farklı (VZA, PL) etkinlik ölçüm yönteminin kullanıldığı bu çalışmada Konya'nın ilçelerindeki otel işletmelerinin kapasite kullanım etkinlikleri değerlendirilmiştir. VZA, bundan önce birçok çalışmada otel işletmelerinin etkinliklerini değerlendirmek üzere kullanılmışken, PL metodu bundan önce otel işletmelerin etkinliklerini değerlendirmek üzere kullanılmamıştır. PL'nin sağlık işletmeleri dışında otel işletmelerinin etkinliğini değerlendirmek üzere kullanılabilirliğini sağlamak üzere böyle bir çalışma yapılmıştır. Ayrıca VZA ile yapılan etkinlik ölçümleriyle PL metodu ile yapılan etkinlik ölçümlerinin benzer sonuçlar üretip üretmediğini değerlendirmek üzere Konya'nın ilçelerindeki otel işletmelerine yönelik bir uygulama yapılmıştır. Çalışmada VZA yöntemi hesaplamalarında etkin (=1) olan ilçelerin, PL metodunda da grafiğin etkin bölgesinde yer aldıkları gözlemlenmiştir. Bu gözlem sonucundan hareketle PL metodunun otel işletmeleri etkinlik ölçümlerinde kullanılabilir olduğu söylenebilir.

Elde edilen bulgular ışığında Meram, Ereğli, Akşehir ilçelerindeki otel endüstrisi için aşırı kapasite arzının olduğu ya da yetersiz talebin bulunduğu söylenebilir. Buna karşılık Karatay, Selçuklu, Beyşehir ve Seydişehir ilçelerindeki otel endüstrisi kapasite kullanımının oldukça iyi olduğu gözlemlenmektedir.

Yukarıdaki bulgular ışığında Meram, Ereğli, Akşehir ilçelerindeki otellerin kapasite kullanım etkinliğini iyileştirmek amacıyla aşağıdaki hususlar önerilmektedir.

Öncelikle yapılan bu çalışmaya paralel olarak, otellerin ölçek ve teknik etkinliklerini değerlendirmeye yönelik yapılabilecek diğer araştırmalar ile sonuçların teyidinin sağlanıp sağlanmadığı araştırılabilir. Diğer araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmış ise soruna ilişkin çözümler geliştirilmelidir. Örneğin kapasite kullanım etkinliği düşük otellerin kapasitelerini optimal düzeyde kullanımını sağlayacak tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu durumda yapılmış olan yatırımlardan dolayı otel oda sayısını azaltmak mümkün olamayacaktır. Ancak paydaşlarla birlikte talep yaratabilecek müdahaleler ve var olan göreli aşırı kapasiteyi kullanmada yenilikçi alternatif yollar araştırılmalıdır.

Kapasite kullanım etkinliği göreceli olarak yüksek olan ilçelerdeki otel endüstrisi için ek yatırımlara ihtiyaç olup olmadığı daha kapsamlı araştırmalarla değerlendirilebilir. Değerlendirme neticesinde gerçekten oda arz yetersizliği ya da talep fazlalığı bulunuyorsa mevcut yatırımların kapasitelerinin genişletilmesi suretiyle ölçek ekonomisinin avantajlarını elde etmek mümkün olabilecektir.

Bu çalışma şimdiye kadar literatürde sağlık işletmelerinin performanslarını değerlendirmeye yönelik kullanılan Pabon Lasso Metodu'nun otel işletmelerinde uygulanabilirliğini sağlaması açısından önemlidir. Bu bağlamda ulusal ve uluslararası literatüre bir katkı sağlanmış olmaktadır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. Asbu, E. Z., Walker, O., Kirigia, J. M., Zawaira, F., Magombo, F., Zimpita, P., et al. (2012). Assesing the Efficiency of Hospitals in Malawı: an Application of the Pabon Lasso Technique. *The African Health Monitor,Health Systems and Reproductive Health, Special Issue 14*, 25-33.
2. Cook, W. D., & Seiford, L. M. (2009). Data Envelopment Analysis (DEA) Thirty Years On. *European Journal of Operational Research Vol. 192*, 1-17.
3. Çalışkan, Z. (2016). Kamu Hastane Birlikleri Performansının Pabon Lasso Modeli ile Analizi. *Sosyal Güvence Dergisi 5 (10)*, 1-24.
4. Davoud, A., Issac, B., Sadeghi, G., Panahi, M., Ameri, H., & Salarikhah, E. (2014). Contemporary Use of Hospital Efficiency Indıcators to Evaluate Hospital Performance Using the Pabon Lasso Model. *European Journal of Business and Social Sciences Vol.3. no.2*, 1-8.
5. Fare, R., Kirkley, J. E., & Walden, J. B. (2007). *Estimating Capacity and Efficiency in Fisheries with Undesirable Outputs.* VIMS Marine Resource Report No. 2007-6.
6. Hwang, S. N., & Chang, T. Y. (2003). Using Data Envelopment Analysis to Measure Hotel Managerial Efficiency Change in Taiwan. *Tourism Management Vol.24*, 357-369.
7. Imamgholi, S., Firouzabadi, S. M., Goharinezhad, S., Dehcheshmeh, N. F., Heidarinejad, A., & Azmal, M. (2014). Assesing the Efficiency of Hospitals by Using pabon Lasso Graphic Model. *Journal of Research&Health*, 890-897.
8. Karademir, Ç. (2013). *Eğitim Merkezlerinde Etkinlik Analizleri: Veri zarflama Analizi Kullanarak Performans Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
9. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel müdürlüğü. (2015). Konaklama İstatistikleri. Ankara, Türkiye.
10. Lasso, P. H. (1986). Evaluating Hospital Performance Through Simultaneous Application of several İndicators. *Bulletin of the Pan American Health Organization (PAHO) 20(4)*, 341-357.
11. Luo, H., Yang, Y., & Law, R. (2014). How To Achieve A High Efficiency Level Of The Hotel Industry?IJCHM. *International Journal of Contemporary Hospitality management Vol. 28*, 1140-1161.
12. Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). Tesise Ait İstatistikler. Ankara, TÜRKİYE.
13. Min, H., Min, H., & Joo, S. J. (2008). A Data Envelopment Analysis-Based Balanced Scorecard For Measuring the Somparative Efficiency of Korean Luxury Hotels. *International Journal of Qoality and Reliability Management Vol. 25 No.4*, 349-365.
14. Morey, R. C., & Dittman, D. A. (1995). Evaluating a Hotel GM's Performance: A Case Study in Benchmarking. *Cornell Hotel Restaurant and Administration Quarterly*, 30-35.
15. Nabukeera, M., Boerhannoeddin, A., & Noriza, R. R. (2015). An Evaluation of Health Centers and Hospital Efficiency in Kampala Capital City Authority Uganda; Using Pabon Lasso Technique. *JUMMEC 18(1)*.
16. Yen, F. L., & Othman, M. (2011). Data Envelopment Analysis to Measure Efficiency of Hotels in Malaysia. *SEGİ Review*, 25-36.
17. Yiğit, V., & Esen, H. (2017). Pabon Lasso Modeli ve Veri Zarflama Analizi ile Hastanelerde Performans Ölçümü. *SDÜ Sağlık bilimleri Enstitüsü Dergisi*.
18. Yükçü, S., & Atağan, G. (2009). Etkinlik, etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(4)*, 1-13.
19. Zongqing, Z., Yinghua, H., & Maxwell, H. K. (2008). Using Data Envelopment Analysis to Evaluate Effigciency: An Expolaratory Study of the Chinese Hotel Industry. *Journal of Quality Assurance in Hospitality and Tourism*, 240-256.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(26)

Doç. Dr. Özcan SEZER[127]

OSMANLI DEVLETİ'NDEN GÜNÜMÜZE YEREL YÖNETİMLERDE DEĞİŞİM SÜRECİ VE REFORM*

THE PROCESS OF CHANGE AND REFORM IN LOCAL GOVERNMENT FROM THE OTTOMAN EMPIRE TO THE PRESENT DAY

ÖZ

Kamusal hizmetlerin etkili ve verimli bir şekilde sunumu bir devletin en önemli görevleri arasındadır. Kamusal hizmetler devlet içerisinde örgütlenen merkezi ve yerel idareler tarafından sunulmaktadır. Yerel kamusal hizmetlerin sunumunda yerel idareler daha fonksiyoneldir. Devletlerin siyasi ve idari yapılanmasına göre kamusal hizmetlerin sunumunda merkezi ve yerel idarelerin ağırlığı farklılaşabilmektedir. Ülkemizde Batılı anlamda yerel yönetim kuruluşları Tanzimat ile birlikte ortaya çıkmış olsa da yerel yönetimlerin kökleri daha eskilere dayanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde yerel kamusal hizmetler daha çok vakıflar eliyle yürütülmüştür.

Cumhuriyet Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nden miras alınan yerel yönetim yapılanması günümüze gelinceye kadar birçok kez reform sürecine tabi tutulmuştur. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nden günümüze yerel yönetimlerin yaşadığı değişimin bir kopuş değil aslında bir süreklilik arz ettiği temel fikrinden hareket edilerek yerel yönetimlerde yaşanan değişim ve reform sürecinin kısa bir tahlili yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Reform, Kamu hizmeti, Kent yönetimi

JEL Kodları: H1, H4, H7.

ABSTRACT

Effective and efficient presentation of public services is among the most important tasks of a state. Public services are provided by central and local administrations organized within the state. Local administrations are more functional in the presentation of local public services. According to the political and administrative structure of the states, the weight of the central and local administrations may differ in the presentation of public services. Local government institutions in the Western sense in our country have emerged together with the Tanzimat, but the roots of the local administrations are based on more ancient ones. Local public services in the Ottoman Empire were carried out mostly by foundations.

The local government structure inherited from the Ottoman Empire during the Republican Period was subjected to the reform process many times until today. In this study, a brief analysis of the process of change and reform experienced in local governments is being carried out by taking the basic idea that the Ottoman Empire is not a break with the change experienced by the local governments but rather with a continuity.

Keywords: *Local government, reform, public services, urban managent*

JEL Codes: *H1, H4, H7.*

[127] **Bülent Ecevit Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Farabi Kampüsü, Merkez, ozcansezer67@yahoo.com; Zonguldak/TÜRKİYE.**

*** Bu çalışmada yazarın "Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü" Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, SBE, 2008 eserinden yararlanılmıştır.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Yerel yönetimler insanların yerel ortak kamusal gereksinmelerini karşılamak için bir araya gelerek örgütlenmeleri sonucunda kendiliğinden ortaya çıkan yönetsel birimlerdir. Yerel yönetimlerin oluşum sürecinde halkın katılımı yani yerel demokrasi dediğimiz değerlerin önemli bir unsur olduğu ifade edilebilir. Avrupa'da daha çok "komün" geleneğinden yola çıkılarak oluşan yerel yönetimler, günümüzde kentsel kamusal hizmetlerin sunumunda tüm dünyada en önemli aktör konumundadırlar. Avrupa'da tarihsel bir geçmişe dayanan yerel yönetim ya da yerel demokrasi kavramı ülkemiz için daha yeni bir kavramdır. Yerel yönetimler Avrupa'da toplumun belirli gereksinmelerini karşılamak, belirli amaçlara ulaşmak için kendi tarihsel gelişmelerine koşut olarak ortaya çıkan yönetsel birimlerdir. Bu bağlamda Batıda oluşan bir yerel yönetim geleneğinden söz etmek mümkündür. Batıda halkın kendi kendini yönetme geleneğinden yola çıkarak oluşturulan bu kurumlar aynı zamanda bir yerel yönetim geleneğinin de oluşumunu sağlamıştır.

Osmanlı Devleti ve daha sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden yerel yönetim anlayışı konusunda "komün geleneği" ve "yerel demokrasi" geleneğinden söz etmek pek mümkün olmasa da Osmanlı'da bir yerel yönetim geleneğinin oluşmadığını söylemek pek doğru olmaz. Çünkü Osmanlıda halkın yerel gereksinmelerini kendi kendine karşıladığı, mahalle denilen bir organizasyon içerisinde kararların alındığı, vakıfların yerel hizmetleri gerçekleştirmedeki rolü ve sorumlulukları düşünüldüğünde yerel yönetim anlayışının varlığını kabul etmek gerekir.

İfade edildiği üzere yerel yönetimler siyasal, hukuki bir kavram ve sosyal-idari bir kurum olarak geç Ortaçağlar Avrupa'sının ürünü olarak değerlendirilmektedir. 12. yüzyıl Avrupa'sında başlayan ve günümüze kadar uzanan bir tarihsel olgu olarak yerel yönetimler, öz mali kaynaklarını kendi organlarının kararları doğrultusunda kullanan özerk bir mali idari yapıya sahip ve bu yapının tüzel kişilik kazanması yoluyla kentlerin özgürleşmesi ile birlikte günümüze kadar gelişimlerini devam ettirmişlerdir (Ortaylı, 1985:9). Osmanlıda ise Tanzimat ile birlikte bir idari birim olarak ortaya çıkan yerel yönetimler, Cumhuriyet Dönemine intikal etmiş ve gerçekleştirilen birçok reform süreci ile birlikte yerel hizmetlerin sunumunda giderek öne çıkarak önemlerini artırmışlardır.

1. Osmanlı Devleti'nde Yerel Yönetim Anlayışı ve Yerel Yönetimlerin Konumu

Osmanlı Devleti merkeziyetçi bir devlet yapılanmasına sahipti. Bu nedenle Batıdaki gibi "komün" geleneğinden gelen bir yerel yönetim anlayışı oluşmamıştır. Batıdaki gibi yerel yönetim kurumları Osmanlı'da daha geç oluşmuştur. Belediye ve yerel yönetim örgütleri 19. yüzyıldaki Tanzimat ve Islahat reformları sürecinde doğmuştur. Tanzimat öncesine kadar Osmanlı kentlerinde geleneksel idari yapı devam etmiş, belediye işleri ile idari işler birbirinden ayrılmamıştır. Osmanlı kentinin yönetimi ve yargı görevi, ilmiye sınıfından olan kadılara bırakılmıştı. Kadı tayin edildiği bölgede; yargının, kolluk işlerinin, mali görevlerin ve kent yönetiminin sorumlusuydu. Osmanlı Devleti'nde yerel yönetim birimleri kurulmadan önce vakıflar da kent hizmetlerinin yürütülmesinde ve halkın yerel gereksinimlerinin karşılanmasında önemli rol oymamışlardır. Yerel nitelikteki birçok görev vakıflar tarafından yerine getirilmiştir (Ortaylı, 1985:16).

19 yüzyılda Osmanlı kentleri, özellikle liman kentleri vasıtasıyla dış dünya ile ilişkilerinin gelişmesi sonucunda önemli yapısal değişiklikler geçirmiştir. Ülkenin değişmekte olan ekonomik, toplumsal ve yönetsel yapısına bağlı olarak, geleneksel kent yönetimlerinde değişim ve yeni bir örgütlenmeye gidilmesi kaçınılmaz olmuştur (Tekeli ve Ortaylı, 1978:16). Özellikle İstanbul'da kent hizmetlerinin yürütülmesinde karşılaşılan güçlükler ve yabancı diplomatların eleştiri ve istekleri sonucunda İstanbul'u modernleştirecek bir örgüte gereksinim duyulmuş ve Ağustos 1854'te yayınlanan resmi bir tebliğ ile İstanbul Şehremaneti kurulmuştur. İstanbul Şehremaneti başarılı olamamış ve daha sonra 14 belediye şubesine ayrılması önerilmiş ancak mali yetersizlikler nedeniyle sadece Galata-Beyoğlu bölgesinde Paris'teki "Altıncı Bölge" isminden esinlenerek 1858 yılında "**Altıncı Daire-yi Belediye**" adında belediye teşkilatı kurulmuştur. Yarı özerk yapısı, gelir kaynakları ve personeli ile Altıncı Daire-yi Belediye işletmeci belediyeciliğin ilk örneklerini vermiştir (Öner,2006:34). Bu tarihten sonra birçok farklı yerde belediye yönetimi kurulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda il özel idareleri de Tanzimat'tan sonra ortaya çıkmıştır. İl özel idarelerinin kuruluşuna yönelik ilk resmi belge 1864 yılında yürürlüğe giren "Teşkil-i Vilayet Nizamnamesi" dir. Bu

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Nizamname ile eyalet sisteminden il sistemine geçilmiştir. Bu düzenlemeyle mülki idarenin her kademesinde, üyelerinin bir kısmının seçimle iş başına geldiği idare meclisleri ortaya çıkmıştır. Vilayetler için iki türlü meclis oluşturulmuştur. Birincisi, "Vilayet İdare Meclisi", ikincisi ise, "Vilayet Umumi Meclisi" (il genel meclisi) dir. Vilayet Umumi Meclisi günümüzdeki il özel idaresinin de çekirdeğini oluşturmuştur.

Osmanlı yönetimi Fransa'daki yerel yönetim yapılanmasını esas alarak yerel yönetim birimi olarak belediye yönetimlerini oluşturmuştur. Burada amaç, batıdaki gibi özerk yerel yönetim kurumlarını yerleştirmek değildi. Merkezin yakın denetim ve gözetimi altında idari yönü ağır basan yerel yönetim modelini kurmaktı (Eryılmaz, 1997).

Osmanlı Döneminde Batıdan esinlenerek oluşturulan belediye örgütü gerek mali yetersizlikler gerekse personel ve diğer eksiklikler dolayıyla küçük ve geri kalmış şehirlerde önemli bir varlık gösterememiştir. 1877 tarihli Vilayet Belediye Kanunu bazı istisnalar dışında 1930 yılında yürürlüğe giren Belediye Kanunu'na kadar yürürlükte kalmıştır. 1876 sonrası Osmanlı bürokratik yapısına hakim olan merkeziyetçi anlayış doğrultusunda yerel yönetim anlayışından uzaklaşılmıştır (Coşkun ve Uzun, 1998:3706). Heper'e göre (1989:3); Osmanlı İmparatorluğu'nda çevrenin merkeze olan mutlak bağımlılığı, yerel güç odaklarının mekânsal açılardan kalıcı yetkilere sahip olamamaları ve batı tipi özgür kentlerin bulunmayışı yerel yönetim geleneğinin oluşmamasındaki en büyük engeller olarak belirtilmektedir.

2. Cumhuriyet Dönemi'nden Çok Partili Hayata Kadar Olan Dönem

Cumhuriyet Dönemi'nde Tanzimat Dönemi'nde oluşturulan yerel yönetim sisteminin mirasının geliştirerek devralındığı ifade edilebilir. Özellikle bu mirasın izleri, Cumhuriyet döneminde yerel yönetimlerin yapısında, mali ve karar organlarının oluşumunda farklılıkların olmayışı ile açıklanabilir. Tanzimat sonrası yönetim anlayışında ortaya çıkan merkeziyetçilik ve adem-i merkeziyetçilik tartışmalarında İttihat ve Terakki'nin liderlerinden Ahmet Rıza, devletçi, otoriter ve merkeziyetçi görüşü savunurken, diğer ittihatçı Prens Sabahattin ise "adem-i merkeziyetçi" yaklaşımı savunmuştur. Ahmet Rıza'nın başını çektiği grubun düşünceleri etkili olduğu için merkeziyetçi yönetim anlayışı resmi devlet politikası haline gelmiştir (Eryılmaz, 2002:14). Bu politika Cumhuriyet döneminde de etkisini sürdürmüş, merkeziyetçi bir anlayış yönetim sistemine egemen olmuş ve yerel yönetimleri güçlendirme konusunda temkinli davranılmıştır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra yönetim sisteminde Osmanlı'dan devralınan güçlü merkeziyetçilik özellikleri devam etti. Yerel yönetim, yetki devrinden çok merkezdeki yetkilerin aktarımına dayanmaktaydı. Bu durum, yerel yönetimler üzerinde çok ayrıntılı bir yönetsel vesayetin oluşturulmasına yol açmıştır. Bu vesayet, yerel yönetimlerin oluşumunda, kararlarında, işlemlerinde ve personeli üzerinde uygulanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında belediyecilik alanında çok fazla ilerleme kaydedilememiştir. Belediyeler, köyler, il özel idareleri merkezi idarenin taşra teşkilatı gibi işlev görmüşlerdir (Görmez, 1995:329). İlk dönemde Cumhuriyet rejimi belediyeleri mali olarak güçlendirmeye çalışmış ancak daha sonra verilen mali olanaklar yasal düzenlemelerle geri alınmıştır. Belediye kaynaklarının bir kısmı merkezi hükümete aktarılmıştır. Belediyecilik konusunda tutarlı bir politika izlenememiş, yapılanlar oldukça yüzeysel ve dağınık kalmıştır (Tekeli ve Ortaylı, 1978:33,37).

1930 yılında çıkarılan Belediye Kanunu'nda Tek Parti döneminin ideolojisi belediyelerin merkezi yönetimin doğal bir uzantısı olduğu yönünde bir anlayışı benimsemiştir. Bu dönemin belediyecilik anlayışının, "1580 sayılı Belediye Kanunu, Osmanlı belediyeciliği ve on yıllık Cumhuriyet belediyeciliği deneyimine rağmen büyük ölçüde Fransız belediyeciliğinden etkilendiği" (Görmez, 1997:108) belirtilmektedir. Belediye Kanunu'nun en önde gelen amacının tüm ülkede bayındır, uygar kentler yaratmak olduğu; getirilen sistemle belediye işlerinin devletin denetimi altında düzenli ve belirli bir plan içerisinde yürütüleceği ifade edilmiştir (Hamamcı, 1990:149).

3. Çok Partili Dönemden 1980'e Kadar Olan Dönem (1945-1980)

Tek partili dönemin sona erdiği ve çok partili bir sisteme geçildiği bu dönemde; İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri, köylerden şehirlere göçün başlaması, kentleşmenin hızlanması, belediyecilik ve imar planlaması konusundaki dünya çapındaki gelişmeler, Türkiye'de yerel yönetimleri etkilemiş, yapısal ve

işlevsel birtakım değişiklikler gündeme gelmiştir. Mekânsal hareketliliğin hız kazanması, uluslar arası alanda yaşanan gelişmeler sonucunda ülkelerin birbirlerinin yönetim konusundaki deneyimlerinden yararlanmaya başladığı, birbirlerini etkilediği bir sürece girilmiştir (Sezer, 2008:284).

Bu dönemde kent nüfusu geçmiş yıllara göre kıyaslandığında oldukça hızlı bir şekilde artmıştır. 1927'de nüfusun %16'sı kentlerde yaşıyor iken bu oran 1940'da %17.8'e; 1945'te %18.3'e; 1950'de %18.5'e yükselmiştir. 1950-55 dönemde ortalama %7.5'lik yıllık artışla kentleşme düzeyi %22.1'e yükselmiştir. 1950-60 döneminde ise %24.6 olmuştur. Belediye sayısı 1930'da 492 iken, 1945'te 583'e yükselmiştir. Bu sayının 1960'da 995'e yükselmesi kentleşmenin hızlanması ile açıklanabilir.

1970 ve özellikle 1973 sonrası dönemde yerel yönetimlerin gelişimine bakıldığında yerel yönetim hareketinin siyasal bir içerik kazandığını ve halkın yerel yönetimleri siyasal bir yapı ve alan olarak görmeye başladığı ifade edilebilir (Kazancı, 1983:36). Bu dönemde birçok büyük kentte ve taşra merkezlerinde belediye başkanlıklarını sosyal demokrat adaylar kazanmış ve bu dönemin belediyeciliği "sosyal demokrat belediyecilik hareketi," (Göymen, 1999: 67-83). "demokratik belediyecilik" (Kazancı, 1983: 37-45). ya da "demokratik yerel yönetim hareketi" (Tekeli, 1983: 9-11) şeklinde adlandırılmıştır. Ancak merkezi yönetimle yerel yönetimlerin farklı siyasal partilerin elinde olması nedeniyle kaynak açısından merkeze büyük ölçüde bağımlı olan belediyeler çok büyük sıkıntılar içerisine girmişlerdir. Merkezi yönetim, yerel yönetimler üzerindeki denetimini artırmak ve onları başarısızlığa sürüklemek için, belediyelerde kaynak arttırıcı önlemlere girişmedi. Bu kaynak darlığı bu dönemin belediyeciliğine iki ilke getirmiştir: (Gülöksüz ve Tekeli, 1990: 374-375) birincisi, "kaynak yaratıcılık", ikincisi ise "üretici belediyeciliktir.

Kaynak açısından oldukça kısıtlanan belediyeler kentsel hizmetleri bizzat kendileri yürütmeye ve hizmetleri doğrudan üretmeye başlamışlardır. Toplu konut girişimleri, kent içi yolcu taşıma hizmetleri, kent kurultayların toplanması, belediyelerin çevrecilik hareketine ön ayak olması, sosyal ve kültürel faaliyetlere girişmeleri, altyapı projeleri geliştirmeleri, tanzim satış mağazaları uygulamalarına geçilmesi, kendi kaynaklarını yaratacak uygulamalara girişilmesi bu dönemin belediyecilik anlayışının özellikleri arasındadır.

4. 1980 Sonrası Dönemde Yerel Yönetimler

Yerel yönetimlerin kamu yönetimi sistemi içindeki geleneksel rolü, 1980'lerden itibaren yaşanan gelişmelerin etkisiyle değişmeye başlamıştır. Yerel Yönetimlerin üstlendiği ve kendisine aktarılan sorumlukları ile kamu hizmetlerinin sağlanmasındaki rollerinde önemli değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Küreselleşmenin etkisini hissettirdiği ve tüm dünyada yerelleşme uygulamalarının görüldüğü bu dönemde, 1983 ANAP iktidarı ile birlikte ekonomide liberal politikaları uygulamaya geçiren Türkiye'de yerel yönetimler açısından önemli bir döneme girilmiştir. Dünyada birçok ülkede ortaya çıkan yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, kaynak ve sorumlulukların yerel yönetimlere devredilmesi, halkın yerel düzeyde katılımının sağlanması gibi gelişmeler 1980'lardan sonra yoğunluk kazanırken; Türkiye'de yerel yönetimler açısından bu gelişmeler çok daha gerilerden takip edilebilmiştir. 1980'lerde kısmi değişimler olsa da bu yetersiz görülmüş, 1990'lı yıllarda ise yerel yönetimleri güçlendirmeyi amaçlayan reform tasarıları sürekli gündeme gelmiş ancak bir türlü siyasi irade gösterilerek yaşama geçirilememiştir.

Bu dönemde yerel yönetimler açısından 1982 Anayasası'nda önemli düzenlemeler bulunmaktadır. 1982 Anayasası, yerel yönetimler açısından demokratik özgürlükleri sınırlayan ve kısıtlayan bir anlayışla düzenlenmiştir. Yerinden yönetime ağırlık veriliyor gibi görünse de yerinden yönetimi işlemez hale getirmeye yol açacak ağır vesayet hükümlerini de içermektedir (Çoker, 1992:3). "Yerel yönetimlere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır" ibaresi Anayasanın 127. maddesinde yer almakla birlikte, bu ilke uygulamada çok fazla anlam ifade etmemiştir. Bu anayasa ile merkezi yönetim güçlendirilmiştir. Yerel yönetimlerin organları, görevleri ve mali kaynakları üzerinde merkezi yönetimin vesayet yetkisi olduğu belirtilmiştir.

1990'lı yıllarda ise, 1980'lerin siyasal liberal öngörüleri ile birlikte, bu dönemde etkin olan küreselleşme süreci ile birlikte ulus devlet, otorite ve yetkilerinin bir kısmını ulus-üstü örgütlere, bir kısmını da yerel yönetimlere ve sivil topluma devretmek gibi çift yönlü bir baskı ile karşı karşıya gelmiştir. Bu gelişmeler yerel yönetimler üzerinde etkili olmuş ancak bu gelişmelere koşut bir yerel yönetim anlayışı oluşamamıştır (Aktel ve Memişoğlu, 2005:24).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

5. 2000 Sonrası Dönem ve Yerel Yönetimlerde Değişim

Türkiye'de yerel yönetimlerde değişim süreci 2000'li yıllardan sonra yoğun olarak hissedilmeye başlanmıştır. Bu tarihten önce de yerel yönetimler için reform olarak ifade edilebilecek birtakım düzenlemeler yapılmışsa da uygulamaya geçirilememiştir. Türkiye'de yerel yönetimlerin yapısal ve işlevsel anlamda önemli sorunları bulunmaktadır. Bu sorunlara çözüm arayışları 1990'lı yıllardan sonra küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin de etkisiyle giderek hızlanmıştır. Yerel yönetimlerde 2004 yılından sonra yapılan reformlarla önemli değişim ve dönüşümlerin gerçekleştiği görülmektedir. Bu değişim süreci yasal düzenlemelere de yansımıştır.

5.1. İl Özel İdarelerinde Yaşanan Değişim

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 2005 yılından önce yürürlükte olan 3360 sayılı Kanuna göre önemli değişiklikler getirmiştir. 5302 sayılı Kanun "il halkının mahalli nitelikteki ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişileri" olarak tanımlamıştır. Böylece il özel idarelerinin idari ve mali özerkliği sağlanmış oldu. Kanun öncesinde birçok yetki ve görevleri merkezi yönetimin taşra teşkilatındaki birimler tarafından gerçekleştirilen il özel idarelerinin görev ve yetkileri yeniden düzenlenmiştir. 5302 sayılı Kanunla il özel idareleri için öngörülen düzenlemelerle, günümüze gelinceye kadar bir yerel yönetim birimi olarak çok fazla önemsenmeyen il özel idarelerinin, örgüt yapısı, kendisine verilen görev ve sorumluluklar açısından gerçek bir yerel yönetim birimi haline getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. 5302 sayılı Kanunla il özel idarelerine belediye sınırları dışında ve il sınırları içerisinde olmak üzere birçok görev ve yetki verilmiştir. İl özel idaresi kanununda il genel meclisi güçlendirilmiş, valinin vesayet yetkileri azaltılmıştır. Böylece il özel idarelerinin idari açıdan özerklikleri arttırılmıştır.

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, yerel demokrasi ve katılım açısından il özel idarelerini güçlendirecek bazı mekanizmalara da yer vermiştir. 2012 yılında 6360 sayılı Kanun ile Büyükşehir Belediyelerinin sınırı il mülki sınırı olarak belirlenince 2014 yılından itibaren 30 ilde İl Özel İdareleri bütün teşkilatı ile birlikte kaldırılmıştır. Büyükşehir Belediyesi olmayan 51 ilde il özel idareleri varlıklarına devam etmektedir. 2004 yılında reform niteliğinde bir kanun olarak değerlendirilen 5302 sayılı Kanunla yetki ve görevleri açısından güçlendirilen il özel idarelerinin yeni düzenleme ile büyükşehir olan illerde kaldırılması yönetsel kademelerin azaltılması ve yetki ve görev çatışmalarına son verilmesi, yerel kamu hizmetlerinin tek elden sunulmasının yaratacağı mali etkinlik, büyükşehir belediyelerinin daha etkin ve kalite hizmet sunacağı beklentisi nedeniyle gerçekleştirildiği ifade edilmektedir.

Yeni düzenleme ile kaldırılan il özel idarelerinin yerine getireceği hizmetler bundan sonra sınırları il mülki sınırları olan büyükşehir belediyeleri tarafından gerçekleştirilecektir. Ancak kırsal alanlarda daha önce il özel idarelerinin gerçekleştirdiği hizmetlerin büyükşehir belediyeleri tarafından istenilen ölçüde gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği tartışma konusudur.

5.2. Belediyelerde Yaşanan Değişim

Türkiye'de belediyeler yerel yönetim birimleri içerisinde en işlevsel olanıdır. Nüfusun büyük çoğunluğu belediye sınırları içerisinde yaşamaktadır. Belediyeler, yerel kamu hizmetlerinin sunumunda önemli işlevlere sahiptirler. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile belediyelerin idari ve mali özerkliklerinin artırılması, yetki, görev ve işlevlerinin artırılmasını amaçlamıştır. Türkiye'de 2000'li yıllara kadar Avrupa ve Dünyadaki birçok ülkedeki uygulamaların tersine belediye sayısında sürekli bir artış yaşanmışken; 2004 yılındaki Kanunla birlikte belediye kurulabilmesi için asgari nüfus ölçütü 2 binden 5 bine çıkarılmıştır. Bunun en önemli nedeni ölçek ekonomilerinden yararlanmak ve hizmet maliyetlerini düşürmektir. Ancak bu düzenleme kırsal alan belediyelerini ortaya çıkarmış ve sorunları önleyemediği görüldüğünden alt kademedeki küçük belediyelerin kapatılması geniş ölçekli alan yönetiminin tek bir belediye kapsamında gerçekleştirilmesine yönelinmiştir (Topal, 2011:368-369). 2012 yılındaki 6360 sayılı Kanun ile Büyükşehir olan illerde Köylerin de tüzel kişiliğine son verilerek köyler mahalleye dönüştürülmüştür. Belde belediyeleri de kaldırılmıştır.

Günümüzdeki büyükşehir belediyesi yönetim modeli değerlendirildiğinde il mülki sınırlarının tamamına hizmet sunma yükümlülüğü olduğu söylenebilir. Türkiye'de farklı büyüklüklere ve sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarına rağmen bütün büyükşehir belediyeleri aynı kanun hükümlerine göre yönetilmektedir. Oysa ki farklı büyüklükteki belediyelerin; nüfusu, hizmet alanının büyüklüğü ve coğrafi koşulları, gelişmişlik düzeyi ve toplumun eğitim düzeyi gibi nedenlerle sorunları da farklılaşmaktadır. Bu sorunun çözümü için belediyelerin farklı yasal düzenlemelere ya da yönetim modellerine sahip olması gerekmektedir (Kösecik ve Özgür, 2005: 487). İl mülki sınırlarının tamamına hizmet götürmekle yükümlü olan büyükşehir belediyeleri bu hizmetleri karşılamakta güçlüklerle karşılaşacaktır. Bu nedenle kırsal alanlarda özellikle ilçe belediyelerinin kaynak, teknik personel ve donanım, araç gereç açısından güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Burada büyükşehir belediyelerinin daha çok koordinasyon rolü üstlenmesi gerekecektir. Ayrıca halkın karar süreçlerine katılımı açısından hizmette halka yakın olan birimle etkileşim içerisinde olması yerel demokrasi ilkeleri ile de daha çok örtüşecektir. 6360 sayılı yasa ile birlikte yerel alanda yönetsel kademelenme sayısının azaltılmasının yerelde demokrasi ve katılım düzeyi açısından bazı sorunlara yol açacağı belirtilmektedir. Özellikle kırsal alanlara hizmet götürme açısından belde belediyelerinin büyükşehirlerde kaldırılması yerel demokrasi ve hizmette halka yakınlık ilkesi açısından etkisini daha da hissettirecektir.

Büyükşehir belediyesi olmayan illerdeki (51 il) belediyelerin genel bütçe vergi gelirlerinden aldıkları pay %2.85'ten, %1.50'ye düşürülmüştür. Bu durum büyükşehir statüsünde olmayan diğer belediyelerin mali açıdan zayıflaması anlamına gelecektir. Dolayısıyla Büyükşehir Belediyeleri dışında yeterli kaynak ve imkânlara sahip olmayan belediyeler hizmet üretmekte zorlanacak, bu illerde yaşayan insanlar ise daha iyi imkânlar sunan büyükşehir belediyelerine göç etme eğiliminde olacaklardır.

Belediyeler için en önemli sorun yerel kamusal hizmetlerin en etkin, kaliteli ve verimli olarak nasıl sunulacağıdır. Bu doğrultuda belediyeler farklı hizmet sunum yöntemlerinden yararlanabilmektedirler. 2014 yılındaki 6552 sayılı Yasa ile belediyelere ve büyükşehir belediyelerine, hizmetleri özel sektörden sağlama yönünde önemli bazı yetkiler verilmiştir. Yasanın 10 maddesi ile kanun, tüzük ve yönetmeliklere göre istihdam edilen personelin yeterli nitelik ve sayıda olmaması durumunda yardımcı işlere ilişkin hizmetler için ihaleye çıkılabilmesine ilişkin genel bir yetki verilmiştir.

Kamusal kaynak kullanan ve bu kaynakları kamu hizmetlerinin sunumu için kullanması gereken belediyelerin denetimi konusu günümüzde çok önemli hale gelmektedir. Birçok hizmeti ihale yöntemi ile hizmet alımı şeklinde gerçekleştiren belediyelerin ihale kararları ile ilgili yolsuzluk iddiaları da son zamanlarda çok sık duyulmaktadır. Belediyeler üzerinde vesayetin azaltılması, mali özerkliklerinin artırılması olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilse de kamusal kaynak kullanan bu birimlerin daha şeffaf ve hesap verebilir olması, kaynakları hizmet sunumunda kullanıp kullanmadığının mali açıdan denetimi çok önemli hale gelmektedir.

SONUÇ

Osmanlı'dan günümüze yerel yönetimler, toplumsal, siyasi ve idari gelişmelere koşut olarak bir gelişim süreci ortaya koymuşlardır. Ülkelerin tarihsel gelişim süreci, siyasal gelenekleri, toplumsal, siyasal, ekonomik ve idari yapıları merkezi ve yerel yönetimler arasındaki ilişkilerde belirleyici olmaktadır. Dünyadaki birçok ülkede görev, yetki ve sorumluluklar merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında değişen şekillerde ve oranlarda paylaşılmaktadır. Ülkemizde Batılı anlamda bir yerel yönetim geleneği olmasa da kentsel hizmetlerin Osmanlı'da özellikle vakıflar tarafından gerçekleştirildiğini; günümüzdeki anlamda yerel yönetimlerin ise Fransa örnek alınarak geliştirildiğini ve Cumhuriyet Dönemi'ne intikal ettiğini söylemek mümkündür. 2000'li yıllara kadar yerel yönetimler üzerinde merkezin ağır vesayeti çok fazla hissedilmiş, yerel idarelerin gerçekleştirebileceği birçok hizmet merkezi idare kuruluşları tarafından yerine getirilmiştir.

Teknolojik gelişmelerin hızlanması, iletişim ve ulaşım imkânlarında meydana gelen gelişmeler, kentlerin büyümesine, nüfuslarının artmasına dolayısıyla kentsel kamu hizmetlerinin sayısının artmasına ve çeşitlenmesine neden olmuştur. Halkın yerel yönetimlerden daha kaliteli ve etkin hizmet beklentisi ile birlikte yerel demokrasi, katılım, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkelerinin öneminin artması yerel yönetimlerin 2000'li

yıllardan sonra dönüşüme uğramasına neden olmuştur. Bunun için ülkemizde yeni yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Yukarıda sözü edilen yasal düzenlemelerle birlikte ortaya çıkan gelişmelerin yerel yönetimler açısından yerel demokrasi, katılım, idari ve mali özerklik gibi birçok alanda olumlu etkileri olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Günümüzde yerel yönetim kademelenmesinde belediyeler özellikle büyükşehir belediyesi daha işlevsel bir model olarak kurgulanmaktadır. Tarihsel bir geçmişi ve geleneği olsa da il özel idareleri kaldırılmaktadır. Ancak kırsal alanlara hizmet götürme açısından Türkiye'de bölgesel farklılıklar nedeniyle farklı modellerin kurgulanması gerekmektedir. Denetim konusunda güçlüklerin olduğu, şeffaflık ilkelerinden uzaklaşma potansiyeli olan belediyelerin kamusal kaynakları sadece seçime endeksli siyasal meşruiyeti ile ilişkilendirmeleri bazı bölgelerde sorunlara yol açmakta; bu belediyeler kamusal kaynak kullanmalarına rağmen kamu hizmetlerini sunmada yetersiz görülmektedir.

Günümüzde yerel kamusal hizmetlerin sunumunda en önemli aktör olan belediyelerin gelirlerinin artırılması, bu gelirler içerisinde öz gelirlerinin oranının yüksek olması önem arz etmektedir. Görev ve hizmet alanları büyüyen, aynı zamanda hizmetleri çeşitlenen ve farklılaşan belediyelerin, büyükşehirlerde il mülki sınırlarının tamamında hizmete ulaşmayı kolaylaştırıcı, altyapı hizmetlerinde maliyetleri düşürücü, çevreyi koruyan, şeffaf ve hesap verebilir, hizmette halka yakınlık ilkesini dikkate alarak hizmetin niteliğine göre farklılaşan ve mekânsal özellikleri dikkate alan yeni hizmet sunum yöntemlerine sahip olması ve kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Aktel, M. ve Memişoğlu, D. (2005). "Yerel Yönetim Reformlarının Başarısızlık Nedenleri". Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-1 İçinde, Ed. H. Özgür-M. Kösecik, Ankara: Nobel Yayınları, 1-21

2. Coşkun, B. ve Uzun, T. (1998). "Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Niteliği ve Sorunları", *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı* V., 4 (2), Eylül-Aralık.

3. Çoker, Z. (1992). "Anayasa ve Yerel Yönetimler", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 1 (5), Eylül, 3-9.

4. Eryılmaz, B. (1997). Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılması, İstanbul: Birleşik Yayınevi.

5. Eryılmaz, B. (2002). "Belediyelerde Demokrasi Geleneği ve Değişim İhtiyacı", *Çağdaş Yerel Yönetimle*r, 11 (3), Temmuz, 6-21.

6. Görmez, K. (1995). "Türkiye'de Yerel Yönetim Reformu Üzerine", *Yeni Türkiye Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı*, Y.1, S.4, Mayıs-Haziran.

7. Görmez, K. (1997). Yerel Demokrasi ve Türkiye, Ankara: Vadi Yayınları.

8. Göymen, K. (1999). "Türk Yerel Yönetiminde Katılımcılığın Evrimi: Merkeziyetçi Bir Devlette Yönetişim Dinamikleri", *Amme İdaresi Dergisi*, 32 (4), Aralık. 67-83.

9. Gülöksüz, Y. ve Tekeli, İ. (1990). "1973-1980 Dönemi ve 1980 Sonrası Dönem Belediyeciliği", Türk Belediyeciliğinde 60.Yıl Uluslar arası Sempozyumu, Metropol İmar AŞ-IULA-EMME Yayını, 23-24 Kasım 1990, Ankara.

10. Hamamcı, C. (1990). "1930-1946 Tek Parti Dönemi Belediyeciliği: Genel Bakış", Türk Belediyeciliğinde 60. Yıl Uluslar arası Sempozyumu, 23-24 Kasım 1990, Ankara, Metropol-İmar AŞ-IULA-EMME.

11. Heper, M. (1989). "Introduction", Local Government in Turkey, Ed. M. Heper, London: Routledge, Chapman and Hall.

12. Kazancı, M. (1983). "Yerel Yönetimler Üzerine Birkaç Not", *Amme İdaresi Dergisi*, 16 (4), Aralık. 36-51.

13. Kösecik, M. ve Özgür, H. (Ed.) (2005). "Türkiye'de Orta Ölçekli Kentsel Alanların Yönetimi Sorunu", Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-I, Ankara: Nobel Yayınları.

14. Ortaylı, İ. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, Ankara: Hil Yayınları.

15. Öner, Ş. (2006). Türkiye'de Belediye Yönetimi, Ankara: Nobel Yayınları.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

16. Sezer, Ö. (2008), Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara, 2008.

17. Tekeli, İ. (1983). "Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi", *Amme İdaresi Dergisi*, 16 (2), Haziran. 3-22.

18. Tekeli, İ. ve Ortaylı, İ. (1978). Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi. Ed. Ergun Türkcan, Belediyecilik Araştırma Projesi, Türk İdareciler Derneği, Bilimsel Araştırma Dizisi-2, Birinci Kitap Ankara.

19. Topal, A. K. (2011). Kırsal Belediyelerde Optimal Büyüklüğü Belirlemeye Yönelik Bir Model Denemesi: Trabzon Örneği, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 31 (2), 367-380.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(27)

Bahar DEMİRCİ*; Yrd. Doç. Dr. Aysun Rabia HAMZAOĞLU BİRER**

MÜZİK EĞİTİMİ ANABİLİM DALINDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN MÜZİK DİNLEME VE ÇALMA ALIŞKANLIKLARI (NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

LISTENING TO MUSIC AND PLAYING INSTRUMENTS HABITS OF STUDENTS WHO STUDY AT DEPARTMENT OF MUSIC TEACHING (NIĞDE ÖMER HALISDEMIR UNIVERSITY SAMPLE)

ÖZ

Bu araştırma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin üniversite eğitimlerinin başlangıcı ve sonunda müzik dinleme ve çalma alışkanlıklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmış sorular öğrenciler tarafından cevaplandıktan sonra "içerik analizi" yapılmıştır.

Araştırma için, birinci sınıf (37) ve dördüncü sınıf (32), olmak üzere toplam 69 öğrenci ile görüşme yapılarak müzik dinleme ve çalma alışkanlıkları belirlenmiştir. Sonuç olarak birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin büyük çoğunluğunun en sık dinlediği müzik türü Klasik Batı Müziği olmasına karşın bu müzik türünü çalgılarıyla çalmadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Müzik Eğitimi, Çalgı Eğitimi, Müzik Dinleme Alışkanlığı.
JEL Kodu: I20.

ABSTRACT

This research was executed to indicate listening and playing habits of first grade and fourth grade students in their first and last year who study at Faculty of Education Music Department of Teaching Fine Arts of Niğde Ömer Halisdemir University. Through this aim, semi-structured interview form was prepared for students who continue their education at Teaching of Music Department in 2016-2017 Academic year to determine listening to music and playing instrument habits of first grade and senior students. After being answered by students, content analysis was done for questions.

For this research, listening and playing habits were determined by making interview with thirty-seven first grade students and thirty-two senior students which totals sixty-nine students. In conclusion, it was detected that first class students and senior students don't play classical music with an instrument although major of them listen to this kind of music.

Keywords: *Music, Music Teaching, Instrument Teaching, Listening to Music Habits.*
JEL Code: *I20.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

BÖLÜM I

1.GİRİŞ

"Müzik, sanat dallarından biri olmakla birlikte, bireyin kendini ve becerilerini geliştirmesi için bir araçtır. Müzikle ilgilenen kişi, akademik, kültürel ve sosyal alanlarda daha başarılı olmakta, kendine olan güveni artmaktadır. Müzik eğitimi sürecinde öğrencilerin diğer konu ve derslerdeki başarısına dikkat çekmektedir. Lehr'e göre müzik öğrenimi sırasında müzik, öğrenciye diğer konularda başarılı olma konusunda yardım etmekle kalmaz, ayrıca öğrencinin gelişimini de başka hiçbir konu alanının yapamayacağı kadar destekler" (Özmenteş, 2005, s.90).

"Bireysel olarak müzik, duygu ve ifadelerin çıkış noktası, insanın duygularını etkileyebilen, aynı zamanda iyileştirme gücü de bulunan bir terapi aracıdır. Müzik, bireysel ya da toplu olarak müzik ile uğraşan bireye entelektüel gelişim, ustalık ve duygusal tatmin sağlar. Müzik pek çok şekilde deneyimlenebilir. Dinleme, çalma ya da söyleme gibi bireysel etkinliklerin yanı sıra müzik, toplumda kelimelerin ötesine varan bir iletişim ve paylaşım aracıdır. Müzik, azınlıkların, küçük grupların ve etnik kültürlerin kendilerini ifade etme aracı olarak kullanılır. Her kültürdeki insanların kendi kimliklerini yaşatmak için kullandıkları araçlardan biri müziktir. İnsan biyolojisine çok yakın olan davranışlar tüm dünyada, farklı kültürlerde meydana gelen evrensel davranışlar olarak kabul edilmektedir. Müzik tam olarak bu ölçütü karşılamaktadır" (Özmenteş,2005, s.89-98).

"Müziğin bireyin varlığında ciddi bir rolü ve insan duyguları üzerinde güçlü bir etkisi vardır. Müzik dışındaki becerilerin gelişiminde müziğin etkilerine ilişkin yapılan araştırmalar müziğin birey üzerindeki etkilerini kanıtlar niteliktedir. Örneğin ilkokul çocuklarının konsantrasyonlarının arttırılması, duygusal ve davranışsal problemlerinin çözümünde onlara arka planda devamlı olarak müzik dinletmenin yararları görülmüştür. Çağımızda hızla gelişen teknoloji ve popüler kültür müzikte de etkilerini göstermektedir. Popüler kültür-yaşam tarzının kilit noktası, kitleleri ve özellikle gençleri yoğun biçimde etkileyen bir eğlence aracı olan müzik, bir sektör olarak bir çok kişiye geçim kaynağı olmakta, ekonomiyi büyük ölçüde etkilemektedir" (Özmenteş, 2005, s.91).

"Müzik eğitiminin bir boyutu olan çalgı eğitiminde çalgı öğrenme süreci, bir çalgıyı çalabilme becerisini gösterebilmek için bir takım becerilerin sistematik olarak kazanılmasıdır. Etkili bir çalgı eğitiminin gerçekleşebilmesi için çalgı eğitimi sürecinde müzik eğitiminin diğer boyutları olan işitme, ses ve yaratıcılık eğitimlerinin önemle üzerinde durulmalıdır. İnsanın günlük yaşamında, yaşadığı çevrede müzik her an onunla beraberdir. Kısaca insan hayatına kattığı zenginlikle müziğin insan yaşamında temel ve vazgeçilmez bir yeri olduğu gerçektir" (Özmenteş, 2005, s.89-98).

"Çalgı eğitimi, müzik eğitiminin diğer boyutlarıyla, özellikle işitme eğitimiyle bağlantılı olarak ele alınabilir. Çalgı eğitiminin işitme eğitimiyle paralel olarak yürütülmesi birçok açıdan önem taşımaktadır. Çalgı eğitiminde öğrenci, öncelikle dinlemeyi öğrenmelidir. Byo, çalgı öğrencileri için dinlemenin öneminden bahsetmekte ve müzik yapmanın en önemli şartının öncelikle dinlemeyi öğrenmek olduğunu belirtmektedir. İster toplu olarak ister bireysel olarak müzik yaparken öğrenci, önce kendi çalgısını, daha sonra kendisine eşlik eden ya da birlikte müzik yaptığı diğer çalgıcıları dinlemelidir. Öğrenciler çalgılarını çalarken aktif çalıcılar oldukları kadar aktif dinleyiciler de olmalıdırlar" (Özmenteş, 2005, s.94). "Çalgı eğitimi sürecinin verimli olabilmesi için bir takım niteliklere ihtiyaç vardır. Çağdaş anlamda çalgı eğitiminin üç ana niteliği; bilimsellik yani yapılan her işin bilimsel bir temele dayandırılması; geçerlilik yani öğrenilen her davranışın hayatta ve mesleki müziksel yaşantıda kullanılabilirliği; güzellik yani bireyin iç dünyasına yönelik estetik bir kaygı içermesidir" (Tanrıverdi, 1996, s.14).

"Müziği öğrenirken, deneyimlerken ve geliştirirken müziği iyi dinleyebilmek en temel unsurdur ve dikkatli müzik dinleyicileri yetiştirebilmek müzik eğitiminin önemli hedeflerinden biridir. Cavner ve Gould'a göre müziği dinleme sadece müziği öğrenmenin önemli bir parçası olarak kalmaz, ayrıca bütün müzikal ifadelerin oluşabilmesi için temel bir etkendir. Bununla beraber performans, doğaçlama, besteleme, düzenleme, eşlikleme gibi etkinlikler açısından kritik bir önem taşır. Çalgı eğitimcileri çalgı derslerinde öğrencilerin yaratıcılıklarını kısıtlamamalı, onları dersin ve eserin gerektirdiği ölçüde serbest bırakarak müziksel yaratıcılıklarını geliştirme çabası içinde olmalıdır" (Özmenteş, 2005, s.97).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"Keman eğitimcisi olarak, öğrencilere gereken teknik altyapıyı kazandırdıktan sonra, onları gerekli etüd ve eserlerle eğitirken aynı zamanda farklı müzik türlerini, özellikle dinlemekten keyif aldığı müzikleri çalmaya teşvik etmek öğrencinin kendine güveninin artması, çalgısına ayırdığı zamanın artması ve çalgısına olan bağlılığını arttırmakta ve korumakta faydalı olabilir. Çoğu akademisyenin öğrencilik yıllarında karşılaştığı "tekniğin bozulması, entonasyon sorunu yaşama" gibi endişelerden artık uzaklaşmak gereklidir" (Hamzaoğlu-Birer, Angı, 2013, s.30).

BÖLÜM II
2.YÖNTEM

Araştırma betimsel tarama modeli ile yapılmıştır. "Tarama modelleri, geçmişteki veya mevcut durumu olduğu gibi betimlemeye çalışan bir araştırma çeşididir. Bu çalışmalarda olayı değiştirme ve etkileme çabasına girilmez. Olay veya birey olduğu gibi gözlemlenir" (Karasar, 2000, s.77). "Bu tür araştırmalar belli bir evrende araştırılması istenen karakteristiklerin ne kadar sıklıkta bulunduğunu; bunların sayım ve dökümünü ortaya koymaya çalışır" (Aziz, 1994, s.28). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde, önceden belirlenmiş sorular bulunmaktadır. Ancak, görüşülen bireylerin cevaplarına herhangi bir sınırlama getirilmez. Yıldırım ve Şimşek (2003), "yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin araştırmacıya sunduğu en önemli kolaylığın, görüşmenin önceden hazırlanmış görüşme protokolüne bağlı olarak sürdürülmesi nedeniyle daha sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi sunması olduğunu belirtir". Araştırmada, 2016-2017 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalı birinci ve dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrencilerin müzik dinleme alışkanlıkları ile çalgılarıyla çaldıkları müzik türünü belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme uygulanmıştır.

Görüşme soruları öğrencilere yöneltilerek cevaplar yazılı olarak kaydedilmiştir. Cevapların içerik analizi yapılarak frekans-yüzde tablosu oluşturulmuştur.

BÖLÜM III
3.BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda uygulanan görüşme sonuçları tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

Tablo1. 1. Sınıf Öğrencilerinin En Sık Dinlediği Müzik Türleri

Soru 1. En sık dinlediğiniz müzik türü nedir?		
Cevap	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
Klasik Batı Müziği(K.B.M.)	23	62,1
Geleneksel Türk Sanat Müziği(G.T.S.M.)	6	16,2
Geleneksel Türk Halk Müziği(G.T.H.M.)	2	5,4
Yerli Popüler müzik	2	5,4
Fantezi Müzik	1	2,7
Klasik Rock Müzik	1	2,7
Heavy Metal Müzik	1	2,7
Arabesk Müzik	1	2,7
Toplam	**37**	**100**

Tablo 1'e bakıldığında, 1. sınıf öğrencilerinin %62,1'inin K.BM, %16,2'sinin G.T.S.M, %5,4'ünün G.T.H.M, %5,4'ünün Yerli Pop Müzik, %2,7'sinin Fantezi Müzik, %2,7'sinin Klasik Rock Müzik, %2,7'sinin Heavy Metal Müzik, %2,7'sinin Arabesk Müziği daha sık dinlediği görülmektedir.

Tablo2. 4. Sınıf Öğrencilerinin En Sık Dinlediği Müzik Türleri

Soru 1. En sık dinlediğiniz müzik türü nedir?

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Cevap	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
K.B.M.	20	62,5
G.T.H.M.	4	12,5
G.T.S.M.	3	9,3
Yerli Pop Müzik	3	9,3
Arabesk Müzik	2	6,2
Toplam	**32**	**100**

Tablo 2'e bakıldığında, 4. sınıf öğrencilerinin %62,5'inin K.B.M, %12,5'inin G.T.H.M, %9,3'ünün G.T.S.M, %9,3'ünün Yerli Pop Müzik, %6,2'sinin Arabesk Müzik dinlediği görülmektedir.

Tablo3. 1. Sınıf Öğrencilerinin Çalgılarıyla En Sık Çaldığı Müzik Türleri

Soru 1. Çalgınızla en sık çaldığınız müzik türü nedir?		
Cevap	**Frekans (f)**	**Yüzde(%)**
Yerli Pop Müzk	9	24,3
G.T.H.M.	7	18,9
Türkçe Rock Müzik	3	8,1
Yabancı Pop Müzik	3	8,1
G.T.S.M.	2	5,4
K.B.M.	2	5,4
Jazz Müzik	2	5,4
Klasik Rock Müzik	2	5,4
Arabesk Müzik	2	5,4
Fantezi Müzik	1	2,7
Slow Pop Müzik	1	2,7
Flamenko	1	2,7
Heavy Metal Müzik	1	2,7
Özgün Müzik	1	2,7
Toplam	**37**	**100**

Tablo 3'e bakıldığında, 1. Sınıf öğrencilerinin %24,3'ünün Yerli Pop Müzik, %18,9'unun G.T.H.M., %8,1'inin Türkçe Rock Müzik, %8,1'inin Yabancı Pop Müzik, %5,4'ünün G.T.S.M, %5,4'ünün K.B.M, %5,4'ünün Jazz Müzik, %5,4'ünün Klasik Rock Müzik, %5,4'ünün Arabesk Müzik, %2,7'sinin Fantezi Müzik, %2,7'sinin Slow Pop Müzik, %2,7'sinin Flamenko, %2,7'sinin Heavy Metal Müzik,%2,7'sinin Özgün Müziği çalgısıyla çaldığı görülmektedir.

Tablo4. 4. Sınıf Öğrencilerinin En Sık Çaldığı Müzik Türleri

Soru 1. En sık çaldığınız müzik türü nedir?		
Cevap	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
Yerli Pop Müzik	14	43,7
Arabesk Müzik	6	18,7
G.T.H.M.	5	15,6
Türkçe Rock Müzik	3	9,3
Yabancı Pop Müzik	2	6,2
G.T.S.M.	2	6,2

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Toplam	**32**	**100**

Tablo 4'e bakıldığında, 4. sınıf öğrencilerinin çalgısıyla %43,7'sinin Yerli Pop Müzik, %18,7'sinin Arabesk Müzik, %15,6'sının G.T.H.M, %9,3'ünün Türkçe Rock Müzik, %6,2'sinin Yabancı Pop Müzik, %6,2'sinin G.T.S.M çaldıgı görülmektedir.

Tablo5. En Sık Dinlediği Müzik Türünü Çalgısıyla da Çalan Öğrenciler (1.Sınıf)

Çalgısıyla Çalan Öğrenciler 13 öğrenci
Çalgısıyla Çalmayan Öğrenciler 24 öğrenci
Toplam 37
(1. Sınıf)

Cevap	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
G.T.S.M.	3	23,0
K.B.M.	2	15,3
G.T.H.M.	2	15,3
Yerli Pop Müzik	2	15,3
Fantezi Müzik	1	7,6
Heavy Metal Müzik	1	7,6
Türkçe Rock Müzik	1	7,6
Arabesk Müzik	1	7,6
Toplam	**13**	**100**

Tablo 5'e bakıldığında, 37 kişilik 1. Sınıf öğrencilerinden 13 kişinin en sık dinlediği müzik türünü aynı zamanda çalgısıyla da çaldığı görülmektedir. Bu 13 öğrencinin %23,0'ü G.T.S.M., %15,3'ü K.B.M., %15,3'ü G.T.H.M., %15,3'ü Yerli Pop Müzik, %7,6'sı Fantezi Müzik, %7,6'sı Heavy Metal Müzik, %7,6'sı Türkçe Rock Müzik, %7,6'sı Arabesk Müziği hem dinleyip hem de çalgısıyla çaldığı görülmektedir.

Tablo6. En Sık Dinlediği Müzik Türünü Çalgısıyla da Çalan Öğrenciler (4. Sınıf)

Çalgısıyla Çalan Öğrenciler 4 öğrenci
Çalgısıyla Çalmayan Öğrenciler 28 öğrenci
Toplam 32
(4. Sınıf)

Cevap	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
G.T.H.M.	3	75
G.T.S.M.	1	25
Toplam	**4**	**100**

Tablo 6'ya bakıldığında, 32 kişilik 4. Sınıf öğrencilerinden 4'ünün en sık dinlediği müzik türünü aynı zamanda çalgısıyla da çaldığı anlaşılmaktadır. Bu 4 öğrenciden %75'inin G.T.H.M., %25'inin ise G.T.S.M.'ni hem dinleyip hem de çalgısıyla çaldığı görülmektedi

BÖLÜM IV
4. SONUÇ VE ÖNERİLER
4.1. Sonuçlar

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Araştırmanın bu bölümünde, bulgular ve yorumlara dayalı olarak oluşturulan sonuçlar yer almaktadır. Araştırmanın sonuçları şu şekilde maddeleştirilip yorumlanabilir:

1. Alt Probleme Yönelik Sonuçlar

Tablo 1'e göre birinci sınıf öğrencilerinin büyük çoğunluğunun (% 62,1) K.B.M. dinlediği görülmektedir.

Tablo 2'ye göre dördüncü sınıf öğrencilerinin de büyük çoğunluğunun (% 62,5) K.B.M dinlediği görülmektedir.

Tablo 1 ve Tablo 2'de hem birinci sınıf , hem de dördüncü sınıf öğrencilerinin K.B.M.'ni daha sık dinlediği dikkat çekmektedir.

2. Alt Probleme Yönelik Sonuçlar

Tablo 3'de birinci sınıf öğrencilerinin çalgısıyla en sık çaldığı müzik türünün (%24,3) Yerli Pop Müzik olduğu görülmektedir. Birinci sınıf öğrencilerinin büyük çoğunluğunun K.B.M. dinlemesine karşın çalgısıyla çalmadığı söylenebilir.

Tablo 4'e göre dördüncü sınıf öğrencilerinin çalgılarıyla en sık (%43,7) Yerli Pop Müzik çaldığı görülmektedir. Dördüncü sınıf öğrencilerinin de en sık dinledikleri müzik türü K.B.M. olmasına karşın, çalgısıyla çalmadığı söylenebilir.

Hem birinci hem de dördüncü sınıf öğrencilerinin K.B.M.' ni daha sık dinlediği ama çalgısıyla çalmadığı görülmüştür.

3. Alt Probleme Yönelik Sonuçlar

Tablo 5'e göre birinci sınıf öğrencilerinin sadece %35,1' inin en sık dinlediği müzik türünü aynı zamanda çalgısıyla da çaldığı görülmektedir. Bu öğrencilerin %23'ü G.T.S.M.'ni hem dinleyip hem de çalmaktadır.

Tablo 6'ya bakıldığında dördüncü sınıf öğrencilerinin sadece %12,5'inin en sık dinlediği müzik türünü aynı zamanda çalgısıyla da çaldığı görülmektedir. Bu öğrencilerin %75'inin G.T.H.M.'ni hem dinleyip hem de çaldıkları görülmüştür.

Hem birinci hem de dördüncü sınıf öğrencilerinin çoğunluğunun K.B.M. dinlemelerine karşın çalgılarıyla bu müzik türünü çalmadığı, birinci sınıflarda G.T.S.M., dördüncü sınıflarda ise G.T.H.M. dinleyen öğrencilerin bu türleri aynı zamanda çalgılarıyla da çaldıkları görülmüştür.

"Müzik eğitimine tür olarak bakıldığında bu eğitimin müzik eğitiminden mesleksel müzik eğitimine doğru yoğunlaşıp derinleştiği görülmektedir (Uçan,2005: 108). Yoğunlaşan bu eğitim süreci, müzik dinlemeye yaklaşımı da değiştirip geliştirmektedir. Mesleki müzik eğitiminin kazanımları doğrultusunda müzik türleri ile ilgili gereken bilgi birikimi sağlanmalıdır. Çünkü "İnsanın içinde bulunduğu genel müzik çevresiyle bütünleşmesini sağlamada hiçbir müzik türü tek başına yeterli değildir" (Uçan, 2005: 110). Öğrenciler müzik öğrenimlerine başlarken dinledikleri ve çaldıkları müzik türleri çeşitlilik gösterirken öğrenim süresinin sonunda bu çeşitlilik değişebilmektedir.

Tüm bu sonuçlara bakıldığında, müzik eğitimi alan öğrencilerin, günlük hayatta dinlediği müzik türlerini çalgısıyla çalmak gibi bir isteği olmadığı hatta bazı öğrencilerin dinlediği ve çaldığı müzik türü arasında bir ilişkinin olmaması, çalgı eğitimindeki birikimini kişisel beğenisi için kullanamadığı sonucunu göstermektedir ve bu sonuç, çalgı eğitimcisi olan her akademisyeni düşündürmelidir.

4.2. Öneriler

Bu çalışmanın Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri'nde ve Türk ve Batı Müziği Konservatuvarlarında tekrarlanmasının, sebeplerinin araştırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Öğrencilerin dinlediği müzik türlerinin belirlenmesi ve çalgıları ile bu müzik türlerinde basit şarkıları çalmaya teşvik edilmesinin öğrenciyi çalgısına daha da bağlayacağı ve çalışma saatlerini arttıracağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın, çalgılara göre gruplanarak da araştırılması önerilir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

BÖLÜM V
KAYNAKÇA

1. Aziz, A. (1994). *Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim.* Turhan Kitabevi, Ankara.
2. Akman, G.N. (2014). *Nicel ve nitel araştırma yöntemleri.* Afyon Kocatepe Ünversitesi.
3. Hamzaoğlu-Birer, A., Angı E. (2013). Keman Öğrencilerinin Müzik Dinleme ve Çalma Alışkanlıkları (Niğde Üniversitesi Örneği). *Sanat Eğitimi Dergisi,* 1(2) s.18-31.
4. Karasar, N. (2000). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Nobel Yayınları, Ankara.
5. Özmenteş, S. (2005). Müzik Eğitiminin Boyutları ve Çalgı Eğitimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi. 6(9)*
6. Tanrıverdi, A. (1996). Mesleki Müzik Eğitiminde Çalgı Öğretim Programının Önemi ve Yeri. *Filarmoni Sanat Dergisi. S*ayı 14.
7. Tan, H. (2016). *Güzel sanatlar lisesi öğrencilerinin müzik öğretmenliği mesleğine yönelik tutumlarının incelenmesi.* (Yayımlanmamış Y.L.T). Niğde Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
8. Uçan, A. (2005). *Müzik Eğitimi.* (3.Baskı). Ankara: Evrensel Müzikevi.
9. Yıldırım, A., Şimşek, H., (2003). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri.* Seçkin Yayınevi, Ankara.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(28)

Doç. Dr. Enis TULÇA

BİR HATIRATIN 96 YILLIK BİLİNMEYEN YOL HARİTASI[128]

THE UNKNOWN ROADMAP FOR 96 - YEAR MEMOIRS

ÖZ

‘’Enver Paşa Trablus’ta’’ başlıklı elyazması, Paşa’nın 1918’de Münih’te Almanca yayınlanan ‘’Um Tripolis’’ başlıklı kitabının 1918-1919 yıllarında, Lahey Askeri Ataşesi Yarbay Nuri Conker tarafından yapılan Türkçe’ye tercümesi ve eklenen notlardan oluşuyor. Son sayfaya ‘’Türkçe’ye tercümesi: Şubat 1919, Lahey’’ notu düşülmüş. Elyazmasının bazı sayfalarında ‘’Lahey Sefareti Askeri Ateşeliği’’anteti görülüyor. Ama bu elyazmasını ilginç kılan kenarına Nuri Conker ve özellikle yıllar sonra oğlu Mahmut Cahit Conker’in tarafından düşülen notlar olduğu görülüyor.

Nuri Bey’in daha ölçülü düştüğü notların zamanı tam olarak bilinmemekle birlikte hatıratın uzun yolculuğu sırasında eline geçtiğinde 1960 yılında oğlu Diplomat Mahmut Bey tarafından düşülen notlar Enver Paşa hakkında son derece eleştirel ve ilginç. Bu hatırat ve ekleri notları 2013 yılında Doç.Dr.Enis Tulça’nın eniştesi ve Nuri Bey’in en büyük oğlu merhum Büyükelçi Orhan Conker’in evinde bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hatırat, Enver Paşa, yorum, eleştiri.

ABSTRACT

Manuscript entitled “Enver Pasha in Tripoli” consists of translation of Pasha's book entitled “Um Tripolis” published in German in Munich in 1918 into Turkish by Hague Military Attaché Commander Nuri Conker in 1918-1919 and also the additionals notes. On the last page there is a note that “Translation in Turkish: February 1919, Hague”. On some pages of the manuscript, letterhead of "The Military Attaché of the Embassy of The Hague" can be seen. However it is seen that notes was written by Nuri Conker and especially by his son Mahmut Cahit Conker after many years makes this manuscript interesting.

Time of Mr. Nuri’s notes are not fully known, but notes written by his son, Diplomat Mr. Mahmut when he gets the memoirs during after long journey in 1960, are extremely critical and interesting about Enver Pasha. These memoirs and attached notes were found in 2013 in the house of the late Ambassador Orhan Conker who is the eldest son of Mr. Nuri and the oncle of Assoc. Dr. Enis Tulça’s.

Keywords: *memoirs, Enver Pasha, comment, criticism.*

[128] **Enis Tulça-Emre Öktem, ‘’Conker’lerin kaleminden Enver Paşa’nın Trablusgarp Hatıratına Yorumlar’’, Toplumsal Tarih, Sayı:286, 2017**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Enver Paşa'nın Trablusgarp Hatıratının Yol Haritası

Sabri Tulça[129], Enis Tulça'nın büyük amcasıdır. Romanya Dobruca bölgesinde İsakça'lı olup Transilvanyalı Romen Anişoara Tulça[130] ile evlidir. Sabri Bey Dobruca'nın kuzey doğusunda Kilye'den Enver Paşa ailesinin Kilyeli kolu ile tanışmaktadır. Romen ordusunda subaydır. Kral 1.Carol ve Kral Ferdinand dönemlerinde Kraliyet sarayı Muhafız alayında görev yapmış ilk Türk azınlık mensubu subaydır.[131] Talat Paşa'nın 1914'de Kral 1.Carol vefat etmeden gerçekleştirdiği Bükreş ziyaretinde Romen tarafında heyette hazır bulunmuştur. Daha sonra Birinci Dünya savaşı sırasında Romen ordusunda Bulgar cephesinde bir birliğin başında sorumlu subay iken Bulgarlara esir düşer. Bulgarlar ve bölgedeki Alman komutanlar bir Romen birliğinin başında Türk subayını görünce şaşırırlar. Romen askerler esir alındıktan sonra Sabri Bey için ne yapılacağına karar verilemez. Almanya ile Osmanlı Devleti bu savaşta müttefiktir. İstanbul'a telgrafla durum iletilmeye karar verilir. Sabri Bey "Enver Paşa ve Talat Paşa temas edilirse her ikisi de benim hakkımda bilgi verebilirler" der. Nitekim İstanbul'dan gelen cevapta Sabri Bey'in İstanbul'a gönderilmesi uygun görülür. Romenler bu ayrılışı tabii ki tasvip etmez. Anişoara Tulça da bilahare İstanbul'a gelir ve bir daha Romanya'ya gidemezler.

Anişoara - Sabri Tulça Türkiye'ye geldikten sonra 1920 senesinin Mart ayında Ankara'ya giderler. Aynı yılın sonbaharına kadar Ankara'da Sabri Bey Mustafa Kemal ile yakın temasta kalır. Hatta Ankara Taşhan'da zor şartlarda ikamet etmeye başladıktan sonra Mustafa Kemal, Sabri Bey ve eşine Ankara Gar Binasındaki evin alt katını "Bir Avrupalı hanım böyle zor şartlarda ikamet edemez" diyerek tahsis eder.[132] Mustafa Kemal Sabri Bey'i 1920 sonbaharından itibaren Rusya'da görevlendirir. Türkiye tarafında İnebolu merkezli, Tevfik Rüştü Aras[133] ve Saim Önhon Paşa[134], Rusya tarafında ise Sabri Tulça, Rusya'dan Anadolu'ya İstiklal savaşı sırasında gerçekleşecek yardımları organize edeceklerdir.[135] Diğer taraftan Sabri Bey'in Rusya'da iken Enver Paşa ile de temasları sürer. Bu buluşmalarından birinde Enver Paşa, Moskova'da, Sabri Bey ve Anişoara'nın kuru kalem birer portresini çizip her ikisine imzalar.[136] İşte Anişoara hanım, 1921 yılında Rusya'da Enver Paşa'nın kendisine emanet ettiği bu hatıratı 1957 yılında yeğeni Cavit Tulça[137], Orhan Conker'in baldızı Ayşe Sıdıka Akaygen[138] ile evlendikten sonra aile ile tanıştığında kendisine, Orhan Bey'e teslim eder.[139] Bu Hatırat teslimatı buluşmasına bugün hayatta olan Orhan Conker'in kızı Naime Conker Yaramanoğlu şahit olmuştur. Aslında Anişoara Tulça'da bir diğer önemli hatırat daha vardır. O hatıratı kendisi Romence yazmış, 1918'de Türkiye'ye geldikten sonra Atatürk ile olan temasları, ve Rusya'daki dönemi anlatan bu metni de 1961 yılında Enis Tulça'nın babası Cavit Tulça'ya teslim etmiştir. Bu Romence hatırat 2016 yılında Bükreş'te Corint yayınevi tarafından yayınlanmıştır.[140]

---

[129] **Sabri Tulça (İsakça- Romanya 1894- İstanbul 1957).**
[130] **Anişoara Tulça (Romanya, ö. İstanbul 1968).**
[131] **Archivele Militare – Memoriul căpitanului Sabri Ali İsmail (Romanya Piteşti Askeri Arşivleri - Albay Sabri Ali İsmail'in sicil dosyası).**
[132] Enis Tulça, Dobrucalı Cavit Bey'in Hatıraları ve Türk-Romen Diplomatik Arşiv Belgeleri, Simurg, İstanbul 2015, s.37.
[133] Dr. Tevfik Rüştü Aras (Çanakkale 1883-İstanbul 1972), Dışişleri Bakanı, Milletvekili.
[134] Saim Önhon (1892-1968): Asker, Siyasetçi, Emekli Büyükelçi Candemir Önhon'un babası.
[135] Saime Yüceer, Milli Mücadele Yıllarında Ankara-Moskova İlişkileri, Ekin Yayınevi, Bursa, 1997, s.83, 218-219; Ahmet Bedevi Kuran, Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele III, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1959, s.805-812.
[136] Ekteki portre, Anişoara Tulça.
[137] Cavit Tulça (İsakça- Romanya 1913-İstanbul 2006): İşadamı.
[138] Ayşe Sıdıka (Akaygen) Tulça (İstanbul 1924- …).
[139] Anişoara Tulça'nın Orhan Conker'e bu hatıratı teslim gününde kızı Naime Conker Yaramanoğlu da hazır bulunmuştur.
[140] Enis Tulça ve Florin Turcanu, Dragoste şi Revoluţie – Amintirile Unei Românce în Turcia Lui Kemal Atatürk (Aşk ve Devrim – Kemal Atatürk'ün Türkiye'sinde bir Romen Kadının Hatıraları).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Enver Paşa ile ilgili el yazması hatıratın Orhan-Zafire Conker'in evinde uzun süre kalması sebebi muhtemelen Orhan Conker'in hatırat üstünde hem babasının önceden, hem de 1957 ile vefat ettiği 1964 senesi arasında kardeşi Mahmut Conker[141]'in 1960 yılında not düştüğü görüş ve mütaalaarı olması ve bunların mahrem kalmasını istemiş olması olabilir.

1975 yılında Büyükelçi Orhan Conker vefat edince bu sebepten taa 2013'e, Zafire hanımın da vefatına kadar bu hatıratın izi sürülmemiştir. Ancak 2013 sonrası yıllardır İngiltere'de yaşayan oğulları ve maalesef bu sene kaybettiğimiz Mehmet Conker[142] kütüphaneyi taraması sırasında bu hatıratı bulmuş ve vefatından önce kardeşi Naime Conker Yaramanoğlu ve Enis Tulça'ya teslim etmiştir. Böylece hatıratın Anişoara Tulça'ya teslim edildikten sonraki yaklaşık bir asırlık yol haritası tamamlanmıştır.

Nuri Conker, Atatürk'ün Selanik'ten, mahalle, okul, daha sonra rüştiye, İdadi ve Harbiye'den yakın arkadaşıdır. Nedime hanım ile evlendikten sonra Selanik düşmeden 1910 doğumlu Orhan ve 1911 doğumlu Mahmut isminde ilk iki çocuğu ve daha sonra Selanik düştükten sonra göç edilen Türkiye'de diğer iki çocuğu Kıymet (Tesal) ve Ali dünyaya gelmiştir. Mustafa Kemal ile Trablusgarp ve Çanakkale savaşlarında aynı cephede yer almışlardır. Nuri Bey 1882 doğumlu olup Ocak 1937'de Ankara'da vefat etmiştir. Askerlik mesleğinden 1927 yılında ayrılıp daha sonra Milletvekili, Meclis Başkan Vekili, Serbest Cumhuriyet Fıkrası'nın Genel sekreterliğini yapmıştır. Atatürk ile olan yakınlık derecesi bilinen Nuri Bey'in aile içinde anlatılan bir başka hikayesi ise karşılıklı bir yemek sonunda tatlı safhasında muhallebi yerlerken birbirlerine birkaç kaşıkta bir karşılıklı muhallebi fırlatmaları hikayesidir.

[141] Mahmut Conker: Nuri Conker'in ikinci çocuğu (Selanik 1911-Ankara 1964).
[142] Mehmet Conker (Ottawa- Kanada 1945-İstanbul 2017): Büyükelçi Orhan Conker'in oğlu.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Büyük oğlu Orhan 1931 yılında Galatasaray Lisesi Ticaret kısmından mezun olmuş, yüksek tahsilinden sonra Liege Üniversitesi'nde Doktora yapmıştır. 1930'lu yıllarda Türkiye ekonomisi üzerine kitaplar yazmıştır. Kardeşi Mahmut gibi Hariciye Vekâletine 1930'ların sonunda meslek memuru olarak girmiştir. İlk dış görevi Kahire Büyükelçiliğidir. 1941 yılında Almanlar Yunanistan'ı işgal edince Yunan Hükümeti sürgüne Kahire'ye yerleşir. Atina Büyükelçisi Enis Akaygen de sefaret kapatıldıktan sonra aldığı talimatla yanına sefaretten genç bir meslek memuru ve Orhan Conker'in de akranı olan Necdet Kent[143]'i alıp Kahire'ye Yunan hükümeti yanına görevine devam etmeye gelir. İşte Orhan ve Enis Akaygen'in ortanca kızı Zafire bu ortamda Kahire'de tanışırlar ve 1944 yılında evlenirler.

Nuri Conker 1937'de vefat ettiğinden bu izdivacı görememiştir. Orhan Conker daha sonra merkez görevleri dışında Ottawa, Kopenhag, Halep, Londra ve en son Dakar Büyükelçiliği yapar. 1975 Ocak ayında, Dışişleri Bakanlığından emekli olacağı yıl merkez görevinde iken Ankara'da vefat eder.

Enver Paşa hatıratında 1960 yılında yazılan not ve görüşlerini okuduğumuz Mahmut Conker ise Orhan Conker'den bir yaş küçük olup babası Nuri Bey'in vefat ettiği sene, Ağustos 1937'de Hariciye Bakanlığında göreve başlamıştır. Ancak daha önce 18'li yaşlarında tüberküloz hastalığı sebebiyle Davos'ta İsviçre'de tedavi gördüğü ve bu sebepten diğer kardeşleri gibi Galatasaray Lisesi'nde bir süre okusa da hastalığının tedavisi açısından İsviçre'ye geldiğini bilmekteyiz. Ne garip bir tesadüftür ki 1929 Noel'ine İsviçre'de çekilen bir fotoğrafta babası Nuri Bey'in sonradan dünürü olacak olan Büyükelçi Enis Akaygen'in en büyük kızı Jale de aynı hastalık tedavisi nedeniyle Davos'ta bulunduğundan bir partide aynı resim karesinde olan bu iki gençten Jale de tıpkı Mahmut gibi daha sonra 1936 yılında Viyana Büyükelçiliğimizin çatısından bahçeye atlayarak intihar etmiştir. Mahmut Conker Dışişleri Bakanlığında göreve başladıktan sonra ilk aylarında Doktora tahsili için izin alıp 1938 Ocak ayında Lozan Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Montreux Boğazlar sözleşmesi üzerine Fransızca Doktora tezini savunmuş ve bu tez aynı yıl içinde Lozan'da Held yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Ağabeyi Orhan gibi müstesna bir Fransızca dil bilgisi olup mesleki kariyerinde Berlin, Tahran, Beyrut, Kabil ve tekrar Berlin'de görev yapmıştır. Evlilik yaptığı her iki eşinden, Müşerref ve Müzehher hanımlardan birer kızı dünyaya gelmiş, ikinci eşinden de kısa bir süre sonra ayrılmıştır. Berlin'e tayin olması öncesinde aslında İspanya tayini çıkmış, göreve de başlamış ancak ilk eşi Müşerref hanım ile sonradan evlenen Büyükelçi Nurettin Vergin Ocak 1963'de İspanya'ya tayin olunca görev yerini değiştirmek zorunda kalmış ve Berlin'e geçmiştir. İspanya'daki kısa ve Almanya'daki görevleri sırasında ailesine yazdığı mektuplarda İspanya'dan hep sitayişle bahsedip mutluluğunu, Berlin'e geldikten sonra da hep hüzün ve mutsuzluğunu ifade eder olmuştur. 29 Mayıs 1964'de halen Berlin'de 1. Sınıf Konsolos iken bir Ankara'ya gelişinde Balin otelinin terasından atlayarak intihar etmiştir. Bu elim hadise sırasında ağabeyi Orhan Ankara'da ve merkez görevindedir. Mahmut dul olduğu için annesi Nedime hanımın evinde kalmaktadır. Hadise duyulunca o sırada dışarıda olan anneleri Nedime hanımdan önce Orhan oğlu Mehmet Conker'i hızla Nedime hanımın Beşevler'deki evine gönderir. Mehmet o sırada 19 yaşındadır. Babaannesinden önce eve gelip, Mahmut amcasının odasına girdiğinde masa üzerinde amcasının bir resmi üzerinde şu notu bulur "Diğer evlatlarınla mutlu kal anneciğim". Hemen notu kaldırır oradan. Ağabeyi Orhan gibi hayatta olup Diplomasi mesleğine devam edebilseydi şüphesiz Mahmut Conker de, Nuri Bey'in bir diğer kıymetli evladı olarak memleketine kıymetli hizmetler vermeye muktedirdi. Mahmut Conker'in özelliklerinden biri kendi çalışması olan tamamlanmış eserlerde veya incelediği yazılarda sonradan bol düzeltme ve ilave notlarını sayfa kenarlarına not düşme adeti idi. Örneğin Lozan Üniversitesi'ndeki Doktora tezi tamamlanıp basıldıktan sonra dahi kendi metninin kenarlarında (marge) düzeltmeleri veya notlarını düşmeye devam etmiştir. Ünlü Fransız Michel de Montaigne'i andıran Conker'in bu özelliğini makalemizin konusu olan hatıratta da görüyoruz. Hatırat aileye ulaştıktan sonra eski Türkçeye son derece hakim olan Mahmut Conker'in bu ilginç notlarını 1960'da metnin üstüne ilave ettiğini görüyoruz. Bu hatıratta sormamız gereken ve cevabını bulamadığımız en önemli soru ise Nuri Conker'in olduğunu düşündüğümüz diğer not ve görüşlerin ise Nuri Bey'e ait ise ne zaman yazıldığı sualinin cevabı meçhuldür. (*Ekteki üç sayfada bahis mevzuu Hatırat'tan vesikalar yer almaktadır.*)

[143] Necdet Kent (1911-İstanbul 2002): Diplomat.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

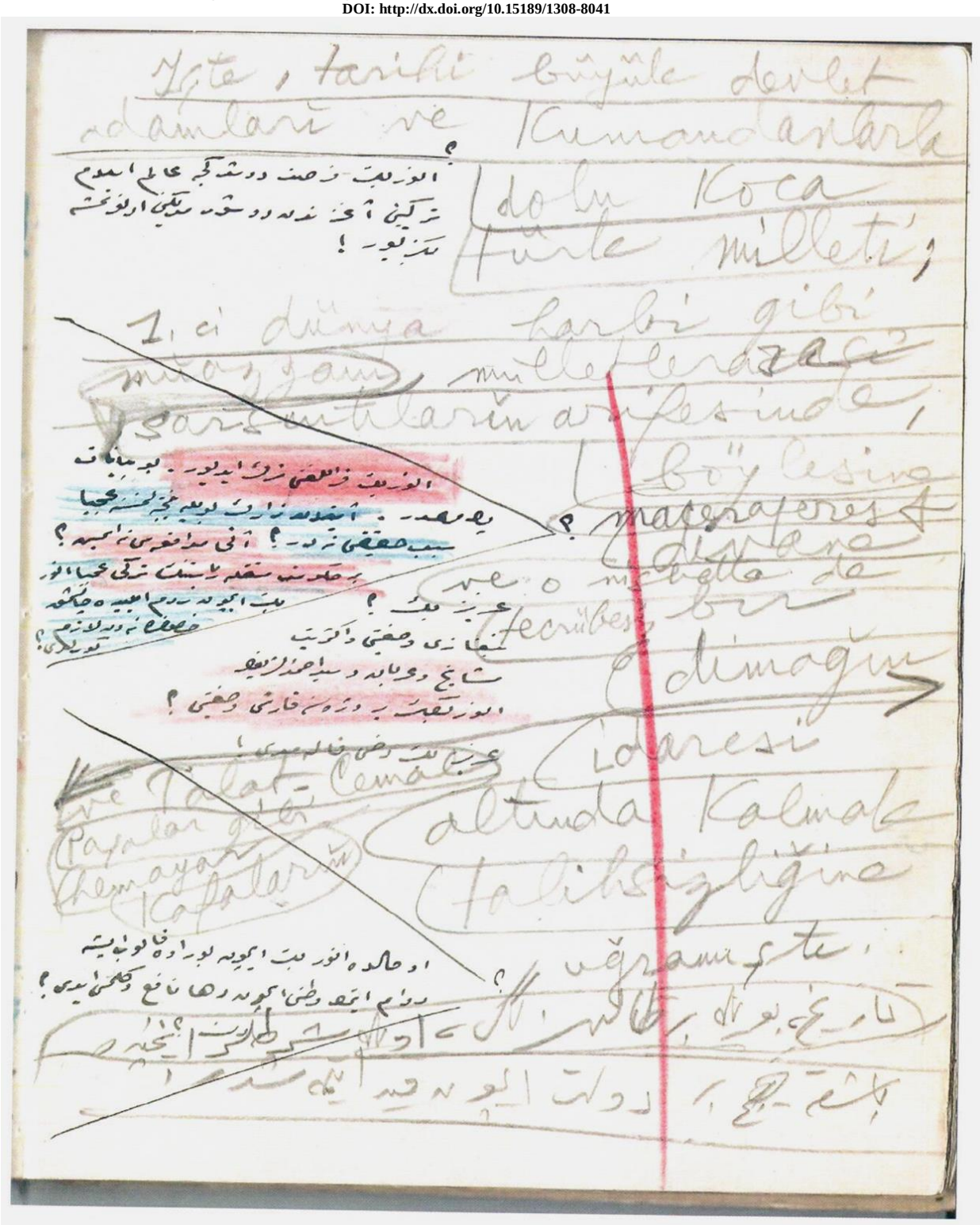

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Nuri Conker'in Gök kim bir İsnadı

الوزبقه بالفاه دجه اداره‌ی حاضر
بیروده‌ی ! ناظم پاشا وضاعین
بابیدی !

Behey saraylı damat paşa!
Bu "zabitan" senin kararını
beklemeden kendileri bir
an evvel senden uzaklaşıp
anavatanlarına
müdafaa-ind
can attılar!

استانبلدن ایلمالا

İstanbuldan ilmelâ Nuri için
izin gelmişti; bir kaç gün
sonra da büyük Mustafa
Cemalin memlekete dönmek
izni gelmişti.

ورزه‌ی استانبلدن ایلمالا دجه بیک الوزبکه
جه لمشدی !

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

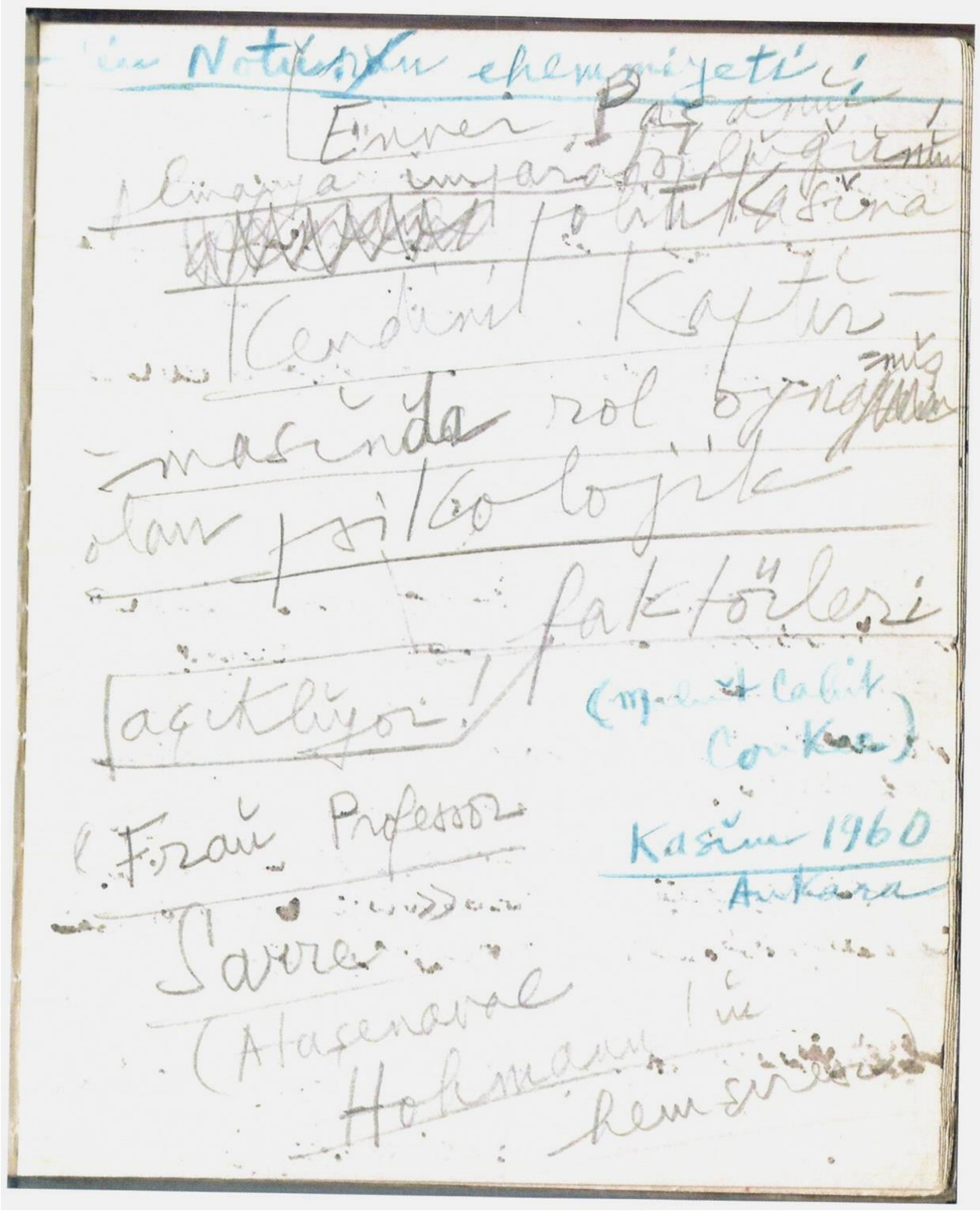
Bu Notun ehemmiyeti:
Enver Paşanın
Avrupa imparatorluğunun
politikasına
Cendarmi Kaptı-
masında rol oynamış
olan psikolojik
faktörleri
açıklıyor!
(Mahmut Cabit Conker)
Kasım 1960
Ankara
Fransız Profesor
Savre
(Alaşehirli
Hohsman'ın
hemşiresi)

SONUÇ

Hatıratın üzerine düşülen notlar ve yorumlar iki kişiye aittir. Bunlardan ilki metnin tercümesini de yapan Nuri Conker'in notları diğerleri ise Nuri Bey'in ikinci oğlu, Diplomat Mahmut Conker'e aittir. Bu hatırat ile ilgili olarak daha önceden 1918'de Almanca yayınlanan ''Um Tripolis'' başlıklı kitap ancak

2015'de ''Enver Paşa'nın Trablusgarp Günlüğü''[144] olarak Türkçe yayınlanmıştır. Aslında 1918'de günlük şeklinde ortaya çıkan ilk Almanca kitap Enver Paşa'nın gönderdiği mektuplardan derlendiği bilinmektedir. 1989 yılında Şükrü Hanioğlu bunları ''Günlük'' olarak yayınlamıştı.[145] Nuri Bey'in büyük oğlu Büyükelçi Orhan Conker'in evinde bulunan elyazması, Trablusgarp hatıratının Nuri Bey tarafından Türkçeye çevrilen ilk örneğidir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Mahmut Conker'in bu hatırata düştüğü eleştirel notlar Nuri Bey'in ilk notlarından yıllar sonra ''1960 yılı'' ibaresiyle kendisi tarafından belirtilerek not düşülmüştür. Hatıratın notların analizini ayrı bir makalede meslektaşım Prof.Dr. Emre Öktem ile yayınlamış bulunuyoruz. Bu makalede ise bu hatıratın 1921'den günümüze kadarki esrarengiz güzergahını ve üzerine notlarını düşen siyasi tarihimizin önde gelen kişiliklerinden Nuri Conker ve ailesinin ve bu hatıratın elden ele dolaştığı kişilerden bahis etmek istedik.

Hatırata düşülen notlarda Nuri Conker'inkiler daha çok askeri konularla ilgili tahlillerdir. Trablusgarp savaşı sırasında Enver Paşa, Nuri Bey ve Mustafa Kemal'in eş zamanlı olarak Libya'da bulunduklarını biliyoruz. Nuri Bey'in de Enver Paşa'yı yakından tanıdığı aşikar. Buna mukabil Mahmut Conker'in ancak 1960'da hatırata düştüğü notlar, Enver Paşa'yı hiç tanımayan bir kişi olmasına rağmen son derece eleştirel ve Paşayı askeri, sosyal, hatta aile hayatı gibi bir çok konuda ağır şekilde eleştiriyor. Zaman zaman Nuri Conker'in yıllar önce düştüğü notlar içinde Mahmut Conker'in yorum yaptığı ve not düştüğü görülüyor. Mahmut Bey yorumlarında Enver Paşa'yı ülkeyi Birinci Cihan savaşına sürüklemesi ile ilgili eleştiriyor.

Enver Paşa'nın vefatından yıllar sonra, uzunca bir hatırat metnine Mahmut Conker'in 1960 Türkiye'sinde bu kadar tafsilatlı ve uzun, değinebileceği her konuda Enver paşa'yı eleştirmeye çalışan gayretlerle dolu ifade ve notları neyle izah edilmelidir? Nuri Conker'in çok daha ölçülü ve usluplu notları yanında oğlununkiler onu hiç tanımamış olmasına rağmen çok daha ağır. Enver Paşa Türkiye'de 1960'larda bugünle bile kıyas edilebilecek bir gündemi varmıydı emin değiliz. Ancak bu notların hakkındaki tüm yazılanlar ve bahsedilenlere bir zenginlik kattığı gerçek.

KAYNAKÇA

1. ARI, İnan (Yay.haz.), *Enver Paşa'nın Özel Mektupları*, İmge Kitabevi, İstanbul, 1997.
2. AYDEMİR, Ş. Süreyya, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, Cilt 2, 1908-1914, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976.
3. ELDEM, Edhem, "Gençlik Mektuplarında Enver Bey", *Toplumsal Tarih*, No.37, Ocak 1997.
4. HANİOĞLU, M. Şükrü, *Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, Der Yayınları, İstanbul, 1989.
5. KURAN, Ahmet Bedevi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılâp Hareketleri ve Milli Mücadele*, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1959.
6. TULÇA, Enis, *Dobrucalı Cavit Bey'in Hatıraları ve Türk – Romen Diplomatik Arşiv Belgeleri*, Simurg Yayınevi, İstanbul, 2015.
7. TURCANU, Florin – TULÇA, Enis, *Aşk ve Devrim, Kemal Atatürk'ün Türkiye'sinde Bir Romen Kadının Hatıraları*, Corint Yayınevi, Bükreş, 2016.
8. YÜCEER, Saime, *Milli Mücadele Yıllarında Ankara-Moskova İlişkileri*, Ekin Yayınevi, Bursa, 1997.

Arşiv Belgeleri

9. Büyükelçi Orhan Conker'in aile arşivi.
10. Romanya Piteşti Askeri arşivleri; Albay Sabri Ali İsmail'in Sicil dosyası.

[144] Enver Paşa'nın Trablusgarp Günlüğü, TK Yayınları, İstanbul, 2015.
[145] M. Ş. Hanioğlu, (yayına hazırlayan) Kendi Mektuplarından Enver Paşa, Der Yayınları, İstanbul, 1989, s. 12, 16-17, 73-211.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(29)

Yrd. Doç. Dr. İsmail Tamer TOKLU[146]

LOGO ELEMANLARININ MARKAYA YÖNELİK TUTUMA ETKİSİ: LOGO DEĞİŞİMİ YAPAN MARKALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA[147]

THE EFFECT OF LOGO ELEMENTS ON ATTITUDE TOWARD BRAND: A RESEARCH ON THE BRANDS MAKING LOGO CHANGE

ÖZ

Ürünleri farklılaştırmanın zor olduğu pazarlarda logo bir markanın ana farklı karakteri olabilir ve markaya yönelik tutumun gelişmesine yardımcı olabilir. Doğru logoyu oluşturarak işletmeler muhtemel müşterilerinin belleğinde kendi konseptlerine uygun imaj oluşturma gayretine girer. Başarılı bir logo çalışması tüketicide sempati uyandırabilir ve hafızasında hatırlamayı arttırabilir. Logo markayı tanımlamasının yanında satın alma sürecinde de uyarıcı görevi üstlenebilir. Logo çeşitli tasarım elemanlardan oluşur.

Bu çalışmada doğallık, ürün temsili, hareketlilik, basitlik, derinlik, simetri, denge, yuvarlaklık, boyut orantısı ve dayanıklılık olarak on adet logo elemanı tanımlanmış, elemanların tutum ve satın alma niyetine etkisi incelenmiştir. Bu amaç için değişik sektörleri temsil eden ve değişimi gerçekleştiren on tane markanın logosu bu araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmanın verileri basit tesadüfi yöntemle seçilen 409 üniversite öğrenci ile yapılan yüz yüze anket ile elde edilmiştir. Sonuç olarak, logo elemanları ile tutum ve satın alma niyeti arasında ilişki vardır. Markaya olan tutumun geliştirilmesinde logo ve elemanlarının etkisi anlamlıdır.

Anahtar Kelimeler: Marka, Logo, Logo Elemanları, Tutum, Satınalma Niyeti.

JEL Kodu: M30, M31, M37.

ABSTRACT

A logo may be brand's main character in a marketplace in which differentiating products are difficult and it may underpin in developing attitude toward brand. Companies in their branding effort go into conformity with its own concept by creating the right logo in the memory of potential customers. A successful logo can evoke sympathy and increase recognition in consumer mind. Logo, besides portraying a brand, can also act as stimuli in the buying process. Logo consists of various design elements.

In this study, naturalness, product representation, mobility, simplicity, depth, symmetry, balance, roundness, size ratio and durability were defined as ten items of logo elements. The effects of the elements on attitude toward brand and purchase intention were investigated. For this purpose, ten logos of the brands making logo change in the different sectors were included in the research. The data were collected from 409 university students selected by simple random sampling by means of face to face interview. As result, there is a relation between logo elements and attitude, and also purchase intention. The effect of logo and its elements is significant in developing attitude toward a brand.

Keywords*: Brand, Logo, Logo Elements, Attitude, Purchase Intention.*

JEL Code*: M30, M31, M37.*

[146] Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi; Fındıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, ittoklu@gmail.com; Rize/TÜRKİYE.

[147] Bu çalışma, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Üretim Yönetimi ve Pazarlama Proğramında tamamlanan ‘‘Logo Değişiminin Markaya İlişkin Tutum Üzerine Etkisi’’ başlıklı Doktora Tezi’nden üretilerek yazılmıştır.

1. GİRİŞ

İşletmeler, marka ve logo üzerinden gelişen iletişim araçları ile duyguya yönelik çalışmalarla değer oluşturarak rakiplerden farklılaşabilmektedir. Logo, işletmenin ürünlerini tanımlamada ve tutundurma çabalarında kullanılan, işletme adının ayırt edici nitelikteki işareti, imzası, sembolü veya grafik çizimidir (Motiwala, 2005: 129). İşaret ilmine göre logolar bir işletmenin iç ve dış hedef kitlesiyle iletişiminde kullandığı işaret siteminin bir parçasıdır (Zakia ve Mihai,1987: 5-12). Kurumsal kimlik literatürüne göre ise logolar işletmenin materyaller üzerindeki imzasıdır (Snyder,1993: 24-28). Logo, isim gibi bir markanın en çok görünen elemanıdır. Logolar ürünü temsil ettiği gibi kurumun da görünen bir yüzüdür. 19. yüzyılın sonlarında ve kitle pazarlamasına öncülük eden üretim, yönetim, pazarlama, iletişim gibi değişik endüstri alanlarının gelişmesiyle işletmeler tarafından yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Tasarım, sözel bilgiden bağımsız olarak tüketici ve diğer paydaşlar ile iletişimi sağlayan görsel bir dildir. Tasarımın bu gücünün pazarlama yöneticileri tarafından anlaşılması önemlidir. Genel olarak, görsel bir bilginin sözel bilgiden farklı ve daha hızlı olarak hafıza tarafından işlendiği bilinmektedir (Edell ve Staelin, 1983: 45-61). İlave olarak, görsel bilgi bilişsel işlemden önce duyguyu tetiklemektedir (Lutz ve Lutz, 1977: 493-498). Görsel kimliğin ana bileşeni olan logoları yöneticiler işletmelerine ya da markalarına olumlu duygular oluşturmak, anlam iletmek veya daha iyi tanıma sağlamak için kullanır (Henderson vd., 2003: 299).

Günümüzde işletmelerin marka değeri oluşturmada bir aracı olarak logoyu kullandıkları görülmektedir. Logolar markayı tanıtarak ve bağlılığı arttırarak marka değerini geliştirir. Logolar işletmelerin tanıtımında büyük zaman ve para harcanan işletme varlıklarıdır. Yönetimlerin, markanın itibarına ve işletme imajına değer katabileceğini düşündüğünden logoya yatırım yaptıkları ileri sürülmektedir. Logo, marka ve markalama uygulamasında en çok değişiklik yapılan öğelerden biridir.

Logolar markayı tanımada kritik bir yardımcı olarak düşünülür. Tanımadaki bu görevinden dolayı logolar, televizyonda, ambalajda, antetli kâğıtlarda, kartvizitlerde, işaretler ve basılı reklamlarda olduğu kadar yıllık raporlarda ve ürün tasarımlarında da görülür. Logonun farkındalık ve imaj oluşturmada rolü genellikle kabul edilmektedir. İyi tasarlanmış logonun sunduğu değerle ilgili birçok kanıtlar mevcuttur. Bir çalışmaya göre, test edilen logoların %55'inin imaj iletimi ve markayı tanımada önemli bir fark oluşturduğu bulunmuştur. Bununla birlikte, logoların %45'i sadece markanın isminin gösterilmesine göre bir fark oluşturamamıştır (Schechter, 1993: 33-39). Diğer bir çalışmaya göre ise, başarılı logolar doğru çağrışımlar oluşturarak hafızada ürünle kolayca bağlantı kurulmasını sağlayıp tanımayı gerçekleştirmektedir (Hem ve Iversen, 2002: 83-106). İşletmeler için yerelde kuvvetli bir marka olunduktan sonra küresel pazara doğru ilerleme yaygın bir fikirdir. Bu durumda markanın görsel elemanı olan logo, dil engelini aştığından çok daha fazla önem kazanmaktadır.

İşletmeler, kurulduklarında, yeni stratejiler oluşturduklarında, satın alma ya da birleşmelerde, markayı canlandırma ya da yeniden konumlandırmada logolarını kısmen ya da tamamen yenileyerek amaçlarına başarılı bir şekilde ulaşabilmektedir. Ancak, bu kadar önemli olmasına rağmen logo oluşturmada yine de bazı hatalar yapılabilir ve bu yüzden logo markanın imajına zarar verebilir (Bird, 1992: B-1). Uygun olmayan tarzda tasarlanmış logolara istenen olumlu yanıtın gelmemesi muhtemeldir. Bu tür logoları hafızada tutmak veya tanımak zor olduğundan sevilmez ve istenen duyguyu oluşturmakta başarısız olurlar. Bu anlamda bir markanın büyük bir mirası ve sadık bir müşteri kitlesi varsa, çok fazla değişim çok fazla şeyi riske atabilir (Trout, 2008: 146).

Uygulamada sıklıkla karşılaşılan logo değişimi medyaya çeşitli şekillerde yansımaktadır. Doğruluğu tartışmalı olsa da çok yüksek maliyetlerin olduğu belirtilmektedir. Buna rağmen, marka başvuru ve yenilemeler, küçük ya da büyük ciddi miktardaki işletmenin gündemindedir. Bunların logoları için önemli bir maliyete katlandığı ya da katlanacağı tahmin edilmektedir. Yenilemelerin beş ya da on yılda bir yapılması işin ekonomisini daha da büyütmektedir.

Bir logo, logo elemanlarından oluşmaktadır. Elemanların kullanımı logonun başarısında önemli bir etkendir. Bu araştırmada logo tasarım elemanlarının markaya olan tutum ve satınalma niyeti ile ilişkisi, tutumun satınalma niyeti ile olan ilişkisi incelenmiştir. Konu medyada sürekli olarak gündeme gelmekle

birlikte akademik olarak yeterince incelenmediği görülmektedir. Araştırma bu anlamda önemli olmakla birlikte uygulayıcılara da somut öneriler sunmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE ve HİPOTEZLER

Ürünleri farklılaştırmanın zor olduğu pazarlarda bir sembol, markanın ana farklı karakteri ve marka değerinin temel elemanı olabilir (Aaker, 1991). İşletmeler doğru logoyu oluşturarak muhtemel müşterilerinin belleğinde kendi konseptlerine uygun imaj oluşturma gayretine girer (Buttle ve Westoby, 2006: 1181). Logo, bir işletme veya markanın tanınmasını kolaylaştırır (Peter, 1989: 139-141). Görünüm özelliklerinden dolayı uluslararası sınırları ve dil engellerini aşmaya yardımcı olur. Birçok işletmenin reklam gibi mesaj iletişimleri çok kısa sürdüğünden bunun etkisi büyük olabilir. Başarılı bir logo çalışması tüketicide sempati uyandırabilir ve hatırlamayı arttırır. Logo, markayı tanımlayan bir simge olmasının yanında satın alma sürecinde uyarıcı görevi görebilir (Erdil ve Başarır, 2009: 221). Ancak, işletmeler etkin bir logo oluşturmak ve tanıtmak için büyük miktarda para harcamalarına rağmen, bunu sağlamak için net bir kılavuz da yoktur (Kohli vd., 2002: 58-64). Bütün bu olumlu yönlerine rağmen mükemmel hazırlanmış profesyonel bir logo diğer pazarlama stratejileri ve yönetim sisteminin desteği olmaksızın ciddi rekabetin olduğu pazarda işletmeyi daima başarılı yapamaz (Yang vd., 2009: 1983). İyi tasarlanmış marka sembollerinin, aşinalık ve yakınlık hissi uyandırması, net anlamlar iletmesi ve tanınabilir olması gerekmektedir. Bir logonun işlevini layığı ile yerine getirmesi için duygu oluşturma, anlam verme ve tanıma sağlama özelliklerine sahip olması gerekmektedir (Henderson vd., 2003: 299).

Logo oluşturmada tasarım karakteristikleri olarak da ifade edilen tasarım elemanları kullanılır. Logonun işlevlerini yerine getirmesinde elemanların önemi büyüktür. Bağımsız değişken durumundaki çeşitli tasarım elemanları şu şekilde tanımlanmaktadır (Henderson ve Cote, 1998: 14-30). Doğallık, yaygın olarak karşılaşılan, bilinen nesnelerin tasviri ile oluşturulur, Temsil edebilirlik ve Uzviyeti içerir. Temsil edebilirlik tasarımdaki gerçekçilik derecesidir. Nesnenin elemanlarının en tipik özellikleri sağladığı zaman oluşur. Uzviyet, köşeli ve soyut tasarımların zıddıdır. Kavisli doğal şekillerden oluşur. Uyum, simetri ve denge elemanlarını birleştiren parçaların düzenidir. Simetri, bir veya daha fazla eksenin yansıması olarak görünen tasarımlardır. Denge, tasarımın iki ağırlığı ya da tarafı arasında dengeleme merkezinin olduğunu ifade eder. Detaylılık, tasarımın zenginliği ve düz çizgilerin kullanım kabiliyetidir, Karmaşıklık, Aktiflik ve Derinlik olmak üzere üç elemanı içermektedir. Karmaşıklık, elemanların oluşumundaki düzensizlikle oluşturulur, elemanların sayıları ile artar, elemanların yapısında heterojenlik ve çok süslülük olmasıdır. Aktif tasarımlar, hareket ya da akım etkisi verirler. Derinlik, perspektif veya üç boyutluluk görünümü verir. Paralel tasarımlar, çoklu çizgi veya elemanların birbirine bitişik olmasını içerir. Tekrar, büyük bir bütünün parçası (bir ağacın dalları gibi) değilse, birbirine benzeyen ya da aynı olan tasarım parçalarının tekrarlanan kullanımıdır. Oran, yatay ve dikey boyutlar arasındaki ilişkidir. Yuvarlak tasarımlar ise eğri ve dairesel elemanlardan oluşur

Logonun bu tasarım elemanlarına tüketicinin tepkileri, yani bağımlı değişkenler ise şu şekilde sınıflandırılabilir. Pozitif duygu, logoyu bütünüyle sevmeyi anlatır. Aşina anlam, bir kültür veya alt kültür içinde kolaylıkla uzlaşılan, bildik anlama yol açan uyaranı temsil eder. Tanıma, ürün ve/veya işletmeyi açık bir şekilde çağrıştırma kabiliyetini göstermedir. Tanıma doğru veya yanlış olabilir. "Doğru tanıma", tüketicinin logoyu gördüğünde onun temsil ettiği işletmeyi doğru olarak hatırlamasıdır. "Yanlış tanıma" ise, tüketicinin logoyu geçmişte görmemesine rağmen tanıdığını söylemesi durumudur (Henderson ve Cote, 1998: 14-30). Yanlış tanıma özelliği, taklit ürünleri pazara sunmayı cazip kılan bir özelliktir.

Logo tasarımları üzerine yapılan temel çalışmalar incelendiğinde, öncelikle, karmaşıklığa karşılık basitlik, asimetrikliğe karşılık simetriklik, detay ve oranların optimum noktaları ve tanımaya odaklanıldığı görülmektedir (Stimson, 2000: 5). Daha karmaşık (detaylı) resimleri hatırlamak daha çok zaman almaktadır (Snodgrass ve Vanderwart, 1980: 174-215; Aktaran: Stimson, 2000: 5-8). Reklamdaki yüksek derecede kullanılan renkler (nötr ölçeğe göre rengin açık ya da karanlık olması) ve kromolin (renkteki pigmentin oranı) duygu ve heyecanın artmasını sağlamaktadır (Gorn vd., 1997: 1387-1400). Yazı tipinin tasarım üzerindeki etkisinde, yazının hoş, çekici, güven verici ve göze çarpan olmak üzere dört boyutu vardır. Altı tasarım boyutunun kullanımı ile yazı tipinin seçimi kolaylaşmaktadır. Bunlar: detay, uyum, doğal, gösteriş, kalınlık

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ve sıkışmışlık olarak tanımlanmıştır (Henderson vd., 2004: 60-72). Tekrarlanan kör testlerinde tüketicilerin logonun ismine maruz bırakılmasıyla logo-isim çağrışımını öğrenmeyi hızlı bir şekilde gerçekleştirdiği görülmüştür (Buttle ve Westoby, 2006: 1181-1194). Kritik bir tasarım elemanı olan oran (proportion), yatay ve dikey boyutlar arasındaki ilişki olarak tanımlanır (Wong, 1993). "Kutsal oran hipotezi" (divine proportion hypothesis) olarak tanımlanan, büyük boyutun küçük boyuta oranı 1,618 olan bir görsel formun estetik olarak en güzel olduğu belirtilmektedir. Avustralya, Singapur ve Güney Afrika'da yapılan araştırmada logolardaki bu oranın doğal olduğu ve en çok tercih edildiği bulunmuştur. Yapay olarak yapılmış logolar için ise 1 e 1 oranı tercih edilmiştir (Pittard vd., 2007: 457-473). Köşeli olan bir logonun daha yuvarlak olarak yeniden tasarlanmasına tüketicinin verdiği tepkide marka bağlılığının etkisi incelendiğinde, markayla güçlü bağlılığı olan tüketicilerin bu yeni logoyu olumsuz değerlendirdiği ve markaya ilişkin tutumun daha olumsuz olduğu bulunmuştur. Bunun tersi olarak, bir markaya daha az bağlı tüketicilerin, yeni tasarlanan bu logoyu olumlu değerlendirdikleri ve markaya ilişkin tutuma olumlu tepki verdikleri bulunmuştur (Walsh, 2005: IV; Walsh vd., 2010: 76-84).

Logoda yapılan değişim ya da yenileme ile markaya ilişkin tutumun artması beklenmektedir. Bu da logo elemanlarının kullanımı ile ilgilidir. Diğer taraftan, etki hiyerarşisi modelinde, tutumun bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenleri arasında bir sıralama olduğu varsayılmaktadır. Logo üzerine yapılan araştırmalarda bağımsız değişken logo elemanlarının markaya ilişkin tutum ve satınalma niyeti bileşenler üzerinde etkisi olduğu ileri sürülmektedir. Bu kapsamda araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

H1: Logo elemanlarının markaya yönelik tutum üzerinde bir etkisi vardır.

H2: Logo elemanlarının markaya yönelik satınalma niyeti üzerinde bir etkisi vardır.

H3: Tutumun satınalma niyeti üzerinde bir etkisi vardır.

Buna göre araştırmanın modeli de aşağıda Şekil 1'de verilmektedir.

Şekil 1. Araştırma modeli

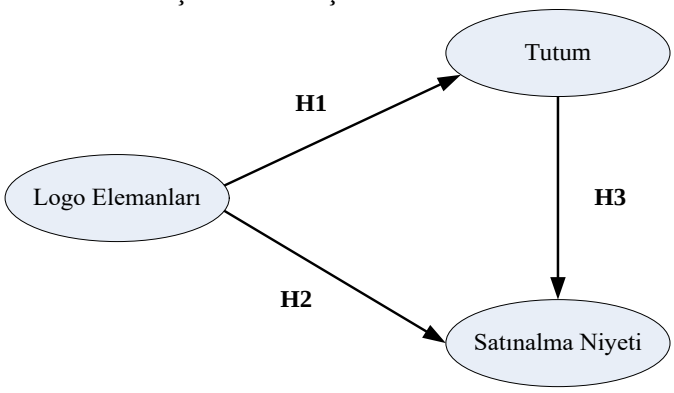

3. METODOLOJİ

2011 yılı son çeyreği ile 2012 yılı ilk çeyreğinde logo değişimini yapan farklı sektörlerden on adet tanınan markanın yeni logoları araştırmada kullanılmıştır. Bunlar; Pepsi, Turkcell, Star, Arçelik, Peugeot, Kamil Koç, Yapı Kredi Bankası, Starbucks, Petrol Ofisi ve Eker markalarının logolarıdır.

Çalışmada geçerlilik ve güvenilirlikleri daha önce saptanmış ölçekler kullanılmış, bunlar iki kutuplu semantik farklılıklar şeklinde ifade edilmiştir. Araştırmada kullanılan değişkenler şu şekilde tanımlanmaktadır. Logo elemanları için Henderson ve Cote (1998: 14-30) tarafından geliştirilen ölçekte Doğallık, Ürün temsili, Hareketlilik, Detaylılık, Derinlik, Simetri, Denge, Yuvarlaklık, Boyut orantısı ve Dayanıklılık olmak üzere on değişken kullanılmıştır. Logoya ilişkin tutumu ölçmek için Kötü – İyi, Zararlı – Faydalı, Arzulanmaz – Arzulanır, Çirkin – Güzel şeklindeki dört maddelik Ahluwalia vd. (2000: 203-214) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin Cronbach's Alfa (α) güvenilirlik katsayısı 0,97 olarak belirtilmektedir. Satın alma niyetini ölçmede Spears ve Singh (2004) tarafından geliştirilen, Cronbach's Alfa (α) güvenilirlik katsayısı 0,80 olarak verilen ölçek kullanılmıştır. Ölçek yedi maddeden oluşmaktadır. Bunlar; Olası (muhtemel) değil - Olası (muhtemel), Asla – Kuşkusuz, Kesinlikle hayır - Kesinlikle evet, Almaya

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

niyetlenmem - Almaya niyetlenirim, İlgimi çekmez - İlgimi çeker, Kesinlikle almam - Kesinlikle alırım, Muhtemelen almam - Muhtemelen alırım şeklindedir.

Verilerin toplanmasında yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Buna göre, on adet logo için on anket formu oluşturulmuştur. Anket, 1-5.10.2012 tarihleri arasında ana kütleyi oluşturan Kocaeli Üniversitesi, İİBF'nde öğrenim gören basit tesadüfi yöntemle seçilen 450 öğrenci üzerinde uygulanmış, ancak 41 katılımcının yanıtları çeşitli nedenlerle elenerek 409 adet veri ile analizler tamamlanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 19 istatistik programı kullanılmıştır.

4. BULGULAR

Logo elemanlarının tutum ve satınalma niyeti ile ilişkisi ve tutumun satınalma niyeti ile ilişkisini incelemek için regresyon analizi uygulanarak model test edilmiştir. Analiz sonuçları, elde edilen bulgular ve hipotez test sonuçları aşağıda verilmektedir.

Örneklem büyüklüğü her bir marka için 27 ile 60 kişi aralığında ve aritmetik ortalaması 40,9 adettir. 30 ile 500 arası örnek büyüklüğünün birçok araştırma için yeterli olduğu genellikle benimsenmektedir (Sekaran, 1992; Aktaran: Altunışık vd., 2010: 134-135).

Çalışmada kullanılan ölçekler için Cronbach's Alfa (α) güvenilirlik katsayısıları hesaplanmıştır. Buna göre, tutum için 0,734; logoya yönelik satın alma niyeti için 0,886 olarak hesaplanmıştır. Çalışmada tüm Cronbach's Alfa (α) güvenilirlik değerleri 0,7'nin üzerindedir. Bu sonuçlara göre araştırmanın güvenilir olduğu söylenebilir.

İki değişken arasındaki ilişki ve yönü belirlemek için korelasyon analizi kullanılmıştır. Pearson korelasyon katsayıları $p< 0,01$ ve $p< 0,05$ seviyesinde anlamlı olduğu görülen her ilişki için pozitif veya negatif yönde bir ilişki olduğu söylenebilir. Tablo 1 markaların logo elemanları ile tutum arasındaki korelasyon değerlerini göstermektedir. Logolardaki tutumun ilişkide olduğu logo elemanları incelendiğinde; doğallık ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,436) bir ilişki, ürün temsili ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,474) bir ilişki, hareketlilik ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,365) bir ilişki, detaylılık ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,317) bir ilişki, derinlik ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,362) bir ilişki, simetri ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,282) bir ilişki, denge ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,447) bir ilişki, yuvarlaklık ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre negatif çift yönlü (-0,173) bir ilişki, boyut orantısı ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,246) bir ilişki, dayanıklılık ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,367) bir ilişki olduğu görülmüştür.

H1 hipotezinin test edilmesinde öncelikle korelasyon değerleri incelenerek bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantılılığın olup olmadığı araştırılmıştır. Verilerde çoklu bağlantıyı araştırmak için bağımsız değişkenler arasındaki ikili korelasyonlar incelenmiştir. Bağımsız değişkenler arasındaki ikili korelasyon değerleri 0,80'nin altında olduğundan çoklu bağlantılılık yoktur. Bununla birlikte, çoklu bağlantılılık analizi sonuçlarında Tolerans değerleri 0,20'den yüksek, VIF değerleri 10'dan düşük ve CI değerleri de 30'dan düşük bulunarak çoklu bağlantılılığın olmadığı ayrıca belirlenmiştir (Büyüköztürk, 2012: 100). Sonra, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi regresyon analizi ile incelenmiştir.

Tablo 2 markaların logo elemanlarının tutum üzerindeki etkisini gösteren regresyon analizi sonuçlarını vermektedir. Model anlamlı $F(10,343) = 33,930$, $p<0,01$ olup R^2 değeri 0,497 olarak bulunmuştur. Hesaplanan F değeri kritik F değerini aştığından etkinin olduğunu ifade eden H1 hipotezi desteklenmiştir.

Doğallık, ürün temsili, hareketlilik, detaylılık, derinlik, simetri, denge, yuvarlaklık, boyut orantısı ve dayanıklılık tutumdaki toplam varyansın %49,7 sini açıklamaktadır. Modeldeki bağımsız değişkenlerden en fazla sırası ile Ürün temsili (β: 0,293; $p< 0,01$), Doğallık (β: 0,248; $p<0,01$), Denge (β: 0,169; $p<0,01$), Dayanıklılık (β: 0,145; $p<0,01$), Boyut orantısı (β: 0,121; $p<0,01$), Derinlik (β: 0,119; $p<0,05$) ve Hareketlilik (β: 0,099; $p<0,05$) tutumu etkilemektedir. Regresyon doğrusunun denklemi ise şu şekilde ifade edilebilir. Tutum = 0,683 + 0,242Doğallık + 0,279Ürün Temsili + 0,003Hareketlilik + 0,074Detaylılık + 0,120Derinlik – 0,066 Simetri + 0,180Denge - 0,019Yuvarlaklık + 0,121Boyut Orantısı + 0,171Dayanıklılık.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 2. Logo elemanlarının tutum üzerindeki etkisi

Bağımsız Değişkenler: Logo Elemanları	Bağımlı Değişken: Tutum			
	β	s	Std β	p
(Sabit)	0,683	0,378		0,072
Doğallık	*0,242*	*0,040*	*0,248*	*0,000*
Ürün temsili	*0,279*	*0,040*	*0,293*	*0,000*
Hareketlilik	*0,093*	*0,044*	*0,099*	*0,034*
Detaylılık	0,074	0,042	0,078	0,079
Derinlik	*0,120*	*0,047*	*0,119*	*0,011*
Simetri	-0,066	0,046	-0,070	0,152
Denge	*0,180*	*0,057*	*0,169*	*0,002*
Yuvarlaklık	-0,019	0,038	-0,020	0,621
Boyut Orantısı	*0,121*	*0,041*	*0,121*	*0,004*
Dayanıklılık	*0,171*	*0,052*	*0,145*	*0,001*
$F(10,343) = 33,930$, $p<0,01$; $R^2=0,497$				

Burada β = Beta katsayısını, Std β = Standart Beta katsayısını, s= standart sapmayı, p = olasılık değerini ifade etmektedir.

H2 hipotezinin test edilmesinde öncelikle logo elemanları ile markaya olan satınalma niyeti arasındaki ilişki incelendi. Tablo 3 logo elemanları ile satınalma niyeti arasındaki korelasyon değerlerini göstermektedir. Logolardaki satınalma niyetinin ilişkide olduğu logo elemanları incelendiğinde; doğallık ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,368) bir ilişki, ürün temsili ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,423) bir ilişki, hareketlilik ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,346) bir ilişki, detaylılık ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,285) bir ilişki, derinlik ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,279) bir ilişki, simetri ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,257) bir ilişki, denge ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,440) bir ilişki, yuvarlaklık ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre negatif çift yönlü (-0,179) bir ilişki, boyut orantısı ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,207) bir ilişki, dayanıklılık ile arasında 0,01 anlamlılık düzeyine göre pozitif çift yönlü (0,367) bir ilişki olduğu görülmüştür.

Bağımsız değişkenler arasındaki ikili korelasyon değerleri 0,80'nin altında olduğundan çoklu bağlantılılık yoktur. Bununla birlikte, çoklu bağlantılılık analizi sonuçlarında Tolerans değerleri 0,20'den yüksek, VIF değerleri 10'dan düşük ve CI değerleri de 30'dan düşük bulunarak çoklu bağlantılılığın olmadığı ayrıca görülmüştür. Daha sonrasında bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi regresyon analizi ile incelenmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 4. Logo elemanlarının satınalma niyeti üzerindeki etkisi

Bağımsız Değişkenler: Logo Elemanları	Bağımlı Değişken: Satınalma niyeti			
	β	s	Std β	p
(Sabit)	1,190	0,180		0,000
Doğallık	*0,087*	*0,019*	*0,197*	*0,000*
Ürün temsili	*0,106*	*0,019*	*0,245*	*0,000*
Hareketlilik	*0,068*	*0,021*	*0,159*	*0,001*
Detaylılık	0,027	0,020	0,062	0,182
Derinlik	0,020	0,022	0,044	0,368
Simetri	*-0,050*	*0,022*	*-0,117*	*0,023*
Denge	*0,107*	*0,027*	*0,223*	*0,000*
Yuvarlaklık	-0,014	0,018	-0,033	0,441
Boyut Orantısı	0,035	0,020	0,078	0,075
Dayanıklılık	*0,104*	*0,024*	*0,196*	*0,000*
$F(10,347) = 27,475$, $p<0,01$; $R^2=0,442$				

Burada β = Beta katsayısını, Std β = Standart Beta katsayısını, s= standart sapmayı, p = olasılık değerini ifade etmektedir.

Tablo 4 markaların logo elemanlarının satınalma niyeti üzerindeki etkisini gösteren regresyon analizi sonuçlarını vermektedir. Tabloda görüldüğü üzere model anlamlı $F(10,347) = 27,475$, $p<0,01$ olup R^2 değeri 0,442 olarak bulunmuştur. Hesaplanan F değeri, kritik F değerini aştığından etkinin olduğunu ifade eden H2 hipotezi desteklenmiştir.

Doğallık, ürün temsili, hareketlilik, detaylılık, derinlik, simetri, denge, yuvarlaklık, boyut orantısı ve dayanıklılık satınalma niyetideki toplam varyansın %44,2 sini açıklamaktadır. Modeldeki bağımsız değişkenlerden sırası ile en fazla Ürün temsili (β: 0,245; p< 0,01), Denge (β: 0,223; p<0,01), Doğallık (β: 0,197; p<0,01), Dayanıklılık (β: 0,196; p<0,01), Hareketlilik (β: 0,159; p<0,01) ve Simetri (β: -0,117; p<0,05) satınalma niyetini etkilemektedir. Regresyon doğrusunun denklemi ise şu şekilde ifade edilebilir. Satınalma niyeti = 1,190 + 0,087Doğallık + 0,106Ürün Temsili + 0,068Hareketlilik + 0,027Detaylılık + 0,020Derinlik – 0,050Simetri + 0,107Denge - 0,014Yuvarlaklık + 0,035Boyut Orantısı + 0,104Dayanıklılık.

Regresyon analizi sonuçlarına göre, bağımlı değişkenler olan tutum ve satınalma niyetini bağımsız değişken logo elemanları açıklamaktadır.

H3 hipotezi ile ilgili olarak, tutum ve satınalma niyeti arasındaki ilişki incelendiğinde aralarında 0,01 anlamlılık düzeyinde pozitif çift yönlü (0,683) bir korelasyonun olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Logoya olan tutumun satınalma niyeti üzerindeki etkisi

Bağımsız Değişken: Tutum	Bağımlı Değişken: Satınalma niyeti			
	β	s	Std β	p
(Sabit)	1,456	0,096		0,000
Tutum	*0,311*	*0,017*	*0,683*	*0,000*
$F(1,379) = 331,591$, $p<0,01$; $R^2=0,467$				

Burada β = Beta katsayısını, Std β = Standart Beta katsayısını, s= standart sapmayı, p = olasılık değerini ifade etmektedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 5 markaların logolarına ilişkin tutumun satınalma niyeti üzerindeki etkisini gösteren regresyon analizi sonuçlarını vermektedir. Tabloda görüldüğü üzere model anlamlı F(1,379) = 331,591, p<0,01 olup R^2 değeri 0,467 olarak bulunmuştur. Hesaplanan F değeri kritik F değerini aştığından etkinin olduğunu ifade eden H3 hipotezi desteklenmiştir. Tutum satınalma niyetindeki toplam varyansın %46,7 sini açıklamaktadır. Modeldeki bağımsız değişken olan tutum (β: 0,683; p<0,01) bağımlı değişken satınalma niyetini açıklamada anlamlıdır. Regresyon doğrusunun denklemi ise şu şekilde ifade edilebilir. Satınalma niyeti = 1,456 + 0,311Tutum.

Aşağıda Şekil 2 hipotezler için modelin sonucunu şematik olarak göstermektedir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Logo elemanları, logonun hedeflerine ulaşmasında tasarım girdileri olarak tanımlanmaktadır. Tasarım elemanlarına verilen, amaçlara uygun tepki ise logodan istenilen özelliklerdir. Bir logodan beklenen en genel tepkiler arasında duygu oluşturma, anlamlılık ve tanımanın olduğu belirtilmektedir. Bu çalışmada on logo elemanı incelenmiştir. Bunlar, yapay ya da doğallık, ürünü temsil etme, hareketlilik, basit ya da detaylılık, sığ ya da derinlikli, simetriklik, denge, köşeli ya da yuvarlak, en boy orantısı ve dayanıklılıktır. Logo elemanlarının tutum ve satınalma niyeti ilişkisinin yanında tutumun satınalmayla ilişkisi bu çalışmada belirlenen on adet marka logosu kullanılarak araştırılmıştır. Logonun hedeflerine ulaşmasında tasarım elemanlarının önemi yapılan araştırma ile ortaya çıkarılmıştır.

Logo elemanları, markaya yönelik tutumun gelişmesinde etkilidir. Araştırmanın modelindeki logo elemanlarından en fazla sırası ile Ürün temsili, Doğallık, Denge, Dayanıklılık, Boyut orantısı, Derinlik ve Hareketlilik tutumu etkilemektedir. Diğer bir bulgu, logo elemanları satınalma niyeti üzerinde etkilidir. Modeldeki bağımsız değişkenlerden sırası ile en fazla Ürün temsili, Denge, Doğallık, Dayanıklılık, Hareketlilik ve Simetri satınalma niyetini etkilemektedir. Araştırma modelinden elde edilen diğer bir sonuç ise markaya yönelik tutumun satın alma niyeti üzerinde etkili olduğunun tespit edilmesidir.

Elde edilen bu sonuçlar literatür ile uyumludur. Logo elemanlarının önemi açıklanan yüksek varyans oranları ile desteklenmektedir. Bu yüksek değerlere sahip olunmasının bir nedeni yapılan çalışmada kullanılan marka ve logolarının tüketiciler tarafından yüksek bilinirliğe sahip olunmasından kaynaklanabilir. Önemli pazar paylarına sahip bu firmalar logolarının yanında marka iletişimine yaptıkları yüksek bütçeli harcamalarla logonun başarısını destekleyebilir.

Araştırmacılara yönelik olarak; Teknolojinin gelişmesi, grafik programlarının daha kapsamlı olması logo elemanlarını daha da çeşitlendirmiştir. Tanımlanacak yeni ve farklı logo elemanlarının tutuma etkisi incelenebilir.

Uygulayıcılara yönelik olarak; Logoda yapılan değişimin maliyeti uygulamada öne çıkmaktadır. Marka oluşturmanın ilk aşamasında yapılacak logoların dikkatli bir şekilde hazırlanması ve uzun yıllar aynı logoya yatırım yapılması ile kaynak israfı engellenebilinir. Logo tasarımının güncel eğilimlere uygun olması düşünülebilir, ancak uzun yıllara hizmet etmesi gerektiği de göz ardı edilmemelidir. Moda hızlı değiştiğinden, logo kısa bir sürede eskiyebilir. Logo elemanlarında olması gereken özelliklere dikkat edilerek gelişmeye açık logolar tasarlanmalıdır. Yeni yapılacak ya da değiştirilecek logolar için tüketici değerlendirmesi dikkate alınarak, tutumda olumlu tepkiler yapan logoların tercih edilmesi önerilir.

Araştırma bazı kısıtlara sahiptir. Sadece tüketiciler tarafından tanınan markaların logoları bu çalışmada kullanılmıştır. Zaman ve maliyet kısıtlarından dolayı araştırmanın ana kütlesi üniversite öğrencileri olmuştur. Araştırma yapıldığı zamandaki mevcut durumu ölçmektedir. Zaman içinde farklı etkenlerin tesiri ile farklı sonuçlar oluşabileceği gibi, farklı eğitim, yaş grubu ve sosyo ekonomik statüdeki tüketicilere genellemesi de yanıltıcı olabilir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 2. Hipotezler için modelin sonucu

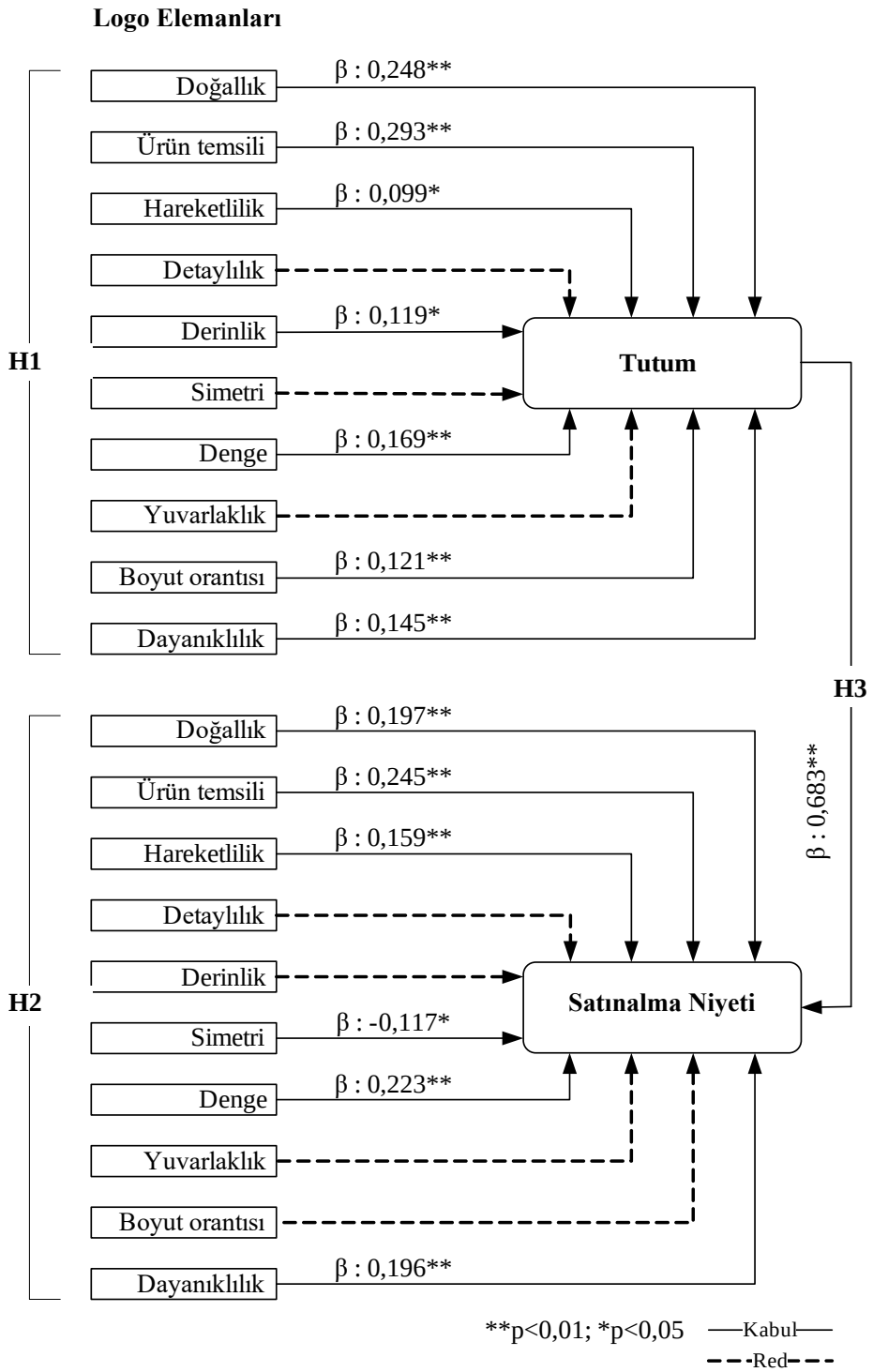

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 1. Logo elemanları ile markaya yönelik tutum arasındaki korelasyon değerleri

	Tutum	Doğallık	Ürün temsili	Hareketlilik	Detaylılık	Derinlik	Simetri	Denge	Yuvarlaklık	Boyut orantısı	Dayanıklılık
Tutum	1										
Doğallık	,436**	1									
Ürün temsili	,474**	,142**	1								
Hareketlilik	,365**	,281**	,181**	1							
Detaylılık	,317**	,111*	,237**	,280**	1						
Derinlik	,362**	,206**	,116*	,467**	,391**	1					
Simetri	,282**	,154**	,270**	,196**	,188**	,224**	1				
Denge	,447**	,232**	,349**	,183**	,171**	,244**	,606**	1			
Yuvarlaklık	-,173**	,016	-,151**	-,091	-,235**	-,214**	-,269**	-,252**	1		
Boyut orantısı	,246**	,175**	,065	,083	,017	,092	,265**	,339**	-,042	1	
Dayanıklılık	,367**	,168**	,228**	,159**	,272**	,151**	,272**	,411**	-,210**	,178**	1

** Korelasyon, ρ<,01 seviyesinde anlamlı (çift yönlü); *Korelasyon, ρ<,05 seviyesinde anlamlı (çift yönlü)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 3. Logo elemanları ile markaya yönelik satınalma niyeti arasındaki korelasyon değerleri

	Satınalma N.	Doğallık	Ürün temsili	Hareketlilik	Detaylılık	Derinlik	Simetri	Denge	Yuvarlaklık	Boyut orantısı	Dayanıklılık
Satınalma N.	1										
Doğallık	,368**	1									
Ürün temsili	,423**	,142**	1								
Hareketlilik	,346**	,281**	,181**	1							
Detaylılık	,285**	,111*	,237**	,280**	1						
Derinlik	,279**	,206**	,116*	,467**	,391**	1					
Simetri	,257**	,154**	,270**	,196**	,188**	,224**	1				
Denge	,440**	,232**	,349**	,183**	,171**	,244**	,606**	1			
Yuvarlaklık	-,179**	,016	-,151**	-,091	-,235**	-,214**	-,269**	-,252**	1		
Boyut orantısı	,207**	,175**	,065	,083	,017	,092	,265**	,339**	-,042	1	
Dayanıklılık	,399**	,168**	,228**	,159**	,272**	,151**	,272**	,411**	-,210**	,178**	1

** Korelasyon, ρ<,01 seviyesinde anlamlı (çift yönlü); *Korelasyon, ρ<,05 seviyesinde anlamlı (çift yönlü)

KAYNAKÇA

1. Aaker, David A. (1991). Managing Brand Equity: Capitalizing on the Value of a Brand Name, New York, The Free Press.
2. Ahluwalia, R., Burnkrant, R.E. and Unnava, H.R. (2000). "Consumer Response to Negative Publicity: The Moderating Role of Commitment", Journal of Marketing Research, 37, 203-214.
3. Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Sakarya Yayıncılık, Sakarya, 6. Baskı, 135.
4. Bird, L. (1992). "Eye-Catching Logos All Too Often Leave Fuzzy Images in Minds of Consumers", The Wall Street Journal, B-1.
5. Buttle, H. and Westoby, N. (2006). "Brand Logo and Name Association: It's all in the Name", Applied Cognitive Psychology, 20, 1181-1194.
6. Büyüköztürk, Ş. (2012). Veri Analizi El Kitabı, Pegem Akademi, 16. Baskı, Ankara, 32.
7. Edell, J. A. and Staelin, R. (1983). "The Information Processing of Pictures in Print Advertisements", Journal of Consumer Research, 10 (1), 45-61.
8. Erdil, T. S. ve Başarır, Ö. (2009). "Marka çağrışımları ve satın alma davranışı üzerine olan etkisinin ölçümlenmesi", Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt XXVII, 221.
9. Gorn, G.J., Chattopadhyay, A., Yi, T. and Dahl, D.W. (1997). "Effects of Color as an Executional Cue in Advertising: There in the Shade", Management Science, 43 (10), 1387-1400.
10. Hem, L. E. and Iversen, N. M. (2002). "How to Develop a Destination Brand Logo: A Qualitative and Quantitative Approach", Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 4 (2), 83-106.
11. Henderson, P. W. and Cote, J. A. (1998). "Guidelines For Selecting or Modifying Logos", Journal of Marketing, 62 (2), 14-30.
12. Henderson, P. W., Giese, J. L. and Cote, J.A. (2004). "Impression Management Using Typeface Design", Journal of Marketing, 68 (4), 60-72.
13. Henderson, P.W., Cote, J.A., Leong, S.M. and Schmitt, B. (2003). "Building Strong Brands in Asia: Selecting the Visual Components of Image to Maximize Brand Strength", International Journal of Research in Marketing, 20 (4), 297-313.
14. Kohli, C., Suri, R. and Thakor, M. (2002). "Creating effective logos: Insights from theory and practice", Business Horizons, 45 (3), 60.
15. Lutz, K. A. and Lutz, R. J. (1977). "Effects of Interactive Imagery on Learning: Application to Advertising", Journal of Applied Psychology, 62 (4), 493-498.
16. Motiwala, A. (2005). The dictionary of marketing, Rajkot India, 129.
17. Peter, J. (1989). "Designing logos", Folio, 18, 139-141.
18. Pittard, N., Ewing, M. and Jevons, C. (2007)."Aesthetic theory and logo design: Examining consumer response to proportion across cultures", International Marketing Review, 24 (4), 457-473.
19. Schechter, A. H. (1993). "Measuring the value of corporate and brand logos", Design Management Journal, 4 (1), 33-39.
20. Sekaran, U. (1992). Research Methods for Business: A Skill Building Approach, Willey.
21. Snodgrass, J. G. and Vanderwart, M. (1980). "A Standardized set of 260 pictures: Norms for name agreement, image agreement, familiarity and visual complexity", Journal of Experimental Psychology: Human Learning and Memory, 6 (2),174-215.
22. Snyder, A. (1993). "Branding: Coming Up for More Air", Brandweek, 34, 24-28.
23. Stimson, J. A. (2000). Logo graphic design preferences, Dissertation, University of Sarasota, 5.
24. Trout, J. (2008). Büyük Markalar Büyük Hatalar. Marka Yayınları, MediaCat, 2. Baskı, İstanbul, 146.
25. Walsh, M. F. (2005). Consumer Response to Logo Shape Redesign: The Influence of Brand Commitment, PhD Dissertation, University of Pittsburgh, IV.
26. Walsh, M. F., Winterich, K. P. and Mittal, V. (2010). "Do logo redesigns help or hurt your brand? The role of brand commitment", Journal of Product & Brand Management, 19 (2), 76-84.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041
27. Wong, W. (1993). Principles of Form and Design, Van Nostrand Reinhold, New York, NY.
28. Yang,Y., Hu, W. and Gan, G. (2009). "The Analysis of the Enterprise Logo Redesign Under the Financial Crisis", Computer-Aided Industrial Design & Conceptual Design, 1983.
29. Zakia, R. D. and Mihai, N. (1987). "Semiotics, Advertising, and Marketing", Journal of Consumer Marketing, 4 (2), 5-12.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(30)

Öğr. Gör. Hasan HAKSES[148]; Öğr. Gör. Mehmet BÜYÜKÇİÇEK[149]

HAZAR BÖLGESİ'NİN ENERJİ POTANSİYELİ VE DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ YERİ[150]

THE POWER POTENTIAL OF THE HAZAR REGION AND THE PLACE IN THE WORLD ECONOMY

ÖZ

Dünya nüfusunun 8 milyara yaklaştığı günümüzde havza itibariyle yarım milyara yakın nüfusuyla Hazar Bölgesi'nin ekonomik bir potansiyeli bulunmaktadır. Dünya genelindeki petrol ve doğal gaz rezervlerinin büyük bir çoğunluğunu içine alan Hazar Bölgesi, geleceğin enerji merkezi olarak görülmekte ve dünyanın tekrar Asya merkezli şekilleneceği düşünülmektedir. Artan enerji ihtiyacını karşılamak maksatlı projeler üreten küresel güçler ve gelişmekte olan ülkeler için Hazar Bölgesi önemli bir konumdadır.

Bu çalışmada Hazar Bölgesi'nin tanımı, bölgenin enerji kaynakları açısından önemi ile çalışma kapsamında ele alınan Hazar'a kıyıdaş ülkeler olan Azerbaycan, İran, Kazakistan, Rusya ve Türkmenistan'ın Dünya Ekonomisi'ndeki ölçeğinden bahsedilerek, bölge ülkeleri genel ekonomik göstergeler olan büyüme, ithalat, ihracat, enflasyon ve işsizlik verileri üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Hazar Bölgesi Ekonomisi, Hazar Bölgesi'ndeki Ülkelerin Ekonomileri, Hazar Enerji Kaynakları.*

JEL Kodlar*ı: F59, R19.*

ABSTRACT

Today the world population is approaching 8 billion, the Caspian region has an economic potential with a population close to half a billion due to the basin. The Caspian Region, which includes a large majority of the world's oil and natural gas reserves, is considered to be the energy center of the future, and the world is thought to be Asia-centered again. The Caspian Region is in an important position for the global powers and developing countries to produce projects aimed at meeting the increasing energy need.

In this study, the definition of the Caspian region is discussed in terms of the energy resources of the region, and the countries in the region are divided into the economic indicators of growth, which are the economic indicators of Azerbaijan, Iran, Kazakhstan, Russia and Turkmenistan, Import, export, inflation and unemployment data.

Keywords: *Caspian Region Economy, Economies of Caspian Countries, Caspian Energy Resources.*

JEL Codes*: F59, R19.*

[148] Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, hasanhakses@selcuk.edu.tr; Konya/TÜRKİYE.
[149] Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, buyukcicek@selcuk.edu.tr; Konya/TÜRKİYE.
[150] Not: Bu çalışma, Innovation and Global Issues in Social Sciences-Antalya, 27-28-29 Nisan 2017, tarihli bildirisi sunulup özeti yayınlanan makalenin genişletilmiş halidir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Tarihi ticaret yollarının önemli bir merkezi olan Hazar Bölgesi, geçmişte olduğu kadar gelecekte de enerji tedariki noktasında önemini koruyacağı düşünülmektedir. Dünya petrol ve doğal gaz rezervi açısından zengin olan bölge Batı'da Avrupa Birliği başta olmak üzere diğer ülkelerin, Doğu'da ise ekonomik bir güç olan Çin'in artan enerji ihtiyaçlarına cevap verebilecek kapasitededir. Bu bağlamda gerçekleştirilmek istenen Şah Deniz ve Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan Doğal Gaz Boru Hattı projeleri hızla yürütülmektedir.

Özellikle Avrupa'ya taşınacak olan doğal gazın Türkiye üzerinden geçecek olması, Türkiye'nin doğal gaz akışı ve güvenliği noktasında önemini ortaya koymaktadır. Türkiye açısından bir enerji kaynağı olarak görülebilecek olan Hazar Bölgesi aynı zamanda hitap ettiği coğrafya ile 500 milyona yakın nüfusuyla da bir pazar niteliğini taşımaktadır. Planlanan ve yürütülen bu enerji projelerinde Türkiye'nin de etkin bir söz sahibi olabilmesi için bölge ülkeleriyle geliştireceği ekonomik ve ticari hacmin kapasitesi artırılmalı ve bu yönde çalışmalar yapılmalıdır.

Hazar Bölgesi ve Önemi

Hazar, coğrafi konum itibariyle dünya petrol ve doğal gaz rezervleri için "stratejik elips" olarak adlandırılan bir bölgededir. Dünyadaki kanıtlanmış petrol rezervlerinin %4'ü Hazar Denizi'nde bulunmaktadır. 2011 yılında Rusya, Suudi Arabistan'ı geride bırakarak dünyanın lider petrol üreticisi konumuna gelmiştir; Rusya dünyanın ikinci büyük doğal gaz üreticisidir; aynı zamanda dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerine, ikinci büyük kömür rezervlerine ve sekizinci büyük ham petrol rezervlerine sahiptir. Rusya dünyanın üçüncü büyük çelik ve alüminyum cevheri ihracatçısıdır (Index Mundi, 2016). İran ise dünyanın en büyük dördüncü kanıtlanmış petrol rezervleri ve dünyanın ikinci büyük doğal gaz rezervlerine sahiptir. Uluslararası yaptırımlar ve ticari engellemeler, enerji sektöründeki ilerlemeyi sekteye uğratmıştır. İran, OPEC'in ikinci büyük petrol üreticisi ve dünyanın üçüncü büyük ham petrol ihracatçısıdır. 2010 yılında İran, dünyanın dördüncü büyük doğal gaz üreticisi ve yine üçüncü büyük doğal gaz tüketicisi haline gelmiştir (EIA, 2015).

Küresel hedefler ve dünyanın ikinci büyük nükleer mühimmatına sahip önemli bir bölgesel güç olan Rusya ile nükleer hedeflerinden dolayı çoğu batı ülkesiyle uyuşmazlık yaşayan diğer bir bölgesel güç1İran,2Hazar'a kıyısı olan ülkelerdir. Parag Khanna'nın "ikinci dünya" düşüncesi, dünya etrafındaki üç dominant imparatorluğun -Amerika, Avrupa Birliği ve Çin- çevresinde ya da arasında yer alan en stratejik ülkeleri bir listede toplamaktadır (Media Global, 2015). Öte yandan Çin'in Orta Asya ülkeleri üzerinde etkisi bulunmakta ve burada ekonomik ve politik açıdan varlığını genişletmektedir. Kazakistan ve Türkmenistan'ın petrol ve gaz sektörlerine giderek daha fazla dahil olması sayesinde, Çin son 10 yıl içerisinde Hazar'daki ana oyuncular arasına girmiştir. Çin, Orta Asya'nın genelinde, boru hatlarından gaz işleme tesislerine ve demiryolu hatlarından rafinerilere kadar, enerji altyapısının kurulmasına sponsorluk ederek bölgenin jeopolitik oryantasyonunu değiştirmiş ve Çin'in çok hızlı büyüyen ekonomisinin uzun vadede Orta Asya'daki "mavi altın" diye tabir edilen gaz kaynaklarına erişimini sağlamıştır (Weiss,2012:26).

Son yıllarda Avrupa coğrafyasına Hazar Denizi aracılığıyla Türkmenistan ve Kazakistan üzerinden ulaşılacak olan Çin'in öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda bölge ülkelerinin Orta ve Uzak Asya'ya ulaşmayı hedefleyen yeni perspektifler ve ticaret hacmi artırma yönündeki hedefleri belirginleşmiş durumdadır (Çelikpala, 2013:46-54).

1.1. Petrol ve Doğal Gaz

Tablo 1 Hazar Bölgesi Ülkeleri Petrol (Varil) ve Doğalgaz (Ton/m3) Üretim Verileri (2008-2014)

Ülkeler/ Yıllar	2008		2010		2012		2014	
	P		P		P		P	
Rus	9		1		1		1	
Kaz	1		1.		1		1	

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tür	2		2		2		2	
İran	4		4.		3		3	
Aze	8		1.		8		8	

Kaynak: BP, 2016.

Tablo 1'e göre 2008 yılında 9.950 varil ile petrol üretiminde en yüksek oran Rusya'nındır. Yıllar itibariyle petrol üretiminde artış gösteren Rusya, 2014 yılı itibariyle de 10.838 varil petrol üretimi gerçekleştirmiştir. Doğalgaz üretiminde de ilk sırada Rusya yer almakta ve dünyanın enerji temini noktasında önemli bir konumda bulunmaktadır.İran ise petrol ve doğalgaz üretiminde ikinci sırada yer almaktadır. İran ekonomisi yaptırımlar karşısında tam kapasitesini kullanamamaktayken yapılan müzakereler sonucunda ambargoların kaldırılmasıyla ekonomik anlamda ilerlemeler kaydetmesi muhtemeldir. İran doğalgaz noktasında da Hazar Bölgesi'nde 2008 yılında Rusya'dan sonra gelerek 119,2 ton üretim gerçekleştirmiştir (BP, 2016).

Hazar Bölgesi'nde enerji kaynakları açısından zengin olan bir diğer ülke ise Kazakistan'dır. 2008 yılında petrolde 1.485 varil üretim gerçekleştiren Kazakistan yine aynı yılda doğalgazda 15,2 ton üretim yapmıştır. Yıllar itibariyle üretimde artış göstermiş ve 2014 yılında petrol ve doğalgazda sırasıyla 1.701 varil ile 17,3 ton üretim gerçekleştirmiştir.

Dünyanın artan enerji ihtiyacını karşılamak için Hazar Bölgesi enerji kaynaklarını Avrupa ve Asya pazarına taşımayı planlayan projeler üretilmiş ve bu yönde politikalar izlenegelmiştir. Azerbaycan kaynaklı doğal gazı Avrupa pazarına taşımayı hedefleyen Şah Denizi projesi ile Türkmenistan kaynaklı doğal gazı Asya pazarına taşımayı hedefleyen TAPI (Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan) projesi bu bağlamda üretilen projelerdir.

Dünyanın en büyük enerji ithalatçısı olan AB'nin enerjiye olan ihtiyacı önümüzdeki yıllarda daha da artacağı günümüz dünyasında bilinmektedir. AB'ye üye ülkelerin enerji ihtiyaçlarının yarısı ithal edilmektedir. Hali hazırda %50 oranında olan dışa bağımlılığın 2030 yılında %65'e çıkacağı tahmin edilmektedir (Europa, 2012). AB petrolünün %80'nini doğal gazın yaklaşık %55'ini ve artan bir yüzde ile kömürünü ithal etmektedir (Rosner, 2009:165).

Avrupa'nın artan enerji ihtiyacını karşılamak için Hazar Bölgesi enerji kaynaklarını Avrupa pazarına taşımayı planlayan ve "Güney Gaz Koridoru"'nun temellerini oluşturan NABUCCO Projesi 2002 senesinde BOTAŞ tarafından geliştirilmiş, Haziran 2006'da tüm dahil taraflarca onaylanmıştır (Aras, 2012:277). Ancak ilerleyen süreçte taraflar arasında yaşanan gelişmeler neticesinde Nabucco projesinin kapsamı daraltılarak Avrupa pazarına doğal gaz nakli Azerbaycan'daki Şah Deniz'inden başlayıp Gürcistan üzerinden Türkiye'ye uzanıp burdan da Yunanistan bağlantısıyla ulaştırılması düşünülmüştür. Azerbaycan'dan başlayıp Gürcistan üzerinden Türkiye'ye ulaşan kısmı Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) olarak adlandırılmış 2014 yılında kazı çalışmalarının ardından 2017 sonuna doğru inşaatının tamamlanması hedeflenmektedir. TANAP Projesinin ön mutakabatı 26 Aralık 2011'de yapılmış ve 26 Haziran 2012 tarihinde de imzalanmıştır. Projenin tarafları Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyetidir. Başlangıçta 16 milyar metreküp kapasite ile aktif olması belirtilen TANAP'ın 2025'lere doğru kapasitesini artırarak yaklaşık 31 milyar metreküp hacminde olması hedeflenmektedir. TANAP'ın ortakları %80 oranla SOCAR (Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi) ve %20'lik dilimde ise BOTAŞ (Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş.) – TPAO (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) bulunmaktadır.

1995 yılında Türkmenistan ve Pakistan arasında bir ön anlaşmayla ortaya çıkan Trans-Afganistan Hattı (TAP), 2002 yılında Türkmen, Afgan ve Pakistan liderleri aralarında bir anlaşmayla imzalanmış ve nihayetinde 2008 yılında Hindistan'ın da projeye katılmasıyla, Trans-Afganistan olarak adlandırılan proje Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan Doğalgaz Boru Hattı (TAPI) ismini almıştır. Hattın güzergâhı ise Türkmenistan'ın rezerv bakımından zengin yaklaşık 1,4 trilyon m3 doğal gaz hacmine sahip olan bölgesi Devletabad'dan başlayıp Afganistan'da Herat ve Kandahar, ardından Pakistan'daki Ketta ve Multan şehirleri üzerinden geçip Hindistan'a girerek Fazilka şehrinde sona erecek şekilde tasarlanmıştır (Kahn, 2002).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Hazar havzasındaki zengin enerji kaynaklarının dünya pazarlarına taşınmasını gerçekleştirecek TAPI projesi modern zamanların İpek Yolu olarak adlandırılmaktadır. Dört ülkeyi birbirine bağlayacak olan bu proje, siyasi bakımdan karışık, istikrarsız ve yıllardır birçok şiddetli çatışmaya sahne olan Orta Asya'da, ülkeler arası ilişkilerin gelişmesi ve siyasi ortamın iyileştirilmesine ciddi katkıda bulunacaktır. Enerji kaynakları bakımından zengin olan bölgenin ekonomik kalkınması ve gelişmesine de fırsat sağlayacaktır. Ayrıca proje, Orta Asya ile Güney Asya arasındaki bölgesel bütünleşmeye yönelik ciddi bir aşama olacaktır. Proje, bölgenin refahı, istikrarı, ekonomik ve sosyal kalkınması açısından son derece önemli olmasının yanında projeye dahil olan ülkeler için de birçok avantaj sağlamaktadır. Tedarikçi ülke olan Türkmenistan daha büyük pazarlara ulaşmak ve yeni ticari ortaklar bulmak istemektedir. Bu nedenle Türkmenistan'da doğalgaz, petrol altyapı çalışmaları ve projelerine yatırım bir devlet politikası haline gelmiştir. Varsayılan proje, Türkmen doğalgazının en büyük müşterisi olan Rusya'ya bağımlılıktan kurtulmak adına Türkmenistan için büyük bir şans olacaktır. Hattın tamamlanması ile yeni pazar kapıları açılacak ve Türkmenistan'ın enerji ihraç kanalları çeşitlenecektir (Karaçin, 2011).

Bu çerçevede Hazar Bölgesi'nin belli başlı hedeflere ulaşabilmek adına bütüncül, istikrarlı ve güvenli bir geçiş bölgesine ya da koridora dönüştürülmesi gereği yeni siyasi hedefleri ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda Hazar, küresel aktörlere özellikle enerji bağlamında hem çok büyük fırsatlar hem de ciddi çekişmeler sunmaktadır. Böyle bir bölge gerek Batılı gerekse Doğulu pazarlar ve aktörlerin istikrar ve güvenlik adına özellikle tercih edecekleri bir alan olacaktır.

2. Hazar Bölgesi Ülkeleri ve Ekonomik Göstergeler

Hazar Bölgesi tarih boyunca hem ticari hem de askeri açıdan ön plana çıkmıştır. Günümüzde ise bu bölge zengin enerji kaynaklarına sahip olması nedeniyle gündemdedir. Hazar Denizine kıyısı olan beş ülke bulunmaktadır. Bunlar, Kuzeyde Rusya ve Kazakistan, Batı'da Azerbaycan, Güney'de İran ve Doğu'da Türkmenistan'dır.

Kaynak: http://www.atlantislojistik.com/wp-content/uploads/2012/02/hazar-proje1.jpg

Bu noktada Hazar Bölgesi ülkelerinin Dünya ekonomisi ölçeğindeki yerini analiz etmek için nüfus, büyüme, kişi başına düşen milli gelir, işsizlik, enflasyon, ithalat ve ihracat gibi ekonomik göstergelerin son yıllardaki eğilimleri değerlendirilecektir.

2.1. Nüfus

Tablo 2 Hazar Bölgesi Ülkeleri Nüfus Bilgileri (2012-2015)

Ülkeler/Yıllar	2012	2013	2014	2015
Azerbaycan	9.295.784	9.416.801	9.535.079	9.651.349
İran	76.156.975	77.152.445	78.143.644	79.109.272
Kazakistan	16.791.425	17.035.275	17.289.224	17.544.126

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Türkmenistan	5.172.941	5.240.088	5.307.188	5.373.502
Rusya	143.201.676	143.506.911	143.819.569	144.096.812
Dünya	7.089.451.551	7.176.092.192	7.260.780.278	7.346.633.037

Kaynak: Dünya Bankası, 2016.

Dünya Bankası verileri alınarak oluşturulan Tablo2'ye bakıldığında 2015 yılı itibariyle Dünya nüfusu 7.3 milyardır. Çalışma kapsamında ele alınan Hazar'a kıyıdaş ülkelerin genel nüfusu yaklaşık 260 milyondur. 150 milyona yakın nüfusuyla Rusya ilk sırada yer almaktadır.

2.2. Büyüme

Tablo 3 Hazar Bölgesi Ülkeleri Büyüme Verileri (2012-2015)

Ülkeler/Yıllar	2012	2013	2014	2015
Azerbaycan	2	6	2	1
İran	-7	-2	4	-
Kazakistan	5	6	4	1
Türkmenistan	11	10	10	6
Rusya	4	1	1	-4
Dünya	2	2	3	3

Kaynak: Dünya Bankası, 2016.

Dünya ekonomisinin genel ölçekte 2015 yılı itibariyle %3 büyüme gösterdiği dönemde Hazar Bölgesi ülkelerinde 2014 yılına göre küçülme yaşadığı gözlemlenmektedir. Dünya Bankası'ndan İran'ın haricinde verilerine ulaşılabilen Hazar Bölgesi ülkeleri arasında en yüksek büyüme oranını 2015 yılında %6 ile Türkmenistan elde etmiştir. Rusya ise 2012 yılı itibariyle düşüşe geçmiş 2015 yılında ise -%4 seviyelerine gerilemiştir.

2.3. Kişi Başına Düşen Milli Gelir

Tablo 4 Hazar Bölgesi Ülkeleri Kişi Başına Düşen Milli Gelir Verileri (2012-2015)

Ülkeler/Yıllar	2012	2013	2014	2015
Azerbaycan	7.394	7.812	7.886	5.496
İran	7.711	6.631	5.443	-
Kazakistan	12.387	13.891	12.807	10.510
Türkmenistan	6.798	7.480	8.199	6.672
Rusya	15.042	15.552	14.052	9.093

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Dünya	10.499	10.664	10.795	10.058

Kaynak: Dünya Bankası, 2016.

Dünya genelinde Kişi Başına Düşen Milli Gelir (KBDMG) 2012 yılında yaklaşık 10.500 dolar iken yıllar itibariyle dalgalanma yaşayarak 2015 yılına gelindiğinde 10.058 dolar seviyelerine gerilemiştir. Hazar Bölgesi'nde ise 2015 yılı itibariyle 10.510 dolar ile Kazakistan Dünya seviyesinin üzerinde yer almaktadır. Kazakistan'ın ardından 9 bin dolar ile Rusya ve 6.672 dolarla Türkmenistan gelmektedir. Bu noktada Kazakistan ve Rusya'nın KBDMG verilerine göre teknolojik atılım yapamayıp gelişmiş ülke ekonomileri kategorisine geçebilmek için 10 bin dolar seviyesini aşamadığı için Orta Gelir Tuzağı'nda yer aldığı ve gelişme yolunda olan ülkeler ölçeğinde değerlendirildiği söylenebilir.

2.4. İthalat ve İhracat

Tablo 5 Hazar Bölgesi Ülkeleri İthalat ve İhracat Verilerinin Milli Gelire Oranları (2012-2015)

Ülkeler/Yıllar	2012		2013		2014		2015	
	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat
Azerbaycan	26	54	27	49	26	43	35	38
İran	21	22	20	27	19	24	-	-
Kazakistan	30	44	27	39	26	39	25	28
Türkmenistan	44	73	-	-	-	-	-	-
Rusya	21	27	21	27	21	28	21	30
Dünya	30	31	30	30	30	30	29	30

Kaynak: Dünya Bankası, 2016.

Dünya geneli ile Hazar Bölgesindeki ülkelerin ithalat ve ihracatlarının milli gelirlerine oranlarının yer aldığı Tablo 5'e bakıldığında Rusya'nın yıllar itibariyle ihracatının %27 seviyesinden %30'a artırdığı, ithalatta da yatay bir seyir izleyerek %21 seviyesinde olduğu görülmektedir. Azerbaycan ve Kazakistan'ın ihracatta yıllar itibariyle düşüşe geçtiği ve 2015 yılında sırasıyla %38 ve %28 seviyelerine gerilediği Dünya Bankası'ndan alınan verilerle oluşturulan Tablo 5'te yer almaktadır.

2.5. Enflasyon ve İşsizlik

Tablo 6 Hazar Bölgesi Ülkeleri Enflasyon ve İşsizlik Verileri (2012-2015)

Ülkeler/Yıllar	2012		2013		2014		2015	
	Enflasyon	İşsizlik	Enflasyon	İşsizlik	Enflasyon	İşsizlik	Enflasyon	İşsizlik
Azerbaycan	1	5	1	5	0	5	-9	-
İran	22	13	34	13	12	13	-	-
Kazakistan	5	5	9	5	6	4	2	-

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Türkmenistan	8	11	1	11	1	11	-5	-
Rusya	8	6	5	6	9	5	8	-
Dünya	4	6	2	6	2	6	2	-

Kaynak: Dünya Bankası, 2016.

Son olarak ekonomik göstergeler açısından Hazar Bölgesi ekonomilerinin Dünya geneli enflasyon ve işsizlik oranları ile analizi incelenirse, Dünya Bankası'ndan alınan verileri doğrultusunda Dünya geneli işsizlik oranı %6 seviyelerinde iken Hazar Bölgesi ülkeleri arasında İran, Türkmenistan ve Rusya'da dünya genelinin üzerinde bir işsizlik oranının olduğu görülmektedir. Tablo 6'da yer alan 2014 verileri itibariyle en düşük işsizlik oranları Kazakistan ve Azerbaycan'da sırasıyla %4 ve %5 seviyelerinde gerçekleşmiştir.

Diğer ekonomik gösterge olan enflasyon verilerine dikkat edilirse dünya genelinde 2012 yılından 2015 yılına gelindiğinde enflasyon oranı %4 seviyelerinden %2'ye gerilerken Azerbaycan ve Türkmenistan'da 2015 yılında sırasıyla %-9 ile %-5 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Dünya Bankası'ndan alınan verileri doğrultusunda 2015 yılında Hazar Bölgesi ülkelerinde en yüksek enflasyon oranı %8 ile Rusya'da yaşanmıştır.

SONUÇ

"Mavi altın"ın kaynağı tabir edilen ülkelerin bulunduğu coğrafya olan Hazar Bölgesi, gelecekte Dünya'nın enerji tedarikçisi olacağı söylenebilir. Parag Khanna'nın "ikinci dünya" düşüncesi, dünya etrafındaki üç dominant imparatorluğun -Amerika, Avrupa Birliği ve Çin- çevresinde oluşacağını düşünüldüğünde; Avrupa Birliği ve Çin'i adeta bir enerji köprüsü şeklinde birbirine bağlayan Hazar Coğrafyası önemli bir merkez haline de gelecektir. Büyüyen ekonomilerin temel gereksinimi olan enerji kaynakları, Hazar Coğrafyasında kümelenmiştir. Bu enerjiyi dünya piyasalarına ulaştırmak için Hazar Bölgesi ülkeleri arasında oluşacak işbirliği ile bu yönde yürütülen proje ve politikaların bölge ülkelerinin ekonomileri pozitif etkisi kuvvetle muhtemeldir.

Ekonomik göstergeler açısından Hazar Bölgesi ülkelerinden Rusya, diğer ülkelere kıyasla iyi bir konumda yer aldığı söylenebilir. Ancak Rusya'nın son yıllarda küresel ölçekte yaşanan ekonomik sıkıntılar ve uygulanan yaptırımlar neticesinde büyüme hızının eksilere gerilediği, kişi başına düşen milli gelirde azalma yaşadığı görülmektedir. Hazar Bölgesi'nin nüfus ölçeği itibariyle ikinci sırada yer alan İran ise Batı Dünyası ile yürütülen görüşmeler sonucunda ekonomi alanında ambargoların kalkmasıyla birlikte pozitif büyüme hızını yakalamıştır. Kişi başına düşen milli gelir verileri doğrultusunda yıllar itibariyle bir düşüş yaşamış olsa da Kazakistan, Hazar Bölgesi ülkeleri arasında 2015 yılı itibariyle 10.510 dolar ile ilk sırada, dünya ortalamasının üzerinde yer almaktadır.

Sonuç itibariyle ekonomik anlamda dünya genelinde önemli bir ölçekte yer alan Hazar Bölgesi'nin enerji potansiyeli ile Türkiye, tarihte ticaret güzergahlarında olduğu gibi gelecekte de enerji nakil hatlarının nihai tüketici konudaki ülkelere ulaştırılmasında stratejik bir konuma sahiptir. Planlanan enerji hatlarının Türkiye üzerinden geçecek olması, Türkiye'nin var olan bölgesel etkinliğinin küresel ölçekte de, dikkatleri üzerine çekeceğini göstermektedir. Türkiye açısından Hazar Bölgesi enerji ve ticaret kapsamında hem bir kaynak hem de bir pazar bölgesi olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

1. Andrew S. Weiss, F. Stephen Larrabee, James T. Bartis, Camille A. Sawak, "Promoting International Energy Security", Volume 2, Turkey and the Caspian , RAND corporation, 2012, p.26
2. Betul Buke Karacin, "Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan Doğalgaz Boru Hattı Projesi" Nisan 2011, USAK web sitesinden

(http.www.usakgundem.comyorum378t%C3%BCrkmenistan-afganistan-pakistan-hindistan-do%C4%9Falgaz-boru-hatt%C4%B1-projesi.html) 20.01.2014'de erişim sağlandı.

3. BP, 2016 Statistical Review of World Energy, http://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html, (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
4. BP,2015 http://www.bp.com/multipleimagesection.do?categoryId=9008001&contentId=7015081 (Erişim Tarihi: 25.02.2015)
5. EİT Ticaret Anlaşması (ECOTA) (İslamabad, Temmuz 2003)
6. EİTTA İşbirliği Konseyi 3. Toplantı, 02-03 Ekim 2012, Ankara,
7. Fyodor Lukyanov, "Rethinking Russia : Russian Dilemmas in a Multipolar World", Vol. 63, No. 2, Spring/Summer 2010 page 19-32m http://jia.sipa.columbia.edu/russian-dilemmasmultipolar-world
8. http://europa.eu/documents/comm/green_papers/pdf/com2006_105_en.pdf (Erişim Tarihi: 18 Temmuz 2012)
9. Imran Khan, The Trans-Afghan Pipelines: From Pipe-Plans To Pipe-Dreams, Research Journal Of Area Study Center, 2002
10. Index Mundi, 2016 "Russia Economy Profile 2016".
11. Kadir Dikbaş, ' Zor Zamanda İhracat Rekoru Kırdığımız Bölge', ibid, 16 Ekim 2012
12. Kevin Rosner, *"The* European Union: On Energy, Disunity", Gal Luft, Anne Korin (ed.), *Energy Security Challenges for the 21st Century,* (United States: Praeger Security International, 2009), s. 165.
13. Khazar İbrahim, "Hazar neden bu kadar önemli?" Hazar Raporu, Bahar 2013, sayfa 17-21
14. Mitat Çelikpala "Hazar Bölgesi Dünyanın Ticaret Koridoru Olmaya Yeniden Aday: Yeni İpek Yolu Bir Hayal Mi?" Hazar Raporu, Bahar 2013, sayfa 46-54
15. Osman Nuri Aras, "Ekonomik Neden ve Sonuçları Bakımından Hazar'ın Güvenlik Sorunu", Almagül İsina (Ed.), *Asya'da Güvenliğin İnşası ve CICA*, (İstanbul: TASAM Yayınları, 2012), s.277.
16. Parag Khanna interview with Media Global, http://www.paragkhanna.com/?p=77
17. Richard Pomfret, 'The Economic Cooperation Organization: Current Status and Future Prospects', Europe-Asia Studies, Vol.49, No.4 (1997) pp.657-9.
18. Richard Weitz, 'Kazakhstan-Turkey Presidential Summit Deepens Economic Ties', ibid, Vol.9, No.191, 19 Ekim 2012. "Iran", US Energy Information Agency, http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=ir
19. "SOCAR: it's impossible to exclude Iran from Shah Deniz contract for security reasons", Baku, Fineko/abc.az
20. Vladimir Socor, 'Turkey Seeks Opportunity in Trans-Caspian Pipeline Project', Eurasian Daily Monitor, Vol.9, No.164, 11 Eylül 2012.
21. William Hale ve Julian Bharier, 'CENTO, RCD and the Northern Tier: a Political and Economic Appraisal', Middle Eastern Studies, Vol.8. No. 2 (1972) pp. 217-9
22. William Hale, "Türkiye - Hazar Bölgesi Ekonomik İşbirliği", Hazar Raporu, Ocak-Mart 2013, s. 17-21
23. www.ecosecretariat.org/ftproot/Press_Rls/2012/3ecota.htm web sitesinden: 20.01.2014'de erişim sağlandı.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(31)

Ahmet AYTAÇ*

OSMANLI KUMAŞ SANATINDAKİ MOTİFLERİN GÜNÜMÜZ EŞARP TASARIMINA YANSIMASI

REFLECTION OF THE MOTIFS IN OTTOMAN FABRIC ART INTO THE LATEST EMOTION DESIGN

ÖZ

Türkler dokumacılık sanatına önemli katkılar yapmıştır. Orta Asya'yı takiple Anadolu'da da dokumacılık bir gelenek ile günümüze kadar devam etmiştir.

Gelenekli Türk sanatının yanış karakteri o dönemin üretimlerinde de etkili olmuştur. Bu yanış karakterinin günümüz eşarp modasında da sürdüğü görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, dokuma, motif, eşarp, tasarım.

ABSTRACT

Turks made important contributions to the art of weaving. After Central Asia, weaving in Anatolia continued until today with a tradition.

Especially during the Ottoman period, both palace art and public art continued. This burnign character seems to continue in today's scarf.

Keywords: *ottoman, weaving, motif, scarf, design.*

* **S. Ü. Sanat ve Tasarım Fakültesi, Konya/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Türklerin maddi kültür ürünleri içerisinde dokumacılığın önemli bir yeri vardır. Günlük hayatın ihtiyaçları neticesinde şekillenen dokumacılık zamanla milli kültür ürünü özelliği kazanmıştır.

İnsanlık tarihinin en eski sanatlarından biri, kuşkusuz dokuma sanatıdır. Kumaş dokumacılığı, insanların soğuktan korunma, mevsimine göre giyinme, örtünme ve süslenme ihtiyacı sonucu doğmuştur. Türk kumaşları gerek dokunuş, gerek malzeme ve gerekse desen zenginliği bakımından dünya kumaşçılığı içinde çok önemli bir yere sahip olmuş, Türk kültür ve zevkinin bütün inceliklerini yansıtmıştır. Osmanlı 'Saray Kumaşları' diye adlandırabileceğimiz çok zengin malzeme ve desen içeren ve yüksek teknik ile dokunan kumaşlar, Sultan, aile fertleri ve saray mensupları için özel olarak itina ile saray atölyelerinde dokutturulmuş ve Osmanlı saray süsleme· sanatları arasında önemli bir yer almıştır (Gürsu,1988:17).

Saray, sanatın koruyucusu olmuş ve sanat saraydan yönlendirilmiştir. Halkın yaşam tarzını şekillendiren dokuma, sarayda da gerekli ilgiyi görmüştür. Başta sultanların giyim kuşamı olmak üzere, sarayların ve köşklerin tefrişinde yatak ve yorganlarda, askeri alanda bayrak ve sancaklarda, zırhlarda, kalkanlarda, her yıl Kabe-i Şerif'i giydirmek için üretilen örtülerde ve bunun gibi pek çok alanda kumaş kullanılmıştır (Tezcan,2007:24).

Görenlerin bugün de hayranlığını kazanan, hassa atölyelerinde ve diğer dokuma merkezlerinde üretilen Osmanlı dönemi kumaş çeşitleri, kemha, kadife, çatma, seraser, diba, atlas gibi ipeklilerin yanı sıra canfes, tafta gibi hafif ipekliler, çuha, sof, şal gibi yünlü ve pamuklulardı.

1400-1600 arası dönemde Anadolu, ürünlerini yalnızca Balkanlar'a ve Karadeniz'in kuzeyine değil batı ülkelerine de ihraç eden bir tekstil üretim bölgesiydi (İnalcık,2008:13).

TÜRK KUMAŞI

Türk kumaşları gerek dokunuş, gerek malzeme ve gerekse desen zenginliği bakımından dünya kumaşçılığı içinde çok önemli bir yere sahip olmuş, Türk kültür ve zevkinin bütün inceliklerini yansıtmıştır (Gürsu,1988:17).

Türk kumaş desenlerini incelerken Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer devletlerle olan ilişki ve etkinliğini, bunun sonucunda sanatsal değiş tokuşları göz önüne alarak araştırmaları sürdürmek gereklidir. Çünkü kumaş desenleri kolayca modaya bağımlı, karşılıklı etkenlere çok yatkın bir sanat koludur (Gürsu,1988:18).

Türk kumaşlarında kullanılan boyalar uzun deneyimler yaşamış ustalar tarafından yapılmıştır. Türklerin en sevdiği renk güvezi denilen koyu kırmızıdır ki en fazla zeminlerde kullanılmıştır ve dünyada Türk kırmızısı adıyla bilinir" (Salman,2011:184).

16. yüzyıldan başlamak üzere, bilhassa 16. yüzyıl ortasından sonra uluslararası üne kavuşan kumaş sanatı, 17. yüzyıl ilk yarısında da başarısını sürdürmüştür (Denny,1972:68).

Fakat çok çeşitli örnek gördükten ve diğer dekoratif sanat eserleri ile karşılaştırdıktan sonra, her iki dönemin kumaş desenlerinin ortak üsluplar taşıdıkları halde süsleme, motif, detay ve zevklerinde bazı farklılıklar olduğu göze çarpar (Gürsu,1988:105).

Tekniklerine Göre Türk Kumaşları

Arşiv belgelerindeki kayıtlara göre ele alınan kumaş cinslerinin çoğu zamanımıza kadar ulaşamamıştır. Çünkü kumaş zaman aşımına çabuk uğrayan, her gün kullanıldığı için çabuk yıpranan narin bir sanat koludur. Eski kumaşlara ülke, şahıs, malzeme ve tekniklere göre adlar verilmiştir (Özbel,1945:5).

1. Kumaşın dokunduğu ülkeye göre: Halep kumaşı. Bursa kumaşı, Şam kumaşı, Musul kumaşı gibi.

2. Kumaşın adıyla dokunduğu yere göre: Bursa kadifesi, Üsküdar çatması, Ankara sofu, Bilecik çatması gibi.

3. Dokunduğu memleketin değil, kullanılan yerin adını taşıyan kumaşlar: Trablus kuşağı, Seva ilerden, gibi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4. Şahıs adı verilen kumaşlar ya da usta adı ile anılanlar: Hasan Bey keyfiyesi ya da Selimiye, Mecidiye, Ahmediye gibi padişah adlarına göre isimlendirilenlerdir.

5. Teknik adı ile adlandırılanlar: Tafta, atlas. kadife, kutnu gibi.

6. Malzemeye göre adlandırılanlar: Kutnu telli, taraklı atlas, telli hatayi gibi.

7. Renklerin sayısına göre kumaş adları: Serenk gibi.

8. Kumaşın desenine göre adlandırılan kumaşlar (Gürsu,1988:21-22).

Osmanlı 'Saray kumaşları' diye adlandırabileceğimiz çok zengin malzeme ve desen içeren ve yüksek teknik ile dokunan kumaşlar, Sultan, aile fertleri ve saray mensupları için özel olarak itina ile saray atölyelerinde dokutturulmuş ve Osmanlı saray süsleme· sanatları arasında önemli bir yer almıştır (Gürsu,1988:17).

Dokumada kullanılan altın ve gümüş tel devlet simkeşhanelerinde çekilir, kumaşlar damgalanarak satışa çıkarılmasına izin verilirdi. Kıymetli madenlerin israfını önlemek için seraser, zerbaft gibi kumaşlar saraya ait tezgâhlarda belli miktarda dokunmaktaydı. Dönemin modasına uygun kumaş desenleri saray nakkaşhanesinde tasarlandığından, desen ve kompozisyonlarda Osmanlı sanatının üslup bütünlüğü tekrarlanmıştır.

Osmanlı döneminde, 15. yüzyıldan itibaren Bursa, İran'dan ithal edilen ham ipeğin ticaret ve sanayi merkezi olmuştur.

İpekböceği 6. yüzyılda Jüstinyen zamanında Çin'den bir misyoner tarafından batıya gizlice boş bir kamış içinde getirilmiştir. Osmanlılar dokuma sanatında çok ileri gitmelerine karşın, koza yetiştirmeye ancak 16. yüzyılda başlamışlardır (Yetkin,1971:224).

Türklerde ipek kelimesi Kıpçak Türkçesindeki 'yipek'den gelir. Eski Osmanlı deyimi olarak 'ak kumaş' ipek kumaş anlamına gelir ki, bunun kökeni Doğu Türklerindeki 'aghi' kelimesidir (Pope,1939:1995).

Osmanlı Kumaş Sanatındaki Motif Üslubu

Türk süslemesinin zenginliği motif çeşitlerinin bolluğu ve motiflerin son derece estetik bir yapıya sahip olmalarından ileri gelmektedir.

Erken Osmanlı sanatı, klasik Türk sanatının temelini teşkil etmiş ve saray sanatının özelliğini oluş turan üslup birliği dönemin bütün süsleme sanat kollarında da görülmüştür. Selçuklu sanatından devralınan rumi motifi en başta gelen süsleme motifi olmuş, palmet ve lotusla birleşerek sayısız kompozisyon çeşitleri içinde bütün sanat kollarını süslemiştir. 15. yüzyıldan itibaren Uzakdoğu kökenli hatayi çiçekleri bazen yalnız, bazen rumi ve bitkisel motiflerle beraber, kıvrım dallar üzerinde kullanılmışlardır. (Çağman,1983:100).

15. yüzyıl ortalarında, kuvvet ve kudret simgesi olan pars beneği ve kaplan postu motifi bilhassa padişah kaftanlarını en çok süsleyen desendir. 15. yüzyıl sonları ve 16. yüzyıl başlarında saray sanatının repertuarına çin bulutu motifi girmiştir. Yavuz Sultan Selim'in 1514 tarihindeki Çaldıran zaferinden sonra Tebriz ve Heratlı sanatçılarının İstanbul'a sığınması sonucunda bazı etkiler de saray sanatına girmiştir (Mahir,1984:10).

Bu sanatçılar vasıtasıyla 15. yüzyıl sonlarında Herat'ta oluşan çok dekoratif süsleme üslubu saray sanatının süsleme kollarında kısa süreli de olsa önemli ölçüde etkili olmuştur (Gürsu,1988:20).

Klasik dönemle beraber saray süsleme sanatlarındaki üslup ve bezemeler çeşitlenmiş ve eski motifler farklı biçim ve boyutlarla ele alınmıştır. 16. yüzyıl üçüncü çeyreğinde 15. yüzyıl süsleme sanatlarında çok kullanılan hatayi çiçekleri hançer yaprakları ile beraber hareketli bir üslup oluşturmuş ve saz yolu adı verilen bu üslup başta çiniler olmak üzere bütün dekoratif sanat eserlerine uygulanmıştır (Denny,1981:103-118).

Saray sanatının bir kolu olarak kumaş dokuma sanatındaki üslup ve bezeme motifleri her dönemde saray sanatının belirlediği süsleme programı içinde ele alınmış ve kumaşlara ona göre uygulanmıştır. Osmanlı dokuma desenleri zemin üzerinde tekrarlanmasından oluşur. Bunlar ekseri kaydırılmış eksen üzerine sonsuzluk

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Orta Asya Türk kadın başlıklarının gelişimine baktığımızda Uygur hanımlarının başlarında sol tafa meyilli 'hotoz' olduğu (Sevin,1990:10), Uygurların özellikle ipekçilikte ilerlediklerini ve mükemmel kumaşlar dokuduklarını (Kaya,1988:43), yedi ve sekizinci yüzyılda bilhassa genç kızların saçlarının tepelerinde kok'a benzer bir topuz olduğu (Sevin,1990:11), Budizmin son, İslamlığın ilk günlerinde tirşe kenarları dışarı bakan kıvrık börk giydikleri (Sevin.1990:23) bilinmektedir.

Selçuklu sarayında ise şimdiki naylon yağmurlukları andıran bezire batırılmış tülbentten şeffaf başlıklar giyildikleri (Sevin,1990:37) ya da hotoz altına arka tarafa doğru alacalı ve sırma işlemeli olup sol omuzdan sarkan bir tülbent sarıldıkları (Sevin,1990:39) bilinmektedir.

Osmanlı döneminde XIV. yüzyılda sokakta Kırgızların başlığına benzer bir başlık taktıklarını ve enseye doğru uzanan bir tülbent olduğu görülmektedir (Sevin,1990:62). XVII. yüzyıla ait bazı minyatürlerde ise yaşmağa ve peçeye benzer şeyler görüldüğü evde ise başta sırma işlemeli yemeni olduğu bilinmektedir (Sevin,1990:95-96).

Eşarp olarak tanımlanan aksesuar Fransızca 'écharpe' kelimesinden gelmektedir. Genellikle ipek veya pamuktan yapılmış ipliklerle sık dokunmuş bayan başörtüsüne verilen addır. Aksesuar amaçlı kullanıldığı gibi, dini veya yöresel amaçla da kullanılmaktadır.

Geçmişteki büyük ve güçlü medeniyetlerin özellikle görsel güzellikleri günümüze taşınmaya başladı ve moda oldu. Eşarpta, ticari ve moda anlamında bir sektör haline gelmiştir.

Özellikle Osmanlı döneminde kullanılan motiflerin bir kısmı günümüzde üretilen eşarplarda da kullanılmaktadır.

Bitkisel Bezemeli Eşarplar

Buta motifi olarak da isimlendirilen bezemenin farklı üsluplarla eşarplarda kullanılmıştır. Osmanlı dönemi motif geleneğini de yansıtan bu tarz eşarplar yaygın olarak üretilmektedir.

Fotoğraf: 1-2-3-4, Bitkisel bezemeli eşarplar ve detay.

Hatai, rumi, sazyolu gibi bezemelerin ve diğer bitkisel motiflerin günümüz eşarp tasarımlarında gerek özgün haliyle gerekse farklı formlarla sıklıkla kullanılmaktadır. Osmanlı dönemi tekstil ve çini alanlarında kullanılan bitkisel formların ve tekstilde sıklıkla rastlanan madalyon formları eşarp tasarımında kullanılmaktadır.

Geometrik Bezemeli Eşarplar

Osmanlı döneminde kullanılan geometrik formlar aynen kullanılmamakla birlikte günümüzde tasarımcılar aynı geometrik formlardan yola çıkarak yeni tasarımlar oluşturmaktadırlar.

Fotoğraf: 5-6-7, Geometrik bezemeli eşarplar.

Figür bezemeli Eşarplar

Eşarbın geleneksel bir aksesuar yönü ve de ağırlıklı olarak inanç ile alakalı bir özelliği olduğundan doğal halde ki hayvan figürleri bezemede pek kullanılmamıştır. Osmanlı döneminde önemli bir bezeme olan

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ve padişah kıyafetlerinde de görülen Pars beneği veya kaplan postundan yola çıkarak oluşturulmuş çintemani de kullanılmaktadır.

Fotoğraf: 8-9, Çintemani bezemeli eşarp ve kuş Figürlü eşarp.

Yazı İşlenmiş Eşarplar

Dini inaç sembolizmi anlamında ve tasavufi anlamları olan kimi eski yazı harfleri stilize halde ve de bitkisel bezemelerle de donatılarak eşarp tasarımlarında sıklıkla kullanılmaktadır.

Fotoğraf: 10-11, Yazı işlenmiş eşarplar.

SONUÇ

İnsanlık tarihinin en eski sanatlarından birisi olan dokumacılıkta dini inancın gereği olarak gelişen tesettür giyiminde önemli bir aksesuar olan eşarp sektörü günümüzde moda da kendine özgü trendleri ile dikkat çekmektedir.

Türk eşarp sektöründe gerek dokuma gerekse malzeme ve desenleri ile dikkat çeken zenginlik sektörde yer alan üretici firmaların özellikle Osmanlı dönemi kumaş sanatında sıklıkla kullanılan motiflerden de faydalandıkları tespit edilmiştir.

Osmanlı dönemi motif zenginliğinin en önemli tarafı olan bitkisel bezemelerin eşarplarda sıklıkla kullanıldığı bunun yanı sıra kısmen figürlü bezemelerden da faydalanıldığı görülmektedir. Ancak kullanılan figürlü bezemelerde stilize edilmiş "çintemani" gibi motiflerin tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Son dönem üretimlerine bakıldığında ise "yazı"dan geliştirilmiş bezemelerinde bir trend haline geldiği ve eşarplarda tercih edildiği görülmektedir.

Hatayi, rumi, bulut, çintemani, sazyolu, meyve, figür gibi motiflerin kullanıldığı v e sürekli gelişen, kendini yenileyen eşarp sektöründe Osmanlı dönemi bezemelerinin daha uzun süre sektörde yer alacağı bir ön görü olarak söylenebilir.

Bu alanda yapılacak yeni tasarımlar için Osmanlı dönemi motiflerinin farklı kombinasyonlarının sektörde artarak kullanılabileceği, tasarımcıların esin kaynağında ilgili dönemin bezemelerinin daha uzun süre yer edineceği önemli bir varsayım olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

1. ÇAĞMAN, Filiz, "Osmanlı Sanalı", *Anadolu Medeniyetleri*, İstanbul 1983, s. 100.
2. DENNY, Walter, "Dating Ottoman Turkish Works in Saz Muqarnas", *New Haven*, 1981, s. 103- 118.
3. DENNY, Walter, "Ottoman Turkish Textiles", *Textile Museum Journal*, Dec. lll/3, Washington, D.C. 1972, s. 68.
4. DENNY, Walter, "Review of Tahsin Öz", Textile *Museum Journal*, Washington, D.C. 1972, s. 38-41.
5. DENNY, Walter, "Textiles", *Tulips Arabesques and Turbans",* London 1982, s. 126.
6. Dönüşmeleri", (MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006.
7. GÜRSU, Nevber, *Türk Dokumacılık Sanatı Çağlar Boyu Desenler*, İstanbul, 1988.

8. İNALCIK, Halil, *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İş Bankası Yayınları No:1557, İstanbul, 2008.
9. MAHİR; Banu, "*Saz Uslubu",* (Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1984, s. 10.
10. POPE, Upham, "Turkish Art", *A Survey of Persian Art,* Landon 1939, s. 1995.
11. SALMAN, Fikri, *Türk Kumaş Sanatı*, Erzurum, 2011.
12. SEVİN, Nurettin, *Onüç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*, Kültür Bakanlığı yayınları No:1195/151, Ankara, 1990.
13. TEZCAN, Hülya, "Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Kumaş ve Halı Koleksiyonu: Döşemelik, Seccade ve diğer Mefruşattan Seçme Örnekler", *Topkapı Sarayı Müzesi Döşemelikler*, İstanbul, 2007.
14. YETKİN, Şerare, "Türk Kilim Sanatında Yeni Bir Grup, Saray Kilimleri", *Belleten* XXXV/138, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Nisan 1971 baskısı, Ankara 1971, s. 53.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(32)

Yrd. Doç. Dr. Hülya UYSAL[151]

TÜRK TOPLUM DÜZENİ VE KÜLTÜRÜNDE HEYKEL SANATININ YERİ VE ÖNEMİ İLE KADIN İMGESİNE BİR BAKIŞ: YAŞAMI ÜRETEN KADIN

A VIEW ONTO THE IMAGE OF WOMAN ALONG WITH AN EVALUATION ON THE PLACE AND IMPORTANCE OF SCULPTURE IN TURKISH CULTURE AND ORDER OF SOCIETY: WOMAN PRODUCING THE LIFE

ÖZ

Heykel sanatı, Türk toplum düzeni ve kültüründe geçmişten günümüze dek varlığını koruyabilmiş bir alana sahiptir. Farklı anlam, biçim ve kavram önerisi getiren heykel anlayışı kadın imgesi üzerinden değerlendirildiğinde; bazen bir anne, bazen bir melek, bazen gök, bazen yer, bazen talih kuşu (Hüma), bazen ateş ruhu, bazen de ölüm meleği olabilmektedir. Kadın aynı zamanda çoğu kültürde olduğu gibi bereket, bolluk ve doğum simgesidir. Yaşamı kuran ve devamlılığını sağlayan kadın iyilik ve güzelliğin yanında zaman zaman tehlikeli ve kötülüğü getirici yanı ile düalist (ikili) bir yaklaşımı da içermektedir.

Kadın imgesi plastik yönü ile bazen dikey bir taş, bazen bir heykelcik, bazen bir çizgi, bazen de üç dilimli bir taç olabilmektedir. Ancak anlatım dili olarak heykel sanatı bazı dönemler çok öne çıkamasa da kadın imgesi Türk heykelinde daima ilham kaynağı olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Burada kadın ve heykel bir araya gelerek, Türk heykel sanatının zengin anlam ve biçim olasılıkları, eksiklikleriyle de olsa sunulmaya çalışılacaktır. Erken devir Türk sanatında; toplum düzeni ve kültüründe yer alan "Dikilitaş" (Geyikli Taş) ,"Taş Balbal" heykelleri ve Türk mitolojisinde geçen "Umay" (Imay-Omay) kavramı ile ilişkilendirilerek değerlendirme yapılmaya çalışılarak, günümüze etkileri ile beraber sonuca yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Heykel, Kadın, Erken Devir Türk Heykeli, Taş Balbal, Umay.*
JEL Kodları: *L82, N9, Z1, Z11, Z13, Z18.*

ABSTRACT

The sculpture has an area which has been able to survive for ages in Turkish culture and social order. When the understanding of sculpture which puts forward various proposals of meaning, form and phenomenon to be evaluated based on the image of woman, it can sometimes be just a mother, or an angel, or sky, or earth, sometimes a bird for good luck (Hüma), a fire soul, or the angel of death. The woman is at the same time the symbol of fertility, abundance and birth, as it is in most cultures. The woman founding the life and providing its permanence also bears a dualist approach with her power bringing danger and evil besides her such positive sides as goodness and beauty.

The image of woman in plastic terms can sometimes be a vertical Stone, or a figurine, or a line, and sometimes a three-sliced crown. However, though sculpture as a language of expression could not come forward during some periods, the image of woman has always been a source of inspiration in Turkish sculpture. Throughout this paper, the rich possibilities of meaning and form in Turkish sculpture will be presented along with its deficiencies by bringing woman and sculpture together. It will be made an evaluation by correlating Obelisk and stone balbals in social order and culture of Early Turkish art and the phenomenon of Umay. The current effects of this correlation will be discussed in the conclusion.

Keywords: *Sculpture, Woman, Early Turkish Sculpture, Stone Balbal, Umay.*
JEL Codes: *L82, N9, Z1, Z11, Z13, Z18.*

[151] **Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi; hulyauysal@akdeniz.edu.tr; hulyabozbiyik@mynet.com; Antalya/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Türk toplum düzeni ve kültüründe heykel sanatı, anlam ve biçim yönü ile öznel yaşamın dolaysız ve hiçbir yola sapmaksızın görünür olduğu bir bütünlüğe sahiptir. Duygu ve düşünce yüklü formlar, yaşamın nabız atışı ve bunun yarattığı kan basıncı gibi içten dışa veya dıştan içe gerilimlerin-sakinliğin, dengenin-dengesizliğin, ritmin-ritimsizliğin getirdiği bir döngüyü yaratırlar. Bu döngüyü yaratan güç olarak merkeze kadın imgesini yerleştirdiğimizde, yaşamı üreten ve devamlılığını sağlayan kadının varlığı ile karşılaşıyoruz. Yaşamı kuran, sürekliliğini sağlayan, kendini yeniden üreten kadın, eski Türk dini düşüncesinde de temel hareket noktalarından birini oluşturmaktadır. Kadın imgesinin Türk sanatında kullanımı ise oldukça eskiye dayanır. Erken devir Türk sanatında bazı dikilitaşlarda (Tas-Khazaa ve Chernovaya) ya da balballarda görülen ve kadın yüzüne benzeyen tasvirlere rastlanmıştır. Bunların da bir tanrıçayı veya koruyucu ruhu simgelediği düşünülmüştür (Çoruhlu, 2013). Özellikle Türk mitolojisinde geçen Umay kültü (Kült: 1. Tapma, Tapınma, 2. Din) bu taşlarda işlenmiş ve kutsal sayılmakla beraber kurgan olarak adlandırılan tepelere yerleştirilmişlerdir. "Umay'ın çocuklarla ilgili olması, hatta doğumla ilgili olarak kadının son'u anlamında kullanılması çok daha evvelki çağlara aittir. Kaşgari, Umay'ı son=eş olarak çevirmiştir. Kaşgari'nin bu ifadesi, Umay'daki semantik daralmanın çok daha önceki dönemlerde olduğunu göstermektedir. Umay'ın genel koruyucu bir Tanrı/Ruh iken daha sonra sadece çocukların koruyucusu olmasının nedenini araştırmacılar (Potapov) şöyle ifade eder; 'Göçebelerin eski Türk merkezi devletlerinin yıkılmasıyla birlikte, onların milli ya da kabilevi dini, genel Türk tanrılarıyla birlikte geriledi. Türk kağanlığının ortadan kalkmasıyla birlikte, onların Ötüken tarafından verilen kut inancı da silindi. Soy ve kabile gruplarının çoğunluğu, merkez ve Orta Asya'nın geniş alanlarında yayıldı. Eski ve yeni bir takım etnik gruplarla ya da devletlerle farklı kombinasyonlara girdiler. Fakat onlar kendi eski dini telakkilerini beraberlerinde taşıdılar. Umay hakkında günümüze kadar yüce Tanrı hakkında korunan şeyleri hatırlamakla birlikte, Umay genel anlamda, çocukların hamisi olarak telakki edilmeye başlandı'. Yani devlet aristokrasisinin gücüne paralel olarak zirveye yerleşen Umay, devletin dağılıp parçalanmasıyla birlikte, çocukların koruyuculuğu gibi daha mevzi bir fonksiyonla nitelendirilmeye başlanmıştı" (Taş, 2011; 62). Buradan da anlaşıldığı gibi düşünce yapısının değişimi ile birlikte Umay'a çok farklı anlamlar yüklenmiştir. Buna ek olarak ise Umay heykellerinin birçoğunun buluntu yeri bilinmemekle birlikte tanrıça veya koruyucu veya can (kut) veren ruh olarak orada bulundukları görüşü yaygındır (Belli, 2003-Çoruhlu, 2013/2015- Taş, 2011). "Umay ve kut, her ikisi de birlikte, insanda hayat başlangıcı olarak kabul edilmekteydiler" (Taş, 2011; 66).

Türk heykelinde önemli bir yere sahip olan dikilitaşlar (geyik taşları) ise ilk olarak mezar mimarisini meydana getirmiştir. Özellikle Hun Devri döneminde "kurgan" olarak isimlendirilen ve aynı zamanda höyük ya da tepe olarak açıklanan toprak veya taşla oluşturulan mezar yapılarıdır. Kurganı oluşturmak için konan taşlar daha sonra üzerinde bilgi kaynaklı yazıların yer alacağı birer abideye dönüşmüştür. "A. Kh. Margulan'ın fikrine göre Göktürklerde gelişmiş bir 'taş heykel kültü' vardı" (Çoruhlu, 2013; 223). Aynı zamanda bu taş heykellere birer "atalar kültü" olarak açısından bakmak daha uygundur. "Söz konusu heykelleri bu gün anlaşılan manada bir mezar taşı olarak düşünmek yanlıştır. Bu heykeller bir tanrıyı veya ruhu temsil etmediği durumlarda muhakkak ata sayılan önemli birini veya bir kahramanı en azından değer verilen bir kişiyi temsil etmektedir. Böylece ata, soy haline gelen bu heykel veya tasvir bir süre sonra tanrıymış gibi saygı görmekteydi. Zaten Türk topluluklarında bu heykellerde ölenin ruhunun bulunduğu kabul ediliyordu. Çeşitli araştırmalarda bu yüzden, eski çağlardan günümüze ulaşmış heykellerin günümüz Orta ve İç Asya'sında Türk olan ve hatta olmayan halklar tarafından halen saygı gördüğü ve yağlanıp onlardan dilekte bulunulduğu anlatılmaktadır (Çoruhlu, 2013; 222). Mezarların üzerinde oluşturulan "toprak yığını" ise Türk kültüründe var olan ve bugün de devam eden bir özelliktir. "Kazakistan ve Kırgızistan'da mezar üzerine yığılan topraklarla küçük bir Tümülüs yapma geleneği nasıl devam ediyorsa, Anadolu'da da bu ilginç gelenek hala devam etmektedir" (Belli, 2003; 13). Aslında bu dikilitaşların kökeni "Menhir" ya da "Dolmen" dediğimiz anıt mezar taşlarıdır. Bu taşlar tek bir dikey taştan meydana geldiği gibi iki dikey taş üzerinde bir yatay taş olarak da meydana getirilmişlerdir. Bu dikilitaş örneklerini bugün de görebilmekteyiz: Örneğin Türkiye'nin batısında; Edirne'de menhir denilen dikili taşlar vardır. Doğuda ise; balbal ve insan biçimli taş heykellere rastlanılmıştır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Özellikle Elazığ'da saç örgülü mezar taşları ve heykelleri yer almaktadır. Buna ek olarak Şanlıurfa Göbekli Tepe'deki kült merkezinde bulunan T biçimli dikilitaşların üzerinde alçak kabartma tekniği ile yapılmış olan insan kolu ve ellerinin varlığı için "İnsan vücudunu üç boyutlu olarak betimleyen stilize yontulardır" (*Atlas Dergisi,* 2015; 4). İfadesi kullanılmıştır. Böylece şu değerlendirmeyi yapabiliriz: Göbekli Tepe kült merkezinde bulunan T biçimli dikilitaşları birer insan formu olarak görmenin yanlış olmayacağı düşünülmektedir.

İnsan vücudunun görünümünü yüzyıllardan beri farklı malzemelere -taşa, ahşaba, metale- geçiren sanatçılar aslında birer bilgi taşıyıcısı olan bu heykelleri insana ait tüm duygu ve düşüncelerin yansıtıldığı, insan yaratıcılığının günümüze aktarımıdır ki bugün bizler de bu kültür birikiminden yararlanıyor ve onları değerlendirebiliyoruz. Sanat her zaman geçmişi, bugünü ve geleceği içinde barındıran, zamana ve mekâna göre birbirini doğuran ilişkiler bütünüdür.

2.Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Erken devir Türk sanatının oluşturduğu zengin kültür tabanı, özellikle heykel sanatı bağlamında değerlendirilecektir. Heykelin toplumsal yaşamdaki yeri ve önemi ile gerek anlamsal gerekse biçimsel yönü ile meydana gelen etkileşimsel yapısını ortaya koyarak yorumlamak ve Anadolu'dan Orta ve İç Asya'ya uzanan geniş bir coğrafyadan Türk heykelini gündeme taşıyarak yorumlayabilmektir.

3.Araştırmanın Yöntemi

Genel tarama yönteminin kullanıldığı bu araştırmada bilgi temeline dayalı bir yol-yöntem izlenerek betimleyici ve yorumlayıcı analizlere yer verilecektir.

4. Türk Toplum Düzeni ve Kültüründe Heykel Sanatının Yeri ve Önemi İle Kadın İmgesi Üzerine

Türk toplumlarındaki heykel ve heykel sanatı erken devir Türk toplum düzeni ile ilgili önemli bilgiler içermektedir. Özelikle Şamanizm ve şaman inancı erken devir Türkleri ve onların komşuları arasındaki çok eski çağlardan itibaren totemiz inançlar, ata kültleri, hayvan kültleri ve doğa kültlerini meydana getirir. Türk mitolojisinde de pek çok tanrı ve ruh vardır. Türklerde tanrı tasavvuru Gök-Yer/Su-Atalar formülüyle ifade edilen çeşitli kültlerle birlikte anılmaktadır (Çoruhlu, 2015). Erken devir Türk toplumlarında özelikle Göktürklerin anaerkil bir toplum yapısına sahip olmaları ve "Bazı ritüellerdeki bir kısım şekilsel formlar anaerkil toplum yapısının izlerini taşıyabilmektedir" (Taş, 2011; 63). Göktürkler döneminde "Göktürklerin "Gök Tanrı" merkezli dini inançlarındaki Umay kültü, anaerkil toplum yapısında oluşan ana tanrıça kültünün şekil ve içerik değiştirmiş bir kalıntıya dönüşerek Göktürklerin dini düşüncelerinde yeni birleşimler kurmuş olabilir" (Taş, 2011; 63). Buradan da anlaşıldığı gibi erken devir Türk topluluklarında kadının aynı zamanda bir tanrıça gibi görüldüğü ve değerlendirildiği bir anlam öbeğine dönüşmektedir. "18 Ağustos 1722 tarihinde Messerschmidt tarafından Altaylarda Ak-Yüs Vadisi'nde yapılan araştırmalarda, insan biçimli taş heykellere insanların saygı gösterdiğini, bunlara kurban kestiklerini ve heykelin ağzına iç yağı sürdüklerini belirtmektedir; Halk tarafından Kurtuyak Taş (kocakarı taş) olarak adlandırılan kadın heykeli, kurşuni renkli kum taşından yapılmış ve eğri olarak yere dikilmiştir. Baş kısmının arka tarafında sık ve sarkan bir tutam saç demeti aşındığı için çok zor görülebilmektedir. Günümüzde de Kamlık ve Tatar kadınları aynı tuvaleti taşımaktadırlar" (Belli, 2003; 49-50).

Heykel sanatı yüzyıllardan beri var olan ve insanlık tarihi ile beraber değişimini-dönüşümünü-devamlılığını sürdüren bir sanat dalıdır. Öncesinde yaşamın içinde var olan ve sosyal bir yapıya sahip olan heykel, sonrasında ise başlı başına sanat disiplini olarak varlığını sürdüren bir dil haline gelmiştir. Bu dil görünürde biçimsel, fakat aynı zamanda anlam yüklü bir dildir. Heykelin dili yaşanmış ya da yaşanacak olan, hissedilmiş ya da hissedilecek olan zamanın bir çıkarımıdır. İnsanlığın belleği ve bilincidir. Bilinç olarak heykel; düşüncelerimizin ve duygularımızın temsilidir. Bellek olarak heykel; kültürümüzün aktarımı ve korunması için bir birikimdir. Kültür, toplumların ayakta kalmasının nedenidir. "Kültürler, kişisel, toplumsal

ve dinsel duyguların gelişimiyle başlar. Bu gelişimin büyük aracı sanatlardır" (Langer, 2012; 61). İnsanlık tarihine de baktığımızda heykelin belli bir amaç ve araç için yapıldığını anlayabiliyoruz ve anlamlandırabiliyoruz. Duygularımızın ve düşüncelerimizin ifade aracı olan heykel, kültürel bir varlıktır. Toplumsal düzenin ve beraberliğin korunması ve genç nesillere kültürel varlığımızın aktarılması hususunda ifadelerimizi görünür kılan sanatsal form olarak nitelendirebiliriz. "Uygar toplumlar, ancak kültür insanlarının attıkları temeller üzerine inşa edilebilir. Benim en çok benimsediğim tanımıyla kültür –dünyaca ünlü ABD'li kültür tarihçisi Will Durant'a göre- bir toplumda yaratıcı eylemi elverişli kılan toplumsal düzendir; başka deyişle, yaratıcı etkinliği olanaklı ve elverişli kılan tüm etkinliklerin ve koşulların toplamıdır"(Cemal, 2016; http://www.cumhuriyet.com.tr).

Kadın, yaşamın kendisidir. Kadın imgesi ise yaşamın ve sanatın ayrılmaz bir parçasıdır. Yaşamın ritmini yaratan ve devamlılığını sağlayan bir fenomendir. "Her sanat imgesi iç dünyanın doğasını ifade etmek için oluşturulmuş, dış dünyanın ayıklanmış ve sadeleştirilmiş görünümüdür. Dünyanın nesnel görünümlerinin birbiri ardına insanların dikkatini çekmesiyle sanatlar ortaya çıkar. Her sanat içsel gerçekliği öznel yaşamı, duyguyu somutlaştırmak amacıyla dış gerçekliğin kendi aracına uygun imgesini oluşturur" (Langer, 2012; 14-15).

İnsanda var olan üreme içgüdüsü, onun ölüm karşısındaki temel dayanağıdır. Diğer dayanağı ise sanattır. Sanat ve insan birbirini tamamlar ve yaşamın devamlılığını sağlar. Yaşamın bize sunduğu gibi dinamik ve değişken bir süreçtir sanat da. Kadın ise yaşamın ve sanatın dinamizmi ve değişimi üzerine sunulmuş, sunulan ve sunulacak olan anlam yüklü canlı bir formdur. "O halde canlı form, her şeyden önce dinamik, yani kalıcılığı aslında değişimlerden oluşan bir formdur" (Langer, 2012; 45). Bu form yaşamsal ve hissedilebilendir. Yaşamsaldır; çünkü kadın çoğu kültürde doğurganlık, üretkenlik, verimlilik ve koruyuculuk simgesidir. Hissedilebilendir; çünkü plastik açıdan dönemin en iyi örneklerini kapsayan heykeller ile günümüze kadar taşınmış ve korunabilmişlerdir. Türk kültürü ve yaşamının ayrılmaz parçası olan heykeller günümüze kadar gelebilmiştir. Bu heykellerin kutsallığı bugün bile kabul edilmekte ve toplum tarafından saygı duyularak önemsenmektedir. "Kırgızistan'da yapmış olduğumuz araştırma sırasında Manas Müzesi'nin bahçesinde sergilenmekte olan insan biçimli taş heykellere tüm bölge halkı tarafından saygı duyulduğunu ve kutsandığını gözlemledik. İsteklerinin olumlu yönde sonuçlanmasını bekleyen kadınlar, heykellere iki elini sürerek yüzüne götürmekte ve heykelleri kutsal birer varlıkmış gibi saygıyla öpmektedir" (Belli, 2003; 50).

Türk heykel sanatında kadın imgesi bugün de pek sanatçı tarafından sanatının bir gereği ve gerekliliği olarak vazgeçilemez bir unsurdur. Hem sanatın hem de sanatçının ürün oluşturmadaki dayanağıdır kadın imgesi. "Sanat eseri olarak adlandırdığımız şey nihai olarak, belli bir ifade değerine sahip nitelikli etkiler elde etmek amacıyla yapılır. (…) Bence her sanat eseri, az ya da çok *saf,* az ya da çok *incelikli* olarak, sanatçının sahip olduğu değil, bildiği duygu ve heyecanları ortaya koyar; duygunun doğasına ilişkin iç görüsünü, fiziksel, duygusal ve fantastik yaşamsal deneyime ilişkin kendi imgesini ifade eder" (Langer, 2012; 75).

5. Taş Balbal Heykel ve Umay Kavramı

Erken devir Türk sanatının kaynağı olarak özellikle Orta ve İç Asya'da prehistorik devirde var olan sanat unsurları ile karşılaşmaktayız. Köklerinin Kuzey Asya 'da (Sibirya) bulunduğu ve buz devrine kadar indiğini düşünen yabancı araştırmacılara göre bu görüş ne yazık ki Türk araştırmacılar tarafından yeterince ilgi görmemiş ve aydınlatılmamıştır (Çoruhlu, 2013). Bu dönemlere ait önemli eserler dikilitaşlar ve taş balballar olarak adlandırılan eserlerdir. "Önemli bir kısmı heykeltıraşlık şaheseri olarak kabul edilebilecek dikili taşlarda yüzler bazen gerçekçi bazen de soyut bir biçimde ele alınmıştır. Bu şekilde betimlenen kimi yüzlerde üç göz ve yüzü bölen bir şerit vardır" (Çoruhlu, 2013; 36). Bu dikilitaşlara üzerlerindeki geyik tasvirlerinden dolayı geyikli taş olarak da adlandırılmaktadırlar. "Okunyev kültürüne ait en özgün buluntular arasında üzerinde geyik tasvirlerinden dolayı geyikli taş olarak adlandırılacak olan dikilitaşlar da vardır. Eskiden bunların Karasuk kültürüne ait olduğu kabul edilirdi. Geyikli taşlar ve heykel mahiyetindeki dikili taşlar bize göre eski menhirlerden gelişen dikili taşlar olup proto-Türkler, Hunlar ve Göktürklerde de görülen benzer türden taşların kaynağını oluştururlar" (Çoruhlu, 2013; 36).

Kazakistan'ın Merke Nehri bölgesinde Göktürklere ait kutsal anıtlar, kurganlar Moğolların aksine, Türkler ölenin yeri belli olsun diye mezar odası yerine geniş bir daire biçiminde toprak veya taş yığarak, piramit gibi tümsek yapmaktaydılar. Bu tümsek ölenin önemine göre çok yüksek veya alçak olabiliyordu. Mezar üzerine yapılan bu tür tümsek kurgan olarak adlandırılmaktadır ve üzerinde toprak yığını ya da taş yığını bulunabilmektedir. "Kurgan ismi aslında mezarın kendisini değil mezarın üzerinde bulunan ve mezara ulaşmayı zorlaştıran koruyucu tepeyi veya daha geniş anlamda kazı yapıldığında ilk ulaşılan odayı belirtmektedir" (Çoruhlu, 2013; 82). Taş heykeller de genellikle kurganın merkezinde ve doğu kesiminde yer almaktaydı. Kurganın merkezindeki heykeller bazen kadın-erkek çiftler halinde, bazı kurganlarda ise tek erkek veya tek kadın heykelleri bulunmaktadır. Tek heykellerde yüz doğuya bakmakta, çift heykellerde ise birbirine doğru bakmaktadır (Çoruhlu, 2013). Bu dikey taşlar, insan biçimli taş heykeller ve balballar genellikle kurganlarda ve çevresinde ya da Esteliklerde (Estelik: Kült merkezi) bulunmaktadır. " Bazı yerlerde kurganların yakın çevresinde bir kurban ve ibadet alanı veya sunak bulunmaktadır. Bir kısım kurganlarda ise, doğuya doğru dikilitaş sıraları uzanır (balbal, menhir veya geyikli taşlar). Bu nedenle kurganlar ele alınırken çevresiyle geliştirdikleri ilişkiler de hesaba katılmalıdır" (Çoruhlu, 2013; 86). Orta Asya'daki Türk topluluklarında ölü gömme geleneği yüzlerce yıllık bir kültür ve toplum düzenini yansıtan kurganların oluşumuna neden olmuştur. Kurganlar genellikle toplum tarafından kutsal sayılan ve coğrafi açıdan ulaşımı zor yerlere –dağlar, yaylalar, ormanlık alanlar, ırmak yatakları veya göl kenarları- yapılmaktaydılar (Belli, 2003).

Türk heykelinin kökeni oldukça eskiye dayanır. "İnsan biçimli taş heykel ve balballar 6. ve 13. Yüzyıllar arasında Türk toplulukları tarafından oldukça yaygın olarak kült merkezleri ve kurganların üzerine dikilmişlerdir" (Belli, 2003; 35). Orta, İç ve Kuzey Asya'yı kapsayan geniş bir alana yayılmışlardır. Konumuz açısından değerlendirdiğimizde -bölgesel olarak da- Kırgızistan, Kazakistan ve Türkiye'yi içeren yapısı ile ele alınmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Özellikle erken devir Türk sanatında "Taş Balbal" heykeli, "İnsan Biçimli Taş Heykeller" ve "Umay" kavramları, Hun sanatı ve Göktürk (Kök-Türk) kültür ve sanatını kapsayarak bu topraklar üzerinde yer almakta ve etkilerini bugün de hissettirmektedir. "İnsan biçimli taş heykellerin % 89'unu erkek asıllı olanlar, % 11'ini de cinsiyeti belli olmayanlar, kadınlar ve Umay Ana heykelleri oluşturmaktadır" (Belli, 2003; 45). Balbal sözcüğü ilk olarak Ongin Yazıtında, Orhun ve Uybat IV Yazıtlarında, yani hem Tu-kiulerde (Türklerde), hem de Kırgızlarda rastlanılmıştır. Sözcüğün kökeni ile ilgili farklı görüşler vardır. Örneğin; "Radlov bu sözcüğü "Bir ölü için anıt olarak dikilen taştan bir tasvir, olarak açıklamaktadır" (Belli, 2003; 36). Orta Asya Türk Tarihi uzmanı W. Barthold ise balbal geleneğini Türklerin inançları ile ilişkilendirmekte ve öldürülen kişilerin -öteki dünyada- adına mezar yapılmış olan kişiye hizmet ettiği düşüncesine yer vermektedir (Belli, 2003). Kültigin mezar külliyesinde 169 adet balbal bulunmuştur (Çoruhlu, 2013). Bunlar ölen kişinin yaşamı boyunca öldürdüğü düşmanlarını simgeleyen taşlardır. "Bu ölü ömründe bir adam öldürmüş ise mezar üzerine bir taş (balbal) korlar. Bazı ölülerin mezarında bu taşlar yüze hatta bine baliğ olur." (Çoruhlu, 2013; 175).

Türk mitolojisinde geçen Umay, kutsal bir varlık olarak kabul edilir ve dişil yanı ile bereket, bolluk ve doğum simgesidir. Hem gök hem de yer kültüyle ilişkili bir varlık olarak kabul edilir. "Umay, kut, dağ ruhu ve yer kültüyle birlikte düşünüldüğünde, göksel bir varlık olarak ele alınabilirse de, işlevsel olarak yersel bir varlık olarak görünüyor" (Taş, 2011; 67). Türklerde kadınların koruyucusu olan Umay "Altay şamanlarına göre insanlar türediği zaman Umay Ana ile birlikte iki kayın ağacı da yere inmişti" (Ögel, 2014; 106, I. cilt). Umay Ana'nın hem gök hem yer ile ilgisi zengin anlamlar yüklememize neden olmaktadır. "Göktürk yazıtlarına göre her şeyin üzerinde olan gök idi. Tonyukuk yazıtlarına göre ise biraz daha halk düşüncesine girilmiş ve insanların idaresine Umay ile birlikte yer ve sular da karışmıştı" (Ögel, 2014; 185, II. cilt).

Umay kavramı 8.Yüzyılda Göktürkler döneminde Kül Tigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk adına Yenisey ve Orhun ırmakları kenarına dikilmiş olan Orhun Abidelerinde geçmektedir. Bu yazılı dikey taşlar Türk toplum düzeni ve kültürü ile ilgili bilgi taşıyan kitabeler olup, bunları birer heykel olarak değerlendirebiliriz. "Altay Tanrılarının annesi olan Umay aynı zamanda çocukların ve genç hayvanların da koruyucusu olarak kabul edilmektedir" (Belli, 2003; 48). Özbek ve Kırgızlarda tamamen koruyucu bir melek olarak

anlamlandırılmıştır. "Tonyukuk Yazıtı'nın 38. Satırında düşmanın çokluğu karşısında geri dönmek isteyenlere Tonyukuk'un verdiği cevabın bir bölümünde Umay zikredilmektedir: (Buralara kadar) gelenler "(geliş) zor(du)" dediler, (ama pek de zorluk) hissetmediler. Galiba, Tanrı Umay, Kutsal Yer ve Su (ruhları bize) yardımcı oluverdiler. Niye kaçıyoruz? Kültigin yazıtının doğu cephesinin 31. Satırında da Umay'dan bahsedilmektedir: Umay misali hatunun kutu (Kut: Can) sayesinde, kardeşim Kültigin erkeklik adını elde etti. On altı yaşında, amcam Hakan'ın devleti için şöyle başarılar kazandı…" (Çoruhlu, 2015; 43-44). Burada Gök Tanrı'yı temsil eden hükümdarın hanımının da Umay'ı temsil ettiği görülmektedir. Canını Umay'dan alan Hatun onun sayesinde Kültigin'i dünyaya getirmiştir. Bu ifadelerden de anlaşılıyor ki Umay bir kadın, bir anne ve çocukları koruyan bir tanrıça ve ruh olarak kabul edilmektedir (Çoruhlu, 2015; Taş, 2011). "Her sanat imgesi iç dünyanın doğasını ifade etmek için oluşturulmuş, dış dünyanın ayıklanmış ve sadeleştirilmiş görünümüdür. Dünyanın nesnel görünümlerinin birbiri ardına insanların dikkatini çekmesiyle sanatlar ortaya çıkar. Her sanat içsel gerçekliği öznel yaşamı, duyguyu somutlaştırmak amacıyla dış gerçekliğin kendi aracına uygun imgesini oluşturur" (Langer, 2012; 14-15).

Plastik açıdan değerlendirdiğimizde dikey bir taş durumdaki Umay Ana heykelleri kazıma-çizgi tekniği ile yapılmış, sağ elinde sonsuz yaşamın simgesi olan kutsal Bengi-Su kadehi ya da kabı taşıyan, başında üç dilimli tacı olan kadın heykelleridir. Bazı araştırmacılara göre heykellerin ellerindeki kapların hürmeten ve dilekte bulunmak için yapılan sunuların içinde bulunduğu kaplar olduğu şeklinde ifade edilmektedir. Bazı araştırmacılar ise heykellerin ellerinde tuttuğu bir kısım kâse veya kadeh türü kapları kımız kapları olarak nitelemektedirler (Çoruhlu, 2013). "Heykellerin ellerinde tuttuğu vazo veya kavanoz gibi kaplar ise kül veya kemik kabı olarak kullanılabildiği gibi sıvı kabı olarak da kullanıldığı ifade edilmektedir" (Çoruhlu, 2013; 223). Belli belirsiz üçgen dilimli bir başlığı olan bir kadın heykeli kimi araştırmacılara göre bir tanrıça kimine göre bir dişi ruh olan 'Umay' tasviriyle ilişkilendirilebilir" (Çoruhlu, 2013; 219). Umay'ın yüzü; yumuşak geçişlerle ifade edilmiş ve başında tacı, küpeleri ve zengin giyimi ile günün kadın modasını da yansıtmaktadır (Belli, 2003). Umay'ın günlük yaşamdaki etkisi de söz konusudur. Örneğin; "Kırgızlı kadınlar çocuğu beşiğe koyarken şöyle derler: Benim elim değil, anne Umay'ın eli, taş gibi yap, demir gibi yap" (Taş, 2011; 64). Umay kültü Özbek ve Kırgızlarda aynı zamanda İslami unsurlarla da iç içe geçmiştir. Örneğin; Umay, Peygamberin kızları ve hanımlarıyla ilişkilendirilmiştir. "Kırgızlar bu manada dualarını şöyle yaparlardı: 'Anne Umay, Fatıma Zehra, benim çocuğumu koru!' Özbekler ise benzer duayı şu şekilde ifade ederlerdi: 'Bibi Fatma'nın eli, Bibi Zehra'nın eli, Anne Umay'ın eli, Anne Kanber" (Taş, 2011; 65). Umay aynı zamanda kötülüğü getirici yanı ile de dikkat çekicidir ve "Al Karısı"nın Umay'ın kendisi olduğu görüşü yaygındır. "Nitekim Türk topluluklarında Umay 'ateş ruhu' olarak da kabul görmüş bazen de ölüm meleği olarak nitelendirilmiştir" (Çoruhlu, 2015; 47). Umay'ın kırmızı renkle olan bağlantısı da açıkça görülmektedir ve eski Türklerde saygı duyulan ateş kırmızısı renkle temsil edilmiştir. Kırmızı ya da kızıl renk Türklerde hayat veren renk olarak düşünülmüştür (Çoruhlu, 2015).

Burada iyi ve kötünün varlığı gibi; soğuk-sıcak, küçük-büyük, güzel-çirkin, gece-gündüz, erkek-kadın gibi birbirinin zıttı ama bir o kadar da birbirini tamamlayan olguların birlikteliği söz konusudur. "İlkel insan şeytani güçler dünyasında yaşar. İnsanüstü ya da insanlık dışı tanrılar, hayaletler ya da büyülü güçler, bir elektrik akımı gibi nesnelerde bulunan iyi ya da kötü talih, vahşi yaşamın en etkileyici gerçeklikleridir. Bütün insanlarda var olan sanatsal yaratım güdüsü formu ilkin bu her yerde bulunan Güçlerin imgesinden alır" (Langer, 2012; 15).

6. SONUÇ

Türklerin ölen kişinin ardından gerçekleştirdiği kurgan oluşturma ve dikilitaş yapma geleneği kült merkezlerinin oluşumuna ve bunların bir değer olarak kabulü ile beraber "taş heykel kültü" nün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ata Kültü'nün temsilcisi olan taştan yapılmış insan heykelleri bugün de kutsal sayılmakta ve saygı duyulmaktadır. "İsteklerinin olumlu yönde sonuçlanmasını bekleyen kadınlar, heykellere iki elini sürerek yüzüne götürmekte ve heykelleri kutsal birer varlıkmış gibi saygıyla öpmektedir" (Belli, 2003; 50). Toplumsal düzen ve kültürel belleğimizin yapı taşı olan taş heykeller, düşünce ve duygularımızın

taşıyıcısı, ifadelerimizin görünür hale gelmesidir. "Gerçekten de Türk toplulukları eğer taştan yapılan insan heykellerini kutsal saymasaydı ve onların korunmasına özen göstermeseydi, günümüze değin binlerce taş heykel kalmazdı" (Belli, 2003; 50).

"Bu kutsallık yalnızca heykellerin yapıldığı dönemle sınırlı kalmamış, tam tersine Müslümanlığın Türk toplulukları tarafından benimsenmesinden sonra da varlığını sürdürmüştür. Hatta günümüzde bile Türk toplulukları taştan yapılan insan heykellerini hala kutsal olarak kabul etmekte ve bunları 'taşnine', 'taşbaba', 'kesertaş' ya da 'saymalıtaş' olarak adlandırmaktadır. Eserini 10. Yüzyılın ortalarında yazan Arap tarihçi Ebu Zeyd el-Belhi, Türklerin putlara taptığını vurgulayarak şöyle devam etmektedir; Aralarında bir kısmı göğe, bir kısmı da güneşe tapar. Burada sözü edilen putların, Türklerin kutsal olarak benimsediği ve büyük saygı duyduğu taş heykellerin olması gerekmektedir" (Belli, 2003; 48-49). Bugün de halen insanların taş heykellerin etrafında dönerken dua ettiğini ve aynı zamanda ellerinde tuttukları bir kabın içinden sıvı (su/yağ) alarak heykele doğru sepelediğini görmek mümkündür (Belgeselde izlemiştim, TRT Avaz).

Yaşamdaki döngüyü yaratan ve sürdüren güç olarak merkeze kadın imgesini yerleştirdiğimizde; heykel sanatında içsel yapının dışsal sembolik bir biçime dönüşüp zengin anlamlar yüklememize araçsallık ettiğini ifade edebiliriz. Ki bu ifade "canlı form" olarak değerlendirebileceğimiz ve günümüze dek etkilerini korumuş bir bütünü oluşturan kadın imgesidir. Yaşama dair tüm duygu ve düşünceleri bulabileceğimiz kadın formu, zihnimize ve bedenimize ait canlı sürecin ve değişimin aktarımıdır. Bitmez-tükenmez yaşamsal ve düşünsel olan içerik ve biçimin dışavurumudur. Kadın imgesi; yaşamsal içerik ve düşünsel biçim ya da yaşamsal biçim ve düşünsel içeriği kapsayan kültürel bir olgudur. Yaşamı yeniden üreten kadın; heykel aracılığıyla bize bizi yapan değerlerimizi sunar ve yaşam döngüsünü yaratır. Heykel sanatı da toplumsal ve kültürel bellek oluşturmada önemli bir kaynaktır.

"Sanatların, kültürün ilerlemesinden çok devamlılığına yarar sağlayan bir işlevi daha vardır. Bu işlev duygunun nesnelleştirilmesinin karşıtı ve tamamlayıcısı, sanatta yaratımın itici gücüdür" (Langer, 2012; 61). Geçmişin bize sunduğu değerlerimizden olan Türk heykelindeki biçim ve anlam zenginliği bugün de yaşamı ve sanatı etkilemekte ve etkilemeye de devam etmektedir. İnsana ait tüm duygu ve düşünceleri görünür kılan ve bugün bunlar üzerinde düşünüp anlayabilmemizi ve onlardan ilham almamızı sağlayan yine sanatın kendisidir. İnsanın hayatta kalmasının en önemli nedeni belki de sanattır. Çünkü bizler bugün sanat yolu ile geçmişimizi öğrenip, kendimizi tanıyarak geleceği de içine katabileceğimiz çalışmalar üretebiliriz.

KAYNAKÇA

1. Atlas Dergisi (2015). Göbekli Tepe, tarihi değiştiren kült. *Atlas Dergisi*. İstanbul: Doğan Burda Dergi.
2. Belli, O. (2003). *Kırgızistan'da taş balbal ve insan biçimli heykeller*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat.
3. Cemal, A. (2016). *Bir aydın: Bertan Onaran.* Erişim Tarihi: 26.12.2016. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/650605/Bir_aydin_Bertan_Onaran.html
4. Çoruhlu, Y. (2015). *Türk mitolojisinin ana hatları.* İstanbul: Kabalcı.
5. Çoruhlu, Y. (2013). *Erken devir Türk sanatı, İç Asya'da Türk sanatının doğuşu ve gelişmesi.* İstanbul: Kabalcı.
6. Langer, S. K. (2012). *Sanat problemleri* (Türkçesi: A. Fevzi Korur). İstanbul: Mitos-Boyut.
7. Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi* (I. cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
8. Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi* (II. cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
9. Taş, İ. (2011). *İslam öncesi Türk düşüncesinde kozmogoni-kozmoloji*. Konya: Kömen.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(33)

Doç. Dr. Mehmet KÖK[152]; Yrd. Doç. Dr. Mustafa ERCENGİZ[153]

ÖĞRETMENLERİN MOBBİNG ALGILAYIŞLARI İLE BOYUN EĞİCİ DAVRANIŞLAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN FARKLI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ[154]

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE MOBBING COMPREHENSION OF THE TEACHERS WORKING IN PRIMARY SCHOOLS AND SUBMISSIVE BEHAVIOURS

ÖZ

Bu araştırma, ilkokul öğretmenlerinin mobbing'i algılayışları ile boyun eğici davranış arasındaki ilişkiyi farklı değişkenler açısından incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu araştırma doğrultusunda ilköğretim kademesinde görev yapan öğretmenlerin mobbing algılayışları ile boyun eğici davranışlar arasındaki ilişkiyi cinsiyet, yaş ve eğitim durumuna göre farklılaşma olup olmadığı araştırılmıştır. Bu amaca uygun olarak korelasyon ve tarama modeline başvurulmuştur. Araştırmanın evrenini Ağrı ili Patnos ilçesinde 2012– 2013 eğitim öğretim yılında ilkokullarında görev yapan öğretmenler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise, Ağrı ili Patnos ilçesindeki 15 ilkokuldan kolay örnekleme yoluyla seçilen 379 öğretmen oluşturmuştur.

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Ocak (2005) tarafından geliştirilen Duygusal Taciz Ölçeği (DTÖ), Gılbert ve Alan (1984) tarafından geliştirilen Şahin ve Şahin (1992) tarafından Türkçeye uyarlama çalışması yapılan Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği (BEDÖ) ve öğretmenlerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu (KBF) kullanılmıştır. Elde edilen veriler korelasyon, ANOVA ve t testi istatistiki yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin çoğunluğunun mobbing yaşadığı, Mobbing ile boyuneğici davranışlar arasında pozitif yönlü ve düşük düzeyde ilişki olduğu, mobbingi algılayışları cinsiyete farklılık gösterdiği, boyun eğici davranış sergilemeleri cinsiyete göre farklılık gösterdiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mobbing, Boyun Eğici Davranış, Duygusal Taciz.

ABSTRACT

This study was conducted to investigate the relationship between the mobbing comprehension of the teachers working in primary schools and submissive behaviors. This study was conducted to determine if there is a difference between the mobbing comprehension of the teachers working in primary schools and submissive behaviors according to variables such as gender, age and educational background. Within this purpose, correlation and descriptive survey model was used in the study. The population of the study was formed with the teachers working in Patnos district of Ağrı province in 2012-2013 academic years. The sample of the study was formed with 379 teachers selected easy sampling from 20 official primary schools in Patnos district of Ağrı province.

Emotional Harassment Scale developed by Ocak (2005), Submissive Behaviour Scale developed by Gilbert ve Alan (1984), By Şahin ve Şahin (1992) adaptived Turkish versiyon and personal information form developed by the researcher to determine the demographic information of the teachers were used in the study as data gathering tools. The obtained data was analyzed with statistical methods such as correlation, regression, t test and ANOVA. As a result of the study, it was found that most of the teachers experience mobbing, there is a positive and a low level relationship between mobbing and submissive behaviors, the mobbing comprehension of the teachers differs meaningfully according to variables such as gender, that they have submissive behaviors differs according to the variables such as gender.

Keywords: *Mobbing, Submissive Behavior, Emotional Harassment.*

---

[152] **Atatürk Üniversitesi Eğitim Eğitim Fakültesi Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı; Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi; mkok@atauni.edu.tr; Erzurum/TÜRKİYE.**

[153] **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü; Yrd.Doç.Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi; mercengiz@agri.edu.tr; Ağrı/TÜRKİYE.**

154 Bu çalışma Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yapılan Mustafa Ercengiz'in Yüksek Lisans Tezinden Üretilmiştir"

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bireyler, günlük yaşamlarının büyük bir kısmını çalışarak geçirirler. Bireylerin günlük yaşamlarının büyük bir kısmını geçirdikleri çalışma alanlarıyla ilgili sürekli bir bilişsel yoğunlaşma söz konudur. Dolaysıyla çalıştıkları işin özellikleri ve işlerinde karşılaştıkları sorunlar tüm hayatlarını etkiler. Çalışma yaşamı, bireyin çalışma yeteneklerini belirli bir süre boyunca herhangi bir işverene ücret karşılığı kiralamasıdır (Hall, 1998).

Yetişkinlik evresine girişle başlayıp uzun yıllar devam eden ve emeklilik süreciyle tamamlanan çalışma yaşamı, birey için çok önemlidir; çünkü birey yaşamının uyku dışındaki bölümünün yaklaşık %70'ini çalışma yaşamında geçirir (Özsoy, 2002). Bireyin çalışma yaşamı hayatın ayrılmaz bir parçasıdır. Modern yaşamda giderek karmaşıklaşan çalışma yaşamı ve bu çalışma yaşamının beraberinde getirdiği sorunlar bireylerin motivasyonunu, iş verimini ve sosyal yaşamını olumsuz açılardan etkilediği varsayılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında çalışma yaşamında bireyin karşılaştığı problemler önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolaysıyla çalışma yaşamı ve çalışma yaşamında karşılaşılan problemler ve bunların birey üzerindeki yansımaları çoğu araştırmanın konusunu oluşturmuştur (Leymann, 1996; Çobanoğlu, 2005; Tınaz, 2006; Albrecht, Kecklund, Rajaleid ve Leineweber, 2017).

Çalışma yaşamı, bireyin yaşamında önemli bir yer tutmasının yanında bireyin çalışma yaşamında karşılaştığı problemler neticesiyle de psikolojisinin olumsuz yönde etkilenmesi de söz konusudur. Yapılan araştırmalar neticesiyle çalışma yaşamında bireyin psikolojisini olumsuz yönde etkileyen sorunların başında mobbing davranış örüntüleri gelmektedir (Tutar, 2004; Albrecht, Kecklund, Rajaleid ve Leineweber, 2017).

Farklı türleri ve düzeyleriyle mobbing davranışları; çalışma yaşamında huzuru bozan, bireyin etkililiği ve verimliliğini olumsuz yönde etkileyen davranışlardır. Bu davranış örüntülerinin mobbing kavramı olarak 1960'lı yılların başında Avusturyalı bilim adamı Lorenz tarafından hayvanların sürü dışı veya kendi aralarında bir yabancıya karşı uyguladıkları taciz davranışını tanımlamak için kullanılmasına karşın bilim çevrelerinin pek dikkatini çekmemiştir (Eser, 2009). Ancak daha sonra 1984 yılında Leymann ve Gustafsson eğitim kurumlarında var olduğu düşünülen mobbing davranış örüntüleriyle ilgili yaptıkları yayımla bilim çevrelerinin dikkatini çekmiştir (Dawenport ve Schvartz, 2003).

Mobbingin 1980'li yıllarda çalışma psikoloğu olan Leymann tarafından yapılan tanımı şöyledir: Mobbing, duygusal bir saldırıdır. Bir veya birkaç kişi tarafından başka bir kişiye yönelik düşmanca ve ahlaki olmayan yöntemlerle düzenli ve devamlı bir biçimde uygulanan psikolojik bir terördür (Akt. Eser, 2009).

Mobbing davranış örüntülerinde, kurbanın kişilik özelliklerine yönelik saldırı kurbanın korkutulup kaçırılmasına neden olmak ve sindirilmesi amacıyla yapılır (Zaff ve Einarsen, 2001). Mobbing davranış örüntüleri, aşağıdan yukarıya, yukarıdan aşağıya ve yatay olmak üzere genel itibariyle sözel saldırı ve sözel olmayan davranışsal saldırı (Görmezden gelme, Dinlememe, vs) şeklinde oluşmaktadır (Vandekerckhove ve Commers, 2003). Aşağıdan yukarıya doğru oluşan mobbing, alt kademe çalışanları tarafından üst kademelerde çalışan bireylere uygulanan, yukarıdan aşağıya doğru, üst kademede çalışanlar tarafından alt kademede çalışanlara uygulanan, yatay mobbing ise aynı kademede çalışan bireyler arasında oluşan mobbing türleridir (Alkan, 2011; Aygün, 2012).

Örgütlerde sanıldığından daha çok olduğu kanıtlanmış olan mobbing davranışının nedenleri çalışma psikolojisiyle uğraşan bilim insanlarının dikkatini çekmiştir. Davenport'a (2003) göre; mobbing davranışının sebepleri iyi bilinirse çözüm üretmek daha kolay olur.

Hoel ve Salin'e (2003) göre; çalışma yaşamındaki mobbing eylemlerinin nedenleri ile ilgili yapılan çalışmalar örgütsel nedenler, uygulayıcının bireysel yapısından kaynaklanan nedenler ve mobbinge maruz kalan bireyin kişisel özelliklerinden kaynaklanan nedenler olmak üzere üç faktör üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bazı bireylerin kişilik özellikleri nedeni ile mobbing kurbanı olması arasında bir ilişki olup olmadığı bilimsel olarak ortaya konmuştur (Griesser ve Suzuki, 2016). Niedl (1996) kendini savunamayan veya başkalarına bağımlı bir pozisyonda sıkışıp kalmış bireylerin kurban olma ihtimallerinin daha fazla olduğunu belirtmektedir. Nitekim Einarsen ve diğ. (1997) tarafından yürütülen Norveç kökenli bir araştırma da bu görüşü desteklemekte mobbing uygulayan bireyle başa çıkamayan, özgüveni zayıf, çekingen ve çatışma yönetimi gibi becerilere sahip olmayan bireylerin sorunun büyümesine neden olduğu görülmektedir. Bu

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bireyler, genelde suçun kendilerinde olduğunu düşünerek kendilerini sorgular ve başarısızlık sürdükçe kendilerine olan güvenleri azalma gösterir. Mobbingden en az etkilenenler ise dirençli, cesur ve bu tür davranışları kabul etmeyeceğini bildiren bireylerdir (Avcı ve Kaya, 2010). Bu bağlamda kendini savunamayan, mobbing uygulayan bireyle başa çıkamayan ve boyun eğici davranışlar sergileyen bireylerin mobbingden daha fazla etkilendikleri söylenebilir.

Boyun eğici davranış; başkalarını kırmamaya, incitmemeye özen gösteren herkesi memnun etmeye çalışan iyiliksever olmaya eğilimli olan, aşırıcı verici, hayır diyemeyen, evet demeye eğilimli, hoşlanmadığı durumları ifade etmekte zorlanan v.b. davranışlarla gözlenebilen bir kişilik özellikleri kümesi olarak karşımızda durmaktadır (Gilbert ve Alan, 1994).

Boyun eğme davranışı; teslim olmak, zor karşısında gücün kabullenilerek direncin düşmesi veya teslim olma, pes etmeyle ilgili telkinlerde bulunma olarak tanımlanabilir (Sparknotes, 2005; Kabasakal, 2007).

Boyun eğici davranışlar uyum çabası nedeniyle ortaya çıkar (Brabender ve Fallon, 2009). Uyum çabası gösterilmesi neticesiyle bireylerin uygulanan mobbing davranışlarına karşı gelmedikleri ve bu durumun da mobbinge neden olduğu düşünülmüştür (Niedl, 1996).

Yukarıda verilen bilgiler ışığında boyun eğici davranış örüntülerinin mobbingin ortaya çıkmasında veya sürdürülmesinde büyük bir etken olduğunu düşündürmektedir. Bu düşünceden hareketle yaşanılan mobbing sorunu kurban durumunda olan öğretmenlerin çalışma yaşamını olumsuz yönde etkilemekte hatta okulu bırakmalarına neden olabilmektedir. Öğretmenlerin mobbinge maruz kalma durumuyla sergiledikleri boyun eğici davranış arasındaki ilişkiyi belirlemek ve bulgular ışığında okullarda var olduğu düşünülen mobbing davranışını önleme çalışmalarını planlamak, öğrenci, öğretmen, yöneticiler ve anne-babalar için önemlidir. Bu düşünceden hareketle yapılan çalışmanın mobbing ve boyun eğici davranış arasındaki ilişkiyi betimlemesi eğitim örgütlerinde görev yapan öğretmenlerimizin verimliliğinin arttırılmasına katkı sağlayabileceği ve alan yazınına veri oluşturacağı temel amacından hareketle yapılmıştır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve verilerin analizine yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırma Patnos ilçe merkezinde ve köylerinde bulunan ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin Mobbing'e ilişkin algılarını ortaya çıkarmayı amaçlayan bu araştırma, var olan durumu betimlemeyi amaçladığından tarama türünde bir çalışmadır.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Patnos milli eğitim müdürlüğüne bağlı 20 ilkokulda görev yapan 379 ilkokul öğretmeni oluşturmaktır. Çalışmanın örneklemini 2012–2013 eğitim-öğretim yılında Patnos ilçesi milli eğitim müdürlüğüne bağlı 15 ilkokul ve bu ilkokullarda görev yapan toplam 379 öğretmenden oluşmaktadır. Tablo incelendiğinde öğretmenlerin %46.97'sinin kadınlardan, %53.03'ünün erkeklerden oluştuğu; öğretmenlerin, %28.50'sini 21–25 yaş aralığı oluştururken, %43.27'sini 26- 33 yaş aralığı, %17.94'ünü 34–41 yaş aralığı, %10.29'unu 42–49 yaş aralığı oluşturduğu; öğretmenlerin; %7.92'sini ön lisans mezunları oluştururken, %83.91'ini lisans mezunları, %8.17'sini yüksek lisans mezunları oluşturduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmada, 1 Kişisel Bilgi Formu, Duygusal Taciz Ölçeği ve Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği kullanılmıştır. Bunlar;

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmanın bağımsız değişkenleri hakkında veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen form; öğretmenlerin yaş, cinsiyet ve eğitim durumunu belirlemeye yönelik 3 sorudan (bağımsız değişken) oluşmaktadır. Bu form mobbingi algılayışları ve boyun eğici davranış gösterme eğilimlilerimi yaş, cinsiyet ve eğitim durumlarına nasıl değiştiğini incelemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmış ve uygulanmıştır.

Duygusal Taciz Ölçeği (DTÖ)

Ocak (2008) tarafından geliştirilen Duygusal Taciz Ölçeği (Mobbing), Cemaloğlu (2007) tarafından Türkçeye çevirilen Einarsen ve Raknes'in (1997) kullanmış oldukları, 21 maddeden oluşan, olumsuz davranış soruları Negative Acts Questionnaire (NAQ) ölçeğinden yararlanılarak geliştirilmiştir. Duygusal Taciz Ölçeği; ölçekte maddeler 1–5 arasında, 5'li likert tipi puanlama esasına göre değerlendirilmektedir. Yüksek puanlar mobbinge maruz kalma durumuna işaret eder. Ölçek 39 sorudan ve 7 alt boyuttan oluşmaktadır. Cronbach alfa değerleri yüksek düzeyde olup .79 ile .91 arasında değiştiği görülmüş, test tekrar test güvenirlik katsayıları tüm alt boyutlarda yüksek düzeyde olup .74 ile .89 arasında değiştiği görülmüştür.

Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği

Gilbert ve Allan'ın (1984) Submissive Acts Scale (SAS) adlı ölçeği Şahin ve Şahin (1992) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Depresyonla ilişkili boyun eğici sosyal davranışları ölçen, ergen ve yetişkinlere uygulanabilen kendini değerlendirme ölçeğidir. Soru formu 16 maddeyi içermektedir. İç tutarlık için Cronbach Alfa değeri .89 olarak bulunmuş, dört ay ara ile yapılan ikinci uygulama sonucu test tekrar test güvenirlik katsayısı .84 olarak bulunmuştur. Ölçekte maddeler 1–5 arasında değişen, 5'li likert tipi puanlama esasına göre değerlendirilir. Yüksek puanlar boyun eğici davranışa işaret eder (Savaşır ve Şahin, 1997).

Verilerin Analizi

Araştırma sürecinde veriler öğretmenlere doğrudan ulaşılarak toplanmıştır. Elde edilen veri setinin parametrik analizler için gereken temel koşulları yerine getirip getirmediğini belirlemek için öncelikle veri setinin normal dağılıma sahip olup olmadığını belirlemek için Kolmogorov-Smirnov testi, basıklık, çarpıklık değerleri, saçılım diyagramı ve histogramlardan yararlanılmış ayrıca Manalohobis uzaklık değerleri de gözden geçirilmiş ve veri setinin tek değişkenli ve çok değişkenli normal dağılıma sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, çok değişkenli analizler için temel koşullardan bir olan varyans-kovaryans matrislerinin homojenliği, varyans homojenliği ve değişkenler arasında doğrusal bir ilişki olup olmadığı da incelenmiş ve veri setinin parametrik analizler için gerekli olan temel koşullara sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırma sürecinde elde edilen verilerin analizinde değişkenler arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için Pearson Momentler Çarpım Korelâsyon tekniği kullanılmış ayrıca değişkenlerin yordanmasına ilişkin regresyon analizi kullanılmış ayrıca Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için bağımsız t testi yapılmıştır. Değişkenlerin anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için tek faktörlü varyans analizi ANOVA uygulanmıştır. Değişkenler arasındaki farkın kaynağını belirlemek için yapılan çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe testi uygulanmıştır. Pearson Momentler Çarpım Korelâsyon tekniği İki ya da daha çok sayıda, değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen istatistik tekniğidir. T-testi değişkenler arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemeye yönelik istatistiksel bir yaklaşımdır. Tek faktörlü varyans analizi ANOVA bağımsız değişkenlerin kendi aralarında nasıl etkileşime girdiklerini ve bu etkileşimlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini analiz etmek için kullanılan istatistikî bir yöntemdir. Scheffe testi, değişkenler arasındaki farkın kaynağını anlamak amacıyla yapılan istatistikî testtir. İkiden fazla grup karşılaştırmasında, hatalı olarak t-testi gibi grupları ikişer ikişer karşılaştıran testler kullanıldığında I. Tip hata payı artmaktadır, bu nedenle bunların yerine tek yönlü varyans analizi ANOVA kullanılmalıdır. İstatistiksel verilerin çözümlenmesinde SPSS 17.00 paketi kullanılmıştır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerine ait bulgular ve yorumlar alt problemlerdeki sıra izlenerek verilmiştir. Tablo ve grafiklerden elde edilen bilgiler doğrultusunda yorumlar yapılmıştır.

Öğretmenlerin Mobbing Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 1. Öğretmenlerin Mobbing Düzeyleri

Mobbing Düzeyi	*n*	%
Yüksek	40	15,6
Orta	216	84,4
Düşük	0	0
Toplam	256	100

Tablo incelendiğinde öğretmenlerin % 78.4'ünün düşük düzeyde mobbing yaşadığı ve % 21.6'sının yüksek düzeyde mobbing yaşadığı görülmektedir.

Öğretmenlerin Boyun Eğici Davranış Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 2. Öğretmenlerin Boyun Eğici Davranış Düzeyleri

Boyun Eğici Davranış Düzeyi	*n*	%
Yüksek	31	12,1
Orta	196	76,6
Düşük	29	11,3
Toplam	256	100

Tablo incelendiğinde öğretmenlerin % 65,9'unun düşük düzeyde boyun eğici davranışa sahip olduğu ve % 34,1'inin yüksek düzeyde boyun eğici davranışa sahip olduğu görülmektedir.

Boyun Eğici Davranış ve Psikolojik Mobbing Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin boyun eğici davranışları ile mobbing düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için Pearson Momentler Çarpım Korelasyon tekniği kullanılmış ve sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 3. Boyun Eğici Davranışlar ile Psikolojik Mobbing Arasındaki Korelasyonlar

	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**
Boyun eğici dav.	1							
Yaşam kal.	.217	1						
Kişisel itibar.	.108	.043	1					
Kişinin gös	.025*	.600	.576	1				
Kişiye yön şid.	.260	.495	.687	.312	1			
Kişinin ilt. Ed	.147	.714	.641	.690	.330	1		
Kişi öz. hak. müd	.471	.260	.242	.486	.446	.480	1	
Sosyal ilişki	.567	.772	.375	.588	.622	.842	.742	1
Duy. Taciz top	.017*	.493	.773	.649	.888	.257	.321	.557

(*) *p*<0.05

Tablo incelendiğinde öğretmenlerin boyun eğici davranışları ile mobbing puanları arasındaki korelasyonlar görülmektedir. Buna göre boyun eğici davranışlar ile mobbing ölçeği *Yaşam Kalitesini ve Mesleki İtibarı Etkileyen Davranışlar* alt boyutu arasında (r=.217, *p*<.01) pozitif yönlü ve düşük düzeyde, *Kişisel İtibarı Zedeleyici Davranışlar* alt boyutu ile arasında (r=.108, *p*<.05) pozitif yönlü ve düşük düzeyde *Kişinin Kendini Göstermesini Engelleyen Davranışlar* alt boyutu ile arasında (r=147, *p*<.01) pozitif yönlü ve düşük düzeyde, *Kişinin İletişim Kurmasını Engelleyen Davranışlar* alt boyutu ile arasında (r=.260, *p*<.01) pozitif yönlü ve orta düzeyde, *Sosyal İlişkileri Engelleyen Davranışlar* alt boyutu ile arasında (r=.493, *p*<.01) pozitif yönlü ve orta düzeyde ve *mobbing toplam puanı* ile arasında (r=.257, *p*<.01) pozitif yönlü ve düşük düzeyde ilişkiler olduğu bulunmuştur. Buna göre öğretmenlerin boyun eğici davranışlara sahip olma düzeyi yükseldikçe mobbinge maruz kalma düzeylerinin de yükseldiği söylenebilir.

Mobbing İle İlgili Bulgular.

Öğretmenlerin mobbing puanlarının cinsiyetlerine, yaşlarına ve eğitim düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 4. Öğretmenlerin Cinsiyetleri Açısından Mobbing Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Cinsiyet	n	□	SS	*t*	*p*
Mobbing top.puan	Kadın	178	50,65	13,38	-2.450	.015
	Erkek	201	54,51	16,86		

kadınların aritmetik ortalamalarının (□=50,65) ve erkeklerin aritmetik ortalamalarının (□=54,51) olduğu görülmektedir. Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan bağımsız t testi sonucunda aradaki farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur. t(377)=- 2.450, *p*<.015. Elde edilen bulgular doğrultusunda erkeklerin kadınlara göre mobbing açısından daha olumsuz bir durumda olduğu söylenebilir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Yaşları Açısından Mobbing Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Yaş	*n*	□	s.s
Mobbing top.puan	21-25	108	50,39	12,25
	26-33	164	52,86	15,81
	34-41	68	48,25	10,49
	42-49	39	66,15	21,02
	Toplam	379	52,70	15,43

Mobbing toplam puan açısından *21-25 yaş* düzeyinde bulunanların aritmetik ortalamalarının (□=50.39), *26-33 yaş* düzeyinde bulunanların aritmetik ortalamalarının (□= 50.86), *34-41 yaş* düzeyinde bulunanların aritmetik ortalamalarının (□=48,25) ve *42-49 yaş* aralığında bulunanların aritmetik ortalamalarının (□=66,15) olduğu görülmektedir.

Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmenlerin Yaşları Açısından Mobbing Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi ANOVA Sonuçları

	Kareler Farkı	Sd	Kareler Toplamı	F	*p*	Fark
Mobbing top.puan.	81024,755	375	216,066	13,858	,000	D-A, D-B, D-C
	90007,309	378				

A= 21-25, B= 26-33, C=34-41, D=42-49

Öğretmenlerin mobbing puanlarının yaşlarına göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek faktörlü varyans analizi sonucunda aradaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. F(375)=13.858, p<.000. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe testi sonucunda 42-49 yaş grubunda bulunan öğretmenlerin mobbing puanlarının 34-41 yaş grubunda bulunan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Tablo 7. Öğretmenlerin Eğitim Düzeyleri Açısından Mobbinge İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Eğitim durumu	n	□	Ss
Mobbing top.puan.	Önlisans	30	46,53	4,19
	Lisans	318	52,96	15,87
	Yüksek lisans	31	56,00	16,48

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Toplam	379	52,70	15,43

önlisans mezunlarının aritmetik ortalamalarının (□=46,53), *lisans* mezunlarının aritmetik ortalamalarının (□=52,96) ve *yüksek lisans* mezunlarının aritmetik ortalamalarının (□= 56,00) olduğu görülmektedir.

Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için tek yönlü Varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tabloda verilmiştir.

Tablo 8.Öğretmenlerin Eğitim Düzeyleri Açısından Mobbing İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi ANOVA Sonuçları

	Kareler Farkı	*Sd*	Kareler Toplamı	F	*p*	Fark
Mobbing top.puan	1500,295	2	750,147			
	88507,014	376	235,391	3,187	,042	B-A, C-A
	90007,309	378				

A= Önlisans, B= Lisans, C=Yüksek Lisans

Mobbing toplam puan açısından öğretmenlerin mobbing puanlarının eğitim düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek faktörlü varyans analizi sonucunda aradaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. F(376)=3.187, *p*<.042. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe testi sonucunda yüksek lisans mezunu ve lisans mezunu öğretmenlerin mobbing puanlarının ön lisans mezunu öğretmenlerden anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Boyun Eğici Davranışlar İle İlgili Bulgular.

Öğretmenlerin boyun eğici davranış özelliklerinin cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni hal, mesleki kıdem, okuldaki öğretmen sayısı ve okul müdürünün cinsiyeti değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız örneklemler için t testi ve tek yönlü varyans analizi ANOVA yapılmış ve sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 9. Cinsiyet Değişkeni Açısından Öğretmenlerin Boyun Eğici Davranış Özellikleri Arasındaki Farka İlişkin t Testi Sonucu

Cinsiyet	*n*	□	*s.s*	*t*	*p*
Kadın	178	29.60	7.17	-2.370	.018
Erkek	201	31.89	10.97		

Tablo incelendiğinde öğretmenlerin boyun eğici davranış özelliklerinin cinsiyetlerine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız örneklemler için t testi sonucunda aradaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. t(377)=-2.370, *p*< .018. Kadınların aritmetik ortalamalarının (□=29.60) ve erkeklerin aritmetik ortalamalarının (□=31.89) olduğu göz önünde bulundurulduğunda erkek öğretmenlerin boyun eğici davranış özelliklerinin kadın öğretmenlere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo10. Öğretmenlerin Yaş Özellikleri Açısından Boyun Eğici Davranış Özelliklerine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yaş	*n*	□	*s.s*
21-25	108	29,59	7,58
26-33	164	29,51	7,44
34-41	68	38,33	13,19
42-49	39	26,53	6,99
Toplam	379	30,81	9,44

Tablo incelendiğinde 21-25 yaş grubunda bulunan öğretmenlerin aritmetik ortalamalarının (□=29,59), 26-33 yaş grubunda bulunan öğretmenlerin aritmetik ortalamalarının (□=29.51), 34-41 yaş grubunda bulunan öğretmenlerin aritmetik ortalamalarının (□= 38,33) ve 42-49 yaş grubunda bulunan öğretmenlerin aritmetik ortalamalarının (□=26.53) olduğu görülmektedir. Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi ANOVA yapılmış ve sonuçlar Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo11. Öğretmenlerin Yaş Özellikleri Açısından Boyun Eğici Davranış Özelliklerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi ANOVA Sonuçları

Farkı	Kareler	*sd*	Kareler Ort.	F	*p*	Fark
Gruplar arası	4999,139	3	1666,380	21,758	,000	C***-A*, C-B**, C-D
Gruplar içi	28719,932	375	76,586			
Toplam	33719,071	378				

*=A, **= B, ***= C *p*<. 005

Tablo incelendiğinde öğretmenlerin boyun eğici davranış özelliklerinin yaş düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda aradaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. F(378)= 21.758, *p*<.000. Buna göre öğretmenlerin boyun eğici davranış özellikleri yaş düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaştığı söylenebilir. Farkın kaynağını belirlemek için yapılan çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe testi sonucunda 34-41 yaş grubunda bulunan öğretmenlerin boyun eğicilik düzeylerinin 21-25 yaş, 26-33 yaş ve 42-49 yaş grubunda bulunan öğretmenlerden anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 12. Öğretmenlerin Eğitim Düzeyleri Açısından Boyun Eğici Davranış Özelliklerine İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Eğitim durumu	*n*	□	*s.s*
Ön lisans	30	28,30	1,89
Lisans	318	30,79	9,86
Yüksek lisans	31	33,48	8,91

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Toplam	379	30,81	9,44

Tablo incelendiğinde *önlisans* mezunu öğretmenlerin aritmetik ortalamalarının (□=28,30), *lisans* mezunu öğretmenlerin aritmetik ortalamalarının (□=30,79) ve *yüksek lisans* mezunu öğretmenlerin aritmetik ortalamalarının (□=33,48) olduğu görülmektedir. Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi ANOVA yapılmış ve sonuçlar Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo13. Öğretmenlerin Eğitim Düzeyleri Açısından Boyun Eğici Davranış Özelliklerine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi ANOVA Sonuçları

	Kareler Farkı	*s.d*	Kareler Ortalaması	F	*p*	Anlamlı Fark
Gruplar arası	410,727	2	205,364			
Gruplar içi	33308,344	376	88,586	2,318	.100	----
Toplam	33719,071	378				

p<. 005

Tablo incelendiğinde öğretmenlerin boyun eğici davranış özelliklerinin eğitim düzeylerine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda aradaki farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur. F(378)= 2.318, *p*<.100. Elde edilen bulgular doğrultusunda öğretmenlerin eğitim düzeylerinin boyun eğicilik özelliklerini farklılaştıran bir faktör olmadığı söylenebilir.

Cinsiyet, Eğitim Durumu, Yaş Değişkenleri Açısından Öğretmenlerin Boyun Eğici Davranış ve Psikolojik Mobbing Arasındaki Farka İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin cinsiyet, eğitim durumu, yaş değişkenleri açısından boyun eğici davranış ve psikolojik mobbing arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla çok faktörlü varyans analizi tekniği kullanılmış ve sonuçlar Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14. Cinsiyet Değişkeni Açısından Öğretmenlerin Boyun Eğici Davranış ve Psikolojik Mobbing Maruz Kalma Puanları Arasındaki Farka İlişkin Varyanslar

Kaynak	B. Değişken	Top.	Ort.	*sd*	□	F	*p*
Cinsiyet	B. E.D	126.359		1	126.359	1.875	.172
	Mobbing	109.512		1	109.512	.484	.487

(*) p<0.05

Tablo incelendiğinde öğretmenlerin boyun eğici davranış puanlarının (*p*=,172; *p*> 0,05) ve mobbing toplam puanları arasında (*p*=,487; *p*> 0,05) cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir.

Tablo 15. Yaş Değişkeni Açısından Öğretmenlerin Boyun Eğici Davranış ve Mobbinge Maruz Kalma Puanları Arasındaki Farka İlişkin Varyanslar

Kaynak	B.Değişken	Top.	Ort.	*sd*	□	F	*p*
Yaş	Boyun Eğici	515,791		3	171.930	2,551	.017

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	Mobbing	887,230	3	295.743	1.308	.273

(*) $p<0.05$

Öğretmenlerin Mobbing toplam puanlarının (p= .351; $p>$ 0.05) yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılaşmadığı görülmektedir. Öte yandan öğretmenlerin boyun eğici davranış puanlarının (p= .835; $p>$ 0,05) eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma olduğu saptanmıştır. Farkın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey testi kullanılmış ve sonuçlar Tablo16.'da verilmiştir.

Tablo 16. Yaş Değişkeni Açısından Öğretmenlerin Boyun Eğici Davranış ve Psikolojik Mobbing Maruz Kalma Puanlarına ilişkin Tukey Testi Sonuçları

	I(yaş)	J(dav.)	Ortalama farkı (I-J)	*p*
	18- 25	26-33	.3103	.991
		34-41	-9.0123*	.016
		42-49	3.1961	.909
Bağımlı değişkenler	26-33	18- 25	-.3103	.991
		34-41	-9.3226*	.010
Boyun Eğici Davranış		42-49	2.8858	.931
	34-41	18- 25	9.0123*	.016
		26-33	9.3226*	.010
		42-49	12,2083	.125
	42-49	18- 25	-3.1961	.909
		26-33	-2.8858	.931
		34-41	-12,2083	,125

Tablo incelendiğinde 34-41 yaş grubundaki öğretmenlerin boyun eğici davranış puanlarının 18-25 ve 26-33 yaş grubundaki öğretmelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Yani 34-41 yaş grubundaki öğretmenlerin 18-25 ve 26-33 yaş grubundaki öğretmelere göre daha fazla boyun eğici davranışlara sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 17. Eğitim Durumu Değişkeni Açısından Öğretmenlerin Boyun Eğici Davranış ve Psikolojik Mobbing Maruz Kalma Puanları Arasındaki Farka İlişkin Varyanslar

Kaynak	B. Değişken	Top.	Ort.	*sd*	□	f	*p*
Eğitim durum	Boyun Eğici		24.379	2	12,189	.181	.835
	Mobbing		475.591	2	237,796	1.051	.351

(*) $p<0.05$

Öğretmenlerin boyun eğici davranış puanlarının (p= .056; $p>$ 0.05) ve mobbing toplam puanlarının (p=.273; $p>$0.05) yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SONUÇ ve TARTIŞMA

- Öğretmenlerin % 16. 6'sının yüksek düzeyde, % 84. 4'ünün orta düzeyde mobbing yaşadığı ve düşük düzeyde mobbinge maruz kalan öğretmenin olmadığı saptanmıştır. Buna göre yaklaşık olarak 100 öğretmenden 16'sının yüksek düzeyde; 84'nün ise orta düzeyde mobbing yaşadığı çıkarımında bulunulabilir. Bu durumun çalışma ortamında yönetici ve çalışanların mobbing davranışlarına sıklıkla başvurmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Aksu ve Balcı (2009), Gündüz ve Yılmaz (2008), Bulut (2007) araştırma bulgularına benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Öte yandan Zapf (1999), Lewis (2003), McCormack ve diğerleri (2006), Pedro ve diğerleri (2008), Baltaş (2002), Gökçe (2006), Kök (2006) araştırma bulgularından farklı olarak mobbinge maruz kalan öğretmen yüzdesini daha yüksek bulmuşlardır.
- Öğretmenlerin % 12.1'inin yüksek düzeyde, % 76.6'sının orta düzeyde % 11.3'ünün ise düşük düzeyde boyun eğici davranışa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre; yaklaşık olarak 100 öğretmenden 12'sinin yüksek, 76'sının orta ve 11'inin düşük düzeyde boyun eğici davranışa sahip olduğu söylenebilir. Bu durumun öğretmenlerin topluma uyum çabası göstermesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Allan ve Gilbert (2002), O'Connor, Berry, Weiss ve ark (2002), araştırma bulgularına benzer sonuçlara ulaşmışlardır.
- Öğretmenlerin boyun eğici davranışları arttıkça mobbinge daha çok maruz kaldıkları saptanmıştır. Davenport, Schwart ve Eliot'a (2003) göre; mobbing mağdurlarının ortak özellikleri, çalıştıkları yere olan sadakatleri ve yaptıkları işle özdeşleşmiş ve kabullenici olmalarıdır. Banks'a (1997) göre; Kurbanlar; tipik olarak kaygılı, kendine güven ve özsaygı düzeyi düşük, tedbiri elden bırakmayan ve mobbingle karşılaştıklarında nadiren karşılık veren kişilerdir. Kurbanlar, aynı zamanda yeterli sosyal becerilere sahip olmadıkları gibi, insanlarla ilişkileri de yetersiz ya da istendik düzeyde olmayan ve genellikle sosyal olarak çevrelerince dışlanmış durumda olan kişilerdir. Bu kişiler dürüst ve oldukça tecrübesizdirler. Her zaman mahcup, hoşgörülü, iyi niyetli ve özür dilemeye hazır bir tavır içindedirler. Bu özelliklerin de saldırganları, psikolojik mobbing eylemi için cesaretlendireceği açıktır (Yücetürk, 2003). Niedl (1996) ise kendini savunamayan veya başkalarına bağımlı bir pozisyonda sıkışıp kalmış kişilerin kurban olma ihtimallerinin daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim Einarsen ve arkadaşları (1994) tarafından yürütülen Norveç kökenli bir araştırma da bu görüşü desteklemekte mobbingle başa çıkamayan, özgüveni zayıf, çekingen ve çatışma yönetimi gibi becerilere sahip olmayan kişilerin sorunun büyümesine neden olduğu görülmektedir. Bu kişiler genelde suçu kendilerinde olduğunu düşünerek kendilerini sorgular ve başarısızlık devam ettikçe kendilerine olan güvenleri azalmaktadır. Bu bağlamda kendini savunma konusunda eksik olan, öz saygısı düşük, kabullenici, mahcup kişilerin mobbingle maruz kaldıklarını ve bu özelliklerin de saldırganları teşvik ettiğini söyleyebiliriz.
- Öğretmenlerin cinsiyet ve eğitim durumu değişkenleri açısından boyun eğici davranış ve psikolojik mobbingi algılayışları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır.
- 34-41 yaş grubundaki öğretmenlerin 18-25 ve 26-33 yaş grubundaki öğretmelere göre daha fazla boyun eğici davranışlara sahip olduğu saptanmıştır. Bu durumun 34-41 yaş arası dönemin orta yaş krizinin beraberinde getirdiği kendini değersiz hissetme, üretkenliğinden şüphe duyma ve geleceğe umutsuz bir şekilde bakma gibi duygu, düşünce ve davranışlardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde araştırma bulgusundan farklı olarak Madenoğlu (2013) Akçöltekin ve Doğan (2012) yaşa göre boyun eğici davranışların farklılaşmadığını saptamıştır

KAYNAKÇA

1. Akçöltekin, A., Doğan, S. (2012). Analysıs of the level of elementary school teachershopelessness ın terms of dıfferent varıables: Example of Ardahan provınce. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science, 5*(7), 49-59.
2. Aksu, A., Yurdagül, B. (2009). İlköğretim okullarında psikolojik mobbing ve psikolojik mobbingle baş etme. *Journal of New Word Sciences Academy, 4* (4), 1367–1380.
3. Albrecht, S. C., Kecklund, G., Rajaleid, K.., Leineweber, C. (2017). The longitudinal relationship between control over working hours and depressive symptoms: Results from SLOSH, a population-based cohort study. *Journal of Affective Disorders, 215,* 143-151.
4. Çobanoğlu, S. (2005). *İşyerinde duygusal saldırı ve mücadele yöntemleri*. İstanbul: Timaş Yayınevi, 21- 22.
5. Baltaş, A., Baltaş, Z., (2002). *Stres ve Başa Çıkma Yolları*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 21.Basım.
6. Banks, R. (1997). Bullying in schools, Champaign, IL: ERIC Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education, *ERIC Document Reproduction Service, No. ED407154*.
7. Berry, C. W., Weiss, J., O'connor. L., Sevier, M.., Schweitzer, D. (2000). Survivor guilt, submissive behaviour and evolutionary theory: The down-side of winning in social comparision. *British Journal of Medical Psyhology, 73,* 519–530.
8. Brabender, V., Fallon, A. (2009). Group development in pratice. *Washington: American Psychlogical Association, 5,* 78-71.
9. Davenport, N., Schwartz, R. D., Elliott, G. P. (2003). *Mobbing*. (Çev. Önertoy, O.C., 2003), İstanbul: Sistem Yayıncılık.
10. Einarsen, S., Skogstad, A. (1996). Bullying at work: Epidemiological findings in public and private organizations. *European Journal of Work and Organizational Psychology, 5,* 185-201.
11. Eınarsen, S., Raknes, B. I. (1997). Harassment in the workplace and the victimization of men. *Violence and Victims, 12,* 247-263.
12. Eser, O. (2009). Mobbing kavramının Türkçe serüveni. *Türk Edebiyatı, 8,* 71-73.
13. Gökçe, A. T. (2006). *İşyerinde mobbing: Özel ve resmi ilköğretim okullarında yapılan bir araştırma*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
14. Gündüz, H. B., Yılmaz, Ö. (2008). Ortaöğretim Kurumlarında Mobbing Davranışlarına ilişkin Öğretmen ve Yönetici Görüşleri (Düzce Örneği). *Milli Eğitim. (179*), 269- 282.
15. Gilbert, P., Allan, S. (1994). Assertiveness, submissive behavior, and social comparison. *British Journal of Clinical Psychology, 33,* 295–306.
16. Griesser, M., Suzuki ,T. N., (2016). Kinship modulates the attention of naïve individuals to the mobbing behaviour of role models. *Animal Behavior, 112,* 83-92.
17. Hall, R. H. (1998). Dimensions of work. *New York. Hostile Workplace Survay*. *5,* 12-15.
18. Hoel, H., Salin, D. (2003). Organisational antecedents of workplace bullying. *International Perspectives İn Research And Practice*, 203-218.
19. Kök, B. S. (2006). İş yaşamında psiko-şiddet sarmalı olarak mobbing olgusu ve nedenleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16*, 433-448
20. Leymann, H. (1996). The content and development of mobbinf at work. *Europen Journal of Work and Organizational Psychology, 5,* 165-184.
21. Lewis, D. (2003). Voices in the social construction of bullying at work: Exploring multiple realities in further and higher education. *International Journal Management and Decision Making, 4*(1), 65-81.
22. Madenoğlu, C. (2013). Eğitim kurumu yöneticilerinin stresle başa çıkma tarzlarının benlik saygısı düzeyleriyle olan ilişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 2*(1), 83-105.
23. McCormack, D., Casimir, G., Djurkovic, N., Yang, L. (2006) The Concurrant Effects of Workplace Bullying, Satisfaction with Supervisor, and Satisfaction with Co-Workers on Affective Commitment Among Schoolteachers in China. *International Journal of Conflict Management*, (17)4, 316-331.

24. Niedl, K. (1996). Mobbing and well-being: Economic and personnel development implications. *European Journal of Work and Organizational Psychology, 5*, 239-249.

25. Ocak, S. (2008). *Öğretmenlerin duygusal taciz (mobbing)'e ilişkin algıları (Edirne ili örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

26. Özsoy, O. (2002). *İktisatçılar ve işletmeciler için istatistik*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

27. Pedro, M. (2008). Work place mobbıng and effects workers. *Healt Span psychol, 11,219-227.*

28. Savaşır, I., Şahin, N. H. (1997). *Bilişsel davranışçı terapilerde değerlendirme: sık kullanılan ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

29. Gökçe, A. T. (2006). *İşyerinde mobbing: Özel ve resmi ilköğretim okullarında yapılan bir araştırma*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

30. Tınaz, P. (2006). İşyerinde psikolojik taciz (mobbing). *Çalışma ve Toplum, 4*, 13- 28.

31. Trakya, H. (2005). İş yerinde mobbingin nedenleri. 20.02.2013 tarihinde hasan.trakya.edu.tr adlı adresten alınmıştır.

32. Tutar, H. (2004). *İş yerinde Psikolojik şiddet*. Ankara: Turhan Kitabevi.

33. Yücetürk, E. (2003). *Bilgi çağında örgütlerin görünmeyen yüzü*: *Mobbing.* İstanbul: Güncel Yayıncılık.

34. Zapf, D. (1999). Organizational, work group related and personal causes of mobbing/bullying at work. *International Journal of Manpower, 1*, 70-85.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(34)

Doç. Dr. Mehmet KÖK*; Arş. Gör. Aslı BALCI; Arş. Gör. Şeyma BİLGİZ*****

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN VE ÖĞRETMEN ADAYLARININ KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİSİNE YÖNELİK METAFORLARI

METAFORS FOR PRE-SCHOOL TEACHERS AND TEACHER CANDIDATES' COURSE STUDENTS

ÖZ

Bu araştırma okul öncesi öğretmeni ve öğretmen adaylarının "kaynaştırma öğrencisi" kavramına yönelik sahip oldukları metaforları belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim desenine göre yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim öğretim yılında Erzurum İli' nde görev yapan 60 okul öncesi öğretmeni ve Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitim Programı 3. ve 4. sınıfta öğrenim gören 100 öğretmen adayı oluşturmuştur. Çalışmada veri toplama aracı olarak çalışma grubunun demografik bilgilerine ilişkin soru formu ve "kaynaştırma öğrencisi" kavramına yönelik algılarını ortaya çıkarmak amacıyla, metafor çalışmalarında kullanılan "Kaynaştırma öğrencisi…… gibidir, e/'a benzer. Çünkü……." cümlelerinde yer alan boşlukları tamamlamak üzere hazırlanmış anket formu kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlardan hareketle okul öncesi öğretmen ve öğretmen adaylarının kaynaştırma öğrencilerine yönelik ürettikleri metaforların toplandığı kategorilerin çoğunlukla olumlu yönde olduğu, metaforların en fazla "Geliştirilebilen bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" kavramsal kategori altında toplandığı belirlenmiştir. Buna karşın bazı öğretmen ve öğretmen adaylarının metaforlarının "Geliştirilmesi zor bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" ve "Toplum tarafından dışlanan bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" gibi olumsuz kavramsal kategoriler altında toplandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: kaynaştırma öğrencisi, okul öncesi öğretmeni, okul öncesi öğretmeni adayı, metafor.

ABSTRACT

This research was conducted in order to determine the metaphors of pre-school teachers and teacher candidates regarding the concept of "integration student". Present study was conducted according to the pattern of qualitative research methods. The study group included 60 pre-school teachers working in Erzurum province in 2016-2017 academic year and 100 teacher candidates studying in the 3rd and 4th classes of Atatürk University Kazim Karabekir Education Faculty Preschool Education Program. As a means of data collection in the study, a questionnaire on the demographic information of the study group and a questionnaire containing the metaphor studies were used to reveal the perceptions of the concept of " integration student ". In the questionnaire a complementary sentence "integration student is …….. because ….." was used.

It was determined from the results of the study that the categories in which pre-school teachers and candidate teachers are gathering metaphor for the integration students are mostly positive, and the metaphores are mostly collected under the conceptual category "Students who can be improved as an individual". On the other hand, it was seen that the metaphor of some teacher and teacher candidates were gathered under negative conceptual categories such as "Student of integration as a hard individual to be improved" and "integration student as an individual excluded by society".

Keywords: *integration student, preschool teacher, preschool teacher candidate, metaphor.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Her çocuk, bireysel farklılıkları ile doğmakta; fiziksel, bilişsel ve sosyal duygusal açıdan farklı özellikler ve ihtiyaçlarla büyümektedir. Akranlarına nazaran daha yüksek ya da daha düşük performansa sahip olan çocuklar, özel eğitim ve ilgiye ihtiyaç duyabilmektedir (Uçuş, 2016). Eğitim, toplumla sürekli etkileşim halinde olunması ve birçok ihtiyacı karşılayabilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle aralarındaki farklılıklar ne olursa olsun, eğitim sürecinde tüm çocuklara gereksinimleri doğrultusunda eşit fırsatlar sunulmalıdır (Şahbaz ve Kalay, 2010; Unianu, 2012). Kaynaştırma eğitiminin temel amacı da herhangi bir yetersizlik nedeniyle özel ihtiyaçları olan öğrencilerin, akranları ile birlikte akademik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte bir eğitim almasını sağlamaktır (Batu, 2008; Sucuoğlu, 2004).

Özel gereksinimli çocukların okul öncesi dönemden itibaren kaynaştırma uygulamalarına dâhil edilmesi, sonraki eğitim süreçlerine temel oluşturabilmesi ve toplumla bütünleşebilmeleri açısından önemlidir (Ergin ve Bakkaloğlu, 2015; Ersoy ve Avcı, 2001). Okul öncesi dönemde kaynaştırma eğitimine yönelik yapılan araştırmaların birçoğu, sosyal ilişkilerde meydana gelen olumlu sonuçlara dikkat çekmiştir (Holahan, 2000). Bu uygulamalar sayesinde normal gelişim gösteren çocuklar da kendilerinden farklı özelliklere sahip akranlarını tanıyarak, onlara karşı olumlu tutum geliştirme fırsatı elde etmektedirler (Koçyiğit, 2015).

Kaynaştırma uygulamalarının hedefine ulaşabilmesinde eğitimin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinde etkin rol oynayan öğretmenlere önemli görevler düşmektedir (Kargın, 2004). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamasına karşı istekli olması, çocuğa karşı kabul edici bir tutum içinde olması ve davranışlarını bu yönde yansıtabilmesi, çocukların gelişimini önemli boyutta etkilemektedir (Batu, 2000; Demir, 2016; Lieber vd., 1998; Lindsay, 2007). Öğretmenlerin özel eğitim ihtiyacı olan çocuklara yönelik olumlu ve kabul edici tutumu, hem kendisini hem de sınıftaki tüm çocukları etkileyebilecek niteliktedir (Batu ve Kırcaali- İftar, 2005; Güzel-Özmen, 2003; Temel, 2000). Özel gereksinime ihtiyacı olan çocukların topluma uyumunu sağlayan, yetersizliklerinin engele dönüşmesini önleyen ve potansiyellerinin en üst düzeye çıkarılmasını amaçlayan öğretmenlerin varlığı kaynaştırma eğitiminin kalitesini artıracaktır (Uçuş, 2016).

Metaforlar günlük hayattaki karmaşık kavramların somut olarak daha anlamlı bir hale getirilmesine yardımcı olarak bu kavramların yapı ve işleyişini anlamamıza yardımcı olmaktadır (Örücü, 2012). Düşünce paylaşımı yapılan kişiler arasında empati oluşmasına yardımcı olan metafor çalışmaları, anlamın zenginleşmesine de katkı sağlamaktadır (Gökdağ, 2016). Tüm bunlar dikkate alındığında, eğitimin temel öğelerinden olan öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının kaynaştırma öğrencilerine yönelik metaforlarını incelemek, kaynaştırma hakkındaki görüş ve tutumları hakkında bilgi sahibi olmayı daha somut ve anlaşılır kılabilmesi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca öğretmen adaylarının, üniversite eğitimi süresince edindiği deneyim ve bilgilerin, kaynaştırma öğrencilerine ve ailelerine karşı olumlu bir bakış açısı geliştirebilmesi de göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir (Saraç ve Çolak, 2012; Sze, 2009).

Bu araştırma okul öncesi öğretmen ve öğretmen adaylarının kaynaştırma öğrencilerine yönelik metaforlarını ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

Yöntem

Çalışmanın Modeli

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden 'Olgubilim (Fenomenoloji)' araştırması kullanılmıştır. Olgubilim araştırmaları günlük yaşamda karşılaştığımız, ancak anlamını net biçimde algılayamadığımız olguları araştırmayı amaçlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim öğretim yılında Erzurum İli' nde görev yapan 60 okul öncesi öğretmeni ve Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitim Programı 3. ve 4. sınıfta öğrenim gören 100 öğretmen adayı oluşturmuştur. Çalışma grubunun bilgilerine ilişkin tablolara aşağıda yer verilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 1. Okul Öncesi Öğretmenlerinin Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

	Özellikler	f	%
Cinsiyet	Kadın	45	75.0
	Erkek	15	25.0
Yaş	20-25	20	33.3
	26-30	27	45.0
	31-35	9	15.0
	36-40	3	5.0
	41-45	1	1.7
Görev Yapılan Kurum Türü	Anaokulu	36	60.0
	Anasınıfı	24	40.0
Mesleki Deneyim	1-5 Yıl	20	33.3
	6-10 Yıl	26	43.3
	11-15 Yıl	10	16.7
	16-20 Yıl	4	6.7
Sınıflarında Kaynaştırma Öğrencisi Olma Durumu	Var	31	51.7
	Yok	29	48.3
Önceki Yıllarda Sınıflarında Kaynaştırma Öğrencisi Olma Durumu	Oldu	41	68.3
	Olmadı	19	31.7

Araştırmaya katılan okul öncesi öğretmenlerinin % 75.0'inin kadın, % 45.0'inin 26-30 yaş aralığında, % 60.0'ının anaokulunda görev yaptığı, %43.3'ünün 6-10 yıl arasında mesleki deneyiminin olduğu, %51.7'sinin halen sınıflarında kaynaştırma öğrencisi olduğu ve % 68.3'ünün önceki yıllarda sınıflarında kaynaştırma öğrencisi olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Demografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

	Özellikler	f	%
Cinsiyet	Kadın	76	76.0
	Erkek	24	24.0
Öğrenim Görülen Sınıf	3. sınıf	45	45.0
	4. sınıf	55	55.0
	Var	39	39.0

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Uygulama Yapılan Sınıflarda Kaynaştırma Öğrencisi Olma Durumu	Yok	61	61.0

Araştırmaya katılan okul öncesi öğretmen adaylarının % 76.0'sının kadın, %55.0'inin 4. Sınıf öğrencisi, % 61.0'inin ise uygulama yaptıkları sınıflarda kaynaştırma öğrencisi olmadığı görülmektedir.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formunun yanı sıra metafor çalışmalarında kullanılan, "Kaynaştırma öğrencisi …… gibidir e/'a benzer. Çünkü……." cümlelerinde yer alan boşlukları tamamlamak üzere hazırlanmış anket formu kullanılmıştır. Öğretmen ve öğretmen adaylarından sadece bir metafor üzerinde yoğunlaşarak, düşüncelerini yazılı olarak ifade etmeleri istenmiş ve metaforlarını yazmaları için yaklaşık 30 dakikalık süre verilmiştir. Alınan yanıtlar araştırmanın temel veri kaynağını oluşturmuştur.

Verilerin Analizi

Öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının "kaynaştırma öğrencisi" kavramına ilişkin ortaya koydukları metaforlar içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve anlaşılabilecek şekilde yorumlayabilmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Verilerin analizinde izlenen yol aşağıdaki gibidir (Saban, 2008):

Adlandırma Aşaması: Öğretmen ve öğretmen adaylarının "kaynaştırma öğrencisi" kavramlarına ilişkin kullandıkları metaforların belirlenmesi amacıyla verilen yanıtlar incelenmiştir.

Eleme ve Arıtma Aşaması: Bu aşamada öğretmen ve öğretmen adaylarının kavrama ilişkin metaforları tekrar gözden geçirilmiş ve her metafor "metaforun konusu", "metaforun kaynağı" ve "metaforun konusu ile metaforun kaynağı arasındaki ilişki" bakımından analiz edilmiş benzer özellik taşıyan metaforlar geçici olarak gruplandırılmıştır.

Derleme ve Kategori Geliştirme Aşaması: Oluşturulan metaforlar "metaforun konusu ve kaynağı arasındaki ilişki" göz önünde bulundurularak 7' si ortak 9 kategoriye ayrılmıştır. Belirlenen 9 kategoride benzer özellikler ve açıklamalar içeren metaforlara yer verilmiştir. Ayrıca bazı katılımcıların ürettikleri metaforlar aynı anda birden fazla kategoriyi temsil ettiğinden (ÖRN:" Garip bir hediye" metaforu hem "geliştirilmesi zor" hem de "mutluluk kaynağı" biri olarak kaynaştırma öğrencisi kategorisi altında toplanmıştır) kategoriler altındaki metafor sayısı katılımcı sayısı ile eşleşmemektedir.

- Öğretmenler tarafından üretilen 60, öğretmen adayları tarafından üretilen 100 metaforun belirlenmesinden ve bu metaforların oluşturduğu 9 adet kavramsal kategorinin geliştirilmesinden sonra, bütün veriler SPSS istatistik programına aktarılmıştır. 9 kategori altında toplanan metaforların sayısı (f) ve yüzdesi (%) hesaplanmıştır
- Belirtilen metaforların hangi katılımcı tarafından belirtildiğine ilişkin kısaltma kullanılmıştır. Bu kısaltmalar, öğretmen adayları için ÖA harfleri ve sayı, öğretmenler için ise Ö harfi ve sayı şeklinde belirtilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirliği Sağlama Aşaması:

- Oluşturulan kategorilerin doğruluğunu onaylanmak üzere iki alan uzmanı akademisyene başvurulmuştur. Alan uzmanı akademisyenlere belirlenen kategorilerin açıklamaları ayrıntılı bir biçimde yapılmıştır. Alan uzmanlarından öğretmenler tarafından üretilen 60, öğretmen adayları tarafından üretilen 100 metaforla, belirlenen 9 kategori arasında bir eşleştirme yapması istenmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

- Daha sonra yapılan eşleştirmeler ile araştırmacılar tarafından oluşturulan kategoriler birbiri ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarda "görüş birliği" ve "görüş ayrılığı" sayıları tespit edilerek araştırmanın güvenirliği Miles ve Huberman'ın (1994: 64) formülü (Güvenirlik = görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı X 100) kullanılarak hesaplanmıştır. Karşılaştırmalarda görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları tespit edilmiş ve araştırmanın güvenirliği öğretmenler için (56/56+4) x 100= %93.3, öğretmen adayları için (94/94+6) x 100= %94.0 ve genel toplamda (150/150+10) x 100= % 93.7 olarak hesaplanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bu araştırmada elde edilen genel bulgulara göre kaynaştırma öğrencisine ilişkin, okul öncesi öğretmenlerinin 60, öğretmen adaylarının ise 100 olmak üzere olarak toplam 160 adet geçerli metafor ürettikleri belirlenmiştir. Üretilen metaforlar ve bu metaforların oluşturduğu kavramsal kategoriler Tablo 3.'te görülmektedir.

Tablo 3. Öğretmenlerin ve Öğretmen Adaylarının Kaynaştırma Öğrencisine Yönelik Sahip Oldukları Metafor ve Bu Metaforların Oluşturduğu Kategoriler

Kategoriler	**Metaforlar**	
	Öğretmen	**Öğretmen Adayı**
Sevgi, bakım, yardım ve ilgiye muhtaç biri olarak kaynaştırma öğrencisi	Kapılı bir kutu (1),Bambu ağacı (1) Ürkek bir ceylan (1),Yeni dikilmiş fidan (1),Çiçek (4),Uçurtma (1) Fidan (2),Sınıf arkadaşlarının küçük kardeşi (1),Bebek(1)	Kanadı kırık kuş (1),Ağaç Fidanı (1),Kır çiçeği (1)Fidan (2),Yeni doğmuş bebek (2),İnci (1),Budanmamış fidan (1),Çiçek tohumu (1),Çiçek (1),Narin bir çiçek (1),Hassas bir çiçek (1),Sınıfın gelincik çiçeği (1),Gül (1),Renklerini içinde saklayan beyaz bir dünya (1),Mandevilla (1),Endemik bitki (1),Orkide (1),İlgi isteyen bebek (1),Sınıfın en nadide çiçeği (1),Ormandaki ağaçların en küçüğü (1),Bebek (2), Hassas bir çiçek (1),Ortanca çiçeği(1)
Geliştirilebilen bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi	Çiçek (3),Kumbara (1), Yeni doğan bebek (1),Paslı bir demir (1),Gümüş (1) Bambu ağacı (1),Kaktüs (1) Boş bir levha (1),Lego (1) Menekşe (1),Temeli sağlam atılmamış bina (1),Donmamış beton (1),Yarı parlayan bir yıldız (1) Fidan (3),Ağaç (1),Mermi (1),Kalıbı dökülmemiş beton	Çiçek tohumu (1),Çiçek (6),Gül (1),Tarla (1), Nilüfer (1),İşlenmeyi bekleyen demir (1),Fidan (2),Tomurcuk (1),MP3 çalar (1),Nakış (1),Ay (1),El dokuma halı (1),Oyun hamuru (1),Narin bir çiçek (1), Balon (1),Gonca (1),Olgunlaşmamış meyve (1),Ayağı kırık masa (1),Boş bir tuval (1),Kapalı kutu (1), Yumurta kolisindeki kırık yumurta (1),Dans grubundaki dansı bilmeyen kişi (1),İşlenmeyi bekleyen demir (1),Kömür (2),Nilüfer (1)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	(1),Ayağı kırık masa (1),Gökkuşağı (1),Kitap (1),Ayna (1),Ayçiçeği (1) Denizde kanadı kırılmış bir martı(1),Türk sanat müziği (1),Su (1),Hamur (1),Oltu taşı (1) Boş bir levha (1),Yeni dikilmiş fidan (1),Sınıf arkadaşlarının küçük kardeşi (1)	
Savunmasız biri olarak kaynaştırma öğrencisi	Su (1),Uçurtma(1)	Masum (1), Hiç büyümeyen bebek (1),Melek (1),Yeni doğmuş bebek (1),Ağzına kadar su dolu bardak (1), Papatya (1)
Farklı, özel ve değerli biri olarak kaynaştırma öğrencisi	Zarifoğlu şiirleri (1),Zincirin halkası (1),Denizyıldızı (1),Zincir halkası (1),Güller içindeki papatya (1), Keşfedilmeyi bekleyen anket (1), Özel çiçeğim (1),Mutluluk huzur özgüven (1),Çiçek (1)	Mavi kelebek (1),Kaldırım taşları arasında yeşeren çiçek (1),Çanta (1),Okunmak istenmeyen bir kitap (1),Kayıp gezegen (1),Sürpriz yumurta (1),Çölün ortasındaki vaha (1),Renklerini içinde saklayan beyaz bir dünya (1),Papatyalar arasındaki hindiba (1),Garip bir oyuncak (1),Su (1),Beşiktaş (1),Çirkin ördek yavrusu (1),Beyaz (1),Mandevilla (1),Beyaz lalelerin içindeki kırmızı lale (1),Eşsiz kitap (1),Papatyalar içindeki gül (1),Papatya tarlasındaki kırmızı gül (1),Dans grubundaki dansçı (1),bilmeyen kişi (1),Endemik bitki (1),Yeni bir renk(1),Gül bahçesindeki papatya (1), Papatyalar arasındaki lale (1), Papatya bahçesindeki gelincik (1),Tüm sayfaları kurşun kalemle yazılmış bir kâğıttaki renkli kalem (1),Siyah zeytinler içindeki yeşil zeytin (1),Bir bahçede açan farklı renkteki çiçekler (1),Okyanus (1),Dört yapraklı yonca(1),Yeni doğmuş bebek(1)
Geliştirilmesi zor biri olarak kaynaştırma öğrencisi	Çözülmesi gereken bulmaca (1), Oyunbozan çocuk (1),Kat edilmesi gereken yol (1),Kardelen (1),Güneş (1)	Ağaç Fidanı (1),Davul (1), Yaş ağaç (1),Boş bir sayfayı mürekkepli kalemle doldurmak (1),Garip bir hediye (1)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Toplum tarafından dışlanan biri olarak kaynaştırma öğrencisi	Yalnız bir çocuk (1),Kaktüs (1)	Gurbetçi öğrenci (1),Kalabalık içinde yalnız olan insan (1),Beyazların içindeki zenci (1)
Mutluluk kaynağı biri olarak kaynaştırma öğrencisi	Bambu ağacı (1),Sınıfın neşesi (1), Özel çiçeğim (1)	Garip bir hediye (1),Garip bir oyuncak (1),Bayram şekeri (1), Deniz (1),Hediye (1)
Öğretimi ve öğretmeni zenginleştiren biri olarak kaynaştırma öğrencisi	Sınıfın farklılaşma noktası (1), Mutluluk huzur özgüven (1)	
Akranlarından farkı olmayan birey olarak kaynaştırma öğrencisi		İşlenmeyi bekleyen demir (1), Ayna (1), Anadolu şairi (1)

Okul öncesi öğretmenlerinin "kaynaştırma öğrencisi" ne yönelik sahip oldukları 34 metafor "Geliştirilebilen bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi", 13 metafor "Sevgi, bakım, yardım ve ilgiye muhtaç biri olarak kaynaştırma öğrencisi", 9 metafor "Farklı, özel ve değerli biri olarak kaynaştırma öğrencisi, 5 metafor "Geliştirilmesi zor biri olarak kaynaştırma öğrencisi", 3 metafor "Mutluluk kaynağı biri olarak kaynaştırma öğrencisi" 2 metafor "Toplum tarafından dışlanan biri olarak kaynaştırma öğrencisi", 2 metafor "Savunmasız biri olarak kaynaştırma öğrencisi" ve 2 metafor "Öğretimi ve öğretmeni zenginleştiren biri olarak kaynaştırma öğrencisi" kavramsal kategorisi altında toplanmıştır.

Okul öncesi öğretmen adaylarının "kaynaştırma öğrencisi" ne yönelik sahip oldukları 32 metafor "Geliştirilebilen bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi", 32 metafor "Farklı, özel ve değerli biri olarak kaynaştırma öğrencisi", 26 metafor "Sevgi, bakım, yardım ve ilgiye muhtaç biri olarak kaynaştırma öğrencisi", 6 metafor "Savunmasız biri olarak kaynaştırma öğrencisi", 5 metafor "Geliştirilmesi zor biri olarak kaynaştırma öğrencisi", 5 metafor "Mutluluk kaynağı biri olarak kaynaştırma öğrencisi", 3 metafor "Toplum tarafından dışlanan biri olarak kaynaştırma öğrencisi" ve 3 metafor "Akranlarından farkı olmayan birey olarak kaynaştırma öğrencisi" kavramsal kategorisi altında toplanmıştır.

Okul öncesi öğretmenlerinin "Akranlarından farkı olmayan birey olarak kaynaştırma öğrencisi" kategorisi altında, okul öncesi öğretmen adaylarının ise "Öğretimi ve öğretmeni zenginleştiren biri olarak kaynaştırma öğrencisi" kategorisi altında metafor üretmedikleri görülmüştür.

Kavramsal Kategoriler

Tablo 4. Kategorilerin Yüzde ve Frekanslara Göre Dağılımı

Kavramsal Kategoriler	**Öğretmen**		**Öğretmen Adayı**	
		(%)		**(%)**
Geliştirilebilen bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi	4	6.6	2	2.0

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sevgi, bakım, yardım ve ilgiye muhtaç bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi	3	1.6	6	6.0
Farklı, özel ve değerli bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi		5.0	2	2.0
Geliştirilmesi zor bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi		.3		.0
Mutluluk kaynağı bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi		.0		.0
Toplum tarafından dışlanan bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi		.3		.0
Savunmasız bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi		.3		.0
Öğretimi ve öğretmeni zenginleştiren bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi		.3		
Akranlarından farkı olmayan bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi				.0

Geliştirilebilen bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi: Kaynaştırma öğrencisine gerekli ilgi ve eğitim verildiğinde geliştirilebildiğini düşünen öğretmenlerin bu kategori altında toplam 34 (%56.6), öğretmen adaylarının ise toplam 32 (%32.0) metaforunun olduğu görülmektedir. Aşağıda bu kategoriyi oluşturan örnek katılımcı ifadeleri yer almaktadır:

"Kaynaştırma öğrencisi paslı bir demire benzer. Çünkü ilgilendikçe onunla çalıştıkça rengini alır. Işıldamaya başlar." (Ö12)

"Kaynaştırma öğrencisi Türk sanat müziğine benzer. Çünkü nefesini doğru ayarlayamazsan detone olursun. Nefesini ayarlarsan sanatçı olursun. Eserin mükemmel bir şaheser olur." (Ö38)

"Kaynaştırma öğrencisi goncaya benzer. Çünkü O açılmayı bekler. Yeterli destek görürse çok iyi yerlere gelebilir. Burada en büyük görev öğretmene düşer." (ÖA84)

"Kaynaştırma öğrencisi kömüre benzer. Çünkü elmasa dönüşebilmesi için işlenmesi gerekir." (ÖA7)

Sevgi, bakım, yardım ve ilgiye muhtaç biri olarak kaynaştırma öğrencisi: Kaynaştırma öğrencisinin sevgi, bakım, yardım ve ilgiye muhtaç biri olarak gören öğretmenlerin oluşturduğu bu kategori altında toplam 13 (%21.6), öğretmen adaylarının ise toplam 26 (%26.0) metaforun olduğu görülmektedir. Aşağıda bu kategoriyi oluşturan örnek katılımcı ifadeleri yer almaktadır:

"Kaynaştırma öğrencisi yeni dikilmiş fidana benzer. Çünkü ilgi göstermezseniz bakım yapmazsanız asla ağaç olmaz." (Ö8)

"Kaynaştırma öğrencisi sınıf arkadaşlarının küçük kardeşine benzer. Çünkü onların desteğine, ilgisine ve sevgisine ihtiyacı vardır. Sınıf arkadaşlarının yardımlarıyla sosyalleşip eksikleriyle barışanları avantajı haline getirir." (Ö49)

"Kaynaştırma öğrencisi kanadı kırık kuşa benzer. Çünkü kuşlar uçmak için iki kanada da ihtiyaç duyar. Bir kanadı kırık olsa uçamaz ve yardıma ihtiyaç duyar. Kaynaştırma öğrencisi de kanadı kırık kuş gibi yardıma ihtiyaç duyar." (ÖA2)

"Kaynaştırma öğrencisi sınıfın gelincik çiçeğine benzer. Çünkü Sınıfın en narin ve ilgiye uygun yerinde olmalıdırlar. Zira çiçekler çok kolay solar. Bizim derdimiz yaşatmaktır." (ÖA74)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Farklı, özel ve değerli bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi: Kaynaştırma öğrencisini farklı, özel ve değerli biri olarak algılayan öğretmenlerin bu kategori altında toplam 9 (% 15.0), öğretmen adaylarının ise toplam 32 (%32.0) metaforunun olduğu görülmektedir. Aşağıda bu kategoriyi oluşturan örnek katılımcı ifadeleri yer almaktadır:

"Kaynaştırma öğrencisi zincirin halkasına benzer. Çünkü zincirin her bir parçası bütünü tamamlar, engeli olan öğrencide bu bütünün parçasıdır." (Ö16)

"Kaynaştırma öğrencisi denizyıldızına benzer. Çünkü her biri çok özeldir. Doğallıklarını, farklılıklarını yaşayarak, akran bütünlüğünde bir deniz ahenginde bütün ve mutlu yaşamalıdırlar." (Ö18)

"Kaynaştırma öğrencisi okunmak istenmeyen bir kitaba benzer. Çünkü kapağı diğerlerinden farklı ama içeriği belki de bir hazine gibidir." (ÖA29)

"Kaynaştırma öğrencisi mavi kelebeğe benzer. Çünkü dünyada az sayıda olsalar da onların da kendilerine ait yetenekleri ve özel yönleri vardır. Bizler o yönleri keşfeder ve ortaya çıkarırız." (ÖA10)

Geliştirilmesi zor bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi: Kaynaştırma öğrencisinin geliştirilmesinin zor ve zahmetli olduğunu düşünen öğretmenlerin bu kategori altında toplam 5 (%8.3), öğretmen adaylarının ise toplam 5 (% 5.0) metaforunun olduğu görülmektedir. Aşağıda bu kategoriyi oluşturan örnek katılımcı ifadeleri yer almaktadır:

"Kaynaştırma öğrencisi kat edilmesi gereken yola benzer. Çünkü normal düzeydeki öğrencilerin seviyesine getirmek zordur. Çok ilgi ve uğraş gerektirir." (Ö45)

"Kaynaştırma öğrencisi çözülmesi gereken bulmacaya benzer. Çünkü Diğer öğrencilerden farklı ve yönlendirilmesi zordur." (Ö10)

"Kaynaştırma öğrencisi davula benzer. Çünkü uzaktan sesi hoş gelir." (ÖA41)

"Kaynaştırma öğrencisi yaş ağaca benzer. Çünkü eğitilmesi zahmetli ve zaman alır." (ÖA57)

Mutluluk kaynağı bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi: Kaynaştırma öğrencisini ilgilendikçe vicdani rahatlama sağlayan, mutluluk ve huzur kaynağı olarak algılayan öğretmenlerin bu kategori altında toplam 3 (%5.0), öğretmen adaylarının ise toplam 5 (%5.0) metaforunun olduğu görülmektedir. Aşağıda bu kategoriyi oluşturan örnek katılımcı ifadeleri yer almaktadır:

"Kaynaştırma öğrencisi bambu ağacına benzer. Çünkü uzun bir emek süreci ister. Emeğinin karşılığında alınan her olumlu uyaran insanı/öğretmeni mutlu eder." (Ö6)

"Kaynaştırma öğrencisi hediyeye benzer. Çünkü onunla ilgilenmek bizi psikolojik ve duygusal yüceliğe ulaştırır." (ÖA85)

Toplum tarafından dışlanan bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi: Kaynaştırma öğrencisinin toplum tarafından dışlandığını ve kabullenilmediğini düşünen öğretmenlerin bu kategori altında toplam 2 (%3.3), öğretmen adaylarının ise toplam 3 (%3.0) metaforunun olduğu görülmektedir. Aşağıda bu kategoriyi oluşturan örnek katılımcı ifadeleri yer almaktadır:

"Kaynaştırma öğrencisi yalnız bir çocuğa benzer. Çünkü toplum, farklılıkları anlayıp bunlara saygı duymayı bilmediği için, yetiştirdiği nesilde bu şekilde eğitim alıyor. Kaynaştırma öğrencisi anlaşılmadığı için yalnızlığı tercih ediyor." (Ö15)

"Kaynaştırma öğrencisi beyazların içindeki zenciye benzer. Çünkü Her zaman siyahi denilmesine mahkûmdur." (ÖA97)

Savunmasız bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi: Kaynaştırma öğrencisini masum, çaresiz ve savunmasız biri olarak algılayan öğretmenlerin bu kategori altında toplam 2 (%3.3), öğretmen adaylarının ise toplam 6 (% 6.0) metaforunun olduğu görülmektedir. Aşağıda bu kategoriyi oluşturan örnek katılımcı ifadeleri yer almaktadır:

"Kaynaştırma öğrencisi suya benzer. Çünkü berraktır, masumdur." (Ö35).

"Kaynaştırma öğrencisi yeni doğmuş bebeğe benzer. Çünkü masumdur, savunmasızdır." (ÖA53)

Öğretimi ve öğretmeni zenginleştiren bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi: Kaynaştırma öğrencisini öğrenme ortamını farklılaştırdığı için zenginleştiren biri olarak algılayan öğretmenlerin bu kategori altında toplam 2 (% 3.3) metaforunun olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının bu kategori

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

altında metafor üretmediği görülmüştür. Aşağıda bu kategoriyi oluşturan örnek katılımcı ifadeleri yer almaktadır:

"Kaynaştırma öğrencisi sınıfın farklılaşma noktasına benzer. Çünkü öğretmen belli bir düzeyde ders anlatırken kaynaştırma öğrencisi için farklılaşacak noktalar bulur ve bu da öğretimde çeşitliliği artırır." (Ö36)

Akranlarından farkı olmayan bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi: Kaynaştırma öğrencisinin diğer öğrencilerden çok farkı olmadığını, her öğrenci gibi ilgiye onların da ihtiyacı olduğunu düşünen öğretmen adaylarının bu kategori altında toplam 3 (%3.0) metaforunun olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin bu kategori altında metafor üretmediği görülmüştür. Aşağıda bu kategoriyi oluşturan örnek katılımcı ifadeleri yer almaktadır:

"Kaynaştırma öğrencisi işlenmeyi bekleyen demire benzer. Çünkü her çocuk gibi onlar da kendilerinin keşfedilmesini bekler. İlgiye muhtaçtırlar. Her çocuk gibi onlarında ilgileri, zevkleri, yapmak istedikleri vardır. Bize düşen de onların gelişimlerine yönelik ihtiyaçlarına cevap olabilmektir." (ÖA45)

Araştırma bulgularına göre okul öncesi öğretmeni ve öğretmen adaylarının metaforlarının, 9 farklı kategori altında toplandığı görülmüştür. Öğretmenlerin ürettikleri metaforların sırasıyla "Geliştirilebilen bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 56.6), "Sevgi, bakım, yardım ve ilgiye muhtaç bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 21.6), "Farklı, özel ve değerli bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 15.0), "Geliştirilmesi zor bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (%8.3), "Mutluluk kaynağı bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 5.0), "Savunmasız bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 3.3), "Toplum tarafından dışlanan bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 3.3) ve "Öğretimi ve öğretmeni zenginleştiren bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 3.3) olduğu görülmüştür. Öğretmen adaylarının ürettikleri metaforların ise sırasıyla "Geliştirilebilen bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 32.0), "Farklı, özel ve değerli bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 31.0), "Sevgi, bakım, yardım ve ilgiye muhtaç bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 26.0),), "Savunmasız bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 6.0), "Geliştirilmesi zor bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 5.0), "Mutluluk kaynağı bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 5.0), "Toplum tarafından dışlanan bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 3.0) ve "Akranlarından farkı olmayan bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" (% 3.0) gibi kavramsal kategoriler altında toplandığı belirlenmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırma sonuçlarına göre okul öncesi öğretmen ve öğretmen adaylarının kaynaştırma öğrencilerine yönelik ürettikleri metaforların toplandığı kategorilerin çoğunlukla olumlu yönde olduğu, metaforların en fazla "Geliştirilebilen bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" kavramsal kategori altında toplandığı belirlenmiştir. Her iki katılımcı grubunda da en fazla metaforun kategorize edildiği, "Geliştirilebilen bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" kavramsal kategorisi altında, öğretmenler tarafından öğretmen adaylarına nazaran daha fazla oranda metafor üretilmiştir. Öğretmenlerin, kaynaştırma öğrencilerinin gelişimlerine yönelik olumlu tecrübe ve gözlemleri bu durumun oluşmasının bir sebebi olarak açıklanabilir. Batu ve Yükselen (2014) öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarının önemli olduğuna inanmaları ve öğrencilere kabul edici bir tutumla yaklaşmaları süreci olumlu yönde etkileyebilme potansiyeline sahip olduğunu belirtmişlerdir. Alan yazın incelendiğinde okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumları, görüşleri ve bilgileri hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Gök ve Erbaş, 2014; Huang ve Diamond, 2009; Kale vd., 2016; Küçük-Doğaroğlu ve Bapoğlu-Dümenci, 2015; Koçyiğit, 2015; Lieber vd., 1998; Mitchell ve Hegde, 2007; Özdemir, 2010; Şahbaz ve Kalay, 2010). Ayrıca kaynaştırma eğitimine yönelik metafor kullanımı hakkında da çeşitli araştırmaların yapıldığı görülmüştür (Altıntaş vd., 2015; Ballard, 1997; Uçuş, 2016). Gök ve Erbaş' ın (2014) okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşlerini incelediği çalışmada öğretmenlerin kaynaştırma eğitiminin gerekliliği hakkında olumlu görüşlere sahip oldukları fakat kaynaştırma uygulamalarında genel olarak çeşitli sorunlar yaşadıklarını belirtilmiştir. Sharma vd. (2006) Avustralya, Kanada, Hong Kong ve Singapur gibi çeşitli ülkelerdeki üniversite öğrencileri

ile yaptığı araştırmada, öğrencilerin birçoğunun kaynaştırmaya yönelik olumlu tutum içinde olduklarını belirtmişlerdir. Uçuş' un (2016) sınıf öğretmeni ve okul öncesi öğretmeni adaylarının özel eğitime ilişkin metaforik algılarını inceledikleri çalışmada, araştırma sonuçlarına benzer bulgulara ulaşılmıştır. Öğrencilerin özel eğitime yönelik metaforlarının çoğunlukla olumlu yönde olduğu fakat güç ve zor olan bir yapı olarak özel eğitim gibi çeşitli olumsuz kategorilerde oluşturulmuştur. Bu bulgular çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarını inceleyen çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmış ve katılımcıların genel olarak kaynaştırma eğitimine yönelik olumlu tutumlar içinde olduğu belirlenmiştir (Nacaroğlu, 2014; Sargın ve Sümbül, 2002).

Araştırma sonucunda her iki katılımcı grubu tarafından üretilen metaforların çoğunlukla ortak kategoriler altında toplanmasına karşın, "Öğretimi ve öğretmeni zenginleştiren bir birey olarak kaynaştırma" kategorisi altındaki metaforların yalnızca okul öncesi öğretmenleri tarafından üretildiği görülmüştür. Bu durum kaynaştırma eğitimin sınıftaki tüm çocuklar arasındaki sosyal ilişkileri geliştirmesi, eğitim ortamlarında çeşitliliğe sebep oluşu ve kaynaştırma öğrencilerinin normal gelişim gösteren öğrencileri model alması gibi farklı olumlu durumlar açısından açıklanabilmektedir (Şahbaz' dan aktaran Kılıç, 2011). Ayrıca "Akranlarından farkı olmayan bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" kategorisi altında sadece öğretmen adayları tarafından üretilen metaforların toplanması, öğretmen ve öğretmen adaylarının eğitim süreci içerisindeki gözlem ve tecrübe ve sürecin içerisinde bizzat yer alma durumlarıyla açıklanabilir

Araştırmada ulaşılan diğer bir sonuca göre ise bazı öğretmen ve öğretmen adaylarının metaforlarının "Geliştirilmesi zor bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" ve "Toplum tarafından dışlanan bir birey olarak kaynaştırma öğrencisi" gibi olumsuz kavramsal kategoriler altında toplandığıdır. Öğretmen ve öğretmen adaylarının bilgi, beceri ve donanım eksiklerinin yanı sıra öğretimde ki destek hizmet yetersizlikleri de bu durumun en önemli nedenleri arasında gösterilmektedir (Dikici-Sığırtmaç, 2008; Batu ve Yükselen, 2014). Ayrıca çeşitli araştırmalara göre, sınıflarında kaynaştırma öğrencisi olan öğretmenlerin eğitimde problem yaşama düzeylerinin yetersiz sınıf yönetimi becerileri ile ilişkili olduğu açıklanmıştır (Sucuoğlu ve Özokçu, 2005). Çulhaoğlu-İmrak' ın (2009) yaptığı araştırmada öğretmenlerin kaynaştırma öğrencisine yönelik olumlu ve olumsuz tutuma sahip olma durumlarının sınıflarında görülen davranış problemleri ile ilişkisini açıklamaktadır. Şahbaz ve Kalay' ın (2010) 265 öğretmen adayı ile yaptığı araştırmada, okul öncesi öğretmen adaylarının kaynaştırma öğrencisine yönelik görüşlerinin çoğunlukla olumsuz yönde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Öneriler

- Bu araştırma okul öncesi öğretmeni ve adaylarıyla yapılmıştır. Benzer çalışmalar farklı branştan öğretmenler, yöneticiler, ebeveynler ile yapılarak kaynaştırma öğrencisine yönelik mataforik algılar ortaya çıkarılabilir.
- Öğretmen ve öğretmen adaylarının kaynaştırma öğrencisine ilişkin algılarını farklı araştırma teknikleriyle ortaya koyan çalışmalar yapılabilir ve sonuçları karşılaştırılabilir.
- Benzer çalışmalar yurtdışıyla karşılaştırmalı olarak yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Altıntaş, G., Baykan, Ö., Kahraman, E., & Altıntaş, S.U. (2015). Öğretmen adaylarının kaynaştırma eğitimi, kaynaştırma öğretmeni ve kaynaştırma öğrencilerine ilişkin metaforik algıları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi 4*(1), 147-157.
2. Ballard, K. (1997). Researching disability and inclusive education: participation, construction and interpretation. *International journal of inclusive education, 1*(3), 243-256.
3. Batu, S. (2000). Kaynaştırma, destek hizmetler ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri. *Özel Eğitim Dergisi, 2*(4), 35-45.

4. Batu, S. (2008). Kaynaştırma ve destek özel eğitim hizmetleri. İ. H. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* içinde (s. 90-105). Ankara: Pegem Akademi.
5. Batu, S., & Kırcaali-İftar, G. (2005). *Kaynaştırma.* Ankara: Kök.
6. Batu, S., & Yükselen, A. (2014). Erken çocukluk özel eğitim ve kaynaştırma uygulamalarında genel prensipler. N. Metin & A. Yükselen, (Ed.), *Her yönüyle okul öncesi eğitim* içinde (s. 329-350). Ankara: Hedef.
7. Çulhaoğlu İmrak, H. (2009). *Okulöncesi dönemde kaynaştırma eğitimine ilişkin öğretmen ve ebeveyn tutumları ile kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflarda akran ilişkilerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
8. Demir, Ş. (2016). Okul öncesi kaynaştırma sınıflarındaki öğretmenlerin, özel gereksinimli ve risk grubu çocukların sınıf içi davranışlarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 17*(2), 141-162.
9. Dikici Sığırtmaç, A. (2008). Özel gereksinimi olan çocuklar. Y. Aktaş Arnas & F. Sadık (Ed.), *Okul öncesi eğitimde sınıf yönetimi* içinde (s. 363-389). Ankara: Kök.
10. Ergin, E., & Bakkaloğlu, H. (2015). Kaynaştırma uygulamaları yürütülen okul öncesi sınıflarda sınıf içi geçişlerin kolaylaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 16*(2), 173-191.
11. Ersoy, Ö., & Avcı, N. (2001). *Özel gereksinimi olan çocuklar ve eğitimleri*. İstanbul: YaPa Yayıncılık.
12. Gök, G., & Erbaş, D. (2014). Okulöncesi eğitimi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin görüşleri ve önerileri. *International Journal of Early Childhood Special Education, 3*(1), 66-87.
13. Gökdağ, R. (2016). *Kişiler arası iletişim İnsan ilişkilerinin psikolojik temelleri*. Eskişehir: Sınırsız Kitap.
14. Güzel-Özmen, R. (2003). Kaynaştırma ortamında öğretimsel düzenlemeler. A. Ataman (Ed.), *Özel eğitime giriş* içinde (s.71-103). Ankara: Gündüz eğitim ve yayıncılık.
15. Holahan, A. (2000). A comparison of deelopmental gains for preschool children with disabilities in ınclusive and self contained classrooms. *Topics in Early Childhood Special Education, 20*(4), 224.
16. Huang, H. H., & Diamond, K. (2009). Early childhood teachers' ideas about including children with disabilities in programmes designed for typically developing children. *International Journal of Disability, Development and Education, 56*(2), 169-182.
17. Kale, M., Dikici Sığırtmaç, A., Nur, İ. & Abbak, B. S. (2016). Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi 1*(2), 39-48.
18. Kargın, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, gelişimi ve ilkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 5*(2), 1-13.
19. Kılıç, A. F. (2011). *Okulöncesi öğretmenlerinin engelli öğrencilerin kaynaştırılmasına yönelik bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin değişmesindeki etkililiği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Isparta.
20. Koçyiğit, S. (2015). Ana sınıflarında kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin öğretmen-rehber öğretmen ve ebeveyn görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 4*(1), 391- 415.
21. Küçük-Doğaroğlu, T. & Bapoğlu-Dümenci, S. S. (2015). Sınıflarında kaynaştırma öğrencisi bulunan okul öncesi öğretmenlerin kaynaştırma eğitimi ve erken müdahale hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal, 1,* 460-473.
22. Lieber, J., Capell, K., Sandall, S. R., Wolfberg, P., Horn, E., & Beckman, P. (1998). Inclusive preschool programs: Teachers" beliefs and practices. *Early Childhood Research Quarterly, 13*(1), 87-105.
23. Lindsay, G. (2007). Educational psychology and the effectiveness of inclusive education/ mainstreaming. *British Journal of Educational Psychology, 77*(1), 1-24.
24. Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis : an expanded sourcebook. (2nd Edition). Calif. : SAGE Publications.

25. Mitchell L. C., & Hegde A. V. (2007). Beliefs and practices of in-service preschool teachers in inclusive settings: Implications for personnel preparation. *Journal of Early Childhood Teacher Education, 28,* 353-366.
26. Nacaroğlu, G. (2014). *Okul öncesi kaynaştırma eğitimi uygulamalarının öğretmen tutumlarına göre incelenmesi: Gaziantep ili örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
27. Örücü, D. (2012). İlköğretim sınıf öğretmenlerinin sınıfa ve sınıf yönetimine ilişkin metaforik bakışları: karşılaştırmalı bir durum çalışması. *İlköğretim Online. 11*(2), 342-352.
28. Özdemir, H. (2010). *Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşlerinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
29. Saban, A. (2008). Okula ilişkin metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitimi Yönetimi.* 55, 459-496.
30. Saraç, T. & Çolak, A. (2012). Kaynaştırma uygulamaları sürecinde ilköğretim sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüş ve önerileri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(1), 13-28.
31. Sargın, N., & Sünbül, A. M. (2002). "Okul öncesi dönemde kaynaştırma eğitimine ilişkin öğretmen tutumları: konya ili örneği", XI. Eğitim Bilimleri Kongresi, 23-26 Ekim 2002. Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, KKTC.
32. Sharma, U., Forlin, C., Loreman, T., & Earle, C. (2006). Pre-Service teachers' attitudes, concerns and sentiments about ınclusive education: an ınternational comparison of novice pre-service teachers. *International journal of special education, 21*(2), 80-93.
33. Sucuoğlu, B. (2004). Türkiye'de kaynaştırma uygulamaları: yayınlar/ araştırmalar (1980-2005). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 5*(2), 15-23.
34. Sucuoğlu, B., Ünsal, P., & Özokçu, O. (2004). Kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin önleyici sınıf yönetimi becerilerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 5*(2).
35. Sze, S. (2009). A literature review: Pre-service teachers' attitudes toward students with disabilities. *Education, 130,* 53-56.
36. Şahbaz, Ü., & Kalay, G. (2010). Okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19,* 116-135.
37. Temel, F. (2000). Okul öncesi eğitimcilerin engellilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşleri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18,* 148-155.
38. Uçuş, Ş. (2016). Sınıf öğretmeni adaylarının ve okul öncesi öğretmeni adaylarının özel eğitime ilişkin metaforik algılarının incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6*(2), 361-389.
39. Unianu, E. M. (2012). Teachers' attitudes towards inclusive education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 33,* 900–904.
40. Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(35)

Dr. Sevda BAYRAM[155]

DOĞU ANADOLUNUN JEOMORFOLOJİK GELİŞİMİNDE "PERİ SUYU" HAVZASININ YERİ

THE LOCATION OF "PERI SUYU" REASON IN GEOMORPHOLOGICAL DEVELOPMENT OF THE EASTERN ANATOLIAN

ÖZ

Doğu Anadolu ve Peri Suyu Havzası'nın (5266 km^2) jeomorfolojik - orojenik gelişiminin özetlendiği bu çalışmada sahanın büyük oranda dağlık, engebeli ve arızalı arazilerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Özellikle kuzey - güney yönlü sıkışma tektoniğinin ve Alp Orojenezi'nin etkilerine büyük oranda maruz kalmış havzada, genç kıvrım dağlar en yaygın morfolojik birimleri oluştururlar.

Bu kıvrım sisteminde yükselen kısımlar antiklinallere, alçalan kısımlar senklinallere denk gelmiştir. KAF'ın ve DAF'ın etkisi altında çöken alanlarda oluşan ovalar, buralara yerleşen akarsuların oluşturduğu aşınım ve birikim şekilleri, platolar ayrıca volkanizmanın oluşturduğu morfolojik birimler havzanın jeomorfolojisini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tektonik, Orojenez, volkanizma, morfoloji.

ABSTRACT

In this section, which summarizes the geomorphologic - orogenic development of the Eastern Anatolia and Peri - Suyu Basin, it is understood that the site is composed of mountainous, uneven and defected lands. Especially in the basin, which is exposed to the effects of north - south compression tectonics and Alpine Orogeny, the young fold mountains constitute the most common morphological units.

The rising parts in this fold system correspond to the anticlinals and the descending parts coincide with the synclines. The plains formed in the subdued areas under the influence of the KAF and DAF, the erosion and accumulation patterns formed by the rivers that settle here, plateaus the morphological units formed by the volcanism constitute the geomorphology of the basin.

Keywords: *Tectonics, Orogenesis, volcanism, morphology.*

[155] **Dr. Sevda BAYRAM, MEB. sevdabayram-25@hotmail.com; Erzurum/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Doğu Anadolu'nun jeolojisi ve jeomorfolojisi ile ilgili geçmişten günümüze yapılmış birçok araştırma mevcuttur. Özellikle P. Arni (1939), N. Egeran (1947) ve İ. Ketin'in (1953,1959) çalışmalarından elde edilen veriler doğrultusunda Türkiye arazisinin orojenik gelişiminin farklı devirler içerisinde kuzeyden güneye doğru şekil almaya başladığı anlaşılmaktadır. Buna göre en eski orojenik safha Pan Afrikan evresi olup Prekambriyende vuku bulmuştur ve bu hareketler henüz Tetis Denizi'nin suları altında bulunan Doğu Anadolu'da etkili olmamıştır. Daha sonra Paleozoikte gerçekleşen ve Avrupa üzerinden Türkiye'ye ulaşan Kaledoniyen ve Hersinyen Orojenezleri özellikle Türkiye'nin kuzeybatısının oluşumunu ve orojenik gelişimini sağladığı halde Tetis Jeosenklinali tabanında henüz birikim halindeki Doğu Anadolu bu hareketlerden etkilenmemiştir. Eren (Eren, 2009) bu eski kıvrım dağlarının izlerine kenar kıvrımları ve Doğu Anadolu Yığışım Karmaşığı dışında Türkiye'nin her orojenik kuşağında rastlanabileceğini ifade etmektedir.

Türkiye'nin orojenik gelişiminde en son ve en mühim tesirleri yapmış olan, günümüz Doğu Anadolu morfolojisinin baş mimarı Alp Orojenezidir. Orojenezin ilk safhalarının (**Kimmericia**) Mesozoik (jurada) de başladığı, özellikle Orta ve Doğu Karadeniz'de Ponditleri meydana getirdiği bilgisine Baykal (1943), Blumenthal (1948) ve Ketin'in (1958) çalışmalarında raslanmaktadır. Daha sonra etkili olmaya başlayan **Austrid Safhası** Kretase yaşlıdır ve çalışma sahamızın içinde bulunduğu Doğu Toroslar, Erzurum – Elazığ - Bingöl Bölgesi'nin gelişmesinde rol oynamıştır. Ketin (Ketin,1959) bu sahada Austrid Safhası'nın kanıtı olarak, Erzincan ile Elazığ arasında, Elmalı Vadisi'nde ve Bingöl çevresinde ofiyolitik Üst Kretase ile filiş fasiyesinde, Üst Kretase arasındaki bariz bir diskordans olmasını göstermiştir. Üst Kretase'nin taban konglomerasında daha alttaki serpantinli serinin parlarının görüldüğünü ifade etmektedir.

Alp Orojenezi'nin Üst Kretase'de vuku bulmuş **Turania ve Senonien** safhaları Güneydoğu Anadolu, Kenar Kıvrımları Bölgesi ve kuzey silsilede etkili olmuştur(Tolun, 1949). Üst Kretase ve Eosen arasındaki **Laramien** Safhası özellikle İç Anadolu ve Torosları şekillendirilmiştir. Laramien'den sonra başlayan **Pirene** Safhası ise Kuzey Anadolu sıradağları üzerinde şiddetli tesirler yapmıştır. Ayrıca Batı ve Orta Torosların şekillenmesinde bu safhadaki orojenik hareketler önemli izler bırakmıştır. Ancak Orta ve Batı Toroslar'ın asıl şiddetli hareketler geçirdi paroksizma evresi Oligosen ve Miyosen arasında gerçekleşen **Savik** ve **Helvetik** safhalarına denk gelmektedir(Ketin, 1959). Buraya kadar söz konusu edilmiş Alp Orojenezi safhalarından özellikle Austrid döneminin Erzurum, Bingöl, Elmalıdere Vadisi(Peri Çayı) civarında etki yaptığı anlaşılmaktadır. Diğer safhalar Türkiye'nin bugünkü morfolojik görünüşünü kazanma sürecinde özellikle diğer bölgelerde önemli rol oynamıştır.

Miyosen, Türkiye jeomorfolojisinde bir dönüm noktası olmuş, farklı bir orojenik çağ açılmıştır. Alp Orojenezi'ne dâhil olmakla birlikte artık Paleotektonik evrimin sona erdiği ve neotektonik oluşumun başladığı bu devre, Orta Miyosen'de Arap ve Avrasya levhalarının çarpışmaya başlamasının eseridir. Çarpışma ve daha sonra beraberinde getirdiği sıkışma rejimi, Tetis Jeosenklinali'nin doğu uzantılarının tabanındaki tortuları etkilemiş, kıvrımlanarak yükselmelerini sağlamıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin bu sıkışma hattının batısında kalan arazisinin daha batıya doğru kaymasına ve bu kayma hareketinin günümüzde her yıl belli miktarda devam etmesine sebep olmuştur. Bir çiçek demetinin bağlandığı kısma benzetebileceğimiz Doğu Anadolu, sıkışma bölgesinin doğusunda kalan bölge ise çiçek saplarının bağlandığı Şengör ve Yılmaz'ın (Şengör, Yılmaz, 1981) Doğu Anadolu yığışım karmaşığı olarak adlandırdıkları bölüme denk gelmektedir. Peri Suyu Havzası bu iki farklı morfolojik bölgenin ortasındadır ya da kesiştiği sıkışma hattındadır.

Tekman'dan sonra güneye ve kuzeybatıya doğru devam eden havza ana akarsuyu, KAF'ın Karlıova ve Erzincan segmentlerine yerleşerek akmakta, Ayanoğlu – Gelinpertek arasında tekrar güneye yönelerek Kiğı'ya ve Özlüce Barajı'na ulaşmaktadır. Havzanın yerleştiği sahayı açık bir makasın kollarının birbirine tutturulduğu nokta olarak da tarif edebiliriz. Burada makası oluşturan iki parça KAF ve DAF'dır. Bu iki ana fay hattı da Orta Miyosen'deki kıta kıta çarpışmasının getirdiği kuzey güney yönlü sıkışmanın etkisiyle kıvrılamayan ancak kırılan sahaları ifade eder. İşte çalışma sahamız bu iki sismik bölgenin ortasında yer almaktadır. Peri Suyu Havzası'nın gerek yerleştiği sahanın, gerekse komşu sahaların jeomorfolojik mevcudiyeti etraflıca ele alındığında gerçekten yüksek, dağlık, oldukça engebeli, sismik açıdan oldukça

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

hareketli bir saha olduğu anlaşılmaktadır. Depresyonlar, akarsu şebekesi ve diğer birçok morfolojik birlik açısından da çok zengin bir alan olduğu açıkça görülmektedir.

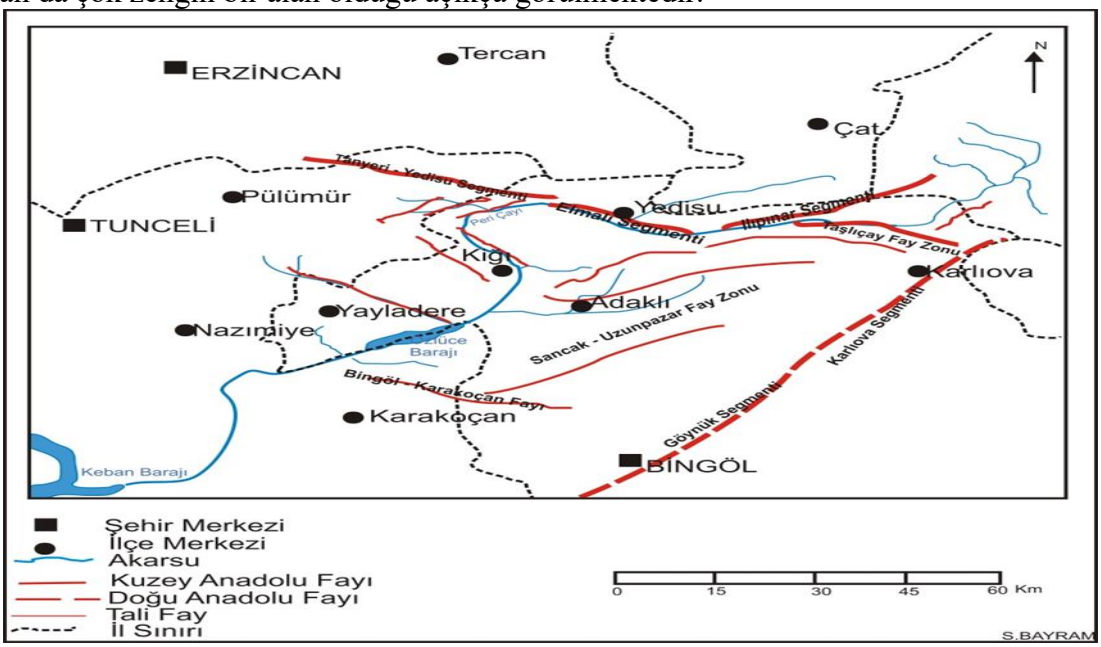

Harita 1: Peri Suyu Havzası'nın fay haritası.

Orta Miyosen'de Bitlis Kenet Kuşağı boyunca gerçekleşen çarpışmada her iki kütlenin de kıtasal kabuk olması birinin diğerinin altına dalmasını mümkün kılmamıştır. Ortaya çıkan sıkışma kabuğun üst üste binmesine, yığılmasına, kalınlaşmasına, deforme olmasına, kırılmasına ve ortada kalan Neotetis'in kıvrımlanarak yükselen sedimanlarının bu manzaraya eşlik etmesine sebep olmuştur. Sıkışma gerçekleşirken Bitlis Masifi bir kalıp görevi yaparak kıvrımlanma, kırılma ve çökmelerin yönünü tespit etmiş olmalıdır. Ketin(Ketin, 1959) Orta Miyosen'den Üst Miyosen'e kadar devam eden bu orojenik safhayı **Attik Safhası** olarak adlandırmıştır. Yine Ketin, bundan sonraki Alp Orojenezi safhalarının Pliosen'de devam ettiğini belirtmiştir. Ona göre **Rodanik Safhası'nda** özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesi dâhilinde Kenar Kıvrımları Kuşağı şiddetli tektonik etki altında kalarak şekillenmiştir. Şaryaj ve ekaylanma hareketleri eski formasyonları yenilerinin üzerine sürüklemiştir. En son gerçekleşen **Wallach Safhası** ise Kenar Kıvrımları Kuşağında Pliosen tabakalarının bile kıvrılmasına sebep olmuştur. Alp Orojenezi'nin Üst Miyosen ile Pliosen'de gerçekleşen safhaları, Peri Suyu Havzası'nın dahil olduğu sahada daha hafif etkiler yapsa da Ketin'e göre Toroslar'ın bir bütün halinde su üstüne yükselmesi ve kenar kıvrımlarının teşekküllü Miosen ve Pliosen safhalarının ortak eseridir.

Kenar Kıvrımlar Bölgesi, Türkiye'nin güneydoğusunu içerisine alan jeolojik tarih açısından en son oluşmuş ve en genç tektonik birlikleri barındırır. Kambrienden Pliosen'e kadar devamlı bir sedimantasyon alanı olma özelliğini taşıyan bölge, Alp Orojenezi'nin özellikle Miosen - Pliosen Devresinde etkili olan safhalarıyla kıvrımlanmış, su üzerine çıkmış ayrıca bindirmeler oluşmuştur. Kuzeyden güneye doğru gerçekleşmiş bu bindirme hattı Kenar Kıvrımlar Kuşağı ile Toridler arasında doğal bir sınır özelliği taşır. Peri Suyu Havzası'nın içesinde bulunduğu Doğu Toroslar Bölgesi'nin güney komşusudur ve çalışma sahamız içerisinde herhangi bir ünite bu sisteme dâhil değildir.

Günümüz Türkiye arazisinin morfolojik gelişim süreci paleotektonik ve neotektonik zaman dilimleri içerisinde incelenmektedir. Bu iki devre içerisinde gerçekleşmiş dağ oluşum süreçleri kıvrım ve kırık sistemini ortaya çıkarmıştır. Bu sistemler arasında ise mevcut tektonik özelliğe bağlı depresyonlar, dağ arası havzalar, çek-ayır havzaları, çöküntü alanları gelişmiş, zamanla bu sahalarda vadi sistemleri kurulmuştur.

Paleozoik'den günümüze kadar gelen ve hala devam eden jeomorfolojik evrim (gelişim) Türkiye'de kuzeyden güneye doğru gerçekleşmiştir. Bu süreç içerisinde gelişmiş Türkiye'nin mevcut tektonik jeomorfolojik birimleri çeşitli araştırmalarca ünitelere ayrılmıştır. Bunlardan ilki Naumann'a (Naumann 1896)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

aittir. Yaptığı tasnifle Türkiye arazisini üç temel birime ayırmıştır. Ayırdığı bu birliklere kuzeyden güneye ya da yaşlıdan gence doğru Pontidler, Anatolidler ve Toridler ismini vermiştir. Daha sonra birçok araştırmacı tarafından bu tasnif geliştirilmiştir. Bunlardan P. Arni (1939), M.M. Blumenthal (1946), N. Egeran (1947), İ. Ketin (1946) yaptıkları tasniflerle daha sonraki araştırmacılara yol gösterici rol oynamışlardır. Bütün bu araştırmalardan çıkarılacak ortak bir sonuç olarak Türkiye arazisi üzerinde oluşmuş ilk ve en eski dağ sistemi Kuzey Anadolu ve Marmara Bölgesi'nde uzanan pontidlerdir. Bu sistem, Peri Suyu Havzası'nın özellikle kaynaklarını aldığı Tekman yöresine komşu olmakla beraber dahil değildir. Anatolidler, Pontidler'in güneyinde uzanmaktadır. Jeolojik yaş olarak Pontidler'den sonra oluştukları belirlenmiştir. Doğu - batı istikametinde uzanan sistem Ege bölgesi, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'nun büyük bir bölümünde uzanır. Tekman Yöresi kısmen bu sisteme dâhil olmuştur. Anatolidler ile aynı istikamette ve onların güneyinde Toridler uzanmaktadır. Bunlar Anatolidlerden sonra oluşmuştur. Akdeniz Bölgesi, Doğu Anadolu'nun güney ve güneydoğusunu içine alır. Toroslar (Toridler) ülkemizde asıl Toroslar, Batı ve Orta Toroslar ve Doğu Toroslar olarak ayrılmıştır. Batı Toroslar, Antalya Körfezi'nin batısından Taşeli Platosuna kadar devam eder. Beydağları, Sultan Dağları, Dedegöl, Akdağ ve Geyik Dağı bu üniteye dahildir. Orta Toroslar, Taşeli Platosunu içine alarak Uzunyayla Platosu'na kadar uzanır. Bolkar Dağları ve Aladağlar bu sistemin içerisindedir. Doğu Toroslar, Uzunyayla Platosun'dan sonra başlar. Tahtalı, Munzur ve Karasu-Aras Silsilesini içine alır. Özellikle Bingöl-Tekman Yöresi arazisine denk gelen Karasu-Aras Dağları, Peri Suyu Havzası sınırları içerisinde yer alır. Alp Orojenezi'nin Austrid Safhası'nda oluşmuş bu dağ sistemi, kuzeyinde Erzincan-Tercan, Erzurum-Pasinler, Iğdır; güneyde Elazığ-Palu, Muş gibi hemen hemen doğu-batı istikametine sahip depresyonlar arasında uzanmaktadır.

Karasu-Aras Dağları sistemine dahil olan Bağırpaşa ve Şeytan Dağları Silsilesi adeta Peri Suyu Havzası'nın omurgasını oluşturmaktadır. Karasu-Aras Dağları yaklaşık doğu - batı istikametinde kuzeyden güneye birkaç sıra halinde uzanırlar. Çalışma sahamızın batısında Munzur Dağları'ndan sonra başlayan Mercan Dağı, Cemal Dağı, Şakşak Dağı (Karagöl Dağları) sırası Peri Suyu Havzası'nı kuzeyden kuşatır. Ana akarsu bu doğal duvarın güney etekleri boyunca akışına devam eder. Aynı dağ sırasının güneyinde doğuya doğru uzanan ikinci kol Tunceli-Elazığ arasında karışık sıralar oluşturduktan sonra Muhundu mevkiinden Peri Suyu Havzası'na girer. Kiğı ilçesine kadar kuzeydoğu istikametinde uzanan sıralar burada ters V'yi andıracak şekilde güneydoğuya döner. Bu kesimde dağlar Şeytan Dağları adını alır. Güneydoğu'ya dönüşün yapıldığı kesim Bağırpaşa Dağları'nı kesen KAF'ın ana akarsuya ulaştığı kesime denk gelmektedir. Vadi boyunca doğuya ilerleyen fay, Cemal Dağı ve Şakşak Dağı ile Şeytan Dağları'nı birbirinden ayırmıştır. Şeytan Dağları'nın sona erdiği noktada kuzeydoğu - güneybatı yönlü Göynük Fayı, Şerafettin Dağları ile sınır oluşturmuştur. Şerafettin Dağları'ndan sonra volkanik dağ sistemine (Nemrut, Süphan, Tendürek, Ağrı) geçilmektedir. Bingöl Dağı ise çalışma sahamızın doğu sınırında yayılan volkanik bir dağ kütlesidir. Üst Miyosen, Pliosen yaşlı olduğu tahmin edilmektedir. Sönmüş bir yanardağ olan Bingöl dağı, Bingöl, Erzurum ve Muş illeri sınırları içersinde kalmaktadır.

Doğu Anadolu ve Peri Suyu Havzası'nın jeomorfolojik - orojenik gelişiminin özetlendiği bu bölümde sahanın büyük oranda dağlık, engebeli ve arızalı arazilerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Özellikle kuzey - güney yönlü sıkışma tektoniğinin ve Alp Orojenezi'nin etkilerine büyük oranda maruz kalmış havzada, genç kıvrım dağlar en yaygın morfolojik birimleri oluştururlar. Bu kıvrım sisteminde yükselen kısımlar antiklinallere, alçalan kısımlar senklinallere denk gelmiştir. KAF'ın ve DAF'ın etkisi altında çöken alanlarda oluşan ovalar, buralara yerleşen akarsuların oluşturduğu aşınım ve birikim şekilleri, platolar ayrıca volkanizmanın oluşturduğu morfolojik birimler havzanın jeomorfolojisini oluşturmaktadır.

SONUÇ

Araştırma sahamızın sınırlar içerisindeki dağlık kütlelerin bir okyanus dorsaline karşılık geldiği sanılmaktadır (Karasu, Aras Dağları). Aşınan ve lagünlerle kaplanan Doğu Anadolu yeni tektonik hareketlere maruz kalmıştır. Kıvrılamayacak kadar sertleşmiş kütleler kırılmış ve saha yeniden yer yer Miyosen Denizleri ile kaplanmıştır. Devam eden tektonik hareketlere bağlı olarak yükselme ve aşınma faaliyetleri birbirini

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

izlemiş, nihayet bölgeyi kaplayan deniz ve göller Miyosen'de sahayı terk ettikten sonra Doğu Anadolu tamamen kara haline gelmiştir. Bölgede kuzey - güney yönlü sıkışma tektoniği Pliosen'de de devam etmiştir. Kuzeyde Lavrasya, Güneyde Arap Yarımadası'nın birbirlerine doğru yaklaşım hareketi neticesinde kıvrılmış, aşınmış ve yer yer kırılmış ve çökmüş araştırma sahamızında içerisinde yer aldığı saha tekrar kıvrımlanamadığından kubbeleşerek yükselmiştir. Komşu sahalar çanaklaşarak çökmüştür.

Pliosen'de epirojenik hareketlere maruz kalan araştırma sahamız diğer komşu sahalarla (Bingöl, Hınıs, Muş, Van, Gevaş, Iğdır) birlikte bir depresyon zincirinin halkası olmuştur. Böylece araştırma sahamız bugünkü morfolojisinin ana hatlarına Tersiyer sonunda ulaşmıştır. Bu devrede sadece Doğu Anadolu değil aynı zamanda Anadolu karası bütünüyle yükselmiş, Ege, Marmara ve Karadeniz ise alçalarak, çanaklaşarak günümüzdeki şeklini almıştır.

KAYNAKÇA

1. Blumenthal, M. M.(1946). "Die neue geologische Karte der Türkei und einige ihrer stratigraphisch-tektonischen Grundzüge", *Eclogae Geol. Helv.*, 39(2).
2. Egeran, N.(1947). "Tectonique de la Turquie et relations... etc". G. Thomas, Nancy.
3. Eren,Y.(2009).*Neotektonik Ders Notları,* Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Konya.
4. Erinç, S. (1970)."Türkiye Kuaterneri ve Jeomorfolojinin Katkısı", *Jeomorf. Derg,* 2(2), 12-35.
5. Erinç, S. (1953). *Doğu Anadolu Coğrafyası,* İstanbul Üniversitesi Yayınları, no:572, İstabul.
6. Erinç, S. (2000). *Jeomorfoloji I,* (Genişletilmiş 5. Baskı), Der Yayınevi, İstanbul.
7. Ketin, İ. (1969). "Kuzey Anadolu Fayı Hakkında", *MTA Enstitüsü Degisi, 72,* , 1 – 27.
8. Ketin, İ.(1959). *Tükiye'nin Başlıca Orojenik Olayları ve Paleocoğrafik Evrim,* ITÜ Maden Fakültesi, İstanbul.
9. E. Nauman. (1886). "Die Grundlinien Anatoliens und Zentralasien". *Geogr. Zs. 2,.*
10. Tolun, N.(1949)."Silvan ve Hazru Mıntakası Hakkında Jeolojik Notlar", *Türk. Jeol. Kur. Bült.*, II(l), Ankara.
11. Yılmaz, Y. Şaroğlu, F ve Y. Güner. (1987). "Initiation of the neomagmatism in East Anatolia", *Tectonophysics, 134,* , 177-199,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(36)

Arş. Gör. Aytül BAYAR[*]; Arş. Gör. Ersin ÇETİNKAYA[**]

A.P.ÇEHOV'UN 'İYİ KALPLİ ALMAN (*ДОБРЫЙ НЕМЕЦ*)' ÖYKÜSÜNÜN ÇAĞDAŞ ANLAMBİLİM YÖNTEMLERİYLE İNCELENMESİ

THE EXAMINATION OF A.P.CHEKHOV'S STORY "THE GOOD GERMAN (ДОБРЫЙ НЕМЕЦ)" IN TERMS OF SEMANTICAL METHODS

ÖZ

A.P. Çehov yazın dünyasına kazandırdıklarıyla hem Rus hem de dünya edebiyatında saygın yazarlardan birisidir. Kısalığın (kısa yazmanın) ustası olan A.P.Çehov aynı zamanda tiyatral eserler de vererek modern tiyatronun kurulması ve gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Eserlerinde hem mizah hem sosyolojik ve toplumsal olaylar hem de dönemin koşulları kendisine yer bulur.

A.P.Çehov'un daha çok mizahi unsurlar barındırdığı "İyi Kalpli Alman *(Добрый немец)*" öyküsünü çağdaş anlambilimin imkânlarıyla incelemek çalışmamızın ana çizgisini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: A.P.Çehov, İyi Kalpli Alman, Edebiyat, Anlambilim, Sözcükbilim, Anlambirimcik, Sözcüksel/Sözlüksel Alan.

ABSTRACT

A.P. Chekhov is one of the most respected writers in both Russian and world literature with what he brought to the literary world. The master of shortness (writing short) A.P.Chekhov at the same time by writing theatrical works played an important role in the foundation and development of the modern theatre. In his works, humour, sociological and social events and the circumstances of the period are all reflected.

The examination of A.P.Chekhov's story "the Good German (Добрый немец)",which contains humorous elements more, in terms of the possibilities of modern semantics is the gist of our study.

Keywords: *A.P. Chekhov, the Good German, Literature, Semantics, Lexicology, Seme, Lexical Field.*

[*] **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, aytul_erdogn@hotmail.com, Ağrı/TÜRKİYE.**

[**] **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, ecetinkaya@agri.edu.tr, Ağrı/TÜRKİYE.**

A.P.Çehov hem Rus hem de dünya edebiyatında özellikle öykü sanatı bakımından çok önemli bir yerde durur. Kendine özgü yazı sanatıyla edebiyat dünyasında yeni bir tür ortaya çıkarır ve tüm dünya yazınını bu şekilde etkiler. Öykü sanatının yanı sıra tiyatral eserler de vererek edebiyat dünyasındaki yerini iyiden iyiye sağlamlaştırır. Çalışmamızdaki ana amacımız olan konuyu ele almadan önce yazarın öykü sanatı ile ilgili kısa bir değerlendirmeyi uygun bulmaktayız.

A.P.Çehov'un öykü sanatı genel bir değerlendirmeyle iki döneme ayrılır. İlk dönem daha çok ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve ailesine yardım edebilmek amacıyla kaleme aldığı mizahi unsurlar barındıran öyküleri; diğer dönem ise insana, topluma, hayata daha çok yön verdiği, bu konular hakkında fikir yürüttüğü ikinci dönem öyküleridir. Anton Çehov'un sanatının ne zaman değişiklik gösterdiği konusunda çok şey yazılmıştır. Bazı araştırmacılara göre değişiklik 1886'da, diğerlerine göre de 1888'de gerçekleşir. Birçok eleştirmen ve edebiyat tarihçisine göre Anton Çehov ilk başta "ciddi olmayan" bir mizahçı, daha sonraları ise "ciddi" bir yazardır. Ancak yazarın edebi mirasının böylesine basit bir şekilde ikiye ayrılması doğru bir yaklaşım sayılmaz.[156] Genel tavır ilk dönem öykü sanatının daha çok güldürü öğeleri taşıyan eserleri yazdığı ikinci dönem ise daha sosyal konuları ele aldığıdır. Fakat bu A.P.Çehov'un tüm öykü sanatına genel olarak bakıldığında özellikle ilk dönem öykü sanatında ciddi konulara değinmediği anlamına gelmez.

A.P.Çehov'un komik özelliği son öykülerinde de yer alır ancak şiirsellikle bir aradayken, olayların ve insan kaderinin trajik anlamını daha iyi belirtir. Yazarın öyküleri, açık bir yapı üzerine kurulur. XX. yüzyılın modern lirik düz yazınını hazırlayan yeni bir anlatım modeli yaratır.[157]

A.P.Çehov'un "Oskalki[158]*(Оскалки)*" isimli mizah, edebiyat ve sanat dergisinde 1887 yılında Antoşa Çehonte[159]*(Антоша Чехонте)* takma adıyla kaleme almış olduğu "İyi Kalpli Alman" öyküsü tıp fakültesinde öğrenim gördüğü sırada masraflarını karşılayabilmek için para kazanma amaçlı yazdığı ilk dönem öykülerindendir. Çalışmamızın amacı "İyi Kalpli Alman" öyküsünü çağdaş anlambilim yöntemleriyle incelemektir.

Öykü İvan Karloviç Şvey'nin Tver'deki görevinden evine dönmesi ve eve dönüş yolundayken kurduğu hayallerle başlar. İvan Karloviç Şvey demir döküm fabrikasında çalışan bir ustadır. Verilen siparişleri yerine getirmek için olan gücüyle çalışır. İşinin yoğunluğundan dolayı canı bir hayli sıkılır. İvan her şeyi bırakıp Moskova'ya ailesinin yanına dönmeye karar vererek yola koyulur. Yol boyunca hep güzel hayaller kurar. Aşçı kadın Mariya ona kapıyı açacak eşi Nataşa onun boynuna atlayacaktır. Ancak zavallı İvan'ın hayalleri hiçte umduğu gibi olmaz. Eve geldiğinde yatak odasında karısını, diğer yatakta ise kızıl başlı tanımadığı birisinin yattığını görür. İvan o an yıkılır ve karısının kendisini aldattığını düşünür. Hızlıca evden çıkarak sokakta amaçsızca dolaşır, kendi kendine konuşur ve karısının ihanetine anlam veremez. İvan ne yapacağını bilemez. İlk önce intikam almak ister. Karısını ve kızıl başlı adamı öldürmeye karar verir. Sonra bu düşüncesinden vazgeçip eşinin yaptığı sadakatsizliği herkese anlatarak onu toplum ve ailesi karşısında mahcup düşürmeyi akıl eder. Kararsız İvan bu düşünceden de vazgeçer. En son intihar edip eşi Nataşa'yı ömür boyu vicdan azabı çektirmeye mahkûm etmek ister. Bu düşünceyle eve gelir. Karısı Nataşa ile karşılaştığı anda bağırıp çağırmaya başlar. Bu ihaneti ona nasıl yaptığını, onu neden aldattığını sorar. Eşi onu sakinleştirmeye çalışır. Onun yanlış düşündüğünü, kendisi çalıştığı dönemde odasını bir aileye kiraya verdiğini, odada bulunan kızıl başlı çilingircinin ve diğer yatakta olan bayanında onların kiracıları olduğunu söyler. Böylelikle öykü İvan'ın mutluluğu ile son bulur.

Öyküye genel olarak baktığımızda önyargının, öfkenin ve eylemler karşısında düşünmeden, sormadan, sorgulamadan gösterilen anlamsız tepkilerin hiçte iyi bir davranış olmadığı ortaya konulur. A.P.Çehov'un ele

---

[156] Z.Zafer, Anton Çehov'un Öykü Sanatı, Cem Yayınevi, İstanbul Mayıs 2002, s:25.
[157] Z.Zafer, s:32.
[158] 1881-1916 yılları arasında Petersburg'da çıkan mizah, edebiyat ve sanat dergisidir. Çehov bu dergide 1882-1887 yılları arasında faaliyetlerini sürdürmüştür. Rusçası: "Оскалки".
[159] A.P. Çehov'un lisede öğrenim gördüğü sırada öğretmeni F. Pokrovskiy tarafından verilen takma isim. Yazar ilk dönem eserlerinde çoğunlukla bu takma ismi kullanmıştır.

almış olduğumuz "İyi Kalpli Alman" öyküsünü semantik açıdan incelemeye çalışacağız ve metinden alınan örneklerle incelememizi destekleyeceğiz.

Öykünün başlığı ana kahraman İvan'ın karakter özelliklerine adeta bir göndermedir. Olaylar karşısında büründüğü ruh hali sürekli değişkendir. Yaşadığı içsel kararsızlıklara rağmen öykünün sonunda İvan'ın gerçek karakteri yani saflığı ortaya çıkar.

Esere yapısal anlambilim açısından bakıldığında bu yöntemin gerekliliği olan anlambirimcik çözümlemesini kullanarak eser içinde geçen kelimeleri töz[160] ve biçim[161] açısından incelemeye çalışacağız. Anlambirimcik, ayırt edici nitelik anlamına gelir ve sesbilimsel çözümleme ilkelerinden yola çıkılarak yapılan değerlendirme, içeriğin tözüyle ilgili bir çözümlemedir.[162] Sözcüklerin anlamlarını oluşturan ayırıcı özellikleri saptamak, bunlar arasındaki ilişkileri belirlemek için "anlambirimcik çözümlemesi[163]" adı verilen yöntem kullanılır. Eserde geçen "кухарка" kelimesinin sözlük anlamının "прислуга на кухне, готовящая пищу"[164] olduğunu görürüz. Bu anlam sadece "к,у,х,а,р,к,а" kelimesinin biçimsel anlamıdır. Fakat kelimenin tözsel anlamı ayrıca insanın zihninde "canlı + yetişkin + kadın (bu durum Rusçanın gramer kuralından kaynaklanmaktadır)" imgelerinin oluşmasını sağlar.

Anlambirimcik çözümlemesine eserden bir örnek daha vermek gerekirse "мастер" kelimesini kullanabiliriz. "Aynı izlek ya da aynı kavram etrafında öbeklenebilen sözcükler bütününün oluşturduğu yapısal düzene sözlüksel alan denir. Başka bir deyişle, aynı kavramı sunmak ya da geliştirmek, gerçekliğin aynı alanını betimlemek, aynı düşünceyi ifade etmek için kullanılan sözcüklerin tümünün oluşturduğu yapısal düzene verilen addır"[165]. Bu sözcüğün sözlüksel anlamı "квалифицированный работник в какой-н. производственной области"[166] şeklindedir ve bu kelimenin biçimsel anlamıdır. "M,a,c,т,e,p" kelimesinin tözsel anlamına baktığımızda ise "canlı + yetişkin + erkek (bu durum Rusçanın gramer kuralından kaynaklanmaktadır)" olduğunu görürüz.

Öykünün başkahramanı İvan'ın hayal kırıklığına uğramasıyla ruh hali de bu duruma uyum sağlar. Kızgın İvan karısına lanetler okur ve onu yılan olarak niteler.

"О, змея, - думал Швей, идя по улице"[167]

"Sokakta yürürken yılan kadın diye düşündü Şvey."

Hayal kırıklığına uğrayan İvan, öfkesinin de etkisiyle karşı cinse karşı hissettiği duyguları şiddetli bir şekilde ifade eder.

"И он думал: как ехидны и лукавы женщины!"[168]

"Kadınlar sinsi ve kurnazdır diye düşündü."

Bir sözcüğün alışılmış anlamı dışında kalan bir anlamda kullanılmasına "eğretileme" denir.[169] Yukarıda vermiş olduğumuz örneklerde de görüldüğü üzere İvan kendi karısını yılana benzetir, genel olarak kadınları ise sinsi ve kurnaz olarak nitelendirir.

Eser genelinde başkahraman İvan'ın karısı hakkındaki anlamsız düşünceleri ile kendi kendine konuşmasında kullandığı kelimeler eserin genel motifinin "önyargı" olduğunu gösterir. Bizleri bahsettiğimiz ön yargı motifine götüren kelimeler şu şekildedir: *"невероятный (inanılmaz), ужасный (tüyler ürpertici,*

---

[160] Sessel ya da anlamsal olarak yapılmamış bir yığın, bir gerçeklik.

[161] Bir göstergeler dizgesi olan her dile özgü algılama.

[162]NIKLAS-SALMINEN, Aino(2003) La Lexicologie, Paris:Arman Colin,s:133. V.D.Günay, Sözcük Bilime Giriş, Multilingual Yayınları, 2007 İstanbul, s:110'dan.

[163] Anlambirimcik çözümlemesi, sözcüğün göndergesi ile ilgili bir açıklama ve çözümleme biçimidir.

[164] S.İ.Ojegov-İ.Yu Şvedova, Tolkovıy Slovar Russkogo Yazıka, Moskova 2008, s:316.

[165] Z.Kıran/A.E.Kıran, Dilbilime Giriş, Seçkin Yayınları, 2010, Ankara, s:255.

[166] S.İ.Ojegov-İ.Yu Şvedova, Tolkovıy Slovar Russkogo Yazıka, Moskova 2008, s:344

[167] Çehov A.P. Dobrıy Hemets // Çehov A.P. Polnoye sobraniye soçineniy i pisem: V 30 t. Soçineniya: V 18 t. /AN SSSR. İn-t mirovoy lit. İm. A.M. Gorkogo, - M.:Nauka, 1974-1982. T.6(Rasskazı), 1887. – M.:Nauka, 1976, s:45. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.

[168] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:45. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.

[169] Tdk Büyük Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=107736 Erişim Tarihi: 06.11.2017.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

feci), возмутительный (rezil, rezilce), неблагодарность (nankörlük), ничтожный ((insan için) bir hiç, değersiz.)". Metinden almış olduğumuz kelimeler İvan tarafından eşine haksız yere söylenir.

Anlamsal alan incelemesi bakımından *"голые пятки"* kelimesi eser içerisinde birçok kez tekrar edilmiştir. Kelime anlamı olarak *"çıplak topuk"* anlamındadır. Fakat eser içerisinde kullanımıyla ve birçok yerde yinelenmesiyle birlikte okuyucunun zihninde adeta ihanetin simgesi olarak görülür.

Esere mantıksal anlambilim[170] açısından bakıldığında ihanete uğradığını düşünen İvan'ın kadınları sinsi ve kurnaz olarak nitelendirmesi bu yöntemin bütün anlamlılık özelliğine uyar niteliktedir. Çünkü kadınlar kelimesi kullanılarak mecazi anlamda sanki kadınları genelleştirip bu genelleşmenin altına ise kötü, içten pazarlıklı vb. sıfatları kategorize ederek bütün anlamlılık özelliğini kullanır.

"И он думал: как ехидны и лукавы женщины!"[171]

"Kadınlar sinsi ve kurnazdır diye düşündü."

Esere canlılık katmak, okuyucuyu eserin içine çekmek için yazarlar tarafından sanatsal ifadelere, deyimlere vb. daha birçok yöntem denilebilecek kullanımlara yer verilmektedir.

"Иван Карылич не поверил глазам своим и зажег другую спичку"[172]

"İvan Karliç gözlerine inanamadı ve diğer kibriti yaktı."

"У немца подкосились ноги и одеревенела от холода спина."[173]

"Almanın dizleri kesildi ve soğuktan sırtı uyuştu."

"Пивной хмель вдруг вышел из головы, и ему уже казалось, что душа перевернулась вверх ногами."[174]

"Sarhoş kendinden geçmişti ve ruhu tepetaklak olmuştu."

Yukarıda göstermiş olduğumuz deyimlerin yanı sıra "*Броситься на шею кому-л. (birinin boynuna sarılmak), Потирать руки (ellerini ovuşturmak), Чёрт возьми кого, чего (lanet olsun!), Марать руки (elini kirletmek, elini kana bulamak), Сойти с ума (aklını oynatmak/kaçırmak) "* gibi deyimler de kullanılarak öykünün içerik olarak zenginleşmesi sağlanmıştır.

Örneklerde de görüldüğü gibi kullanılan sanatsal ifadelerle okuyucu başkarakterin içinde bulunduğu ruh halini derinden hisseder. Basit ve tek anlamlı kelimeler yerine yan anlamlı, mecaz anlamlı söz öbekleri kullanılarak anlam genişler ve zenginleşir. Böylelikle A.P.Çehov "kısalığın ustası" olduğunu bu öyküde de kendini gösterir.

Eser içerisinde başkahraman İvan'ın ruh hali kullandığı kelimelerle bir uyum içerisindedir. Morali düzgünken neşeli bir tavır takınır ve eve gidince karısını görme hayalini kurar, hatta onu korkutup şaka yapmak ister.

"Возвращаясь назад в Москву, он всю дорогу закрывал глаза и воображал себе, как он приедет домой, как кухарка Марья отворит ему дверь, как жена Наташа бросится к нему на шею и вскрикнет..."[175]

"Moskova'ya geri dönerken tüm yol boyunca gözlerini yumdu ve şöyle hayal etti; evine varacak, aşçı kadın Mariya kapıyı açacak ve eşi Nataşa da onun boynuna atlayacak ve çığlıklar atacak…"

"Ну, не буди ее... Тсс... Я сам разбужу... Я желаю ее испугать и буду сюрприз... Тссс!"[176]

"Dur, uyandırma onu… şşş… Ben kendim uyandıracağım…Onu korkutmak istiyorum, sürpriz yapacağım…şşş."

---

[170] Dili mantıksal kuruluşu üzerine inceleyen dal.
[171] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:45. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.
[172] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:45. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.
[173] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:45. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.
[173] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:45. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.
[174] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:45. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.
[175] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:44. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.
[176] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:44. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"Улыбаясь, потирая руки и подмигивая глазом, Иван Карлыч на цыпочках подошел к двери, ведущей в спальную, и осторожно, боясь скрипнуть, отворил ее..."[177]

"Gülümseyerek, ellerini ovuşturarak ve göz kırparak İvan ayakuçlarıyla yatak odasının kapısına yaklaştı ve gıcırdamasından korktuğu için kapıyı dikkatli bir şekilde açtı."

Görüldüğü gibi üzerindeki sarhoşluğun da etkisiyle neşeli bir ruh hali içerisindedir. Fakat bu neşesi karısının onu aldattığını düşündüğü zaman hemen değişir ve yaşanılan durumla paralellik gösterir.

"Тут он горько заплакал. Он плакал и думал о людской неблагодарности..."[178]

"Orada acı acı ağlıyordu. Ağlıyordu ve insanoğlunun nankörlüğünü düşünüyordu…"

"Зачем я женился на русском человеке?"[179]

"Neden bir Rus ile evlendim?"

"И удивительно, променяла меня на какого-то каналью с рыжей головой!"[180]

"Kızıl kafalı birisiyle beni aldatması oldukça şaşırtıcı!"

Cümlelere bakıldığında kullanılan ifadeler ruh hali ile paraleldir ve hatta argo denilebilecek ifadeler bulunmaktadır.

Başkahraman İvan'ın kişiliğinin belirlenmesinde de eserde çarpıcı örnekler bulunur.

"Ты, извозчик, хороший извозчик... Я люблю русских людей!.. Ты русский, и моя жена русский, и я русский... Мой отец немец, а я русский человек... Я желаю драться с Германией..."[181]

"Sen, arabacı, iyi arabacı...Ben Rus insanlarını seviyorum! Sen Russun, benim karım da Rus, ben de Rusum. Benim babam Alman, ben ise Rus. Almanya ile savaşmak istiyorum."

Verilen bu örnekte keyfi yerinde olan İvan'ın ruh halinin de getirisiyle aslen Alman olmasına rağmen kendisini Rus olarak hisseder ve Almanlarla dövüşmek ister.

"О, зачем я женился на русском человеке? Русский нехороший человек! Варвар, мужик! Я желаю драться с Россией, чёрт меня возьми!"[182]

"Neden bir Rus ile evlendim? Ruslar iyi insan değil! Barbar ve köylüler! Rusya ile savaşmak istiyorum."

Bu örnekte ise yine ruh haline bağlı olarak tam tersi bir durum karşımıza çıkar. Diğer cümlede Rusları severken bu cümlede nefret eder konumdadır ve kendini suçlar.

"Она была ничтожной, ходила в ситцевых платьях, как горничная, а благодаря ему она ходит теперь в шляпке и перчатках, и даже Функ и К° говорит ей «вы»..."[183]

"O sıradan birisiydi, bir hizmetçi gibi basma elbise giyerdi, şimdi kocasının sayesinde şapka giymekte, eldiven takmakta; hatta Funk i K bile ona "siz" diye hitap etmektedir."

"Ну, полюби она Функа и К°, я простил бы ей, а то полюбила какого-то чёрта, у которого нет в кармане гривенника! О, я несчастный человек!"[184]

"Onun (Nataşa'nın), cebinde on kuruş bile bulunmayan şeytanın birisini sevmesindense Funk i K'yı sevmesini isterdim. Ne mutsuz bir insanım."

Başkahraman İvan hakkındaki bu iki örneğe baktığımızda insanları küçük gören aşağılayıcı bir yapısı vardır. Genel olarak İvan üzerine bir şey söylemek gerekirse, durumlar karşısındaki tepkisine bakarak onun işine gelen şeyleri sevdiği, hoşuna gitmeyen şeyler hakkında ise argoya kadar giden kötü ifadeler kullandığını görürüz.

Çalışmamızda A.P.Çehov'un "İyi Kalpli Alman" öyküsünü çağdaş anlambilim yöntemleri açısından öykünün incelenmesine olanak sağlayan yöntemlerle incelemeye çalıştık. Öyküde istiare sanatını,

---

[177] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:44. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.
[178] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:45. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.
[179] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:45. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.
[180] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:45. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.
[181] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:44. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.
[182] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:45. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.
[183] Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:45. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.
[184]Çehov A.P. Dobrıy Hemets, s:45-46. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sözcüksel/sözlüksel alanı ve anlambirimcik çözümlemesini göstermeye çalıştık. Bu incelemeyi yaparken eserden örnekler göstererek söylenmek istenen yöntemin daha açık bir şekilde anlaşılmasını sağlamaya çalıştık. Bahsettiğimiz anlambilim yöntemlerinin yanı sıra öykünün içerik kısmına da değindik. Yaptığımız araştırmalar sonucunda hiçbir yerde eserin Türkçe çevirisini bulamadığımız için çalışmamızda kullandığımız Rusça örneklerin Türkçeye çevirisini kendimiz yapmaya çalıştık.

KAYNAKÇA

1. Aksan D., *Anlambilim*, Engin Yayınevi, Ankara Ekim 2009.
2. Çehov A.P. Dobrıy Hemets // Çehov A.P. Polnoye sobraniye soçineniy i pisem: V 30 t. Soçineniya: V 18 t. /AN SSSR. İn-t mirovoy lit. İm. A.M. Gorkogo, - M.:Nauka, 1974-1982. T.6(Rasskazı), 1887. – M.:Nauka, 1976. http://feb-web.ru/feb/chekhov/texts/sp0/sp6/sp6-044-.htm?cmd=p Erişim tarihi:06.11.2017. Gültek V., *Rusça-Türkçe Sözlük*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2004.
3. Gültek V., *Rusça-Türkçe Sözlük*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2004.
4. Günay V.D., *Sözcükbilime Giriş*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2007.
5. Ojegov S. İ.- Şvedova İ. Yu., *Tolkovıy Slovar Russkogo Yazıka*, Moskova 2008.
6. Printsipı semantiko-stilistiçeskoy organizatsii teksta: Na materiale hudojestvennoy reçi. http://www.dissercat.com/content/printsipy-semantiko-stilisticheskoi-organizatsii-teksta-na-materiale-khudozhestvennoi-rechi Erişim tarihi:01.11.2017
7. Vardar B., *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2002.
8. Vardar B., *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2001.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(37)

Halil ÜRKMEZ*

İBN ZEYDÛN'UN ŞİİRLERİNDE METİNLERARASILIK ÜZERİNE BİR DENEME: KURANDAN AYETLER

AN ESSAY ON THE INTERTEXTUAL ELEMENTS IN IBN ZEYDUN'S POEMS: VERSES OF QURAN

ÖZ

İbn Zeydûn, Endülüs'ün en meşhur şairlerinden birisidir. Devlet yönetiminde çeşitli kademelerde görevler almıştır. Görevleri esnasında çeşitli entrikalarla yüzyüze kalmış ama tecrübesi sayesinde görevlerine geri dönmüştür. Yoğun bir kültürel ve edebi eğitim alması neticesinde 20 yaşlarında şair olarak meşhur olmuştur. Bir mecliste tanıştığı Vellade'ye duyduğu aşk üzerine yazdığı aşk şiirlerinde ve şiirlerinin çoğunda görülen tabiat tasvirlerinde başarılıdır. Edebiyatın beslendiği pek çok kaynak vardır. Arap hatta Müslüman coğrafyanın edebiyatının beslendiği en önemli kaynaklar "*âyetler* ve *hadisler*"dir.

Sözü daha etkili kılmak, ifadeye canlılık katmak, sözü pekiştirmek veya şiiri "kelamın en güzeli" ile süslemek anlamında ayetleri alıntılamak ortak nokta olmuştur. Bu çalışmada İbn Zeydûn'un şiirlerinde dini metinlerarasılık boyutuyla ayetlerden yaptığı alıntıları ele almaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Ayet, Metinlerarasılık, Endülüs, Arap Şiiri, İbn Zeydûn.

ABSTRACT

Ibn Zeydun is one of the most important poets of Andalusia. He undertook several state administrations at different stages. He was confronted with many intrigues during his Office but he returned to his position by means of his experience. He became a famous poet in mid-twenties due to his cultural and literary training. He was successful at description of nature and love poems that he wrote on Vellade whom he met in a meeting. There are many resources that the literature takes its roots. The most important resources from which Arabic and Muslim cultures take their roots are "verses" and "hadiths".

Quoting verses became a common ground for making a speech more efficient and making an expression more powerful or embellishing a poem with "the prettiest word". In this study, we try to investigate religious intertextual elements and verses in Ibn Zeydun's poems.

Keywords: *Verses, Intertextuality, Andalusia, Arabic poetry, Ibn Zeydun.*

* **Diyanet İşleri Başkanlığı, hll_rkmz@hotmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Metinlerarasılık kavramı, 1960 sonrası araştırmacıların ve eleştirmenlerin kullandıkları modern bir tabirdir. Eski belagat kitaplarında iktibas, tazmin, ve telmih tabirleri metinlerarasılık kavramı altında birleşerek dînî metinlerarasılık, tarihî metinlerarasılık ve edebî metinlerarasılık adını almıştır(Yeşildağ, 2015: 60). İbnu'l-Esîr, tazmin kavramı için şairin ve yazarın eserine yüklediği anlamı daha da kuvvetlendirmek için önceki eserlerden bir şeyler kullandığını(İbnu'l-Esîr, 1995: 2/326) ve âlimlerin şiir hırsızlığından bahsettiği yazısında bu konuyu 3 kısma ayırmıştır. 1. en-Nesh: metni ve içeriği olduğu gibi almak. 2. Selh: içeriği almak. 3. Mesh: içeriği farklı bir biçime sokarak almak (İbnu'l-Esîr, 1995: 13/222). Şair her ne kadar metinlerarasılık yapmadığını iddia etse de, böylesi geniş bir konudan soyutlanması mümkün değildir(el-Kayrevânî, 1981: 2/280). Muhammed Miftâh da yeni metin, öncekinden yararlanmış olsa da kendine has bir anlam oluşturur ve içerdiği bu anlam önceki metininkinden farklı olduğunu bunun da mutabakat, etkileşim, çakışma, karşılıklı gelme, uzaklaşma şeklinde kendini gösterdiğini belirtmektedir(Miftâh, 1999: 41, 44).

Metinlerarasılık kavramının kurucusu olan Julia Kristiva'nın tabiriyle "tüm metinler kendinden önceki metinlerden beslenmektedir" (Kristiva, 1997: 13, 19). Ronald Bart "tüm metinler, birbirinden alıntılanmaktadır"(Bart, 1988: 97) demektedir. Tüm metinler, önceki metinlerden oluşan bir mozaik gibidir ya önceki metni özümser ya da ona gönderme yapar. Her edebi metin, iktibas, tazmin ya da işaret yoluyla kendinden önceki metinden, yeni bir metin oluşturarak metin veya fikir alışverişinde bulunur (ez-Zuğbî, 2000: 11).

İbn Zeydûn'un Hayatı

İbn Zeydûn 394/1003 yılında İspanya'nın Kurtuba şehrinde doğdu. Asılları Kureyş kabilesinden Benî Mahzûma dayanmaktadır. Kurtuba'nın kadısının danışmanı olan babasından eğitim aldı**(**Ferruh, 1984**:** 589). Endülüsün en karışık olduğu Mulûku't-Tavâif döneminde yaşamıştır**(**Hafâcî, 1992: 618**).** Zekası ile öne çıkan İbn Zeydûn, döneminin âlimlerinden Arap dili ve edebiyatı, tefsir, hadis ve fıkıh, tarih ve coğrafya okudu**;** edebiyat ve ilim meclislerinde iyi bir çevre edindi (Hafâcî, 1992: 470)**.** Yazdığı şiirlerle 20 yaşındayken üne kavuştu.

Ebu'l-Hazm, el-Cehveriyye devletini kurduğunda ona yardım etti **(**el-Mağribî, tsz: 1/63; Ferruh, 1984**:** 590) ve yüksek mevkilere kadar çıktı. Endülüs Emevi halifelerinden III. Mustekfi'nin kızı Vellade'ye âşık olup ona şiirler yazınca kendisini kıskanan vezir Ebû Âmir İbn Abdûs'un kurduğu tuzaklar sonucunda bir buçuk sene hapiste yattı(Ferruh, 1984**:** 590, 591; Hafâcî, 1992: 471**).** Ebu'l-Hazm'ın onu affetmesiyle hapisten kurtuldu. Daha sonra Ebu'l-Velid'e yakın durup hizmetinde bulundu**(**Ferruh, 1984**:** 592). Yönetimin çeşitli kademelerinde görevler aldı. 463/1071 yılında İşbiliye'de öldü**(**İbn Hallikân, 1978: I/140; Safedî, 2000: VII/59**).**

İyi bir şair olan İbn Zeydûn, şiirde yeni ile eskinin birbirinden kopmaması gerektiğini vurgulamış ve şiir geleneğine sıkı sıkıya bağlı kalmıştır(Dayf, 1953: 40). Nuniyye kasidesi ile meşhur olmuştur. Şiirinin gücünden ve Buhturiden çokça etkilenmesinden dolayı dolayı "batının Buhturisi" diye isimlendirilmiştir **(**Safedî, 2000: VII/59; İbnu'l-Makarrî, 1987: 3/566; Dayf, 1953: 38**).** Aşk şiirinde ve kısa şiirlerde çok başarılıdır ve çok ustaca yaptığı tabiat tasviri[185] vardır (ed-Dâye, 2000: 117). Hem şiirlerinde hem de nesirlerinde Ayetlerden, Hadîsi Şeriflerden, eski şiirden ve atasözlerinden metinlerarasılık anlamında alıntılar kullanmıştır**(**Ferruh, 1984**:** 593**).**

Ayrıca tarihî şahsiyetlere ve olaylara, eski Arap mesellerine yer verdiği risaleleri vardır(Hafâcî, 1992: 471; ed-Dâye, 2000: 250-255).

En ünlü eserleri, Divan, Risâletu'l-Hezeliyye ve Risâletu'l-Ciddiyye'dir (Dayf, 1953: 30-48; Hafâcî, 1992: 620-630).

[185] Tasvir konusunda geniş bilgi için bakınız: Yeşildağ, 2010: 188-192; Yeşildağ, 2017: 22-40.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İbn Zeydûn'un Şiirlerinde Metinlerarasılık: Kuran'dan Ayetler

Diğer Müslüman şairler gibi İbn Zeydûn da şiirlerinde ayetlerde, hadislerden, atasözlerinden, tarihî olaylardan ve şahsiyetlerden alıntılar kullanmıştır. İbn Zeydûn'un yaptığı bu alıntılardaki amacı, metnin gücünü artırmak, manaya derinlik kazandırmak ve okuyucuda etki uyandırmaktır.

Eski alimler tarafından Kur'an'la süslenmeyen eserlere *güdük, hayırsız* anlamına gelen "el-betrâ" denilmiş ve bunlara iyimser bir bakışla bakılmamıştır(Yeşildağ, 2015: 46)**.** İmrân b. Hıttân hutbe îrâd ettiğinde kendisi için "*eğer hutbesinde Kur'an'dan bir parça bulunsaydı bu genç, Arapların en büyük hatibi olurdu*" denildiğini belirtilmiştir. (el-Câhiz, 1998: II/6; Matlûb, 1983: I/ 270). Bu kaygılarla ve eserlerinde bereket olması ümidiyle edebiyatçılar ayet ve hadislere yer vermişlerdir.

Ayetlerden yapmış olduğu bu alıntılar bazan ayetin harfi harfine alınması, bazan ayetten bir kelimenin alınması bazan da ayete ima ile olmuştur. Biz burada harfi harfine yaptığı alıntıları inceleyeceğiz.

Haksız yere yattığı hapishanenin kasvetini anlattığı bir şiirinde kendisine yapılanın Firavunun yaptığı haksızlığa benzediğini Bakara: 49[186]'u alıntılayarak yapmıştır (İbn Zeydûn, 1967: 180): (Vâfir)

أيَـجْـمُـلِ أنْ أبِـيـحَـكَ مَـحـض وُدّي؟ وأنـتَ **تســـومُـنـي ســـوءَ الـعـذابِ**

Güzel olur mu saf sevgimi sunmam sana?
Sen eziyetin en kötüsünü reva görürken bana

Yakın dostu Ebû Abdullah b. Abdulaziz'e yazdığı bir kasidesinde dostundan uzaklığı ve ona özlemini ağır bir azap olarak görerek bu durumu İnşikâk: 24[187]'ü alıntılayarak dile getiriyor(İbn Zeydûn, 1967**:** 202): (Kamil)

إنْ عـيـلَ صـــبـرِي مِـنْ فـرا ـــــقِـكَ **فـالـعَـذابُ بِـهِ أَلِـيـمْ**

Ayrılığından sabrım kalmadığında
Bu, ağır bir azaptır benim için

Yine ayet alıntılaması yaptığı başka bir şiirinde Emir el-Mu'tadıt'ın kendisine yaptığı ikramı, onu överken teşekkürünün ve övgüsünün ne kadar kısık bir ses olduğunu ve bu sesi de yükseltmenin ayet alıntılarından geçtiğini şu ifadelerle dile getirerek Tâhâ:76[188]'yı alıntılamıştır. (İbn Zeydûn, 1967: 239): (Hafif)

بَـوّأتْـنـي نـعـمَـاكَ **جـنّـة عـدنٍ** جـالَ في وصـــفِهـا فضـــلّ القريضُ

Nimetlerin yerleştirdi beni Adn cennetine
Dolaştı vasfında onun ve şiir anlatamadı bunları

Kalbin, hoşnutluk ve visal ile dolu olmasını dile getirdiği şiirinde mana ve uslubunu yine Mutaffifîn: 26, 27[189]**.** ayetleinden yaptığı alıntılara borçludur(İbn Zeydûn, 1967: 278): (Hafif)

إذْ **خِتَـامُ** الرّضَـــا المُسَـــوَّغِ **مِسْـــكٌ** **ومـزاجُ** الـوصـــالِ مـنْ **تَســـنـيـمِ**

İstenilen rızanın sonu misktir
Ve visâlin doğası tesnîmdir.

Yakıcı olan ateşin Hz. İbrahim'e soğuk olduğu gibi ihsan sahiplerinin sıkıntılarının rahatlığa dönüşeceğini Enbiya: 69[190]'u alıntılayarak yeni bir anlam bütünlüğü içerisinde kullanmıştır(İbn Zeydûn, 1967: 283): (Hafif)

بـأبـي أنـتَ، إنْ تشـــأ تـكُ بـرداً وســـلامـاً كـنـارِ إبـراهـيـمِ

---

186 (وَإِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ **يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ** .....) Bakara: 49.
187 (فَبَشِّرْهُمْ **بِعَذَابٍ أَلِيمٍ**) İnşikâk: 24.
188 (**جَنَّاتُ عَدْنٍ** تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ مَنْ تَزَكَّى) Tâhâ:76.
189 (**خِتَامُهُ مِسْكٌ** وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسْ الْمُتَنَافِسُونَ *** **وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ**) Mutaffifîn: 26, 27.
190 (قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي **بَرْداً وَسَلاماً عَلَى إِبْرَاهِيمَ**) Enbiya: 69 .

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Babam sen, olmak istediğinde sakin

Ve esenlik içerisinde İbrahim (a.s.)'ın nârı gibi

Övdüğü kişiyi betimlerken onun kötülere karşı bir Cehennem gibi acımasız, iyilere karşı da Adn Cenneti gibi cömert olduğunu Şu'arâ: 90 ve 91[191]. ayetlerini iktibası ile anlatıyor(İbn Zeydûn, 1967: 489): (Tavil)

جحيمٌ لِعاصيهِ **يُشَبُّ** وَقُودُه **وجنّة عدنٍ** للمطيعينَ **تُزْلَفُ**

İsyancı için Cehennem ateşi çoğaltılır

Ve Adn Cenneti muttakilere yaklaştırılır

İyilik yapanların Cennet nimetleriyle bezendiğini ve ipek elbiseler içerisinde olacaklarını anlatan ayeti, övdüğü kişi için onun iyilikler yaptığını, Cenneti ve Cennetin nimetlerini hakettiğini Duhan: 53[192]'e atıf yaparak şöyle dile getirmiştir (İbn Zeydûn**,** 1967: 498): (Tavil)

وكمْ نعمةٍ **ألبستُها سندسيّةٍ** أسَرْبَلُها في كلّ حِينٍ وألْحَفُ

Giydirildiğim nice atlas nimetler var

Her zaman giydirilirim ve örtülürüm

Zihninde çözemediği, fitnecilerin fitnelerinin artık çözüldüğünü tevekkül içerisinde kabul edişini de Yusuf: 41[193]'i alıntılayarak dile dökmüştür (İbn Zeydûn, 1967: 526): (Tavil)

فقُلْ للحَيارى: "قد بدا علَمُ الهُدى" وللطّامعِ المغرورِ: "قد **قضيَ الأمرُ**"

Söyle sapıtmışlara "başladı sizin için Allah'ın işareti"

O gururlulara da söyle "Allah, Emirin meselesine yardım etti"

Ve yine aynı anlam çerçevesinde fitne çıkarıp aralarını bozanların olduğunu emire gönderdiği şiirinde aynı ayeti bir kez daha alıntılamaktadır (İbn Zeydûn, 1967**:** 570): (Tavil)

يُطيلُ العِدا فيَّ التّناجيَ خفْيَةً يقولون: "لا تستَفتِ، قد قُضيَ الأمرُ"

Düşmanlar gizlice bozdular aramızı

Diyorlar ki "bırak! dürüldü onun işi "

Kadim dostu Kadı Ebû Bekr b. Zekvân'ın ölümü üzerine yazdığı ağıtında onun ölümüyle yıldızların yerinden oynadığı tasvirini Târık: 3[194]'deki tasviri kullanmıştır(İbn Zeydûn, 1967: 531): (Kamil)

إنْ يَنكدرْ، بالأمسِ، **نجمٌ ثاقبٌ** فاليَومَ أقْلَعَ عارِضٌ هَطّالُ

Dün, karanlığı delen parlak yıldız düştü

Bugün yağmur bulutları dağıldı

Allah'a hamdedip onu yücelttiği ve onun bir eşi benzerinin olmadığını ve kendisinden başka bir ilahın da olamdığını söylediği beyitlerinde bu düşüncesini ayetle İsrâ: 111[195] ile desteklemiştir(İbn Zeydûn, 1967: 210): (Munserih)

فالحَمْدُ للّهِ لا شَريكَ لَهُ إنْ بدأ الطّوْلَ مُنعِماً شَفعَهْ

Hamd, eşi ve benzeri olmayan Allah'adır

Iyilik arttığında acı son bile iyi gelir insana

---

191 (**وَأُزْلِفَتْ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ** *** وَبُرِّزَتْ **الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ**) Şu'arâ: 90, 91.

192 (**يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ** وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ) Duhan: 53.

193 (فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ **قُضِيَ الأَمْرُ** الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ) Yusuf: 41.

194 (**النَّجْمُ الثَّاقِبُ**) Târık: 3.

195 (**وَقُلْ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَداً وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ** .....) İsrâ:111

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SONUÇ

Metinlerarasılık, edebi hayatın bir parçasını oluşturmaktadır. Edebiyatçılar Arap edebiyatı alanında yazılmış olan kadim eserlerde iktibas, tezmin ve telmih gibi kavramlar Julia Kristiva'nın 1960'lı yıllarda ortaya attığı "metinlerarasılık" kavramı çatısı altında toplanmıştır.

Her bir edebi metin, dini, edebi, tarihi, kültürel veya düşünsel açıdan kendinden önceki yazılmış eserlerle bağlantılıdır. Edebiyat araştımacılarının görevlerinden birisi de metinlerdeki bu ilişkilerini saptamak ve işlevini ortaya koymaktır.

Bu bağlantılara bağlı olarak, irdelenen eserin diğer eserlerle ilişkileri çeşitli ara ve yan başlıklar altında toplanabilir. buradaki ölçütler ve uygulanacak yöntem durağan değil, tam tersine, eserin yapısına ve niteliğine bağlı olarak değişken ve çeşitlenebilir özelliktedir.

İbn Zeyûn'un şiirlerine baktığımızda kendisinin metinlerarasılık boyutundan Ayetlerden çokça yararlandığını görmekteyiz. Bu da onun, şiirlerine derin anlam yüklemek, manayı kuvvetlendirmek ve sözünü etkili kılmak için yapmış olduğu bir usluptur. Bu uslubun oluşmasında öncelikle kendisinin müslüman oluşu vardır.

KAYNAKÇA

1. **Bart, Roland (1988), "Nazariyyetu'n-Nas",** Trc: Muhammed Hayru'l-Bukâ'î, Mecelletu'l-'Arab ve'l-Fikru'l-'Âlemî, yıl 3, Beyrut, ss. 87-103.
2. el-Câhiz (1998), **el-Beyân ve't-Tebyîn**, I-IV, Thk: Abdusselâm Muhammed Hârûn, Kahire, Mektebetu'l-Hâncî.
3. Dayf, Şevkî (1953), **İbn Zeydûn**, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire.
4. ed-Dâye, Muhammed Rıdvan (2000), **fi'l-Edebi'l-Endelusî**, Dâru'l-Fikr, Dımaşk.
5. Ferruh, Ömer (1984), **Târîhu'l-Edeb**, I-VI, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, Beyrut.
6. Hafâcî, Muhammed Abdulmun'im (1992), **el-Edebu'l-Endelusî: et-Tatavvur ve't-Tecdîd**, Dâru'l-Cîl, Beyrut.
7. İbn Hallikân (1978), **Vefeyâtu'l-A'yân**, I-VIII, Thk: İhsan Abbas, Dâru Sâdır, Beyrut.
8. **İbn Zeydûn (1967), ed-Divân ve'r-Resâil,** Thk: Ali Abdulazim, Kahire, Nahdatu Mısır li't-Tıbâ'a ve'n-Neşr.
9. İbnu'l-Esîr (1995), **el-Meselu's-Sâir fi'l-Edebi'l-Kâtibi ve'ş-Şâ'ir**, I-II, thk: Muhammed Muhyeddin Abdulhamid, Beyrut, el-Mektebetu'l-'Asriyye.
10. **İbnu'l-Makarrî, Ahmed et-Tilimsânî (1987), Nefhu't-Tîb,** I-VII, Thk: İhsan Abbas, Dâr Sâdır, Beyrut.
11. el-Kayrevânî (1981), **el-'Umde fî Mehâsini'ş-Şi'ri ve Âdâbihi**, I-II, Thk: Muhammed Muhyeddin Abdulhamid, Beyrut, Dâru'l-Cîl.
12. **Kristiva, Julia (1997), 'İlmu'n-Nas,** trc: Fu'âd ez-Zâhî, Dâru'l-Beydâ, Beyrut.
13. el-Mağribî, İbn Sa'îd (tsz), **el-Muğrib**, I-II, Thk: Şevkî Dayf, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire.
14. Matlûb, Ahmed (1983), **Mu'cemul-Mustalahâti'l-Belâğiyye ve Tatavvuruhâ**, I-III, Bağdat, Matba'atu'l-Mecma'i'l-'İlmi'l-'İrâkî.
15. Miftâh, Muhammed (1999), el-Mefâhîmu Me''âlun: Nahve Te'vîl Vâkı'î, Dâru'l-Beydâ, Beyrut.
16. es-Safedî (2000), I-XXIX, **el-Vâfî bi'l-Vefeyât**, Thk: Ahmed Arnavût, Turkî Mustafa, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut.
17. Yeşildağ, Abdussamed (2010), **"Câhiliye'den Abbâsîlere Arap Şiirinde Yıldız Tasvirleri"**, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı. 34, Erzurum, s. 187-208.
18. Yeşildağ, Abdussamed (2015), **"Arap Şiirinde Ayet İktibası"**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası, sayı 27, cilt: 2, s. 43-66.
19. Yeşildağ, Abdussamed (2017), **Klasik Arap Şiirinde Gökyüzü Tasviri**, Lambert Academic Publishing, Almanya.

20. ez-Zuğbî, Ahmed (2000), **et-Tanâs Nazriyyen ve Tatbîkiyyen,** Muesssetu Ammân li'n-Neşr ve't-Tevzî', Amman.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(38)

Arş. Gör. Murat YILMAZ*

HARB MECMUASI ÖRNEĞİNDE OSMANLI ASKERLERİNİN SAVAŞ PSİKOLOJİSİNE HAZIRLANIŞI

THE PREPARATION OF OTTOMAN SOLDIERS FOR THE PSYCHOLOGY OF WAR IN WAR JOURNAL SAMPLE

ÖZ

Harb Mecmuası, I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti Harbiye Nezareti tarafından yayımlanmış bir askerî dergidir. Dergide, savaş boyunca Osmanlı ordularının durumu ve cephelerde yaşanılan gelişmeler yazılar ve fotoğraflarla birlikte okuyuculara aktarılmıştır. Bunun yanında askerin moralini ve motivasyonunu yükseltici makaleler ve şiirler de dergi sayfalarında yer almıştır. Bu dergi, cephe gerisindeki Osmanlı toplumuna ve bunun yanında cephelerdeki askerlere de dağıtıldığından topyekûn bir savaş psikolojisinin dergiye nasıl yansıdığını gözlemlemek mümkündür.

Biz bu çalışmamız ile Harbiye Nezareti'nin yönetimindeki dergide, askerlere yönelik savaş psikolojisinin nasıl oluşturulduğu ve bunun hangi argümanlarla sağlandığını inceleyeceğiz. Çalışmamızın sonucunda Osmanlı askerlerinin savaşa manevî olarak hazırlanmasında vatan, milliyetçilik, din ve tarih gibi toplumsal değerlerin Harb Mecmuası vasıtasıyla kullanıldığına vurgu yapacağız.

Anahtar Kelimeler: Harb Mecmuası, Osmanlı Askeri, Savaş, Savaş Psikolojisi.

ABSTRACT

War Journal is a military journal prepared by Ottoman Empire Ministry of War during World War I. The situation of the Ottoman Empire army and incidents in the battlefields during the war were conveyed to the reader through articles and photographs. In addition to this, articles and poems that boost the motivation and morale of soldiers were included in journals. Since this journal was distributed to the Ottoman society and soldiers in the battlefield, it is possible to observe how the psychology of war was included in the journal.

This study examines how the war of psychology of soldiers was created in the Ministry of War as well as the arguments supporting this. In the conclusion of the study, how social values such as the use of nationalism, religion and history in the spiritual preparation of Ottoman soldiers for the war were shown through the War Journal will be emphasized.

Keywords: *War Journal, Ottoman Soldier, War, Psychology of War.*

* **Arş. Gör., KTÜ, Edebiyat Fakültesi, Tarih Anabilim Dalı, muratyilmaz@ktu.edu.tr; Trabzon/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Harb Mecmuası Teşrin-i Sâni 1331 [Kasım 1915]- Haziran 1334 [Haziran 1918] tarihleri arasında ayda iki defa olmak üzere 27 sayı olarak çıkmış bir süreli yayımdır. Harbiye Nezareti tarafından çıkarılan mecmuanın idareciliğini Celâl Sahir Erozan yürütmüştür.[196] Mecmua 2. sayısından itibaren *"On beş günde bir çıkar asker ve muharebeden bahs ider risâle-i musavvere"* sloganını kullanmıştır. Yayım periyodu her ne kadar on beş gün olarak belirtilse de, I. Dünya Savaşı'nın olumsuz şartları altında başta kâğıt sıkıntısı olmak üzere çeşitli sebepler neticesinde yayımında aksamalar yaşanmıştır. On beş günlük periyot bazen aylığa dönmüş, 25 ve 26 numaralı sayılar ise beş aylık bir gecikmeyle bir arada yayımlanmıştır. Olumsuzluklara karşın mecmuanın yaklaşık iki buçuk yıl boyunca yayımını devam ettirdiği görülmektedir. Bunda mecmuaya büyük bir rağbet olması etkendir. Mecmuada verilen bilgiye göre, şartlar gereği baskı adeti 30 binden fazla olamadığından talebi karşılayamamakta ve bazı bayilere verilememektedir ("Kari'lere ve Bâyi'lerimize", 1331: 96). Bu, topyekûn harp halinde bulunan bir ülke için oldukça ciddi bir rakamdır. Merkezi İstanbul-Cağaloğlu olan mecmua, ilk sayının kapağında verilen ibareye göre *"Matbaa-i Ahmed İhsân ve Şürekası"*nda basılmıştır. 16 sayfa olarak yayımlanan mecmuanın sayfa numarası bir sonraki sayıda kaldığı yerden devam etmektedir. 20 para etiket fiyatıyla çıkan mecmua 9. sayıda 1 guruş, 22. sayıda 2 guruş olmuş; sonraki sayılarda ise 3 guruşla satılmıştır. Bu artışta savaş nedeniyle oluşan ekonomik sıkıntılar etkilidir. Harb Mecmuası'nın yalnızca ilk sayısında içindekiler bölümü bulunmaktadır. Ayrıca 19. sayıdan itibaren kapak düzeni değişmektedir. Yine aynı sayıdan itibaren baş ve son sayfalara reklam aldığı da görülmektedir.

Mecmuanın en önemli özelliği ise sayfalarının büyük bölümünü kapsayan ve Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda savaştığı cephelerden görüntüleri aksettiren fotoğraflar gelmektedir. Harbiye Nezareti tarafından desteklendiği için cephelerde çekilen fotoğrafları yayımlama iznine sahip olan mecmuanın yüksek kaliteli olarak bastığı bu fotoğraflarda Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın farklı cephelerdeki teftişlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun yanında Osmanlı askerlerinin cephelerdeki günlük yaşayışı ve şehit olan zabitan da fotoğraflar yoluyla okuyucularla paylaşılmaktadır.

Harb Mecmuası ile ilgili şimdiye kadar birkaç çalışma yapılmış (Esenkaya, 2001; Ulu, 2012; Yeğen, 1999), mecmua ayrıca Latin harflerine de çevrilmiştir (Bilkan ve Çakır, 2004; Önal ve diğerleri, 2013). Biz bu çalışmamız ile Harb Mecmuası'nda dikkat çekilmeyen bir yöne işaret ederek Osmanlı askerlerinin psikolojik yönden savaşa motive ve adapte edilmesinde kullanılan argümanları vatan kavramı, Türk milliyetçiliği, din duygusu ve tarih şuuru başlıkları altında inceleyeceğiz.

Vatan Kavramı: "Sen Olmazsan Yarın Yoktur Vatan Nâmında Bir Toprak": Harb Mecmuası'nda Osmanlı toprakları *"Türk ve İslâm vatanı"* olarak adlandırılmaktadır. Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na girişiyle ordu ve donanma yorulmak ve yılmak bilmeyen bir kuvvet ve imanla dört köşede vatanı müdafaa etmektedir ("Harb Mecmûası Niçin Çıkıyor?", 1331: 3). Zira vatan bir milletin varlığının devamında en önemli şarttır. Bu sebeple vatanın sağlık gibi olduğu ve kıymetinin ancak o gittikten sonra bilindiği hatırlatılmaktadır (Süleymân Nazif, 1331b: 50). Milletin sağlığının korunmasında Osmanlı askerine büyük bir sorumluluk ve görev düşmektedir ki bu da ancak vatan savunması olmaktadır:

"Sen olmazsan yarın yoktur vatan nâmında bir toprak,
Bugün cevvâl elin tutmazsa bezdir tapdığın bayrak!" (Midhat Cemâl, 1332: 226)

Milletin devamlılığı noktasında vatan topraklarının asla terk edilemeyeceği Osmanlı askerlerine duyurulmaktadır. Vatan toprağını terk edip kaçanlar dünyanın hiçbir tarafında hür ve müstakil yaşama hakkını hiçbir zaman muhafaza edemeyeceklerdir (Süleymân Nazif, 1331b: 50-51). Dolayısıyla vatanın dışarıdan gelen tehditlere karşı savunulmasından başka bir çare bulunmamaktadır. İşte bu sebeple Osmanlı orduları gençliğin zevk ve emellerine doymadan vatan savunması, din ve namus için kendi istikbâllerini çiğneyerek yurdun istikbâli uğrunda serhatlere koşan genç askerlerle doludur ("Siperde İlk Gecem", 1333: 329). Vatanın bekâsının sağlanmasında Osmanlı askerine düşen yükümlülük çok büyüktür. Öyle ki onun başarısı ya da başarısızlığı bu vatanın kaderini tayin edecektir:

[196] Celâl Sahir Erozan ve Harb Mecmuası hakkında bknz. (Yıldız, 2010: 205-223).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"Her vatan bir gün ölür.. düstûru bâtılmış meğer,
Kendi öz evlâdı öldürmezse ölmezmiş vatan" (Midhat Cemâl, 1333a: 345)

Vatan savunması anlayışıyla Osmanlı askerlerine görevlerini hatırlatan Harb Mecmuası, Osmanlı sınırları dışında savaşan askerleri de unutmamakta ve onların da vatan savunmasında olduğunu ifade etmektedir. Galiçya cephesinde savaşan Osmanlı askerlerine hitaben *"Türkler hudûdlarının berisinde ve ötesinde vatanları için döğüşmeyi ve icâb ederse ölmeyi bilirler"* ("Galiçya'dakilere", 1332: 200, 202) denilerek Galiçya'daki askerlere oradaki başarılarının vatan savunması için ne kadar önemli olduğu anlatılmak istenmektedir.

Vatan savunmasında Osmanlı askerlerinin görevleri içerisinde gerektiğinde şehit olmak da vardır. Bu doğrultuda vatan ve şehitlik değerlerinin iç içe olduğu ve vatan kavramının şehitlik mertebesi ile anlam kazandığı Harb Mecmuası'nda işlenmektedir. Vatan, kendi varlığı için evlâdının hayatını sancak altına ve silah başına davet etmekte, evlat da bu davete riayet ederek vatan savunması için cepheye koşmakta ve şehit düşmektedir (Süleymân Nazif, 1331a: 34-35). Şehit olan bir askerin ardından söylenen şu mısralar vatan bekâsının her şahsın varlığının üstünde olduğunu anlatmaya yöneliktir:

"Kardeşim, üzülme, müsterih uyu,
Ne mutlu, gülüyor zavallı vatan!" (İdris Sabîh, 1332: 132)

Bir Osmanlı askerinin vatanı düşman ayakları, camileri Haçlı gölgeleri altında görmektense; genç kızların namusları çiğnenip, ihtiyar anaların beyaz saçları tahkir edilmektense bayrak gibi kırmızı allara boyanarak ölmeyi istemesi şeklindeki yemini ("Siperde İlk Gecem", 1333: 330) Osmanlı askerlerini vatan uğrunda savaşmaya ve gerekirse şehit olmaya azmettiren etkili cümlelerdir. Vatan için şehit düşmenin en büyük kahramanlık ve fedakârlık olduğu okuyucuya hissettirilerek, bu toprakların bir anlamda tapusunun şehitlerin kanıyla alındığı bilinci oluşturulmaktadır. Değişik cephelerde kahramanlıklar göstererek şehit düşen askerlerin hikâyeleri *"Kahramanlar ve Kahramanlıklar"* ve *"Kahramanlık Menkıbeleri"* gibi bölüm başlıkları altında örnek teşkil etmesi bakımından mecmua sayfalarında sıkça yer bulmaktadır ("Bir Zâbitin Hâtırâtından, 1332: 154; "Çanakkale Kahramanları", 1332: 234-235; "Kahramanlık Menkıbeleri", 1333: 334; "Kanlısırt'taki Mitralyöz, 1332: 138-139; "Nasûh Onbaşı, 1332: 124-125). Siperlerdeki askerin psikolojik durumunu yansıtan anlatımlarla da bu bilinç desteklemektedir. Babası ve dayısı başka cephelerde şehit düşen bir asker onların ölümüne üzülmemektedir. Çünkü ikisi de her namazda Allah'tan şehitliği kendilerine nasip etmesini istemişler ve sonunda da bu arzularına kavuşmuşlardır. Bu asker artık intikam duygusu ile düşmana hazır vaziyette beklemektedir (Hakkı Sühâ, 1331: 45).

Şehit düşmenin yüce bir erdem olduğu algısı tarihten de gelen bir anlayış neticesinde topluma hâkimdir. Harb Mecmuası'nda Osmanlı askerlerinin geride kalan ailelerinin onların kutsal değerler uğrunda çarpışırken şehadete erdikleri haberlerini aldıklarında üzüntü ve kederin yanında gururu ve sevinci de yaşadıklarını anlatan şiirlere de rastlanmaktadır (Manastırlı M. Hasib, 1332: 250). Mecmuanın her sayısının son sayfalarında *"Yaşayan Ölüler"* ve *"Mübârek Şehidlerimiz"* başlıklarıyla şehit düşen Osmanlı subaylarının fotoğrafları verilerek isimlerinin anılması da de aslında şehadet duygusunu zinde tutmayı sağlamaya yöneliktir.

Bu şekilde Osmanlı askerleri vatan kavramı etrafında bilinçlendirilmekte ve bu yolda kahramanca savaşırken şehit düşmenin yüceliğinin işlenmesiyle de düşmana karşı psikolojik bir üstünlük sağlanmaya çalışılmaktadır.

Türk Milliyetçiliği: "Bu toprağı Türk'ün kanı yoğurdu"

Harb Mecmuası'nda yoğun bir Türklük söylemi mevcuttur. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girişine resmen sebebiyet veren Rus limanlarının bombalanması olayı Karadeniz dalgalarının *"Türk'ün dirildiğini"* etrafa seslendikleri şeklinde nitelendirilmektedir ("Harb Mecmûası Niçin Çıkıyor?", 1331:3). Cephelerde savaşan Osmanlı askerleri kahramanlık ve cesaretleriyle *"Türk'ün kırılmaz azmini"* düşmana göstermektedir ("İsimsizdere Gâzisi", 1332: 150). Bu askerler Türk seciyesini, asâletini ve şecaatini canlandıran örneklerdir (K.N., 1334: 429). Bu ifade doğrultusunda Galiçya cephesinde savaşan Fahreddin

Çavuş isimli bir Türk kahramanının sahip olduğu meziyetler büyük Türk soyundan sürüp gelen ırkî miraslara bağlanmaktadır (Mehmed Rifat, 1332: 228). Savaş meydanlarında zafer için çarpışırken vatan yolunda gösterdikleri fedakârlıklar neticesinde yaralanan; bedenlerini, uzuvlarını feda eden malul subayların anlattıkları dinlendiğinde Türk hamasetinin ne büyük harikalar yarattığı anlaşılmaktadır ("Şânlı Ma'lûl Zâbitlerimiz", 1332: 157). Türklük vurgusu mahiyetinde Osmanlı ordusunun tanımlanması da oldukça dikkat çekicidir: *"Milletinin, ırkının ve dininin ezelî ve ebedî düşmanıyla çarpışıp Tûran kapılarını açmağa uğraşan Osmanlı ordusu"* (Merhûm Hâfız Hakkı Paşa", 1331: 11).

Harb Mecmuası'nda cepheye giden Osmanlı askerlerini maneviyat noktasında coşturmak ve savaş psikolojisine adapte olmalarını sağlamak için milliyetçi söylemlere sıkça başvurulmaktadır. Örneğin, cephede düşman üzerine hücum ederken askerler şu şarkıyı hep birlikte söylemektedir:

"Bu toprağı Türk'ün kanı yoğurdu
Annem beni bugün için doğurdu!.." (Süleymân Nazif, 1331a: 35)

Yine Osmanlı askerlerine millî şuurun önemini anlatmada şu mısralar dikkat çekicidir:

"Bu kadar fâciâlar etdi ki artık te'mîn
'Milletim nev'-i beşerdir vatanım rûy-ı zemîn'
Sözü bir vâhimedir, fâcîadır, müdhikedir" (Midhat Cemâl, 1333b: 375)

Harb Mecmuası'nın ilk sayısında Türkçülük fikrinin en büyük temsilcilerinden Ziyâ Gök Alp'ın milliyetçi duyguların yansımasının ifadesi olan bir şiirine yer verilmesi (Ziyâ Gök Alp, 1331: 9, 11, 14) aslında mecmuanın yayın anlayışının önemli bir göstergesidir. Gök Alp'ın yine milliyetçi duygulara seslenen ve özellikle Türkistan coğrafyasının büyük bir bölümünü elinde tutan Ruslara karşı kin ve nefreti haykıran şiirleri mecmua sayfalarında okuyucuyla buluşmaktadır (Ziyâ Gök Alp, 1332: 164). Rus karşıtlığı Türk milliyetçiliği duygularıyla daha da körüklenmektedir. Cepheye koşan bir asker *"Yeni Tûran serhâdlerini aşan Moskofları atlarımızın ayakları altında çiğnemeye gidiyoruz"* demektedir (Ekrem Vecdet, 1333: 382). Dobruca'da Ruslara karşı savaşan askerlere ithafen *"Türk askeri silâh çatdı yine eski vatanda!"* denilerek atalarının intikamlarının o asırlık düşmanda bırakılmadığını çünkü askerlerin kalplerinde onlar için amansız bir kin olduğu anlatılmaktadır (Yusuf Ziyâ, 1332: 195).

Mecmuada yayınlanan cephedeki askerlerin mektuplarında Türk milliyetçiliği izlerine rastlanmaktadır. Savaş meydanlarında Kızıl Elma gayesince yürüyen gençlerin varlığından bahsedilmektedir (Ekrem Vecdet, 1334: 422). Osmanlı askerinin milliyetçi duygularını kabartmak için ilginç örnekler de verilmektedir. Mecmuada *"Türkistan'ın Semerkand şehrinden"* gelip İstanbul'da yaşadıkları belirtilen Mehmed Sâbir Tâceddin ile Mehmed Giray Tâceddin kardeşlerden Mehmed Sâbir'in Kafkas cephesinde şehit olduğu, kardeşi Mehmed Giray'ın ise savaşa katılamamaktan dolayı yoğun bir üzüntüye kapılarak intihar ettiği açıklanmaktadır. Her iki kardeşin de memleket, servet ve rahatını terk ederek Türk birliği için hayatlarını feda etmeleri Osmanlı askerlerine örnek gösterilmektedir ("Büyük Kurbanlar", 1331: 29). Türk birliğine yönelik çağrışım yapan şiirlere de rastlanmaktadır. *"Macar Kızına"* başlıklı bir şiirde, Macar kızının şair tarafından kız kardeşine benzetilmesi, iki Altay geyiğinin kardeş sevdasıyla hasret çektiğini söylemesi ve Turanlı olmaktan bahsedilmesi gibi anahtar ifadeler (Mehmed Emin, 1332: 194) Macarlarla Osmanlı Türklerinin bir soydan geldiğini anlatmaya yöneliktir. Bu doğrultuda Galiçya cephesinde Ruslara karşı müttefik ordularıyla birlikte savaşan Osmanlı askerlerine de kendileriyle ırken ve hilkaten aynı fıtratta bulunan Macar kardeşleriyle beraber mücadele ettikleri söylenmektedir (Ahmed Refik, 1332: 196). Bu şekilde Osmanlı toprakları dışında olsalar bile soydaşlarıyla birlikte aynı düşmana karşı yan yana savaşma şansı elde ettikleri anlatılarak moral ve motivasyon sağlanmaya çalışılmaktadır.

Böylece Harb Mecmuası'nda Türklük vurgusuyla Osmanlı askerinin milliyetçi duygularına hitap edilmekte ve Türk birliğini ifade eden Turancılık anlayışıyla da onlara savaşmak için kutsal bir ülkü hedefi sunulmaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Din Duygusu: "Bir Müslüman, ne büyük bir kahramandır, yâ Rabbi!"

Harb Mecmuası'nda Osmanlı askerinin dinî duygularına seslenerek onun maneviyatını harekete geçirmek ve savaşma azmini yükseltmek anlayışı da mevcuttur. Zaten mecmuanın çıkışı *"neslinin ve dininin an'anesine uygun bir kahramanlık ve fedakârlıkla cengleşen"* Osmanlı ordusunun altın destanını ebedileştirmek amacı taşımaktadır ("Harb Mecmûası Niçin Çıkıyor?", 1331: 6). Bu doğrultuda din ve iman gücünün harpteki önemini anlatan ifadeler mecmuada yer almaktadır. Cami şerefelerinden dağılan ezan seslerinin ve elleri göğe açılmış ak saçlı ninelerin dualarının askere güç verdiği belirtilmektedir. Bu nedenle bu toprakların minaresiz, minarelerin ise ezansız kalması kendilerinin yetim olması demektir (Süleymân Nazif, 1331b: 51). Üçüncü Ordu Kumandanı Hafız Hakkı Paşa'nın Bozgun isimli kitabından alıntılarla din ve imanın savaştaki önemi hakkında Osmanlı askerlerine şu mesaj verilmektedir: *"Muzafferiyetin en birinci şartı fedâkârlıkdır. Fedâkârlık, vatan muhabbetinden, Allah korkusundan, imân kuvvetinden doğar. Allah'ını bilmeyen, vatanından değil, köyünün hudûdundan gafil bulunan, dini, imânı ancak babadan mirâs kalmış bir gölgeden ibâret kalan insanlar için bugünkü harblerde bozgunluk mutlakdır"* ("Hakkı Paşa Merhûmun 'Bozgun' Nâmındaki Kitâbında Feryâdlarından Birkaç Numûne", 1331: 30). Bu bağlamda Osmanlı askerlerinin savaş meydanlarındaki başarıları İslâm azmi ve metanetinin birer göstergesi olarak nitelendirilmektedir. Mecmuaya göre İslâm mücahitleri tükenmez bir hamaset kaynağına ve zeval bulunmaz bir fedakârlar zümresine maliktir. Özellikle de askerlerin vatan uğrunda ölmek neşesiyle savaş meydanlarına atılmaları ehl-i İslâm'ın medeni ve müterakki bir halde yaşamak azmiyle şevk ve gayrete geldiklerini ispat etmektedir ("Trablusgarb'a Dâir", 1332: 170).

Osmanlı askerlerinin din duygusuyla hareket ederek motive olduklarına dair örnekler mecmuada yer bulmaktadır. Çanakkale cephesinde İngiliz gemilerinin top atışlarıyla Osmanlı siperlerine saldırdığı bir zamanda bir Osmanlı askerinin çizmelerini çıkarıp bir köşede toprakta namaz kılmasını anlatan *"Namaz"* şiiri oldukça etkileyicidir. Ne top gülleleri, ne düşman uçakları ne de dünyalık bir düşünce, korku ve keder bu askerin namazını bozmasına neden olamamaktadır. Bu askerin hâlini şair *"Bir Müslüman, ne büyük bir kahramandır, yâ Rabbi!"* diyerek ifade etmekte ve bir Müslümanı Allah'ından başka hiçbir şeyin korkutamayacağını anlatmaktadır (Ahmed Nedim, 1331: 56-57). Öyle ki savaş meydanlarında Osmanlı askerinin tekbir sesleri düşmanın top seslerine cevap vermektedir (Mehmed Emin, 1331: 52). Cephede siperlerde bulunan askerin namaz vaktinde maneviyatının doyurulması şöyle ifade edilmektedir:

"Dûaların zamanıdır namaza asker
Niyâzınla vecd içinde Allah'a yüksel" (Hakkı Sühâ, 1331: 45)

Osmanlı askerlerinin şehadete ererken son nefeslerinde dahi dinlerini ve vatanlarını düşündükleri etkileyici örneklerle anlatılmaktadır. Cephede kurşunla vurulup düşen İstanbullu Muzaffer Bey isimli bir zabitin konuşamadığı son anlarında cebinden bir zarf çıkararak üzerine *"Kıble ne tarafta?"* diye yazıp önce dinî mukaddesatıyla karşı karşıya kalmak istediği, onu kıbleye çevirdikten sonra da *"Bölük intikamımı alsın"* diye yazarak gözlerinin önüne vatanın geldiği belirtilmektedir. Bu zabit kahramanların en büyük kuvveti olan feragat ve feda duygularını yaşamış ve o maksat için ölmüştür (F.R., 1332: 182). Din uğruna şehit düşmenin mükâfatı şiirsel olarak da dile getirilmektedir:

"Hak yolunda, din yolunda varlığına cân verdin
Peygamberi hoşnûd etdin, sen nâm aldın, şân verdin".(Manastırlı M. Hasib, 1333: 266)

Cephelerde düşmana karşı savaş veren Osmanlı askerlerine analarının onları bugünler için yetiştirdiği algısı mecmuaya yansıtılmaktadır. Cepheye gidecek bir askere anası son cümleleri olarak şunları demektedir: *"Hüseyin! Dayın Şıbka'da, baban Dömeke'de, ağaların da sekiz ay evvel Çanakkale'de yatıyorlar. Bak son yongam sensin! Minâreden ezân sesi kesilecekse, câmi'in kandilleri körlenecekse südlerim harâm olsun, öl de köye dönme"* ("Türk Anası Ne Düşünüyor" 1333: 269). İslâmiyet'teki şehitlik mertebesinin yüceliği karşısında Osmanlı askerleri de bu makama erişmek için savaşmakta ve bir anlamda savaşı dinî bir vecibe olarak görmektedir:

"Hazırlandım Ulu Tanrı'm huzûruna gelmeğe
Senin hakkın için girdim bu al kanlı gömleğe

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Pek susadım şehidlere va'd etdiğin şerbete" (Mehmed Hasib, 1333: 347)

Savaşan Osmanlı askerleri cephelerde gösterdiği başarılarla İslâmiyet'in de koruyucusu durumundadır. Bir Osmanlı askeri şu konuşmayla düşmana karşı koyan arkadaşlarına cesaret vermektedir: *"Hey arkadaşlar! Vatan ve millet bizim gibi dini bütün neferlerinden hizmet bekliyor. Biz eğer burada vazifemizi yapmaz mevkîmizi terk edersek memleketimizdeki çoluğumuz çocuğumuz düşman ayakları altında kalır. Biz burada ölelim, cesedlerimizden kal'alar yapalım ki düşmâm geçemesin; ve bu yüzden memleketimiz çoluğumuz, çocuğumuz, dinimiz kurtulsun"* ("İsimsizdere Gâzisi", 1332: 151). Bu konuşmada Osmanlı askerlerinin dini bütün kişiler olarak ifade edilmesi ve düşmana karşı koyarak vatan ve aileleriyle birlikte İslâm'ın da kurtulacağının belirtilmesi dinî duyguların askerlerin maneviyatına hitap edici etken olarak görülmektedir. İngilizlere karşı Irak'ta ve Süveyş'te hilâfeti ve dini korumak için cihat bayrağı altında toplanan Müslümanların mücadeleleri sonucu İngilizlerin yenilgiye uğratılarak Müslümanlığın büyük kurtuluş gününün yaşanacağı temennisinde bulunulmaktadır ("Harb Mecmûası Niçin Çıkıyor?", 1331: 3).

Harb Mecmuası'nda dikkat çekici bir özellik de Türklük ile İslâmiyet'in iç içe geçmiş kavramlar olarak kullanılmasıdır. Osmanlı askerlerine *"Ey Müslüman evlâdı!.. Ey Türk oğlu'.."* diye hitap edilmektedir (Süleymân Nazif, 1331b: 51). Savaşan askerler dini, vatanı, milleti için çırpınan Türk kalpleri olarak nitelendirilmektedir ("Bir Bölük Kumandanının Mektûbundan Bir Sahife", 1332: 123). Öyle ki İstanbul şehri bile *"Türk'ün hakanlar durağı ve İslâm'ın hilâfet makamı"* olarak adlandırılmaktadır ("Harb Mecmûası Niçin Çıkıyor?", 1331: 3). Osmanlı Devleti'nin özellikle Çanakkale'de gösterdiği kahramanlıklarla Türk adının ve İslâm haysiyetinin yeniden ihya edildiği belirtilmektedir (Ağaoğlu, 1331a: 7). Şehitler ise Türk ırkının, Osmanlı vatanının ve Muhammed ümmetinin şehitleri olarak adlandırılmaktadır (Süleymân Nazif, 1331a: 36). Bu söylem tarzının Türk milliyetçiliğiyle paralel bir anlayışın neticesi olduğu açıkça görülmektedir. Böylece Harb Mecmuası İslâmiyet ile Türk milliyetçiğini birleştirmekte ve Osmanlı askerinin maneviyatını olabildiğince kuvvetlendirmeye çalışmaktadır.

Tarih Şuuru: "Osmânlıların kanlarıdır vak'anüvisi!.."

Harb Mecmuası'nda Osmanlı askerlerini motive edici bir psikolojiye sahip kılmak için tarih şuuru ve bilgisinin bir araç olarak kullanıldığı açıkça görülmektedir. Bu tarih sayesinde, hem ecdadın kahramanlıklarını örnek gösterip aynı ruh ve inanç ile yeni kahramanlıkları yaratmada hem de tecrübe edilen derslerle tarihî düşmanların hatırlatılıp onları yenmede istek ve arzu meydana getirmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda tarihin maneviyat noktasındaki etkisini dile getiren şu cümleler oldukça önemlidir: *"Benim neslimin büyük günâhı, târihini bilmemek, târihine inanmamak ve bi'lhassa târihinden kendinde bir şey devâm etdiğine inanmamakdı. Gördüğümüz fecî' terbiyenin te'siri altında târihi bir mezâr ve bütün vekâyi'i birer cesed gibi düşünüyorduk. Mâzîmiz bir dağdı: Onu çıkmışdık, şimdi inmekle meşgul idik"*. Bu cümlelerin devamında ise bu milletin kendisine inanabilmek ve içerisindeki cevheri fark edebilmek için bir harbe muhtaç olduğu ve bu fırsatı elde edince de tarihinin kendisine verdiği güçle Çanakkale'de Kafkasya'da ve Irak'ta büyük kahramanlıklar gösterdiği belirtilmektedir (F.R., 1332: 182). Cephelerde büyük kahramanlıklar gösteren Osmanlı askerlerinin bu gücünün arkasında ecdadının onlara miras bıraktığı tarih şuuru bulunmaktadır. Bu şuurun Osmanlı askerinde yarattığı psikolojik durum şu cümlelerle ifadesini bulmaktadır: *"Bir çocuğunda bu kadar asil heyecânlar yaşatmağa muvaffak olan bir târih, devâm etmek, mâzisi ile istikbâli arasında kazılmış uçurumları, hiç endişe ve müşkilât hissetmeden atlamak hakkını ve kuvvetini kazanmış demekdir"* (F.R., 1332: 182). Bu şekilde Osmanlı askerlerinin cephelerdeki kahramanlıkları ile tarih yazmada atalarının yolundan gittiklerine vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultuda Osmanlı'nın Çanakkale'de İtilâf kuvvetlerine karşı aldığı büyük zaferin *"târihin en şânlı sahifesini"* teşkil ettiği belirtilmektedir ("Harb Mecmûası Niçin Çıkıyor?", 1331: 3). Arıburnu'nun ve Seddülbahir'in birer Plevne olduğu benzetmesi yapılmaktadır (Mehmed Emin, 1331: 52).

Mecmuada İslâm'ın bayraktarlığının ve hilâfet sancağının Abbasi Devleti'nin yıkılmasından sonra Allah'ın kerem ve kudreti ile nasıl Osmanlı Devleti'ne geçtiği anlatılmakta ve İstanbul'un fethine de vurgu yapılmaktadır ("Din, Vatan", 1332: 163). Bu şekilde Osmanlı askerlerine düşen tarihî sorumluluk hissettirilmektedir. Tarihçi Ahmed Refik'in de tarih konularında mecmuaya yazılar yazdığı görülmektedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı almak için yaptığı seferi ve Mercidabık Savaşı'nı anlatan yazıları (Ahmed Refik, 1331a: 58-59; 1331b: 70-74) aslında Süveyş ve Suriye cephelerindeki Osmanlı askerlerine geçmişteki zaferleri hatırlatma amacı taşımaktadır. Savaşta sakat kalmış subayların anlattıkları dinlendiğinde vaktiyle ecdadımızın büyük zaferler kazandıkları yerlerin şimdi Osmanlı askerlerince nasıl müdafaa edildiği öğrenilebilmektedir ("Şânlı Ma'lûl Zâbitlerimiz", 1332: 157). Osmanlı askerlerinin maneviyat noktasında güç aldıkları tarihleri savaş meydanlarında dökülen kanlarla meydana getirilmiştir. Şimdi cephelerde tarih yazmak için savaşan Osmanlı askerlerinin de can verip kan dökmenin bilinciyle dolu olmaları gerektiği şu mısralarla anlatılmaktadır:

"Târih mürekkeble yazılmaz, onu her gün
Tedvin eder akmakdan usanmaz kanı Türk'ün!
Türk'ün ki eğer nâmını etmezse zaman yâd,
Târihini milletlere eyler gider inşâd
Pür-velvele bir sel kesilip hûn-i cerîsi.
Osmânlıların kanlarıdır vak'anüvisi!.." (Midhat Cemâl, 1331: 68)

Savaşın Osmanlı Devleti için ne kadar mühim olduğunu açıklamada da tarihten faydalanılmaktadır. Osmanlı tarihi tetkik edildiğinde padişahların ve millet efradının her zaman savaş ve askerlik gayesine ehemmiyet verdikleri ve bu gayenin elde edilmesi için çalıştıkları görülmektedir (Ahmed Refik, 1333: 327). Bununla birlikte Osmanlı ordularının padişahtan bir serhat gazisine varıncaya kadar zafere itimat hissiyle bağlı olduğu anlatılmaktadır. Her Osmanlı askeri düşman askerinden beşine hatta onuna eşit olduğunu bilir ve bu duyguyla muzafferiyete erişeceğinden emin olurdu. Bununla ilgili olarak Osmanlı tarihinden birçok örnek zikredilerek cephedeki Osmanlı askerlerinin moral ve motivasyonu tarihî tecrübe bağlamında artırılmasına gayret edilmiştir ("Osmanlılarda Zafere İ'timâd Hissi", 1333: 339-343).

I. Dünya Savaşı'ndaki düşman gruba karşı Osmanlı askerlerinin daha güçlü bir şekilde mücadele azmini sağlamada tarih şuurundan faydalanılmıştır. Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında yer alarak girmesinde, İngilizlere ve özellikle Ruslara karşı başta İslâm dünyasını sömürgeleştirme faaliyetleri olmak üzere tarihî birtakım menfi duyguların rol oynaması gösterilmektedir (Ağaoğlu, 1331a: 7). Tarihî tecrübenin yansıması olarak İngiltere siyasetinin milletleri birbirlerine düşürüp kendi menfaatlerini temin etmekten ibaret bir anlayış olduğu hatırlatılmaktadır (Ağaoğlu, 1331b: 22). Onların Osmanlı toprakları üzerindeki asırlık planlarına dikkat çekilmektedir (Süleymân Nazif, 1332: 130-131). Fransa'nın Osmanlılara karşı daima ikiyüzlü bir anlayış izlemelerine ilişkin siyaseti de tarihî bilgilerle mecmua sayfalarında yer almaktadır ("Fransız Siyâseti ve Osmanlılar", 1333: 359-362). Ancak bunlardan daha fazla olarak mecmuada Rus karşıtlığı belirgindir. Tarihe yapılan göndermelerle *"Moskof"* olarak adlandırılan Çarlık Rusya'sına karşı geçmişten gelen kin ve nefret açığa çıkarılmaktadır ("Harb Mecmûası Niçin Çıkıyor?", 1331: 3). Ortaya çıktığından beri Osmanlılarda savaş arzularını en fazla tahrik edenler Moskoflar idi ve bu Moskof düşmanlığı her Osmanlı'nın kalbinde yer etmişti ("Eski Osmanlılarda Harb Fikri", 1333: 331). Bu algıyı şiirsel olarak da şöyle görmekteyiz:

"Hele, Moskof adını işitdikçe milletin
Yüreğinde burkulur, sızıltılı bir damar.
Her gün artan, kaynayan üç yüz yıllık hiddetin
Keskin dili, insanın ciğerini yaralar.
Biz, o hâin Rusların unutmadık zulmünü,
Yalvararak bekledik. Rabbimizden bu günü." (Nedim, 1331: 19)

Harb Mecmuası'nda Osmanlı Devleti'nin müttefiklerinden Almanya'nın tarihi kısaca anlatılıp ondan ders alınması gerektiği söylenmekte ve geçmişin bilgisinden edinilen tecrübenin altı çizilmektedir. Almanya'yı oluşturan Prusya tarihi Osmanlı Türkleri için ayrı bir önem ihtiva etmektedir. Zira Almanya'yı teşkil eden unsurlar arasında Prusya ne ise Türkiye'yi oluşturan akvam arasında da Osmanlı Türklerinin yeri hemen hemen aynısıdır. Bundan dolayı da Prusya'nın tarihte ne türlü bir vazife eylediğini, gelişimine ne gibi etkenlerin tesir ettiğini bilmek faydalı görülmektedir ("Prusya Nasıl Teşekkül Etdi?", 1332: 146). Bu

bağlamda Büyük Friedrich'in yönetim ve siyaset anlayışıyla Prusya'nın gelişimindeki etkin rolü ("Büyük Friedrich", 1332a: 188-189; 1332b: 202-205; 1332c: 215-216) ve Prusya'nın büyük bir devlet haline gelişinin sebepleri anlatılmaktadır ("Prusya'nın İ'tilâsı", 1333: 260-265). Harb Mecmuası'nda müttefiklerin tarihinin anlatılması ve onların güçlü birer devlet olduğunun açıklanması aslında Osmanlı askerlerine dolaylı yönden güç ve moral vermek amacını taşımaktadır.

Osmanlı sınırları dışında kalmış Galiçya'da savaşan Osmanlı askerlerinin motive edilmesinde de tarihten faydalanılmaktadır. Ecdadın kanıyla yoğrulmuş olduğu belirtilen Galiçya toprakları Osmanlı askerlerinin vatanı olmasa da tarihinde yer edinmekteydi (Süleyâm Nazif, 1334: 408). O toprakların önceden atalarına ait olduğu hatırlatılarak, Osmanlı askerinin vatandan uzakta fakat vatanın tarihine en yakın yerde, şanlı mazinin içine harp ettiği vurgulanmaktadır. Orada Ruslara karşı müdafaa ettiği toprakların Türk'ün zaferine, hamasetine ve besaletine yabancı yerler olmadığı anlatılmaktadır. Galiçya bölgesinin Osmanlılar tarafından feth edilmesi ve buradaki kahramanlıklar askerlere örnek gösterilmekte ve şöyle denilmektedir: *"Buralarda gaddar düşmanlarımıza karşı uracağınız darbelerle, ibrâz edeceğiniz besâlet hârikalarıyla bütün cihâna anlatacaksınız ki, sizler de ecdâdınız gibi, hattâ onlardan daha cesur askerlersiniz"*(Ahmed Refik, 1332: 196-199). Galiçya'da savaşan bir askerin Mohaç Savaşı'nı ve Viyana muhasaralarını düşünerek gururla *"Koca Türk! Buraları kaçıncı def'adır kanınla suluyorsun?"* (Mehmed Rifat, 1332: 227) deyişi de tarihe yapılan bir göndermedir. Bu şekilde tarih şuurunun Harb Mecmuası'nda Osmanlı askerlerinin cesaret ve gücünü artıran bir anlayış olarak kullanıldığı açıkça görülmektedir.

SONUÇ

Harb Mecmuası I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı askerlerinin ve bunun yanında toplumun millî ve manevî duygularına hitap ederek onların moralini yüksek tutmak ve savaşma azmini sürdürmek üzere yayımlanmıştır. Derginin içeriği de bu doğrultuda şekillenmiştir. Her ne kadar Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nın sonunda yenik çıkmışsa da Harb Mecmuası savaş boyunca cephede bulunan askeri motive edici yayım politikasını devam ettirmiştir. Çalışmamızda görüleceği üzere bu noktada onların başarılı olmaları yönünde belli kavramlar etrafında psikolojik destek sağlanmaktadır. Mecmuada ön plana çıkarılan bu kavramların topluma hitap edici etkenler olması yanında, bunların dönemin siyasî ve sosyo-kültürel anlayışla paralellik arz etmesi de önemli bir ayrıntıdır. Bugün dahi başta terörle mücadele olmak üzere savaşan Türk askerinin psikolojik yönden mücadeleye hazırlanmasında aynı kavramların kullanıyor olması, bu kavramlar uğrunda mecmuada verilen kahramanlık örneklerinin benzerlerinin bugün bile yaşanıyor olması bunların toplumun dinamiklerini meydana getiren temel direkler olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

1. "Bir Bölük Kumandanının Mektûbundan Bir Sahife" (1332), Harb Mecmuası, Sayı: 8, s. 123.
2. "Bir Zâbitin Hâtırâtından" (1332), Harb Mecmuası, Sayı: 10, s. 154.
3. "Büyük Friedrich" (1332a), Harb Mecmuası, Sayı: 12, s. 188-189.
4. "Büyük Friedrich" (1332b), Harb Mecmuası, Sayı: 13, s. 202-205.
5. "Büyük Friedrich" (1332c), Harb Mecmuası, Sayı: 14, s. 215-216.
6. "Büyük Kurbanlar" (1331), Harb Mecmuası, Sayı: 2, s. 29.
7. "Çanakkale Kahramanları (1332), Harb Mecmuası, Sayı: 15, s. 234-235.
8. "Din, Vatan" (1332), Harb Mecmuası, Sayı: 11, s. 162-163.
9. "Eski Osmanlılarda Harb Fikri" (1333), Harb Mecmuası, Sayı: 21, s. 331-333.
10. "Fransız Siyâseti ve Osmanlılar" (1333), Harb Mecmuası, Sayı: 23, s. 359-362.
11. "Galiçya'dakilere" (1332), Harb Mecmuası, Sayı: 13, s. 200-202.
12. "Hakkı Paşa Merhûmun 'Bozgun' Nâmındaki Kitâbında Feryâdlarından Birkaç Numûne" (1331), Harb Mecmuası, Sayı: 2, s. 30.
13. "Harb Mecmû'ası Niçin Çıkıyor?" (1331), Harb Mecmuası, Sayı: 1, s. 3, 6.

14. "İsimsizdere Gâzisi" (1332), Harb Mecmuası, Sayı: 10, s. 150-151.
15. "Kahramanlık Menkıbeleri" (1333), Harb Mecmuası, Sayı: 21, s. 334, 336.
16. "Kanlısırt'daki Mitralyöz" (1332), Harb Mecmuası, Sayı: 9, s. 138-139.
17. "Kari'lere ve Bâyi'lerimize" (1331), Harb Mecmuası, Sayı: 6, s. 96.
18. "Merhûm Hâfız Hakkı Paşa" (1331), Harb Mecmuası, Sayı: 1, s. 11.
19. "Nasûh Onbaşı" (1332), Harb Mecmuası, Sayı: 8, s. 124-125.
20. "Osmanlılarda Zafere İ'timâd Hissi" (1333), Harb Mecmuası, Sayı: 22, s. 339-343.
21. "Prusya'nın İ'tilâsı" (1333), Harb Mecmuası, Sayı: 17, s. 260-265.
22. "Prusya Nasıl Teşekkül Etdi?" (1332), Harb Mecmuası, Sayı: 10, s. 146-149.
23. "Siperde İlk Gecem" (1333), Harb Mecmuası, Sayı: 21, s. 329-330.
24. "Şânlı Ma'lûl Zâbitlerimiz" (1332), Harb Mecmuası, Sayı: 10, s. 157.
25. "Trablusgarb'a Dâir" (1332), Harb Mecmuası, Sayı: 11, s. 170-171.
26. "Türk Anası Ne Düşünüyor" (1333), Harb Mecmuası, Sayı: 17, s. 267-269.
27. Ağaoğlu, Ahmed (1331a) "Türkiye'nin ve İslâm Âleminin Kurtuluşu", Harb Mecmuası, Sayı: 1, s. 7-9.
28. Ağaoğlu, Ahmed (1331b) "İngiliz Oyunları", Harb Mecmuası, Sayı: 2, s. 22-24.
29. Ahmed Nedim (1331) "Namaz", Harb Mecmuası, Sayı: 4, s. 56-57.
30. Ahmed Refik (1331a) "Kahire Yollarında", Harb Mecmuası, Sayı: 4, s. 58-59.
31. Ahmed Refik (1331b) "Kahire Yollarında", Harb Mecmuası, Sayı: 5, s. 70-74.
32. Ahmed Refik (1332) "Galiçya'daki Şânlı Osmânlı Askerlerine", Harb Mecmuası, Sayı: 13, s. 196-199.
33. Ahmed Refik (1333) "Harb Edebiyâtı ve Eski Şâirlerimiz", Harb Mecmuası, Sayı: 21, s. 327-329.
34. Bilkan, A. F. Ve Çakır, Ö. (Haz.) (2004) Harp Mecmuası. İstanbul: Kaynak Kitaplığı.
35. Ekrem Vecdet (1333) "Senin İntikâmın", Harb Mecmuası, Sayı: 24, s. 381-382, 384.
36. Ekrem Vecdet (1334) "Askerlik Hasb-i Hâlleri ve Kardeş Mektûbları", Harb Mecmuası, Sayı: 27, s. 420-425.
37. Esenkaya, Ahmet (2001) "Harp Mecmuası ve Çanakkale Muharebesini Tasvirdeki Rolü", Türk Yurdu, Sayı: 164, s. 35-38.
38. F. R. (1332) "Ebedî Kahraman", Harb Mecmuası, Sayı: 12, s. 182-183.
39. Hakkı Sühâ (1331) "Siperlerde", Harb Mecmuası, Sayı: 3, s. 44-45.
40. İdris Sabîh (1332) "Kardeşime", Harb Mecmuası, Sayı: 9, s. 132.
41. K.N. (1334) "Makedonya Cebhesi Harb Menâkıbından", Harb Mecmuası, Sayı: 27, s. 426-429.
42. Manastırlı M. Hasib (1332) "Hasan Çavuş'un Anasından", Harb Mecmuası, Sayı: 16, s. 250.
43. Manastırlı M. Hasib (1333) "Galiçya, Romanya Cebhelerinde Osmânlı Ordularına", Harb Mecmuası, Sayı: 17, s. 266.
44. Mehmed Emin (1331) "Orduya Selâm", Harb Mecmuası, Sayı: 4, s. 52-53.
45. Mehmed Emin (1332) "Macar Kızına", Harb Mecmuası, Sayı: 13, s. 194.
46. Mehmed Hasib (1333) "Bir Şehidin Son Hitâbe-i Merdânesi", Harb Mecmuası, Sayı: 22, s. 347.
47. Mehmed Rifat (1332) "Fahreddin Çavuş", Harb Mecmuası, Sayı: 15, s. 227-233.
48. Midhat Cemâl (1331) "Çanakkale'den Kaçanlara –İngilizlere-", Harb Mecmuası, Sayı: 5, s. 68.
49. Midhat Cemâl (1332) "Serhaddeki Askere", Harb Mecmuası, Sayı: 15, s. 226.
50. Midhat Cemâl (1333a) "Romanya'daki Türk Ordusu'na", Harb Mecmuası, Sayı: 22, s. 344-345.
51. Midhat Cemâl (1333b) "Beyne'l-Mileliyet ve Milliyet", Harb Mecmuası, Sayı: 24, s. 374-375.
52. Nedim (1331) "Kırık Kundak", Harb Mecmuası, Sayı: 2, s. 19-21.
53. Önal, F., Soydemir, S., Erkan, K., Temiz A., Yılmaz, Ö. F. Ve Uçar, A. (Çev. Yaz.) (2013) Harb Mecmû'ası. Ankara: TTK Yayınları.
54. Süleymân Nazif (1331a) "Çimentepe'de", Harb Mecmuası, Sayı: 3, s. 34-36.
55. Süleymân Nazif (1331b) "İstanbul Bizim Ebedî Pâyitahtımız", Harb Mecmuası, Sayı: 4, s. 50-51.
56. Süleymân Nazif (1332) "Süleyman Askerî Bey", Harb Mecmuası, Sayı: 9, s. 130-131.

57. Süleymân Nazif (1334) "Viyana Nekahethânesi'ndeki Askerlerimize", Harb Mecmuası, Sayı: 25-26, s. 407-409.
58. Ulu, Cafer (2012) "Çanakkale Muharebeleri Sırasında Basının Propaganda Aracı Olarak Kullanılması: Harp Mecmuası Örneği", Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Sayı: 12, s. 61-83.
59. Yeğen, Cebrail (1999) "Harp Mecmuasında Yayınlanan Edebi Metinler." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
60. Yıldız, Sevinç (2010) "Celal Sahir Erozan'ın Dergiciliği ve Kitap Dergileri I-VIII Üzerine Bir İnceleme." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
61. Yusuf Ziyâ (1332) "Dobruca'daki Türk Askerine", Harb Mecmuası, Sayı: 13, s. 195.
62. Ziyâ Gök Alp (1331) "Altın Işık- 1 Savaş", Harb Mecmuası, Sayı: 1, s. 9, 11, 14.
63. Ziyâ Gök Alp (1332) "Galiçya Yolunda", Harb Mecmuası, Sayı: 11, s. 164.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(39)

Dr. Doruk Görkem ÖZKAN[197]; Arş. Gör. Abdullah ÇİĞDEM[198]

KENTSEL AÇIK MEKAN ÇEVRESEL ÖZELLİKLERİNİN KULLANICI MEMNUNİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TRABZON YÜZÜNCÜ YIL PARKI ÖRNEĞİ

THE EFFECTS OF URBAN OPEN SPACE ENVIRONMENTAL FEATURES ON USER SATISFACTION: TRABZON 100.YIL PARK SAMPLE

ÖZ

Çevrenin insan davranışları üzerindeki etkisini inceleyen çevresel psikoloji literatüründe çevre oldukça önemli rol oynamaktadır. İnsan davranışları, onların ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılayan fiziksel ve sosyal çevrelerde oluşmaktadır. Bu nedenle çevresel psikolojisinin fiziksel çevreyle olduğu kadar sosyal çevre ile de ilişkili olduğu bilinmektedir. Aynı şekilde açık mekanların sunduğu fiziksel ve sosyal özellikler sonucunda bazı mekanlar kullanıcılar tarafından yoğun olarak kullanılırken bazı mekanlar kullanılmayan boş alanlara dönüşmektedir. Bu sorun üzerine, açık mekanların sunduğu çevresel özelliklerin neler olması gerektiği, bu özelliklerin başarısının kullanıcı memnuniyeti üzerindeki etkilerini araştırmak amaçlanmıştır.

Araştırma alanı olarak, Trabzon ili merkez sınırları içerisinde çeşitli çevresel özelliklere sahip 100.Yıl Parkı seçilmiştir. Araştırma yöntemi anketlerden oluşmaktadır. Çalışmanın sonucunda çevresel özelliklerin başarısının kullanıcı memnuniyet duygusunu arttığı ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kentsel açık mekan, çevresel özellikler, kullanıcı memnuniyeti.

ABSTRACT

The environment plays a very important role in the environmental psychology literature which perceives the effects of human behavior on the environment. Human behaviors occur in physical and social environments that meet their needs and requirement. For this reason, it is known that environmental psychology is related to the social environment as well as to the physical environment. In the same way, as a result of the physical and social characteristics provided by the open spaces, some spaces are used intensely by the users and some spaces are converted into empty spaces. On this question, it is aimed to investigate the environmental characteristics of open spaces and the effects of their success on user satisfaction.

As a research area, 100.Yıl Park with various environmental features within the borders of Trabzon province center was selected. The research method consists of questionnaires. As a result of the study, it has been revealed that the success of the environmental features increases the user satisfaction.

Keywords: *Urban open space, physical features, user needs.*

[197] **Dr. Doruk Görkem ÖZKAN; Karadeniz Teknik Üniversitesi; Peyzaj Mimarlığı Bölümü, dorukgorkemozkan@gmail.com; Trabzon/TÜRKİYE.**
[198] **Arş. Gör. Abdullah ÇİĞDEM; Karadeniz Teknik Üniversitesi; Peyzaj Mimarlığı Bölümü, abdullahcigdem@ktu.edu.tr; Trabzon/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.GİRİŞ

İnsan-çevre etkileşiminin hangi temellere dayandığını, nasıl oluştuğunu, çevrenin sunduğu özelliklerin nasıl algılandığını ve insanların bu özellikleri nasıl değerlendirdiklerini sorgulayan çevre psikolojisi, yanıt aradığı bu soruların fiziksel çevrenin sosyal özellikleri ile de ilişkili olduğunu fark etmiştir. İnsan davranışları, onların ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılayan belirli bir fiziksel ve sosyal çevrede oluşmaktadır.

İnsanın ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda biçimlenen fiziksel çevrenin oluşumunda, öncelikle insanın ve davranışının temel yapısını irdelemek gerekmektedir. İnsan gereksinimlerini karşılamak amacıyla davranışta bulunur. Davranış bilimi, çevreden etkilenen insanın davranışlarındaki farklılıkları ölçmeye veya davranışlar sonucu ortaya çıkacak yeni gereksinimlere göre çevrenin özelliklerini değiştirmeye yönelik, insan davranışları ile çevre değişkenleri arasındaki etkileşimi inceler. Ve böylece bu sistem içinde oluşabilecek sorunlara açıklık getirmeye çalışır (Lang, 1987). İnsan, çevreyle karşılaştığında, ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda çevresini değerlendirir. Çevrenin barındırdığı özellikler, insanın ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılayacak nitelikte ise bireyde memnuniyet duygusu oluşur (Canter ve Rees, 1982). Memnuniyet düzeyinde çevreyle kurulan ilişki sonucu birey bulunduğu çevreyi kullanır.□□Fakat çevreyle insan etkileşimi kabul edilir bir noktanın altına düştüğünde ise memnuniyetsizlik oluşur. Bunun sonucunda birey negatif etkiyle, çevresini değiştirir. Bu durumda çevre ile davranış arasında kabul edilir bir duruma gelmek için bir uyumun sağlanması gerekmektedir (Lang, 1994). İnsanın çevresi ile uyum sağlaması sonucunda da yararsal ilişkiler doyuma ulaşırken, çevresinin de olumlu yönde yenilenmesi ile olanaklıdır (Özbilen, 1983).

İnsan ve çevresi arasında kurulan ilişkiyi daha iyi anlamak amacıyla öncelikle çevre tanımı ve çevre kavramının ele alınış şekillerinin (çevre – mekan – yer) açıklanması gereklidir. Çevre kelimesi oldukça sık kullanılan fakat farklı disiplinlerde farklı anlamları barındıran bir kelimedir. Coğrafyacı için yer şekillerini, psikolog için bireyin çevresindeki insanlarla ilişkilerini ve kişiliğini, sosyolog için sosyal hayat ve sosyal süreçleri tanımlar. Peyzaj mimarları için ise açık mekanları çağrıştırır. Çevresel psikolojinin öncülerinden Barker (1968), çevreyi; bireylerin dışında; fakat kişinin anlamlı bütünler oluşturan, davranışlarıyla iç içe geçmiş ve bu davranışlara şekil veren bir bütün olarak tanımlamıştır. Ittelson (1973) bir başka tanımında çevrenin farklı nitelikleri ile insanları etkileyen, farklı aktivitelere ortam yaratan, farklı olanaklar sunarak sosyal grupları bütünleştiren ve içerdiği öğelerin karşılıklı etkileşebildiği ekolojik bir sistem olduğunu savunur.

Mimarlık literatüründe "mekan", "insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerin sürdürmesine elverişli olan boşluk, boşun" olarak tanımlanmaktadır. Tim Cresswell (2004)' e göre yer " insanların ilişki kurdukları, değdikleri, bağlandıkları mekanlardır; anlamlı konumlardır". Yer kavramı bu tanımda mekanla ve konumla ilişkili olarak tanımlanmıştır. Cresswell'e göre mekan yerden farklı olarak anlamı olmayan bir alandır. İnsanlar mekanla ilişki kurduklarında ve bir anlam yüklediklerinde mekan bir yer haline gelir. Canter (1977), bir yerin çevresel veya mimari bir nesne olarak değerlendirilmesi konusunda yalnızca soyut bir kavram veya bağımsız bir bağlam olarak değil, aynı zamanda bir kullanım ve deneyim olarak da değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Kentsel açık mekanlarının sunduğu fiziksel ve sosyal özelliklerin kullanıcıların deneyimi sonucunda memnuniyet ve memnuniyetsizlikleri üzerindeki etkilerini araştırmayı hedefleyen bu çalışma bağlamında, çalışmanın bundan sonraki bölümünde, araştırmanın temel ilgi alanı olan kentsel açık mekanlar tanımlanacaktır.

Kentsel açık mekanlar ve kullanıcıları arasındaki etkileşim sistemi kullanıcıların ihtiyaçları ve çevrenin sunduğu özellikler kapsamında gerçekleşir. Özetle kullanıcıların çeşitli ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda davranışlarını gerçekleştirdiği kentsel açık mekanlar, insanların birey ya da grup aktiviteleri için gittikleri, ihtiyaçlarına yönelik olarak eylemde bulundukları, eylem yapmalarına olanak sağlayacak donatıların bulunduğu mekanlar olmalıdır (Özkan, 2017). Buradan da anlaşıldığı kentsel açık mekanlar, farklı kullanıcıların bir arada bulunabildiği ve birbiriyle etkileşim içinde olduğu yani sosyalleşmenin olduğu mekanlar olmalıdır (Carr,1992).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kentsel açık mekanlar, günlük yaşantı içerisinde fiziksel veya sosyal hiçbir engel olmadan kentin tüm kullanıcılarına hizmet eden alanlardır. İnsanlar bu açık mekânlara bir takım fiziksel ve sosyal özellikler nedeniyle yönlenmektedirler. Bu nedenle bu mekânlar tasarlanırken fiziksel ve sosyal çevre tüm kullanıcılar için düşünülmelidir.

Başarılı açık mekanların oluşturulması, kullanıcı ihtiyaç ve gereksinimlerinin karşılanmasına bağlıdır (Whyte,1980;2012; Francis, 1987; 2003). Bu nedenle açık mekanlar oluşturulurken öncelikle kullanıcı ihtiyaç ve gereksinimlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Tüm bu tanımlardan da anlaşıldığı gibi, açık mekan kavramı, mekanın fiziksel özelliklerine ve fiziksel özelliklerinin sağladığı sosyal ve davranış özelliklerine işaret etmektedir. Bu çalışma insan çevre etkileşimi kapsamında kentsel açık mekanların sağladığı fiziksel ve sosyal özelliklerin, kullanıcı ihtiyaçları kapsamında değerlendirerek kullanıcı memnuniyeti ile ilişkisini araştırmayı hedeflemektedir. Bu nedenle araştırmanın bundan sonraki kısmında öncelikle kullanıcı ihtiyaçları ve mekanların sağlaması gereken fiziksel ve sosyal özelliklerin neler olduğunun açıklanması gerekmektedir.

Kullanıcı ihtiyaçları göz önüne alınarak tasarlanmış kentsel açık mekanların sunduğu fiziksel ve sosyal özellikler kullanıcıların çevreyle olan ilişkilerini etkileyen önemli bir etkendir. İnsan ihtiyaçlarının çeşitliliğine rağmen geçmişte farklı zamanlarda yapılan farklı sınıflandırmalar mevcuttur. Kentsel açık mekanların, insanlara ne olanaklar sunması gerektiği konusunda çevresel tasarımcılar tarafından kullanılan bu farklı sınıflandırmaların temelini Maslow (1954)' un insan ihtiyaçları hiyerarşisi oluşturmaktadır.

Son zamanlarda açık mekanlara yönelik yapılan çalışmalar, yalnızca mekanı değil yaşamı da içine alacak biçimde genişlemiştir. Bu yönde yapılan çalışmalar, açık mekanları "yer" olgusu içinde incelemektedir. Bu çalışmalara örnek teşkil eden PPS (Project for Public Spaces - Kamusal Mekanlar İçin Projeler) açık mekanları "yer" bağlamında inceleyerek bu kapsamda ölçütler geliştirmektedir. William H. Whyte'nin kurucusu olduğu PPS, 1975 yılında kurulmuş ve bugüne kadar 2000'den fazla mekanı inceleyerek yaşayan, başarılı mekanlar için kriterler oluşturmuştur. Çeşitli ülkelerde değerlendirdikleri kamusal mekan projeleri ile ortaya koydukları başarılı kentsel mekan özelliklerini "konfor ve kimlik", "erişim ve bağlantı", "kullanım ve aktivite" ile "sosyalleşme" kapsamında dört ana işlev altında toplamıştırlar. Bu çalışma kapsamında da Trabzon Yüzüncü Yıl Parkı kentsel açık mekan çevresel özellikleri değerlendirilirken bu sınıflandırmadan yararlanılmıştır.

Bu araştırmada amaç, Trabzon ili kent içi rekreasyon alanlarından Yüzüncü Yıl Parkı çevresel özelliklerinin kullanıcılar tarafından değerlendirilmesi ve kullanıcı memnuniyet ve memnuniyetsizlik düzeylerinin incelenmesidir. Bu çerçevede araştırmanın iki ana sorusu bulunmaktadır:

- Yüzüncü Yıl Parkının sunduğu çevresel özellikler hangi alt boyutlar ile açıklanmaktadır?
- Çevresel özellik alt boyutlarından hangisi veya hangilerinin kullanıcı memnuniyet ve memnuniyetsizliklerini belirlemede anlamlı bir etkisi vardır?

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma Trabzon ili merkez sınırları içerisinde yer alan Yüzüncü Yıl Parkında gerçekleştirilmiştir (Şekil 1).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

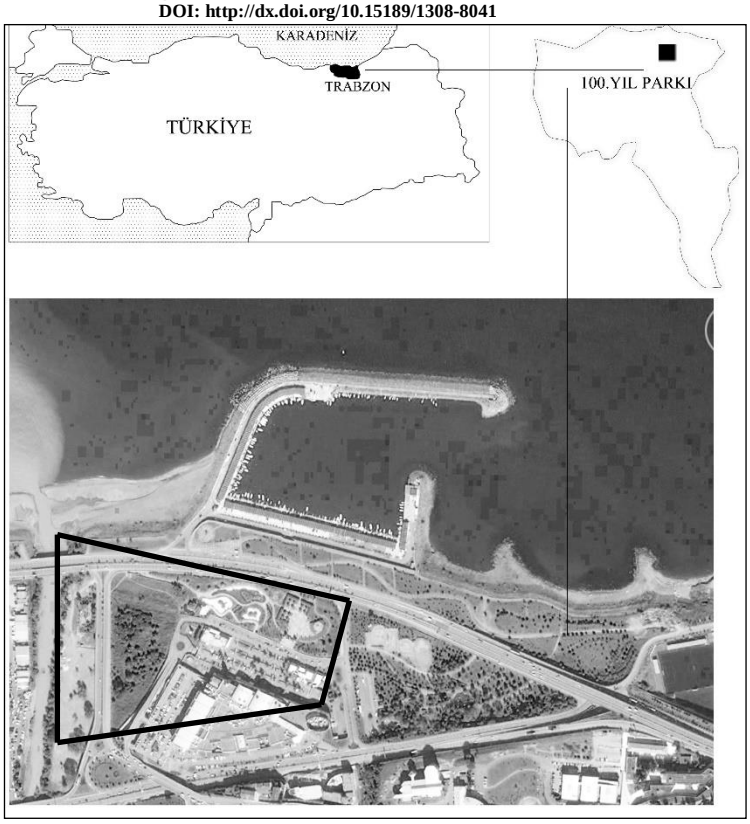

Şekil 1. Çalışma alanının konumu

Anket çalışması, rekreasyon alanı kullanıcıları arasından rastgele seçilen 120 kişi ile farklı günlerde gerçekleştirilmiştir. Mekanların kullanıcı deneyimlerini ölçmek için kullanılan bir ölçüm tekniği olan Likert tutum skalası tekniğiyle elde edilen yanıtların veriye dönüştürülmesi gerçekleştirilmiştir. Bu verilerin değerlendirilip istatistiki analizlerini gerçekleştirmek için özellikle sosyal bilimler alanında yaygın olarak kullanılan SPSS 24.0 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılmıştır.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda konuyla ilgili literatür taranarak (PPS,2000; Yüksel vd., 2010) oluşturulan veri toplama aracı üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde demografik özelliklere, ikinci bölümde çevresel özelliklere, üçüncü bölümde ise kullanıcı memnuniyet düzeylerine ilişkin verilerin toplanması amaçlanmıştır. Veri toplama aracının ikinci bölümü çevresel özelliklerin değerlendirilmesini içeren ölçekte 5'li likert tipi ölçek uygulanmış ve 16 ifadeden (PPS,2000) oluşmaktadır. Kullanıcı memnuniyet değerlendirmesi ölçeği olan üçüncü bölümde de 5'li likert tipi ölçek kullanılmış ve 3 ifadeden (Yüksel vd.,2010) oluşmaktadır.

Kentsel açık mekanların çevresel özelliklerini değerlendirmek için hazırlanan sorulara faktör analizleri uygulanmıştır. Elde edilen faktörler ile kullanıcı memnuniyeti arasındaki ilişki korelasyon ve çoklu doğrusal regresyon analizleri ile açıklanacaktır. Veri analizlerinin en önemli amacı, birçok çevresel değişkenin (bağımsız değişken), memnuniyet (bağımlı değişken) ile arasındaki ilişkiyi açıklamak ve memnuniyeti belirleyen faktörleri ortaya koymaktır.

3. BULGULAR

Bu bölüm, Trabzon ili merkez sınırları içerisinde yer alan 100.Yıl Parkındaki 120 kullanıcıya uygulanmış olan anket formunun çözümlenmesini içermektedir. Çevresel özelliklere ait veriler tüm analizlerde bağımsız değişken olarak kabul edilmiş, kullanıcı memnuniyetine ait veriler ise bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir.

3.1. Alanın Kullanıcı Profili ve Alan Kullanımına İlişkin Bulgular

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

100.Yıl Parkında ankete katılanların 56'si kadın, 64'i erkek olduğu saptanmıştır. Kullanıcılarının ağırlıklı olarak 25-34 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Açık mekanların kullanım sıklıklarını incelediğimizde, kullanıcılarının ağırlıklı olarak hafta sonu ziyaret ettikleri görülmektedir. Son olarak kullanım sürelerini incelediğimizde kullanıcıların ağırlıklı olarak 2-3 saat zaman geçirdikleri Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 4. Sosyodemografik ve kullanım karakterine ilişkin bulgular

Değişkenler	Kategori	Frekans	%
Cinsiyet (n=120)	Kadın	56	56,6
	Erkek	64	43,4
Yaş	18–24	19	15,8
	25–34	39	32,5
	35–44	26	21,6
	45–54	21	17,5
	55–64	9	7,5
	65 üstü	6	5,0
Kullanım sıklığı	Hergün	17	14,1
	Her haftasonu	41	34,2
	Haftada birkaç kez	25	20,8
	Ayda birkaç kez	29	24,2
	Yılda birkaç kez	8	6,7
Kullanım süresi	Yarım saatten az	11	9,2
	Yarım saat	21	17,5
	1-2 saat	29	24,2
	2-3 saat	33	27,5
	3 saatten fazla	26	21,6

3.2. Çevresel Özelliklere İlişkin Bulgular

Kullanıcıların 100.Yıl Parkının sunduğu çeversel özellikleri değerlendirebilmeleri amacıyla, kullanıcılara literatür taraması sonucu oluşturulan çevresel özellikler değerlendirme ölçeği (16 ifade) sunulmuştur. Bu ölçeğin aldığı değerler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. 100. Yıl Parkı Çevresel Özelliklerin Ortalama Değerleri

Çevresel Özellikler	*X*	S.S.	Varyans	Çarpıklık	Basıklık
1.Genel çekicilik	3,41	1,081	1,168	-,592	-,101
2.Güven duygusu	3,39	1,102	1,215	-,562	-,149

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3.Temizlik/Bakım kalitesi	3,45	,942	,888	-,772	-,561
4.Oturma birimlerinin konforu	3,43	1,076	1,157	-,651	-,041
5.Uzaktan görünürlük	4,12	,945	,894	-1,208	1,045
6.Mekana yürümede kolaylık	3,85	1,042	1,087	-,826	,073
7.Toplu taşıma erişimi	3,96	1,048	1,099	-1,073	,856
8.Bilgi/tabelanın belirginliği	3,86	1,147	1,316	-,838	-,157
9.Mağaza/servislerin karışımı	3,71	1,118	1,250	-,830	,087
10.Topluluk etkinliklerinin sıklığı	3,88	1,086	1,180	-1,045	,489
11.Alanın genel yoğunluğu	3,56	1,242	1,543	-,577	-,630
12.Canlılık	3,41	,948	1,092	-543	-,314
13.Gruptaki kişi sayısı	4,29	1,045	,643	-,494	1,312
14.Gönüllülüğün kanıtı	4,25	,802	1,006	-1,281	1,107
15.Gurur duygusu ve sahiplik	3,95	1,003	,766	-,610	-,284
16.Çocukların ve yaşlıların varlığı	4,30	,875	1,168	-1,392	1,127

Tablo 1'de görüldüğü gibi, açık mekan çevresel özelliklerini ortaya koymak amacıyla kullanıcılar tarafından değerlendirilen her değişkenin ortalama, standart sapma, varyans ve çarpıklık – basıklık değerleri ortaya koyulmuştur. Değerleri incelediğimizde verilerimizin normal dağıldığını ve bundan sonraki analizlerimizde parametrik testleri kullanabileceğimizi söyleyebiliriz. Parametrik testler, birçok bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerindeki etkisinin incelenmesine yardımcı olmaları yanında, birbirleri ile olan etkileşimlerinin değerlendirilmesinde de yardımcı olurlar.

100.Yıl Parkının tüm çevresel özelliklerini bir arada değerlendirdiğimizde, ortalama değer (3,80) olduğu ortaya koyulmuştur. Verilerin toplanmasından sonra çevresel özellikler ölçeğinin faktör yapısının belirlenmesinde öncelikle açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Açımlayıcı faktör analizi için SPSS 24.0 programı kullanılmıştır ve faktör analizine uygunluğu gösteren çeşitli güvenirlik testleri ile birlikte ölçekler oluşturulmuştur (Tablo 3). Analizde varimax rotasyonlu temel bileşenler analizi uygulanmış, sonucu 0,40'dan düşük faktör yükleri gizlenmiş ve 5 defa tekrarlanma gerçekleştirilmiştir. Son olarak 16 maddelik çevresel değişkenler ölçeği 15 maddeye düşmüş ve bunlarında 4 faktörde toplandığı görülmüştür. Bu faktörler toplam varyansın %66,592'ini temsil etmektedir. Bu ölçeğin faktör analizine uygunluğunun tespiti için Kaiser Meyer Olkin (KMO) değeri 0,783 olarak tespit edilmiştir.

Analiz sonucunda birinci faktör **"sosyalleşme"** olarak isimlendirilmiştir. Bu faktör tek başına toplam varyansın %21,571'ini oluşturmakta ve 3 ifadeden oluşmaktadır. Sosyalleşme boyutu analizde en yüksek güvenirlik değerine (α=0,874) sahip faktördür. İkinci faktör **"kullanım ve aktivite"** olarak isimlendirilmiştir. Bu faktör toplam varyansın %18,536'lık kısmını oluşturmakta ve 4 ifadeden oluşmaktadır. Üçüncü faktör

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"konfor ve kimlik" olarak isimlendirilmiştir. Bu faktör toplam varyansın %16,083'lük kısmını oluşturmakta ve 4 ifadeden oluşmaktadır. Son faktör olan "erişim ve bağlantı" faktörü ise toplam varyansın %10,408'lik kısmını oluşturmakta ve 4 ifadeden oluşmaktadır.

Tablo 3. Çevresel Özelliklere Ait Faktör Yapısı

Faktörler	**Faktör Yükü**	**Açıklanan Varyans %**	**Cronbach's Alpha**
Sosyalleşme		21,571	,874
13.Gruptaki kişi sayısı	,924		
16.Çocukların ve yaşlıların varlığı	,907		
15.Gurur duygusu ve sahiplik	,819		
Kullanım ve Aktivite		18,536	,820
11.Alanın genel yoğunluğu	,901		
12.Canlılık	,857		
10.Topluluk etkinliklerinin sıklığı	,749		
9.Mağaza/servislerin karışımı	,739		
Konfor ve Kimlik		16,083	,776
3.Temizlik/Bakım kalitesi	,882		
2.Güven duygusu	,784		
4.Oturma birimlerinin konforu	,741		
1.Genel çekicilik	,679		
Erişim ve Bağlantı		10,408	,773
5.Uzaktan görünürlük	,745		
7.Toplu taşıma erişimi	,740		
6.Mekana yürümede kolaylık	,729		

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

8.Bilgi/tabelanın belirginliği	,67	
	2	
Toplam Varyans (%)		66,592

KMO:0,783
Temel Bileşen Analizi - Varimax Döndürme

3.3. Kullanıcı Memnuniyetine İlişkin Bulgular

Anketin ikinci bölümü, konumun sunduğu çevresel özelliklerin kullanıcı ihtiyaçları ile örtüşmesi veya örtüşmemesi sonucu kullanıcı memnuniyet düzeylerinin ortaya koyulmasına yöneliktir. Kullanıcıların memnuniyet düzeylerine ilişkin ortalama değerler ve faktör analizi sonuçları tabla 4'de sunulmuştur. Analiz sonucunda tek faktör **"memnuniyet"** olarak isimlendirilmiştir. Bu faktör 3 ifadeyle %77,162 varyansa sahiptir.

Tablo 4. Çevresel Özelliklere Ait Ortalama Değerler ve Faktör Yapısı

Faktörler	***X***	**Faktör Yükü**	**Açıklanan Varyans %**	**Cronbach's Alpha**
Memnuniyet			77,162	,811
1.Bu parkı ziyaret etmeyi seçtiğimde doğru karar verdiğimi düşünüyorum	4,08	,763		
2. Genel olarak bu parkı ziyaret etme kararımdan memnunum	3,87	,706		
3. Bu parkı ziyaret etme kararımdan dolayı mutluyum.	3,75	,623		

KMO:0,714
Temel Bileşen Analizi - Varimax Döndürme

3.3. Çevresel Özellikler ve Kullanıcı Memnuniyeti İlişkisine Yönelik Bulgular

Çevresel özelliğin alt boyutları olan konfor ve kimlik, erişim ve bağlantı, kullanım ve aktivite ve sosyalleşme boyutlarının kullanıcı memnuniyeti ile olan ilişkilerini belirlemek amacıyla korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir (Tablo 5). Korelasyon analizinin sonuçlarına göre Konfor ve kimlik faktörü ile memnuniyet arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır (r= .571**; p=.000). Erişim ve bağlantı faktörü ile memnuniyet arasında anlamlı ve pozitif ilişki vardır ve bu ilişki düzeyi orta düzeydedir (r=,487**; p=,000). Bir diğer faktör olan kullanım ve aktivite faktörü ile memnuniyet arasında da anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır ve bu ilişki düzeyi yüksek düzeydedir (r=.644**; p=.000). Sosyalleşme faktörü ile memnuniyet arasında ise anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır ve bu ilişki de yüksek düzeydedir (r=.721; p=.000).

Tablo 5. Sosyodemografik, alan kullanım ve çevresel özellikler ile kullanıcı memnuniyeti arasındaki korelasyon katsayıları

Değişkenler	Memnuniyet
Konfor ve Kimlik	.571**
Erişim ve Bağlantı	.487**
Kullanım ve Aktivite	.644**
Sosyalleşme	.721**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Cinsiyet	.020
Yaş	.072
Kullanım sıklığı	.312**
Kullanım süresi	.364**

*p<.05, **p<.01

Kullanıcı memnuniyetini yordayan faktörleri belirlemek için ise regresyon analizi gerçekleştirilmiştir (Tablo 6). Regresyon analizi sonucunda, memnuniyet ile ilişkili olan kullanım sıklığı ve kullanım süresi değişkenlerinin modele eklenemediği görülmüştür. Tablo 6'da, çevresel faktörlerin tamamının memnuniyeti yordadığı görülmektedir. Değerler kademeli bir artış göstererek 4. ve son adımda R^2 değeri 0,560 olarak hesaplanmıştır. Analiz doğrusal modele uygundur ($F_{(4-115)}$ = 36,665; p=0.000) ve oto korelasyon yoktur. Bu durumda çevresel faktörlerin kullanıcı memnuniyeti üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu istatistiksel açıdan ortaya koyulmuştur.

Tablo 6. Kullanıcı Memnuniyetine Etki Eden Çevresel Faktörleri Belirlemeye Yönelik Regresyon Analizi

Değişkenler	**B**	**Std.**	***β* (Beta)**	**t**	**p**
Sabit Sayı	2,406	,263		9,13	,0
Sociability	,523	,049	,668	10,6	,0
Uses and Activities	.156	,051	,259	3,37	,0
Comfort and Identity	.131	,039	,249	3,02	,0
Access and Image	.128	,051	,219	2,24	.0

R=.749; R^2=.560; Düzeltilmiş R^2=,545; Model $F_{(4-115)}$ = 36,665; p<0,01

Sonuç olarak araştırma kapsamında kentsel açık mekanların çevresel özellikleri, kullanıcı memnuniyet düzeyleri ve tüm bunların bir arada değerlendirilmesine ilişkin bulgular ortaya koyulmuştur. Bütün bu bulgular araştırmanın "kullanıcıların ihtiyaç ve gereksinimlerinin karşılandığı başarılı kentsel açık mekanların sunduğu çevresel özelliklerin başarısı arttıkça kullanıcı memnuniyet değerinin artması beklenir" varsayımını destekler niteliktedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, kullanıcı ihtiyaçları göz önüne alınarak, yerin kullanıcılara sunması gereken çevresel özelliklerin neler olması gerektiği ve bu özelliklerin kullanıcı memnuniyetine olan etkilerini araştırmak amaçlanmıştır. Bu nedenle, çeşitli çevresel özelliklere sahip kent merkezindeki açık mekan çalışma alanı olarak seçilmiştir. Açık mekanlarda kullanıcı memnuniyeti üzerine yoğunlaşan çalışmalar, ya fiziksel özelliklerin, ya da sosyal özelliklerin memnuniyet üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çevrenin sunduğu fiziksel ve sosyal özelliklerin bir arada memnuniyete etkisini inceleyen çalışmalar oldukça azdır. Bu çalışmada memnuniyet üzerinde özellikle çevresel değişkenlerin etkisini araştırmak amaçlanmıştır.

Birinci aşamada kullanıcıların açık mekan ihtiyaçları, açık mekanların sunması gereken başarı kriterleri ve kullanıcı memnuniyetini etkileyen çevresel göstergeleri inceleyen çalışmalar değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda ortaya koyulan çevre değerlendirme ölçeğinin, yüksek güvenirlik düzeyine sahip dört boyutlu yapı olduğu ortaya koyulmuştur. Böylelikle bu çevresel alt boyutların, kullanıcı memnuniyeti üzerindeki etkilerinin araştırılmasına olanak sağlamıştır.

İkinci aşamada kullanıcı memnuniyeti üzerine yapılan çalışmalar değerlendirilerek, literatürde kabul görmüş yüksek güvenirlik düzeyine sahip memnuniyet ölçeği kullanılmış ve bu ölçek diğer aşamalardan elde edilen verilerle karşılaştırılma yapılmasına olanak sağlamıştır.

Son aşamada ise tüm aşamalardan elde edilen, sosyo-demografik özellikler, mekan kullanım özellikleri, çevresel özellikler ve kullanıcı memnuniyeti arasındaki ilişkiler ve memnuniyeti açıklayan değişkenler ortaya koyulmuştur.

Araştırma sonuçlarını çevresel özelliklere ait faktörlerin aldıkları değerler açısından incelediğimizde bu sıralamanın yüksekten düşüğe doğru Sosyalleşme, Kullanım ve Aktivite, Konfor ve Kimlik, Erişim ve Bağlantı şeklinde olduğu ortaya koyulmuştur. Çevresel özelliklere ait oluşan bu dört faktörlü yapı Project for Public Spaces (PPS,2000) in, başarılı açık mekanların sunması gereken özellikler ile örtüştüğü görülmektedir. Çevresel faktörlerin tamamının kullanıcı memnuniyeti üzerinde olumlu ve pozitif etkisinin olduğu ortaya koyulmuştur.

Yapılan analizler sonucunda kullanıcı memnuniyetinin oldukça yüksek bir kısmı yerin sunduğu sosyal özellikler ile açıklanabilirken, konfor ve kimlik ile erişim ve bağlantı gibi fiziksel özelliklerin kullanıcı memnuniyeti üzerindeki etkisi oldukça azdır. Bir diğer ifadeyle araştırmada incelenen 100.Yıl parkında yerin sosyal özelliklerinin başarısı, kullanıcıların o mekandan duydukları memnuniyet hissin üzerinde daha etkili olmuştur.

İnsanların gereksinimlerinin çeşitliliği ve çevresel özelliklerin zenginliği düşünüldüğünde, bu çalışma kapsamında kullanıcı memnuniyetini etkileyen tüm çevresel değişkenlerin ortaya koyulduğu iddia edilemez. Bu boyutuyla, çalışmanın eksik yönlerinin olduğu bir gerçektir. Bu eksikliklere bağlı olarak araştırmanın ileriki aşamalarına ilişkin şu önerilerde bulunulabilir. Yerin sunduğu farklı çevresel özellikler ve başarı düzeyleri ortaya koyan başka kentsel açık mekanlar bir arada incelenmeli, sonuçların bu çalışma ile örtüşmeleri kontrol edilmelidir. Bu çalışma kapsamında kullanıcı memnuniyetini etkileyen en önemli çevresel faktörün sosyalleşme faktörü olduğu düşünülürse, kentsel açık mekanlarda sosyal etkileşimi arttıracak mekânsal örgütlenmelerin ne olması gerektiği daha detaylı olarak incelenebilir.

KAYNAKÇA

1. Barker, R. G. (1968). “Ecological Psychology: Concepts and Methods For Studying The Environment of Human Behavior”. Stanford University Press.
2. Canter, D. (1977). “The Psychology of Place” (London).
3. Canter, D. & Rees, K. (1982). “A Multivariate Model Of Housing Satisfaction”. International Review Of Applied Psychology, 31,185-207.
4. Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., & Stone, A. M. (1992). “Needs In Public Space”. na.
5. Cresswell, T. (2014). “Place: An Introduction”. John Wiley & Sons.
6. Francis, M. (1987). “Urban Open Spaces”. Advances in Environment, Behavior, and Design, 1, 7.
7. Francis, M. (2003). “Urban Open Space: Designing For User Needs”. Island Press.
8. Ittelson, W. H. (1973). “Environment and Cognition”. Seminar Press.
9. Lang, J. T. (1987). “Creating Architectural Theory: The Role Of The Behavioral Sciences In Environmental Design” (p. 205). New York: Van Nostrand Reinhold.
10. Lang, J. (1994). “Urban Design: The American Experience”. John Wiley & Sons.
11. Maslow, A. H. (1954). “Personality And Motivation”. Harlow, England: Longman, 1, 987.
12. Özbilen, A. (1983). “Meryemana (Sümela) Kırsal Yöresinde (Çevre Tasarımı için Kullanıcıya Referans Olan) Yapay-Doğal İmgelem Öğelerinin Araştırılması”, Basılmış Doktora Tezi, KTÜ Fen Blimleri Enstitüsü, KTÜ Basımevi Trabzon.
13. Project for Public Spaces (Ed.). (2000). “How To Turn a Place Around: A Handbook For Creating Successful Public Spaces”. Project For Public Spaces Incorporated.
14. Cor, I. S. (2016). IBM SPSS Statistics For Windows, version 24.0. Armonk (NY): IBM Corp.
15. Whyte, W. H. (1980). “The Social Life Of Small Urban Spaces”.
16. Whyte, W. H. (2012). “City: Rediscovering the center”. University of Pennsylvania Press.
17. Yuksel, A., Yuksel, F., & Bilim, Y. (2010). “Destination Attachment: Effects On Customer Satisfaction And Cognitive, Affective And Conative Loyalty”. Tourism Management, 31(2), 274–284.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(40)

Okt. Murat Kamil İNANICI[199]; Prof. Dr. Turan SAĞER[200]

ERZURUM YÖRESİNE AİT SÖZSÜZ ESERLERİN EZGİ ANALİZİ

MELODY ANALYSIS OF NON-VERBAL WORKS OF ERZURUM PROVINCE

ÖZ

Bu çalışmada, TRT repertuarında yer alan Erzurum yöresine ait otuz dört sözsüz eser, perde kullanım sıklıkları ve süre değerleri, dizi ve ses sahası açısından incelenmiştir. Çalışma, Erzurum yöresine ait otuz dört sözsüz eserde kullanılan perdelerin kullanım ve süre sıklıklarının hesaplanmasına dayanmaktadır. İncelenen eserlerin istatistiksel bulguları tablo ve grafiklerle gösterilmiştir.

Bu inceleme yönteminin, Erzurum yöresine ait sözsüz eserlerin incelenmesine yönelik ilk kez kullanılıyor olması ve elde edilen sayısal verilere dayalı tespitlerin, halk müziğinin diğer biçimlerinin (ritimli sözlü eserler, ritimsiz sözsüz eserler) incelenmesinde de kullanılabilecek olması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: müzik, halk müziği, halk oyunları müziği.

ABSTRACT

In the scope of the present study, thirty-four non-verbal works belonging to Erzurum province from TRT repertoire were evaluated taking the frequencies of curtain use, and their duration values, series and sound field into consideration.

The study is based on the calculation of the use and duration frequency curtains employed in thirty-four non-verbal works in Erzurum province. Statistical findings of the works evaluated are shown in tables and graphs. It is thought that this evaluation method may be important since it is used for the first time to examine the non-verbal works of Erzurum province and the detections based on the numerical data obtained can be used in the examination of other forms of folk music (rhythmic verbal works, rhythmless non-verbal works).

Keywords: *music, folk music, folkloric game music.*

[199] **Okutman; Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Müzik Eğitimi A.B.D., muratkamilinanici@hotmail.com; Erzurum/TÜRKİYE.**

[200] **Prof. Dr.; Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat Tasarım Fakültesi, Müzik ve Sahne Sanatları Bölümü, tsager@yildiz.edu.tr; İstanbul/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Türk Müziğinin iki önemli bileşeni olan Geleneksel Türk Halk Müziği (GTHM) ve Geleneksel Türk Sanat Müziği (GTSM), temelde Farabi ve Safiyüddin Urmevî tarafından oluşturulmuş eşit olmayan on yedili perde sistemine dayalı müzikal yapılardır. Günümüzde GTHM on yedi perdeli sistemi kullanırken, GTSM yirmi dört perdeli (Arel-Ezgi-Uzdilek) sistemi kullanmaktadır.

Üretildikleri alanlara ve üretenlerin yaşam biçimine bağlı olarak, GTHM ve GTSM arasında, kullanılan çalgılardan ele aldıkları konulara kadar farklılık olmasına rağmen kullandıkları müzikal dizilerin ortak olduğu görülmektedir. GTSM'inde kullanılan diziler "makam" olarak tanımlanırken GTHM'inde kullanılan dizilere "ayak" denilmektedir.

"Makam Arapça kökenli bir kelime olup, kâma fiilinden gelmektedir. Kelime anlamı bakımından ayağın bastığı yer, pozisyon, durum, rütbe gibi mânâlara gelmektedir. Makam, önceleri bu mânâlara uygun olarak bir müzik parçasında, üzerlerinde diğerlerine göre daha uzun kalışlar yapılan perdeler için kullanılmıştır. Sonra daha karmaşık müzikal hususiyetleri ihtiva edecek şekilde anlam bakımından genişlemiştir." (Can, 1994; Aktaran; Sağer, 1998:3).

Makam, bir dizide durak ve güçlü arasındaki ilişkiyi belirtecek şekilde nağmeler meydana getirerek gezinmektir. Makamın en önemli perdeleri durak ve güçlü perdeleridir. Makamlar seyir bakımından çıkıcı, inici ve inici-çıkıcı olmak üzere üç şekilde kullanılmıştır (Özkan, 2000: 93).

M.Ekrem Karadeniz "Türk Musikîsinin Nazariye ve Esasları adlı eserinde ise "Türk Müziğinde belli aralıklarla birbirine uyan mülayim seslerden kurulu bir gam içerisinde özel bir seyir kuralı olan müzik cümlelerinin meydana getirdiği çeşniye makâm denir" biçiminde ifade etmiştir.

Rauf Yekta'ya göre makâm, bir oluş tarzıdır, kendisini teşkil eden çeşitli nisbetlerle ve aralıkların düzenlenmesiyle vasfını belli eden musikî skalasının hususi bir şeklidir.

Yılmaz Öztuna, makamı "bir durak ile bir güçlünün etrafında, onlara bağlı olarak bir araya gelmiş seslerin umumi heyeti" şeklinde tanımlamaktadır.

Bütün bu tanımlardan çıkan sonuca göre makam, iki temel sonuca dayanmaktadır.

- Bir takım seslerden oluşan belirli bir malzeme,
- Bu malzemenin işlendiğ belli bir seyir (akt. Sağer, 1998).

Makam terimi Türk Müziği ile uğraşanlar ve dinleyenler tarafından, kısacası toplumumuzda benimsenmiş ve bilinen bir olgudur. Bir İtalyan, İspanyol ve Portekizli bir müzisyene "MODO" bir Fransız'a "MODE" dendiği zaman veya Majör-Minör terimlerini kullandığınız zaman, bizdeki, basit makamları, "Tonalite" dediğinizde de şed makamları izah etmeniz az çok mümkün olacaktır (Emnalar, 1998:546).

Türk Halk Müziği'nde "ayak" kavramı ise çoğunlukla salt bir "ezgisel dizi" olarak kullanılırsa da ezgi dizisiyle birlikte "ağız" ve "tavır" öğelerinin de etkileyici olduğu "ezgisel yapı" olarak anlaşılmalıdır (Kaynar,1996: 97-98).

Özel bir kavram olan "ayak" kelimesi çeşitli yörelerde, değişik anlamlar için kullanılmaktadır. Bunun bir makam karşılığı olarak kullanıldığı durumlarda bile tamamen yöresel ve değişik makamlar için ifade edildiğini görmekteyiz. Örneğin, Kerem veya Müstezat ayağı dendiğinde, birçok makam ifade edilmeye çalışılmaktadır,

Ayrıca halk müziği repertuvarındaki bütün türkülerin makamsal yapılarını ayaklarla izah edebilecek terminolojide henüz oluşmuş değildir (Emnalar, 1998:546). Bu yüzden bu çalışmada incelenen eserlerin ses dizileri makam isimleri ile isimlendirilmiştir.

Alan yazın incelendiğinde eserlerin perde sıkılığı ve süre değerlerinin istatistiksel yöntemlerle belirlendiği çalışmalara rastlamak mümkündür. Sağer (1998) çalışmasında, Geleneksel Türk sanat müziğinin makamsal yapısını, yaygın olan 20 makam içerisinde yer alan 1000 eserin, ezgisel hareketleri, eserlerde kullanılan perdelerin diğer perdelere yapılması olası ezgisel hareketleri, frekansları ve süre değerlerinin hesaplanması üzerinden incelemiştir. İncelenen 20 makam hakkında sunulan bilgiler tamamen ölçümlerden elde edilen sayısal verilere dayandırılarak, bu makamların dizileri verilmiş, tablo ve grafiklerle görüntülenmiş ve her makama 5 adet örnek ezgi oluşturulmuştur. Yükrük (1998) araştırmasında H.F.Olson tarafından tek

sesli müziğe uygulanıp olumlu sonuçlar alınan müzikal analiz yöntemi olan ve Olson yöntemi olarak bilinen yöntemin, Türk halk ezgilerinin analizinde kullanılmasını ele almıştır. Araştırmada müziksel analizi yapılmak üzere, Aşık Veysel'in 6 türküsü seçilmiştir. Bu uygulama ile elde edilen sonuçlar istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Bu türkülerde birbirini takip eden ikili ve üçlü nota zincirleri belirlenmiş ve elde edilen bulgular çizelge halinde gösterilmiştir. Daha sonra, bu verilerden hareketle Aşık Veysel'in müzikal karakterine uygun yeni besteler oluşturulmuştur. Yener (2004), araştırmasında taksimin gerçekten doğaçlama mı olduğu yoksa bir takım kalıplaşmış ezgilere mi dayandığı sorusuna yanıt aramıştır. Bu sorunun yanıtı bulmak için, değişik icrâcıların çeşitli enstrümanlarla ve G.T.S.M. kuramında yer aldığı özellikler ile icra ettiği hicâz taksimler notaya alınmış, notaya alınan taksimlerin; dizi, perde, ses alanı, seyir ve kalıplaşmış ezgi analizleri bilgisayar istatistik programları ile yapılmıştır. Bu incelemeden elde edilen bulgular Geleneksel Türk Sanat Müziği'ndeki çeşitli Hicâz eserlerle karşılaştırılmış, bu karşılaştırma sonucuna göre taksimlerin, ezgisel hareketleri, kullanılan perdelerin kullanım sıklığı ve süre değerlerinin analizlerine dayandırılarak, taksimlerin büyük ölçüde kalıplaşmış ezgilere dayandığı sonucuna varılmıştır. Müezzinoğlu (2004) çalışmasında zeybeklerden elde edilen verilerin SQL sorgulama dili kullanılarak analiz edilmesi ve anlamlı istatistiksel sonuçlara varılmasını amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Türk Halk Müziği'nden 60 Anadolu Zeybeğini ve Kıbrıs Zeybeklerinden Sarhoş Zeybeğini, perdelerin kullanım sıklık ve süre değerleri, ses alanı, ezgisel hareketler, aralıkların kullanımı ve ritim analizleri olmak üzere beş basamakta incelenmiştir. Eski metotlarla yapılan analizlerin, büyük ölçüde kişisel duyumlara ve sübjektif kanaatlere bağlı olduğundan, kişiden kişiye farklılıklar gösterebilmekte ve çoğu zaman bilimsellikten uzak olmakta olduğu vurgulanarak, SQL sorgulama dili kullanılarak yapılan analizlerin sayısal verilere dayandığından sonuçların çok daha objektif ve bilimsel olmakta olduğu ve müziksel analizlerin yapılmasında kullanımının mümkün olduğu belirtilmiştir. Sümbüllü (2006) araştırmasında GTHM dizilerini adlandırmada kullanılan kavramın ne olması gerektiği problemini incelemiş, bu sorunun çözümünde, istatistiksel analizler ve bilgisayar teknolojisi kullanma yolu ile nicel veriler ortaya koyarak yanıtlar aramıştır. Bilgisayar teknolojisi kullanılarak oluşturulan makamsal analiz yönteminin uygulandığı eserlerde kullanılan perdeler ve perdelere ait süre değerleri yüzde (%) olarak hesaplanmıştır. Makamsal analize istatistik yöntemleri eklenerek şarkılar ve türküler arasındaki ilişki ve bu ilişkinin hangi yönde olduğu tespit yoluna gidilmiş ve bu analizlerin bütünü, seyir analizi olarak adlandırılmıştır. Elde edilen nicel veriler ışığında, GTHM dizilerini adlandırma adına bir model önerisi geliştirilmiştir. Erol (2007) çalışmasında Nihavent makamında ezgilerin ele alınan istatistiksel yöntemler doğrultusunda keman çalgısına uygunluk durumu nedir? sorusuna yanıt aramıştır. Araştırmada istatistiksel analize tabi tutulacak veriler tarama yoluyla elde edilmiştir. Elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış SQL, CSOUND ve AWK bilgisayar dillerini destekleyen Alpharabius, Finale, Excel, SPSS gibi yazılımlar kullanılmıştır. Araştırmada incelenen 100 Majör 100 minör olmak üzere toplam 200 Batı müziği keman etüdü ve Düyek usûlünde 100 Nihavent şarkı ses alanı, tessitura, ezgisel hareket, ritim özellikleri, aralıklar, uzunluk gibi farklı açılardan incelenerek karakteristik özellikleri, aralarındaki benzerlik ve farklılıklar belirlenmiş ve karşılaştırma yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda, iki grup arasında bir taraftan benzerlikler görülürken diğer taraftan da başka kültürlere ait olmanın getirdiği farklılıklar saptanmıştır. Araştırmada ortaya çıkan sonuçların istatistiksel metotlara dayandığı için, kişisel kanaatlere dayalı yorumlardan daha sağlam ve güvenilir olduğu belirtilmiştir.

Yapılan çalışmalarda ortaya çıkan genel görüş, her hangi bir istatistiksel yöntem uygulamadan yapılan makam analizlerinin, büyük ölçüde öznel yargılar içerebildiği, kişiden kişiye farklılıklar gösterebildiği ve çoğu zaman bilimsellikten uzak olduğu yönündedir. İstatistiksel yöntemlerin kullanılmasıyla yapılan analizlerin ise sayısal verilere dayandığından sonuçların çok daha objektif ve bilimsel olmakta olduğu belirtilmektedir.

Yöntem

Bir müzik eserinin analizini yaparken kullanılan perdelerin kullanım sıklıkları ve süre değerlerinin belirlenmesi oldukça belirleyici olmaktadır. Kullanılan perdelerin kullanım sıklıklarını saptamak, makamın

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ağırlıklı dizisinin karakteristik özelliklerini ortaya koyarken, süre değerleri ise makamdaki durak güçlü ve diğer derecelerin belirlenmesinde uygulanan ilk basamaktır (Müezzinoğlu, 2004: 26). Bu çalışma Erzurum yöresine ait otuz dört sözsüz eserde kullanılan perdelerin kullanım ve süre sıklıklarının çatkı perdelerinin hesaplanmasına dayanmaktadır. Çalışmada incelenen otuz dört sözsüz eser, perde kullanım sıklıkları, süre değerleri, dizi ve ses sahası açısından incelenerek veriler elde edilmiş, elde edilen bu veriler frekans ve yüzde analizi kullanılarak yorumlanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Erzurum yöresine ait otuz dört sözsüz eser incelendiğinde, kullanılan makam dizilerinin Uşşak, Hüseyni, Nikriz, Segâh, Hüzzam, Karcığar, Çargâh, Hicaz, Nevâ ve Beyâti olmak üzere toplamda on makam dizisi olduğu, bu eserlerin yirmi üçünde tek bir makam dizisi, sekiz eserde iki makam dizisi, üç eserde ise üç makam dizisinin kullanıldığı tespit edilmiştir. İçerisinde sadece bir makam dizisinin kullanıldığı yirmi dört eserin dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Sadece Bir Makam Dizisinin Kullanıldığı Eserler

	Eser Adı	**Kullanılan Makam Dizisi**	**Durak Sesi**	**Ses genişliği**
1	Çayır İnce Biçemedim	Uşşak	Segâh*	Altı ses
2	Delloy	Uşşak	Dügâh	Beş ses
3	Gelin Çıkarma Havası	Uşşak	Dügâh	Altı ses
4	Nare I	Uşşak	Dügâh	Beş ses
5	Nare II	Uşşak	Dügâh	Altı ses
6	Nare III	Uşşak	Dügâh	Beş ses
7	Tersine	Uşşak	Dügâh	Altı ses
8	Ağırlama	Hüseyni	Dügâh	Sekiz ses
9	Aşırma Barı	Hüseyni	Segâh*	Sekiz ses
10	Tamzara I	Hüseyni	Dügâh	Dokuz ses
11	Tamzara II	Hüseyni	Dügâh	Sekiz ses
12	Temir Ağa	Hüseyni	Hüseyni	Yedi ses
13	Dahlenk	Nikriz	Çargâh	Yedi ses
14	Sallama	Nikriz	Çargâh	Sekiz ses
15	Koçeri I	Segâh	Segâh	Altı ses
16	Koçeri II	Segâh	Segâh	Altı ses
17	Dello	Hüzzam	Çargâh*	Altı ses
18	Hekkari	Hüzzam	Neva *	Altı ses
19	Atın Üstünde Eğer	Nevâ	Dügâh	Sekiz ses

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

20	Dadaş Ağırlama	Nevâ	Dügâh	Dokuz ses
21	Hoş Bilezik	Çargâh	Çargâh	Sekiz ses
22	Uzun Dere	Hicaz	Dügâh	Yedi ses
23	Paşa Göçtü	Beyâti	Dügâh	Sekiz ses

Tablo 1'de içerisinde sadece bir makam dizisinin kullanıldığı eserler yer almaktadır. Bu eserler yedi adet Uşşak, beş adet Hüseyni, iki adet Nikriz, iki adet Segâh, iki adet de Hüzzam, iki adet de Nevâ birer adet Çargâh, Hicaz, Beyâti olmak üzere toplamda yirmi üç eserdir. Ayrıca, on üç eserde Dügâh, dört eserde Segâh, dört eserde Çargâh, bir eserde Neva bir eserde Hüseyni perdeleri karar sesi olarak kullanılmıştır.

* Bitirişte kullanılan karar sesleri diğer esere geçmek üzere bir hazırlık niteliğinde olduğu halk oyunları uzmanlarınca söylenmektedir.

Tablo 2. İçerisinde İki Makam Dizisinin Kullanıldığı Eserler

	Eser Adı	**Kullanılan Makam Dizileri**	**Durak Sesi**	**Ses Genişliği**
1	Baş Bar	Hüseyni Hüzzam	Çargâh*	Dokuz ses
2	Cengi Harbi	Hüseyni Hüzzam	Dügâh	Yedi ses
3	Tavuk Barı	Hüseyni Hicaz	Dügâh	Dokuz ses
4	Yayvan	Hüseyni Hicaz	Dügâh	Dokuz ses
5	Daldalan	Uşşak Karcığar	Dügâh	Dokuz ses
6	Çingeneler	Uşşak Çargâh	Çargâh	Sekiz ses
7	Hançer Barı	Segâh Çargâh	Çargâh	Yedi ses
8	Sekme	Segâh Çargâh	Hüseyni	Sekiz ses

Tablo 2'de içerisinde iki makam dizisinin kullanıldığı eserler görülmektedir. Bu eserlerde, Hüseyni makam dizisi dört kez, Çargâh makam dizisi üç kez, Hüzzam, Hicaz, Segâh ve Uşşak makam dizileri iki kez, Karcığar makam dizisi ise bir kez kullanılmıştır. Ayrıca eserlerin dördünde Dügâh, üçünde Çargâh, birinde ise Hüseyni perdeleri eserlerin karar sesi olarak kullanılmıştır.

Tablo 3.İçerisinde Üç Makam Dizisinin Kullanıldığı Eserler Tablosu

Eser Adı	**Kullanılan Makam Dizileri**	**Durak Sesi**	**Ses Genişliği**
İkinci Bar	Uşşak Nikriz Çargâh	Çargâh	Dokuz ses
Köroğlu	Hüseyni Segâh Hicaz	Dügâh	Dokuz ses

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Berde	Hüseyni Karcığar Hüzzam	Segâh	On üç ses

Tablo 3'te içerisinde üç makam dizisinin kullanıldığı eserler görülmektedir. Bu eserlerde; Hüseyni makam dizisi iki kez, Karcığar, Hüzzam, Uşşak, Nikriz, Çargâh, Segâh, Hicaz makam dizileri de birer kez kullanılmıştır. Berde eserinde Hüseyni-Karcığar-Hüzzam, İkinci Bar eserinde Uşşak-Nikriz-Çargâh, Köroğlu eserinde Hüseyni-Segâh-Hicaz makam dizileri birlikte kullanılmıştır. Ayrıca Berde eserinde Segâh, İkinci Bar eserinde Çargâh, Köroğlu eserinde Hicaz perdeleri eserlerin karar sesi olarak kullanılmıştır.

Tablo 4: Erzurum Yöresine Ait Otuz Dört Sözsüz Eserde Kullanılan Ses Genişliği Alanı

Ses Genişliği	**Kullanılan Eser Sayısı**
Beş Ses	3
Altı Ses	8
Yedi Ses	5
Sekiz Ses	9
Dokuz Ses	8
On Üç Ses	1
Toplam	34

Tablo 4'te incelenen eserlerdeki ses genişliği alanının; üç eserin 5 ses genişliğinde, sekiz eserin 6 genişliğinde, beş eserin 7 ses genişliğinde, dokuz eserin 8 ses genişliğinde, sekiz eserin 9 ses genişliğinde, bir eserin 13 ses genişliğinde olduğu görülmektedir.

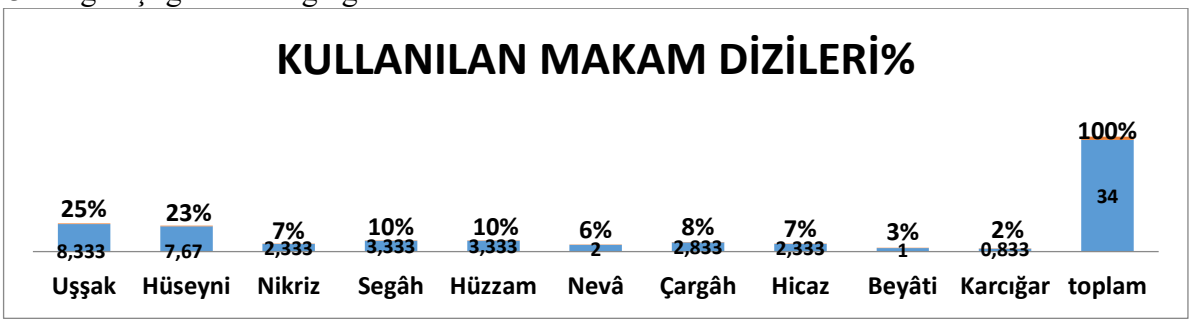

Grafik 1: Erzurum Yöresine Ait Sözsüz Eserlerde Kullanılan Makam Dizileri

Tablo 5. Erzurum Yöresine Ait Sözsüz Eserlerde Kullanılan Makam Dizileri

Erzurum Yöresine Ait Sözsüz Eserlerde Kullanılan Makam Dizileri	**Makam Dizileri Kullanım Sayısı**	**Makam Dizileri Kullanım Yüzdesi (%)**
Uşşak	8.335	25.0
Hüseyni	7.675	23.0
Segâh	3.335	10.0
Hüzzam	3.335	10.0
Çargâh	2.835	8.0

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Nikriz	2.335	7.0
Hicaz	2.335	7.0
Nevâ	2	6.0
Beyâti	1	3.0
Karcığar	0.835	2.0
Toplam	34	100.0

Tablo 5'te Erzurum yöresine ait sözsüz eserlerde kullanılan makam dizilerinin; Uşşak (%25), Hüseyni (%23), Segâh ve Hüzzam (%10), Çargâh (%8), Nikriz ve Hicaz (%7), Nevâ (%6) Beyâti (%3), Karcığar ise (%2) oranında olduğu görülmektedir.

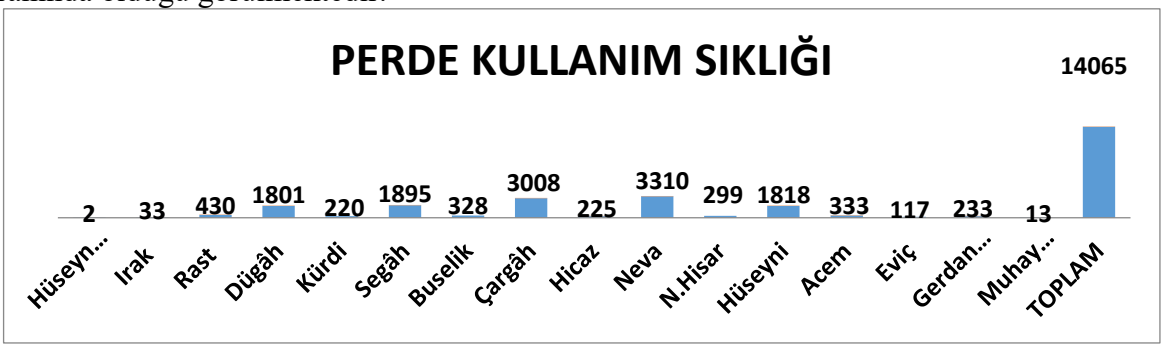

Grafik 2: Erzurum Yöresine Ait Sözsüz Eserlerdeki Perdelerin Kullanım Sıklığı

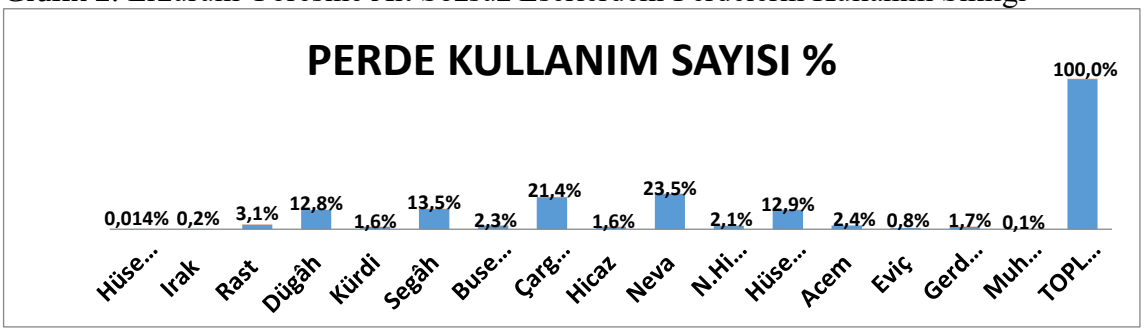

Grafik 3: Erzurum Yöresine Ait Sözsüz Eserlerdeki Perdelerin Kullanım Sayısı Yüzdesi

Tablo 6. Perdelerin Kullanım Sıklığı ve Yüzdesi

		Perdeler	**Perde Kullanım Sıklığı**	**Perde Kullanım Yüzdesi (%)**
1	Aşiran	Hüseyni	2	0.0142
2		Irak	33	0.2
3		Rast	430	3.1
4		Dügâh	1801	12.8
5		Kürdi	220	1.6

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

6	Segâh	1895	13.5
7	Buselik	328	2.3
8	Çargâh	3008	21.4
9	Hicâz	225	1.6
10	Neva	3310	23.5
11	Nim Hisar	299	2.1
12	Hüseyni	1818	12.9
13	Acem	333	2.4
14	Eviç	117	0.8
15	Gerdaniye	233	1.7
16	Muhayyer	13	0.1
	Toplam	14065	100.0

Tablo 6'da ses alanındaki orta bölgede bulunan perdelerin daha yoğun kullanıldığı görülmektedir. Bu perdeler Dügâh, Segâh, Çargâh, Nevâ ve Hüseyni perdeleridir. Aynı perdeler incelenen eserlerde % 85oranda kullanılan makam dizilerini oluşturan perdelerdir. En fazla kullanılan perde 3310 kullanım sıklığı, %23.5 oranla "Nevâ", en az kullanılan perde 2 kullanım sıklığı, %0.0142 oranla "Hüseyni Aşiran" perdesidir. Eserlerde kullanılan perde sayısı 16, bu perdelerin kullanım sıklığı sayısı 14065'tir.

Sonuç

TRT repertuarında yer alan Erzurum yöresine ait otuz dört sözsüz eserde kullanılan perdelerin kullanım ve süre sıklığının incelendiği bu çalışmada, eserlerde kullanılan makam dizilerinin Uşşak, Hüseyni, Nikriz, Segâh, Hüzzam, Karcığar, Çargâh, Hicaz, Nevâ ve Beyâti olmak üzere toplamda on makam dizisi olduğu, bu eserlerin yirmi üçünde tek bir makam dizisi, sekiz eserde iki makam dizisi, üç eserde ise üç makam dizisinin kullanıldığı tespit edilmiştir. İncelenen eserlerdeki ses genişliği alanının; beş ile on üç ses genişliğinde olduğu görülmüştür. Kullanılan makam dizileri içerisinde en fazla oranda Uşşak, en az oranda Karcığar makam dizisi kullanılmış olduğu, Uşşak ve Hüseyni dizileri tek başlarına tüm dizilerin tamamının kullanım oranına yakın olduğu, En fazla kullanılan perde 3310 kullanım sıklığı,23,5% oranla Nevâ, en az kullanılan perde 2 kullanım sıklığı, 0,0142% oranla Hüseyni Aşiran perdesidir. Eserlerde kullanılan perde sayısı;16, bu perdelerin kullanım sıklığı sayısı 14065'tir.

İncelemede yer alan otuz dört eserden; Aşırma, Baş Bar, Çingeneler, Dello, Hançer Barı, Hoş Bilezik, İkinci Bar, Koçeri, Köroğlu, Nare, Sekme, Tamzara, Tavuk Barı, Temir Ağa, Uzun Dere, Yayvan eserleri erkeklerin oynadığı bar (halk oyunu) olarak, Sallama eseri kadın barı, Paşa Göçtü eserinin ise bara başlamadan önce seslendirilen giriş müziği olduğu tespit edilmiştir. Daldalan eseri bar müziği olmasına rağmen oyun olarak oynanmamaktadır. Yörede oynanan barlardan Hesiko ve Karabet (Karabey) oyunları notaya alınmadığı için değerlendirmeye alınmamıştır.

Öneriler

- Çalışmada kullanılan müzikal analiz yönteminin, halk müziğinin diğer biçimlerinin (ritimli sözlü eserler, ritimsiz sözsüz eserler) incelenmesinde kullanılması,

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

- Çalışmada kullanılan müzikal analiz yönteminin, farklı bölgelerin müzikal özelliklerini belirlemede de kullanılması,
- Analiz yöntemine bağlı olarak elde edilen bilgilerden halk müziği eğitimi sürecinde yararlanılması,
- Bu tür analizlerin, geleneksel müziklerin yeniden üretiminde yol gösterici olarak kullanılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

1. Emnalar, A. (1998). *Türk halk müziği ve nazariyatı.* İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
2. Erol, M. (2007). *Nihavent ezgilerin istatistiksel metotlara dayalı olarak kemana uygunluğunun belirlenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
3. Hoşsu, M. (1997). *Geleneksel Türk halk müziği nazariyatı.* İzmir: Peker Ambalaj.
4. Kaynar, Ü. (1996).*Türk halk kültürü ve müziği.* İstanbul: Ege Yayınları.
5. Müezzinoğlu, A. (2004). *Zeybeklerin "sql" sorgulama analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
6. Özkan, İ. H. (2000). *Türk müziği nazariyatı ve usulleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
7. Sağer, T. (1998). *Okul müziği çerçevesinde geleneksel türk sanat müziği makam sistemi üzerine bir inceleme.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
8. Sümbüllü, H. T. (2009). *Sol kararlı Türk halk müziği dizilerinin makamsal analizi ve adlandırılmasına yönelik bir model önerisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
9. Yükrük, H. (1998). *Türk halk müziği ezgilerinin analizinde H. F. Olson Yöntemi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
10. Yener, S. (2004). *Bilgisayar destekli analiz yoluyla geleneksel türk sanat müziği hicaz taksimlerinde kalıplaşmış ezgilerin araştırılması.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(41)

Selçuk BAKAN*

KENTLERİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI ÜZERİNDE ÜNİVERSİTELERİN ETKİLERİ: AĞRI İLİ VE AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

THE IMPACT OF UNIVERSITIES ON THE SOCIO-ECONOMIC STRUCTURE OF THE CITIES: THE CASE OF AGRI CITIES AND AGRI IBRAHIM CECEN UNIVERSITY

ÖZ

Üniversitelerin herkes tarafından bilinen avantajlarının yanında, bulunduğu yerin kalkınmasında da önemli bir rolünün olduğu inkâr edilemez. Sanayisi gelişmemiş ve ekonomisi tarıma dayalı yerleşim yerlerinde bu rol daha da artmaktadır. Üniversitelerin kuruldukları illere ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan çok önemli katkılar sağladığı daha önce yapılan çalışmalarda belirlenmiştir.

Bu çalışma, Ağrı kentinin genel ekonomik ve sosyal durumunu yapılan araştırma bulgularıyla değerlendirmek ve 2007 yılında kurulan Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi'nin kentin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine olan katkısını ortaya koyabilmek amacıyla yapılmıştır. Çalışma sonucunda üniversitenin, Ağrı kentinin hem ekonomik hem de sosyo-kültürel gelişimine katkısı olduğu ancak bu katkının yeterli düzeyde olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Üniversite, Sosyo-ekonomik gelişim.

JEL Kodları: I20, I25**.**

ABSTRACT

Universities have many advantages known by everyone. In addition, it is an undeniable fact that they play a crucial role in regional development where they are established. This role escalates upward in non-industrialised areas that has agro-based economics. Several studies have previously revealed that universities significantly contribute to provinces in terms of economical and social-cultural aspects.

This study aimed to evaluate the general economic and social conditions of Ağrı city in conjuction with revealing the contribution of Agri Ibrahim Cecen University to economic and socio-cultural development of the city of Agri. This research found that university although not sufficient contributes to economic and socio-cultural development in the city of Agri.

Keywords: *Education, University, Socio-economic development.*

JEL Codes: *I20, I25.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Bilim toplumu olarak tabir edilen günümüzde beşeri sermaye anlamında en önemli faktör kuşkusuz eğitimdir. Küreselleşme olgusu, bilim ve teknolojideki hızlı gelişmeler ise çalışanların daha nitelikli olmalarını gerektirmeye başlamıştır. Bu bağlamda eğitimin en üst basamağı olan üniversiteler, bilim üretmek ve bilimsel araştırma yapmak, yapılan araştırmaların sonuçlarını toplumla paylaşmak, eğittiği insanların kişisel gelişimine katkı sağlamak ve ülkenin ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip işgücünü sağlamak gibi temel işlevleri yerine getirmektedir. Buna ek olarak üniversiteler sosyo-ekonomik açıdan gelişmesini sürdüren bölgelerde kalkınmaya da önemli katkılarda bulunmaktadırlar. Süreklilikte arz eden bu katkı sanayileşememiş ve tarıma dayalı ekonomiye sahip bölgelerde daha da önemlidir(Yayar, 2013).

Diğer taraftan yerel ekonomi ve ülke ekonomisi için önemli bir tetikleyici unsur özelliği taşıyan üniversiteler, akademik ve idari personel, öğrenciler ve tüzel kişiliği ile bulunduğu şehrin ekonomisini canlandırdığı gibi, şehrin sosyal, kültürel, siyasal, bilimsel ve fiziki çevresiyle de sürekli etkileşim halindedir (Çatalbaş, 2007: 93) Üniversiteler öncelikle kuruldukları bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik gelişimlerine daha sonrasında ise ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır (Dalgar, 2009: 2).

Üniversitelerin bir bölge için endüstri ya da altyapı yatırımlarıyla eş derecede önemli kalkınma faktörü olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca, artan biçimde, yerel ekonomiye, istihdam yaratarak ve gelir kazandırarak katkıda bulunmakta, kentin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmekte, bireyler ve girişimciler için cazibe merkezi olarak görülmekte, kamusal olanakların bölgesel ağı olarak düşünülmektedir. Üniversitelerin ekonomik işlevi doğrudan ve dolaylı katkılar şeklinde ikiye ayrılabilmektedir. Üniversitenin yerel ekonomiye doğrudan katkısı, istihdam yaratması; dolaylı katkısı ise, üniversitenin, çalışanlarının ve öğrencilerin yerel ekonomiyi oluşturan unsurlardan mal ve hizmet talebinde bulunmaları olarak sıralanabilir. Üniversitelerin ekonomik işlevinin yanı sıra bölgeler arası farklılıkları azaltarak sosyal gelişime katkı sağlamak ve ülkenin az gelişmiş bölgelerinde ki düşük gelirli grubun eğitim ve kültür düzeyini yükseltmek gibi sosyal bir işlevi olduğu da söylenebilir(Arap, 2010: 11).

Bu çalışma, 2007 yılında kurulan ve ismi sonradan Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi olarak değiştirilen üniversitenin, Ağrı kentinin ekonomik gelişmişlik düzeyine yaptığı katkıyı ortaya koyabilmek amacıyla yapılmıştır. Öncelikle Ağrı kenti ile ilgili yapılan araştırmalardan elde edilen bilgilerle ekonomik ve sosyal yapı genel hatlarıyla açıklanacak, ardından Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi ile ilgili sayısal bilgiler verilecek, daha sonra ise üniversitenin Ağrı kentinin sosyo-ekonomik gelişmişliğine yeterli katkı yapıp yapmadığı tartışılacaktır.

2. LİTERATÜR

Dünyada üniversitelerin kentin sosyo-ekonomik yapısı üzerindeki etkilerini inceleyen birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar da üniversitelerin; sosyal ve kültürel açıdan birçok katkıda bulunduğundan ve üniversitelerin faaliyetlerinin, günlük yaşamın her yönüne girdiğinden bahsedilmektedir (Charles, 2003: 9). Üniversiteler hem harcama hem de istihdama ciddi katkılar sağlamaktadır (Bleaney, 1992: 305). Rawlins (1992) ise çalışmasında öğrencilerin tüketici, işçi, vergi ödeyen gibi özel fonksiyonu yerine getiren kimseler olduğunu belirtmiştir.

Türkiye' de ise 1990'lı yıllardan itibaren bu çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Saliha Erkonak Aydemir' in, "Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin Kent ve Bölge Ekonomisine Doğrudan ve Dolaylı Ekonomik Etkileri" adlı çalışması Türkiye' de bu konuda ilk kez yapılan önemli bir çalışmadır(Aydemir,1994). Erciyes Üniversitesi'nin bölge ekonomisine olan katkısını araştırıldığı çalışmada, üniversitelerin sağlamış olduğu katkılar dolaylı, dolaysız ve uyarılmış olmak üzere üç farklı grupta değerlendirmiş ve Erciyes Üniversitesi'nin üç farklı yerleşkesinde toplam 7.675 kişiyi istihdam ettiği ve ekonomiye 13.706.000 TL katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır (Atik, 1999). Üniversitelerin kentsel gelişmedeki rolünü irdeleyen "Kentsel Gelişmede Üniversitenin Rolü: Uludağ Üniversitesi ve Bursa" (Özyaba, 1999) adlı çalışma 1990'lı yıllarda yapılan önemli çalışmalardandır.

2000'li yıllarla birlikte kentlerin sosyo-ekonomik yapısına üniversitelerin etkisini araştıran çalışmalar daha sıklıkla yapılmaya başlanmıştır. Erkekoğlu tarafından yazılan "Bölge Üniversitelerinin Yerel Ekonomiye Katkıları: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği" adlı makalede, 1998-1999 eğitim öğretim yılı için Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nin kentin istihdam ve ekonomisine katkısını araştırılmıştır (Erkekoğlu, 2000).

"Eğitim ve İktisadi Gelişme: Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum İl Ekonomisi ve Sosyal Yapısı Üzerindeki Etkileri" (Çınar, 2001) adlı çalışmada ise üretimin oluşumunda eğitim kurumlarının arz yönüyle üstlendikleri fonksiyonlarının yanında, bulundukları bölge ve il ekonomisinde yarattıkları taleple de ekonomik aktivitede canlanma ve buna bağlı olarak sürükleyici sektör olma işlevini yürütmektedirler sonucuna varılmıştır. Ergün, Afyon Kocatepe Üniversitesi Bolvadin Meslek Yüksekokulu'nun bölgeye olan katkılarını sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan araştırdığı çalışmasında, Bolvadin Meslek Yüksekokulu'nun bölge ekonomisine, öğrenci harcamaları olarak 3.291.075 TL ve personel giderleri olarak ise 500.000TL olmak üzere yaklaşık 3.800.000 TL'lik katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır (Ergün, 2003: 74).

Tarı, Çalışkan ve Bayraktar (2006)'ın yaptığı çalışmada 2004 Yılında Kocaeli Üniversitesi öğrencilerine uygulanan anketten elde edilen veriler kullanılarak cinsiyet faktörü ile öğrencilerin devam ettikleri programların tüketim davranışları üzerinde etkili olup olmadığı araştırılmıştır. 2007 yılında Nazım Çatalbaş tarafından kaleme alınan "Üniversite-Yerel Ekonomi İlişkisinde Kutuplaşma Teorisi İyi Bir Model Olabilir mi?" adlı makalesinde, kalkınma kutupları bağlamında üniversitelerin kent ekonomisine olan katkılarını arttırabilmek için nerelere kurulması gerektiği üzerinde durmuştur(Çatalbaş, 2007).

Şevket Işık'ın Türkiye'de üniversitelerin, kentlerin nüfus, ekonomik ve sosyal yapılarında yarattığı değişimleri ve üniversitelerin bir kentleşme modeli veya nedeni olup olmadığını araştırdığı "Türkiye'de Üniversitelerin Kentleşme Üzerinde Etkileri" adlı çalışması (Işık, 2008) bu alanda yazılan önemli makalelerden biridir. Görkemli (2009), Selçuk Üniversitesi'nin Konya İli ekonomisine etkilerini incelediği çalışmasında 1000 öğrenci üzerine anket uygulanarak Selçuk Üniversitesi'nin Konya ekonomisine etkileri irdelenmiş ve bu etkiler, direkt, dolaylı ve uyarılmış olmak üzere üç grupta incelenmiştir. Bunlardan her biri, sağladıkları gelir ve istihdam olanakları bakımından ayrıca değerlendirilmiştir.

Son yıllara gelindiğinde ise Patır, Güven, Başar ve Yüksel (2012) tarafından Bingöl halkının üniversite algısını araştıran bir çalışmada kolay örnekleme yöntemiyle 3.175 kişiye anket uygulanmış, katılımcıların %81'inin üniversitenin Bingöl'deki istihdamı olumlu yönde etkilediği, %82' sinin üniversite öğrencilerinin şehre ekonomik katkısının olduğu, %55' inin şehir esnafına ekonomik katkısının olduğu görüşüne sahip oldukları belirlenmiştir.

3. AĞRI

3.1. Tarihi

Orta Asya'dan gelen kavimlerin Anadolu'ya girişleri sırasında Ağrı bir geçiş oluşturmuş, dolayısıyla birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Ancak bu medeniyetler Ağrı'yı bir giriş kapısı olarak gördüklerinden burada çok köklü bir uygarlık oluşturamamışlardır. Bölgede egemenlik kurdukları sanılan Hititler'in güçlerini yitirmeleri üzerine, M.Ö.1340-M.Ö.1200 tarihleri arasında Hurriler bölgeye yerleşmişlerdir. Hurriler krallık merkezi olan Urfa'dan uzak olan Ağrı'yı ellerinde tutamamışlardır. Bölgede en köklü uygarlığı Urartular oluşturmuştur. Urartu'nun Van Gölü'nün kuzey ve kuzeydoğusundaki ülkeler üzerine, Kral İspuini (M.Ö.825-M.Ö.810) döneminde seferler başlamış, Kral Menua (M.Ö.810-M.Ö.786) döneminde bu akınlar daha da ağırlık kazanmıştır. Kuzeye ve kuzeydoğuya giden yollar üzerinde inşa edilen kaleler, buraya yapılan seferlerin önceden planlandığını göstermektedir. Ağrı Dağı'nın yamaçlarında, Karakoyunlu ve Taşburun köylerinin arasında ele geçen bir Urartu yazıtı Kral Menua'nın bu bölgedeki egemenliğinin kesin kanıtıdır. M.Ö.712 yıllarında Kızılırmak boylarına kadar uzanan Kimmerler, Ağrı'da geçici de olsa bir hâkimiyet kurmuşlardır. Medler (M.Ö.708-M.Ö.555) Asur Devleti'nin yıkılması ile birlikte bir yayılma sürecine girmiş, bunun sonucu olarak da Ağrı ve çevresini topraklarına katmışlardır. Medler'in yıkılması ile birlikte Persler; Büyük İskender'in Pers Kralı III.Darius'u (M.Ö.331) yenerek Anadolu'yu ele geçirdiği zamana kadar yaklaşık iki yüzyıl boyunca bölgede yaşamışlardır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Büyük İskender'in ölümü üzerine oluşan boşluktan faydalanan Ermeniler bölgeyi ele geçirmişlerdir. Doğu Anadolu'ya gelip yerleşen ilk Türk topluluğu M.Ö. 680 yılında bölgeye gelen Sakalardır. Murat Nehri ve Doğubayazıt çevrelerine kısa sürede yerleşmişlerdir. Daha sonraları Arsaklılar ve Artaksıyaslı Krallığı, Ağrı ve çevresine hakim olmuştur. Bölge, Hz. Osman zamanında İslam orduları tarafından fethedilmiştir. 872 yılına kadar Abbasilerin kontrolü altında kalan Ağrı, daha sonra Bizans'ın egemenliğine geçmiştir. 1071 Malazgirt Savaşı sonrası bölgeye Türk boyları gelmeye başlamıştır. Ağrı, yüz yıla yakın bir süre Sökmenli Devleti'nin sınırları içine girmiştir. 1027-1225 yılları arasında Ani Atabekleri, 1239'da Cengizliler, 1256-1358 yılları arasında İlhanlılar ve Celayirliler Ağrı'da hüküm sürmüşlerdir. İlhanlılar bazen kurultaylarını Ağrı Dağı'nda yapmış, Anadolu ve İran'ı buradan yönetmişlerdir. 1393'de Moğol Hakanı Aksak Timur, Ağrı bölgesini ele geçirmiştir. 1405-1468 tarihleri arasında Ağrı, Karakoyunlu toprakları içinde yer almış, Karakoyunlular yıkılınca bölge Akkoyunlular'ın egemenliğine geçmiştir. Ağrı, Çaldıran Savaşı sonrasında ise Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlı döneminde Şorbulak olarak anılan ilin adı, Ermeniler zamanında Karakilise olarak değiştirilmiştir. Kazım Karabekir Paşa zamanında Karakilise ismi değiştirilerek Karaköse diye adlandırılmıştır. Nuh Tufanı ile ilgisinden dolayı Tevrat'ta adı geçen Ararat Dağı ve ülkesinin, Ağrı ve çevresinin olduğu sanılması dolayısıyla Ağrı'ya Batılılar tarafından Ararat da denilmektedir. 1834 yılında bucak, 1869 yılında ilçe olan Ağrı, 1927 yılında il merkezi olmuştur. 5.137 m yüksekliğiyle Türkiye'nin en büyük dağı olan Ağrı Dağı'ndan dolayı il Ağrı adını almıştır. (Ağrı, 2017)

Anadolu'nun İran ile bağlantısını sağlayan güzergâh üzerinde bulunan Ağrı ilinin yüz ölçümü 11 376 km² civarında olup doğusunda İran, batısında Muş ve Erzurum, kuzeyinde Kars, güneyinde ise Van ile Bitlis illeri yer almaktadır. Ağrı, Türkiye'de karasal iklimin en yoğun yaşandığı ve kış şartlarının çok ağır olduğu bir il olarak dikkat çekmektedir. Ağrı ili, sahip olduğu zor fiziki ve coğrafi şartlardan ötürü diğer illere göre daha dezavantajlı bir konumdadır. (Ağrı, 2016)

3.2. Ekonomik ve Sosyal Yapı

Ağrı, çeşitli değişkenlerin dikkate alınarak oluşturulduğu endekslerde genel olarak endekslerin son sıralarında yer almaktadır. Diğer illere göre Ağrı' nın daha kötü bir performans sergilemesinin pek çok nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerden en önemlisi Ağrı, sürekli dışarı göç veren bir şehir olma özelliği ile dikkat çekmektedir (Çimen, 2010: 65) Ağrı, 2015 yılında ise Ağrı Türkiye'de en fazla göç veren üçüncü şehir konumundadır (TOBB, 2015: 166). Ağrı'dan olan göç verilerine rağmen artan bir nüfustan söz etmekte mümkündür. Son otuz yılda verilen göçlere rağmen Ağrı'nın nüfusu yüz binden fazla artmıştır. 1987 yılında 426 bin olan nüfus, 2015 yılında yaklaşık 121 bin kişi artarak 547 bin kişiye yükselmiştir. Nüfus artışının ekonomiye hangi yönde yansıdığına ilişkin değişik tartışmalar söz konusudur. Ancak ekonomik gelişme olmaksızın gerçekleşen nüfus artışı, ekonomiye ve şehrin genel göstergelerine olumsuz yönde yansımaktadır. (Ağrı İli Kadın Profili Araştırması, 2016: 17)

Bir şehrin gelişmişliğini etkileyen unsurların başında, o şehirde kentsel ve kırsal alanda yaşayan nüfusun oranı gelir. 2013 yılı verilerine göre Türkiye nüfusunun yüzde 91.3'ü il ve ilçe merkezlerinde yaşarken, Ağrı'da yüzde 53.5'ü il ve ilçe merkezlerinde yaşamaktadır (TUİK, 2013) Ekonomik gelişmişlik seviyesi de bir şehrin gelişmesini etkileyen önemli unsurlardan biridir. 2003 yılında DPT tarafından yapılan illerin sosyo-ekonomik gelişmeye göre sıralamasında Ağrı 80. sırada yer almıştır (DPT, 2013). İstatistiki bölge birimleri sınıflamasına göre TRA2 bölgesinde yer alan dört ilin (Kars, Ağrı, Iğdır, Ardahan) Türk ekonomisine katkısı 2004 yılında yüzde 0,68 iken 2011 yılında yüzde 0.61'e düşmüştür (Yeldan, 2012: 75).

Türkiye'de NUTS2 istatistiki bölgeleme sisteminde yer alan 26 bölge ele alındığında, Gayri Safi Milli Hasıla'ya en düşük oranda katkının sağlandığı bölgenin TRA2 bölgesidir. Bu bölgenin ekonomisi, tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Yine 2015 yılı verilerine göre, TRA2 Bölgesi'nde istihdamın yüzde 59.5'i tarıma, yüzde 28.3'ü hizmet sektörüne dayalı olup, sanayi sektörünün payı sadece yüzde 12.2 düzeyindedir (TOOB, 2015: 224). Bölgedeki sanayi sektörü çalışanlarının oranı, 2011 yılı verilerine Türkiye'de sanayi sektöründe çalışanların yüzde 0.43'ü gibi küçük bir oranına denk gelmektedir (TUİK, 2013: 8). Bu oranda bölge sanayisinin içler acısı durumunu göstermektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 1. İstihdam edilenlerin sektörel dağılımı, 2011-2013 (+15 yaş)

	(NACE Rev. 2)						
	Toplam	Tarım	Sanayi[1]	Hizmetler	Tarım	Sanayi[1]	Hizmetler
	(Bin)				(%)		
TR Türkiye							
2011	24 110	6 143	6 380	11 587	25,5	26,5	48,1
2012	24 821	6 097	6 460	12 264		26,0	49,4
2013	25 524	6 015	6 737	12 771	23,6	26,4	50,0
TRA2 Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan							
2011	344	192	47	105	55,8	13,6	30,7
2012	364	192	48	124	52,7	13,2	34,1
2013	385	208	58	119	54,0	15,0	31,0

Kaynak: TUİK, Seçilmiş Göstergelerle Ağrı 2013

Ağrı'da halkın geçimi genelde tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Ekonomi tarımdan çok hayvancılık ve hayvan ürünlerine dayanmaktadır. Düzlük alanların daha verimli olduğu Ağrı'da genellikle tarla ziraatına dayalı tarım ve hayvancılık gelişmiştir. Yayla ve meralarda yetişen hayvanlar ve bu hayvanlardan elde edilen ürünler, il ticaret hayatında önemli rol oynamaktadır. Şehir merkezine yakın köylerde arıcılık da yapılmaktadır (TUİK, 2013: 13). Bu bilgilere göre Ağrı'da hayvancılık ve ziraata dayalı tarım ekonomisinin hükümran olduğu söylenebilir. 2000 yılında Ağrı' da sanayi sektöründeki istihdam oranının yüzde 1.46 düzeyinde olduğu bilinmektedir (DPT, 2013: 158). Daha sonraki yıllarda, kentte bulunan fabrikaların kapanması ve son olarak şeker fabrikasının kota uygulamaları ile işlemez hale gelmesiyle birlikte bu oran daha da gerilemiştir (S. A., 2016) İlin endüstri ürünleri ve sanayi malları ihtiyacı genellikle başka illerden sağlanmaktadır. Dolayısıyla şehrin sanayisi Türkiye'nin ekonomik gücüne katkıda bulunacak ve olumlu yönde etki edecek durumda değildir. Şehirde bulunan sanayi kuruluşları ise genelde halkın başlıca geçim kaynağı olan hayvancılığa yönelik olduğundan milli ekonomiye katkısı azdır. Ağrı ilinin işsizlik oranı 2013 yılı için %6,8 işgücüne katılma oranı %57,1 ve istihdam oranı %53,2'dir. İran sınırında bulunması ve Gürbulak Sınır Kapısı sebebiyle Doğubayazıt ilçesinde ticaret daha gelişmiştir. İlçe merkezleri aynı zamanda ticaret merkezleridir. Köylerdeki ticaret; canlı hayvan, hayvancılık ve ziraat ürünleri ile çerçi ve satıcıların pazarladığı ihtiyaç mallarına aittir. Ağrı'nın ülke ekonomisine en büyük katkısı canlı hayvan ihracatı ve hayvansal ürünlerdir. Hayvan ürünlerinden; süt, yoğurt, peynir, lor, yağ, ve et olarak faydalanıldığı gibi deri ve yününden de önemli derecede fayda sağlanmaktadır (TUİK, 2013: 14).

Türkiye genelinde en yoksul il sıralamasında sürekli olarak ilk sıralarda yer alan Ağrı, yoksulluk sorunuyla karşı karşıyadır. Türkiye'de 1987 yılında kişi başına düşen milli gelir 1629 dolar iken, Ağrı'da 316 dolar seviyesinde idi. Bu rakam Ağrı'yı o yıllarda Türkiye'nin en yoksul ili statüsüne sokmaktaydı (TUİK, 2001). 2000 yılında Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir 1837 dolara, Ağrı'da ise 515 dolara yükselmiştir. O yıllarda da Ağrı, Türkiye'nin en yoksul illeri sıralamasında yukarılarda yer almaya devam etmiştir (DPT, 2003: 158). 2013 yılında Türkiye'de kişi başı milli gelir 2000'li yıllara göre yaklaşık 5 kat artarak 10 bin dolara yükselmişken Ağrı'da kişi başına düşen gelir yaklaşık 3 kat artışla 1699 dolar olmuştur. Bu rakamlarda Ağrı'yı, Hakkâri ve Şırnak'tan sonra Türkiye'nin en yoksul 3. İli konumuna getirmiştir (Başıhoş, 2016: 3). Ağrı'da yaşayan ailelerin yüzde 76.6'sının 2009 yılı yoksulluk sınırı olan 825 TL'nin bile altında aylık 600 TL bir gelire sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu verilere göre kentte yaşayan büyük bir kesimin yoksulluk sınırı içinde bulunduğunu, hane büyüklükleri dikkate alındığında ise açlık riskiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir (Kaya, 2011: 230).

Ağrı ilinin sosyal yapısına bakıldığında ise il ve ilçe merkez nüfusunun toplam nüfusa oranı %53'tür. Nüfusun, 294 705 kişisi şehirlerde yaşarken, 256 472 kişisi bucak ve köylerde yaşamaktadır. İl merkezi nüfusu 110.199'dur. Ağrı ilinde genç nüfusun ağırlığı dikkat çekmektedir. 2013 yılında il nüfusunun %60'ı 25 yaşın altındadır. 25–65 yaş arası nüfus toplam nüfusun %35'ini, 65 yaş üstü nüfus toplam nüfusun %4'ünü oluşturmaktadır(TUİK, 2013: 14).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 2. İlçelere göre il ve ilçe merkezleri ile belde ve köyler nüfusu, 2013

				İl ve ilçe merkezleri, belde ve köyler nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı (%)	
	Toplam	İl ve ilçe merkezleri	Belde ve köyler	İl ve ilçe merkezleri	Belde ve köyler
TRA21 Ağrı	551 177	294 705	256 472	53	47
Merkez	145 357	110 199	35 158	76	24
Diyadin	45 395	20 591	24 804	45	55
Doğubayazıt	119 614	73 737	45 877	62	38
Eleşkirt	38 156	10 868	27 288	28	72
Hamur	20 931	3 136	17 795	15	85
Patnos	125 736	62 385	63 351	50	50
Taşlıçay	22 193	6 519	15 674	29	71
Tutak	33 795	7 270	26 525	22	78

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2013

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre ilin kilometrekareye 48 kişi olan nüfus yoğunluğu, 100 olan ülke nüfus yoğunluğunun altındadır. Ağrı ili 2013 yılı yıllık nüfus artış hızı ‰ -2,2'dir (TUİK, 2013:14). Yukarıda da belirtildiği gibi Ağrı 2015 yılı verilerine göre Türkiye'de en fazla göç veren üçüncü şehir konumundadır (TOBB, 2015:166).

Tablo 3. İllerin aldığı göç, verdiği göç, net göç ve net göç hızı, 2008-2013

	ADNKS nüfusu	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Net göç hızı (‰)
TR Türkiye					
2008-2009	72 561 312	2 236 981	2 236 981	-	-
2009-2010	73 722 988	2 360 079	2 360 079	-	-
2010-2011	74 724 269	2 420 181	2 420 181	-	-
2011-2012	75 627 384	2 317 814	2 317 814	-	-
2012-2013	76 667 864	2 534 279	2 534 279	-	-
TRA21 Ağrı					
2008-2009	537 665	12 115	22 613	- 10 498	-19,34
2009-2010	542 022	14 950	22 966	- 8 016	-14,68
2010-2011	555 479	15 508	25 182	- 9 674	-17,27
2011-2012	552 404	12 856	27 984	- 15 128	-27,02
2012-2013	551 177	14 725	28 477	- 13 752	-24,64

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

3.3. Eğitim

Eğitim bölgesel kalkınmada güçlü bir etken olmakla birlikte ekonomik gelişmeyi sağlayabilmek için sihirli anahtar niteliğinde olup ulusal kalkınmada da önemli yer tutmaktadır (Francis, 1974). Bununla birlikte bölgedeki ve ildeki eğitim şartlarının durumu göçü tetikleyen unsurlar arasında yer almaktadır. TRA2 Bölgesi'nden gerçekleşen göç ile ilgili bir ajansın yaptırdığı araştırmanın bulgularına göre araştırmaya katılanların örnek birimlerinin %55,2'si (1.972 kişi) göç etme nedenini eğitim olarak belirtmişlerdir (Serhat Kalkınma Ajansı, 2012:141). Ekonomik nedenlerden sonra eğitim, göç sebebi olarak ikinci sırada yer almaktadır.

İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na (DPT, 2003) göre eğitim göstergeleri açısından Ağrı 79. sırada yer almakta olup bu sıralama TRA2 Bölgesi'nin illeri arasında (Kars, Ardahan, Iğdır) en düşük seviyededir. 2011-2012 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın yaptığı okul öncesi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

öğretimde net okullaşma oranlarında Tablo 4'de görüldüğü üzere, ilin değerleri Türkiye ortalamasının çok gerisinde olup TRA2 Bölgesi illeri arasında son sırada yer almaktadır. İlköğretimde kadın okullaşma oranı erkek okullaşma oranının ve Türkiye geneli kadın okullaşma ortalamasının üstündedir. İlköğretim çağında olan erkek çocukların %2,8'i, kız çocukların ise %1,7'si ilköğretim kurumlarında kayıtlarının olmadığı görülmektedir (Serhat Kalkınma Ajansı, 2012:29).

Tablo 4. Türkiye Geneli ve Ağrı İlinde İlköğretim ve Okul Öncesi Öğretimde Net Okullaşma Oranları (%), 2011-2012

Bölge	Okul Öncesi (4-5)			İlköğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	43,10	43,70	42,47	98,41	98,59	98,22
Ağrı	19,51	19,82	19,18	97,77	97,22	98,35

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2011-2012, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı

Ortaöğretim okullaşma oranında il değerleri Türkiye genelinin neredeyse yarısı kadardır. İlköğretimden mezun olduktan sonra ortaöğretim düzeyinde okula devam etmeme oranı Ağrı'da %68 olarak ortaya çıkmaktadır. Ortaöğretime devam eden fertlerin yaklaşık %59'u genel ortaöğretim kurumlarında eğitimlerine devam etmekte olup %41'lik kısım mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarına kayıtlıdır. Ağrı'da genel ortaöğretim kapsamında kamu/özel Anadolu ve fen liseleri bulunmaktadır. Tablo 5'de ise liselerde öğrenim gören öğrenci sayıları görülmektedir. Meslek liselerinde okuyan öğrenci sayısı (%24,9) il için önemli bir işgücü potansiyeli anlamı taşımaktadır (Serhat Kalkınma Ajansı, 2012:30).

Tablo 4. Türkiye Geneli ve Ağrı İlinde İlköğretim ve Orta-öğretim Kurumlarında Net Okullaşma Oranları (%), 2011-2012

Bölge	Ortaöğretim			Genel Ortaöğretim			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	66,07	68,17	63,86	35,62	34,66	36,63	30,46	33,51	27,24
Ağrı	32,13	34,43	23,04	18,43	22,39	14,05	10, 95	12,03	8,99

Kaynak: Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2011-2012, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı

Tablo 5. Ağrı İl Genelinde Ortaöğretim Kurumu Türüne Göre Öğrenci Sayıları, 2011-2012

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ortaöğretim Kurumu Türü	Öğrenci Sayısı
Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi	238
Anadolu Lisesi	6.958
Kız Teknik ve Meslek Lisesi	2.248
Çok Programlı Lise	1.091
Anadolu Öğretmen Lisesi	817
Endüstri Meslek Lisesi	1.700
İmam Hatip Lisesi	3.440
Fen Lisesi	244
Lise	3.968
Sağlık Meslek Lisesi	517
Ticaret Meslek Lisesi	1.103
Genel Toplam	22.324

Kaynak: Ağrı Milli Eğitim Müdürlüğü

TUİK tarafından 2008-2011 yılları arasında yapılan araştırmalara göre şehirde yüksekokul veya fakülte mezunlarının toplam içerisindeki oranı %1,7'den %4,3'e (2011 yılı değerleri sırasıyla Türkiye genelinde ve TRA2 Bölgesi'nde %9,9 ve %5,4) yükselmiştir. İlde ilkokul mezunlarının oranı 2008 yılında %18,4, 2009 yılında %20, 2010 yılında %20,7 2011 yılında ise %20,4'tür. Bu değerler yıllara göre şehre göç eden ilkokul mezunlarının oransal dalgalanması hakkında bilgi vermektedir. Çünkü 1998 yılından itibaren ilköğretim 5. sınıftan sonra okula devam etmeyen kimseler "okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen" sınıfından hesaplamaya katılmaktadır. Dolayısıyla bu orandaki yıllara göre farklılaşma sadece ilkokul mezunlarının ikamet değişimlerinden kaynaklı olarak açıklanabilir. İlde kadınların okuryazarlık oranı 2011 yılı ADNKS kayıtları itibariyle %67,9 iken erkek nüfusun okuryazarlık oranı %87,2'dir. Bu oranlar 2008'den bu yana artmış olup bu artışa eğitim durumu bilinmeyenlerin azalması da katkı sağlamıştır (Serhat Kalkınma Ajansı, 2012: 31).

4. AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ

4.1. Tarihçesi

Eğitim Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sağlık Yüksekokulu, Meslek Yüksekokulu, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Fen Bilimleri Enstitüsü'nü bünyesinde toplayan ve 17.05.2007 tarihinde Ağrı Dağı Üniversitesi olarak kurulan üniversitenin ismi 28.06.2008 tarihinde İbrahim Çeçen Üniversitesi olarak değiştirilmiştir.

4.2. Fiziki İmkânları ve Öğrenci Bilgileri

2007 yılında kurulan üniversite günümüz itibariyle fiziki yapılanmasının çok büyük bir kısmını tamamlamış, 7 Fakülte, 3 Enstitü, 6 Yüksekokul ve 6 Meslek Yüksekokulu ile hizmet vermektedir (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, 2017:8-9). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversite'sinin 31.12.2016 tarihi itibariyle fiziki alt yapısı ve öğrenci sayılarını gösteren bilgiler aşağıda tablo 6, tablo 7 ve tablo 8'de verilmiştir. Ayrıca üniversitenin Doğubayazıt, Eleşkirt, Patnos ve Taşlıçay ilçelerinde meslek yüksekokulu, yüksekokul ve fakülte binaları bulunmaktadır.

Tablo 6. Hizmet Alanları ve Kapasiteleri

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Derslik ve Laboratuvarlar						
Eğitim Alanı	Kapasite 0-50	Kapasite 51-75	Kapasite 76-100	Kapasite 101-150	Kapasite 151-250	Kapasite 251+
Amfi	6	4	4	6	2	-
Sınıf	194	75	32	8	-	-
Bilgisayar Laboratuvarları	22	5	5	3	-	-
Diğer Laboratuvarlar	21	35	7	12	4	-
Toplam	243	119	48	29	6	-

Kaynak: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı

Tablo 7. Toplantı ve Konferans Salonları

Toplantı ve Konferans Salonu Sayıları						
	Kapasitesi					
	0–50	51–75	76–100	101–150	151–250	251+
Toplantı Salonu	8	7	-	-	-	-
Seminer Salonu	4	3	2	1	-	-
Konferans Salonu	-	-	-	-	1	3
Toplam	12	10	2	1	1	3

Kaynak: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı

Tablo 8. 2015-2016 Eğitim-Öğretim Yılı Öğrenci Sayıları

Öğrenci Sayıları									
Birimin Adı	I. Öğretim			II. Öğretim			Toplam		Genel Toplam
	E	K	Top.	E	K	Top.	Erkek	Kız	
Fakülteler	2611	2498	5109	632	544	1176	3226	3059	6285
Yüksekokullar	471	288	759	164	87	251	635	375	1010
Enstitüler	493	226	719	-	-	-	493	226	719
Meslek Yüksekokulları	1066	908	1974	754	459	1213	1820	1367	3187
Formasyon	225	215	440	-	-	-	225	215	440
TOPLAM	4.866	4.135	9.001	1.550	1.090	2.738	6.399	5.242	11.641

Kaynak: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

4.3. Akademik ve İdari Personel Bilgileri

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi akademik ve idari olmak üzere personel yapılanmasını da hızlı bir şekilde karşılamaya çalışmaktadır. Tablo 9'da akademik tablo 10'da da idari personel bilgileri aşağıda gösterilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 9. Akademik Personel

Akademik Personel					
	Kadroların Doluluk Oranına Göre			Kadroların İstihdam Şekline Göre	
	Dolu	Boş	Toplam	Tam Zamanlı	Yarı Zamanlı
Profesör	4	8	12	12	-
Doçent	17	38	55	53	-
Yrd. Doçent	109	69	178	179	-
Öğretim Görevlisi	92	64	156	149	-
Okutman	14	20	34	33	-
Çevirici	0	1	1	1	-
Eğitim- Öğretim Planlamacısı	0	1	1	1	-
Araştırma Görevlisi	150	111	261	261	-
Uzman	9	5	14	14	-
Toplam	**395**	**317**	**712**	**712**	-

Kaynak: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Personel Daire Başkanlığı

Tablo 10. İdari Personel

İdari Personel (Kadroların Doluluk Oranına Göre)			
	Dolu	Boş	Toplam
Genel İdari Hizmetler	153	134	287
Sağlık Hizmetleri Sınıfı	1	13	16
Teknik Hizmetleri Sınıfı	32	27	59
Eğitim ve Öğretim Hizmetleri Sınıfı	0	1	1
Avukatlık Hizmetleri Sınıfı	0	1	1
Din Hizmetleri Sınıfı	0	0	0
Yardımcı Hizmetli	10	14	24
TOPLAM	**196**	**192**	**388**

Kaynak: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Personel Daire Başkanlığı

5. Sonuç ve Değerlendirme

Üniversitelerin farklı kuruluş gerekçeleri olmakla birlikte bunlardan biri de bulunduğu yörenin gelişimine katkı sağlamaktır. Nitekim Doğu Üniversitesi'nin Kuruluş Kanunu gerekçesinde, "Doğunun kalkınmasında önderlik yapacak bir bilgi, yetiştirme ve araştırma merkezi kurulmasından, Doğu illerinde gerçek anlamda bir gelişmenin sağlanacağı ve bu yörelere ait bilimsel araştırmanın dayanağı olacağı" belirtilmiştir (Kavak, 1990). Üniversitelerin yerel ekonomi ve ülke ekonomisine yaptığı katkılar daha önce yapılan bilimsel çalışmalarla ortaya konulmuştur. Yapılan tüketim ve yatırım harcamalarıyla doğrudan ve dolaylı olarak istihdam sağladığı ve kentin ekonomisine katkı sağladığı açıktır.

Ağrı, yapılan araştırmalarda da açıkça görüldüğü üzere ekonomik olarak gelişimi oldukça yavaş olan, sürekli olarak göç veren, gelir seviyesi yoksulluk sınırının bile altında olan, istihdamı büyük oranda tarım ve hayvancılığa dayalı, sanayisi gelişmemiş bir kenttir. Kişi başına gelir ve tasarruf miktarlarının da kentte oldukça düşük seviyelerde olduğu gerçeğiyle yatırıma dönüşebilecek tek kaynağın kamu kaynakları olduğu söylenebilir. Ancak Ağrı Türkiye'nin nüfus bakımından 38. şehri olmasına rağmen kamu yatırımları açısından daha alt sıralarda bulunmaktadır(Ağrı, 2016:21). 2013 yılında kamu yatırımlarından yüzde 0,5 pay alan Ağrı'nın 2015 yılında aldığı pay yüzde 0,03'e gerilemiştir (TOBB, 2015:75). Bu yatırımların büyük bir kısmı da eğitime ayrılmış, sanayi ve istihdam odaklı yatırım miktarının az olduğu görülmektedir (Ağrı, 2016:22).

Bu bağlamda Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, fiziki kapasitesi, bütçesi, oluşturduğu istihdam ve bölgenin gerçeklerinden hareketle şehrin kalkınmasına yönelik çalışmalar yapan önemli bir kamu kurumu konumundadır. Üniversite, kuruluş amacı ve yükseköğretim ana amaç ve ilkeleri doğrultusunda şehrin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmaya ve mevcut sorunlarına çözümler sunmaya çalışmaktadır. Yaklaşık olarak 600 akademik ve idari personel, güvenlik ve temizlik gibi hizmet çalışanları için istihdam alanı oluşturmuş, bunun yanında 12000'e yakın öğrenci mevcuduyla da şehrin iklim ve coğrafi olumsuzluğuna

bağlı olarak yaşadığı ekonomik gerilemesine yavaşlatıcı etkide bulunmaktadır. Üniversite personeli ve öğrencilerinin yaptığı tüketim harcamaları kentin ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca hem şehir için hem de genel anlamda ekonomiye kalifiye eleman kazandırma fonksiyonunu da yerine getirmektedir. Üniversite sadece sosyo-ekonomik açıdan değil, kültürel olarak da kentin kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Zira farklı il ve yörelerde, farklı kültürlerde yaşayan insanlar kent insanıyla etkileşime girmekte ve bir kültür zenginliği oluşturulmaktadır. Üniversite bu anlamda da kentin kültürel altyapı boşluğunu önemli oranda doldurmaktadır. Diğer yandan Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinin kurulması ile birlikte kentteki öğrenim durumu istatistiklerinin iyileştiği, yüksekokul ve fakülte mezunu sayısının arttığı yapılan araştırmalarda belirlenmiştir. Bu da eğitim için göçün engellendiğini göstermektedir.

Üniversitelerin yukarıda bahsedilen katkılarının gerçekleşmesinde kentin fiziki, ekonomik ve sosyal/kültürel altyapısı önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, üniversitelerin bir kente olan katkısını arttırmak ve topluma öncülük edebilmesini sağlamak, ancak altyapısını tamamlamış kentlere kurulması ile mümkündür (Öztürk, 2011:11). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi' de Ağrı kentinin belirtilen altyapılarının geliştirilmesi durumunda daha işlevsel hale gelebilecek ve kentin sosyo-ekonomik gelişimine katkısı artacaktır. Burada üzerinde durulması gereken diğer önemli bir konu ise kentin ekonomisinin tarım ve hayvancılığa dayalı gerçeğiyle üniversitede belirtilen alanlarda daha fazla eğitim alanı açılması gerektiğidir. Ayrıca üniversite ve şehrin bütünleşmesinin de kentin kalkınmasında önemli katkısının olacağı düşünülmektedir. Hali hazırda üniversitenin kentin gelişimine katkısının yeterli olmadığı söylenebilir.

Sonuç olarak üniversiteler, ekonomik kalkınma için beşeri sermaye oluşturma fonksiyonlarını yerine getirmekte, bulundukları kentte arz ve talep oluşturarak ekonomik aktivitede canlılığa sebep olmakta, akademik ve idari personeli ve öğrencileri ile birlikte kentin ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Ağrı kentinin sosyo-ekonomik gelişmişliğinin artması için Ağrı İbrahim Çeçen Üniversite'nin katkıları dışında, kamu yatırımlarının da artırılması, kentteki kişi başına düşen gelirin yükseltilmesi, kentteki göçün engellenmesi, kent merkezine olan göçün kalitesinin artırılması ve yeni iş alanları oluşturulması gerekmektedir. Böylelikle, Doğu Anadolu Bölgesi'nin tarihi, ticari ve kültürel bakımdan önemli bir kenti olan Ağrı, daha yaşanabilir bir yer haline getirilebilir.

KAYNAKÇA

1. Arap, S. K. (2010), Türkiye Yeni Üniversitelerine Kavuşurken: Türkiye'de Yeni Üniversiteler ve Kuruluş Gerekçeleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 65, Sayı:1, 1-29.
2. Ağrı İli Kadın Profili Araştırması, (2016), Doç. Dr. Havva ÇAHA http://www.serka.gov.tr/store/file/common/91a2853c6e81c2b38e05d88e1f5d8420.pdf adresinden 11.08.2017 tarihinde erişilmiştir.
3. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Kurum İç Değerlendirme Raporu, 2017 Nisan
4. Ağrı (2017). http://www.agri.gov.tr/ilin-tarihi adresinden 11.08.2017 tarihinde erişilmiştir.
5. Atik, H. (1999). Üniversitelerin yerel ekonomiye katkıları: Teori ve Erciyes Üniversitesi üzerine bir uygulama. Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 15, 99–109.
6. Aydemir S. E. (1994). Karadeniz Teknik Üniversitesinin Kent ve Bölge Ekonomisine Doğrudan ve Dolaylı Ekonomik Etkileri, Bölgesel Kalkınma Sempozyumu, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, 195-210.
7. Bleaney, M. (1992). What does a university add to its local economy. Applied Economics, 24, 305– 311.
8. Charles, D. L. (2001). Universities and regional development. European Community under the targeted socio-economic research (TSER), Final Report, July.
9. Çalışkan, Ş. (2010), Üniversite Öğrencilerinin Harcamalarının Kent Ekonomisine Katkısı (Uşak Üniversitesi Örneği), Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış, 9(31), 169-179. http://www.esosder.org/dergi/31169-179.pdf, adresinden 10.08.2014 tarihinde erişilmiştir

10. Çatalbaş, N. (2007), Üniversite-Yerel Ekonomi İlişkisinde Kutuplaşma Teorisi İyi Bir Model Olabilir mi?,Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, Mayıs

11. Çınar, R. & Emsen, Ö. S. (2001). "Eğitim ve İktisadi Gelişme: Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum İl Ekonomisi ve Sosyal Yapısı Üzerindeki Etkileri". Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15(1-2), 91-104.

12. Çimen, A., Çınar, O., Kaya F., "Ağrı İlinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Yaşam Memnuniyeti Araştırması", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2010, s. 65.

13. Dalgar, H., Tunç, H. ve Kaya, M.(2009), Bölgesel Kalkınmada Yükseköğretim Kurumlarının Rolü ve Bucak Örneği, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 39-50.

14. Doğu Üniversitesi Kurulmasına Dair Kanun Layihası ve Milli Eğitim ve Bütçe Komisyonları Raporları, 1/434, 8.10.1952'den nakleden, Yüksel Kavak. Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki Yükseköğretim Kurumlarının çevreye Dönük Faaliyetleri, TOBB, Ankara, 1990.

15. DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003)

16. Ergün, E. (2003). A.K.Ü. Bolvadin Meslek Yüksekokulu'nun Bolvadin'in sosyo-kültürel yapısına ve ekonomisine katkıları. Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 5(1), 63–78.

17. Erkekoğlu, H. (2000). "Bölge Üniversitelerinin Yerel Ekonomiye Katkıları: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği". Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 16, 203-210.

18. Görkemli, H. N.(2009), Selçuk Üniversitesi'nin Konya Kent Ekonomisine Etkileri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:22, 169-186.

19. Işık, Ş. (2008). "Türkiye'de Üniversitelerin Kentleşme Üzerine Etkileri". Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(3), 159-181.

20. Patır, S., Güven, M., Başar, E. E. ve Yüksel, S.(2012), Bingöl Halkının Üniversite Algısının Araştırılması, http://www.bingol.edu.tr/dokumanlar/Bing%C3%B6l%20Halk%C4%B1n%C4%B1n%20%C3%9Cniversite%20Alg%C4%B1lamas%C4%B1.pdf adresinden 13.08.2017 tarihinde erişilmiştir.

21. Ravlins L. (1996). Measuring the universty's impact reveals a rainbow of Benefits. Business Perspective, 9(3), 121.

22. Recent Theories of the Relationship between Education and Development, Francis X. Hezel, SJ, Yayınlanmadı, 1974.

23. S. A., Ağrı Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı, Mülakat: Havva Çaha, Ömer Çaha ve Mehmet Dikkaya, 20 Temmuz 2016.

24. Tarı, R., Çalışkan, Ş. ve Bayraktar, Y. (2006), Kocaeli Üniversitesi Öğrencilerinin Gelir ve Tüketim İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi ,Cilt:11, Sayı: 1,168-179.

25. TRA2'de Göç Olgusu: Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma, Serhat Kalkınma Ajansı, 2012, s.141

26. TOBB, *72. Genel Kurul Ekonomik Rapor 2015*, Ankara: TOBB Yayınları, 2015, s. 166.

27. TÜİK, İller İtibariyle Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla, Ankara, 2001.

28. TÜİK, *Seçilmiş Göstergeler ile Ağrı 2013,* ss.12-13.

29. Öztürk, S., Torun, I., Özkök, Y.(2011), Anadolu'da Kurulan Üniversitelerin İllerin Sosyo-Ekonomik Yapılarına Katkıları, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 8, Sayı:16, 145-158

30. Yayar, R., Demir, D., Gaziosmanpaşa Üniversitesinin Tokat İli Ekonomisine Etkisi Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi Yıl 5 - Sayı 8 – Mayıs 2013 / Volume 5 - Number 8 – May 2013

31. Yeldan, E., Taşçı, K., Voyvoda, E., Özsa, M.E., *Orta Gelir Tuzağı'ndan Çıkış: Hangi Türkiye, Cilt1:Makro Bölgesel Sektörel Analiz*, İstanbul: TÜRKONFED Yayınları, 2012, s. 75

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(42)

Öğr. Gör. Onur DURUKAL[201]; Öğr. Gör. Dr. Esma DURUKAL[202]
Doç. Dr. Çağrı KÖROĞLU[203]; Prof. Dr. M. Erdemir GÜNDOĞMUŞ[204]

ANDROİD VE İOS İŞLETİM SİSTEMİNE SAHİP CİHAZLARIN HİZMET KALİTESİ BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASINA YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI

FIELD RESEARCH FOR COMPARISON OF THE SERVICE QUALITY OF THE ANDROID AND IOS OPERATING SYSTEMS

ÖZ

Küreselleşme ve hızla gelişen teknolojik gelişmeler ışığında gelişmiş dünya ekonomilerinin yerini hizmet ekonomileri almıştır. Günümüz bilgi ve iletişim çağındaki büyük değişime uyum sağlayabilmek, işletmelerin rakiplerine karşı sürdürülebilir rekabet avantajı yaratmak ve çağın gerisinde kalmaması için dikkat etmesi gereken en önemli hususların başında hizmet kalitesi gelmektedir. Yoğunlaşan rekabet ortamı, piyasalarda birbirine benzeyen ürünlerin giderek artması, müşterilerin fiyat konusundaki hassasiyetlerinin artması firmaları daha büyük ölçülerde farklılaşmaya ve güçlü rekabet stratejilerine sürüklemiştir.

Bu çalışmada Aydın ilinde ikamet eden 15-29 yaş aralığındaki gençlerin kullandıkları cihazların android veya ios işletim sistemine göre hizmet kalitesi bakımından karşılaştırılmasına yönelik alan araştırması yapılmıştır. Bu cihazları kullanan 400 müşteriye yönelik yapılacak anket soru formu aracılığıyla, müşterilerle yüz yüze görüşme ile veri toplanmış, hizmet kalitelerinin karşılaştırılmaları ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hizmet kalitesi, rekabet stratejileri.
JEL Kodları: L10, L19.

ABSTRACT

Globalization and in the light of rapidly developing technological developments world economies have been replaced by service economies. Quality of service is at the forefront of the most important issues that must be taken into consideration in order to adapt to the great changes in today's information and communication age, to create sustainable competitive advantage against the competition of the enterprises and to stay behind the times. Intensifying competitive environment, the increasingly similar products on the market, and the increasing sensitivity of the customers on the price, have led firms to move to larger scale differentiation and strong competition strategies.

In this study, a survey was conducted to compare the devices used by 15-29 year olds residing in Aydın province in terms of service quality according to the operating system of android or iOS. Through face-to-face interviews with customers via a survey questionnaire for 400 customers using these devices, data were collected and compared with the quality of service.

Keywords: *Service quality, Competition strategies.*
JEL Codes: *L10, L19.*

[201] **Adnan Menderes Üniversitesi Atça MYO, AYDIN, onurdurukal@adu.edu.tr; Aydın/TÜRKİYE.**
[202] **Adnan Menderes Üniversitesi Köşk MYO, AYDIN, eacayip@adu.edu.tr; Aydın/TÜRKİYE.**
[203] **Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF, AYDIN, cagrikoroglu@adu.edu.tr; Aydın/TÜRKİYE.**
[204] **Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF, AYDIN, gundogmu@gmail.com; Aydın/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Hizmet Kalitesi Kavramı

Artan rekabet koşulları, son derece bilgili müşteriler ve yoğun hayat koşulları, birçok işletmeyi müşteri hizmetleri stratejilerini değerlendirmeyi ve hizmet kalitesine önem vermeyi zorunlu kılmıştır (Uddin vd., 2016:43). Hizmet kalitesi, rekabetçi bir iş ortamında önemli bir ayrımcı ve hizmet tabanlı işletmelerin itici gücüdür. Hizmet kalitesi, sunulan hizmetin müşteri beklentilerine ne kadar iyi uyum sağladığını ölçmektedir (Thaichon et al., 2014:1). Hizmet kalitesi, işletme performansının kritik bir belirleyicisi ve uzun vadede uygulanabilirlik kazanmak isteyen firmalar için stratejik bir araç olarak kabul edildiğinden, sürekli olarak hizmet endüstrileri araştırmalarının merkezinde yer almaktadır (Lee ve Kim, 2014: 3761). Hizmet kalitesi nesnenin veya ürünün kalite nitelikleri üzerindeki algısına dayanan genel bir yargıdır (Hanks vd. ,2017:37). Diğer bir deyişle müşterilerin hizmete beklentileri ile hizmetin satın alımı sonrası algılamaları arasındaki farktır (Filiz, 2011:38). Müşteri memnuniyeti, hizmet kalitesi niteliklerinin değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu özelliklerin müşterilerin belirttikleri veya ima ettiği ihtiyaçları yansıttığı koşullarda, performanslarını iyileştirmek müşteri memnuniyetini sağlayabilir (Yuen ve Thai, 2015: 1). Hizmet kalitesi işletmeler için ciddi bir önem arz etmekte ve hızlı yanıt, taahhüt, personel kullanılabilirliği, doğru hizmet süresinde uygun zaman, şikayet çözümü, yetkinlik ve personelin yeteneği gibi eylemlerden oluşmaktadır (Uddin vd., 2016:44). Üstün bir hizmet kalitesinin elde edilmesi için ön koşul, hizmeti ölçmektir. Hizmet kalitesinin ölçülmesine ilişkin geniş bir bilgi birikimi vardır ve bu da tanım, tipoloji, modeller ve operasyonelleştirme açısından araştırmalara devam etmektedir. (Lee ve Kim, 2014: 3761).

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma evrenini Türkiye'de android ve ios cihazlarını kullanan müşteriler oluşturmaktadır. Araştırma evreninin tamamına ulaşmak yüksek maliyet, zaman, etik sınırlamalar, kontrol ve ulaşılabilme güçlüklerine yol açmasından ve gençlerde bu kullanım oranının daha yüksek olmasından dolayı, evrenin özelliklerini taşıyan evreni temsil ettiği kabul edilen örneklem belirlenmektedir (Can, 2013:24). Aydın ilinde TÜİK verilerine göre 15-29 yaş aralığında 64869 kişi ikamet etmektedir. Evren büyüklüğü 64.869 kişiden oluştuğundan % 95 güven aralığında aşağıdaki formül ile örneklem büyüklüğü hesaplanmıştır (Bayın ve Önder, 2014:144):

$$\text{n (örneklem büyüklüğü)} = \frac{\mathrm{N.t}^2.p.q}{d^2.(N-1)+\ t^2.p.q}$$

Formüle göre, belirlenen örneklem sayısının %95 güven düzeyinde ve %5 göz yumulabilen hata payı dikkate alınarak evreni temsil ettiği düşünülmektedir

$$\text{Örneklem sayısı} = \frac{64869.(1{,}96)^2.(0{,}38).(0{,}62)}{(0{,}05)^2.(64869-1)+\ (1{,}96)^2.(0{,}5).(0{,}5)} = 359 \text{ kişi}$$

Örneklem büyüklüğü 359 kişi olarak belirlenmiş olup, anket soru formlarındaki eksik, hatalı ya da yanlış bilgilerin girilebileceği göz önüne alınarak 400 kişiye anket uygulaması yapılmış, hatalı ve eksik anket soru formları dikkate alınmayarak 369 anket analize tabi tutulmuştur. Android ve ios cihazlarını kullanan genç kullanıcılara uygulanan anket soru formları ile birincil veri toplanmıştır. Anket çalışması sonucu, veriler SPSS 22.00 for Windows İstatistiksel analiz paket programı aracılığıyla girilmiştir. Araştırma verilerine yönelik çalışmalarda, hizmet kalitesinin en popüler ölçütü Parasuraman, Zeithaml ve Berry (1988) tarafından geliştirilen SERVQUAL yönteminden yararlanılmıştır. SERVQUAL; hizmet kalitesini, algılama ve beklenti arasındaki farkın bir fonksiyonu olan boşluk modeline dayalı olarak ölçmek için kullanılan hem algı hem de beklenti olmak üzere 22 maddelik beş boyuttan oluşan bir yöntemdir (Lee ve Kim, 2014: 3761). Ölçüm metodunda yer alan bu beş boyut şöyledir: fiziksel özellikler, güvenilirlik, yanıtlayıcılık, güven ve empatidir. (Parasuraman, Zeithaml ve Berry, 1988). Fiziksel Özellikler, işletmenin hizmet sunumunda kullandığı fiziki imkanlar, ekipman ve personel görünümünü ifade etmektedir. Güvenilirlik, söz verilen bir hizmeti zamanında ve doğru bir şekilde yerine getirebilme yeteneğidir. Yanıtlayıcılık, müşterilere yardım etme isteği ve hızlı hizmet sunmaktır. Güven, çalışanların bilgili, bilinçli, nazik olmaları ve müşteriye güven duygusu oluşturabilmeleridir. Empati, firmanın müşterilerine sunduğu özenli, kişiselleştirilmiş hizmettir (Kim ve Lee, 2014:3763).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Veri Analizi

Araştırmaya katılanların demografik bilgileri incelendiğinde katılımcıların % 53.4'i kadın, % 46,6'sı erkek, % 91,3'ü bekar ve % 8,7'si evli müşterilerden oluşmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

	Değişkenler	Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	197	%53,4
	Erkek	172	%46,6
Medeni Durum	Bekâr	337	%91,3
	Evli	32	%8,7

Kullanılan ölçeğin sorunu ne derecede yansıttığını ölçmek için geliştirilmiş olan güvenilirlik analizi ile algılanan hizmet kalitesi ölçeğinin beklenen hizmet kalitesi ölçeğinden daha güvenilir olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Cronbach's Alpha Değeri

Beklenen Hizmet Kalitesi Cronbach's Alpha	Algılanan Hizmet Kalitesi Cronbach's Alpha	Soru sayısı
0,904	0,937	23

Tablo 1'de görüldüğü gibi beklenen hizmet kalitesinin ve algılanan hizmet kalitesinin cronbach's alpha değerinin 0.90'dan büyük çıkması durumu ölçeklerin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

Algılanan ve beklenen kaliteye ilişkin elde edilen veriler üzerinden SERVQUAL skorları hesaplanarak, hizmet kalitesi boyutlarına ve genel hizmet kalitesine ait kalite düzeylerinin analizleri gerçekleştirilmiştir. SERVQUAL skorlarının hesaplanması için beşli Likert ölçeğinden yararlanıldığından skorlar, -4 ile +4 arasındaki değerlerde değişim gösterecektir. Bu aralık içerisindeki pozitif değerler hizmet kalitesi algılarının yüksek olduğunu ifade etmektedir. Skorların sıfır olması durumu, hizmet kalitesi seviyesinin tatmin edici olduğunu ve beklentilerin tam olarak karşılandığını belirtmektedir. Skorlarının negatif değerlerde olması durumunda ise, beklentilerin karşılanamadığı söylenebilir. Araştırmada ios ve android işletim sistemine sahip cihazların fiziksel özelliklerinin algılanan hizmetlerinin beklenen hizmetten daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo.3 Kalite Boyutları ve Tüm Anket Geneli SERVQUAL Skorları

Hizmet Kalitesi Boyutları	Hangi marka cep cihazı	N	Algılanan Hizmet	Beklenen Hizmet	Servqual Skorları
Fiziksel özellikler	Samsung	219	4,6941	4,5384	0,1557
	Iphone	150	4,3840	4,2587	0,1253
Güvenilirlik	Samsung	219	3,7196	4,4374	-0,7178
	Iphone	150	4,1080	4,4987	-0,3907
Yanıtlayıcılık	Samsung	219	3,3416	4,3689	-1,0273
	Iphone	150	3,9987	4,4787	-0,48
Empati	Samsung	219	3,4292	4,2237	-0,7945
	Iphone	150	4,1827	4,4587	-0,276
Güven	Samsung	219	3,4810	4,4429	-0,9619
	Iphone	150	3,9689	4,4800	-0,5111

SONUÇ

Günümüzde hayatımızı kolaylaştıran mobil iletişim cihazları çağımızın ve yaşamımızın vazgeçilemez bir parçası olmuştur. Bu nedenle bu gelişime paralel olarak beklentilerde sürekli artmaktadır. Kullanıcıların beklentilerini karşılayabilmek için firmaların hizmet kalitesini tatmin edici bir seviyede tutması gerekmektedir. Günümüzde hizmet sunmanın zorunluluklarının farkında olan ve daha iyi hizmet sunmak isteyen firmalar için hizmet kalitesinin iyileştirilmesi ve rekabet stratejilerinin incelenmesi firma varlığını sürdürebilmek ve ekonomik pazar içerisinde pay artışı sağlamak için üzerine yatırım yapılmaktan kaçınılmayan etkin bir politika aracıdır. İyileştirme çalışmalarının etkili olabilmesi için ise, hizmet kalitesinin ölçülerek hangi alanlarda iyileştirmeye gidileceğinin belirlenmesi ve buna uygun bir planlamanın yapılması gerekmektedir. Araştırmada algılanan kalitenin beklentiyi aştığı tek boyut fiziksel varlıklardır. Buda müşterilerin samsung marka mobil iletişim cihazının modern bir görünüme sahip olması, ekranının kullanışlı bir görünüşe sahip olması, telefonda yer alan fiziksel öğelerin göze hitap etmesi gibi fiziksel özelliklerin müşterilerin beklentilerini karşıladığı hatta beklentilerinin üzerinde bir hizmet kalitesi sundukları ve fiziksel özellikler bakımından hizmet kalitesinin Iphone marka mobil iletişim cihazından daha iyi olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Güvenilirlik boyutunda Samsung ve Iphone marka mobil iletişim cihazı kullanıcılarının beklenti ve algılamalarında farklılıklar olduğu görülmüştür. İşin ilk seferde doğru yapılması, hatasız kayıt ve bilgi tutulması, kurulum ile ilgili doğru bilgilendirmeler, güncelleme tarihleri gibi kesin, açık bilgi vb. güvenilirlik özelliklerinin olması Iphone marka mobil iletişim cihazı kullanıcılarının beklentilerini karşılamaya yakındır. Araştırmada Samsung marka mobil iletişim cihazının yanıtlayıcılık boyutunun en düşük skora sahip olması, bu markanın teknik servis hizmetlerine, satış öncesi ve sonrasında hizmet sunumlarında, müşteri hizmetleri aracılığıyla kullanıcılarına kesintisiz, hızlı hizmet sunumlarında gereken ilgiyi müşteri beklentileri doğrultusunda gerçekleştirmediği söylenebilir. Araştırmada güven boyutunda Samsung ve Iphone marka mobil iletişim cihazı kullanıcılarının beklenti ve algılamalarında farklılıklar olduğu görülmüştür. Buda bilgilerin saklanmasından gerekli özenin gösterilmesi, kullanıcıların menfaatlerini düşünmeleri ve kullanıcıların kendilerini güvenlik protokolü güncellemelerinde güvende hissetmeleri gibi güven özellikleri dikkate alındığında Iphone kullanıcılarının cihazlarına Samsung kullanıcılarından daha fazla güven duyduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

1. Bayın, B. & Önder, Ö. (2014). Sağlık Kurumlarında İmaj Üzerine Bir Araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (27), 141-158.
2. Baysa, E. & Karaca, S. S. (2016). Finansal Okuryazarlık ve Banka Müşteri Segmentasyonları Üzerine Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 7, 109-125**.**
3. Can, A. (2013). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Pegem Akademi, Ankara.
4. Capuano, A. & Ramsay, I. (2011). What Causes Supoptimal Financial Behaviour? An Explotatation of Flnancial Literacy. Social Influences and Behavioural Economics. *The University of Melbourne Financial Literacy Project Research Report*. Legal Studies, Research Paper No: 540.
5. Doğan, İ., Bakan, İ. & Havya, S.(2017). Sağlik Sektörünün Temel aktörleri olan Hastanelerde Rekabet Stratejilerinin Kaliteye Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (62), 817-835.
6. Carpena, F., Cole, S., Shapiro, J. & Zia, B. (2011). *Unpacking the Casual Chain of Financial Literacy,* Policy research Working Paper 5798, The World Bank Development Research Group Finance and Private Sector Development Team.
7. Filiz, Z. (2011). Servqual Yöntemiyle Yurt İşletmesinde Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi. *International Journal of Research and Development,* 3 (1), 38-48.
8. Hall, K. (2008). The Importance of Financial Literacy. *Assistant Governor (Banking and Payments), to the Conference on Deepening Financial Capacity in the Pacific Region,* Sydney.

9. Hanks, L., Line, N. & Kim, V. (2017). The İmpact of the Social Servicescape, Density, and Restaurant type on Perceptions of İnterpersonal Service Quality. *International Journal of Hospitality Management*. 6, 35–44.

10. Lee, H. & Kim, C. (2014). Benchmarking of Service Quality with Data Envelopment Analysis. *Expert System with Applications*, 41, 3761-3768.

11. Parasuraman, A, Zeithaml, V. & Berry, L. (1988). SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality. *Journal of Retailing*, 64 (1), 12-40.

12. Thaichon, P., Lobo, A., Prentice, C. Quach, N. (2014). The Development of Service Quality Dimensions for İnternet Service Providers: Retaining Customers of Different Usage Patterns. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 1-12.

13. Uddin, R., Saha, A., Ali, A. & Rana, J. (2016). Determinants of Service Quality Factors towards the Public Specialized Banks of Bangladesh. *Global Journal of Management and Business Research: A Administration and Management*, 16(12), 42-50.

14. Yuen, K. & Thai, V. (2015). Service Quality Appraisal: a Study of İnteractions. *Total Quality Management & Business Excellence*, 1-17.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(43)

Prof. Dr. M. Erdemir GÜNDOĞMUŞ[205]; Öğr. Gör. Onur DURUKAL[206]
Doç. Dr. Çağrı KÖROĞLU[207]; Öğr. Gör. Dr. Esma DURUKAL[208]

STRATEJİK MALİYET YÖNTEMLERİNİN OTELCİLİK SEKTÖRÜNDE UYGULANABİLİRLİĞİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON THE APPLICABILITY OF STRATEGIC COST METHODS IN HOTEL INDUSTRY

ÖZ

Ülkemizdeki turistik otel sayısının artması, bir tüketici olan turistlerin daha seçici olmaları, rakip ülkelerdeki otellerin rekabeti, ekonomik, finansal, siyasal ortamdaki belirsizlikler ve riskler otellerdeki maliyet kontrolünü çok önemli kılmaktadır. Çetin rekabet koşullarında kâr amaçlayan ve yaşamlarını sürdürmek isteyen otel işletmeleri, sürekli değişen müşteri isteklerini karşılamak için çeşitli hizmetler sunmaktadır. Odak noktası maliyet kontrolü olan ve müşterilere sunulan hizmetlerin sürekli iyileştirilmesini amaçlayan stratejik maliyet yöntemleri, mamul, hizmet ve müşteri temelinde daha doğru maliyet bilgileri sağlar ve böylece, artan rekabet koşullarında otel işletmelerine büyük yarar sağlar.

Bu çalışmada ulaşılmak istenen amaç, Marmaris ilçesinde faaliyet gösteren beş ve dört yıldızlı otel işletmelerinin maliyet hesaplamada kullandığı yöntemi ortaya koymak ve uygulanabilirliğini araştırmaktır. Belirtilen bu araştırmanın cevaplanmasında otel işletmelerine anket çalışması yapılacak ve elde edilen veriler SPSS ortamında analizleri yapılarak işletmelerin kullanmış oldukları yöntemlerin uygulanabilir olup olmadığı belirlenecektir. Çalışma, giriş ve sonuç bölümleri hariç, iki bölümden oluşacağı öngörülmektedir. Birinci bölümde, genel bir bakış açısıyla stratejik maliyet yöntemleri incelenecektir. Çalışmanın ikinci ve son bölümde ise, anket uygulamasının yapıldığı otel işletmelerinin kullandıkları stratejik maliyet yöntemlerinin işletmelerde uygulanabilirliği araştırılarak etkinlik düzeyleri ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Maliyet-Maliyet Yönetimi-Stratejik Maliyet Yöntemi.
JEL Kodları: M41, M49.

ABSTRACT

The increase in the number of touristic hotels in our country, the more selective of tourists as a consumer, the competition from rival countries, the uncertainties and risks in economic, financial and political environment make the cost control in hotels very important. Hotels aiming to profit and to survive in tough competitive conditions offer numerous services to meet the constantly changing customer demands. Strategic cost methods with a focus on cost control and continuous improvement of the services offered to customers provide more accurate cost information based on products, services and customers, and thus provide great benefits to hotel operations in increasingly competitive conditions.

The aim of this study is to determine the method of cost calculation of five and four-star hotel firms operating in Marmaris province and to investigate its applicability. In the response of this research, a survey will be done to the hotel managers and the obtained data will be analyzed in the SPSS environment to determine whether the methods used by the enterprises are applicable. It is planned that the study will consist of two parts, except for the introduction and conclusion sections. In the first part, strategic cost methods will be examined from a general point of view. In the second and last part of the study, the applicability of the strategic cost methods used by the surveyed hotel firms will be investigated and the efficiency levels will be revealed.

Keywords: *Cost-Cost Management-Strategic Cost Method.*
JEL Codes: *M41, M49.*

[205] **Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF, gundogmu@gmail.com; Aydın/TÜRKİYE.**
[206] **Adnan Menderes Üniversitesi Atça MYO, onurdurukal@adu.edu.tr; Aydın/TÜRKİYE.**
[207] **Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF, cagrikoroglu@adu.edu.tr; Aydın/TÜRKİYE.**
[208] **Adnan Menderes Üniversitesi Köşk MYO, eacayip@adu.edu.tr; Aydın/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

İşletmeler, küreselleşme ile birlikte artan rekabet ortamı, otomasyon ve bilgisayar kullanımının üretimde yaygınlaşması, ürün ömürlerinin kısalması, sürekli değişen tüketici istekleri ve ekonomide yaşanan istikrarsızlıklar gibi nedenlerden dolayı ayakta kalabilmek için maliyet yönetimine daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Artık işletmeler, rekabetin yoğun yaşandığı bir ortamda kâr elde edebilmek için çevresel faktörlerdeki risk ve belirsizlikleri çok iyi analiz ederek uygun stratejileri oluşturmaları gerekmektedir. Bunu sağlamanın yollarından biri ise; maliyetlerin azaltılmasına yardımcı olan, gelecekle ilgili plan ve stratejilerin geliştirilmesine yönelik olarak geliştirilen stratejik maliyet yöntemlerini kullanmaktır.

İşletmelerin geleceği açısından son derece önemli olan stratejik maliyet yöntemleri, üretilen ürünlerin maliyetlerinin tam ve doğru olarak tespit edilmesine son derece önemli katkılar sağlamaktadır. Şöyle ki, son yıllarda teknolojide yaşanan gelişmelere paralel olarak üretimin bilgisayar ve otomasyonla gerçekleştirilmesi; özellikle bilgisayar yazılımı, eğitim, araştırma geliştirme, enerji vb. maliyet kalemlerini arttırarak maliyetler içerisinde genel üretim giderlerinin payını direkt işçilik giderlerine oranla daha fazla artırmıştır. Bu yüzden, genel üretim giderlerinin büyük bir bölümünün iş hacmi ile doğrudan ilgili olmaması ve bu giderlerin iş hacmine dayalı dağıtım anahtarları vasıtasıyla (örneğin; direkt işçilik saati, hammadde miktarı, makine saati vb.) ürünlere dağıtılmasını öngören geleneksel maliyet muhasebesi anlayışı, günümüz koşullarında maliyetlerin yanlış hesaplanmasına yol açmaktadır.

Maliyetlerin hesaplanmasında ve geleceğe yönelik stratejik kararların alınmasında son derece önemli olan stratejik maliyet yöntemleri, gerek ulusal gerekse de uluslararası boyutlarda işletmelere küresel rekabet ortamında önemli avantajlar sağlamaktadır.

1. Stratejik Maliyet Yöntemleri

20. yüzyılın sonlarına kadar işletmelerin ihtiyaç duydukları bilgileri sağlama konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olan maliyet muhasebesinin temel işlevini, finansal tablolar için gerekli maliyet bilgileri oluşturmaktaydı. Bu bakımdan geçmiş dönemlerde maliyet muhasebesi uygulamaları maliyetlere, katlanılması zorunlu bir çıktı olarak bakmaktaydı. Ancak, teknolojik gelişmeler, bilgisayar destekli üretim, otomasyonun yüksek seviyelere ulaşması, özellikle Japon ve günümüzde hızla artan Çin sanayilerinin etkisi ile maliyetlerin düşürülmesi, kalitenin yükseltilmesi konularında, ülkeler ve şirketler arası rekabetin yoğunlaşması nedeni ile geçmiş yıllarda uygulanan maliyet muhasebesinin, maliyet konusundaki anlayışı önemini yitirmiştir (Civelek, 2000: 554).

21. yüzyılın başlarında maliyet muhasebesinin önemini büyük ölçüde yitirmesi sonucunda muhasebe alanında yeni bir kavram ortaya çıkmıştır. Bu kavram, maliyet muhasebesine göre daha geniş ve farklı anlamlar taşıyan, maliyetleri katlanılması zorunlu bir çıktı olarak değil, üretim süreçlerinde yönetilmesi gerekli bir girdi olarak gören ve geleceğe ilişkin rekabet avantajının elde edilebilmesi için maliyetlerle ilgili stratejiler geliştirerek maliyet verilerinin etkin kullanılmasını sağlayan çağdaş maliyet yönetimi anlayışıdır (Simons, 1999:111). Bu anlayış, strateji kavramının öneminin artması ile ortaya çıkmış olup, uluslararası ölçekte büyük ilgi gören ve dikkate değer bir yaklaşımdır. Ayrıca, maliyetlerin uzun dönemde stratejik olarak yönetilmesini de kapsamaktadır (Moliner vd., 2010:13 ; Seuring vd., 2002: 37). Bu bakımdan stretjik maliyet yönetimi anlayışını, işletmelerin maliyetlerini düşürmek ve stratejik pozisyonlarını iyileştirmek için maliyet yönetim tekniklerinin uygulanması olarak tanımlayabiliriz (Cooper ve Slagmulder, 2003: 23).

Literatürde birçok stratejik maliyet yöntemleri yer almasına rağmen, işletmelerin uygulamış olduğu temelde sekiz yöntemin olduğu söylenebilir (Cooper ve Kaplan, 1991: 120; Moliner vd., 2010:22) . Bu yöntemler; hedef maliyetleme, kaizen maliyetleme, faaliyet tabanlı maliyetleme, sürece dayalı faaliyet tabanlı maliyetle, kalite maliyetleri, tam zamanında üretim, sorumluluk muhasebesi ve transfer fiyatlamasıdır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2. Yöntem ve Değerlendirme

Çalışmanın uygulama kısmında iki farklı yaklaşım ortaya konulmuştur. Bu yaklaşımlardan ilkini, Marmaris ilçesinde faaliyet gösteren otel işletmelerinin uygulamış olduğu maliyet hesaplama yöntemlerinin tespit edilmesidir. Bu aşamada otel işletmelerine yüz yüze anket yöntemi uygulanmıştır.

İkinci aşamada ise, stratejik maliyet yöntemini uygulayan işletme yöneticilerine mülakat yöntemiyle çeşitli sorular sorulmuştur.

Marmaris ilçesinin merkezinde 9 tane beş yıldızlı ve 23 tane dört yıldızlı otel işlemesi bulunmaktadır. Anket çalışması sonucunda, işletmelerin 31 tanesi geleneksel maliyet muhasebesi yaklaşımını uygulamakta olup, sadece bir tanesi stratejik maliyet yönetimi yaklaşımlarından "Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme" yöntemini uygulamaktadırlar.

2.1. Anket Verilerine İlişkin Değerlendirmeler

Yapılan anket sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır.

- Otel işletmelerinin %96'sı geleneksel maliyet muhasebesi yaklaşımını (31 adet), %4'ü stratejik maliyet yönetimi yaklaşımını (1 adet) uygulamaktadır.
- İşletmelerin geleneksel yöntemi tercih etmesinin başlıca nedenleri; kolay olması, kurumsal faaliyet göstermemesi, stratejik yöntemleri bilmemeleri, muhasebe departmanının çoğu işletmede ayrı bir departman olarak faaliyet göstermemesidir.
- Geleneksel yöntemi uygulayan işletmelerde en büyük sorun ise; aynı sektörde faaliyet gösteren başka ülke ve şehirlerdeki otel işletmeleri ile rekabet edememeleridir. Bunun en temel nedeni, sadece içinde bulundukları sezona ait planlama yapmaları ve geleceğe yönelik stratejik düşünememeleridir.
- Ayrıca bu işletmelerde en büyük sorun atıl (boş) kapasitenin maliyetten ayrı ele alınmaması olup, böylece hesaplanan kârın fic-tif çıkmasıdır. Bunun sonucunda da olmayan kâra göre ücret ödenmesi, vergi hesaplanması ve planlamaların tutarlı olmaması gibi sonuçlar doğurmaktadır.

2.2. Mülakat Yöntemine İlişkin Değerlendirmeler

Yapılan mülakat sonuçlarında şu önemli bilgiler elde edilmiştir:

- İşletme kurumsal bir işletme olup, bunu kurumsal yönetim endeksinde yer alması ile ispatlamaktadır.
- Atıl kapasiteyi maliyetten ayrıştırarak bir faaliyetin yerine getirilmesi için ne kadar süre ve ne kadar işçiye gerekli olacağı belirlenebilmektedir.
- İşletme stratejik kararlar alarak gelecek yıllarda arzu ettiği kârı elde edebilmek için hangi fiyattan satış yapacağı ve hangi maliyete katlanacağını kolayca tahmin edebilmektedir.
- Maliyet-Hacim Kar analizleri daha sağlıklı çıkmaktadır.
- Rekabet konusunda bir çok işletmeye nazaran üstünlük kurmaktadırlar.

Sonuç ve Öneriler

Günümüze kadar maliyet muhasebesi, işletmelerin içine ve dış kaynaklarını bilgilendirme hususunda yeterli olarak görülebilecek bir muhasebe anlayışıydı. Artan rekabet koşulları maliyet muhasebesinin görevlerini, sadece birim maliyetlerin hesaplanıp, çeşitli bilgilerin ilgili kişilere sunulması görevinin dışına çıkarmış, işletmeyle ilgili geleceğe yönelik plan ve stratejilerin oluşturulması ve ortaya çıkabilecek gereksinimlerin önceden belirlenmesine olanak tanıyacak önemli araç konumuna getirmiştir. Maliyet muhasebesi alanındaki bu gelişme, işletmeleri stratejik anlamda önemli karar almasına yol açmıştır. Stratejik anlamda alınacak bu karar, değişen çevre koşulları sonucu ortaya çıkan maliyet yapılarındaki değişimleri göz önüne almak, doğru ve anlamlı maliyet bilgilerini sağlayacak maliyet yöntemlerini uygulamaktır. Ancak, geleneksel diye adlandırabileceğimiz maliyet muhasebesi uygulamaları ile bu amacı gerçekleştirmek olanaksızdır. Yapılan anket çalışmaları ve çeşitli analizler yardımıyla oluşan bu sonuç gösteriyor ki geleneksel yöntemin eksiklerini stratejik maliyet kapatmaktadır.

KAYNAKÇA

1. CİVELEK, Mehmet (2000), "Maliyet Muhasebesi Sorunlar, Sorular, Cevaplar"**,** A Ajans Tesisleri, İstanbul.

2. COOPER, Robin ve Regine, SLAGMULDER (2003), "Strategic Cost Management: Expanding Scope and Boundaries" , *Journal of Cost Management,* V.17, N.1, Jan-Feb., pp.5-23.

3. COOPER, Robin ve Robert, S. KAPLAN (1991), "Profit Priorities from Activity-Based Costing", *Harvard Business Review*, May-June, pp.130-135.

4. MOLİNER, J. Pereira, E. Claver, CORTES ve Molina F. AZORİN (2010), "Strategy and Performance in the Spanish Hotel Industry", *Cornell Hospitality Qarterly*, V.51, N.4, pp.513-528.

5. SEURİNG, Stefan, Maria GOLDBACH ve Peter KAJÜTER (2002), *Cost Management in Supply Chains***,** Pysica-Verlag: Heidelberg.

6. SİMONS, Robert (1999), *Performance Measurement & Control Systems for Implementing Strategy*, Prentice-Hall Inc: New Jersey.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(44)

Seyithan KARA[209]

DİLDEKİ EROZYONUN İŞ YERİ İSİMLERİNE YANSIMASI (SİİRT İLİ ÖRNEĞİ)

REFLECTION OF LANGUAGE EROSION ON WORKPLACE NAMES (EXAMPLE OF SİİRT PROVINCE)

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, dildeki erozyonun iş yeri isimlerine yansımasını Siirt ili örnekleminde incelemektir. Araştırmanın evrenini, Siirt Belediyesi bünyesindeki Ruhsat ve Denetim Müdürlüğü Birimi'nde kayıtlı bulunan 3669 iş yeri ismi oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise evrendeki iş yeri isimlerinden sistematik rastgele örnekleme yöntemine uygun olarak seçilen 370 iş yeri ismi oluşturmaktadır. Örneklem grubundaki iş yeri isimleri "Türkçe kelimelerden oluşan iş yeri isimleri", "Yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimleri", "Türkçe+Yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimleri" ve "Diğer (Küresel ve ulusal markalar, şirket, kısaltmalar ve anlamsız kelimeler) başlığı altında gruplandırılan iş yeri isimleri" şeklinde gruplandırılmıştır.

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 20,0 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemleri olarak sayı, yüzde, frekans kullanılmıştır. Araştırmada, Türkçe sözdizimi kurallarına aykırılık teşkil eden iş yeri isimlerinin yanı sıra Türkçe+Yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimlerinin en fazla orana sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Dil, dil erozyonu, iş yeri isimleri, Siirt.

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the reflection of the language erosion on the workplace names within the context of the Siirt Province. The research population was composed of 3669 workplace names registered in the Licence and Control Department of the Siirt Province. The study sample, however, involves 370 workplace names chosen randomly from among the study population. Workplace names in the sample group were grouped as follows: workplace names consisting of Turkish words; those consisting of foreign words; workplace names consisting of Turkish+Foreign words; and workplace names grouped under the title of "others" , involving Global and National Brands, Companies, Abbreviations and Meaningless Words.

The data obtained were analyzed through use of SPSS 20.0 (Statistical Package for Social Sciences). In the assessment of the data, the number, percentage and frequency were used as descriptive statistical methods. In the study, it is concluded that workplace names that constitute contradiction to Turkish syntax have had the highest rate along with the group consisting of Turkish+Foreign words.

***Keywords**: Language, language erosion, workplace names, Siirt.*

[209] Şehit Öğretmen İsmail Çelik Ortaokulu, Türkçe Öğretmeni, seyithan_5656@hotmail.com; Siirt/TÜRKİYE.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Dil, sosyal hafızayı, tarihsel sürekliliği ve milli kazanımları işlevsel kılan sistemli unsurları bünyesinde barındıran canlı bir kurumdur. Kültürel ve sosyal birikimleri bünyesinde barındıran değerler manzumesinin tarihsel süreklilik çerçevesinde gelecek nesillere benimsetilmesi amacının dil bünyesindeki unsurların işe koşulması ile gerçekleştirilebileceği söylenebilir. Dilin canlı bir kurum olduğu düşüncesinden hareketle değişim ve gelişimlerin dil dünyasına etki etmemesinin zor olduğu ifade edilebilir. Bilimsel, teknolojik ve kültürel gelişmeler ışığında beliren çağdaş gereksinmeleri karşılayabilme durumunun halk yığınlarına " ulus" sıfatını kazandıran dillerin etkileşimlerini gerekli kıldığı söylenebilir. Bu bağlamda dünyada meydana gelen gelişmelerin farklı diller arasındaki etkileşim sürecine yeni bir ivme kazandırdığı söylenebilir.

Diller arası iletişim, dillerin birbirlerinden etkilenmelerini zorunlu kılar (Gaddar, 2014). Ancak diller arasındaki etkilenme sürecinin tek yönlü gerçekleşmesi, alıcı dilde yozlaşma unsurları ile beslenen bir dil erozyonu sonucunu ortaya çıkarabilir. Dilde yozlaşma, dilin yapı ve işleyişinde var olan yaratıcı ve kendi kendini geliştirici, güzelleştirici ve zenginleştirici özelliklerini yitirerek önünün tıkanması anlamına gelir. Bu, dilin kimlik ve kişilik özelliklerini yitirmesi demektir (Korkmaz, 2004: 346). Bu bağlamda dil alanındaki erozyonun dilin kendi öz kaynaklarından gelişimine imkân sağlayacak ulusal zemini, yabancı dil unsurlarının istilasıyla verimsiz kıldığı ifade edilebilir. Dilin yapısal ve işlevsel özelliklerini etkisi altına alan hâkim dil unsurlarının toplumu oluşturan bireylerin maddi ve manevi değerler dünyasını yıkıcı nitelikte şekillendirmesi, ulusal ve kültürel çözülme sorununu beraberinde getirmektedir. Küresel ölçekli gelişmelerin yarattığı yabancılaşma eğilimi atmosferinin yansıma alanlarından birinin de iş yeri isimlerinden oluştuğu söylenebilir. Milli benliğin ve kültürel kimliğin toplumsal iz düşümü olarak düşünülebilecek iş yerlerinin adlandırılması sürecindeki dilsel erozyon, çözüme kavuşturulması gereken ulusal bir sorun niteliğinde değerlendirilebilir. Millî varlığını yitirmek istemeyen her millet dilini, gramer yapısını bozacak etkilerden korumaya ve mümkün mertebe kendi dillerinin yaratıcı kabiliyetinden yararlanmaya çalışmalıdır (Özkan & Musa, 2004: 98).

Alanyazın Taraması

Alanyazın incelendiğinde, Türkiye'de iş yeri isimleri üzerine çeşitli çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Kartallıoğlu, 2001; Şeyda, 2005; Küçük & Saraç, 2008; Gaddar, 2014; Yaman & Ekmekçi, 2016; Sancak, Durukan & Alver, 2008).

Şeyda (2005) "Dil Açısından Kars'taki İş Yeri İsimleri" adlı çalışmasında, Kars ili örnekleminde iş yeri isimlerini Türkçeye uygunluk bakımından incelemiştir. Bu çalışmada iş yeri isimleri "Türkçe Kurallara Uygun Olan Tabela İsimleri", "Türkçe Söz Dizimi Kurallarına Aykırı Olan İsimler", "Yabancı İsimler", " Karışık Yapıda Olan isimler" ve " & İşareti Kullanılan İsimler" şeklinde gruplandırılmıştır. Çalışma sonucunda küresel gelişmelerin etkisinde şekillenen diller ve kültürler arasındaki etkileşimlerde belli bir ölçünün bulunmaması sonucunun kültürel hayata olumsuz yansıdığı vurgulanmıştır. Küçük & Saraç (2008)'ın çalışmalarında, 2003-2004 yılları arasında Ordu ilinde açılmış toplam 1473 iş yeri isminin Batı kaynaklı kelime kullanımı açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, iş yeri isimlerinde Fransızca kelimelerin Batı kaynaklı kelimeler sıralamasında en fazla orana sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kartallıoğlu (2001) "Trabzon Maraş Caddesindeki İş yeri İsimleri Üzerine" adlı çalışmasında, 428 işyeri ismini 'Tamamen Yabancı Kelimelerle Kurulanlar", "En Az Bir Tane Yabancı Kelime Taşıyanlar" ve 'Söz Dizimindeki Bozulmalar' başlıkları altında kategorilere ayırarak incelemiştir. Çalışmada, iş yeri isimlerinde önemli sorunlar (yabancı kelimeler, söz dizimine aykırı kullanımlar) olduğu sonucuna ulaşılmış ve elde edilen bulgular ışığında önerilerde bulunulmuştur.

Bu çalışmalar incelendiğinde, Siirt ili özelinde iş yeri isimlerini inceleyen bir araştırmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda dildeki erozyonun iş yeri isimlerine yansımasını Siirt ili örnekleminde incelemeyi amaçlayan bu araştırmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

YÖNTEM

Bu araştırmada betimsel nitelikli tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, var olan bir durumu ortaya çıkarmaya ve olduğu gibi betimlemeye çalışan bir araştırma modelidir (Karasar, 2005: 77). Araştırmanın evrenini, Siirt Belediyesi bünyesindeki Ruhsat ve Denetim Müdürlüğü Birimi'nde kayıtlı bulunan toplam 3669 iş yeri ismi oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, evrendeki iş yeri isimlerinden sistematik rastgele örnekleme yöntemine uygun olarak seçilen 370 iş yeri ismi oluşturmaktadır (EK-1). İş yeri isimleri, araştırmanın amacına uygun olarak "Türkçe kelimelerden oluşan iş yeri isimleri", "Yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimleri", "Türkçe+Yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimleri", "Diğer (Küresel ve ulusal markalar, şirket, kısaltmalar ve anlamsız kelimeler) başlığı altında toplanan iş yeri isimleri" şeklinde kategorilere ayrılarak veri seti oluşturulmuştur. Veri setinin oluşturulması sürecinde iş yeri isimleri Türkçe iş yeri isimleri (1), Yabancı iş yeri isimleri (2), Türkçe+Yabancı iş yeri isimleri (3), Diğer başlığı altındaki iş yeri isimleri (4) olarak kodlanmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 20,0 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemleri olarak sayı, yüzde ve frekans kullanılmıştır. İş yeri isimlerinin dağılımının belirlenmesi amacıyla yapılan frekans analizi Tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1. İş Yeri İsimlerinin Dağılımı

İŞ YERİ İSİMLERİ	Frekans(n)	Yüzde(%)
TÜRKÇE	99	26,8
YABANCI	66	17,8
TÜRKÇE+YABANCI	146	39,5
DİĞER	59	15,9
TOTAL	370	100,0

Tablo incelendiğinde, Türkçe kelimelerden oluşan iş yeri isimleri oranının %26,8, yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimleri oranın %17,8, Türkçe+Yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimleri oranının %39,5, Diğer başlığı altında gruplandırılan (küresel ve ulusal markalar, kısaltmalar ve anlamsız isimler) iş yeri isimleri oranın ise %15,9 olduğu görülmektedir. Türkçe+Yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimleri %39,5'lik kullanımla en fazla orana sahiptir. Diğer başlığı altındaki iş yeri isimlerinin %15,9'lik oranla en az kullanım alanına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tamamı Türkçe kelimelerden oluşan iş yeri isimlerinin oranı %26,8'dir. Türkçe kelimelerden oluşan iş yeri isimlerinden bazılarına örnek olarak Ak Arıcılık, Aksu Giyim, Başak İletişim, Bakırcı, Atay Yapı, Damla Yufkacısı, Fıstıkçıoğlu, Evkur, Karslar Bebe, Has Un Değirmen, Mehmetçik Dikim Evi, Ulusal Kuruyemiş, Ertuğrul Giyim, Seven Balık Ekmek, Basın Dağıtım, Yörükoğlu, Gel Gör Ucuzluk vb. gösterilebilir.

Yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimleri oranı %17,8'dir. Yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimlerine örnek olarak Whatsap Cafe, Spor Life, Nanna Cafe, Popcorn, Passaport Pizza, Oleyy Playstation, Life Medikal, My Club Fitness, Nirvana Cafe İmalathanesi, Family Life Clup, İddaa Bayi, United Cila, Turbulunce Cafe, Leather Land vb. gösterilebilir.

Türkçe+Yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimleri oranı %39,5'tir. Türkçe+Yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimlerine örnek olarak Zafer Evin Sigorta, Who Giyim, Tadım Çiğköfte, Sevgin İnşaat, Osmanlı İnşaat, Meydan Et Lokantası, Göz İnternet Salonu, Foto Aykut, Erim LTD. ŞTİ. vb. gösterilebilir.

Diğer başlığı altında gruplandırılan (küresel ve ulusal markalar, şirketler, kısaltmalar ve anlamsız kelimeler) iş yeri isimlerinin oranı ise %15,9'dur. Diğer başlığı altındaki iş yerleri isimlerinden bazıları

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

şunlardır: Adidas Spor Giyim, Flo, Totomeys, A&C Mini Hal Manavı, Ford, İmza, Gıl Gıl Oto Kaporta, Ketto Usta, Mavi Jeans, Defacto, LC Waikiki, Sagraspesial, Mıchelin Lastik, Otokar vb.

Türkçenin söz diziminde yardımcı unsur başta, asıl unsur sondadır. Bu, ad ve sıfat tamlamaları için de geçerlidir. Foto Işık Digital, Foto Doğuş Color gibi iş yeri adları Türkçenin tamlama yapısına aykırıdır. Sadece birleşik fiil ile edat grubunda ana unsur başta bulunabilir. (Karahan, 2004: 40). Bu düşünceden hareketle; Foto Çağdaş, Foto Aykut, Optik Mavi, Otel Erdef gibi iş yeri isimlerinin Türkçe söz dizimine aykırılık teşkil ettiği söylenebilir.

Siirt örneklemindeki iş yeri isimlerinde Türkçe+Yabancı kelimelerin en fazla orana sahip olmasının yanı sıra iş yeri isimlerindeki kelimeler arası anlamsal bağın Türkçedeki "ve" bağlacı yerine "&" işaretinin kullanımı biçiminde gerçekleştirilmesi, dildeki bilinçsizliğin ve erozyonun diğer bir göstergesidir: D&C Store Giyim, B&E Parfüm, Moda&Tarz giyim, Nalan&Elif Bayan Kuaförü, A&C Mini Hal Manavı.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Dildeki erozyonun iş yeri isimlerine yansımasını Siirt ili örnekleminde incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın sonucunda tamamı Türkçe kelimelerden oluşan iş yeri isimleri oranının %26,8, yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimleri oranın %17,8, Türkçe+ yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimleri oranının %39,5, Diğer başlığı altında gruplandırılan (küresel ve ulusal markalar, şirket, kısaltmalar ve anlamsız isimler) iş yeri isimleri oranın ise %15,9 olduğu saptanmıştır. Kılıç, Yılmaz & Ünlü (2016)'nün " Dil Özelliği Bakımından İş Yeri İsimleri: Erzincan İli Örneği" adlı çalışmalarında, Türkçe ve Yabancı kelimelerden oluşan iş yeri isimlerinin en fazla orana sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sözü edilen bu çalışmanın sonucu araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Çok kültürlülük olgusunun ana dil bilincinin toplumsal boyutunu yansıtan göstergelerden biri olan iş yeri isimlerinde dil erozyonu şeklinde gerçekleşmesinin dilimizi olumsuz etkilediği söylenebilir. Bir ulusa karakter ve kimlik kazandıran dilsel ve kültürel unsurların gelecek nesillere aktarımında rol üstlenen bireylerin duygu, düşünce ve kelime dünyalarını yabancı destekli dilsel birikimlere göre şekillendirmeleri, diğer uluslara karşı farkındalıklarını simgeleyen değerlerin çözülmesi sorununu beraberinde getirmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgulardan hareketle, Siirt ilindeki iş yeri isimlerinde Türkçe ve Yabancı kelimelerden oluşan kullanımların %39,5'lik kullanımla en fazla orana sahip olduğu, ekonomik kaygı, yabancılaşma eğilimi ve bilinçsiz dil kullanımının iş yeri isimlerinde dil erozyonuna yol açtığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında şu öneriler getirilebilir:

- Farklı eğitim düzeyindeki Türkçe ders ve çalışma kitaplarında ana dil bilincini ve zevkini kazandırmaya yönelik edebi türlere (hikâye, tiyatro, deneme, sohbet, şiir vb.), nitelikli görsellere ve etkinliklere daha fazla yer verilmesi hususunda Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı bünyesindeki uzmanlarca faaliyetler yürütülebilir.
- Türk Dil Kurumu ve Türkiye Belediyeler Birliği işbirliği ile "Türkçemiz Erozyona Uğramasın!" adı altında kapsamlı bir proje geliştirilebilir ve süreli veya süresiz yayınlar aracılığıyla proje iletilerinin hedef kitleye aktarımı sağlanabilir.
- Dil ve kültür sahasında özenti, bilinçsizlik ve ekonomik kaygılar sonucunda oluşan erozyona dikkat çekmek üzere ulusal ve uluslararası düzeyde bilgi şölenleri düzenlenebilir.
- Belediye Gelirleri Kanunu'nda "İş Yeri İsimlerinde Türkçenin Varlığı" başlığı altında Türkçenin korunmasına ilişkin maddelerin hazırlanmasına ilişkin gerekli yasal düzenlemeler yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Gaddar, Z. (2014). Ödemiş'in İş Yeri Adları Üzerine Bir İnceleme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *5*(1), 319-332.

2. Karahan, L. (2004). Türkçede Söz Dizimi, *Akçağ Yayınları, Ankara.*

3. Karasar, N. (2005). Bilimsel araştırma yöntemi. *Ankara: Nobel Yayın Dağıtım*, 151-152. Kartallıoğlu, Y. (2001). Trabzon Maraş Caddesindeki İş Yeri İsimleri Üzerine.

4. Kılıç, B. S., Yılmaz, H. D., & Ünlü, A. S.(2016). Dil Özelliği Bakımından İş Yeri İsimleri: Erzincan İli Örneği Work Of Place Names In Terms Of Language Features: Example Of Erzincan.

5. Korkmaz, Z. (2004). Karamanoğlu Mehmet Beyin Fermanından Günümüz Televizyon Türkçesine. *Türk, 552*(634), 344-350. KORKMAZ, Z. (2004). Karamanoğlu Mehmet Beyin Fermanından Günümüz Televizyon Türkçesine. *Türk, 552*(634), 344-350.

6. Küçük, S., & Saraç, S. (2008). İş Yeri Adlarındaki Batı Kaynaklı Kelimeler ve Ordu İli Örneği. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 38*(38).

7. Özkan, F., & Musa, B. (2004). Yabancı dillerin Türkçenin söz dizimi üzerindeki etkisi. *Bilig, 30,* 95-139.

8. Sancak, Ş., Durukan, E., & Alver, M. (2008). Dil ve Kültür Yozlaşmasında Giresun Örneklemi. *Journal Of The Black Sea Studies*.

9. Şeyda, A. (2005). Dil Açısından Kars'taki İş Yeri İsimleri. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi,* (12).

10. Yaman, İ., & Ekmekçi, E. (2016). Türkçenin İngilizce Yoluyla Melezleşmesi: Samsun'daki İş Yeri Ve Mekân Adları Örneği. *Journal of Black Sea Studies,* (50).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

EK-1 ÖRNEKLEM GRUBUNDAKİ İŞ YERİ İSİMLERİ

İŞ YERİ İSİMLERİ	
A101	Autowax
Abika Yapı	Avcı Kuruyemiş
Açıkça Manav	Aydın Çay Ocağı
Adı Güzel Ticaret	Aydın Yün Açma
Adıgüzel Giyim	Aykut Yöresel Tatlar
Adıyörem Çiğköftecisi	Ayyıldız Bakkalı
Adidas Spor Giyim	Bakırcı
Adpro Spor Giyim	Bakkal Amca
Ahura Mazda	Bal Durağı
Ak Arıcılık	Baracco Parfüm
Akademi Cafe	Barbers Clup
Akasya Kafeterya	Barınlar Orman Ürünleri Satışı
Akbaş Ayakkabıcılık	Barış Market
Akdeniz Tekel Bayi	Basın Dağıtım
Akırcı Ticaret	Basra İnşaat
Aksu Giyim	Başak İletişim
Aksu Ticaret	Batur Et Market
Aktaş Otomotiv	Bayram Market
Alarko Kombi	Beauty Life
Alfemo Mobilya	D&C Store Giyim
Ali Sakatat	Benek Gıda
Allianz Rente Car	Bereket Tarım
Alo Paket	Best Pen Pvc
Alptekin Gıda	Best Van Tur
Altınöz Demir Doğrama	Beştaş Elektrik
Altınyıldız Classıcs	Beyda Kebap İmalathanesi
Anadolu Sigorta	Beyza Mobilya
Aras Kargo Taşımacılık	Bilek Spor Kompleksi
Arçelik Toprak Ticaret	Bilgin Otomotiv
Arslan Kuyumculuk	BİM Alışveriş Merkezi
Arslan Market	Binbay Giyim
Asel Bilgisayar Ve Uydu Sistemleri	Bir Tat Kebap Salonu
Aslan Çay Evi	Birbay Giyim
Asmalı Konak Bakır Evi	Bizim Bakkal
Asteria Güzellik Merkezi	Black Point Parfümeri
Aşan Pvc	Blue Fitnes Spor Salonu
Atak Kuruyemiş	Bosh Sıemens Bayisi
Atay Yapı	Bu Tarz Benim
Atınç Demir Doğrama	Burak Döşeme
Autowash	Burak Halı Yıkama
Burger King	Durak Kasabı
Bülent İletişim	Durgun Ticaret
By Etto	Dündaroğlu Şirketi
By Gümüş Erkek Kuaförü	Ece Bebek Şekerleri
Cafe House	Efes Döner

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Cafe Pallet	Eftelya İnternet Salonu
Carfursa	Ege Giyim
Ceylan Tekel Bayi	Ehli Keyf Cafe
Cıvıl Ayakkabı	Ekin Tarım
Cıvıl Bebe	Ekinci Mobilya
Cihan Çay Salonu	Elit Cafe
Clean Rose	Elit Fırını
Cristal Fast Food	Elit Halı Yıkama
Cumhuriyet Oto Park	Emin Ayakkabı
Çağdaş Kuruyemiş	Emre Elektronik
Çağdaş Yapı	Erdoğan İletişim
Çakmak Fırını	Eren Turizm
Çelik Bakkaliyesi	Erim Ltd. Şti.
Çetin Ekmek Fırını	Erkoyuncu Isı
Çınar İnternet Salonu	Erol Tuhafiye
Çiçek Bal	Erten İnşaat
Çiçek Taksi	Ertuğrul Giyim
Damla Yufkacısı	Esen İletişim
Dayan Market	Esen Kafe
Defacto	Evin Siirt Ürünleri
Defne Stil Mağazası	Evkur
Demir Ekmek Fırını	Facebook Bilardo
Demirdöküm	Family Life Clup
Demirel Metal	Fatih Medikal
Deniz Ayakkabı	Favorim Bayan Kuaförü
Deniz Ocakbaşı	Fırat Terzi
Digitürk Bayisi	Fıstıkçıoğlu
Diva Erkek Kuaförü	Flo
Dizayn Yapı	B&E Parfüm
Doğan Playstation	Ford Otomotiv
Doğru İletişim	Foto Aykut
Doğtaş Mobilya	Foto Çağdaş
Dostlar Kuru Temizleme	Foto Nihat
Dönerken Uğra	Free Bayan İç Giyim
Dörtyol Ocakbaşı	Friends Cafe
Furkan İletişim	Hizmet Ekmek Fırını
Game Plus	Hyundai Yetkili Bayi
Ganyan Bayi	Isuzu
Garanti Oto	Işıktaş Manavı
Garden Çiçekçilik	İddaa Bayi
Gaye Oyuncak	İki Biri Açık

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Gayri Menkul Danışmanlık	İletişim Hizmetleri
Geçgel Market	İlhan Market
Gel Gör Ucuzluk	İmaj Ayakkabı
Genç Ortaklar Tavukçuluk	İmaj Giyim
Gıl Gıl Oto Kaporta	İmza Giyim Mağazası
Goh	İskenderun Dönercisi
Gold İnternet Salonu	İsmail Usta Ocakbaşı
Golden Wax	İstanbul Çiğköfte
Göz İnternet Salonu	İstikbal Mobilya
Gözde Kıraathane	İtaliano Pizza
Gözde Oto	Jack Jones
Grand Playstation	Kahta Çiğköfte
Grup Rojda	Kaplan Çay Evi
Gunde Şeğ Tuzu	Karataş Ticaret
Gülsüm Temizlik Ve Danışmanlık	Kardelen Bujiteri
Gülüm Bayan Kuaförü	Kardeşler Yapı
Günbat Giyim Mağazası	Kardeşler Yapı Ve Dekorasyon
Gündüz Sürücü Kursu	Karslar Bebe
Güneş İletişim	Kartal Çay Evi
Güneydoğu Kuyumculuk	Kasap Cemil
Güzel İnternet Salonu	Kaya Demir Doğrama
Gymnasıum Life Clup	Kemal Tanca Ayakkabı
Hakan Oto Gaz	Kervan Okey Salonu
Hakan Ustanın Yeri	Ketto Usta
Halil İbrahim Fried Chicken	Kılıçarslan Market
Halil Sakatat	Kıvanç Mobilya
Halk Çay Evi	Kızılay İletişim
Halkseven Manavı Ve Kuruyemiş	King Fitnes
Has Büryan	Kip Mağazası
Has Turizm	Klas Store
Has Un Değirmen	Koma Arjin
Hayrettin Terzi	Komagene Çiğköfte
Helena Bayan Kuaförü	Köşem Ekmek Fabrikası
Historya Kafe	Kral Erkek Kuaförü
Lc Wakıkı Çocuk Giyim	Ne Alırsan 5 Tl Alısveriş
Lc Wakiki Yetişkin Giyim	Nihat Ticaret
Le Paris Bayan Kuaför	Nirvana Cafe İmalathanesi
Leather Land	Nisa Market
Lee Cooper	Oğuz Ayakkabıcılık
Leke Jeans Giyim	Oktay Komisyon Evi
Life Medikal	Oleyy Playstation
Life Point Kafe	Olgaç Değirmen

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Loni Jeans	Olimpik Bilardo
Maden Köyü Ltd. Şti.	Onurcan Et Market
Mangal Et Restaurantı	Opet Bayi
Marina Balık Evi	Optik Mavi
Martı Büfe	Osmanlı İnşaat
Master Bilgisayar	Osmanlı Restaurant
Mavi Jeans	Otel Erdef
Mehmet Oyuncakçı	Otokar
Mehmetçik Dikim Evi	Õzevin Yoğurtçu
Mercan Ayakkabı	Öz Çelepkulu Tuhafiye
Mert Bakkaliyesi	Öz Tosunlar Manavı
Mert Market	Özay Pastanesi
Mert Unlu Mamülleri	Özçetinler Otomatik Kepenk
Mesut Doğrama	Özdemir Ticaret
Metin Kuruyemiş	Özgüç Reklam
Metin Ocak Başı	Özgür Bayan Kuaförü
Meydan Et Lokantası	Özlem Elektrik
Mıchelin Lastik	Öznisa İnternet Salonu
Migros	Öztekin Yumurta
Mindit Center Giyim Fuarı	Öztürk Motor
Mini Cafe	Papula Kafe
Moda&Tarz Giyim	Passaport Pizza
Mondi	Phılıps
Mumay Giyim	Pierre Cardin Bayan İç Giyim
Murat Ayakkabıcılık	Polopark Giyim Mağazası
Murat Oto Elektrik	Popcorn
My Club Fitness	Pürtük Cafe
My Club Playstation	Rays Giyim
Nacaroğlu Baklava	Renault Yetkili Servisi
Nalan & Elif Bayan Kuaförü	Romeron Parfüm
Nanna Cafe	Sabrioğulları Un Değirmeni
Naturel Ekmek Fırını	Sagraspesial
Sağlık Yaşam Merkezi	Taş Market
Salkım Kuruyemiş	Tefal Shop
Samsung Yetkili Servisi	Toptan Gıda
Sarar Aslan Giyim	Totomeys
A&C Mini Hal Manavı	Trendy
Seven Balık Ekmek	Turbulunce Cafe
Sevenler Çay Evi	Türk Telekom Bayisi

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sevgin İnşaat	U.S Polo Assn
Sezer Turizm	Uğur Mobilya
Sibel Gelinlik Fuarı	Ulusal Kuruyemiş
Siirt Birlik	Umut Et
Siirt Dizel Pompa	Umut Siirt Yöresel Ürünler
Siirt Yapı	Unıted Cila
Siirtte Son Söz	Ups Kargo
Simurg Cafe	Vienass Cafe
Solgun Bakkal	Vïzyon Kozmetik
Spor Life	Vodafone
Star Kasabı	Whatsap Cafe
Stil Ayakkabı Tamiri	Whatsons
Şark Halı Pazarı	Who Giyim
Şeker Tuhafiye	Yörükoğlu
Şen Giyim	YSE Mini Market
Şenyüz Manifatura	Yurtiçi Kargo
Tadım Çiğköfte	Yusufoğulları Yapı Ve Dekorasyon
Tadım Ocakbaşı	Zafer Evin Sigorta

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(45)

Yrd. Doç. Dr. Fatih TÜRKMEN[210]; Gülay YILMAZ[211]

ÖĞRENCİLERİN RUHSAL VE DUYGUSAL ZEKÂLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: KARABÜK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

RELATIONSHIP BETWEEN SPIRITUAL AND EMOTIONAL INTELLEGIENCE OF STUDENTS: KARABUK UNIVERSITY SAMPLE

ÖZ

Bireyleri birbirinden farklılaştıran kişilik, tutum, davranış, yetenek, benlik ve kişilerarası iletişime kadar pek çok bireysel yapı taşını temelinde barındıran ruhsal ve duygusal zekâ kavramlarının ilişkilendirildiği bu araştırma Karabük Üniversitesi'nde 2015-2016 eğitim öğretim döneminde lisans düzeyinde eğitim alan öğrencilerin görüşleri alınarak oluşturulmuştur. Anket tekniği kullanılarak toplanan 1503 öğrenci görüşünün analiz edildiği bu araştırmada, yüzde-frekans analizi ve Spearman'srho korelasyon testi kullanılarak elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Araştırma bulgularına göre öğrencilerin ruhsal ve duygusal zekâ alt boyutları arasında da pozitif yönlü anlamlı ilişkiler belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spiritual and Emotional Intellegience, Universty Students.

JEL Kodları: D91, I23.

ABSTRACT

This research associated with the concept 'mental and emotional intelligence' containing a great deal of individual building blocks such as such as personality differentiating individuals from each other, attitudes, skills, personality and interpersonal communication has been formed by taking the students' opinions who are getting undergraduate education at Karabük University in 2015 and 2016. In this study in which 1503 students' opinions collected by using survey technique are analayzed, the results gotten by using the percentage- frequency analysis and Spearman's Rho Testing have been ınterpreted.

According to the findings that there is a positive correlation between students's spiritual and emotional intellegience subscales.

Keywords: *Spiritual and Emotional Intellegience, Universty Students.*

JEL Codes*: D91, I23.*

[210] **Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Türkistan/KAZAKİSTAN. Karabük Üniversitesi Safranbolu Turizm Fakültesi, fatihturkmen@karabuk.edu.tr; Karabük/TÜRKİYE.**

[211] **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, gly_demir_37@hotmail.com; Karabük/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

1900'lü yılların başında zekâ, çoğunlukla lineer ve analitik zekâ olarak başarının en önemli faktörü olarak kabul edilmekteydi. Ancak günümüzde tek başına zekânın başarı için yetmediği, kişinin başarılı olabilmesi için başka yeteneklere de sahip olması gerekliliği ve bu yetenekler içinde başka zekâ türlerinin olduğu fikri hâkim olmaya başlamıştır (Bekiş, 2006: 31). Psikometrik açıdan zekâ; bireyin bir test bataryasında sergilediği başarının onunla beraber aynı yaştaki ve özelliklerdeki norm grubunun başarısı ile karşılaştırılması sonucu oluşan tekil bir puan, yani IQ (Intelligence Quotient-Bilişsel Zekâ) olarak tanımlanmasının yanında (Yıldırım, 2015: 10) çözüm bulmada ve cevaplandırmada hızı oluşturan, bir sorunun çeşitli kademeleri arasındaki yeni ilişkileri anlayabilmeyi sağlayan kapasitedir (Özdenk, 2015: 18).

Ancak bazı bilim adamları ise her bir durum için zekânın var olduğunu öne sürmekle birlikte (Bekiş, 2006: 31) Howard Gardner, 1983 yılında sosyal zekâyı yeniden inceleyerek çoklu zekâ kavramını ortaya çıkarmıştır. Çoklu zekâ modelinin ortaya çıkmasıyla her kişide var olan potansiyel zekâ türüne yönelik çalışmalarda da artmıştır. Önceden kişilerin IQ seviyelerinin düşüklüğü sebebiyle o kişilerin zekâ seviyelerinin düşük olduğu kabul edilirken, günümüzde çoklu zekâ kavramıyla birlikte her bireyin farklı zekâ türüne yönelik gelişiminin sağlanması gerektiği ortaya konmuştur (Adiloğulları, 2011: 8-9). Zekâ ile ilgili yapılan çalışmalar da zekânın, rasyonel zekâ ve duygusal zekâ türünü de kapsayan üst bir zekâ olgusunun olduğunu dolayısıyla da üç temel zekâ türünün varlığına işaret etmektedir. Anlam ve değerlerle ilgili problemlerin çözümlenmesinde kullanılan, davranışlara ve yaşamlara daha büyük ve daha zengin anlamlar kazandıran bu üst zekâ türü de ruhsal zekâ (SQ) olarak isimlendirilmiştir. Ruhsal zekâ değer ve anlama dair kişinin en derindeki sezgisel hissidir, kıyıdaki rehberdir. Kısaca ruhsal zekâ, vicdandır (Zohar ve Marshall, 2004: 28). Duygular, yaşanılan dünya ve birey hakkında bazı bilgileri taşımaktadır. Bu sebeple duygular, düşünceyle çelişen karmaşık ve rastgele olgular değildir (Caruso ve Salovey, 2010: 40-41). Duygular bireyin yaşamında kendini hissettiren önemli faktörlerdir. Öyle ki, kişiler duyguları sayesinde yön bulur ve yaşamlarını ona göre yaşarlar (Beltekin, 2015: 7).

Duygular kendi içlerinde birçok veri taşımaktadır. Gerek bireyin iç dünyası, gerekse sosyal ya da doğal çevresinde olan ve biten önemli olaylar hakkında bir takım sinyaller verirler. Etkili bir iletişim için yapılması gereken, başka kişilerin duygularını net bir biçimde belirleyebilmek ve bireyin kendi duygularını da aynı netlikle karşısındakine iletebilmesiyle mümkün olmaktadır (Caruso ve Salovey, 2010: 10-11). Çoğu birey mantıklı olmaya karar vermeye çalışırken, duygularının karar vermeyi engellediğini düşünür ancak bu durum doğru değildir. Duygular, olaylara tepki olarak meydana gelir ve birçok kritik duruma odaklanmaya devam edilmesini sağlar. İstediklerin elde edilmesi bireyi uyarır ve korkulan şeylerden bireyin uzak durmasını sağlar (Tingaz, 2013: 8). Goleman (2002: 359-360) başlıca duygu hükümlerini; öfke, üzüntü, korku, zevk, sevgi, şaşkınlık, iğrenme, utanç olarak nitelendirmiş olup, duygusal zekâyı aksiliklere rağmen yoluna devam edebilme, kendini harekete geçirebilmeye ilişkin dürtüleri kontrol ederek, tatmini erteleyebilme, kendini başkasının yerine koyabilme ve umut besleme olarak tanımlamıştır (Goleman, 2002: 50-51). Dolayısıyla bu zekânın IQ gibi kader olmaması ve her yaşta geliştirebilme imkânı duygusal zekânın önemini bir kat daha arttırmaktadır (Sütlü, 2013: 9).

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin ruhsal zekâ düzeyleri ile duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını çeşitli ortaya koymaktır. Bu amaçla, Karabük Üniversitesinin 2015-2016 eğitim-öğretim döneminde lisans düzeyinde ve örgün öğretimde eğitim alan tüm fakülte ve yüksekokulların kayıtlı öğrencileri araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Anket tekniği ile verilerin toplandığı bu araştırmada, kullanılan her iki ölçekteki değişkenler bağımsız olduğundan, ruhsal zekâ (kabullenme, öz benlik ile amaç ve hedefler) ve duygusal zekâ (iyimserlik, duyguların değerlendirilmesi ve duyguların kullanımı) arasındaki ilişki tespit edilmiştir. Bu sebeple araştırma hipotezi; "H1:Öğrencilerin ruhsal zekâları ile duygusal zekâları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır." şeklinde geliştirilmiştir. Örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında ise Krejcie ve Morgan (1970)'ın, değerlendirmelerin oranlara göre yapılacağı

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

araştırmalarda evren hacminin büyüklüğüne karşılık örneklem büyüklüğünün ne kadar alınması gerektiğine ilişkin önerdikleri tablodan yararlanılmıştır. Söz konusu tabloda, 0,05 anlamlılık düzeyi ve ±0,05 hata oranında, evren hacminin 40,000 üzeri olması halinde örneklem büyüklüğü 381 olarak belirtilmiştir. Bu araştırma kapsamında eksik ve yanlış kodlanmış anketler elenerek toplamda 1503 öğrenci görüşü değerlendirilmiştir.

Ankette 30 ifadeden ve 3 alt boyuttan (kabullenme, özbenlik ile amaç ve hedefler) oluşan, Aydıntan (2009)'un çalışmasındaki ruhsal zekâ ölçeği ile Schutte duygusal zekâ ölçeği olarak bilinen ve ölçeğin orjinali, Malouff, SchutteHall, Cooper ve Danheim tarafından 33 madde olarak geliştirilip, sonra Austin, Saklofske, Huang ve Mckenney (2004) tarafından 41 madde olarak yenide düzenlenen, Türkçe uyarlaması da Tatar, Tok ve Saltukoğlu (2011) tarafından yapılan ölçek kullanılmıştır. Duygusal zekâ ölçeğindeki üç faktör; iyimserlik/ruh halinin düzenlenmesi, duyguların kullanımı ve duyguların değerlendirilmesi şeklindedir. Araştırmada kullanılan hem ruhsal hem de duygusal zekâ ölçeklerine ilişkin ifadeler 5'li Likert ölçeğinde (1-Hiç Katılmıyorum; 5-Tamamen Katılıyorum) şeklinde tasarlanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler SPSS for Windows paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada tanımlayıcı özelliklerin dağılımı yüzde frekans şeklinde verilmiş olup, ölçek kapsamındaki verilerin normal dağılımına da bakılmıştır. Kolmogorov-Smirnov Test için p değeri 0,05'ten küçük olduğu için parametrik test koşulları sağlanmadığından, parametrik olmayan testlerden Spearman'srho korelasyon testi ile boyutlar arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Bu bağlamda değişkenler arasındaki ilişkinin düzeyi, korelasyon katsayısının 0,00-0,25 aralığında olması durumunda "çok zayıf", 0,26-0,49 için "zayıf", 0,50-0,69 için "orta", 0,70-0,89 için "yüksek" ve 0,90-1,00 için "çok yüksek" şeklinde nitelendirmiştir Kalaycı (2010: 116).

Bulgular

Tablo 1'e göre; araştırmaya katılan kişilerden, 667'si kadın, 826'sı erkektir. Katılımcılardan 1154 gibi büyük bir çoğunluğu 18-22 yaş arası, 331'i 23-27 yaş arası ve 18'i 28-32 yaş arasında olduğu görülmektedir. Öğrencilerden hazırlık sınıfı okuyanların sayısı 271, 1. sınıfta olanların sayısı 551, 2. sınıfta olanların sayısı 283, 3. sınıfta olanların sayısı 230 ve 4. sınıfta okuyanların sayısı 168'dir. Öğrencilerin okudukları fakülteler incelendiğinde; 189'unun Edebiyat, 144'ünün Fen, 93'ünün İİBF, 313'ünün İlahiyat, 51'inin İşletme, 86'sının Mimarlık, 244'ünün Mühendislik, 100'ünün Güzel Sanatlar, 105'inin Teknik Eğitim ve 178'inin Teknoloji fakültesinde okuduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerden 693'ü evde, 228'i Kredi ve Yurtlar Kurumunda, 440'ı özel yurtlarda, 88'i pansiyon veya apartlarda ve 54'ü ailesiyle kaldığını belirtmiştir. Tablo 1'de belirtildiği üzere; öğrencilerden 47'si 500 TL ve altı, 208'i 501-1000 TL, 271'i 1001-1500 TL, 349'u 1501-2000 TL, 237'si 2001-2500 TL, 121'i 2501-3000 TL, 140'ı 3001-3500 TL ve 130'u 3500 TL üzerinde aile geliri olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Tanımlayıcı Bilgileri (N=1503)

Cinsiyet	**f**	**%**	**Sınıf**	**f**	**%**
Kadın	677	45,0	Hazırlık	271	18,0
Erkek	826	55,0	1. Sınıf	551	36,7
Yaş	**f**	**%**	2. Sınıf	283	18,8
18-22 Yaş	1154	76,8	3. Sınıf	230	15,3
23-27 Yaş	331	22,0	4. Sınıf	168	11,2
28-32 Yaş	18	1,2	**Kalınan Yer**	**f**	**%**
Fakülte	**f**	**%**	Ev	693	46,1
Edebiyat	189	12,6	KYK	228	15,2
Fen	144	9,6	Özel Yurt	440	29,3

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İktisadi İdari Bilimler	93	6,2	Pansiyon/Apart	88	5,9
İlahiyat	313	20,8	Aile	54	3,6
İşletme	51	3,4	**Aile Geliri**	**f**	**%**
Mimarlık	86	5,7	500TL ve altı	47	3,1
Mühendislik	244	16,2	501-1000 TL	208	13,8
Güzel Sanatlar	100	6,7	1001-1500 TL	271	18,0
Teknik Eğitim	105	7,0	1501-2000 TL	349	23,2
Teknoloji	178	11,8	2001-2500 TL	237	15,8

Tablo 2'deki sonuçlara göre, ruhsal zekâ ile duygusal zekâ arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki vardır (r=0,412). Bu sonuç araştırma hipotezinin kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca alt boyutlar bazında; ruhsal zekânın alt boyutu olan kabullenme boyutu ile duygusal zekâ boyutu olan iyimserlik boyutu (r=0,441) pozitif zayıf bir ilişki bulunmuştur. Ancak kabullenme boyutu ile duyguları değerlendirme ve kullanma boyutları arasında her hangi bir ilişki bulunmamıştır (p>0,05). Ruhsal zekânın alt boyutu olan öz benlik boyutu ile duygusal zekâ boyutları olan iyimserlik (r=0,595) boyutu arasında orta düzeyde ve duyguları değerlendirme (r=0,139) boyutu arasında pozitif yönlü çok zayıf bir ilişki bulunmuştur. Ancak öz benlik boyutu ile duyguları kullanma boyutu arasında bir ilişki bulunmamıştır (p>0,05). Ruhsal zekânın alt boyutu olan amaç ve değerler boyutu ile duygusal zekâ boyutları olan iyimserlik (r=0,588) boyutu arasında orta düzeyde ve duyguları değerlendirme (r=0,152) boyutu arasında çok zayıf bir ilişki bulunmuştur. Ancak amaç ve değerler boyutu ile duyguları kullanma boyutu arasında bir ilişki bulunmamıştır (p>0,05).

Tablo 2. Ruhsal Zekâ İle Duygusal Zekâ Arasındaki İlişki

Korelasyon			**Duygusal Zekâ**	**İyimserlik**	**Duyguları Değerlendirme**	**Duyguları Kullanma**
Spearman'sr ho	**Ruhsal Zekâ**	**r**	0,412**			
		p	**0,000**			
	Kabullenme	**r**		0,441**	0,016	-0,027
		p		**0,000**	0,539	0,296
	Öz Benlik	**r**		0,595**	0,139**	-0,014
		p		**0,000**	**0,000**	0,582
	Amaç ve Değerler	**r**		0,588**	0,152**	-0,049
		p		**0,000**	**0,000**	**0,060**

p<0,05

SONUÇ

Araştırmada öğrencilerin ruhsal ve duygusal zekâları ile bu zekâlara ilişkin alt boyutlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, ruhsal zekâ ile duygusal zekâ arasında pozitif yönlü zayıf bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç katılımcıların vicdanları ile duyguları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunun göstergesidir. Ruhsal zekânın alt boyutu olan kabullenme boyutu ile duygusal zekâ alt boyutu olan iyimserlik

boyutu pozitif zayıf bir ilişki bulunmuştur. Ancak kabullenme boyutu ile duyguları değerlendirme ve kullanma boyutları arasında her hangi bir ilişki bulunmamıştır. Ruhsal zekânın alt boyutu olan öz benlik boyutu ile duygusal zekâ boyutları olan iyimserlik boyutu arasında orta düzeyde ve duyguları değerlendirme boyutu arasında pozitif yönlü çok zayıf bir ilişki tespit edilmiştir. Ancak öz benlik boyutu ile duyguları kullanma boyutu arasında bir ilişki bulunmamıştır. Ruhsal zekânın alt boyutu olan amaç ve değerler boyutu ile duygusal zekâ boyutları olan iyimserlik boyutu arasında orta düzeyde ve duyguları değerlendirme boyutu arasında çok zayıf bir ilişki saptanmışken, amaç ve değerler boyutu ile duyguları kullanma boyutu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Tüm bu sonuçlar kapsamında araştırmaya katılan öğrencilerin, diğer insanların fikir ve duygularına saygı duydukları, diğer insanların görüş açılarını anlayabilmek maksadıyla onları dinledikleri ve diğer insanların farklılıklarını ve çeşitliliklerini kabullenmeye açık oldukları saptanmıştır. Öğrenciler, yaptıkları faaliyetlerin ve gösterdikleri davranışların başkalarının ilerideki rahatlığı ve iyiliği için olduğuna inanmaktadırlar ve hayatlarındaki her olaya şefkatle (ya da merhametle) yaklaşmaktadırlar. Öğrencilerin, zamanlarını, paralarını ya da diğer kaynaklarını başkalarına yardım için verdikleri de söylenebilir.

Daha çok psikoloji alanındaki çalışmalarda kullanılsa da ruhsal ve duygusal zekâ konularının artık yönetsel ve eğitsel çalışmalarda da kullanıldığını da söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu araştırmanın da eğitim anlamında alana katkılar sağlayabileceği gibi yönetsel açıdan yöneticilere ve araştırmacılara önemli fikirler verebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Adiloğulları, İ. (2011) Profesyonel Futbolcularda Duygusal Zekâ İle Örgütsel Bağlılık İlişkisi, İstanbul: Marmara Ünivrsitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
2. Austin, E., Saklofske, D., Huang, S. ve Mckenney, D. (2004). 'Measurement of Trait Emotional Intelligence: Testing and Cross-Validating a Modified Version of Schutte et al.'s (1998) measure' Personality and Individual Differences, 36(3), ss. 555-562.
3. Aydıntan, B. (2009) "Ruhsal Zekânın Dönüştürücü Liderlik Üzerine Etkisini Araştıran Uygulamalı Bir Çalışma", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23 (2), 257-272.
4. Bekiş, T.(2006) Liderlikte Ruhsal Zekâ Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
5. Beltekin, E. (2015) Türkiye'deki Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüklerinde Görev Yapan Yönetici Personelin Duygusal Zekâ ve Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin İncelenmesi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
6. Caruso, D. R. ve Salovey, P. (2010) *Yönetimde Duygusal Zekâ*, Çev.: S. Kaymak, İstanbul: Cera Yayınları.
7. Goleman, D. (2002) *Duygusal Zekâ Neden IQ'dan Daha Önemlidir*, Çev.: B. S. Yüksel, İstanbul: Varlık Yayınları.
8. Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayınevi.
9. Krejcie, R. V. ve Morgan, D. W. (1970) Determining Sample Size for Research Activities, *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610.
10. Özdenk, S. (2015) Bireysel ve Takım Sporuyla Uğraşan Sporcular ile Spor Yapmayan Bireylerin Duygusal Zekâ ve Liderlik Özelliklerinin İncelenmesi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış DoktoraTezi.
11. Sütlü, S. A. (2013) Sağlık Çalışanlarında Duygusal Zekâ ve Tükenmişlik İlişkisi, İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
12. Tatar, A., Tok, S. ve Saltukoğlu, G. (2011) "Gözden Geçirilmiş Schutte Duygusal Zekâ Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi", *Klinik Psikofarmokoloji Bülteni*, 21 (4), 325-338

13. Tingaz, E. (2013) Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği İle Bazı Öğretmen Adaylarının Duygusal Zekâ ve Mutluluklarının Karşılaştırılması, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

14. Yıldırım, G. G. C. (2015) Fen ve Sosyal Bilimlerde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerin Duygusal Zekâlarının Bazı Alt Boyutlar Yönünden Karşılaştırılması, İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

15. Zohar, D. ve Marshall, I. (2004) *Ruhsal Zekâmızla Bağlantı Kurmak (SQ)*, Çev.: B. Erdemli ve K. Budak, İstanbul: Meta Yayınları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(46)

Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ*

GÜRCİSTAN'DA AZERBAYCAN TÜRK EDEBİ MUHİTİNİN BAŞLANGIÇ DÖNEMİ MEKÂNSAL ÇEVRELERİ

INITIATIVE SENIOR TRANSLATIONS OF AZERBAIJAN TURKISH LITERACY IN GEORGIA

ÖZ

Günümüzde Gürcistan arazisinde 400 bin civarında Türk bulunmaktadır. Resmiyette Gürcistan Azerbaycanlılar adlandırılan bu topluluğa Gürcistan Türkleri, Borçalı Türkleri, Karapapaklar da denir. Gürcistan Türkleri ülkenin Tbilisi (Tiflis), Rustavi büyükşehirlerinde, Kvemo (aşağı) Kartlı ilinin ilgili ilçelerine, ayrıca Şida (iç) Kartlı iline, Kahet iline bağlı 200'e yakın köyde oturmaktadırlar. Türkler, en çok toplu halde Borçalı da denilen Kvemo (aşağı) Kartlı bölgesinde barınmaktadırlar.

Burada Türkçe edebi estetik fikrin özgü geleneksel yanları mevcuttur. Bu önemli özelden hareketle, sunulan çalışmada Gürcistan alanındaki Azerbaycan Türk edebiyatı başlangıç dönemi (1920'ye kadar) gelişim sürecinin tipolojik dinamiği mekânsal çevreler ekseninde düzenli şekilde incelemeye alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Borçalı, edebi gelenekler, Gürcistan, mekânsal çevreler.

ABSTRACT

Today, about 400,000 Azerbaijanis live on the territory of Georgia. This community, officially known as Azerbaijanis of Georgia, is also called the Turks of Georgia, Borchalilar, and Karapapaklar. In Georgia, Turkish-Azerbaijanis live mainly in about 200 villages in the region of Kvemo (lower) Kartli, as well as in the regions of Shida (internal) Kartli, Kakheti, in the cities of Tbilisi, Rustavi.

Among the Azerbaijanis of Georgia, oral-folk and written literary traditions, especially are popular ashug art. In the present article, the typological dynamics of literary foci and spatial localities of the early (pre-Soviet) period of the literary tradition of the Azerbaijanis of Georgia are investigated.

Keywords: *Azerbaijanis of Georgia, literary traditions, spatial environments.*

* **Prof. Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, shureddin@gmail.com; Ardahan/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Üç sınırdaş komşu, hoşgörülü devlet – Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye uluslararası ekonomik anlaşmalarda, özellikle Bakü–Tiflis–Ceyhan, Bakü–Supsa, Bakü–Tiflis–Erzurum, Bakü–Tiflis–Kars petrol, demiryolu hatlarının ve diğer ekonomik projelerin gerçekleşmesinde stratejik müttefik olarak ortaklaşa tutum sergilemektedirler, uluslararası, bölgesel kurumlarda işbirliği yapmaktadırlar. Bu ülkeler kavuştağında Gürcistan'a bağlı olan, Gürcülerle Borçalı Türklerinin iç içe sevecence meskûn oldukları Kvemo (aşağı) Kartlı bölgesinde ve diğer bölgelerde yarım milyon civarında Türk-Azerbaycan topluluğu, başka deyişle, kendilerine gururla Türk'üz söyleyen bir topluluk barınmaktadır. Gürcistan'da Azerbaycan Türkleri yoğun olarak Marneuli, Bolnisi, Dmanisi, Gardabani, Tsalka ilçelerinde meskûndurlar, ayrıca soydaşlarımız Sagareco, Telavi, Lagodehi, Kaspi, Msheta, Gori ilçelerinde de oturmaktadırlar. Onların etnik kültürünün, anadilli eğitiminin, folklor, edebiyat, sanat, yayın-basın faaliyetlerinin gelişimine özen gösterilmektedir.

Etnik topluluğu belirleyen temel koşullar, tarih, sosyal yapı, ekonomi tipi yanında hem de yurt, vatan, toprak ve birtakım diğer unsurlardır. Etnik birliği şekillendiren daha çok coğrafi muhittir. Gürcistan ülkesi de Borçalılıları bir etnik topluluk olarak biçimlendiren temel unsurdur.

Aslında, 1920 yılına kadar Borçalı kazasının arazisi daha geniş olmuştur; o vakit Borçalı'nın Loru nahiyesi işgal edilerek, kurama Ermenistan'a katılmıştır.

Borçalı şairlerinin sanatsal özgülüğü daha çok şunda belirlenir ki, canlı halk diline, konuşma ağzına, halk-ozan şiiri biçemine üstünlük verirler [Memmedli 2003] .

1. Muhitin Mekânsal Edebi Çevreleri Genel Bakışla

1920 yılına kadarki dönemde muhitin öğeleri, hisseleri rolünü oynamış edebi ocaklar daha çok ortak, müşterek özelliklerle nitelenmişler. Aynı zamanda seçkin farklılıklar da var olmuştur. Edebi sanat vahdeti oluşturmuş bu ocaklarda şiirin yayılıp gelişmesi dinamiğini edebi simalar, onların üreticilik etkinliği doğrultusunda izleyebiliriz. Bu şiir-sanat ocakları arasında verimlilik oranı farklı olmuştur.

Şunu belli olan edebi şahısların sayısı üzere böyle belirlemek mümkündür:

5 ve 5'ten fazla sanatçılılar – Fahralı, Kosalı, Şeytanpazar, Soğanlık, Tekle

4 sanatçılılar – Görarkı, Kaçağan, Kızılhacılı, Lecbeddin, Sarvan

3 sanatçılılar – Hasanhocalı, Kölagir, Kuşçu, Saraçlı

2 sanatçılılar – Bolus Kepenekçi, Eğrem, Muğanlı, Kürüstü Kepenekçi, Tekeli

1 sanatçılılar – Arıklı, Baydar, Beyler, Darvaz, İmirhasan, Karabulak, Kazlar, Kireç Koçulu, Muğanlı, Saca, Soğukbulak, Ulaşlı, Yırğançay

Başka deyişle, edebi ocaklar arasında

13'ünde 1 sanatçı (% 36, 7)

5'inde 5 ve 5'ten fazla sanatçı (% 16, 7)

5'inde 4 sanatçı (% 16, 7)

5'inde 2 sanatçı (% 16, 7)

4'ünde 3 sanatçı (% 13, 3) olmuştur.

Anlaşıldığı gibi, verimli sanat ocakları olarak Tiflis'in Şeytanpazar mahallesi (30 sanatçı) ve Borçalı'nın Fahralı obası (17 sanatçı) ilk akla gelenlerdir. Sonra Kürüstü Kosalı obası (6 sanatçı), Soğanlık obası, Tekle obası (5'er sanatçı) bilinmektedir. Daha sonra Görarkı, Kaçağan, Kızılhacılı, Lecbeddin, Sarvan köyleri (4'er sanatçı) ve Hasanhocalı, Kölagir, Kuşçu, Saraçlı köyleri (3'er sanatçı) seçilmişlerdi.

Böylece, Gürcistan Türklerinin şiir ocakları bireylerden genele, yani edebi ocaklardan edebi muhite doğru biçimlenmenin öğeleri rolünü oynamışlardı.

2. Tiflis ve Yöresi Edebi Çevresi

Tiflis'in Kaleli, Harpuh, Meydan, Ortaçala, Sololak mahallelerinde ve şehrin yanı başındaki *Soğanlık (Poniçala) köyünde* yüzyıllar öncesinden başkent meskûn Türklerden şairler, sanatçılar da vücuda

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

gelmişler. 18.–19. yüzyıllarda Rızvan, Mirza Sadık, Kâzım, Allahverdi, 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl başlarında Biçare Hüseyin, Dertli Hurşit, Divanî, Esadullah, Şefi, Refi, Sadık Sultanlı, İbrahim, Samed, Kemal, Memmed Bağır, vd. Mirza Sadık, Borçalı Tekeli Yadigâroğulları'ndan olup Tiflis'te 80 yıl ömür sürmüştür. Esadullah (Esad) (1867–1937), Tiflis'te Azerbaycan'ın ünlü ozanları Dede Alasker, Hüseyin Bozalkanlı ile değişmiştir. Sadık Sultanlı (Sultanov) (1898–1964), Tiflis Şeytanpazar çayhanelerinin sevimlisi tanımıyla bilinmiş, Tiflis'te Azerbaycan ozanları Növres İman, İskender ile karşı beri gelmiştir.

Mirza Sadık'tan (18.–19. yy) [Cönk-Beyaz 1914: 98-b]:

Cem ola düsturda akil-î serde,
Açılmamış yüzde hicab-î perde,
Böyle güzel olsa bizim bu yerde,
Herden de Sadık'a o mihman gerek.

3. Aran (Ova) Semti Edebi Çevresi

Bu çevre, günümüz Marneuli ilçesinin köylerini kapsamıştır. Söz konusu edebi çevreyi yerleşim yerlerinin lokal bütünlüğü açısından aşağıdaki kısımlar üzere sınıflandıra biliriz: *Sarvan* yöresi, *Kürüstü / Demircihasanlı* yöresi, *Kaş Muğanlı* yöresi, *Kaçağan–Sadaklı* yöresi.

3.1. Sarvan Yöresi

Sarvan yöresi olarak nitelendirdiğimiz *Sarvan, Kızılhacılı, Candar, Görarkı*, vd obalar edebi coşkunluk açısından etkin edebi sanat yöresine aittirler. Edebi gözdelerinden: Sarvan'da Kerim Şerifli, Hüseyin Minasazlı, Kızılhacılı'da Kul Ali, Kul Necef, Gorarkı'da Abbaskulu İlebağlı, Oruç, vd. Sarvanlı Kerim Şerifli (1878–1918) daha çok tiyatro yazarı olarak bilinir.

3.2. Kürüstü Yöresi

Kürüstü yahut Demircihasanlı bucağı – şimdiki Marneuli ilçesinin *Ambarlı, Keşeli, Kosalı, Kürüstü Kepenekçi* köyleri diyarın toplumsal, kültürel, edebi bakımlardan zengin yörelerinden sayılır. "Sazın Emrah yüceliği de, Kemandar güzelliği de Kürüstü'de yaranmıştır" [Aşırlı 2003: 5]. Civarda en etkin edebi ocak olarak Kosalı beldesi seçilmiştir. Şimdi bu belde Birinci Kosalı, İkinci Kosalı, Karayazı Kosalı köylerine bölünmesine rağmen, onların kökü özdeştir. Edebi gözdelerinden: Zabit, Nasip Baba, Veli Efendi, Nebi Efendi, Mirza Mehdi Velizade, Mail Yusuf oğlu, Sadi Bey Arif Müftüzade, Hoca Mahmudoğlu, Mehemmed Kasımoğlu, Paşa, Alhan Karayazılı, Aslan Kosalı, vd.

Zabit'ten (18. y) [Azerbaycan edebiyatı 1993] [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr]:

Birce ele senem yok, naz eylesin,
Turna gibi hoş hoş avaz eylesin,
Lâçin gönlüm nece pervaz eylesin,
Yeşilbaş yok, turna ötmez bu yerde.

3.3. Kaş Muğanlı Yöresi

Bu yöre günümüz Marneuli ilçesinin *Baydar, Kaş Muğanlı, Kürtler, Lecbeddin* köyleri arazilerini içerir. Zamanında Baydar sultanlığı olarak bilinmiş, Ehram (Hıram) nehrinin aşağı akımı boyundaki Damgacı adında ticaret meydanı, cevahir pazarı olmuştur ve bu, çevrede kültürün de gelişimine yardımda bulunmuştur. Edebi gözdelerinden: Baydar'da Leyli Azizkızı, Kaş Muğanlı'da Kasım Ağa, Hındı Memmed, Lecbeddin'de Veli Seyyar, Ayyar, Ahmed Hancallıoğlu, vd.

3.4. Kaçağan–Sadaklı Yöresi

Günümüz Marneuli ilçesinin güney semtinin *Ahlımahmudlu, Beyazıt, Kaçağan, Kasımlı, Kireç Muğanlı, Kuşçu, Sadaklı, Saral, Tekeli, Ulaşlı* köylerinde saza, saz şiirine eğilim etkin olmuştur. Edebi gözdelerinden: Ahlımahmudlu'da Hüseyinhan, Beyazıt'ta Mesim, Kaçağan'da Ağacan, İsa Borçalı,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kasımlı'da Yusuf, Kırıklı'da Nadir, Kireç Muğanlı'da Mirza Hesen Mecruh, Kuşçu'da Abbas Ali, İbrahim, Oruç, Tekeli'de Yadigâroğlu Bağır, Mehemmed Sadık, Ulaşlı'da Dollu Abuzer, Taştepe'de Şamil, Sadaklı'da Usta Mahmud, Yeter Nene, Hacı Hüseyin Ali, vd.

İsa Borçalı'dan (1902–1987) [Borçalı 1926]:

Borçalı'dır bil mahalim,
Her kese bellidir halim,
Kaçağan'da hoş ahvalim,
Vardı dillerde, dillerde.

4. Bağlar Semti Edebi Çevresi

Bölgenin bağlar semti deyince günümüz Bolnisi ilçesi ön görülür. Bu çevreyi aşağı (doğu) ve yukarı (batı) yöreler olarak iki kısma ayırabiliriz. Aşağı kısımda Fahralı, Arıklı yöreleri, yukarı kısımda Darvaz, Bolus Kepenekçi yöreleri seçilmiştir.

4.1. Fahralı Yöresi

Yörenin aşağı (doğu) hissesinin *Koçulu, İmirhasan, Fahralı, Saraçlı* köylerini kapsayan güney kısmı edebi verimlilik bakımından daha zengin sayılır. Sadece bir köyde – Fahralı'da on beşten fazla ozan-âşık, halk şairi bellidir: Ahmed, Güller Ali, Fatma Alikızı, Usta Polat, Üveyler Allahverdi, Güller Peri, Güller İsmail, Kerbelayı Ali, Miskin Nebi, Sekine Almemmedli, İbrahim Ağakişioğlu, Hüseyin Mahmudoğlu, Ellez Bekiroğlu, Şaban, Rehim, Hesen, Şemistan, Bayram, vd. Yörenin diğer bilinen edebi temsilcilerinden: Koçulu'da Cebrail, Saraçlı'da Ahmed, Hüseyin, İsmail, vd.

Güller Peri'den (1792–1922) [Azerbaycan'ın âşık ve şair kadınları 2006: 13]:

Kars'a taraf bakıp bakıp ağlarım,
Vurulup göğsüme yaralar, kardaş!
Sinem üstün çalın çapraz dağlarım,
Dolanır gönlümde haralar, kardaş!

Şair Miskin Nebi'den (1873–1943) [Borçalı 2013: 184] [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr]:

Adımdır Şair Nebi, sanatın binasıyım,
Sarraf olsa, bu mekânda âşıkların hasıyım,
Âşık olup il gezmişim, ben ilin anasıyım,
Tutmuşum söz meydanın, mert pehlivan olmuşum.

4.2. Arıklı Yöresi

Yörenin aşağı (doğu) hissesinde *Arıklı* merkez olmakla *Hasanhocalı, Kölagir, Muğanlı* köyleri vardır. Edebi temsilcilerinden: Hasanhocalı'da Musa veledi Mahmud, Mehemmed Musazade, Arıklı'da Yusuf Efendi Allahyarzade, Kölagir'de Mehemmed Rızaoğlu Mühekker, Mehemmed Ali, vd. Mühekker hem coşkulu şiir, hem de mizah şiiri yönünde önemli veriler vücuda çıkarmıştır.

Mühekker'den (1890–1942) [Rızaoğlu 1929: 31]:

Mühekker mayıldır vatan taşına,
Dolanırım çör çöpünün başına.

4.3. Darvaz Yöresi

Yörenin yukarı (batı) hissesinin merkez kısmındaki *Çörük Kemerli'de* Meşhedi Hüseyin'in, hissenin kuzey kısmında *Darvaz obasında* Şair Cafer'in şiirleri malumdur [Edebi Gürcistan 2012: 47–48].

4.4. Bolus Kepenekçi Yöresi

Yörenin yukarı (batı) hissesinin güney kısmındaki *Bolus Kepenekçi* köyünde Alhas Hacallı, Emin Hacallı gibi iki otorite edebi simanın yetişmesi bu obanın sazın sözün verimli ocaklarından biri olduğuna

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

delalet eder (Not: Çağdaş ünlü şairler Reşid Hacallı, Abbas Abdullah, Zelimhan Yakup bu köydendirler).

Alhas Ağa Hacallı'dan (1868–1937) [Hacallı 1998: 27]:

Külü küllüğünden, odu ocaktan,
Közü kömüründen bölesin gerek,
Çöreği tekneden, kabı kacaktan,
Kundağı kucaktan alasın gerek.

5. Yaylalar Semti Edebi Çevresi

Bu çevre sınıflandırılmasında günümüz *Dmanisi ilçesinin köyleri* düşünülür. Dağlar koynundaki Başgeçit yöresinde şiirin, sanatın hep kadir kıymeti gözlenmiştir. Bu yörede tanınmış şairlerden Yırğançay'da Miskin Allahverdi, Karabulak'ta Mehemmed Şindili, Saca'da Balakişi, Soğukbulak'ta Memmed Tülü, vd bellidirler.

Mehemmed Şindili'den (19. y) [Cönk-Beyaz 1914: 105]:

Meylim hey sendedir, men de sanlıyım,
Hoş ihtilatlıyım, şirin canlıyım,
Aslim Gafer, Demirci Hasanlıyım,
Karabulaklıyım, Saca demeyin.

6. Karayazı Semti Edebi Çevresi

Bu yöre günümüz *Gardabani* ilçesinin ekser köylerini kapsamıştır. Yörede *Tekle, Kosalı-Nazarlı* obalarında edebi söz sanatının coşkunluğu sürekliliğini korumuştur. Edebi gözdelerinden: Tekle'de Aşır Ahmedoğlu, Memmed Halil, Şeyda, Temur Caferoğlu, Ahmed Hüseyinoğlu, Almemmed Hüseyinoğlu, Hesen Teteroğlu, Kosalı-Nazarlı'da Mirza Mehdi Velizade, vd.

7. Karaçöp Semti Edebi Çevresi

Kaheti bölgesi *Karaçöp* ilinde Gülü, Hacı Veli, İsmail Merdanoğlu, Kasım, Yetim Musa, Murguzlu Abdullah, Pirili Alihan, Zakir, vd saz şairleri, âşıklar var olmuşlar.

Yetim Musa'dan (1885–1965) [Karaçöplü 2010]:

Her gülün, çiçeğin baharı, yazı,
Her şeyda bülbülün öz hoş avazı,
Senin âşığındır elinde sazı,
Musa'yı tay etme bir özgesine.

Dediklerimize tamlama niteliğinde Semra Alyılmaz'dan bir alıntı: "Gürcistan'daki Türk kültür ve uygarlığına; Türk dili ve edebiyatına (Karapapak Türkçesine ve edebiyatına) ait (sözlü ve yazılı) eserlerle ilgili ciddi araştırmalar, incelemeler yapılmalı ve bunlar çok dilli olarak yayımlanmalıdır" [Alyılmaz 2017: 52].

SONUÇ

Farklı yörelerin edebi süreçleri Borçalı edebiyat mekânının bütün bir muhitini teşkil etmiştir. Yerli edebi temsilcilerin yaratıcılıklarında vatan, ata yurt motifleri coşkun akışla süregelir ve bu, edebi faaliyetin temel yönlerinin her üçünde – nazım, edebi nesir ve tiyatro yapıtlarında etkin şekilde sergilenir.

Borçalı'nın ona yakın bölgelerle edebi ağ bütünleşmesinin mihverini bu çeşitli bölgelerin etnik, tarihsel talih bakımlarından akrabalıkları teşkil etmiştir.

Şu olgu, edebi mekânların hem şecere kökünde hem de edebi vahdetinde görülür.

Açıklama (metindeki şiir parçaları üzere sözlükçe)

· ahvalim – halim, durumum
· bölesen – bölüştüresin

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

· çalın çapraz dağla(mak) – kendisini ağır yarala(mak)
· çör çöp – taş toprak
· çörek – ekmek
· ele – öyle
· hamıya – herkese
· haralar – nereler
· has – saf, özgü
· köks – göğüs
· kundak – bebe
· küllük – kül kabı
· mahal – sancak
· mayıl – mail, meyilli
· nece – nasıl
· od – alev, ateş
· pervaz eyle(mek) – uç(mak)
· sarraf – kadir bilen
· senem – pek güzel
· tekne – tandır
· yeşilbaş – gövel (ördek)

KAYNAKÇA

1. Alyılmaz, Semra 2017. *Borçalı Edebi Muhiti Üzerine*. Türk Dünyası. Ankara, 43
2. Aşırlı, Mehebbet, vd 2003. *Kürüstü Demircihasanlı*. Bakü, Nurlan yay
3. *Azerbaycan edebiyatı* 1993. Cilt 3. Ankara, KB yay
4. *Azerbaycan'ın âşık ve şair kadınları* 2006. Hzr. Cengiz Alyılmaz. Ankara, Belen yay
5. Borçalı, İsa 1926. *Şiirler*. Azerbaycan Edebiyat ve İnce Sanat Arşivi (Bakü). 527/160
6. Borçalı, Nebi 2013. *Sığındım Mevla'ya*. Bakü, Çırak yay
7. *Cönk-Beyaz* 1914. Azerbaycan Edebiyat ve İnce Sanat Arşivi (Bakü). 533/63/64
8. *Edebi Gürcistan* 2012. Tertip Refik Hümmet, vb. Tiflis, Üniversal yay
9. Hacallı, Alhas 1998. Hacallı, Reşit. *Köklerden Budaklara*. Bakü, Qafqaz yay
10. Karaçöplü, Musa 2010. *Musa İlden Aralanmaz*. Bakü, Kanun yay
11. Memmedli, Şureddin 2003. *Azerbaycan Edebiyatının Borçalı Kolu*. Tiflis, Kolori yay
12. Rızaoğlu, Mehemmed 1929. *Şiirler Defteri*. Makale yazarının kişisel arşivi (Tiflis)
13. http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/eklenti (erişim: 17.10.2017)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(47)

Muhammet Irfan KURUDIREK[212]

PERFECTIONISM AND ACHIEVEMENT GOALS IN PROFESSIONAL TURKISH ICE HOCKEY PLAYERS

PROFESYONEL TÜRK BUZ HOKEYİ OYUNCULARININ MÜKEMMELİYETÇİLİK VE BAŞARI HEDEFLERİ

ABSTRACT

This work has been done determining to relations between achievement goals and perfectionism of Professional Ice Hockey Players in Turkey. Research has been done with screening model. Sample of research composes from 133 ice hockey players who played Super League of Ice Hokey in Turkey. In data collection was applied with 2x2 achievement goals in sport and Particular to Sport Multidimensional Perfectionism Scale.

Results of research shown to a positive and significant relation between personal standards of perfectionism and all subscales of achievement goals. Results of research supported that perfectionism is not negative entirely and supporting to opinion that can be adaptation in the dimensions.

Keywords: *Ice Hockey, Perfectionism, Achievement Goals.*

ÖZ

Bu çalışma Türkiye'deki Profesyonel Buz Hokeyi Oyuncularının mükemmeliyetçilik ile başarı hedefleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma genel tarama modeli ile yapılmıştır. Araştırmanın örneklemi Türkiye Buz Hokeyi Süper Liginde oynamış 133 buz hokeyi oyuncusundan oluşmaktadır. Verilerin toplanmasında Spora Özgü Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği ve 2x2 Sporda Başarı Hedefleri Anketi uygulanmıştır.

Araştırma sonuçları mükemmeliyetçiliğin kişisel standartları ile başarı hedeflerinin tüm alt ölçekleri arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki olduğunu göstermiştir. Araştırma sonuçları, mükemmeliyetçiliğin bütünüyle olumsuz olmadığını, uyum sağlanabilen boyutlarının da olduğu düşüncesini desteklemiştir.

Anahtar Kelimeler: Buz Hokeyi, Mükemmeliyetçilik, Başarı Hedefleri.

[212] **Kafkas University, Physical Education & Sports; Kars/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

INTRODUCTION

Human wants to conclude with success every job that they did as a matter of human nature. Following to this success lies down that performance increase and method development about this work done. Our work done evaluated by both business environment and family and social environment in every period of life. Concordantly, individual feels to impulses like exhibit better performance and gaining to higher success. Reward method that found within branch of sport plays to an important role in the emergence of this impulse.

Perfectionism leads to increase of anxiety relate to competition and one of the factors that led to increasing attentions and awareness is perfectionism personality structure about their own in success environment (Frost, 1991).Beside perfectionism in the sports began to study since the 1990s. Most sports psychologist sports also accepted that there is a perfectionist type of personality and they mentioned that perfectionism plays a transducer role in higher-up competition. (Anshel M H, Hardy L, Jones J G, Gould D and Henschen K)

Hardy and his friend (Hardy L.) mentioned that to be perfectionism of the best athletes around the world and their perfectionist tendencies were able to cope with in a positive direction and it will facilitate the performance of these tendencies and direct to it will help their developments.

‘’Perfect’’ and ‘’Perfectionism’’ concepts use of refers to characteristic of athletes and the quality of sport performance in sport environment (Zinsser N, Bunker L, Williams J M). Interested with their own and all the attention is directed to them can be a cause of anxiety at a high level for some of athletes in the competition environment. Perfectionism leads to increase of anxiety relate to competition and one of the factors that led to increasing attentions and awareness is perfectionism personality structure about their own in success environment (Frost RO).

People occurs that they who considering the need to achieve the very high standards of performance, psychologically devastating aspects of perfectionism shortly cannot adapted aspect of perfectionism and not satisfied with anything less than performance they considered as perfect and there are believing people that mistake should not be done. A perfectionist person considers that any success is not be gratification. Another way of defining a perfectionist person, even the smallest details of a project shown that as separating to extreme amount of person’s energy and take time off (Kagan S, 2006).

There is mindscape that protecting their perfectionisms of a perfectionist person. One of the most common disorders of perception perfectionist people is way of ‘’all or nothing’’ thinking. Because of all or nothing thinking tendency, Individuals usually can be seen depression, anxiety and anger depending on focal point of ideas (Erözkan, 2009).

Sufficiency concept comes to forefront in studies about achievement goals. Sufficiency has been identified according to standards or reference that used in the performance evaluation. Three different standards are determined: Absolute, Intrapersonal and Normative. Absolute standard also has been identified as task reference standard. Sufficiency identifies according to requirements of task. Intrapersonal is defined as person-reference standard. Sufficiency is defined according to advances in performance, skills and knowledge development. Normative standard is defined as another person-reference standard. Sufficiency is defined according to perform better than other people (Morris & Kavussanu, 2008, 465 – 476). So, sufficiency can be evaluated and defined depending on according to whether the person become skilled in a task or not (absolute standard) whether performance of person developing or not (Intrapersonal standard) or whether perform better than another person or not (Barlets, 2007, 246–259; Elliot and McGregor, 2001, 501–519).

Achievement goal is considered as cognitive-dynamic focus (Elliot, 1997, 243-279) or purpose of behavior related to skill (Maehr, 1989, 299– 315) and two target format focus on. This two target format are Target of Mastership (Task tendency and Target of Learning) and Target of Performance (Ego tendency, targets of result) (Dweck, 1986, 148–156; Nicholls, 1984, 328–346). Two target that defined in binary target structure consist of depending on definition of sufficiency. In the other words, target is described depending on whether target definition or not according to sufficiency of person their own or another person-reference scales (Morris and Kavussanu, 2008, 465 – 476).

Different results emerged in effects of achievement goals and perfectionism in works that evaluating to affect experienced anxiety before competition. For example Frost and Henderson (1991) in first study that evaluated perfectionism in the sport environment occurred to be relation between negatively ‘’sporty trust’’ and positively “continuous anxiety about competition” and subscale of “deal with mistakes” in perfectionism (Frost RO).

Hall and his friend (1998) found in studies that their evaluating effects of experienced anxiety before competition perfectionism, success motivation, and perceived sufficiency that general perfectionism is to be a significant predictor consistent of experienced cognitive anxiety before competition (Hall).

Beside it seen that perfectionism that cannot adapt is to be the most significant predictor cognitive anxiety before competition (deal with mistakes, suspecting from actions and effect of family) also dimension of suspecting from actions is to be the most significant predictor of somatic anxiety. Beside it found that dimension of extreme deal with mistake in perfectionism have an important impact feeling about performance, if general perfectionism has not an important affect over “somatic anxiety” and “self-confidence” it has an important affect over cognitive anxiety, also “dimension of suspecting from actions” have an important affect over all scales of anxiety. Also it occurred that subscale “personal standard” of perfectionism is to be the most important predictor of ‘’self-confidence’’ (Hall).

It considered that a perfectionist person has an affect both strong and a week in sportive competition. Sportive competition is a process which made a remark constantly. Athletes are constantly evaluated by not only their own teammates, coaches, authorities, supporters, opponent and another people but also themselves. Each performance that evaluated is a position of risk to be the probability of this occurrence failures rather than successful for perfectionist’s athletes. Because of that it is not surprise that perfectionist person carries with risk. Athletes determine to very high standards of performance in competitions due to excessive demands from both other people and oneself (Frost, 1990).

When works that done in sport psychology about perfectionism evaluated seen that relation too many factor like target tendency (Dunn) and fear of unsuccessful (Kagan S, Sagar SS) and exhaustion (Ghould, Hill), and exercise dependency behavior (Hall 2007, Coen 1993), and achievement goals (Stoeber 2007), of perfectionism particular to sport. As seen from the above sample of study seen that a so many researches are done about perfectionism, achievement goals and anxiety in abroad but works is to be limited especially about ice hockey player and particular to field perfectionism in our country. Due to the educational system, a number of players don’t have body training and sport courses, and they have taken all behaviors they learned for the sport from clubs or national teams. In these cases, individual experience problems about the wrong and true perception. (Kurudirek, 2015) The searches shown us ice hockey is played with high violence and it should be speed, agility, muscular strength and endurance with anaerobic and aerobic endurance at high-level (Krause and his friends).

The role of perfectionism and achievement goals constitutes the basis of this study in successfully realization of physiological activities of all of high-level.

SAMPLE OF THE SEARCH

The population of research is Professional Ice Hockey Players. Sample of research composes from 133 ice hockey players who played Super League of Ice Hokey in Turkey between 2008-2015 years.

DATA COLLECTION TOOLS

Sport Multidimensional Perfectionism Scale: Multi-dimensional Perfectionism Scale- Football developed by Dunn and his friends and it is a form of generalized in the other sport branches. Scale is to be developed by Frost and his friend basing upon Multi-Dimensional Perfectionism Scale. Scale is a self-evaluating scale in five point likert scale. The validity and reliability study of the scale are done by Çepikkurt (2011). A structure has emerged composed of 19 item and 3 sub-factor that explaining 46.2% of the total

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

variance after varimax rotation that done purpose of scale item determined by Çepikkurt (2011). "Perceived ram pressure" subscale in which original scale seen that not operating of Turkish athlete population.

Multi-dimensional Perfectionism Scale- Football that presented by Dunn and his friend it was applied to 174 high school Canadian student. Results of Explanatory factor analysis brought into open a four sub-scale structure that consisting of 30 item relate to sport. This dimensions have been referred as family pressure (9 item), personal standards (7 item), extreme deal with mistakes (8 item), perceived ram pressure (6 item). İnternal consistency coefficients of Multi-Dimensional Perfectionism Scale- Football is over 70 and acceptable level for all of subscales. Scale explains 51% of the total variance. Multi-dimensional Perfectionism Scale- Football that development by Dunn and his friends on 2006 applied for providing usable in out of football and another sports and to test the construct validity, new sample have been applied consisting of skating athletes, football, ice hockey, team sports. Results of confirmatory factor analysis although Multi-Dimensional Perfectionism Scale- Football supporting, personal condition, extreme deal with mistakes, perceived family pressure and perceived ram pressure reveals that measure to subscales four factor. Scale are used extensively in works that handling to perfectionism particular to sports.

2x2 Achievement Goals Questionnaire for Sport- 2x2 AGQ-S), developed by Conroy, Elliot and Hofer (2003,456-476) basing on Achievement Goal Theory. Achievement Goals Questionnaire for Sport- 2x2 are translated by Kazan Çetinkalp (Çetinkalp) consist from four subscales and 12 item. Mastery- avoidance, mastery- approach, performance- avoidance, and performance- approach located in inventory four Achievement Goals. Scale is form of septet Likert type from ‘’I definitely agree’’ to ‘’I never agree’’. Fit indices relate to Inventory achievement goals in sport 2×2 are calculated as X2 /df= 128.14/43=2.98, RMSEA= 0.066, CFI= 0.98, GFI= 0.95 and NNFI= 0.96 when confirmatory factor analysis results related to made on the adaptation of the scale are evaluated. Mastery-approach, mastery-avoidance, performance-approach and performance-avoidance internal consistency values were in order of 94, .75, .88 and .73 about subscales. Consequence of analysis shown that scale to be usable for Professional Turkish Ice Hockey Players.

DATA COLLECTION

Data’s was collected with survey methods and collected from Professional athletes who played in ice hockey team in Kocaeli, İstanbul, Erzurum, Ankara, İzmir within the context of activities program of Turkish Ice Hockey Federation between 2008-2015 years. Scales were applied collectively for athletes who located in National Team Player Pool and for club athletes who accepted to participate to this study.

Multidimensional Perfectionism Scale- Sport and 2x2 Achievement Goals Questionnaire for Sport have been applied by researcher in the ahead of World Championship Group Competition (2015) and the ahead of First League Play-off Competition and Super League Turkey Ice Hockey.

Analysis

Relations between points that taken Sport and 2x2 Achievement Goals Questionnaire for Sport and Multidimensional Perfectionism Scale- Sport have been evaluated with Pearson Moment Correlation Analysis. Data’s analysis has been realized to using SPSS’ version 11.5 from the statistical package program in computer.

FINDINGS

Results of Pearson Moment Correlation Analysis are presented in Table 1 conducted to determine the relationship between perfectionism and achievement goals of Professional Turkish Ice Hockey Players.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Table 1: Relations between points that taken from Multidimensional Perfectionism Scale-Sport and 2x2 Achievement Goals Questionnaire for Sport

					Correlation					
	a	Mean	s		1	2	3		5	6
1. PS	0.66	3.04	0.56							
2. EDM	0.71	2.41	0.56		0.42***					
3. PFP	0.78	2.43	0.66		0.39***	0.52***				
4. MP	0.52	2.26	0.13		0.45***	0.48***	0.67***			
5. PA	0.73	3.39	0.78		0.46***	0.41***	0.25**	0.23*		
6. MA	0.77	3.14	0.71		0.48***	0.55***	0.45***	0.44***	0.29***	
7. PA	0.66	3.08	0.88		0.33***	0.34***	0.51***	0.46***	0.25**	0.37***

*P<0.05, **P<0.01, ***P<0.001

(PS: Personal Standards EDM: extreme deal with mistakes, PFP: Perceived Family Pressure, PA: Performance Avoidance, PA: Performance Approach, MA: Mastery Avoidance, MA: Mastery Approach)

Personal Standard subscale that accepted as can be adapted Multidimensional Perfectionism Scale-Sport and all of subscale 2x2 Achievement Goals Questionnaire for Sport are found positive and meaningful relations. Subscales of deal with mistake that accepted as dimension that cannot adapt to perfectionism subscales of performance approach and mastery avoidance are found positive and meaningful relations between them. Subscale of family pressure that accepted as dimension that cannot adapt to perfectionism and all of subscales performance approach and performance avoidance are found positive and meaningful relations between them.

DISCUSSION

Results of Pearson Correlation Analysis done purpose of determining relation between Achievement Goals to sport and perfectionism of sport. Multidimensional Perfectionism Scale-Sport that can adapt as dimension and personal standard subspace and 2x2 Achievement Goals Questionnaire for Sport are found a positive and meaningful relations between them (Table 1). It found a positive and meaningful relation between subscale of extreme deal with mistake that accepted as dimension that cannot adapt to all of subscales perfectionism and performance avoidable and performance approach and mastery approach 2x2 Achievement Goals Questionnaire for Sport also it found positive and meaningful relations between subscales of perceive family pressure of perfectionism with performance approach and performance avoidance.

These findings that occurred to relate between Achievement Goals and dimension of personal standards of perfectionism provided to expectations that it would show a negative relationship in avoidance targets and dimension of personal standards provided to positive expectation. This research's findings ''effort to reach of perfect'' that accept them as dimension of perfectionism that can adapt and found by Stoeber and

his friend, and it found positive and meaningful relations between ‘’mastery approach’’ of achievement goal and ‘’performance approach’’ (Stoeber J 2009)

Another finding that gained in research shown that it found a significant and meaningful relations between subscale of extreme deal with mistake that accepted as dimension cannot adapt to perfectionism and subscale of mastery avoidance that accepted as dimension of achievement goal that cannot adapt, dimension of performance avoidance and performance approach. This result can interrupt that unsuitable target can have determined by ice hockey players that lodge in their mistake and increased to even the smallest mistakes and concerned about their behaviors. Athletes who interested with excessive mistakes can be expected to tend to avoid misunderstanding and to be superior to others, pass in front of the other athletes, try to not make a mistake. While these findings that gained in the research were supporting to work findings of Stoeber completely and his friends (Stoeber J 2009) and Slade and Owens (Slade P, 1998) supported to works of Stoeber and his friends partly (Stoeber J 2008).

In research found to positive and meaningful relations between subscale of perceived family pressure that accepted as dimension of perfectionism that can adapt and dimension of performance approach and performance avoidance that accepted as dimension of achievement goal that can adapt. This finding, targets can be expected to determine as be superior than competitors pass the opponent and take place in the top row hence the reference to other areas of the athletes who feel pressure in this direction their families that they have high expectations for themselves and they cannot fulfill these expectations or unable criticized by parents who believed that they exhibit satisfactory performance.

Same findings found that Stoeber and his friends tested to relations between success motivation and perfectionism in 138 elite ice hockey players within this work (Stoeber J, 2009)**.** Findings occurred that there are relations between target of performance approach and mastery approach of effort to reach of perfect this opposing to this, there are positive relation between mastery avoidance and actions that given to not reach to perfect performance avoidance and performance approach statistically. Findings that gained in the research said that it is to be important in terms of expanding the study to demonstrate a relationship between performance target and perfectionism and largely supporting the previous research findings (Dunn, 2002, Hall, 1998, Ommundsen Y, 2008).

However, all of perfectionism is not negative and research shown us in the terms of supporting to researches both positive side of perfectionism and negative side of perfectionism (Flett, G, Gould D, 2002) although scale tool that evaluating sport is to be different also it said that it is to be important in terms of contributing to the view that the dimensions of perfectionism that cannot adapt and can adapt of need to be addressed separately.

CONCLUSION

It shown that it is to be positive and meaningful relations between all subscale of Achievement Goals and subscale of personal standard that accepted as dimension of perfectionism that can adapt also relation between points of achievement goals and perfectionism of Professional Turkish Ice Hockey Players. It shown that it is to be positive and meaningful relations between dimension of achievement goals that can adapt and subscales of perceived family pressure and extreme deal with mistakes that accepted as dimension of perfectionism that can adapt.

Athletes can be provided to training in the direction of determine to suitable standards leading from findings relation between achievement goals that can adapt and self-confidence particular to competition dimension of personal standards that accepted as dimension of perfectionism that can adapt.

When sample of the research consisted of only Professional Turkish Ice Hockey players take to attention, it can be benefit in terms of next works will be done in different sport fields and realizing and generalizing to findings and understanding detailed of subject.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

CV

I was born in Erzurum at 1987. I studied a term in Masaryk University in which located in the city of Brno in the Czech Republic with an exchange program in 2009. I was graduated from Atatürk University of High School of Physical Education and Sports Department in 2010 also I was graduated from Atatürk University Sport Management Department in 2011. I completed my graduate study on Gazi University, Institute of Health Sciences, Physical Education and Sport. I worked organizing committee of 17th Mediterranean Games and 25th Winter Universiade (2011). I worked in Turkey Ice Hockey National Team in 2012. I did coach in Turkish Women a National Ice Hockey Team on 2014. I have been working as Research Assistant in Kafkas University of Sarıkamış Physical Education and Sports Academy since 2015 on February. Also I am student Institute of Health Sciences, Physical Education and Department of Sports Doctoral Program

REFERENCES

1. **Anshel M H.** Psychology of drug use. In: Singer RN, Murphey M, Tennant LK Eds. *Handbook of Research on Sport Psychology*. New York: Macmillan; **1993:** 851-876.
2. **Barlets, J.M. (2007**). Dispositional positive and negative affect and approach-avoidance achievement motivation. *Individual Differences Research*, 5 (3), 246–259.
3. **Coen, SP., Ogles, BM**. Psychological characteristics of the obligatory runner: A critical examination of the anorexia analogue hypothesis. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 1: 338-354, **1993.**
4. **Conroy, DE., Eliot, AJ., Hofer, SM**. A 2x2 achievement goals questionnaire for sport: Evidence for factorial invariance, temporal stability, and external validity. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 25: 456-476, **2003**
5. **Çepikkurt, F**. Üniversiteli Hentbolcuların Mükemmeliyetçilik ve Kaygı Düzeyleri ile Başarı Hedefleri ve Müsabaka Sonuçlarına Yaptıkları Yükleme Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana*, **2011.**
6. **Dunn, JGH., Causgrove-Dunn, J., Syrotuik, DG.** Relationship between multidimensional perfectionism and goal orientations in sport. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 24: 376-395, **2002.**
7. **Dweck C. S. (1986)**. Motivational processes affecting learning. American Psychologist, 41, 148-156.
8. **Elliot A. J., McGregor H. A. (2001).** A 2x2 Achievement Goal Framework. Journal of Personality and Social Psychology. 80(3), 501–519.
9. **Elliot, A. (1997).** Integrating the "classic" and "contemporary" approaches to achievement motivation: A hierarchical model of achievement motivation. In M. Maehr & P. Pintrich (Eds.), Advances in motivation and achievement (Vol. 10, pp. 243–279), Greenwich, CT: JAI Press
10. **Flett G L, Hewitt P L.** The perils of perfectionism in sport and exercise. *Current Directions in Psychological Science*, **2005**; 14: 14-18.
11. **Frost R O, Marten P, Lahart C, Rosenblate R.** The dimensions of perfectionism. *Cognitive Therapy and Research*, **1990;** 14: 449-468.
12. **Frost, RO., Henderson, KJ**. Perfectionism and reactions to athletic competition. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 13: 323-335, **1991.**
13. **Gould D, Dieffenbach K, Mofffett A**. psychological characteristics and their development in olympic champions. *Journal of Applied Sport Psychology*, **2002;** 14: 172-204
14. **Gould, D., Udry, E., Tuffey, S., Loehr, J.** Burnouts in competitive junior tennis players: A quantitative psychological assessment. *The Sport Psychology*, 10: 322-340, **1996**
15. **Hall, HK., Kerr, AW., Matthews J.** Precompetitive anxiety in sport: The contribution of achievement goals and perfectionism. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 20: 194-217, **1998.**
16. **Hall, K., Kerr, AW., Kozub, SA., Finnie, S**. Motivational antecedents of obligatory exercise: The role of achievement goals and perfectionism. *Psychology of Sport and Exercise*, 8: 297-316, **2007.**

17. **Hardy L, Jones J G, Gould D**. *Understanding Psychological Preparation for Sport: Theory and Practice of Elite Performers.* New York: Wiley, **1996.**
18. **Henschen K**. Maladaptive fatigue syndrome and emotions in sport. In Hanin Y L Ed., *Emotions in Sport*. Champaign, IL: Human Kinetics; **2000**: 231-24
19. **Hermassı, S., Fadhloun, M., Chelly, M. S., & Bensbaa, A. (2011)**. Relationship Between Agility T-Test And Physical Fitness Measures as Indicators of Performance in Elite Adolescent Handball Players. *Педагогика, Психология И Медико-Биологические Проблемы Физического Воспитания И Спорта*, (5).
20. **Hill, AP., Hall, HK., Appleton PR., Kozub SA**. Perfectionism and burnout in junior elite soccer players: The mediating influence of unconditional self acceptance. *Psychology of Sport and Exercise*, 9: 630-644, **2008.**
21. **Kağan, S. (2006)**. Bilişsel davranışçı terapiye dayalı mükemmeliyetçilik eğitiminin sporcuların mükemmeliyetçilik, başarı güdüsü ve başarısızlık korkusu üzerine etkisi. *Doktora Tezi, Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara*.
22. **Kazak Çetinkalp, F. Z. (2009)**. Sporda hür irade kuramı ve başarı hedefi kuramının değerlendirilmesi. *Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi*.
23. **Krause, David A, Smith, Aynsley M, Holmes, Laura C, et al.** Relationship of Off-Ice and On-Ice Performance Measures in High School Male Hockey Players. National Strength and Conditioning Association 26(5)/1423-1430, **2012.**
24. **Kurudirek, M. I. (2015)**. Evulation of Aggression Level of Elit Ice Hokey Player in High School. *The Online Journal of Recreation and Sport*, *4*(1), 1.
25. **Maehr, M. (1989).** Thoughts about motivation. In C. Ames & R. Ames (Eds.), Research on motivation in education (Vol. 3, pp. 299-315). New York: Academic Press.
26. **Morris, R. L.; Kavussanu, M. (2008)**. Antecedents of approach-avoidance goals in sport. *Journal of Sports Sciences*, 26 (5), 465 – 476.
27. **Nicholls, J. (1984)**. Achievement motivation: Conceptions of ablity, subjective experience, task choice and performance. *Psychological Review*, 91, 328–346.
28. **Ommundsen Y, Roberts G C, Lemyre P N, Miller B W.** Peer relationships in adolescent competitive soccer: Associations to perceived motivational climate, achievement goals and perfectionism. *Journal of Sport Sciences*, **2005;** 23: 977-989.
29. **Quinney HA, Devart R, Game A, et al.** A 26-year physiological description of a National hockey Leage team. Appl Physiol Nutr Metab vol.33,**2008.**
30. **Ransdell LB, and Murray, T**. A physical profile ol elite female ice hockey players from the USA. Journal of Strength and Conditioning Research 20(3),500-505, **2006**
31. **Sagar, SS., Stoeber J.** Perfectionism, fear of failure and effective responses to success and failure: The central role of fear of experiencing shame and embarressment. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 31: 602-627, **2009.**
32. **Slade P D, Owens R G.** A dual process model of perfectionism based on reinforcement theory. *Behavioral Modification*, **1998**; 2: 372-390.
33. **Stoeber J, Stoll O, Pescheck E, Otto K.** Perfectionism and goal orientations in athletes: Relations with approach and avoidance orientations in mastery and performance goals. *Psychology of Sport and Exercise*, **2008;** *9*, 102–121.
34. **Stoeber J, Stoll, Salmi O, Tiikkaja J.** Perfectionism and achievement goals in youth Finnish ice-hockey players aspiring to make the Under- 16 national team. Journal of Sport Sciences, **2009;** 27; 85-94.
35. **Stoeber, J., Otto, K., Pescheck, E., Becker, C., Stoll, O**. Perfectionism and competitive anxiety in athletes: Differentiating striving for perfection and negative reactions to imperfection. *Personality and Individual Differences*, 42: 959–969, **2007.**

36. **Stöber, J., Otto, K., & Stoll, O. (2004).** Mehrdimensionales Inventar zu Perfektionismus im Sport (MIPS)[Multidimensional Inventory of Perfectionism in Sport (MIPS)]. *Skalendokumentation ‘‘Perfektionismus im Sport’’(Hallesche Berichte zur Pädagogischen Psychologie No. 7, pp. 4-13). Halle/Saale, Germany: University of Halle-Wittenberg*.

37. **Zinsser N, Bunker L, Williams J M**. Cognitive techniques for building confidence and enhancing performance. *Applied Sport Psychology: Personal Growth to Peak Performance*. Mountain View CA: Mayfield, **1998:** 270-295.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(48)

Doç. Dr. Cem TOPSAKAL*

ÖDEV KAVRAMI AÇISINDAN YAŞAM HAKKI

THE RIGHT TO LIFE FOR IN TERMS OF THE CONCEPT OF DUTY

ÖZ

İnsan hakları, insanın sadece insan olması nedeniyle doğuştan sahip olduğu, onun kişiliğini ve değerlerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan, üstün, evrensel ilke ve kurallar bütününe denir. İnsanın yaşama, kişi dokunulmazlığı, işkence yasağı, kölelik yasağı, konut dokunulmazlığı, özel hayatın korunması ve gizliliği, din ve vicdan, düşünce ve kanaat özgürlüğü, yasalar önünde eşitlik, haksız tutuklamaların önlenmesi, seçme ve seçilme hakkı, eğitim, sosyal güvenlik, uygun bir yaşam standardı, sağlık, dinlenme, eğlenme ve tatil hakları en doğal haklarıdır. Temel insan hakları evrensel, bireysel, dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez nitelikleri taşımaktadır.

Aynı şekilde Batı kültüründe bireyin bedeni üzerinde tasarrufu kendi tercihine bırakılmıştır. Mülkiyet hakkı gibi kabul edilmektedir. Birey, kendi maddi ve manevi varlığının, vücudunun sahibidir. Yasalara aykırı olmadığı sürece dilediği gibi bir yaşam sürmede özgürdür. İntihar teşebbüsü, madde bağımlılığı gibi yaşamı tehdit eden konular genel olarak suç sayılmaz. Oysa kendi kültürümüzde beden, can emanet olarak kabul edilir. Birey emaneti korumalı, gözetmeli, özen göstermeli, emanete zarar vermemeli, ihanet etmemelidir. Araştırmada insanın yaşama ödevi nelerdir ve kendi maddi ve manevi varlığına, bedenine ne düzeyde tasarruf edebilir sorularına cevap aranmıştır. Araştırmada bireyin yaşama konusunda kendi üzerine düşen ödevi yerine getirmesi, sağlığını koruması, kendine zarar verici tutum ve davranışlardan kaçınması, kendi maddi ve manevi varlığına gereken özeni göstermesi gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Çalışma tartışma, sonuç ve önerilerle sonlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşam Hakkı, Hak, Ödev, Mülkiyet, Emanet, İnsan Hakları Eğitimi.
JEL Kodu: K38, I29.

ABSTRACT

Human rights are universal principles and rules that aim to protect and develop the personality and values of man and human has them just because he is only human. Rights to life, human immunity, torture prohibition, slavery ban, immunity of housing, protection and privacy of private life, religion and conscience, freedom of thought and opinion, equality before the law, prevention of unjust arrests, right to vote and election, education, social security, life standards, health, rest, entertainment and holiday rights are the most natural rights. Basic human rights are universal, individual, untouchable, inalienable and indispensable.

Likewise, in Western culture the saving on the individual's body has been left to his own choice. It is considered to be the right of ownership. The individual is the owner of his or her own material and spiritual existence. It is free to live a life as long as it is not contrary to the law. Life-threatening issues such as suicide attempts and substance abuse are generally not criminalized. However, in our own culture, the body is regarded as a trustee. The individual must be protected, protected, cared for, protected, and not be betrayed. In the research, answers were given to the questions of what life's task is and how much it can appropriate its own material and spiritual existence and body. In the research, it has been achieved that the individual should fulfil his / her duties on living, to protect his / her health, to avoid self-harmful attitudes and behaviours, and to demonstrate the necessary care for his own material and spiritual existence. The study is concluded with the discussion, conclusions and recommendations.

Keywords: *The right to life, Right, Duty, Trustee, Ownership, Training of Human Rights*
JEL Codes: *K38, I29.*

*** Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, 53200 Çayeli-Rize/TÜRKİYE, cem.topsakal@erdogan.edu.tr.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1-GİRİŞ

İnsan hakları, insanın sadece insan olması nedeniyle öznesi olduğu, onun tüm yönleriyle kişiliğini, değerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan evrensel ilke ve kurallar bütünüdür (Yiğittir, 2013, 2).

İnsan haklarının nitelikleri incelendiğinde (TCİHB, 2006, 19 vd; Yıldız, 2016, 59 vd) evrensel olduğu görülür. Evrensel olması, bütün insanların bir şarta bağlı olmaksızın bu haklara sahip olması anlamına gelir. İnsanlar arasında ayrım yapılmaz. Hiç bir nedenle insanlardan bir kısmına tanınmazlık edilemez. İnsan hakları doğuştandır, insan doğuştan sahip olur ve kişiliğinden ayrılamaz haklardır. İnsan haklarına sahip olmak için sağ ve tamamıyla doğmak yeterlidir. İnsan hakları toplum öncesidir. İlk insandan, insanların var olduğu andan itibaren mevcuttur. İnsan hakları topluma, onun temsilcisi sayılan devlete karşı ileri sürülen haklardır. İnsan hakları mutlaktır. İnsan haklarının varlığı hiçbir kayda, şarta bağlanamaz. İnsan haklarının kapsamı daraltılamaz, pazarlık yapılamaz, saygı duyulması gereken kurallardır. Yalnızca başkalarının haklarına tecavüz ve ortadan kaldırma durumları ile sınırlanabilir. İnsan hakları vazgeçilmezdir. Kişiler insan haklarını sözleşme ile başkalarına devredemez, feragat edemez. Örneğin; 'Ben yaşam hakkımı sana devrediyorum' diyemez. İnsan hakları birey haklarıdır. Topluluk, gurup, sınıf ve toplum gibi bir araya gelmiş organizasyonların değil, bireyleri ilgilendirir. Bir bakıma bu organizasyonlara karşı da korunması gerekir. Bireyler seçebilir, tercihte bulunabilir. Elbette bir sınıfın, bir topluluğun, bir ulusun hakları olabilir ancak bunlar insan hakkı olarak adlandırılmaz. İnsan haklarının öznesinin bireyler olması, bir topluma mensubiyet şartına bağlı olmaması anlamına gelir.

İnsan hakları genelde özgürlük haklarıdır (TCİHB, 2006, 21-22). Özgürlük, hemen her durumda, insanların izleyeceği amaçlar ve kullanacağı araçlar konusunda istediği tercihi yapabilmesi demektir. Özgürlük keyfi olarak değil ancak yasalara göre sınırlanabilir. İnsan hakları temel haklardır. İnsan haklarının varlığı egemenin iradesine bağlı değildir. İnsan hakları anayasanın ve anayasal düzenin temelini oluşturur. İnsan hakları kamu politikalarına yol gösterir ve onlara aykırı yasal düzenleme yapılamaz.

İnsan hakları devlete karşı ileri sürülen haklardır (TCİHB, 2006, 22 vd.). İnsan hakları politiktir ve esas hedefi bireyleri devlet baskısından korumaktır. Devletin tanıma, dokunmama, koruma ve temin etme ödevi vardır. Devlet insan değerini ve ondan kaynaklanan hakları tanımak zorundadır. Devletin kuruluş amaçlarından biri de budur. Devlet insan haklarını başta anayasa olmak üzere hukuki mevzuat ile tanır. Devlet, sivil, kamusal ve siyasal alanda insan hakları kullanımına karışmaz. İnsanlar haklarını özgür biçimde kullanır. Devlet sivil barışın korunması amacıyla müdahale edebilir. Bu hakkın kötüye kullanılması, başkalarına zarar verilmesi durumlarıdır. Devlet insan haklarını hem kendi ihlal etmemeli hem de başka kişi ve guruplardan gelecek saldırılara karşı yasa ve güvenlik güçleriyle önlem almalıdır. Bu konuda etkin bir hukuk düzeni, polis, icra ve mahkeme sistemi kurmalıdır. Ekonomik ve sosyal hakların gerçekleşmesi devletten talep edilebilir. Örneğin sağlık hakkının kullanımı için devletten hastaneler yapması, eğitim hakkının kullanımı için okullar açmasının istenmesi talep edilebilir.

İnsan hakları tarihsel gelişim ve özellikleri açısından dört kategoriye ayrılmaktadır (Yiğittir, 2013, 2 vd; Yıldız, 2016, 29.vd; Fendoğlu, 2007, 20 vd). Bu durum insan haklarının durağan değil dinamik olduğunu gösterir. Tarihsel gelişim olarak önce birinci kuşak haklar adı verilen kişisel ve siyasal haklar tanınmıştır. Bunlara devletin karışmaması, müdahale etmemesi istenen menfi statü hakları da denir. Bu haklar insanlara yetmemiş özellikle 19. Yüzyıldan itibaren işçi hareketleri sonucu sosyal haklar ortaya çıkmıştır. 20. Yüzyılın başlarından itibaren anayasalarda sosyal ve ekonomik haklar kabul edilmiştir. Bu haklar devletten talep edilebildiği için pozitif statü hakları olarak da adlandırılmıştır. Hakların ulusal sınırları aşarak uluslararası boyuta ulaşması sonucu üçüncü kuşak haklar benimsenmiştir. Üçüncü kuşak haklar ile toplumlar, tüm insanlar korunmak istenmiştir. Günümüzde bilimin kötüye kullanılması ihtimaline karşın insan onurunu korumaya yönelik yapılan çalışmalar, insan vücudunun yasalara aykırı şekilde araştırmamalara, deneylere tabi tutulmaması, insan klonlama-kopyalamalarına karşı dördüncü kuşak haklar kabul edilmiştir. İnsan haklarının sınıflaması bir tablo ile gösterilebilir:

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 1: İnsan Hakları Sınıflaması

Birinci Kuşak	İkinci Kuşak	Üçüncü Kuşak	Dördüncü Kuşak
❖ Yaşama hakkı ❖ Kişi dokunulmazlığı ❖ İşkence ve kötü muamele yasağı ❖ Kişi özgürlüğü ve güvenliği ❖ Düşünce ve ifade özgürlüğü ❖ Din ve vicdan özgürlüğü ❖ Özel hayatın gizliliği hakkı ❖ Haberleşme hakkı ❖ Yerleşme ve seyahat etme özgürlüğü ❖ Adil yargılanma hakkı ❖ Mülkiyet hakkı ❖ Ayrımcılık yasağı ❖ Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ❖ Dernek kurma hakkı ❖ Dilekçe hakkı ❖ Seçme ve seçilme hakkı ❖ Kamu hizmetlerine girme hakkı ❖ Vatandaşlık hakkı	❖ Çalışma hakkı ❖ Sosyal güvenlik hakkı ❖ Sendika kurma hakkı ❖ Toplu sözleşme ve grev hakkı ❖ Yeterli yaşama düzeyi hakkı (beslenme, konut) ❖ Eğitim ve öğrenim hakkı ❖ Sağlık hakkı ❖ Kültürel yaşama katılabilme hakkı ❖ Çocukların, gençlerin ve anaların korunma hakkı ❖ Belirli yaşam standardında yaşama hakkı ❖ Girişim Hakkı	❖ Çevre hakkı ❖ İnsanlığın ortak malvarlığına saygı hakkı ❖ Gelişme hakkı ❖ Barış hakkı ❖ İnsani yardım alma hakkı ❖ Halkların kendi kaderlerin tayin hakkı	❖ Bilimin kötüye kullanılması ihtimaline karşın insan onurunu korumaya yönelik yapılan çalışmalar

Kaynak: Yiğittir, S. (2013). Temel İnsan Hak ve Özgürlükleri. İsmail Acun vd. (Ed.), *İnsan Hakları, Demokrasi ve Vatandaşlık Eğitimi* içinde. (s. 1-14). Ankara: PegemA.

Tablo 1'e göre birinci kuşak haklar yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı, işkence ve kötü muamele yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, düşünce ve ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, özel hayatın gizliliği hakkı, adil yargılanma hakkı, mülkiyet hakkı, ayrımcılık yasağı, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, dernek kurma hakkı, dilekçe hakkı, seçme ve seçilme hakkı, kamu hizmetlerine girme hakkı, vatandaşlık hakkı olarak düzenlenmiştir.

İkinci kuşak haklar çalışma hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sendika kurma hakkı, toplu sözleşme ve grev hakkı, yeterli yaşama düzeyi hakkı (beslenme, konut), Eğitim ve öğrenim hakkı, sağlık hakkı, kültürel yaşama

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

katılabilme hakkı, çocukların, gençlerin ve annelerin korunma hakkı, belirli yaşam standardında yaşama hakkı olarak saptanmıştır.

Üçünü kuşak haklar ise; çevre hakkı, insanlığın ortak malvarlığına saygı hakkı, gelişme hakkı, barış hakkı, insani yardım alma hakkı, halkların kendi kaderlerin tayin hakkı şeklinde belirlenmiştir.

İnsan onurunu koruyan dördüncü kuşak haklara örnek olarak Avrupa Konseyinin Avrupa'da 2000 yılında kabul ettiği Temel Haklar Bildirgesi'nde yer alan insan kopyalanmasını yasaklayan hükmü ifade edilebilir (Yiğittir, 2013, 7).

Hak, hukukun tanıdığı ve koruduğu çıkar, yarardır. Hak, bir şeyi yapmak ya da başkalarından belirli bir şekilde davranmayı, bir şeyi yapmayı isteme yetkisidir (Güriz, 1992, 46). İnsan hakları bir haklar manzumesidir. Hak kavramı karşısında yükümlülük kavramı bulunur. Hukuki bir ilişkide bir tarafın hakkı varsa, diğer tarafın yükümlülüğü vardır. Özel hukukta yükümlülüğün yerine borç, kamu hukukunda ödev kavramı kullanılır (Gözler, 2015, 154). Bu araştırmada insanın yaşama ödevi nelerdir ve kendi maddi ve manevi varlığına, bedenine ne düzeyde tasarruf edebilir sorularına cevap aranmıştır. Araştırma nitel araştırma türündedir ve veri toplama aracı olarak dokuman incelemesi yapılmıştır. Dokuman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2008, 187). Konu ile ilgili dokümanlara ulaşılmış, orijinalliği kontrol edilmiş, dokumanlar anlaşılmış, veriler analiz edilmiş ve veriler kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, 193).

2- Yaşama Hakkı

Yaşama insanın en doğal ve temel hakkıdır. Bütün insan haklarının başlangıcı konumunda anahtar, başlı başına, geri alınamaz, bağımsız bir insan hakkıdır. Bütün haklar yaşama hakkına bağlıdır, yaşama hakkı diğer hakların varlık koşuludur. O olmazsa diğer haklar da olmaz. Bu nedenle devletlerden tarafından hem tanınan hem de korunan bir haktır. Yaşama hakkı kişiyi fiziki ve manevi varlığına son verecek kamu otoritesi müdahalelerinden korur. Bu tür müdahalelerin özel kişilerden gelmesi durumunda devletin bunu önleme ödevi vardır. Ayrıca devletler bu tür haksız müdahalelere hukuki mevzuatta yaptırım düzenler (TCİHB, 2006, 49 vd).

Yaşama hakkını kişi talep yolu ile koruyabilir. Yaşam hakkı tehlikeye giren, ihlal edilen kişi, bunu ihlal eden kişiye başvurarak hakkını ihlal etmemesini ve varsa zararını isteyebilir. İyi niyetli kişiler, mağdurun bu talebini kabul eder, verdiği zararı tazmin eder. İkinci yol dava hakkıdır. Eğer yaşama hakkına zarar veren kişi kötü niyetli ise yapılacak iş resmi makamlara başvurmaktır. Öncelikle savcı, polis ya da jandarmaya başvurarak hakkının korunmasını isteyebilir. Özellikle ceza hukukunda mağdur şikâyet edebilir, şikâyeti haklı görülürse Cumhuriyet savcıları tarafından suç işleyene kamu davası açılabilir. Kamu davası açılmayan durumlarda izlenecek yol ceza mahkemelerinde şahsi dava açmaktır. Üçüncü yol kişinin kendi hakkını bizzat koruması yoludur. Yaşam hakkına müdahale durumunda meşru müdafaada bulunabilir. Meşru müdafaaya haklı, yasal savunma adı verilir. Meşru müdafaa, bir kimsenin ağır ve haksız bir saldırıya karşı kendisini ya da bir başkasını korumak için gösterdiği zorunlu tepkidir (Gözler, 2015, 164).

Yaşama hakkı kişinin yaşamına son verme yani öldürme eylemiyle sona erer. Mahkemelerce kanuna uygun olarak verilen ölüm cezaları yaşama hakkının istisnasıdır. Yaşama hakkının devletler tarafından birtakım amaçlar için zorunlu olarak kuvvet kullanılmasının sonucunda ortaya çıkmasında, bunlar yaşama hakkının ihlali sayılmaz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. Maddesine göre öldürme fiili (Korff, 206, 4; TCİHB, 2007, 4 vd; TCİHB, 2006, 50):

1- Bir kimsenin yasadışı şiddete karşı korunması,

2- Bir kişinin hukuka uygun olarak yakalanması ya da hukuka uygun olarak tutuklanmış bir kişinin kaçmasını önlemek,

3- Ayaklanma ya da isyanın hukuka uygun olarak bastırılması

sonucu meydana gelmişse, yaşama hakkının ihlali olarak kabul edilmemektedir.

Türkiye'de ise bu istisnalara ilaveten 'Sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri' yaşama hakkı ihlali sayılmamıştır (TCİHB, 2006, 50).

Burada devletlere negatif ve pozitif yükümlülük yüklenmektedir. Negatif yükümlülük, devletlerin haklı bir neden olmadan hiç kimseyi öldürmemesidir. Pozitif yükümlülük ise, kendi yetki alanlarında yaşayan insanların yaşam hakkını korumak için gerekli tedbirleri almak ve yaşam hakkının ihlali durumunda etkin soruşturma yapmaktır. Etkin soruşturma sonucunda verilecek cezaların adaletli olması ve caydırıcı olması gerekmektedir (TCİHB, 2006, 51).

Yaşama hakkının özellikleri ortaya konulduktan sonra, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile güçlü bir kurum olarak oluşturulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nde görülen yaşama hakkı davalarını incelemekte yarar vardır. Bu davalar, Avrupa Birliği'nin yaşama hakkına nasıl baktığını, nasıl gördüğünü, nasıl kabul ettiğini ortaya koyması açısından önemlidir.

3- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde Yaşam Hakkı Davaları

AİHM'in amacı Sözleşmeye taraf devletlerin insan hakları ihlallerini karara bağlamaktır. AİHS'in 2. Maddesi ile yaşam hakkı güvence altına alınmıştır. AİHM'in yaşamın ne zaman başlayıp ne zaman sona erdiği, kürtaj ve yaşam hakkı öncelikle üye devletlerin kanunlarına bırakılmıştır. Belirli haftalara kadar kürtaj serbest bırakılmış, sonraki dönemlerde annenin sağlığı ön planda tutulmuştur. Fransa'da meydana gelen bir olayda (Koffler, 2006, 13 vd), hamile bir kadın hastaneye kontrol amaçlı gittiğinde, benzer isimli başka bir kadınla karıştırılmış, farklı bir uygulama sonucu ceninin ölümüne dayalı kürtaj olmak zorunda kalmıştır. Mağdur kadın doktorların ihmali ve kasıtsız cinayetten yargılanmalarını isteyerek dava açmış, Fransız Yargıtay'ı ceninin kasıtsız cinayetin konusunun olamayacağını belirtmiştir. AİHM'de aynı görüşe katılmış, tıbbi ihmal, tazminat ve disiplin yollarının açık olduğunu belirtmiştir.

AİHM'in tartıştığı bir diğer konu ölme hakkı yani intihar, yardımla intihar ve ötenazi konusudur. İntihar düzenlemesi yine devletlerin kendi kanunlarına bırakmıştır. İkinci konu ölümcül hastalığa yakalananlara acılarını dindirmek, azaltmak için ömürlerini azaltacak olsa bile ilaç verilmesine olumlu yaklaşmıştır. Açlık grevinde olan ve ölmek isteyen bir mahkûmun, görevlilerin müdahale ile zorla beslenmesini doğru bulmuştur (Koffler, 2006, 17 vd). Pretty ve Birleşik Krallık davasında, evli 43 yaşında, tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanan kadın, kendisi intihar edemediğinden, eşinin yardımı ile intihar etmek ister ve yetkililerden eşinin cezalandırılmayacağına dair garanti talep eder. Birleşik Krallıkta intihar etmek suç değildir, birine intihar için yardım etmek suçtur. Yetkililer bu talebi reddeder. Konu davacının ve gönüllü ötenazi kuruluşlarının katılımı ile AİHM'ne gelir. Mahkeme davayı yaşam hakkı, ölüm hakkı, intihar, kişisel irade, kendi kaderini tayin hakkı, intihara yardım bağlamında ele alır ve davayı haksız bularak reddeder. Bayan Pretty, hükmün verilmesinden sonra ağırlaşır ve 12 gün sonar vefat eder (Koffler, 2006, 18 vd),

Devlet görevlileri tarafından ölümcül güç kullanılması tartışılan bir diğer konudur. Kamu güvenlik görevlilerinin güç kullanması şiddeti önleme, yakalama, tutuklunun kaçması, ayaklanma ve isyanın yasaya uygun bastırılması gibi durumlar olarak sayılmıştır. Herhangi bir güç kullanımının mutlak ya da makul surette gerekli olması şartı vardır. Burada üzerinde durulan konu güvenlik güçlerinin yasaya uygun davranması, yasanın verdiği yetkileri aşmaması yönündedir. Aksi durumlarda güvenlik güçleri ve devlet sorumlu tutulmuştur. Örneğin; Matzarakis-Yunanistan davasında, kırmızı ışıkta geçen, birçok polis bariyerine çarpan Matzarakis'e defalarca ateş eden ve ciddi şekilde yaralan polisler sorumlu tutulmuştur (Koffler, 2006, 26 vd). Gözaltında ölümler, faili meçhul cinayetler, kayıplar, uluslararası silahlı çatışmalarda güç kullanımında yaşam hakkı ile ilgili yasalara uyulması gerekmektedir.

Sayılan durumların dışında başka durumlarla karşılaşıldığında devletin bireylerin yaşam hakkını koruma görevi bulunmaktadır. Örneğin (Koffler, 2006, 59 vd); yaşamı tehdit eden çevre risklerine karşı devletin önlem alması görevidir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bireylerin diğer kişilerin şiddetine karşı korunması devletin görevleri arasındadır. Bu konu her dava için ayrı ayrı incelenmiştir. Osman- Birleşik Krallık davasında (Dutertre, 2007, 31 vd), öğretmen öğrencisine sağlıksız ilgi gösterir. Öğretmenle öğrenci ailesi arasındaki ilişkiler gerilir. Olay, öğretmenin öğrencisini tabancayla vurarak ağır şekilde yaralaması öğrencinin babasını öldürmesi ile trajik bir şekilde son bulur. AİHM, yetkili makamların kişilere karşı işlenen suçları engellemek ve bastırmak yükümlülükleri olduğu, ancak olayda polisin okulu ziyaret ettiği ve yaptığı incelemede olayın okulun iç sorunu olduğunu kabul etmiştir. Bu durum AİHS'ne aykırı olarak bulunmamıştır.

Suçluların iadesi, yurttan çıkarma ve sınır dışı durumlarında, genel kural suçluların bu tür hakları bulunmamaktadır. Mahkûmların intihar etmelerinin önlenmesi, tıbbi yanlış ve ihmallere karşı koruna devletin görevleri arasındadır. Ancak kendi ülkesinde çok daha ağır ceza alacak, yaşam hakları sona erecekse bu durumlarda iade edilmeme, yurttan çıkarılmama, sınır dışı edilmeme durumu söz konusu olabilmektedir (Koffler, 2006, 59 vd). AİHS, 6 ve 13 nolu protokollerle ölüm cezası kaldırılmış, suçluların iadesinde bu maddeye özellikle dikkat edilir olmuştur (Dutertre, 2007, 478).

4- Tartışma, Sonuç ve Öneriler

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile yaşam hakkı temel bir hak olarak tanınmış ve garanti altına alınmıştır. Yaşama kişinin en temel ve doğal hakkıdır, kimse bu haktan yoksun bırakılamaz. Yaşam hakkı sözcüğünün içeriği ve içinin doldurulması gerekir (Fendoğlu, 2007, 23). Bir hak varsa bir ödev de olmalıdır. Ödev, hakkın kullanımında yüklenen görev, yükümlülük ve sorumluluklardır. Ödev, bir hakkın ya da özgürlüğün sınırlandırılması sonucu oluşan hukuksal durumdur. Hak sahibi olmak, başkalarına karşı sorumlu olmayı da beraberinde getirir. Haklar, bireylerin içinde bulunduğu topluma karşı ödevleri de içerir. Vatandaşlar hak ve özgürlüklerini kullanırken, başka insanların hak ve özgürlüklerine de saygı duymak zorundadır (Karaman Kepenekci, 2014, 50 vd). Uluslararası sözleşmeler incelendiğinde devletlere yaşam hakkını koruma görevi verilmektedir. Devletler kendi ülkelerinde yaşayanlara yaşam hakkını sağlayacak, insanca yaşanabilir bir ortam düzenleyecek ve yaşamlarını koruyacaktır. Ancak eksik kalan kişilere bir ödev yüklenmemesidir. İnsana kendi görev ve ödevlerini belirtmeden insan haklarından söz etmek, insanı haris bir hayvan, bir kurt ya da bir iblis yapar. İnsan hakları ancak insan ödevleriyle birlikte düşünülürse temellendirilebilir (Eskicioğlu, 1996, 215). İnsan yaşamak, yaşamını devam ettirmek, yaratılışının, dünyaya gelişinin amacını/ amaçlarını gerçekleştirmek yükümlülüğündedir. Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre, kişilikli yani iyi insan, iyi vatandaş, iyi meslek sahibi olmalıdır (Akyüz, 2006, 106 vd). Kendine, ailesine, vatanına, milletine, devletine ve tüm insanlığa faydalı bir insan olmalıdır. Bu değerler, duygu ve düşüncelerle yoğrulmalıdır. Aile, okul ve çevrede bunları görmeli, almalı, benimsemeli, özümsemeli, yaşamalı ve yaşatmalıdır. Kişinin kendine karşı, kendi bedenine ve ruhuna karşı görevleri vardır. Sağlıklı beslenme, düzenli hayat, spor, uyku ihtiyacı ve diğer maddi ihtiyaçlarına dikkat etmelidir. Beden sağlığını, ruh dünyasını, gönül dünyasını, ruh sağlığını koruma, zararlı düşünce ve davranışlar uzak durma görevi ve sorumluluğudur. Madde bağımlılığı, madde bağımlılıklarına yol açan sigara-alkol bağımlılığı, günümüzde gittikçe yaygınlaşan teknoloji bağımlılığı, özelde cep telefonu, bilgisayar oyunları bağımlılığına yakalanmamak, yakalandı ise kendi iradesi ya da tedavi yoluyla bunlardan kurtulmak en önemli ödevi, görevi ve sorumluluğudur.

İnsan haklarının özellikleri olan evrensellik, bireysellik, dokunulmazlık, devredilmezlik ilkeleri sözleşmelerde yer alırken, vazgeçilmezlik açık, güçlü bir şekilde yer almamaktadır. Ayrıca birey tarafından korunabilirlik, muhafaza edilebilirlikten söz edilmemektedir. Örneğin intihar etme Birleşik Krallık Yasalarına (Korff, 2006, 18), birçok Batı yasalarına ve Türk Ceza Yasasına göre suç sayılmamaktadır (Türk Hukuk Sitesi, 2006). Emanet, emanet olarak verme, tevdi etme, belli bir amaçla ve iade edilmek üzere taşınabilir mülkiyette ilgili bir anlaşmadır. Emanet verilen, kendisine teslim edilen mala bakma, koruma ve iade etme yükümlülüğüne sahiptir. Emanet verilen malı muhafaza etmek zorundadır. Emanet verilen kendisine teslim edilen malı kullanma yetkisi bulunmamaktadır (Can, 2003, 1). Bizim kendi kültürel değerlerimizde insan yaşamı kutsaldır, insan bedeni kutsaldır, insan can taşır, ruh taşır ve can, ruh emanettir. Emanet edilen bir şey

korunur, gözü gibi bakılır, çünkü bir gün geri alınacaktır, sahibine verilecektir. Emanete ihanet edilmez. Emaneti korumamak en büyük sorumluluklardandır ve görevini yerine getirmemedir. İnsanın bedenine yönelik zalime tasarruflardan kaçınılır. İnsanın bedenine acı çektirmesi, intihar, ötenazi, mazoşişt davranışlar ve benzeri eylemlerde bulunmak yasaklanmıştır (Yıldız, 2010, 92 vd). İşte Batı dünyasında insan anlayışı ile bu noktada ayrılır. Bizim kültürümüzde insan hakları kazanılmış değil, verilmiş haklardır (Dursun, 1990, 174). Batı dünyası insanın kendi vücudunu, ruhunu kendi malı sayar. Buna bir çeşit mülkiyet hakkı denilebilir. Mülkiyet hakkında, birey sahip olduğu mal üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahiptir, dilediği gibi davranabilir. Hukuk düzeninin sınırları içinde kalmak kaydıyla malik, mülkiyetinde bulunan eşyayı dilediği gibi kullanabilir, ondan dilediği gibi yararlanabilir, istediği tasarrufta bulunabilir. Örneğin; malik olduğu eşyayı satabilir, bağışlayabilir, tahrip edebilir ya da yakabilir (Gözler, 2015, 265). Batıdaki anlayışın temelinde mülkiyet hakkı anlayışı tezahür etmektedir: "Bedenime karışma", "Madde kullanımıma karışma", "Dilediğim gibi yaşarım, karışma" anlayışı hâkimdir. 'Kuvvetliyim haklıyım' anlayış Batı toplumlarını bunalıma itmiş, aile kavramı zedelenmiş, toplum çökmüştür (Tozlu, 2014-1, 171 vd). Bu anlayışta kültürümüzde doğru olmayan birçok husus mubahtır, geçerli görülür. Oysa insan haklarına göre her insan değerlidir, biriciktir, tektir, eşsizdir. Dünya üzerindeki hiçbir insan değersiz değildir, her insan değerlidir (Topsakal, 2013, 145). Her insanın kendisi ve tüm insanlık için yapacak görevleri vardır. İnsanın kendi vücudu, ruhu üzerinde mülkiyet değil emanet, kullanma, doğru kullanma hakkı olabilir. Zihniyet bu yönde değişmelidir ve bu yönde etkili değerler eğitimi verilmelidir. Etkili insan hakları eğitiminde okul ve sınıf havası, öğretmen, içerik, zamanlama, yöntem, materyal ve değerlendirme önemlidir. Bu öğeler dikkate alınarak yaşam hakkı eğitimi verilmelidir. (Karaman Kepenekci, 2000, 95 vd). İnsanın yaşam hakkını devretmesi, yaşam hakkından vazgeçmesi söz konusu olamaz, olmamalı. Bilakis yaşamını koruma, yaşamını sağlıklı bir biçimde devam ettirme ödevi, görev ve sorumluluğu olmalıdır. Yaşama son vermek kolay, insan gibi yaşamak zordur. Bu anlayışla yaşamanın zor, yolun çileli, dikenlerle dolu, meşakkatli olduğu, ancak bu yaşamın içinde huzurlu, mutlu olunabileceği, insan olunabileceği, başkalarına faydalı olunabileceği bilinci kazandırılmalıdır. Yaşanabilir bir dünyada eğitime düşen en önemli görevlerden biri budur (Tozlu, 2014-2, 229 vd). Böyle bir eğitim, yasa yönünden zorunluluk olmamakla birlikte, mantıksal ve etik sorumluluk taşımaktadır (Çakmak ve Akgün, 2016, 236 vd).

KAYNAKÇA

1. Akyüz, E. (2006). Eğitimin Hukuki Temelleri. *Eğitim Bilimine Giriş.* (Editör: Ş.Şule Erçetin-Necmettin Tozlu), Ankara: Hegem Yayınları, ss. 65-112.
2. Can, M. (2003). Vedia (Bailment) Sözleşmesi. *Mevzuat Dergisi, Yıl: 6, Sayı:64, Nisan 2003.* Erişim: https://www.mevzuatdergisi.com/2003/04a/02.htm, 05.10.2017.
3. Çakmak, Z. ve Akgün, İ.H. (2016). Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitiminin Gerekliliği. *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi.* (Editörler: Refik Turan ve Kadir Ulusoy), Ankara: PegemA Akademi Yayınları, ss. 227-242.
4. Dursun, D. (1991). İnsan Hakları. M.Fatih Saraç (Ed.), *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* içinde (s. 173-175), İstanbul: Risale.
5. Dutertre, G. (2007). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler.* Ankara: Avrupa Konseyi.
6. Eskicioğlu, O. (1996). *İslam Hukuku Açısından Hukuk ve İnsan Hakları.* İzmir: Anadolu.
7. Fendoğlu, H.T. (2007). *Milenyum Türkiye'sinde İnsan Hakları ve AB Konusundaki Açılımlar.* Ankara: T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı.
8. Gözler, K. (2015). *Hukukun Temel Kavramları*. Bursa: Ekin.
9. Güriz, A. (1982). *Hukuk Başlangıcı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
10. Karaman Kepenekci, Y. (2000). *İnsan Hakları Eğitimi*. Ankara: Anı.

11. Karaman Kepenekçi, Y. (2014). *Eğitimciler İçin İnsan Hakları ve Vatandaşlık*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

12. Korff, D. (2006). *Yaşam Hakkı*. İnsan Hakları ve Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü, Avrupa Konseyi: Belçika.

13. T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı. (2007). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.* Ankara: Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü.

14. T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı (2006). *İnsan Hakları*. Ankara: Matus Basımevi.

15. Topsakal, C. (2013).İnsan Hakları Sadece Batıda Mı Var?. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (Editörler: N.Tozlu, V.Taşdelen & M.Önal), Eğitim Felsefesi Özel Sayı-*1, Yıl:2013,* 133-148.

16. Tozlu, N. (2014-1). *Eğitimden Felsefeye 1, Eğitim Felsefesi Eğitim Üzerine Düşünceler ve İnsandan Devlete Eğitim.* Erzurum: Bayburt Üniversitesi Yayınları.

17. Tozlu, N. (2014-2). *Eğitimden Felsefeye 2, Eğitim ve Eğitim Felsefesi Üzerine Düşünceler.* Erzurum: Bayburt Üniversitesi Yayınları.

18. Türk Hukuk Sitesi, (2006). İntihar etmeyi deneyen fakat ölmeyen kişinin ceza hukuku açısından durumu. http://www.turkhukuksitesi.com/showthread.php?t=7297, Erişim: 04.10.2017.

19. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

20. Yıldız, M. (2016). İnsan Hakları. Zihni Merey (Ed). *Vatandaşlık Bilgisi* içinde. (s. 27-64). Ankara: PegemA.

21. Yıldız, M. (2010). *Alternatif İnsan Hakları Kuramı.* İstanbul: Çıra

22. Yiğittir, S. (2013). Temel İnsan Hak ve Özgürlükleri. İsmail Acun vd. (Ed.), *İnsan Hakları, Demokrasi ve Vatandaşlık Eğitimi* içinde. (s. 1-14). Ankara: PegemA.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(49)

Arş. Gör. Semih SÖĞÜT[213]

GÖSTERGE BİLİMİN ROLAND BARTHES YAKLAŞIMIYLA ANALİZİ

ANALYSIS OF SEMIOLOGY BY ROLAND BARTHES APPROACH

ÖZ

Gösterge bilim ve yapısalcılık 20. yüzyıl sosyal bilim yaklaşımlarının en önemlileri arasında yer alırlar. Özellikle modern toplumun ve toplumsal mitlerin açıklanmasında bu yaklaşımlara sıkça başvurulur. Roland Barthes 20. yüzyılın önemli sosyal bilimcilerinden birisidir ve gösterge bilimin kurucuları arasında yer alır. Gösterge bilimin tanımı, yöntemi ve ilkeleri üzerine çokça düşünmüş ve yazmıştır. Gösterge bilimi her şey olarak görmüş ve bütün bilimsel çalışmalarını gösterge bilimin sınırları içinde yapmıştır. Yapısal dil bilimini gösterge bilimin temeli haline getirmiştir.

Bu çalışmada gösterge bilimin genel hatları kurucularından sayılabilecek Barthes'in eserleri ışığında incelenmiştir. Gösterge bilimin anlamı, dört temel ilkesi ve yöntemleri ortaya çıkarılmıştır. Yine bizzat Barthes tarafından yapılmış bazı gösterge bilim uygulamaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gösterge Bilim, Yapısalcılık, Barthes, Mitler.

Jel Kodu: Y92.

ABSTRACT

Semiology and structuralism are among the most important 20th century social science approaches. These approaches are frequently used in the description of modern society and social myths. Roland Barthes is one of the important social scientists of the 20th century and is among the founders of the semiology. He has thought and wrote much about the definition, methodology and principles of semiology. He saw semiology as everything and did all his scientific works within the limits of semiology. He has made structural linguistics based semiology.

In this study, semiology is examined in the light of Barthes' works who can be counted from the founders. The meaning of semiology, it's four main principles, and methods have been uncovered. Again, some semiology applications made by Barthes himself have been examined.

Keywords: *Semiology, Structuralism, Barthes, Myths.*

Jel Code: *Y92.*

[213] **Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, semihsogut@gmail.com, Konya/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Roland Barthes sosyolog, dilbilimci, gösterge bilim uzmanı, felsefeci, edebiyatçı, eleştirmen ama en çok da Fransız yazı ustası. Barthes felsefe, klasik edebiyat, dilbilgisi ve filoloji eğitimi görmüştür.

Eserlerinde sık sık göndermeler yaptığı Ferdinand de Saussure ve Claude Levi-Strauss'tan aşırı derecede etkilenmiş, yazılarını yazarken Saussure'nün göstergebilimini desteklemeyi ve şekillendirmeyi hedeflemiştir. Bununla birlikte S/Z'de olduğu gibi çözümlemeler yaparken Freud'un ruh çözümleme yönteminden etkilenmiştir (Barthes, 1996).

Eserlerinde modern burjuva toplumu tarafından üretilen kitle kültürünü eleştirmiş bunu yaparken her olayı hatta kendi hayatını bile malzeme olarak kullanmaktan geri durmamıştır. Kendi adını verdiği halde bir otobiyografi olmaktan uzak eseri Roland Barthes'de bizzat yaşayarak gözlemlediği olayları eleştirel bir gözle anlatır (Barthes, 2006).

Barthes'in ilgilendiği alanlar kadar çeşitli olan konuları, karmaşık dili, anlaşılması güç kuramları, kaynakçasız göndermeleri, velut kalemi ve düşünce zenginliği göz önüne alındığında düşüncesinin tam olarak anlaşılması ve aktarılmasını zorlaştırsa da bu düşünceler gösterge bilimin temelini oluşturur.

1.Gösterge Bilimin Tanımı

Roland Barthes, Göstergebilimsel Serüven isimli eserinde; eserle aynı isimi taşıyan konuşmasına gösterge bilimin ne olduğu sorusuna cevap vererek başlar. Ona göre gösterge bilim, "Bir serüvendir, yani başına gelen her şeydir." Bu şey Barthes'e " Gösteren" den gelir. Bu serüven kişisel olmakla birlikte öznel değildir. Çünkü burada yazar, kendini yorumcu yerine koyarak özneye yer değiştir. Serüvenin üç aşaması vardır. İlk aşama, hayranlık aşamasıdır. Bu yazarın Saussure'ye ve göstergebilime duyduğu hayranlıktır. İkinci aşama, bilim aşamasıdır ve bu aşamada gösterge bilimin ilkeleri oluşturulmuştur. Üçüncü aşama ise metin aşamasıdır. Metnin ne olduğunu cevaplamaya çalışmak, göstergenin içine düşmektir; çünkü metin anlam değil gösterendir (Barthes, 1993: 11-15).

2.Gösterge Bilimin İlkeleri

Gösterge bilim ilk önce dil dışı tözler üstünde çalışmaya başlasa da nihayetinde ana konusu dil olur; fakat bu dil, dil bilimin dili değil nesnelere ya da olaylara gönderme yapan bir dildir, gösterendir.

Gösterge bilimin ilkeleri yapısal dil bilimden alınan dört büyük başlık altında anlatılır: Dil ve Söz; Gösterilen ve Gösteren; Dizim ve Dizgi; Düz anlam ve Yan anlam (Barthes, 1993: 25).

Saussure'nün de temel kavramlarından olan dil ve söz kavramları ve aralarındaki ayrım göstergebilimin omurgasını oluşturur. Dil, bir toplumsal kurum olmakla birlikte bir değerler dizgesidir. Söz ise şahsi bir seçme ve eylemedir. Dil ve söz arasındaki ilişki şöyledir ki sözsüz dil olmaz, söz dilin dışına çıkamaz. Bununla birlikte dil, bilimsel araştırmanın temelinde yer alır. Buna göre, dil sözden soyunduğunda anlam ortaya çıkar. Örnek olarak, moda ürünü bir giysinin sözü yoktur; fakat katışıksız bir dili vardır.

Gösterilen ve gösteren ise göstergenin parçalarıdır. Daha önce birçok farklı anlamda özellikle gösteren olarak ele alınan gösterge kavramını Saussure gösteren ve gösterilenin bütünleşmesi olarak ele alır ki bunun önemi gerçeğin iki yönünü de kapsamasıdır. Burada gösteren anlatım düzlemini, gösterilen ise içerik düzlemini oluşturur. Gösterilen, fenomenin kendisi değil; onun insan zihninde oluşturulan imgesidir; göstergeyi kullananın ondan anladığı şeydir. Gösteren ise, imgenin aktarımı için kullanılan bir aracıdır (Barthes, 1993: 38-46).

Dizim ve dizge, zihinsel etkinliğin iki farklı düzlemine işaret eder. Dizim çizgisel ve tek yönlü bir düzlemdeki göstergeler birleşimidir, bir söz zinciridir. Dizge ise, Saussure'nün ifadesiyle çağrışımlar düzlemidir. Bunun anlamı, kavramların karşıtlıklar ve benzerlikler üzerinden diğer kavramlara göndermeler yapmasıdır. Burada iki tür karşıtlık söz konusudur. Ayırıcı karşıtlıklar ses birimler arasında olan karşıtlıklardır. Anlamlı karşıtlıklar ise anlam birimler arasındadır. Bunların dışında, dil bilimde dizgenin bütünle olan bağlantısını sınıflandıran iki yanlı ve çok yönlü karşıtlıklar, orantılı ve tekil karşıtlıklar; karşıtlık öğelerinin bağlantısına göre sınıflandıran eksik öğeli ve eş öğeli karşıtlıklar; ayırt edici değerlerin yaygınlığına

göre sınıflandıran sürekli ve silinebilir karşıtlıklar bulunur. Bu karşıtlıklar, göstergebilimde dizgenin dizisel düzlemini oluşturmada kullanılabilir (Barthes, 1993: 66).

Bir sözcüğün bütünü oluşturan ve gönderme yaptığı ilk anlamı çağrıştıran birinci dizgesi düz anlamı oluştururken; diğer gösterilenlere gönderme yapan ikinci dizgesi de yan anlamı oluşturur.

Gösterge bilimsel araştırmanın amacı yapısal etkinliklerin dil dışında oluşturduğu anlamlama süreçlerini belirlemektir. Bu araştırma için ilk ilke belirginlik ilkesidir ki bu olguları tek bir açıdan ele almayı belirtir. Ele alınan dizgeler içeride kalabilmek için gerekli sınırlar araştırmanın başında çözümlemeci tarafından keyfi fakat net bir şekilde belirlenir. Bu araştırma sınırında kalan gereçlere bütünce denir. Bütünceden diakronik unsurları en aza indirmesi, dizgeyi eşzamanlı olarak ele almak için yeterli unsurları kapsaması beklenir. Başlangıçta yapılan bu seçimler keyfi olsa da; araştırmanın sonucunda bir öz zamana ve bu zamanda biçimlerin tarihine ulaşmak hedeflenir (Barthes, 1993: 75-77).

3.Gösterge Bilimin Yöntemi

Gösterge bilimin yöntemi anlatıların yapısal çözümlemesidir. Mit, efsane, masal, öykü, roman gibi yazılı ve sözlü edebiyat ürünlerinin yanında sinema, haber, resim, konuşma gibi günlük hayat unsurlarını da anlatı olarak gören Barthes'a göre anlatılar insanlık tarihi ile birlikte oluşmaya başlamıştır. Anlatısı olamayan bir halk hiçbir zaman var olamamıştır. Anlatıların bu evrenselliği onların anlamsız olduğu sonucuna gitmemekte aksine bütün anlatıları araştırma konusu haline getirmektedir. Anlatılar bu genişlikleriyle; tarih, ruh bilim, sosyoloji, antropoloji, estetik gibi birçok bilimin konusu olmuşlardır. Yapısalcılık da sözlerin sınırını çizmek ve kaynağında yer alan dili betimleyip denetim altına almak için anlatıları başlıca uğraş alanı olarak seçmiştir. Çözümlemeci, Saussure'ün izinden giderek dilin karmaşıklığını gören ve bu karmaşıklığın içinden bir sınıflandırma ve betimleme odağı çıkarabilen kişidir.

Yorumlamacı, temel olarak dil bilimi almalı, yapısal çözümleme için kendine bir merkez bulmalıdır. Dil bilim, Martinet'e göre söylemi eksiksiz olarak ve bütünüyle temsil eden en küçük parçayı esas alan tümceyi esas alır. Kendine özgü birimleri, kuralları, dil bilgisi olan ve tümcenin ötesinde yer alan söylem ise esasında ikinci bir dil bilim olmakla birlikte şaşalı bir adla anılan retorik tarafından incelenmiştir.

Dil bilim, yapısal çözümlemeye her anlam dizgesi içinde temel olanı açıklamaya, bir anlatının nasıl yalın bir tümceler toplamı olmadığını belirtmeye ve anlatının kuruluşunda kullanılan öğeleri sınıflandırmaya yarayan betimleme düzeyi kavramını kullanarak başlar. Buna göre, her tümce dil bilimsel açıdan ses bilgisel, ses bilimsel, dil bilgisel, bağlamsal gibi birçok düzeyde betimlenebilir. Bu düzeylerin kendilerine özgü kuralları, ayrı ayrı ele alınmalarını gerektirse de hiçbir düzey tek başına anlamı yaratamaz. Her birim ancak ait olduğu düzeyin üstündeki bir düzeyle bir ilişki kurabilirse bir anlam kazanır. Bu ilişki Benveniste'nin ortaya koyduğu üzere iki şekilde olabilir: İlişkiler aynı düzeyde bulunduğunda gerçekleşen dağılımsal ilişkiler ve ilişkiler bir düzeyden öbürüne olduğunda gerçekleşen bütünleşme ilişkileri (Barthes, 1993: 90).

Düzeyler birer işlem olarak görüldüğü için dil bilim geliştikçe bunları çoğaltacaktır. Örneğin; Levi-Strauss mitin yapısıyla ilgili çözümlemesinde, mitsel söylemi oluşturan mit birimleri ancak birlikte kümeler oluşturduklarında anlam taşıdıklarını, bu kümelerin de birbirleriyle ilişki halinde olduklarını göstermiştir.

Bir anlatıda işlevsel olanın belirlenmesi için öncelikle birimler tespit edilmelidir. Buradaki işlevsel birim, bir içerik birimidir. Yani, söyleniş biçimi değil söylenen şeydir. Bu temel gösterilerin birçok farklı göstereni bulunabilir.

Bu işlevsel birimler anlam düzeyleri için kullandığımız iki şeklin altında sınıflandırılabilir. Dağılımsal işlevler anlatıların anlarını parçalayarak kendi düzleminde inceler. Örneğin, bir silahın satın alınması; kullanıldığı anda başka bir işleve duvara asıldığında başka bir işleve gönderme yapar. Bütünleşme işlevleri ise tüm belirtileri içine toplar. Örneğin, bir öyküdeki, karakter belirtileri, mekan belirtileri vs. hepsi belli bir anlam oluşturmak için kullanılır.

Anlatıların çözümlenmesinde bir diğer unsur eylemdir. Aristotalesçi yazım bilimde kişiler arka plandadır ve eylem kavramına bağlıdır. Yani karakter olmadan anlatı mümkündür; fakat anlatı olmadan karakter var olamaz. Daha sonra yapılan yapısal çözümlemelerde ise kişiler bir betimleme düzleminin

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kurucusu olarak görülürler. Bu düzlem olmadan oluşmuş tek bir anlatı yoktur. Burada kişilerin ne olduğundan ziyade ne yaptığı önemlidir ve eylemler üç büyük eksende ele alınır: Bildirişim, istek ve sınama (Barthes, 1993: 104-105).

Anlatma unsuru ele alındığında anlatanın bir göndereni bir de gönderileni olduğu gerçeğine tekrar dönmemiz gerekir. Anlatının gönderenin kim olduğu konusunda üç farklı görüş ortaya atılmıştır. İlk görüşe göre anlatıyı yazar adı verilen bir kişi ortaya çıkarır. İkinci görüşe göre ise anlatıcı bir kişi özelliği taşımayan öyküyü üst bir bakış açısıyla veren bir bütünsel bilinçtir. Yani anlatıcı hem anlatı kişilerinin içindedir hem de dışındadır. Üçüncü görüş ise anlatıcının anlatı kişilerinin gözlemleriyle sınırlandığını iddia eder. Bu durumda anlatı kişisi anlatının vericisi gibi gözükür.

Her anlatı bir anlatı durumuna bağlıdır. Buradaki durum anlatının tüketilme şeklini belirleyen kurallar bütünüdür. Arkaik toplumlarda bu şekiller katı sınırlarla belirlenmiştir. Günümüzde ise toplum bu durumun ortadan kaldırılmasına çalışır. Anlatı kodlarını gizlemek burjuva toplumuna ait kitle kültürünün bir özelliğidir.

Anlatının biçiminde dikkat çeken iki güç vardır. Anlatının diline kendi özelliğini veren ve zihinsel bellekte bir çeşit güven duygusu oluşturan göstergeleri anlatı boyunca germe gücüdür. Bu gerilmeler arasına umulmayan yayılımlar ise yayılma gücüyle katılır.

Bir anlatı içinde geriye dönüşler ile ileriye sıçrayışları içeren bir karmaşıklığa sahiptir. Bu karmaşıklık ancak kesintili, bitişik ve ayrışık öğelerin kavranmasını yönlendiren bütünleşmedir. Bütünleşme, anlatıyı sıkıca kaynaşmış bir dolaylı ve dolaysız öğeler dizisi haline getirir.

4.Gösterge Bilimin Uygulanması

Roland Barthes gösterge bilimin sadece ilke ve yöntemlerini ortaya koymakla kalmaz aynı zamanda uygulamasını da yapar. Bu uygulamaların en meşhuru 1954-1956 yılları arasındaki iki yıllık sürede güncel olayların akışına göre yazılmış olan Çağdaş Söylenler isimli eseridir (Barthes; 1998). Barthes, güncel olayları konu alır fakat esasında ele aldığı olayların bizzat kendisi değil olayların gösterdikleri, bu gösterilenlerin nasıl yorumlandığı ve anlamlandırıldığıdır. Ayrıca, olayların nasıl yansıtıldığını, kullanılan dilin özelliklerini ve içerdiği ideolojileri ortaya koyar. Böylece mevcut burjuva toplumunun ideolojisi doğrultusunda gerçeklerin nasıl değiştirildiğini yani mitlere dönüştürüldüğünü ortaya koyar. Bu yolla burjuva toplumunun betimlemesi ve kitle kültürünün yoğun bir eleştirisini yapmış olur (Barthes; 1999: 38).

Barthes'in en detaylı şekilde ele aldığı olay "Amerikan Güreşi"dir. Barthes'e göre Amerikan güreşinin temel özelliği aşırı bir gösteri olmasıdır. Bununla birlikte Amerikan güreşi bir açık hava gösterisi olarak gölgesiz ışığın kıvrımsız coşkusunu kullanır. Onun bu özellikleri sanki Yunan tiyatrosundan alınmış gibidir. Amerikan güreşi bir spor değil gösteridir. Bundan dolayı onda sergilenen bir acıyı seyretmek herhangi bir tiyatro oyunundaki bir acıyı seyretmekten farklı değildir. Özellikle kenar mahallelerde gerçekleştirilen güreşlerde, seyirci güreşin gösterisel doğasına herhangi bir müdahale olmadan uyar ve güreşin hileli olup olmamasını umursamaz çünkü seyirci için önemli olan inandığı değil gördüğüdür (Barthes; 1998: 11).

Amerikan güreşinde güreşçinin işlevi kazanmak değil, kendisinden seyirci tarafından beklenilen hareketleri gerçekleştirmesidir. Bu hareketler abartılı bir şekilde sergilenir; acı, güçsüzlük veya güç seyircinin gözünü dolduracak şekilde abartılır. Bu abartı işlevi antik Yunan tiyatrosundan alınmıştır. Yenilmiş güreşçi yenilgisini gizlemez tam aksine seyirciyi tatmin edecek şekilde uzatılır. Hatta güreşçi acısından utanmak yerine ağlar, gözyaşlarını sergilemekten kaçınmaz. Mesajların seyirciye anında ulaştırılabilmesi için güreşin göstergesi tam bir açıklığa sahiptir. Daha güreşin başında roller apaçık bir şekilde seyirciye sunulur. Hainlik ve alçaklık rolünü üstlenen güreşçi bunu güreşin başındaki hareketleri ve rolüne uygun kıyafetlerle donatılmış bedeni ile vurgular. Güreşçinin bedeni temel bir gösterge olur (Barthes; 1998: 11-13).

Amerikan güreşinin öykündüğü kavram adalettir. Maçın başında hainlik yapan güreşçi rakibi tarafından cezalandırıldıkça seyirci galeyana gelir. Bu noktada kimse güreşin sonlanmasını beklemez. Aksine hainin acısının uzun sürmesi bir gösterge olan bedeninin yerden yere vurulması şekilden şekile girmesi beklenir. Önemli olan oyunun kurallarına uyulması değil seyircinin arzusunun yerine getirilmesidir. Zaten Amerikan güreşlerinin çoğunda oyunun kurallarına uyulmaz aksine kurallar mümkün olduğu kadar çok

çiğnenir. Hatta kurala uyan bir sporcu seyirci tarafından sevilmeyen kibar güreşçi rolünü üstlenir ki bu da onun rakibi tarafından cezalandırılmasını gerektirir (Barthes; 1998: 16-17).

Barthes'in ele aldığı bir diğer olgu ise şaraptır. Şarap Fransız günlük yaşamının en ufak törenlerini bile süsleyerek Fransa'nın bir dekoru olmuş ve toplumsallaşmıştır. Şarabın değiştirici gücü hiçbir zaman açıkça amaç olarak sunulmaz. Yani onun içilmesi sarhoş olmayı değil yayılmış bir hazzı hedefler. Bu durum sevimli bir mit görüntüsü verir ama bu mit asla günahsız değildir. Çünkü arkasında Cezayir'de bir Müslüman'a elinden alınmış topraklarında kendisini ilgilendirmeyen bir üretimi yaptıran Fransa'ya gönderme yapar (Barthes; 1998: 69-70).

SONUÇ

Gösterge bilimin öncülerinden olan Roland Barthes, sadece bu yaklaşımın ilke ve yöntemlerini ortaya koymakla kalmamış aynı zamanda uygulamasını da yapmıştır. Bu uygulamalarda Barthes'in gösterge bilimin ana uğraşı olarak ele aldığı temel kavram mittir. Ona göre mit bir sözdür. Kuşkusuz herhangi bir söz değildir, bir bildiridir. Sadece sözlü olarak değil yazılı ve görsel olarak da ifade edilir. Mit aynı zamanda gösterge bilimsel bir dizge olarak gösteren ile gösterilen arasında bir bağıntı oluşturur. Bu bağıntının üç tür okuması vardır: Tek anlamlı okuma, mitin anlamını bozarak okuma, anlam ve biçimi bütün olarak algılayarak okuma (Barthes; 1998: 195).

Özetle mit esasında hiçbir şeyi gizlemez. Okuyabilen için o tarihi olayı doğallaştırmaya çalışan gerçekliğini bütünüyle ortaya koyar. Mit anlamı biçime dönüştürerek dili çalmaya çalışır. Barthes'in uygulamalarında görüldüğü üzere çoğu dil üzerinde bunu başarır. Ancak şiir dili mite karşı bir direnç gösterir. Sözünü geri almak iddiasında olan bir göstergesel dizge olarak insanlığın gerçekliğe dair umudunu taşır (Barthes; 1998: 200).

KAYNAKÇA

1. Barthes, R. 1998. *Çağdaş Söylenler*. (T. Yücel, Çev.) İstanbul: Metis.
2. Barthes, R. 1993. *Göstergebilimsel serüven*. (M. Rifat, S. Rifat, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
3. Barthes, R. 2006. *Roland Barthes.* (S. Rifat, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
4. Barthes, R. 1996. *S/Z.* (S. Öztürk Kasar, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
5. Barthes, R. 1999. *Yazı ve yorum.* (T. Yücel, Çev.) İstanbul: Metis.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(50)

Ahmet KILIÇ[1]

TOPLUMSAL KURUM OLARAK OKULUN GEREKLİLİĞİ (Nurettin TOPÇU-Ivan ILLICH)*

NECESSITY SCHOOL AS A SOCIAL INSTITUTION (Nurettin TOPÇU-Ivan ILLICH)

ÖZ

Bu çalışmada Ivan Illich'in "Okulsuz Toplum" teorisi ile Nurettin Topçu'nun "Maarif Dâvası" eğitim modeli karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Illich, insan hayatanın merkezinde olan okulların işlevini kaybettiğini, sertifika ve diploma vaadleri için kurulduğunu iddia ederken aynı zamanda okulların bütünüyle ortadan kaldırılması gerektiğini düşünür. Bunun yerine alternatif eğitim merkezleri kurulması fikrini savunur. Ona göre, okulların artışı silahların artışı kadar yıkıcı etkiye sahiptir. Nurettin Topçu'ya göre ise insan, hayatı mektepler vasıtasıyla tanır ve öğrenme yeri mektepdir.

Hayatın her aşamasında mektebe muhtacız. Lakin okullarda artık şuursuz, inançsız diplomalı nesiller yetiştirildiğini düşünerek okulların millî değerler ile yeniden yapılandırılmasını savunur. Bu çalışmada iki düşünürün sosyal hayatın en önemli kurumu olan okulun gerekliliği hususu ve okul kurumunu etkileyen unsurlar üzerinde benzer ve farklı fikirlerine dikkat çekilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul, Eğitim, Öğretmen, Öğrenci.

ABSTRACT

In this study, Ivan Illich's theory of " Desschooling Society " and Nurettin Topçu's "Education Case" training model are discussed in comparison. Illich claims that the schools which stand in the center of people's lives, have lost their real function, they are just established for providing people with certificates and diplomas, therefore he thinks that schools should be totally removed. Instead, he defends the idea of establishing alternative learning centers. According to him, the increase of schools has the same destructive effect as the increase of guns. According to Nurettin Topçu people recognize life through schools and schools are learning places.

We need schools at every stage of our lives. However, considering that unconscious and faithless generations with diplomas are grown in today's schools, he defends the restructuring of schools with national values. This study draws attention to the viewpoints of the two of the most important thinkers of the social life about the necessity of school institution and their similar and different ideas on the factors affecting the school institution as well.

Keywords: *School, Education, Teacher, Student.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Hiç şüphesiz ki okullar var olduğundan beri insan hayatının merkezinde olmuş ve her zaman da tartışmaların odağında olmuştur. Bazı düşünürler okulların varlığını sorgulamış bazıları işlevi hakkında fikirler öne sürmüşlerdir. Bu düşünürler içirisinde de 20.yy'da yaşamış eğitimin en radikal iki şahsı dikkat çekmektedir. Birisi Strasbourg'da felsefe doktorasını tamamlayan ilk Türk öğrencisi, ahlâk filozofu Nurettin Topçu diğeri Viyana doğumlu Roma Gregorian Üniversite'sinde ilahiyat ve felsefe eğitimi almış, Salzburg Üniversite'sinde tarih alanında doktorasını yapmış Ivan Illich.

Ivan Illich'e göre okullar yaptıkları gizli müfredatlarla, öğrencileri bir nevi makineleştiren onları bağımlı yapan bir eğitim sistemi ile geleceklerine müdahele etmektedir. İnsanların özgür tercihlerini kısıtlayıp, gelecekte kendi ayakları üstünde duramayan bireyler yetiştirmektedir. Bundan kurtuluşun tek çaresi, okulların toplumdaki işlevini azaltmak hatta yok etmek yani toplumu okulsuzlaştırmak. Bunu da kanlı bir devrimle değil toplumda okul algısını değiştirerek, okulların zararını ve gerçek yüzünü göstererek mümkün olacağını vurgular.

Nurettin Topçu'ya göre ise insan, hayatı yaşayarak tecrubelerle öğrenir. Aile ilk mekteptir. Ona göre okul, mutluluğu anlamlı kılan bir devlet ocağıdır. Mukaddestir ve güzel ilimlerin, bilim-tekniğin yegâne yeridir. Okul, insanların hem kalp hem beden hem ruh gelişimini sağlayan eğitim yeridir. Okulun etkisi kendini hayatın her alanında gösteren güçlü bir sistemdir. Sokakta, evde, iş yerinde huzurun ve maneviyatın en tesirli temsilcileri okulda tahsil almış kişilerdir. Eğer okul, gerçek değerini kaybederse toplumun ahlâkında da bir çökme olacağını düşünür. Nitekim de öyle olduğunu vurgular düşünür.

Topçu'ya göre, ülkemizde yaşanan buhranların en büyük sebebi millî değerlerimizi kaybetmemiz ve körükörüne örnek alınan batı yaşantısıdır. Bunda da en büyük pay sahibi okullardır. Çünkü Türk toplumu ancak İslâm dininin gerekleri gerçek manada okullara sırayet etmesiyle ahlâk temelli bir sosyal düzen olacağını düşünür. Sosyal düzenin de en büyük kurumu okullardır.

YÖNTEM

Nurettin Topçu'nun "Türkiye'nin Maarif Dâvası" eseri ile Ivan Illich'in "Okulsuz Toplum" adlı eserleri ana kaynak alınarak genel tarama modeli kullanılmıştır.

BULGULAR

Okul Nedir?

Ivan Illich okulu şu şekilde tanımlamaktadır: "Zorunlu müfredatı takip eden, tam gün devamı gerektiren sınırlı yaş ve öğretmenle ilişkilidir."[214] *"Okul, yaşadığımız topluma ihtiyacımız olduğuna size inandırmaya çalışan bir reklam ajansıdır."*[215] *Okul, insanları kendilerine muhtaç duruma getirmek ve onlara bağımlı kılmak için var olmuş bir sistemdir. Başka bir tanımında ise; "Okul, öğrenmenin öğretme edimi sonucunda ortaya çıkan, doğruluğu önceden kabul edilmiş bir önerme üzerine bina edilen bir kurumdur."*[216] *Illich, insanların çoğunun bilgiyi okul dışından edindiğini, okulda ise insanların tek tip kalıplara konulduğunu savunur. İnsanlar okul dışında gözlem yoluyla, arkadaş gruplarıyla okuldan daha etkin öğrenir. Nurettin Topçu ise* okulu yani mektebi şu şekilde tanımlar:

"Mektep, öğrenme yeridir. Hayatta her gün yeni şeyler öğrenmedeyiz. Lâkin hayat, hâdiselerinin sahip olduğu çokluk gözü ile ele alındığı zaman, mektep değildir. İsterseniz hayata da mektep deyiniz. Ancak hayat çok gayeli öğretim yapar, mektep ise tek gayeli öğretim yapar; hayat hadiselerinin mânasız, ne sebebi ne hikmeti anlaşılmaz çokluğundan kurtararak zihinleri mânalı ve tatmin verici birliğe ulaştırır."[217]

---

[214] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, **Okulsuz Toplum**,Şule Yayınları, İstanbul 2015, s.138.
[215] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, A.g.e, s.138.
[216] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, A.g.e, s.45.
[217] Nurettin Topçu, **Türkiye'nin Maarif Dâvası**, Dergah Yayınları, İstanbul 2014, s.49.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

"Hayatta esas olan hâdise yaşamak, mektepte ise tanımaktır: Birinci dışsallık, ikincisi içsellik ifade eder."[218]

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi her iki düşünür de okullarda öğrenme eyleminin yapıldığını düşünür. Illich okulları sadece bir binadan ibaret olarak görürken, Topçu mekteplere kutsallık atfederek mâbede benzetmektedir.

Okul Neresidir?

Nurettin Topçu; 'Neresi mekteptir?' sorusuna şu şekilde bir cevapla karşılık verir: "Bazen çocukluğun mukaddes hülyaları ile içine girilen, sınıflı, muallimli, siyah tahtalı ve dershaneli çatı mektep olmuyor da, birkaç gencin bir kalp etrafında kendini arayan topluluğu mektep olabiliyor. Bu mânada bildiklerimizden daha çok, mektep hayatı zannettiğimizden daha yaygındır. Belki her tarafta mektep var ve bütün ömür sürekli bir talebelik veya çıraklıktır."[219] Düşünüre göre mektep sadece bir devlet kurumunun binasından ibaret olmadığı aynı zamanda insanın hayata dair mühim bilgiler edindiği güzel topluluklar da mektep olabilir. Ivan Illich de öğrenmenin aile ve akran ortamında daha etkili olacağını savunmaktadır. Tıpkı bir çocuğun dil öğrenmesini aile ortamında gerçekleştirdiği gibi. Ona göre bireyler için en iyi öğrenme şekli benzer ilgi alanları olan kişilerle aynı ortamlarda yaşadıkları tekrara dayalı tecrubeleridir. "Öğrenme amaçları artık okulların ve öğretmenlerin hakimiyetinde olmadığında, öğrenenler için pazar daha çok çeşitlenecek ve 'eğitim el işi' tanımı daha az kısıtlayıcı olacaktır. Araç-gereç mağazaları, kütüphaneler, laboratuarlar ve oyun salonları olabilir…"[220] Ona göre; eğitim sistemi okul dışında, 'partner uygulaması' ile daha etkili olacaktır. "Okulun aksine, belirli bir zaman diliminde aynı ilgileri paylaşan bireyler için olanaklar sağlayan kurumlar olmalıdır."[221] Öne sürdüğü 'partner uygulamasını da şu şekilde izah eder: "Kullanıcı kendisini adı ve adresiyle tanımlayacak ve partner aradığı alanı açıklayacaktır. Bir bilgisayar yardımıyla bu kişiye aynı alana kayıt yapmış olanların isimleri ve adresleri postalanacaktır. Böylesi basit bir uygulama, halkın yararına değerli bir çalışma için geniş bir şekilde hiç kullanılmamıştır."[222] Hatta: "Partner uygulaması, şehirlerin kısıtlayıcı yaşam tarzına maruz kalmış insanların pek çok potansiyelini ortaya çıkarmada yardımcı olabilir."[223]

Nurettin Topçu, neticesinde güzel bir bilgi edinmek için biraraya gelinerek Hakk'a (c.c) dayanan her sohbetin de bir mektep olacağını vurgularken Illich de biraraya gelinerek okulların öğrencilere verdiği eğitimin yerini alabileceğini savunmaktır. Nurettin Topçu kalbi bir birliktelikten söz ederken, Illich aynı ilgi etrafındaki birlikten bahseder. Topçu'ya göre içinde yaşadığımız hayat da bir mekteptir ve orda öğreneceğimiz bir çok mevzu vardır. Topçu'ya göre: "Mesleğine mektep gibi bağlanmayan insan, cemiyet içinde bir parazit olarak yaşamaya mahkûmdur."[224] Illich değil okulsuzluğu, 'okul' ve 'öğretim' gibi kelimelerin bile hiçbir işe yaramaz olduğunu belirtir: "Bir amip gibi, dilde mevcut boşluklardan herhangi birine hemen uyarlar."[225]

Arzu Edilen Okul Tasavvuru

Nurettin Topçu, insanı makinalaştıran bu buhrandan kurtuluşun yollarını ise batı taklitçiliği yerine millî değerlerimize sahip çıkma idealinde, bilim-teknikteki ilerlemeyi takip etmekde, uygulamakta ve manevi eğitim proğramlarını müfredatlara dahil etmede bulur. Yani yeni bir maarif sistemi inşa ederek mümkün olabileceğini savunur: "Kendimiz için yepyeni bir maarif sistemi kurarak işe başlamak zorundayız. Bu maarifin ilk okulundan üniversitesine kadar bütün basamaklarında bin yıllık millet iradesiyle bin dört yüz

[218] Nurettin Topçu, A.g.e, s.50.
[219] Nurettin Topçu, A.g.e, s.55.
[220] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, A.g.e, s.106.
[221] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, A.g.e, s.115.
[222] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, A.g.e, s.115-116.
[223] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, A.g.e, s.118.
[224] Nurettin Topçu, A.g.e, s.57.
[225] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, A.g.e, s.41.

yıllık millet karakteri yaşatılırsa bizim olacaktır."[226] Ivan Illich ise milli değerlere hiç değinmeden, evrensel kaliteli bir eğitim sisteminin varlığını üç amaca bağlar:

"Yaşamın herhangi bir anında mevcut kaynaklara ulaşmak suretiyle bir öğrenim gerçekleştirmek isteyen herkese imkân sağlamalıdır; bilgi sahibi olanların, bu bilgilerini paylaşmaları konusunda kendilerinden birşeyler öğrenmek isteyenleri bulmalarına yetki tanımalıdır; halk, yeteneklerinin ortaya çıkmasını sağlayabilecek bir imkân olarak, bir konuyu onlara sunmak isteyenler için gereken her türlü olanağı sağlamalıdır."[227]

Okulların Ahvali

Nurettin Topçu, mekteplerin asıl işlevi olan yeni bilgiler üreten bir kurum olmaktan ziyade başıboş öğrenciler yetiştiren, özünü kaybetmiş birer resmi daireden ibaret bir mekân olarak görmektedir. "Mektebe gelince; o artık ne mâbet, ne yuva, ne de ocaktır. Sadece ders odalarının bütününden ibaret bir devlet dairesidir. Biraz da kulüp, sahne, yardım müessesi, kahve ocağı ve alışveriş yeridir. Bu hale gelen mektepten kültür ve ideal yaratıcı bir ocak olması elbette beklenemezdi…"[228] Ivan Illich ise okulun zorunlu olmasına karşı çıkarak okulların insanların yeneklerini, özgür düşüncelerini körelten bir kurum olduğunu iddia eder.

"Okullar, 'özgür eğitim' terimiyle ifade edeceğim, açık uçlu, kişisel çabalarla edilen yeteneklerin araştırmaya yönelik kullanımını teşvik eden koşulların düzenlenmesinde bile hiçbir işe yaramazlar. Buna sebep olan ana etken okulun zorunlu olması ve okullaşma adına okullaşmanın gerçekleştirilmesidir. Öğretmenlerin, kurumda zorunlu olarak kalmaları böylesi kurumlara şüpheli bir imtiyaz kazandırmaktadır. Nasıl ki yetenek öğretiminin, müfredat sınırlamalarından bağımsız olması gerekiyorsa; özgür eğitim de devam mecburiyetinden bağımsız olmalıdır. Keşfedici ve yaratıcı davranış için, hem yetenek öğrenimi hem de eğitim, kurumsal düzenlemeler tarafından bir amaç haline getirilebilir. Fakat bunlar farklı, genellikle işin doğasına da aykırıdır. Pek çok yetenek, tekrarlar yoluyla elde edilebilir ve geliştirilebilir. Çünkü, tekrar tanımlabilir öngörülebilir davranışın becerisini gerektirmektedir. Bununla beraber, yetenek öğretimi yeteneğin kullabileceği koşulların kalıcılığına ümit bağlayabilir. Yine de, yeteneklerin keşfedici ve yaratıcı kullanımı tekrara dayanmayabilir. Öğretimin bir çeşidi temel olarak taklide zıt olmasına rağmen eğitim, öğretimin bir sonucu olabilir."[229]

Ivan Illich'in yeteneklerin geliştirilmesini okul dışı eğitimde arar. Ona göre; "Mevki elde etmek amacıyla okullaştırılmış insanlar, ölçülemez yaşantıların ellerinden kayıp gitmesine müsaade etmektedir. Bu kişiler için, ölçülemez olan, ikincil plâna düşmekte ve aynı zamanda, tehlike ve tehdit oluşturmaktadır. Kendi yaratıcılıkları ellerinden alınmamalıdır. Eğitimle, kendilerine ait olan 'yapmayı' ya da 'kendileri' olmayı öğrenmemişlerdir. Sadece ne yapılmışsa onu değerlendirmektedirler."[230] Nurettin Topçu bunun aksine; "Mektep öyle bir zihnî alışveriş yeridir ki, onda bir taraftan verilecek şeyler seçilmişken, öbür taraftan, insanda alıcılık kabiliyeti doğurulur, beslenir, büyütülür."[231] düşüncesini savunur.

Nurettin Topçu, mekteplerde herşeyin öğretilme gayesinin olunmasının yanlış olduğunu düşünür. Hatta bu şekilde yetiştirilen insanları, hâfıza hamalları olarak görür ve bir baltaya sap olamayıp, hiçbir işe yarayamayacaklarını ifade eder. Bu çaba zaman israfına sebep olup, insanların da şahsi kimliklerini de olumsuz etkileyecektir.

"Çocuğa her şeyi öğreten mektep, onu ne kadar düşüncesiz yapabiliyor! Daha ilkokulda bütün eşyanın bilgisini sunan, orta öğretimde cihan tarihini, cihanın coğrafyasıyla birlikte genç dimağlara aktarmak isteyen bugünkü mektep pek bedbahttır. Ruhlara istikamet vermekten uzaktır. Mektebin perişan ettiği şuurları, hayat insafsız pençesine geçirecek nice lüzumsuz ve katil bilgilerle doldurmakta, onlara bir çile devri yaşatmaktır.

[226] Nurettin Topçu, A.g.e, s.37.
[227] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, A.g.e, s.96-97.
[228] Nurettin Topçu, A.g.e, s.86.
[229] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, A.g.e, s.31.
[230] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, A.g.e, s.58.
[231] Nurettin Topçu, A.g.e, s.56.

Bugünün genci, sporcularla artistlerin isimlerini mi ezberlesin? Partilerin mühim simalarını mı öğrensin? Amerikan etiketiyle şöhretin musallat olduğu bunca eşyayı mı hatırında tutsun? Yoksa mektepteki rengârenk derslerin endamıyla mı karşılaşsın? Bütün bunları yapmak zorunlu olunca şahsiyetlerin birliği ve bu birliğin kuvvet ve enerjisi çekilerek yerini tasavvurlardaki çokluğun serseri heveslerine terkedecektir."[232]

Illich eserinde okulun işlevinden şu şekilde bahsetmektedir:

"17.yüzyılda yaşamış Moravialı piskopos Johannes Amos Comenius, haklı olarak modern okulun kurucularından biri kabul edilir. Kendisi, yedi ya da on iki yıllık zorunlu öğrenimi önerenlerdendir. *Magna Didactica* adlı yapıtında, okulları; 'herkese herşeyi öğretme'ye yarayan düzenekler olarak tanımladı ve bilginin montaj bandında üretilmesini sağlayacak bir taslak oluşturdu. Ona göre bu, daha ucuz ve daha iyi eğitim sağlayacak, tam anlamıyla insanlığa yükselmeyi herkes için mümkün kılacaktı."[233]

Okulların Gerekliliği

N.Topçuya gore;"Hayatın her sahasında ailede, alışverişte, hukukta, siyasette, sanatta ve ahlâkta mektebe muhtacız."[234] Çünkü mektepler irfan yuvasıdır. Eğer ictimai hayatımızı etkileyen faktörlerin ehemmiyeti mektepler vesilesiyle talebelere kazandırılırsa hayat daha da değerli bir anlam kazanacaktır. Ivan Illich ise bunun tam aksini düşünür: "İnsan, bir kez okulun ihtiyaç olduğunu kabul ettiğinde, diğer kurumlar için de artık kolay bir av haline gelmektedir. Genç insanlar, kendi hayal güçlerinin müfredatın sunduğu eğitimle şekillendirilmesine izin vermektedirler ve her çeşit kurumsal plânlamaya karşı şartlandırılmaktadırlar."[235] Ona göre, "Her yerde, sadece eğitimi değil, bir bütün olarak toplumu okulsuzlaştırmak gerekiyor."[236] "Okulsuzlaşmanın anlamı bir kişinin iktidarına bir toplantıya iştirak eden bir diğer kişileri memnun etmek adına son vermektir. Aynı zamanda, herhangi bir yaş ve cinsiyetteki bir kişinin hakkını korumak anlamına da gelmektedir."[237] Eğer okulsuz bir toplum olur ise; bireyler istendik yollarla, özgür bir şekilde hayatın ta kendisinde herhangi bir önceden planlanmış bir müfredata ihtiyaç duymadan eğitimini devam ettirecektir.

Nurettin Topçu okulu; "ahlâk hayatımızda etkin yani yapıcı olan devletin kurduğu büyük bir aile ocağı…"[238] olarak görür. Aynı zamanda, "devlet, mesuliyetin mektebidir."[239] Devlet kontrolündeki tüm kamu kurumlarının varlığına karşı olan Illich, "Okulların artışı silahların artışında olduğu denli yıkıcıdır. Fakat bu yıkıcılık göze çarpmamaktadır."[240] düşüncesindedir. Hatta ona göre, okulları ortadan kaldıracak yasal düzenlemeler yapılmalıdır: "Modern, humanist bir toplum için haklar yasasında yapılacak ilk düzenleme şu şekilde olmalıdır: Devlet eğitimle ilgili herhangi bir yasa yapma hakkına sahip değildir. Böylece eğitimle ilgili kalıplaşmış herhangi bir zorunluluk artık söz konusu olmayacaktır."[241]

SONUÇ

İki düşünür de toplumdaki esas değişimin, okula bakış açısının farklılaşması ile mümkün olacağını vurgular.

Nurettin Topçu'ya göre bu değişimin en temel kaynağı, din ve kültürdür. Ivan Illich'e göre ise insanlara empoze edilmiş ve düşkünlük psikolojisi aşılanmış okulların resmi bir kurum olmaktan çıkarılıp, bunun önündeki tüm engellerin kaldırılması ve eğitimcilerin kontrol altına alınması gerekir.

---

[232] Nurettin Topçu, A.g.e, s.54.
[233] Ivan Illich. Çev: Ahmet Kot, **Şenlikli Toplum**,Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2015, s.30.
[234] Nurettin Topçu, A.g.e, s.61.
[235] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, **Okulsuz Toplum**,Şule Yayınları, İstanbul 2015, s.56-57.
[236] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, A.g.e, s.15.
[237] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, A.g.e, s.116.
[238] Nurettin Topçu, A.g.e, s.194.
[239] Nurettin Topçu, A.g.e**,** s.56-57.
[240] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, A.g.e, s.23.
[241] Ivan Illich. Çev: Mehmet Özay, A.g.e, s.24.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Nurettin Topçu okul şuurunun değişimini önce kendi içimizde görür. İnsanın kendini değiştirmesiyle, kurumların da değişebileceğini vurgular. Günümüzde okul işleyişi değişiminin sadece batı taklitçiği ve fiziksek görüntü yahut batı menşeili müfredat ile olamayacağının izahiyatını eserinde vurgular. Oysa Ivan Illich millî şuurun oluşması için bir gayretin içerisinde değil. Illich daha çok 'okulsuz toplum' fikriyatı ile, dünyadaki tüm okul sisteminin değişiminden evrensel değerlere, eşit ve adaletli bir eğitim anlayışına hakim olunabileceğini savunurken, Nurettin Topçu; 'maarif davası' ile ülkemiz insanının -olması gereken- İslam ahlakı temelli bir eğitim sistemi ile evrenselliğe ulaşabileceği görüşündedir. Çünkü İslam, yeryüzünün en adil en üst toplumsal sistemidir.

ÖNERİLER

1.Öğrencilere okul şuurunun aşılanabilmesi için 'okul', 'öğrenci' ve 'öğretmen' kavramlarının toplum hayatındaki yeri ve önemini izah eden eserlerin ana ders kitapları olarak okullarda okutulmasına ağırlık verilmeli.

2.Eleştirel bakış açıları önemsenmeli, bireysel tercihler gözönünde bulundurulmalı.

3.Eğitimle ilgili aynı mevzularda zıt fikirler de olsa olumlu sonuçların çıkarılabileceği ve fikiler harmanlandığı sürece olaylara bakış açıların daha kapsamlı olacağı düşüncesi öğrencilere aşılanmalı

4.Tarihimize damgasını vurmuş ve öğretmenlik mesleğini layıkıyla yapmış örnek Türk aydınlarının, öğretmenlik mesleği yaşantıları ve fikirleri üniversitelerde sıklıkla gündeme gelmel

KAYNAKÇA

1. Illich, Ivan. Çev: Ahmet Kot, **Şenlikli Toplum**, Ayrıntı Yayınları, Nisan 2015, İstanbul.
2. Illich, Ivan. Çev: Mehmet Özay, **Okulsuz Toplum**, Şule Yayınları, Nisan 2015, İstanbul.
3. Topçu, Nurettin. **Türkiye'nin Maarif Dâvası**, Dergah Yayınları, Şubat 2014, İstanbul.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(51)

Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER[242]

DEVLETLER HUKUKUNA GÖRE KUDÜS'ÜN STATÜSÜ

STATUS OF JERUSALEM ACCORDING TO THE INTERNATIONAL LAW

ÖZ

Bu çalışma, Devletler Hukukuna göre Kudüs'ün statüsünü inceleme amacı taşımaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Kudüs'ün yakın geçmişi incelenmiş, ikinci bölümde BM Genel Kurulu'nun 181 sayılı Bölünme Kararı esas alınarak oluşturulan İsrail Devleti'nin Kudüs'e yönelik işgali ele alınmıştır.

Devletler Hukukuna göre, İsrail kentin sahibi değildir. BM Ana Sözleşmesinin ikinci maddesinin dördüncü fıkrasına göre, güç kullanılarak toprak ilhak edilmesi meşru kabul edilmemektedir. Nitekim, gerek 1967 ve 1973 savaşlarının ardından kabul edilen BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarında, gerekse AT Dışişleri Bakanlarının 1980 tarihli Venedik Deklarasyonunda bu hususa vurgu yapılmıştır. Esasen İsrail de zımnî olarak bu durumu kabul etmektedir. İsrail-Filistin müzakerelerinin ardından 1993'de Oslo'da imzalanan İlkeler Deklarasyonunda taraflar Kudüs'ün statüsünün yeniden ele alınması konusunda görüş birliğine varmışlardır. Ancak barış sürecindeki tıkanma nedeniyle sorun kapsamlı olarak ele alınamamıştır. Netice olarak, Devletler Hukukuna göre İsrail Kudüs'te işgalci statüsündedir. Fiili durum yaratarak, yeni yerleşim birimleri inşa ederek, bakanlıkları ve bürokratik kurumları Kudüs'e taşıyarak, kimi ülkelerin örtülü himayesinde gerçekleştirdiği uygulamalar, İsrail işgaline hukuki meşruiyet (*de jure*) sağlamış değildir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, 1967 Savaşı, Balfour Deklarasyonu, Barış Süreci, Cenevre Sözleşmeleri.

ABSTRACT

This study aims to examine status of Jerusalem according to the International Law. The first part of the study looks at the recent history of Jerusalem and Jewish migration to Palestine during the British rule; limitations of self-determination right and to what extent it is carried out in Palestine are explored. The second part deals with Israel invasion of Jerusalem which was based on the UN General Assembly Resolution Number 181 on Partition Plan of Palestine.

According to the International Law, Israel is not the owner of the city. Annexation of territory is not seen as legitimate according to the fourth item of the second article of the UN Charter. This issue is underlined both in the UN Security Council Resolutions Number 242 and 338- accepted after 1967 and 1973 conflicts and in the Venice Declaration- accepted by the heads of government and the ministers of foreign affairs of the European Community in 1980. Indeed, Israel tacitly accepted the situation. In the Declaration of Principles which was signed in Oslo in 1993 after the Israel- Palestine negotiations; the parties agreed on the issue of re-design of the status of Jerusalem. However, this is not dealt with in detail due to the occlusion in the peace process. As a conclusion, Israel was in occupier status in Jerusalem according to the international law. Israel- under the hidden auspices of some countries- is enforcing many important executions such as generating an actual situation, building new settlements and removing ministries and bureaucratic institutions to Jerusalem and these implementations did not provide judicial legitimacy (de jure) to Israeli invasion.

Keywords: *Jarualem, 1967 War, Balfour Declaration, Peace Process, Geneva Convention.*

[242] **Kocaeli Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler; ikulger@gmail.com; Kocaeli/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

DEVLETLER HUKUKUNA GÖRE KUDÜS'ÜN STATÜSÜ

Kudüs'ün de bir parçası olduğu Filistin topraklarında 400 yıl süren Osmanlı yönetiminin ardından Birinci Dünya Savaşı sonunda Miletler Cemiyeti tarafından manda yönetimi kurulmuştur. İngiltere, mandater devlet olarak bölgeyi 1948 yılına kadar yönetmiştir. Manda idaresi döneminde Dünya Siyonist Teşkilatının mali desteği ve İngiliz hükümetinin işbirliği sonucu Filistin'e Avrupa başta olmak üzere, dünyanın çeşitli bölgelerinden yoğun Yahudi göçü gerçekleşmiştir.

Manda yönetiminin son döneminde, BM Genel Kurulu tarafından 181 sayılı kararla, İngiliz idaresi altında bulunan Filistin topraklarında bir Yahudi devleti, bir Filistin devleti kurulması ve Kudüs kentinin BM Vesayet Konseyi tarafından idare edilmesini öngören plan kabul edilmiştir. Bu karar gereğince, Filistin manda bölgesinde İngiltere çekildikten sonra 14 Mayıs 1948'de İsrail adıyla bir Yahudi Devleti kurulmuştur. Yahudiler ayrıca Filistin Devleti kurulması öngörülen toprakları işgal etmişlerdir. Bu arada Kudüs kentinin Batı bölümü 1948 yılında, Doğu bölümü de 1967 savaşında İsrail tarafından, uluslararası toplumun muhalefetine rağmen işgal edilmiştir. 1967 savaşından sonra bölünmüş Kudüs'ü birleştirdiğini ileri süren İsrail, 1980 yılında da Kudüs'ü "ebedi başkent" ilan etmiştir.

Bu çalışma, Devletler Hukukuna göre, halen İsrail işgali altında bulunan Kudüs'ün statüsünün ne olduğunu tespit etme amacı taşımaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Kudüs kentinin üç tek tanrılı din bakımından önemi üzerinde durulacak, ardından Filistin ve Kudüs'e ilişkin Birleşmiş Milletler teşkilatı kararları analiz edilecektir. Müteakip bölümlerde ise Barış Süreci döneminde Kudüs'ün statüsü sorgulanacak ve ardından Devletler Hukuku hükümlerine göre fiili durumun ne olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. Tek Tanrılı Dinlerde Kudüs'ün Yeri

Kudüs, Tek Tanrılı yahut ilahi dinler olarak adlandırılan Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık bakımından kutsal bir kenttir. Dünyada insan yerleşimi en eski kentlerin başında gelen Kudüs, tarih boyunca kültürlerin ve medeniyetlerin kesişme noktasında yer almıştır. Antik çağlardan beri değişik etnik kökene mensup halklar ve siyasal gruplar, kenti ele geçirmek için birbirleriyle kıyasıya mücadele etmiştir.

Yahudiler Kudüs'ü de içine alan bölgenin kendilerine Tanrı tarafından tahsis edildiği inancına sahiptirler. "Vadedilmiş Topraklar" olarak da bilinen bu ütopyanın gerisinde Tevrat metinleri yer almaktadır. Yahudilerin kutsal kitapları Tevrat'a (Ahdi Atik) göre, Kudüs dünyanın en güzel kentidir ve dünyadaki güzelliklerin onda dokuzu bu kenttedir. Yahudi kavminin kökeni Hz. İbrahim'e dayanmaktadır. Hz İbrahim'in ardından Yahudi kavminin başına önce Hz. İshak ve müteakiben de Yakup geçmiştir. Tekvin'e göre, Yehova (Tanrı) Yakup'un ismini İsrail olarak değiştirmiştir. Bu sebeple Hz. Yakup'un çocukları İsrailoğulları olarak isimlendirilmektedir. Öte yandan, Hz Yakup'un dördüncü oğlunun ismi olan Juda, zaman içerisinde Yahudi kavramına dönüşmüştür. Ancak İbrani dilinde Kudüs için Yaruşelayim denilmektedir. Bu isim, Batı dillerine Jarusalem olarak geçmiştir. (Harman, 2002, Cilt 26: 323-328).

Yahudiler, Süleyman Tapınağı'nın (Mabed-i Süleyman) kalıntılarına büyük önem vermektedirler. M.S. 70 yılında Roma İmparatoru tarafından yıkılan tapınağın ayakta son kalıntısı, günümüzde Yahudilerin ibadet yeri olan Ağlama Duvarıdır. Yahudiler, ibadet ederken Süleyman Tapınağının yıkılmasını hatırlarlar ve dualarını "gelecek yıl Kudüs'te" ifadesi ile sonlandırırlar. Özellikle dindar Yahudiler, bu tarihi bağlantıya büyük önem vermekte ve buradan Siyonist ideolojiye temel teşkil edecek ütopik fikirler üretmektedirler. İslam ansiklopedisine Kudüs maddesini yazan Harman'a göre, Kudüs ismi Aramice kudşadan gelmektedir. Bu kelime, şehri değil mabedi ifade etmektedir. Yine kentin ismi olarak geçen İliya, Romalıların kullandığı Aella kelimesinin değişim geçirmiş halidir. Bir başka görüşe göre ise, 10. Yüzyıl başında Karal bilginleri kentin tamamına Beytülmakdis, mabedin bulunduğu alana da Kudüs adını vermişlerdir.

Kudüs, aynı zamanda Hıristiyanlık için kutsaldır. Hz. İsa, Kudüs'de dünyaya gelmiş ve aynı yerde çarmıha gerilmiştir. Kutsal Gömüt ve Veladet Kilisesi bu kentte bulunmaktadır. Markos İncili'ne göre, Hz. İsa, Galile bölgesinde halka tebliğ faaliyetine başlar ve onların olumsuz tavrı üzerine Kudüs kentine yönelir. (Harman, 2002, Cilt 26: 326) Ancak Kudüs'e ulaşmadan şehrin dışında çarmıha gerilir. Bununla çelişen başka anlatımlar da vardır. Yuhanna İncil'inde, Hz. İsa'nın Kudüs'e birkaç kez geldiğin bilgisi yer almaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ayrıca İncil'de Kudüs kentinden cennetten bir diyar olarak bahsedilmektedir. "...Bir nehir çıkar cennetten ve cennetin bahçesini sular; sonra dört kola ayrılır (...). Bunlardan üçüncüsünün adı Dicle'dir, Asur'un doğusuna doğru akar. Dördüncüsünün adı Fırat... "Efendi Tanrı, insanı aldı ve Cennetin bahçesine koydu; toprağı eksin ve ona sahip olsun". (Parlar, 1997:11)

Müslümanlar bakımından da Kudüs, Mekke ve Medine'nin ardından üçüncü kutsal kenttir. Kudüs, Hz. Ömer zamanında fethedilmiş ve buraya mukaddes bölge anlamında "El Kuds" denilmiştir. Kur'an'da Kudüs ismi geçmemektedir. Kuran'ı Kerim'in İsra Suresinin ilk ayeti (17/1) şu şekildedir: "Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir." (Türkiye Diyanet Vakfı, Kuranı Kerim Meali, 2000: web). Müfessirlerden Fahreddin er Razi, İsra suresinin bu ayetinde geçen "El Mescidül Aksa" ile Kudüs'te bulunan Mabed-i Süleyman'ın veya Filistin topraklarının kastedildiği görüşündedir. Elmalılı Hamdi Yazır da aynı görüşü paylaşmaktadır; ayette geçen el-Mescidül Aksa'nın, çevresi mübarek kılınan yerin Büytülmakdis olduğunu ileri sürmüştür. (Hak Dini Kuran Dili, IV: 3144-3145) Buna karşılık, ayette geçen Aksa Mescidi'nin Cirana vadisinde bulunan Mekke'ye en uzak mescit olduğunu öne sürenler de vardır. Yıldız'a göre, ayette geçen Mescid-i Haram'ın Kâbe olduğu bilinmekte, ancak Mescid-i Aksa'nın neresi olduğu ise tartışmalıdır. Olayı coğrafî zeminde değerlendirenler bakımından iki farklı mekândan söz edilmektedir. Birincisi; Beytü'l-Makdis yani Kudüs'tür. Diğeri de Mekke'ye yaklaşık 30 km uzaklıkta Cirane vadisinin kuzeyinde olduğu söylenen müşriklerden kalma bir mescittir. Bu görüş ayrılığının temel nedeni, Mescid-i Aksa'nın ayetin nazil olduğu vakitte henüz mevcut olmamasıdır. Zira Mescid-i Aksa ilk olarak Emeviler (661) zamanında inşa edilmeye başlanmıştır. (Yıldız, 2016)

Bununla birlikte, açık ve kesin olan husus şudur: Medine döneminde Müslümanlar 16 ay boyunca namazlarını Kâbe yerine, Kudüs'e yönelerek kılmışlardır. Hz Peygamberin sağlığında bu emri vermiş olması, Müslümanların bu şehri dini bir merkez olarak görmelerine neden olmuştur. Kudüs, tarih boyunca onlarca millet ve inanç mensubunun idaresi altında kalmıştır. Emevilerin ardından. Haçla seferleri döneminde Kudüs, 90 yıl Hıristiyanların idaresi altında kalmış ve 1187'de Selahaddin Eyyübi tarafından yeniden fethedilmiştir. Eyyubilerin ardından kentte bir süre kendilerini Hz Fatma soyundan gelen şeklinde tanımlayan Fatimîler hakim olmuştur. Kudüs'ü de içine alan Filistin toprakları 1517'de Osmanlı Devletinin kontrolüne geçmiştir. İngiliz mandası kurulduktan sonra kent üzerinde Yahudi hükümranlığı tedricen artmaya başlamış ve manda yönetiminin ardından kurulan yeni kurulan İsrail Devleti, kenti işgal etmiştir.

İslam dünyasında Kudüs hassasiyetinin gelişiminde rol oynayan kişilerin başında İngiliz mandası döneminde Kudüs Müftüsü olarak görev yapan Hacı Emin Hüseyin gelmektedir. Ayrıca, 1970'li yıllardan itibaren Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Yasir Arafat, fetvalarıyla İslam Dünyasını yönlendiren ünlü din bilgini Yusuf El Kardavi ve Müslüman Kardeşler Teşkilatı liderlerini de saymak gerekmektedir. Kudüs hassasiyetinin artmasında bir önemli dönüm noktası da İran devrimi olmuştur. 1979'dan sonra İran, ABD ve İsrail karşıtı kesif propaganda savaşında "Kudüs'ün kurtarılması" söylemini kullanmıştır.

Kudüs'ün İsrail tarafından işgal edilmesi, aynı zamanda İslam dünyasında uluslararası işbirliğinin kapılarını aralamıştır. Eylül 1969'da Mescid-i Aksa'nın kundaklama girişimin ardından 25 ülkenin devlet ve hükümet başkanları, Fas'ın Rabat kentinde toplanarak Kudüs'teki kutsal yerlerin korunması için neler yapılabileceğini tartışmıştır. İslam Konferansı adı altında başlayan işbirliği bu çaba, giderek İslam Konferansı Örgütü'nün kurulmasını sağlamıştır. (Baba, 1993). Günümüzde ismini İslam İşbirliği Teşkilatı olarak değiştiren örgütün 57 üyesi vardır ve dünyada BM'nin ardından en fazla devletin üye olduğu ikinci uluslararası örgüttür. Ana tüzüğünde İslam İşbirliği Teşkilatının amaçları sıralanırken üye devletler arasında ekonomik, ticari, siyasi ve kültürel işbirliğini arttırma, siyasal anlaşmazlıklara çözüm bulma, İslam dünyasının "kollektif sesi olma" dışında, Filistin halkına destek sağlama da yer almaktadır. Tüzüğe göre, örgütün amaçlarından birisi de, Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkını uluslararası platformlarda destekleme ve başkenti Kudüs olan bir Filistin devleti kurulması için çaba göstermektir. (Organization of Islamic Cooperation, webb)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kudüs'ün de içerisinde bulunduğu topraklar Filistin toprakları, 1300 yıl boyunca Müslüman idaresi altında kalmıştır. Kenan ili olarak da bilinen bu bölge üzerinde Yahudi hükümranlığı 600 yıl ve Hıristiyan yönetimi de toplam olarak 423 yıl sürmüştür.(Ataöv, 1980: 34)

2. Kudüs'te Yahudi İşgaline Karşı BM'nin Tutumu

Birinci Dünya Savaşının ardından oluşturulan Milletler Cemiyeti'nin ana sözleşmesine göre, önceden Osmanlı Devleti sınırları içinde yer alan Arap topraklarının yönetimi geçici olarak İngiltere ve Fransa'ya bırakılacak ve bu toprakların bir süre sonra da bağımsızlık kazanması sağlanacaktı. Bu sözleşme mucibince Irak ve Filistin, İngiliz mandası altına alınmış; Suriye ve Lübnan'da ise Fransızlar egemen olmuştur. Filistin üzerinde İngiliz mandası, 22 Temmuz 1922'de başlamış ve 1948 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen bölünme kararına kadar sürmüştür.

İngiliz idaresi altında iken Filistin'e Avrupa'dan yoğun bir Yahudi göçü gerçekleşmiş, İngiltere, mandater devlet olarak bu göçü desteklemiştir. İngiltere Dışişleri Bakanı tarafından Birinci Dünya Savaşının sonlarına doğru Filistin'de Yahudiler için ulusal vatan sözü verilmiştir. Balfour Deklarasyonu olarak da bilinen belge, esas olarak bir uzun cümleden oluşmaktadır. Söz konusu metin şu şekildedir: "İngiltere hükümeti, Filistin'de Yahudi olmayanların medeni ve siyasi haklarına halel gelmemek kaydıyla Yahudiler için bir ulusal yurt oluşturulmasına sempati ile bakar".[243] Metin, İngiltere hükümetinin Siyonist ütopyayı desteklediğine karine teşkil etmiştir. Balfour deklarasyonu yayınlandığında, Filistin'de çoğunluğu oluşturan Arapların varlığından hiç bahsedilmemesi ve garanti altına alınacağı söylenilen "medeni ve siyasi hakların" neler olduğunun açık biçimde belirtilmemiş olması, dikkat çekmektedir.

Balfour deklarasyonu hukuki bakımdan bağlayıcılığı olan bir metin değildir. Bununla birlikte, San Remo Konferansı ile birlikte İngiltere'nin bölge üzerinde manda yönetimi tesis etmesi fikri kabul edilmiş ve 1922 yılında da Filistin topraklarında İngiliz idaresi resmen başlamıştır. Manda yönetimi başladığında Filistin topraklarının tamamında Yahudi nüfusu toplamı, 80 bin civarında idi. (Balfour Declaration- Origin and Its Impact, 2016) Avrupa'da o dönemde *anti-semitizm,* Rusya'da *pogrom* adı altında sürdürülen Yahudi karşıtlığı, ilave olarak da Dünya Yahudi Kongresi adlı kuruluşun çalışmaları sebebiyle İngiliz mandası döneminde Filistin'e Yahudi göçü artarak devam etmiştir. Yahudiler, manda yönetimi sonunda Filistin'de nüfusun dörtte birini oluşturmalarına karşılık, Kudüs'te bu rakam % 50 seviyesine yükselmiştir.

İngiliz manda yönetimi döneminde Kudüs'e ilişkin özel bir uygulama olmamıştır. Manda idaresi kuran metnin 13'ncü maddesinde, "din mensuplarının kutsal mekanlara hiçbir kısıtlama olmadan girmesi, özgür biçimde ibadet yapılması ve var olan hakların korunması" hükmü yer almıştır. 14'üncü maddede ise, Filistin'deki çeşitli dini grupların hak ve çıkarlarını korumak, şikayet yapıldığında karar vermek için özel komisyon kurulması öngörülmüştür. Ne var ki, böyle bir komisyon oluşturulamamış, kutsal yerlere ilişkin tüm sorumluluğu mandater devlet olarak İngiltere üstlenmiştir. İngiltere de, kutsal yerlerin korunması ve dini gruplar arasında Osmanlı döneminden beri var olan uygulamaları sürdürmeye çalışmıştır.

Filistin'e Yahudi göçünün artması Müslümanlarla Yahudiler arasında gerilimin tırmanmasına neden olmuş, iki toplum arasındaki çatışma özellikle Kudüs kentinde yoğunlaşmıştır. 1929 yılında Ağlama Duvarı bölgesindeki hak iddiaları çatışmaya dönüşmüştür. Gerilim ve çatışmanın artması üzerine 1936 yılında İngiltere tarafından Kraliyet Filistin Komisyonu kurulmuştur. Komisyon, tarafından hazırlanan raporda, manda yönetiminin verimli olmadığı ve sona erdirilmesi istenmiş, ayrıca bölgenin üçe bölünmesi, bir Yahudi, bir Filistin Devleti kurulması ve kutsal yerler sebebiyle Kudüs'ün yönetiminin Vesayet Konseyi uhdesinde olması öngörülmüştür. (Akşin, 2014:304-306)

Kraliyet Filistin Komisyonu tarafından ilk kez ortaya atılan bu görüşler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni kurulan Birleşmiş Milletler teşkilatının gündemine taşınmıştır. Kısa bir süre sonra da BM

[243] " His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavors to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country."

Genel Kurulu tarafından Filistin Özel Komitesi kurulmuştur. Bu komitenin yaptığı çalışmalarda, Kudüs'ün dini özelliklerine vurgu yapmış ve kutsal yerlere ibadet için gelenlerin haklarının korunması üzerinde durmuştur. Komite, İngiliz manda idaresi sonrasında Filistin'in durumunun ne olacağı konusunda bir rapor hazırlamış ve ortaya iki alternatif çıkmıştır. Bunlardan ilkiyle, Filistin'de birleşik bir federal devlet kurulması, başkentin Kudüs olması ve kentin içinde Arap ve Yahudiler için ayrı mahalli idare yapılanması ve ayrıca kutsal yerler için uluslararası daimî bir rejim kurulması öngörülmüştür. Ne var ki, bu planı destekleyenler azınlıkta kalmıştır. Filistin Özel Komitesi tarafından hazırlanan ikinci planda ise, İngiliz mandasının ardından Filistin topraklarının bölünmesi düzenlenmiştir. Bu plan, BM Genel Kurulu tarafından 181 sayılı kararla kabul edilmiştir. Söz konusu plana göre, İngiltere çekildikten sonra Filistin topraklarında bir Yahudi, bir Filistin devleti kurulacak, Kudüs kentini de uluslararası toplum adına Vesayet Konseyi özel bir statü (corpus separatum) ile yönetecektir. Uluslararası toplum adına kenti bir Vali yönetecek, seçimlerle belirlenmiş Kent Meclisi yasama organı görevini yerine getirecek ve Kudüs askerden arındırılacaktı. Planda, ayrıca 10 yılın ardından kentin nihaî statüsünün belirlenebilmesi için referandum yapılması öngörülüyordu. (UN General Assembly Resolution 181, 1947)

BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmesine karşılık, bölünme kararı uygulamaya aktarılamamıştır. 14 Mayıs 1948'de Yahudiler, bölünme kararında öngörülen İsrail devletinin kurulduğunu açıkladılar. Kendileri için tahsis edilen toprakların dışında Filistin Devleti kurulması öngörülen topraklara yönelik kesif bir saldırı başlatarak bazı toprakları işgal ettiler. Savaşın sonunda bir Filistin Devleti kurulamazken, İsrail kurulmuş üstelik Kudüs'ün Batı bölümü de yeni kurulan devlet tarafından işgal edilmiştir. Haremi Şerif bölgesini de içeren eski kent, yani Kudüs'ün Doğu bölümü, Ürdün kontrolüne geçmiştir. (Akşin, 2014: 307)

İsrail'in Kudüs'ün bir bölümünü işgal etmesini uluslararası toplum kabul etmemiştir. 11 Kasım 1948'de BM Genel Kurulu'nun aldığı 194 sayılı kararda kentin beynelmilel statüsüne ve kentte yaşayanların temel hak ve özgürlüklerine vurgu yapılmıştır. (UN General Assembly Resolution 194, 1948). Arap Devletleri, yeni kurulan İsrail'i ve Kudüs'ün bir bölümü üzerindeki İsrail işgalini tanımamışlardır. 23 Ocak 1950'de İsrail işgal ettiği Kudüs'ü başkent ilan etmiş ve kimi hükümet kurumlarını kentin batı bölümüne taşımıştır.

1967 savaşında ise İsrail, Gazze Şeridi, Batı Yakası, Golan Tepeleri ve Sina Yarımadasının yanında Kudüs'ün Doğu Bölümünü de işgal etmiştir. İsrail, işgalin ardından "bölünmüş Kudüs kentini birleştirdiğini" açıklamış, bu kapsamda çeşitli idari düzenlemeler yapmıştır. Ancak İsrail hükümetinin bu uygulamaları uluslararası toplum tarafından kabul görmemiştir. BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul tarafından alınan çeşitli kararlarda, İsrail'in yaptıklarının hukuka aykırı olduğu, kentin statüsünün değiştirilmesinin kabul edilmeyeceği açık biçimde vurgulanmıştır. Güvenlik Konseyi'nin 1968 yılında aldığı kararda şu hüküm yer almıştır. "Bazı gayrimenkullere el konulması ve konutların statüsünün değiştirilmesi dahil olmak üzere, İsrail hükümeti tarafından alınan idari ve yasal önlemler ve eylemler, kentin statüsünün değiştirilmesi geçersizdir." (UN Security Council Resolution, 252, 1968). Kararda ayrıca İsrail'e çağrı yapılmış, Kudüs'te statükoyu değiştirecek başka eylemlerden kaçınması talep edilmiştir.

1980'de Menachem Begin hükümeti döneminde İsrail, Kudüs'ü başkent ilan etmiştir. Bu kararın ardından toplanan BM Güvenlik Konseyi toplantısı sonunda İsrail, işgalci olarak nitelendirilmiş, BM kararlarının yerine getirmesi, Kudüs'ün kutsal statüsünün değiştirilmemesi ve önceden İsrail hükümeti tarafından alınan kararların geçersiz sayılması talep edilmiştir. (UN Security Council Resolution, 476, 1980)

İsrail'in BM kararlarına aykırı uygulamaları sürdürmesi üzerine, BM Güvenlik Konseyi, 20 Ağustos 1980'de yeni bir karar alarak, İsrail hükümeti tarafından Kudüs'ün statüsünü değiştirmeyi amaçlayan düzenlemelerin geçersiz ve hukuken yok hükmünde olduğunu belirtmiş, ayrıca devletlere Kudüs'e büyükelçiliklerini taşımamaları konusunda çağrı yapılmıştır. Kararda ayrıca İsrail'in eylemlerinin uluslararası hukuku ihlal ettiği ve sivillerin durumunun Dördüncü Cenevre Sözleşmesine göre değerlendirilmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Dikkat çeken bir husus da şudur: Hem BM Genel Kurulu, hem de Güvenlik kararlarında Doğu Kudüs, 1967 savaşında işgal edilen Filistin toprakları arasında sayılmıştır. (UN Security Council Resolution, 478; 1980)

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kudüs'te bulunan Haremi Şerifte şiddet olayları yaşanması, İsrail güçlerinin sivil halka karşı güç kullanması üzerine, BM Güvenlik Konseyi, 12 Ekim 1990 tarihli kararında "Sivil halkı korumanın İsrail hükümetinin yükümlülüğü olduğu, Savaş Zamanı Sivillerin Korunmasını Öngören 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi hükümlerinin, 1967 savaşında işgal edilen tüm topraklar bakımından zorunlu uygulanması gereken bir kural olduğu"nu bildiren yeni bir karar almıştır. (UN Security Council Resolution, 672, 1990)

Dördüncü Cenevre Protokolünün Kudüs için uygulanabileceği 20 Aralık 1990 tarihli Güvenlik Konseyi kararı ile de teyit edilmiştir. Söz konusu kararda "Kudüs de dahil olmak üzere, 1967 savaşında İsrail tarafından işgal edilen tüm Filistin toprakları bakımından sözleşmenin geçerli olduğu ve işgal altındaki bölgelerde yaşanan gelişmelerden endişe duyulduğu" belirtilmiştir. (UN Security Council Resolution, 681, 1990)

3. Barış Sürecinde Kudüs'ün Statüsü

Mısır ile İsrail arasında 1979 yılında imzalanan Camp David Antlaşması, Filistin-İsrail anlaşmazlığında çok önemli bir dönüm noktasını simgelediğine kuşku bulunmamaktadır. 27 Mart 1979'da imzalanan anlaşma, İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği Sina Yarımadasından çekilmesini öngörmektedir. Bu tahliyeye karşılık olarak İsrail devleti, Mısır tarafından tanınacak ve taraflar arasında diplomatik ilişki kurulacaktı. Arap Dünyasındaki tüm devletlerin İsrail'in varlığını yadsıdığı bir ortamda Mısır'ın onlardan ayrılarak İsrail ile yakınlaşması, diplomatik ilişki kurması ve barış anlaşması imzalaması, Ortadoğu'da deprem etkisi yaratmıştır. (Aras, 1997:34) Barış Antlaşmasına tepki olarak Arap Birliği Teşkilatı, Mısır'ı üyelikten ihraç ederken, devrim yaşayan İran'ın dini lideri Humeyni, yeni rejimin İsrail ve ABD karşıtı politikasının doğal bir uzantısı olarak, barış sürecini lanetlemiştir.

Araplar ile İsrail arasında, Camp David Anlaşması ile başlayan barış sürecinin temelinde BM Güvenlik Konseyi'nin 1967 savaşından sonra kabul ettiği 242 sayılı karar yer almaktadır. Söz konusu kararda, güç kullanılarak toprak kazanmanın BM ilkeleri ve evrensel hukukla bağdaşmadığı, İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği, Batı Yakası, Gazze Şeridi, Doğu Kudüs, Golan Tepeleri ve Sina Yarımadasını önkoşulsuz olarak tahliye etmesi istenmiştir.(UN Security Council Resolution, 242, 1967)

1973 Arap İsrail savaşından sonra BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan 338 sayılı karar da, esas itibariyle 242 sayılı kararın yeni koşullarda uygulamaya aktarılması hükmünü içermektedir. (UN Security Council Resolution 338, 1973) Söz konusu Güvenlik Konseyi kararlarında, 1967 savaşında işgal edilen diğer yerler ve bu arada Doğu Kudüs'teki İsrail işgali, hukuk dışı olarak nitelendirilmiştir. İsrail'e cömert ekonomik yardım ve siyasi destek sağlayan ABD'nin bile İsrail'in Kudüs'ü işgaline karşı çıktığı ve bu sebeple söz konusu kararların alınmasını engellemediğini özellikle belirtmek gerekmektedir.

Camp David antlaşmasının ardından İsrail ile Mısır dışında kalan komşuları arasında barış tesis etmek için onlarca plan ortaya atılmıştır. Bunlar arasında Fahd Planı, Reagan Planı, Fez Planı, Sovyet Barış Planı özellikle dikkat çekmektedir. (Aras, 1997: 66-88). Bu arada 1983'de BM'nin himayesinde toplanan Ortadoğu Konferansı vesilesiyle dikkatler bir kez daha İsrail-Filistin ihtilafı üzerinde odaklanmış, konferansın ardından barış sürecinin İsrail'in Mısır dışında kalan diğer komşularına teşmili bakımından tedrici ilerleme sağlanmıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün tüzüğünü değiştirerek İsrail'in varlığını zımnen kabul etmesi ve ardından başlayan dolaylı görüşmeler, 1991'de Madrid'de Ortadoğu Barış Konferansı toplanmasına ve taraflar arasında müzakerelere yol açmıştır. Usul tartışmaları nedeniyle Madrid müzakerelerinden somut bir sonuç çıkmamış olsa da, barış umutları canlı kalmıştır. Nitekim kısa bir süre sonra Filistinlilerle İsrail arasında başlayan gizli görüşmelerde ilerleme sağlanmış ve 1993'de de Oslo'da İlkeler Bildirgesi imzalanmıştır. Taraflar barış sürecine zemin teşkil edecek temel konular üzerinde görüş birliği sağlamışlardır. (Declaration of Principles, 1993)

Oslo müzakereleri sonucunda kabul edilen İlkeler Bildirgesinde Kudüs'ün statü sorununun ne şekilde çözümleneceği konusunda taraflar arasında mutabakat sağlanmıştır. Buna göre, kentin statüsü diğer alanlarda

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kaydedilecek ilerlemeye bağlı olarak daha sonra ele alınacak görüşmelerle belirlenecektir.[244] İsrail, bir yandan Kudüs'ün ebedi başkenti olduğu şeklinde açıklamalar yaparken, öte yandan diğer alanlarda sağlanacak ilerlemelere paralel olarak kentin statüsünü de müzakere etmeye hazır olduğunu bildirmiştir.

Madrid ve Oslo görüşmelerinde İsrail ve Araplar arasında asgari mutabakat sağlanan hususlar BM Güvenlik Konseyi kararları ve uluslararası toplumun genel yaklaşımı çerçevesinde somutlaşmıştır. Buna göre, barış sürecinin geleceğini üç aşamada sağlanacak ilerlemelerle şekillenecektir. İlk aşamada, Filistin yönetimi intifadayı (ayaklanma) sona erdirecek, Filistinlilerin yaşam koşulları iyileştirilecek, İsrail de buna mukabil işgal ettiği Filistin topraklarından tedricen çekilecektir. İkinci aşamada Filistin'de 2003 yılı içerisinde seçim yapılması ve geçici Filistin Devletinin kurulmasının ele alınacağı uluslararası kongre toplanacaktır. 2004-2005 yıllarını kapsayacak üçüncü aşamada ise, uluslararası bir konferans düzenlenecek, Kudüs'ün statüsünün belirlenmesi, Yahudi yerleşim bölgeleri ve mülteci sorunu bu konferansın sonunda müzakere edilecektir. Metinde ayrıca Kudüs'de özellikle tek Tanrılı din mensuplarının ibadet özgürlüğüne vurgu yapılmıştır. [245]

Ne var ki, tarafların üzerinde mutabakat sağladığı yol haritası, İsrail tarafından bazı çekinceler ileri sürülmesi nedeniyle görüşme masasında ele alınamamıştır. (The Fulltext of Middle East Road Map) İsrail, Batı Şeria ve Gazze topraklarında egemen olan Filistin yönetimini, terör unsurlarıyla yeterince mücadele etmediği bahanesiyle eleştirmiş ve bu tutumu nedeniyle ile barış sürecinin müteakip aşamalarında mesafe alınması mümkün olmamıştır. Özellikle, Müslüman Kardeşler Teşkilatının Filistin kolu olarak kabul edilen Filistin İslami Hareketi'nin (HAMAS) güçlenmesi, İsrail tarafından bir tehdit olarak değerlendirilmiş ve barış sürecinin kilitlenmesinde öne sürülen bahanelerden biri olmuştur.

Öte yandan, İsrail ile Ürdün arasında 26 Ekim 1994'de imzalanan barış antlaşmasının 9'uncu maddesine göre, Ürdün Yönetimine Kudüs'teki kutsal yerler için çeşitli ayrıcalıklar ve yönetim hakkı tanınmıştır. (İsrail-Ürdün Barış Antlaşması, 1994). Ürdün ile İsrail arasında imzalanan bu anlaşma, Kudüs'ün statüsü ve özellikle nihaî anlaşma sonucunda kurulacak olan Filistin Devletinin Kudüs'teki hakları açısından karmaşık olan fiili durumu daha girift hale getirmiştir.

4. Devletler Hukuku Kurallarına Göre Kudüs'ün Durumu

Devletler hukuku, süjeleri bakımından hak ve yükümlülük doğuran metinlerdir. Söz konusu hukuk kuralının bağlayıcılığı ve ulusal hukuk ile ilişkileri öğretide geniş biçimde tartışılmaktadır. Doktrinde devletler hukuku ile ulusal hukuk ilişkileri konusunda iki farklı görüş ileri sürülmüştür. Düalist görüş olarak nitelendirilen ilk grupta yer alanlara göre, devletler hukuku ile ulusal hukuk birbirlerinden farklılık göstermektedir. Ulusal düzeyde hukuk kuralları devlet otoritesi nedeniyle kesin bir yaptırıma tabii iken, Devletler hukuku bakımından yaptırım ve cezalandırma kesinlik taşımamakta, devletlerin üstünde onlara karşı bağlayıcı yaptırım uygulayan bir üst otorite bulunmamaktadır. Monist görüş olarak isimlendirilen ikinci kategoride yer alanlar ise, dünyada var olan hukuk düzeninin tek bir düzen olduğunu görüşünü savunmuşlardır. (Pazarcı, 1998:20). Uluslararası hukuk uzmanlarından Avusturyalı Hukukçu Hans Helsen'e göre, bir devletin kendini bağlayan beynelmilel yükümlülük altına girmesi, *Pacta Sunt Servanda* (ahde vefa) ilkesine dayanmaktadır. Bunun da temelinde adalet ve ahlak yer almaktadır. (Pazarcı, 1998:14)

İsrail Devleti, 1949 yılında Birleşmiş Milletler Teşkilatına katılmış, BM Ana Sözleşmesi başta olmak üzere, uluslararası temel konvansiyonlara taraf olmuş, uluslararası hukuk kişisi olarak hak ve yükümlülükler altına girmiştir. Mevcut koşullarda İsrail Devleti, devletler hukuku kişisidir. Kendi iradesiyle uluslararası yükümlülükler altına girmiş, beynelmilel konvansiyonlara taraf olmuş ve onları uygulama sözü vermiştir. Bir

[244] Article 5/5 : "It is understood that these negotiations shall cover remaining issues, including: Jerusalem, refugees, settlements, security arrangements, borders, relations and cooperation with other neighbors, and other issues of common interest."

[245] Parties reach final and comprehensive permanent status agreement that ends the Israel-Palestinian conflict in 2005, through a settlement negotiated between the parties based on UNSCR 242, 338, and 1397, that ends the occupation that began in 1967, and includes an agreed, just, fair, and realistic solution to the refugee issue, and a negotiated resolution on the status of Jerusalem that takes into account the political and religious concerns of both sides, and protects the religious interests of Jews, Christians, and Muslims worldwide, and fulfills the vision of two states, Israel and sovereign, independent, democratic and viable Palestine, living side-by-side in peace and security.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

başka ifadeyle İsrail devleti, BM üyesi olmakla birlikte hukuka uyma sözü vermiştir ve aykırı davrandığında yaptırımla karşılaşabileceğini kabul etmiştir.

Dolayısıyla BM'ye üye olan devletleri bağlayan yükümlülükler İsrail bakımından da geçerlilik taşımaktadır. Zira uluslararası siyasal sistemin aktörü olan devletler, taahhüt ettikleri ve taraf oldukları uluslararası antlaşma ve sözleşmelerin gereğini yerine getirmekle yükümlüdürler. Ne var ki, İkinci Dünya Savaşından sonra kurulan çağdaş uluslararası siyasal sistem, o dönemdeki güç ilişkilerini yansıttığı için, yaptırımlar yeknesak olarak uygulanamamakta, çoğu kez büyük güçlerin aleyhine yaptırım kararı dahi alınamamaktadır. Orta ve küçük ölçekli devletler, beynelmilel hukukuna aykırı pratik ortaya koyduklarında cezaî yaptırımlarla karşı karşıya kalırken, Güvenlik Konseyi daimî üyeleri ve veya onlardan birinin himaye ettiği ülkelere karşı yaptırımlar uygulanamamakta veya kararlar esnek hale getirilebilmektedir.

Devletler hukuku bakımından 1948'den bugüne İsrail'in ortaya koyduğu uygulamalar incelendiğinde en başından itibaren yapılanların devletler hukukunun ağır ihlâli boyutlarında olduğu görülmektedir. 1947 yılında BM Genel Kurulu'nun 181 sayılı kararında Kudüs kenti için Vesayet Konseyi idaresi altında uluslararası yönetim öngörülmüş idi. BM, 1948-1951 yılları arasında çatışmalar devam ederken de Kudüs için uluslararası rejim fikrini hep canlı tutmuş ve kentin geleceğinin bu çerçeve içerisinde şekillenmesinden yana olduğunu almış olduğu kararlarla ortaya koymuştur. İsrail'in 1948 yılında Batı Kudüs'ü ve 1967 savaşından sonra da Doğu Kudüs'ü işgal etmesi, BM tarafından hiçbir şekilde kabul edilmemiş, İsrail işgalci olarak nitelendirilmiş ve kınanmıştır.

Sorunun ayrıca egemenlik hakkının kullanımı çerçevesinde analiz edilmesi gerekmektedir. Egemenlik hakkı bakımından Kudüs'ün statüsünü Filistin'den ayrı değerlendirmek mümkün değildir. Manda yönetimi öncesinde Kudüs'te egemenlik Osmanlı Devletine ait idi. Manda yönetimi tesis edildikten sonra egemenlik, ne manda idaresine ne de Milletler Cemiyetine geçmiş, askıda kalmıştır.

İsrail, 1949 yılında BM'ye üye olduktan sonra 181 sayılı kararda Yahudi Devleti kurulması öngörülen topraklar bakımından egemenlik İsrail Devletine geçmiştir. İsrail'in varlığının hukuken onaylanması, Filistin topraklarının bir bölümü üzerindeki egemenlik hakkının kabul edilmesi anlamındadır. Ancak bu durum, 1949 yılında Ürdün –İsrail arasında imzalanan ateşkes antlaşması sınırlarında İsrail egemenliğinin meşru kabul edilmesi demek değildir. (Israel-Jordan Armistice Agreement, 1949) Söz konusu ateşkes antlaşmasının ikinci maddesinde açık biçimde bu husus vurgulanmış, fiili ateşkes sınırlarının askeri sebeplerle belirlendiği ve var olan hakları ihlâl etmeyeceği ifade edilmiştir. [246]

Filistin'in diğer manda bölgelerinde egemenlik askıda kalmıştır. Bu bölgelerde egemenlik Filistin halkının kendi kaderini tayin (*self determinasyon*) hakkını kullanılması sonucu gerçekleşecektir. Batı Kudüs üzerinde 1948 yılından beri devam eden fiili İsrail işgali, hukuken İsrail'e bir hak sağlamış değildir. Doğu Kudüs üzerindeki işgal ise uluslararası toplum tarafından sürekli biçimde eleştirilmektedir.

1967 savaşından önce Doğu Kudüs, *de facto* olarak Ürdün egemenliği altında bulunuyordu. 1967 savaşında İsrail, kentin bu bölümünü de işgal etti. Askeri işgalin hukuki durumu değiştirmeyeceği uluslararası hukukun oturmuş bir kuralıdır. Keza, güç kullanılarak toprak ilhak etmenin kabul edilemezliği, İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği topraklardan önkoşulsuz olarak çekilmesi gerektiği, BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararı ile kayıt altına alınmıştır. Buna göre Kudüs üzerindeki egemenlik, tıpkı diğer Filistin topraklarında olduğu gibi askıdadır.

Uluslararası toplum, İsrail'in Kudüs kentinin hem Batı hem de Doğu bölümü üzerindeki egemenlik iddialarını reddetmektedir. Genel olarak kabul gören düşünce, Kudüs'ün diğer işgal edilmiş topraklardan ayrı bir statüsünün olduğu şeklindedir. BM'nin tüm kararlarında vurgu yapılan husus, 1967 savaşında işgal edilen Filistin ve Arap topraklarına Kudüs'ün dahil edilmiş olmasıdır. Kudüs sorununun İsrail ile Filistin arasında nihaî statü müzakerelerinde ele alınıp çözüme kavuşturulması tavsiye edilmektedir. Kentteki fili durum, devletler hukukuna göre işgal halidir. Nihai statünün bölünme mi, ortak yönetim mi veya 181 sayılı BM Genel

[246] It is also recognised that no provision of this Agreement shall in any way prejudice .2 the rights, claims and positions of either Party hereto in the ultimate peaceful settlement of the Palestine question, the provisions of this Agreement being dictated .exclusively by military considerations

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kurulunun bölünme kararında öngörülen uluslararası yönetim mi olacağı, müzakereler sonucunda şekillenecektir.

İsrail'in Kudüs'te ortaya koyduğu uygulamalar, aynı zamanda 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi hükümlerine aykırılık taşımaktadır. "Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi" adını taşıyan metin, İkinci Dünya Savaşı döneminde sivillere yapılan insanlık dışı uygulamalardan ders alınarak hazırlanmıştır. (Savaş Zamanı Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi, 1949). Devletler Hukukuna göre, İsrail halen aralarında Kudüs'ün de bulunduğu Filistin topraklarının bazı bölümlerinde işgalci devlet statüsündedir ve savaş zamanı hukuku hükümleri geçerlilik taşımaktadır. Söz konusu sözleşmenin 2'nci maddesine göre, akit taraflar savaş döneminde sözleşme hükümlerine saygı göstermek ve taahhütlerini yerine getirmekle yükümlüdürler. Sözleşmenin temel hedefi savaş döneminde insan haklarına saygı gösterilmesini sağlamaktır.

Sözleşmenin 27, 30, 31 ve 32'nci maddeleri sivillerin kitlesel tutuklanmasını, onlara işkence ve baskı uygulanmasını yasaklamakta, 49'ncu maddesi sivil halkın kitlesel göçe zorlanamayacağı hükmünü ihtiva etmektedir. 63'ncü madde mallarına el konulmasını yasaklamakta, müteakip maddelerde tutukluluk hallerinde sivillerin sahip olacakları haklar sayılmaktadır. İsrail'in 1948 yılından beri Batı Kudüs ve 1967 savaşında sonra da Doğu Kudüs'teki resmi politikaları, Filistinlilere yönelik uygulamaları Cenevre Sözleşmesi hükümlerine aykırılık teşkil etmektedir. Özellikle işgal edilmiş topraklarda sayıları yıllar itibariyle artan Yahudi Yerleşim Bölgeleri, söz konusu sözleşme hükümleri ile tam olarak çelişmektedir. (Qotub, 2011)

SONUÇ

Devletler Hukukuna göre, İsrail, Kudüs'ün tamamında işgalci konumdadır. Her ne kadar BM kararlarında İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği Doğu Kudüs tahliye etmesi istenmekte ise de, bu durum İsrail'in 1948 yılında ele geçirdiği Batı Kudüs üzerinde meşruiyet hakkına sahip olduğu anlamına gelmemektedir. İsrail'in kurulmasından bugüne kadar geçen zamanda, aralarında ABD'nin de bulunduğu uluslararası toplum, İsrail'in Kudüs'ün herhangi bir parçası üzerinde egemenlik iddialarını kabul etmemiştir. Bugüne kadar hiçbir ülke, ABD de dahil olmak üzere, resmi büyükelçiliğini Kudüs'e taşımamıştır. Günümüzde İsrail işgali altında bulunan Doğu Kudüs'te 350 bin Filistinli yaşamaktadır. Bunlara karşı İsrail hükümeti tarafından her bakımdan ayrımcılıkla karşılaşmakta ve dışlanmaktadır.

Kudüs, kentinin Batı bölümü 1948 ve Doğu bölümü de 1967 savaşından beri İsrail işgali altındadır. İşgalin süreklilik taşıması, hukuki bakımdan İsrail'in varlığına meşruiyet kazandırmamıştır. Nitekim bunu zımnî olarak İsrail de kabul etmiş, Oslo ilkeler bildirgesinde ve sonradan yapılan görüşmelerde kentin statüsünün belirlenmesini müzakerelerde ele alınmasını kabul etmiştir. 181 sayılı BM Genel Kurul kararında Filistin Devleti kurulması öngörülen ve halen İsrail işgali altında olan topraklarda ve ayrıca Kudüs kentinde egemenlik askıda kalmıştır. Söz konusu bölgelerde egemenlik, Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde bağımsız devlet kurması ve Kudüs'ün nihaî statüsü hakkında taraflar arasında yapılacak müzakerelerde sağlanabilecek mutabakata göre şekillenecektir. Devletle Hukukuna göre, fiili durum hiçbir şekilde İsrail devletine bir hukuki hak sağlamamaktadır.

KAYNAKÇA.

1. AKŞİN, S. (2014), Kısa 20'nci Yüzyıl Tarihi, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
2. ARAS, B.,(1997) Filistin İsrail Barış Süreci ve Türkiye, Bağlam Yayınları, İstanbul.
3. ATAÖV, T., (1980), "Kudüs ve Devletler Hukuku", **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 35, Sayı. 1, s. 29-54.
4. BABA, N.A. (1993), "Organization of Islamic Conference- Conceptional Framework and Institutional Structure", International Studies, Volume: 30, s.35-51
5. BALFOUR DECLARATION AND ITS IMPACT (2016), Bicom Briefing, (Erişim: 18 Agustos 2017)
6. http://www.bicom.org.uk/wp-content/uploads/2016/11/BICOM-Briefing-Balfour-paper-FINAL.pdf

7. THE CHARTER OF THE ORGANIZATION OF ISLAMIC COOPERATION, http://www.oic-oci.org/page/?p_id=53&p_ref=27&lan=en/ (Erişim. 27.08.2017)
8. DECLARATION ON PRENCIPLES /United Nations General Assembly, Security Council, 1993: http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/IL%20PS_930913_DeclarationPrinciplesnterimSelf-Government%28Oslo%20Accords%29.pdf/ (Erişim: 20 Ağustos 2017)
9. HARMAN, Ö.F, (2002), Kudüs maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 26, s. 233-328
10. UN GENERAL ASSEMBLY RESOLUTION 181, 29th November 1947, https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/7F0AF2BD897689B785256C330061D253
11. (Erişim: 20.08.2017)
12. HARP ZAMANI SİVİLLERİN KORUNMASINA İLİŞKİN CENEVRE SÖZLEŞMESİ, 12 AĞUSTOS 1949,
13. http://www.madde14.org/index.php?title=Harp_Zaman%C4%B1nda_Sivillerin_Korunmas%C4%B1na_%C4%B0li%C5%9Fkin_1949_Cenevre_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi
14. (Erişim. 27.08.207)
15. ISRAEL-JORDAN ARMISTICE AGREEMENT, 1949, Jewish Virtual Library,
16. http://www.jewishvirtuallibrary.org/israel-jordan-armistice-agreement-1949
17. (Erişim. 28.08.2027)
18. ISRAEL-JORDAN TREATY OF PEACE (1994), http://www.jewishvirtuallibrary.org/israel-jordan-treaty-of-peace (Erişim: 24.08.2017).
19. PARLAR, S. (1997), Ortadoğu- Vadedilmiş Topraklar, Mephisto Kitabevi, İstanbul.
20. The Fulltext of Middle East Road Map, http://www.palestine-info.co.uk/am/publish/article_982.shtml/ (Erişim: 17. 07.2017)
21. PAZARCI, H. (1998), Uluslararası Hukuk Dersleri- 1.Kitap, Turhan Yayınları, Ankara
22. TÜRKİYE DİYANET VAKFI (2000), Kuran'ı Kerim Meali (Erişim: 25 Ağustos 2017) http://arsiv.diyanetvakfi.org.tr/meal/mealindex.htm
23. QOTUB, Farah (2011), **An Analysis of Israel's Settlement in the Occupied West Bank After Six Day War and Its Impact on the Peace Process (1967-2002),** East Mediterranian University. Gazi Magusa.
24. YILDIZ, Ö. (2016), **İsra Olayı ve Miraç Anlatısı**, İktibas **Dergisi**
25. http://www.iktibasdergisi.com/35852-2// (Erişim 25 Mayıs 2017)
26. UN GENERAL ASSEMBLY RESOLUTION 194, 11th December 1948, (Erişim: 20.08.2017)
27. https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/C758572B78D1CD0085256BCF0077E51A/
28. UN SECURITY COUNCIL RESOLUTION, 242, 22 November 1967. (Erişim: 20.08.2017)
29. https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/7D35E1F729DF491C85256EE700686136/
30. UN SECURITY COUNCIL RESOLUTION, 252, 21th May 1968, ((Erişim: 21.08.2017)
31. https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/46F2803D78A0488E852560C3006023A8/
32. UN SECURITY COUNCIL RESOLUTION 338, 22 Ekim 1973, (Erişim: 22.08.2017)
33. https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/7FB7C26FCBE80A31852560C50065F878/
34. UN SECURITY COUNCIL RESOLUTION, 476, 30th June 1980, (Erişim: 23.08.2017)
35. https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/6DE6DA8A650B4C3B852560DF00663826-
36. UN SECURITY COUNCIL RESOLUTION, 478, 20th August 1980 (Erişim: 20.08.2017)
37. https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/DDE590C6FF232007852560DF0065FDDB
38. UN SECURITY COUNCIL RESOLUTION, 672, 12 Ekim 1990, (Erişim: 20.08.2017)
39. https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/A77D1562D5F685AA852560DD0063A757/
40. UN SECURITY COUNCIL RESOLUTION, 681, 20 December 1990. ((Erişim: 25.08.2017)
41. https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/E22E5043636EEE55852560DD00637DF4/

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(52)

Doç. Dr. Ötüken SENGER[247]; Uzm. Taha DOĞAN[248]

BİREYLERİN E-TİCARET KULLANIM ALIŞKANLIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN LOJİSTİK REGRESYON MODELİ İLE ANALİZİ: KARS İLİ ÖRNEĞİ[249]

ANALYSIS OF THE FACTORS AFFECTING INDIVIDUALS' INTERNET USE FREQUENCY WITH LOGISTIC REGRESSION MODEL

ÖZ

Bu çalışmada, Kars ilinde yaşayan vatandaşların internet üzerinden alışveriş yapma eğilimlerini tespit etmek ve bu eğilimlerde etkili olan faktörleri ortaya koymak amacıyla anket araştırması yapılmış ve elde edilen verilerle lojistik regresyon modelleri kurularak analizler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların, internet kullanımına ilişkin kurulan logit modelde, Cinsiyet, Meslek, Eğitim durumları, Gelir düzeyleri, Bilfiil internet kullanım süresi, internet üzerinden alınan ürünler, İnternet kullanım süreleri ve internet kullanımının hayatlarındaki önemi değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı bulunan değişkenlerdir.

Uygulama sonuçlarına göre, kadınların erkeklere oranla e-ticarete eğilimlerinin daha fazla olduğu gözlemlenmiş olup tahmin edilen modellerde 18-37 yaş aralığının internet kullanım düzeyi daha yüksektir. Ayrıca Kars'taki meslek gruplarından memurların serbest meslek sahiplerinin ve emeklilerin e-ticaret yönelimlerinin anlamlılık derecesinde etkili olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuca göre; eğitimin, mesleğin, gelir düzeyinin internet kullanım sıklıklarında ve e-ticaretin güvenirliliği üzerine fikirlere etkileri fazladır.

Anahtar Kelimeler: E-ticaret, lojistik regresyon, İnternet, Alışveriş, Kars.

ABSTRACT

The study of citizens living in the province of Kars How to shop over the internet to detect the trends and the factors that influence these inclinations in order to reveal the survey research done and the data obtained from the logistic regression models was established analysis. In the logit model, participants' gender, occupation, educational status, Internet usage time, Internet usage, internet usage, variables of importance of the usage rights are statistically significant variables.

According to the experimental results, 18-37 ages are observed to have a more effective level in the internet usage in predicted models. In addition, different effects have emergedas to working men and women in Kars. According to the results; education, occupation and income level have much influence in internet use frequency and opinions regarding the reliability of e-commerce.

Keywords*: e-commerce, logistic regression model, Internet, shopping, Kars.*

[247] Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı. (e-posta: otukensenger@gmail.com); Kars/TÜRKİYE.
[248] İşletme bilim uzmanı. (tdogan1907@hotmail.com); Kars/TÜRKİYE.
[249] Bu çalışma Taha DOĞAN' ın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Küreselleşme ve teknolojideki gelişmeler ile birlikte son zamanlarda e-ticaret en çok ilgi çeken ve araştırılan konulardan birisi haline gelmiştir. Çünkü e-ticaret güçlü bir ekonominin mimarı konumundadır. Endüstriyel yapıyı iyileştirmek, rekabet gücünü artırmak, ekonomik büyümeyi hızlandırmak, istihdam ve gelir düzeyini artırmak isteyen bir ülke farklı finansal odaklara ve bunu pazarlama amaçlarına sahip olmalıdır.

Çalışmada anketlerden elde edilen veriler lojistik regresyon modeli yardımıyla analiz edilmiştir. Lojistik regresyon modelinin, oluşum esası olasılık oranına (odds ratio) dayanır. Olasılık oranı, belirlenen bir olayın gerçekleşme olasılığı ile olayın olmaması olasılığını oranlar. Bu karşılaştırma ile lojistik regresyon modeli, olasılık oranının doğal logaritmasıyla oluşturulur. Olasılık oranının doğal logaritmasının alınması ile oluşturulan lojistik regresyon modelinin parametrelerinin tahmininde en yüksek olabilirlik (maximum likelihood) yöntemi yaygın olarak kullanılır. (Berenson, 1996 :837-838).

1. ELEKTRONİK TİCARET KAVRAMI

Elektronik ticaret temelde veri iletim teknolojisine dayanmaktadır. Veri iletim teknolojisi bilginin kaynağı ve kullanıcı arasındaki mesafeleri önemsiz hale getirmektedir. Bu bağlamda arada ciddi mesafe farkları olsa da bilgi; tüketici tarafından kolayca elde edilebilmektedir (Hasıloğlu, 1999:21).

Elektronik ticaret geleneksel ticari anlaşmalardan daha farklı bir yöntemdir. Sözleşme tarafları yüz yüze gelmediği için e-ticaret klasik sözleşme biçimlerinden ayrılır. E- ticaretin temel özelliği tarafların bir araya gelmemeleri ve ticari işlemi bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla gerçekleştirmesidir. Tüketiciler internet ağları üzerinden katalogdan sipariş verme sürecine benzer bir yol izleyerek; mallarını online olarak satın alabilir veya bir hizmet edinebilirler (Ene, 2002:66). Bu bağlamda bilgi ve enformasyon teknolojilerinin bir parçası olarak elektronik ticaretin klasik satıcı ve müşteri ilişkisini dönüştürdüğü söylenebilir.

ECOM tarafından 1996 yılında yapılan bir tanımda ise elektronik ticaret bilgisayar ağlarının çeşitliliği ekseninde ürün tasarımı, imalat ve tüm ticari faaliyetlerin gerçekleştirilmesi olarak ifade edilebilir (Ekin, 1998: 76-77). Elektronik ticarete yönelik olarak ortaya konan başka bir ifadede ise kavram; hem bireyleri hem de örgütleri ilgilendiren iletişim standartları çerçevesince bir takım telekomünikasyon ağları üzerinden tarafların iletişim kurabildikleri ve değer yaratmayı hedefleyen iktisadi işlemlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır (Erdağ ve Batuman, 2006: 2).

1.1. Elektronik Ticaretin Türkiye'de Tarihsel Gelişimi

Günümüzde elektronik ticaretin gelişimine bakıldığında internetin gelişimi ile paralel bir yapı izlediği görülmektedir. Finans alanında faaliyet gösteren firmaların 1990'larla birlikte e-ticaret yatırımlarına hız vermesi ekseninde geleneksel alışveriş alışkanlığı zinciri kırılmaya başlamıştır. Geleneksel alışveriş alışkanlıklarının kırılmasını sağlayan temel değişken güvenlik olup; güvenliğin sağlanması hem bireysel hem de kurumsal değişkenlere bağlıdır. Elektronik ticaretin ortaya çıkışı internetin doğuşu ile paralel gitmekle birlikte ülkemizde gelişmesi 2000'lerin ortasından itibaren olmuştur. Türkiye'de e-ticaret uygulamaları hala gelişim göstermektedir (Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, 2015). Bu bağlamda ülkemiz bazında e-ticaret uygulamalarının daha yeni olduğuna ve potansiyel vaad eden bir sektör olduğu sonucuna ulaşılabilir.

1.2. Türkiye'de Elektronik Ticaretin Mevcut Durumu

Türkiye'de elektronik ticaretin mevcut durumunu inceleyebilmek ve eldeki verileri analiz edebilmek için öncelikle internet kullanım verileri ve bu alandaki demografik özelliklerin incelenmesi gerekmektedir.

Türkiye'de internet kullanım verileri 2013 yılı çerçevesinde incelendiğinde 16-74 yaş arası bireylerde %48,9'dur. İnternet kullanım oranı 16-74 yaş arası erkeklerde %59,3 iken aynı yaş grubundaki kadınlarda %38,7'dir. Kentlerde internet kullanımı %58, kırsal yerlerde ise %28,6'dır. İnternet kullanımının en yüksek olduğu bölge ise %61,4 ile TR1-İstanbul bölgesidir. 16-24 yaş grubu interneti en yoğun olarak kullanan gruptur. 2013 yılının ilk üç ayında İnternet kullanıcıları ev ve iş dışında internete kablosuz olarak bağlanmak için %41,1'i cep telefonu veya akıllı telefon kullanırken, %17,1'i taşınabilir bilgisayar (dizüstü, netbook,

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

tablet vb.) kullanmıştır. 2013 yılının ilk üç ayında İnternet kullanan bireyler interneti en çok %75,6 ile online haber, gazete ya da dergi okuma için kullanırken, bunu %73,2 ile İnternet üzerindeki sosyal medya üzerinde gerçekleştirilen aktiviteler takip etmiştir (TUİK, 2013). İnternet kullanım verileri Türkiye'de e-ticaretin gelişimini görebilmek açısından da temel bir önem taşımaktadır.

E-ticaret verileri incelendiğinde ise Bilişim Sanayicileri Derneği (TÜBİSAD)'ın "Türkiye e-Ticaret Pazar Büyüklüğü 2014" raporuna göre ülkemizde e-ticaret pazarının büyüklüğü %35'lik bir artış göstererek 18,9 milyarlık bir büyüklüğe erişmiştir. Bu pazar içerisinde toplam parekende harcama oranı %1,6 seviyesine ulaşmış olup en büyük ilerleme %50'ye yakın bir artışla çok kanallı parekende kategorisinde meydana gelmiştir (eticaretmag, 2015).

2. LOGİT MODEL

Logit modeller nitel bağımlı değişkenli modeller (Qualitative Dependent Variable Models), nitel tercih modelleri (Models of Qualitative Choice), Kesikli seçim modelleri (Models of Qualitative Choice) gibi farklı isimlerle nitelendirilebilir. Bu modellerin temel özelliği iki ya da daha fazla değer alan gölge değişkenlerin model içerisinde bağımlı değişken özelliği göstermesidir (Mcfadden, 1984: 410).

Logit modellere iki durumda ihtiyaç duyulabilir. Bu durumlardan ilki görünmez (latent) değişken yaklaşımıdır. Lojistik regresyondaki değerlerin standartlaşmış değerlerini ve R2 sıralamasını anlamlandırma sürecinde aktif kullanılabilir. İkinci durum ise doğrusal fonksiyonlarla bağlantılı olup; 0-1 sınırlarını koruma amaçlı olarak uç noktalarda kıvrımlara ihtiyaç duyulması ekseninde şekillenmektedir (Demaris, 1995:958-959)

2.1. Logit Modelin Özellikleri

Logit modellerin temel özellikleri istatistiki açıdan şu şekilde sıralanabilir (Özer, 2004: 77):

- P'nin 0-1 arası değerler aldığı durumlarda ; L (logit) 'in alabileceği değerler ise - ∞ ile + ∞ arasında değişim gösterir.
- Olasılık hesaplamalarında görülen 0-1 değişkenleri arasında yer alma durumu logit analizinde karşılaşılan bir durum değildir.
- Modelin bağımlı ve bağımsız değişkenleri arasında doğrusal yönlü bir ilişki olmakla birlikte, aynı ilişki değişken ve sonuç arasında bulunmamaktadır.

Bu bağlamda olasılıkların durumu durum olasılıkların X' lerle doğrusal bir ilişki kurduğu ve DOM ile zıtlık oluşturduğu görülmektedir.

3. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın örneklem çevresi Kars'ta yaşayan bireylerdir. Araştırmadaki veri seti bu örneklem çevresinde yapılan anket çalışmalarıyla elde edilmiştir. Kars il nüfus müdürlüğünden alınan verilere göre Kars merkezinin toplam nüfusu 79289 kişidir.

Çalışmada kullanılacak veri seti, karsın merkezine bağlı mahallelerde uygulanacak bir anket yardımıyla elde edilecek yatay kesit verilerinden oluşmaktadır. Anket çalışması Kars merkeze bağlı 23 mahallede nüfus oranına göre vatandaşlara ulaştırılıp hazırlandı. Anket uygulanacak örnek kütlenin büyüklüğünün belirlenmesi için;

$$n = \frac{NPQZ^2}{(N-1)d^2+PQZ^2} \qquad (3.1)$$

Oran için örnek büyüklüğünün tahmini formülden yararlanılmıştır. Bu formüldeki, n= Örnek kütle büyüklüğü, N=Ana kitle hacmi (Karstaki birey sayısı), P= internet kullanım oranı, Q= İnternet kullanmama oranı (1-P), Z= % (1-α) düzeyinde Z test değeri, α= Önem düzeyi, d= Hata (tolerans) payıdır (Oktay ve Senger, 2012: 4; Yamane, 1967).

Mümkün olduğunca büyük örnekle çalışmak için Q ve P değerleri birbirine yakın seçilmiş yani 0,5 olarak alınmıştır. %5 önem düzeyinde %5 hata payı ile Ana kütleyi temsil edecek örnek büyüklüğü,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

$$n = \frac{79289(0,5)(0,5)(1,96)^2}{(79289-1)0,05^2 + (0,5)(0,5)(1,96)^2} = 384$$

olarak hesaplanmıştır. Araştırmada hesaplanan minimum örnek büyüklüğü 384'tür. Ancak eksik ve hatalı doldurulmuş anketlerin olabileceği düşünülerek 750 adet anket uygulanmış eksik ve boş doldurulan 100 kadar anket incelemeye alınmadan 650 anket üzerinden inceleme yapılmıştır. 650 anketten elde edilen sonuçlara gore karstaki birey sayısının %63'ü internet üzerinden alışveriş yapmaktadır. Elde edilen bu *P* değeri formülde yerine yazıldığında araştırma için yeterli sayılan örnek hacminin

$$n = \frac{79289(0,62)(0,38)(1,96)^2}{(79289-1)0,05^2 + (0,62)(0,38)(1,96)^2} \cong 362$$

olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma için kullanılan örnekleme hacmi olan 650 sayısı bu sayıdan oldukça fazladır.

4. UYGULAMA

Çalışmanın uygulama bölümünde, 2016- 2017 yılında Kars merkezde ikamet eden bireylerden tesadüfi olarak seçilen ve değerlendirmeye alınan 650 kişiden e-ticaret kullanım bilgi ve yeterliliğine sahip olup olmadıkları araştırılmış ve kullanım amaçlarına yönelik beklenti ve kaygıları lojistik regresyon modeli ile analiz edilmiş ve incelenmiştir.

Tablo 4.1. Değişkenlerin Frekans ve Yüzde dağılımı

Değişken	Frekans	Yüzde	Değişken	Frekans	Yüzde
Yaş frekans dağılımı			**Medyadaki internet alışveriş siteleri benim için önemlidir**		
18-27 yaş arası	191	29,4	Hiç Katılmıyorum	81	14
28-37 yaş arası	167	25,7	Katılmıyorum	161	27,8
38-47 yaş arası	159	24,5	Kararsızım	126	21,7
48-57 yaş arası	103	15,8	Katılıyorum	179	30,9
58-67 yaş arası	15	2,3	Kesinlikle Katılıyorum	33	5,7
68 yaş ve üstü	15	2,3	**İnternetten verilmiş bir siparişi iptal ve iade etmek daha kolaydır**		
Cinsiyet frekans dağılımı			Hiç Katılmıyorum	79	13,6
Erkek	317	48,8	Katılmıyorum	138	23,8
Kadın	333	51,2	Kararsızım	158	27,2
Medeni durum frekans dağılımı			Katılıyorum	162	27,9
Bekar	247	38	Kesinlikle Katılıyorum	41	7,1
Evli	403	62	**İnternette aldığım ürünün fiyatına dikkat ederim**		
Eğitim durumu frekans dağılımı			Hiç Katılmıyorum	26	4,5
İlkokul	59	9,1	Katılmıyorum	61	10,5
Ortaokul	86	13,2	Kararsızım	87	15
Lise	229	35,2	Katılıyorum	244	42,1
Önlisans	77	11,8	Kesinlikle Katılıyorum	162	27,9
Lisans	167	25,7	**İnternette aldığım ürünün marka ve garantisine dikkat ederim**		
Lisansüstü-Doktora	32	4,9	Hiç Katılmıyorum	28	4,8
Meslek frekans dağılımı			Katılmıyorum	58	10
Memur	256	39,4	Kararsızım	76	13,1
İşçi	55	8,5	Katılıyorum	248	42,8

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Serbest Meslek	75	11,5	Kesinlikle Katılıyorum	170	29,3
Çiftçi	42	6,5	**İnternetten birçok marka ve ürüne ulaşabilirim**		
Esnaf	75	11,5	Hiç Katılmıyorum	31	5,3
Emekli	17	2,6	Katılmıyorum	81	14
Ev Hanımı	41	6,3	Kararsızım	117	20,2
İşsiz	89	13,7	Katılıyorum	212	36,6
Gelir düzeyi frekans dağılımı			Kesinlikle Katılıyorum	139	24
500 ve altı	80	12,3	**İnternetteki kampanyalı ürünleri ve indirimleri takip ederim**		
501-1000	59	9,1	Hiç Katılmıyorum	67	11,6
1001-1500	67	10,3	Katılmıyorum	79	13,6
1501-2000	92	14,2	Kararsızım	112	19,3
2001-3000	157	24,2	Katılıyorum	224	38,6
3001-3500	63	9,7	Kesinlikle Katılıyorum	94	16,2
3501-4000	77	11,8	**İnternetten alışveriş yapmadan önce e-ticaret sitesi ile ilgili yorumları incelerim**		
4001 ve üzeri	55	8,5	Hiç Katılmıyorum	54	9,3
Bilfiil internet kullanım frekans dağılımı			Katılmıyorum	100	17,2
1-3 yıl	177	27,2	Kararsızım	122	21
3-5 yıl	138	21,2	Katılıyorum	194	33,4
5-7 yıl	138	21,2	Kesinlikle Katılıyorum	109	18,8
7 yıl ve üzeri	198	30,5	**E-ticaret sitesinin kullanım kolaylığı ve tasarımı alışveriş için bana güven verir**		
İnternet kullanım saati frekans dağılımı			Hiç Katılmıyorum	56	9,7
30 dk ve daha az	181	27,8	Katılmıyorum	87	15
31 dk- 1saat	167	25,7	Kararsızım	168	29
1-2 saat	154	23,7	Katılıyorum	186	32,1
2 saat ve üzeri	148	22,8	Kesinlikle Katılıyorum	83	14,3
4G ve 4.5G internet kullanımı frekans dağılımı			**E-ticaret sitesinde ürün bilgilerinin tam olması ve fotoğraflarla desteklenmesi alışveriş tercihimde etkili olur**		
Evet	385	58,9	Hiç Katılmıyorum	60	10,3
Hayır	265	40,8	Katılmıyorum	81	14
İnternet üzerinden alışveriş yapma frekans dağılımı			Kararsızım	150	25,9
Hayır	249	38,3	Katılıyorum	186	32,1
Evet	401	61,7	Kesinlikle Katılıyorum	103	17,8
İnternet üzerinden alışveriş yapma sıklığı frekans dağılımı			**Alışveriş yaptığım siteyi arkadaşlarıma tavsiye ederim**		
Hergün	22	3,4	Hiç Katılmıyorum	45	7,8
İki gündebir	22	3,4	Katılmıyorum	69	11,9
Haftada bir	36	5,5	Kararsızım	146	25,2
Ayda bir	98	15,1	Katılıyorum	249	42,9
Fırsat buldukça	278	42,8	Kesinlikle Katılıyorum	71	12,2
İnternetten alınan ürün türü frekans dağılımı			**İnternetten alışveriş yaparken kendimi güvende hissetmem**		
Kozmetik	39	6	Hiç Katılmıyorum	69	11,9
Spor Malzemesi	65	10	Katılmıyorum	115	19,8
Elektronik Eşya	78	12	Kararsızım	152	26,2
Kıyafet	171	26,3	Katılıyorum	1555	26,7
KitapKırtasiye	40	6,2	Kesinlikle Katılıyorum	89	15,3
Şans Oyunları	2	0,3	**E.-ticaret alanında eğitimin düzeyinin online alışverişte etkili olduğuna inanırım**		

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Müzik	2	0,3	Hiç Katılmıyorum	71	12,2
Hiçbiri	43	6,6	Katılmıyorum	127	21,9
Satın alınan malların ücretinin ödeme şekli frekans dağılımı			Kararsızım	194	33,4
Kredi kartı	212	32,6	Katılıyorum	134	23,1
Kapıda ödeme	167	25,7	Kesinlikle Katılıyorum	54	9,3
Posta Havalesi	25	3,8	**İnternet üzerinden alışveriş yaparken eğlenceli siteleri tercih ederim**		
Banka hesap havalesi	5	0,8	Hiç Katılmıyorum	53	9,1
EFT	11	1,7	Katılmıyorum	142	24,5
Paypal	4	0,6	Kararsızım	159	27,4
Hiçbiri	17	2,6	Katılıyorum	183	31,6
İnternetten alışveriş yapmayı düşünenlerin frekans dağılımı			Kesinlikle Katılıyorum	43	7,4
Evet	151	23,2	**İnternet üzerinden alışveriş yapılan sitelerden satın alınan ürünlerin teslimde problem yaşamayacağımı düşünürüm**		
Hayır	187	28,8	Hiç Katılmıyorum	48	8,3
Kararsızım	204	31,4	Katılmıyorum	113	19,5
İnternet üzerinden alışveriş yapılmadıysa neden yapılmadığı frekans dağılımı			Kararsızım	195	33,6
Kredi kartı bilgilerimi vermeye güvenemedim	72	11,1	Katılıyorum	176	30,3
Almayı düşündüğüm bir şey olmadı	128	19,7	Kesinlikle Katılıyorum	46	7,9
İnternet kullanım bilgim yetersiz	72	11,1	**İnternet üzerinden alışveriş yapılan sitelerden satın alınan ürünlerle ilgili gerekli olan tüm bilgilere ulaşırım**		
Bilmiyorum	88	13,5	Hiç Katılmıyorum	48	8,3
Alışveriş yapıyorum	180	27,7	Katılmıyorum	74	12,8
İleride internet üzerinden alışveriş yapma planı frekans dağılımı			Kararsızım	186	32,1
Evet	262	40,3	Katılıyorum	212	36,6
Hayır	179	27,5	Kesinlikle Katılıyorum	60	10,3
Kararsızım	141	21,7	**İnternet sitelerinde iş ilanlarına yeterince yer verildiğini düşünmüyorum**		
İleride internet üzerinden alışveriş yapma eğiliminde olanların seçeceği ürünlerin frekans dağılımı			Hiç Katılmıyorum	44	7,6
Kozmetik-Kıyafet	128	19,7	Katılmıyorum	116	20
Spor Malzemesi	90	13,8	Kararsızım	181	31,2
Elektronik Eşya	91	14	Katılıyorum	175	30,2
Seyahat-Tatil	80	12,3	Kesinlikle Katılıyorum	58	10
Kitap-Kırtasiye Malzemesi	57	8,8	**İnternet üzerinden alışverişte kişisel bilgilerin saklanması E-ticarete olan güvenimi etkiler**		
Sağlık Ürünleri	23	3,5	Hiç Katılmıyorum	40	6,9
Müzik Ürünleri	14	2,2	Katılmıyorum	67	11,6
Hiçbiri	83	12,8	Kararsızım	141	24,3

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İnternet üzerinden alışverişte problem yaşayanların frekans dağılımı			Katılıyorum	208	35,9
Evet	230	35,4	Kesinlikle Katılıyorum	124	21,4
Hayır	420	64,6	**Kars halkının yeteri düzeyde internet kullandığına inanıyorum**		
İnternet üzerinde problem yaşayanların yaşadığı problem türlerinin frekans dağılımı			Hiç Katılmıyorum	64	11
Teslim süresi ile ilgili	94	14,5	Katılmıyorum	114	19,7
Ödeme ile ilgili	61	9,4	Kararsızım	191	32,9
Müşteri temsilcisi ilgisizliği	66	10,2	Katılıyorum	148	25,5
Yanlış- eksik ürün gönderimi	82	12,6	Kesinlikle Katılıyorum	63	10,9
Diğer	91	14	**İnternet üzerinden alışverişte ihtiyaç duyduğum anda kolaylıkla aradığımı bulabilirim**		
İnternet kullanımının önemi frekans dağılımı			Hiç Katılmıyorum	32	5,5
İnternetsiz yaşayamam	70	10,8	Katılmıyorum	62	10,7
Bilgi edinme aracım	307	47,2	Kararsızım	172	29,7
Vakit geçirme aracım	140	21,5	Katılıyorum	194	33,4
Hayatımda hiçbirönemi yok	68	10,5	Kesinlikle Katılıyorum	120	20,7
Diğer	65	10	**İnternet üzerinden yaptığım alışverişte kötü bir deneyim yaşarsam, benzer bir ürün satın almak için aynı yolu kullanmakta tereddüt ederim.**		
Alışveriş yapılacak e-ticaret sitesine ulaşma şekli frekans dağılımı			Hiç Katılmıyorum	40	6,9
Arama sonuçlarından	188	28,9	Katılmıyorum	82	14,1
İnternet reklamı aracılığıyla	75	11,5	Kararsızım	128	22,1
Tv ve Radyo reklamları aracılığıyla	56	8,6	Katılıyorum	222	38,3
Arkadaş tavsiyesiyle	120	18,5	Kesinlikle Katılıyorum	108	18,6
Bildiğim internet sitelerinden alışveriş yaparım	211	32,5	**İnternet üzerinden alışveriş herhangi bir mal ve hizmet konusunda geleneksel alışverişten çok daha fazla seçenek sunar**		
İnternet üzerinden alışverişte kullanılan sitelerin frekans dağılımı			Hiç Katılmıyorum	36	6,2
Evet	375	57,7	Katılmıyorum	78	13,4
Hayır	275	42,3	Kararsızım	155	26,7
İnternet kullanma amacı frekans dağılımı			Katılıyorum	221	38,1
Sosyal Medya	166	25,5	Kesinlikle Katılıyorum	90	15,5
İnternet Bankacılığı	69	10,6	**İnternetten alışveriş özel teklifler/ rekabetçi fiyatlar sunar**		
Gündemi takip etmek için	242	37,2	Hiç Katılmıyorum	32	5,5
Fırsat buldukça	173	26,6	Katılmıyorum	73	12,6
İnternetten alınmama eğiliminde olan ürünlerin frekans dağılımı			Kararsızım	156	26,9
Kozmetik-Kıyafet	62	9,5	Katılıyorum	229	39,5
Ofis-Kırtasiye	44	6,8	Kesinlikle Katılıyorum	90	15,5
ElektronikEşya	113	17,4	**İnternetten alışveriş tüm ürünleri aynı anda ekranda görerek karar vermemi sağlar**		
Seyahat-Tatil	43	6,6	Hiç Katılmıyorum	37	6,4
Kitap-Kırtasiye	22	3,4	Katılmıyorum	63	10,9
Sağlık Ürünleri	268	41,2	Kararsızım	148	25,5
Müzik Ürünleri	13	2	Katılıyorum	237	40,9

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Hiçbiri	85	13,1	Kesinlikle Katılıyorum	95	16,4
İnternetten alışveriş yapmak kendimi güvende hissettiriyor			**Genel olarak internet üzerinden alışveriş yapmaktan memnunum**		
Hiç Katılmıyorum	120	20,7	Hiç Katılmıyorum	27	4,7
Katılmıyorum	105	18,1	Katılmıyorum	58	10
Kararsızım	182	31,4	Kararsızım	149	25,7
Katılıyorum	123	21,2	Katılıyorum	251	43,3
Kesinlikle Katılıyorum	46	7,9	Kesinlikle Katılıyorum	95	16,4

İnternet üzerinden alışveriş yapmak ile yaş arasındaki ilişki çapraz gösterim ve Ki-Kare test sonuçları Tablo.1 ve Tablo.2'de gösterilmiştir.

Tablo 4.2. Çapraz Gösterim

		Yaş Aralığı						Toplam
		18-27	28-37	38-47	48-57	58-67	68 ve üstü	
İnternet üzerinden alışveriş yaptınız mı?	Hayır	78	48	63	42	10	8	249
	Evet	113	119	96	61	5	7	401
Toplam		191	167	159	103	15	15	650

Tablo 4.3. Ki-Kare Testi gösterim

	Değer	Serbestlik derecesi	Dikey Anlam	Monte Carlo Anlam (2-yön)			Monte Carlo Anlam. (1-yön)		
				Anlam	99% Güven Aralığı		Anlam	99% Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır		Alt Sınır	Üst Sınır
Pearson χ^2	**13,902**	**5**	,016	,015[b]	,012	,019			
Süreklilik Düzeltmesi	13,932	5	,016	,019[b]	,015	,022			
Olabilirlik Oranı	13,921			,015[b]	,012	,018			
Fisher Kesinlik Testi	2,417[c]	1	,120	,124[b]	,115	,132	,062[b]	,056	,068
Doğrusal İlişkisi	650								

a. 0 hücrelerde (0,0%) beklenen değer 5'ten azdır. Asgari beklenen değer 5,11'dir.

İki veya daha fazla kategorisi olan iki kategorik değişken arasında ilişki olup olmadığını veya bu değişkenlerin birbirinden bağımsız olup olmadıklarını araştırmak için ki-kare bağımsızlık testini şu şeklide kurabiliriz.

H_0: İnternet Üzerinden alışveriş Yapmak - Yaş birbirinden bağımsızdır.

H_1: Üzerinden alışveriş Yapmak – Yaş bağımsız değildir.

Hesaplanan ki-kare test istatistiği ise $\chi_h^2 = 13,902$

Tablo ki-kare değeri ise, v = (r-1).(c-1)=(6-1)(2-1)=5

Serbestlik derecesi ve %1 önem seviyesinde $\chi_{5;0,01}^2 = 15.08627$

13,902 < 15.086 olduğundan Karar modeline göre %1 önem seviyesinde H_0 hipotezi kabul edilerek İnternet Üzerinden alışveriş Yapmak ile Yaşın birbirinden bağımsız olduğuna karar verilir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Örnek analiz e-ticaret kullanımı ile yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, meslek, gelir düzeyi, ne kadar zamandır bilfiil internet kullandığı, internet kullanım saati, 4G ve 4.5G internet kullanımı, internetin hayatınızdaki önemini birbirinden bağımsız olup olmadıklarını incelenen hipotezler şu şekilde kurulmuştur.

H_0: İnternet Üzerinden alışveriş Yapmak - Yaş birbirinden bağımsızdır.
H_1: Üzerinden alışveriş Yapmak – Yaş bağımsız değildir.
H_0: İnternet Üzerinden alışveriş Yapmak - Cinsiyet birbirinden bağımsızdır.
H_1: Üzerinden alışveriş Yapmak – Cinsiyet bağımsız değildir.
H_0: İnternet Üzerinden alışveriş Yapmak – Medeni durum birbirinden bağımsızdır.
H_1: Üzerinden alışveriş Yapmak – Medeni durum bağımsız değildir.
H_0: İnternet Üzerinden alışveriş Yapmak – Eğitim durumu birbirinden bağımsızdır.
H_1: Üzerinden alışveriş Yapmak – Eğitim durumu bağımsız değildir.
H_0: İnternet Üzerinden alışveriş Yapmak – Meslek birbirinden bağımsızdır.
H_1: Üzerinden alışveriş Yapmak – Meslek bağımsız değildir.
H_0: İnternet Üzerinden alışveriş Yapmak – Gelir Düzeyi birbirinden bağımsızdır.
H_1: Üzerinden alışveriş Yapmak – Gelir Düzeyi bağımsız değildir.
H_0: İnternet Üzerinden alışveriş Yapmak – İnternet kullanım süresi birbirinden bağımsızdır.
H_1: Üzerinden alışveriş Yapmak – İnternet kullanım süresibağımsız değildir.
H_0: İnternet Üzerinden alışveriş Yapmak – 4G ve 4.5G internet kullanımı birbirinden bağımsızdır.
H_1: Üzerinden alışveriş Yapmak – 4G ve 4.5G internet kullanımı bağımsız değildir.
H_0: İnternet Üzerinden alışveriş Yapmak – Hayatınızda internet kullanımının önemi birbirinden bağımsızdır.
H_1: Üzerinden alışveriş Yapmak – Hayatınızda internet kullanımının önemi bağımsız değildir.

Tablo 4.4. Hipotez sonuçları

İnternet Üzerinden Alışveriş Yaptınız mı?	Pearson χ^2	Serbestlik Derecesi	z	H_0
Yaş	13,90	5	15,09	KABUL
Cinsiyet	0,17	1	6,63	KABUL
Medeni Durum	0,53	1	6,63	KABUL
Eğitim Durumu	55,34	5	15,09	RED
Meslek	89,30	7	18,48	RED
Gelir Düzeyi	40,81	7	18,48	RED
Ne Kadar Zamandır Bilfiil İnternet Kullanımı	69,05	3	11,34	RED
4G ve 4.5G İnternet Kullanımı	4,20	1	6,63	KABUL
Hayatınızda İnternet Kullanımının Önemi	14,04	4	13,28	RED

Çalışmada verilen referans grubu için hesaplanan değerler tablosunda birinci sütunda ankete katılan bireylerin verdikleri cevaplar doğrultusunda değişken düzeylerinin aldıkları değerler yani frekanslar gösterilmiştir. İkinci sütunda elde edilen standart hata değeri, üçüncü sütunda Wald istatistik değeri, dördüncü sütunda serbestlik derecesi, beşinci sütunda anlam derecesi, altıncı sütunda Odd oranı, yedinci ve son sütunda %95 güven aralığında elde edilen alt ve üst sınır değerleri elde edilir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 4.5. Değişkenlerin %95 güven aralığı, katsayı ve standart hata değer tablosu

Modeldeki Değişken	Katsayı	Standart Hata	Wald istatistiği	Serbestlik Derecesi	Anlam dercesi	Odd oranı	95% Güven aralığı	
							Alt sınır	Üst sınır
Yaşınız			2,923	5	,712			
18-27	,250	,796	,099	1	,753	1,284	,27	6,11
28-37	,167	,782	,046	1	,830	1,182	,26	5,47
38- 47	,358	,759	,222	1	,637	1,430	,34	6,33
48-57	,450	,786	,328	1	,567	1,569	,34	3,63
58-67	-,567	,947	,359	1	,549	,567	,09	3,63
Erkek	-,481	,232	4,277	1	**,039**	,618	,40	,98
Bekâr	-,172	,274	,395	1	,529	,842	,50	1,44
Eğitim durumu			8,937	5	**,112**			
İlkokul	-2,021	,845	5,715	1	**,017**	,133	,03	,70
Ortaokul	-2,121	,805	6,944	1	**,008**	,120	,03	,58
Lise	-2,011	,786	6,540	1	**,011**	,134	,03	,63
Ön Lisans	-1,607	,820	3,837	1	**,050**	,201	,04	1,00
Lisans	-1,671	,797	4,391	1	**,036**	,188	,04	,90
Meslek			33,216	7	**,000**			
Memur	1,482	,383	14,989	1	**,000**	4,400	2,08	9,32
İşçi	,314	,433	,527	1	**,468**	1,369	,59	3,20
Serbest Meslek	-,336	,393	,731	1	**,392**	,714	,34	1,54
Çiftçi	-,003	,467	,000	1	,995	,997	,40	2,49
Esnaf	-,002	,439	,000	1	,996	,998	,42	2,36
Emekli	1,625	,826	3,867	1	**,049**	5,078	1,01	25,64
İşsiz	-,033	,489	,005	1	,946	1,033	,40	2,70
Gelir Düzeyi			6,589	7	**,473**			
500 ve altı	-,169	,458	,137	1	,712	,844	,34	2,07
501-1000	,231	,457	,255	1	,614	1,259	,52	3,08
1001-1500	-,613	,450	1,854	1	**,173**	,541	,22	1,31
1501-2000	-,104	,425	,060	1	,806	,901	,40	2,07
2001-3000	-,233	,407	,328	1	,567	1,262	,57	2,80
3001-3500	-,115	,477	,059	1	,809	,891	,35	2,27
3501-4000	-,076	,450	,028	1	,866	,927	,38	2,24
Bilfiil internet kullanımı			22,412	3	**,000**			
1-3 yıl	-,663	,287	5,325	1	**,021**	,515	,30	,91
3-5 yıl	-,194	,302	,412	1	,521	,824	,46	1,49
5-7 yıl	,743	,325	5,228	1	**,022**	2,102	1,11	3,97
İnternet kull saati								

30dk ve daha az	-,600	,311	3,734	1	**,053**	,549	,30	1,01
31dk.- 1 saat	-,291	,316	,846	1	**,358**	,747	,40	1,39
1-2 saat	-,718	,311	5,323	1	**,021**	,488	,27	,90
4.5G ① Evet	,412	,213	3,723	1	**,054**	1,509	,99	2,30
İnternet kullanım önemi			8,703	4	**,069**			
İnternetsiz yaşayamam	,534	,475	1,259	1	**,262**	1,705	,67	4,33
Bilgi edinme aracım	-,174	,359	,236	1	,627	1,190	,59	2,40
Vakit geçirme oyun aracım	-,471	,387	1,482	1	**,223**	,624	,29	1,33
Hayatımda hiç bir önemi yok	-,073	,439	,027	1	,868	,930	,39	2,12
Sabit	2,141	1,202	3,173	1	,075	8,510		

a. Değişken(ler) girdiler: S1, S2, S3, S4, S5, S6, S7, S8, S9, S20.

Lojistik regresyon modelinde yer alan bağımsız değişkenlerin anlamlılığını ölçmek için Tablo 3'te yer alan anlamlılık değerlerinden faydalanılmaktadır. Lojistik regresyon modelinde katsayıların yorumu yapılırken olabilirlik oranı olan $Exp(\beta)$ odds oranı kavramından yararlanılmaktadır. $Exp(\beta)$ değeri ait olduğu değişkende meydana gelecek bir birim değişme karşısında olabilirlik değerinin kaç kat artacağını / azalacağını gösterdiği için $P<0{,}01$, $P<0{,}05$ ve $P<0{,}1$ anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı bulunan değişkenler koyu renk ile gösterilmiş ve anlamlı olmayan değişkenler için bahis oranları($Exp(\beta)$) yorumlanmamıştır.

Enter seçim yöntemi ile yapılan Lojistik Regresyon sonucunda, anlamlı bulunan faktör sayısı 25 olup, bunlar erkekler, her düzeyde eğitim seviyesine sahip kişiler, meslek gruplarından memur ,işçi, serbest meslek ve emekli grubuna mensup kişiler, gelir düzeyi 1001-1500 tl arası olanlar, bilfiil internet kullanıcısı olarak 1-3 yıl, 5-7 yıl süreleri seçenler, 4G ve 4.5G internet kullanıcısı olanlar, hayatlarında internetin önemi sorusuna internetsiz yaşayamam ve vakit geçirme/oyun aracı olarak cevap verenlerdir.

Yukarıdaki tabloda bağımsız değişkenler için katsayılara ait parametre tahmin sonuçları gösterilmektedir. Elde edilen sonuçlara göre bireyin cinsiyetinin erkek olması meslek gruplarından memur, işçi ve esnaf gruplarına dahil olma internet kullanım saati ve interneti bilfiil kullanım zamanı bireylerin e-ticaret kullanım alışanlıklarında üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Tüm bağımsız değişkenler için son kategori değeri referans kategorisi olarak alınmıştır. Referans kategorisine göre üsteli alınmış beta katsayılarını kullanarak çıkarsamalar yapılabilir.

Bu çalışmada referans kategorisi olarak her değişkenin son kategorik değeri ele alınmıştır. Buna göre istatistiksel açıdan anlamlı bulunan kategorilerden cinsiyet, gelir düzeyi ve bilfiil internet kullanımı için şu çıkarsamalar yapılabilir:

- Cinsiyete göre e-ticaret kullanım alışkanlıkları dikkate alındığında; erkeklerin sayısı bir birim arttığında kadınlara göre internet üzerinden alışveriş yapmama yönelimi 1.5 birim artmaktadır, kısaca (OR=0,62 : $p<0.05$; %95 G.A.(Güven aralığı) : 0.40 - 0.98).
- Gelir düzeyi durumuna göre e-ticaret kullanım alışkanlıkları dikkate alındığında; Geliri 1001-1500 tl arasında olan bireylerin sayısında ki bir birimlik artışın Geliri 4001ve üzeri olan birey referans grubuna göre internet üzerinde alışveriş yapmama eğilimi 0.54 birim artmaktadır kısaca (OR=0,54 : $p<0.05$; %95 G.A.: 0,22 - 1,31). Gelir düzeyi dağılımında genel olarak e-ticaret kullanım alışkamlığı üzerinde önemli bir etki

yapmadığı sadece geliri 1001-1500 tl arasında olanların internet üzerinden alışveriş yapmama eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir.

- Bilfiil internet kullanımı durumuna göre e-ticaret kullanım alışkanlıkları dikkate alındığında; Bilfiil internet kullanımı 1-3 yıl olan bireylerin sayısında ki bir birimlik artışın Bilfiil internet kullanımı 7 yıl ve üzeri olan birey referans grubuna göre internet üzerinde alışveriş yapmama eğilimi 0.52 birim artmaktadır kısaca (OR=0,52 : $p<0.05$; %95 G.A.: 0,30 - 0,91). Bilfiil internet kullanımı 5-7 yıl olan bireylerin sayısında ki bir birimlik artışın Bilfiil internet kullanımı 7 yıl ve üzeri olan birey referans grubuna göre internet üzerinde alışveriş yapma eğilimi 2.10 birim artmaktadır kısaca (OR=2,10 : $p<0.05$; %95 G.A.: 1,11 - 3,97).Tablodan elde edilen verilere göre internet kullanım geçmişi arttıkça e- ticaret kullanım alışkanlığı olumlu yönelim göstermektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, Kars ilinde yaşayan vatandaşların internet kullanımlarını tespit etmek ve bu iletişim araçlarının kullanımlarında etkili olan faktörleri kişilerin demografik, ekonomik, kültürel özelliklerini ortaya koymak amacıyla anket araştırması yapılmıştır. Yapılan araştırmaya göre ankete 650 kişiden 401 (%61.7)'i internet üzerinden alışveriş yaptığını belirtmiş olup internet üzerinden alışveriş yapmayanların oranı %38.3'tür.Ankete katılan kişilerin yaş grupları ve cinsiyetleri baz alındığında şu çıkarımlar elde edilebilir.

Ankete katılan kişilerin yaş gruplarına bakıldığında ankete katılan kişilerin e-ticaret kullanım özellikleri benzer değildir. Katılımda e-ticaret kullanımı en fazla olanlar 191 kişi ile 18-27 yaş aralığı olup 15 kişi ile 68 yaş ve üstü yaş aralığı en az frekansa sahiptir. Çapraz tablodan alınan veriler ışığında Pearson Ki-kare değeri = 13,902 ve $\chi^2_{5;0,01} = 15.08627$ tablo değerinden küçük olduğundan internet üzerinden alışveriş yapmak ile yaşın birbirinden bağımsız olduğu görülmüştür.

Ankete katılan kişilerin cinsiyetine göre anket uygulanan 650 kişiden %51,2'si kadın olup erkeklerin oranı %48,8'dir. Ankete katılan 317 erkekten 193 tanesi ve 333 kadından da 208 tanesi e-ticareti kullanmaktadır. Ki-kare testi gösterim tablosundan elde edilen verilerle Pearson Ki-kare değeri $\chi^2_h = 0,171$ olup tablodan elde edilen değer $\chi^2_{1;0,01} = 6.6349$ yardımı ile internet üzerinden alışveriş yapmak ile cinsiyetin birbirinden bağımsız olduğu elde edilir.

Katılımcıların, internet kullanımına ilişkin kurulan logit modelde, katılımcıların Cinsiyet, Eğitim durumları, Meslekleri, Gelir düzeyleri, Bilfiil internet kullanım süreleri, internet üzerinden alınan ürünler , internet kullanım sıklıkları ve internet kullanımının hayatlarındaki önemi değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı bulunan değişkenlerdir. Anlamlılık düzeylerine bakıldığında bilfiil internet kulanım süreleri 0,021 ile 1-3yıl, 0,022 ile 5-7 yıl, internet kullanım saatine bakıldığında 0,021 ile 1-2 saat kullanım süresi, cinsiyete bakıldığında 0,039 ile erkek olma, eğitim durumuna bakıldığında 0,017 ile ilkokul, 0,008 ile ortaokul, 0,011 ile lise, 0,036 ile lisans mezunu olma, meslek grupları incelendiğinde memur olma 0,001, serbest meslek 0,392 anlamlılık değerleri önemli etkiye sahip olanlar olarak öne çıkıyor. Anlamlılık değerleri en az etkiye sahip olan değişkenler meslek gruplarında 0,468 ile işçiler ve gelir düzeyleri olarak belirlenmektedir. Genel olarak anket araştırması sonuçlarına göre, internet kullanımının açıkça bir değişkene bağlı olmaması, bu iletişim araçlarının günümüzde kars ili sakinleri için bir tercih olmaktan çıkarak bir ihtiyaca dönüştüğünü ifade etmektedir. Bununla birlikte, belli bir kültür ve bilgi birikimine sahip olduğu düşünülen genel eğitim düzeyi yüksek olan bu örnekleminin diğer örneklemlerden bu yönleri ile ayrıldığı ve sürekli gelişmekte olan bilgi teknolojileri ile iç içe olduğu varsayılabilir.

KAYNAKÇA

1. Berenson,M.L., D.M. Levine,Basic Business Statistics: Concepts andApplications, Sixth Edition, Prentice-Hall International, 1996,pp.837-838

2. Demaris, Alfred.(1995), "A Tutorial In Logistic Regression", Journal of Marriage & the Family, Vol.57, Issue 4., s.958-959.
3. Ekin, N. (1998),Bilgi Ekonomisinde Elektronik Ticaret**,** İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları. s.76-77
4. Ene,S. (2002**),**Elektronik Ticarette Tüketicinin Korunması ve Bir Uygulama, İstanbul, Pusula Yayıncılık, Eylül 2002.,s.2.
5. Erdağ, N. ve Batuman, E. (2006),Elektronik Ticaret El Kitabı, Arıkan Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., Bilgi Serisi :5, Denizli., s.8
6. Erdoğan, E. B. (2002), Bankaların Mali Performanslarının Lojistik Regresyon İle Analizi Ve ileriye Yönelik Tahmini İle Bir Uygulama, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri A.B.D,Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.,
7. E-ticaret Magazin, (2015), http://eticaretmag.com/turkiyede-e-ticaret-hacmi-189-milyar-tl/(Erişim Tarihi: 11. 11. 2015)
8. Hasıloğlu, S.B. (1999),Enformasyon Toplumunda Elektronik Ticaret ve Stratejileri, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
9. McFadden,D. (1984) Econometric Analysis of Qualitative Response Models, Z. Griliches ve M. D. Intriligator (Ed.). Handbook of Econometrics, 2nd Ed. içinde. North Holland, Amsterdam: Elsevier Science Publishers BV, ss.1410-1420
10. Oktay, E. ve Senger, Ö. (2013),Her yönüyle myo gençliği Kafkas üniversitesi örneği, Nobel akademik yayıncılık eğitim danışmanlık tic. Ltd. Şti., Ankara
11. Özer, H. (2004) Nitel Değişkenli Ekonometrik Modeller: Teori ve Bir Uygulama, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım,
12. TÜİK,2013 internet verileri
13. Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı (2015), Türkiye'de E-Ticaretin Tarihçesi, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/html(Erişim Tarihi: 11. 11. 2015
14. Yamane. T. (1967). Elementary Sampling Theory. Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(53)

Selçuk BAKAN*

2013-2015 YILLARI KATILIM VE GELENEKSEL BANKACILIK KARŞILAŞTIRMASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

PARTICIPATION AND TRADITIONAL BANKING COMPARISON 2013-2015 YEARS: THE CASE OF TURKEY

ÖZ

Bankacılık sektörünün olmazsa olmazlarından faizin İslam dininde yasaklanmış olması, Müslüman toplumlarda bireyleri faizsiz bankacılığa yönlendirmektedir. Bu durumda dünya ekonomi içerisinde İslami finansa ve İslami bankacılığa olan ilgiyi artırmaktadır. Türkiye'de ise faizsiz bankacılığın tezahürü olan katılım bankacılığı sektörü son yıllarda hızlı bir büyüme içine girmiştir. Bu çalışmada İslami finans, İslami bankacılık ve katılım bankacılığı hakkında bilgi verilerek, 2013-2015 yılları Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörüne ait verilerden bazı finansal başlıklar incelenmiş, geleneksel bankacılıkla katılım bankacılığı kıyaslaması yapılmış, katılım bankacılığı sektörünün durumu analiz edilmeye çalışılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre katılım bankacılığı sektöründe 2013 yılına göre 2015 yılı verilerinde bir gerileme, buna karşılık geleneksel bankacılık verilerinin aynı yıllarda gelişim içerisinde olduğu belirlenmiştir. Katılım bankalarından biri olan Bank Asya'nın Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devri ve ardından yaşanan sürecin, bu gerilemede önemli etkisi olduğu düşünülmektedir. Katılım bankacılığı sektörü için gerekli önlemler alınır ve yaşanan olumsuz gelişmeler tekrarlanmaz ise tüm dünyada gelişim içerisinde olan bu sektörün, Türkiye'de de gelişimini devam ettirebileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, Bankacılık Sektörü, Katılım Bankacılığı.
JEL Kodları: F65, G21.

ABSTRACT

The fact that the interest, which is a must in the banking sector, is forbidden in the Islamic religion directs individuals to interest-free banking in Muslim societies. This case leads to an increased interest in the Islamic finance and Islamic banking in the world economy. In Turkey, the participation banking sector, which is the manifestation of interest-free banking, has demonstrated a rapid growth in recent years. This study provides information about Islamic finance, Islamic banking and participation banking, analyses some financial titles about the participation banking sector in Turkey between 2013 and 2015, compares and contrasts between general banking and participation banking, and analyses the state of participation banking sector.

Findings show that while there was a decline in the participation banking sector in 2015 compared to 2013, there was a development in the traditional banking data in the same years. It is believed that the transfer of Bank Asya, one of the participation banks, from the Bank to the Savings Deposit Insurance Fund by the Banking Regulation and Supervision Agency and the subsequent process has an important effect in this decline. If necessary measures are taken for the participation banking sector and if the negative issues are not repeated, it can be said that this sector which is developing all over the world can continue its development in Turkey as well.

Keywords: *Islamic Finance, Banking Sector, Participation Banking.*
JEL Codes: *F65, G21*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Dünya ekonomisinde halen önemli bir yere sahip olan hızlı büyüyen pazarların daha önemli bir rol oynayacakları; hızlı büyüyen 25 ülkenin 2020 yılına kadar dünya GSYH'sinin yüzde 50'sini, tüketim harcamalarının yüzde 38'ini ve sabit sermaye yatırımlarının yüzde 55'ini temsil edecekleri öngörülmektedir. Son 10 yıllık dönemde dünya GSYH artışındaki payları ikiye katlanan bu ülkeler gelişmiş ülkelerden daha hızlı büyümeye devam etmektedir. Bu 25 ülkenin 10'u geniş bir Müslüman nüfusa sahiptir. Bahreyn ve hızlı büyüyen altı ülkenin (QISMUT: Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, BAE ve Türkiye) İslami finans sektöründe bir sonraki büyük dalganın tetikleyicisi olacakları öngörülmektedir.

Hızlı büyüyen bu ekonomilerin 2018 yılına kadar 4,8 trilyon ABD$'lık GSYH'yi, gençlerin ağırlıklı olduğu 419 milyonluk nüfusu, 3,6 trilyon ABD$'lık ticaret hacmini ve 6 trilyon ABD$ büyüklüğünde banka aktiflerini temsil edecekleri beklenmektedir. 2012 yılında uluslararası İslami banka aktiflerinin yüzde 78'ini temsil eden QISMUT ülkelerinde (İran dâhil değildir) aktiflerin Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR) yüzde 16,4 olarak gerçekleşmiştir. Satış gelirlerini artırmayı hedefleyen bankalar için cazip fırsatlar sunan bu ülkelerde, bazı gelişmiş pazarlarda yaşanan zorluklara da çözüm üretilmektedir.

Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerdeki müşterilerin finansal beklenti ve ihtiyaçları gelişmiş ülkelerdekilerden çok daha hızlı değişmektedir. Bu nedenle İslami bankaların yeni pazarlara giriş, operasyonlarında uluslararası ölçekte en uygun şekle sokma, doğru farklılaşma ve küresel havuzlardan nitelikli personel ile sermayeye erişim konularında küresel boyutta strateji belirlemeleri ve uygulamaları doğru olacaktır. Başta Bahreyn ve Malezya olmak üzere, güçlü referans merkezlerinin sektördeki ilerlemenin bir sonraki aşamasına öncülük etmeleri talep edilmektedir. Helal ekonomi kavramı, kapsayıcı büyüme ve sorumlu bankacılık temelinde pozitif ayrışma İslami bankacılık sektörünün aradığı "oyun değiştirici" yaklaşımlar olabilir. Günümüzde Dubai, Londra ve İstanbul'un yükselişi, tüm oyuncuların performans çıtalarını yükseltmelerine zemin hazırlayacak son derece pozitif yönlü bir gelişmedir (Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu, 2013-2014: 4).

Dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta da, İslami finans pazarlarının homojen olmadıkları ve müşteri alışkanlıkları, yasal düzenlemeler ve kârlılıklar açısından önemli farklılıklar barındırmalarıdır. İslami bankaların uluslararası fırsatları görmeleri ve bu fırsatlardan yararlanmaları için tekliflerini, operasyon modellerini, sistem, araç ve süreçlerini uyarlamaları gerekmektedir.

İslami finansın farklı yatırımcı gruplarına yönelik farklı yatırım modelleri ve araçları sunması, hızlı gelişiminin ardındaki bir diğer nedendir. Sözgelimi bazı yatırımcılar kısa vadeli, bazıları ise uzun vadeli yatırım yapmak isterler. Bazıları riskten kaçınırken diğerleri yüksek riskli projelere yatırım yaparak yüksek getiri sağlamak isteyebilir. İşte tüm bu ihtiyaç ve beklentiler, İslami bankacılık, İslami sermaye piyasaları ve İslami sigortacılık sektörlerinde sunulan hizmetlerle karşılanmaktadır.

Bugün İslami finans 60 ülkede kullanılan, geleneksel bankacılıktan daha hızlı büyüyen etik, istikrarlı ve yaşayabilir bir finans sistemi konumundadır. En büyük pazarlar Güneydoğu Asya ve Orta Doğudadır (İslamiFinans, 2016).

2013 yılı itibariyle dünya genelinde İslami harcamaların 2 trilyon ABD dolar ile toplam harcamalardan %12 pay aldığı bilinmekte, bu rakamın 2019 yılında 3.735 trilyon ABD doları olacağı tahmin edilmekte, 1.66 trilyon ABD doları İslami finans varlığı bulunmaktadır (Global Islamıc Economy 2014-2015 Report).

Yapılan araştırma sonuçlarına göre, 2012 yılında en büyük 20 İslami bankanın öz kaynak kârlılığı (ROE) yüzde 12,6; benzer büyüklükteki konvansiyonel bankaların ise yüzde 15 seviyesinde gerçekleştiği görülmüştür. Gelecekte, İslami bankacılığın başarısının aktif büyümesinden ziyade büyümenin kalitesi ile ölçüleceğine inanılmaktadır. Sorumlu bankacılık ve kapsayıcı büyüme yaklaşımı ile "helal" anlayışına uygun varlık kategorileri farklılaşmayı sağlayacaktır (Nazim, 2014: 6).

TÜRKİYE' DE KATILIM BANKACILIĞININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Türkiye'de katılım bankacılığının ortaya çıkışı, dünyada İslami finansın gelişimine paralellik göstermektedir. Çeşitli İslam ülkelerinde Qureyşî, Ebu'l-A'la Mevdûdî, Muhammed Hamidullah,

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

M.Necâtullah Sıddîkî, Seyyid Kutub, Târıkullah Khan, Muhammad Akram Khan, Muhammed Bakır Es-Sadr, Ahmet en-Neccar gibi ilim adamları İslam iktisadı alanında yaptıkları teorik ve felsefi çalışmalarla bugünkü uygulamaların temelini oluşturmaya çalışmışlardır. Ahmet en-Neccar, sadece teorik çalışmalarla kalmayıp, ilk İslami banka denemesi olan Mit-Gahmr'ın da kurucusudur. Almanya'nın kalkınmasında oynadığı rolden etkilenen en-Naccar, bu bankacılık sistemini İslam'ın iktisadi ve kültürel değerleri ile birleştirerek Mısır'da uygulamaya çalışmıştır. Bankanın kuruluş aşamasında Almanya'dan destek alınmıştır. Ancak, En-Naccar'ın faizsiz bankacılık düşüncesini hayata geçirme çabasında olduğunu anlayan Almanlar desteği yarıda kesmişlerdir. En- Naccar tarafından kurulan bu ilk faizsiz banka dört yıl faaliyetini sürdürmüş, 1967 yılında kapanmıştır. Ancak bu ilk deneme, diğer faizsiz bankaların kurulmasına öncülük etmiştir. Bu çalışmaların neredeyse tamamı Türkiye'deki İslami finans ile ilgili gelişmelere ışık tutmuştur.

1976 yılında Mekke'de düzenlenen ve konunun ilk kez uluslararası düzeyde kapsamlı bir şekilde ele alındığı 1. Uluslararası İslam İktisadı Konferansına, Türkiye de dâhil olmak üzere pek çok İslam ülkesinden ilim adamları katılmış ve birbirleri ile tanışma ve ortak akıl yürütme imkânı bulmuştur. Konferans sonrasında Ankara'da, İslam İşbirliği Teşkilatı'na bağlı olarak İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESTRIC) 1978 yılında kurulmuştur. Türkiye, yine İslam İşbirliği Teşkilatının Ekonomik ve Ticari İşbirliği Komitesi başkanlığını üstlenmiştir(Çürük, 2014: 136).

Türkiye'de İslami finans çerçevesinde ilk uygulamalar 1980'li yılların ortalarında görülmeye başlamıştır. İlk olarak özel finans kurumu adıyla Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmalarına izin verilen kurumlar, 2005 yılında Bankacılık Kanunu'nda yapılan değişiklik ile katılım bankası adını almış ve İslami finans ilkeleri doğrultusunda her türlü bankacılık hizmetini vermeye yetkili kuruluşlar olarak tanımlanmıştır. Ayrıca yaşanan son küresel kriz sonrasında İslami finansın tüm dünyada artan popülerliği artmış, buna paralel olarak ülkemizde de bu yönde çalışmalar yoğunlaşmıştır. Hazine tarafından ilk defa 2012 yılının son döneminden itibaren sukuk ihaleleri yapılarak üç ihalede toplam 3 milyar TL ve 1,5 milyar dolarlık sukuk ihracı gerçekleştirilmiştir(SERPAM, 2013:6).

Türkiye'de İslami finansın gelişimi ile ilgili en önemli adım "Özel Finans Kurumları'nın kurulma kararıdır. Özal hükümeti inanç saikiyle ekonomiye kazandırılamayan atıl fonların, sisteme aktarılması amacıyla bir girişimde bulunmak istemiş, bankalar kanununun bu duruma uygun olmaması sebebiyle, kanun hükmünde bir kararname yayınlayarak özel finans kurumlarının hayata geçmesini sağlamıştır (Pakdemirli, 2000: 19).

22.07.1983 gün ve 70 sayılı Bankalar Hakkındaki KHK'nin 90'ncı maddesiyle Hükümete, Bankalar Kanunu'na tabi olmayan mali kuruluşların kurulması ve faaliyetlerinin düzenlenmesi konusunda yetki verilmiş, Hükümet bu yetkiye dayanarak, 16.12.1983 gün ve 83/7506 sayılı Kararname ile Özel Finans Kurumlarının; kuruluşlarını, faaliyetlerini, denetim ve tasfiyelerini düzenleyerek, öngörülen hukuki alt yapıyı oluşturmuştur (Çürük, 2014: 138)

Bankacılığa benzer şekilde tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları, klasik faizli bankacılıktan farklı olarak, faizsiz finansman prensipleri doğrultusunda finansman kullandırma yöntemleriyle değerlendirerek, oluşan kâr veya zararı tasarruf sahipleriyle paylaşan katılım bankaları, bir taraftan atıl fonların ekonomiye kazandırılması suretiyle klasik faizli bankaları tamamlayıcı fonksiyonu uygularken, diğer taraftan ekonomiye kazandırılan fonların klasik faizli bankaların sunmadığı yeni finansal enstrümanlarla tekrar ekonomide yatırım amaçlı kredilere dönüştürülmesi suretiyle de klasik faizli bankacılığa alternatif bir piyasa geliştirmiştir (Ece, 2011: 2).

Türkiye'de 1985 yılında kurulan Albaraka Türk Finans Kurumu A.Ş. ve Faisal Finans Kurumu A.Ş. İslami bankacılık prensiplerine göre kurulmuş ilk kurumlardır. Bunları 1989 yılında kurulan Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. 1991 yılında kurulan Anadolu Finans Kurumu A.Ş., 1995 yılında kurulan İhlas Finans Kurumu A.Ş. ve 1996 yılında kurulan Asya Finans Kurumu A.Ş. izlemiştir. 2001 yılında Türkiye' de yaşanan kriz döneminde İhlâs Finans iflas etmiş ve kapatılmıştır. Aynı yıl Ülker grubunca devralınan Faisal Finans, Family Finans adını almış ve 2005 yılında bu banka Anadolu Finans ile birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankası kurulmuştur(Özsoy, 2011: 22-23).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İlk katılım bankasının kurulmasından sonra, 2000'li yılların başında bankacılık sektörü aktiflerinin ancak %2'sine ulaşırken, 2010 yılında %4,3 oranına ulaşmış ve özellikle son beş yıldaki hızlı büyüme ivmesi ile 2013'ün üçüncü çeyreği itibariyle 90,7 milyar lira aktif büyüklüğü ile bu oran %6,1'e ulaşmıştır. 2013 yılı üçüncü çeyreği itibariyle toplanan fonlar %22 artarak 59,8 milyar liraya, kullandırılan fonlar ise %28 artarak 63,9 milyar liraya yükselmiştir. 9 aylık toplam net karı, geçen yılın aynı dönemine göre %9 artışla 786 milyon lira olmuştur.

Katılım bankaları son beş yıl içerisinde aktif büyüklüğünde mevduat bankalarına göre daha yüksek bir büyüme sergilemiştir. 1985 yılında 2 banka ve 2 şube ile başlayan ve 2003 yılında 188 şube ve 3520 personel istihdam eden katılım bankaları, Eylül 2015 itibariyle 4 katılım bankasının toplam şube sayısı 990, personel sayısı ise 11 bin 792 olmuştur. Katılım bankalarının performansı incelendiğinde son 5 yılda özellikle Kuveyt Türk'ün katılım bankaları arasında aktif büyüklük pazar payını %21'den %26'ye çıkararak önemli bir atılımda bulunmuştur. Bank Asya pazar payını %31-32 bandında sabit tutmayı başarmışken, Albaraka Türk ve Türkiye Finans ikişer puan pay kaybetmişlerdir. Gözlenen bir diğer husus ise özellikle Kuveyt Türk ve Türkiye Finans'ın son yıllarda net kârlarını önemli seviyede artırabilmiş olmalarıdır (Katılım Bankacılığı, 2016: 8).

BANKALAR	**KURULUŞ SAYISI**	**AKTİFLER**		**TOPLANAN FONLAR**		**KULLANDIRILAN FONLAR**	
		MİLYON TL	**PAYI (%)**	**MİLYON TL**	**PAYI (%)**	**MİLYON TL**	**PAYI (%)**
Mevduat Bankaları	32	2.122.513	90,4	1.168.923	93,7	1.358.242	89,9
Katılım Bankaları	5	119.720	5,1	74.366	6,3	78.147	5,2
Kalkınma ve Y. Bankaları	13	105.482	4,5	0	0	74.611	4,9
Toplam	**50**	**2.347.715**	**00**	**1.243.289**	**100**	**1.511.000**	**100**

Tablo 1. Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü (Aralık 2015)
Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)

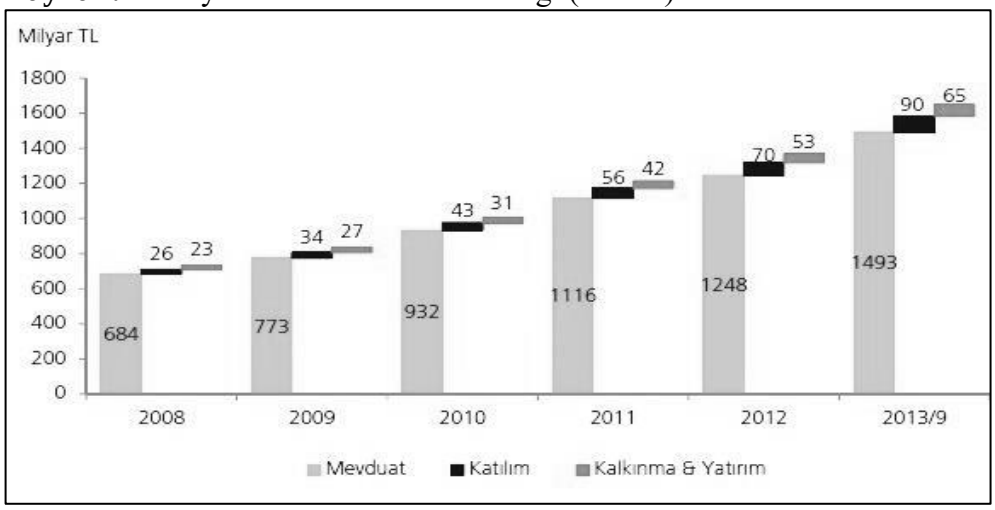

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)
Şekil 1. Banka Türlerine Göre Aktif Büyüklükleri

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

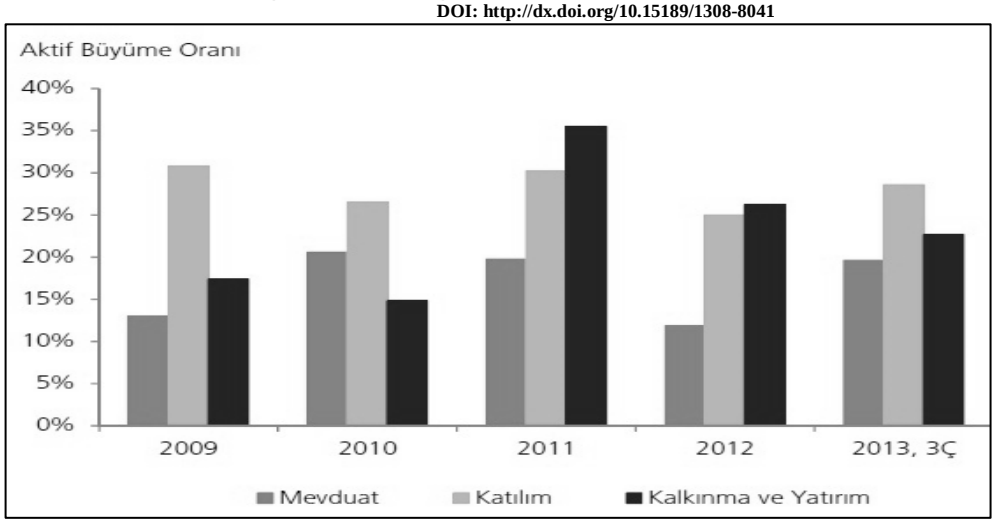

Kaynak: BDDK

Şekil 2. Banka Türlerine Göre Aktif Büyüme Oranları

Sermaye yeterlilik oranları incelendiğinde kriz dönemi sayılan 2007-2010 yılları arasında tüm katılım bankalarının yüksek oranlar tuttuğu görülmekte olup sonraki yıllar bu oranın biraz azalma gösterdiğidir. Bir diğer önemli değerlendirme ise 2012 yılından itibaren başlayıp 2013 3. çeyreğinde görülebilen tüm katılım bankalarının birbirine çok yakın oranlara ulaştığıdır. Mevduat bankaları ortalaması ile karşılaştırıldığında katılım bankaları genelde daha düşük bir sermaye yeterlilik oranı sergilemiştir (Katılım Bankacılığı, 2016: 9).

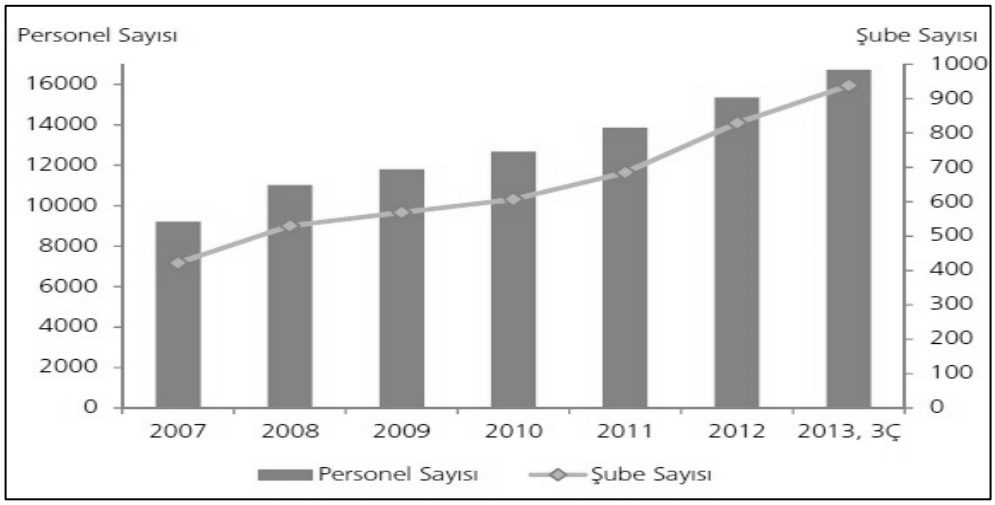

Kaynak: TKBB

Şekil 3. Katılım Bankaları Personel ve Şube Sayısı Dağılımı

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

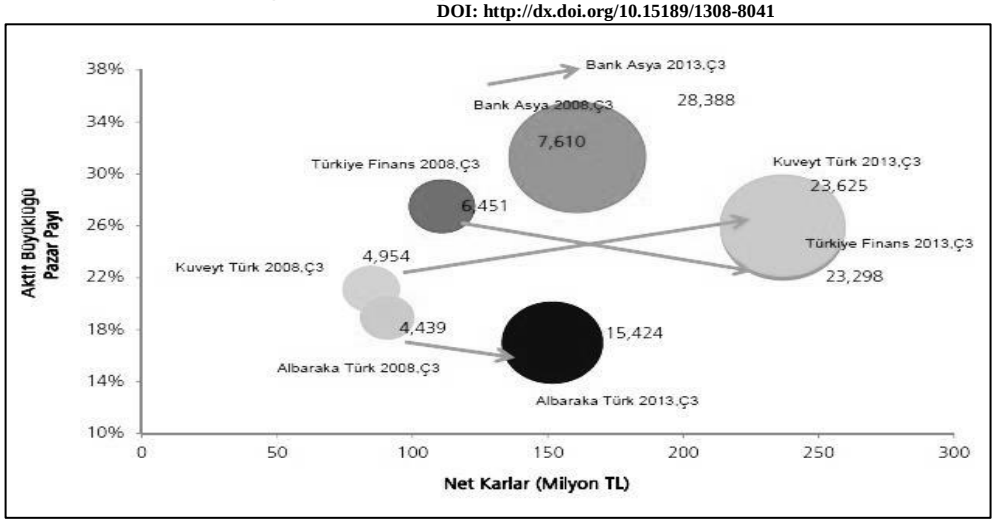

Kaynak: Bankaların 2014 Yılı Faaliyet Raporları, BDDK

Şekil 4. Katılım Bankaları Aktif Büyüklüğü, Net Karlar Oranı ve Katılım Bankacılığı İçerisindeki Pazar Payı Dağılımı

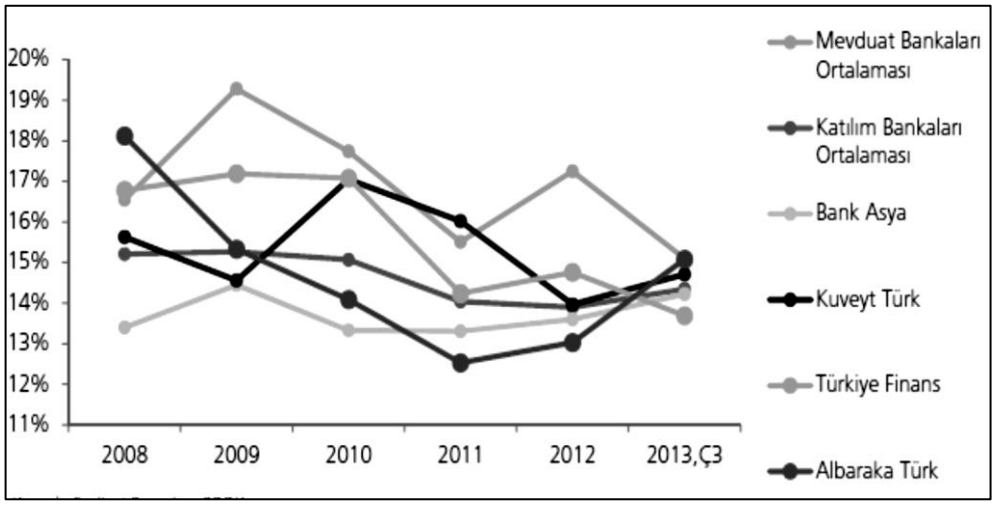

Kaynak: Bankaların 2014 Yılı Faaliyet Raporları, BDDK

Şekil 5. Sermaye Yeterlilik Oranları

2007 yılından itibaren düşüş kaydeden aktif karlılığı oranı, 2013 3. çeyrek itibariyle özellikle Bank Asya'da önemli bir düşüş kaydetmiştir. Aynı şekilde 2007 yılında %15-30 gibi geniş bir bantta bulunan öz kaynak kârlılığı oranı 4 katılım bankası için 2013 3. çeyreğinde %10-15 bandına inmiştir. Katılım bankaları aktif ve öz kaynak kârlılığı 2008 yılı dışında ağırlıklı olarak mevduat bankalarının altında seyretmiştir(Katılım Bankacılığı, 2016: 10).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

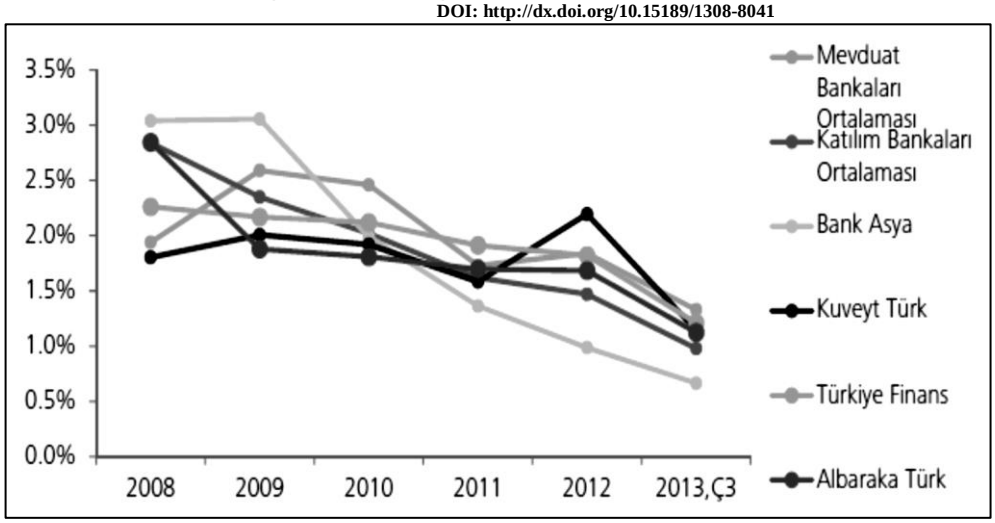

Kaynak: Bankaların 2014 Yılı Faaliyet Raporları, BDDK

Şekil 6. Aktif Karlılığı (ROA)

Katılım bankaları Türk Bankacılık Sisteminde alternatif değil, sistemi tamamlayıcı bankalardır. Mevduat Bankaları ile Kalkınma ve Yatırım Bankaları yanında üçüncü tarz bir bankacılıktır. Fonksiyonel olarak mevduat bankalarına benzemektedirler. Fon toplama ve kullandırma yöntemleri farklıdır (TKBB, 2015: 4). Katılım bankalarının gelişimi aktifler, toplanan fonlar, kullandırılan fonlar, toplanan fonların kullandırılma nispeti, öz kaynaklar, başlıca finansal rakamlar, şube ve personel sayılarına ilişkin bazı sayısal veriler aşağıda gösterilmiştir.

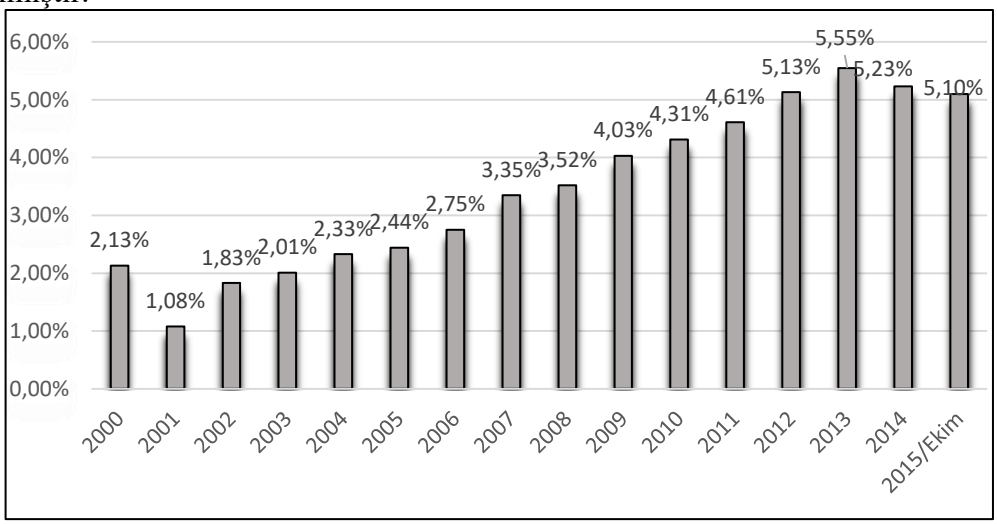

Kaynak: TKBB

Şekil 7. Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Aktif Payı

Katılım bankalarının kriz döneminde (2008) batık kredi oranı %5'lere yaklaşmışken 2011 sonrasında %2-3 oranlarına düşmüştür. Katılım Bankaları son yıllarda Türkiye pazarı dışında varlıklarını da büyütmeye çalışmaktadır. Bu amaçla özellikle Kuzey Irak, Körfez Ülkeleri ve Kuzey Afrika'da açtıkları şube ve temsilciliklerle büyüme stratejilerini yeni pazarlara girmek olarak şekillendirmişlerdir.

Yeni nesli temsil eden birey ve kurumlar ilişkiden, hızlı ve yalın bankacılık hizmetleri talep edecek olmaları nedeniyle, orta uzun vadede kuvvetli ilişki yönetimine ek olarak müşteriye değer katacak, teknolojinin ön planda tutulduğu hizmetlerin sunulması durumunda sektörde oldukça önemli bir avantaj elde edebileceklerdir. Bunu sağlamak için, iyi bir bilgi teknolojileri altyapısı dışında, müşterileri anlayan, yorumlayan, yönlendiren gelişmiş bir müşteri ilişkileri yönetim sistemine ihtiyaç bulunmaktadır.

Katılım bankalarıyla alakalı gelecekte değerlendirmesi gereken diğer bir durum ise müşterilerinin üçte birine yakınının diğer geleneksel bankaların da müşterisi olmalarıdır. Müşterilerin büyük bir kesiminin sadece

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

katılım bankaları ile çalışmamaları, geleneksel bankaların ürün/hizmet ağının genişliği ve müşterilerin finansal beklentilerinin halen rekabet alanında önemli bir faktör olduğu görülmekle ve katılım bankalarının bu alanlarda yapacakları atılımlarla çok daha geniş kitlelere yönelebilecek olmaları bir fırsat olarak göze çarpmaktadır (Katılım Bankacılığı, 2016: 13).

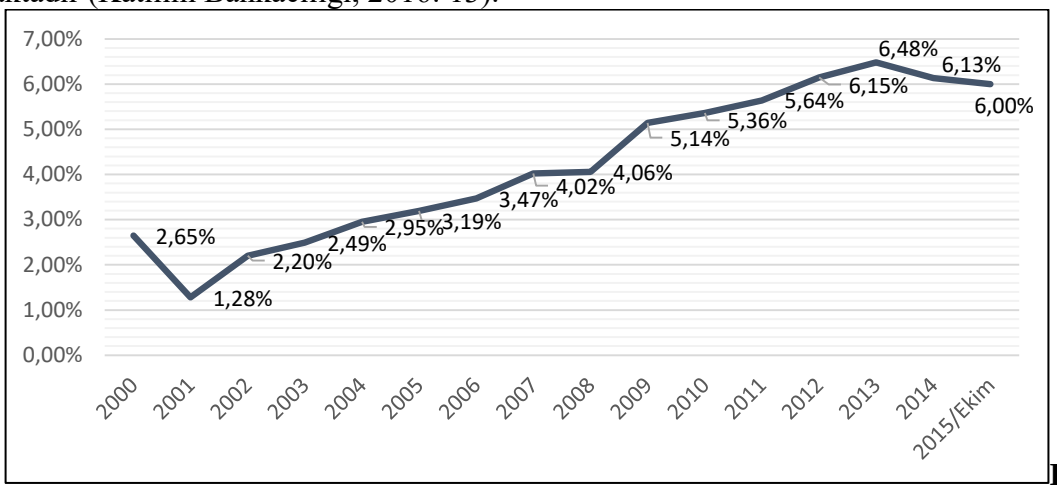

Kaynak: TKBB

Şekil 8. Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Toplanan Fon Payı %

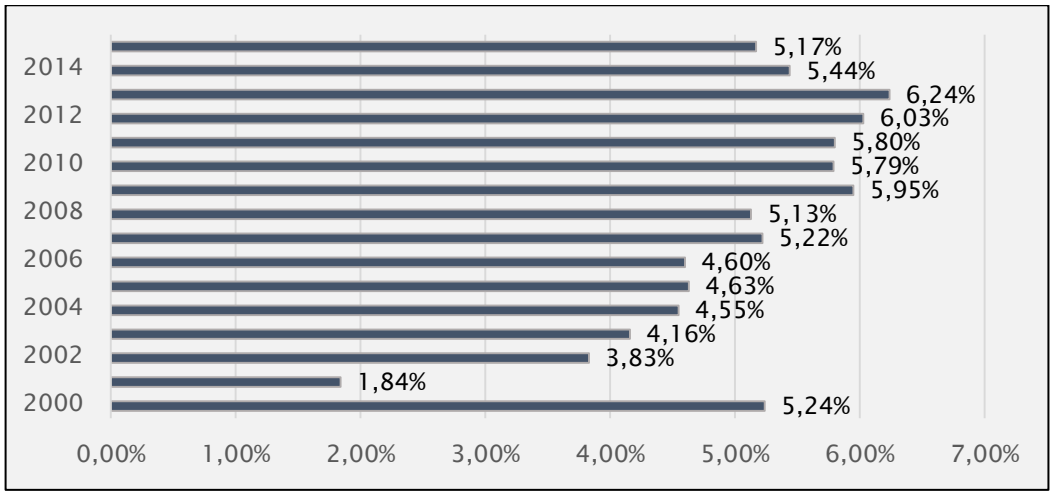

Kaynak: TKBB

Şekil 9. Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Kullandırılan Fon Payı %

Türkiye' de katılım bankacılığının geleceği konusunda bazı öngörülere değinilecek olunursa; 2030 yılına kadar 30.000 ABD$ veya üzeri gelire sahip (Kanada'nın bugünkü düzeyine eşit) 11 milyon hane halkı olacağı düşünülmektedir. Genç nüfus, mevzuat reformları ve hükümetin katılım bankacılığı ile "finansal kapsayıcılığı" yaygınlaştırma hedefi, İslami esaslara bağlı finans kurumlarına güç kazandırabilecektir. 2012 yılında büyüklüğü 39 milyar ABD$ olan katılım bankası aktiflerinin 6 yıllık dönemde %21'lik Yıllık Bileşik Büyüme Oranı (CAGR) ile artarak 2018'de 121 milyar dolara ulaşması beklenmektedir. KOBİ desteği ve bireysel finansman büyümenin lokomotifi olacaktır. Türkiye'de yalnızca dört katılım bankasının bulunması arz yönlü bir darboğaz yaratarak sektörün gelişimini sınırlandırmaktadır (Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu, 2014: 77).

Sıklıkla gerçekleştirilen sukuk ihraçları, Türkiye'nin dünya İslami finans haritasında güçlü bir konum edinmesini sağlamıştır. Türkiye'nin katılım bankacılığı aktif büyüklüğü 39 milyar dolar ve pazar payı yüzde 5,6 seviyesinde bulunmaktadır. Türkiye'nin 2013 yılındaki toplam sukuk ihraç tutarı ise 4,77 milyar dolar. Türkiye'deki katılım bankalarının kârlılık oranları küresel sektör ortalamasının üzerinde seyretmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında kârlılıkta bir adım daha önde görülse de Türkiye hala değerlendirmediği büyük bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelden yararlanmak için, yasal çerçevenin piyasadaki paydaşlara daha fazla netlik sağlayacak şekilde iyileştirilmesi; İslami finans sektöründeki oyuncu sayısının katılım bankacılığını yanı sıra İslami sigorta (tekafül) ve fon yönetimi alanlarını da kapsayacak şekilde arttırılması ve insan kaynaklarının bu büyümeyi destekleyebilecek şekilde geliştirilmesi gereklidir (Elhadef, 2014: 1).

LİTERATÜR

Literatürde katılım bankacılığını, katılım bankacılığının performans ve verimliliğini, katılım bankacılığı ile geleneksel bankacılığın farklılıklarını, katılım bankacılığı ile geleneksel bankacılık performans ve verimliliğini inceleyen birkaç türden birçok akademik çalışma bulunmaktadır. Kader vd. (2007), Viverita (2011), Usman ve Khan (2012), Siraj ve Pillai (2012) ve Ryu vd. (2012) gibi yazarlar katılım bankaların geleneksel bankalara göre performansının daha yüksek olduğunu savunurlarken, Ashraf ve Rehman (2010) ise geleneksel bankaların katılım bankalarından daha etkili olduğunu savunmuştur.

Samada (2004) ve Loghod (2010) yaptıkları çalışmalarda söz konusu bankalar arasında finansal performans açısından bir farklılığının olmadığını tespit etmişlerdir. Tüm bu sonuçlar tartışmalara yol açmış ve konuya ilişkin çalışmalarının artmasına neden olmuştur. Parlakkaya ve Çürük (2011) Türkiye'de faaliyet gösteren geleneksel ve katılım bankaları arasında finansal karakteristikleri temel alınarak ayrım yapılıp yapılamayacağını belirlemeye çalışmışlardır. 2003-2007 yıllarının verilerinden yararlandığı araştırmasının sonucunda katılım bankalarının geleneksel bankalardan daha yüksek kar ve riskliliğe sahip olduğunu belirlemişlerdir. Işık ve Hassan (2002) Türk bankacılık sektörünün teknik, ölçek ve tahsis verimliliklerini yıllara yaygın olarak analiz etmiştir. Onour ve Abdalla (2009) Sudan'da; Sufian (2006) ise Malezya'da faaliyet gösteren İslami bankaların performansları üzerine çalışma yapmıştır.

Öte yandan Bağcı (2013) tarafından yapılan ve 2003-2011 yılları arasında 4'ü katılım bankası (Bank Asya, Türkiye Finans, Albaraka Türk, Kuveyt Türk) 4'ü geleneksel banka (Vakıfbank, Finansbank, Garanti Bankası, Bank Mellat) olmak üzere toplam 8 bankanın dönem net karı, aktif toplamı, öz kaynak toplamı, net kar payı geliri, takipteki krediler, toplam krediler ve vergi öncesi kar gibi karlılık rasyolarının kullanıldığı çalışmada en yüksek performans puanına sahip bankanın Bank Asya olduğu tespit edilmiştir. Yine Yayar ve Baykara (2012) tarafından katılım bankalarının etkinlik ve verimliliği üzerine yaptığı başka bir çalışmada Bank Asya en verimli banka olarak belirlenmiştir.

YÖNTEM

Çalışmada Türkiye' deki katılım bankalarının 2013 ve 2015 yıllarındaki verileri kullanılmıştır. Veriler Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)'nin internet sitesinden (http://www.tkbb.org.tr) elde edilmiştir. Katılım bankalarından Bank Asya ile ilgili 2014 yılında yaşanan olumsuz gelişmeler düşünülerek 2013 yılı 1. çeyrek verileri ve bankanın 2015 yılında TMSF' ye devredilmesi üzerine de bu yılın 1. çeyreğindeki verileri kullanılmıştır. Belirtilen yıllarda mevcut katılım bankaları tarafından toplanan fonlar, kullandırılan fonlar, toplam aktif, öz varlık, net kar gibi finansal başlıklar çalışmaya dâhil edilmiştir.

BULGULAR

Tablo 2. Katılım Bankaları ile Bankacılık Sektörü Mukayese Tablosu (2012-2013)

Finansal Başlıklar		Katılım Bankaları			Bankacılık Sektörü		
		Aralık 2013	Aralık 2012	Değişim (%)	Aralık 2013	Aralık 2012	Değişim (%)
TOPLANAN FONLAR **	TP	36.696	28.545	28,6	596.694	527.577	13,1
	YP	20.267	15.371	31,9	331.635	237.428	39,7

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	YP-MADEN	4.532	4.282	5,8	20.989	18.883	11,2
	TOPLAM	61.495	48.198	27,6	949.318	783.888	21,1
KULLANDIRILAN FONLAR ***		67.248	50.031	34,4	1.094.132	829.597	31,9
TOPLAM AKTİF		96.086	70.279	36,7	1.732.413	1.370.614	26,4
ÖZ VARLIK		8.852	7.377	20	193.745	181.882	6,5
NET KAR		1.071	916	16,9	24.686	23.523	4,9
PERSONEL SAYISI		16.763	15.356	9,2	214.226	201.474	6,3
ŞUBE SAYISI	YURTİÇİ	961	825	16,5	11.903	10.986	8,3
	YURTDIŞI	4	4	0	83	80	3,8
	TOPLAM	965	829	16,4	11.986	11.066	8,3

Kaynak: TKBB
** Bankalardan toplanan fonlar hariç tutulmuştur.
*** Takipteki alacaklar ve yurtdışı murabaha hariç tutulmuştur.

Tablo 3. Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Payı %

	Aralık 2013	Aralık 2012
1- TOPLANAN FONDA	6,5	6,1
2- KULLANDIRILAN FONDA	6,1	6
3- TOPLAM AKTİFTE	5,5	5,1
4- ÖZ VARLIKTA	4,6	4,1
5- NET KÂRDA	4,3	3,9

Kaynak: TKBB

Tablo 4. Katılım Bankaları ile Bankacılık Sektörü Mukayese Tablosu (2014-2015)

Finansal Başlıklar		**Katılım Bankaları**			**Bankacılık Sektörü**		
		Aralık 2015	Aralık 2014	Değişim (%)	Aralık 2015	Aralık 2014	Değişim (%)
TOPLANAN FONLAR **	TP	40.740	38.979	4,5	719.120	664.527	8,2
	YP	31.406	23.004	36,5	519.845	375.798	38,3
	YP-MADEN	2.216	3.422	-35,2	11.051	16.303	-32,2
	TOPLAM	74.362	65.405	13,7	1.250.016	1.056.628	18,3
KULLANDIRILAN FONLAR ***		79.191	69.622	13,7	1.513.969	1.280.118	18,3
TOPLAM AKTİF		120.252	104.163	15,4	2.357.522	1.994.161	18,2
ÖZ VARLIK		10.642	9.610	10,7	262.271	231.945	13,1
NET KAR		405	473	-14,4	26.062	18.659	39,7
PERSONEL SAYISI		16.554	16.249	1,9	217.504	216.880	0,3
ŞUBE SAYISI	YURTİÇİ	1.076	986	9,1	12.185	12.125	0,5
	YURTDIŞI	4	4	0	84	85	-1,2

	TOPLAM	1.080	990	9,1	12.269	12.210	0,5

Kaynak: TKBB
** Bankalardan toplanan fonlar hariç tutulmuştur.
*** Takipteki alacaklar ve yurtdışı murabaha hariç tutulmuştur.

Tablo 5. Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Payı %

	Aralık 2015	Aralık 2014
1- TOPLANAN FONDA	5,9	6,2
2- KULLANDIRILAN FONDA	5,2	5,4
3- TOPLAM AKTİFTE	5,1	5,2
4- ÖZ VARLIKTA	4,1	4,1
5- NET KÂRDA	1,6	2,5

Kaynak: TKBB

Aralık 2013' te bankacılık sektörü içerisinde katılım bankacılığının aldığı payı gösteren Tablo 3' e bakıldığında toplanan fonların %6,1' den %6,5'e yükseldiği görülmektedir. Kullandırılan fonlarda %0,1 artış olduğu, toplam aktifin %5,1' den %5,5' e yükseldiği görülmekte, öz varlıkta %0,5'lik artış yaşanmışken net karda %3,9' dan %4,3' e yükselmiştir. Bu rakamlar göstermektedir ki 2012 yılı verilerine göre katılım bankacılığı sektörü gelişim içerisindedir.

2015 yılında bankacılık sektöründe katılım bankacılığının payı için Tablo 5 incelendiğinde katılım bankacığının durumu daha net bir şekilde ifade edilebilmektedir. Şöyle ki; katılım bankalarının bankacılık sektöründe öz varlık kalemi dışında bütün kalemlerde ki payı 2014 yılına göre azalma göstermiştir. Örneğin, toplanan fon %6,2' den %5,9' a gerilerken, toplam aktif %0,1 azalmıştır.

SONUÇ

İslami finansın son yıllarda dünya çapında ciddi bir gelişim gösterdiği, Türkiye'nin ise bu gelişime ayak uydurduğu gözlenmektedir. Türkiye'de İslami finansın gelişimi ile ilgili en önemli adım "Özel Finans Kurumları'nın kurulma kararıdır. Başlangıçta faiz ve konvansiyonel bankacılıktan uzak durmak isteyen kesimlere hizmet verme amacıyla kurulan özel finans kurumları artan ürün kalitesi ve çeşitliliği ile bu amacın ötesinde fonksiyonlar icra etmeye başlamışlardır.

2012 verilerine göre dünyada İslami bankacılığın pazar payı %5,6 civarındadır. Katılım bankaları dünya çapında 2012 yılı sonunda, bir yıl öncesine göre ortalama 20,4% büyüyerek yaklaşık 1,6 trilyon ABD Dolarına ulaşmış bulunmaktadır. Türkiye'de 30 yıllık bir mazisi olan İslami bankacılık veya faizsiz bankacılık diye de bilinen katılım bankaları ilk olarak 1985 yılında kurulmuş, son 10 sene içerisinde pazar paylarını önemli derecede artırmıştır.

2015 Nisan ayında açıklanan IMF kişi tartışma notları verilerine göre 2009-2013 yılları arası Türkiye' de geleneksel bankacılıkta %10 seviyesinde olan yıllık bileşik büyüme oranı İslami bankacılıkta %20 seviyelerine ulaşmıştır. Veriler dikkate alındığında Türkiye ekonomisi açısından İslami finansın ve katılım bankacılığın önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Bu çalışmada, dünyada İslami finansın ortaya çıkışı, gelişimi ve günümüzdeki durumu, Türkiye' de katılım bankacılığının ortaya çıkışı, katılım bankacılığın gelişimi ve güncel durumu bazı veriler ışığında değerlendirilmeye çalışılmış, katılım bankacılığı ve geleneksel bankacılık sektörü 2013-2015 yılları arasındaki verilerle kıyaslanmıştır. Katılım bankacılığı sektöründeki payı önemli rakamlara ulaşan Bank Asya'nın durumunun sektöre yansımasını ortaya koyabilmek adına çalışmada 2013-2015 yılı verileri karşılaştırılmıştır. Zira bu banka ile ilgili 2014 yılında başlayan süreç 2015 yılında TMSF' ye devir ile sona ermiştir.

Türkiye' de hali hazırda iki kamu bankasının (Vakıf Katılım, Ziraat Katılım) da sektöre dâhil olmasıyla birlikte beş katılım bankası bulunmakta bu da arz darboğazı oluşturmakta ve İslami finansa ivme

kaybettirmektedir. Bu potansiyelden tam olarak yararlanabilmek için hem yasal çerçeve uygun hale getirilmeli, hem de bankacılık, İslami sigorta gibi alanlarda yeni finans kurumları piyasaya dâhil olmalıdır. Diğer taraftan bankacılık denildiğinde akla ilk gelen kavramın faiz olduğu, faizsiz bankacılığın olamayacağı kanaati toplumda oluşmuştur. Dolayısıyla katılım bankacığı sektörünün gelişimi için atılacak en önemli adım, faizsiz bankacılığın olabileceğini topluma anlatmak olacaktır. Bu adım atılabilirse katılım bankacılığı sektörünün önü Türkiye gibi büyük çoğunluğu Müslüman olan toplumlarda açıktır. Katılım bankacılığı sektörünün 2013 yılına göre 2015 yılı verilerinde azalma olduğu ve sektörde negatif yönlü bir artış olduğu bulgulardan anlaşılmaktadır. 2014-2015 yılları mukayese tablolarından görüleceği üzere geleneksel bankacılık hem toplanan hem de kullandırılan fonlar açısından büyümesini devam ettirirken, katılım bankacılığı sektörü gerileme içerisindedir.

Türkiye'deki katılım bankalarından Bank Asya ile ilgili olarak 2014 yılında başlayan olumsuz sürecin, 29 Mayıs 2015 tarihinde BDDK tarafından TMSF' ye devri ile devam etmesi bu gerilemenin sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. Bu durum sektöre fon arz ve talebinde bulunan herkesi olumsuz etkilemiş, katılım bankacılığına olan güvenin sarsılmasına sebep olmuştur. Eğer bu güven yeniden sağlanır, gerekli yasal adımlar atılır, tanıtıcı ve bilgilendirici faaliyetler yapılır ve yaşanan olumsuz gelişmeler tekrar etmezse, ilerleyen yıllarda dünya da olduğu gibi Türkiye'de de katılım bankacılığına olan ilginin artarak devam edeceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. Ashraf, M.M., Rehman, Z. (2011) "The Performance Analysis of Islamic and Conventional Banks: The Pakistan's Perspective", Journal of Money, Investment and Banking, No. 22, pp. 99-113.
2. Bağcı, H. (2013), Ticari Bankalar İle Katılım Bankalarının Kârlılık Performanslarının Topsis Yöntemi İle Karşılaştırılması. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İzmir. Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
3. Bakar, M. Daud (2011), Islamic Finance's Full Potential Still to be Unlocked,. The banker.
4. Çürük, S.A. (2013). İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Yayınlanmış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
5. Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2013–2014 (2016). http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Islami_Bankacilik_Raporu/$FILE/Islamic%20Banking%20Competitiveness%20Report_2014_TR_6.pdf adresinden 11.01.2016 tarihinde erişilmiştir.
6. Ece, N. (2011) Dünya'da ve Türk Bankacılık Sektöründe İslam Bankalarının Gelişimi. Akademik Bakış Dergisi, S.25 .
7. Elhadef, S. (2014). EY Türkiye Danışmanlık Hizmetleri. Dünya İslami Bankacılık Rekabet Raporu 2014.
8. Işık, I., Hassan, M.K. (2002) "Technical, Scale and Allocative Efficiencies of Turkish Banking Industry" Journal of Banking and Finance, 26(4): 719-766.
9. İslamiFinans (2016). http://giesummit.com/en/gie-summit/ adresinden 11.01.2016 tarihinde erişilmiştir.
10. Kader, J.M., Asarpota, A.K. (2007), "Comparative Financial Performance of Islamic vis-à-vis Conventional Banks in the UAE", Paper presented at 2006-2007 Annual Student Research Symposium & First Chancellor's Undergraduate Research Award at UAE University.
11. Katılım Bankacılığı (2016). www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/.../katılım_bankaciligi2014.pdf adresinden 11.01.2016 tarihinde erişilmiştir.
12. Kuveyttürk (2016). http://www.kuveytturk.com.tr/faizsiz_bankacilik.aspx adresinden 09.07.2016 adresinden tarihinde erişilmiştir.

13. Loghod, H.A. (2010), "Do Islamic Banks Perform Better than Conventional Banks? Evidence from Gulf Cooperation Council countries", Working Paper Series, http://www.arab-api.org/jodep/products/delivery/wps1011.pdf adresinden 10.07.2016 tarihinde erişilmiştir.

14. Nazim, A. (2014). Global Islamic Finance Leader. Islamic Banking Competitiveness Report.

15. Onour, I.A. ve Abdalla, A.M.A (2010) "Efficiency of Islamic Banks in Sudan: A Non-Parametric Approach" Arap Planning Institute Working Paper Series. http://www.arab-api.org/ jodep/products/delivery/wps1012.pdf

16. Özsoy, İ. (2011). Türkiye'de Katılım Bankacılığı.Türkiye Katılım Bankaları Birliği. İstanbul

17. Pakdemirli, E. (2000). Türkiye'de Faizsiz Finans Kurumlarının Kuruluş Serüveni, Türkiye'de Özel Finans Kurumları: Teori ve Uygulama, İstanbul. Albaraka Türk Yayınları.

18. Parlakkaya, R., Çürük, S.A. (2011), "Finansal rasyoların katılım bankaları ve geleneksel bankalar arasında bir tasnif aracı olarak kullanımı: Türkiye örneği", Ege Akademik Bakış, Vol.11, No. 3, ss.397-405.

19. Ryu-Kyeong P., Piao, S.Z., Doowoo N. (2012)," A Comparative Study between the Islamic and Conventional Banking Systems and Its Implications", Scholarly Journal of Business Administration, Vol. 2, No. 5, pp. 48-54.

20. Samad, A. (2004), "Performance of Interest-free Islamic banks vis-à-vis Interest-based Conventional Banks of Bahrain", IIUM Journal of Economics and Management, Vol.12, No. 2, pp. 1-15.

21. SERPAM (2013). Araştırma Notları-1, İslamî Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi ve Geleceği

22. Siraj, K.K., Pillai, P. Sudarsanan (2012), "Comparative Study on Performance of Islamic Banks and Conventional Banks in GCC region", Journal of Applied Finance & Banking, Vol.2, No.3, pp. 123-161.

23. Sufian, F. (2007) "The Efficiency of Islamic Banking Industry: A Non-Parametric Analysis With Non-Discretionary Input Variable" Islamic Economic Studies, 14(1-2):53-78.

24. Türkiye Katılım Bankaları Birliği (2015). Türk Finans Sisteminde Katılım Bankaları Genel Sunumu

25. Ulus, M. (2014). http://merveulus.blogspot.com.tr/2014/07/merhabalar-islami-finans-uzerine-yazdgm.html adresinden 09.01.2016 tarihinde erişilmiştir.

26. Usman, A., Khan, M.K. (2012), " Evaluating the Financial Performance of Islamic and Conventional Banks of Pakistan: A Comparative Analysis", International Journal of Business and Social Science, Vol. 3 No., pp. 253-257.

27. Viverita, V. (2011), "Performance Analysis of Indonesian Islamic and Conventional Banks", Retrieved from hhtp://ssrn.com/abstract=1868938, (08.09.2012).

28. Yayar, R., Baykara, H.V. (2012) "TOPSIS Yöntemi ile Katılım Bankalarının Etkinliği ve Verimliliği Üzerine Bir Uygulama" Business and Economics Research Journal. 3(4), 21-42.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(54)

Yrd. Doç. Dr. Bülent ŞENER*

GÜÇ GEÇİŞLERİ TEORİSİ VE UZUN DÖNGÜLER TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE HEGEMONYA VE BÜYÜK GÜÇLER: 21. YÜZYIL İÇİN BİR PROJEKSİYON DENEMESİ

HEGEMONIA AND GREAT POWER IN INTERNATIONAL RELATIONS IN THE FRAMEWORK OF POWER TRANSITION THEORY AND LONG CYCLE THEORY: PROJECTION EXPERIMENT

ÖZ

Uluslararası İlişkiler literatüründe gittikçe daha fazla tartışılan hegemonya olgusuna ilişkin hâlihazırda birbiriyle belirli ölçülerde benzeşen ya da ayrışan çeşitli teori ve yaklaşımların varlığından söz edilse de, temelde iki perspektifin baskın olduğu görülmektedir. Bunlardan birincisine göre hegemonya, tahakkümden rızaya uzanan bir skalada askeri, ekonomik ve siyasal güce dayalı olarak, birbirine benzeyen hegemonik güçlerin bir benzerlik sıralaması içinde birbirlerini izlemesiyle ve tarihsel süreçte hegemonyanın bir güçten diğerine geçmesiyle açıklanabilecek bir olguyken (Neo-realist perspektif); ikincisine göre, hegemonya özgül bir kavram olarak devletler arası sistemin hiyerarşik ve eşitsiz yapısını tahakkümden daha karmaşık mekanizmalar aracılığıyla yeniden üreten bir egemenlik biçimidir (Neo-Gramsiciyen perspektif). Bu çalışmada, Neo-realist perspektif temelinde uluslararası sistemde hegemonyalar dizisinin büyük güçlerin "yükseliş", "zirve", "sorgulanma" ve "düşüş" evrelerine tekabül eden "güç geçişleri" (askeri, ekonomik ve siyasal) ve tarihsel "uzun döngüler" temelinde ortaya çıktığı savından hareketle, hegemonya olgusu A. F. Kenneth Organski'nin "Güç Geçişleri Teorisi" ve George Modelski'nin "Uzun Döngüler Teorisi" temelinde ele alınmıştır. Bu çerçevede, uluslararası ilişkilerde büyük güçler ile hegemonya arasındaki ilişki tarihsel bir perspektif dahilinde irdelendikten sonra mevcut ve potansiyel büyük güçler açısından her iki teori birleştirilerek 21. yüzyıl için bir projeksiyon denemesi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, Güç Geçişleri Teorisi, Uzun Döngüler Teorisi, Büyük Güçler, 21. Yüzyıl.

JEL Kodları: N4, N40, F5.

ABSTRACT

In the literature of International Relations, although there is talked about the existence of various theories and approaches which are already analogous to each other and resemble to each other in relation to the more and more debated hegemony phenomenon, it seems that basically two perspectives are dominant According to the first of these, hegemony is a phenomenon that can be explained by the fact that hegemonic powers similar to each other in a sequence of similarity, and hegemony in the historical process pass from one force to another, based on military, economic and political power on a scale extending to dominance (neo-realist perspective); hegemony is, as a specific concept, a form of sovereignty that reproduces the hierarchical and unequal structure of the intergovernmental system through more complex mechanisms than dominance (Neo-Gramsciian perspective). In this study, based on the Neo-realist perspective, arguing that the hegemonic sequence in the international system emerged on the basis of "power pransitions" (military, economic and political) and historical "long cycles" corresponding to the phases of "rising", "peak", "interrogation" and "decline", the phenomenon of hegemony has been dealt with on the basis of A. F. Kenneth Organski's "Power Transition Theory" and George Modelski's "Long Cycle Theory". In this framework, the relationship between the great powers and hegemony in international relations was analyzed within a historical perspective, and then a projection experiment for the 21st century was tried to be realized by combining both theories in terms of existing and potential great powers.

Key Words: *Hegemony, Power Transition Theory, Long Cycle Theory, Great Powers, 21st century.*

JEL Codes: *N4, N40, F5.*

* **Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE; bulentsener@ktu.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Uluslararası sistemde İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1970'lere kadar –görece– başarılı bir şekilde işleyen Amerikan hegemonyasının 1970'lerde gerileme eğilimine girmesiyle birlikte, Uluslararası İlişkiler literatüründe hegemonya olgusunu ve geçmişteki hegemonik güçlerin ortaya çıkışını ve gerilemesini açıklamaya dönük teorik çalışmalarda nicelik ve nitelik bakımından bir artış yaşanmıştır. Bu çerçevede, hegemonya olgusuna ilişkin hâlihazırda birbiriyle belirli ölçülerde benzeşen ya da ayrışan çeşitli teori ve yaklaşımların varlığından söz edilse de, temelde iki perspektifin baskın olduğu görülmektedir.

Bunlardan birincisi olan Neo-realist perspektife göre hegemonya, tahakkümden rızaya uzanan bir skalada ekonomik, siyasal ve askeri güçle ilişkili ve birbirine benzeyen hegemonik güçlerin bir benzerlik sıralaması içinde birbirlerini izlemesiyle ve tarihsel süreçte hegemonyanın bir güçten diğerine geçmesiyle açıklanabilecek bir olgudur. Diğer bir deyişle, uluslararası sistemde hegemonyalar dizisi büyük güçlerin "yükseliş", "zirve", "sorgulanma" ve "düşüş" evrelerine tekabül eden "güç geçişleri" (ekonomik, siyasal ve askeri) ve tarihsel "uzun döngüler" temelinde ortaya çıkmaktadır.

Buna karşılık olarak ikinci perspektifi temsil eden Neo-Gramsiciyen perspektif ise, hegemonyayı özgül bir kavram olarak devletler arası sistemin hiyerarşik ve eşitsiz yapısını tahakkümden daha karmaşık mekanizmalar aracılığıyla yeniden üreten bir egemenlik biçimi olarak ele almakta ve devletler arası alanda belli bir devletin üstünlüğünün hegemonik olabilmesinin, bu devletin diğer devletler üzerinde hükümet benzeri bir fonksiyon icra etme kapasite ve yeteneğine bağlı olduğunu kabul etmektedir.

Bu çalışmada, Neo-realist perspektif temelinde uluslararası sistemde hegemonyalar dizisinin büyük güçlerin "yükseliş", "zirve", "sorgulanma" ve "düşüş" evrelerine tekabül eden "güç geçişleri" (askeri, ekonomik ve siyasal) ve tarihsel "uzun döngüler" temelinde ortaya çıktığı savından hareketle, hegemonya olgusu A. F. Kenneth Organski'nin "Güç Geçişleri Teorisi" ve George Modelski'nin "Uzun Döngüler Teorisi" temelinde ele alınarak, uluslararası ilişkilerde büyük güçler ile hegemonya arasındaki ilişki tarihsel bir perspektif dahilinde irdelendikten sonra mevcut ve potansiyel büyük güçler açısından her iki teori birleştirilerek 21. yüzyıl için bir projeksiyon denemesi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

1) Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve Hegemonik Güç

Antik Yunan döneminde doğmuş bir kavram olan hegemonya, kökeni itibariyle devletler arasındaki ilişkileri tanımlamak üzere formüle edilmiştir. Eski Yunanca'da "hēgemōn" (öncülük etmek, yönlendirmek, lider) ve "hēgeisthai" (yönetmek) kavramlarından türetilen hegemonya kavramı, "siyasi üstünlük", "yönetim" ve "otorite" anlamına gelmektedir. Kavram genel olarak, bir devletin başka bir devlet üzerindeki siyasal üstünlüğü ve baskısını veya bir grubun diğer grup üzerinde oluşturduğu sosyal, kültürel, ideolojik veya ekonomik anlamdaki etkiyi ifade etmektedir (Online Etymology Dictionary, 2017). Herodotus, Xenophon, Ephorus ve özellikle de Thucydides gibi Yunanlı tarihçiler, tarihsel süreçte Antik Yunan şehir/site devletlerinin Pers işgaline karşı oluşturdukları Attik Delos Deniz Birliği içindeki Atina'nın liderlik ve yönlendiricilikten tahakküme kadar uzanan rolünü ve buna karşı çıkan Peloponez Birliği'nin öncüsü olan Sparta'nın lider konumunu tanımlamak için bu kavramı kullanmışlardır (Wickersham, 1994: x).[250]

Antik Yunan döneminden 20. yüzyılın başlarına kadar devletler arası ilişkiler üzerine bir kavram olan hegemonya, Rusya'daki Marksist çevreler arasında 1905 Devrimi sürecinde işçi sınıfının yaklaşan devrimde köylülük ile ittifakının içeriğini tanımlayan bir kavram olarak, sınıf ittifakı içinde işçi sınıfının ideolojik ve politik liderliğini ifade etmek üzere yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmış ve nihayet İtalyan Marksist politikacı ve düşünür Antonio Gramsci, ilk taslağını 1929'da kaleme aldığı "Hapishane Defterleri" adlı çalışmasında bu kavramı bu özgül anlamının ötesine taşıyarak, geliştirdiği kuramsal yaklaşımın merkezi bir kavramına dönüştürmüştür (Kaymak, 2016: 66).

Hegemonya kavramını ilk defa modern anlamda kullanan Gramsci, kavramı işçi sınıfının burjuva devletini yıkmak ve işçilerin devletin toplumsal tabanı olarak hizmet etmesini sağlamak için yaratması gereken ittifaklar sistemine işaret etmek için kullanırken; aynı zamanda, Sovyet proletaryasının (işçi sınıfı)

[250] Ayrıca bkz. (Hasgüler ve Uludağ, 2012: 16-17; Dedeoğlu, 2003: 16-17; Ives, 2011: 105).

köylülük ile ittifakını sürdürmesi ve kendi genel çıkarına hizmet amacıyla, ekonomik çıkarlarını feda etmek zorunda kalacağını öne sürmek için de kullanmıştır (Gramsci, 1978: 431, 443). Gramsci, esas itibariyle, kavramı Batı Avrupa'da burjuva egemenliğinin yeniden üretilmesini açıklamaya dönük bir çerçevede ele alıp, bir yandan Rusya'daki ve Enternasyonal'daki sorunsalına bağlı kalırken, diğer yandan Makyavel'den beri siyaset kuramının önemli bir başlığını oluşturan egemenliğin zor ve rızanın gerekli bir bileşimine dayanması gerektiği fikrini eksen alarak, Batı Avrupa'da burjuvazin iktidara gelişinin ve sürdürmesinin yolu olarak görmüştür (Kaymak, 2016: 67). Bu bağlamda Gramsci hegemonya kavramını, benzer politik tarihe sahip ulusal meseleleri karakterize eden ilişkileri ve özellikle sosyal sınıf ilişkilerini açıklamak için kullanmıştır. Ona göre, bir sosyal sınıfın diğer sosyal sınıf üzerinde uyguladığı etki hegemoniktir. Diğer bir deyişle, hem baskı hem de rızaya/onaya dayalıdır.

Siyaset Bilimi'nde hegemonya kavramı, kapitalist bir toplumda belirli bir egemen sınıfın başka sınıflarla ittifaklar kurarak ve siyasal uzlaşmalar gerçekleştirerek egemenliğini topluma kabul ettirebilmesi ve yönetici konumunu sürdürebilmesi anlamına gelmektedir. Bir sınıfın, bir kapitalist toplumda hegemonik konuma gelebilmesi için kendi sınıf kültürünü, kendi fikirlerini ve dünya görüşünü toplumun diğer sınıflarına ve katmanlarına kabul ettirmeyi başarması gerekmektedir. Bu durumda, toplumun tüm katman ve sınıfları söz konusu hegemonyayı doğal, gerekli ve vazgeçilmez olarak algılamaktadırlar. Bu nedenle de, egemen sınıfın iktidarını devam ettirebilmek için zora başvurmasına, baskı uygulamasına gerek kalmamaktadır. Hegemonya oydaşma yaratan bir sınıf iktidarı anlamına gelmektedir (Vergin, 2003: 79). Buradan hareketle Gramsci'nin hegemonya kavramının başlıca iki anlamı vardır: Birincisi, hegemonya egemen sınıfın bir fraksiyonunun, ahlaki ve entelektüel liderliği yoluyla egemen sınıfın öbür müttefik fraksiyonları üzerinde denetim uyguladığı sivil toplumdaki süreçtir. İkincisi, egemen ve bağımlı sınıflar arasındaki bir ilişkidir. Bu bağlamda hegemonya, egemen sınıfın, kendi dünya görüşünü kapsayıcı ve evrensel olarak yerleştirmek için siyasal, ahlaki ve entelektüel liderliğini kullanmaya, ayrıca bağımlı grupların çıkar ve gereksinmelerini biçimlendirmeye yönelik başarılı girişimlerini içerir (Carnoy, 2001: 257). Görüldüğü üzere, Gramsci'de hegemonya, sosyalist manada bir sınıf ya da grubun diğer sınıflar üzerinde, bu unsurların aktif rızası ile kazandığı liderlik durumunu belirten sınıflararası bir ilişki biçimidir. Böyle bir hegemonyada, hâkim sınıflar ya da grupların ahlaki ve kültürel değerlerinin, genel olarak dünya görüşlerinin ve buna bağlı olarak uygulamalarının tabi sınıflar tarafından özümsenmesiyle oluşan bir oydaşmaya vardır. Yani hegemonya, güce başvurmayı veya emretmeyi değil, iknayı, ortaklıklar ve yaygın bir işbirliği yaratarak diğer tüm unsurları bu sisteme dâhil etmeyi ifade etmektedir.

Uluslararası İlişkiler disiplininin üzerinde en çok tartışılan konularından birisi sistemi oluşturan devletler arasındaki güç/kapasite dağılımıdır. Bu güç dağılımının eşit olması varsayımı (güç dengesi) üzerinden sistemin istikrarı ve anarşi düzeyi açısından önemli olsa da, gerçekte bu ideal bir durumu temsil etmekte olup fiiliyatta gerçekleşmesi tartışma konusudur. Zira, bir devletin gücü diğerlerinden fazlalaştığında eşitlik olgusu bozulmakta ve devletler en güçlüden en güçsüze doğru bir şekilde sıralanmaktadır. En güçlünün diğer devletlerle ilişkilerinde gücünü ya da etkisini hissetmesi ve hissettirmesi, devletler arası sistemin "egemenlik", "bağımsızlık" ve "eşitlik" kuralına aykırı olsa da bir gerçeği ifade etmektedir (Krisch, 2007: 153). Bu bağlamda, devletlerin "egemenlik" ve "bağımsızlık" nosyonları açısından eşitliği varsayımı tarihsel süreç içerisinde de kendini doğrulamamaktadır. Devletlerin eşitliği 1648 tarihi Westphalia Barış Antlaşması'nda (Münster Antlaşması ve Osnabrück Antlaşması) vurgulanmış ve uluslararası sistemin kurucu/oluşturucu normu/kuralı olarak vurgulanmış olsa da, bu konudaki gerçeklik tarih boyunca bu ideal durumdan uzak olmuştur. Uluslararası sistem içinde hem hiyerarşik yapılanma hem de hegemon konumda bulunma açısından bir güç daima olagelmiştir. Dünya politikalarını da uluslararası sistem içindeki hegemon olan devletler belirlemiştir. Bu nedenle uluslararası sistem içinde yer alan aktörlerden her biri bölgesel ya da küresel güç olmaya, güçlerden birinin yerini almaya ya da diğer gücü dengelemeye çalışmıştır. Bu mücadele süreci dinamik bir yapıya sahip olan uluslararası ilişkilerin doğası gereğidir. Bu yapı içerisinde görece eşit güçler arasındaki güç dengesinin bozulması, güçlü merkez bir devleti, diğer bir deyişle hegemon gücü ortaya çıkartmaktadır. İşte, diğerlerinden güçlü bir devletin varlığı devletlerarası ilişkileri değiştirmekte ve eşitliğin

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

etkileyici anlamı kaybolmaktadır. Böylelikle hegemonik gerçeklik, yani eşitsizlik mantığı uluslararası sistem içinde oluşmakta ve bu mantık belirlediği ilişkiler bağlamında hiyerarşik bir sistem gerçekleşmektedir (Falk, 2005: 26). Bu sistem, birbirine benzemeyen devletlerden oluşan eşitsiz otorite yapısı ile hiyerarşik, diğer bir deyişle dikey bir özellik taşımaktadır.

Tarihsel olarak, uluslararası ilişkilerde bazı devletler ya da devlet toplulukları belli süreçler sonucunda ekonomik, politik ve askeri güçlerini bulundukları tarihsel bağlamda devletlerarası ilişkilerin işleyiş tarzını belirleyebilecek ölçüde geliştirebilmişlerdir. Söz konusu devlet ya da devletler sistem içindeki diğer aktörlerin kendilerine karşı oluşturabilecekleri potansiyel koalisyonların toplamda yaratabileceğine yakın bir güce ve kapasiteye sahip olarak, bu hegemon konumlarını kendilerinin yerini alacak olan yeni bir büyük gücün yükselişine dek sürdürmüşlerdir. Bu tür devletler "hegemon güç"/"hegemonik güç" olarak adlandırılmakta ve kurup sürdürdükleri uluslararası siyasal, askeri ve ekonomik düzene "hegemonya" adı verilmektedir. Tarihteki ilk hegemonik güç, eski Yunan devletleri zamanındaki Atina şehir devletidir. Bu bağlamda hegemonya kavramı ilk olarak Atina ile Pers İmparatorluğu'na karşı bir ittifak oluşturmak için ona katılan diğer Yunan şehirleri arasındaki ilişkiyi tanımlamak için kullanılmıştır. Atina örneğinde hegemonya, diğerleri üzerinde daimi bir siyasi güç uygulamaksızın ortak çabaların organize edilip yönlendirilmesi anlamına gelmektedir (Şener, 2014: 407-408).

Gramsci'nin "Hapishane Defterleri"nin 1970'lerde İngilizce'ye çevrilmesinin ardından hegemonya kavramı yoğun bir akademik ilginin konusu haline gelmiş ve 1980'lerin başında Gramsci'nin kuramsal mirasından hareket eden Robert Cox tarafından (Cox, 1981; Cox, 1983; Cox, 1987) Uluslararası İlişkiler alanına taşınmıştır.[251] Cox, uluslararası düzeyde hegemonyanın ulusal düzeydeki sınıfsal hegemonyanın bir uzantısı olduğunu, ulusal düzeyde hegemonyayı sağlayan değerler ve normların dünya çapında uygulanmasıyla uluslararası hegemonyanın hayata geçirilebileceğini iddia etmektedir (Cox, 1983: 172-175). Cox'a göre (Cox, 1981: 135-138), belli bir tarihsel yapı içerisinde hegemonya birbiriyle karşılıklı bağlantılı şu üç etkinlik alanı üzerine inşa edilmektedir:

i) Belirli toplumsal güçleri doğuran maddi, kurumsal ve söylemsel biçimlerdeki toplumsal ilişkilerin bütünlüğünü kapsayan toplumsal üretim ilişkileri,

ii) Tarihsel olarak olumsal devlet-sivil toplum komplekslerini içeren devlet biçimleri,

iii) Yalnızca istikrar ve çatışma aşamalarını temsil etmekle kalmayan, aynı zamanda alternatif dünya düzeni biçimlerinin nasıl doğacağını da düşünmeyi sağlayan dünya düzenleri.

Bu çerçevede Cox, uluslararası ilişkilerde hegemonyayı, "tüm ülkelerin içine giren ve daha aşağı üretim biçimlerini kendine tabi kılan baskın bir üretim biçimini içinde barındıran bir dünya ekonomisiyle birlikte kurulan düzen" olarak tanımlamaktadır. Buradan hareketle Cox, devletler arasındaki güç ilişkilerindeki "rıza" ve "zorlama" arasında uzun dönemli bir etkileşim tanımlayarak ve hegemonya şartları altında rızanın zorlamaya göre daha önde geldiğini iddia etmektedir. Bu durum hegemonik ilişki geliştikçe hegemonun kendi çıkarlarını diğer devletlerinkiyle ilişkilendirmesinden ileri gelmektedir ve hegemon rızayı diğer devletler üzerinde hâkimiyet kurup liderlik rolünü elde ederek kendi daha büyük çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanmaktadır (Cox, 1981: 141-144).

Cox, Uluslararası İlişkiler disiplininde kullandığı hegemonya kavramının, tek bir dünya gücünün hâkimiyetinden öte bir anlamı olduğunu belirtmektedir. Diğer bir deyişle Cox, hegemonyayı, uluslararası

[251] Hegemonya kavramını, özgül bir teorik yaklaşımın merkezi kavramı olarak kullanan bir diğer yaklaşım ise Immanuel Wallerstein'in formüle ettiği "Dünya Sistemi Kuramı"dır. Uluslararası sistemi "tek bir işbölümü ve çok sayıda kültürel sistem"den oluşan dünya sistemi olarak gören Wallerstein'a göre tarihsel olarak dünya imparatorlukları ve dünya ekonomisi biçiminde iki farklı dünya sisteminden söz edilebilir. Dünya imparatorluğu kapitalizm öncesi dünya sisteminin temel formunu oluştururken, üretimin piyasaya dönük olarak kâr amacıyla örgütlendiği, merkez ile çevre arasındaki eşitsiz değişime dayanan bir sistem olan kapitalizmin doğuşuyla ortaya çıkan "modern dünya sistemi", dünya ekonomisine dayanır. Dünya imparatorluğunda tek bir siyasi yapı, merkez ve çevre arasındaki işbölümünü zor aygıtları yoluyla tahkim ederken "modern dünya sistemi" tek bir devletin merkez coğrafyaları denetim altına alması olanaklı olmadığı için bir dünya ekonomisidir. Bu çerçevede, devletlerin gücünü dünya ekonomisindeki işbölümünün bir türevi olarak ele alan Wallerstein kuramında merkezde güçlü devletler yer alırken, çevrede zayıf devletler yer alır (Wallerstein, 1974: 387-415).

ilişkilerdeki alışılagelen, güçlü bir devletin daha az güçlü olanlarla ilişkisi anlamında değil, devletlerle birlikte devlet dışı kuruluşların da yer aldığı, uluslararası sistemin tümüne nüfuz eden bir düzene ilişkin değerler yapısını tanımlayacak biçimde kullanmaktadır (Çiftçi, 2009: 205-206). Buna göre hegemonya, bir başat devletin yarattığı, ideolojik olarak rızaya dayanan, lider devletin üstünlüğünü güvenceleyen genel ilkelere uygun olarak işleyen ve aynı zamanda diğer devletler için de belli bir tatmin düzeyi sağlayan bir düzendir. Böyle bir sistemde, belli başlı ülkelerin ekonomileri, çeşitli mekanizmalar aracılığıyla birbiriyle bağlantılı hale gelir. Hegemon ülkedeki başat sınıflar, diğer ülkelerdeki sınıflardan müttefik bulurlar. Karşılıklı çıkarlar ve ortak ideolojik perspektif doğrultusunda, küresel bir blok (tarihsel blok)[252] oluştururlar (Cox, 1987: 7). Yine Cox'a göre (Cox, 1983: 171-172), uluslararası düzeyde hegemonya, sadece devletlerarası bir düzen değildir. Hegemonya, başat bir üretim biçiminin tüm ülkelere nüfuz ettiği dünya ekonomisi içinde bir düzendir. Aynı zamanda, farklı ülkelerin toplumsal sınıflarını birbirlerine bağlayan uluslararası bir toplumsal ilişkiler bütünlüğüdür. Dünya hegemonyası, bir toplumsal yapı, bir ekonomik yapı ve bir siyasal yapı olarak, fakat bunların hiçbiri bir diğerine indirgenmeksizin tanımlanabilir. Dünya hegemonyası, bunun da ötesinde, devletler ve bunların sınırlar ötesinde faaliyet gösteren sivil toplum güçleri için, başat üretim biçimini destekleyen genel davranış kurallarını ortaya koyan evrensel normlar, kurumlar ve mekanizmalar olarak ifade edilir.

Hegemonya kavramı, geleneksel olarak "otorite", "liderlik" ve "tahakküm" kavramlarının bir kombinasyonunu işaret etmektedir. Hegemonya kavramındaki içerik kayması onun başka kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılmasına neden olmuştur. Bu kavramların en önemlileri "liderlik", "başatlık", "üstünlük" ve "hâkimiyettir". Bu terimlerden hangisinin hegemonya yerine kullanılacağı yazarlar arasında bir tartışma yaratmaktadır. Bununla birlikte Robert Gilpin gibi bazı yazarlar hegemonyayı liderliğin yerine kullandığını belirtirlerken (Gilpin, 2002: 165-182); Robert O. Keohane gibi bazı yazarlarda uluslararası ilişkilerde hegemonyayı, bir devletin devletlerarası ilişkileri düzenleyen kuralları ayakta tutabilecek kadar güçlü ve bunu yapmaya istekli olduğu durum olarak tanımlamaktadır (Keohane, 1984: 34). Robert Gilpin'e göre (Gilpin, 1981: 203) bir hegemonik devlet, egemenlik kurduğu uluslararası ekonomi-politik yapıyı düşman muhaliflerinden gelecek saldırılardan koruyabilmek için yeterli askeri güce sahip olmalıdır. Gerçekten de bir uluslararası sistemde bir hegemon devlet bu rolü yerine getirmek için yeterli kapasite ve kabiliyete (maddi ve manevi güç unsurları) sahip olmak durumundadır. Sistemdeki diğer devletler de hegemon ile ilişkilerini tanımlamak durumundadırlar. Bunu uysal davranarak, karşı çıkarak veya hegemonun liderliğine kayıtsız kalarak yapabilirler. Açıkça görülmektedir ki, hegemonyal kontrolün oluşturulması için sistemin bütün üyeleri arasından yeterli sayıda devletin ilk seçeneği (uysal davranma) seçmesi gerekmektedir. Bu zımni muvafakat "hegemonyal rıza" olarak da isimlendirilebilir (Evans ve Newnham, 2007: 267). Diğer bir deyişle eğer hegemonya bir tür liderlik ise, hegemonun hiyerarşik olarak "takipçileri" bulunmalıdır (Lake, 2006: 28). Bu bağlamda uluslararası ilişkilerde hegemonya olgusu şu şekilde formüle edilebilir: Hegemonya = Güç + Rıza.

Hegemonik güç, hegemonik sistemin sürdürülmesi için gerekli olan çeşitli sorumluluk ve maliyetleri kendisi üstlenir. Bir hegemonik güç yaşam süresi içinde, uluslararası ilişkiler sisteminin pratikte işlediği kurumlar ve rejimler üzerinde neredeyse mutlak bir etkiye sahiptir. Hegemonik güç, oluşturduğu güç yapılanmasının devamlılığı için ve kurup sürdürdüğü uluslararası sistem içindeki diğer aktörlerin sistemin meşruiyetini kabullenmelerini sağlamak amacıyla, kendi kültürel/ideolojik değerlerini onlara benimsetmek yolunda çaba sarf eder. Böylelikle tarihsel olarak hegemonik güç olmanın bir ayırt edici özelliği, ideolojik/kültürel değerlerin yardımı ile diğer aktörlerde yaratılan "rıza" yoluyla, güç kullanımına başvurmaksızın, kendi çıkarlarının bütün aktörlerin faydasına olacak şekilde "genel çıkarlar" olarak algılanmasını sağlayabilmektir (Cox, 1983: 171). Bu bağlamda, Gramsci'nin modern devletlerin iç siyasal sistemleri için yaptığı ekonomi-politik analizini Cox hegemonyanın dünya ölçeğindeki çözümlemesini

[252] Hegemonyanın içinde işleyeceği tarihsel blok, bir dizi sınıf çıkarının siyasi olarak sentezlenerek evrenselleştirilmesi çabasının bir ürünüdür. Tarihsel blok, yapılar (ekonomik faktörler) ile üstyapıları (ideoloji) biraraya getirir ve bunlar arasındaki karşılıklı bağımlılığı açıklamak için kullanılır. Hegemonya ve tarihsel blokun yaratılması sürecinde, yapıdan karmaşık üstyapılar alanına belirleyici ve kesin bir geçiş yaşanır ve organik bir bağlantı kurulur (Kurtbağ, 2010: 32-36).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yapmak amacıyla yeniden şu şekilde formüle etmiştir: Antonio Gramsci hegemonya kavramını, üretim üzerindeki hâkimiyete dayanan gücü, baskın ve aşağı gruplar arasındaki uzlaşma ve oydaşmayı bütünleştiren bir ideoloji yoluyla meşrulaştıran, objektif maddi güçler ile ahlaki/politik fikirler arasındaki birliği Marksçı terimlerle, altyapı ve üstyapının birliğini ifade etmek için kullanmıştır. Dünya düzeninin hegemonik bir yapısı ise, açıkça birbirine düşman güçlerin bulunduğu ve hiçbir gücün kendi hâkimiyetinin meşruiyetini tesis edemediği hegemonik olmayan bir düzenin aksine, gücün öncelikle uzlaşımsal bir biçim aldığı bir yapıdır (Cox, 1981: 147).

Cox'un ortaya koyduğu bu analiz ayrıca, tarihsel olarak hegemonik güç ile emperyal güç/imparatorluk arasındaki ayrımın anlaşılmasında oldukça önemlidir. Şöyle ki, imparatorluğu belirleyen unsur özellikle askeri güç kullanımı yoluyla yaratılmak istenen topraksal genişleme ve ele geçirilen yerlerin egemenliğinin ortadan kaldırılarak siyasal anlamda merkeze bağlanıp doğrudan yönetilmesi iken; devletlerarası hiyerarşinin oluşumundaki araçlar, teorik olarak "ikna"/"rıza" oluşturma bir kutupta, "güç"/"zor kullanımı" diğer kutupta düşünülebilir (Şener, 2014: 410). Bu bağlamda, ilk kutup daha çok hegemonik güce (Westfalya tipi egemenlik)[253], ikinci kutup ise daha çok emperyal güce (imparatorluk)[254] denk düşmektedir.

Tarihsel süreçteki pratiklere de bakıldığında bu iki yöntemin belli bir karışımıyla sürdürülmüş hegemonik güçlere ve emperyal güçlere rastlanmaktadır. Bu çerçevede hegemonik güçler ilk kutba yakın iken, emperyal güçler ise ikinci kutba yakın bir siyaset karışımı takip etmişlerdir. Bu bağlamda Immanuel Wallerstein'e göre de (Wallerstein, 1984: 38) hegemonya, salt "liderlik" ile dışa dönük bir imparatorluk arasındaki bir noktayı temsil etmektedir. Buradan hareketle Realist Uluslararası İlişkiler kuramında "hegemonya" kavramı, hegemon gücün, başta askeri gücünü kullanarak, dünyanın geri kalan kısmına kendi siyasetini dayatması anlamında bir "tahakküm" ilişkisi anlamında kullanılmakta iken, Eleştirel Kuram'da kullanılan ve Antonio Gramsci'nin ortaya koyduğu ve Robert W. Cox'un uluslararası ilişkilere taşıdığı "hegemonya" kavramı, zorlama sonucu değil, devletlerin güç odakları etrafında o gücün etkisini kabul ederek kendi rızaları ile oluşturdukları bir ilişki sistemi anlamında kullanılmaktadır (Çiftçi, 2009: 216).

John J. Mearsheimer'e göre (Mearsheimer, 2001: 1) bir hegemonun temel amacı, dünya üzerinde kendi bölgesinde hegemonyasını inşa ederken, rakip bir büyük gücün başka bir bölgede hâkimiyet kurmasını önlemektir. Gilpin'e göre ise (Gilpin, 1981: 203), hegemonik güçler tarihsel olarak sadece dünya ölçeğinde bir savaştan sonra ortaya çıkmışlardır ve bir hegemonik savaşın sonucu bir diğer büyüme, yayılma ve sonuçta gerileme döngüsünün başlangıcıdır. Tarihsel sürece bakıldığında, uluslararası sistemde tek bir ideal hegemonya tipinden çok, farklı kurumsal yapılanmalara sahip bir takım birbirinden farklı hegemonya tipolojilerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, Ian Clark'ın tanımladığı şekliyle (Clark, 2009: 29-35), şu ana kadar uluslararası sistemde ortaya çıkmış üç tip hegemonya mevcuttur: i) Kollektif hegemonya olarak Avrupa uyumu, ii) Tekil hegemon olarak İngiltere, iii) Koalisyonel hegemon olarak ABD.

2) Hegemonik Gücün Döngüselliği: "Uzun Döngüler Teorisi"

Tarihin her döneminde bir hegemonun varlığına şahit olunsa da, uluslararası sistemde ortaya çıkan her ilişki bir hegemonik güç yapısını ortaya çıkarmamaktadır. Böyle bir hegemonik yapının ortaya çıkışı, her bakımdan sistemi yönlendirme ve kontrol etme yeteneğini elinde tutabilecek gücü bünyesinde taşıyan devletler için söylenebilir. Çünkü, hegemon olmak başta ekonomik olmak üzere politik, askeri ve kültürel güç unsurlarına sahip olabilmeyi gerektirmektedir. Hegemon devlet, sistem liderliğinin politik, ideolojik, ekonomik ve askeri liderliğini üzerine alan ve bu bakımlardan diğer devletlerden daha fazla elinde güç

[253] "Westfalya tipi egemenlik", devletlerin birbirlerine yakın güçte olduğu ve hiyerarşinin bulunmadığı anarşik uluslarası sistemdeki egemenlik türünü nitelemektedir.

[254] "İmparatorluk" süreci esas olarak, tek bir ülkenin gerçek ya da potansiyel bir şiddetle bastırma gücü sayesinde diğer ülkelerin hükümranlık haklarını hiçe sayabilmesi, iç ve dış politika reflekslerini belirleyebilmesi anlamına gelmektedir. İmparatorluk için esas ve belirleyici olanı ise askeri güçtür. Bu bağlamda imparatorluğun devamı açısından, alanda rakipsiz bir askeri güce sahip olmak, karşıt ittifakların şekillenmesini engelleyecek müdahalelerin yapılabilmesine olanak sağlayan denetimli bir istikrarsızlık ortamı yaratmak özellikle önemlidir. İmparatorluk için esas olan sorunların çözümünde tek başına ve hızla davranabilmektir. (Yıldızoğlu, 2002: 17-23).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bulunduran devlettir. Bu özelliğiyle hegemon güçler hem dünya ekonomisine hem de devletlerarası sisteme düzen vermekte ve liderlik etmektedirler. Bu bakımlardan dünya tarihinde bahsedilen anlamda bir hegemonik güç yapılanması döngüsel olarak ve ancak birkaç defa tesis edilmiştir (Flint ve Taylor, 2014: 50-51). Bu bağlamda, hegemonya dünya sistem analizlerinde sıklıkla rastlanılan bir pratik olmayıp hegemonya kuruluşu dünya sisteminde bugüne kadar dört kez gerçekleşmiştir: 1) 16. yüzyıl ortalarındaki Portekiz hegemonyası, 2) 17. yüzyılın ortalarındaki Hollanda hegemonyası, 3) 19. yüzyılın ortalarındaki İngiltere hegemonyası, 4) 20. yüzyılın ortalarındaki ABD hegemonyası.

Yukarıdaki pratiklerden de anlaşılacağı üzere, modern uluslararası sistemin önemli sistematik özelliklerinden biri "hegemonik ard arda gelme" olarak isimlendirilen hegemonik güçlerin yükseliş ve düşüşleridir. Zira, uluslararası sistemde çeşitli dönemlerde ortaya çıkan hegemonlar, sistemin normal işletilme sürecinde düzgün gerçekleşmeyen ekonomik gelişmeler, devletlerarası rekabet vb. faktörler nedeniyle baskın rollerini sürdürme noktasında zorluklar yaşamaktadırlar ve böylece düşüş eğilimleri başlamaktadır. Bu bağlamda, uluslararası sistemin merkezinin yapısı hemen hemen denk güç miktarına sahip olan ve rekabet eden birkaç merkez ülkenin hegemonya için niyetli olması durumuyla birlikte hegemonya arasında ileri geri, aşağı yukarı dalgalanmaktadır. Diğer bir deyişle, söz konusu güçler arasında hegemonik yarışma/rekabet ortaya çıkmaktadır (Hall ve Dunn, 2006: 38-43).

Uluslararası sistemin hegemonik güç yapılanmasını göstermesi bakımından bu yükseliş ve düşüş süreçlerinin incelenmesi önemlidir. Zira, devletlerarası sistemdeki bu döngüsel değişim ve dönüşümler, hiyerarşik bir tabakalaşma sisteminin de her yeni döngüde yeniden kurgulanması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede, hegemonik güç yapılanmasının dünya tarihinde döngüsel olarak ortaya çıktığına ilişkin en kapsamlı analizlerden birisi George Modelski'ye ait olan "Uzun Döngüler Teorisi"dir. Modelski teorisinde, dünya küresel tarihini 1500 yılından başlayarak yüzer yıllık dilimlere (bu dilimler yüz yirmi ya da yüz otuz yıllık da olabilmektedir) ve yirmibeşer yıllık aşamalar biçiminde ayırmakta ve her yüz yıllık dilime dünya lideri olarak tespit edilen bir hegemon gücü yerleştirmektedir (Modelski, 1978: 214-235). Modelski'ye göre, "Uzun Döngüler Teorisi"ne göre işleyen küresel siyasi sistem, küresel problemlerin veya ilişkilerin yönetimi için kurumlar ve düzenlemeler veya küresel karşılıklı bağımlılığın yönetimi için bir yapı oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, hiyerarşik ve dikey örgütlenme sonucu küresel bir siyasi sistem oluşmaktadır. Bu sistemin temel yapısal özelliği realistlerin belirttiği gibi kaotik ve devletlerin eşit kabul edildiği yatay bir ilişki değil, hiyerarşik dikey bir ilişkidir. Sistemdeki bu temel hiyerarşi Modelski'ye göre otorite ilişkilerinde yatmaktadır (Eralp, 2005: 142-143). Bu sistem içerisinde dünyayı tam bir siyasi birim olarak kabul eden Modelski, 1500 yılından bu yana tekrarlanan dünya gücü döngüleri ile dünya gücü vasfına sahip başlıca dört devlet ortaya çıkarmıştır: Portekiz, Hollanda, İngiltere ve ABD (Modelski, 1978: 217-218). (Bkz. Tablo 1)

Tablo 1: G. Modelski'nin "Uzun Döngüler Teorisi"ne Göre Dünya Liderliğinin Tarihsel Gelişim Aşamaları

Dünya lideri	**Yüzyıl**	**Küresel Savaş**	**Meydan Okuyucu**	**Koalisyon Ortakları**
Portekiz	16. yüzyıl	1494-1516	İspanya	Hollanda
Hollanda	17. yüzyıl	1580-1609	Fransa	İngiltere
İngiltere	18. yüzyıl	1688-1713	Fransa	Rusya
İngiltere	19. yüzyıl	1792-1815	Almanya	ABD ve müttefikleri
ABD	20. yüzyıl	1914-1945	Rusya El-Kaide	NATO/Koalisyon Güçleri

Kaynak: (Modelski, 1978: 232).

Modelski'ye göre (Modelski, 1978: 232), dünyanın lider ülkesinin yükselişi ve düşüşü dört aşamaya ayrılmaktadır:

i) Küresel savaş aşaması
ii) Dünya gücü aşaması
iii) Gayri meşrulaştırma aşaması
iv) Yetkilerin dağıtılması aşaması

Küresel savaş aşamasında (birinci aşama/yükseliş aşaması), küresel düzen oluşturmaya ilişkin ideolojik mesaj ve maddi kapasiteye sahip olan ve farklı savaş ve çatışmaları içerebilen koalisyonlar oluşturmaktadır. Bu aşamada dünya lideri yeteneği ya da hâl algısıyla ortaya çıkmaktadır. Dünya gücü aşamasında (ikinci aşama/zirve aşaması), küresel savaş aşamasının sonunda zafer elde edildikten sonra yenidünya liderinin jeopolitik projesi yürürlüğe girmeye başlamaktadır. Bir yandan yeni gündemi gerçekleştirmek ve uygulamak için yeni kurumlar oluşturulurken, diğer yandan yeni gündem tamamen hoş karşılanmakta ve takip edilmektedir. Gayrı meşrulaştırma aşamasında (üçüncü aşama/sorgulanma aşaması), Yeni bir dünya liderliği döneminin kurulması döneminin sonunda dayatılan ve tamamen hoş karşılanan düzenin sorgulanması söz konusudur. Bu aşamada çekişmeler büyümekte ve dünya liderinin yardımı sorgulanabilmektedir. Alternatif gündemlerin daha kuvvetli hâle geldiği bu aşamada dünya liderine meydan okuma(lar) başlamaktadır. Ancak dünya lideri göreceli olarak hâlâ güçlüdür. Yetkilerin dağıtılması aşamasında (dördüncü aşama/düşüş aşaması), önceki aşamada başlayan meydan okumalar daha güçlü olmaya başlamaktadır. Bu aşamada, dünya liderinin maddi ve ideolojik kapasitesi saldırılara karşı daha savunmasız ve daha güçsüz olmaya başlamaktadır. Meydan okumalar genellikle daha şiddetli ve organize kampanyalara dönüşmeye başlamaktadır. Dünya lideri, iktidarının tabanını yoran ve eylemleri ile retorik arasındaki çelişkileri ortaya koyan bir şekilde askeri tepki vermeye mecbur kaldığı için, dünya liderliğinin politik ve ideolojik meşruluğu artan bir şekilde sorgulanmakta, meydan okumalar yoğunlaşmakta ve dünya liderliğinin sonu gelmektedir (Flint ve Taylor, 2014: 36-37). Diğer bir deyişle, uluslararası sistem her göreceli barış ve istikrar döneminin sonunda "önlenemez bir şekilde" mutlaka savaş ve çatışma haline evrilmektedir.

"Uzun Döngüler Teorisi"nde hegemon güç olabilmek açısından öne çıkan en önemli unsur ise "deniz gücü" olmanın önemidir. Asker güç –özellikle de deniz gücü– hegemonyayı şekillendirmektedir. Deniz gücü küresel savaşta en azından dört fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, denizlerin kontrolüdür. İkincisi, deniz gücü olmak doğal üslerin düşmanın doğal üslerinden direk saldırıya uğramasını engellemektedir. Üçüncüsü, deniz gücünün ticareti ve taşımacılığı devamını sağlayıp düşman rotalarını sonlandırmasıdır. Dördüncüsü ise, deniz gücü müttefik merkezleri arasında etkili bağlantı kurulmasına yol açmasıdır. Modelski'ye göre, küresel savaş sonrasında da dünya lideri olacak olan ülke uluslararası politik düzende deniz gücünü korumaya devam edecektir ve sistemin zorlayıcı ülkesinin denizleri kontrol etme imkânını yoksun bırakmaya çalışacaktır. Tüm bu sebepler dolayısıyla, deniz kuvvetlerini geliştirmek kara gücü olmaktansa deniz gücü olmak açısından önemlidir. Çünkü dünyanın dörtte üçü denizlerle kaplıdır. Bölgesel sistemler açısından kara yeterli olsa da, uluslararası sistem düzeyinde deniz ve deniz gücü vazgeçilmez olmaktadır. Bu noktaya dayanarak Modelski deniz gücünün küresel savaşta kesin rol oynadığını ileri sürmektedir. Dünya liderliği de buna paralel bir şekilde deniz gücünün değişimiyle gerçekleşmektedir (Modelski, 1988). Diğer bir deyişle, hegemon olmak ya da hegemonyasını korumak isteyen devletlerin mutlaka okyanuslardaki mücadele sonunda bir üstünlük kurması ve bunu sürdürmesi gerekmektedir.

3) "Güç Geçişleri Teorisi"

"Güç Geçişi Teorisi", A.F. Kenneth Organski tarafından 1958 yılında geliştirilerek ilk kez "World Politics" adlı eserinde yayınlanmıştır. Eserinde tüm uluslararası sistemi etkileyen çatışmaların hangi şartlarda ortaya çıktığı sorusuna odaklanan Organski, Realizm/Neo-realizmin varsayımlarının aksine gücün dengelenme sürecinin çatışmayı engellemediğini aksine çatışma ihtimalini arttırdığını savunmaktadır (Organski, 1958).

Organski, uluslararası düzenler içinde devletlerin konumlarını iki parametreyi esas alarak belirler. Bunlar, güç ve sistemden tatmin olma seviyesidir. Organski'ye göre (Organski, 1958: 364-365), uluslararası sistemin temel yapısı hiyerarşiktir. Bu yapıyı piramidal bir şekille açıkladığımızda, en tepede, gücün muhtelif parametreleri bakımından zirvede yer alan bir lider/hegemon devlet bulunmaktadır. Güç piramidinin ikinci tabakasında ise büyük güçler, daha altında ise orta büyüklükteki güçler ve onların altında ise küçük güçler yer almaktadır. Piramidal yapının tepesindeki lider/hegemon güç, uluslararası düzeni kurmuş ya da onu devralmış güç olarak uluslararası düzenin mevcut halinden en büyük faydayı elde etmektedir. Lider/hegemon devlet ile piramitte daha aşağıda yer alan devletler arasındaki güç farkı genelde büyüktür ve bu durum, yani devletler arasındaki güç mesafesinin açıklığı, hem lider/hegemon devletin sistemdeki güvenliğini ve hâkimiyetini hem de bir bütün olarak da sistemin istikrarını garanti etmektedir. Güç piramidinde, zirvenin hemen altında büyük güçler yer almaktadır. Büyük güçler, çok kuvvetlidirler, ancak lider/hegemon güçten daha zayıftırlar. Onunla aralarında hem başka devletlerin davranışlarını etkileyebilme yeteneği, hem de sistemden faydalanabilme imkânları bakımlarından farklılık vardır. Üyesi oldukları uluslararası düzenden ciddi ölçüde faydalanırlar, fakat faydalanma düzeyleri lider/hegemon güçten daha geridir. Önemleri dolayısıyla, lider/hegemon güç uluslararası düzeni hasarsız yönetebilmek için büyük güçlerden bazılarının işbirliğine ihtiyaç duyar. Bu yüzden uluslararası sistemde bazı büyük devletlerin lider/hegemon güç ile müttefik olarak uluslararası düzeni yönettikleri görülmektedir. Büyük güçlerden biri ekonomik dinamikler açısından lider/hegemon devlete yaklaştığında uluslararası sistem açısından riskli döneme de girilmiş olmaktadır. Bu evrede, eğer yükselen güç, hegemonun inşa ettiği sistem içindeki konumundan hoşnutsuzsa, çatışma riski artmaktadır. Organski'ye göre (Organski, 1958: 326), uluslararası sistemde bir hiyerarşi vardır, ancak bu hiyerarşi düzenli ya da düzensiz bir yapıda olabilir. Eğer hiyerarşi düzensiz ise, birden fazla devletin potansiyel olarak sistemde baskın olma şansı vardır ve bu durumda potansiyel baskın güçler arasındaki rekabet kaçınılmazdır.

Organski'ye göre (Organski, 1958: 339-347), yalnızca dışarıya doğru coğrafi bakımdan genişleyerek güç arttırmanın mümkün olduğu dönemler artık geride kalmıştır. Bundan dolayı devletlerin gücünü, içerde gerçekleştirdikleri sanayileşme ve siyasi modernleşme belirlemektedir. Bu gerçeklikten hareketle askeri gücün uluslararası politikada öneminin azaldığına dikkat çeken Organski'ye göre, devletlerarası ilişkiler sosyo-ekonomik ve politik değişkenlere bağlıdır ve sisteme egemen olan başat güç, küçük devletlerle ilişkisinin istikrar kazanması için yeni bir düzen oluşturur. Bu düzen içerisinde zamanla tüm devletler birbirlerinin davranışını bilir, alışkanlıklar ve modeller oluşur. Yani hegemon güç kendi çıkarları doğrultusunda sistemi şekillendirten sonra sistemin kendisi bu gücün önemli bir güç unsuru haline gelir. Bu ise, sistemik güçten başka bir şey değildir. Bu bağlamda, ekonomik büyüme oranlarındaki farklılıklar üzerinden oluşan güç yetenekleri, Organski'nin "Güç Geçişi Teorisi"nde önemli bir vurguya sahiptir. Bu teoriye göre yine, savaşların ortaya çıkması en çok yükselen ve kendi konumundan memnun bulunmayan bir devletin güç yetenekleri lider devletinkine yaklaşmaya başladığında olasıdır. Daha zayıf fakat yükselmekte olan güç baskın güce karşı bir savaş başlatma eğilimindedir. Diğer bir deyişle, Organski'ye göre toplam gayri safi milli hasıla (GSMH) büyük güçlerin güç yeteneklerinin en iyi ölçüsüdür ve GSMH'nin devletin kendi toplumunun kaynaklarını harekete geçirme yeteneği olarak tanımlanan yüksek bir siyasi, sosyal ve kurumsal etkinlik ile birleştirilmesi gerekmektedir.

"Güç Geçişleri Teorisi" temelde büyük güçler arasında kapasitelerin birbirine yaklaştığı ve güç geçişi görüldüğü zamanlarda savaş çıkma olasılığının arttığını iddia etmektedir. Bununla beraber güç geçişi teorisi realizmin anarşik uluslararası sistem tanımlamasına karşı çıkarak, sistemde güçler arasında hiyerarşik bir ilişkinin bulunduğunu öne sürmektedir. Teoriye göre bu hiyerarşik ilişki yapısı bölgesel alt sistemlerde de görülmektedir. Bölgesel bir sistemde tepede yer alan güç bölgedeki statükoyu belirlemekte ve koruma sorumluluğunu üstlenmektedir. Hiyerarşik sistemin basamakları arasında görülen rekabet ve geçişler ise çatışmaların temel kaynağıdır. Bu bağlamda, Organski'ye göre (Organski, 1996: 306), hegemon güce eşit olmadan, kurulu uluslararası düzeni, diğer bir deyişle statükoyu değiştirmek hegemon güç karşısındaki diğer güçler açısından akıllıca bir davranış değildir. Buna karşılık uluslararası sistemde hâkim güç, rakip güçlerin eşit güç seviyesine gelmeden ya da güçler dengesini bozmadan önleyici askeri müdahalelerde

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bulunabilmektedir. Tek kutuplu bir uluslararası sistemde nüfuzu giderek azalan hegemon güce karşı yükselmekte olan bir rakibin varlığı durumunda uluslararası sistemin en istikrarsız yapıda olduğu iddiasında olan Organski ve Kugler'e göre savaş olgusunu en iyi açıklayan dinamik "hegemonik güç değişimi"dir (Organski ve Kugler, 1980).

4) 21. Yüzyılda Uluslararası Sistemde Hegemonya ve Bir Projeksiyon

Hegemonya tartışmalarında, Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası sistem yapısına ilişkin tartışmalarda, genel kabul gören üç varsayım ya da öngörü bulunmaktadır. Bu varsayımlardan birincisi, mevcut uluslararası sistemde ABD'nin mutlak üstünlüğüdür. Bu kapsamda, ABD'li stratejist ve devlet adamı Zbigniew Brzezinski, "Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri" adlı eserinde (Brzezinski, 2010), Amerika'nın kültürel boyutta manyetik bir çekim gücüne sahip olması, siyasi ve askeri boyutta NATO ile Avrupa'nın en etkili devletlerinin ve Japonya sayesinde de Asya ekonomilerinin ABD'ye bağlanması, Dünya Bankası ve IMF (Uluslararası Para Fonu) gibi uluslararası kurumların/örgütlerin çoğunluğunun ABD etkisinde küresel gelişmeleri şekillendirmesi sebebiyle, hiçbir gücün ABD'ye erişemeyeceğini ileri sürmektedir. Brzezinski'nin varsayımını destekler şekilde, Stratfor adlı düşünce kuruluşunun kurucusu George Friedman'a göre de (Friedman, 2017), Kuzey Amerika'yı egemenliği altında tutan ABD'nin okyanuslar üstündeki kontrolü sayesinde 21. yüzyıl "Amerikan Çağı" olacaktır. 21. yüzyıldaki uluslararası sistemde Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC), ABD'nin Rusya'ya karşıt bir güç olarak bulunmasını istediği bir tampon bölge olacağını ileri süren Friedman'a göre, Japonya (ekonomik olarak) ve Türkiye (askeri ve ekonomik olarak) yükselen yeni güçler olarak bu yüzyıldaki etkinliklerini arttıracaklardır.

İkinci varsayıma göre ise, 21. yüzyılda uluslararası sistem, ABD'nin başat gücünü kabul eden, ancak iki küresel güç (ABD ve ÇHC) ile bölgesel güçler (Rusya, AB, Hindistan) arasındaki güç dağılımına göre belirlenecektir. Bu kapsamda, yeni realizmin öncüsü Kenneth N. Waltz'a göre (Waltz, 1993: 44-79), ABD ve müttefikleri arasındaki Soğuk Savaş döneminden kalma politik ve güvenlik ilişkileri zayıflayacak ve gelecekte daha geleneksel büyük güçler arası dengeleme ilişkilerine dönüşecektir. Samuel P. Huntington ise, ABD'nin tek süper güç olmaya devam edeceğini, ancak farklı güçlerin de oyuna dahil olmasıyla çok kutuplu bir yapıda yeni bir denge sisteminin gelişeceğini ve bu denge sisteminde işbirliği özellikle de çatışma süreçlerini etnik ve dinsel aidiyetler üzerinde yükselen medeniyet temalı kimlikler belirleyecektir (Huntington, 2013).

Üçüncü ve son varsayım ise, son yıllarda ABD'nin küresel hegemonya gücünün nispeten gerilemesi ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi yeni güçlerin yükselmesi sürecinin başlamasıyla birlikte uluslararası sistemin geleceğine yönelik öngörüler ve tartışmalar temelinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, sıklıkla dillendirilen ABD'nin küresel hegemonyasının çöküşü tezi birçok devleti ilgilendirdiği gibi yeni yükselen ÇHC'nin de geleceğini de etkilemektedir. ABD Ulusal İstihbarat Konseyi'nin 12 Aralık 2012'de yayımlanan "Küresel Eğilimler 2030: Alternatif Dünyalar" raporuna göre, 2030 yılına gelindiğinde ABD ve Çin gibi büyük ülkeler dâhil hiçbir ülke hegemonik güç olarak kalamayacak ve dünya kökten değişecektir. 1750 yılından bu yana Batı'nın tarihsel yükselişi tersine dönecek ve Asya tekrar küresel ekonomisindeki ağırlığını kazanacaktır. Asya, uluslararası ve ulusal düzeyde "demokratikleşmenin" yeni bir çağını yaratacaktır. Bununla birlikte, Avrupa, Japonya ve Rusya ekonomilerinin göreceli olarak yavaşlamaya devam etmesi de muhtemel görünmektedir (The National Intelligence Council, 2012: iii, 16) Bütün bu çerçevede dahilinde, küresel sistemde ortaya çıkacak bu yeni trendde, ABD'nin hegemonyası sona erecek, son beş yüzyıllık Batı'nın yükselişi son bulacak ve Asya'nın uluslararasındaki önemi tekrar artacaktır.

Söz konusu rapora göre, uluslararası sistemin değişmesiyle birlikte ülkeler arasındaki çatışma riski de artabilir. Özellikle ÇHC, Hindistan ve Rusya gibi ülkelerin değişime karşı algıları, kaynakların paylaşımı üzerinde çatışmaların artması ve savaş araçları kolayca elde etmesi devletler arasındaki çatışmaları meydana getirebilecektir. Ancak, büyük devletlerin katılacağı dünya savaşı çıkmayacaktır. Çünkü büyük devletler küresel çaptaki bir savaşın kendi ekonomisi ve siyasal düzene zarar verebileceği düşüncesindedirler. Mevcut uluslararası sistemin savunucusu olan ABD'nin ne derecede güç kaybedeceği de önemlidir, zira düşüşte olan ABD'nin küresel güvenliğin sağlanması konusunda isteksiz veya yapamaz hale gelmesi özellikle Asya ve

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ortadoğu'nun istikrarını doğrudan ilgilendirmektedir. Bu nedenle ABD'nin durumu dünyanın istikrarını etkileyen kilit faktördür aslında. Bununla birlikte ABD'nin uluslararası rolünün gelecekteki 15-20 yıl içinde nasıl gelişeceği ve ABD'nin yeni ortaklıklarla uluslararası sisteme yeniden nasıl şekil vereceği konusunu kestirmek zordur. Büyük ihtimalle ABD barışçı ortaklıkların arasında birinci konumu sağlayan bir ülkeye dönüşebilir. Sert ve yumuşak güç unsurları açısından ABD hala çok geniş çapta avantajlara sahip olmasına rağmen, diğer devletlerin hızlı yükselişiyle ABD'nin tek kutuplu dönemi sona erecek ABD'nin 1945 yılında başlayan uluslararası politikada Amerikan egemenliği çağı yani "Pax Americana" hızlı bir şekilde düşüşe girecektir. ABD'nin uluslararasındaki konumu da uluslararası kriz yönetiminde başarılı yardımı elde etmesine bağlıdır. Asya kıtası da eğer 19. ve 20. yüzyılın başında olduğu gibi tarihsel deneyimleri tekrar yaşayacaksa, bölgesel istikrarın sağlanması için ABD bir dengeleyici olarak davet edilebilir. ABD doları küresel rezerv para birimi olarak kalamadığı takdirde, ABD'nin küresel ekonomik ve siyasal gücü da büyük ölçüde baltalanabilir. 2030 yılına kadar yeni yükselen güçlerin mevcut ABD'nin konumuna geçmesi zordur, zira yeni yükselen güçler ABD'nin tesis ettiği mevcut uluslararası sistemden yararlanmakta ve siyasal düzeninin sağlamlaştırılması ve ekonomik kalkınmasının devam etmesinde mevcut uluslararası sisteme daha çok ihtiyaç duymaktadır, bu nedenle de yeni bir uluslararası sistemin oluşturulmasında görece isteksizlerdir. Üstelik yeni yükselen güçler henüz etkin ve yönlendirici bir birlik kurarak mevcut uluslararası sistemi değiştirerek küresel çapta bir yapının oluşturulması eğiliminde de değildirler (The National Intelligence Council, 2012: vi-x). Bununla birlikte, ABD'nin dev yatırım bankası "Goldman Sachs"ın ortaya attığı teze göre, BRIC ülkeleri büyüme hızlarını korumaları durumunda 2050 dolaylarında dünyanın en büyük ekonomileri olacaklardır. Söz konusu ülkelerin 2000 ile 2010 yılları arasındaki ekonomik büyüme trendi bu varsayımı doğrulamaktadır (bkz. Şekil 1).

Şekil 1: G7 ve BRIC Ülkelerinin Ekonomik Büyüme Trendi

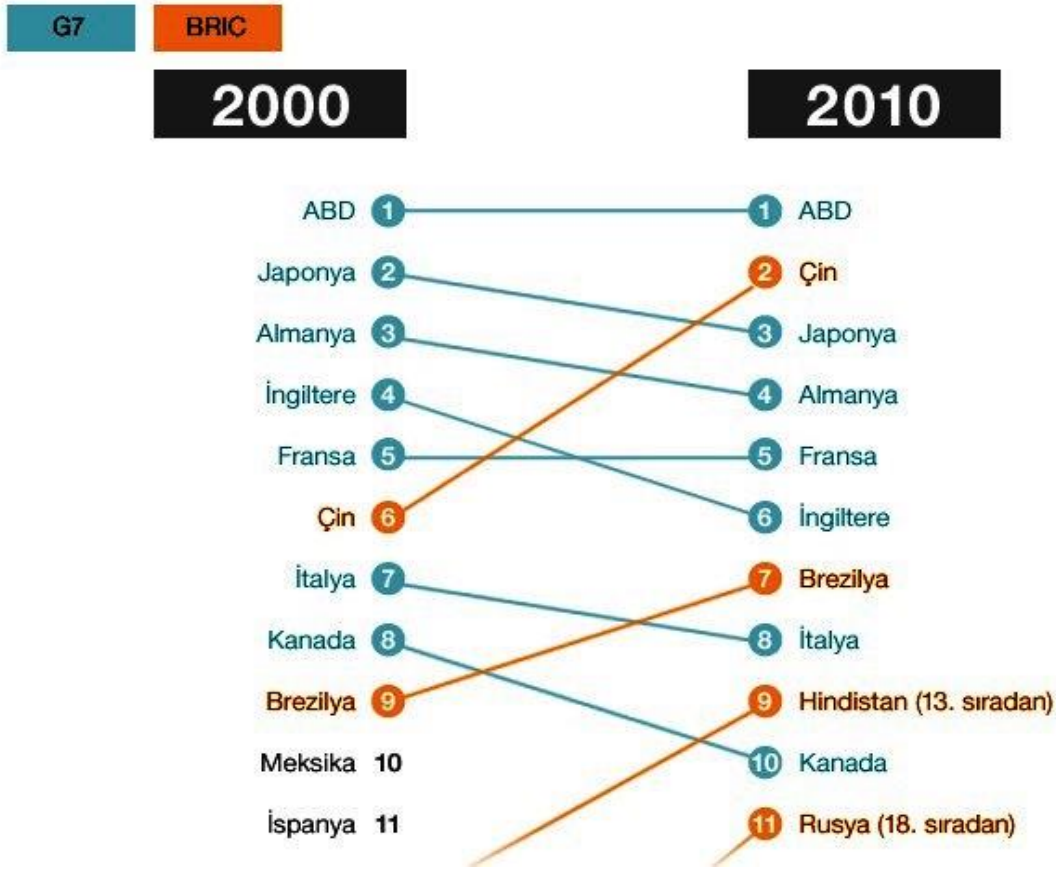

Kaynak: (BBC Türkçe, 2011).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 2: Uluslararası Sistemde Hegemonya Mücadelesinde Yer Alan Devletlerin Güç Parametreleri

Güç Kaynağı	ABD	Rusya	AB	ÇHC	Japonya	Türkiye
Askeri	K	O	O	O	Z	K
Ekonomik	K	O	K	O	K	O
Doğal Kaynaklar	K	K	K	K	O	O
Bilim-Teknoloji	K	Z	K	Z	K	Z
Ulusal birlik	K	O	Z	K	K	O
Evrensel kültür	K	O	K	O	O	Z
Uluslararası kurumlar	K	O	K	O	O	Z

K: Kuvvetli, O: Orta, Z: Zayıf

Kaynak: (Nye, Jackson, Sorensen, 2003: 200).

Dolayısıyla son on yılda BRIC ülkeleri, dünya ekonomisinde dengelerin değişmekte olduğuna dikkat çekilmesinde etkili bir simge haline gelmiştir. Nitekim, bu değişimin geleneksel güçler nezdinde de kabul gördüğünün işaretlerinden birisi son yıllarda dünyanın en büyük 20 ekonomisini bir araya getiren G20 zirvelerinin sıklaşması olmuştur. Ancak uzmanlar önümüzdeki 10 yılın zor geçeceğine de dikkatlerini yoğunlaştırarak, bu dört ülkenin hepsi için ciddi bir yolsuzluk sorununa dikkat çekmektedirler. Başta ÇHC olmak üzere, hepsinin emlak sektöründeki büyüme balonları risk yaratırken, buna mukabil AB ülkeleri tüm sorunlarına rağmen ÇHC'den sekiz kat daha zengin bir konumda bulunmaya devam etmektedir. Enerji ve emtia fiyatlarında olası düşüşler ise, Rusya ve Brezilya'nın kırılgan taraflarını oluşturmaktadır. Özellikle Rusya'nın çalışan nüfusunun gerilemesi, çalışma yaşındaki Rusların sayısının önümüzdeki 40 yılda üçte bir azalması ihtimali gibi faktörler Rusya'yı muazzam büyüklüğüne ve kaynaklarına rağmen, GSMH açısından dünyanın en büyük 10 ülkesi arasında olmaktan uzaklaştırmaktadır. Ekonomistler bir yandan bu gibi yapısal dengesizliklerin giderilmesinin yollarını tartışırken, BRIC ülkelerinin çekim gücünü sürdürüp sürdürmeyeceği ise bu ülkelerin üretim, tasarruf ve tüketim oranlarına ve yapısal zaaflarını giderip gideremeyeceğine bağlı olacak gibi görünmektedir (BBC Türkçe, 2011).

SONUÇ

Bütün bu varsayımlar ve değerlendirmeler temelinde ve bu çalışmada ortaya konan teorik modeller çerçevesinde, 21. yüzyılda uluslararası sistemde gerçekleşmesi muhtemel alternatif hegemonyalar açısından, gerek süper güçlerin, gerekse büyük ve orta güçlerin hegemonya mücadelesindeki güç kaynakları açısından mevcut durumları aşağıdaki tablo (bkz. Tablo 2) dahilinde değerlendirilmelidir. Tablo 2'de de görüldüğü üzere, 21. yüzyılda hegemonya mücadelesinde güç unsurları açısından ABD diğer rakiplerine oranla üstün bir konumdadır ve tek başına hiçbir rakibinin gücü onu dengelemeye yetmemektedir. Dahası, ABD uluslararası koalisyonlar ve uluslararası kurumlardaki öncü rolüyle de bu hegemonyasını perçinleştirmektedir. Diğer veriler sabitken, ABD hegemonyasını orta ya da uzun vadede sonlandırabilecek tek olasılık Rusya-ÇHC koalisyonu ve bu ana koalisyona eklemlenecek orta güçlerin (Türkiye, İran gibi) bileşimi gibi görünmektedir.

Sonuç olarak, ABD, küresel hegemonyasının çökmesi ile ilgili tespit çalışmaları 30 yıldan beri devam etmektedir ve bu husus bazı noktalarda spekülasyonlara kapalıdır. Bu bağlamda, ABD, küresel bir hegemonya açısından gerekli olacak tüm güç parametreleri açısından (askeri, ekonomi, kültürel, bilim ve teknoloji vs.) hala dünyanın en ileri ülkesi konumundadır ve tek başına ona denk olabilecek bir güç hala yoktur. Beşeri sermayeyi öne çıkaran bir unsur olarak da dünyanın en iyi üniversitelerine, en iyi bilim adamlarına, strateji uzmanlarına, stratejik düşünce kuruluşlarına sahip ABD toplumu geçmiş ve şimdinin bir özeleştirisi sayılabilecek bir muhasebeyi açıklıkla yapabildiği ve buna bağlı olarak kendini yenileyebildiği (ki buna gücü vardır) ölçüde küresel hegemonyasını sağlamlaştırmış olacaktır. ABD'nin yükseliş sürecinde güç parametreleri açısından oluşan bu özellikleri ABD'nin bir avantajı olarak tarihteki hiçbir süper güç açısından tam olarak ortaya çıkmamıştır. Bu avantaja sahip olduğu sürece ABD kendi hegemonya gücünü kaybettiği takdirde yine başat bir güç olarak uluslararası siyasi ve ekonomi alanında etkisini gösterecektir. ABD için bu

noktada asıl endişe duyması gereken hususlar ya da handikaplar iç sorunları olarak görünmektedir (Ekrem, 2013: 7).

KAYNAKÇA

1. BBC TÜRKÇE (2011), "Yedi Adımda BRIC Ülkeleri", 30 Kasım, http://www.bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2011/11/111129_brics_infographic.shtml, (Erişim tarihi: 15.09.2017)

2. BRZEZINSKI, Zbigniew (2010), **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri**, 4. bs., Yelda Türedi (çev.), İnkılap Kitabevi, İstanbul.

3. CARNOY, Martin (2001), "Gramsci ve Devlet", *Praksis*, Sayı: 3, ss. 252-278.

4. CLARK, Ian (2009), "Bringing Hegemony Back In: The United States and International Order", *International Affairs*, Vol. 85, No: 1, pp. 23-36.

5. COX, Robert W. (1983), "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", *Millennium-Journal of International Studies*, Vol. 12, No: 2, pp. 162-175.

6. COX, Robert W. (1981), "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Millennium-Journal of International Studies*, Vol. 10, No: 2, pp. 126-155.

7. COX, Robert W. (1987), **Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History**, Colombia University Press, New York.

8. ÇİFTÇİ, Kemal (2009), "Soğuk Savaş Sonrasında ABD: 'Rıza'ya Dayalı 'Hegemonya'dan 'İmparatorluk" Düzenine' ", *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 10, ss. 203-219.

9. DEDEOĞLU, Beril (2003), **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Derin Yayınları, İstanbul.

10. EKREM, Erkin (2013), "2030: ABD Hegemonyasının Çöküşü ve Çin", Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE), Ocak, Ankara, ss. 1-10, http://www.sde.org.tr/Files/ Others/7a0aa867ef60d9c8.pdf, (Erişim tarihi: 15.09.2017)

11. ERALP, Atila (2005), "Sistem", **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, Atila Eralp (der.), İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 125-153.

12. EVANS, Graham ve NEWNHAM, Jeffrey (2007), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, H. Ahsen Utku (çev.), Gökkubbe Yayınları, İstanbul.

13. FALK, Richard (2005), **Dünya Düzeni Nereye? Amerikan Emperyal Jeopolitikası**, Neşenur Domaniç, Nusret Arhan (çev.), Metis Yayınevi, İstanbul.

14. FLINT, Colin ve TAYLOR, Peter J. (2014), **Siyasi Coğrafya: Dünya-Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik**, Fulya Ereker (çev.), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

15. FRIEDMAN, George (2017), **Gelecek 100 Yıl**, 8. bs., Enver Günsel, İbrahim Şener (çev.), Pegasus Yayınları, İstanbul.

16. GILPIN, Robert (1981), **War and Change in World Politics**, Cambridge University Press, Cambridge.

17. GILPIN, Robert (2002), "The Rise of American Hegemony", **Two Hegemonies: Britain 1846–1914 and the United States 1941-2001**, Patrick Karl O'Brien, Armand Clesse (ed.), Ashgate Publishing, Aldershot, pp. 165-182.

18. GRAMSCI, Antonio (1978), **Selections from Political Writings 1921–1926**, Quintin Hoare (ed.), Lawrence and Wishart, London.

19. HALL, Thomas D. ve DUNN, C. Chase (2006), "Global Social Change in The Long Run", **Global Social Change Historical and Comparative Perspectives**, C. Chase Dunn, S. J. Babones (ed.), The Johns Hopkins University Press, Maryland, MD, pp. 33-58.

20. HASGÜLER, Mehmet ve Uludağ, Mehmet B. (2012), **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar**, 5. bs., Alfa Yayınları, İstanbul.

21. IVES, Peter (2011), **Gramsci'de Dil ve Hegemonya**, Ekrem Ekici (çev.), Kalkedon Yayınları, İstanbul.

22. KAYNAK, Muammer (2016), "Hegemonya Tartışmaları Işığında İngiliz ve Amerikan Hegemonyaları: Yönlendirici Hegemonyadan Kural Koyucu Hegemonyaya", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 34, Sayı 1, ss. 63-92.

23. KEOHANE, Robert O. (1984), **After Hegemony, Cooperation and Discord in the World Political Economy**, Princeton University, New Jersey.

24. KRISCH, Nico (2007), "Diğerlerinden Daha mı Eşit? Hiyerarşi, Eşitlik ve Uluslararası Hukukta ABD Üstünlüğü", **ABD Hegemonyası ve Uluslararası Hukukun Temelleri**, Michael Byers, Georg Nolte (ed.), Phoenix Yayıncılık, Ankara.

25. KURTBAĞ, Ömer (2010), **Amerikan Yeni Sağı ve Dış Politika: Hegemonya Ekseninde Bir Analiz**, USAK Yayınları, Ankara.

26. LAKE, David A. (2006), "American Hegemony and the Future of East-West Relations", *International Studies Perspectives*, Vol. 7, Issue: 1, pp. 23-30.

27 MEARSHEIMER, John J. (2001), **The Tragedy of Great Power Politics**, W.W. Norton & Company, New York.

28. MODELSKI, George (1978), "The Long Cycle of Global Politics and Nation-State", *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 20, No: 2 (April), pp. 214-235.

29. MODELSKI, George (1988), **Seapower in Global Politics (1494-1993)**, University of Washington Press, Seattle.

30. NYE, Joseph, JACKSON, Robert, SORENSEN, George (2003), **Introduction to International Relations, Theories and Approaches**, Oxford University Press, New York.

31. ONLINE ETYMOLOGY DICTIONARY (2017), http://www.etymonline.com/word/hegemony, (Erişim tarihi: 15.09.2017)

32. ORGANSKI, A. F. Kenneth (1958), **World Politics**, Alfred A. Knopf, Inc., New York.

33. ORGANSKI, A. F. Kenneth ve KUGLER (1980), Jacek, **The War Ledger**, University of Chicago Press, Chicago.

34. ORGANSKI, A. F. Kenneth (1996), "The Power Transition", **Classics of International Relations**, Jhon A. Vasquez (ed.), Prentice Hall, New Jersey, pp. 303-306.

35. ŞENER, Bülent (2014), "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: 'Amerikan İstisnacılığı' ya da 'Açık/Kaçınılmaz Yazgı' ", *JASS Studies*, Number: 26, Summer II, ss. 405-420.

36. THE NATIONAL INTELLIGENCE COUNCIL (2012), **Global Trends 2030: Alternative Worlds**, USA, December.

37. VERGİN, Nur (2003), **Siyasetin Sosyolojisi**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

38. WALLERSTEIN, Immanuel (1974), "The Rise and Future Demise of the World-Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis", *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 16, Issue: 4 (September), pp. 387-415.

39. WALLERSTEIN, Immanuel (1984), **The Politics of the World Economy, The States, The Movements and the Civilizations**, Cambridge University, New York.

40. WALTZ, Kenneth N. (1993), "The Emerging Structure of International Politics", *International Security*, Vol. 18, No:2 (September), pp. 44-79.

41. WICKERSHAM, John Moore (1994), **Hegemony and Greek Historians**, Rowman & Littlefield, Lanham, MA.

42. YILDIZOĞLU, Ergin (2002), "ABD Sağında Irak Tartışmaları Yol Ayrımı: Hegemonya-İmparatorluk", *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 30, ss. 17-23.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(55)

Prof. Dr. Hasan LATİF[255]

ÖRGÜTSEL DEĞİŞİMİN ANAHTAR KAVRAMLARI
KEY CONCEPTS OF ORGANIZATIONAL CHANGE

ÖZ

Bu makale, değişimin ve örgütsel değişimin anahtar kavramlarını konu alıyor. Değişim kavramıyla çok yakından alakalı kavramlar (büyüme-gelişme, evrim-devrim-birlikte evrim) seçilmiştir. Bu kavramlar anlamları bakımından birbirine çok yakındırlar. Esas olarak beş anahtar kavram üzerinde durulmuş olsa da, bu kavramlara yakın kavramların bazıları (iyileştirme, yeniden yapılandırma, düzeltme, dönüşüm, ilerleme-gerileme) ele alınmış ve anlam karışıklığı giderilmeye çalışılmıştır.

Örgütsel değişim süreçlerinde sık sık karşımıza çıkan bu kavramlar örneklerle birlikte açıklanmıştır. Kuşkusuz, örgütsel değişime anlam kazandıran kavramlar çoğaltılabilir. Unutulmuş kavramlar çalışmanın kısıtı olarak düşünülebilir. Gelecekte, bu kavramları zenginleştirmek ve bu kavramları çapraz karşılaştırma yoluyla değerlendirmek, konunun daha etkin bir şekilde ele alınmasını sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler: Örgütsel değişim, Büyüme, Gelişme, Evrim, Devrim, Birlikte Evrim.
JEL Kodları: L20, M10, M19.

ABSTRACT

This article is about key concepts of change and organizational change. Concepts related to change (growth-development, evolution-revolution-co-evolution) have been chosen. These concepts are very close to each other in terms of meanings. Although five key concepts were mainly emphasized, some of the concepts close to these concepts (improvement, restructuring, correction, transformation, progression and regression) were addressed and tried to resolve the meaning confusion.

These concepts, frequently encountered in the process of organizational change, are explained together with examples. Of course, concepts that give meaning to organizational change can be replicated. Forgotten concepts can be considered as a limitation of study. In the future, enriching these concepts and evaluating them through cross-comparisons will help to address the issue more effectively.

Keywords: *Organizational change, Growth, Development, Evolution, Revolution, Coevolution.*
JEL Codes: *L20, M10, M19.*

[255] **Kocaeli Üniversitesi Hereke MYO, hasan.latif@kocaeli.edu.tr, Kocaeli/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Değişim, sihirli bir sözcük gibi kullanılıyor. Slogan niteliğinde söylemlerde buna sıkça rastlıyoruz. Değişim vaadiyle göreve gelmeyen yönetici yok gibidir. Mesela Obama, göreve başlarken değişim mesajları vermiş ve yeni bir başlangıçtan söz etmiştir ("Obama değişim vaatleriyle," 2009). Trump ilk konuşmasında, "Artık değişim başlıyor" demiştir ("Read Donald Trump's," 2017). Genel ekonomik kriz dönemlerinde işletme yönetimleri tarafından dile getirilen "değişim zamanı" söylemi krizden çıkışın yolu olarak gösterilmiştir ("Değişim zamanı," 2002).

Değişim, bütün nesne ve olayların en genel varoluş biçimidir. Doğasal, toplumsal ve bilinçsel nesne ve olgular, karşılıklı etkileşimle sürekli olarak değişirler. Durağanlık gibi görünen göreceli denge durumları da, bu süregiden değişimin ürünüdür. Göreli denge durumları, insansal ölçülere göre çok uzun süre devam edebilir olsa da, özlerinde bulunan sürekli değişim, gözden kaçsa da, biçim ve özellikleri de ergeç değişir (Hançerlioğlu, 2000). Bugün gördüğümüz girintili çıkıntılı deniz kıyıları bile, bir zaman önce, farklı biçimdeydiler; bir zaman sonra da, bugünkünden farklı bir biçimde olacaktır. Engels'e göre (1878, s.192,193), nesneler dingin, cansız, kendi başına, biri diğerinden önce veya sonra olarak düşünüldüğünde, onlarda hiçbir çelişki ile karşılaşmayız. Ama nesneleri hareketleri (devinim veya devim), değişmeleri, yaşamları ve birbiri üzerindeki karşılıklı etkileri içinde düşünmeye başladığımız anda çelişkiler içine düşeriz. Çelişki hareketin kendisidir, hareket değişmenin kendisidir.

Değişim genel manada; bir sistemin belirli zaman aralığında bir durumdan farklı bir duruma geçmesidir. Buna göre, bir insan psikolojik yönden değişime uğrayabileceği gibi, toplum da değişime uğrar, insan eylemlerinin ürünü olan örgüt de değişime uğrar. Doğrusal olmayan dinamik sistemler (hareketsiz, değişmez olmayan sistemler), her türlü değişime uğrarlar. Değişim, dinamik bir süreçtir.

Kartezyen değişim; ayrıştırıcı, ardışık ve çözümleyici basit neden sonuç ilişkisiyle anlatılan determinist, mekanikçi ve doğrusal bir anlayıştır (Latif, 2005, s.26). Bu değişim anlayışında belirsizlik söz konusu değildir. Bugünkü değişim anlayışı ise, karmaşık veya kaotik, döngüsel, bütüncül özelliklere sahiptir.

Bu çalışma, değişim kavramına yakın kavramları ele alarak, örgütsel değişim konusunu anlamayı kolaylaştırıyor ve kavramın anlam karmaşıklığını ortadan kaldırmayı amaçlıyor.

1. Büyüme ve Gelişme

Değişimin özel biçimleri arasında, büyüme ve gelişme vardır. Büyüme (Teulon, 1992, s.156), değişimin niceliksel yanıdır; sayı ve ölçüdeki artışı gösterir. Gelişme, değişimin niteliksel yanıdır. Büyüme, biyolojik sistemlerde geriye dönüşümü olmadan, doğal olarak gerçekleşir. Sosyal sistemlerde ise, bir olay ve/veya bir olgu, bir karar, büyümeyi geri alabilir ya da kolaylaştırabilir. Wagner de Reyna (1987) gelişme kavramını anlatırken, bir düşüncenin, bir çocuğun, bir olayın, bir ekonominin gelişmesi örneğini veriyor.

Dünyaya gelen bir bebeğin büyümesini izlemek için boyu, kilosu ölçülür ve bu veriler temelinde dönemsel olarak izlenir; gelişmesini izlemek için, beyninin işlevselliğine (Bauer&Pathman, 2009), gözbebeği hareketlerine, sözel ve görsel iletişim kabiliyetinin seyrine, göz ve el eşgüdümüne, uyarıcılara karşı verdiği tepkilere, yürümeyi öğrenmesine vd. bakılır.

Büyüme ve gelişme, birçok insanın zannettiğinin aksine ekonomide de farklıdır. Sık sık sözü edilen milli gelir artışı bir oran ile ifade edilir. Mesela %5 oranında bir büyüme şunu ifade edebilir: ekonomi niteliksel olarak geçen yıldan farklı değildir, durum aynı kalmıştır. İnsanlar kendi koşullarını değerlendirir ve hiçbir değişikliğe uğramadığını, hatta daha da kötüye gittiğini görürler (Castoriadis, 1986, s.153).

Gelişme, yeni birşeyler, daha güzel birşeyler, daha iyi birşeyler ile alakalıdır. Gelişme, yeni ihtiyaçları bulmak ve tatmin etmek, mal ve hizmetlerin sunumunu daha hızlı yapmaktır. İşletmeler büyüyebilir, küçülebilir ve gelişebilir. İşletmenin niteliksel manada kendini yenileme zorunluğu; müşteriler, bireyler, diğer işletmelerin ve kurumların yeni beklentiler içerisinde olmasına ve her zaman daha iyiyi isteme olgusuna dayanır. Ürün ve hizmetlerin hazırlanmasında ve sunumunda iyileştirmeler önemlidir (Crosby, 1986, s.22). Fabrikalar sanayi devriminden itibaren deneme yanılma yoluyla ürünlerini daha düşük maliyetle üretmeyi (deneyim eğrisi veya öğrenme eğrisi) öğrenmişlerdir (Le Roy, 2005; Ghemawat, 1985). Burada önemli olan

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

tek başına üretim miktarını artırma yoluyla sabit maliyetler üzerinden birim maliyeti düşürmek değildir; bununla birlikte daha akılcıl bir üretim süreci ve daha iyi bir üretim sonucu beklenir.

İşletmeler satış gelirleri sayesinde kârlılık amacına ulaşır. Bu çok önemlidir ama tek başına işletmenin sürdürebilirliği için yeterli değildir. Topluma hizmet ve sosyal fayda yaratmak (sosyal sorumluluk) sürdürebilirliğin önemli koşuludur. Bunu, toplumun bir beklentisi olarak değil, işletmenin yerine getirmek zorunda olduğu sosyal sorumluluk davranışları olarak düşünmek gerekir. Sosyal sorumluluk kavramının kapsamı bugün daha geniştir. Sosyal ve çevresel sorumluluk, insanları ve işletmenin faaliyetini sürdürdüğü çevreyi işaret eder. Bu çevre, basit bir çevre değildir; içinde insanların, insan dışında hareket kabiliyetine sahip olan ve olmayan diğer canlıların yaşam sürdüğü, her birinin yaşamını diğerine bağlı olarak sürdürdüğü bu alan eko-sistemdir. İşletmenin girdileri, girdileri yeni çıktılara dönüştürme işlemleri ve çıktıları, ekolojik düzeni tehdit ediyorsa, burada gelişmeden söz edilemez.

Gelişme; estetik, ahlâk ve maddi olmayan değerlerin biraraya gelmesi sayesinde ortaya çıkar. Gelişme; düşünmeyi, sorunu yeniden ortaya koymayı, öz eleştiriyi, öğrenmeyi içerir. Temel yapıları değiştirmek, yeni eğilimler ve bilgiler aramak öğrenmedir. Öğrenme sosyal gelişmeyi harekete geçiren bir güçtür. Örgütler insanlar gibi gelişmeye yatkındırlar. Öğrenmek için açıklanmış bilgilere, desteklenmiş yeniliklere karşı duran zıt görüşler ve çatışma gereklidir. Öğrenme ve öğrendiğini unutma kapasitesini birlikte taşımak gerekir. Böylece içinde bulunduğu değişmez ve şaşmaz sandığı durumda hareketsiz kalmalarının önüne geçmiş olurlar.

2. Evrim ve Devrim

Evrim ve devrimin temelinde bir durumdan farklı bir duruma geçişi yansıtan değişim türleridir. Evrim, niceliksel değişmelerin, sıçramayla niteliksel değişmeleri gerçekleştirdiği gelişme sürecidir. Evrim, karşıtların yenileşme mücadelesidir. Bu mücadele sonunda meydana gelen yeni, yerini aldığı eskinin sağlam ve kalımlı yanını da içerir. Evrimsel gelişme, daha üstün bir düzeye doğru gerçekleşen, bir sarmal gelişim devinimidir. Evrim, basitten karmaşığa (Politzer, 1974, s. 66) birdenbire olmayan adım adım ve yavaş değişim, niteliksel ve niceliksel bir gelişmedir.

Örgütsel evrim kuramcıları, örgütlerin nasıl işledikleriyle ilgilenmekten ziyade, örgütlerin nasıl değişime uğradıklarını anlamak için biyolojik evrim metaforunu kullanıyorlar. Evrimsel bakış açısıyla, uzun yıllardan beri varlığını sürdürebilmiş işletmelerin bu ilerlemeyi nasıl başardıklarına bakmak gerekir; "şanslı oldukları için" demek zor, özellikle uzun süren yaşamları dikkate alındığında "birşeyleri doğru yaptıkları, yüksek seviyede evrimsel davranış sergiledikleri" söylenebilir (Falk, 1989, s.6,7). İşletme sosyal bir sistem olarak sürekli evrilir. Zaman içinde ekonomik çevresi değişir, üyeleri yenilenir, üretim teknolojileri ilerler, çalışanları yeni beceriler kazanır, ürünleri değişir (Gartiser, Lerch, & Lutz, 2004, p.2).

Örgütsel evrim, kazanımların kuşaktan kuşağa aktarımı ile oluşur. Yüzlerce yıldır varlığını sürdürmüş ve bugün hâlâ var olan işletmeler sadece bilgilerine yeni bilgileri katarak, bilgi birikimi sayesinde değil, aynı zamanda etkileşim içinde olan öznelerin bu sürece aktif katılımlarıyla, birbirlerini dönüştürerek ve besleyerek bugünlere ulaşmışlardır. Örgüt içinde tek bir alanın evrilmesiyle ilerleme sağlanamaz. Örgüt ekonomik olarak büyüyorsa, biçimsel olmayan örgütün gelişmesine olanak sağlanmıyorsa, burada sağlıklı bir örgütten söz edilemez. Örgütün evrim geçirmesi önemli ölçüde yeni koşullara uyum sağlamasına bağlıdır. Uyum, örgütü kuşatan (dış çevre) olgularla arasındaki doğru orantının sağlanmasıdır. Örgüt kendi iç yapısını korumayı ve sürdürülebilirliği esas alıyorsa, evrimle sağlanan değişim, örgütün mevcut yapısını ürkütmeyen bir yol izlemiş olur. Örgütsel yapı zaman içinde iç ve dış müdahelelere ve bunların yarattığı risklere rağmen belli bir olasılık dahilinde korunarak değişebilir. Yarıdan fazlası değişen örgüt, yok olma tehlikesiyle karşılaşabilir. Evrimsel bir gelişme sürecinde, örgütün kendisi olarak kalmayı başarıp uyum sağlaması önemli bir sorundur. Uyum sağlamayan (değişmeyen) örgütler süreç içinde elenirler.

Evrim kavramıyla bağıntılı kavramlardan biri de devrimdir. Evrim ve devrim, gelişmenin birbirine sıkı sıkıya bağlı iki yanıdır. Devrim ise, eskinin tümüyle yeniye dönüşümünü içeren, hızlı ve birdenbire sıçramalı niteliksel bir değişmedir. Devrim aynı zamanda, eskinin hızlı ve köklü bir biçimde yıkılışını içeren, temel bir değişimdir.

Teknoloji her zaman toplumsal yapıyı değiştiren bir etkiye sahip olmuştur (Castells, 2000; Fisher,1992, p. 7). Teknik buluşlar ve bu buluşların üretimde kullanılmasıyla birlikte sanayi devrimi ortaya çıkmış, bilişim devrimi de bilişim teknolojileri sayesinde doğmuştur. Her iki devrimin de toplumsal hayatı kökten dönüştüren etkileri olmuştur. Fabrika işçisi olmak için köylü, işinin gereklerini ve becerisini zaman içerisinde yavaş yavaş artırmış ve işçi sınıfının bir üyesi olmuştur. İşçi de aynı şekilde, bilgi toplumsal düzenin beklentilerine uygun olarak, öğrenmeli, sürekli öğrenmeli, yeri ve zamanı geldiğinde de bilgi işçisi konumuna ulaşmalıdır.

Evrim ve devrim kapsayıcı bir değişim niteliğindedir. Evrim ve devrim türünde toplumsal değişim projesi, yaşamın tüm alanlarını kapsar. Örgütsel evrim ve devrim, örgütü ayakta tutmak için geriye gidişi ve çöküşü engellemek için tasarlanan bir değişiklik değildir. Örgütsel değişim modelinde de evrim ve devrim, kısmi bir düzenleme değildir; öyle olursa, buna düzeltme iyileştirme (reform) veya yeniden yapılandırma (reorganizasyon) denir. Düzeltme veya iyileştirme bir örgütte, daha ziyade eskimiş ya da bozulmuş olan yanları düzeltmektir. Bu biraz restorasyon faaliyetine benzer. Restorasyon, sistemi ayakta tutma arayışıdır (Yamalak, t.y.). Bu noktada, örgütün varolan biçimsel yapısında ve işleyişinde değişiklik yapılmaz; esasa (örgüt kültürüne) bağlı kalarak, düzeltme ve iyileştirme gerçekleştirebilmek için, yönetimin sanatsal yönünü yeniden düşünmeye ihtiyaç vardır. Örgütü yeniden canlandırmayı her yönetici başaramaz. Bozulmaların önüne geçerek ve yeniden canlandırma sayesinde, örgütün sürdürebilirliğine katkı sağlanmış olur.

Merkezkaç yönetim örgütsel düzeni bozmuş olabilir. Yönetimin tekrar merkezileştirilmesiyle, bütünlük, mali denetim, adalet duygusunun yeniden güçlenmesi ve yansızlık sağlanır. Örgütün biçimsel yönü ortaya çıkarılır, görkemli geçmişine vurgu artar. Kuralların uygulanması için denetim sıklaştırılır, güce ve merkezi otoriteye daha sık başvurulur.

3. Birlikte Evrim

Birlikte evrim kavramı biyoloji biliminden çıksa da (Ehrlich & Raven, 1964) sosyal bilimlerin bir çok alanında ve yönetimde kullanılıyor (Porter, 2006). Karmaşıklık kuramına göre evrim, işbirliğine dayalı birlikte ve karşılıklı evrimdir. Bir canlı varlığın evrimi, diğerinden kaynaklanır. *Kurt, kuzu, çoban köpeği ve çobandan oluşan mikro ekosistemde yaşam ancak birlikte evrilerek devam edebilir.* Burada rekabet yok değildir, ama bundan ziyade sistemlerin iç içeliği ve koparılamaz bağları çok daha dikkat çekicidir. Bir tür diğerini dışarı sürebilir veya her iki tür evrim geçirerek, ayrı ve rekabetten uzak noktalara yönebilirler. Karşılıklı bağımlılığın kendisi de değişebilir. Bateson'a göre (1972, s.164) birlikte evrim, basit rekabet ve işbirliğine göre daha önemli bir kavramdır. *Atın Eohippus'dan evrimi yeşil ovalarda tek taraflı değildi. Pek tabi ki, yeşilliklerin evrimi, atların diş ve toynaklarının aynı hızda evrimiyle birlikte gerçekleşmiştir. Çim, bitki örtüsünün atın evrimine verdiği yanıt olmuştur.*

Evrimsel bakış açısında örgütler birlikte yaşama ve evrimleşme yetenekleriyle çevrenin karmaşıklığına uyum sağlar (Rochet, Keramidas & Bout, 2008). Bir işletmenin evrimi kendi iş kolunun ve/veya bulunduğu bölgenin veya ülkenin evrimini etkiler, evriminden etkilenir (Zhegu, 2007, p.13).

Birçok yönetici zamanını öncelikle ürün ve hizmetler temelinde rakiplerine karşı günlük mücadelelere yoğunlaştırır. Birlikte evrime ilişkin görüşler, yoğun rekabetin yaşandığı ve değişimin hızlı olduğu iş kollarında başarılı işletme stratejileri konusunda on yıllık araştırmaların bir ürünüdür. Buna göre işletmeler, karşılıklı yarara dayalı olarak müşteri ve tedarikçi ilişkilerini güçlendirmeye çalışmakta, bazı durumlarda teknik standartlar belirlemekte ve hatta araştırma/geliştirme çalışmalarını paylaşmak üzere rakipleriyle bile işbirliği yapmaktadırlar (Moore, 1996, s.22). Birlikte evrime yönelen işletmelerin yöneticileri, işletmeler arasındaki bağlantıların geçici olduğunu kabul ederler ki, bu da diyalektik açıdan uygun bir görüştür. Ayrıca bağlantıların sadece içerik açısından değil, sayıca da önem taşıdığını bilirler. Böylece çeviklik için daha az bağlantı ile verimlilik için daha çok bağlantı arasındaki gerilimin üstesinden gelirler. Eisenhardt ve Galunic'e göre (2000), geleneksel yöneticiler işbirliğini tepeden planlarken, birlikte evrime yönelen işletmelerin yöneticileri, kontrol etmeye ve hatta öngörüde bulunmaya çalışmak yerine, işbirliğinin kapsamını belirler ve daha sonra işbirliğinin ve aynı zamanda rekabetin işlevsel birimlerden doğmasına fırsat verir.

Birlikte evrimin önemli bir özelliği de işletmeler arasındaki işbirliğini düzenleyen birim yöneticilerinin oluşturduğu gruplar arası diyalogdur. Sık sık yapılan grup toplantılarıyla ekipler işlerlik kazanır. Birlikte evrimi başarılı şekilde uygulayan işletmelerde, bu toplantılar ayda en az bir kez yapılır ve bu toplantılara katılım eksiksiz sağlanır. Toplantıların içeriği; faaliyet rakamlarının ve dış piyasa istatistiklerinin gözden geçirilmesine, ayrıca rakiplerin hamleleri, müşterilerden gelen geri-bildirim ve teknolojideki gelişmeler gibi ortak ilgi alanlarının nitelik açısından değerlendirilmesine dayanır (Eisenhardt & Galunic, 2000).

SONUÇ

İlerleme ve gerileme örgütler için stratejik hamleler olarak tanımlanabilir. Örgütsel ilerleme, örgütsel büyümeyle birlikte gerçekleşirken, örgütsel gerilemeye neden olan birçok faktör, örgütsel küçülme içinde kullanılabilir. İlerleme örgütler için olumlu bir süreçken, gerileme örgütler için olumsuz bir süreçtir. İşletmede gerileme, ar/ge ve tanıtım harcamalarının düştüğü, fiyat savaşlarının devam ettiği ve bunların sonucunda hem satış gelirlerinin hem de kârların azaldığı durumu yansıtır. Gelişim ve değişim kavramları uygulamada birbirlerinin yerine sıkça kullanılan kavramlar olsa da, esasen birbirlerine oldukça yakın fakat farklı kavramlardır. Değişim olumlu veya olumsuz olabilirken gelişim olumlu bir süreci yansıtır. Dönüşüm ise, değişimin sonucunda meydana gelen bir olaydır ve değişime paralel olarak olumlu ya da olumsuz bir yol izleyebilir. Örgütsel dönüşüm de örgüt faaliyet konu mevcut konumdan farklı bir duruma gelme anlamındadır. Sonuç olarak, değişim ile alakalı belli kavramlar anlaşılır hale getirilmiştir. Bu kavramların anlam karışıklığı ve değişim ve değişim yönetimiyle ilişkileri ortaya konulmuştur. Bu çalışmanın hedef kitlesi önemli ölçüde tepe yöneticileri, örgütsel değişimden sorumlu yöneticiler, yönetici adayları ve yönetim ve organizasyon alanında lisanüstü seviyede çalışma yapan öğrencilerdir. Unutulmuş kavramlar çalışmanın kısıtı olarak düşünülebilir. Gelecekte, bu kavramları zenginleştirmek ve bu kavramları çapraz karşılaştırma yoluyla değerlendirmek, konunun daha etkin bir şekilde ele alınmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Bateson, G. (1972). *Steps to an Ecology of Mind*. San Francisco: Jason Aronson Inc.
2. Bauer, P. J., & Pathman, T. (2009). La mémoire et le développement précoce du cerveau. In *Encyclopédie sur le développement des jeunes enfants*. Retrieved from http://www.enfant-encyclopedie.com/cerveau/selon-experts/la-memoire-et-le-developpement-precoce-du-cerveau
3. Castells, M. (2000). Toward a Sociology of the Network Society. *Contemporary Sociology*, *29*(5), 693–699.
4. Castoriadis, C. (1986). *Domaines de l'homme (Les Carrefours du labyrinthe)*. Paris: Seuil.
5. Crosby, P. (1986). *La qualité, c'est gratuit*. Paris: Economica.
6. Değişim Zamanı. (2002, 02). *Capital*. Retrieved from https://www.capital.com.tr/yonetim/insan-kaynaklari/degisim-zamani
7. Ehrlich, P. R., & Raven, P. H. (1964). Butterflies and Plants: A Study in Coevolution. *Evolution*, *18*(4), 586–608.
8. Eisenhardt, K. M., & Galunic, C. (2000). Coevolving: At Last, a Way to Make Synergies Work. *Harvard Business Review*, *78*(1), 91–101.
9. Engels, F. (1878). *Anti-Dühring*. Ankara: Sol Yayınları.
10. Falk, S. (2001). *Organizational Evolution in a 'Boundaryless' Organization* (Master thesis). Massachusetts Institute of Technology, Massachusetts. Retrieved from https://pdfs.semanticscholar.org/f74c/aa944bc70a9bd62f7e5d6c29d21fb0e6dd2f.pdf
11. Fischer, C. S. (1992). *America calling: A social history of the telephone to 1940*. Berkeley: California Press.

12. Gartiser, N., Lerch, C., & Lutz, P. (2004). Appréhender la dynamique d'évolution des organisations, Vers une opérationalisation des modèles de Mintzberg. In *AIMS* (pp. 1–27). Normandie, Vallée de Seine. Retrieved from http://www.strategie-aims.com/events/conferences/10-xiiieme-conference-de-l-aims/communications/518-apprehender-la-dynamique-d-evolution-des-organisations-vers-une-operationalisation-des-modeles-de-mintzberg/download

13. Ghemawat, P. (1985). Building Strategy on the Experience Curve. *Harvard Business Review*, (March). Retrieved from https://hbr.org/1985/03/building-strategy-on-the-experience-curve

14. Hançerlioğlu, O. (2000). Değişim. In *Felsefe Ansiklopedisi* (3. Basım, Vol. 1, p. 281). İstanbul: Remzi Kitabevi.

15. Kandel, E., & Hawkins, R. (1992). Les bases biologiques de l'apprentissage. *Pour La Science*, (181), 70–78.

16. Latif, H. (2005). *Fraktalist Yönetim*. İstanbul: Bizim Avrupa Yayınları.

17. Le Roy, F. (2005). Bruce Henderson comme fondateur de la pensée stratégique. *Revue Française de Gestion*, *1*(154), 9–20.

18. Moore, J. (1996). *The Death of Competition Leadership & Strategy In the Age of Business Ecosystems*. New York: Harper Collins.

19. Obama değişim vaatleriyle geliyor. (2009, January 17). *Deutsche Welle*. Retrieved from http://www.dw.com/tr/obama-değişim-vaatleriyle-geliyor/a-3953604

20. Politzer, G. (1974). *Felsefenin temel ilkeleri*. İstanbul: Sosyal yayınlar.

21. Porter, T. B. (2006). Coevolution as a Research Framework for Organizations and the Natural Environment. *Organization & Environment*, *19*(4), 479–504.

22. Read Donald Trump's Full Inauguration Speech. (2017, January 20). *Time*. Retrieved from http://time.com/4640707/donald-trump-inauguration-speech-transcript/

23. Rochet, C., Keramidas, O., & Bout, L. (2008). La crise comme stratégie de changement dans les organisations publiques. *Revue Internationale Des Sciences Administratives*, *1*(74), 71–85.

24. Teulon, F. (1992). *Croissance, crises et développement*. Paris: Presses Universitaires de France.

25. Wagner de Reyna, A. (1987). Progrès et pauvreté et leurs relations avec les valeurs culturelles et spirituelles. UNESCO. Retrieved from http://unesdoc.unesco.org/images/0007/000734/073426fb.pdf

26. Yamalak, M. (n.d.). Evrim ve Devrim üzerine [Teori ve Politika]. Retrieved from http://www.teorivepolitika.net/index.php/arsiv/item/303-evrim-ve-devrim-uzerine

27. Zhegu, M. (2007). *La Coévolution des Industries et des Systèmes d'innovation: L'industrie Aéronautique* (Thèse du doctorat en administration). Université du Québec à Montréal. Retrieved from https://core.ac.uk/download/pdf/10801375.pdf

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(56)

Dr. Doruk Görkem ÖZKAN; Betül ERTOY SARIIŞIK; Arş. Gör. Sinem DEDEOĞLU ÖZKAN

TRABZON KENTİ KEMERALTI BÖLGESİ MEVCUT DURUM DEĞERLENDİRMESİ

TRABZON CITY KEMERALTI REGION CURRENT SITUATION EVALUATION

ÖZ

Bu çalışmada; Trabzon kentindeki koruma alanlarından biri olan, 3 nolu sit alanı içinde bulunan "Kemeraltı bölgesi" için kent içinde kaybolmaya yüz tutan kültürel varlıklar ve yerel değerler bağlamında özgün değerlerin bozulmadan gelecek kuşaklara aktarılması gerekliliğinin vurgulanması amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda çalışma süreci içerisinde öncelikle; alanın tarihi süreç boyunca kent içindeki konumu ve ne gibi roller üstlendiği, bununla ilgili mekânsal gelişimi ve kentleşme süreçlerinde nasıl bir rol sergilediği araştırılmıştır. Sonrasında tarihi bir ticaret merkezi olan Kemeraltı bölgesi (Çarşı Mahallesi) için günümüz kullanımlarının neler olduğu ile ilgili bazı saptamalar yapılmış olup sorunlar ve potansiyellerin neler olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak da bu çalışmanın amacı doğrultusunda, belirlenen sorun ve potansiyeller çerçevesinde çalışma alanı üzerinde daha detaylı düşünülmesi hedeflenmiştir.

Tarihi dokuya sahip alanların kimliğini ve mimari–kültürel öğelerini korumak ve değerlendirmek; kentte 'süreklilik' ve 'aitlik' duygularını ve kuşaklar arasındaki etkileşimi güçlendirecektir. Böylece, tarihi kent, gelecek nesillerin yaşamaktan gurur duyacakları bir yer haline gelecektir.

Anahtar Kelimeler: Tarihi doku, kimlik, Trabzon, Kemeraltı.

ABSTRACT

The environment plays a very important role in the environmental psychology literature which perceives the effects of human behavior on the environment. Human behaviors occur in physical and social environments that meet their needs and requirement. For this reason, it is known that environmental psychology is related to the social environment as well as to the physical environment. In the same way, as a result of the physical and social characteristics provided by the open spaces, some spaces are used intensely by the users and some spaces are converted into empty spaces. On this question, it is aimed to investigate the environmental characteristics of open spaces and the effects of their success on user satisfaction.

As a research area, 100.Yıl Park with various environmental features within the borders of Trabzon province center was selected. The research method consists of questionnaires. As a result of the study, it has been revealed that the success of the environmental features increases the user satisfaction.

Keywords: Historical pattern, identity, Trabzon, Kemeraltı.

[1]**Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE, 61080 dorukgorkemozkan@gmail.com**
[2]**Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trafik Planlama ve Uygulama Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, 06570 betulertoy@gmail.com**
[2]**Karadeniz Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE, 61080 sinemdedeoglu@ktu.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.GİRİŞ

Yaklaşık son 20 yıldır, kentsel yerleşmelerin, özellikle de tarihsel kentlerin, sahip oldukları kültürel mirasa ilişkin yerel kimlik değerlerinin, geniş katılım, işbirliği ve şeffaflık ilkelerini benimseyen stratejik mekânsal planlama yaklaşımı eşliğinde sürdürülebilir korunması ve geliştirilmesine dönük arayışlar tartışılmaktadır (Drost, 1996; Larkham, 1996; Steinberg, 1996; Albrechts 2001; Albrechts 2004; Thorns, 2002). Ortak bellek ve geçmişin kanıtları niteliğiyle koruma alanları üzerinde yansımaları olan tarihsel kentlere ilişkin planlama arayışları, tarihsel çevreler üzerinde gerek mekânsal gerekse işlevsel açıdan ortaya çıkardığı beklenti ve talepler ile sosyal-ekonomik yapı ve teknik altyapı sorunlarına ilişkin üretilen planlama model(ler)i yoluyla yeniden canlandırılması üzerine odaklanmaktadır (Özcan, 2009).

Kentlerin yeniden canlandırılması; sosyo-kültürel, ekonomik ya da fiziksel açılardan bir çöküntü süreci yaşamakta olan kentsel alan parçalarının, çöküntüye neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması veya değiştirilmesi sonucu, o alanın tekrar hayata döndürülmesini ifade etmektedir (Özden, 2001). Yeniden canlandırma çalışmalarının başarılı sonuçlanabilmesi için projeler kentin yerel mimarisinden yerel ticaretine kadar birçok farklı konuyu içerisine alan bir süreç izlemeli; yani süreçte standart bir formülden söz edilemez. "Tarihsel şehir bölgelerinin yeniden canlandırılmasında ise diğer şehirsel bölgelerde olduğu gibi, ekonomik tabanda çeşitliliğin sağlanması ve farklı ihtiyaç ve talepler arasında bir denge oluşturulması gerekmektedir. Farklı fonksiyonların bir araya gelmesi, alanın istenilen nitelikte daha uzun süre kalmasını sağlarken, tek kullanımdan destek alan yeniden canlandırma çalışması başarısız şekilde sonuçlanabilmektedir" (Tiessdall vd. 1996; Karaaslan, 2010).

Kentsel mekânın hareketliliği, farklı aktivite bileşenlerinden oluşmakta olup genellikle küçük kentlerin en dinamik tarafı da sosyo-kültürel mekânlarının çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Çeşitlilik; birçok sosyal, kültürel ve ticari aktiviteyi ifade etmektedir. Bu alanlar kentin iyi olduğu noktalardır ve insanların da bu çeşitliliğe ve sürekliliğe katkısı olmalıdır. Bu çerçevede tarihi mekânların yeniden değerlendirilmesi kentsel sosyal, kültürel ve ticari aktivitelerin yapılabilmesindeki en önemli faktörlerdir (Montgomery, 1995). Kentsel çöküşün yaşandığı mekânlar kentin kimliğini ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtmayı kolaylaştırır ve genellikle çekim alanı yaratan merkezler olarak önem taşırlar (Görgülü, 2005; Koçan, 2011).

Tarihi kent merkezlerinin genel durumunu geliştirebilmek için amaç; insanların kendini güvende hissedip yaşayabileceği, iş yerlerinin gelişebildiği ve canlandırıcı yeni aktiviteler için olanakların var olduğu, canlı, hareketli ve yaşanabilir kent merkezleri geliştirmek olmalıdır (Oruç, 2005).

Bu çalışmada; Trabzon kentindeki koruma alanlarından biri olan, 3 nolu sit alanı içinde bulunan "Kemeraltı bölgesi" için kent içinde kaybolmaya yüz tutan kültürel varlıklar ve yerel değerler bağlamında özgün değerlerin bozulmadan gelecek kuşaklara aktarılması gerekliliğinin vurgulanması amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda çalışma süreci içerisinde öncelikle; alanın tarihi süreç boyunca kent içindeki konumu ve ne gibi roller üstlendiği, bununla ilgili mekânsal gelişimi ve kentleşme süreçlerinde nasıl bir rol sergilediği araştırılmıştır. Sonrasında tarihi bir ticaret merkezi olan Kemeraltı bölgesi (Çarşı Mahallesi) için günümüz kullanımlarının neler olduğu ile ilgili bazı saptamalar yapılmış olup sorunlar ve potansiyellerin neler olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak da bu çalışmanın amacı doğrultusunda, belirlenen sorun ve potansiyeller çerçevesinde çalışma alanı üzerinde daha detaylı düşünülmesi hedeflenmiştir.

2.Kemeraltı Bölgesinin Kent İçindeki Konumu ve Yakın Çevre İlişkileri

Kemeraltı Bölgesi Trabzon kentinde Pazarkapı ve Kemerkaya mahalleleri arasında bulunan sahil yolu ve Maraş Caddesi eşikleri içerisinde tarihi bir kent merkezidir (Şekil 1). Bölge, Trabzon kentinin genellikle alt ve orta gelir grubunun yoğun alışveriş yaptığı toptan ve perakende ticaret işlevlerine sahip çok sayıda sivil mimari örnekleri barındıran, şimdiki adıyla Kemeraltı çarşısı, bakırcılar ve zücaciye ürünleri ile de kent içerisinde öne çıkan kimlikli bir yerleşim dokusuna sahiptir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

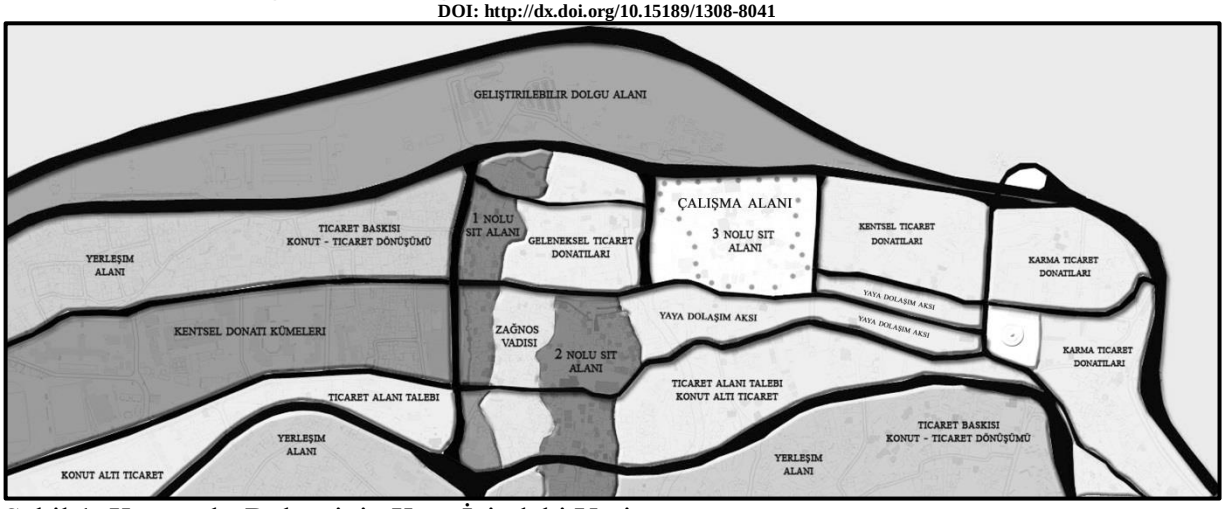

Şekil 1. Kemeraltı Bölgesinin Kent İçindeki Yeri

Ticaret akışında bir geçiş bölgesi olan Kemeraltı çarşısı, Kunduracılar, Uzun sokak ve Meydandaki alışveriş sokaklarıyla yürüme mesafesinde olmasına rağmen bu arterler arasında verimli bir akış sağlanamamıştır. Diğer taraftan kadınlar pazarı ve Pazarkapı moloz kavşağında bulunan Kemeraltı çarşısı sadece meydana ulaşmak için uğranan bir güzergâh olmaktadır. Çok sayıda çekicilik faktörleri barındıran ancak bu faktörleri zamanla terk edilerek insansızlaşmaya mahkûm edildiği için ilk akla gelen yer olmaktan mahrum olmuştur.

Kemeraltı bölgesinin yakın çevre ile ilişkileri incelecek olunursa**;** bölgenin erişebilirliği oldukça yüksektir ve kent merkezi ile gelişme alanları arasında geçiş özelliği barındırmaktadır. Bir yandan tarihi yerleşim ile mevcut kent merkezi arasında bulunurken bir yandan da ticaret geçişleri güzergâhında olması büyük bir potansiyeldir. Alanın sit alanı olması, bu geçişin gerçekleştiği süreç içinde yıpranmayı, eskimeyi, köhnemeyi beraberinde getirmiş olmasının en büyük sebebidir. Çünkü alandaki yapıların çoğu fiziksel ve işlevsel ömürlerini doldurmuş ve tarihi yapı niteliğinden çok harap yapı niteliğini almışlardır. Bu yıpranma sürecini hızlandıran bir diğer faktör ise ticaret faaliyetlerinin niteliği olmuştur.

3.Kemeraltı Bölgesine İlişkin Sorunlar

Kent mekânı sürekli bir dönüşüm/değişim içerisindedir. Peki bu olgunun devamlı olarak kent mekanlarında kendine yer bulmasına neden olan etkenler nelerdir? Tekeli bu etkenleri iki başlık altında toplar; birincisi: "kent nüfusunun sürekli olarak artması", ikincisi ise "kent ekonomisinin gelişmesi ve dünyaya eklemlenme biçiminin değişmesi"dir (Tekeli, 2003).

Artan ticari faaliyetler ve talepler doğrultusunda oluşan farklı ticaret grupları, alan içinde gerçekleşen fark edilemeyen bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Kent içinde 2. Kademe kent merkezi ile merkezi iş alanı arasında kalan bu geçiş bölgesi, yapılaşma ve yenileşme baskısı altında kalmakta ve bunun sonucunda mevcut karakter ögeleri okunabilirliğini kaybetmektedir.

Alanın kuzey eşiğinde bulunan Karadeniz 2. Sahil yolunun geçmesi ile kent içine bağlantı kesilmiş ve böylece kentin kimliği olan mavi-yeşil bütünlüğü zayıflamıştır. Ortaya çıkan dolgu alanı üzerindeki aktiviteler çekicilikten uzak ve erişimi zor olduğundan aktif bir kullanım sergilememektedir.

Alanın çevre ile olan ilişkilerinde yapılması öngörülen müdahaleler, alan içerisinde de bazı akış ve çekicilik etmenleri için de çözüm getirebilmelidir. Bu durumda alanın kendi içerisindeki sorunlar sırası ile incelenmelidir. Öte yandan kümelenme ile hanlarda yer alan esnaf grupları yerine Pazar alanı şeklinde sokaklarda yer alan esnaf grupları, ticaretin arka planında kalan tarihi yer kavramının okunmasını yıllar boyu engellemiştir (Şekil 2).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

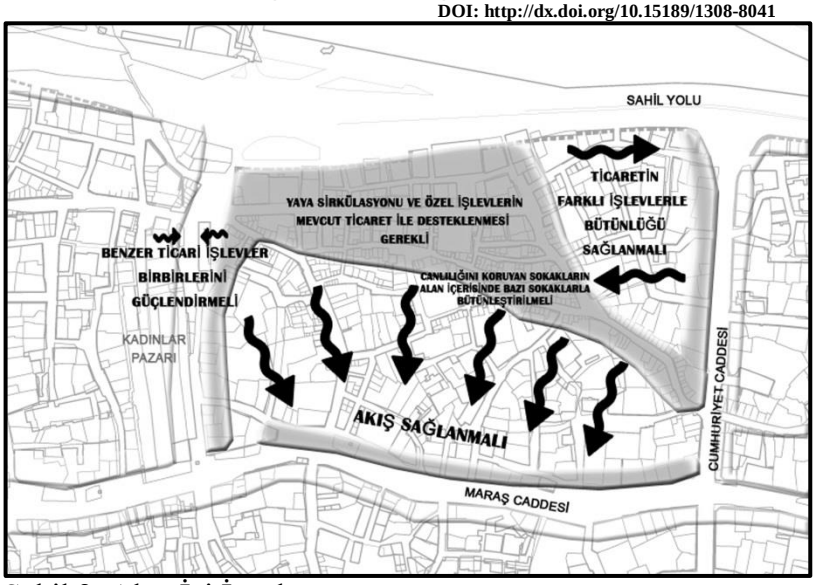

Şekil 2. Alan İçi İnceleme

Kentin 1. Kademe merkezi olan meydan parkı ve çevresi ile 2. Kademe kent merkezi olma yolunda olan Varlıbaş belediye ve çevresi arasında kalan Pazarkapı ve Çarşı mahalleleri belirli bir karakterde yapılaşmanın bulunduğu mekânlar iken nüfus artışı ve kentlinin alışveriş yapma gücünün artmasıyla mülk sahiplerini zorunlu bir ticari faaliyet içine sürüklemiştir. Böylece alanın pozitif yönü olarak gördüğümüz yapı dokusu karakterleri zaman içerisinde kaybolmuştur (Şekil 3).

Şekil 3. Kemeraltı Bölgesinin Yoğun Kullanılan Sokak Örnekleri

Yapılan incelemeler sonucunda Kemeraltı Bölgesinin sahip olduğu sorunların temelde "Fiziksel ve İşlevsel Yetersizlik" ve "Sosyal Sorunlar"dan kaynaklandığı görülmüş ve bu sorunlar Tablo 1'de özet olarak ifade edilmiştir.

Tablo 1. Kemeraltı Bölgesi sorunları

Fiziksel ve İşlevsel Yetersizlik Sorunları	**Sosyal Sorunlar**
Yapı bazında	• Toplanma ve etkileşim alanları yetersizliği • Yerel kültürün kaybolma tehlikesi • Alanın çevre ile yeşil-yaya dolaşım aksları bulundurmaması
• Sağlıksız yerleşim ve tesisat sorunları • Isıtma sorunu ve getirdiği hava kirliliği • Eskiyen dış cephe ve çatı sistemleri • Yapı strüktüründe bozulmalar	
Ulaşım sorunlarına	
• Yetersiz yol genişlikleri	

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

• Otopark sorunu • Yağmur suyu kanalları • Yaya konforunun olmadığı sokaklar • Ticarete hizmet veren taşıt yollarının niteliğindeki sorunlar	• Alan genelinde ekonomik kaygı • Değişen sosyal yapı ve değişen talepler • Çevreye tahribat veren yapı ömrü tükenmiş yıkılmak üzere olan yapılar • Atık depo alanlarının bulunmaması • Güvenlik sorunu
Donatı alanları olarak	
• Halka açık kamusal alan bulunmayışı • Çocuk oyun alanı tanımlamasının olmaması • Sokaklardaki kullanım sorunları ve eksiklikleri	

4.Kemeraltı Bölgesine İlişkin Potansiyeller

Bölgeye yönelik potansiyeller incelenirken öncelikle; akışlar, ticari ve turistik güzergâhlar, alan içine girişler ele alınmıştır. Kemeraltı bölgesi; konumu ve sahip olduğu tarihsel kimliğiyle gerek turistleri gerekse yerel halkı günün 24 saati bu bölgeye çekebilecek potansiyellere sahip bir alandır. Bölgede kendi kimliğini yansıtacak işlevsel birimlerin daha yoğun olması sonucunda, tarihi yapıların ön plana çıkması, yaya akışlarının bu mekâna yönlenmesi gerekirken bugün tam aksine bir gelişim ile karşı karşıyayız (Şekil 4).

Alanın işlevsel niteliği	Güzergah Analizi
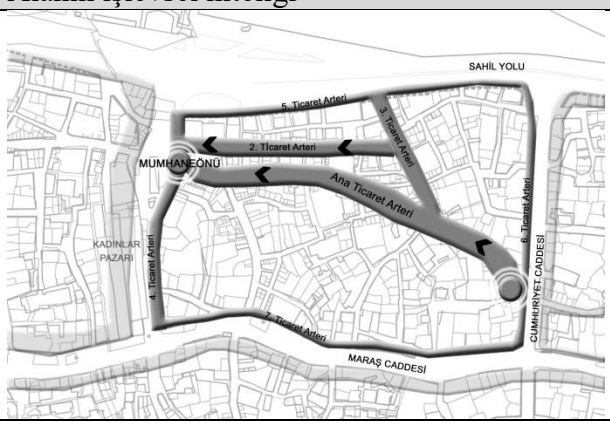	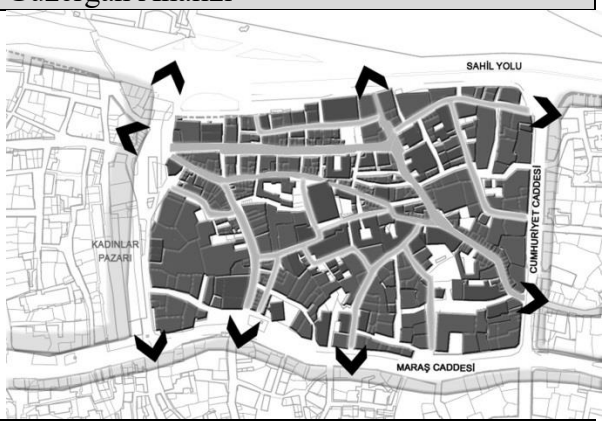

Şekil 4. Kemeraltı Bölgesi işlev ve güzergah analizi

Ana bağlantıların sahip olduğu hareketlilik sit alanı içerisindeki işlevsel ve yapısal durumların getirdiği çöküntü alanlarında görülememektedir. Bir sokakta oldukça kalabalık ve yoğun ticaret kullanımı varken, bir arka sokakta kapalı dükkânlar ve boş mekânlar bulunmaktadır. Bu güzergâhlar arası geçişlerde, ana güzergahlar arasındaki bağlantıların güçlü hissedilmesi potansiyel oluştururken, çöküntü alanlarında kaybolma duygusunun hissedilmesi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 5).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 5. İşlevsizlikten doğan boş bakımsız sokak örnekleri

Yapılan bu incelemelerin yanı sıra, yapı ve adı bazında da bölge içinde kaybolmaya yüz tutmuş tarihi hanların varlığı alanın kimliğini oluşturan önemli dinamikleri arasında belirlenmiştir (Şekil 6).

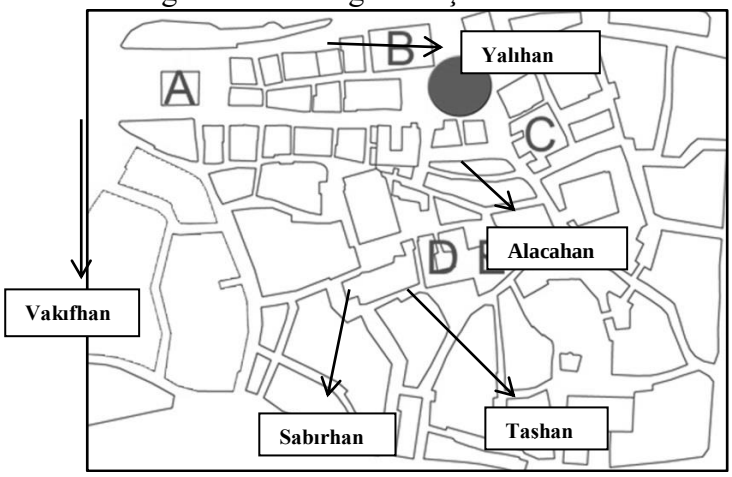

Şekil 6. Kemeraltı Bölgesinda bulun tarihi hanlar

Yapılan analizler sonucunda görülmüştür ki; alan her ne kadar kimliğini yansıtan hanlara, önemli odak noktalarına, kent için nitelikli bir ticaret arterine ve akışlarına sahip olsa da bu potansiyellerin değerlendirilememe, kente kazandırılamama sorunsalıyla karşılaşılmaktadır. Bu sorunların ve potansiyellerin belirlenmesiyle görülmüştür ki; akışların yönlendiği alan "Kemeraltı", çekiciliğinin ve günün her saati canlılığının artırılması ile hem talepleri karşılayabilecek hem de kentin imaj vitrini olabilecek niteliktedir.

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Tarihi kent dokuları, geçmiş uygarlıkların sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını, yaşam felsefesini, estetik kaygılarını yansıtan; insan ölçeğinde düzenlenmiş mekânlardır (Abacıoğlu ve Aydemir, 2007). Kentlerin hızlı büyümesi, izlenen kentleşme politikaları, tarihi dokunun terk edilmesi gibi nedenlerle, tarihi kent dokuları ve kent merkezleri günümüzde birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır.

Trabzon Kemeraltı bölgesinde; alanın daha yaşanabilir, kimlikli, bütün kente hitap eden, yerel değerleriyle ön plana çıkan, sağlıklı bir yerleşme olabilmesi için bölgenin sorunları ve potansiyelleri belirlenerek, özgün değerlerin bozulmadan gelecek kuşaklara aktarılması ve kaybolmaya yüz tutan kentlerin tarihi dokularının yeniden canlandırılması gerekliliğine vurgu yapılması amaçlanmıştır.

Öte yandan incelenen sorun ve potansiyeller sonucunda; uygulanacak yeni senaryolar ile alanın kente ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan katkı sağlayacağı, hem turizm hem de yerel halk için cazibe merkezi haline getirileceği, sadece alana özgü değil çevresiyle de bütüncül tasarım ve koruma ilkelerinin benimsenmesi gerekliliği dikkat çekmektedir. Tarihi alanlarda farklı sosyo-ekonomik kitlelere hitap eden mekânlar oluşturarak alanın farklı zaman dilimlerinde sürekli kullanılmasını sağlamak, kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması için geleneksel kimliği korumak, sağlıklı, güvenli, kentle bütünleşmiş yaşam alanları yaratmak tarihi kent merkezlerinde dikkat edilmesi gereken tasarım ilkeleri arasında olmalıdır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Trabzon kentinin de bu tarihi kimliğini ve mimari–kültürel öğelerini korumak ve değerlendirmek; kentte 'süreklilik' ve 'aitlik' duygularını ve kuşaklar arasındaki etkileşimi güçlendirecektir. Böylece, tarihi kent, gelecek nesillerin yaşamaktan gurur duyacakları bir yer haline gelecektir.

KAYNAKÇA

1. Abacıoğlu, F. ve Aydemir, I. (2007). Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı, Megaron, Cilt.2, Sayı,4, s. 204-212.
2. Albrechts, L. (2001). In pursuit of new approaches to strategic spatial planning: A European perspective, International Planning Study 6:(3), 293-310.
3. Albrechts, L. (2004). Strategic (spatial) planning reexamined, Environment and Planning B: Planning and Design, 31:(5), 743-58
4. Drost, A. (1996). Developing sustainable tourism for world heritage sites, Annals of Tourism Research, 23:(2), 479-84.
5. Görgülü Z. (2005). Yeni Ama Yinelenen Gündem: Kentsel Dönüşüm. Mimar.ist, 5 (17), s. 44-47.
6. Karaaslan, Ç. (2010). Tarihi Kentlerde Kimliksizleşme Sorunu ve Bir Çözüm Yolu Olarak Kentsel Canlandırma Projeleri, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Ankara.
7. Koçan, N. (2011). Tarihi Mekanlarda Kültürel Dönüşüm: Uşak Tarihi Tren Garı Örneği, Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, 11 (2), s. 130 – 137
8. Larkham, P. J. (1996). Conservation and the City, Routledge Press, London.
9. Montgomery J. (1995). Urban Vitality and The Culture of Cities Planning. Practice-Research, 10(2), s.101–109.
10. Oruç, G.D. (2005). Şehir eski merkezlerinde mekansal değişim ve yeniden canlandırma stratejileri: İstanbul Tarihi Yarımada Eminönü örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
11. Özcan, K. (2009). Sürdürülebilir Kentsel Korumanın Olabilirliği Üzerine Bir Yaklaşım Önerisi: Konya Tarihi Kent Merkezi Örneği, METU, 26:2, s.1-18.
12. Özden, P.P. (2001). Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği, I.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 23-24, s.255-270.
13. Steinberg, F. (1996). Conservation and rehabilitation of urban heritage in developing countries, Habitat International, 20 (3) 463-75.
14. Tiesdall, S. and Heath, Oc, T. (1996). Revitalizing historic urban quarters, Architectural Press, Great Britain.
15. Thorns, D.C. (2002). The Transformation of the Cities: Urban Theory and Urban Cities, Palgrave Macmillan Press, New York.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(57)

Dr. İbrahim YILMAZ[256]; Öğr. Gör. Hatice BİÇEN YILMAZ[257]; Öğr. Gör. Handan AKSÜYEK[258]

BURSA OSMANGAZİ YILDIRIM VE NİLÜFER İLÇELERİNDE UYGULANAN BİNA ÖLÇEĞİNDE DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN ANALİZİ

ANALYSIS OF TRANSFORMATION PROJECTS IN BUILDING SCALE APPLIED IN BURSA OSMANGAZI YILDIRIM AND NILUFER DISTRICTS

ÖZ

Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer, Bursa'nın sosyal, kültürel ve ekonomik devinimi en yüksek merkez ilçeleridir. Bursa sanayisindeki gelişime paralel olarak, aşırı göçün getirdiği plansız ve kontrolsüz büyümenin etkisiyle Osmangazi ve Yıldırım ilçelerinde çok sayıda yasadışı gecekondu alanları kurulmuştur. Nilüfer ilçesinde ise, yapımlar çoğunlukla planlama ve mimarlık ortamında gerçekleştirilmesine rağmen, özellikle 1999 Marmara depremi öncesindeki inşaat etkinlikleri aşırı yapılaşma talebinin getirdiği zorluklardan dolayı yeterince denetlenememiştir. Bu nedenle, Nilüfer ilçesinde deprem öncesinde depreme dayanıklı olmayan, yapım kalitesi düşük çok sayıda bina üretilmiştir.

Görüldüğü gibi Bursa kenti, depreme dayanıklı kentsel mekanların geliştirilmesi, var olan kentsel ve doğal dokuyu göz önüne almadan yasa dışı oluşmuş konut alanları ile yapım kalitesi düşük gelişmiş kentsel alanların iyileştirilmesi gibi birçok dönüşüm problemleriyle karşı karşıyadır. Bu çalışmada, Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer ilçelerinde depreme dayanıklı yapılar üretmek amacıyla, bir dönüşüm modeli olarak ortaya konulan ve bina ölçeğinde gerçekleştirilen yıkıma dayalı yeniden üretim uygulamaları incelenmiştir. Bu amaçla, söz konusu ilçelerde yaşayan 2894 kişiyle yüz yüze görüşmeye dayalı bir anket çalışması yapılmış, anket sonucu bu bölgelerde konut sahibi olanların bina ölçeğinde gerçekleştirilen dönüşüm uygulamalarına bakışı ve beklentileri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bursa, Kentsel dönüşüm, Anket, Deprem, Mimarlık ortamı.
JEL Kodları: R11, R31, R50.

ABSTRACT

Osmangazi, Yıldırım and Nilüfer are the centers with high social, cultural and economic mobility of Bursa. In parallel with the development in the Bursa industry, a large number of illegal residential areas were established in Osmangazi and Yıldırım districts under the influence of unplanned and uncontrolled growth brought by excessive migration. On the other hand, the construction activities in Nilüfer province were not adequately supervised due to the difficulties of over-construction, especially during the construction activities before 1999 Marmara earthquake. For this reason, in Nilüfer district, a large number of buildings with low construction quality, which were not built so as to be resiistant against earthquake, have been produced.

As we can see, the city of Bursa faces many transformation problems, such as the development of durable urban spaces, the development of illegally constructed residential areas, and the improvement of poorly constructed urban areas without taking existing urban and natural habitats into consideration. In this context, in situ transformation applications, which are presented as a transformation model in order to produce earthquake-focused structures in the Osmangazi, Yıldırım and Nilüfer districts, are investigated. For this purpose, a face-to-face interview survey was conducted with 2,894 people living in the related districts, and based on the results of the survey, an effort was made in order to determine the opinions and expectations of the resident owners on the transformation of the buildings.

Keywords: *Bursa, Urban transformation, Survey, Earthquake, Architectural environment.*
JEL Codes: *R11, R31, R50.*

[256] **Dr. Mimar; Bursa/TÜRKİYE; ibrahimyilmaz@uludag.edu.tr**
[257] **Öğr. Gör. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO; Bursa/TÜRKİYE; hbyilmaz@uludag.edu.tr**
[258] **Öğr. Gör. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO; Bursa/TÜRKİYE; akseyukh@uludag.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Kentsel dönüşüm, mimarlık ve kentsel yaşam kalitesini artırmak, kentsel sorunların bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak çözüm üretmeye yönelik gerçekleştirilen planlama/mimarlık/yapım eylemlerinin bütünüdür. Dönüşüm eylemlerinde, doğal ve tarihi dokunun korunması, dönüşecek alanlarda var olan ekonomik, sosyal, fiziksel ve çevresel sorunların giderilmesini sağlayacak kapsamlı çalışmaların ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda, çalışma alanı olarak ele alınan Bursa'da dönüşüm etkinliklerini, kentin sosyal, kültürel ve ekonomik devinimi ile tarihsel gelişimi göz önüne alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, kentin eski dönemlerden günümüze ulaşan ticari potansiyeliyle birlikte, 1970'li yıllarda Bursa ovasında kurulan Tofaş ve Oyak Renault otomobil fabrikaları gibi dev yatırımlar Bursa sanayisinin gelişimini önemli ölçüde hızlandırmıştır. Sanayinin gelişmesiyle birlikte artan ilgiye paralel olarak Anadolu'nun kuzey, doğu ve güneydoğu bölgelerinden Bursa'ya göç giderek artmıştır. Bununla birlikte, 1969-1978 yılları arasında Bulgaristan'la yapılan yakın akraba göçü anlaşması çerçevesinde Türkiye'ye gelen 130 000 soydaşın (Gündüz 2013) büyük bir kısmının Bursa'ya yerleşmesi, yine 1989 yılında Bulgaristan'ın uyguladığı asimilasyon politikalarıyla göçe zorlanarak Türkiye'ye gelen 345 960 soydaşın (akademikperspektif.com, erişim tarihi: 23 Kasım 2017), büyük çoğunluğunun Bursa'da yerleşmesi sonucu ortaya çıkan barınma ihtiyacı karşılanamaz boyutlara ulaşmıştır. Öngörülemeyen bu aşırı göç dalgalarına karşı, yerel yönetimler tarafından yeterli düzeyde yerleşim politikaları üretilemediğinden Osmangazi ve Yıldırım ilçelerinin çeperlerinde yer alan ovadaki tarım alanlarında ve dağ yamaçlarında, kısa zamanda depreme dayanıksız binalarla dolu yüzlerce gecekondu mahalleleri oluşmuştur. Bu bölgelerde, insanlığın en temel gereksinimi olan barınma ihtiyacı, göç eden insanların plansız alanlarda kendi çabalarıyla gerçekleştirdikleri yasa dışı uygulamalarla çözülmeye çalışılmıştır. Yerleşilen alanın çevresiyle birlikte sosyal, kültürel ve demografik yapısını da değişime uğratan bu uygulamalara karşı önlem alması gereken yerel yönetimler politik kaygıların da etkisiyle çoğu zaman bu duruma göz yummak zorunda kalmıştır.

Bursa'da çarpık kentleşmenin önüne geçilmesi ve şehrin büyümesiyle birlikte ortaya çıkan konut ihtiyacının planlı ve daha yaşanır bir kent dokusu oluşturularak karşılanması düşüncesi, Nilüfer ilçesi olarak bilinen bölgenin yeni yerleşim alanı olarak planlanmasının temel nedeni olmuştur. 1985 yılından itibaren yapılaşmaya açılan Nilüfer bölgesinde konut amaçlı yapımlar, mimarlık ortamında ve genel olarak kooperatifleşme yöntemiyle üretilmiştir. Ancak bu bölgede, 1999 Marmara depremi öncesi üretilen binalar farklı nedenlere bağlı olarak yapım aşamasında yeterince kontrol edilememiştir. Bu nedenle, bu yapıların deprem güvenliğinin ve yaşam konforu standartlarının günümüzde sorgulanması gerekli hale gelmiştir. Nilüfer ilçesinde ve alan sınaması yapılan diğer bölgelerde yer alan meskun yapıların çoğunda, taşıyıcı sistem elemanlarının depreme karşı güvenilirliğin belirlenmesi amacıyla yapılan karot testlerinde elde edilen değerlerin, statik projelerde belirtilenlerden daha çıktığı, dolayısıyla günümüz deprem yönetmeliği koşullarını sağlamadığı görülmektedir. Bu bağlamda, Bursa ve yakın çevresinde beklenen depremin yıkıcı etkilerinin ortadan kaldırılması gayesiyle, bu yapıların yer aldığı parsellerde yerel yönetim kararlarıyla sağlanan ayrıcalıklı imar hakları, kentsel taşınmaz sahiplerine dönüşümü teşvik amacıyla yapılan kira, taşınma parası gibi yasal ödemeler, özellikle bina ölçeğinde gerçekleştirilen yeniden üretim etkinliklerini önemli ölçüde hızlandırmıştır.

Bu araştırmada, çalışma alanı olarak belirlenen merkez üç ilçede farklı bir dönüşüm modeli olarak bina ölçeğinde yıkıma dayalı olarak gerçekleştirilen yerinde yeniden üretim uygulamalarının içeriği, ortaya çıkan sorunlar ve beklentiler, bu bölgelerde yaşayan 2894 kişi ile yüz yüze yapılan anket çalışması ile belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde ortaya çıkan en temel sonuçlardan birisi, dönüşümün gerekliliği yönünde toplumsal bir mutabakatın oluştuğudur. Bu mutabakatı kuran önemli parametrelerin başında ise, deprem gerçeği ile ekonomik değeri daha yüksek ve daha konforlu bir konuta sahip olma isteği gelmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2. KENTSEL DÖNÜŞÜM KAVRAMI VE BİNA ÖLÇEĞİNDE DÖNÜŞÜM UYGULAMALARI

Kentsel sorunlara çözüm üretmek, kentleri daha yaşanılabilir alanlar haline getirmek ve yenileme, canlandırma ya da sağlamlaştırma amacı ile kentsel mekâna yapılan birbirinden farklı müdahalelerin tümünü kapsayan genel bir kavram olarak kentsel dönüşüm kullanılmaktadır (Ünlü, 2015). Kentsel dönüşüm literatürü incelendiğinde bu başlık altında çeşitli kavramların da olduğu gözlemlenmiştir. Eskimiş kentsel dokusunun ve çöküntü bölgelerinin yıkılıp yeniden inşası kentsel yenileme, boşalmış kentsel alanların yeniden iskana açılması kentsel yeniden yerleştirme, eski kentsel dokunun ve çöküntü alanlarının kısmi yenileme ile kullanıma açılması kentsel rehabilitasyon, eskiden var olan hareketliliğini kaybetmiş kentsel alanların ve kent merkezlerinin sosyal önlemler alınarak yeniden canlandırılmasının amaçlanması ise kentsel canlandırma olarak ifade edilmiştir (Şahin, 2015). Bu bağlamda, kentlerin oluşmasında temel aktör olan 19.yy Sanayi Devrimi sonrasında kentlerde ortaya çıkan yoğun nüfus birikimi, ekonomik nedenler, sosyal gelişimdeki yetersizlik, yerin yanlış tercihi ve doğal afetler gibi nedenlerden dolayı yenileme, dönüşüm, yeniden yerleştirme ve iyileştirmeye yönelik proje ve uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Kentlerin sorunlu alanlarını yenileyerek yeni kentsel mekanları kentlere yeniden kazandırma düşüncesi ile ülkemizde ve dünyada amaçları farklılık gösterse de çeşitli uygulamalar yapılmaktadır (Şişman ve Kibaroğlu, 2009).

Turok'a göre kentsel dönüşümün üç önemli özelliği bulunmaktadır (Turok, 2005).

• "Bir "yer"in (mekanın) doğasını değiştirmeyi hedeflerken, yerleşik halk ile söz konusu bulunan diğer aktörleri sürece dahil etmeyi amaçlar.

• Bölgenin özel sorunlarına ve potansiyeline bağlı olarak devletin temel işlevsel sorumlulukları ile kesişen çok çeşitli hedefleri ve faaliyetleri içerir.

• Ortaklığın özel kurumsal yapısı değişkenlik göstererek genellikle, farklı paydaşlar (ortaklar) arasında işleyen bir ortaklık yapısı içerir".

Genel olarak kentsel dönüşümün amacı aşağıda belirtilen üç temel kriteri yerine getirmektir (Dostoğlu ve Polat, 2007). Bunlar;

• Fiziksel çöküşü durdurmak ve tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak,

• Ekonomik yaşamı canlandırmak,

• Mimarlık ve kentsel yaşam kalitesini arttırmak ve kültüre dayalı dinamikleri harekete geçirmek,

Diğer yandan, her kentin kendine özgü fiziksel, ekonomik, sosyal ve politik şartları, kentsel dönüşüm sürecini yönetme yöntemleri ve stratejileri açısından farklılaştırsa da kişiler, yer (mekân) ve ekonomi üzerine kurulu yapısıyla her kentsel dönüşüm modeli aynı amaçlarla tasarlanmaktadır. İnce (2006) bu amaçları şu şekilde belirtmektedir:

- "Kişilerin becerilerini, kapasitelerini, beklentilerini, onların daha kapsamlı sosyal ve ekonomik olanaklara, ileri refah seviyesine kavuşmalarını ve bunlardan faydalanmalarını sağlayacak şekilde güçlendirmek;
- Daha fazla yerel iş olanakları ve daha yüksek gelir yaratmak amacıyla iş (istihdam) performansını yükseltmek;
- Yerleşecekleri yer konusunda seçme hakkı bulunan kişileri, firmaları çekmek ve korumak için "yer"in genel cazibesini artırmak.

Bu bağlamda, sosyal bilimler, şehircilik ve mimarlık pratiğinin eylem alanı olarak, planlama, tasarım ve koruma disiplinlerinin uygulama araçları haline gelen kentsel dönüşüm projeleri, fiziksel/çevresel problemleri çözerek, sürdürülebilir çevrelerde kaliteli yaşam koşulları oluşturmak ve sosyo-ekonomik/teknolojik gelişmelerle birlikte ortaya çıkan yeni toplumsal gereksinimleri karşılamak için kullanılmaktadır (Polat, 2005). Dünya kentlerinde kentsel dönüşümü gerektiren nedenler, büyük ölçüde ülkelerin farklı gelişmişlik aşamalarına ve küresel sistemle olan entegrasyon düzeylerine bağlı olarak, gelişmiş

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ve gelişmekte olan ülkelere göre farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde kentsel dönüşüm, sanayi sonrası gelişme aşamasının sorunlarını ve özellikle de Post-Fordist dönem dinamiklerinin yol açtığı sosyo-ekonomik ve mekânsal çöküntüleri aşmaya yönelik geniş kapsamlı bir yeniden yapılandırma biçimi olarak görülürken (Sökmen, 2003), gelişmekte olan ülkelerde, göçle oluşan yasadışı konut alanlarının dönüştürülmesi, doğal afetler sonucunda zarar gören kentsel alanların yeniden yapımı, alt gelir gruplarına ait konut alanlarının sağlıklaştırılması ve son yıllarda tarihi nitelikli kent merkezlerinin yeniden işlevlendirilerek korunması şeklinde, dar kapsamlı ve noktasal bir düzeyde tanımlanmaktadır. Bu farklılığa rağmen, dönüşümü gerektiren nedenler demografik, fiziksel, makro-ekonomik, teknolojik, politik ve sosyo-kültürel değişimler olmak üzere farklı guruplar halinde incelenebilir (Ergenekon, 2003).

Diğer yandan Kentsel dönüşümün en önemli faktörlerinden biri de finansmandır. Kentsel dönüşüm fiziksel ve sosyal değişimlerin dışında ekonomik bir olaydır. Kamu-özel ortaklıklarındaki temel sistem, projenin özel girişimin desteğiyle en iyi şekilde tamamlanması, yapılan harcamaların ve ortaya çıkan maliyetlerin ise proje sonrası oluşturulan değerden karşılanması üzerine kuruludur (Eren, 2006). Kamu özel sektör ortaklıkları finansal açıdan üçe ayrılmaktadır. Birincisi, finansal açıdan serbestlik olup, burada kamu sektörü ruhsat, ek hizmetler sağlanması, planlamanın yapılması gibi konularda kolaylık sağlar, özel sektör ise, satışlar yoluyla yapım maliyetini karşılar (Eren, 2006). İkinci yöntem Yap-İşlet-Devret olup, kamunun ihtiyaç duyduğu hizmetlerin, özel girişim tarafından yapılır, özel sektör hizmet bedelini yine hizmetin kendisinden karşılar. Üçüncüsü ise risk paylaşımlı ortaklıktır (joint-venture) (Eren, 2006). Kamu ve özel sektörün ortaklıkları sonucunda, özel girişim yatırımdan mutlaka kar almak isterken, kamu sektörü kamusal paranın korunması ve kamu yararının sağlanmasını hedefler. Bu noktada farklı beklentiler de olan sektörlerin başarılı bir ortaklık kurabilmeleri için çok hassas bir denge içinde çalışmaları, güç dengesini doğru kurmaları gerekmektedir.

Kentsel dönüşüme neden olan etkenlerden biri de çevrenin fiziksel olarak eskimesidir. Bölgenin temel altyapı, konut stoku, yapıların fiziksel durumları, bulunduğu kent ile arasındaki ulaşım ve elektronik bağlar ve çevresel kalitesi bölgenin fiziksel özellikleri içindedir. Tüm bu bileşenlerin zaman içinde aşınması, fonksiyonlarını yerini getirememeye başlamasıyla fiziksel çevre eskimeye başlar ve yenilenmeye ihtiyaç duyar (Jeffrey ve Pounder, 2000). Kentsel dönüşümün bir parçası olarak fiziksel dönüşüm irdelendiğinde şu başlıklara ilişkin analiz yapılması ve karar üretilmesi gerekir (Jeffrey ve Pounder, 2000):

- Kentsel alana ilişkin bir vizyon oluşturulması
- Yapı stokunun özellikleri
- Sosyal-ekonomik değişimler ve fiziksel stoktaki yenileme gereksinimi
- Kentsel dönüşüm içinde fiziksel mekana yönelik dönüşümün yerinin belirlenmesi
- Finansman sorununu çözümü
- İlgili aktörlerin saptanması, katılım, kurumsal düzenlemeler, projenin kimin tarafından nasıl yapılacağının belirlenmesi"

Fiziksel dönüşümde, bozulmuş kent dokusunun yeniden oluşturulması ile beraber bir alanın bütünsel olarak dönüştürülmesi, değişime öncülük etmesi, fırsatları değerlendirerek ek yatırım kaynakları oluşturulması ve sosyo-ekonomik ve fiziksel yenileme süreçlerinin birbirine entegrasyonu sağlanmalıdır. Birçok kentsel dönüşüm projesinde ekonomik büyüme ve sürdürülebilirlik/çevre ile ilgili konuların birbirleri ile çelişen konular olduğu görülmektedir. Dönüşümü hedeflenen kentsel mekanlar konumu ve rant potansiyeli, konut stokunun nitelikleri, mülkiyet durumu gibi hususlar dikkate alınarak farklı yöntemlerle dönüştürülmektedir (Duman, 2015)

Ülkemizde 1980'ler itibari ile yerel ve merkezi yönetimlerce hızla büyüyen kentlerin çeşitli ölçekte ki sorunlarını çözebilmek adına kentsel dönüşüm, kentsel yenileme, sağlamlaştırma, koruma ve (yeniden) geliştirme gibi birçok farklı kentsel geliştirme yöntemleri kullanılarak kentlerde toplumsal, mekânsal ve ekonomik dönüşümde önem arz eden bir planlama müdahale aracı haline getirilmiştir (Ercan, 2015). Türkiye'de, kentsel dönüşümde en çok ön plana çıkarılan konu, gecekondu alanlarının dönüşümüdür (Türel, Osmay, Güvenç, Ataöv ve Akkar, 2005). Bu dönüşüm hali, Türkiye'nin yaşadığı ekonomik ve siyasal

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

koşullarla birlikte, tarihi, toplumsal, kültürel yapısından da kaynaklanmaktadır. Günümüz Türk kentleri, depreme dayanıklı kentsel mekanların geliştirilmesi, tarihi ve kültürel mirasın korunması, var olan kentsel ve doğal dokuyu göz önüne almadan yasa dışı oluşmuş konut alanları ile yaşam kalitesi düşük gelişmiş kentsel alanların iyileştirilmesi ve sağlıklaştırılması gibi birçok kentsel dönüşüm problemi ile karşı karşıyadır. Bu nedenle, ülkemizde kentsel dönüşümü tek bir süreç ya da problem alanı olarak gören yaklaşımların yerine birbirinden farklı kentsel dönüşüm problemlerini çözmek açısından kentsel dönüşüme yönelik problem alanlarının açık bir biçimde tanımlanması ve bu problem alanları içerisinde öncelikli olanlarının belirlenmesi gerekmektedir.

Ancak, özellikle Bursa gibi son 30 yıldır kontrolsüz bir şekilde büyümüş kentlerde, farklı dönüşüm problemlerine karşı verilen cevaplarda, genelde dönüşüm sorunları parsel bazında ayrıcalıklı imar hakları sağlanarak sadece fiziksel mekanın dönüşümüne indirgenmiş; dönüşümün toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutları tamamen göz ardı edilmiştir. Farklı bir model olarak ortaya konulan ve dar kapsamlı bu dönüşüm yönteminde, meskun binanın kat malikleri tarafından, "Çevre ve Şehircilik Bakanlığı" nın yetki verdiği uzman test bürolarına meskun yapının depreme karşı dayanımını tespit ettirmek amacıyla müracaat edilmektedir. Bu müracaata istinaden, test firması tarafından yapının taşıyıcı sistem elemanları üzerinde yapılan karot ve demir röntgeni gibi testlerde, deprem güvenliği değerleri günümüz deprem yönetmeliğinin gerektirdiği değerlerden düşük çıktığı takdirde yapı riskli olarak tescil edilmektedir. Riskli olarak tescil edilen yapının 6306 sayılı kentsel dönüşüm yasası gereği verilen makul bir sürede yıkılması gerekmektedir. Yıkımın gerçekleştirilmesi, bunun yerine depreme dayanıklı yeni bina üretilmesini teşvik etmek amacıyla Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından binanın yer alığı parselin mevcut imar durumuna 0.50'ye kadar eklenen oranda ilave emsal hakkı verilmektedir. Bu şekliyle, ilave emsal hakkı verilen parsellerde üretilecek depreme dayanıklı yeni binalardaki gerek konut sayısı gerekse kat sayısı 0.50 oranında artırılmaktadır. Bu dönüşüm modelinde, genel olarak 0.50 emsal artışı ile kazanılan konutların/ticarethanelerin müteahhitlere verilmesi koşuluyla, bina sahipleri tarafından herhangi bir ilave yapım bedeli ödenmeden kat karşılığı satış vaadi sözleşmelerine dayanan yapım yöntemleri kullanılmaktadır. Ancak, emsal artışının yeterli olmadığı durumlarda, emsal artışıyla birlikte meskun konutun kullanım alanının küçültülmesiyle elde edilen ilave konutlar da yapımcıya verilerek dönüşüm sağlanmaktadır. Bazı durumlarda ise, meskun konutun kullanım alanının küçültülmemesi için emsal artışıyla elde edilen konutlarla birlikte, yapımcıya ilave yapım bedelleri ödenerek binaların yeniden üretilmesi sağlanmaktadır.

Bursa'daki uygulamalarda da görüldüğü gibi kendine özgü özellikler içeren dar kapsamlı bu dönüşüm modelini, deprem odaklı ve bina ölçeğinde gerçekleştirilen yıkıma dayalı fiziksel mekanın yeniden üretilmesi olarak tanımlamak mümkündür. Ancak, bu yöntemde dönüşümü teşvik amacıyla meskun parsellere verilen ayrıcalıklı imar hakları, henüz yapılaşmamış parseller için geçerli olmadığından kentsel eşitsizlik durumu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu dönüşüm sisteminde, emsalin artırılmasıyla birlikte artan yoğunluk, trafik, gürültü, çevre kirliliği, çoğunlukla yetersiz olan mevcut donatı alanlarının daha fazla kullanıcıya hizmet vermesi gibi kentsel sorunlar ortaya çıkacaktır. Halbuki, kentsel dönüşüm fiziksel mekanın dönüşümünün yanı sıra, sosyal gelişim, ekolojik ve doğal dengenin korunması ve sürdürebilirliğinin sağlanması ile birlikte kapsamlı ve bütünleşik bir yaklaşımla ele alındığı takdirde başarıya ulaşabilmesi mümkündür.

3. ALAN ÇALIŞMASI VE ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu çalışmada, Bursa'nın sosyal, kültürel ve ekonomik devinimi en yüksek olan Nilüfer, Osmangazi ve Yıldırım ilçelerinde yaşayanlar arasından, rassal (tesadüfi) olarak seçilmiş 2894 kişi ile yüz yüze ankete dayalı bir alan çalışması gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu anketin temel hedefi, farklı bir dönüşüm modeli olarak ortaya çıkan, bina ölçeğinde gerçekleştirilen yerinde dönüşümle ilgili kişilerin bilgi düzeylerini ölçmek, dönüşüme bakış açılarını, dönüşümden beklentilerini ve yapım yöntemindeki tercihlerini belirlemektir. Anketin sonuçları SPSS 16 programı ile değerlendirilmiş olup, ankete verilen dolu cevap sayıları sorulara göre değişiklik göstermektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ankete katılan 2894 kişiden, % 42,5'i Osmangazi ilçesinde, %31'i Yıldırım ilçesinde, %26,5'i ise Nilüfer ilçesinde oturmaktadır. Ankete katılanların meslek gruplarına göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Ankete Katılanların Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Meslek	Frekans	Yüzde
Doktor-Mimar-Mühendis-Öğretmen	274	9,5
Memur	252	8,7
İşveren	158	5,5
İşçi	786	27,2
Ev hanımı	562	19,5
Emekli	330	11,4
Diğer	526	18,2
Toplam	2888	100,0

Ankete katılanların yaş gruplarına göre dağılımı ve Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Ankete Katılanların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş	Frekans	Yüzde
18-25	624	21,6
26-35	626	21,6
36-45	724	25,0
46-55	506	17,5
56-65	268	9,3
66 yaş ve üstü	146	5,0
Toplam	2894	100,0

Ankete katılanların sahip olduğu evlerin kaç yıllık olduğu bilgileri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Ankete Katılanların Sahip Olduğu Evlerin Yaş Grubuna Göre Dağılımı

Eviniz kaç yıllık	Frekans	Yüzde
0-15	910	31,5
16-30	1350	46,7
31-45	506	17,5
46- ve üstü	122	4,3
Toplam	2888	100,0

Ankete katılanların "oturduğunuz evi yaşı ile ilişkin olarak depreme karşı güvenli buluyor musunuz" sorusuna verdiği cevaplar Tablo 4'de verilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 4. Evlerin Yaş Grubuna Göre Deprem Açısından Güvenli Bulunma Oranları

Eviniz depreme karşı güvenli mi?					
Eviniz Kaç Yıllık		Evet	Hayır	Kısmen	Toplam
	0-15	(%61,5) 558	166	184	908
	16-30	(%29,9) 402	518	426	1346
	31-45	(%25) 126	222	158	506
	46- ve üstü	(%23) 28	72	22	122
Toplam		1114	978	790	2882

Tablo'4 de de görüldüğü gibi evin yaşı arttıkça depreme karşı güvenli bulunma oranı azalmaktadır. Aynı kişilere "1999 yılında gerçekleşen Marmara depreminde eviniz hasar gördü mü" sorusuna ilişkin verilen cevaplarda, evlerin yaşı arttıkça hasar oranlarının da arttığı belirtilmiştir. Buna paralel olarak yaşı büyük olan evlerde güçlendirme çalışmaları da oransal olarak arttığı tespit edilmiştir. Buna göre, ankete katılanların %14,3'ü evlerinin 1999 depreminde ciddi hasar gördüğünü, % 20'si evlerinin kısmen hasar gördüğünü, % 65,7'i ise evlerinin hiç hasar görmediğini belirtmiştir. Hasar gören evlerin % 44' ünde güçlendirme çalışması yapıldığı, % 32'sinde ise kısmen yapıldığı, % 24'ünde ise güçlendirmeye yönelik hiçbir çalışma yapılmadığı belirtilmiştir. Ankete katılanlardan 706 kişinin, evlerinde deprem sonrası yaptıkları güçlendirme ve onarım çalışmaları değerlendirildiğinde; % 43,4'ünde binanın kolonlarında güçlendirme, % 36,8'inde çatlakların sıvanması, % 19,8'inde ise giriş katlarında duvar örme halinde uygulamalar yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca, 1999 Marmara depreminde hiç hasar görmediği beliritilen evlerin bir kısmında da güvenlik kaygılarıyla güçlendirmeye yönelik uygulamalar yapıldığı belirtilmiştir. Ancak, hasar gören evlerin birçoğunda ise, halen herhangi bir güçlendirme ya da dönüşüme yönelik bir çalışma yapılmadığı görülmektedir.

Diğer yandan, evlerin yaşı arttıkça, kişilerin dönüşümü tercih etme oranı da artmaktadır. Ankete katılanların % 38,6' sı evlerinin depreme karşı güvenli olduğunu, % 34' ü güvenli olmadığını düşünürken, % 27,4' ü ise kısmen güvenli olduğunu düşünmektedir. Ankete katılan 2894 kişiden 2856'sı "Evinizin bina ölçeğinde yıkıma dayalı yerinde dönüşüm yöntemi kullanılarak yeniden üretilmesini ister misiniz" sorusunu cevaplamıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Evlerin Yerinde Dönüşüm Yöntemiyle Yeniden Üretilmesi İstenme Oranları

Evinizin yerinde dönüşüm ile yıkılıp yeniden üretilmesini ister misiniz?		
	Frekans	Yüzde
Evet	1762	61,6
Hayır	768	27
Evim en son deprem yönetmeliğine göre yapıldığı için gerek duymuyorum.	326	11,4
Toplam	2856	98,7

Tablo 5'de de görüldüğü gibi, ankete katılanların % 61,6' sı evet cevabını verirken, % 27' si hayır, % 11,4' ü ise evlerinin deprem sonrasında yeni yönetmeliklere uygun olarak yapıldığını belirtmiştir. Bu rakamlara göre, örneklemler içerisinde büyük bir çoğunluğun söz konusu yöntemle sağlanacak yerinde dönüşümü istediği görülmektedir. Ankete katılanların % 51'i kadın, % 49 'u ise erkektir. Ankete katılan kadınların % 62,4' ü, erkeklerin % 61,1' i konutlarının bu dönüşüm yöntemi ile yeniden üretilmesini istemektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi, dönüşüm isteklerinde cinsiyet açısından herhangi bir farklılık

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

görülmemektedir. Yaş gruplarına göre ise, en fazla 36-45 yaş grubundakiler % 71,5 oranı ile evlerinin bina ölçeğinde yerinde dönüşümle yeniden üretilmesini istemektedir. Binaların yeniden üretilmesini isteyenlerin % 28,5' i yapılarının depreme karşı güvenli olmadığı kaygısıyla, % 15,4'ü daha modern bir evde oturma isteğinden, % 9,5' i ise yeni binanın eskisine göre ekonomik değerinin daha da artacağından, % 46,6'sı ise her üç nedenden dolayı yenilenmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, dönüşümü istemeyenlerin % 49,3'ü binalarının depreme karşı dayanıklı olduğunu düşünmesi, % 31,7'si binalarının yıkıldıktan sonra tekrar yapılamaması ya da yarım kalma korkusu yaşaması, % 11,2'si taşınmanın getirdiği zorluklar, % 7,8'i ise yaşadıkları çevreden kısa süreli de olsa ayrı kalınacak olması gibi nedenlerden dolayı binalarının yıkılıp yeniden üretilmesini istemediklerini belirtmektedir. Bu verilerden de anlaşılacağı gibi, binalarının dönüşüm yöntemiyle yıkılıp yeniden üretilmesini istemeyenlerin büyük çoğunluğu, eski yönetmeliklere göre yapılmış olsa da binalarının depreme karşı dayanıklı olduğunu düşünmektedir. Diğer bir çoğunluğun ise, binaların yıkıldıktan sonra yeniden inşa edilemeyeceği kaygısı taşıdığından, güçlükle kazanılan evin elden gideceği korkusu yaşadığı görülmektedir.

Diğer yandan, "evinizi depreme karşı güvenli bulsanız da bina ölçeğinde dönüşüm ile yıkılıp yeniden üretilmesini ister misiniz" sorusuna verilen cevaplar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Depreme Karşı Güvenli Bulunmasına Karşın Evin Yeniden Üretilmesinin İstenme Oranları

		Evinizin kentsel dönüşüm ile yeniden üretilmesini ister misiniz?			
		Evet	Hayır	Evim yeni yönetmeliklere göre yapıldığı için gerek yoktur.	Toplam
Eviniz depreme karşı güvenli mi?	Evet	380	456	260	1096
	Hayır	800	156	20	976
	Kısmen	578	154	46	778
Toplam		1758	766	326	2850

Tablo 6'da da görüldüğü gibi, katılımcılardan bazıları evlerini depreme karşı güvenli bulmalarına rağmen, % 34,6 gibi büyük bir oranı bina ölçeğinde dönüşümü istedikleri görülmektedir. Bu durum, yerinde dönüşümün sadece deprem güvenliği amacıyla değil, bunun yanında kişilerin yeni malzemelerle üretilmiş daha modern evlerde oturma isteği ve bir kesiminde yeni üretilecek binaların eskisine göre ekonomik değerinin daha yüksek olacağı düşüncesinden kaynaklanan rant elde etme amacıyla tercih ettiğini göstermektedir.

"Dönüşümün gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan parasal kaynak nasıl sağlanmalıdır" sorusuna verilen cevaplar Tablo' 7 de verilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 7. Dönüşüm İçin Finansal Kaynağın Nasıl Sağlanması Gerekir Tercihinin Oranları

Dönüşümün gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan finansman nasıl sağlanmalıdır?	Frekans	Yüzde
Yapım bedellerinin tamamı konut sahipleri tarafından ödenmelidir.	108	3,8
Mevcut yapılara emsal ve kat artışı verilerek konut sahipleri tarafından 50.000-100.000 TL. gibi bir bedel ödenerek konutlar yeniden üretilmelidir.	270	9,5
Mevcut yapılara emsal ve kat artışı verilerek konut sahipleri tarafından herhangi bir bedel ödenmeden konutlar yeniden üretilmelidir.	1250	44,2
Mevcut yapılara emsal ve kat artışı verilerek konut sahipleri tarafından herhangi bir bedel ödemeden daha büyük konutlar yeniden üretilmelidir.	1204	42,5
Toplam	2832	100,0

Tablo 7' de de görüldüğü gibi, evlerinin yerinde dönüşümle yeniden üretilmesini isteyenlerin herhangi bir bedel ödemeden emsal ve kat artışı sağlanarak, aynı büyüklükte ya da daha büyük evlere sahip olmak istedikleri görülmektedir. Ankete katılanların % 18,5' i söz konusu dönüşüm etkinliğinde konutun mevcut kullanım alanının düşürülmesini kabul ederken, % 81,5' i bunu kabul etmemektedir. Katılımcıların % 31,2' si konutun mevcut m^2 alanı düşürülmeden ilave para vermeyi kabul ederken, % 68,8' i bunu kabul etmemektedir. Dönüşüm ile evlerinin yeniden yapılması durumunda mevcut m^2 alanı düşürülmeden yapım bedelinin tamamını ödemeyi kabul edenler % 11,2 iken, ödemeyi kabul etmeyenler ise % 88.8 oranına sahiptir.

Diğer yandan ankete katılanların % 23,7'si ilkokul, % 38'i orta öğretim, % 35'i üniversite, % 3,3'ü yüksek lisans ve üstü eğitim düzeyindedir. Eğitim durumuna göre, "evinizin dönüşüm yoluyla yıkılıp yeniden üretilmesinde, mevcut kullanım alanının küçülmemesi için ilave para vermeyi kabul eder misiniz" sorusuna verilen cevaplar Tablo' 8 de belirtilmiştir.

Tablo 8. Eğitim Durumuna Göre Konutun Mevcut m² Alanının Düşürülmemesi İçin İlave Para Verilmesini Kabul Edenlerin Oranı

		Kentsel dönüşüm ile yeniden yapılması durumunda evinizin mevcut m² alanının düşürülmemesi için ilave para vermeyi kabul eder misiniz?			Toplam
		Evet		Hayır	
Eğitim Durumu	İlkokul	(%25,6)	172	498	670
	Orta Öğretim	(%30,8)	334	750	1084
	Üniversite	(%33,5)	334	664	998
	Yüksek lisans ve üstü	(%43,7)	42	54	96
Toplam		882		1966	2848

Tablo 8'de de görüldüğü gibi, eğitim düzeyi arttıkça evin mevcut kullanım alanının küçülmemesi için ilave para vermeyi kabul edenlerin oranının da arttığı görülmektedir. Aynı şekilde eğitim düzeyi arttıkça, dönüşüm ile evlerin yeniden üretilmesi durumunda mevcut kullanım alanı değişmemek koşuluyla yapım bedelinin tamamını ödemeyi kabul edenlerin oranı da artmaktadır. Yaş grubuna göre ise, dönüşümle evlerinin mevcut m^2 alanının düşürülerek üretilmesini 66 yaş ve daha üstündekiler oransal olarak en fazla kabul eden

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

gruptur. "Kentsel dönüşüm ile evinizin yeniden üretilmesi durumunda m^2 si düşmeden ilave para vermeyi kabul eder misiniz" sorusuna 36-45 yaş grubundakiler daha yüksek oranda evet cevabı vermişlerdir. Çünkü bu yaş grubu, hem gelir düzeylerinin en üst seviyede olduğu, hem de çocuklarının yetişme çağlarında olması sebebiyle daha büyük evlere ihtiyaç duymaktadır. 66 ve üstündeki yaş grubundakiler ise, çocuklarının evden ayrılması ve emeklilik döneminde gelirin düşmesi gibi nedenlerden dolayı daha küçük evlerde oturmak istedikleri anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere, dönüşümden kaynaklanacak olası alan küçülmelerine karşı kişilerin takındıkları tavırda, yaş gruplarına göre önemli farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir.

Binalarının dönüşümü gerekliliğine inananlar ve bu sebeple evlerinden kısa süreli de olsa ayrılacak olmaları konusunda yaş gruplarına göre önemli bir görüş farklılığı tespit edilememiştir. Diğer yandan cinsiyet, yaş, eğitim ve medeni duruma göre farklılık göstermeden dönüşümden öncelikli beklentinin % 89,5 oranında güvenlik ve sağlamlık, %10,5 oranında ise yeni malzeme ile inşa edilmiş daha modern ve nitelikli çevre düzenine sahip bir evde yaşama isteği olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılanların % 41,8'i dönüşüm sebebiyle evlerinden ayrılmaktan rahatsız olduklarını belirtirken, % 30,7'si bundan rahatsız olmadıklarını, % 27,5'i ise kısmen rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Kısmen ve evet diyenler birlikte değerlendirildiğinde büyük bir çoğunluğun dönüşüm sebebiyle evlerinden kısa süreli de olsa ayrılmaktan rahatsız oldukları görülmektedir.

"Yerinde dönüşümün hangi kişi veya kurumlar tarafından yapılmasını istersiniz" sorusuna verilen cevaplar Tablo'9 da verilmiştir.

Tablo 9. Yerinde Dönüşümün Hangi Kurumlar Tarafından Yapılması İsteğinin Oranları

Kentsel dönüşümün hangi kişi veya kurumlar tarafından yapılmasını istersiniz?	Frekans	Yüzde
Müteahhitler	1088	37,6
Devletten düşük faizli kredi alarak kendimizin yapması	248	8,6
Tamamen kendi imkanlarımızla	80	2,8
Tamamen devlete ait kuruluşlar tarafından	1446	50,0
Toplam	2862	100,0

Tablo 9'da da görüldüğü gibi, dönüşümde binaların yeniden üretilmesi için öncelikli olarak devlete ait kurumlar tercih edilirken, ikinci sırada ise müteahhitlerin tercih edildiği görülmektedir. Fakat eğitim düzeyi arttıkça evin inşasının tamamen devlete ait kuruluşlar tarafından yapılması yerine, müteahhitler tarafından yapılmasının tercih edilme oranı artmaktadır. Ayrıca, Osmangazi ve Yıldırım ilçelerinde dönüşümün devlete ait kurumlar tarafından gerçekleştirilmesi tercihi daha yüksek iken, Nilüfer ilçesinde müteahhitler tarafından dönüşümün gerçekleştirilmesinin tercih edilme oranı daha yüksektir. Diğer yandan, ankete katılanların düşük faizli kredi alarak ya da tamamen kendi imkanlarını kullanarak evlerinin yeniden üretilmesini tercih etmedikleri görülmektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, Bursa ilinin Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer ilçelerinde bina ölçeğinde gerçekleştirilen yerinde dönüşüm uygulamaları sorgulanmış, deprem odaklı olduğu düşünülen bu modelin niteliği vurgulanarak bu yöndeki tartışmalara alan sınaması ile kanıt sunulmuştur. Alan sınamasını içeren anket çalışmasında; öncelikle araştırmanın genişliğiyle ile sınırlı olmak kaydıyla ortaya çıkan en temel sonuçlarından birisi, bu tür bir dönüşümün gerekliliği yönünde toplumsal bir mutabakatın oluştuğudur. Bu mutabakatı kuran öncelikli konu ise, afet riski ve özellikle deprem gerçeğidir. Bu yönüyle de bina ölçeğinde gerçekleştirilen yerinde dönüşümlerde aciliyet söylemindeki temelin güçlü olduğu görülmektedir. Çalışmada elde edilen verilerden de anlaşılacağı gibi, Bursa için dönüşüme yönelik kentsel problem alanları içinde açık bir biçimde tanımlanması ve öncelikle ele alınması gerekli olan konunun, depreme dayanıksız yapı stoğunun kısa sürede dönüştürülerek depreme dayanıklı hale getirilmesi olduğu anlaşılmaktadır.

Alan çalışmasından elde edilen önemli bir veride, bina ölçeğinde ele alınan dönüşümün kamu kurumlarının garantisi altında yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilmesi yönteminin tercih edilme oranı yüksek çıkmaktadır. Dönüşümün gayrimenkul karşılığı inşaat sözleşmeleri imzalanarak müteahhitler tarafından gerçekleştirilmesi yönteminin ise, ikinci sırada tercih edildiği görülmektedir. Ancak, Nilüfer ilçesinde bina ölçeğinde ele alınan dönüşümün müteahhitler tarafından üstlenilerek gerçekleştirilmesinin tercih edilme oranı diğer ilçelere göre daha yüksektir. Bunun temel nedeni, rantın diğer ilçelere göre daha yüksek olmasından dolayı müteahhitlerin bölgeye aşırı ilgi göstermesidir. Nilüfer ilçesinde müteahhitler tarafından, dönüşüm ile yeniden üretilecek binalarda kat sahiplerine mevcut kullanım alanı küçültülmeden eskisiyle aynı alana sahip yeni konutların verilmesi taahhüt edilirken, aynı zamanda yeni üretilen binalarda sosyal yaşam ve yapım kalitesini daha da artıran avantajlı tasarım teklifleri sunulmaktadır. Diğer yandan, konut sahiplerine müteahhitler tarafından taşınma parası, kira yardımı ve aidat gibi ek parasal ödemelerin yapılmasının da vaat edilmesi, Nilüfer bölgesinde bina ölçeğindeki dönüşüm uygulamalarında yapım yöntemi olarak müteahhitlerin tercih edilmesi oranının yüksek çıkmasını sağlayan önemli nedenler arasındadır. Ayrıca, bu konuya ilişkin anket çalışması ile elde edilen diğer bir sonuca göre de, alan çalışması yapılan tüm ilçelerde, eğitim düzeyi arttıkça bina ölçeğinde dönüşümün tamamen devlete ait kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmesi yerine, müteahhitler tarafından üstlenilmesinin tercih edilme oranının yüksek çıktığı saptanmıştır. Görüldüğü gibi, ankete katılanların % 3.8'i dışında kalan çoğunluğu düşük faizli kredi alarak ya da tamamen kendi imkânlarıyla evlerini yıkarak yeniden üretilmesi uygulamasını tercih etmedikleri görülmektedir.

Bu bağlamda, Bursa'da uygulamaya sokulan bu dönüşüm modeline özgü çalışmaların yasal dayanağı şimdilik mevcut belediye, imar ve toplu konut yasaları ile ilgili diğer mevzuat olmakla beraber, bina ölçeğinde seçilmiş proje alanlarına ayrıcalıklı imar hakları verilmesi, aynı alanda artan nüfusa yeterli olacak donatı alanlarının sağlanması, Büyükşehir ve ilçe belediyeleri arasındaki ortak çalışma pratikleri, plan değişiklikleri için askı ve itiraz süresi vb. imar mevzuatı prosedürleri konularında çeşitli zorluklar yaratmaktadır. Bu tür dönüşüm projelerinin önemli noktalarına bakıldığında ise üç önemli özelliğin öne çıktığı görülmektedir:

• Uygulamanın kentte bu tür bir dönüşüm ihtiyacını duyan alanlar bütününe oranla daha dar bir alanda gündeme getirilmesi,

• Seçilen alana çevresi ve kent bütününe verilmiş olanlara kıyasla ayrıcalıklı imar hakları, yoğunluk ve yapılaşma esasları getirilmesi,

• Bu yöntemle, özellikle rantı yüksek alanlarda müteahhitler eliyle yapılaşmanın özendirici hale getirilmesi.

Kentlerde böylesi depreme odaklı ayrıcalıklı uygulamaların hem de çeşitli prosedür engellerine takılmadan hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmesi için uygulama kolaylıkları getiren bir yasal dayanağa ihtiyaç duyulması beklenen bir durumdur. Ancak, bu tür uygulamaların tek parsel içinde yer alan bina/binalar ölçeğinde değil, problem alanı olarak seçilecek bölgelerde ada bazında ve en az ada ölçeğinde ele alınacak emsal artışları ile, artan yoğunluk için yeterli donatı alanlarını da sağlayan revize planların acil ve süratli bir biçimde yapılması gerekmektedir. Bu şekilde, hem tek parsel ölçeğinde sağlanan ayrıcalıklı imar hakları konusundaki eşitsizliğin giderilmesi, hem de var olan diğer kentsel sorunlarla birlikte yaklaşan Marmara depreminin hasar verici etkilerinin en aza indirilmesi mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Akkar, Z.M. (2006/2), "Kentsel dönüşüm üzerine Batı'daki kavramlar, tanımlar, süreçler ve Türkiye", Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, S:36, Ankara, s: 29-37.

2. Akkar Ercan, M. (2015), "İstanbul'da Tarihi Mahallelerde Sürdürülebilir Topluluk Gelişimi: Stratejiler, Çelişkiler Ve Çıkmazlar", Litera Yayıncılık, İstanbul, s: 401-429.

3. Dostoğlu N., Polat, S. (2007), "Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa'da Kükürtlü Ve Mudanya Örnekleri", Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 1, Bursa, s: 61-76.

4. Duman, B. (2015), "Kentsel Dönüşümde Riskler ve Beklentilere Dair İlk Tespitler: İstanbul'da Bir Saha Çalışması",Megaron Cilt: 10, Sayı: 3, İstanbul, s: 410-422.

5. Eren, F. (2006). "Kentsel Dönüşümlerde Kamu-Özel Ortaklıkları ve Özel Girişiminin Dönüşümdeki Varlığı: Konya Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

6. Ergenekon, T. (2003), "Urban Regeneration and Urban Design", Uluslararası 14. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Bildirisi, Kentsel Yenileşme ve Kentsel Tasarım Sempozyum Kitabı, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s: 192-204.

7. Gündüz, A. O. (2003), "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü (1989 Örneği)", Kırklareli Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kırıkkale, s: 1-9.

8. İnce, E. (2006). "Kentsel Dönüşümde Yeni Politika Yasa ve Eylemlerin Değerlendirilmesi Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

9. Jeffrey, P. ve Pounder, J. (2000), "Physical and Environmental Aspects", Urban Regeneration, Roberts and Sykes eds, SAGE Publications, London.

10. Polat, S. (2005), "Mimarlık ve Kentsel Yaşam Kalitesinin Sağlanmasında Dönüşüm Projelerinin Rolü: Bursa-Santral Garaj Bölgesi Örneği", Yüksek Lisans Tezi (yayınlanmamış), Uludağ Üniversitesi, Bursa, s: 7-84.

11. Sökmen, P. (2003), "Kentsel Dönüşüm İçin Kaynak Yaratıcı Sürdürülebilir Bir Planlama Çerçevesi", Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, İstanbul, s: 47-51.

12. Şahin, S. Z. (2015), "Uluslararası Örnekler Işığında Bir Kavram Ve Kamu Politikası Olarak Kentsel Dönüşüm", Litera Yayıncılık, İstanbul, s: 53-81.

13. Şişman, A., Kibaroğlu, D. (2009), "Dünyada Ve Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları", TMMOB Harita Ve Kadastro Mühendisleri Odası, Ankara.

14. Turok, I. (2005), "Urban Regeneration: What Can Be Done and What Should Be Avoided", Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu: Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışması İstanbul 2004, Özdemir, D., P. Özden ve S. Turgut (editörler), İstanbul.

15. Türel, A., S. Osmay, M. Güvenç, A. Ataöv, M. Akkar (2005), "İstanbul Eylem Planlamasına Yönelik Mekansal Gelişme Stratejileri Araştırma ve Model Geliştirme Çalışmaları", ODTÜ: Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.

16. Ünlü, T. S. (2015), "Osmanlı Modernleşmesinde Ulus-Devlete, Doğu Akdeniz Liman Kentlerinde Kentsel Değişim Ve Dönüşüm", Litera Yayıncılık., İstanbul, s: 85-121.

17. http://www.akademikperspektif.com, (erişim tarihi: 23 Kasım 2017).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(58)

Prof. Dr. Haluk TANRIVERDİ[259]; Dilber GULİYEVA[260]; Ziyad GULİYEV[261]

TÜRKİYE'DE TURİSTİK MEKÂNLARIN ÇOKSATAN ('BESTSELLER') ROMANLARINDA SUNUMU

THE PRESENTATION OF TOURISTIC SPACES IN TURKEY ('BESTSELLER')

ÖZ

Araştırma edebiyatın turizm sanayisine etkisi üzerinedir. Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen 'Yazarlar Evi' projesinin turizm sanayisine etkisi analiz edilmektedir. Araştırmanın hipotezi Dan Brawn tarafından yazılmış 'Cehennem' (İnferno) romanındaki İstanbul İmgesini analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turist, mekan, edebiyat, roman, Kapadokya.

ABSTRACT

The research is about the influence of literature to the tourism industry. The impact of the 'Writer's House' project by the Turkey Republic Ministry of Culture and Tourism analyzed to the tourism industry. The hypothesis of research analyzes the image of Istanbul in the novel 'Inferno' written by Dan Brown.

Keywords: *Tourist, accomodation, literature, novel, Kapadokya.*

[259] **İstanbul Üniversitesi; İktisat Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Öğretim Üyesi. Haluktariverdi34@gmail.com; İstanbul/TÜRKİYE.**
[260] **İstanbul Üniversitesi; İktisat Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Doktora Öğrencisi, dilberemrayeva@yahoo.com; İstanbul/TÜRKİYE.**
[261] **İstanbul Üniversitesi; İletişim Fakültesi, Radyo Sinema TV Bölümü, Doktora Öğrencisi, ziyad86@mail.ru; İstanbul/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Tüm tarih boyu toplumun kendini ifade biçimleri içerisinde yazılı edebiyat önemli işleve sahip olmuştur. Özellikle de eski çağlardan günümüze kadar öyküleme sanatı insanları farklı hayatlara, çok üst dünyalara taşımıştır. Bu hayali seyahatler bazen kaşifler, bazen seyyahlar, bazen de yazarlar tetiklemiştir. Ancak hepsinin de aracı aynıydı. Sözün o kutsal, revan ve mistik etkisi…

Edebiyat ve Turizm bilimi genel bir kategori içerisinde sınıflandırıldığında başlı-başına farklı alanlar olarak değerlendirilmektedir. Ancak disiplinler arası bir çerçevede konuya yaklaşınca daha ciddi bir sonuçların olduğunu görmek mümkündür. Genellikle okur ve turist arasındaki ilişkinin özelliğine değinmek için aşağıdaki saptama daha açıklayıcı olabilir.

'Okuma ve gezme/seyahat etme arasında açık bir ilişki söz konusudur. Okuma çok kere seyahat etmeyi, seyahat etme de okumayı doğurmaktadır. Ancak, birey genellikle bu etkileşimin farkında değildir. Çünkü ilgili eylemlerin etkileri her zaman kısa sürede ya da eşzamanlı olarak ortaya çıkmaz. Okunan bir kitap, bireyin şartları uygun hale geldiğinde bir seyahate neden olabilir. Aynı şekilde gezi öncesi ve sonrası okumalar, farklı zaman dilimlerinde gerçekleşebilir. Ayları, hatta yılları içeren zaman dilimindeki okumalar, gezileri doğurabilir veya gezi sonrasındaki ilgili yerlerle ilgili artan merak yeni okumaları ortaya çıkarabilir. Yine seyahatler, okuma eylemi için en uygun zamanlar olarak algılanmaktadır.' (Özdemir; 2009, 88)

Bu anlamda dünya kültürel tarihinde seyahat edebiyatı açısından Charles Dikkens, (Allen, M. ; 1988) Jul Vern (Verne, J. J. ;1976) gibi yazarların önemli katkıları vardır. Bunun yanı sıra o dönemler uzak seyahatlere çıkan ünlü seyyahlar da aslında edebiyatı, yazın sanatını turistik gezi ve başka yerlere seyahat olgusunu geliştirmişler. Bu açıdan bakıldığında günümüzde yaygın bir biçimde yayılmış olan '*Turist okur'* kavramı da bu anlamda işlevseldir. Çünkü bilinçli turistin Walter Benjamin'in YKY yayınlarından çıkan 'Pasajlar' (Benjamin, W. ; 1995) yapıtında özenle üzerinde durduğu 'flanör' gibi niteliklere sahip olduğunu belirtmemiz gerekir.

I. Turizm ve Edebiyat ilişkisi

'Gezmek', 'Turistik bakış' (*gaze*) ve 'okumak' arasındaki fark belirli düzeyde sıfıra indirgenmiş durumdadır. Çünkü birey ülkeleri, şehirleri gezdikçe aslında bir taraftan da var olan gerçekliği deneyimlemekte ve okumaktadır. Henry Lefevre'nin üzerine ciddi eleştirel yorumlar yaptığı '*gündelik hayatın'* o rutin yapısında bile birey mekânları, farklı yerleri ve içerisine bir az mistik öğeler barındıran hikâyeler dinlemeyi istemektedir. (Lefebvre, H. ;1988) Bu bağlamada konuya yaklaştığımız zaman aslında edebiyat sıradan olan turistik destinasyona, her hangi bir simgeye ve ya tarihi yapıya barındırdığı (aksi de olabilir) anlamları daha ilginç bir biçimde sunmak aracıdır. Edebi yapıtlardaki o fantastik ve ya sıradan kurgulama yöntemleri turiste, gezgine, kâşife, 'flaneur'de mekânda olmak isteği uyandırır. Çünkü turist olmanın ve gezmenin özünde dayanan nesne '*merak etmek', 'tat almak', 'zevk duymaktır'.*

Kuşkusuz turizm tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Daha ilk insanın etrafını, mağarasından uzaktaki, ufuk çizgisinde kaybolan uzak dağları, sonsuz ormanları görme isteğinden, '*Yenidünya'* arayışında olanlara, 'Büyük Tura' katılanlara ve nihayetinde post fordist üretimle birlikte toplumun sanayileşmesi sonucu 'boş zaman' olgusunun ortaya çıkmasına kadar… Sonrasında turist olma deneyimi dünyevi ve toplumsal değerinden uzaklaşarak meta, ürün, pazar, kapitalist üretimin bir parçasına dönüştü. Ama daha ilk çıkış noktasında insanlığın bilmek ve keşif etmek zaafının ürünü olduğu için kendini kapitalist sistem içerisinde yalnız bir süreliğine koruma imkânı oldu. Sonrasında yeni teknoloji, dijitalleşen kültür ve sanal uzam onun ilkel dönemdeki özündeki merak ve öğrenme duygusundan geri çevirmiş oldu.

Özellikle de turistik mekânların ve görülmesi gereken yerlere ilişkin çok önemli yapıtlar ortaya koymuş yazarları 'W. Von Goethe, H.Heine, H. Hesse (Alman Edebiyatı), St. Zweig (Avusturya Edebiyatı), A. Camus, F. R. De Chateaubriand, A. Gide, G. De Maupassant (Fransız Edebiyatı), C. Nooteboom (Hollanda Edebiyatı), G.G. Byron, D. H. Lawrence, H. G. Wells (İngiliz Edebiyatı), C.J. Bruckhardt, M. Frisch (İsviçre Edebiyatı), C. Alvaro, G. Casti (İtalyan Edebiyatı), M. Basho (Japon Edebiyatı), A.A. Puşkin (Rus edebiyatı)" önemli şahsiyetleri, gezi yazıları kaleme almışlardır (Aytaç, 1994; aktaran Özdemir.) diye ifade edebiliriz.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kuşkusuz dünya edebiyatındaki bu ünlü yazarlarla birlikte Türk edebiyatındaki turistik mekânları tanıtmak açısından önemli işleve sahiptir. Özellikle Divan edebiyatı döneminde başlayan gelenek sonrasında Avrupa'daki edebi türün gelişmesi ile birlikte değişmiş oldu. Artık bu gezi notları daha geniş bir biçimde okunur olmaya başladı.

Türk edebiyatında ilk defa Seyid Ali Reis'in Miratü'l- Memalik eseri Türkçe ilk gezi kitabıdır. Seyid Ali'nin Hindistan, Afganistan, Buhara, Maveraünnehir, Edirne maceraları çok ciddi bir zevkle okunmaktadır. Bu yapıtlar aynı zamanda bireyi tarih içerisinde turistik bir düşünce yolculuğuna da çıkarmaktadır. (Asiltürk, B., & Avrupa, O. S. G. 2000)

Turistik mekanların sunumu ve pazarlanması Türk edebiyatında Evliya Çelebinin Dağıstan, Avusturya, Hicaz, Habeşistan, Musul, Azerbaycan'a olan seferleri ve bu bölgelerle ilgili notları ile karşılaşmaktayız. Bu araştırmalar ve notlar çok ciddi bir kaynaktır. (Çelebi, E., Öztopçu, K., Tekin, Ş., & Tekin, G. A. 1989)

Kuşkusuz bu tür mekanların sunumu markalaşmayı da geliştirmekte ve turistik mekanının reklamı yönünde ciddi etki göstermektedir. Tüm zamanlarda bazı şehirlerin kültürel ve seyahat etmek için çekici olması gözlemlenmektedir. En çok 18.yüzyıl Türk ve dünya edebiyatında şehir imgesi olarak Paris'in kazanmış olduğu önemli konumu belirtmemiz gerekir. Paris pasajlarını gezen ve uzun-uzun mimari yapılara, insanlara, yerel kültüre bakan entelektüel, aydın kesim o kadar geniş bir ölçekte yayılmıştı ki, ünlü düşünür Walter Benjamin'in 'Pasajlar' yapıtını sadece buradaki 'flaneur' karakterini daha da geniş yazmak için yıllarla zaman ayırmıştır. Bu bağlamda gezginin okumuş olan bir birey olarak kültüre bakış tarzını daha da güzel ifade eden notları dikkat çekicidir.

'Yine aynı yerler, yabancılar açısından çekiciliklerini uzun süre korurlar. Bir "Resimli Paris Rehberi"nde şunlar yazılıdır: "Endüstriyel lüksün yeni bir buluşu olan bu pasajlar, bina kitlelerinin arasından uzanan, üstleri cam kaplı, mermer duvarlı geçitlerdir; sahipleri bu türden spekülasyonlar için bir araya gelmişlerdir. Işığı yukardan alan bu geçitlerin iki yanında en şık dükkânlar uzanır; bu nedenle böyle bir pasaj, küçük bir kent, dahası küçük bir dünyadır." (Benjamin; 2002, 88)

Kuşkusuz, edebiyatın turizm sanayisine ilişkisini ister pazarlama, marka değerinin yaratılması, imaj ve reklam gibi farklı açılardan daha detaylı analiz etme olanağı vardı. Yalnız şu anki durumda, konuya ilişkin bir az daha sofistike bir perspektifle yaklaşmamız, sadece Kapadokya'daki 'Yazarlar Evi' projesinin ülke turizm ekonomisi için yaratacağı olanakların analizine yönelmemiz daha verimli olacaktır.

II. Türkiye'nin 2023 Turizm Projesi.

Ülkemizde turizm sanayisinin daha geniş bir perspektifte gelişmesi için, aynı zamanda politik, ekonomik işbirliğinin kültürel faaliyet alanlarını etkilemesiyle oluşan durumun sonucu olarak hazırlanmış 'Türkiye Turizm Stratejisi- 2023' programı önemli bir girişimdir. Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış bu projenin amaçları genellikle bu şekildedir.

'1. Fiziki planlama uygulanması ile ilgili eksikliği çeşitli yasal koodinasyon düzenlemelerle ortadan kaldırılacaktır.

2. Yerel düzeyde potensiyeli bulunan alanlarda sorun odaklı planlama anlayışı yerine, planlama çalışmaları bütüncül olarak ele alınacaktır.

3. Parçacı ve parsel bazında gelişen planlama pratiği sona erdirilecek dünya çapında yarışabilir turizm kentleri oluşturulacaktır.

4. Yerel düzeyde plan onama yetkisine sahip kurum ve kuruluşlara teknik personel desteği sağlanacak, böylece yerel bazda turizm gelişimi yönlendirilecektir.

5. Yerel ölçekte nokta bazında Konseylerin işler kılınması iler Yerel Gündem 21 gibi katılımcı mekanizmaların oluşturulması sağlanacaktır. Yerel ölçekte turizm gelişim bölgelerinin seçiminde organize faaliyetlerinin geliştirilebileceği geniş alanlar tercih edilecek, mülkiyeti altyapı ve çevre gibi konular için

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

çözüm önerileri ve sistemli bir yapılanma sağlanacaktır.' (http://www.kultur.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0 – *erişim tarihi. 24.11.17)*

Aynı zamanda kentlerin gelişimi ve turistik açıdan pazarlanabilir bir düzeye gelmesi için de bu proje çerçevesinde özel bir yaklaşım benimsemek istenmektedir. Bu açıdan hazırlanmış rapordaki 2023 yılına kadar 10 yeni kentin turistik açıdan yeniden yapılandırılması hedeflenmektedir. Bunlar 'İğneada- Kıyıköy Eko-Turizm Kenti, Kilyos Turizm Kenti, Saros Körfesi Turizm Kenti, Kapıdağ Yaraımadası- Avşa-Marmara Adaları Turizm Kenti, Datça Eko turizm kenti, Kaş-Finike Turizm Kenti, Anamur Kıyı Kesimi Turizm Kenti, Samandağ Turizm Kenti, Maçka Turizm Kenti, Kuhta Turizm Kenti' (Usal; 2011, 33) olarak ifade edilebilir.

Şehrin markalaşması ve şehir içerisindeki 'boş zaman' aktivitelerinin yaratılması önemli şartlardan biri olarak turizm araştırmaları içerisinde belirtilmektedir. Aslında bu açıdan Kapadokya bir ürün, satılabilir bir meta olarak sunulmaktadır. Kapadokya gibi bir kültürel, tarihi özelliklere sahip, aynı zamanda coğrafi ve rölyef yapısı açısından farklı olan bölgenin markalaşması modern turizm sanayisi içerisindeki rekabet ortamı için gereklidir. Bu açıdan bakıldığında Zhang ve Zhao (2009), (aktaran; Usal; 2011) '*başarılı kent markalaşmasının belirgin bir kimlik oluşturmaya ve özellikle kentin sahip olduğu temel özelliklerinin (kentin görünüşü, tarihi, kültürel etkinlikleri, demografik özellikleri, ekonomisi, kentin algılanışı ve insanların deneyimleri gibi) tanımlanmasına bağlı olduğunu belirtir. Artık günümüzde, kent veya alanın sahip olduğu doğal güzelliklerin yanında bir tema dahilinde belirlenen kimliği ve bu kimliğin tüm kentteki öğelerde, boş zaman mekanlarında uygulanması ve tanıtımlarda sunulması ve vurgulanması önem kazanmaktadır,'* (Usal, S. S. Y. ; 2011) diye belirtmiştir.

III. Kapadokya 'Yazarlar Evi' projesi.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından organize edilen bu proje çerçevesinde çok büyük ilerleme olanağının sunulması beklenmektedir. Ancak onu da belirtelim ki, bunun Kapadokya turizm sanayisinin gelişimine ciddi katkısı olacaktır. Aynı zamanda diğer taraftan edebiyatın ve dilin kullanımı tüm dünyada Türkiye algısı için ciddi şekilde değişecektir. Bu anlamda Kapadokya'da olan bu 'Yazarlar evi' ciddi bir işleve sahiptir.

Bu açıdan Kapadokya'nın tarihi kültürel envanterine dikkat ettiğimiz zaman onun aslında yapısını böyle bir proje için uygunluğunu görmekteyiz. Kapadokya bölgesinin Hristiyanlığın ilk yayıldığı noktalardan biri olarak kapsadığı Nevşehir, Niğde ve Kayseri illeri kendinde mimarı ve kültürel açıdan çok farklı özellikleri birleştirmektedir. Kapadokya arazisinde tarihin farklı dönemlerine, kültürel ve politik geçmişini yansıtan tarihi eserler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde kiliseleri ve onların duvarlarında günümüze kadar gelmiş olan fresklerini gösterebiliriz. Bu freskler kendi hikayesi ve anlamı açısından ister turistik bir ilgi çekiciliği açısından değerli imge, isterse de bölgenin tarihi geçmişini yansıtan kültürel bir nesne olarak çok büyük işleve sahiptir. Konuya ilişkin olarak, Demirkesen, A. C., Özlüdemir, M. T., & Demir, H. M. (2005), çok kesin bir biçimde dönemsel tasnifte bulunmaktadır.

'*GÜLYAZ 2004'de belirtildiği gibi Kapadokya, bu bölgede yaşamış olan Proto Hititler (M.Ö. 3000-1750), Geç Hitit Krallığı (M.Ö.1200-700), Persler (M.Ö. 585-332), Kapadokya Krallığı (M.Ö.332 - M.S.17), Roma Dönemi (17-395), Bizans Dönemi (397-1071), Selçuklu Dönemi (1071-1299), Osmanlı Dönemi (1299-1923), Cumhuriyet Dönemine (1923-) ait paha biçilmez tarihi ve kültürel zenginliklere sahiptir. Bu zenginlikler doğal sit alanları, yeraltı şehirleri, mağaralar, kiliseler, manastırlar, camiler, freskler, antik eşyalar, heykeller, müzeler, tarihi evler, köşkler, kervansaraylar, külliyeler, kümbetler, türbeler ve anıt mezarlar olarak sıralanabilir. Bu tarihi ve kültürel varlıklar taşıdıkları manevi değer dışında, bölgeyi turizm açısından bir çekim merkezi haline getirmeleri yönüyle de ülke ekonomisine önemli bir katkı sağlamaktadırlar'*. (Demirkesen, A. C., Özlüdemir, M. T., & Demir, H. M. ; 2005)

Kapadokya daha çok '*paleolitik, neolitik ve antik dönem tarihi kalıntıları, Roma, Bizans ve Türk eserleri ile doğal tüf oluşumlarıyla meydana gelen jeolojik yapısıyla tanınan ve dikkat çeken'* (Usal; 2011) bu

açıdan dünyada turist ilgisine neden olan bir bölgedir. Buradaki *'yer altı şehirleri, peri bacaları denilen doğal tüf oluşumları'* (Usal; 2011) gelen turistlerin ilgisini çeken rölyef yapılarıdır.

a. 'Yazarlar Evi Projesi'

Turizm için pazarlama ve markalaşma her zaman önemli işleve sahip olmuştur. Bu açıdan Kapadokya'daki kültürel özelliklerin sunumu önem arz etmektedir. Keza Kültür ve Turizm Bakanlığı Kapadokya'nın kültürel zenginliğinin tanıtılması amacıyla 'Yazarlar Evi' kurmayı amaç edinmiştir.

Türkiye Kültür ve Turizm bakanlığını 2023 turizm projesi kapsamında ülkenin tüm dünyada tanıtılması için başlamayı düşündüğü proje dünyanın ünlü yazar ve yönetmenlerinin davet edilerek 'Yazarlar Evi' projesi kapsamında Kapadokya'da kalmasını istiyor. Burada özellikle davet edilmesi düşünülen Dan Brown, Adam Fawer ve Haruki Murakami gibi dünyaca ünlü yazarlardır. (https://www.haberler.com/dunyaca-unlu-yazarlar-romanlarinda-turkiye-nin-10062815-haberi/ Erişim tarihi; 25.11.2017)

Bu bağlamda edebiyat yapıtlarının mekanı, kültürü ve onun diğer estetik özelliklerini sunma imkanı çok geniştir. Özellikle de davet edilmesi düşünülen yazarlar arasında Dan Brown gibi romanlarında İstanbul'u konu edinmiş bir yazarın olması kuşkusuz bu bağlamada ülke ekonomisine çok büyük katkı sağlayacaktır. Keza Dan Brown 'İnferno' (Cehennem) romanında İstanbul'u eski tarihi geçmişini, Aya Sofya'yı anlatan önemli kısımları vardır. 'Sabah' gazetesi şuna ilişkin makalesinde Dan Brown'un İstanbul'a dair düşüncelerini bu şekilde analiz ediyor.

*'Brown, Cehennem'de, kente kimliğini veren eserlerden, "Dünyanın Sekizinci Harikası" olarak gösterilen Ayasofya, "gizemli su sarnıcı" Yerebatan Sarayı, Osmanlı'nın yönetim merkezi Topkapı Sarayı, "adını içindeki mavi çinilerden alan" Sultanahmet Camisi, Galata, Mısır Çarşısı ve Bizans surları betimlemeleri, okuyucuya İstanbul'u yaşatıyor. Boğaziçi, Asya ve Avrupa kıtalarını tanımlayışı, "oradaymış" hissi uyandırıyor.' (*https://www.sabah.com.tr/kultur-sanat/2013/05/23/dan-brownin-gozunden-istanbul*)*

Kuşkusuz bunun üzerine turizm firması da harekete geçmiş oldu ve konuya daha ilginç bir perspektif ve olanak açmak için yaranmış fırsattan yararlanmak kararına geldi. Konuya ilişkin olarak yayınlanmış bir haberde Dan Brawn romanın getirisi böyle ifade edilmektedir.

*'Dan Brown'ın gözünden İstanbul'u görmek isteyenler için …"Cehennem Kitabından Adım Adım İstanbul" turu planladıklarını bildiren Güngör, "Kitaptaki kurguya paralel olarak hem yerli hem yabancı ziyaretçileri İstanbul ile buluşturacağız. Böylece bu alanları bilenler yazarın bakış açısıyla, kitapta anlattığı gibi tanıma, hatırlama, daha önce görmeyenler de şehri öğrenme fırsatı bulacak. 1 gün sürecek turumuzda kitapla ilgili sohbetler de olacak. Turun en önemli tarafı misafirlerin, yazarın tarihi ve kültürel mekânları gezerken buraları nasıl gözlemlediğini öğrenecek ve hayal dünyasına girecek olmaları" dedi.' (*http://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/849910-dan-brownin-cehennemi-ile-istanbul-turu *)*

Dünyaca ünlü yazarların bu kadim ve tarihi diyara, peri bacaları ve kayalar içerisinde konumlanan evleri olan farklı destinasyonu ile turistik çekiciliği yüksek olan bölgeye ilgisinin artması çok önemli bir iştir. Bu aynı Marko Polo, Evliya Çelebi gibi dünyaca ünlü seyyahların notları gibi tarih olma, yüzyıllar sonra hatırlanma önemi taşıyan bir olgudur. Bu açıdan aslında zamansal değişimleri ve bunları izleyen politik, ekonomik süreç, aynı zamanda şehirlerin mimari yapısının değişmesi de yazarların romanlarındaki şehrin imgesinin sonsuza kadar yaşayacağının göstergesi olacaktır. Bu anlamda resim 1'e[262] bakmak imgesel olarak bile mekanın ne kadar çekici olduğunu ve şiirsel değerini bir anlamda göstermiş oluyor.

[262] Çekim açılarının ve kalitesinin etkisi tartışma söz konusu olabilir. Ancak gerçek anlamda Kapadokya rölyef yapısı itibarı ile diğer bölgelerden ve torf yapıların oluşumundan dolayı mimarı özellikleriyle çok farklıdır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

SONUÇ

Edebiyat ve özellikle roman türü Avrupa'da çok geniş yayılmıştır. Bu açıdan son dönemler kitlesel bir ilgi gören ve dünyada hızla okunan, kendinde daha kapsamlı anlamlar barındıran bir yazın türüdür. Bu bağlamda onun bireylerin kalbine ve düşüncesine ulaşmak için bulduğu yol, her hangi bir reklamın işlevinden daha samimi ve kolaydır. Onun içindir ki, romanların büyük bir kültürü, bireyin gündelik hayatını, mimari yapıların özgün ve gerçek özelliklerini daha detaylı ifade etme imanı var. Bu çalışma aslında son dönemler Türkiye'de roman ve turistik mekan arasındaki ilişkiyi ve '2023 Turizm Stratejisi' projesi kapsamında ülke turizmini daha da geniş bir çerçevede sunmak için hazırlanan çalışma programı içerisinde edebiyatın, romanın ve yazarların işlevine kısa olarak ışık tutmaktı.

İster Kapadokya'da inşası düşünülen 'Yazarlar Evi' projesi, isterse de dünyaca ünlü yazar Dan Brown'un 'İnferno' (Cehennem) yapıtındaki İstanbul'un önemli turistik mekanlarının sunumu aslında ülke turizmin gelişimine sağlayacağı olanakları düşünme ve belirli bir çerçeve içerisinde kategorize etme olanağı vermektedir.

1. Romanlar dünyanın tüm dillerine çevrildiği için bu turistik mekânlarla ilgili geniş bir okur kitlesi bilgi almış oluyor.
2. Genellikle okur kitlesi ve bu yazarların kabul gördüğü çevreler toplumların daha entelektüel kesimleri olduğu için ülkenin sunumunun geniş bir açıdan yayılma olanağı vardır.
3. Sunulan turistik yapılar sadece bir meta olarak pazarlanmak için değil, daha çok edebi ve kültürel bir nesne olarak okurun hafızasında kaldığı için o mekânla ilgili merakın daha da uyanması olanağı vardır.
4. Türkiye'deki mimari yapıların, turistik yerlerin markalaşması açısından önemli işleve sahiptir.

KAYNAKÇA

1. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları (2007) 'Türkiye Turizm Startejisi 2023, Eylem Planı 2007-2013'. 2007. Sayfa 33.
2. Allen, M. (1988). *Charles Dickens' Childhood*. Springer.
3. Asiltürk, B., & Avrupa, O. S. G. (2000). Türk edebiyatında gezi kitapları bibliyografyası. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, *2*, 209-240.
4. Çelebi, E., Öztopçu, K., Tekin, Ş., & Tekin, G. A. (1989). *Seyahatnamesi*. Harvard Üniversitesi Basimevi.
5. Demirkesen, A. C., Özlüdemir, M. T., & Demir, H. M. (2005). Kapadokya Örneğinde Tarihi Ve Kültürel Mirasin Korunmasi Ve Bu İşlemlerde Harita Mühendislerinin Yetki Ve Sorumluluklari.
6. Lefebvre, H., Hayat, M. D. G., & Gürbüz, I. (1998). Metis Yayınları.
7. Nebi Özdemir (2009) 'Turizm Ve Edebiyat', Milli Folklor,21 Sayı, 88.
8. Usal, S. S. Y. (2011) Alan Markalaşmasinda Boş Zaman Tasarim Ürünlerinin Yeri–Kapadokya İçin Bir Deneme. *Tarih Ve Kültür Sempozyumu*, 33.
9. Verne, J. J. (1976). *Jules Verne: a biography*. Macdonald and Jane's.
10. Walter Benjamin (2002)'Pasajlar', Yky, Sayfa 88.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

11. http://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/849910-dan-brownin-cehennemi-ile-istanbul-turu
12. Http://Www.Kultur.Gov.Tr/Eklenti/906,Ttstratejisi2023pdf.Pdf?
13. https://www.haberler.com/dunyaca-unlu-yazarlar-romanlarinda-turkiye-nin-10062815-haberi/ Erişim tarihi; 25.11.2017
14. https://www.sabah.com.tr/kultur-sanat/2013/05/23/dan-brownin-gozunden-istanbul

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(59)

Okt. Dr. İbrahim BOZBIYIK*

OSMANLIDAN CUMHURİYETE CİRİT

JAVELIN: FROM THE OTTOMAN EMPIRE TO THE REPUBLIC

ÖZ

Cirit Türk spor tarihinde önemli bir yer almaktadır. Bu spor Orta Asya Türk Devletlerinde oynan bir spordur. Cirit denilince akla hemen Türklerin gelmesinde kuşkusuz hayat tarzları ve at biniciliğindeki kabiliyetlerinin büyük etkisi vardır. Cirit sporu Orta Asya'dan göç eden Türk topluluklarıyla birlikte Anadolu coğrafyasına gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde cirit sporu hem halk hem de askeri sınıf mensupları tarafından çok sevilmiş ve devlet erkânı tarafından da desteklenmiştir. Özel günlerde cirit oynanması adet haline gelmiştir. Osmanlı son dönemlerinde cirit oyunu kaldırılmış hatta yasaklanmıştır. Bu dönemde meydana gelen trajik muharebeler nedeniyle genç nüfus cepheden cepheye savaşmak zorunda kalmıştır. Savaşlarda alınan yenilgiler ve toprak kayıpları nedeniyle kara günler yaşamak zorunda kalan Anadolu insanı tarafından artık unutulma seviyesine gelen cirit oyunu Cumhuriyet döneminde yeniden ihya edilmeye çalışılmıştır.

Bu makalede Başbakanlık Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivlerindeki belgelerden istifade edilerek Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde cirit sporu hakkında değerlendirme yapılacaktır. Ayrıca batılı iki seyyah Frederick Burnaby ve Antonie Oliver tarafından yazılan eserlerden istifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Cirit, Spor, Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti.

ABSTRACT

Javelin have an important place, in sports history of Turkish, This sport is a sport which played in Central Asian Turkish States. Thanks to lifestyles and horseback riding skill, the Javelin dedicate the Turks. Javelin sports arise to the geography of Anatolia from Central Asia who migrated to Anatolia in the Turkish community. In the Ottoman Empire Javelin sports interested by both soldiers and Ottoman citizen and was supported by State administrators. On special occasions, Javelin has become traditional. In the last period the Ottoman Empire Javelin removed and even the game is prohibited. The javelin played by the Anatolian people who had to live on the black days because of the defeats and landslides taken during the war has been tried to be reintroduced in the Republican period.

This article will be evaluated from Ottoman and Republic Archives documents and will be evaluated about the javelin sport in Ottoman and Turkish Republic periods. In addition, two westerners will benefit from works written by Frederick Burnaby and Antonie Oliver.

Keywords: *Javelin, Sports, Ottoman Empire, Republic Of Turkey.*

*** Okt. Dr., Erciyes Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, ibrahimbozbiyik@gmail.com, Erciyes Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Nuri ve Zekiye Has Enstitüler Binası, Melikgazi/KAYSERİ/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

At ile insanın bir araya gelmesiyle icra edilebilecek en estetik sporlardan birisi olan Cirit kadim bir Türk sporudur. Bu spor Orta Asya bozkırlarında konargöçer yaşam tarzına sahip Türklerin at biniciliğindeki maharetleriyle ortaya çıkmış olabilir. Bu sporu Türklerden başka bir millet icat etmişse bile bu sporun gelişip kemale ermesi Türkler eliyle olmuştur denebilir. Orta Asya bozkırlarından batıya doğru kitleler halinde göç eden Oğuz boylarıyla birlikte cirit de Anadolu coğrafyasına gelmiş ve bu coğrafyanın ovalarında, yaylalarında asırlarca oynanmıştır.

Cirit oyunu sadece gösteri amaçlı bir oyun olmayıp aynı zamanda Türklerin savaşçılık özelliğine olumlu katkı sağlayan bir oyun olmuştur. Cirit oynamak için iyi bir binici olmak gerekmekle birlikte cirit de Türklerin iyi binici olmalarına katkı sağlamıştır. Cirit müsabakaları bir nevi savaş talimi vazifesi görüp savaş dışı zamanlarda Türk topluluklarının savaşa hazır halde kalmalarına katkı sağlamıştır.

Zaman içerisinde kuralları da mükemmel bir hale gelen cirit oyunu Osmanlı Devletinde de oldukça canlı bir şekilde icra edilmiştir. Hem devlet yöneticileri hem de halk tarafından çok sevilen ve ilgiyle izlenen cirit oyununun özel günlerde oynanması adet haline gelmiştir.

Yabancı ülkelerden kalkıp Osmanlı ülkesine gelen Batılı seyyahlar da cirit oyununu ilk gördüklerinde, hayatlarında ilk defa karşılaştıkları bu oyunu şaşkınlık ve büyük zevk içerisinde izlemişlerdir. Seyyahlar bu oyunun nasıl oynandığı ve Türklerin binicilikteki maharetleri hakkında değerli bilgiler vermektedirler.

CİRİT SPORU HAKKINDA

Cirit Arapça soyulmuş ağaç anlamına gelmektedir. Bu oyunu oynamak için lazım olan temel araç gereçler ise cirit sopası, dayanıklı bir at ve çevgandır.[263] Cirit sopasının 1 metre boyunda olması ve kalınlığının da bir ucu 3cm'den diğer ucu 2cm çapına kadar incelmesi gerekmektedir. Cirit sopası olarak genellikle meşe veya soyulmuş hurma ağacı tercih edilmektedir.[264] Cirit oyununda kullanılacak atlara gelince atların 4 yaşından büyük ve orta boylu olanları tercih edilmektedir. Çevgan ise cirit sopasını uzaklaştırmak veya yerdeki cirit sopasını almak için kullanılan ucu eğri sopaya verilen isimdir.[265]

Cirit oyunu bir takım oyunu olup 7 atlı ciritçiden oluşan iki takımın 35 dakikalık 2 devre yani toplam 70 dakika boyunca mücadele ettiği bir spordur. Cirit oynanacak alanın eni 30 – 50 metre boyu ise 90 – 160 metre arasında olmalı ve düz bir yerde bulunması gerekir.[266]

Cirit oyununda hücuma kalkan ciritçinin hücum süresi 35 saniyeyi geçemez, bir oyuncu hücuma kalktığında 20. saniyede başhakem uyarıda bulunur ama buna rağmen süresinde ciridi kullanmayan oyuncunun takımına 1 ceza puanı verilmekle birlikte 20 saniye ek süre verilir ve bu süre içerisinde ciridi kullanması beklenir. Ek süre içerisinde de ciridi kullanmayan oyuncu hamle yapmamış olarak takımının yanına döner ve bu kural ihlalinden dolayı takımına 3 ceza puanı daha aldırır. Cirit kullanmama tekrar ederse ceza puanı artarak 4. oyuncuya kadar gelir 4. Oyuncu da cirit hamlesini belirtilen süre içerisinde yapmazsa o takım hükmen mağlup duruma düşer. Müsabakanın sonunda artı puanlar ve cezalar toplanarak hesaplanır ve oyunun kazananı belirlenir şayet iki takım arasında bir beraberlik durumu söz konusu ise 10 dakikalık süreler halinde 2 devre uzatma süresi verilir. Uzatma sürelerinin sonunda da puanlardaki eşitlik durumu değişmezse en son kura yoluna başvurulur.[267]

Cirit oyunu Türk Devletlerinde daha çok askeri bir talim sporu olarak görülmüştür. Öyle ki Arapça asker manasına gelen Cündi kelimesi cirit oynayanlara isim olarak verilmiştir. Bu durum da oyunun sıradan

---

[263]Âtıf Kahraman, Osmanlı Devleti'nde Spor, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s.506.
[264]Nurhan Koçan, "Geleneksel Sporlarımızdan Ciritin Rekreasyon Amacı ile Günümüze Uyarlanması", Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi, C:2, S:1, 2007, s.34.
[265]Âtıf Kahraman, age, s.507.
[266] Nurhan Koçan, agm, s.34.
[267]Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu Atlı Cirit Müsabaka Talimatı, https://gsdf.gov.tr/tr/dokumanlar/mevzuatlar, s.6-7. Erişim Tarihi: 20.11.2017, Erişim saati: 14:21.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

eğlenme amaçlı düzenlenen bir oyun olmadığını aynı zamanda askeri açıdan eğitici bir boyutu olduğunu göstermektedir.[268]

OSMANLI DEVLETİNDE CİRİT

Cirit, Türk topluluklarının yüzyıllar boyunca özellikle törenlerde; at üstünde, kalınca ve ağır bir sopa ile oynadıkları bir meydan oyunudur. Türkler Orta Asya bozkırlarında savaş dışı zamanlarda atlarının zinde kalması ve askerlerin talim yapması için cirit oyununu icat etmişlerdir.[269]

Kadim bir Türk sporu olan atlı cirit Anadolu Selçuklu Devleti döneminde de oynanmış ve Sultan I. Alaüddin Keykubad tarafından da rağbet görmüştür. Osmanlı Devleti döneminde ise cirit Osmanlı Saray oyunları arasında en çok oynanan oyun olup Osmanlı Sultanları bu oyunun yabancı elçiler önünde oynanmasından gurur duymuşlardır. [270]

Dini bayramlar Osmanlı Devletinde en önemli günlerden olup bayramlar hem halk tarafından hem de saray ehli tarafından coşkuyla kutlanmıştır. Kuşkusuz saray ehlinin kutlamaları daha çeşitli ve renkli olmuştur. Bayram kutlamalarının değişmez unsurlarından birisi olan cirit oyunu genellikle bayramın üçüncü günü Sarayda icra edilmiş ve padişahlar da bu gösteriyi zevkle izlemişlerdir.[271]

Cirit dini bayramların üçüncü günü oynandığı gibi şehzadelerin doğumları şerefine düzenlenen kutlamalar içerisinde de mutlaka yer almıştır. Bu önemli günlerin dışında padişahların istedikleri zamanlarda da cirit gösterileri düzenlenmiştir. Padişah cirit gösterisi yapılmasını istediği zaman, bir gün öncesinde Cündibaşına haber göndermiştir. Cündibaşı ise Lahanacı ve Bamyacı alaylarının cündilerinin hazırlanmasını emretmiş ve cündiler de gerekli hazırlıklarını yapmışlardır. Cirit oyunu sultanın cirit alanına teşrifi ile başlayıp cündiler sultanın takdirini kazanmak için tüm maharetlerini sergilermişlerdir.[272] Cirit oyunu akabinde padişahın cündilere bahşiş vermesi de adet oluştur.[273]

Saraya Padişah huzurunda yapılan cirit gösterisine Cirit-i Hümayun denilmiş ve bu cirit gösterisinin tamamlayıcı unsurlarından birisi olarak on iki adet küçükbaş hayvan kurban edilmesi adet olmuştur.[274]

Cirit-i Hümayun Enderun'da içoğlanların iki gruba ayrılmasıyla bir takım oyunu şeklinde icra edilmiştir. Bu gruplardan birisine adı Lahanacılar diğerine ise Bamyacılar denilmiştir. Halkın kendi arasında oynadıkları cirit oyunlarında ise profesyonel şekilde gruplaşma söz konusu değildir.[275]

Cirit oyunu at ile oynan ve ciritçilerin oldukça estetik hareketlerle oynadıkları bir oyundur. Oyunlar içerisinde belki de izleyicilerinin göz zevkini en fazla tattıkları oyun cirittir. Fakat zaman zaman göz zevkini bozan tatsız hadiseler yaşanmış ve oyuncuların bazıları yaralanmıştır. Bu yaralanma hadiseleri bazen tehlikeli boyutlara ulaşmış, oyuncular ağız, yüz veya başka hayati tehlike oluşturacak uzuvlarından yaralanmışlardır.[276]Cirit sırasında vücuduna cirit isabet ederek yaralananların yanı sıra atından düşerek yaralananlar da olmuştur.[277]

Cirit oyununda oyuncuların rakiplerine karşı kin gütmemesi ve müsabaka sonrası düşmanca hisler beslememesi ciridin adabından addedilmiştir. Fakat zaman zaman birbirine karşı kin güdenler ve oyun sırasında kural dışı hareketlerle rakibine zarar verenler olmuştur. Örneğin Sultan II. Mahmud döneminde bir cirit müsabakasında Çopur Hasan adında birisi kin güttüğü harem ağalarından Şuayıb ağanın atından düşerek

---

[268] Emine Dingeç, "Osmanlı Sarayı'nda Cirit Alayları: Lahanacılar ve Bamyacılar", Milli Folklor, 2011, Yıl 23, Sayı 89, s.79.
[269] Nurhan Koçan, agm, s.31.
[270]Âtıf Kahraman, age, s.497.
[271]BOA, Fon Kodu: HAT, Dosya No: 238, Gömlek No: 13239. – BOA, Fon Kodu: AE.SAMD.III, Dosya No: 227, Gömlek No: 21846.
[272] Emine Dingeç, agm, s.81.
[273] Atıf Kahraman, age, s.503.
[274]BOA, Fon Kodu: C. SM, Dosya No: 145, Gömlek No: 7286. - BOA, Fon Kodu: C. SM, Dosya No: 12, Gömlek No: 636. - BOA, Fon Kodu: C. SM, Dosya No: 134, Gömlek No:6726. - BOA, Fon Kodu: C. SM, Dosya No: 9, Gömlek No:461. - BOA, Fon Kodu: C. SM, Dosya No: 63, Gömlek No: 3184.
[275] Emine Dingeç, agm, s.79.
[276] BOA,C..SM.. Dosya No: 64, Gömlek No: 3222; BOA,MVL, Dosya No:597, Gömlek No: 22
[277]BOA,MVL, Dosya No:597, Gömlek No: 22

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

yaralanmasına sebep olmuştur. Bir süre sonra Şuayıb ağa bu yaralanma nedeniyle vefat etmiş ve bu durum Sultanı çok üzmüştür. Sultan II. Mahmud Şuayıb Ağa'nın ölümünden dolayı duyduğu üzüntünün de etkisiyle cirit oyununu yasaklamıştır.[278]

Sultan II. Mahmud sonrası dönemde cirit oyunu taşrada oynanmaya devam etmiş ve yine yaşanan yaralanmalar sonrasında zaman zaman yerel yönetimler tarafından cirit oyunu yasaklanmıştır. [279]

BATILI SEYYAHLARIN NAZARINDA CİRİT

1792 yılının Ekim ayında Fransız İhtilali sonrası kurulan Cumhuriyet İdaresinin Geçici İcra Konseyi tarafından Orta Doğu'da ziraat, ticaret, tabiat ve tıpla alakalı konularda incelemeler yapmak ve siyasi ilişkileri geliştirmek için gönderilen bir heyetin içerisinde yer alan Antonie Oliver[280] hayatında ilk defa karşılaştığı cirit gösterisini dikkatle izleyerek eserinde ayrıntılı şekilde bilgiler vermektedir. *"Ok taliminden sonra Padişah'ın muhafızları at üzerinde mızrakla savaş gösterisi yaparlar. (Cirit gösterisi.) bütün doğuluların gözünde hayli yaygın olan bu oyun, atla dörtnala koşarken eldeki mızrağın uzaktaki düşmana hızlı bir şekilde fırlatılmasına ve hedefe isabet ettirilmesine bağlıdır. Mızrak, ister düşmana isabet etsin, ister boşa gitsin, atlı savaşçı silahsız kalmamak ve vurulmamak için attan inmeden yerdeki mızrağı süratle eğilerek almak zorundadır. Böyle gösterilerde mızrak yerine, söğüt veya hurma ağacından yapılmış "Cirit" tabir edilen uzun bir sırık kullanılır. Eğer tedbir alınmaz veya cirit sert bir ağaçtan yapılmış olursa, ağır kazalara maruz kalmak ve tehlikeli bir şekilde yaralanmak işten bile değildir."*

İngiliz Kraliyet Süvari Birliğinde görev yapan ve 1876 tarihinde Anadolu'da 5 aylık sürede 3200 kilometrelik bir alanı kat ederek gördüklerini seyahatname tarzında kaleme alan[281]Frederick Burnaby ise *"Osmanlı İmparatorluğu'nun hemen her tarafında birçok defa seyrettiğimiz bu oyunda Türklerin gösterdikleri ustalığa, dörtnala koşarken yerdeki ciritleri çoğunlukla birinci defasında alabilmekte gösterdikleri çevikliğe hayranlıkla şahit olduk.*[282]" sözleriyle ciridin Osmanlı ülkesinde çok yaygın bir şekilde icra edildiğini belirtmekte ve bu sporda Türklerin maharetlerinden övgüyle bahsetmektedir.

Yine Burnaby Yozgat'a geldiğinde burada cirit gösterisine şahit olmuş ve bu gösteriden eserinde ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir. *"Bir tepenin yamacında bina edilmiş olan Yozgat ovaya tepeden bakan evleriyle muazzam bir arenayı seyreder gibidir. Burada muazzam bir kalabalık toplanmıştı. Çeşitli kıyafetler giymiş her ulustan atlı vardı burada. Türkler, Acemler, Ermeniler, Rumlar, Çerkezler, Tatarlar, Kürtler, Türkmenler, Gürcüler küçük gruplar halinde buradaydılar ve hemşerileriyle konuşuyorlardı. Uzun beyaz çarşaflar giymiş yüzlerce kadın biraz geriye çekilmişlerdi ve yüksekçe bir yerden aşağıdaki kalabalığı seyrediyorlardı.*

Atlılar çok geçmeden iki gruba bölündüler. Her bir atlı, elinde, cirit, denilen yaklaşık yüz yirmi santimetre uzunluğunda kısa bir sopa tutuyordu. Bu, bir erkeğin bileğinden biraz daha ince olup, bir ucunda ağırlaştırılmıştı. Atlıların sağ eli ciriti ortasından kavrıyordu. İki atlı grubu, atlarının dizginlerini çekerek, yaklaşık seksen metrelik bir aralıkla karşı karşıya durdular.

Derken, taraflardan birinin liderinin işareti üzerine bir atlı, karşı takıma doğru atını koşturdu. Ciritini havaya dikti ve Allah'ın adını haykırarak, sopayı hasımlarından birine savurdu. Tetikte olan bu kişi, atını sopanın geldiği yöne doğru koşturdu ve seyircilerin alkışları arasında sopayı yakaladı.

Bu arada ilk saldırıyı yapan atlı, acele tarafından kendi takımına ulaşmaya çalışıyordu. Tabii ki karşı taraftan bir atlı onu kovalıyor, bu kez o ciriti fırlatıyordu. Bu spor, binicilikte çok büyük bir hüner ve de soğukkanlılık gerektirir. Atlının, var kuvvetiyle savurduğu sopanın gücü, atının hızı dolayısıyla daha da artmaktadır. Sopa, yakalanmadığı ya da yolunun üstünden kaçılmadığı ve bir insanın vücuduna çarptığı

[278] Atıf Kahraman, age, s.507.
[279] BOA, MVL, Dosya No: 597, Gömlek No: 22.
[280]Antonıe Olıvıer, 18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul, Haz: Aloda Kaplan, Kesit Yayınları, İstanbul 2007, s.15.
[281] Bülent Varlık, "İngiliz Subay Fred Burnaby'nin Anadolu Mutfağı Üzerine Gözlemleri", Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, S:33, s.297.
[282]Antonıe Olıvıer, age, s.63.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

takdirde, sonuç ölüme kadar gitmektedir. Atların da çok iyi eğitilmiş olmaları gerekir. Ancak bu takdirde büyük bir hızla dönebilir ve karşıt yöne doğru koşmaya başlayabilirler.[283] *"*

Burnaby Erzincan'ın Kemah ilçesinde de cirit oyunu ile karşılaşmış olup bu tabloyu şu şekilde anlatmaktadır: *"Kemah kaymakamıyla arkadaşlarından birkaçı kent dışında cirit oynamakla meşguldüler. Çok güzel bir sahneyle karşı karşıyaydık. Karlı dağların yukarılarında güneş batıyordu. Ayaklarımın dibinde nehir akıyordu. Bitki örtüsü ve rengârenk kayalar her iki yandan bize bakıyordu. İrili ufaklı çağlayanlar da keskin çizgili yamaçlardan aşağı atılıyorlardı. Oyuna kendilerini kaptırmış olan kaymakamla arkadaşları da atlarını birbirinin üzerine sürerek, "Allah! Allah!" diye bağırıyor ve uzun tahta sopayı fırlatıyordu*."[284]

CUMHURİYET DÖNEMİNDE CİRİT

Cumhuriyet döneminde 1930'lardan itibaren Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarının yaraları yavaş yavaş sarılmaya başlanmış ve eğitim – kültür – spor faaliyetlerine önem verilmeye başlanmıştır. Bu kapsam da cirit sporunun yaygınlaştırılması ve Türk gençlerinin bu sporla hemhal olmaları için gayret sarf edilmiş hatta bu destek bir devlet politikasına dönüştürülmeye çalışılmıştır.

14 Ağustos 1937 tarihinde Dâhiliye Vekili - C.H.P. Genel Sekreterinin, Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak Paşa'ya gönderdiği tezkerede *"Tarihimizde asırlarca devam eden ve askerlik hayatımızda yer alan milli sporlarımızın başında gelmesi lazımgelen atlı cirit oyunlarının teşvik ve yayımını temin maksadile tedbirler almaktayız. Bu hususta yüksek Başkanlığınızın direktiflerile malumat ve talimatınıza ihtiyacımız zaruridir. Genel Sekreterliği tenvir buyurmanızı rica eder, saygılarımı sunarım.*"[285]ifadeleri yer almaktadır.

C.H.P. Genel Sekreterinin tezkeresine karşılık Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak Paşa'nın cevap yazısı ise şu şekildedir: "*I- Milli Sporlarımızın başında gelen Atlı Cirit Oyunlarının ihya edilmesi hakkındaki teşebbüsünüz çok yerinde bir hareket olarak görülmüştür. Bu husus hakkında Sipahi Ocağı tarafından 1934 Yılında bastırılmış olan Spor Talimatnamesi gözden geçirildi. Bu Talimatnamenin Genel olarak maksada muvafık bir tarzda tertip edildiği ve Anadolu'da oynanmakta olan Cirit Oyunlarını ihtiva ettiği anlaşılmaktadır.*

II- Bu Milli Oyunumuzun ihya edilmesi hakkında Genelkurmayın düşünceleri aşağıda arz edilmiştir:

A) Cirit Oyunu; Süvarisinden mükemmel bir Binicilik ve Atından da mükemmel bir terbiye ve itaat ister, bu sebeple evvel emirde Binicilere bir Metod dâhilinde Binicilik dersleri verilmesi ve Atların da terbiye edilmesi lazımdır. Bundan sonra mütehassıs öğretmenler yardımı ile Cirit Oyununun Hususi Talim ve terbiyesine geçmek iktiza eder. Bu mesai bir Proğrama tevfikan münferiden ve Takımca yapılacak Talim ve Tatbikatlarla ilerletilir. Bu meyanda Ciritçilerin münferiden Binicilik kudretlerini artırmak için: Üzengisiz olarak At üzerine sıçramak ve yere atlamak, Atın muhtelif yürüyüşleri esnasında Eyer üzerinde ayakta durmak, Eyer boşaltmak, yerdeki her hangi bir cismi, muhtelif yürüyüş nevilerile geçerken almak, Çökenlerle ve muhtelif yürüyüş nevilerile yerden Cirit toplamak, muhtelif şekil ve istikamette konacak hedeflere Cirit atmak, Ciridi havada Takla attırmak suretile hedefe isabet ettirmek ve karşılıklı iki kişinin Cirit atma ve tutma talimlerinin ve sairenin yaptırılması da ehemmiyetli yer tutar.

B) At yetiştirilen Vilayet ve kaza merkezlerimizde 6:12 Atlı kuvvetinde Cirit Takımları vücude getirilmeli ve halkımızın bu Oyunlara Sevgi ve İlgilerini uyandırmak için At Yarışları arasına Cirit Oyunları da sokulmalı ve iyi oynayanlar mükafatlandırılmalıdır.

C) Cirit oyunu için en elverişli Eyer Takımı Orduda kullanılmakta olan Eyer Takımlarıdır. Meraklıları ve Atlıları bu sistem Eyerlere binmeye teşvik etmek icab eder.[286]

---

[283]Frederıck Burnaby, At Sırtında Anadolu, Çev: Meral Gaspıralı, Merkez Kitaplar, İstanbul 2007, s.98.
[284]Burnaby s.178.
[285] BCA, Yer No: 490-1-0-0/1097-10-1.
[286]BCA, Yer No: 490-1-0-0/1097-10-1.

Bu yazışmaların ardından C.H.P Genel Sekreterliği Türk Spor Kurumu Başkanlığı'na mevcut atlı kulüplerin aktif hale getirilmesi kulüp bulunmayan yerlerde de kulüpler kurulması ve bu kulüpler marifetiyle cirit sporunun canlandırılmasına gayret edilmesini tebliğ etmiştir.[287]

T.S.K Asbaşkanı Aydın Saylavı'nın Spor Bölgesi Başkanlığı'na gönderdiği tamimde Atlı Cirit Oyunlarının milli sporlarımızın başında geldiği ve bu oyunun ülke genelinde teşvik edilmesi hususunda Spor Bölgelerinin ve Atlı Spor Kulüplerinin çalışmaları temenni edilmektedir. Aynı tamimde ayrıca Cirit Sporunun Anadolu'nun muhtelif yerlerinde farklı şekillerde oynandığı ve bu farklılığın ortadan kaldırılarak Cirit sporunun tekniğinin her yerde ortak bir şekilde öğretilmesinin gerektiği vurgulanmaktadır.[288]

1947 yılının 1 Mayıs tarihinde Ankara'nın Çubuk ilçesi Halkodası tarafından cirit oyunları yapılması kararlaştırılmıştır. 1 Mayıs Perşembe günü öğleden sonra yapılması düşünülen bu cirit gösterisinin çok güzel olacağı düşünüldüğü için fotoğraflarının çekilerek bu güzel anların kayıt altına alınmasına karar verilmiştir.

Çubuk Halkodası tarafından 1 Mayıs Perşembe günü yapılacak müsabakalar saat 10:30'da Voleybol, saat 11:30'da Futbol, saat 12:30'da Bayrak koşusu 400 metre, saat 13:30'da Halay, Zeybek, Bıçakla oyunlar, saat 14:30'da Cirit (Birinci kısım), saat 15:00'da Güreş, saat 15:30'da Cirit (İkinci kısım), saat 16:30'da At koşusu şeklinde düzenlenmiştir. Bu müsabakalar içerisinde en fazla cirit gösterisi önemsenmiş ve özellikle halka duyurulmaya çalışılmıştır. Müsabakaların halka duyurulması için Salı ve Çarşamba günleri üçer defa radyoda ilanın okunmasına karar verilmiştir.[289]

Çubuk halkodasının düzenleyeceği cirit müsabakasında derece alanlara hediyeler verilmesi kararlaştırılmıştır. Cirit müsabakasında dereceye gireceklere hediye olarak, üzeri halılı 1 takım Konya tipi Osmanlı eğeri, 1 komple başlık ve 2,31 m² Isparta halısı ve gümüş kordonlu Hislon marka bir cep saati verilmesine karar verilmiştir.[290]

1947 yılındaki cirit müsabakası hem idareciler hem de halk tarafından beğenilmiş olmalı ki Çubuk Halkodası Başkanı Hamdi Öğüt 1948 yılında da cirit müsabakaları düzenlemek için C.H.P. Genel Sekreterliğinden ekonomik yardım talep etmiştir. Hamdi öğüt ayrıca bu müsabakaların sadece Çubuk İlçesi ile sınırlı kalmayıp Ankara'nın diğer ilçelerini de kapsayan bir hale getirilmesi ve bu günün bir bayram haline dönüştürülmesini istediklerini belirtmiştir. Genel Sekreterlikten Çubuk Halk Odasına bu yıl bütçe yetersizliği sebebiyle istenilen yardımların yapılamayacağı ve bundan büyük üzüntü duydukları bildirilmiştir.[291]

SONUÇ

Türk Spor Tarihi içerisinde önemli bir yeri olan cirit Türk Milleti tarafından asker sivil her kesimden insanın zevkle oynadığı, oynayacak gücü olmayanların ise seyrinden büyük zevk aldığı kadim bir spordur.

Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk toplulukları tarafından yaygın bir şekilde oynanan cirit oyunu Türklerin savaşçılık kabiliyetine katkı sağlamıştır. Osmanlı Devleti Klasik dönemde bayram günlerinde ve önemli zamanlarda Padişahın huzurunda oynanmış ve buna da Cirit-i Hümayun denmiştir. Halk tarafından da muhtelif zamanlarda icra edilen cirit oyunu Devlet yöneticileri tarafından teşvik edilmiş ve desteklenmiştir.

Türk Milleti tarafından büyük ustalıkla oynanan cirit oyunu Batılı seyyahlar tarafından büyük şaşkınlık ve zevkle izlenmiştir. Hayatlarında ilk defa cirit gösterisiyle karşılaşan batılı seyyahlar, bu oyunun ne kadar estetik bir oyun olduğundan ve Türkler tarafından ne kadar maharetle icra edildiğinden bahsetmişlerdir.

Osmanlı son döneminde Sultan II. Mahmud döneminden itibaren yaralanmalar vs. nedenlerle yasaklanmaya başlayan cirit oyunu zaman içerisinde artık yaygın olarak icra edilen bir spor olmaktan çıkmıştır. Tanzimat Fermanıyla askerliğin vatani görev haline gelmesi ve 19. YY'ın ikinci yarısında uzun süren savaşlar nedeniyle cirit oyunu taşrada da eski önemini kaybetmiş ve unutulmaya yüz tutmuştur.

[287]BCA, Yer No: 490-1-0-0/1097-10-1.
[288]BCA, Yer No: 490-1-0-0/1097-10-1.
[289]BCA, Yer No: 490-1-0-0/1097-10-1.
[290]BCA, Yer No: 490-1-0-0/1097-10-1.
[291]BCA, Yer No: 490-1-0-0/1097-10-1.

Birinci Dünya Savaşı ve akabinde Anadolu'nun işgale uğraması nedeniyle kısıtlı imkânlarla verilen Türk Milli Mücadelesinin başarıya ulaşması ile bağımsızlık kazanılmıştır. Askeri başarılardan sonra diplomatik savaş dönemi başlamış ve Lozan Antlaşması ile bu dönemde nihayete erdirilmiştir. Daha sonra iktisadi savaş yılları başlamış Devlet eliyle kalkınma hamleleri gerçekleştirilmiştir. Yine eğitim alanında önemli adımlar atılmış okuma yazma seferberliği ile okuryazar sayısı günden güne artırılmıştır. Genç Türkiye Cumhuriyeti spora da önem vermiş Türk sporunun gelişmesi için çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar kapsamında cirit sporu, 1930ların ikinci yarısından itibaren, canlandırılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1. BOA, Fon Kodu: AE.SAMD.III, Dosya No: 227, Gömlek No: 21846.
2. BOA, Fon Kodu: C. SM, Dosya No: 9, Gömlek No:461.
3. BOA, Fon Kodu: C. SM, Dosya No: 12, Gömlek No: 636.
4. BOA, Fon Kodu: C. SM, Dosya No: 63, Gömlek No: 3184.
5. BOA,C..SM.. Dosya No: 64, Gömlek No: 3222.
6. BOA, Fon Kodu: C. SM, Dosya No: 134, Gömlek No:6726.
7. BOA, Fon Kodu: C. SM, Dosya No: 145, Gömlek No: 7286.
8. BOA, Fon Kodu: HAT, Dosya No: 238, Gömlek No: 13239.
9. BOA, Fon Kodu: MVL, Dosya No:597, Gömlek No: 22.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

10. BCA, Yer No: 490-1-0-0/1097-10-1.

Kitaplar

11. Antonıe Olıvıer, *18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul*, Haz: Aloda Kaplan, Kesit Yayınları, İstanbul 2007.
12. Âtıf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.
13. Frederıck Burnaby, *At Sırtında Anadolu*, Çev: Meral Gaspıralı, Merkez Kitaplar, İstanbul 2007.

Makaleler

14. Bülent Varlık, "İngiliz Subay Fred Burnaby'nin Anadolu Mutfağı Üzerine Gözlemleri", *Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S:33
15. Emine Dingeç, "Osmanlı Sarayı'nda Cirit Alayları: Lahanacılar ve Bamyacılar*", Milli Folklor*, 2011, Yıl 23, Sayı 89
16. Nurhan Koçan, "Geleneksel Sporlarımızdan Ciritin Rekreasyon Amacı ile Günümüze Uyarlanması", *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, C:2, S:1, 2007.

İnternet Kaynakçası

17. Türkiye Geleneksel Spor Dalları Federasyonu Atlı Cirit Müsabaka Talimatı, https://gsdf.gov.tr/tr/dokumanlar/mevzuatlar, Erişim Tarihi: 20.11.2017, Erişim saati: 14:21.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(60)

Doç. Dr. Kaya YILDIZ[292]; Yrd. Doç. Dr. Nuri AKGÜN[293]; Yrd. Doç. Dr. Tuncay ÖZDEMİR[294]

PEDAGOJİK FORMASYON EĞİTİMİ ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

PEDAGOGICAL FORMATION PROGRAM STUDENTS' VIEWS ABOUT TEACHING PROFESSION

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Pedagojik Formasyon eğitimi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri belirlemektir. Tarama modelinde bir araştırmadır. Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon Eğitimi alan 610 öğrenci (461 kadın, 149 erkek öğrenci) oluşturmaktadır. Öğrenciler 8 program çerçevesinde toplanmıştır. Bu programlar; 1. Spor Bilimleri, 2. Dil ve Edebiyat, 3. Fen Bilimleri ve Mühendislik, 4. İktisadi ve İdari Bilimler, 5. İlahiyat, 6. Sosyal Bilimler, 7. Sağlık Bilimleri ve 8. Güzel Sanatlar. Veriler "Öğretmenliğe İlişkin Tutum Ölçeği" ile toplanmıştır. Araştırmada ulaşılan sonuçlar; 1. Öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri oldukça yüksek ve olumludur. 2. Araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda; öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri üzerinde cinsiyetin önemli bir etkisinin olduğu, program değişkenin ise anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pedagojik Formasyon, Öğretmenlik Mesleği, Görüş.

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the opinions of the Pedagogical formation education students on the profession of teaching. The research in the survey model study. 610 Pedagogical formation education students (461 females and 149 males) having taken the Pedagogical formation education at Abant İzzet Baysal University in the spring term of 2016-2017 academic year. Students are gathered in the framework of 8 programs. These programs include; 1. Sports Science, 2. Language and Literature, 3. Science and Engineering, 4. Economics and Administrative Sciences, 5. Theology, 6. Social Sciences, 7. Health Sciences and 8. Fine Arts. The data were collected through the scale of Attitudes towards the Profession of Teaching. The results of study; 1. Pedagogical formation education students generally have positive opinions about the profession of teaching. 2. The findings revealed that while gender has an important effect on opinions towards profession of teaching program variables do not any significant effect.

Keywords: *Pedagogical Formation, Profession of Teaching, Opinion.*

[292] **Abant İzzet Baysal Üniversitesi; Eğitim Fakültesi, kaya_yildiz@hotmail.com; Bolu/TÜRKİYE.**
[293] **Abant İzzet Baysal Üniversitesi; Eğitim Fakültesi, akgun_n@ibu.edu.tr; Bolu/TÜRKİYE.**
[294] **Abant İzzet Baysal Üniversitesi; Eğitim Fakültesi, ozdemir_t@ibu.edu.tr; Bolu/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Teknolojik gelişmelerin baş döndürücü bir hızla ilerlediği dünyada tüm toplumların en büyük çabası, bu ilerlemeye ve teknolojik gelişmelere uyum sağlayabilecek nitelikli ve donanımlı bireyler yetiştirmektir (Kuran, 2002). Eğitimin temel amacı o ülkenin nitelikli insan gücünü yetiştirmektir. Bunu gerçekleştirebilmek için eğitim sistemleri, toplumda yetiştireceği insan modelini, sahip olduğu eğitim felsefesi ve insan gücü politikası ışığında belirleyerek eğitimini bu amaca göre düzenlemektedir. Temel toplumsal kurumlardan birisi olan eğitim, bütün toplumların temel sorunlarının başında yer almaktadır. Bu temel sorunun ana öznesi de hiç kuşkusuz öğretmenlerdir (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005). Ülkelerin gelişmesi ve çağa uyum sağlayabilmeleri, ilerleyebilmeleri için öğretmenlerin iyi yetiştirilebilmesine ihtiyaç vardır. Bu nedenle toplumlar artık bireyleri; gelişime ve değişime açık, belli yeterliklere sahip, yenilikleri takip eden, girişimci, farkındalığı yüksek, çevresinde gelişen olaylara duyarlı, meslekî ve kişisel donanımlara sahip olması gibi niteliklerle eğitmesi üzerinde durmaktadır. Bunu sağlayabilmek için toplumlar bu amaç doğrultusunda yetişmiş öğretmenlere ihtiyaç duymaktadır. Çünkü öğretmenlik mesleği toplumların geleceğini ve kaderini belirleyen önemli bir meslektir (Göktaş ve Yetim, 2004).

Bireyin yaşamını biçimlendiren en önemli olgulardan birisi, tercih ettiği meslektir. Bireyin kendine uygun meslek seçmesi, bu mesleğe karşı tutumlarının olumlu olması kendini mutlu edeceği gibi, toplumun kalkınmasında da ciddi katkılarda bulunmasına zemin hazırlayacaktır. Çağdaş eğitim yaklaşımları, bireyin mesleğini tercih ederken kendi ilgi ve gereksinimlerini fark edebilmesini ve bunları karşılayacak meslekleri belirlemesinin önemini vurgulamaktadır. Bireyin kendine en uygun olanı mesleği tercih edebilmesi ve mesleğe karşı olumlu tutum geliştirilmesi de oldukça önemlidir (Bozdoğan, Aydın ve Yıldırım, 2007). Toplumda bireyin sosyal ve ekonomik yaşamında sorumluluk yüklenmesiyle meydana gelen yaşamsal bir etkinlik olan meslek, toplumsal yaşam gereği bireylerin ilgi ve yetenekleri ile ortaya çıkmaktadır (Gündüz, 2003; Erden, 2005). İnsan yetiştirme ve topluma kazandırma görevini yüklenmiş olan öğretmenlik mesleği, her yönüyle diğer mesleklerden hemen ayrılır. Bu özelliği ile öğretmenlik mesleği toplumsal statüsü yüksek olan ve saygın bir yere sahiptir. Bu saygınlığın korunması da bu mesleği gereği gibi yapabilecek öğretmenlere bağlıdır. Burada göz önünde bulundurulması gereken temel nokta; Öğretmenin yetiştirilmesi ve öğretmenlerin mesleğe olan tutumlarıdır (Eraslan ve Çakıcı, 2011).

Ülkemizde öğretmen yetiştirme alanında yıllardır çeşitli uygulamalara ve çalışmalara yer verilmiştir. Öğretmen yetiştirmede farklı eğitim kurumlarından (öğretmen okulu, enstitü, yüksekokul, eğitim fakültesi gibi) yararlanılmış, son yıllarda uygulamaya konulan farklı programlarla öğretmen yetiştirmeye hız verilmiştir (Eraslan ve Çakıcı, 2011). Ülkemizde öğretmen ihtiyacı gerek ihtiyaç sebebiyle eğitim fakültelerinden gerekse güncel politikaların bir sonucu olarak Pedagojik Formasyon Eğitimi Programı olmak üzere iki farklı kaynaktan karşılanmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı bir yandan öğretmenlerin nitelikli yetiştirilmesi amacıyla özellikle öğretmen yeterliklerinin belirlenmesine yönelik birçok çalışma gerçekleştirirken; öte yandan da açılan Pedagojik Formasyon Eğitimi Programı ile isteyen herkese Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın öğretmenlik alanlarına bağlı kalarak öğretmenlik yolunu açmaktadır (Erdem, 2013). 28.01.2010 tarihli Yükseköğretim Kurulunun aldığı bir kararla, 2010-2011 eğitim öğretim yılından itibaren pedagojik formasyon eğitimi, tezsiz yüksek lisans eğitimi ile değil, sertifika eğitimi ile verilmektedir. Hangi fakülteden ya da bölümden olduğuna bakılmaksızın öğrenci iken ya da mezuniyet sonrası gerekli koşulları sağlayan tüm fakültelerin ve tüm bölümlerin öğrencileri pedagojik formasyon eğitimi alabilmektedir (Kartal ve Afacan, 2012).

Ülkemizde öğretmen yetiştirme konusu hep güncelliğini korumuştur. Son yıllarda eğitim sistemiyle ilgili en önemli sorunlardan birinin, öğretmen yetiştirme ve yetiştirilen öğretmenlerin niteliğinin oluşturduğu gözlenmektedir. Yetiştirilen öğretmenlerin niteliğinde öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin yeterliklere ne kadar sahip oldukları ve öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları önemli bir yer tutmaktadır (Çapri ve Çelikkaleli, 2008). Öğretmen yetiştirme programlarında da öğrencilere kazandırılacak bilgiler, duygular ve beceriler sayesinde, mesleki yaşamdaki davranışlarının daha etkili olması sağlanmaya çalışılmaktadır. Öğretmenlik mesleğini uygulayacak olan bireylerin bu mesleğin gerekliliklerini daha etkili

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

biçimde yerine getirebilmelerinin koşullarından biri de mesleğe yönelik tutumlarının olumlu olmasıdır. Öğretmen yetiştirme açısından bakıldığında nitelikli öğretmenin yetiştirilmesi, programın başarısının artırılması için öğretmen adaylarının mesleğine ilişkin tutumlarının belirlenmesi ve olumsuz ise olumlu yönde değiştirilmesi zorunludur (Semerci ve Semerci, 2004). Ayrıca gerek öğretmen yetiştirme uygulamalarında gerekse öğretmenlik mesleğinin çalışma koşullarında sürekli değişiklikler olmaktadır. Bu nedenle öğretmen yetiştirme programlarında okumakta olan öğrencilerin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarını belirlemeye ilişkin güncel araştırmaların yapılması oldukça önemlidir (Demirtaş, Cömert ve Özer, 2011).

Öğretmen yetiştirme üzerine farklı yıllarda gerçekleştirilen reformlara rağmen pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının mesleğe yönelik yeterliklerinin arzu edilen seviyede olup olmadığı tartışmalara yol açmış, Pedagojik Formasyon Eğitimi Programı ile öğretmenlik mesleğine girmeye hak kazanan adayların mesleki açıdan yeterliklerinin sorgulanması düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Yıldırım ve Vural, 2014). Bu çalışmada pedagojik formasyon eğitimi alan öğrencilerin öğretmenlik mesleğine yönelik görüşlerinin belirlenmesi, öğretmenlik mesleğine yönelik görüşleri ve elde edilen sonuçların cinsiyet, öğrenim gördüğü alan gibi değişkenlere bağlı olarak değişip değişmediği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Pedagojik Formasyon Eğitimi alan öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri belirlemeyi amaçlayan bu araştırma betimsel tarama modelinde bir araştırmadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon Eğitimi alan 610 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin demografik bilgileri Tablo 1. ’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Bilgileri

	Kadın		**Erkek**		**Toplam**	
Grup Adı	**f**	**%**	**f**	**%**	**f**	**%**
Spor Bilimleri	19	3,1	49	8,0	68	11,1
Dil ve Edebiyat	68	11,1	15	2,5	83	13,6
Fen Bilimleri ve Mühendislik	97	15,9	22	3,6	119	19,5
İktisadi ve İdari Bilimler	52	8,5	11	1,8	63	10,3
İlahiyat	60	9,8	17	2,8	77	12,6
Sosyal Bilimler	85	13,9	26	4,3	111	18,2
Sağlık Bilimleri	47	7,7	1	0,2	48	7,9
Güzel Sanatlar	33	5,4	8	1,3	41	6,7
TOPLAM	**461**	**75.6**	**149**	**24.4**	**610**	**100**

Tablo 1’de araştırmaya katılan öğrencilerin demografik bilgileri yer almaktadır. Pedagojik Formasyon Eğitimi öğrencilerinin toplamda % 75,6’sı (N:461) “kadın”, % 24,4’ü (N:149) “erkek”tir. Öğrencilerin %19,5’i “Fen Bilimleri ve Matematik” programı, %18,2’si “Sosyal Bilimler” programı, %13,6’sı “Dil ve Edebiyat” programı, %12,6’sı “İlahiyat” programı ve %11,1’i “Spor Bilimleri” programı öğrencileridir.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri, Erkuş, Sanlı, Bağlı ve Güven (2000) tarafından geliştirilen “Öğretmenliğe İlişkin Tutum Ölçeği” ile toplanmıştır. Araştırma için önce litertatür taraması yapılarak en uygun ölçme aracına karar verilmiştir. Daha sonra belirlenen ölçeğin kullanımı için araştırmacılardan izin alınmıştır. Ölçek, Pedagojik Formasyon Eğitimi alan öğrencilere uygulanmıştır. Öğrencilere ölçekler hakkında genel bilgi verilerek çalışmanın yapılma amacına ilişkin açıklama yapılmıştır. 2016-2017 eğitim öğretim yılı bahar döneminde

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Pedagojik Formasyon Eğitimi programında 70 farklı branşta toplam 1077 öğrenci bulunmaktadır. Bu 70 farklı branş araştırmacılar tarafından 8 program çerçevesinde toplanmıştır. Bu programlar; 1. Spor Bilimleri, 2. Dil ve Edebiyat, 3. Fen Bilimleri ve Mühendislik, 4. İktisadi ve İdari Bilimler, 5. İlahiyat, 6. Sosyal Bilimler, 7. Sağlık Bilimleri ve 8. Güzel Sanatlar. Uygulama aşamasında pedagojik formasyon eğitimine devam eden (devam etmeyen, hasta yada okula gelmeyen öğrenciler dışında) öğrencilere 750 ölçek araştırmacılar tarafından elden dağıtılmış ve tekrar araştırmacı tarafından elden toplanmıştır. Toplanan ölçeklerden boş, eksik işaretlemeler, birden fazla işaretleme olanlar v.b. ölçekler ayrılarak kalan toplam 610 ölçek istatistiksel analizlere tabi tutulmuştur.

Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri, "Öğretmenliğe İlişkin Tutum Ölçeği" ile toplanmıştır. Ölçek Erkuş, Sanlı, Bağlı ve Güven (2000) tarafından geliştirilmiştir. Öğretmenliğe İlişkin Tutum Ölçeği 5'li likert tipinde bir ölçektir. Ölçekte toplam 22 madde bulunmaktadır. Bu maddelerden 9 madde olumlu, 13 madde ise olumsuzdur. Ölçek tek boyutlu bir ölçek olup alınabilecek en yüksek puan 110, en düşük ise 22'dir. Ölçekten elde edilen en yüksek puan en olumlu düşüncenin, en düşük puan ise en olumsuz düşüncenin göstergesidir. Ölçekteki maddelerden, "kararsızım" seçeneği işaretlenerek elde edilebilecek en yüksek toplam puan 66 olup, bu puan yönü belli olmayan nötr düşünceleri ifade eder. Dolayısıyla araştırmada kullanılan bu ölçek ile elde edilen 66'nın üzerindeki puanlar, öğretmenlik mesleğine yönelik olumlu düşüncelerin, 66'nın altındaki puanlar da olumsuz düşüncelerin göstergesidir. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0.99 olup, araştırma verileri üzerinden hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ise 0.92'dir (Can, 2017). Bu araştırmada da hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ise 0.90'dur. Bu bulgu ölçme aracının güvenilir olduğuna işaret etmektedir (Alpar, 2014).

Verilerin Analizi

Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmış, daha sonra ölçeğin aritmetik ortalama ve standart sapma puanları hesaplanmıştır. Öğrencilerin Öğretmenliğe İlişkin görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre değişimini belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi analiz kullanılmıştır. Program değişkenine göre değişimlerini belirlemek amacıyla ilişkisiz örneklemler için tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonucunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunduğunda, farkların kaynağını (hangi gruplar arasında olduğunu) belirlemek üzere post-hoc çoklu karşılaştırma teknikleri kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgular bu başlık altında verilmiştir.

Öğrencilerin Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Görüşleri

Pedagojik Formasyon Eğitimi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri Tablo 2.'de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları

Grup	N	En Düşük	En Yüksek	$\bar{X}$	ss
Spor Bilimleri	68	66	110	93,6	9,78
Dil ve Edebiyat	83	56	110	90,7	16,39
Fen Bilimleri ve Mühendislik	119	53	110	93,6	12,34
İktisadi ve İdari Bilimler	63	59	110	96,4	12,04
İlahiyat	77	53	110	93,1	12,75
Sosyal Bilimler	111	36	110	89,9	16,50
Sağlık Bilimleri	48	58	110	93,4	15,67
Güzel Sanatlar	41	58	110	92,1	17,89
TOPLAM	610	36	110	92,7	14,29

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 2.'de Pedagojik Formasyon Eğitimi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri yer almaktadır. Tablo incelendiğinde öğrencilerin ölçeğin genelinden en düşük 36 puan, en yüksek ise 110 puan aldıkları görülmektedir. Öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin genel puan ortalaması ($\bar{X}$:92,7 - ss.14,29) ölçeğin puan ortalaması olan 66 puandan yüksektir. Öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri oldukça yüksek ve olumludur. Programlara göre öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin puanlarında en yüksek puan 96,4 (ss.12,04) ile İktisadi ve İdari Bilimler programındaki öğrencilerde olmuştur. Bu programı; 93,6 (ss.912,34) puan ortalaması ile Fen Bilimleri ve Mühendislik, 93,6 (ss.9,78) puan ortalaması ile Spor Bilimleri, 93,4 (ss.15,67) puan ortalaması ile Sağlık Bilimleri, 93,1 (ss.12,75) puan ortalaması ile İlahiyat programı öğrencileri izlemektedir. En düşük puan ortalaması 89,9 (ss.16,50) ile Sağlık Bilimleri program öğrencilerinde olmuştur. Sonuç olarak tüm program öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri olumlu ve yüksektir.

Öğrencilerin Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Görüşlerinin Değişkenler Açısından İncelenmesi

Pedagojik Formasyon Eğitimi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri cinsiyet ve program değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular maddeler halinde verilmiştir.

a) Cinsiyet

Pedagojik Formasyon Eğitimi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgular Tablo 3.'de verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Görüşlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	**N**	**$\bar{X}$**	**S**	**sd**	**t**	**p**
Spor Bilimleri	Kadın	19	93,36	11,48	66	-,283	,778
	Erkek	49	94,12	9,15			
Dil ve Edebiyat	Kadın	68	91,85	16,57	81	1,184	,240
	Erkek	15	86,33	15,26			
Fen Bilimleri ve Mühendislik	Kadın	97	94,78	11,41	117	2,191	,030*
	Erkek	22	88,50	15,04			
İdari Bilimler	Kadın	52	97,30	11,69	61	1,314	,194
	Erkek	11	92,09	13,26			
İlahiyat	Kadın	60	94,16	12,62	75	1,434	,156
	Erkek	17	89,17	12,80			
Sosyal Bilimler	Kadın	85	92,44	15,04	109	3,013	,003*
	Erkek	26	81,69	18,60			
Güzel Sanatlar	Kadın	33	94,75	16,30	39	1,985	,064
	Erkek	8	81,25	21,11			
TOPLAM	Kadın	461	93,996	13,88	608	3,983	,000*
	Erkek	149	88,698	14,80			

*p<0,05

Tablo 3. incelendiğinde tüm programlarda yer alan öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri ($t_{0,05:608}$ =3,983, p<.05) cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir.

Kadın ve erkek öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerinin karşılaştırılması için yapılan t-testi sonucunda kadın ve erkek öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerinin birbirinden farklı olduğu bulunmuştur ($t_{0,05:608}$ =3,983, p>.05). Buna göre tüm programlarda kadın öğrencilerin ($\bar{X}$=93,99) öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri erkek öğrencilerin ($\bar{X}$=88,69) öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerine göre daha olumlu ve yüksektir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tabloda Fen Bilimleri ve Mühendislik programı öğrencilerinin ($t_{0,05:117}$ =2,191, p<.05) ve Sosyal Bilimler programı öğrencilerinin ($t_{0,05:109}$ =3,013, p<.05) öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerinde program değişkenine göre bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Buna göre Fen Bilimleri ve Mühendislik programı kadın öğrencilerin ($\bar{X}$=94,78) erkek öğrencilere ($\bar{X}$=88,50), Sosyal Bilimler programı kadın öğrencilerin ($\bar{X}$=92,44) bu programdaki erkek öğrencilere ($\bar{X}$=81,69) göre öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerine göre daha olumludur.

b) Program

Pedagojik Formasyon Eğitimi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri program değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğine ilişkin bulgular Tablo 4.'de verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Görüşlerinin Program Değişkenine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplararası	4,635	7	,662	1,581	,138	
Gruplariçi	252,158	602	,419			
Toplam	256,793	609				

Kategoriler: 1. Spor Bilimleri, 2. Dil ve Edebiyat, 3. Fen Bilimleri ve Mühendislik, 4. İktisadi ve İdari Bilimler, 5. İlahiyat, 6. Sosyal Bilimler, 7. Sağlık Bilimleri 8. Güzel Sanatlar.

Tablo 4 incelendiğinde tüm programlarda yer alan öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri ($F_{(7-602)}$ = 1,581, p>.05) program değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Buna göre tüm programlarda yer alan öğrencilerin, öğrenim gördükleri programları öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerini etkilememektedir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmada Pedagojik Formasyon Eğitimi alan öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri belirlemeyi çalışılmıştır. Araştırmada Pedagojik Formasyon Eğitimi alan öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerinin yüksek ve olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Can (2017) Pedagojik Formasyon Eğitimi alan öğrenciler üzerine yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin öğretmenlik mesleğine yönelik olumlu düşünceye sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Kartal ve Afacan (2012) tarafından yapılan araştırma da öğrencilerin öğretmenlik mesleğine yönelik genel tutumlarının orta düzeyin üstünde olduğunu ve öğretmenlik mesleğini yapabilmede kendilerini yeterli gördükleri sonucuna ulaşmıştır. Demircioğlu ve Özdemir (2014) tarafından yapılan araştırma da öğrencilerin öğretmenlik mesleğine yönelik genel tutumları ortanın üzerinde olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu araştırma sonuçları araştırma sonucunu desteklemektedir. Polat (2013) yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin öğretmenlik mesleğine yönelik genel tutumları orta seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Modern eğitim yaklaşımlarında, öğrencilerin geleceğe yönelik meslek tercihlerinde öğretmenlik mesleğine yönelik olumlu bir düşünceye sahip olmaları, mesleki yaşantılarında karşılaştıkları olaylar karşısında olumlu ve yapıcı bir tutum sergileyebilmeleri açısından oldukça önemlidir (Bozdoğan, Aydın ve Yıldırım, 2007).

Araştırmada öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri cinsiyet değişkenine göre bir farklılaşma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerinin daha olumlu olduğu şeklinde ifade edilebilir. Alanyazında Can (2017) Pedagojik Formasyon Eğitimi öğrencileri, Aksoy (2010) ve Çapa ve Çil (2000) lisans öğretmen adayları, Akpınar, Yıldız ve Ergin (2006) Fen Bilgisi Öğretmenliği öğretmen adayları ve Kaya ve Büyükkasap (2005) Fizik Öğretmenliği öğrencileri, Demircioğlu ve Özdemir (2014) Fen ve Edebiyat Fakültesi öğrencileri üzerine yapmış olduğu çalışmalarında öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerinin cinsiyete göre bir farklılaşma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar araştırma sonucu ile paralellik göstermektedir. Polat (2009) Pedagojik Formasyon öğrencileri, Gökçe ve Sezer (2012), Kartal ve Afacan (2012) ve Dikmenli ve Çiftçi (2015) öğretmen adayları üzerine yapmış olduğu çalışmasında, öğrencilerin öğretmenlik mesleğine

ilişkin görüşlerinin cinsiyete göre bir farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar araştırma sonucu ile farklılık göstermektedir.

Araştırmada öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri program (branş) değişkenine göre bir farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre Pedagojik Formasyon Eğitimi alan öğrencilerin farklı programlarda (branş) olmaları öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerini etkilemediği şeklinde yorumlanabilir. Alanyazında Bozdoğan, Aydın ve Yıldırım (2007), Demirtaş, Cömert ve Özer (2011) ve Tekerek ve Polat (2011) tarafından öğretmen adayları, Başbay, Ünver ve Bümen (2009) tarafından Ortaöğretim alan öğretmenliği tezsiz yükseklisans öğrencileri, Bozkırlı ve Er (2011) tarafından Türkçe ve Türk dil edebiyatı öğretmeni adayları üzerinde yapılan çalışmalarda öğrencilerin öğrenim görülen bölüm/programın öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerinin program (branş) değişkenine göre bir farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar araştırma sonucu ile benzerlik göstermektedir. Yapılan bazı araştırmalarda ise program (branş) değişkenine göre Alanyazında Öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerin program (branş) değişkenine göre bir farklılaşma olduğu sonucuna ulaşılan araştırmalarda yer almaktadır. Gökçe ve Sezer (2012), Aksoy (2010), Çapa ve Çil (2000) öğretmen adayları, Demircioğlu ve Özdemir (2014) Fen ve Edebiyat Fakültesi öğrencileri, Polat (2009) Pedagojik Formasyon öğrencileri üzerine yapmış olduğu çalışmalarında öğrencilerin öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşlerinin program (branş) değişkenine göre bir farklılaşma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar araştırma sonucu ile farklılık göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. Akpınar, E., Yıldız, E. ve Ergin, Ö. (2006). Fen bilgisi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 56–62.
2. Aksoy, M. E. (2010). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları (Gaziosmanpaşa Üniversitesi örneği). *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 197-212.
3. Alpar, R. (2014). *Spor Sağlık ve Eğitim Bilimlerinden Örneklerle Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik - Güvenirlik (3. Baskı).* Ankara: Detay Yayıncılık.
4. Başbay, M. Ünver G.,Bümen N.T. (2009). Ortaöğretim alan öğretmenliği tezsiz yüksek lisans öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları: Boylamsal bir çalışma, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* (59): 345-366
5. Bozdoğan A.E., Aydın D., Yıldırım K. (2007). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD),* 8(2): 83-97
6. Bozkırlı K.Ç.; Er O. (2011). Türkçe ve Türk dil edebiyatı öğretmeni adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Kafkas Üniversitesi Örneği). *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6(4) :457-466
7. Can, Ş. (2017). Pedagojik Formasyon Programı Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Düşünceleri, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) Cilt 18, Sayı 1, 595-61.*
8. Çapa, Y. ve Çil, N. (2000). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 69-73.
9. Çapri, B. ve Çelikkaleli, Ö. (2008). Öğretmen adaylarının öğretmenliğe ilişkin tutum ve mesleki yeterlik inançlarının cinsiyet, program ve fakültelerine göre incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(15), 33-53.
10. Çelikten, M. Şanal, M. ve Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik mesleği ve özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19* (2), 207-237.
11. Demircioğlu, E. ve Özdemir, M. (2014). (Fen ve Edebiyat Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,

12. Demirtaş, H., Cömert, M. ve Özer, N. (2011). Öğretmen adaylarının öz yeterlik inançları ve öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları. *Eğitim ve Bilim, 36*(159), 96-111.
13. Dikmenli Y. ve Çiftçi, T. (2015). Pedagojik formasyon eğitimi alan coğrafya öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ve alan bilgi düzeyleri. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 39*(2), 155-172.
14. Eraslan L. ve Çakıcı D. (2011). Pedagojik formasyon programı öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 19*(2):427-438.
15. Erdem, A. R. (2013). *Öğretmen yetiştirmenin bugünü ve geleceği: Sorunlar ve çözüm önerileri.* Ankara: Anı Yayıncılık.
16. Erden, M., (2005). *Öğretmenlik mesleğine giriş*, Epsilon Yayıncılık, İstanbul.
17. Gökçe, F. ve Sezer, G.O. (2012). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları* (Uludağ Üniversitesi Örneği), Uludağ Üniversitesi *Eğitim Fakültesi Dergisi 25 (1), 1-23*
18. Göktaş, Z. ve Yetim, A., 2004. Öğretmenin mesleki ve kişisel nitelikler", *Kastamonu Eğitim Dergisi* 12(2), ss. 541-550.
19. Gündüz, H. B. (2003) *öğretmenlik mesleğine giriş*, Editör: Mehmet Durdu Karslı, PegemA Yayınları, Ankara
20. Gürbüztürk, O. ve Genç, S. Z. (2004). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(7), 47-62.
21. Kartal, T. ve Afacan, Ö. (2012). Pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(24), 76 – 96.
22. Kaya, A. ve Büyükkasap, E. (2005). Fizik öğretmenliği programı öğrencilerinin profilleri, öğretmenlik mesleğine yönelik tutum ve endişeleri: Erzurum örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 13*(2), 367-380.
23. Kuran, K., (2002). *Öğretmenlik mesleğine giriş*, Mikro Yayınları, Ankara.
24. Polat, S. (2013). Pedagojik formasyon sertifika programı ve eğitim fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının incelenmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 4*(2).
25. Semerci, N. ve Semerci, Ç. (2004). Türkiye'de öğretmenlik tutumları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(1) 137-146.
26. Tekerek M.,Polat S. (2011). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin Tutumları. 5th International Computer&Instructional Technologies Symposium, 22-24 September 2011, Fırat University, Elazığ/ Turkey
27. Yıldırım, İ. ve Vural, F. Ö. (2014). Türkiye'de öğretmen yetiştirme ve pedagojik formasyon sorunu. *Journal of Teacher Education and Educators 3*(1), 73-90.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(61)

Yrd. Doç. Dr. Arzu ŞEYDA GÜVEN*

SAFAHAT'TA HÂL(DURUM) EKLERİNİN İŞLEVSEL OLARAK İNCELENMESİ

THE EXAMINATION OF CASE SUFFIXES IN SAFAHAT FUNCTIONALLY

ÖZ

Safahat, Türk düşünce ve edebiyat tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biri olan Mehmet Akif Ersoy'un eseridir. Kelime anlamı itibariyle Safahat, "hayattan safhalar /manzaralar" demektir, yani hayatın yansımasıdır. Mehmet Âkif, mensubu olduğu toplum için, o toplumun diliyle bir söylem oluşturmuştur. Bu durumun arka planında dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik durumunun olduğu açıktır. Eserde ağırlıklı olarak eleştirel bir bakış açısıyla bir betimleme yapılmış; tespit edilen sorunların çözümüne yönelik öneriler, toplumun diliyle ortaya konulmuştur. Âkif, Safahat'ta yazı dilinin yanı sıra sözlü dile ait unsurları da kullanırken Türkçenin bütün imkânlarından yararlanmıştır. Bu yönüyle Safahat, Türk dilinin de önemli belgelerinden biri olma niteliğini kazanmıştır. Bu çalışmada Safahat'tan seçilen metinler, Türkçe söz dizimi içerisinde hâl/durum kavramı açısından incelenmiştir. İncelenen metinler seçilirken dil özellikleri ve içerikleri dikkate alınmıştır. Metinler, Ertuğrul Düzdağ'ın hazırlamış olduğu "Safahat Eski ve Yeni Harflerle Tenkidli Neşir" adlı eserden alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, Türkçe, Söz Dizimi, Hâl Ekleri.

ABSTRACT

Safahat is the novel of Mehmet Akif Ersoy, one of the most important individuals in Turkish intellectual and literature history. With its literal meaning, Safahat implies "phases / scenes from life," which means the reflection of the life. Mehmet Akif created a statement for the society he lived in with the language of that society. It is clear that the political, social and economic state of that era lied behind this situation. There is a portrayal mainly with a critical point of view in the novel and the solution suggestions for the detected problems were made with the language of the society. While Akif used both written language and vernacular, he used all aspects of Turkish language. Thus, Sahafat has become one of the most important document of Turkish language. In this study, the chosen texts from Safahat were examined in terms of case suffixes in Turkish syntax.

While the texts were chosen to be examined, attention was paid to their language properties and content. The texts were taken from Ertuğrul Düzdağ's work "Safahat Eski ve Yeni Harflerle Tenkidli Neşir" (Safahat, Critical Publication with Old and New Letters).

Keywords: *Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, Turkish, Syntax, Case Suffixes*.

* **Yrd. Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, arzuseyda@mynet.com; Kars/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bu çalışmada Safahat'tan seçilen metinler, hâl/durum kavramı açısından incelenmiştir. Bütünce; Fâtih Câmii, Hasta, Tevhîd yâhud Feryâd, Küfe, Durmayalım, Hasır, Bayram, İnsan, Kör Neyzen, İstibdâd, Köse İmam, Süleymaniye Kürsüsünde, Üç Beyinsiz Kafanın Derdine, Çık da Bir Seyret Bahârın Cûş-i Rengârengini, İki Arkadaş Fatih Yolunda, Vaiz Kürsüde, Bülbül adlı metinlerden oluşturulmuştur. Metinler seçilirken dil özellikleri ve içerikleri dikkate alınmıştır. Metinler, Ertuğrul Düzdağ'ın hazırlamış olduğu "Safahat Eski ve Yeni Haflerle Tenkidli Neşir" adlı eserden alınmıştır.

Genel olarak dilin ve özel olarak da söz diziminin temel ilkesi, her durumda birimler arası bir ilişkinin varlığıdır. Bu birimler arası ilişki-iletişim, sözcük oluşturmaktan metinler kurmaya kadar her düzeyde dizgenin oluşumunda karşımıza çıkan bir durumdur. Derin yapıdaki anlamın yüzeysel yapıya yansımasıyla oluşan bu bağlantılar, kalıcı olma özelliğinin yanı sıra geçici ilişkilerin varlığını da gerekli kılar. Zaten belirli sayıdaki birimlerle sınırsız sayıdaki kavramların, duyguların, düşüncelerin ifade edilmesi de bu ilişkiler yoluyla olmaktadır. Türkçede çekim ekleri (işletme ekleri) ve son çekim edatları olarak adlandırılan bağımlı biçimbirimler, söz diziminde görevli unsurlardırlar. Türkçe söz diziminin içerisinde bu eklerin/edatların işlevi, bazı alan incelemelerinde şu şekilde açıklanmıştır:

"*Türkçe eklemeli bir dil yapısında olduğundan, gerek kelime yapımında gerek kelimeleri kullanım alanına çıkararak dilin işletilmesinde eklerin çok geniş ve önemli bir payı vardır. Türkiye Türkçesinin yapısını iyi kavrayabilmek için ondaki ek sisteminin yapı ve işleyiş özelliklerini de iyi bilmek gerekir… Ad çekimi ekleri, cümlede adlar ve fiiller arasındaki geçici anlam bağlarını kurmak üzere adların girdiği durumları karşılayan eklerdir*." (Korkmaz, 2007: 16)

"*Yalnızca yeni bir dilbilgisel öğe yaratan, anlam ya da yapı değişikliğine yol açmayan bağımlı biçim birimlerine ya da diğer bir deyişle eklere bağımlı biçim birimi ya da Türkçe Dilbilgisindeki adlandırılışıyla çekim eki (ing. inflectional morphemes) denir. Ad durum ekleri, zaman ekleri, eylem kişi ekleri gibi*." (Bayraktar, 2006: 34)

"İsimler, söz öbekleri ve cümleler içinde, başka söz, eteleyici ve ögelerle değişik ilişkiler içinde bulunurlar. İşte varlık ile varlık ve varlık ile eylem ilişkilerinin adlarına, Türkçede isim hal ekleri ve çekim edatları diyoruz. Bu çekim ek ve edatları, bütün diller gibi Türkçenin de başlıca söz yapıştırıcılarıdır. Bunlar, isim- isim, isim-fiil ilişkisini sağlamakta, sözleri bir araya getirmekte kullanılan başlıca öğelerdir." (Karaağaç, 2009: 61)

"*Söz dizimi içerisindeki geçici ilişkilerden birisi de hâl/durum kavramıdır. Hâl/durum kavramı, sistem içerisinde birtakım kurallara göre oluşturulan yapılarla söz dizimine yansır. Durum kavramı, hemen bütün dillerde değişik biçimlerde kullanılan ve bir dilbilgisel ulam oluşturan bir olgudur. Türkçede hâl ulamı eklemeli dillere özgü bir biçim olan son eklerle ve hemen hepsi bir hâl eki ile isme bağlanan edatlarla gerçekleştirilmektedir*." (Börekçi, 2000: 245-276)

"Türkçede isimlerin söz dizimindeki görevleri, hal eki denilen ve kapalı bir liste oluşturan görev elemanlarıyla veya son çekim edatlarıyla belirlenir. İsimler hâl ekleriyle zaman, yer, amaç, araç, geçici durum bakımından fiilleri veya başka isimleri belirtirler. Yani, hâl ekleri, genelde isimlerle isimler arasında; nadir olarak da isim grupları arasında geçici kavram ilişkisi kurarlar."(Börekçi, 1995: 112)

"Adlar, söz içinde başka kelimelerle olan ilişkilerine göre farklı hâllerde bulunurlar. Bu hâller onlara gelen bazı eklerle belirtilir. Farklı hâllere adın hâlleri (cas), bir adın bu türlü ekler almasına ise adçekimi (declinaison) deriz. (Banguoğlu, 2007: 326)

Konuyla ilgili alan kitaplarındaki açıklamalardan hareketle Safahat'tan seçilen metinler, Türkçe söz dizimi içerisinde hâl/durum kavramı açısından ele alınmıştır. Safahat'taki durum bildiren yapılar, cümle içerisindeki işlevlerine göre adlandırılmıştır. Çalışmada yöntem olarak Muhsine Börekçi'nin tasnifi (Börekçi, 1995: 112-134) tercih edilmiştir.

1. Ayrılma Durumu

Cümle içerisinde eylemin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaştığını ifade eder. (Ergin, 2012, 235)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

/+DAn/

*Siyeh-reng-i dalâlet bir bulut şeklinde mâzîler, /Civârın**dan** kaçar, bulmaksızın bir lâhza istikrar; /Ziyâ-rîz-i hakîkat bir seher tavrında müstakbel, /Gelir fevkınden eyler sermedî binlerce nür îsâr. F.C./2*

*.../-Sakallı, yok mu işin? Git, cehennem ol şura**dan**! /Ne dırlanıp duruyorsun sabahleyin oradan? K./12*

Biraz geçince, kavi dişlerinde bir ceylân, İner yakındaki vadiye karşıdan arslan. V.K./315

2. Beraberlik Durumu

Öznenin yapılan eylemi bir başka öğeyle birlikte gerçekleştirmesi durumudur. Özne, birinci eyleyen olarak düşünüldüğünde bu öğe, eylemin ikinci eyleyenidir. Beraberlik durumu Safahat'ta şu yapılarla oluşturulmuştur:

/ile/, +/lA/

*Ne var inadına etsen de bir sefer galebe, /Beni**mle** Fâtih'e gelsen... İ.A.F.Y./52*

Ebû Ubeyde'ye imdada eylemişti şitâb, /Maiyyetindeki askerle bir zaman Fârûk. V.K./243

*Geçenki beş para borcum**la** on beş etmedi mi? H/4*

/ile +beraber/, +/(y)lA+ beraber/

Bakın ne günlere kaldık: Ya beş, ya altı kopuk, Yamaklarıyle beraber ki hepsi kılkuyruk, Utanmadan çıkıyor, içtihada kalkışıyor! V.K./366

Görün, şu zerreyi tedkîk edin de bir kerre /Nasıl hurûş ile kalbinde eyliyor daraban, /Avâlimiyle beraber şümûs-i bî-pâyan! V.K./90

3. Benzerlik Durumu

İsmin ya da fiilin benzerlik kavramlarıyla nitelenmesi durumudur.

/+CA/

Tanassur etmeye koyvermiyor ahâlîyi, Bahanesiyle imam görmüyor mu, çıldırarak, Kuduzca saldırıyor intikam için ite bak! V.K./618

*Beni kaç kerreler ağlattı bu hınzır**ca** şaka! S.K./258*

*Biri evvelce eğer söylemiş olsaydı bunu, /Çalışıp ömrümü çılgın**ca** hebâ etmezdim, /Ben bu müstakbele mâzîmi fedâ etmezdim! HA./53*

*Kolay değil o da... İnsan**ca** ölmenin yolu var. İ.A.F.Y./189*

/Ø +gibi /-/nIn +gibi/

*Sükûn belirdi mi bir milletin hayâtında;/ Kalır sen**in gibi** zillet, esaret altında. V.K./157*

Parlıyor alnı uzaktan ayın on dördü gibi; /Gülüyor: İşvesinin cazibeler müncezibi. S.K./247

*Bet beniz kül **gibi** olmuş uçarak nûr-i şebâb; /O yanaklar iki solgun güle dönmüş, bitâb! HA./14*

*O dudaklar morarıp kavlamış artık derisi; /Uzamış saç **gibi** kirpiklerinin her birisi! HA./15*

*Kafa bir yük kesilip boynuna, çökmüş bağrı; /İki değnek **gibi** yükselmiş omuzlar yukarı. HA./16*

/Ø +tarzında /

*Budak delikleri **tarzında** aç da çitte oyuk, Büyükçe bakla kadar alnının az altına sok. İS./55*

/Ø +yolda /

Şu fıkrasıyle, hakikat, Cenâb-ı Mevlânâ, Nigâh-ı ibrete açmış cihan kadar ma'nâ; "Delik, deşik, evinin, bir zavallı hâne-harâb, Görür de hâlini, her gün eder şu yolda hitâb: "Yıkılma hâ! Beni evvelce etmeden agâh; Çoluk, çocuk biteriz sonra hep, ma'âzallâh!" V.K./402

4. Eşitlik Durumu (zamanda /durumda/ nicelikte eşitlik-denklik)

Aslında anlam bakımından bir üstelemenin, kuvvetlendirmenin ifade edildiği durumdur. Safahat'ta şu yapılar eşitlik durumunu ifade eder:

/lAr+CA/

*Beni yormuştu bu yıl**larca** süren yolculuğun, daha /başlangıcı. S.K./78*

*"Böyle gördük dedemizden" sesi milyon**larca** /Kafadan aynı tehevvürle bakarsın, çıkıyor! S.K./179*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

*İnkişâf etmesi atîde de pek zordur onun: /Çünkü meydanda kalan kütle yığın**larca** odun! S.K./442*

/+CA/

Gömülmek istemiyenler boyunca hüsrana; Nifakı gömmeli artık mezâr-ı nisyâna. V.K./477

*Fakat bu levha-i handâna karşı, pek yaşlı, /Bir ihtiyar kadının koltuğunda gür kaşlı, /Uzun**ca** saçlı güzel bir kız ağlayıp duruyor. B./36*

Ø +kadar

*Fakat çocuk bana haykırdı ekşitip yüzünü: /-Sakallı, yok mu işin? Git, cehennem ol şuradan! /Ne dırlanıp duruyorsun sabahleyin oradan? /Benim içim yanıyor: Dağ **kadar** babam gitti... K./12*

"*Alın da bir küçücük taş, ziyâ-yı ilme tutun, /Bütün nikâtmı evvelce; sonra, kalkın onun /Bakın vücûduna bir hurdebîn alıp, lâkin, /Bu hurdebîn olacak kendi nuru idrâkin /Zemin kadar büyütün; âsüman kadar büyütün…. V.K./80*

/+lik/

*Devr-i fetrette kalan, hem de asırlarca kalan; /Vahşetin, gılzetin a'mâkına daldıkça dalan; /Gömerek dipdiri evlâdını kum çöllerine, /Bunda bir neşve duyan hiss-i nedamet yerine! Önce dağdan getirip yonttuğu taş parçasını, /Sonra halik tanıyan bir sürü vahşî yığını; /Nasıl olmuş da, otuz yılda otuz bin sene**lik** /Bir terakki ile dünyâya kesilmiş mâlik? S.K./421*

Ø +için

*Ama ben kendimi bir müddet **için** (şöyle) aldattım: /Galeyandır... Galeyan geldi mi kalmaz mantık.../Su bulanmazsa durulmaz... Hele sabret azıcık.. S.K./324*

5. Görelik Durumu

Öznel bir durumun ifade edildiği cümlelerde kişi ya da kişilere görelik, şu yapılarla yüzey yapıya yansır:

/+A/

Bizim çocuklara gelmez ne öyle çifte giden; /Ne böyle Arş'a kadar çifte sallayan yerden! V.K./441

/+CA/

*O fakat siz**ce** büyük bir şey mi? K.İ./35*

*Acaba meyl-i teali ne demek onlar**ca?** S.K./178*

/+(y)A +göre/

*Mütefekkirleriniz anlamıyorlar sanırım Ki çemenzâr-ı terakkide atılmış her adım, /Değişir büsbütün, akvama, cemâ'ât**e göre;…**S.K./409*

/+ nazarında/

*Bir sahne midir yoksa bu âlem **nazarında?** T.y.F/24*

6. Bulunma Durumu

Eylemin zaman, durum ve yer bakımlarından gerçekleşme durumunu ifade eder.

/+ Ø/

Zaman isimlerinden sonra bulunma hâli eki olan /+ DA/ eki yüzeysel yapıdan silinir.

***O zaman** Rusya'da hâkimdi yaman bir tazyik... S.K./114*

*Namaz değil yalınız maksadım... Bugün bir adam /Çıkıp da va'zedecek **öğle üstü** halka... İ.A.F.Y./39*

/+ DA/

*Geçen**de**, Yayla civârında bir ufak cevelân bahânesiyle, /bizim eski âşinâlardan bir artarın azıcık gitmek istedim yanına /ki her zaman beni da'vet ederdi dükkânına. H/1*

*Sayısız medrese var gerçi Buhârâ'**da** bugün… S.K./163*

*Bayram**da** güler çehre-i mâ'sûm-i sabâvet, /Ümmîd çocuk sûret-i sâfında iyandır. B./2*

*Karanlıklar**da** gezsen, şeb-çerâğın fikr-i hikmettir, Ki her işrâkı bir sönmez ziyâ-yı sermediyettir; Susuz çöller**de** kalsan, bedrekan ilhâm-ı sa'yindir. Ki her hatven**de** eyler sâye- küster vahalar zahir. İ./8*

O, sokmak istediğin, şekle girmesiyle kader; /Bütün evâmiri şer'in olur bir anda heder! V.K./240

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

/Ø +Dakika+sı+n+da

Onun tevakkufu, zîrâ, bütün bir aileyi /Dakikasında perişan eder, ezer, bitirir. V.K./48

/İtm +İç+i+n+de/

*Koşan, gezen, oturan, mâniler düzüp çağıran,/ Davullu zurnalı "dans" eyliyen, coşup bağıran /Bu **kâinât-ı sürûrun içinde** gezdikçe, /Çocukların tarafındaydı en çok eğlence. B./31*

/Ø +Civar+ı+n+da/

*Geçende, Yayla **civârında** bir ufak cevelân bahânesiyle, /bizim eski âşinâlardan bir artarın azıcık gitmek istedim yanına /ki her zaman beni da'vet ederdi dükkânına. H/1*

/Ø+üzer+i+n+de/

*Bir sahne ki milyarla oyun var **üzerinde**! T.y.F/25*

/Ø+sıra +da/

*-Yok yok, beni tâ, /Götür İstanbul'a bir yerde bırak ki: Gurebâ, /-Kimsenin onlara aldırmadığı bir **sırada**- /Uzanıp ölmeye bir şilte bulurlar orada! HA./67*

/İtm +taraf+ı+n+da/

*Koşan, gezen, oturan, mâniler düzüp çağıran,/ Davullu zurnalı "dans" eyliyen, coşup bağıran /Bu kâinât-ı sürûrun içinde gezdikçe, /**Çocukların tarafındaydı** en çok eğlence. B./31*

7. Çıkma Durumu

Fiilin çıkış noktasını, kaynağını ifade eden biçimbirimdir.

/+DAn/

*Önce dağ**dan** getirip yonttuğu taş parçasını, /Sonra halik tanıyan bir sürü vahşî yığını; /Nasıl olmuş da, otuz yılda otuz bin senelik /Bir terakki ile dünyâya kesilmiş mâlik? S.K./421*

*Evet, hurûş ederek işte rahmet-i Subbûh, /Bütün yüreklere serpildi kubbe**den** bir rûh: /Rûh-i itmînan. F.C./33*

Kiminde san'ata rağbet, kiminde nakde heves; Hülâsa, her kafadan başka başka çıkmış ses. V.K./417

Ulûm-i şahikadan fışkıran sütûn-i ziyâ /Dayandı göklere; lâkin yetişmiyor hâlâ, /Bülend nüsha-i îcâdm ilk sahîfesine. V.K./20

8. Sebep Durumu

Eylemin gerçekleşmesine yol açan sebebin yüzey yapıdaki karşılığıdır.

/+ A/

*Üç beyinsiz kafanın derdin**e**, üç milyon halk, /Bak nasıl doğranıyor? Ü.B.K.D./1*

/+ DAn/

Yalın ayak, baş açık, bir paçavra sırtında; /Bu tamtakır adanın tamtakır muhitinde; Acından ölmeye mahkûm olan zavallıları, /Sular bıraksa da Bulgar bırakmıyor dışarı! V.K./601

/+ (y) lA/

*Bu tezebzüb**le** o kuvvet de fakat sarsılacak... S.K./358*

*Geçende, Yayla civârında bir ufak cevelân bahânesi**yle,** /bizim eski âşinâlardan bir artarın azıcık gitmek istedim yanına /ki her zaman beni da'vet ederdi dükkânına. H/1*

*Sineler vecd **ile** pür-cûş, dudaklar [vecd **ile**] hâmûş... S.K./61*

*Âlâm-ı hayâtın iki kat büktüğü ecsâd /Feyzindeki te'sîr **ile** âsûde revandır. B./4*

/+ (y) Ip/

Nasılsa gâib edip kamilen muharebeyi, Esaret altına girmişti bir büyük millet. V.K./415

/Ø+için/

Beş on vatansız için nâra yakmayın vatanı! V.K./509

/Ø+yüz+ den/

Yazık, yazık ki, bu yüzden bütün felâketimiz. V.K./391

/Ø+yüz+ü+n+den/

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Hind'i baştan başa gezmekti muradım, lâkin, /Nerde olsam, beni ta'kîbi ***yüzünden*** *polisin, /Takatim bitti de vazgeçmede muztar kaldım; /Kaldım amma yine her mahfile az çok daldım! S.K./213*

/I+icab+ı/

*Bâkîyi beşer her ne kadar etse de tenzîh, /Fâniyyet****i icâbı****, eder kendine teşbîh! T.y.F/21*

/A+karşı/

Bu hâle karşı tahammül hakîkaten pek zor. V.K./367

/nIn+neticesi/

*O****nun neticesi****dir sa'ye varmıyorsa elin. V.K./163*

9. Hedef /Amaç Durumu

Eylemin amacı, hedefi isme eklenen yapılarla gerçekleşir.

/İ+/A/

Diriler koşmadı ***imdadına,*** *sen bari yetiş... Ü.B.K.D./3*

... Ne var ***sevâbına*** *say… B./* 38

Aşılarken de vurun ***kendine*** *kendinden aşı. S.K./444*

Huda'yı kendine kul yaptı, kendi oldu Hudâ; /Utanmadan da tevekkül diyor bu cür'ete... Ha? V.K./223

Bütün evâmire i'lân-ı harb eden şu sefih, /Mükellefiyyeti Allah'a eyliyor tevcih! V.K./228

Geçen kıyamet için "fırtınaydı, geçti" diyor, /Diyor da zevkine, vur patlasın, devam ediyor. V.K./561

Murâd-ı Evvel'i sırtında gezdiren tepeler, Nasıl rükû ediyor Ferdinand'a, bak, bu sefer! V.K./579

10. İlgi Durumu

Sahip olan- ait olan, belirten-belirtilen ilgisini ifade eden ektir.

/+**Ø**/

*Şark-ı Aksâ'dan alın, Mağrib-i Aksâ'ya kadar, /Müslüman****Ø*** *yurdunu baştan başa kaç devrim var! S.K./77*

Zaman içinde zaman tayyolunmakØ imkânı/ Görülmedikçe tahayyür bırakmaz insânı! V.K./269

/+A/

*... Nasıl olmuş da, otuz yılda otuz bin senelik /Bir terakki ile dünyây****a*** *kesilmiş mâlik? S.K./421 (Dünya****nın*** *mâliki)*

Dağıttı, kamçıya kuvvet, "gidin, ekin" diyerek. V.K./325

/+In / nIn/

*Herkes****in*** *hissi bir olmaz. S.K./2*

*Hayır mâtem sen****in*** *hakkın değil... Mâtem ben****im*** *hakkım:… BÜ./14*

*İâde etme****nin*** *imkânı yoksa mâzîyi, /Bu mübtezel yaşayıştan gebermen elbet iyi. V.K./150*

/+ Im/

Gıcırdamakla beraber serîr-i şevketimiz, /Bu dîni kurtaran ancak bizim hükümetimiz. V.K./463

*"Kim bilir; şimdi ne âlemde ben****im*** *şanlı Kösem; Görmedim üç senedir, bari gidip bir görsem..." Diyerek, dün gece güç hâl ile buldum evini. K.İ./ 2*

/+ dA/

*Yok mu sizler****de*** *vatan nâmına hiçbir duygu? S.K./328*

*Fukaranız kılıyor, aklına geldikçe namaz; /Ağniyânız****da*** *da, hiç yoksa, zekât olsa biraz. S.K./138*

/+ dAn/

*Hani, can sağlığıdır doğrusu bun****dan*** *ötesi! S.K./102*

*Arzı oynattı yerinden yıkılırken İran... /Belki bir kıl bile ürpermedi siz****den*** *bu ne kan! S.K./349*

/+ (y)Ait/

Yanaşman, ırgadın O; Çoluk çocuk O'na âid:… V.K./218

Cenâb-ı Hak ne diyor bak, Resûl-i Ekrem'ine: /"Bütün serâiri kalbin ihata etse, yine, Danış sahabene dünyâya âid işler için; /Rahim ol onlara... /Sen, çünkü, rûh-i rahmetsin. /Hatâ ederseler aldırma, affet, ihsan

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

et;/ Sonunda hepsi için iltimâs-ı gufran et./ Verip karârı da azm eyledin mi.../ Durmıyarak Cenâb-ı Hakk'a tevekkül edip yol almaya bak." V.K./278

/+ Ø+ hakkında/

*Bunların **hakkında** bilmem bir bahânen var mı? ... D./27*

/+ Ø+ için/

Geçen kıyamet için "fırtınaydı, geçti" diyor, /Diyor da zevkine, vur patlasın, devam ediyor. V.K./561

11. Karşılıklılık Durumu

Öznenin yaptığı eyleme bir başka eyleyenin de katılması durumudur. Ancak beraberlikten faklı olarak bir karşılıklılık durumunu ifade eder. Bu durumda aynı anda ancak karşılıklı yapılan eylemler söz konusudur.

/+ lA/

...Zulmetle dâima yarışır... V.K./96

*Senin**le** biz de, birader, sabahleyin çattık! İ.A.F.Y./48*

12. Karşılaştırma Durumu

İsmin bir başka isim ya da fiile nitelik veya nicelik bakımından karşılaştırma yapılarak bağlanma durumunu ifade eder. (Börekçi, 1995: 121)

/DAn+ dA/

*Çerge hâlinde" dedim... Korkarım **ondan da** tebâh: /Yurdunuz bir çökecek olsa, iyâzen-billâh, /Öyle iğrenç olacak akıbetin manzarası! /Ki tasavvur bile vicdanlar için yüz karası! S.K./367*

/DAn+ daha/

*İyi, lâkin ne kadar beklemiş olsan, işler, /Eskisin**den daha** berbâd, iyileşmek ne gezer! S.K./325*

/A+ muadil/

*Besliyormuş, bereket versin, o iklîm-i kadîm, /"Rahmetullah"**a muâdil** daha yüzlerce hakîm. S.K./214*

/A+ karşı/

Bu hâle karşı tahammül hakîkaten pek zor. V.K./367

/Bir yanda + Bir yanda/

Cümleler arası bir karşılaştırma unsurudur:

***Bir yanda** yanar lânesi bin hâne-harâbın, /**Bir yanda** söner lem'ası milyonla şebâbın. T.y.F/45*

13. Karşıtlık Durumu

Eyleme karşıtlık anlamı katan durumun ifade edilmesi metinlerde şu biçimlerle gerçekleşir:

/ +lA +beraber/

Birer kabiledir eczâ-yı ferdi; zerrâtı /Sırayla ailelerdir; alın zureyrâtı: /Görünmemekle beraber yığın yığın efrâd. V.K./85

Gıcırdamakla beraber serîr-i şevketimiz, /Bu dîni kurtaran ancak bizim hükümetimiz. V.K./463

/+İn +rağmine /

*Öyle amma, gördüğüm elvâh-ı şevk**in rağmine**, /Bende hâlâ zevke benzer duygu yok, hâlâ yine! Ç.B.S.B.C./9*

/+(y)AcAk +yer+de/

Ebû Ubeyde: "Veba var!" deyince askerde; /Tevâbi'iyle Ömer durdu kalkacak yerde. V.K./247

/ +sA +de/

...Alış seninse de, mes'ûl olan verişten O; ...V.K./218

14. Niteleme Durumu

Eylemin ve ismin nitelenmesi durum ekleriyle de gerçekleşir:

/ +dA /

*Bayramda güler çehre-i mâ'sûm-i sabâvet, /Ümmîd çocuk sûret-i sâfın**da** iyandır. B./2*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

/ +dAn /

*İstedim sonra, neden böyle Japonlar yüksek? Nedir esbâb-ı terakkisi? Yakın**dan** görmek. S.K./433*

*Duyulmuyordu uzak**tan** neyin de şimdi sesi, Yakın**dan** ancak işittim o vâpesin nefesi! K.N./17*

/Ø +şekl+i+n+de/

*Siyeh-reng-i dalâlet bir bulut **şeklinde** mâzîler, /Civârından kaçar, bulmaksızın bir lâhza istikrar; /Ziyâ-rîz-i hakîkat bir seher tavrında müstakbel, /Gelir fevkınden eyler sermedî binlerce nür îsâr. F.C./2*

/Ø +tavr+ı+n+da/

*Siyeh-reng-i dalâlet bir bulut şeklinde mâzîler, /Civârından kaçar, bulmaksızın bir lâhza istikrar; /Ziyâ-rîz-i hakîkat bir seher **tavrında** müstakbel, /Gelir fevkınden eyler sermedî binlerce nür îsâr. F.C./2*

/İç+i+n+de/

*Beş on fakîre olup bâr-ı dûş-i istiskāl, /Huzûr-i lâlini bir nevha etmeden ihlâl, /Sükûn **içinde** uzaklaştı âşiyânından. H/25*

/Ø +gibi/

*Lâkin bu cedel başlayalı, /Dinliyormuş bizi şahin **gibi** bir Afganlı. S.K./278*

*Zâten Ev değil, han **gibi** bir şey: gece gündüz işler...K.İ./7*

/E doğru

Şimale doğru bütün Pirzerin, İpek, Yakova, Fezâ-yı mahşere dönmüş girîv-i matemden... V.K./644

15. Yaklaşıklık Durumu

İsimleri yaklaşık olarak belirten durumdur.

/+a/ + kadar/

"*Bu yarım kubbeler elbette açık durmayacak, Mutlaka birleşecektir" diye beş **hatve kadar** atıverdin mi, görür kubbeyi hayretle nazar… S.K./46*

16. Üsteleme Durumu

Üsteleme, katma anlamı veren yapılardır.

/de/

Zemini kendine hasretmek isteyip çalışır; /Şu var ki başka emeller de ansızın karışır. V.K./116

/dahi/

*O hâlde, biz **dahi** ettik: Yehâfü oldu"... Evet! İ.A.F.Y./123*

*Ne yapsa Avrupa, bizlerce asi olan hareket: "O hâlde biz **dahi** yaptık!" deyip hemen taklîd…. İ.A.F.Y./124*

/bile/

*Gireriz koynuna, düşsek **bile** şâyed yorgun, /Karşıdan baktığımız heykel-i nûrânûrun. S.K./29*

/bir de/

Yetişmiyor gibi yer, bir de gökyüzünde mezar![Var.] V.K./620

/değil +ø/

***Değil** bir kayda, sığmazsın - kanatlandın mı - eb'âda; /Hayâtın en muhayyel gâyedir âhrara dünyâda. BÜ./12*

*Bir **değil**, yüz bin bahâr indirse hattâ âsüman; /Hiç kımıldanmaz benim rûhumda kök salmış hazan**!** Ç.B.S.B.C./10*

/değil +ki +… +dA/

Değil ki "dön!" diye binlerce yalvaran geride; /Dikildi karşına ecdadının mekâbiri de;/ "Yolumda durma kaçarken!" dedin, basıp geçtin. V.K./177

17. Vasıta (Araç) Durumu

Cümleye, vasıta/araç veya sayesinde /yardımıyla anlamlarını katan görevli elemanlardır. (Börekçi, 1995: 130)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

/(y)+lA +Ø/

*Bir cerîde**yle** hemen başlayıverdim va'za. S.K./130*

*O da sahiplerinin lâhik olan izni**yle**. S.K./204*

Sonunda bir de "tevekkül" sokuşturup araya, /Zavallı dîni çevirdin onunla maskaraya. V.K./203

/+DA /

*İki alsam ne çıkar sâye-i hürriyyet**te**? K.İ./63*

/+DAn /

*Bir de İstanbul'a geldim ki: Bütün çarşı, pazar /Na'ra**dan** çalkanıyor! S.K./285*

18. Özne Durumu (yalın durum)

Cümle içerisinde özne konumunda olan isimler, çokluk eki ve iyelik ekinin dışında ek almazlar.

/+Ø/

*Bana sor memleketin hâlini **ben** söyliyeyim: /Bir **imam** çünkü, bilir evleri... Hâ bir de, **hekim.** K.İ./103*

19. Yönelme Durumu

Yere ve zamana yönelme durumunu ifade eden ekler ve edatlar metinlerde şu biçimbirimlerle kullanılmıştır:

/+ (y)A/

*Olaydı koskoca millette bir beyinli kafa; /"Vücûdu bir yan**a** atmak, dimağı bir taraf**a**, /Akıllı kârı değil" der de böyle yapmazdı. İ.A.F.Y./176*

/+ (y)A +doğru/

*Inâyetiyle Hudâ kaldırınca her birini, /Semâ**ya doğru** o dağlar da açtı ellerini. F.C./29*

Şimâle doğru gidersin: Soğuk bir istikbâl, /Cenûba niyyet edersin: açık bir istiskâl! V.K./193

20. Yükleme Durumu

İsimlerin nesne göreviyle fiile bağlanma durumudur. Yükleme hâli, isme bir belirlilik kazandırırken o ismi kendinden sonraki fiile bağlar ve o fiilin etkisi altında bulunduğunu gösterir. **(**Ediskun, 2007: 111)

/+Ø/

-*Ver ordan on paralık **zencefil+ø, çörek otu+ø, biber+ø**.* H/3

*Başka bir sahile gehvâre-i emvâcından, /**Böyle şeh-dâne+ø** çıkarmış mı yakınlarda zaman? S.K./14*

/+(y) I; +nI/

*Dînin ahkâmı**nı** zaten fukahânız söyler, /Anlatırlar size bir müşkiliniz varsa eğer /siz âlem-i İslâm'ı sorun, söyleyeyim; Çünkü hiçbir yeri yok gezmediğim, görmediğim. S.K./76*

*Yoksa kanûn-i llâhi'**yi** de yırtar mı beşer? S.K./123*

Bakın ne hâle getirmiş ki cehlimiz dîni: Hurafeler bürümüş en temiz menâbi'ini. V.K./327

/+A/

*Ne var inadın**a** etsen de bir sefer galebe, /Benimle Fâtih'e gelsen…(inadını yensen) İ.A.F.Y./52*

/+DAn/

*Köprü**den** çok geçerim; hem ne kadar geçtimse, /Beni sevk etmedi bir kerrecik olsun ye'se, /Ne Halic'in o yosun çehreli miskin suları; /Ne onun hilkate küsmüş gibi durgun kenarı! S.K./1*

21. Yerine Geçme Durumu

/+Ø+namına/

*Sığmıyor en büyük endazeye işler artık; / Saltanat **nâmına**,* din *__nâmına__ bin maskaralık [yapılıyor.]... S.K./86*

*"…Otuz milyon ahâlî, üç şakinin böyle mahkûmu Olup çeksin hükümet **nâmına** bir bâr-ı meş'ûmu!..." İS./2*

/+Ø+nUn+hesabına/

Hayâtın erzeli olmuş hayât-ı mu'tâdın; ***/Senin hesabına*** *birçok utansın ecdadın! V.K./148*

"Çalış!" dedikçe şeriat, çalışmadın, durdun, /Onun hesabına birçok hurafe uydurdun! V.K./202

/+Ø+ yerine/

Dalkavuk devri değil, ***eski kasâid yerine****, /Üdebânız ana avrat sövüyor birbirine! S.K./316*

22. Seslenme Durumu

Dilin çağrı işlevi, alıcıya yönelik bir işlevdir. (Kıran ve Kıran, 2001: 91) Metinlerde seslenme durumu şu yapılarla sağlanmıştır.

İ+Ø

Ey cemâat , *uyanın elverir artık uyku! S.K./327*

Düşmemek mâdem elinden gelmemiş evvel senin, /Ölmeden olsun mu ***ey miskin*** *bu çöller medfenin? D./17*

Yâ Rab*, o ne dehşettir****, İlâhî****, o ne heybet! T.y.F/3*

-Otur ***oğlum****, seni dikkatlice bir dinleyelim... HA./17*

Kuzum, *ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak? K/25*

Hey gidi hülyâcı Tatar*! /Kahraman milleti gördün... dediğin Türkler mi? S.K./270*

*İşte****, ey unsur-i isyan****, bu elîm izmihlâl, /Seni tahrîk eden üç beş alığın ma´rifeti! Ü.B.K.D./51*

Cemâ'at, elverir artık, bu uykudan uyanın, /Hudâ rızâsı için, dünkü hâdisâtı anın! V.K./458

23. Sınırlandırma Durumu

Sonuna eklendiği ismi zaman, yer, yön, ölçü bakımından sınırlandırır.

/+(y)A + kadar/

*Ne demek! Dörd****e kadar*** *evlenir erkek, demeye /Kalmadan başladı şirretliğe...K.İ.*

/DAn + başka/

*Rusya'dayken beni gördükçe gelir, derdi: İmam, /Oku sen yoksa işin... Öldü sizin hasta adam! /Çıkmıyor vâris-i meşrû'u da biz****den başka...****" S.K./257*

/DAn/ … /+ (y)A + kadar/

Bu yapı kalıplaşmış bir yapıdır ve açıklama işlevi ile birlikte bir sınırlandırma söz konusudur**.**

*Gelin de bayramı Fâtih'te seyredin****,*** *zirâ /Hayâle, hâtıra sığmaz o herc ü merc-i safâ, Kucakta gezdirilen bir karış çocuklar****dan*** */Tutun da, tâ dedemiz demlerinden arta kalan, /Asırlar ölçüsü boy boy asâli nesl****e kadar,*** */Büyük küçük bütün efrâd-i belde, hepsi de var! B./16*

SONUÇ

Günümüz dil bilim çalışmaları incelendiğinde dilin her düzeyde ele alındığı görülmektedir. Dilin en küçük biriminden en büyük birimine kadar her düzeyde gerçekleştirilen bu çalışmalar, hem yazılı hem sözlü dil için önem taşımaktadır. Çok yönlü bir dizge özelliğine sahip olan dil üzerinde yapılan çalışmalarla dilin özellikleri ortaya konulmaktadır. Dilin her düzeyde bir ilişkiler sistemi olduğu bilinmektedir. Dili oluşturan yapıların kendi içerisindeki ilişkileri, bağlantıları sonucunda ortaya çıkan söz dizimi, dilin kendine özgülüğünü ortaya koyan yüzeysel yapısıdır. Bu biçimlerin incelenmesi günümüz dil biliminin üzerinde durduğu bir konudur.

Bu çalışmada Safahat'tan seçilen metinler, Türkçe söz dizimi içerisinde durum kavramı açısından incelenmeye çalışılmıştır. Bu kavramı karşılayan biçimlerin kullanım değeri, metinlerden örneklerle açıklanmıştır. Bu yapılar, tümceye kattıkları işlevlere göre adlandırılmıştır. Mehmet Âkif ERSOY'un Türkçeye hâkimiyeti, dili kullanım gücü, her metinde kendini hissettirmektedir. Eserin geniş konu başlıkları yani anlam dünyasının genişliği, Safahat'ın değerinin ölçülemeyecek bir nitelik kazanmasına yol açmıştır. Bu geniş anlam dünyası, yüzeye söz dizimiyle yansımıştır. Mehmet Âkif, Türkçenin bütün imkânlarından yararlanmış ve eserini zamanlar üstü bir niteliğe bürümüştür.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. Banguoğlu, Tahsin. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK.
2. Bayraktar, Nesrin. (2006). *Dil Bilimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
3. Börekçi, Muhsine. (1995). *Atatürk'ün "Nutuk"unda Söz Dizimi*. Basılmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
4. Börekçi, Muhsine. (2007). *"Türkçede Hal Eklerinin İşlevsel Olarak Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme", IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara: 24- 29 Eylül 2000, TDK, ss. 245-276.
5. Düzdağ, M. Ertuğrul. (1991). *Eski ve Yeni Harflerle Tenkidli Neşir*. İstanbul: İz.
6. Ediskun, Haydar. (2007). *Türk Dilbilgis*i. İstanbul: Remzi Kitabevi.
7. Ergin, Muharrem. (2012). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
8. Karaağaç, Günay. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
9. Kıran, Zeynel, Kıran (Eziler) Ayşe. (2010). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayınları.
10. Korkmaz, Zeynep. (2007). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi.* Ankara: TDK.

Metinlerle İlgili Kısaltmalar

A.T. : Alınlar Terlemeli
B. : Bayram
B.H. : Berlin Hatıraları
BÜ. : Bülbül
Ç.B.S.B.C.: Çık da Bir Seyret Bahârın Cûş-i rengâ-rengini
D. : Durmayalım
F.C. : Fatih Câmii
H. : Hasır
HA. : Hasta
İ. : İnsan
İ.A.F.Y. : İki Arkadaş Fatih Yolunda
İS. : İstibdâd
K : Küfe
K.İ. : Köse İmam
K.N. : Kör Neyzen
M.K. : Mahalle Kahvesi
S.K. : Süleymaniye Kürsüsünde
TyF : Tevhîd yâhud Feryâd
Ü.B.K.D.: Üç Beyinsiz Kafanın Derdine
V.K. : Vaiz Kürsüde

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(62)

Öğr. Gör. Güliz Müge AKPINAR[295]; Öğr. Gör. Şanser VURGUN[296]

MEDYANIN DENETLENEBİLİRLİĞİ AÇISINDAN MEDYA OKUR-YAZARLIĞINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

A CRITICIAL OVERVIEW OF THE MEDIA LITERACY FOR MEDIA CONTROLLABILITY

ÖZ

Ülkemizde farklı yayın özelliklerine sahip, birçok kanalın yayın hayatına devam etmeleri, kanalların ve yayınlarının denetlenmesi zorunluluğunu ve sorununu ortaya çıkarmaktadır. Her ne kadar Radyo ve Televizyon Üst Kurumu (RTÜK) tarafından Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, Kabahatler Kanunu, TRT Kanunu gibi farklı mevzuatsal düzenlemelerle denetlemeler yapılmaya çalışılsa da bugün yayında bulunan birçok program ve reklamın içeriği başta sosyo-kültürel olmak üzere birçok açıdan yozlaşmaya sebebiyet verdiği düşüncesiyle eleştirilmektedir. Ülkemizde medyaya maruz kalan bireylerin okul çağlarından itibaren medya kullanıcısı olmalarına yönelik olarak Medya Okuryazarlığı dersi müfredata eklenmiştir. Bireyi bilinçli hale getirmek için konulan dersler, medyayı denetlemeye yönelik oluşturulan mevzuat olmasına rağmen halen ülkemizde medyada yer alan ve izlenme oranı yüksek olan programlar ele alındığında, bazı yerlerde aksak giden bazı şeylerin olduğu kanısı oluşmaktadır.

Bu çalışmada ülkemizde prime time da yayınlanan programlar, medya okur yazarlığı dersi ve RTÜK mevzuatı açısından ele alındıktan sonra tespit edilen sorunlara çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Medya. Medya Okuryazarlığı, RTÜK.

ABSTRACT

In our country; having different broadcast characteristics, many channels continue their broadcast life, the necessity of controlling channels and broadcasts and the problem arise. Although the Supreme Board of Radio and Television (RTUK) is trying to conduct audits through different legislative arrangements such as the Law on the Establishment and Broadcasting Services of Radio and Television, the Law on Misdemeanors, the Turkish Radio and Television Law, In many respects, has been criticized as causing degeneration. The Media Literacy curriculum has been added to ensure that individuals who are exposed to the media in our country become media users from school age. On the one hand, there are some lessons that are made to make individuals conscious, on the other hand there are legislation designed to control the media, but today there are some things that go wrong in some places when considering the programs that are in the media and have high coverage rate.

In this study, we will try to present solution proposals to the problems identified after the prime time programs, media literacy lesson and RTUK legislation are handled in our country.

Keywords: *Media. Media Literacy, RTUK.*

[295] **Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, gmakpinar@yahoo.com.tr; Aydın/TÜRKİYE.**

[296] **Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, sanser_v@hotmail.com; Aydın/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. MEDYA KAVRAMI

1.1. Tanımı

Haber, eğlence, eğitim, veri ve ya tanıtım mesajlarının yayılmasını sağlayan iletişim kanalları medya olarak nitelendirilmektedir[297].

Mass Media; Türkçe karşılığıyla yaygın medya, bilginin yayılması için gerekli gazete, dergi, televizyon, radyo, reklam panoları, doğrudan posta, telefon, faks ve internet gibi dar ve geniş alana sahip kitle iletişim araçlarını ve ortamlarını içermektedir. Gelişen teknoloji medyanın 'Geleneksel Medya' ve 'Yeni Medya' olarak bir ayrıma uğramasına neden olmuştur.

Geleneksek Medya: Gazete, dergi, televizyon gibi kitle iletişim araçları vasıtasıyla olayların insanlara ulaştığı mecralardır. Hedef kitle üzerinde hangi vadede ve ne oranda gerçekleştiği tam olarak ölçülemeyen davranış değişiklerini elersek; geleneksel medyanın en önemli özelliğinin tek yönlü iletişime sahip olması olduğu iddia edilebilir. Yani hedeften kaynağa doğru anlık ve doğrudan bir geribildirim yoktur, hedef kitle aktif değildir ve geleneksel medya kanalları aracılığıyla gerçekleşen iletişim tek yönlüdür. Hatta kaynaktan hedefe doğru gerçekleşen iletişimin propagandasal yönünün olduğu da kabul edilebilir.

Yeni Medya: Bilgisayar, tablet ve akıllı telefonlardaki gelişmeler ve internetin hız, kalite ve yaygınlığının artması, medya hedef kitlesi olan kullanıcıların aktif olarak medya tarafı olmalarını sağlamış; bu da yeni medya kavramını hayatımıza katmıştır. Öyle ki geleneksel medyada kendisine verilen bilgiyi alan birey, yeni medya da interaktif katılımcı haline gelerek sadece bilgiyi alan değil aynı zamanda eş zamanlı olarak bilgiye tepki verebilen; bilgiyi şekillendiren kişi haline dönüşmüştür.

1.2. İşlevleri

Medyanın en temel işlevleri; bilgilendirme, gözetim, ekonomik sistemi hizmete sokma, toplumu bir arada tutma, eğlendirme, toplumu harekete geçirme, gündemi belirleme ve siyasal sisteme hizmet etme olarak sıralanabilir[298]. Başka bir kaynakta medyanın işlevleri bilgilendirme, farkındalık yaratma, eğitme, ikna etme, gözetim yapma, toplumsallaştırma, eğlendirme, kamuoyu oluşturma, bağlantı kurma ve gündem belirleme[299] olarak sınıflandırılmaktadır. Medya bilgilendirme işlevinde kişiyi doğrudan ilgilendiren ya da ilgilendirmeyen haberler vererek kişinin dış dünya hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır. Dünyadaki bilginin sınırının olmadığı ve kişilerin her konu hakkında bilgi sahibi olmasının beklenmemesi gerektiği kesindir. Medya belirli konulara odaklanmak suretiyle insanlar üzerinde farkındalık yaratma ve eğitim işlevini yerine getirmektedir. Medya kişinin yaşadığı toplumla arasında bağ kurmak suretiyle kişiyi toplumsallaştırmaktadır. Kişiyi günlük problemlerinden uzaklaştırmak amacıyla oluşturulan programlarla medya eğlendirme işlevini yerine getirmektedir. Medyanın içeriği fikir geliştirir ve kamuoyundaki gündemleri belirler. Oyları etkiler, tutumları değiştirir ve davranışları düzenler. Editöryellerin, makalelerin ve yorumların medyayı şekillendiren kitlelerce kitle iletişim araçları aracılığıyla hedef kitleyle paylaşılmasıyla medya ikna görevini yerine getirir. İzleyicilerin büyük çoğunluğunun konular hakkında bilgi sahibi olmamaları ve bilinçsizce medyadan etkilenerek kendilerine sunulan şeylere yönelik motive olmaları medyanın ikna işlevini güçlendirmektedir. Son olarak; belirli konular hakkında kitleleri ortak bilinç, tutum, yargı etrafında birleştirerek medya kamuoyu oluşturma işlevini yerine getirmektedir.

1.3. Medyada Denetim Olgusu

Denetim açısından medya ***'Medyanın Denetlemesi'*** ve ***'Medyanın Denetlenmesi'*** olarak iki boyutuyla ele alınabilir.

---

[297]" What Is Media"; http://www.businessdictionary.com/definition/media.html Erişim Tarihi: 10.01.2017

[298] Eight Functions Of Mass Media, http://hope.journ.wwu.edu/tpilgrim/j190/190.8functionslist.html (12.12.2016)

[299] The Online Media, 'The Functions Of Media', http://theonlinemedia.blogspot.com.tr/2012/06/functions-of-mass-media.html (12.12.2016)

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1.3.1. Medyanın Denetlemesi

Yasama, yürütme, yargıdan sonra kamuoyu oluşturma, kamuoyunu belirli bir fikir, ideoloji, olgu ya da olay etrafında toplayarak; başta siyaset olmak üzere kamu hayatı üzerinde baskı oluşturabilmesi açısından medya önemli bir güce sahiptir. Bu güç, medyanın işlevlerinden olan farkındalık yaratmayla kitlelere gerçekleri göstermek açısından pozitif yönde kanalize edilebileceği gibi; bazı gurupların çıkarına hizmet edecek bilgilerin oluşturulması ve yaygınlaştırılarak meşruiyet kazandırılmasıyla negatif bir yöne de kanalize edilebilir. Daha yalın bir ifadeyle insanlara gerçekler gösterilebilir ya da birilerinin çıkarlarına hizmet eden ama aslında var olmayan ya da çarpıtılan bilgiler insanlara gerçekmiş gibi gösterilebilir. Medya gücünü elinde bulunduranlar bunu ekonomik, siyasi ve / ve ya sosyolojik sistemlerde değişiklik yapmak adına kullanabilirler. Bu gücün hangi boyutlara ulaşabileceğinin en iyi örneğine Nazi Almanyası'nda rastlanmaktadır. Alman Propaganda Bakanı Goebbels'in Büyük Yalan teorisinin en önemli basamağı olan kandırma ve uyutma yönteminde basın yayın kuruluşlarıyla propaganda yapılması suretiyle halkı etki altına alınması ve yürürlükte olan yasaların kendi isteği doğrultusunda değiştirilmek suretiyle geleceğin garanti altına alınması sağlanmıştır[300].

1.3.2. Medyanın Denetlenmesi

Medyanın denetlenmesi yönetimin demokratik olması ya da demokratik olmamasına göre şekillenmektedir. Demokratik olmayan yönetimlerde medyanın denetlenmesi ticari, teknolojik ve yasal araçları kullanarak bilgilerin eksik, manupülatif, gerçek dışı olarak verilmesi ya da yayınların susturulması gibi şekillerde gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada ele alınan medyanın denetlenmesi olgusu demokratik yapılarda medyanın sınırlarının belirlenmesine yöneliktir. Çünkü; medyanın çok hızlı bir şekilde geniş kitlelere ulaşabilme özelliği bir yandan onun gücünün kaynağını oluştururken diğer yandan da onun denetlenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Çünkü insanlar bir gazete, televizyon, kitap ya da internet sitesi üzerinden gördükleri şeylerin doğruluğunu çoğu zaman sorgulamadan onlara inanma eğilimine girmekte, görünen şeyin sıklığı arttıkça ve farklı yerlerde de aynı bilgi sunuldukça insanların bunu kabul etme eğilimi artarak; kişiler üzerinde bir kabul ediş ve istenilen yönde davranış değişikliği meydana gelmektedir. İşte bu durum medyanın denetlenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Medya toplumun beğenileri, etik ve ahlaki değerleri, değer yargıları gibi manevi unsurlarla denetlenebileceği gibi; daha kesin yaptırımları olan maddi niteliğe sahip yasalarla da denetlenebilir. Ülkemizde üst kuruluş statüsünde olan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun uyguladığı mevzuat başta olmak üzere, Basın İlan Kanunu, 5651 Sayılı Kanun, 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, haksız rekabetin önlenmesi açısından Ticaret Kanunu gibi farklı yasalarla medya denetimi gerçekleştirilmektedir.

2. MEDYA OKUR YAZARLIĞI KAVRAMI

2.1. Tanımı

Medya okuryazarlığının yaygın en yalın tanımı 1992 yılında Amerika'da ASPEN Medya Okuryazarlığı Liderlik Enstitüsü tarafından ortaya konulmuştur. Buna göre medya okuryazarlığı; kişilerin çeşitli biçimlerde medyaya erişmeleri, medyayı analiz etmeleri, medyayı değerlendirmeleri ve medya yaratma becerileri olarak ifade edilmektedir. 21. Yy.'da medya kültürünün öğrencilerin eğitimi üzerindeki önemi anlaşıldığında medya okuryazarlığı kavramı biraz daha genişletilerek şu hali almıştır. Medya okuryazarlığı, baskıya, videolara, İnternet'e kadar çeşitli şekillerde mesajlara erişmek, onları analiz etmek, değerlendirmek ve oluşturmak için bir çerçeve sağlayan; demokratik ülkelerdeki vatandaşlar için gerekli olan temel sorgulama ve kendini ifade etme becerilerini ortaya koyan, medyanın toplumdaki rolü üzerine bir anlayış geliştiren bir olgudur[301].

---

[300] Bir Propaganda Dehası Joseph Goebbels, http://www.tarihkomplo.com/2015/12/bir-propoganda-dehas-joseph-goebbels.html Erişim Tarihi: 02.01.2017

[301] Center For Media Literacy, 'What is Media Literacy?', http://www.medialit.org/reading-room/what-media-literacy-definitionand-more Erişim Tarihi: 03.01.2017

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Medya okuryazarlığındaki temel amaç, medyadan gelen mesajlara maruz kalan hedef kitlenin, bu mesajların ardındaki gerçek içeriği çözümlemeleri, medyaya eleştirel olarak bakabilmeleri, kurgu ve gerçek arasındaki ayrımın ne olduğunu yakalayabilmeleri ve medyayı denetleyebilmeleridir. Medya okur yazarlığıyla; bilinç düzeyi yüksek, çevresel algısı açık, medya verilerini doğru okuyabilen, medya üzerinden kendisine verilen bilgileri akıl süzgecinden geçirebilen, ülke ve dünya gündemine hakim, ülke ve dünya sorunlarının farkında ve bunlara duyarlı kitleler oluşturulması amaçlanmaktadır. Medya okur yazarlığı ile medya tüketicisinin (kendisine verilen bilgiyi koşulsuz şartsız kabul eden izleyici), medya kullanıcısına (medya üzerinden verilen bilgiyi araştıran, yargılayan, mesajın doğruluğunu sorgulayan) dönüştürmek hedeflenmektedir. Medya okur yazarlığı, medya kullanıcısının kendisini rahat ifade edebilmesini, toplumsal hayata daha aktif ve yapıcı iştirakini sağlanmaktadır.

2.2. Önemi

RTÜK verilerine göre 2016 yılında Türkiye yıl içerisinde ortalama 330 dakika ile günlük televizyon izlenme oranlarında ilk sırada yer almıştır. İzlenen programlarda da ilk tercihi magazin programları ve diziler oluşturmuştur. TÜİK verilerine göre de 2016 yılında Türkiye'de 16-74 yaş arası bireylerde internet kullanım oranı %61.2 olmuştur[302]. Saatlerce televizyon izlemek, internette sörf yapmak, video oyunları oynamak, radyo dinlemek, video / DVD izlemek, haber okumak gibi eylemler sonuçları üzerinde medyanın etkisi netletmiştir. İnsanların çeşitli medya unsurları aracılığıyla maruz kaldıkları bilinçli / bilinç altına yönelik yapılan reklamlardan etkilenmeleri, hiç fikir sahibi olmasalar da basit konular hakkında bile coşkulu kalabalıklar oluşturabilmeleri, sigara/ uyuşturucu kullanımı gibi zararlı alışkanlık elde etmeleri, sağlıksız gıdalara yönelmeleri, kendilerine sunulan her veriye koşulsuz inanmaları medya okuryazarlığının önemi ortaya koymaktadır. Çünkü iletişim becerilerinin geliştirilmesi, medya mesajlarının çoklu yorumlanabilmesi, yorumlar hakkında düşünme yetisinin geliştirilmesi, ritüel izleme davranışlarının değiştirilmesi, medya kullanım alışkanlıklarının geliştirilmesi medya okuryazarlığının önemini oluşturmaktadır. Bireyden başlayarak aileye ve oradan da tüm topluma yayınlan medya kullanım alışkanlıklarının iyileştirilmesi ve kendisine ne sunulursa onu kabul etmek yerine; neyi talep edeceğini bilen, bunu isteyen ve istediğini izleyen bir toplumsal davranış değişikliği geliştirme yine medya okuryazarlığının en önemli çıktılarından biridir. Medya okuryazarlığı hakim güçler tarafından kurgulanan imaj ve manüpülatif mesajlara direnmenin en basit ve kolay yöntemidir[303].

3. Medyanın Denetlenebirliği Açısından Medya Okur Yazarlığı

1980'li yıllardan başlayarak bireyler toplumsal yaşamı ve dış dünyayı medya aracılığıyla algılamaya ve kavramaya başlamışlardır. Özellikle teknolojideki gelişmeler kişiler arası iletişimin yerini kitle iletişimin almasına zemin oluşturmuş; bireyler haber almaktan, sosyalleşmeye; eğitimden eğlenmeye kadar pek çok kulvarda medya sayesinde dünyayla bütünleşmeye başlamışlardır. Başta televizyon da ha sonra da internetin yaygınlaşarak insanların hayatının merkezine girmesiyle yaşam medya üzerinden idame ettirilen içinde hayati önem taşıdığı iddia edilebilecek riskler barındıran bir kurguya dönüşmüştür. Çünkü 1980'ler itibariyle başta ekonomik olmak üzere siyasal olarak ulusal akımın yerini uluslararararası akıma bırakması medyanın bütünleşik ve tekelleşen bir hal almasına zemin hazırlamıştır. Bu zemin özellikle Çok Uluslu Şirketlerin yaşamsal amaçlarına ve çıkarlarına hizmet eden bir aracı konumunu almıştır. Kurgulanan filmler, diziler ve hatta çizgi filmler, reklamlar, programlar ve hatta çoğu zaman haber niteliği taşımayan haberlerin yer aldığı haber programları belirli amaçlara ulaşma yolundaki basit ama etkili basamaklar olmaktadır. Eğitim oranının şu olduğu; ve medya bağımlılığının şu oranda olduğu ülkemizde bireylerin kendisine verilen her bilgiyi koşulsuz,

[302] TÜİK, 'Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2016', http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779 Erişim Tarihi: 06.01.2017
[303] FEL, 'Why is Media Literacy Important?', https://www.toosmarttostart.samhsa.gov/families/media/whyimportant.aspx Erişim Tarihi: 17.01.2017

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

doğruluğunu araştırmadan kabul eden medya tüketicileri olmalarının önüne geçilmesi amacıyla medya okur yazarlığı dersi müfredata konularak hayata geçirilmiştir.

Geniş kitlelere çok hızlı şekilde ulaşabilmesi ve medyanın işlevleri onun çok güçlü bir hayalet silah olmasına neden olmaktadır. Özellikle belirli bir zümrenin çıkarına hizmet etmesi ve çoğu zaman hedefine doğru sessiz ve hissettirmeyen adımlarla ilerlemesi; medya hedef kitlesinin dikkatli olması zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Her ne kadar yasalarla, çeşitli denetimler sağlanmaya çalışsa da medyada yer alan programlarda yer alan mesajların altındaki temel düşünceyi yakalayabilecek ve kendisine verilen şeyleri koşulsuz kabul etmeden gerçeklik peşine düşecek bir kitlenin oluşturulması ve medya üzerinde sosyal denetim ve baskı oluşturulması açısından medya okur yazarlığı önem taşımaktadır. Çünkü her ne kadar çıkarılan kanunlarla programların denetim sınırları belirlenmiş olsa da; halihazırda ülkemizde yayın yapan kanallardaki bir çok program içerik olarak geçerli mevzuat kurallarını ihlal eder özellik taşımaktadır. Öyle ki; 6112 Sayılı RTÜK Kanunun[304] 8. maddesinin 1., 2. ve 3. fıkralarında yayın hizmeti ilkeleri verilmektedir.

Ancak aşağıdaki programlar genel olarak incelendiğinde ilgili yasa maddesinin ihlali olduğu görülmektedir.

- **Haber Bültenleri:** Habercilikte temel ilke 'bir köpeğin bir adamı ıssırması haber niteliği taşımaz ancak bir adamın bir köpeği ıssırması haber niteliği taşımaktadır' varsayımıdır. Günümüzde haberciliğin geldiği nokta özellikle 'whatssapp' ihbar hattı gibi teknoloji ürünlerinin imkanlarından dolayı; gerçek gündemi yansıtmayan, insanların hayatlarına dair günlük olayları paylaşmalarından ötürü habercilik değeri taşımayan olayların paylaşımıdır. Öyle ki, kedinin ağaca çıkması sonucu itfaiyenin gelmesi; adamın trafikte 3 arabaya çarpması ancak kaza sonucunda ölü ya da yaralanmamamın olmaması bile haber olarak insanlara Ana Akım Medyada Ana Haber Bülteni kuşağında gösterilmektedir. Bunun yanında her ne kadar doğruluğu bir üniversite, Agredite olmuş bir kuruluş ve benzerleri tarafından ispat edilmedikçe kamuoyunu yanıltıcı bilgiler verilemez denilse de; insanların akıllarını karıştıran ve sağlıklarını etkileyecek (yağ yeme, hayır yağ ye, şeker yeme ama bal ye tadındaki) bilgilere de ana haber bültenlerinde yer verilmektedir. Bu arada ülke ve dünya gündeminde olan ve insanları doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendirdiği için haber niteliği taşıyan bilgilere ya değinilmemekte ya da bu bilgiler geçiştirilerek kamuoyunun haberdar olma hakkı engellenmektedir. RTÜK Kanunun 8. Maddesinde; 'Tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerini esas almak ve toplumda özgürce kanaat oluşumuna engel olmamak zorundadır; soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberler, soruşturulmaksızın ve ya doğruluğundan emin olunmaksızın yayınlamaz; haberin verilişinde abartılı ses ve görüntüye, doğal sesin dışında efekt ve müziğe yer verilemez; görüntülerin arşiv ve ya canlandırma niteliği ile ajanslardan ve ya başka bir medya kaynağından alınan haberlerin kaynağının belirlenmesi zorunludur' denilmesine rağmen birçok yayın içerik açısından 8/ı'yı ihlal etmektedir. Ayrıca yasak olmasına rağmen bazı kanallarda ana haber bültenlerinden reklam kuşağına uyarı yapılmadan geçilmektedir (Reklam yönetmeliğine aykırıdır).
- **Diziler:** RTÜK Kanununda; 'Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ters düşen, kadınlara yönelik baskıları teşvik eden ve kadını istismar eden programlar içeremez', 'Şiddeti özendirici ve kanıksatıcı olamaz' denilse de Türk televizyonlarında yayınlanan dizilere bakıldığında ağırlıklı olarak poligamiyi özendiren, kadınların çoğunlukla evde aile ve çocuk sorumluluklarını yüklenen, töre baskısıyla karşı karşıya kalan, ikincil işgücü olarak gösterildiği, modern ve güçlü kadın kimliğine nadiren sahip olan roller verildiği görülmektedir. Ayrıca şiddet, entrika, dezavantajlı grupta yer alan kadın, çocuk ve yaşlıların mağduriyet yaşadığı dizilerle izlenme oranları yükseltilmektedir. Televizyon izleyicisi profilinin ortalama izleyici profilinin altında kalmasından ve dizilerde özellikle kadın ve çocukların dezavantajlı olarak gösterilmesinden yola çıkılarak 14.01.2016 tarihinde RTÜK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında aile kurumunun korunması ve güçlendirilmesi amacıyla bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol gereği dizilerde ailenin korunması, şiddetin önlenmesi, çocuklarla ilgili daha doğru ve çocuğun yüksek menfaatini koruyucu mesajlar verilmesi konusunda RTÜK çalışma yapacaktır.

[304] RTÜK Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6112.pdf Erişim Tarihi: 18.01.2017

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

- **Magazin Programları:** Her ne kadar yapılan programlar insan onuruna ve özel hayatın gizliliğine aykırı olunamaz denilse de (6112 sayılı Kanunun 8. Maddesinin 1. fıkrasıın ç bendinde) kimin nerede kiminle ne yaptığı temalı bu tür programlar özel hayatın gizliliğini ihlal etmektedir.
- **Yarışma Programları:** Bugün Ne Giysem, Bana Her şey Yakışır gibi programlar kendi tv fenomenlerini yaratmaktadır. Bu programlar aşağıdaki özelliklerinden ötürü 6112 sayılı kanunun 8. maddesinin 1. fıkrasının m ve ş bendlerine ve yasanın 8. maddesinin 2. fıkrasına aykırı olarak ele alınmalıdır.) Bu fenomenlerin birleştiği ortak payda kavgacı, saldırgan, agresif olmaları; cinsiyet rollerini ve cinsel kimlik göstergelerini abartılı olarak yansıtmaları; insanları lüks ve hedonistik tüketime yönlendirmeleri ve Türkçe'yi yanlış kullanarak, dilin özelliğini bozmalarıdır. Çoğunlukla teenage olarak ifade edebilecek bir kitleyi hedef alan ve psikolojik ve fiziksel gelişimini tam olarak tamamlamamış ya da bunu tamamlasalar bile kendisine verilen herşeyi koşulsuz kabul ederek, kimlik bulma arayışında olan bu kitleyi olumsuz etkilemesi açısından eleştirilebilir. Survivor; Muzaffer Şerif'in 'Robbers Gave Experiment' adlı ünlü alan deneyinden esinlenerek hazırlanan insanlarla ve şartlarla savaşma, duruma bağlı olarak hayatta kalma mücadelesini konu alan bir programdır. 1997 yılında Amerika'da başlayan ileriki yıllarda Türkiye'ye de transfer olan program geçen 20 yıla rağmen hala çok yüksek izlenme oranıyla kendisinden bahsettirmektedir. Program kurgusuyla ben merkeziyetçi olmayı ön plana çıkartmaktadır. Basit ve önemsiz konular için coşkulu kalabalıklar yaratılmaktadır. Programda rekabet halindeki yarışmacılar, izlenme oranı kaygısının da ışığında birbirlerine karşı psikolojik şiddet uygulamaktadırlar ve izleyiciler de yarışmacılarla özdeşleşerek rol model oluşturdukları yarışmacıların tavır ve davranışlarını gündelik hayatlarına taşımaktadırlar. Bu açıdan yarışma programı, RTÜK Kanunun 8. Maddesinin ş fıkrasına aykırı olan yani; 'Programların şiddeti özendirici ve kanıksatıcı nitelikte olamayacağı' müeyyidesine aykırı davranılmaktadır.
- **Evlilik Programları:** 2000'li yılların başında 24 saat kameraların gözetlediği evlerde, milyarlık evlerin, çil çil altınların vaad edildiği birbirini tanımaya çalışarak yuva kurmaya çalışan yarışmacıların olduğu evlilik yarışmalarıyla başlayan furya; ilerki yıllarda izdivaç programlarına dönüşmüştür. Programların birleştiği ortak payda, o güne kadar hiç tanınmayan ve aslında medyatik olmalı mı sorusunun cevabını hayır sorunsalına çeviren katılımcıların ve zaman zaman kaynanaların kendilerini takip eden ve fenomen haline getiren geniş destekçi kitlesi oluşturarak; bu kişilerin de kendi aralarında rekabet ve tartışma ortamının yaratılmasının sağlanması olmuştur. Yarışmalarda kurguyu izlediğimiz, evlilik programlarının ilk döneminde kurgunun varlığının tam olarak anlaşılamadığı ancak son dönemde geldiği son noktada kurmaca olduğu aleni bir şekilde ortaya konan bu programlarla hafta içi akşam saatlerinde yaklaşık 3 saatlik bir zaman diliminde insanlar tv başına kitlenmektedir. Aslında 6112 Sayılı RTÜK Kanuna göre içinde değerlerin yozlaştırılması, evlilik kurumunun değersizleştirilmesi gibi farklı faktörlerden ötürü yayından kaldırılması beklenen ve hatta bu tür programlar kaldırılsın diye meclise taşınan, Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) ve Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER)'e şikayet sayısının Mart 2017 tarihi itibariyle 136.290'ı aştığı bu programlar, Ağustos 2017 itibariyle yayından kaldırılmasına rağmen şu an ülkemizde farklı konseptte gibi görülen ancak benzer kurgulardan oluşan programlarla gündem meşgul edilmektedir.
- **Sosyal Medya Fenomenleri:** Yeni medya olarak ifade edilen internet üzerinden ulaşılan ve kısaca Sosyal Medya'da açılan bloglar, Youtube, Instagram, Snapchat, Facebook, Twitter gibi sitelerde fenomen hale gelen paylaşımcılar yeni bir karmaşanın oluşmasına neden olmaktadır. Öyle ki, insanlar yaptıkları makyajlarla, söyledikleri şarkılarla, pişirdikleri yemeklerle, özel hayatlarına dair paylaşımları aracılığıyla takipçi kitlesi oluşturmaktadır. Çoğu yurtdışı merkezli internet sağlayıcı kullandığı için sosyal medyanın denetlenmesi problemi ortaya çıkmaktadır.

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

1. Ülkemizde Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu gibi farklı mevzuatsal düzenlemelerle denetlemeler yapılmaya çalışılsa da bugün yayında bulunan birçok program ve reklamın içeriği başta sosyo-kültürel açıdan yozlaşmaya sebebiyet vermektedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2. Her ne kadar 6112 Sayılı RTÜK Kanunu'nun özellikle 8. maddesinde yayınlarda dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilmiş ve ilgili kanuna yönelik ihlaller olduğunda 'İdarî tedbir olarak, ihlale konu programın yayınının beş keze kadar durdurulmasına, isteğe bağlı yayın hizmetlerinde ihlale konu programın katalogdan çıkarılmasına karar verilir' ifadesi yer alsa da halen kanuna aykırı programların özellikle prime time da yayınlandığı dikkat çekmektedir.

3. Ülkemizde medyaya maruz kalan bireylerin okul çağlarından itibaren medya kullanıcısı olmalarına yönelik olarak Medya Okuryazarlığı dersi müfredata eklenmiş ve bilinçli tüketici hedeflenmiştir. Ancak tercih edilen programların türü, izlenme oranları ve basit konularda bile coşkulu kalabalıkların oluşması gerçeği bu dersin amacının henüz istenilen noktaya gelemediğinin göstergesidir.

4. Aksaklıkların giderilmesi için belirli çıkarlar doğrultusunda tekelleşen medyaya kanundaki yaptırımların uygulanması ve medya okuryazarlığı eğitiminin güncel konular üzerinden ve uygulamalı olarak verilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Bir Propaganda Dehası Joseph Goebbels, http://www.tarihkomplo.com/2015/12/bir-propoganda-dehas-joseph-goebbels.html Erişim Tarihi: 02.01.2017
2. Center For Media Literacy, 'What is Media Literacy?', http://www.medialit.org/reading-room/what-media-literacy-definitionand-more Erişim Tarihi: 03.01.2017
3. Eight Functions Of Mass Media, http://hope.journ.wwu.edu/tpilgrim/j190/190.8functionslist.html (12.12.2016)
4. FEL, 'Why is Media Literacy Important?', https://www.toosmarttostart.samhsa.gov/families/media/whyimportant.aspx Erişim Tarihi: 17.01.2017
5. What Is Media"; http://www.businessdictionary.com/definition/media.html Erişim Tarihi: 10.01.2017
6. RTÜK Kanunu, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6112.pdf Erişim Tarihi: 18.01.2017
7. The Online Media, 'The Functions Of Media', http://theonlinemedia.blogspot.com.tr/2012/06/functions-of-mass-media.html (12.12.2016)
8. TÜİK, 'Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2016', http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779 Erişim Tarihi: 06.01.2017

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(63)

Öğr. Gör. Güliz Müge AKPINAR[305], Öğr. Gör. Şanser VURGUN[306], Öğr. Gör. Zehra GÜLCAN[307], Öğr. Gör. Yıldırım TOPRAK[308]

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENİM GÖRDÜKLERİ PROGRAMA İLİŞKİN MEMNUNİYET DÜZEYLERİNİN ÖLÇÜLÜP, KARŞILAŞTIRILMASI: ADNAN MENDERESİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ: ATÇA, KUYUCAK VE NAZİLLİ MESLEK YÜKSEKOKULU KARŞILAŞTIRMASI

MEASUREMENT AND COMPARISON OF THE LEVEL OF SATISFACTION LEVELS OF PROSPECTIVE LEVELS OF UNIVERSITY STUDENTS: ADNAN MENDERESİ UNIVERSITY SAMPLE: COMPARISON OF ATÇA, KUYUCAK AND NAZİLLİ VOCATIONAL HIGH SCHOOL

ÖZ

Eğitim, herhangi bir bilim dalında kişilere belirli bir bilgi, beceri kazandırma ve onları geliştirme işi olarak tanımlanabilir. Toplumların ve dolayısıyla ülkelerin gelişmişlik düzeyi ekseriyetle eğitim ile ölçülmekte ve bu bağlamda yeniçağın gereklerine göre ülke içi yenilik faaliyetleri düzenlenmektedir. Bu hususta en önemli faaliyetlerin başında üniversite eğitimi gelmektedir. Bu sorunların çözümü ile ilgili olarak, öncelikle eğitim safhasında bulunan genç bireylerin eğitimden beklentileri ve bu konudaki memnuniyetleri irdelenmeli ve bu konuda çözüm önerileri getirilmelidir.

Bu çalışmamızda; Adnan menderes Üniversitesi bünyesinde bulunan Atça, Kuyucak ve Nazilli Meslek Yüksekokullarında eğitim gören öğrencilerin öğrenim gördükleri programlara ilişkin memnuniyet düzeyleri ve hizmet kalitesi algıları ve ilgili konularda çözüm önerileri üretilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Öğrencileri, Memnuniyet, Meslek Yüksekokulu.

ABSTRACT

Education can be defined as the work of bringing a certain knowledge, skills and development to persons in any discipline. The level of development of societies and therefore of countries is usually measured by education, and in this context, domestic innovation activities are organized according to the requirements of the new age. One of the most important activities on this subject is university education. This training includes; It helps and contributes to your youth's interpretation of the perception of the world and of the environment, perception and even your own life. In this study;

The level of satisfaction and service quality perceptions of the students who are educated at Atca, Kuyucak and Nazilli Vocational Schools in Adnan menderes University will be examined. In the light of the consequences of this context, problems of the students will be determined and efforts will be made to produce solutions for the related issues.

Keywords: *University Students, Satisfaction, Vocational School.*

[305] **Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, gmakpinar@yahoo.com.tr; Aydın/TÜRKİYE.**
[306] **Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, sanser_v@hotmail.com; Aydın/TÜRKİYE.**
[307] **Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli Meslek Yüksekokulu, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, gulcanzehra@hotmail.com; Aydın/TÜRKİYE.**
[308] **Adnan Menderes Üniversitesi, Kuyucak Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, yldrmtprk@hotmail.com; Aydın/TÜRKİYE.**

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Öğrenci memnuniyeti, üniversite eğitiminin niteliği açısından sayılan en önemli göstergelerden biridir. Üniversiteler tarafından, kendilerine sağlanan olanaklar konusunda, memnuniyet düzeyi yüksek olan öğrencilerin, eğitim aldıkları programlara ilişkin devam etmek oranları yüksek olarak belirlenmekte/bilinmekte ve mezuniyet oranları da (graduate rate) diğer program ve üniversitelere göre daha yüksek olmaktadır. (Student Life Studies, 1999)

Bu bağlamda öğrencilerin bireysel, mesleki, sosyal, duygusal ve hatta demokratik ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hazırlanmış öğrenme ve öğretme faaliyetleri, pek tabii ki bireylerdeki memnuniyet derecesini artıracaktır. Bu durumun bir sonucu olarak da, eğitim kurumlarının ve etkinliklerinin amaçlı, planlı, düzenli, kontrollü ve gelişigüzellikten uzak bir biçimde düzenlenmesi, sistemi etkili ve başarılı kılarken, öğrencilerin memnuniyet düzeylerini de yükseltecektir (Oğuz, 2002). Nihai durum olarak da bu biçimde ortaya çıkan memnuniyet derecesi hem öğrencilerin, hem üniversitelerde görev yapan akademik ve idari personelin hem eğitime, hem iş doyumuna hem de çalışma hayatına gösterecekleri özen ve birikimin olumlu bir şekilde eğitim olgusuna tezahür etmesine yol açacaktır.

Kavramsal Çerçeve ve Önem

Meslek yüksekokulları (MYO), 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 3/c maddesine göre, belirli mesleklere yönelik ara insan gücü yetiştirmeyi amaçlayan, iki yıl (dört yarıyıl) eğitim-öğretim veren bir yükseköğretim kurumları olarak tanımlanmıştır. (2547 S. Kanun, Md.3).

Meslek yüksekokulları sanayi ve hizmet sektöründe çokça ihtiyaç duyulan vasıflı ara eleman eksikliğini gidermek amacıyla kurulan okullardır. Dolayısıyla okullardaki bölümler ve programların dağılımı da aslen bu amaç doğrultusunda yapılmaktadır.

Her ne kadar iki yıllık da olsa meslek yüksekokulları üniversite eğitiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Ülke çapında sayıları hiç de azımsanmayacak derecede olan bu okullar, üniversitelerin bulundukları yer, bölüm yelpazesi ya da akademik durumlarına göre farklılıklar az etmektedir.

Gerek yurt içi gerekse yurt dışı kaynaklı olarak yapılan kimi çalışmalar göstermektedir ki; özellikle 1970 li yıllardan itibaren üniversite öğrencilerinin yapısında büyük değişimler yaşanmıştır. Özellikle yeni kuşak ile beraber bu değişimlerin derecesi ve ihtiyaçlar da çeşitlenmiş ve artmış bulunmaktadır. Değişimler bilhassa tutumlar ve değerler anlamında çeşitlilik arz etmektedir. Nitekim bundan 5 yıl öncesinde dahi elinde telefonu ile derste not tutan bir öğrenci hoş karşılanmazken, bugün bu durum neredeyse kaçınılmaz ve hatta sıradan bir biçimde karşılaşılacak bir hal olmuştur.

Üniversite öğrencilerin değişim ve gelişimleri ele alındığında bilhassa okudukları programlar, okullar, yaşanılan yer bu konuda memnuniyete ilk etki eden etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ve fakat aynı memnuniyet öğrencinin üniversite hayatı boyunca ilerleyen zamanlarda daha da çeşitlenmektedir. Sayılanlara ek olarak; akademik personelin yeterliliği ve hatta davranışları, akademik personelin öğrencilere ilişkin yönlendirme ve rehberliğe varan öğretileri, idari personeller ile yaşanılan olası (ya da olan) sosyal ilişkiler (zorunlu ya da isteğe bağlı), okullardaki temizlik ve hijyen gibi hususlar da memnuniyete etki etmektedir. (Erdoğan ve Uşak, 2004., Wilson ve Gaff, 1975.)

Söz konusu çalışmaya ait ölçek, daha önce; Dilşeker (2011), Kalaycı (2006), Kaya (2014), Kaya ve Engin (2004) ve Gülcan-Salur ve Vurgun (2015) tarafından da uygulamıştır.

Adnan Menderes Üniversitesi: Atça, Kuyucak ve Nazilli MYO Örneği Karşılaştırması

Adnan Menderes Üniversitesi bünyesinde bulunan Atça, Kuyucak ve Nazilli Meslek Yüksekokulları söz konusu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu üç okul gerek altyapıları, gerek bulunan programlar, gerekse bulundukları konum bakımından farklılıklar göstermektedir.

Bu bağlamda Atça Meslek Yüksekokulu; ana yol üzerinde, ve geçiş güzergahında olan, içerisinde Halkla İlişkiler ve Tanıtım, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı, Tapu ve Kadastro ve Tarımsal İşletmecilik olmak üzere dört adet program barındıran bilhassa sosyal yönü kuvvetli öğrencilere ev sahipliği yapmaktadır.

Okuldaki programlar dolayısıyla öğrencilerin iletişim becerileri yüksektir. Atça, yer itibariyle son mevzuatlardan dolayı Aydın ili Sultanhisar İlçesine bağlı bir mahalledir. (eski belediye) Nazilli ilçesine 8 km. kadar mesafesi bulunmaktadır.

Kuyucak Meslek Yüksekokulu ise; yine aynı anayolun farklı bir bölümünde bulunan, bünyesinde Yerel Yönetimler, İşletme Yönetimi ve Kooperatifçilik olmak üzere üç adet programı bulunan hem sosyal hem de iktisadi bölümlere ev sahipliği yapmaktadır. Kuyucak, Aydın ilinin bir ilçesi olmak üzere Nazilli gibi oldukça büyük, sosyal ve ekonomik bakımdan bölge ve yöre halkının ihtiyaçlarını karşılayan bir ilçeye 5-10 km. kadar yakındır.

Nazilli Meslek Yüksekokulu ise, Adnan Menderes Üniversitesinin en köklü ve en önemli Meslek Yüksekokullarından biri olmak üzere, bünyesinde Bankacılık ve Sigortacılık, Dış Ticaret, İşletme Yönetimi, Lojistik, Menkul Kıymetler ve Sermaye Piyasası ve Tekstil Teknolojisi ‘nden oluşan altı adet bölüme ev sahipliği yapmaktadır. Okul öğrencilerinin yapısı ekseriyetle iktisadi program öğrencilerinden oluşmaktadır. Öğrenci seviyesi diğer meslek yüksekokullarına göre daha parlak olarak nitelendirilebilir. (giriş puanları vs.) Nazilli Aydın ilinin en önemli ve büyük ilçelerinden biri olduğu için yaşam standartları oldukça yüksektir.

YÖNTEM

Bu çalışma teorik ve pratik yön olmak üzere 2 ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmada öncelikle, teorik anlamda üniversite öğrencilerinin memnuniyet algısından bahsedilmiş, sonrasında ikinci bölümde ise Adnan Menderes Üniversitesi bünyesinde bulunan üç meslek yüksekokulunda uygulanmış olan anket çalışması ışığında öğrencilerin memnuniyet düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır.

Anket Evreni, Atça MYO, Kuyucak MYO ve Nazilli MYO’da 2017-2018 güz yarı yılında eğitim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Anket çalışması, SPSS paket programı versiyon 16 kullanılmıştır. Ankette tabakalı örneklem metodu kullanılarak, tesadüfi yolla seçilen öğrencilerden veriler toplanmıştır. Bu bağlamda %5 güven aralığına göre toplamda 745 adet öğrenciye anket uygulanmıştır.

Veriler hazırlanan bilgi formu ve 1 ölçeğin yer aldığı anket formu yardımıyla toplanmıştır. Öğrencilerin memnuniyet düzeylerini ölçmek için Dilşeker (2011)’in geliştirdiği memnuniyet anket formu kullanılmıştır. Anket uygulamasında 5’li likert tipi ölçekleme kullanılarak oluşturulmuş olan 65 maddelik ölçek kullanılmıştır.

Öğrencilerin memnuniyet düzeylerini ölçmek için ise Dilşeker (2011)’in geliştirdiği memnuniyet anket formu kullanılmıştır. Anket uygulamasında 5’li likert tipi ölçekleme kullanılarak oluşturulmuş olan 65 maddelik ölçek kullanılmıştır. Anketteki 65 madde aşağıdaki şekilde gruplandırılmıştır:

1-7 arası “Fiziksel Özellikler” ile ilgili ifadeler
8-17 arası “Destek Hizmetleri” ile ilgili ifadeler
18-21 arası “Uluslararasılaşma” ile ilgili ifadeler
22-39 arası “Akademik Personel” ile ilgili ifadeler
40-52 arası “Akademik Olmayan Personel” ile ilgili ifadeler
53-56 arası “Memnuniyet” ile ilgili ifadeler
57-59 arası “İmaj” ile ilgili ifadeler
60-62 arası “Tavsiye” ile ilgili ifadeler
63-65 arası “Sadakat” ile ilgili ifadeler

Çalışmadaki anket sorularının ölçek güvenilirliği, Cronbach alfa katsayısı ile kontrol edilmiştir. Alfa (α) katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenirliği aşağıdaki gibi yorumlanır. (Kalaycı, 2006) Yapılan analiz sonucu, ölçeğe ait Cronbach alfa ortalama değerlerinin 0,972 olduğu (Atça Myo:0,975- Kuyucak Myo:0,976- Nazilli Myo:0,967) görülmüştür. Bu da soruların ölçek güvenilirliğinin sağlandığı anlamına gelmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

BULGULAR

Ankete katılan MYO öğrencilerinin %54,1'i kız, %45,9'i ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır.
Atça MYO: %51,6 kız / %48,4erkek
Kuyucak MYO: %46 kız / %54 erkek
Nazilli MYO: %60 kız / %40 erkek şeklinde bir dağılım ortaya çıkmıştır.

Anketin okullarda yer alan programlar bazında dağılımına bakıldığında,

Atça MYO:
Halkla İlişkiler ve Tanıtım %14,2
Tapu ve Kadastro %9,4
Tarımsal İşletmecilik %3,9
Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı %9,4
Kuyucak MYO:
Yerel Yönetimler %8,3
İşletme Yönetimi %8,1
Kooperatifçilik %3,8
Nazilli MYO:
Bankacılık ve Sigortacılık %12,8
Dış Ticaret %7,0
İşletme Yönetimi %8,6
Lojistik %7,2
Menkul Kıymetler ve Sermaye Piyasası %6,0
Tekstil Teknolojisi %1,3 olarak sıralanmıştır.

-Anket sonucunda, ailelerin eğitim durumunun ölçülmesi ile, öğrencilerin annelerinin %52,6 sı ile, babalarının %38,9 u nun en yüksek ortalama ile ilkokul mezunu olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda en yüksek ortalama anne eğitimi hususunda Atça MYO, baba eğitimi hususunda ise Kuyucak MYO ya aittir.

-Ailelerin ortalama aylık geliri incelendiğinde, en yüksek ortalamanın %39,7 ile 0-1500 TL arasındaki gelir grubuna ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda en yüksek ortalama %49.3 ile Kuyucak MYO ya aittir.

- Ankette yer alan "Fiziksel Özellikler" ile ilgili (1-7) soru grubunda, en yüksek ortalamanın 3,38 ile "Modern öğretim araçları ve donanımı (projeksiyon, tepegöz, yazı tahtası, koltuklar, sıralar vb.) vardır." İle En düşük ortalamanın 1,82 ile "Öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak spor salonu vardır." Soru gruplarına ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda en yüksek ortalama Kuyucak MYO ya, en düşük ortalama ise Atça MYO ya aittir.

- Ankette yer alan "Destek Hizmetleri" ile ilgili (8-17) soru grubunda, en yüksek ortalamanın 3,40 ile "Öğrencilerin spor faaliyetleri için elverişli koşullar sağlanmıştır." İle en düşük ortalamanın 1,92 ile "Kampüs içerisinde güvenlik sağlanmıştır." Soru gruplarına ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda en yüksek ortalama Kuyucak MYO ya, en düşük ortalama ise Nazilli MYO ya aittir.

- Ankette yer alan "Uluslararasılaşma" ile ilgili (18-21) soru grubunda, en yüksek ortalama: 2,73 ile "Akademik personel uluslararası alanda takdir görür."ile en düşük ortalama: 2,36 ile "Yabancı öğrencileri çekebilmek için iyi bilinmek amacıyla yapılan girişimler söz konusudur." Soru gruplarına ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda en yüksek ortalama Kuyucak MYO ya, en düşük ortalama ise Atça MYO ya aittir.

- Ankette yer alan "Akademik Personel" ile ilgili (22-39) soru grubunda, en yüksek ortalama: 3,89 ile "Sorulara yanıt verecek yeterli bilgiye sahiptirler."ile en düşük ortalama: 3,43 ile "Öğretim elemanları düzenli ve şık görünüşlüdür." Soru gruplarına ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda en yüksek ortalama Kuyucak MYO ya, en düşük ortalama ise Atça MYO ya aittir.

- Ankette yer alan "Akademik Olmayan Personel (İdari vs.)" ile ilgili (40-52) soru grubunda, en yüksek ortalama: 3,51 ile "Dostça ve sıcak bir yaklaşım içindedirler."ile en düşük ortalama: 3,28 ile "İsteklere hemen yanıt verirler."Soru gruplarına ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda en yüksek ortalama Kuyucak MYO ya, en düşük ortalama ise Nazilli MYO ya aittir.

- Ankette yer alan "Memnuniyet" ile ilgili (53-56) soru grubunda, en yüksek ortalama: 3,19 ile "Genel olarak verilen hizmetin kalitesinden memnunum." İle en düşük ortalama: 2,98 ile "Üniversiteden aldığım hizmet beklentilerimi tamamen yerine getirmiştir." Soru gruplarına ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda en yüksek ortalama Kuyucak MYO ya, en düşük ortalama ise Atça MYO ya aittir.

- Ankette yer alan "İmaj" ile ilgili (57-59) soru grubunda, en yüksek ortalama: 2,98 ile "Bu Üniversite bende her zaman iyi bir etki bırakmıştır." İle en düşük ortalama: 2,81 ile "Bu üniversitenin imajı diğer üniversitelerin imajından daha iyidir." Soru gruplarına ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda en yüksek ortalama Kuyucak MYO ya, en düşük ortalama ise Nazilli MYO ya aittir.

- Ankette yer alan "Tavsiye" ile ilgili (60-62) soru grubunda, en yüksek ortalama: 3,12 ile "Eş, dost ve akrabalarıma bu üniversite hakkında olumlu şeyler söylerim." ile en düşük ortalama: 2,97 ile "Gelecekteki öğrenciler için bu üniversite tarafından sunulan hizmetleri tavsiye etme hakkında endişem yok." Soru gruplarına ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda en yüksek ortalama Kuyucak MYO ya, en düşük ortalama ise Nazilli MYO ya aittir.

- Ankette yer alan "Sadakat" ile ilgili (63-65) soru grubunda, en yüksek ortalama: 2,92 ile "Bu üniversiteye ait olduğum için çok mutluyum." ile en düşük ortalama: 2,74 ile "Bir daha üniversite seçme şansım olsa, yine kendi üniversitemi seçerdim." Soru gruplarına ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu konuda en yüksek ortalama Kuyucak MYO ya, en düşük ortalama ise Nazilli MYO ya aittir.

SONUÇ

Elde edilen sonuçlara bakıldığında; öğrencilerin, okulun akademik ve idari personelinden diğer olgulara göre daha yüksek memnuniyet düzeyine sahip olduğu gözlemlenmektedir. Memnuniyet düzeyleri pek tabii ki okullara göre farklılık göstermektedir. Bu konuda özellikle belirleyici rolün okullarda okuyan öğrencilerin yapısından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu konuda bilhassa daha düşük gelir grubuna sahip olan Kuyucak Myo öğrencilerinin, durumlarına tezat olacak biçimde üniversite hayatı ve diğer hususlar bakımından diğer iki okula göre oldukça fazla oranda memnuniyete sahip olduğu görülmüştür. Bu durum beklentilerimizin çok daha tersi bir bulgudur.

Okullar bazında değerlendirme yapılacak olursa; Atça Myo öğrencilerinin iletişim becerilerinin yüksekliği bilhassa okulun sadakat ve imajı yönünde farklı isteklerde bulunulduğu bu bakımdan da memnuniyetlerinin daha düşük olduğu görüşünü doğurmuştur. Kuyucak Myo öğrencilerinin memnuniyet düzeyi oldukça yüksektir. Nazilli Myo öğrencileri ise, genel itibariyle orta düzeyde bir memnuniyete sahiptir. Özellikle Nazilli Myo bakımından daha önce 2015 yılında tarafından aynı ölçeğin kullanıldığı çalışmanın bulguları ile bu çalışmada yer alan bulguların yaklaşık olarak birbirine yakın olduğu ortaya çıkmıştır. (Gülcan, Salur, Vurgun, 2015, s.113-124) Buradan hareketle de ilgili okulun öğrenci profilinin geçen süre zarfında çok da fazla bir değişime uğramadığı bulgulanmıştır.

Genel anlamda değerlendirme yapıldığında ise, Fiziksel özellikler ve destek hizmetleri konusunda memnuniyet düzeyi daha düşüktür. Bunun temel nedeninin ise okul yerleşkelerinin sahip olduğu özelliklerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca okullara ait binaların ana kampüsten uzak olması nedeniyle, ana kampüsteki öğrencilere sunulan imkânlardan, yüksekokul yerleşkesinde eğitim ve öğretim gören öğrencilerin faydalanamaması da bu sonucun elde edilmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak, yapılacak iyileştirmelerle memnuniyet düzeyinin artması, aynı zamanda eğitim ve öğretimin kalitesini de arttıracaktır. Bu da meslek yüksekokulları tarafından iş gücü piyasasına kalifiye iş gücü arz edilmesini sağlayacaktır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. Dilşeker, F. (2011). Devlet ve vakıf üniversitelerinde hizmet Kalitesi, öğrenci memnuniyeti, imaj, sadakat ve tavsiye etme arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Uşak.
2. Kalaycı, Ş. (2006). SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri. Ankara: Asil Yayıncılık.

3. Kaya, A. (2014). Meslek yüksekokulunda öğrenim gören öğrencilerin eğitim öğretim ve geleceğe yönelik düşünceleri. OMÜ Eğt. Fak. Derg., 33(2), 349-356.
4. Kaya, İ., & Engin, O. (2004). Yüksek öğretim kurumu içerisinde yer alan bir bölümde kalite iyileştirme sürecine yönelik olarak öğrenci memnuniyetinin ölçülmesi. Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi, 4, 218–228.
5. Gülcan, Salur ve Vurgun (2015). Öğrenim Gördükleri Programa İlişkin Öğrenci Memnuniyetinin Ölçülmesi: Nazilli Meslek Yüksekokulu Örneği, Elektronik Mesleki Gelişim Ve Araştırma Dergisi,Cilt:1, Sayı:1, Sayfa113-124.
6. Student Life Studies (1999). Evidence of the quality and effectiveness of undergraduate education at the University of Missouri Colombia. Retrieved 12 February, 2004, from http://www.missouri.edu/~wwwsls/education.html
7. Oğuz, A. (2002) Üniversitelerdeki Öğretim Elemanlarının Yabancı Dili Geliştirme, Eğitim ve Bilim, 27 (125), 17 – 26
8. 2547 Sayılı Kanun, Madde 3.
9. Erdoğan, M., Tan, G., & Uşak, M. (2004).Biyoloji öğretmen adaylarının laboratuar kullanımı ve laboratuar çalışma olanakları konusundaki memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi. Poster, Ulusal Matematik ve Fen Bilimleri Konferansı, İstanbul, 9-11 Eylül, Marmara Üniversitesi
10. Wilson, R.C.,& Gaff, J.G. (1975). College professors and their impact on students. John Wiley & Sons, The United States of America.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(64)

Yrd. Doç. Dr. Şahin BULUT[309]

BORSA İSTANBUL VE GELİŞMİŞ ÜLKE (G7) BORSALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: EŞBÜTÜNLEŞME ANALİZİ

ANALYSIS OF COINTEGRATION BETWEEN ISTANBUL STOCK EXCHANGE AND STOCK EXCHANGES IN DEVELOPED COUNTRİE'S (G7)

ÖZ

Bu çalışmada 2003:12-2017:11 dönemi için, Türkiye finans piyasasını temsilen Borsa İstanbul'un (BİST) küreselleşmenin en üstlerinde bulunan gelişmiş ekonomilerin yedisinin (G7- Japonya'dan Nikkei225, İtalya'dan FTSE/MIB, Almanya'dan DAX, Fransa'dan CAC40, İngiltere'den FTSE100, ABD'den DJI ve Kanada'dan S&P/TSX endeksleri) borsaları arasındaki uzun dönem ilişki Johansen eşbütünleşme testi ile araştırılmıştır. Modelin katsayıları vektör hata düzeltme modeli (VEC) yardımıyla elde edilmiştir.

Çalışmanın bulgularına göre, BİST ile CAC40, DAX, DJI, FTSE100 ve Nikkei225 arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi elde edilmiştir. Bu istatistiki olarak da anlamlıdır. BİST ile S&P/TSX ve FTSE/MIB arasında ise eşbütünleşme elde edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: G7, Türkiye, BİST, Uluslararası Finans Piyasaları, Küreselleşme, Eşbütünleşme.

JEL Kodları: C32, F65, G11, G15.

ABSTRACT

In this study, the long-term relationship between between Istanbul Stock Exchange (ISE) representing the Turkish financial market and seven of the developed economies (G7 - Nikkei 225 from Japan, FTSE/MIB from Italy, DAX from Germany, CAC40 from France, FTSE100 from UK, DJ from USA and S&P/TSX indices from Canada) was explored by Johansen cointegration test. The coefficients of the model were obtained by means of the vector error correction model (VEC).

According to the findings of the study, a long-term cointegration relation was obtained between BIST and CAC40, DAX, DJI, FTSE100 and Nikkei225. This is also statistically significant. The cointegration them BIST and S&P/TSX and FTSE/MIB could not be obtained.

Keywords: *G7, Turkey, Istanbul Stock Exchange, International Financial Markets, Globalization, Cointegration.*

JEL Codes: *C32, F65, G11, G15.*

[309] **Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü Öğretim Üyesi, sbulut@adu.edu.tr, Aydın/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Küreselleşen dünya ekonomisinde başta finans piyasaları olmak üzere sadece ülke içi değil dünyanın herhangi bir yerindeki olumlu veya olumsuz haber akışları dahi takip edilmekte ve bu haberlerin yansımaları beklenilmektedir. Yansımalar veya yayılmaların etkilerinin nerelere veya hangi ülkelere kadar gideceği ve nasıl etkileyeceği izlenilmektedir. Çünkü yatırımlar uluslararası alanda çok çeşitli ülkelere veya varlıklara yatırılmış veya yatırılmak istenmektedir.

Dünya, sanayi devrimiyle birlikte her alanda çeşitli ilerlemeler sağladı. Bu ilerlemeler hem toplumsal, hem ekonomik hem finansal hem de teknolojik alanlarda gerçekleşmiştir. Teknolojik alandaki gelişmelerden şüphesiz en iyi yararlanan finans piyasalarıdır. Finansal piyasalar çeşitlenen ürünleriyle birlikte başta borsalar ve türev araçlar olmak üzere internet ve cep telefonlarının da yaygınlaşmasıyla birlikte herkesin kullanımına açılmış ve böylece devasa boyutlarda işlem hacimlerine ulaşılmıştır. 2016 yılı dünyadaki bankaların toplam varlıkları 110 trilyon Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Doları ($), Türev araç piyasaları 600 trilyon $ ve hisse senedi piyasalarının getirisi ise 60 milyar $ olarak gerçekleşmiştir (IMF, 2017: 6). Türkiye'deki bankacılık sektörü yabancı para toplam varlıkları 2016 yıl sonuna göre yüzde 5,6 artışla 274,6 milyar $, banka dışı sektör yabancı para toplam varlıkları yüzde 5,5 artışla 166,5 milyar $ olarak gerçekleşmiştir (TCMB, 2017). Dünya bankasının (Worldbank 2017) verilerine göre, Türkiye'nin 1991 yılında hisse senedi piyasası toplam değeri 8 milyar $ iken 2016 yılında hisse senedi piyasasının toplam değeri 281 milyar $'a çıkmıştır. Benzer şekilde dünya hisse senedi piyasasının toplam değeri ise 1975 yılında 299 milyar $ iken 2016 yılında 77 trilyon $'a çıkmıştır.

Portföy çeşitlendirmesi finans piyasalarında ve özellikle borsa yatırımlarında oldukça önemlidir. Uluslararası yatırımcılar hem yatırımlarını çeşitlendirmek hem de zıt yönde yüksek korelasyona sahip borsalar veya hisse senedi çeşitlendirmesi yaparak kazançlarını arttırabilir veya kayıplarını sınırlandırabilirler. Uluslararası yatırımcılar portföylerini çeşitlendirmek isterlerse böyle bir durumda yatırımlarını yaptıkları ülke borsasının veya hisse senetlerinin uzun dönemde ilişkili olmadığı ülke borsalarını veya hisse senetlerini tercih etmelidir.

Markowitz ortalama varyans modelinde portföy çeşitlendirmesi yapılabilmesi için korelasyon katsayılarının bilinmesi gerekmektedir. Çünkü, korelasyon katsayısı ile portföy riski arasında doğrusal bir ilişki vardır. Doğrusal ilişkinin varlığı halinde ise portföy çeşitlendirmesinin bir anlamı kalmamaktadır. Yani risk azaltılamamaktadır. Riskin belirli bir getiri oranında azaltılabilmesi için portföyü oluşturan menkul kıymetler arasında aranılan özellik: negatif korelasyondur (Ceylan ve korkmaz, 1989'dan aktaran: Bulut, 2013).

Bu çalışmada uluslararası yatırımcılara öncelikle Türkiye'ye yatırım yapmak isteyen veya Türkiye'deki yatırımcıların G7 ülke borsalarını portföy çeşitlendirmesinde kullanıp kullanamayacaklarını ve aynı zamanda G7 ülkelerine yatırım yapmış uluslararası yatırımcıların da portföy çeşitlendirmelerine katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda Türkiye finans piyasasının temsilcisi olan BİST100 endeksi ile G7 ülkeleri olan: Japonya'dan Nikkei225, İtalya'dan FTSE/MIB, Almanya'dan DAX, Fransa'dan CAC40, İngiltere'den FTSE100, ABD'den DJI ve Kanada'dan S&P/TSX endeksleri arasındaki ilişki kısa ve uzun dönem ilişkinin (varsa katsayılarının belirlenmesi) araştırılmasıdır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında, literatür taraması olarak, yurtiçi ve yurtdışında yayımlanmış çalışmalar detaylı olarak incelenmiş ve seçilmiş çalışmalara ve sonuçlarına yer verilmiştir. Daha sonra borsalar arasındaki ilişkiyi incelemeye yarayan ekonometrik testler elde edilen veri setine uygulanmış ve elde edilen bulgular ortaya konulmuştur. Son olarak bulgular ve genel değerlendirmeye ise sonuç bölümünde yer verilmiştir.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Literatürde borsalar arasındaki ilişkiyi ortaya koyan birçok çalışma yapılmıştır. Çalışmaların başlangıç noktası ise borsadaki fiyatların gelecekteki fiyatlarını tahmin etmek üzerine olmuştur. İlk çalışmalar, endeksler arasındaki ilişki rassal yürüyüş (Bachelier yaklaşımı-random walk) analizi ile sonraki çalışmalar eşbütünleşme

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

testleri ve daha sonraları ise panel veri analizleri kullanılarak test edilmiştir. Bu çalışmaların bazılarına ve bulgularına geçmişten günümüze doğru aşağıda yer verilmiştir.

Tarihsel süreçte menkul kıymet ve emtia fiyatları için rassal yürüyüş modelini ortaya koyan kişi Louis Bachelier (1900) olmuştur. Daha sonra ise Paul Levy's (1925), Bachelier modelini geliştirmiş ve Gaussian dağılımı açıklamıştır. M. F. M. Osborne (1959) yılında borsalarla ilgili çalışmış ve 1960 yılında Arnold Larson gelecekteki fiyatların rassal yürüyüşü üzerine araştırma yapmıştır. S. S. Alexander (1961) ise spekülatif piyasalardaki fiyat hareketlerini rassal yürüyüş modeli çerçevesinde incelemiştir (Mandelbrot, 1963).

Mandelbrot (1963), Sonra bir ve iki aşamalı Stable Paretian Process, Spectral Analysis, Least-Squares Method ve Pareto's Graphical Method'unu kullanarak istatistiksel analiz yapmıştır.

Fama (1965), çalışmasında borsalardaki fiyatların davranışlarını incelemiştir. ABD Dow Jones Industrial Average (DJI) endeksi için 1958 sonundan 1962 26 Eylül dönemine ve 1956 Ocak ile 1958 Nisan dönemlerine ait verilerin doğal logaritmasının farkını alarak sonuçlar elde edebilmiştir. Bulgularında random walk (rassal yürüyüş) modelini güçlü şekilde kanıtladığını ifade etmiştir.

Chan, Gup ve Pan (1997) çalışmalarında, Avustralya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hindistan, İtalya, Japonya, Hollanda, Norveç, Pakistan, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere ve ABD olmak üzere onsekiz ülke endeksi arasındaki ilişki, 1961:01-1992:12 aylık fiyat serileri, Johansen eşbütünleşme analizi kullanılarak test edilmiştir. Analiz sonuçlarında, bazı dönemler için küçük bir eşbütünleşmenin varlığına, tüm dönemler için ise eşbütünleşmenin olmadığı şeklinde bulgular elde etmişlerdir.

Kenourgios ve Samitas (2003) çalışmalarında, Avrupanın en büyük altı endeksi ile Yunanistan endeksi arasındaki ilişkiyi incelemişler. Çalışmada 1998-2000 günlük endeks değerleri, Engle-Granger Eşbütünleşme ve Johansen Maximum Likelihood modeli yardımıyla test edilmiştir. Analiz sonuçları, Yunanistan endeksinin Almanya, Belçika, Fransa, İtalya ve Portekiz endeksleriyle arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmamış. Fakat, Yunanistan endeksi ve İngiltere endeksi arasında eşbütünleşmenin varlığına dair kanıtlar elde etmişlerdir.

Chittedi (2009), 1998:01- 2009:08 günlük verileri kullanarak BRIC ülkeleri ile ABD, İngiltere ve Japonya'daki hisse senedi piyasaları arasındaki ilişkiyi; Granger nedensellik, Johansen eşbütünleşme ve VEC yöntemleriyle araştırmıştır. Çalışmanın bulgularında BRIC ülkeleri ile ilgili ülkeler arasında eşbütünleşme ilişkisini kanıtlayan bulgular elde edilmiştir. Sensex, Nikkei225, Moscowtimes, FTSE 100, and Bovespa borsalarının Hindistan Borsasının ABD ve Japonya Borsalarından etkilendiğini ve Brezilya ve Rusya'nın da Hindistan hisse senedi piyasasından etkilendiğini tespit etmiştir.

Samırkaş ve Düzakın (2013) çalışmalarında İMKB'nin Avrasya ülkeleri hisse senedi piyasaları; Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Mısır, Bahreyn, Bulgaristan, Hırvatistan, Kazakistan, Pakistan, Romanya ve Ürdün, ile uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisini araştırmışlar ve bulgularında Türkiye ile Mısır hisse senedi piyasası arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki elde edilirken, Türkiye hisse senedi piyasası ile BAE, Bahreyn, Bulgaristan, Hırvatistan, Kazakistan, Pakistan, Romanya ve Ürdün hisse senedi piyasası arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılamamıştır. Türkiye ile uyumlu olmayan, bu piyasalardan biriyle portföy çeşitlendirmesi yapma imkanı bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Hamurcu ve Aslanoğlu (2013), çalışmalarında New York Menkul Kıymetler Borsası (NYSE) ile İMKB arasındaki etkileşimi incelemişler. 11.07.2000 ile 03.01.2013 tarihleri arasındaki günlük değerleri kullanılarak korelasyon katsayısını hesaplamışlar. İki Borsa arasında, korelasyon katsayısı 0,74972 olarak bulunmuş, kuvvetli ve pozitif yönlü bir ilişki elde edilmiştir.

Özşahin (2017) çalışmasında, BRICS ülkeleri olarak (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) ile Türkiye'nin borsa endeksleri arasında eşzamanlı hareketlenmenin olup olmadığını araştırmıştır. 2000-2016 dönemi aylık MSCI Yükselen Piyasalar Endeksi kullanılarak Carrion-i-Silvestre (2009) çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi ve Maki (2012) çoklu yapısal kırılmalı eş-bütünleşme testleri ile ekonometrik analiz yapmıştır. Analiz sonucunda Brezilya haricindeki diğer dört ülkenin menkul kıymetler borsası ile Türkiye BİST borsasının uzun dönemde birlikte hareket ettiğini, FMOLS ve DOLS modellerinin uzun dönem katsayı tahmin sonuçları ise Türkiye ile Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika borsa endeksleri arasında uzun

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

dönemde pozitif ve %99 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerin mevcut olduğunu ortaya koymuştur.

VERİ SETİ, YÖNTEM ve TEKNİK

Bu çalışmada 2003:10-2017:11 dönemi için BİST100, Nikkei225, FTSE/MIB, DAX, CAC40, FTSE100, DJI ve S&P/TSX endekslerinin aylık kapanış değerleri alınmıştır. BİST100, Nikkei225, DAX, CAC40, FTSE100, DJI ve S&P/TSX endeks serileri FinanceYahoo (2017) ve DataOecd'den (2017), elde edilmiştir ve testler Eviews7 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın ekonometrik analizinde, öncelikle endekslerin logaritmaları alınarak logaritmik seriler elde edilmiş ve analizlerin sağlıklı olabilmesi için logaritmik serilerin durağanlığı, Augmented Dickey Fuller (ADF, Dickey ve Fuller, 1981) ve Phillips-Perron (PP, Phillips-Perron, 1988), testleri ile incelenmiştir. Eşbütünleşme analizi için optimum gecikme uzunluğunun belirlenmesi için VAR analizi uygulanmıştır. Gecikme uzunluğunun tespitinden sonra eşbütünleşme analizi, Johansen (1988, 1991), Johansen ve Juselius (1990) tarafından geliştirilen VAR modeline dayalı Johansen yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Veri setindeki endekslerin kısa dönem dinamikleri; hata düzeltme modeli (Vector Error Correction: VEC) yardımıyla araştırılmıştır.

Değişkenlerin durağanlık incelemeleri; ADF ve PP testi ile hesaplanmış ve hesaplanan birim kök değerleri Tablo: 1 ve Tablo: 2'de verilmiştir.

Tablo: 1 ve Tablo: 2'de görüldüğü üzere, seriler düzey değerlerinde birim kök içermektedir. Fakat serilerin birinci farklarının birim kök içermediği ADF ve PP testi sonucunda (lnFTSE hariç) görülmektedir. Bir başka ifadeyle serilerin birinci farkları % 1 ve % 5 anlamlılık düzeyinde durağandır. Buna göre, serilerin uyum derecesi I (1)'dir denir.

Tablo 1: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler (Sabit)	t-İstatistiği	Kritik Değerler			Değişkenler (Trend ve Sabit) %1	t-İstatistiği	Kritik Değerler		
		1	5	10			1	5	10
lnBİST	-2,02 [0]	3,46	2,87	2,57	***lnBİST***	-3,38 [10]	4,01	3,43	3,14
lnDJI	-0,20 [4]	3,47	2,87	2,57	***lnDJI***	-2,04 [4]	4,01	3,43	3,14
lnFTSE	-1,79 [4]	3,47	2,87	2,57	***lnFTSE***	-3,29 [3]	4,01	3,43	3,14
lnDAX	-1,06 [4]	3,47	2,87	2,57	***lnDAX***	-2,62 [4]	4,01	3,43	3,14
lnN225	-1,04 [1]	3,46	2,87	2,57	***lnN225***	-1,35 [1]	4,01	3,43	3,14
lnCAC	-2,07 [4]	3,47	2,87	2,57	***lnCAC***	-2,10 [4]	4,01	3,43	3,14
lnMIB	-1,66 [4]	3,47	2,87	2,57	***lnMIB***	-2,23 [4]	4,01	3,43	3,14
lnTSX	-2,29 [2]	3,46	2,87	2,57	***lnTSX***	-3,08 [2]	4,01	3,43	3,14
ΔBİST	-4,54 [9]	3,47	2,87	2,57	***ΔBİST***	-4,59 [9]	4,01	3,43	3,14
ΔDJI	-4,79 [3]	3,47	2,87	2,57	***ΔDJI***	-4,92 [3]	4,01	3,43	3,14
ΔFTSE	-8,93 [4]	3,47	2,87	2,57	***ΔFTSE***	-8,92 [4]	4,01	3,43	3,14
ΔDAX	-5,45 [3]	3,47	2,87	2,57	***ΔDAX***	-5,44 [3]	4,01	3,43	3,14

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Δ***N225***	-10,18 [0]	3,46	2,87	2,57	Δ***N225***	-10,98 [0]	4,01	3,43	3,14
Δ***CAC***	-5,09 [3]	3,47	2,87	2,57	Δ***CAC***	-5,09 [3]	4,01	3,43	3,14
Δ***MIB***	-5,07 [3]	3,47	2,87	2,57	Δ***MIB***	-5,06 [3]	4,01	3,43	3,14
Δ***TSX***	-7,19 [1]	3,46	2,87	2,57	Δ***TSX***	-7,17 [1]	4,01	3,43	3,14

Note: Δ: Değişkenlere ait verilerin birinci farkını göstermektedir. [ ]; Akaike bilgi kriteri (Akaike info criterion: AIC-1974) kullanılarak tahmin edilen optimum gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Tablo 2: PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler (Sabit)	**t-İstatistiği**	**Kritik Değerler**			**Değişkenler (Trend ve Sabit) %1**	**t-İstatistiği**	**Kritik Değerler**		
		1	**5**	**10**			**1**	**5**	**10**
lnBİST	-2,37 [6]	3,46	2,87	2,57	***lnBİST***	-3,09 [3]	4,01	3,43	3,14
lnDJI	-0,02 [7]	3,46	2,87	2,57	***lnDJI***	-1,57 [7]	4,01	3,43	3,14
lnFTSE	-4,62 [6]	3,46	2,87	2,57	***lnFTSE***	-9,14 [7]	4,01	3,43	3,14
lnDAX	-1,13 [5]	3,46	2,87	2,57	***lnDAX***	-2,44 [6]	4,01	3,43	3,14
lnN225	-1,02 [5]	3,46	2,87	2,57	***lnN225***	-1,38 [5]	4,01	3,43	3,14
lnCAC	-1,93 [7]	3,46	2,87	2,57	***lnCAC***	-1,95 [7]	4,01	3,43	3,14
lnMIB	-1,46 [7]	3,46	2,87	2,57	***lnMIB***	-1,91 [7]	4,01	3,43	3,14
lnTSX	-2,37 [6]	3,46	2,87	2,57	***lnTSX***	-2,96 [6]	4,01	3,43	3,14
Δ***BİST***	-12,93 [1]	3,46	2,87	2,57	Δ***BİST***	-12,96 [0]	4,01	3,43	3,14
Δ***DJI***	-11,60 [7]	3,46	2,87	2,57	Δ***DJI***	-11,63 [7]	4,01	3,43	3,14
Δ***FTSE***	-39,40 [12]	3,46	2,87	2,57	Δ***FTSE***	-39,46 [12]	4,01	3,43	3,14
Δ***DAX***	-11,27 [5]	3,46	2,87	2,57	Δ***DAX***	-11,24 [5]	4,01	3,43	3,14
Δ***N225***	-11,08 [5]	3,46	2,87	2,57	Δ***N225***	-11,06 [5]	4,01	3,43	3,14
Δ***CAC***	-11,27 [6]	3,46	2,87	2,57	Δ***CAC***	-11,24 [6]	4,01	3,43	3,14
Δ***MIB***	-11,00 [6]	3,46	2,87	2,57	Δ***MIB***	-10,96 [6]	4,01	3,43	3,14
Δ***TSX***	-10,41 [5]	3,46	2,87	2,57	Δ***TSX***	-10,40 [5]	4,01	3,43	3,14

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Not: MacKinnon (1996), Δ: Değişkenlere ait verilerin birinci farkını göstermektedir. [ ]; Barlett-Kernel prosedürü tarafından tahmin edilen optimum gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Çalışmada uzun dönem ilişkinin test edileceği model aşağıdaki şekildedir:

Model: **BİST** = β_0 + β_1**CAC** + β_2**DAX** + β_3**DJI** + β_4**FTSE** + β_5**MIB** + β_6**N225** + β_7**TSX+** β_8**K**

Çalışmada 2008:02 dönemi için küresel kriz kuklası (K) kullanılmıştır. Çalışmanın bu aşamasında serilerin eşbütünleşme analizine geçilmiştir. Bunun için öncelikle VAR analizi yardımıyla otokorelasyon ve değişen varyansın bulunmadığı optimum gecikme uzunluğu belirlenmiştir. Yapılan VAR analizi sonucunda AIC-FPE-HQ [Literatürde gecikme uzunluğunu belirlemek için genelde kullanılan kriterlerden Akaike bilgi kriteri (Akaike Information Criterion: AIC), Hannan-Quinn bilgi kriteri (Hannan-Quinn Information Criterion: HQ) ve Son Tahmin Hatası kriteri (Final Prediction Error: FPE) tercih edilmiştir.] en sık kullanılanlar arasında yer almaktadır (Johansen, 1995; Enders, 1995).] bilgi kriterlerinin gösterdiği optimum gecikme uzunluğu: 2'dir. Bu gecikme uzunluğu için otokorelasyon (Serial Correlation, LM) ve değişen varyans (White-Heteroskedasticity, WH) olmadığı görülmüştür[310].

Modelde kullanılan serilerin I (1) olduğu görüldüğü için, endeksler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi Johansen yöntemi yardımıyla araştırılabilir demektir. Eşbütünleşmenin var olup olmadığının ve vektörlerinin sayısını belirlemek amacıyla gerekli iz (λtrace) ve maksimum öz (λmax) değerlerinin test sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Johansen Eşbütünleşme Analizi Sonuçları

H_0	H_1	Öz Değerler	İz İstatistiği (λ*trace)*	%5 Kritik Değer	Max Özdeğer (λ*max)*	%5 Kritik Değer
=0	=1	0,356	**217,5246***	197,3709	**74,09484***	58,43354
≤1	=2	0,257	143,4298	159,5297	49,91367	52,36261
≤2	=3	0,134	93,21610	125,6154	24,27049	46,23142

Not: r, eşbütünleşme sayısını, *, %5 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir. Olasılık değerleri, MacKinnon-Haug-Michelis'den (1999) alınmıştır. Çalışmada Johansen Eşbütünleşme analizi için: "Sabit-Trendsiz" yani 3 nolu seçenek tercih edilmiştir. Bütün seçenekler için analiz sonuçlarında yalnızca bir (1) vektör elde edilmiştir.

Tablo: 3'de görüldüğü gibi, iz (λtrace) ve maksimum öz (λmax) değeri % 5 kritik değerden daha büyüktür. Dolayısıyla en az bir eşbütünleşme ilişkisinin varlığı kabul edilmiştir. Yani; BİST ve G7 ülke borsaları arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu uzun dönem ilişkinin istatistiksel değerlerini elde etmek için, eşbütünleşme vektörü birinci değişken olan CAC değişkenine göre normalleştirilerek; uzun dönem denge ilişkisini gösteren eşbütünleşme denklemi tahmin edilerek yazılmıştır. Borsalar arasındaki uzun dönem ilişkisini gösteren eşbütünleşme denklemi ise Hata Düzeltme Modelinden (VEC) tahmin edilmiş ve aşağıdaki denklemde verilmiştir[311]:

BİST=-15,31+5,22**CAC**-3,55**DAX**+3,33**DJI**+1,14**FTSE**+0,66**MIB**-1,71**N225**+0,27**TSX**-0,10**K**
[2,04] [-2,67] [3,08] [9,38] [0,56] [-2,10] [0,22] [-0,73]

Parantez içindeki değerler t istatistik değerini göstermektedir. Uzun dönem ilişkiye bakılırsa, Türkiye'nin Borsa İstanbul endeksi İtalya'nın MIB endeksi ve Kanada'nın TSX endeksi hariç diğer G7 ülke

[310] *LM(1)=0,27; LM(2)=0,79; LM(3)=0,61; LM(4)=0,87; LM(5)=0,14; WH=Chi-sq:1231,038 (Prob:0,18);():Olasılık değerleri göstermektedir.*

[311] *R^2:0,27; Düzeltilmiş R^2:0,22; F-ist:5,89; LM(1)=0,53; LM(2)=0,91; LM(3)=0,76; LM(4)=0,62; LM(5)=0,08; WH=Chi-sq:102,725 (Prob:0,06);():Olasılık değerleri göstermektedir.*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

endeksleri ile eşbütünleşik olup uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Eşbütünleşme analizi sonucuna göre, Türkiye Borsası ile İtalya ve Kanada Borsası arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. yatırımcılar Borsa İstanbul endeksini İtalya ve Kanada borsalarını da portföylerine ekleyerek yatırımlarını çeşitlendirebilir veya arbitraj imkanlarını değerlendirebilirler.

Kısa dönem eşbütünleşme analizi sonucu elde edilen bilgilere göre, hata teriminin (EC_{t-1}) katsayısı negatif ancak istatistiksel olarak anlamlı olmamasından dolayı kısa dönem ilişki elde edilememiştir. Yani seçilen dönem ve model çerçevesinde seriler arasında kısa dönem ilişki yoktur. Endeksler arasındaki kısa dönem ilişkiyi gösteren katsayılar ise Tablo: 4'de verilmiştir:

Tablo 4: Kısa Dönem Eşbütünleşme Analizi Sonuçları

Modeldeki Değişkenler	**Δ*BİST*** Katsayılar	**t-İstatistiği**
EC_{t-1}	-0,012	-1,17
$\Delta BİST_{t-1}$	-0,090	-1,06
ΔCAC_{t-1}	0,026	0,09
ΔDAX_{t-1}	-0,159	-0,60
ΔDJI_{t-1}	-0,276	-1,11
$\Delta FTSE_{t-1}$	0,003	0,46
ΔMIB_{t-1}	0,627	6,48
$\Delta N225_{t-1}$	0,020	0,14
ΔTSX_{t-1}	0,526	2,44
ΔK_{t-1}	0,003	0,12
Sabit (C)	0,005	2,47

Markowitz (1959), çalışmasında "etkin çeşitlendirme" çalışmasıyla hem portföyün riskini azaltmış hem de portföyün nasıl etkin bir şekilde çeşitliliğinin artırılacağını göstermiştir (Markowitz'den aktaran: Konuralp, (2001)). Etkin portföy seçiminin belirlenmesinde en önemli kavram riskin derecesi olup ayrıca bu durumda elde dilecek getirinin de hesaplanması gerekmektedir. Eğer korelasyon katsayısı negatif olursa risk azalacak demektir (Pike ve Neale, (1999).

Bu çalışmada ayrıca değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları da araştırılmıştır. Bu sonuçlara göre, BİST ile DAX, DJI, TSX ve FTSE arasında pozitif korelasyon var ve özellikle de DAX, TSX ve DJI arasında bu ilişki daha da yüksek. MIB, N225 ve CAC arasındaki korelasyon ise zayıf. MIB endeksi ile BİST endeksi arasındaki korelasyonun negatif olması portföy çeşitliliği için önemli ancak korelasyon istenilen oranda değildir. Borsalar arasındaki korelasyon katsayılarını gösteren sonuçlar Tablo: 5'de verilmiştir.

Tablo 5: Korelasyon Analizi Sonuçları

Korelasyon	**IST**	**AC**	**AX**	**JI**	**TSE**	**IB**	**225**	**SX**
BIST	1.00000							
CAC	0.30187	1.00000						
DAX	0.91454	0.53724	1.00000					
DJI	0.80140	0.54486	0.93812	1.000000				

FTSE	0.67670	-0.24769	0.54583	0.432659	1.00000			
MIB	-0.49392	0.60524	-0.31988	-0.270249	-0.76845	1.00000		
N225	0.44501	0.88260	0.70129	0.756108	-0.00477	0.32299	1.00000	
TSX	0.88318	0.59952	0.91996	0.812803	0.43809	-0.16567	0.62784	1.00000

SONUÇ ve ÖNERİLER

Küreselleşmenin finans piyasalarına getirdiği bir diğer yenilik, uluslararası yatırımcıların ve yatırımların portföy çeşitliliğini zorunlu hale getirmesidir. Çalışmada Türkiye ekonomisinin finans piyasalarını temsil eden en önemli değişkeni olan Borsa İstanbul ile en gelişmiş yedi ülke borsaları arasındaki eşbütünleşme ilişkisi 2003:10-2017:11 dönemi aylık veriler kullanılarak araştırılmıştır. Tahminler sonucunda elde edilen bulgulara göre; Türkiye Borsası (BİST) ile Fransa Borsası (CAC40), Almanya Borsası (DAX), Amerika Birleşik Devletleri Borsası (DJI), İngiltere Borsası (FTSE100) ve Japonya Borsası (Nikkei225) arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi elde edilmiştir. Bu istatistiki olarak da anlamlıdır. Türkiye Borsası (BİST) ile Kanada Borsası (S&P/TSX) ve İtalya Borsası (FTSE/MIB) arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığına dair kanıt elde edilememiştir.

Yatırımcılar bu sonuçları iki şekilde değerlendirebilirler. Bunlardan birincisi, yatırımcılar Borsa İstanbul'un eşbütünleşik olduğu borsalara da yatırımlarını yaparak portföy çeşitlendirmeleri yapabilirler. Vergi veya diğer avantajlar veya nispeten daha ucuz olan eşbütünleşik borsa endekslerine yatırım yapmak getiriyi daha fazla arttırabilir. İkincisi ise portföy çeşitlendirmesini farklı piyasalara özellikle korelasyon katsayısı yüksek ama zıt borsa endekslerine yapmak. Bu kar veya zararı sınırlayabilir ve bir korunma veya arbitraj imkanı olabilir.

KAYNAKÇA

1. Akaike, Hirotsugu (1974), "A new look at the statistical model identification". *IEEE Transactions on Automatic Control*, 19 (6): 716–723
2. Bulut, Ş. (2013), "Türkiye'de Seçilmiş Makroekonomik Değişkenler ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Arasındaki İlişki", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı*, Doktora Tezi. Aydın.
3. Chan, Kam C., Gup, Benton E. ve Pan, Ming-Shiun (1997), "International Stock Market Efficiency And Integration: A Study Of Eighteen Nations", *Journal of Business Finance &Accounting*, 24(6), 0306-686X
4. Chittedi, K. R. (2009). Global stock markets development and integration: With special reference to BRIC countries, http://mpra.ub.uni-muenchen.de/ 18602/1/MPRA _paper_18602.pdf
5. Dickey, D.A. ve W.A. Fuller (1981), "Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root", *Econometrica*, 49, 1057-72.
6. Enders, W, (1995), "Multiple Cointegrating Vectors and Structural Economic Models: An Application to the French Franc/US Dollar Exchange Rate", (with S. Dibooglu). *Southern Economic Journal* 61, 1995. pp. 1098–116.
7. Fama, Eugene F., (1965), "The Behavior of Stock Market Prices", *Journal of Business*, (38), 34-105.

8. Hamurcu, Çağrı ve Aslanoğlu, Suphi (2013), "New York Menkul Kıymetler Borsası (NYSE) ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Arasındaki Etkileşim Ve Her İki Borsada İşlem Gören Turkcell Hisse Senetleri Arasındaki İlişki", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* Cilt: 2 Sayı: 3.
9. Johansen, S. (1988), "Statistical Analysis of Cointegration Vectors, Journal of Economic Dynamics and Control, 12(2-3), 231- 254.
10. Johansen, S. ve K. Juselius (1990), "Maksimum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration-with Applications to The Demand for Money, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52(2), 169–210.
11. Johansen S (1991), Estimation and hypothesis testing of cointegration vectors in Gaussian vector autoregressive models. *Econometrica* 59:1551—1580
12. Kenourgios, Dimitrios F., ve Samitas, Aristeidis G. (2003), "The Interdependence of Major European Stock Markets: Evidence for Greece", *SPOUDAI,* (53), No. 4, 54-65.
13. Konuralp, G., (2001) *Sermaye Piyasaları*, Alfa Basım Yayım, Bursa.
14. Mandelbrot, Benoit (1963), "The Variation of Certain Speculative Prices", *Journal of Business*, (36), 394-419.
15. MacKinnon, James G. (1996), "Numerical Distribution Functions for Unit Root and Cointegration Tests", *Journal of Applied Econometrics*, 11, 6, 601-618.
16. MacKinnon, James G., Alfred Haug, and Leo Michelis, (1999), "Numerical Distribution Functions of Likelihood Ratio Tests for Cointegration", *Journal of Applied Econometrics*, Vol. 14, No. 5, 1999, pp. 563-577.
17. Özşahin, Şerife (2017), "Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Menkul Kıymetler Borsalarının Entegrasyonu: Türkiye ve BRICS Ülkeleri Üzerine Çoklu Yapısal Kırılmalı Eş-bütünleşme Analizi", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Yıl:2017 Cilt:24 Sayı:2.
18. Phillips, P.C.B. and P. Perron (1988), "Testing for a Unit Root in Time Series Regression". *Biometrika* 75, 335–346.
19. Pike, R. and Neale, B., (1999) *Corporate Finance And Investment*, Prentice Hall Europe, Third Edition Great Britain.
20. Samirkaş, Mustafa Can ve Düzakın, Hatice (2013), "İstanbul Menkul Kıymetler Borsasının Avrasya Borsaları ile Entegrasyonu", *Akademik Bakış Dergisi* Sayı: 35 Mart – Nisan 2013 E-Dergisi ISSN:1694-528X.
21. Zor, İsrafil, Bozkurt, İbrahim ve Öksüz, Sezer (2016), "Asimetrik Bilgi Düzeyinin Fiyat-Hacim İlişkisi Üzerindeki Etkisi: Borsa İstanbul Örneği", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Vol.: 16 - Sayı/No: 1 (119-136)

İnternet Kaynakları:

22. Data.oecd.org (2017), https://data.oecd.org/price/share-prices.html, (12.12.2017)
23. FinanceYahoo (2017), http://finance.yahoo.com
24. Worldbank (2017), https://data.worldbank.org/indicator/CM.MKT.TRAD.CD, (12.12.2017).
25. TCMB (2017), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tcmb+tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/odemeler+dengesi+ve+ilgili+istatistikler/konsolide+ve+yerel+bankacilik+istatistikleri/gelismeler, (12.12.2017)
26. IMF (2017), World Economic and Financial Surveys, Financial Stability Report, Oct. 2017, http://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2017/09/27/global-financial-stability-report-october-2017, (12.12.2017).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(65)

Öğr. Gör. Ömer Nabi BAYKAL[312]; Öğr. Gör. Erkan ARSLAN[**]; Öğr. Gör. Ali ÇİÇEK[***]

OHAL DÖNEMİNDE İDARENİN ARTAN YETKİLERİNİN KAMUSAL ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNDE ÖRGÜTSEL SİNİZMİ ORTAYA ÇIKARMA RİSKİ

A RISK TO BE INCREASED IN THE EMERGENCY RULE PERIOD: CONVERSION FROM GOVERNANCE TO ORGANIZATIONAL CYNICISM IN THE PUBLIC LABOUR RELATIONS

ÖZ

Ülkemizde 15 Temmuz tarihinde yaşanan darbe girişimi sonrasında ilan edilen OHAL sürecinde çok çeşitli tedbirler alınmıştır. Bu tedbirlerin içerisinde idarenin yetkileri arttırılmıştır. İdare bu yetkileri darbe girişiminde bulunan terör örgütüne yönelik kullanmaktadır. Verilen mücadelenin samimiyetine zarar vermemek adına dikkat edilmesi gereken hususlardan bir tanesi de adalet çerçevesinden ayrılmadan hareket etmektir. Adaletin zarar görmesi toplumsal yaşamda tedavisi imkansız zararlara yol açar. Toplumsal yapı, ekonomi ve siyaset arasındaki etkileşim tartışılmazdır. Bu etkileşimden kamusal çalışma ilişkileri endüstri ilişkilerinin içerisinde belki de en çok etkilenen alandır. Kamusal çalışma ilişkileri bilindiği üzere statü hukukuna göre şekillenir. Bu özelliğinden dolayı kamusal çalışma ilişkileri sözleşmeye ve iradeye dayalı değil kanunlara dayalı olarak düzenlenir.

Günümüzde geçerli olan neoklasik yönetim anlayışı uzun zamandan beri kurulmaya çalışılmaktadır. Örgütsel aidiyeti arttırması hedeflenen neoklasik yönetim anlayışının aksine yanlış uygulamalar sonrasında çalışanlar arasında örgütsel sinizmin yayılması muhtemel risklerdendir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Çalışma İlişkileri, Sinizm, Örgütsel Sinizm.

ABSTRACT

A wide variety of measures have been taken in the process of the OHAL announced in our country after the coup attempt that took place on 15 July. Within these measures, the authorities of the administration have been increased. The administration uses these authorities for the terrorist organization in the coup attempt. One of the things to be aware of in order not to harm the sincerity of the given struggle is to act without leaving the frame of justice. Damage to justice leads to impossible harm in social life. The interaction between social structure, economy and politics is indisputable. This interaction is probably the most affected area of public relations within industrial relations. Public work relations are shaped by statute law as it is known. Because of this feature, public work relations are regulated based on laws, not contractual and voluntary.

The current neoclassical management approach has been trying to be established for a long time. Contrary to the neoclassical management approach aimed at increasing organizational belonging, organizational cynicism spread among employees after possible misapplications is a possible risk.

Keywords: *Public Labor Relations, Cynicism, Organizational Cynicism.*

[312] **Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Görevlisi, Sakarya Üniversitesi SBE Doktora Öğrencisi; Sivas/TÜRKİYE.**
[**] **Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Görevlisi, Cumhuriyet Üniversitesi SBE Doktora Öğrencisi; Sivas/TÜRKİYE.**
[***] **Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim Görevlisi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Doktora Öğrencisi; Sivas/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bilindiği üzere 15 Temmuz 2016 tarihinde ülkemizde yaşanan darbe girişimi sonrasında darbeye kalkışan terör örgütü yapılanmasına ve diğer terör örgütleri ile mücadeleye yönelik çeşitli tedbirler alınmaya başlanmıştır. Bu tedbirlerin ivedi biçimde alınabilmesi için 1982 Anayasasının 120. maddesi "Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddî belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddî şekilde bozulması hallerinde, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, Millî Güvenlik Kurulunun da görüşünü aldıktan sonra yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilân edebilir." (Anayasa, 1982, m.120) diyerek açık bir biçimde yürütme organına OHAL ilan etme yetkisi vermiştir.

Bu çalışmada vurgulanmak istenen nokta; çalışanların aidiyetini arttırma çabalarına rağmen bu süreçte idarenin artan yetkilerinin -mücadelenin ruhuna yakışmayan kullanımları sebebi ile- çalışanların aidiyetini azaltması ve korku hakimiyetini kurmasına engel olunması gerekliliğidir.

Sinizm kavramı hakkında yapılan çalışmalar gerek ulusal gerek uluslar arası literatürde çok çeşitlidir. Ancak ülkemizde yaşanan sürecin sonrasında alınan tedbirlerin çalışanlar üzerinde oluşturacağı etki, bu sürecin başlamasından önce kamusal çalışma ilişkilerinde hakim olan neo-klasik yönetim anlayışından gittikçe uzaklaşılması ve çalışanların sinik bireylere dönüştürülmesi riski güncel ve özgün araştırma alanı ortaya çıkarmıştır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kamusal çalışma ilişkileri ve özellikleri incelenecektir. İkinci bölümde sinizm kavramı ve örgütsel sinizm kavramı boyutları ve sonuçları ile incelenecektir. Üçüncü bölümde ise ülkemizde OHAL döneminde alınan tedbirlerin uygulaması esnasında ortaya çıkabilecek muhtemel risklerden olan örgütsel sinizmden bahsedilerek bu riskin giderilmesi amacı ile atılacak adımlar tartışılacaktır.

Kamusal Çalışma İlişkileri

İnsan doğası gereği sosyal yaratılışa sahiptir ve bu sosyal yapı kendisini diğer insanlarla beraber yaşamak zorunda bırakır. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre insan davranışlarına yön veren ihtiyaçlarından tamamen fizyolojik ihtiyaçları ve kısmen güvenlik ihtiyaçları haricindeki ait olma, değer ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçları ancak toplu halde yaşama ile karşılanacak ihtiyaçlardır. (Şeker, 2014; 44)

Toplu halde yaşayan insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve toplumun devamlılığını tesis edebilmek için düzen en önemli gereksinimdir. İşte bu düzeni tesis edebilmek amacı ile kaynağı siyaset felsefecileri tarafından halen tartışılan çeşitli teorilere dayandırılsa da kurumlar üstü bir yapı olan "devlet ve kamu yönetimi" ortaya çıkmıştır.

İdare üstlendiği kamu hizmetlerini yerine getirebilmek için personele, taşınır ve taşınmaz mallara ve paraya ihtiyaç duyar. (Gözler,2009:344) Kamu hizmetlerinin ve kamu görevlisinin modern yapısı aynı devlet yapısında olduğu gibi sanayi devrimi ile başlamış ve zamanla şekillenmiştir. (Cerev, 2013, 18) Kamu idaresinin kamu çalışanları ile olan ilişkileri kamusal çalışma ilişkilerinin bütününü oluşturur.

Kamusal çalışma ilişkileri sözleşmelere değil statü hukukuna tabidir. (Gülmez,1996:137) Bu gerekçe ile kamuda işgören ile işveren arasındaki ilişkiler toplu sözleşme hükümleri haricinde kalan kısmı açısından yasama organı tarafından belirlenen yürütme organının yürütümünde olan kanunlara bağlıdır. Kanunların oluşturulması ve uygulanması süreçlerini siyasal iktidarın politikalarından ve meclis aritmetiğinden bağımsız düşünmek imkansızdır. Dolayısı ile kamu çalışanlarının bağlı olduğu çalışma ilişkilerinin yapısı günlük siyasi konulardan çok ciddi düzeyde etkilenmektedir.

Kamusal çalışma ilişkileri hakkında bilgi verilmek istendiğinde kamu çalışanlarının sayısal görünümü, sendikal yapıları sayesinde oluşturdukları kurumsal yapıları ve kamunun teşkilatlanmasının açıklanması gerekmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Türkiye'de kamu personel sistemi birbirinden farklı dört alan üzerinde yükselmektedir. Bu dört farklı alanı idari, askeri, akademik ve adli personel başlıkları oluşturmaktadır. (Sayan, 2009:202). Bu dört alanın da tabi olduğu farklı kanunlar bulunmaktadır.

Devlet personel başkanlığından alınan bilgilere göre Türkiye'de 2017 Temmuz Ayı verilerine göre istihdam edilen kamu çalışanı sayıları adli personel olarak 17.400, idari personel olarak 2.770.129, askeri personel olarak 241.389 ve akademik personel olarak 128.277 olmak üzere toplamda 3.341.358 personel istihdam edilmektedir. (http://www.dpb.gov.tr/F/Root/dosyalar/istatistikler/kamu_per_istatistikleri/temmuz2017/i_1.pdf Erişim Tarihi:13/09/2017)

Türkiye'de kamu çalışanları değişik hizmet kollarında 156 sendikada bunların ciddi bir kısmı 9 konfederasyon çatısı altında örgütlenmektedir. (http://www.dpb.gov.tr/F/Root/dosyalar/istatistikler/sendikal_istatistikler/06072017/sendikal_istatistik_07062017_14.pdf Erişim Tarihi:13/09/2017)

Tablo 1:
Son Üç Yıla Göre Kamu Çalışanı Sendikaları Açısından Dağılım

Konfederasyon	2015	2016	2017
Memur-Sen	836.505	956.032	997.089
Türkiye Kamu-Sen	445.729	420.220	395.250
KESK	236.203	221.069	167.403
Birleşik Kamu-İş	57.365	63.990	64.248
Tüm Memur-Sen	8.338	7.835	6.531
Çalışan-Sen	-	-	4.548
BASK	4.360	4.655	4.226
Hak-Sen	4.187	4.276	3.253
Anadolu-Sen	-	781	840
Bağımsız	51.359	50.473	50.473

http://www.dpb.gov.tr/F/Root/dosyalar/istatistikler/sendikal_istatistikler/06072017/sendikal_istatistik_07062017_10.pdf Erişim Tarihi: 13/09/2017 verilerine göre tasniflenmiştir

Tablo2:
Türkiye'deki kamu çalışanlarının sendikalaşma oranı ise şu şekildedir:

	Sendika Üyesi Olabilecek Toplam Kamu Görevlisi Sayısı	Sendika Üyesi Toplam Kamu Görevlisi Sayısı	Sendikalaşma Oranı
2015	2.354.314	1.679.028	71,32
2016	2.452.249	1.756.934	71,64
2017	2.431.228	1.684.323	69,28

http://www.dpb.gov.tr/F/Root/dosyalar/istatistikler/sendikal_istatistikler/06072017/sendikal_istatistik_07062017_1.pdf Erişim Tarihi: 13/09/2017 verilerine göre tasniflenmiştir.

Örgütsel Sinizm Kavramı

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sinizm kavramına ilişkin yerli ve yabancı literatürde birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda genel olarak sinizm kavramının tanımlanması, sinizmin sebepleri, sonuçları, ölçeklendirilmesi ve örgütsel bağlılığa etkisi araştırılmıştır.

Sinizm kavram olarak kişilerin örgütü ile ilgili olarak öfke, kızgınlık, hayal kırıklığı ümitsizlik gibi negatif duygulara sahip olunması şeklinde tanımlanmaktadır. (Altınöz vd, 2011:286) Sinik bireylerin örgütüne karşı beslediği bu negatif duygularından dolayı örgütsel bağlılıklarının zayıf olması beklenir. Bu gerekçe ile sinizm arzulanan bir durum değildir.

Özellikle konumuz olan kamusal çalışma ilişkilerinde kamu çalışanlarının liyakat esasına göre atanmaları ve çeşitli sınavlara tabi tutulmaları kendilerinin kalifiye personel olduklarını gösterir. Sinik bireylerin sorumluluk alma ve sorunları çözmek için çaba harcamaları da beklenemez. Çalışmalarında yeterince özveri gösteremeyen personelin verimliliği de düşecektir. Kamusal hizmetlerin görülmesinde verimliliğin düşmesi toplumsal bir memnuniyetsizliği doğurması beklenir.

Kalay ve arkadaşlarının yapmış olduğu araştırmada mobing ile örgütsel sinizm arasında ilişki tespit edilmiştir. (Kalay vd, 2014, 137) Örgütsel sinizm mobing sonucunda ortaya çıkabileceği gibi personelin kendisine mobing uygulandığını düşünerek de ortaya çıkabilir.

Klasik yönetim anlayışının aksine neo-klasik yönetim anlayışı örgütü oluşturan bireylerin makine olmadıklarını duyguları olan canlı varlıklar olduklarını kabul etmiştir.(Çınaroğlu, 2013, 83) Bu doğrultuda yasal düzenleme ile çalışanlar adına söz sahibi olabilmesi için kamu çalışanları sendikalarının kurulmasına izin verilmiştir.

Örgütsel sinizmi ortaya çıkaran gerekçeler bireysel ve örgütsel gerekçeler olarak açıklanabilir. (Kalağan,2010,84) Örgütsel gerekçelerden sayılabilecek ücret adaleti, çalışma ortamının kötülüğü haricinde iş güvencesinin yoksunluğu, mobing, çalışma sürelerinin uzunluğu gibi faktörler konumuzla ilgilidir. Bu gerekçelerle ilerleyen bölümlerde OHAL dönemi tedbirleri incelenirken bu nedenlere vurgu yapılacaktır.

Örgütsel sinizmin sonuçları arasında gösterilen performans düşüklüğü, güvensizlik, kurallara uymama davranışı, değişikliklere direnme gibi sonuçlar kamusal çalışma ilişkilerini olumsuz etkileyeceği muhakkaktır. Bu sonuçların ortaya çıkmaması için idarenin alacağı ve uygulayacağı kararlarda azami özen göstermesi gerekir.

OHAL Döneminde Kamusal Çalışma İlişkilerine Yönelik Alınan Tedbirler

Anayasamızın 120. Maddesine dayanarak Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından yurdun tamamını kapsayacak şekilde "Olağanüstü Hal" ilan edilmiştir. Gerekçeleri açısından bakıldığında 15 Temmuz'da milletimize yaşatılan travma göz önüne alındığı zaman OHAL'in bir zorunluluk olduğu tartışılmazdır. Ve yine Anayasamızın 121. Maddesi OHAL döneminde alınacak tedbirlerin nasıl alınacağı ve kamu görevlilerine ne tür yetkilerin verilebileceğini düzenlemek için yol gösterici olarak Olağanüstü Hal Kanunu göstermiştir.

Anılan düzenlemelere ilişkin olarak bu güne kadar 19 adet Olağanüstü Hal Dönemi Kanun Hükmünde Kararnamesi yayınlanmıştır. Bu KHK'lara içerik olarak bakıldığında kamusal çalışma ilişkilerine ilişkin çeşitli düzenlemeler gözümüze çarpmaktadır. Bu düzenlemeler mümkün olduğunca aşağıda açıklanmaktadır.

OHAL dönemi tedbirleri incelenecek olursa öncelikle toplumda en çok karşılık bulan düzenleme olarak "terör örgütleri ile iltisakı, irtibatı olan …" kamu görevlilerinin ihracı konusu karşımıza çıkıyor, bu dönemde çeşitli KHK'lar ile küçük bir kısmı iade edilmiş olsa da kamu görevinden ihraç edilmiş olan yüz binin üzerinde kamu görevlisi vardır. Bu ihraçlar ihraç için kamu personeli hakkında adli mercilerce açılmış olan bir davanın varlığı ya da almış olduğu bir hüküm aranmaksızın gerçekleştirilmiştir.

İhraç edilen personel için bu kişilerin tekrar kamu görevlerine alınamayacağı, silahlarına ve ünvanlarına el konulacağı, komisyon ve yönetim kurulu üyelikleri gibi üyeliklerinin sonlanacağı belgelerinin ve lisanslarının iptal edileceği, lojmanları 15 gün içinde boşaltmaları gerekliliğine ve pasaportlarının iptaline ilişkin tedbirler ihracın doğal sonucu olarak alınmıştır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kamu görevinden ihraç edilenlere ve hakkında terör örgütü ile ilişkili olmak gerekçesi ile soruşturma açılan personele yönelik hak ettikleri Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu kapsamındaki ikramiye ödemesinin ihraç edilenlere ödenmeyeceği ve soruşturma geçirenlere de soruşturma ve kovuşturma sonuna kadar kamu emanetinde kalacağına karar verilmiştir.

Emniyet personeline ve Türk Silahlı Kuvvetleri personeline yönelik emekli olanlar, ihraç edilenler ve müstafi sayılanlar içerisinden FETÖ/PDY ile ilişkisi bulunanlar için yukarıda sayılan tedbirler haricinde özel güvenlik şirketlerinin kurucusu, ortağı ve çalışanı olma haklarının ellerinden alınması ve rütbelerinin alınmasına karar verilmiştir.

Görevden uzaklaştırılanlara ilişkin ilgili mevzuatlarda bahsedilen soruşturma sürelerinin OHAL süresince uygulanmayacağına karar verilmiştir.

Genel Kolluk Disiplin Hükümleri Hakkında 682 sayılı KHK çıkarılmış ve genel kolluk kuvveti olarak tanımlanan Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığına ilişkin disiplin işlemleri düzenlenmiştir.

Görevden uzaklaştırılmış doçent adaylarının başvuruları durdurulmuştur. Bu karara göre adli ya da idari soruşturma sonrasında ihraç veya mahkumiyet kararları alırlarsa başvuruları iptal olur, ihraç edilmiş olanların başvuruları zaten iptal edilmiş sayılmaktadır.

02/01/2017 tarihinde Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamesi ile yapılan işlemleri incelemek üzere OHAL İşlemleri İnceleme Komisyonu kurulacağına ilişkin 685 sayılı KHK çıkarılmıştır.

Bu süreçte 667 sayılı KHK ile Terör örgütleri ile ilişkili olması gerekçe gösterilerek CİHAN-SEN Konfederasyonuna bağlı 10 Adet Kamu Çalışanları Sendikası kapatılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

OHAL döneminde alınan tedbirleri içeren OHAL KHK'ları genel olarak incelendiği zaman "hukuk devleti" ilkesinden OHAL Döneminde vazgeçilmediği gerekçesi ve normların tamamının anayasaya uygun olması zorunluluğunu içeren "normlar hiyerarşisi" sebebi ile anılan OHAL KHK'larının bir kısmının tartışmaya açık olduğu görülmektedir. Ve yine OHAL KHK'larının iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulamayacak olması da denetimini güçleştirmektedir. Denetim sorununun yanında alınan tedbirlerin ne zamana kadar etkili olacağı sorunu da beraberinde gelmektedir. Bu ve benzeri sorunlar siyasi polemik konusu olması, anayasa hukukçularının tartışması gereken konular olması ve konumuz olan kamusal çalışma ilişkilerinde bu düzenlemelerin yaratacağı örgütsel sinizm riski ile doğrudan ilişkisinin olmaması gerekçelerinden dolayı değinilmemiştir. Ancak yinede şu kadarına değinmek gerekir ki; Yürütme organının anılan düzenlemeleri yaparken Anayasanın temel ilkelerinden uzaklaşmaması gerekliliği verilen mücadelenin zedelenmemesi için önem taşımaktadır.

657 sayılı Devlet Memurları Kanununda düzenlenen disiplin hükümlerine göre memurluktan çıkarılmayı gerektiren haller sayılmıştır. (m.125/E) Bu hallere 676 sayılı KHK ile "Terör örgütleriyle eylem birliği içerisinde olmak, bu örgütlere yardım etmek, kamu imkân ve kaynaklarını bu örgütleri desteklemeye yönelik kullanmak ya da kullandırmak, bu örgütlerin propagandasını yapmak." ifadesi eklenmiştir. Anılan yasal değişiklik gerçekleştirilen ihraçlar için yeterli yasal dayanağı sağlamış olmasına rağmen çok çeşitli OHAL KHK'larında eklenen listeler ile yüzbinin üzerinde kamu personelinin ihraç edilmesi işlemlerin biraz aceleye getirilmesi sonucunu ve dolayısıyla çeşitli yanlışlıkları beraberinde getirmiştir. Bu yanlışlıkların varlığı her ne kadar hükümetin yetkileri tarafından yüzde bir, binde bir gibi oranlarla azımsansa da toplum nazarında ihraçların büyük kısmı eleştirilmektedir.

İhraç edilenlerin terör örgütleri ile iltisakı ve irtibatı bulunan kişiler olarak nitelenmesi konusunda çeşitli kriterler geliştirilmiştir. Bu kriterlerden bir kısmı olan örgüte ait olduğu kanıtlanmış banka hesabı, sendika üyeliği, gazete ve dergi aboneliği gibi gerekçelerin büyük bölümü anılan kuruluşların 15 Temmuz öncesinde tüzel kişiliklerini sürdürüyor olmalarından dolayı; hesap açmanın, aboneliğin veya üyeliğin anayasal hak olduğu yapılardır. Ancak 15 Temmuz sonrası KHK'larla kapatılarak tüzel kişilikleri sonlandırılmıştır. Tüzel kişilikleri sonlandırılmadığı sürece bu yapılar hukukun tanıdığı kişiliklerdir. Bu

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

gerekçe ile bu yapılarla kapatılmadan önce ilişki kurmuş kişilere terörist demek devletin bu yapılara 15 Temmuz öncesi izin vermesinden dolayı devletin teröre destek vermesi gibi bir mantık hatasını ortaya çıkarır. Bu kriterlerin kamu personelinin bağlı bulunduğu kurumlarca ne kadar hassas incelenebildiği ayrı bir tartışma konusudur.

İhraç edilen kamu personeline yönelik getirilen mesleğini yapmalarına olanak sağlayan lisans ve belgelerinin iptali yurtiçinde birçoklarının alışılmış olan gelir seviyesinin çok çok altında gelire razı olacakları işlerde çalışmalarını gerektirmiş, pasaportlarının iptali ise yurt dışına çıkıp çalışma şanslarını ortadan kaldırmıştır. Pasaport iptali işlemi devam eden soruşturmalara bu kişilerin dahil edilebileceği gerekçesi ile getirilmiş olabilir bu sebeple ihraç edilen kişilerde sürekli bir tedirginlik oluşmuştur.

Soruşturma sürelerinin OHAL dönemince uygulanamayacak olması uzun süreli soruşturmaları ortaya çıkarmış ve suçluluğu ispatlanmamış olan bireyleri dahi eş, dost ve akrabalarının gözünde zan altında bırakmıştır.

Bu dönemde çıkarılmış olan 682 sayılı KHK ile genel kolluk kuvvetlerinin disiplin işlemlerinin düzenlenmesi OHAL KHK'ları ile 2 yeni ilçe kurulması gibi çeşitli düzenlemeler Ohal tedbirleri altında Yasama organının işlevsizleştirildiğine dair çeşitli eleştirilere sebep olmuştur. Bu eleştiriler kimi zaman iyi niyetli hukuk devletinin ve kuvvetler ayrılığının korunması temelli olsa da kimi zaman art niyetli kişilerin ağzından çıkıyor olması OHAL süreci tedbirlerinin samimiyetini sorgulatmıştır.

OHAL Kanunu şiddet olaylarının artmasına yönelik alınacak tedbirler içerisinde derneklerin faaliyetlerini durdurmayı tedbir olarak öngörmektedir. 1980 ihtilalinde dahi sendikalar kapatılmamış sadece faaliyetlerinin durdurulmuş olması göz önüne alınacak olursa anılan tedbirin kanun açısından ve sendikacılık tecrübelerimize bakılırsa biraz fazla olduğu düşünülebilir.

OHAL dönemi içerisinde alınan tedbirler, yukarıdaki son üç yıllık konfederasyon üye sayılarını gösteren tablo 1 ve sendika üyesi olabilecek kamu çalışanlarının sayılarını gösteren tablo 2 incelendiği zaman da sendikal hayatta etkisini göstermektedir denilebilir. Hükümete yakınlığı ile bilinen MEMUR-SEN Konfederasyonu -bu yıllar içerisinde sendikaya üye olabilecek kamu personeli sayısında ciddi bir artış olmamasına ve hatta sendikalaşma oranlarında düşüş olmasına rağmen- üye sayılarına ciddi biçimde arttırmıştır. Bu da bize kamu çalışanlarının OHAL tedbirlerinden etkilenmemek adına kamu görevlilerinin kendilerini güvence altına alabilmek için hükümete yakın olduğu bilinen MEMUR-SEN Konfederasyonuna bağlı sendikalara üye olmayı tercih ettiğini göstermektedir denilebilir.

Toplumda ortaya çıkan devletin terörle mücadelesinde devlete destek olma hassasiyeti bir yerde kamu çalışanlarının birbirlerini haklı veya haksız gerekçelerle ihbar etmeleri gibi sonuçlar ortaya çıkarmış ve çalışanlar arasında güven ve dayanışma sorununu ortaya çıkarmıştır. Bireyler çalışma arkadaşlarına güvenemediği noktada içinde bulunduğu gruba bağlılığı azalmaktadır.

Oluşturulması istenen OHAL Komisyonunun bu kadar hassas bir dönemde oluşumunun gecikmesi halen daha kararların verilmemesi çok ciddi mağduriyetleri beraberinde getirmiş ve mağduriyetlerin devamlılığına sebep olmaktadır. Bu gecikmeler daha hızlı karar almak ve alınan kararları ivedi biçimde uygulamak adına ilan edilen OHAL sürecini yıpratmaktadır.

Son söz olarak; alınan tedbirler ve tedbirlerin uygulanması noktasında adalet ve hukuk devleti ilkelerinden uzaklaşılması kamu çalışanlarının bağlı bulundukları örgüt olan devlete bağlılıklarını çalışma arkadaşlarına güven duygularının sarsılmasını ve vatandaşların bu sürece olan desteklerinin azalmasını doğuracaktır. Terörün her türlüsü ile mücadele etmek hukuk devletinin en başlıca görevlerindendir ancak şu düsturun unutulmaması gerekmektedir; geciken adalet, adalet değildir.

KAYNAKÇA

1. Altınöz, M. Çöp, S. Sığındı, T. (2011) Algılanan Örgütsel bağlılık ve Örgütsel Sinizm İlişkisi: Ankara'daki Dört ve Beş Yıldızlı Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı 21, 285-316

2. Cerev, Gökçe. (2013) Türkiye'de Kamu Sektöründe Öğretmenlerin Örgütlenmesi:Öğretmenlerin Sendikalaşma ve Sendikal Gelecek Algılarına Yönelik Bir Alan Araştırması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sayfa: 18
3. Çınaroğlu, S. Avcı, K. (2013) Yönetim Biliminde Sistem Yaklaşımı ve Sağlık Alanı Özelinde Bir Değerlendirme, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:17, Sayı:1, Sayfa:83-101
4. Gülmez, Mesut (1996), Dünyada Memurlar ve Sendikal Haklar, Ankara:Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları
5. Gözler, K. (2009), İdare Hukukuna Giriş, Bursa:Ekin Yayınevi
6. Kalağan, G. Güzeller, C. O. (2010) Öğretmenlerin Örgütsel sinizm Düzeylerinin İncelenmesi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim fakültesi Dergisi, Sayı:27, Sayfa:83-97
7. Kalay, F. Oğrak, A. Nişancı, Z. N. (2014) Mobbing, Örgütsel Sessizlik ve Örgütsel Sinizm İlişkisi: Örnek Bir Uygulama, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt:4, Sayı:2, Sayfa:127-143
8. Sayan, İ. Ö (2009) Türkiye'de Kamu Personel Sistemi: İdari, Askeri, Akademik, Adli Personel Ayırımı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64(1), 202
9. Şeker, S. Evren. (2014) Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi, YBS Ansiklopedi, Cilt:1, Sayı:1, Sayfa:44
10. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1982

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(66)

Yrd. Doç. Dr. Seyfi KILIÇ[313]

ORTA ASYA'DA SINIRAŞAN SULAR
TRANSBOUNDARY WATERS IN CENTRAL ASIA

ÖZ

Devletlerin çöküp yeni devletlerin ortaya çıkması, genel anlamda su sorununu ortaya çıkaran sebepler arasında yer almaktadır. Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında uluslararası sistemden silinmesi ve yerini bağımsız ülkelere bırakması da Sovyet döneminde merkezi olarak yönetilen su kaynaklarının, yeni bağımsızlığını kazanmış ülkeler arasında bir sorun haline gelmesine yol açmıştır. Su sorunu o dönemde bağımsızlığını henüz kazanmış devletler arasındaki sınır sorunları, gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklardan kaynaklanan sorunlar ve aşırıcılık olarak tanımlanan dini radikalizm gibi sorunlar arasında yer almaktaydı. Yeni bağımsızlığını kazanmış bu ülkeler arasındaki diğer sorunlar, sınıraşan su sorunlarının da çözülmesi önünde ciddi bir engel yaratmış ve günümüze kadar da devamına neden olmuştur.

Havza ülkeleri arasında ikili ve geçici çerçevede birçok andlaşma bulunsa da havzanın tümünü kapsayan ve sınıraşan sular ile ilgili tüm konuları içeren bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu çalışmada havza bazında bir düzenlemeye gidilebilirse oluşacak karşılıklı güven ortamının diğer sorunların da çözümüne yardımcı olacağı ileri sürülmektedir. Sağlam temeller üzerine oturmuş bir güvenlik ortamının sağlanması özellikle ülkeler arasındaki işbirliğine bağlıdır. Orta Asya ülkelerinin sınıraşan sulara olan bağımlılığı ve sınıraşan sular üzerindeki işbirliğinin ortaya çıkaracağı refah artışı ve ticaret güvenlik konularında da ciddi bir ilerleme sağlanmasının yolunu açabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, Sınıraşan Sular, Çatışma, Siri Derya, Amu Derya.
JEL Kodları: Q25, Q28.

ABSTRACT

Dissolution of states and creation of new states is one of the causes of the water problems. Hence, dissolution of USSR eliminated the central management of water resources and caused water-relevant strife among the basin states. It has to be acknowledged that there are many other problems among basin states; border disputes; issues arise from the differences between development levels and wealth and extremism. Thus those issues deepen the water related problems and a comprehensive development among the basin states hindered by existing deadlock on transboundary water issues.

Despite a large number of temporary agreements, a basin wide agreement has not been reached. In this study it is asserted that a comprehensive agreement on water resources will have spill-over effect in the basin and will pave the way for a problem free Central Asia. Building a robust security environment in the region has to depend on cooperative efforts by basin states. Basin states dependency on transboundary water resources can be a base for such a robust security environment by ensuring wealth and commerce. States that experiences energy shortage which are upstream countries and states experiences water shortage which are downstream countries can trade off their abundance and thus ensure a secure environment which will facilitate integration in the basin.

Keywords: *Central Asia, Transboundary Waters, Conflict, Syr Darya, Amu Derya.*
JEL Codes: *Q25, Q28.*

[313] **Iğdır Üniversitesi; İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi; Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sehit Bülent Yurtseven Kampüsü, Suveren-Iğdır/TÜRKİYE; e-posta: seyfi.kilic@igdir.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. Giriş

Orta Asya bölgesi 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin tarih sahnesinden silinmesinden sonra güvenlik çalışmalarının önemli bir konusunu oluşturmaya başlamıştır. Birçok akademisyen ve araştırmacı Orta Asya ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra bölgenin karmaşık güvenlik durumuna ilişkin çalışmalar yapmışlardır. Tüm bu çalışmalarda etnik sorunlar, azgelişmişlik, sınır anlaşmazlıkları, enerji koridorları, sınıraşan sulara ilişkin anlaşmazlıklar ve uyuşturucu ticareti gibi konuların, hem bölge ülkelerinde hem de dünya kamuoyundaki güvenlik algısı üzerinde etkili olduğu görünmektedir.[314]

Bu çalışmada Orta Asya ülkeleri arasında gerginliğe yol açan konulardan biri olan sınıraşan suların yönetimi konusu, söz konusu ülkeler arasında işbirliği ve eşgüdümün sağlanması yolunda bir adım olarak ele alınmaktadır.

2. Orta Asya'da Güvenlik Konuları

Orta Asya'nın merkezinde yer alan Fergana Vadisi yaklaşık on milyon nüfusu ile 22.000 km^2'lik bir alanı kaplamaktadır. Birçok akademisyen ve politikacı Sovyetler Birliği döneminde çizilen sınırların "böl ve yönet" politikası doğrultusunda oluşturulduğunu ve söz konusu sınırlar ve devletlerin yapay olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak Orta Asya'nın ne Rus İmparatorluğu'ndan ne de Sovyet yönetiminden önce bir bütün oluşturmadığı da bilinen bir gerçektir. Doğal olarak bu iddialar bu çalışmanın kapsamı dışında kalmakta ve 1936 yılında günümüzdeki şeklini alan (Elhance, 1997:212) ve 1991 yılından sonra uluslararası hale gelen sınırlar temel olarak alınmaktadır

Sovyetler Birliği döneminde ilk olarak yollar, sulama ve elektrik şebekeleri daha sonra da doğalgaz dağıtım hatları Orta Asya ülkeleri arasında bütünleşik bir şekilde planlanmıştır. Çünkü o dönemde Orta Asya ülkeleri arasındaki sınırların pek bir anlam ifade etmediği ileri sürülebilir. Ancak bağımsızlık sonrasında sınırlar Sovyet döneminden farklı bir anlama gelmeye başlamıştır. Bağımsızlık dönemi başladığında sınır kapıları kurulmuş olsa da bunun günlük hayata etkisi oldukça küçük kalmıştır (Megoran, 2004: 734). Ancak bu durum Özbekistan'ın 1998 yılında Kırgızistan ile olan sınırındaki kontrollerini sıkılaştırmasıyla sona ermiştir. Özbekistan'ın bu politikası gümrük politikasının değişmesi, sınıraşan sular konusundaki ihtilafa bir karşılık ya da Özbek hükümetinin otokratik eğilimlerinin bir sonucu şeklinde değerlendirmelerde de bulunulabilir (Megoran, 2004: 735). Bu tür değerlendirmelerin hepsinin ayrı ayrı açıklayıcı gücü olduğunu kabul etmek gerekmekle birlikte, esas sorunun bölge ülkelerinde yaşayan Özbek nüfus olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. En kanlı ve şiddetli çatışmalar Sovyet yönetiminin gücünün artık sona yaklaştığı 1990 yılında Kırgızistan'da yaşanmıştır. Oş şehri ile ona yakın bir kasaba olan Uzgen'de Özbek ile Kırgız toplumları arasında evlerin ve toprakların eşit olmayan bir şekilde dağıtıldığı algısının ortaya çıkmasıyla başlamıştır (Fumagalli, 2007: 572). Bu olay günümüzde bölge ülkelerinde halen Özbek nüfusa ilişkin konularda dikkate alınmaktadır.

Özbekler Orta Asya'nın en kalabalık toplumudur. Özbekistan nüfusunun %78'ini oluşturan bu toplum aynı zamanda diğer Orta Asya ülkelerinde de yüksek miktarda bulunmaktadır. Tacikistan nüfusunun % 15'i; Kırgızistan'ın %13,3ü; Kazakistan'ın % 2,4'ü ve Türkmenistan'ın %9,2'si Özbek kökenlilerden oluşmakta ve bu durum da diğer ülkelerdeki yöneticileri ciddi anlamda kaygılandırmaktadır (Fumagalli, 2007: 571). Esasen bu durum sadece Özbek kökenliler için geçerli bir durum değildir. Tüm Orta Asya ülkelerinde başat etnik grubun yanında diğer etnik gruplardan da vatandaşlar bulunmaktadır.

Bölgedeki güvenlik algılamalarını etkileyen ve etnik sorunlar ile iç içe geçmiş bulunan bir diğer sorunlu alan ise başka ülke topraklarında bir ada şeklinde kalmış bulunan başka ülkeye ait olan cep şeklindeki topraklardır. Kırgızistan toprakları içinde, Özbekistan'a ait fakat ulaşım anlamında kısıtlanmış egemen alanlar bulunmaktadır. Bu cepler de bölge ülkelerinin güvenlik algılamalarında önemli bir yer tutmaktadır.

---

[314] Bu konularda ilgili çalışmalar için bkz: Rajan Menon,'In the Shadow of the Bear: Security in Post-Soviet Central Asia', International Security **20:1**, (1995), pp. 149-181; Stephen Blank, 'Energy, Economics and Security in Central Asia: Russia and Its Rivals', Central Asian Survey **14**, (1995); Richard Weitz, 'Averting A New Great Game In Central Asia', The Washington Quarterly **29:3** (2006), 155-167; Dr. Russell Ong, 'China's Security Interests in Central Asia', Central Asian Survey **24:4** (2005), 425-439.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bölgedeki üçüncü sorunlu güvenlik alanı ise köktendincilik olarak ortaya çıkan radikalizmdir. Sovyet döneminde, tıpkı diğer Sovyet Cumhuriyetleri'nde olduğu gibi Orta Asya'da da dini faaliyetler ciddi bir şekilde kısıtlama altında tutulmaktaydı. Bununla beraber, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte ortaya çıkan kargaşa radikal islami hareketler için uygun ortamı hazırlamıştır. Bunlardan en bilineni Özbekistan İslami hareketidir (Omelicheva, 2010: 169). İlk dönemlerde örgütün amacı seküler İslam Kerimov'u devirmek olarak dile getirilirken, daha sonra bölgesel bir İslam devleti kurma şekline evrilmiştir. Bu örgütün yanı sıra bölgede etkin olan ancak resmi söylemde şiddet kullanmayı reddeden Hizbul Tahrir gibi örgütler de bulunmaktadır. Afganistan'ın ABD tarafından işgali ve Taliban rejiminin devrilmesi ile bu örgütlerin dış bağlantılarının en azından zayıfladığı şeklinde bir iddia ileri sürülebilirse de, 2011 Martında Suriye'de başlayan ve iç savaşa dönüşen olaylar bölge ülkelerinden çok sayıda cihatçıyı Suriye'ye çekmiştir. Suriye'deki iç savaşın etkisiyle Orta Asya ülkelerinde radikal akımların yeniden yer bulması ihtimali oldukça kuvvetlidir Lynch (Lynch, 2016: 23).

3. Orta Asya'da Sınıraşan Su Sorunları

Amu Derya ve Siri Derya nehirleri orta Asya'nın iki önemli suyoludur. Sovyetler Birliği'nin çökmesinden önce bu iki nehir, Amu Derya'nın Afganistan'dan kaynaklanan küçük bir kısmı dikkate alınmazsa, ulusal nehirler olarak değerlendirilmekteydi.

Amu Derya nehri Pamir dağlarından doğmaktadır. Nehrin kaynakları Tacikistan Kırgızistan ve Afganistan toprakları içindedir. Nehir sularını Aral gölüne boşaltmadan önce yaklaşık 2400 kilometre yol almakta ve yan kolları da dikkate alındığında Tacikistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Afganistan ve Özbekistan topraklarından geçmektedir. Toplam yıllık akışı 79 km^3 civarında olan nehrin büyük kısmı Türkmenistan'da sulama amacıyla kullanılmaktadır (Micklin, 2002: 508).

Siri Derya Kırgızistan dağlarından Narin nehri adıyla doğmaktadır. Toplam 2800 km'lik akışı boyunca Kırgızistan, Özbekistan Tacikistan ve Kazakistan'dan geçerek sularını Aral gölüne boşaltmaktadır. 400.000 km^2'lik havza alanında yirmi milyondan fazla insan yaşamaktadır. Nehrin toplam su hacminin %75'i Kırgızistan topraklarından kaynaklanmakta ve yıllar içinde 23km^3 ile 51 km^3 arasında değişen akım değerlerine ulaşmaktadır. Gerek yıl içinde gerek yıllar arasında ortaya çıkan akım farklılıklarını bir şekilde düzenlemek için, toplam akımın %90'ına denk gelen bir kısmı barajlar yoluyla kontrol altına alınmıştır (Bernauer & Siegfried 2012: 228). Sovyet döneminde planlayıcılar Kırgızistan'ın bol su kaynaklarını Özbekistan ve Kazakistan'ın düzlüklerinde tarımsal üretimi artırmak amacıyla kullanmaya karar vermişlerdir. Tarımsal üretimin yanı sıra, Kırgızistan'ın arazi yapısı derin vadiler içerdiği için yüksek bir hidroelektrik potansiyeli de taşımaktadır. Nehir kar yağışları ile beslendiği için bahar aylarında ortaya çıkan yüksek akım depolanarak sulama mevsiminde Özbekistan ve Kazakistan'a bırakılacak ve böylece pamuk ve tahıl üretiminin artırılacağı hesaplanmaktaydı (Karaev, 2005: 64). İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası ortam Sovyet karar vericiler için bu kararı almayı kolaylaştırmıştır. Soğuk Savaş'ın yaşandığı bu dönemde Sovyetler Birliği ve ABD her konuda yarış içine girmişlerdir. Bu yarış ise sadece askeri ve teknolojik alanda değil bilim ve üretim alanlarında da kendini göstermiştir. Bu nedenle de Orta Asya'nın düzlükleri Sovyetler Birliği'ndeki geniş çaplı sulamanın merkezi olmuş ve zaten söz konusu yıllarda karar alıcılar için bir parametre haline gelmemiş olan sulamanın ortaya çıkaracağı çevresel etkiler görmezden gelinebilmiştir.

Kuruşçev'in ABD'yi her konuda ama özellikle tüketim maddeleri konusunda geçmeye dönük kararı, Stalin döneminde başlayan Orta Asya sulamalarını büyük ölçüde artırmıştır. 1990 yılına gelindiğinde ise Siri Derya havzasında sulanan alan 1960 yılına kıyasla iki milyon hektardan 3,3 milyon hektara çıkmış durumdaydı.

Orta Asya ülkeleri su yönetimindeki aksaklıklara bağlı olarak etkin olmayan su kullanımı ve ülkeler arası işbirliği ve eşgüdümün sağlanamaması nedeniyle ciddi bir su sorunu ile karşı karşıyadırlar. Orta Asya ülkelerinin ekonomilerinin genellikle tarımsal üretime bağlı olması sonucunda, tarım sektöründe su kullanımı dünya ortalaması olan %70'in oldukça üstünde %90 civarında gerçekleşmektedir. Nüfusun yaklaşık %50'sini kırsal kesim nüfusunu oluşturmakta ve toplam istihdamın da %45'i tarım sektöründe çalışmaktadır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Özbekistan nüfusunun %50'si sulu tarım yapılan arazilerde yaşamaktadır. Özbekistan'ın toplam yüzölçümünün %9'unu oluşturan Fergana Vadisi bu nüfusu barındırmaktadır ve Özbekistan'ın GSYH'nin yaklaşık %20'si tarım sektöründen sağlamaktadır. Siri Derya'nın diğer aşağı kıyıdaşı olan Kazakistan da Özbekistan gibi sulu tarım yapılan bir ülke olmasına karşılık, Kazakistan GSYH'si içindeki tarımın payı %9 civarındadır (Bernauer & Siegfried 2012: 230). Rakamların açıkça gösterdiği gibi, Özbekistan Siri Derya Nehri sularına Kazakistan'dan daha bağımlıdır. Bu durum bölgedeki sınıraşan sular meselesinde Özbekistan'ın, nehrin akım rejimine daha hassas yaklaşmasına neden olmaktadır.

Tarihi sürece bakıldığında 1974'de Siri Derya üzerindeki en büyük baraj olan Toktogul, inşa edilmiş ve Siri Derya nehrinin akım rejimi değişmeye başlamıştır. Barajın toplam hacmi 19,3 km^3 iken, aktif hacmi 14 km^3'ü bulmaktadır. Bu miktar ise Siri Derya havzasının toplam rezervuar kapasitesinin yarısına denk gelmesi nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Bu baraj vasıtasıyla kış ve özellikle bahar aylarında artışa geçen akım biriktirilmekte ve sulamaya ihtiyaç duyulan yaz aylarında bırakılmaktaydı. Buna karşılık olarak da aşağı kıyıdaşlar olan Özbekistan ve Kazakistan da kış mevsiminde Kırgızistan'da ortaya çıkan enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla elektrik, kömür ve doğalgaz sağlamaktaydılar.

1980'lerin başında havzadaki su kaynaklarını yönetmek adına Taşkent'te merkezi bir kurum kurulmuştur. Suların havza ülkeleri arasında tahsisine yetkili olan bu kurum, her ülkeye ayrılan su tahsisini indirme ya da artırma konusunda yetkili kılınmıştır Bernauer & Siegfried 2012: 231). Ancak 1991 yılına gelindiğinde ülkeler arsındaki bu karşılıklı alış-veriş sistemi çökmüş tüm havza ülkeleri sınıraşan sular-enerji bağlantısında ulusal politikalar izlemeye başlamışlardır. Aşağı kıyıdaş ülkelerden Kırgızistan'a gaz ve kömür arzında yaşanan sıkıntılar sonucunda, Kırgızistan'daki termik santraller elektrik üretemez duruma gelmiştir. Bu aşamadan sonra ise Kırgızistan Toktogul Barajı'nın işletme rejimini değiştirmiş ve bahar ve yaz aylarında değil, elektriğe ihtiyaç duyduğu kış aylarında su bırakmaya başlamıştır (Bernauer & Siegfried 2012: 232). Bu değişiklikten sonra ise havzada yukarı kıyıdaş-aşağı kıyıdaş çatışması başlamıştır. Söz konusu bu dönemden bu yana da taraflar arasında havza sularından faydalanma konusunda kapsamlı bir uzlaşmaya tam olarak varılamamıştır. Bir yukarı kıyıdaş ve fosil yakıtlar bakımından zayıf bir ülke olarak Kırgızistan, suyu elektrik üretme amacıyla depolamak ve elektrik talebinin yüksek olduğu soğuk kış günlerinde kullanmak isterken, aşağı kıyıdaş ülkeler suyu sulama mevsimi olan ilkbahar-yaz döneminde kullanmak istemektedirler. Nehrin akımına %8 civarında katkıda bulunan Özbekistan havzadaki sulama suyunun %52'sini kullanmaktadır (Micklin, 2002: 509). Fakat bu miktarın içinde çok fazla kayıp bulunmaktadır. Gerek bilinçsiz su kullanımı gerek kayıplar, Özbekistan'ın çok fazla su tüketmesine ve toprakta sulamaya bağlı olarak tuzlanma gibi çevresel sorunlara da yol açmaktadır.

4. Sınıraşan Suların Yönetimine İlişkin Hukuki Düzenlemeler

4.1 1992 Müşterek Su Kaynaklarının Yönetimi ve Devletlerarası Kaynakların Korunması Konusunda İşbirliği Üzerine Anlaşma[315]

Neredeyse tüm tarafların kaybeden durumuna geldiği çıkmazı aşmak amacıyla havza ülkeleri birtakım düzenlemeler yapma yoluna gitmişlerdir. Bu düzenlemelerden ilki, bağımsızlığın kazanıldığı dönemin hemen başında 1992 yılında Alma Ata'da yapılmıştır (Bart, 2013:414). Anlaşmaya tüm Orta Asya ülkeleri taraf olmuşlardır. Anlaşmanın başlığı olan "*Müşterek Su Kaynaklarının Yönetimi ve Devletlerarası Kaynakların Korunması Konusunda İşbirliği Üzerine*" ifadesi, giriş kısmında kendine yer bulan "*ortak hareket etme*" yönündeki irade bildirimi ile uyumludur. Anlaşmanın üçüncü maddesi tarafların sulardan faydalanırken diğer taraflara zarar vermemesi şeklindeki uluslararası hukuk kuralını hükme bağlamıştır. Anlaşmanın bir diğer önemli maddesi ise 7. maddesidir. Bu madde ile taraflar "Devletlerarası Su Yönetimi Koordinasyon Komitesi" kurmayı kabul etmişler ve her devletin ilgili su yönetimi kuruluşunun bu komiteye üye olmasını hüküm altına almışlardır. 8. madde bu komitenin görevlerini sıralamaktadır. Bu görevler ise; devletlerarası su yönetimi politikasını belirlemek, tüm taraf ülkeler için su kullanım limitleri belirlemek ve rezervuarların işletme rejimine ilişkin bilgi sağlamak olarak sıralanmaktadır. Komitenin kararlarının tüm taraflar için bağlayıcı

[315] Anlaşma metni için bkz. http://www.caee.utexas.edu/prof/mckinney/papers/aral/agreements/ICWC-Feb18-1992.pdf

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

olacağı da belirtilmiştir. Ancak bu anlaşmanın uygulanması hızla değişen koşullar nedeniyle mümkün olmamış ve 1995 yılından itibaren taraflar arasında yıllık düzenlemeler yapan anlaşmalar imzalanmıştır.

4.2 1998 Siri Derya Anlaşması[316]

1998 yılına gelindiğinde Orta Asya Ekonomik Topluluğu uyuşmazlığa bir çözüm bulma amacıyla bir girişim başlatmıştır. Anlaşmanın tarafları Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'dır. 1998 yılında Bişkek'te imzalanan anlaşma ile Toktogul rezervuarından aylık bazda bırakılacak olan su miktarının daha önceki düzenlemelerdeki gibi olacağı hükme bağlanmıştır (Bernauer & Siegfried 2012:234).

Anlaşmanın 4. maddesine göre Toktogul barajından büyüme sezonu olarak tanımlanan 1 Nisan-1 Ekim döneminde üretilecek olan enerjinin Kırgızistan'ın ihtiyacından fazla olan kısmı Kazakistan ve Özbekistan arasında eşit olarak paylaştırılacaktır. Aynı maddenin ikinci fıkrasına göre transfer edilecek olan bu elektrik enerjisine denk gelecek miktardaki kömür gaz, fueloil de büyüme sezonu olmayan dönemde Kırgızistan'a sağlanacaktır.

Anlaşmanın 8. maddesinde Siri Derya havzasında "Uluslararası Su ve Enerji Konsorsiyumu" kurulana kadar bu görevi yerine getirecek yapılar tanımlanmıştır. Anlaşma beş yılda otomatik olarak yenilenecek şekilde düzenlenmiştir.

Anlaşmada uyuşmazlıkların çözümü için ise bir arabuluculuk mekanizması öngörülmüştür. Bu mekanizma taraf ülkeler tarafından kurulacak olup daimi bir yetkiden ziyade her olay için ayrı ayrı teşkil edilecektir.

Taraflar anlaşma ile su ve enerji kaynaklarının yönetimi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla yeni hidroelektrik santrallerinin kurulması, ortak tarifeler yoluyla fiyatlandırma mekanizmasının geliştirilmesi, suyun akılcı kullanımı amacıyla suyu koruyan teknolojiler ve sulama ekipmanlarının kullanılmasına da karar vermişlerdir.

1998 anlaşmasının enerjiye karşılık enerji şeklinde özetlenebilecek mantığı, Kırgızistan'ın birçok defa Özbekistan'ın Toktogul barajından bırakılacak suya ödeme yapması gerektiği yönündeki talepleri nedeniyle çıkmaza girmiştir. Bu iddialara karşılık olarak ise Özbekistan uluslararası hukuka atıfta bulunarak, her ülkenin sınıraşan suların kendi toprakları içinde akan kısmından faydalanmaya hakkı olduğunu bildirerek cevap vermiştir.

Kırgızistan'ın su için ödeme yapılması yönündeki ısrarına bir de uluslararası piyasada petrol ve gaz fiyatlarındaki büyük artış eklenince, 1998 anlaşmasının yürürlükte kalması imkansız hale gelmiştir. Sonuç olarak 1998 anlaşmasının su akımındaki dalgalanmaları ve fosil yakıtların uluslararası piyasadaki fiyat dalgalanmalarını dikkate almayan yapısı nedeniyle ortadan kalktığı söylenebilir.

4.3 1999 Düzenlemesi[317] (1998 Siri Derya Anlaşması)

1999 yılında yapılan bu ekleme ile birlikte, 1998 anlaşmasında yer alan anlaşmanın havzadaki diğer ülkelere açık olduğu hükmü gerçekleşmiş ve Tacikistan 1998 anlaşmasına taraf olmuştur. Bu düzenleme ile birlikte Tacikistan da 1998 anlaşmasının Toktogul rezervuarına ilişkin işletme rejimini kabul etmiş ve aynı yöntemin Karakum rezervuarında da uygulanmasına onay vermiştir.

1998 anlaşması ve Tacikistan'ı bu anlaşmaya taraf yapan 1999 protokolünün ortaya çıkması ile birlikte yıllık bazda taraflar arasında Toktogul ve Karakum rezervuarlarından bırakılacak su ve bundan üretilecek elektriğin aşağı kıyıdaşlara transferi ve bu transferin karşılığı olarak Kırgızistan ve Tacikistan'a yapılacak olan enerji transferine ilişkin birçok protokol imzalanmıştır. Bu protokollerde gerek dönemsel olarak bırakılacak suyun miktarı gerekse de transfer edilecek enerji kaynaklarının miktar ve fiyatı yer almaktadır.

5. Uzlaşma İçin Bir Çözüm Önerisi ve Sonuç

[316] Anlaşma metni için bkz. http://www.ce.utexas.edu/prof/mckinney/papers/aral/agreements/SyrDaryaAgr-Mar17-98.pdf
[317] Metin için bkz. http://www.ce.utexas.edu/prof/mckinney/papers/aral/agreements/SyrDaryaAmm-Jun-99.pdf

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sovyetler Birliği döneminde 1980'lerde Orta Asya'daki nehirlerin akımını ve sulanan arazinin miktarını artırmak amacıyla Sibirya nehirlerini Orta Asya'ya saptırmak amacıyla planlar yapılmıştır. Ancak yüksek çevresel maliyetler bu planın gerçekleşmesini engellemiştir (Karaev, 2005:64). Çevresel etkilere ek olarak havzalar arası su transferinin hem mali hem de diğer kaynaklar açısından çok büyük maliyetlere neden olması da bu tür transferlerin önündeki engeller olarak ortaya çıkmaktadır.

İklim değişikliği bir gerçek olarak yakın gelecekte bölge üzerinde etkisini Özbekistan tarımının sulamaya olan bağımlılığı nedeniyle yoğun bir şekilde kendini hissettirecektir. Havza ülkeleri arasında gergin olan ilişkiler ise akımdaki azalma, etnik sorunlar, azgelişmişlik ve radikalizm ile birleştiğinde silahlı bir çatışmaya dönüşme riski barındırmaktadır.

Silahlı bir çatışmayı önlemek ve bölgede barışçıl bir ortamın kurulabilmesi için havza devletlerinin su sorununa ilişkin algılarının açık bir şekilde ortaya konması gerekmektedir. Havzadaki yukarı kıyıdaş devletler, Kırgızistan ve Tacikistan Siri derya ve Amu Derya nehirlerini ihraç edilebilecek bir mal olarak görmektedirler. Buna ek olarak söz konusu ülkeler nehirlerin akımını kontrol edebilecek ve bu kontrol vasıtalarıyla da ucuz hidroelektrik elde edip ülke içindeki ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumdadırlar. Buna karşılık aşağı kıyıdaş Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan nehirlere sulama amacıyla ihtiyaç duymaktadırlar ve bu su için yukarı kıyıdaşlara herhangi bir tazminat ya da ödeme yapmaktan kaçınmak istemektedirler.

Sovyetler Birliği döneminde bu sular merkezi bir şekilde yönetilmiş ve herhangi bir ihtilaf bu şekilde önlenmiştir. Ancak artık günümüzde nehir sularının havzadaki bağımsız devletler arasında hakça makul ve optimum kullanımı için devletlerarası bir kurumun ihdas edilmesi zorunluluk olarak görülmektedir.

Sınıraşan sular konusundaki uyuşmazlığın dışındaki diğer uyuşmazlıkların varlığı, aynı zamanda sınıraşan sular konusundaki uzlaşmayı da engellemektedir. Özbekistan'ın diğer ülkelerle sınır sorunlarının bulunması uzlaşmanın önündeki en önemli engel olarak karşımıza çıkmaktadır. En ciddi sınır sorunu Özbekistan ile Kırgızistan arasında bulunmakta ve bu da sınıraşan sular konusundaki en önemli iki tarafın, birbirlerinin ülkesinden toprak talebinde bulunmasına yol açmaktadır (Karaev, 2005: 66).

Aral gölündeki çevre felaketi sınıraşan suların yönetiminde dikkate alınması gereken bir diğer sorundur. Dünyadaki en büyük tatlı su rezervlerinden biri olan Aral gölüne ulaşan su miktarındaki azalma ve sonucunda ortaya çıkan durum tüm bölge için çevresel bir tehdit içermekte ve yarattığı felaket büyük kayıplara neden olmaktadır. 1960'larda yani sulu tarımın büyük oranda başladığı yıllardan bu yana Aral gölünün hacmi, derinliği ve kapladığı alan azalmaktadır. Sonuç olarak Aral gölünün çok küçük bir kısmı kalmış ve daha önceden Aral gölü tabanını oluşturan alan artık Aralkum olarak anılmaktadır. Dünyada insan eliyle yaratılmış en büyük çevre felaketi olarak bilinen bu durumun tamamen olmasa da ortadan kaldırılması havzadaki sorunun nihai çözümünde kesinlikle dikkate alınması gereken bir gerçektir. Sulama kanallarının özellikle sıcaklığın yüksek olduğu bölgelerde kapalı hale getirilmesi ve kaplamasız kanalların kaplanması büyük miktarda suyun toprağa sızarak kaybını önleyeceği gibi tarımsal alanlarda en büyük sorunlardan biri olan tuzlanmanın etkisinin de bir miktar azaltılmasını sağlayacaktır (Spoor ve Krutov, 2003: 595).

Orta Asya'da yer alan Siri Derya ve Amu Derya nehirleri havzasındaki sınıraşan sular sorunu çok yönlü ve karmaşık bir sorunlar toplamının bir yönünü oluşturmaktadır. Sınır uyuşmazlıkları, etnik sorunlar, radikalizm ve azgelişmişlik gibi sorunlar ile iç içe geçmiş olan sınıraşan sular sorunu taraf ülkeler arasında güvensizliği tetikleyen unsurlardan biridir.

Bu çerçevede havzadaki ülkeler arasında kurulacak olan ve Sınıraşan sular konusunda yetkileri olacak bir kurumun sınıraşan sular konusunda taraflar arasında uzlaşmayı kolaylaştıracağı açıktır. Oluşacak olan güven ortamı ve getireceği ekonomik fayda ile birlikte diğer sorunların da daha kolay çözülebileceğini görmek gereklidir.

KAYNAKÇA

1. Bart, J, (2013), Weaponizing Water: Water And Energy As Sources Of Conflict Among The Central Asian Soviet Successor States, *Michigan State International Law Review Vol. 22:1*, 410-453.

2. Bernauer, T., Siegfried, T. (2012). Climate Change and International Water Conflict in Central Asia, *Journal of Peace Research, 49:1*, 227-239.

3. Blank, S.,(1995). Energy, Economics and Security in Central Asia: Russia and Its Rivals, *Central Asian Survey 14*, 373-406.

4. Elhance, Arun P. (1997). Conflict and Cooperation Over Water in the Aral Sea Basin, *Studies in Conflict & Terrorism, 20* , 207-218.

5. Fumagalli, M. (2007). Framing ethnic minority mobilisation in Central Asia: The cases of Uzbeks in Kyrgyzstan and Tajikistan, *Europe-Asia Studies, 59:4*, 567-590.

6. http://www.caee.utexas.edu/prof/mckinney/papers/aral/agreements/ICWC-Feb18-1992.pdf

7. http://www.ce.utexas.edu/prof/mckinney/papers/aral/agreements/SyrDaryaAgr-Mar17-98.pdf

8. http://www.ce.utexas.edu/prof/mckinney/papers/aral/agreements/SyrDaryaAmm-Jun-99.pdf

9. Karaev, Z. (2005), Water Diplomacy in Central Asia, *Middle East Review of International Affairs 9:1*, 63-69.

10. Megoran, N. (2004). The Critical Geopolitics of the Uzbekistan–Kyrgyzstan Ferghana Valley Boundary Dispute, 1999–2000, *Political Geography, 23*, 731–764.

11. Menon, R., (1995). In the Shadow of the Bear: Security in Post-Soviet Central Asia, *International Security 20:1, ,* 149-181.

12. Micklin, P. (2002). Water in the Aral Sea Basin of Central Asia: Cause of Conflict or Cooperation?, *Eurasian Geography and Economics, 43:7*, 505-528.

13. Omelicheva, Mariya Y. (2010). The Ethnic Dimension of Religious Extremism and Terrorism in Central Asia, *International Political Science Review 31:2*, 167-186.

14. Ong, R,. (2005). China's Security Interests in Central Asia, *Central Asian Survey 24:4*, 425-439.

15. Spoor, M., A Krutov, A., (2003). The 'Power of Water' in a Divided Central Asia, *Perspectives on Global Development and Technology 2: 3-4*, 593-614.

16. Weitz, R, (2006). Averting A New Great Game In Central Asia, *The Washington Quarterly 29:3*, 155-167.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(67)

Yrd. Doç. Dr. Saadet Ela PELENK[318]

İNOVATİF KÜLTÜRÜN İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TEKNOLOJİ İŞLETMELERİNDE BİR ARAŞTIRMA

THE EFFECT OF INNOVATIVE CULTURE ON JOB SATISFACTION: A RESEARCH ON TECNOLOGY BUSINESSES

ÖZ

Tüketicilerin satın alma alışkanlıklarının, zevk ve tercihlerinin hızlı değişmesi, ürünün kendi modasını geçirmesi, hizmet kalitesinin artışı gibi nedenler inovatif ürün ve hizmet oluşum sürecini hızlandırmaktadır. İşletmelerin yenilik sürecini başlatmaları, çalışanların yenilikçi bir ortamda çalışmaya adapte olmalarına ve yeniliği içselleştirmelerine bağlıdır. Bu bağlamda sürekli öğrenme, hataların fırsata dönüştürme, kararlara katılım sağlama gibi özellikleri içinde bulunduran üst yönetim destekli böylesi bir kültür, çalışanların yaptıkları işten tatmin olma duygularını da etkileyecektir.

Yenilikçi çalışanlar, farklı ve yeni fikirlerinin uygulamaya geçirilmesi ya da onaylanması ile özgüven kazanacaktır. Yenilik kültürünün sağladığı fiziksel, ekonomik ve sosyal koşullar çalışanın yeniliği içselleştirip, tatmin duygusunu arttıracaktır. Buradan hareket ile araştırmanın amacı, inovasyonu (yenilikçiliği) en çok kullanan teknolojik büyük ölçekli bir işletmede mevcut inovatif örgüt kültürünün, çalışanların iş tatminlerine olan etkisini incelemektir. Bu doğrultuda 101 çalışan üzerinde yapılan anket sonucuna göre inovatif kültür algısının iş tatmini üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnovatif (Yenilikçi) Kültür, İş Tatmini, Teknoloji.
JEL Kodu: M10.

ABSTRACT

Rapid changes in consumers' purchasing habits, likes and preferences, the obsolescence of products, and increase in the quality of service accelerate the process of creating innovative products and service. Businesses will initiate the innovation process, only if their employees adapt to work in an innovative environment and internalize the innovations. In this context, such a culture which is supported by the senior management and which has the characteristics such as continuous learning, turning mistakes into an opportunity, and providing employees to participate in decision making will also affect employees' satisfaction with their work.

Innovative employees will gain confidence when their different and new ideas are put into practice or approved. The physical, economic and social conditions provided by the innovation culture will help employees internalize the innovation and therefore will increase the satisfaction. The aim of the research is to examine the effect of the existing innovative organizational culture on job satisfaction of the employees in a technologically large-scale business, which uses innovations most. According to the questionnaire administered to 101 employees for this purpose, it was determined that the perception of innovative culture has a positive and significant effect on job satisfaction.

Key Words: *Innovative Culture, Job Satisfaction, Technology.*
JEL Code: *M10.*

[318] **Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi; Bankacılık ve Finans Bölümü, saadetela.pelenk@erdogan.edu.tr; Rize/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Yenilikçilik (inovasyon), 1950 yılına kadar detaylı olarak bilinen ve üzerinde tartışılan bir kavram olmayıp, önemi 2000'li yıllarla birliktebu kavram, özellikle büyük ölçekli işletmeler için temel bir süreç haline gelmiştir. Özellikle Tübitak'ın (2005) yayınladığı Oslo kitapçığında yenilik kavram tanımı ve kapsamının ifade edilmesi bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.

Yenilikçilik, bir ürün-hizmet ya da operasyonel olarak bir süreç ve sonucu ifade etmektedir. Bu amaçla yenilik, bir ürün ya da hizmetin radikal (köklü) ya da mevcut olan üzerinde yapılan bir revize işlemi ile meydana gelen bir değişim sürecidir. Rekabetin artması, teknolojinin hız ve zaman verimliliği açısından kullanılma gerekliliği, küreselleşme ile birlikte bilinçli tüketicilerin aradıkları ürünleri kolay şekilde elde etmeleri ve bir üründen beklentilerinin yükselmesi, tüketim toplumu olmanın zorunlu hale getirdiği değişim ihtiyacı vb. nedenler işletmeleri yenilikçi olmaya itmektedir. Çünkü farklı ve yeni olanı uygulayan öncü bir işletme, pazarın kaymağı stratejisi ile yüksek kâr elde edebilmektedir. Öncü işletmeyi taklit edenler ise pazardan pay kapmak için mevcut inovatif ürüne ek fonksiyonel özellikler ekleyebilmektedir. Bu noktada işletmelerin yenilikçi olması bu süreci destekleyecek bir kültüre bağlıdır. Dolayısıyla öncelikle üst yönetim desteği ile işbirliği, interaktif iletişim kanalları, otonomi, hataları tolere edebilme, yaratıcılık gibi kavramların yer aldığı ve uygulandığı bir kültür oluşmalıdır. Özellikle inovasyonun en çok kullanıldığı sektörlerden biri olan teknoloji alanındaki işletmelerde çalışanlar, yenilikçi davranışlar göstermektedir. Yenilikçi çalışanların farklı ve yeni fikirleri desteklenmekte ve ticari bir unsura dönüştürülmektedir. Bu bağlamda çalışanlar hem maddi (ödül, prim, promosyon vb.) hem de psikolojik (özgüven, kendini gerçekleştirme vb.) açıdan tatmin olabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, yenilikçi bir kültürün çalışanların iş tatminlerine etkisini ölçmektir.

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1950 yılına kadar yenilik, tartışılan bir olgu olmayıp, son elli yılda stratejik bir olgu halini almıştır. 1950-1960 yılları, yenilik süreci büyük işletmelerin tekelindeyken, 2000'li yıllarla birlikte işletme varlığının devamı için temel koşul hâline gelmiştir. Bu bağlamda Avrupa Birliğince yayınlanan Oslo (2005) kitapçığı, yenilik için bir dönüm noktası kabul edilmektedir (Gürsu, 2014). Oslo Kılavuzunda (2005) yenilik, işletme içi uygulamalarda, iş yeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün veya süreç, yeni bir pazarlama yöntemi, yeni bir organizasyonel yöntemin gerçekleştirilmesi olarak yer bulmaktadır. Yeniliğin amacı fikirden bir fırsat yaratılmasıdır (Thompson, 2001:468). Dolayısıyla üretilen mal ve hizmetlerde değişim yapılarak bir değer yaratma söz konusudur (Woodruff, 1997:139).

Kültür, öğrenilmiş davranışlar ile bir bireyden diğerine aktarılan (Erdoğan, 1994) ve bir grup insanı birbirinde ayıran ussal modellemedir. Dolayısıyla birey, kültürü aileden başlayarak, arkadaş, çalışma ortamı ve içinde bulunduğu toplumdan öğrenmektedir (Köse, 2000:3). Kültür öğelerinden değerler, örgüt üyeleri için de iyi ya da kötü, istenen ya da istenmeyen veya yapılması gereken ya da gerekmeyen unsurların ayrımını yaparak davranışların temelini oluşturur (Erdem, 1996). Bu bakımdan örgüt kültürü, çalışanların davranışlarını yönlendiren normlar, değerler, inançlar ve alışkanlıklar sistemi (Dinçer, 1992:271), olup yönetimin işletmeyi yönetme şeklini de gösterir (Akgeyik vd. 2011: 29).

Ürün yaşam sürelerinin kısalıp müşteri beklenti ve isteklerinin sürekli değiştiği iş yaşamında inovasyon (yenilik), sadece işletme tarafından gerçekleştirilen bir süreç değil aynı zamanda kültürel bir gelişim ve değişimi ifade etmektedir (BTSO, 2014). Bu amaçla örgüt kültürü, yenilikçiliği büyük ölçüde etkilemektedir (Pfister, 2009:38;Tushman ve O'Reilly,1997:111). Sharifirad ve Ataei (2012), örgüt kültürünün katılım -güçlendirme, yetenek geliştirme, takım odaklılık- boyutu ile yenilikçilik altyapısı; adaptasyon boyutu -değişim yaratmak, örgütsel öğrenme, müşteri odaklılık - ile yenilikçilik eğilimi ve altyapısı; misyon boyutu -stratejik yönelim ve niyet, amaçlar ve hedefler, vizyon- yenilikçiliğin uygulanması arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler olduğunu tespit etmiştir.Bu bağlamda örgüt kültürü, çalışanlardan yenilikçi davranış göstermelerini bekler ve onları destekler (Russell,1989:11). İşletme, bir kültür olarak yeniliği benimsediğinde ancak bir rekabet aracı olarak kullanıp, böylelikle dış çevredeki değişimlere bir tepki ya da çevreden gelebilecek tehlikeleri önleyecek bir refleks olmaktadır (Damanpour, 1991).

Yenilik kültürü, yaratıcılığın ve yeniliğin değerli hâle geldiği, sürekli öğrenmenin yaygın olduğu bir ortamdır (Brettel ve Cleven, 2011: 255). Bu kültürü destekleyen özellikler yaratıcılık, bağımsızlık, risk alma, takım çalışması, çözüm odaklılık, yüksek güven, iletişim ile karar vermede hızlılıktır (Dobni,2008:544). Hurley ve Hult (1998), katılımcılık, kollektivizm, güç paylaşımı, destek, öğrenme ve gelişmenin örgüt kültürü ile ilişkisi anlamlı bularak; bu özelliklerden katılımcılık ve öğrenme ve gelişmenin yenilikçilik kapasitesini arttırdığını gözlemlemiştir. Mc Lean (2005), yenilikçiliği destekleyen kültürel faktörleri altı grupta sıralamıştır. Buna göre risk alma, yeni fikir geliştirme ve kısmi karar alabilme teşvik edilmeli; takım çalışmasına ve fikirlerine destek verilmeli; iş grupları oluşturulmalı; çalışanların yaratıcı olmaları için gereken otonomi ortamı yaratılmalı; yeterli zaman ve sermaye sağlanmalı ve yenilikçiliği engelleyen durumlar kontrol edilmelidir. Bu bağlamda Kanter (1983), yenilikçi bir işletmenin çalışanlara güvenmek ve saygı duymak yanında bütüncül bir bakış açısıyla kolektivist çalışmalara yer verilmesi görüşündedir. Bu bağlamda otonomi (Ahmed,1998), açık iletişim, yeterli kaynak (Kanter, 1993; Ahmed, 1998), pazar uyumu (Narver ve Slater, 1990) yanı sıra yenilik kültürü için teknolojik uyum da gereklidir. Bu noktada teknoloji adaptasyonu, müşterinin yeni ve gizil ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla işletmenin gerekli yeni teknolojik çözümler bulması için gerekli bilgiyi kazanması olarak ifade edilebilir (Gatignon ve Xuereb, 1997).

Teknoloji açısından ürün tasarımı ve geliştirilmesi yöneticilerin açık görüşle yeni fikirleri değerlendirmelerine (March ve Moser,2011), çalışanlar arası etkin enformasyona (Baker,2002), bireyin yeniliği istemesine ve benimsemesine bağlıdır (Rogers, 2003: 12-23). O'Reilly (1989) ilaç, tüketim ürünleri, bilgisayar sektörlerinden 500 yöneticiye yenilikçiliği geliştiren unsurları risk alma, değişimi ödüllendirme ve açık iletişim olarak tespit etmiş olup; pratikte otonomi, ortak amaç ve yenilikçilik faaliyetlerine inanç olduğunu vurgulamıştır. Yenilik ancak yeni fikirlerin üretilmesini cesaretlendiren bir örgüt kültürü içerisinde beslenir ve sürdürülür. Dolayısıyla yenilikçi kültür, problemlere yeni çözümler aramak, risk almak ve sonuçları belirsiz durumların üstesinden gelmek için çalışanları teşvik eder (Scott ve Bruce, 1994). Yeniliğin otonomi, kolektivizm, yaratıcılık ve katılımcılık (Ahmed, 1998;Kanter, 1983; Mc Lean,2003) gibi kültürel özellikleri, çalışma yaşamındaki tekdüzeliği ortadan kaldırarak çalışanları cesaretlendirip, iş tatminlerini etkileyebilmektedir. Böylesi bir iş ortamı, yenilikçi çalışanları tatmin ederken, profesyonel gelişimlerini arttırmaktadır (Chen vd., 2003: 424-425).

İş tatmini, bireyin çalışma hayatı ile uyumunun sonucu olarak ortaya çıkan memnuniyet duygusudur (Ugboro ve Obeng, 2000: 254). Çalışanın, işten beklentilerinin karşılanma derecesi olarak iş tatmini (Schemerhon,1994), bireyin iş rolüne karşı duygusal tepkisidir (Vroom, 1964). Literatürde örgüt kültürü ve iş tatmini ilişkisine dayanan çalışmaların çokluğuna karşılık yenilik kültürünün ve bu kültürde çalışanların iş tatminine değinen araştırma varlığı yok denecek kadar azdır. Kivimaki, Lansisalmi ve Marko (2000), yenilik kültürü özelliklerinden örgütsel iletişim ve yenilikçilik performansı arasında doğrusal bir ilişki tespit etmiştir. Bir çalışanın, yüksek performans göstermesi ancak örgüt amacını benimsemesi ve işin niteliklerine uygun yeteneğe sahip olmasıyla mümkün olup (Amabile, 1996:1154-1185), bu durum iş tatminlerini de olumlu etkilemektedir (Britt, 2005). Katılımcılığın yenilikçiliğe etkisi konulu bir araştırmaya göre, değişim ve yenilikçilik ihtiyacını belirlemeye yönelik kararlara katılım sağlayan çalışanların, yenilik amacını benimseyerek daha yaratıcı oldukları ve yenilikçilik başarısında yüksek performans sergiledikleri gözlenmiştir (Budak,1998). Yenilik kültürünün unsurlarından yönetim desteği, geri bildirim, katılımcılık ve sürekli öğrenme ve ödül ile çalışanların iş tatminleri olumlu etkilenmektedir (Bakker vd., 2001; Chandler, Keller ve Lyon, 2000; Mc Lean, 2005).Diğer yandan işin ilginç, zevkli olması (Altundaş, 2000: 43), özel-bilgi yetenek gerektirmesi, monoton olmaması, yaratıcılığı gerektirmesi, iş rotasyon ve zenginleştirmenin yapılması bireyin iş tatminini artıran (İşcan ve Timuroğlu,2007) unsurlar olarak aynı zamanda yenilik kültürünün de içinde barındırdığı özelliklerdir (Kanter, 1983; Ahmed,1998).

2.YÖNTEM

2.1.Araştırma Yöntemi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Çalışmada tarama modeli olan ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama modellerinde amaç var olan durumu olduğu şekli ile betimlemek; ilişkisel (karşılaştırmalı) tarama modelinde amaç birden fazla değişkenin birbirlerine ve gruplara göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenir (Karasar, 2015:77).

2.2. Veri Toplama Aracı

Uygulamada araştırmaya katılan cevaplayıcılarla yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak iki bölümden oluşan anket formunun birinci bölümünde Hurley ve Hulz (1998) tarafından geliştirilen İnnovatif Kültür Ölçeği yer almaktadır. Ölçek 7 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır.Yüksek puan inovatif örgüt kültürüne ilişkin algının yüksek düzeyde olumlu olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı (Tablo 1) 0,76 olarak hesaplanmıştır. Anket formunun ikinci bölümünde Yelboğa (2009) tarafından geliştirilen İş Tatmini Ölçeği yer almaktadır. Ölçek 36 madde ve dokuz alt boyuttan oluşmaktadır. Bu çalışmanın amacına uygun olarak ölçeğin toplam puanı üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Her iki ölçekte yer alan ifadelerin seçenekleri 5'li likert (1-kesinlikle katılmıyorum, 5-kesinlikle katılıyorum) tipinde olup iş tatmini puanı toplam puanın madde sayısına bölünmesi ile elde edilmektedir. Ölçeğin toplam puanı hesaplanırken olumsuz ifadeler (2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 26, 29, 31, 32, 34, 36) ters kodlanmaktadır. Ölçekten alınacak yüksek puan iş tatmininin yüksekliğini ifade etmektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı (Tablo 1) 0,86 olarak bulunmuştur.

2.3. Veri Toplama Yöntemi

Araştırma örneğinin seçimi ana kitleden kolayda örnekleme yöntemi ile yapılmıştır. Araştırmanın uygulamasından elde edilen anket formları değerlendirilmiş, eksik hatalı ve araştırmanın amacına uygun olmayan anketler çıkartıldıktan sonra 101 kullanılabilir anket formundan elde edilen veriler değerlendirmeye alınmıştır.

2.4. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmanın modeli aşağıdaki oluşturulmuştur (Şekil 1). Araştırma modeli, inovatif kültür davranışlarının iş tatmini üzerindeki etkisini göstermektedir.

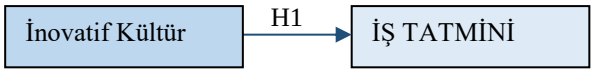

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeline göre;

H_1: *İnovatif kültür algısının iş tatmini üzerinde olumlu bir etkisi vardır.*

2.5. Verilerin Analizi

Araştırma ile ilgili olarak elde edilen verilerin değerlendirilmesinde SPSS 21.0 istatistik yazılım programı kullanılmıştır. Araştırma ölçeğinin güvenilirliğini test etmek amacıyla Cronbach Alpha ile iç tutarlık analizi yapılmıştır. Daha sonra, araştırmanın değişkenlerinin ortalamaları, standart sapmaları ve normallik dağılımları belirlenmiştir. İnovatif kültür ölçek puanı yüksek düzeyde negatif çarpıklık gösterdiğinden ters döndürme (revers) dönüşümü yapılmıştır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010:17). Araştırma hipotezlerinin doğrulanması amacıyla regresyon analizi öncesi değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya çıkartmak amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Güvenilirlik ve Korelasyon Analizleri

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Araştırmada ölçeklerin faktör analizi, güvenilirlik testleri ve bağımsız değişken ile bağımlı değişkenler arasında korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırma değişkenlerinin ortalama değerleri, standart sapma değerleri ve güvenilirlik katsayıları tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Değişkenlerin Betimsel İstatistikleri, Güvenilirlik Katsayıları ve Açıkladıkları Toplam Varyans

Değişken	Madde Sayısı	Ort.	Standart Sapma	Güven. (α)	Çarpıklık
İnovatif Kültür	7	4,23	0,51	0,76	-0,151[a]
İş Tatmini	36	4,47	0,23	0,86	0,141

[a]: Ters çevirme dönüşümü

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan çalışanların inovatif kültür algıları ve iş tatmini düzeyleri yüksek düzeyde bulunmuştur. Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak amacıyla korelasyon analizi yapılmış ve sonuçlar tablo 2'de gösterilmiştir. Tablo 2'deki verilere göre, araştırmanın bağımsız değişkeni inovatif kültür ile bağımlı değişken iş tatmini arasında %5 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü ve anlamlı ilişki olduğu bulgusu elde edilmiştir. Elde edilen bulgular bağımsız ve bağımlı değişkenler arasında regresyon analizi kurulabileceğini göstermiştir.

Tablo 2: Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi

Değişken	İnovatif Kültür	İş Tatmini
İnovatif Kültür	**1**	**0,24***
İş Tatmini	**0,24***	**1**

*p<0,05 **p<0,01

3.2. Regresyon Analizi ve Hipotezlerin Testleri

Araştırmanın bağımsız değişken inovatif kültürünün, bağımlı değişken iş tatmini üzerindeki etkisinin ortaya çıkartılması amacıyla regresyon analizi modeli kullanılmış olup sonuçlar tablo 3'teki gibi tespit edilmiştir.

Tablo 3: İnovatif Kültür ile İş Tatmini Arasındaki Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken	B	SH_B	β	t	p
C	**İş Tatmini**	**4,18**	**0,12**		**34,52**	**0,000**
Risk Alma		**0,48**	**0,20**	**0,24**	**2,42**	**0,017**
$F_{(1;98)}$=5,867; p=0,017; R^2=0,056; ΔR^2=0,047						

Çalışanların inovatif kültür algısı ile iş tatmini arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu, inovatif kültür algısının iş tatmininin anlamlı bir tahmin edicisi (kestirimi) olduğu tespit edilmiştir (F=5,87; p<0,05). İş tatminindeki toplam varyansın yaklaşık %5'i inovatif kültür değişkenince ile açıklanmaktadır (ΔR^2=0,047) (Tablo 3).

Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde inovatif kültür algısının iş tatmini üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (β=0,24; t=2,42; p<0,05). Çalışanların inovatif kültür algısının yüksek olması iş tatmini düzeyini de artırmaktadır. Regresyon analizi

sonuçlarına göre iş tatmininin, inovatif kültür değişkenince yordanmasına ilişkin matematiksel model aşağıdaki gibidir:

İş Tatmini = 4,18 + 0,24*İnovatif kültür

H_1 Kabul: İnovatif kültürün iş tatmini üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

SONUÇ

21.Yüzyılda ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler, küreselleşme, teknolojik ürünlerin hem zaman hem de maliyet tasarrufu sağlaması, ürünlerin kendi modalarını geçirmeleri vb. sebepler özellikle büyük ölçekli işletmeler için yenilikçiliği âdeta bir temel gereksinim haline getirmiştir. Aslında inovatif ürün ve hizmetler, rekabet seviyesini yükselterek, işletmeleri farklı olmaya zorlamaktadır.

Türkiye'de Ar-Ge destek birimlerini işletmelerde az oluşu ve Teknoloji merkezlerinin sınırlı desteği işletmelerin yenilikçi olmalarını zorlaştırmaktadır. Ancak yine de ilgili merkezler ile iletişim hâlinde olan ya da kendi Ar-Ge departmanlarına sahip inovatif işletmelerimiz de mevcuttur. Bu tür yenilikçi işletmelerin, çalışanlarını da yenilikçilik konusunda cesaretlendirmeleri gerekmektedir. Böylesi bir motivasyon, ancak üst yönetim desteği ile oluşan yenilikçi (inovatif) bir kültür sayesinde gerçekleşir. Kültür, çalışanların iş özellikleri ve ortamına dair ortak inanç ve düşünceler sistemidir. Dolayısıyla yeni bir fikrin geliştirilmesi ancak, "çalışanlara özerklik, yaratıcılık, hataları fırsata dönüştürme, kolektif çalışma, sağlıklı bilgi-enformasyon süreci vb. unsurların yer aldığı yenilikçi bir kültürde gerçekleşir.

Gelecekte birçok işletmenin yenilikçi ürün ve hizmetler ile hem kaliteyi hem de fonksiyonelliği daha hızlı ve etkin şekilde yakalayacağı inancıyla araştırma, Türkiye'de saygın ve köklü bir yenilikçi teknoloji işletmesinin 101 çalışanı ile anket yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre inovatif kültürün çalışanların iş tatminlerini pozitif ve olumlu yönde etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuç görgül bazı araştımalarca da desteklenmektedir (Ahmed, 1998; Kanter, 1983;Damanpour,1991;İşcan, 2007;Chen,2003,Bakker,2001). Araştırma, yenilikçi bir kültürün çalışanları motive ederek daha cesur, yaratıcı ve üretken olabildikleri sonucunu ortaya çıkarmıştır. Aslında bu sonuç yönetim tarihinki Neo –Klasik yaklaşımla birlikte çalışanın öncelikle bir "birey" olduğu ve değeri hak ettiği, dolayısıyla daha çok katkıda bulunmak istediği neticesini de tekrarlamaktadır. Çalışma, bağımlı değişken sayısı arttırılarak ilerletilebilir.

KAYNAKÇA

1. Ahmed, P. K. (1998). Culture and climate for innovatıon. *European Journal of Innovation Management,* 1(1), 30-43.
2. Akgeyik, Tekin vd. (2011). İnsan Kaynakları Yönetimi, 2. Baskı, İstanbul: Ekin Yayınları.
3. Amabile, T.M., Conti, R., Coon, H., Lazenby, J. ve Herron, M. (1996). Assessing the work environment for creativity, *Academy Of Management Journal*, 39 (5): 1154-1185.
4. Bakker, A. B., Nachreiner, F. ve Schaufeli, W.B. (2001). The job demands-resources model of burnout, *Journal of Applied Psychology,* 86, 499-512.
5. Brettel M. ve Cleven, N.J. (2011). Innovation culture, collaboration with external partners and npd performance, *Creativity and Innovation Management*, 20(4).
6. Britt, T.V. (2005). The effects of ıdentıty-relevence and task difficulty on task motivation, stres, and performance, *Motivation and Emotion*, 29(3).
7. BTSO (2014). İnovasyon Nedir? ve Şirketlere Ne Getirir?.Erişim tarihi: 12 Kasım 2014, http://www.btso.org.tr/databank.
8. Budak, G. (1998). Yenilikçi Yönetim Yaratıcı Birey, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
9. Chandler, G. N., C.Keller ve D.W. Lyon (2000). Unraveling the determinants and consequences of an ınnovation-supportive organizational culture, *Entrepreneurship Theory and Practice (Fall),* 59-76.

10. Chen, Tser-Yieth vd. (2003).The study of career needs career development programmes and job satisfaction levels of r&d personnel: the case of Taiwan. *International Journal of Human Resource Management*, 14(6), 10011026.
11. Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik. Ankara: Pegem Akademi.
12. Damanpour, F. (1991). Organizational innovation: a meta-analysis of effects of determinants and moderators. *Academy of Management Journal,* 34(3),555-590.
13. Dinçer, Ö. (1992). Örgüt Geliştirme: Teori, Uygulama ve Teknikler. İstanbul: Timaş Yayınları.
14. Dobni, C. B. (2008). Measuring innovation culture in organizations. *European Journal of Innovation Management*, 11(4),539-559.
15. Erdem F. (1996). İşletme Kültürü. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
16. Erdoğan, İlhami (1994). İşletmelerde Davranış, İstanbul: Beta basım.
17. Hurley, R. F. (1995). Group culture and ıts effect on ınnovative productivity. *Journal of Engineering and Technology Management*, 12(1),57-75.
18. İşcan, Ö.F. ve Timiroğlu, M.K.(2007, Ocak). Örgüt kültürünün iş tatmini üzerindeki etkisi ve bir uygulama, *Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.D.,*21(1).
19. Gatignon, H. ve J. M. Xuereb (1997). Strategic orientation of the firm and new product performance. *Journal of Marketing Research*, 34(1),77–79.
20. Gürsu, H. (2014). İnovasyon. Erişim tarihi: 10 Kasım 2014, http://www.konseptprojeler.com/tasarım.
21. Kanter, R. M. (1983). The Change Matters: Innovation for Productivity in the American Corporation. New York: Simon & Schuster.
22. Karasar, N. (2015). Bilimsel Araştırma Yöntemi, 26. Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
23. Kivimaki, M., Lansisalmi, H.,Marko E. vd. (2000). Communication as a determinant of organizational ınnovation, *R &D Management*, 30(1): 33- 42.
24. Köse,S. Ve Ünal, A. (2000). "Türk Yönetim Kültürü Tarihi Açısından Çağdaş Türk İşletmelerinde Yönetim Değerleri", 8. Ulusal Yönetim Kongresinde Sunulmuş Tebliğ, Erciyes Üniversitesi, 25-27 Mayıs.
25. March-Chorda, I. Ve Moser, J. (2011). "How Organisational Culture Affects Innovation in Large Sized ICT Firms: A Pilot Study", OLKC Congress, Hull University Business School.
26. Mc Lean, L. D. (2005). Organizational culture's ınfluence on creativity and innovation: a review of the literature and implications for human resourcedevelopment. *Advances in Developing Human Resources,* 7(2), 226-246.
27. Narver, J. C. ve S.F. Slater (1990). The effect of a market orientation on business profitability. *The Journal of Marketing*, 20-35.
28. O'Reilly, C. (1989). Corporations, culture, and commitment: motivation and social control in organizations. *California Management Review*, 89(31), 9-25.
29. Pfister, J. (2009). Managing Organizational Culture for Effective Internal Control. Berlin: Physica-Verlag.
30. Rogers E.M. (2003). Diffusion Of Innovations, New York: Simon & Schuster Press.
31. Russell, R. D. (1989). How organisational culture can help to ınstitutionalise the spirit of ınnovation in entrepreneurial ventures. *Journal of Organizational Change Management,* 2(3), 7- 15.
32. Scott S.G. ve Bruce, R.A. (1994). Determinants of innovative behavior: A path model of individual innovation in the workplace, *Academy of Management Journal*, 37 (3), 580-607.
33. Thompson, J. L. (2001). Strategic Management. London: Thompson Learning.
34. Tushman, M. L. ve O'Reilly, C. A. (1997). Winning Through Innovation: A Practical Guide to Leading Organizational Change and Renewal. Massachusetts: Harvard Business Review Press.
35. Tübitak (1995). "Oslo Kılavuzu" . Erişim tarihi: 10 Aralık 2015. http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_ content_files/ BTYPD/kilavuzlar/Oslo_3_TR.pdf.

36. Ugboro, I. ve Obeng, K. (2000). Top management leadership, employee empowerment, job satisfaction, and customer satisfaction in total quality management organizations: an empirical study, *Jounal of Quality Management*.

37. Vroom V. H. (1964). Work and Motivation. New York: Wiley.

38. Woodruff, R. B. (1997). Customer value, the next source of competitive advantage, *Journal of Academy of Marketing Science,* 25 (2),139-153.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(68)

Yrd. Doç. Dr. Saadet Ela PELENK[319]

İŞ TATMİNİNİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KATILIM BANKALARI ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

THE EFFECT OF JOB SATISFACTION ON ORGANIZATIONAL COMMITMENT: A RESEARCH ON THE PARTICIPATION BANK EMLOYEES

ÖZ

İş tatmini çalışanın sosyal, ruhsal ve fiziksel ihtiyacının karşılanması ile duyduğu mutluluk hissidir. Hızlı değişimlerin ve rekabetin olduğu iş dünyasında, çalışanların etkin bir şekilde görevlerini icra etmeleri ve örgütlerine bağlılıkları önemli hale gelmiştir. Çünkü çalışanlar, profesyonellik kazandıkça çok daha kolay örgütlerini terk edebilmektedirler. Bu bağlamda çalışanlar, geliştirme ve eğitme programları, ücret, geri bildirim gibi araçlar ile tatmin edilerek, örgütte kalmaları sağlanmalıdır. Güçlü işletmeler, tüm bilgi ve becerilerini işlerine yoğunlaştıran ve örgütle bağlarını güçlü tutan çalışanlara sahiptir. Bu araştırmanın amacı paydaşlar, kamuoyu, hissedarlara vb. karşı sorumluluk taşıyan ticari işletmeler olan katılım bankası çalışanlarının duygusal, devam ve normatif bağlılıkları üzerindeki iş tatmininin etkisini ortaya koymaktır.

Bu bağlamda 101 banka çalışanıyla anket yapılmıştır. Anket sonuçlarına göre çalışanların iş tatminleri duygusal ve normatif bağlılıklarını pozitif etkilemekte ve devam bağlılıklarını negatif yönde etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: İş Tatmini, Duygusal Bağlılık, Normatif Bağlılık, Devam Bağlılığı.

JEL Kodu: *M10.*

ABSTRACT

Job satisfaction is the feeling of happiness that employees feel by meeting social, emotional and physical needs. In the business environment where rapid changes and competition are taking place, it has become important for employees to actively perform their duties and show commitment to their organizations. This is because employees can leave their organizations much easier as they gain professionalism. In this context, employees must be satisfied by means of development and training programs, earnings and feedback to prevent them from leaving the organization. Strong businesses have employees who concentrate all their knowledge and skills on their business and have strong ties with the organization. The aim of this research is to demonstrate the effect of job satisfaction on emotional, continuance and normative commitments of the employees working at participation banks, which are business organizations shouldering responsibility for stakeholders, public and shareholders.

For this purpose, a questionnaire was administered to 101 bank employees. According to the survey results, employees' job satisfaction affects their emotional and normative commitment positively and continuance commitment negatively.

Keywords: *Job Satisfaction, Emotional Commitment, Normative Commitment, Continuance Commitment.*

JEL Code: *M10.*

[319] **Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi; Bankacılık ve Finans Bölümü, saadetela.pelenk@erdogan.edu.tr; Rize/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Teknoloji, ekonomi ve sosyal alanda hızlı yaşanan değişimler ve çalışanların artan beklentileri işletmelerin işlerini zorlaştırmıştır. Artık çalışanlar, eğitim-tecrübe-yetenek-bilgi birikimine sahip çok fonksiyonlu bireyler olarak birçok seçeneğe sahiptir. Yetenekli ve alanında kendini yetiştirmiş profesyonel bireyler, artık köklü işletmelerce özel olarak aranmaktadır. Rekabetin yoğun olduğu böylesi bir iş ortamında, işletmeler birbirlerinin uzman ve yenilikçi çalışanını kapabilmektedir. Dolayısıyla işletmeler, mevcut yetenekli elemanlarını elde tutmak için onları tatmin edecek bazı unsurları göz önünde bulundurmalıdırlar. Bu bağlamda iş tatmini, aslında çalışanın duygusu ve işi arasındaki bağ olarak düşünülebilir. Çünkü çalışanın iş hayatında muhakkak elde ettiği tecrübeler, hayal kırıklıkları ya da mutlulukları olmuştur. Bu durumda tatmin, bu duyguların şekillendirdiği tutumun genel yapısıdır (Erdoğan,1999:231). Diğer yandan çalışanın örgütle ilişkisini psikolojik açıdan belirleyen örgütsel bağlılık (Guatam, Dick ve Wagner,2004), örgüt üyeliğini sürdürmek için bir istek, ihtiyaç ya da zorunluluk duygularından kaynaklanabilmektedir (Meyers ve Allen, 1991). Psikolojik bağlılık, kendilerini geliştirilebilecek kaynaklar olarak gören çalışanlar arasında güçlü iken; kendilerini değişimi yapılabilen bir eşya olarak gören çalışanlar arasında oldukça zayıftır (Gaertner ve Nolle, 1989: 369-371). Bu çerçevede örgütsel bağlılık, örgüte ilişkin inanç iken; iş tatmini, belirli görevlere ve deneyimlere bir cevaptır. Dolayısıyla örgütsel bağlılık, örgütün amaç ve değerlerini kapsayan bir noktaya, iş tatmini ise çalışanın görevini yaptığı belli bir iş çevresine yoğunlaşmaktadır (Balay,2000: 138). Bankalar, kurumsal ve performans hedefi ile çalışan ticari işletmelerdir. Dolayısıyla şube çalışanlarının başarısı toplamda bankanın başarılı bir performans göstergesidir. Bu doğrultuda banka çalışanının tatmini önemli olup, işin bilgi ve beceri düzeyine uygun olması (Örücü, Yumuşak ve Bozkır, 2006) ya da iş ve ahlaki değerlerin uyumu (Kesici,2006) banka personelinin tatmin seviyesini en fazla arttıran değişkenlerdir. Tatmin ile birlikte örgütsel bağlılığı yüksek seviyede olan çalışan, verimlilik ve performansı arttırırken, tersi durumda devamsızlık, işgücü devir hızı artışı gibi problemler ortaya çıkmaktadır (Hellriegel ve Slocum, 2007: 58). Bu araştırmanın amacı katılım bankası çalışanlarının iş tatminlerinin duygusal, devam ve normatif bağlılık üzerindeki etkisini incelemektir.

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İş tatmini, çalışanın iş rolüne yönelik duygularının göstergesi (Fredericks, 2003:149-173) ya da duygusal tepkisidir (Balay,2000). Psikolojik, fizyolojik ve çevresel iş koşullarının (Hoppock,1935) bir sonucu olarak ortaya çıkan bu tepki aslında bireyin görevine yönelik içsel bir durumu ya da tavrını göstermektedir (Mullins,1999: 277). Bu açıdan iş tatmini, çalışanın işten bekledikleri ve sağladıkları arasında karşılaştırma sonucu oluşan algısına karşılık bir cevaptır (Luthans,1994:114; Samad,2006:113-119). İşe ilişkin içsel ya da dışsal olarak hissedilen bir ölçü olan iş tatmini (Bhuian ve Mengue, 2002:95), bireyin işinden beklendiğini elde etmesi halinde olumlu bir tepki meydana getirir (Erdoğan, 1996; Locke,1976). Bir bakıma çalışan, arzu ettiği işte çalıştığı ve bu işin ilgili bilgi ve yeteneklerini kazandığı sürece daha verimli olmaktadır (Yıldırgan, 1996: 62). Diğer yandan çalışanın iş tatminsizliği, işletmenin ödül politikası ya da gelişme düzeyinden hoşnut olmadığının işaretidir. Dolayısıyla yoksun bırakılma duygusu veya yetersiz ödül ile özendirme politikasının tatminsizlik yaratacağı ve çalışanın işletmesini değiştirme düşüncesini güçlendireceği vurgulanmaktadır (Balay, 2000: 135-136).

Örgütsel bağlılık çalışanın işine devam etme isteği, iş yerine düzenli olarak gelmesi ve işletme amaçları ile özdeşleşmesidir. Bu açıdan örgütsel bağlılık, çalışanın örgüt ile ilişkisi ile şekillenen örgütün sürekli bir üyesi olma kararını almasını sağlayan davranıştır (Meyer ve Allen, 1997). Bu bağlamda örgütsel bağlılığın duygusal, normatif ve devam bağlılığı olarak üç alt faktörü bulunmaktadır. Bunlardan normatif bağlılık, sadakat ve minnet duygusunu temel alan (Swailes, 2004:187-204;Yousef, 2000:6-28) ve çalışanın örgütte kalma inancının yüksek olduğu bağlılık faktörüdür (Stephens ve Dawley,2004:398). Duygusal bağlılık, çalışan ve örgütün değer ve hedef uyumluluğuna odaklanır (Yavuz, 2009). Devam bağlılığı ise çalışanın, örgüte yaptığı katkıları ve maliyetleri dikkate alarak örgütte kalmaya devam etmek istemesidir (Bergman, 2006: 646). İş tatmini ile örgütsel bağlılık arasında devamsızlık ve işgücü devir oranı açısından ters yönlü bir

ilişki olduğu görülürken; çalışanın işten ayrılma niyetine ilişkin algısının doğrudan iş tatmin düzeyinin bir fonksiyonu olduğu ortaya konulmuştur. Dolayısıyla iş tatmini ile örgütte kalma isteği ve psikolojik bağlılık arasında olumlu ilişki varlığı tespit edilirken, bu çalışanların geri çekilme davranışından kaçındıkları ve işlerine bağlılıklarına devam ettikleri görülmüştür (Balay, 2000: 136-137).

İşin genel görünümü (işin ilginç olması, kişiye öğrenme ve gelişme fırsatı sunması, sorumluluk gerektirmesi vb.), işin içsel özellikleri (işin kişinin yeteneklerine uygun olması, takdir sağlaması vb.), ücret, kişiler arası etkin bilgi akışı, çalışma koşulları da iş tatminini etkileyen faktörlerdir. Sonuçta bu faktörler etkisinde yüksek iş tatmini duyan çalışanın örgütünü sahiplenme duygusu daha çok gelişebilir ve bu da örgüte bağlılık duygusu yaratabilmektedir (Gül, Oktay ve Gökçe, 2008:3). Hoş ve Oksay'ın (2015), 250 hemşire üzerinde yaptıkları çalışmada, içsel tatmin ve dışsal tatmin boyutlarının örgütsel bağlılıkla önemli ölçüde ilişkili olduğu ve bu ilişkilerin pozitif ve anlamlı olduğu görülmüştür. Gordon vd. (1980) tarafından yapılan çalışmada, iş tatmini ile örgütsel bağlılık boyutları arasında pozitif ilişki bulunmuştur (Bamberger, Kluger ve Suchard,1999:304). İş tatmininin, örgütsel bağlılığı etkilediği konusunun temeli, birey-örgüt arasındaki kaynakların değişimine dayanmaktadır. İş tatmini, işle ilgili unsurlara ve örgütsel bağlılık, örgüt geneline duyulan duygusal tepki olduğundan çalışan, ihtiyaçlarını tatmin ettiği ölçüde örgüte daha fazla bağlı olacaktır.

Pek çok araştırmada iş tatmini ve örgütsel bağlılığın olumlu ilişki içinde olduğu ortaya konmuştur (Aktay, 2010). Örgütsel bağlılık ile iş tatmini arasındaki pozitif ilişki (Mathieu ve Zajac, 1990: 177; Rowden, 2000: 31; Finegan, 2000: 152; Nystedt, Sjöberg ve Högglund, 1999: 53; DeCotis ve Summers, 1987; Chen, Tsui ve Farh, 2002: 339) nedeniyle hem iş tatmini hem de örgütsel bağlılık birbirlerine artırıcı yönde etki etmektedir (Testa, 2001: 233). Porter, Steers, Mowday ve Boulian (1974)'e göre iş tatmini, örgütsel bağlılığın nedeni olabilir. Çünkü iş tatmini, çalışan tutumlarını daha hızlı düzenleyebilmekte ve devamlı olan bağlılıktan daha çabuk değişebilmektedir (Nauman,1993:8). Mousday ve diğerlerine göre iş tatmini, kişisel ve örgütsel faktörlerden etkilenir ve örgütsel bağlılığı etkiler. İş tatmini, bu faktörlere hızlı duygusal cevap iken; örgütsel bağlılık iş ve çalışanın örgütsel hedefleri ve değerleri, performans hedefi ve çıktısı, örgütün üyesi olarak kalma düşüncesini de kapsayarak daha yavaş ilerlemektedir (Vandenberg ve Scarpello, 1994:536). Sönmez (2017), iller bankası çalışanlarının iş tatminleri ve örgütsel bağlılıkları arasında orta düzeyde ve pozitif yönlü bir ilişki tespit etmiştir. Örgütsel bağlılık faktörlerinden duygusal bağlılığı güçlü olan bireyler, kendileri istediği için örgütte kalmaya devam etmektedir (Yavuz,2009). Fiziksel iş çevresi, işin niteliği gibi iş tatminini arttıran faktörler, duygusal bağlılığı da olumlu etkilemektedir. Diğer yandan yetenekler, eğitim, iş rotasyonu, bireysel kazanç, emeklilik primi, toplumsal kültür, yaş ve seçenekler gibi iş tatmini de etkileyen alt faktörler (Oktay ve Gökçe, 2008), normatif (Ünler, 2006) ve devam bağlılığını etkileyebilmektedir (Meyer ve Allen, 1991).

2.YÖNTEM

2.1. Araştırma Yöntemi

Çalışmada tarama modeli olan ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama modellerinde amaç var olan durumu olduğu şekli ile betimlemek; ilişkisel (karşılaştırmalı) tarama modelinde amaç birden fazla değişkenin birbirlerine ve gruplara göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenir (Karasar, 2015:77).

2.2.Veri Toplama Aracı

Uygulamada araştırmaya katılan cevaplayıcılarla yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırma örneğinin seçimi ana kitleden kolayda örnekleme yöntemi ile yapılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak iki bölümden oluşan anket formu kullanılmıştır. Anket formunun birinci bölümünde Yelboğa (2009) tarafından geliştirilen İş Tatmini Ölçeği yer almaktadır. Ölçek 36 madde ve dokuz alt boyuttan oluşmaktadır. Bu çalışmanın amacına uygun olarak ölçeğin toplam puanı üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Ölçekte yer alan ifadelerin seçenekleri 5'li likert (1-kesinlikle katılmıyorum, 5-kesinlikle katılıyorum) tipinde olup iş tatmini puanı toplam puanın madde sayısına bölünmesi ile elde edilmektedir. Ölçeğin toplam puanı hesaplanırken olumsuz ifadeler (2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 19, 21, 23, 24, 26, 29, 31, 32, 34, 36) ters

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

kodlanmaktadır. Ölçekten alınacak yüksek puan iş tatmininin yüksekliğini ifade etmektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı (Tablo 1) 0,86 olarak hesaplanmıştır.

Anket formunun ikinci bölümünde Meyer, Allen ve Smith (19963) tarafından geliştirilen ve Wasti (2000) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak güvenirlik geçerliği yapılan Örgütsel Bağlılık Ölçeği yer almaktadır. Ölçek 18 madde ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte yer alan ifadelerin seçenekleri 5'li likert (1-kesinlikle katılmıyorum, 5-kesinlikle katılıyorum) tipinde olup örgütsel bağlılık puanı toplam puanın madde sayısına bölünmesi ile elde edilmektedir. Boyut puanları hesaplanırken olumsuz ifadeler (3, 4, 6, 7) ters kodlanmaktadır. Ölçek ve boyutlardan alınacak yüksek puan örgütsel bağlılığın yüksekliğini ifade etmektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı (Tablo 1) 0,78; alt boyutların alpha katsayıları 0,70 – 0,74 – 0,71 olarak hesaplanmıştır.

2.3.Veri Toplama Yöntemi

Araştırma örneğinin seçimi ana kitleden kolayda örnekleme yöntemi ile yapılmıştır. Araştırmanın uygulamasından elde edilen anket formları değerlendirilmiş, eksik hatalı ve araştırmanın amacına uygun olmayan anketler çıkartıldıktan sonra 101 kullanılabilir anket formundan elde edilen veriler değerlendirmeye alınmıştır.

2.4. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmanın modeli aşağıdaki oluşturulmuştur (Şekil 1). Araştırma modeli, örgütsel bağlılık davranışlarının iş tatmini üzerindeki etkisini göstermektedir.

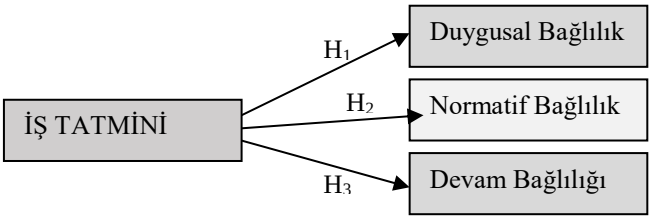

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli şekil 1'deki araştırmanın modeli çerçevesinde oluşturulmuştur. Buna göre, araştırmanın hipotezler;

H_1: İş tatmininin duygusal bağlılık üzerinde olumlu bir etkisi vardır.
H_2: İş tatmininin normatif bağlılık üzerinde olumlu bir etkisi vardır.
H_3: İş tatmininin devam bağlılığı üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

2.5.Verilerin Analizi

Araştırma ile ilgili olarak elde edilen verilerin değerlendirilmesinde SPSS 21.0 istatistik yazılım programı kullanılmıştır. Araştırma ölçeğinin güvenilirliğini test etmek amacıyla Cronbach Alpha ile iç tutarlık analizi yapılmıştır. Daha sonra, araştırmanın değişkenlerinin ortalamaları, standart sapmaları ve normallik dağılımları belirlenmiştir. Örgütsel bağlılık ölçeği boyutlarından normatif bağlılık ve devam bağlılığı boyutlarına ait puanlar çarpıklık gösterdiğinden ters çevirme (reverse) dönüşümü yapılmıştır (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010:17). Araştırma hipotezlerinin doğrulanması amacıyla regresyon analizi öncesi değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya çıkartmak amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Doğrusal ilişki varlığı tespit edildiğinden bağımsız değişken iş tatmininin, bağımlı değişkenler (duygusal bağlılık, normatif bağlılık, devam bağlılığı) üzerindeki etkisini ortaya çıkartmak amacıyla üç farklı modelde regresyon analizinden yararlanılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Güvenilirlik ve Korelasyon Analizleri

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Araştırmada ölçeklerin faktör analizi, güvenilirlik testleri ve bağımsız değişken ile bağımlı değişkenler arasında korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırma değişkenlerinin ortalama değerleri, standart sapma değerleri ve güvenilirlik katsayıları tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Değişkenlerin Betimsel İstatistikleri, Güvenilirlik Katsayıları ve Açıkladıkları Toplam Varyans

Değişken	Madde Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Güvenir. (α)	Çarpıklık
Duygusal Bağlılık	6	3,38	0,65	0,70	-0,344
Normatif Bağlılık	6	2,62	0,64	0,74	0,126[b]
Devam Bağlılığı	6	3,09	0,59	0,71	-0,821[a]
İŞ TATMİNİ	36	4,47	0,23	0,86	0,141

[a]: Yansıtma&Logaritmik dönüşüm[b]: Ters çevirme dönüşümü

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan çalışanların örgütsel bağlılık düzeyi duygusal bağlılık ve devam bağlılığı nispeten yüksek olmakla birlikte orta düzeyde tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan çalışanların iş tatmini yüksek düzeyde tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan çalışanların iş tatmini düzeyleri de oldukça yüksek düzeydedir.

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak amacıyla korelasyon analizi yapılmış ve sonuçlar tablo 2'de gösterilmiştir. Tablo 2'deki verilere göre, araştırmanın bağımsız değişkeni iş tatmini ile bağımsız değişkenler duygusal bağlılık ve normatif bağlılık arasında %5 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir. İş tatmini ile devam bağlılığı arasında anlamlı ilişki olmadığı bulgusu elde edilmiştir.

Tablo 2. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizi

Değişken	İŞ TATMİNİ	Duygusal Bağlılık	Normatif Bağlılık	Devam Bağ.
İŞ TATMİNİ	1	**0,23***	**0,24***	0,12
Duygusal Bağlılık	0,23*	1	0,26**	0,18
Normatif Bağlılık	0,24	0,26	1	0,31**
Devam Bağlılığı	0,12	0,18	0,31**	1

**p<0,01*p<0,05

3.2.Regresyon Analizi ve Hipotezlerin Testleri

Araştırmanın bağımsız değişkeni iş tatmininin, bağımlı değişkenler (duygusal bağlılık, normatif bağlılık, devam bağlılığı) üzerindeki etkisinin ortaya çıkartılması amacıyla regresyon analizi modeli kullanılmış olup sonuçlar tablo 3'teki gibi tespit edilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 3. İş Tatmini ile Örgütsel Bağlılık Arasındaki Regresyon Analizi

	Bağımsız Değişken	**Bağımlı Değişken**	**B**	**H_B**	**β**	**t**	**p**	
H_1	İş Tatmini	Duygusal Bağlılık	0,49	1,22		0,40	,691	0
			0,65	0,27	0,23	2,38	**,019**	**0**
		$F_{(1;98)}$=5,669; p=0,019; R^2=0,055; ΔR^2=0,045						
H_2	İş Tatmini	Normatif Bağlılık	0,73	0,36		2,03	,045	0
			0,20	0,08	0,24	2,44	**,016**	**0**
		$F_{(1;98)}$=5,968; p=0,016; R^2=0,057; ΔR^2=0,048						
H_3	İş Tatmini	Devam Bağlılığı	1,40	0,30		4,61	,000	0
			0,08	0,07	0,117	1,17	,245	0
		$F_{(1;98)}$=1,371; p=0,245; R^2=0,014; ΔR^2=0,004						

Çalışanların iş tatmini ile duygusal bağlılık düzeyi arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu, iş tatmini değişkeninin, duygusal bağlılığın anlamlı bir tahmin edicisi (kestirimi) olduğu tespit edilmiştir (F=5,67; p<0,05). Duygusal bağlılıktaki toplam varyansın yaklaşık %5'i iş tatmini değişkenince ile açıklanmaktadır (ΔR^2=0,045) (Tablo 3). Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde iş tatmininin duygusal bağlılık üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (β=0,23; t=2,38; p<0,05). Çalışanların iş tatmininin yüksek düzeyde olması duygusal bağlılık düzeyini de artırmaktadır.Regresyon analizi sonuçlarına göre duygusal bağlılığın, iş tatmini değişkenince yordanmasına ilişkin matematiksel model aşağıdaki gibidir:

Duygusal Bağlılık = 0,49 + 0,23*İş Tatmini

H_1 **Kabul**: İş tatmininin duygusal bağlılık üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

Çalışanların iş tatmini ile normatif bağlılık düzeyi arasında kurulan regresyon modelinin uygun olduğu, iş tatmini değişkeninin, normatif bağlılığın anlamlı bir tahmin edicisi (kestirimi) olduğu tespit edilmiştir (F=5,97; p<0,05). Normatif bağlılıktaki toplam varyansın yaklaşık %5'i iş tatmini değişkenince ile açıklanmaktadır (ΔR^2=0,048) (Tablo 3). Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde iş tatmininin normatif bağlılık üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (β=0,24; t=2,44; p<0,05). Çalışanların iş tatmininin yüksek düzeyde olması normatif bağlılık düzeyini de artırmaktadır. Regresyon analizi sonuçlarına göre normatif bağlılığın, iş tatmini değişkenince yordanmasına ilişkin matematiksel model aşağıdaki gibidir:

Normatif Bağlılık = 0,73 + 0,24*İş Tatmini

H_2 **Kabul**: İş tatmininin normatif bağlılık üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

Çalışanların iş tatmini ile devam bağlılığı düzeyi arasında kurulan regresyon modelinin uygun olmadığı, iş tatmini değişkeninin, devam bağlılığın anlamlı bir tahmin edicisi (kestirimi) olmadığı tespit edilmiştir (F=1,37; p>0,05). Devam bağlılığındaki değişim iş tatmini değişkenince açıklanamamaktadır (ΔR^2=0,004) (Tablo 3). Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde iş

tatmininin devam bağlılığı üzerinde anlamlı etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir (β=0,12; t=1,17; p>0,05). Çalışanların iş tatmininin, devam bağlılığı üzerindeki etkisi anlamlı değildir.

H_3 **Ret**: İş tatmininin devam bağlılığı üzerinde olumlu bir etkisi yoktur.

SONUÇ

"Faizsiz bankacılık" ile de ifade edilen katılım bankaları, geleneksel bankacılığın tüm işlemlerini uygulayan ticari işletmelerdir. Ekonomik, toplumsal ve sosyo-kültürel ihtiyaçlar sonucu ortaya çıkan bu kuruluşlarda çalışanların da bankanın genel kâr ve performans hedefine katkıları yadsınamaz gerçektir. Terfi, ücret, kıdem arttırma, eğitim ve gelişim imkânı, geri besleme vb. uygulamalar banka çalışanlarının tatmin düzeylerini arttırarak, göreve güçlü bir bağlılık hissi oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre iş tatmini, duygusal ve normatif bağlılık üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahipken; devam bağlılığını etkilememektedir. Bu bağlamda banka, uzun mesai saatleri ve iş yükünün fazla olduğu stres, yorgunluk vb. olumsuz fiziksel çıktıları olan ticari işletmelerdir. Dolayısıyla bu kurumlarda, müşteriyi güler yüzle karşılamak ve banka ürünleri ile ilgili ihtiyaç ya da beklentilerini sormak son derece önemlidir. Çalışan, yeri geldiğinde kendi iş tatmininden önce müşterinin sorununu çözmeye ve onlara pratik öneriler sunmaya çalışmaktadır. Bu açıdan ancak ücret, ödül, prim, promosyon gibi hijyen faktörlerden etkilenen bir banka çalışanı, zorunlu olarak kendini bankaya bağlı hissedebilir ya da profesyonel ya da alanında kendini geliştirmiş çalışan ise imkânları daha iyi olan bir bankayı tercih edebilir. Morrow (1993), profesyonellik arttıkça, duygusal bağlılığın azalacağını ifade etmektedir.

Diğer yandan aileden ve kültürden öğrendiği sosyal yapı içinde birey, katkı yaptığı değer verdiği kuruma karşı kendini sorumlu hissedebilir. Bu tip normatif bağlılığın temelinde bireyi tatmin eden toplum, aile ve kültür değerleri bulunmaktadır. Yaşamı boyunca kendine faydalı olanlara minnet duyan ve sadık çalışanlar, fiziksel iş çevresinden ve örgüt hedeflerinden tatmin olarak normatif bağlılığı beslemektedirler. Örgüt hedef ve amaçlarıyla özdeşleşme ve bütünleşme olan duygusal bağlılık, çalışanın aktif katılımcı olması ve iş arkadaşlarından memnun olmasının getirdiği tatmin duygusundan pozitif olarak etkilenmektedir. Williams ve Hazer (1986), Steers (1977), Morrow (1993), Koh ve Boo (2004: 677-693) ve diğer birçok çalışma bu sonuçları desteklemektedir. Araştırma duygusal, normatif ve zorunlu bağlılık seviyelerinin ölçülmesi, ilave değişkenler ile ilerletilebilir.

KAYNAKÇA

1. Balay, Refik (2000). Yönetici ve Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
2. Bamberger, P. A., Kluger, A.N. ve Suchard, R. (Haziran, 1999). Organizational commitment; the antacedents and consequences of union commitment, *Academy of Management Journal,* 42(3).
3. Bergman, Mindy E. (2006). The relationship between affective and normative commitment: review and research agenda, *Journal of Organizational Behavior*, 27, 645–663.
4. Bhuian, S. N. Ve Mengue, B. (2002). An extension and evaluation of job characteristics, organizational commitment and job satisfaction in an expatriate, guest worker, sales setting, *Journal of Personal Selling and Sales Management*, 22(1), 1-11.
5. Chen, Zhen Xiong, Anne S. Tsui ve Jiing-Lih FARH (2002). Loyalty to supervisor ect. organizational commitment: Relationships to employee performance in China", *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 75, 339-356.
6. De Cotis, Thomas ve Timothy Summers (1987). A path analysis of a model of the antecedents and consequences of organizational commitment, *Human Relations,* 40(7), 445-470.
7. Erdoğan, İ. (1999). İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını.

8. Finegan, E. Joan (2000). The impact of person and organizational values on organizational commitment, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 73,149-169.
9. Gaertner, K.L. ve Nollen, S.D. (1989). Career experience, perceptions of employment practices and psychology,*Sage Journal*,(42)11:67.
10. Guatam, T., Van Dick, R. ve Wagner, U. (2004). Organizational ıdentification and organizational commitment: distinct aspects of two related concepts, *Asian Journal of Social Psychology*, 7(3), 301-315.
11. Gül, H., Ercan, O. ve Gökçe, H. (2008). İş tatmini, stres, örgütsel bağlılık, işten ayrılma niyeti ve performans arası ilişkiler: sağlık sektöründe bir uygulama, *Akademik Bakış Dergisi,* 15.
12. Hellriegel, Don ve Slocum, John, W. (2007). Organizational Behaviour, USA: Thomson South Western.
13. Hoş, Canan ve Oksay, Aygen (2015). Hemşirelerde örgütsel bağlılık ile iş tatmini ilişkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(4),1-24.
14. Koh, H.C. ve Boo, E.H.Y.(2004). Organisational ethics and employee satisfaction and commitment, *Management Decision*, 42 (5).
15. Mathieu, J. E. ve Dennis, Z.M. (1990). A review and meta-analysis of the antecedents, correlates and consequences of organizational commitment", *Psychological Bulletin*, 108(2),171-194.
16. Nystedt, L., Anders, S. ve Gösta, H. (1999). Discriminant validaiton of measures of organizational commitment, job involvement, and job satisfaction among Swedish army officers, *Scandinavian Journal of Psychology*, 40,49-55.
17. Vandenberg, R., J. ve Scarpello, V. (1994). A longitudinal asswssment of the determinant relationship between employee commitments to the occupation and the organization, *Journal of Organizational Behavior*, 15,535-547.
18. Işıkhan, V. (1996). Sosyal hizmet örgütlerinin işlevsellik ölçütü: iş doyumu, *Verimlilik Dergisi*,1,118.
19. Karasar, N. (2015). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
20. Locke, E.A. (1976). The nature and causes of job satisfaction, *Handbook of Industrial and Organizational Psychology*, 1297–1349.
21. Luthans F.(1994). Organizational Behavior, Newyork: McGraw-Hill.
22. Meyer, J.P. ve Allen, J.N.(1997).Commitment İn The Workplace: Theory, Research And Application, CA: Sage.
23. Morrow, P.C. (1993). The Theory and Measurement of Work Commitment, Greenwich, Connecticut: JAI Press Inc.
24. Mullins, L.(1999).Management and Organisational Behaviour, England: Prentice Hall.
25. Nauman, E. (1993).Antecedents and consequens of satisfaction and commitment among expatriate managers, *Group Organizations Management*, 18 (2).
26. Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G.ve Büyüköztürk,Ş. (2010). Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik, Ankara: Pegem Akademi.
27. Örücü, E., Yumuşak, S. ve Bozkır, Y. (2006). Kalite yönetimi çerçevesinde bankalarda çalışan personelin iş tatmini ve iş tatminini etkileyen faktörlerin incelenmesine yönelik bir araştırma, *Yönetim ve Ekonomi*, 13(1), 39-51.
28. Kesici, S. (2006). Bankalarda Motivasyon ve İş Tatmini İlişkisi ve Uygulamadan Bir Örnek. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yönetim ve Organziasyon Bilim Dalı, Denizli.
29. Rowden, R. W. (2000). The relationship between charismatic leadership behaviors and organizational commitment, *The Leadership and Organization Development Journa*l, 21(1),30-35.
30. Samad, S. (2006). Predicting turnover ıntentions: the case of malaysian government doctors, *The Journal of American Academy of Business, Cambridge*, 8(2).

31. Sönmez, M. (2017). Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini Üzerine Bir Araştırma ve İller Bankası A.Ş.'de Bir Uygulama. (Uzmanlık Tezi). Erişim tarihi: 9 Aralık 2017 http://www.ilbank.gov.tr/index.php?Sayfa=UzmanlikTezleri.

32. Stephens, R.D., Dawley, D.. D. ve Stephens, D. B. (2004). Director role potential as antecedents of normative and affective commitment on nonprofit boards, *Organizational Analysis*, 12(4), 395–413

33. Swailes, S.(2004). Commitment to change:profiles of commitment and in role performance, *Personnel Review*, 33(2), 187-204.

34. Yıldırgan, R.(1996). Konaklama İşletmelerinde Verimlilik Kapsamında İş Doyumu-Personel Devri İlintisi ve Sendikalar. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). DEÜ, SBE, İzmir.

35. Testa, M. R. (2001). Organizational commitment, job satisfaction, and effort in the service environment, *The Journal of Psychology*, 135(2), 226-236.

36. Ünler, E. (2006). Örgütte bağlılığın işin nitelikleri ve davranış düzeltme uygulamasıyla ilişkisi, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 95-115.

37. Yavuz Ş.(2009). Hacettepe Üniversitesi Erişkin Hastanesi Çalışanlarının Liderlik Algılarının ve Örgütsel Bağlılıklarının İş Tatminine Etkisi. (Sağlık Kurumları Yönetimi Programı Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

38. Yousef, D.A.(2000). Organizational commitment: Amediator of the relationships leadership behavior with the job satisfaction and performance in a non-western country, *Journal Of Managerial Psychology*, 15(1), 6-28.

39. Williams, L.J.ve Hazer, J.T. (1986). Antecedents and consequences of satisfaction and commitment ın turnover models: a re-analysis using latent variable structural equation methods, *Journal Of Applied Psychology*, 71(2), 219-231.

40. Wolkwein, J.F. ve Zhou, Y.(2003).Testing a model of administrative job satisfaction, *Research In Higher Education*, 44(2),149-171.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(69)

Yrd. Doç. Dr. Bilge KARAMEHMET[320]

BIG DATA IN TOURISM MARKETING MANAGEMENT
TURİZM PAZARLAMA YÖNETİMİNDE BÜYÜK VERİ

ABSTRACT

Big data which is accepted as the beginning new era has started to be used in marketing and even in tourism marketing social sciences as well. This new period has been an effect on tourism as well as the effect of scientific development on every field.

The main purpose of this research; how to use big data in the field of tourism is to give a general answer. In this sense, firstly conceptual information about big data was given and then suggestions were made regarding the online tourism marketing via Tripadvisor, booking.com, yelp.com, agoda.com.

Keywords: *Marketing, Tourism Marketing, Social Media, Big Data.*

JEL Codes: *M15, M30, M31, Z30, Z33.*

ÖZ

Yeni bir dönemin başlangıcı olarak da kabul edilen büyük veri pazarlama alanında ve hatta turizm pazarlamasında, sosyal bilimlerde olduğu gibi kullanılmaktadır. Bu yeni dönem her alanda olduğu gibi turizm alanına da etki etmektedir.

Bu çalışmanın asıl amacı; büyük veri kavramının turizm alanında nasıl kullanıldığı ile ilgili genel bir bilgi vermektir. Bu anlamda öncelikle büyük veri ile ilgili kavramsal bilgi verilmiş ve ardından tripadvisor, booking.com, yelp.com ve agoda.com gibi siteler aracılığıyla çevrimiçi turizm pazarlaması ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Pazarlama, Turizm Pazarlaması, Sosyal Medya, Büyük Veri.

JEL Kodları: M15, M30, M31, Z30, Z33.

[320] **Assist. Prof. Dr., Istanbul Medipol University, Public Relations and Advertising Department, bkaramehmet@medipol.edu.tr, Kavacık Mah. Ekinciler Cad. No.19 Kavacık Kavşağı - Beykoz 34810 İstanbul/TÜRKİYE, (0216)6815100, Orcid ID: 0000-0003-3568-0731.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

INTRODUCTION

We can find data everywhere, but we find them in different formats like voice, text, image, map and so on. We can find data in different environments as on the Internet, as WhatsApp text messages and also as social media data but, their structure is different. Data may be in voice format as well. Image is another kind of data format however it also has got different versions as Gif, Jpeg or movie. Structure is various that's why this kind of data is considered to be in unstructured format. What we mean by this is that it is getting bigger, people are adding new text, new images, new things, so again if we go back to the first thing, and data is everywhere.

Big data is considered to be in size of terabytes. However, this is not the only feature of Big Data that makes it BIG. Actually with this enormous size and as we mentioned before being in different formats, it has been a problem to transfer, store or analyze so big and complicated data. When it comes to the features of big data, it is described with 5 V's of Big Data. These are Variety, Velocity, Volume, Veracity and Value (Zikopoulos, 2012; Vardarlıer and Silahtaroğlu, 2016). Big data is big in size but in various formats, structures, environments. From an information extraction point of view, function is more important than the data size. Of course, Format, environment, structure are also important. With the inevitable growth of technologies and marketing applications, this large data is constantly being produced every passing moment. This produced data may appear in structured, semi- structured and unstructured formats from different sources (Ishwarappa and Anuradha, 2015).

Big Data Characteristics

- **Volume:** Big data first and foremost has to be "big," and size in this case is measured as volume. From clinical data which are associated with lab tests and physician visits, to the administrative data surrounding payments and payers, this well of information is already expanding. (Jain, 2016). Beyond this definition, Marr (2015) mentions that all the emails, Twitter messages, photos, video clips and sensor data that we produce and share every second are expanding exponentially. We are not talking terabytes, but zettabytes or brontobytes of data. On Facebook alone we send 10 billion messages per day click the *like* button 4.5 billion times and upload 350 million new pictures each and every day.

When we look at another definition of volume in terms of marketing and service area; Techopedia (2017) mentions that; volume defines the data infrastructure capability of an organization's storage, management and delivery of data to end users and applications. Volume focuses on planning current and future storage capacity – particularly as it relates to velocity – but also in reaping the optimum benefits of effectively utilizing a current storage infrastructure.

- **Velocity:** Big Data Velocity deals with the pace at which data flows in from sources like business processes, machines, networks and human interaction with things like social media sites, mobile devices, etc. The flow of data is massive and continuous. This real-time data can help researchers and businesses make valuable decisions that provide strategic competitive advantages and ROI if you are able to handle the velocity. Inderal suggest that sampling data can help deal with issues like volume and velocity (Normandeau, 2013). When we look at another definition of velocity; Techopedia mentions that; Velocity is a 3 V's framework component that is used to define the speed of increase in big data volume and its relative accessibility. Velocity helps organizations understand the relative growth of their big data and how quickly that data reaches sourcing users, applications and systems.

- **Variety:** Other aspects of the big data is big data's variety. Because big data is not structured every time, it is not easy to put big data into a relational database. It is essential which category big data belongs to should be known by analysts. It is well known that most of data is in an unstructured form (Ishwarappa and Anuradha, 2015).

- **Veracity:** Veracity refers to the trustworthiness of the data. Can the manager rely on the fact that the data is representative? Every good manager knows that there are inherent discrepancies in all the data collected (Williamson, 2017). This is one of the unfortunate characteristics of big data. As any or all of the

above properties increase, the veracity (confidence or trust in the data) drops. Veracity refers more to the provenance or reliability of the data source, its context, and how meaningful it is to the analysis based on it (Firican, 2017).

- **Value:** This is the last and the most important of all characteristics is value. The other characteristics of big data are meaningless if you don't derive business value from the data. Value is the most important aspect in big data literature (Firican, 2017). This value is critical in the initial business case to establish your environment and to sustain ongoing investments. After project implementation, you also should document and socialize the realized value. This validates the investment return on investment (ROI) and promotes future funding (Saporito, 2014).

How to Analyze that Much Data?

We have got a lot of data in size. So, we can use different techniques; artificial intelligence, machine learning, text mining, data mining are some of them. There are lots of tools today that we can easily handle and analyze big data. So, what is data mining? Firstly, we have to define data mining and text mining.

Data mining is to extract unknown patterns in large data sets in order to use them for different purposes like business, medicine, humanities or for our case tourism.

Analyzing advantages of employing online (web) data for control and decision-making, data mining has been put forward by various research works (Beresewicz, 2015; Barcaroli, 2015). *High efficiency* in terms of labour-intensiveness, which may also mean lower costs. *Open availability of data sources*; websites that voluntarily publish data to be accessed by human visitors or, in rarer cases, robots. *Extensiveness of datasets*, as Internet is surely a Very Big Data source. Higher efficiency and data availability allow to dramatically increase sample size, possibly even extending the coverage to the whole population, as well as to record more attributes of studied objects. *Timeliness and frequency*, which mean that data can be gathered in real-time and with unprecedented regularity, if the studied field calls for it. *Better validity of data* due to the removal of respondent burden (as information is gathered indirectly) and prevention of manual-processing errors (Bakaev and Avdeenko, 2016).

Text mining is the same as data mining. The difference is that the data that text mining uses is text, as the name suggests. So, we need a lot of text to be used as data and then we mine it with machine learning and artificial intelligence algorithms in order to extract valuable information. But information must be valuable, must be useful, usable, and must not be known before. We mean must not be known before is that it must be hidden information to be extracted from text.

Tufféry (2011) defines text mining is the set of techniques and methods used for, the automatic processing of natural language text data available in reasonably large quantities in the form of computer files, with the aim of extracting and structuring their contents and themes for the purpose of decision making.

So, we are trying to get patterns from the text data to analyze it for marketing. There are lots of algorithms in literature; nevertheless it is beyond the scope of this study. We can use all these things to take competitive advantage in tourism.

Importance of Competitive Advantage in Tourism

Marketing is the one of important variables in terms of competition in tourism. Many small businesses have struggled to design an effective marketing strategy. Every tourism facility knows how important marketing is to the growth of a business. It is so hard to take attention of customers. Also, customers have dozens of alternatives. Thanks to big data, tourism facilities which desire to challenge to other facilities have big advantage to cope with big companies.

If you want to run a successful business, having a focus on customer is vital. There are many companies that claim to focus on customers but they only care about profits. One of the best things about big data is that it allows companies to learn more about their customers than ever before (Delgado, 2017).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

So importance of competitive advantage in tourism is getting higher. Because there is a shrinking market in tourism sector. Because of global economic tribulations, because of wars / terrors everywhere. So people are reluctant to visit some other places. Therefore three years ago a place which was very popular may be unpopular because of terror or as a consequence of economic ins and outs. Hence, we should promote them again. Possibly, in the past we did not have to promote it like you know say Greek Islands since they are always popular but if there is some terror over there or there are some refugees, subsequently we have to campaign for them. We should do some other commercial things to achieve marketing.

And new destinations are coming because now we are in the age of communication. Because of that, people are learning from each other. When somebody visits a place, he or she shares it on social media so another person who is not even interested in that kind of places may see it and may be motivated to go there. As a result, they start to go to new places like that they have never thought before.

As Kalçık and Bayraktar (2017) refer that social sharing networks as one of the latest developments in the global information flow that started with the emergence of the Internet which has made the concepts of time and space less visible and launched period of global network is interpreted as the "network society". Social media tools that enable new discussion and interaction with users over social areas like YouTube, Facebook, Flickr and Twitter (Kalçık, 2016) are also important in tourism marketing. Marketing is going to continue to change rapidly in the next few years. There are more people with access to technology than ever before. This makes big data more useful than in previous years. Instead of just using social media or other forms of advertising, you should use big data to design the most effective marketing strategy possible (Delgado, 2017)

Customers are becoming more demanding because they are learning from each other thanks to social media. Again through social media, the Word of Mouth is fast. If there is a problem in tourism facility, you can hear it very fast before it was difficult to learn it. But now reading newspapers, online forums or blogs you can easily learn what is best what is good, what is bad in one place in terms of tourism. So, this has all brought the importance of competitive advantage in tourism. Hence the question comes: What can we do to gain competitive advantage in our site as for tourism?

Tripadvisor.com, Booking.com, Yelp.com, Agoda.com

Tripadvisor.com, booking.com, yelp.com, agoda.com these are all online sites which gives comments, advices, photos, videos and ratings of some touristic places. If we have only one small company we can read our tripadvisor, booking.com and yelp, agoda sites. And learn about any good or bad comments made. After this little research we can arrange our business policies according to the needs, comments or complaints of customers.

As the firm grows, things will get even more complicated. Managing tourism facilitates or one country or a region is not easy to do it for one country or a tourism region. Thus, we need some devices, tools, programs or algorithms to analyze all these comments, advices, photos or ratings in order to get the information or extract the information about what people like, what people do not like about the facilities in certain places, in certain parts of the region. So, we need some tools to evaluate them. We can collect all these data and put them in a database. We can analyze them to gain competitive advantage. How can we get that competitive advantage? We will learn what our customers need. We will learn what our customers hate or what are customers complain about. So, if we learn them in a good way or in an well-analyzed way and if they are presented to the managers or the owners of the touristic agencies or touristic facilities they will arrange their policies according to them or they will curb their problematic parts of their organizations. Subsequently, we can do this via text mining and using the big data concept.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Overall Model

In this study, it is recommended to analyze the large amount of data in tourism marketing within the following model. It consists of 5 steps. They are; Data Collection, Data Cleaning, Data Analyzing, Information Extraction and Using Information for Business Purposes.

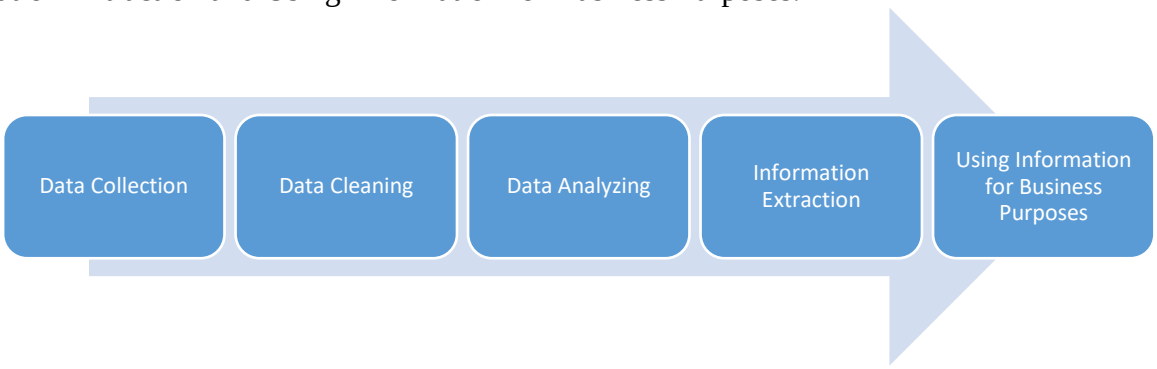

Figure1. Overall Model

Data Cleaning: Data cleaning deals with data problems once they have occurred. Error-prevention strategies can reduce many problems but cannot eliminate them. It is important to realize that errors can occur at any stage of the data flow, including during data cleaning itself. (Broeck, et al., 2005). Data cleaning is considered as a main challenge in the era of big data, due to the increasing volume, velocity and variety of data in many applications (Tang, 2014).

Data Collection: The whole concept of big data, or total data, and how to collect it and get it to the data lake can sound scary, but it becomes less so if you break down the data collection problem into subsets. Data from traditional sources whose transactional systems -- accounting, HR systems, and so on (Montcheuil, 2015). You can also collect your data from loyalty cards, online game playing, satellite imaginary, employer databases, mail boxes, social media activity and using big data (Bisk Education, 2017).

We suggest to collect data from Tripadvisor, booking.com, yelp or agoda.com and put them into database after that we need to clean them and we need to convert them into a structured format so that we can analyze them using some computer algorithms or tools.

Data analyzing: Data Analytics is the science of examining raw data with the purpose of finding patterns and drawing conclusions about that information by applying an algorithmic or mechanical process to derive insights. According to Forbes, the big data analytics market will surpass $200 billion soon (Monnapa, 2017).

Data analysis is the process of inspecting, cleaning, transforming, and modeling data with the goal of discovering useful information, suggesting conclusions, and supporting decision making (Choi, 2017).

We use text mining processes like clustering, decision tree analysis. After that comes information extraction. Using our information or background in tourism, we will filter all useful data from the analyzed corpus of text. We will use them for information extraction. Also, this information may be exploited or benefited for different business purposes like for customer satisfaction or renovation in our buildings, changing our menu and so on.

RESULTS and DISCUSSION

The features and scope of the big data concept are detailed in the study. The big data concept has also been used in the social sciences. From this point of view, it is suggested that you can get information from sites such as tripadvisor, booking.com, yelp.com or agoda.com on behalf of tourism marketing. A model proposal has been presented in terms of the way that big data leads the field in social sciences. It is expected that this work will be a source for further research.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

REFERENCES

1. Bakaev, M. & Avdeenko, T. (2016). Prospects and Challenges in Online Data Mining: Experiences of Three-Year Labour Market Monitoring Project. pp. 15–23, Ying Tan · Yuhui Shi (Eds.) Data Mining and Big Data. First International Conference, DMBD 2016 Bali, Indonesia, June 25–30, 2016
2. Barcaroli, G. (2015). Internet as Data Source in the Istat Survey on ICT in Enterprises. Austrian J. Stat. 44(2): 31–43
3. Beresewicz, M.E. (2015) On Representativeness of Internet Data Sources for Real Estate Market in Poland. Austrian J. Stat. 44(2): 45–57
4. Bisk Education. (2017). 6 Unusual Ways Companies Can Collect Your Data. https://www.villanovau.com/resources/bi/6-ways-companies-can-collect-your-data/, Access Date: 12.12.2017
5. Choi, N. (2017). Top 30 Big Data Tools for Data Analysis. http://bigdata-madesimple.com/top-30-big-data-tools-data-analysis/, Access Date: 12.12.2017
6. Delgado, R. (2017). The Impact of Big Data to Marketing. https://www.smartdatacollective.com/impact-big-data-marketing/, Access Date: 11.12.2017
7. Firican, G. (2017). The 10 Vs of Big Data. https://tdwi.org/articles/2017/02/08/10-vs-of-big-data.aspx, Access Date: 09.12.2017
8. Ishwarappa, K., & Anuradha, J. (2015). A Brief Introduction on Big Data 5 Vs Characteristics and Handoop Technology. International Conference on Intelligent Computing, Communication and Convergence (ICCC-2015), Bhubaneswar, Odisha, India. (48): 319-325
9. Jain, A. (2016). Healthcare Data Analytics. https://www.ibm.com/blogs/watson-health/the-5-vs-of-big-data/, Access Date: 08.12.2017
10. Kalçık, T., & Bayraktar, Ü. A. (2017). Terror Propaganda on Social Media: Daesh Terrorist Organization. International Journal of Business and Social Science. 8 (9): 128-137.
11. Kalçık, T. (2016). 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde Siyasal Kampanya Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı: Ak Parti'nin Resmi Twitter Hesabının Analizi, Yeni Medya Araştırmaları-2. Eds. Genel, M. G. Ekin Basım Yayın Dağıtım: (1): 57-78
12. Marr, B. (2015). Why Only One Of The 5 Vs Of Big Data Really Matters. http://www.ibmbigdatahub.com/blog/why-only-one-5-vs-big-data-really-matters, Access Date: 09.12.2017
13. Monnapa, A. (2017). Data Science vs. Big Data vs. Data Analytics. https://www.simplilearn.com/data-science-vs-big-data-vs-data-analytics-article, Access Date: 12.12.2017
14. Montcheuil, Y. (2015). Is it Really that Difficult to Collect Big Data?, https://www.infoworld.com/article/2989965/big-data/is-it-really-that-difficult-to-collect-big-data.html, Access Date: 12.12.2017
15. Normandeau, K. (2013). Beyond Volume, Variety and Velocity is the Issue of Big Data Veracity, https://insidebigdata.com/2013/09/12/beyond-volume-variety-velocity-issue-big-data-veracity/, Access Date: 09.12.2017
16. Saporito, P. (2014). 2 More Big Data V's — Value And Veracity. http://www.digitalistmag.com/technologies/big-data/2014/01/23/2-more-big-data-vs-value-and-veracity-01242817, Access Date: 09.12.2017
17. Tang N. (2014) Big Data Cleaning. In: Chen L., Jia Y., Sellis T., Liu G. (eds) Web Technologies and Applications. APWeb 2014. Lecture Notes in Computer Science, vol 8709. Springer, Cham
18. Techopedia (2017). Velocity., https://www.techopedia.com/definition/16762/velocity-big-data, Access Date: 09.12.2017
19. Techopedia (2017). Volume., https://www.techopedia.com/definition/5332/volume-big-data, Access Date: 09.12.2017
20. Tufféry, S. (2011). Data Mining and Statistics for Decision Making. Translated by Rod Riesco, Wiley Publication, Vol. 14. Pp. 627

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

21. Van den Broeck, J., Argeseanu Cunningham, S., Eeckels, R., & Herbst, K. (2005). Data Cleaning: Detecting, Diagnosing, and Editing Data Abnormalities. *PLoS Medicine*, *2*(10), e267. http://doi.org/10.1371/journal.pmed.0020267

22. Vardarlıer, P., & Silahtaroğlu, G. (2016). Gossip Management at Universities Using Big Data Warehouse Model Integrated with a Decision Support Model, Journal of Research in Business & Social Science 5 (1), 2016: 69-81

23. Williamson, J. (2017). The 4 V's of Big Data. http://www.dummies.com/careers/find-a-job/the-4-vs-of-big-data/, Access Date: 09.12.2017

24. Zikopoulos, P., & Eaton, C. (2012). Understanding Big Data: Analytics for Enterprise Class Hadoop And Streaming Data. McGraw-Hill Osborne Media.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(70)

Yrd. Doç. Dr. Mahmut KÜÇÜKOĞLU[321]; Doç. Dr. H. Yunus TAŞ[322]; Doç. Dr. Selami ÖZCAN[323]

KALKINMADA BÖLGESEL REKABET STRATEJİLERİ

REGIONAL COMPETITIVENESS STRATEGIES IN DEVELOPMENT

ÖZ

Günümüzde bölgelerin rekabet gücünün artırılması ulusal ve bölgesel kalkınma politikalarının en önemli amaçlarından biri haline gelmiştir. Bilgi ekonomilerinin şekil verdiği yeni rekabet ortamı ve yeni global piyasalarda var olabilmenin en önemli koşulu olarak, rekabet gücünün gösterilmesi ve rekabet gücü tarafından belirlenen ekonomik büyüme ve refahın yönetimi ve organizasyonunda, "Bölge"nin anahtar kavram olarak ele alınması yeni rekabet stratejilerinin temelini oluşturmaktadır. Kentlerin kalkınmasının; hüner, yatırım, girişimcilik ve rekabet faktörlerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkacağı kabul edilmektedir. Bu amaçla kentsel rekabette önde olmak isteyen kentlerin ekonomik olarak gelişmesini sağlamak amacıyla, yerel ve merkezi yöneticilerin kentlerini geliştirmek için sağlıklı politikalar üretmesine, her alanda yeni düzenlemeler yapılmasına ihtiyaç vardır.

Bu çalışmada, öncelikle bölgesel kalkınma ve bölgesel rekabetin kavramsal çerçevesi üzerinde durularak, bölgesel planlamanın önemi, bölgesel kalkınma politikalarının araç ve amaçları değerlendirilmek suretiyle yeni bölgesel rekabet stratejileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Rekabet, Rekabet Stratejileri.

ABSTRACT

Today, increasing competition power of regions has become one of the most important aims of national and regional development policies. The new competitive environment shaped by the information economies and the fact that the existence of the new global markets is the most important condition is the presentation of the competitive power and the management of the economic growth and prosperity determined by the competitiveness and organization of the region as the key concept of the region constitutes the basis of new competition strategies. The development of the cities; skill, investment, entrepreneurship and competitive factors. For this purpose, in order to ensure the economic development of the cities that want to be ahead of the urban regeneration, there is a need for local and central administrators to make healthy policies to develop cities and to make new regulations in every area.

This study focused on the conceptual framework of regional development and regional competition, focusing on new regional competition strategies by evaluating the means and purposes of regional development policies and the importance of regional planning.

Keywords: *Development, Regional Development, Regional Competition, Competition Strategies.*

[321] **Harran Üniversitesi, Şanlıurfa MYO, Şanlıurfa/TÜRKİYE; mkucukoglu@harran.edu.tr**
[322] **Yalova Üniversitesi, İİBF, Yalova Merkez Kampüsü/TÜRKİYE; yunus.tas@yalova.edu.tr**
[323] **Yalova Üniversitesi, İİBF, Yalova Merkez Kampüsü/TÜRKİYE; sozcan@yalova.edu.tr**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Çağlar boyunca ekonomik gelişme ile mekân arasında sıkı bir ilişki ve karşılıklı bir etkileşim söz konusu olmuş, bazı bölgeler hızlı bir gelişme yaşarken bazı bölgeler geri kalmıştır. Sanayi devrimi, toplumlarda ekonomik ve sosyal alanlarda önemli bir hareketlilik sağlamış, ülkelerarası ve bölgelerarası kalkınma farklılıklarını da beraberinde getirmiştir.

Şehirlerin hızla büyümesi, bölgesel planlama kavramının anlaşılmasına en fazla katkıda bulunan faktör olmuştur. Köy-kent dengesinin bozulması, arsa spekülasyonu ve gecekondulaşma, çevre kirliliği, trafik sıkışıklığı, altyapı giderlerinin artması ve optimal kent büyüklüğünün aşılması gibi kentsel sorunların, bölgesel araştırmalara dayanan çözümlere bağlı olduğu giderek daha fazla anlaşılmıştır.

Bölgesel kalkınma, "Sanayileşmenin belli bölgelerde toplanması neticesinde ortaya çıkan bu eşitsizliği ortadan kaldırmak amacıyla geri kalmış bölgelerin sanayileştirilerek ülke içinde adil bir refah dağılımının sağlanması" (www.bilgininadresi.net , 2008) olarak tanımlanmakta, geri kalmış bölgelerde sanayileşmenin yaygınlaştırılabilmesi için de bu yörelere kaynak götürme yanında, bölgenin kendi kaynaklarını işletebilme imkânlarının araştırılması, bu bölgelerde altyapı tesislerinin tamamlanması için kamu yatırımlarının buralara kaydırılması, çeşitli kamu iktisadi kurumlarının bu yörelerde yatırım yapmasının sağlanması, geri kalmış yörelere özel kesim yatırımlarını kanalize edebilmek için çeşitli teşvik tedbirlerinin uygulanması, bu bölgelerde kurulacak işletmelerin ürünlerine devletin devamlı alıcı olmasının sağlanması, geri kalmış yörelerde ihtiyaç duyulan teknik eleman ve kalifiye işçi eksikliğini gidermeye yönelik çeşitli eğitim-öğretim faaliyetlerinin örgütlenmesi gibi politikalara öncelik verilmesi gerekmektedir.

Kalkınma Bakanlığının 2014 yılında açıkladığı Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014-2023) isimli raporda bölgelerin rekabet gücünün geliştirilmesi amacıyla, (Kalkınma Bakanlığı,2014:121)

- Yatırım İmkânlarının Tanıtımı ve Yatırım Sürecinin Desteklenmesi
- Girişimcilik Ortam ve Kültürünün Geliştirilmesi
- Üretim Organizasyonu ve Kümelerin Geliştirilmesi
- Bölgesel Yenilik Stratejilerinin Geliştirilmesi
- Turizm Potansiyelinin Yerel ve Bölgesel Kalkınma İçin Etkin Kullanımı
- Üniversitelerin Bulundukları Bölgelere Sağlayacakları Katkıların Arttırılması

konularında çalışma yapılmasına ilişkin hedefler ve değerlendirmeler yer almaktadır.

Globalleşme sadece işletmelerin değil şehirlerin ve bölgelerin de daha rekabet edebilir olmaya zorlandıkları bir ekonomik sistemin oluşmasına sebep olmuştur. Rekabet gücü şehir seviyesinde ele alındığında "hayat kalitesi" kavramının vurgulandığı görülmektedir. (Begg, 1999:795)

Bölgesel rekabet gücü kavramının anlaşılabilmesi için bu yapının bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Bölgesel rekabet gücü sadece ekonomik göstergelere değil aynı zamanda sosyal sermayeye ve şehrin ya da bölgenin yenilikçilik anlayışına da bağlı olmaktadır. (Albayrak A. N., Erkut G., 2010:158)

Bölgedeki fiziki ve beşeri sermaye donanımının yanı sıra, güven ilişkilerine dayalı networkler içinde bir arada iş yapabilme ve katma değer meydana getirme kapasitesine işaret eden *sosyal sermaye* seviyesinin yanında üniversiteler, bilimsel araştırma merkezleri gibi ar/ge ve yenilikçi çalışmaları destekleyici kurumların varlığı, bölgelerin ekonomik büyümesini ve rekabet avantajını belirleyen faktörler olarak savunulmaktadır. (Uzbay Pirili, 2011:316)

1. Bölgesel Kalkınma ve Bölgesel Rekabetin Kavramsal Çerçevesi

Kalkınmanın dinamik bir kavram olmasından dolayı kalkınmanın ölçütleri zaman içinde değişim göstermiştir. Kalkınmanın tarihsel sürecine bakıldığında özellikle 20.yüzyılda bölgesel kalkınma konusunun kalkınma literatüründe önemli bir yer edindiği ve politikaların bu kapsamda şekillendirildiği gözlenmiştir.

Ekonomik kalkınma, bir ülkede üretim ve gelir artışlarının yanı sıra iktisadi, sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda meydana gelen yapısal değişim süreci veya topyekün kalkınma olarak tanımlanabilir. Ekonomik büyüme ise, bir ülkenin bir yıl içinde üretim kapasitesinde veya reel gayrisafi yurtiçi hasılasında meydana gelen ve rakam olarak ölçülebilen reel artışlardır. (Yavilioğlu, 2002:59-66)

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sanayileşme hareketiyle birlikte kalkınmakta olan ülkeler, genellikle üretim kapasitesinin üretim kaynakları üzerindeki dağılımını ve yatırım kararlarındaki etkin faktörleri piyasa aktörlerine bırakmaktadır. Ancak ülkeler arasında gözlenen aşırı farklılığın meydana getirdiği iktisadi ve içtimai problemler, piyasa mekanizmasının üretim faktörleri dağılımını ülke genelinde yeterince sağlayamadığını göstermektedir. Bireysel fayda ile sosyal faydanın çeliştiği noktalar, ciddi bir problem meydana getirmiştir.

Hususan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok ülkenin, hem kalkınma planlarında hem de hükümet programlarında bölgesel kalkınma farklılıklarını azaltma gayesiyle ekonomiye müdahalede bulunarak çeşitli tedbirler aldığı görülmektedir.

Dolayısıyla globalleşme ve yerelleşme anlayışlarının dünya ekonomik sistemine damgasını vurduğu 1980'lerden bu tarafa bölgesel kalkınma politikaları, sadece doğrudan devlet yardımlarına değil bununla birlikte işgücü kalitesi, yaşam kalitesi, yatırım atmosferi gibi bölgenin kalite ve kalkınmasını arttırıcı özelliklere ve içsel gelişmeye daha çok önem veren bir yöne doğru evrilmiştir.

Bölgelerin kendi iç yapısına odaklanan, kalkınma politikaları kapsamında sosyal dinamiklere daha çok yer veren ve modern dünyanın gereklerine uyum sağlayarak gelişim gösteren yeni yaklaşımlar, günümüzdeki bölgesel kalkınma politikalarını oluşturmaktadır.

Yeni bölgesel kalkınma anlayışında siyasi, iktisadi, ictimai, coğrafi konuların ve bölgesel eşitsizliklerinin de ele alındığı görülmektedir.

Bir şehrin performansının; hüner, yatırım, girişimcilik ve rekabet faktörlerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkacağı ifade edilmektedir. Bu amaçla kentsel rekabette ön planda yer almak isteyen kentlerde, kentsel ekonomik performansı arttırmak amacıyla her alanda yeni düzenlemeler yapılmalı, bu amaçla yerel ve merkezi yöneticiler kentlerini geliştirmek için çeşitli politikalar üretmelidirler.(Şenlier, Eryılmaz,2004:232-238)

Rekabet gücü kent düzeyinde ele alındığında "yaşam kalitesi" kavramının vurgulandığı görülmektedir. Yaşam kalitesini belirleyen başlıca faktörler ise istihdam düzeyi ve verimliliktir.(Albayrak, Erkut,2010:138)

OECD'ye göre bölgesel rekabet gücü, özel işletme ve milli ekonomi seviyesindeki iki kavramdan hareket ederek işletmelerin, sanayilerin, bölgelerin, ülkelerin veya ülke birliklerinin uluslararası rekabete açık iken sürdürülebilir ve nisbi olarak yüksek faktör geliri ve faktör istihdam seviyesi oluşturabilme yeteneğidir. Rekabet gücü yüksek olan bölgeler, ulusal ve küresel pazarlarda diğer bölgelere kıyasla daha başarılı olacaktır (Beceren, 2004: 280). Ayrıca bölgesel rekabet gücüne sahip bölgenin, daha çok iş olanağı ve daha yüksek bir yaşam kalitesi sunması söz konusu olacaktır . (Budd ve Hirmis, 2004: 1022)

Günümüzde sermayeyi çekme çabası içinde olan bölgeler, işgücü ücretleri düşük, yasal ve idari bürokratik engelleri minimum seviyede ve uluslararası ekonomik bağlantısı yüksek olan bölgeler, bölgesel rekabette daha avantajlı duruma gelmiştirler.

2. Bölgesel Kalkınmada Planlamanın Önemi

Bölgesel planlamanın, kalkınmanın yerel ve mekan boyutlarını analiz etme ihtiyacından doğduğu söylenebilir. Bölgesel planlama, yerel bilgilerin ulusal planlara aktarılmasını kolaylaştırdığı gibi ulusal kalkınma hedeflerinin yerel planlara yansıtılmasına da imkan vermektedir.

OECD'ye (OrganisationforEconomicCo-operationand Development - Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) göre bölgesel planlama, "bölgelerde istihdam ve refah yaratıcı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi suretiyle bölgesel farkların azaltılma çabası" şeklinde görülmektedir.(www.supersilivri.com)

Başarılı bir bölgesel planlamada olması gereken unsurlar:

- Sektörel faaliyetlerin karşılıklı bağımlılığı ön plana çıkarılmalı ve kapsamı geniş tutulmalıdır.
- Bölge için stratejik vizyon geliştirilmelidir.
- Ulusal öncelikleri ve yerel talepleri aksettirmelidir.
- Değişen yeni şartlara uyum sağlayabilecek özellik taşımalıdır.
- Bölgesel planlamanın teori ve pratik aşamalarında yerel katılımcıların görüşlerinden istifade edilmelidir.
- Sürekli gözlem ve tekrar gözden geçirilmeye fırsat veren bir mekanizma olmalıdır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

⦿ Bölgesel planlamanın ana hedefi, bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları gidermek suretiyle bölgesel kalkınmayı sağlamaktır. Küresel eğilimler ışığında gelinen aşamada bölgesel planlama, bölgesel farklılıkların giderilmesi yönünde en önemli unsurdur.

3. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaç ve Araçları

Bölgesel kalkınma politikalarının esas gayesi; bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının minimuma indirilmesi ve çarpık kentleşmenin önlenerek, ülke çapında metropoliten alanların geliştirilmesidir. Bu açıdan, bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında; sürdürülebilirlik, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının minimuma indirilmesi, iktisadi ve içtimai dengelerin sağlanması, hayat standardının yükseltilmesi, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve katılımcılık prensipleri esas alınmaktadır. (DPT,2003:91)

Geri kalmış bölgelerde, kamu kesimi ve özel sektörün kalifiye işgücü istihdam etmede karşılaştıkları sorunlar, gerekli altyapı ve sermeye yetersizliği, pazarlama güçlükleri, düşük kapasite ile çalışılması gibi sorunlar çözülmesi gereken problemler olarak görülmektedir.

3.1. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları

a. Nüfusun Ülkede Optimal Dağılımının Sağlanması

Nüfusun ülkede optimal dağılımının sağlanması amacı, daha çok nüfusunu sürekli olarak yitiren geri kalmış ve giderek gerileyen bölgelerde, kalkınmaya elverişli bazı noktaları, yani merkezleri seçerek, yatırım çabalarını buralarda yoğunlaştırmak ve böylece gelişmekte olan bölgelere doğru olan iç göçü durdurmaktır. Bu şekilde oluşturulan büyük şehirler, bölge nüfusunu cazip hale getirecek, gelişmiş bölgelere doğru yönelen göçün önünde set oluşturarak, nüfusun bölgelerarasındaki dağılımını dengeleyecektir. (Dinler,2001:280)

b. Bölgelerarasındaki Ekonomik ve Sosyal Farklılıkların Giderilmesi

Çeşitli mesleklerde ihtiyaç duyulan, yetişmiş insan gücünün yeterli sayıda ve kalitede mevcut bulunması, kalkınma ve bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi için önem taşımaktadır. (Külahcı,1987:25)

Refah ve hayat standardının yükseltilmesi, ekonomik olduğu kadar aynı zamanda toplumsal bir vakıadır. Çevreye ve zamana duyarlılık açısından daha hızlı akan kent içi ulaşım planlaması, engelliler için daha kullanılabilir kaldırım ve toplu taşıma, çalışan kadınlar için çocuk bakımevleri, daha temiz ve düzenli çevre düzenleme faaliyetleri bölgesel kalkınma için gerekli unsurlar olmaktadır.(Gül Hüseyin,2004:204-205)

Kaliteli istihdam imkanları ve özel teşebbüsü teşvik eden, dışarıdan yeni yatırımlar çekebilen, dışa bağımlılığı az, ekonomik ve istihdam yapısında çeşitliliği ve kendi kendine yeterliliği olan bir ekonomik yapı oluşturmak, küresel ve ulusal ekonomide yaşanan dönüşümlerin yerel ekonomi, işletmeler ve topluluk üzerinde oluşturabileceği olumsuzlukları hafifletmesi önem taşımaktadır. www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423876702.pdf

3.2. Bölgesel Kalkınmanın Araçları

Gelişmiş ülkelerde problemli bölgeler, sanayi faaliyetlerin henüz o bölgelerde ortaya çıkmadığı, ekonomisi tarıma dayalı bölgeler olabildiği gibi, gerileyen sanayiler nedeniyle hareketliliğini kaybetmeye başlayan bölgeler de olabilir.

Gelişmekte olan ülkelerde ise nispi olarak daha geri bölgeler, özellikle alt yapısı eksik, tarımsal karakterli ve gizli işsizlik nedeniyle nüfus kaybeden bölgelerdir.

Bölgelerarası gelişmişlik farklarını gidermeye yönelik dört araçtan bahsedilebilir. Bu araçlardan ilk üçü geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasına, dördüncüsü ise aşırı kalabalıklaşmış bölgelerin sınırlandırılması amacına yöneliktir.

Bu araçlar; (Dinler,2001:282-283)

- Bölgesel kalkınmanın sağlanması için kamu yatırımlarının gerçekleştirilmesi,
- Vergi ve özendirici teşviklerle ekonomik faaliyetlerin belirli yörelere yönelmesini sağlamak,
- Bölgesel düzeyde yönetim düzenlemeleri,
- Metropol alanların sınırlandırılması gibi önlemleri kapsamaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bölgesel gelişme politikasının araçlarına "bilgi ve danışmanlık politikası"nı da eklemek mümkündür. Bilgi ve danışmanlık hizmeti sunularak özel ekonomik birimlere, kuruluş yerine ilişkin bilgi verilmekte ve danışmanlık hizmeti sunulmaktadır (Erkan Hüsnü,1995: 237).

4. Bölgesel Rekabet Gücünü Belirleyen Etkenler

Bölgesel Rekabet Gücü ;bir bölge veya şehrin, ulusal ve özellikle de küresel ihraç pazar payında, diğer bölge veya şehirler ile yaptığı rekabetteki başarısı ile birlikte yüksek ve sürdürülebilir bir gelir düzeyi sağlayabilme yeteneği olarak, tanımlanabilmektedir (Kitson, Martin, Tyler , 2004: 991).

Bölgesel rekabet gücü ekonomik ve stratejik faktörler olmak üzere iki ana gruptan oluşmaktadır. Ekonomik faktörler sırasıyla, üretim faktörleri, bölgenin konumu, altyapı, ekonomik yapı, bölgesel rahatlık ve refah imkanları olarak ifade edilebilir. Stratejik faktörler ise, idari etkinlik, bölgesel kalkınma stratejisi, özel ve kamu sektörü işbirliği ve kurumsal yeterlilik olarak ifade edilebilir.(Beceren,2004:291)

AB bölgesel politikalarının önceliği, bölgesel rekabet edebilirlik ve istihdam ile ilgilidir. Bu önceliğe ilişkin hedefler, söz konusu bölgelerin rekabet gücünü ve yatırımcılar için çekiciliğini artırmak ve iş gücüne daha çok ve daha iyi iş olanaklarının yaratılmasını sağlamak şeklinde belirlenmiştir.(Kumral,2008:8)

Bölgesel rekabet edebilirlik, genelde üretkenlik, büyüme, rekabet ve performans gibi ekonomi politikası terimlerini içermekte, bölgelerin ihracat pazarındaki payı, sermaye ve işgücünün çekilmesi gibi konularda diğerleriyle yarışması ve başarılı olması hususları vurgulanmaktadır.

Şehirlerin rekabeti konusunda yapılan çalışmalar, şehirlerin aşağıda belirtilen hedeflere ulaşmak üzere rekabet ettiklerini ortaya koymaktadır. Şehirlerin rekabet ettiği temel alanlar; (Kara, 2008:15)

- Başta imalat sanayi olmak üzere son dönemde, ticari faaliyetler, emlak ve bilgi gibi zenginlik ya da istihdam oluşturan sektörlerde mobil yatırımları çekmek,
- Mevcut firmaların gelişmesi ve yenilerinin kurulması ile ekonomik büyümeyi sağlamak,
- Gelir, insan kaynağı, politik güç ve talep oluşturmak üzere nüfusun çekilmesi,
- Ulusal düzeydeki kamu kaynakları ile Avrupa Ortak Pazarı ve AB bölgesel politikası kapsamındaki fonlar gibi kaynaklar için rekabet,
- Önemli etkinlik ve yatırımlar için rekabet.

Rekabet gücündeki yeni yaklaşımları dikkate alarak kaynak ve kapasitenin etkin kullanımı ve verimlilik esasına dayalı sürdürülebilir bir artışın sağlanmasına yönelik göstergeler, bölgenin arzu edilen refah seviyesine ulaşmasında önemli araçlardır. Bu çerçevede bölgesel rekabet gücünün dayanak noktaları; devlet ve kurumlar, ekonomik kalkınma, verimli altyapı, beşeri sermaye ve firmaların etkinliğidir. Aşağıda bölgelerin verimlilik, istihdam ve hayat standardına yönelik olarak birbirine üstünlük sağlayacağı göstergeler şema yardımıyla gösterilmiştir. (Deviren, Yıldız,2014:769-770)

Şekil 1: Bölgesel Rekabetçi Üstünlüğün Temel Göstergeleri

Bölgesel rekabet gücünün ve yenilikçiliğin geliştirilmesine yönelik politika çerçevesinde merkezi yönetimin yukarıdan aşağıya belirleyici olduğu merkez odaklı anlayışlar önemini kaybetmiştir. Nihayetinde karar alma süreçlerinde paydaş sayısı fazla ve paydaşların işbirliğini esas alan süreçler uygulamaya konulmuştur. Yerel ve bölgesel aktörlerin öne çıkarılması, kamu ve özel sektör işbirliğini önemli hale getirmiş ve merkezi yapılanma yerine yerinden yönetim ve karar alma süreçlerini önemli hale getirmiştir.

Rekabet gücü kavramı ile ilgili yeni yaklaşımları dikkate alarak kaynakların ve mevcut yerel kapasitenin etkin kullanılması ve verimlilik esasına dayalı sürdürülebilir kalkınma anlayışının sağlanmasına yönelik göstergelere bakmak gerekir. İstenen refah seviyesine ulaşılmasında rekabet gücünün önemi büyüktür.

Bu çerçevede bölgesel rekabet gücünün üstünlüğünün temel göstergeleri; üretken sermaye, beşeri sermaye, sosyal ve kurumsal sermaye, kültürel sermaye, alt yapı sermayesi, bilgiye dayalı yenilikçi sermaye ile bölgesel üretkenlik, istihdam ve hayat standardının artırılmasıdır.

Sonuç ve Değerlendirme

Globalleşme, bölgesel politikalarda yeni bir model arayışına yol açmıştır. Globalleşme neticesinde bölgelerin rekabet gücünü arttırmaya yönelik yeni politikaların ortaya çıktığı görülmektedir. Globalleşme çerçevesinde yeni kalkınma anlayışı, bölgenin arz yapısının güçlendirilerek bölge dışından gelecek yatırımcıların teşvik edilmesi, karar verme sürecinin yerelleştirilmesi, bölgenin doğal alt yapı zenginlikleri değerlendirilerek beşeri sermaye, sosyal sermaye, yenilikler, yerel girişimcilik ve iş kültürünün geliştirilmesi, bilgi transfer ağlarının, bölgesel üretim faktörleri ve sisteminin kalitesi, bölgesel birikimlerden yararlanma ve öğrenme gibi kavramlar önem kazanmaya başlamıştır.

Günümüzde birçok ülkeyi ilgilendiren söz konusu yeni anlayışlar muvacehesinde bölgelerin gelişmişlik farklılıkları nazara alınarak hazırlanan farklı bölgesel kalkınma politikaları ile bölgelerin rekabet gücünün artırılması hedeflenmektedir. Bu yeni dönemde bölgesel politikalarda az gelişmiş ya da önemli iktisadi ve içtimai problemleri olan bölgeler kadar, metropol bölgelerin de rekabet gücünün artırılmasına önem verilmektedir.

Günümüzde şehirler ve bölgeler için hazırlanan planlarda "bölgesel rekabet gücünün oluşturulması en önemli hedef olarak görülmektedir. Bu hedefe ulaşmak için doğru stratejiler belirlenerek mevcut rekabet gücünün faktörlerinin doğru analiz edilmesi gerekir. Çünkü her şehir ve bölge için geçerli olan tek bir rekabet gücü geliştirme stratejisi belirleme imkanı yoktur. Her şehir ve bölge kendine has yapısını iyi tanımalı ve o yapıya uygun gelecek alternatif çözüm yolları üretmelidir.

Son olarak bugün üzerinde önemle durulması gereken konuların başında, ortaya konulacak stratejik planlarda bölgenin sahip olduğu kaynakların, uzun vadede, global ve ulusal ölçekte bölgeye kazandıracağı rekabet gücü kapasitesinin hangi seviyede olduğu ve buna göre planda öncelikli olan yatırım alanlarının belirlenmesi önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

1Albayrak, A. N , Erkut, G.(2010), "*Türkiye'de il ve bölgelerin rekabet gücü analizi"*, İTÜ Dergisi ,Cilt: 9, Sayı: 2

2. Albayrak,Ayşe.Nur,Erkut,Gülden(2010), "*Türkiye'de Bölgesel Rekabet Gücü Analizi"*, Megaron,Cilt:5, Sayı:3.

3.BUDD, L. ve HIRMIS, Amer K. (2004). "Conceptual Framework for Regional Competitiveness", Regional Studies, 38(9), s.1015-1028

4. Beceren, Ertan, (2004), "*Bölgesel Rekabet Gücü*" ,Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt:9, Sayı:2

5. Begg, I, (1999). Cities and competitiveness, *Urban Studies*, **36**, 5-6

6.Deviren,Vatansever.Yıldız,Onur.(2014), "*Bölgesel Rekabet Gücünün Arttırılmasında Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü:GEKA Örneği"*,Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi,Cilt:7,Sayı:35

7.Dinler, Zeynel(2001), *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitapevi Yayınları, 6. Baskı, Bursa DPT, Katılım *Öncesi Ekonomik Programı (2003 Yılı),* DPT Yayını, Ankara,

8.Erkan, Hüsnü(1995), *"Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Politikası"*, Gelişme İktisadı (Kuram, Eleştiri, Yorum), Beta Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul

9.Gül, Hüseyin(2004),*"Ekonomik Kalkınmada Yerel Alternatifler",* Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, DPT Yayını, Cilt:1, Kalkınma Bakanlığı,(2014), "*Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi(2014-2023)*

10.Kara,Murat(2008), "*Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları*" DPT Yayın No:2774

11.Kitson, M., Martin, R. ve Tyler, P. (2004). "*Regional Competitiveness:An Elusive yet Key Concept*?". *Regional Studies.* 38(9):

12.Kumral, Neşe(2008), "*Bölgesel Rekabet Gücünü Arttırmaya Yönelik Politikalar*", Ege University Working Papers in Economics 2008, Working Paper No: 08 / 02 *Kuramsal Bir Değerlendirme"*Ege Akademik Bakış,Cilt:11,Sayı:2

13. Külahcı, Mehmet(1987), "*Fırat Havzası İş Gücü Eğitimi Bireylere Beceri Kazandırma Projesi"* Planlama Dergisi , Sayı: 22

14. Şenlier, Nihal, Eryılmaz, Semiha Sultan(2004), "*Kentlerarası Rekabette İstanbul'un Yeri", Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu,* DPT Yayını, Cilt: 2

15. Uzbay Pirili, Meneviş,(2011), "*Bölgesel Kalkınmada Kamu Yatırımlarının Rolü:*Ege Akademik Bakış,Cilt:11,Sayı:2

16. Yavilioğlu, Cengiz(2002), "*Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri* ", Ç.Ü, İİBF Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, 2002

17.www.supersilivri.com

18.www.bolgeselkalkinmakonferansi.org

19.www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423876702.pdf

20.www.arastirmax.com

21.www.tepav.org.tr

22.www.sosyalarastirmalar.com

23.www.bilgininadresi.net , 2008

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(71)

Doç. Dr. H. Yunus TAŞ[324]; Yrd. Doç. Dr. Mahmut KÜÇÜKOĞLU[325]; Öğr. Gör. Mehmet DEMİRDÖĞMEZ[326]

BÖLGESEL KALKINMADA SOSYAL ALTYAPI FAKTÖRÜ
SOCIAL INFRASTRUCTURE FACTOR IN REGIONAL DEVELOPMENT

ÖZ

Sanayi devrimi ile birlikte görülmeye başlanan bölgesel dengesizlikler özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından iktisadi ve siyasi gündemde yer almaya başlamıştır. Bölgesel dengesizlikler, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farkları, günümüz dünyasının en önemli problemlerinden biridir. Bunun sonucu olarak tüm ülkeler çözüm arayışı içine girmişlerdir. Türkiye'de çok belirgin olan bölgeler arası gelişmişlik farkları, bölgesel politikalarımızdaki aksaklıkları açıkça göz önüne sermektedir. Altyapı yatırımları, belirli bir ekonomik alanda üretim şartlarının yaratılması ya da gerçekleşmesini sağlayan ekonomik, kurumsal ve sosyal düzenin tümünü ilgilendiren her çeşit yatırımdır. "Yeni bölgesel kalkınma" anlayışına göre, sosyal altyapıyı ve teknolojik ilerlemeyi geliştirecek yatırımlar, en az fiziki altyapı yatırımları kadar önemlidir. Kamu yatırımlarının ve maddi altyapıdaki iyileştirmelerin bölgesel refahın artmasında etkili olabilmesi için sosyal altyapıdaki eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, doğrudan doğruya bölge halkının yaşam kalitesini etkileyecek sosyal altyapı yatırımlarının bölge kalkınmasındaki önemi ve etkisi ele alınarak, konuyla ilgili görüş ve önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Dengesizlik, Altyapı Yatırımı, Sosyal Altyapı.

ABSTRACT

The regional imbalances, which have begun to be seen together with the industrial revolution, After World War II, he started to take part in the economic and political agenda. Regional imbalances, regional differences and intra-regional development differences are one of the most important problems of today's world. As a result, all countries have sought solutions. The developmental differences between regions, which are very evident in Turkey, clearly show the defects in our regional politics. Infrastructure investments are all kinds of investment that deals with the whole of the economic, institutional and social order that allows the creation or realization of production conditions in a particular economic area. According to the "new regional development" approach, investments to improve social infrastructure and technological progress are as important as physical infrastructure investments. In order for public investments and improvements in the financial infrastructure to be effective in increasing regional welfare, it is necessary to overcome the deficiencies in social infrastructure.

In this study, the implications and effects of social infrastructure investments that directly affect the quality of life of the people of the region will be discussed and suggestions will be made.

Keywords: *Development, Regional Development, Regional Imbalance, Infrastructure Investment, Social Infrastructure.*

[324] **Yalova Üniversitesi, İİBF, Yalova Merkez Kampüsü / TÜRKİYE, yunus.tas@yalova.edu.tr,**
[325] **Harran Üniversitesi, Şanlıurfa MYO, Şanlıurfa / TÜRKİYE (mkucukoglu@ harran.edu.tr)**
[326] **Harran Üniversitesi, Birecik MYO, Birecik -Şanlıurfa / TÜRKİYE (mdemirdogmaz@gmail.com.tr)**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Az gelişmiş bölgelere, bu bölgelerden elde edilen bütçe gelirinin çok üzerinde harcama yapmak, planlı dönemin yatırım ve harcama politikalarının en temel özelliklerindendir. Kamu yatırım politikaları yanında, özel yatırımları da az gelişmiş bölgelere çekebilmek için yapılan devlet yardımları, uygulanan personel politikaları ve altyapıya ilişkin düzenlemeler bölgelerarası dengesizliği gidermede kullanılan başlıca kamu araçları olmuştur.

Belirli bir ekonomik alanda üretim şartlarının yaratılması ya da gerçekleşmesini sağlayan ekonomik, kurumsal ve sosyal düzenin tümünü ilgilendiren her çeşit yatırım altyapı yatırımıdır. Azgelişmiş bölgelerin kalkınmasında sosyal altyapı yatırımlarının arttırılması en az kamu yatırımları ve maddi altyapı kadar önemlidir. Kamu yatırımlarının ve maddi altyapıdaki iyileştirmelerin bölgesel refahın artmasında etkili olabilmesi için sosyal altyapıdaki eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, azgelişmiş bölgelerin kalkınması için gerekli olan maddi altyapı, doğal altyapı, beşeri altyapı ve bütün bu altyapı unsurlarının bir anlam ifade edebilmesini sağlayacak ve bölge halkının yaşam kalitesini doğrudan etkileyecek sosyal altyapı yatırımlarının bölge kalkınmasındaki önemi ve etkisi ele alınacaktır.

1) Kavramsal Çerçeve

Toplum içinde ortaya çıkan ihtiyaçların, özlemlerin yoğunlaşıp umut ve idealler haline gelmesi ve somutlaşarak bir amaçlaşma aşamasına girmesi aslında ulusal bilinçlenme sürecidir. Kalkınma, ulusal bilincin planlı politikalar halinde gerçekleşmesidir.

Ekonominin bütünleşmesinde, birey başına düşen reel gelirin artmasında; beslenme, konut, su, elektrik, sosyal güvenlik, giyim, eğlence ve kültürel imkânlar vb. tüketim kalıplarının değişip karmaşıklaşmasında ve fiili çalışma saatlerinin kısaltılmasında, dış ticaretin ve genellikle dış ilişkilerin önemli artışlar ve yapı değişiklikleri göstermesinde köklü, hızlı değişmelerin ve dönüşümlerin meydana getirilmesi Sosyal Altyapı ile gerçekleşmektedir.

Bölgesel Kalkınma; Kalkınma, ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal yapılarının değişerek insan yaşamının maddi ve manevi alanda ilerlemesi ve giderek toplumun refahının artmasıdır.

Bölgesel kalkınma kavramı, makroekonomik amaçları gerçekleştirmede kalkınma çabalarının bölge düzeyine indirilerek ulusal kalkınmanın bir unsuru olarak görülmeye başlanmıştır. Bölgesel kalkınma kavramının ekonomi literatürüne girişi İkinci Dünya Savaşı"ndan sonra gerçekleşmiş, ekonomik ve sosyal kalkınma sorunu mekânsal bir boyut kazanmıştır. (Ildırar, 2004: 15 – 16).

Bölgesel kalkınma, "sanayileşmenin belli bölgelerde toplanması sonucu ortaya çıkan bu eşitsizliği ortadan kaldırmak amacıyla geri kalmış bölgelerin sanayileştirilerek ülke içinde adil bir refah dağılımının sağlanması" olarak tanımlanmaktadır.

Günümüzde bölgesel ekonomik kalkınma, çok daha profesyonelce yürütülen, yerel ölçekte kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları arasında sıkı işbirliğini öngören, yerel ekonominin kendi kapasitesinin daha çok geliştirilmesini hedefleyen, yeni girişimciler yaratarak ve var olan firmaları daha da geliştirerek ekonomik büyümeyi amaçlayan bir politika olarak görülmektedir.

Bunun yanında, yerel düzeyde ekonomik kalkınma, ortak bir kentsel bölgede ya da yörede yer alan ortak yerel kaynakları paylaşan yerel topluluklar ve yönetimlerle, işletmelerin işbirliğini ve eşgüdümlü eylemde bulunabilmelerini, bölge içinde kendi konumlarını ve karşılıklı bağımlılıklarını daha iyi kavramalarını, verimli ve etkin çalışma için gerekli ortamı sağlamalarını, yerelde ve daha büyük pazarlarda rekabeti ve işbirliğini tekrar gözden geçirmelerini de gerektirir. (Bayraktutan,1994:188)

Bu süreçte, özellikle yerel kamu otoriteleri, bölgedeki hizmetlerin dağıtımının planlamasında ve eşgüdümünde liderlik görevi üstlenir, yerel stratejik kalkınma planları hazırlar ve genel kamu yararı için zorunlu altyapı yatırımlarını gerçekleştirirler.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sosyal Altyapı; Belirli bir ekonomik alanda üretim ortamlarının oluşturulması ya da gerçekleşmesini sağlayan ekonomik, kurumsal ve sosyal düzenin tümünü ilgilendiren her çeşit yatırım altyapı yatırımıdır.

Kamu yatırımlarının yol, su, enerji gibi fiziki altyapı yatırımlarından eğitim, sağlık, eğlenme ve dinlenme merkezleri, spor tesisleri, kültürel mekânların arttırılması gibi sosyal altyapı yatırımlarına kadar çok çeşitli türleri vardır.

Azgelişmiş bölgelerin kalkınmasında sosyal altyapı yatırımlarının arttırılması en az kamu yatırımları ve maddi altyapı kadar önemlidir. Kamu yatırımlarının ve maddi altyapıdaki iyileştirmelerin bölgesel refahın artmasında etkili olabilmesi için sosyal altyapıdaki eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.

2) Bölgesel Dengesizlik Türleri

En geniş tanımıyla bölgesel dengesizlik; nüfus, tarımsal yapı, para piyasaları, ulaşım ve haberleşme imkânları ile sağlık ve eğitim hizmetlerindeki etkinlik düzeylerindeki farklılıklardır. Bölgesel dengesizliği, sosyal, politik ve ekonomik fırsat eşitsizliği gibi birçok şekilde anlamlandırmak da mümkündür (Stilwill, 1972: 7).

Ülkemizde bölgeler arasında; kişi başına düşen GSYİH, işsizlik oranı, okuma yazma oranı gibi sosyo-ekonomik göstergeler bakımından önemli gelişmişlik farklılıkları görülebilmektedir. Bu farklılıklar kaynakların yetersiz dağılımı ve etkin kullanım eksikliği, uygun olmayan topoğrafik yapı, zor iklim şartları, , dağınık yerleşim yapısı ve yetersiz yatırım gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. (Akşahin, 2008: 94- 95).

Bütün ülkelerde rastlanılan dengesizlikleri niteliklerine göre; Tabii ve Coğrafi Dengesizlikler ile Ekonomik Dengesizlikler ve Sosyal-Kültürel Dengesizlikler şeklinde gruplandırmak mümkündür.

Tabii ve Coğrafi dengesizlikler; Bu tür dengesizlikler, doğal kaynakların ve fiziksel koşulların doğrudan sonucu olan dengesizliklerdir. Bir bölgenin sahip olduğu doğal kaynakları ve coğrafi şartları o bölgenin diğer bölgelerden ayıran önemli karakteristik özeliklerindendir. Bu gibi şartların değiştirilme imkânları olmadığı için veya değiştirilme imkânları çok sınırlı olduğu için olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurabilir. Denize ve ticaret merkezlere yakınlığı, iklim şartları, yeryüzü şekilleri, toprağının verimliliği, gibi özellikleri bölgelerin gelişmişliğini belirlemektedir. Diğer yandan ulaşım imkânı, iklim, yer altı ve yerüstü kaynaklar bakımından yetersiz olması belirli bölgelerde ekonomik yatırım yapılmasını karlı olmaktan çıkararak, bölgenin gelişimini engelleyebilir. Denizlere ve nehirlere kıyısı olan ülke ve bölgeler diğer ülke ve bölgelere göre gelişmeye daha uygundur. Kıyı ve liman bölgeleri, zengin maden yataklarının bulunduğu bölgeler ve verimliliği yüksek tarım bölgeleri ile dağlık ve kurak ve bölgeler arasındaki dengesizlikler, bu alandaki önemli örneklerdir. (Elmas, 2001: 20- 21).

Ekonomik ve Sosyal Dengesizlikler ; İktisadi dengesizlik, dar anlamda ekonomik fırsat eşitsizliği kavramına da tabi tutulmaktadır. Bu tür farklılıklar, üretim faktörlerinin her bölgedeki dağılımının farklı oranlarda olmasından kaynaklanmaktadır. Üretimde ileri teknolojinin kullanılması üretimde verimliliği bölgelere göre değiştirmekte olup bu da bölgesel dengesizliklere neden olmaktadır.

Sosyal ve Kültürel Dengesizlikler; Bu tür dengesizlik, farklı bölgelerde yaşayan insanların yararlandıkları kamu hizmetlerinin miktarı ve kalitesi arasındaki farklılıklarla ilgilidir. Bu farklılıklar eğitim, sağlık, yol, su, elektrik, sinema, otel, parklar ve sosyal imkanlar gibi toplumsal hizmetlerin verimliliğinde de ortaya çıkmaktadır. Sosyal ve kültürel imkanlardan bireylerin eşit ölçüde istifade edememeleri bölgesel dengesizliğin bir başka boyutu olup; eğitim ve sağlık, gibi fırsatlarda bölgeler arası eşitsizliğin var olmasıdır Sosyal dengesizlikler, insanların davranışları ve değer yargıları arasındaki farklılıklardır. Bu farklılık, bölgeler arası dengesizliklere neden olmaktadır. (Dinler, 2005, 97).

Bölgeler arası gelişmişlik farkının giderilmesi amacıyla hangi faktörün ne derecede uygulanacağı bölgenin genel yapısına göre şekillenmekle birlikte, az gelişmiş bölgelerdeki yatırımcılar için çekici olan mali teşvikler, verimlilik ve yenilik düzeyini artırmak amacıyla eğitim ve öğretim düzeyinin iyileştirilmesi, yenilik ve AR-GE"nin teşvik edilmesi, bölge yatırımcıları için pozitif dışsallık oluşturmak amacıyla alt yapı yatırımlarının hızlandırılması, üretken yatırımların artırılması ve KOBİ" lerin üretime katılmalarının teşvik edilmesine yönelik politikalar uygulanmaktadır (Uzay,2005:54-55).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3) Altyapı Yatırımlarının Tanımı ve Çeşitleri

Altyapı yatırımları; toplumun refah seviyesini arttırıcı, hizmet ve üretim faaliyeti girdilerinin maliyetini düşürücü nitelikte olan ve devlet tarafından yapılması gereken yatırımlar olarak tarif edilebilir. Bu yatırımlar yüksek maliyetli olduğu ve gelir getirme özelliği olmadığı için özel sektör tarafından üstlenilmemektedir. Altyapı yatırımları idari otoriteyi gerektirdiği için özel sektör altyapı yatırımlarına girebilmesi için devlet otoritesinden bazı tavizler ve imtiyazlar beklemektedir.

Altyapı; doğal, maddi, beşeri ve sosyal altyapı olarak dört ayrı alana ayrılmaktadır. (Erkan,1987:4)

Fonksiyonel açıdan yapılan ayrımda **Doğal altyapı,** bir ekonominin sahip olduğu yeraltı ve yer üstü zenginlikleriyle, doğal koşulları kapsamaktadır. Su kaynakları, deniz nehir göl, orman, arazi, arazinin yapısı, iklim ve maden kaynakları bir ülkenin sahip olduğu altyapı unsurlarıdır. **Maddi altyapı;** ekonominin ulaşım, yol, su, elektrik gibi temel donatımlarını kapsamaktadır. **Beşeri altyapı**; bir bölgede var olan vasıflı ve yeterli sayıda yetişmiş insangücünü ifade etmektedir. **Sosyal altyapı** ise; beslenme, konut, su, elektrik, eğitim,sağlık,sosyal güvenlik, giyim, eğlence, spor,sanat, ve kültürel imkanlar vb. gibi aslında en önemli altyapı unsurunu oluşturmaktadır.(Erkan,1995:229)

Ülkeler ve geri kalmış bölgelere üretici olarak veya altyapı yatırımları olarak kamu harcamaları yoluyla devlet doğrudan müdahale edebilir. Yani devlet nispi olarak geri kalmış bölgeye, o bölgeden elde ettiği kamu gelirinden daha fazla harcama yaparak, bölgeye ilave bir satın alma gücü kanalize edebilir. Böylece hem bölgede kanalize edilen satınalma gücü nedeniyle bir canlanma başlayacak, hem de yapılan kamu yatırımlarıyla bölgenin üretim kapasitesi arttırılacak ya da eksik olan altyapısı tamamlanarak bölge daha cazip ve yatırıma elverişli hale getirilebilecektir. (Kaya, 2009: 28).

4) Sosyal Altyapı-Kalkınma İlişkisi

Bölgesel cazibe ve ekonomik gelişme için gerekli olan ve yaşam kalitesini oluşturan faktörler şu şekilde sıralanır (Şenlier,Eryılmaz,2004:232-238):

- Bilgi; eğitim ve kalifiye işgücü, kamusal eğitim kalitesi, kamu araştırma gruplarının miktarı
- Sosyal Birleşme; nüfus yapısı, gelir farkı, demokratik katılım, kültürel çeşitlilik,
- Hizmetler; sağlık hizmetlerine erişebilirlik ve sağlık hizmetlerinin kalitesi, toplumsal destek veren hizmetler (eğitim, konut desteği, korunma); sosyal güvenlik ağı (gelir destekleyici programlar)
- Toplumsal Güvenlik; şiddetli suç düzeyi, kamunun güvenlik algılayışı,
- Konut Sahipliği; kullanılabilirlik
- Kamusal Ulaşım; kullanılabilirlik, kamu ulaşım sisteminin etkinliği ve erişebilirlik
- Çevresel Kalite; temiz hava, temiz su, boş arazi, yeşil mekânların kullanılabilirliği
- Kültür; rekreasyon ve yaşam konforları

Günümüzde bölgesel kalkınma süreci, demokratik- katılımlı bir yapıya çevrilmiştir (Özel, 2009: 174).

Yeni bölgesel kalkınma paradigmasına" göre, zengin bir altyapı, beşeri sermaye donanımı ve yeniliklere ve İnovasyon elverişli kurumsal altyapı gibi kapasitelere sahip olan bölgeler diğerlerine göre çok daha hızlı zenginleşmekte ve kalkınmaktadır. Yeni paradigma özellikle beşeri ve sosyal sermayenin önemini vurgulamakla, insani kalkınma yaklaşımı ile de uyumludur.

Türkiye'de kamu yatırımlarının bölgesel gelirin arttırılmasında ve bölgelerarası gelir farklılığının azaltılmasında önemli bir politika aracı olduğu açıktır. Özellikle en az gelişmiş olan Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinin iktisadi kalkınmasının hızlandırılması için bu bölgelerin hem sağlık ve eğitim gibi sosyal altyapı hem de ulaştırma gibi fiziki altyapı oluşturmaya yönelik kamu yatırımlarından daha fazla pay alması önerilmektedir. (Uzbay Pirili,2011:316)

Batıdan doğuya ve gelişmekte olan ülkelere kayan üretim yoğunluğu ile uluslar üstü boyut kazanan yer seçimi tercihleri şehirleri ve şehirlerin rekabetçiliğini öne çıkaran yeni bir bölgesel gelişme ve şehirleşme olgusunu da beraberinde getirmektedir. Ekonomik coğrafya iyi planlanıp, şehirlerin mekân ve yaşam kalitesi daha üst düzeylere yükseltilmesi durumunda, bu eğilim ülkemizin jeopolitik avantajlarını güçlendirecek, yatırımlar ve nitelikli insan kaynakları için çekim merkezi haline getirecektir. Bu amaca ulaşılabilmesi

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

büyüme, kalkınma, bölgesel gelişme ve mekânsal gelişme politikalarının uyumlu bir şekilde yürütülmesini öncekinden daha da önemli hale getirmektedir.

Bölgesel kalkınma politikaları kapsamında bütün yerleşim yerlerinde temel yaşam ve hayat kalitesi standartlarının sağlanması, genel kapsayıcı kalkınma ve fırsat eşitliği için mekânsal dezavantajların oluşturabileceği sorunların en alt seviyelere indirilmesi gerekir.

Şehirlerimizde aşırı ve kalitesiz büyüme, barınma, trafik, güvenlik, altyapı, sosyal bütünleşme ve çevre sorunları önemini korumaktadır. Şehirlerimizin önemli bir kısmının, bir taraftan bu tür riskleri yöneterek, uygun müdahalelerle yaşanabilir mekânlara dönüştürülmesi, diğer taraftan da kentsel imaj yönetimi ve markalaşma çabaları ile çekim merkezi olması gözetilmesi gereken konulardır.(X.BYKP:117)

Yapılan araştırmalar, günümüz ekonomisinde rekabet etmenin şartı olarak, mekân ve yaşam kalitesinin önemini desteklemektedir. Mekân kalitesinin, bilgi sektöründe çalışanları cezbettiği ve özellikle ileri teknoloji kullanan kurumlar ile endüstrilerin desteklenmesinde çok önemli olduğu bilinmektedir. Yüksek teknolojiye sahip ekonomileri oluşturmak için mekân kalitesi, bölgesel stratejilerin en önemli parçası yapılmalıdır.

Refah ve hayat kalitesinin yükseltilmesi, ekonomik olduğu kadar aynı zamanda toplumsal bir olgudur. Çevreye ve zamana duyarlılık açısından daha hızlı akan kent içi ul aşım planlaması, engelliler için daha kullanılabilir mekânlar ve toplu taşıma, çalışan kadınlar için çocuk bakımevleri, daha temiz ve düzenli çevre bölgesel kalkınma için gerekli unsurlar olmaktadır.

Kaliteli istihdam imkanları ve girişimciliği teşvik eden, dış alemden yeni yatırımlar çekebilen, dışa bağımlılığı az, ekonomik yapısında çeşitliliği ve kendi kendine yetebilen bir ekonomik yapı oluşturmak, küresel ve ulusal ekonomide yaşanan dönüşümlerin yerel ekonomi, işletmeler ve topluluk üzerinde oluşturabileceği olumsuzlukları azaltarak, kaynakların mal ve hizmetlerin etkin pazarlamasına imkan sağlanması gibi bölgesel kalkınmaya olumlu etkiler söz konusudur.

Bölgesel Kalkınma için düşünülen bazı hedefler de şunlar olabilir:

- Yerel ve bölgesel ekonominin, insan ve doğal kaynak gücünü iyi kullanarak, bölge ve yörenin ekonomik üstünlüğünü ve rekabet gücünü artırmak;
- Yerel olarak üretilen kendine özgü ürünlerin ve kaynakların daha iyi pazarlanmasının sağlanarak yeni fırsatlar yakalamak ve yerel-bölgesel ekonomiye dışarıdan daha fazla kaynak girmesine yol açmak;
- Yerel halka daha fazla istihdam imkanları sunarak kariyer fırsatlarının oluşmasına yardımcı olmak;
- Dezavantajlı ve dışlanmış grupların yerel ekonomiye katılımını desteklemek.
- İşletmelerin daha verimli çalışabilmelerini sağlamak ve yeni işletmeleri çekebilmek için kentin altyapısını iyileştirmek ve yaşam kalitesini arttırmak.

Sonuç ve Değerlendirme

Bir ülkenin bölgeleri arasında ekonomik gelişmişlik farklarının olması bu farklılığın giderek artması ya da en azından azaltılamaması önemli sosyal sakıncalar doğurmakta, ekonomik farklılıklar sosyal farklılıklara da neden olmaktadır. Az gelişmiş bölgelerde hayat şartları zor olup, bu bölgedeki insanlar doğup büyüdükleri yörelerini, anne babalarını bırakıp istihdam imkânlarının fazla olduğu gelişmiş bölgelere göçmektedirler. Geri kalmış bölgede, üretimin, ücretlerin ve dolayısıyla satın alma gücünün düşük olması, bu bölgelerde sosyal hizmetlerin gelişmemesine neden olur. Bu bölgelerde sağlık ve eğitim hizmetleri yeterince gelişmemiş olup, sanatsal faaliyetler son derece sınırlı kalmaktadır.

Geri kalmış bölgelerdeki yetersiz altyapı, yetersiz sosyal hizmetler ve düşük satın alma gücü işletmelerin faaliyete geçmeleri için olumsuz koşullardır. Yeni işletmelerin bölgede faaliyete geçememesi, olumsuz koşulların sürüp gitmesini ve bölge insanlarının göç etmesine neden olmaktadır. Mahrumiyet bölgesi olarak kabul edilen bu bölgelere devlet memuru göndermek bile güçleşmekte, dolayısıyla buradaki halkı bölge koşullarında yaşamaya terk etmek sosyal adaletsizliklere neden olmaktadır.

Dezavantajlı bölgelerde sadece fiziki ve alt yapı yatırımları bölgesel farklılıkların azaltılmasında yeterince etkili olmamaktadır. Aksine; eğitim (ilköğretim dahil), sağlık hizmetleri, sıhhi temizlik ve herkes için temiz içme suyu gibi temel hizmetlere erişimi kolaylaştıran kurumlar ve politikalarla başlanmalıdır. Bunlara ek olarak, hizmetlerin, insanların ve fikirlerin yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte taşınması için yollar, demiryolları, havaalanları, limanlar gibi hızlı ulaşım ve iletişim sistemlerini geliştirici yatırımlarda yapılmalıdır.

Sonuç itibariyle; az gelişmiş bölgelerin kalkınması için gerekli olan maddi altyapı, doğal altyapı, beşeri altyapı ve bütün bu altyapı unsurlarının bir anlam ifade edebilmesini sağlayacak ve bölge halkının yaşam kalitesini doğrudan etkileyecek sosyal altyapı yatırımları artırılmalıdır. Buna ek olarak bölge kalkınmasındaki önemi dikkate alınmalı ve insanların bulundukları bölgelerden göç etmesini önlemek için, bulundukları şehirde yaşamaktan mutlu olmaları sağlanarak kaliteli eğitim, sağlık ve her türlü kültürel ihtiyaçlarının tatmin edileceği, tam manasıyla sosyal altyapı unsurlarının karşılanması esastır.

KAYNAKÇA

1. Akşahin, Selenge B. (2008) *Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası, Yapısal AraçlarınKoordinasyonu ve Türkiye'nin Uyumu,* AB Uzmanlık Tezi: Ankara.

2. Bayraktutan,Yusuf,(1994),*Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel Kalkınma* "Atatürk Ünv. İİBF Dergisi, C: 10, S: 3-4

3. Dinler, Z. (2005) *Bölgesel İktisat,* Ekin Kitabevi, 7. Basım, Bursa.

4. Elmas, G. (2001) *Küresellesme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler AB ve Türkiye,* NobelYayın Dağıtım, Ankara.

5. Erkan, Hüsnü,(1987), *Sosyo–Ekonomik Bölgesel Gelişme,* Kavram Matbaası, İzmir,

6. Erkan, Hüsnü (1995), *"Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Politikası"*, **Gelişme İktisadı (Kuram, Eleştiri, Yorum),** Beta Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul

7. Ildırar, M., (2004). *Bölgesel Gelişme ve Kalkınma Stratejileri*, Nobel Yayınları, Ankara.

8. Kaya, A. (2009) *Türkiye'de Bölgesel Net Mali Yansıma,* Maliye Bakanlığı Strateji Gelistirme Baskanlığı, Yayın No: 395, Ankara.

9. Onuncu BYKP,(2014-2018),Kalkınma Bakanlığı,Ankara

10. Özel, M. (2009) "Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgelerarası Dengesizlik ve Yeni Yönetsel Birim Arayısları", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** Cilt 64, Sayı 1. http://www.politics.ankara.edu.tr/eski/dergi/pdf/64/1/7-ozel_mehmet.pdf, (03.10.2017).

11. Stilwill, Frank J.B.(1972) *Regional Economic Policy, The Macmillian Press,* London, 1972.

12.Şenlier Nihal, Eryılmaz Semiha Sultan,(2004) "*Kentlerarası Rekabette İstanbul'un Yeri",* **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu,** DPT Yayını, Cilt: 2

13. Uzay, N., (2005). "*Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Kalkınma*", Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:10,Sayı:3-4, Erzurum.

14. Uzbay Pirili, Meneviş,(2011), "*Bölgesel Kalkınmada Kamu Yatırımlarının Rolü: Kuramsal Bir Değerlendirme"*Ege Akademik Bakış,Cilt:11,Sayı:2

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(72)

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZALP

INVESTIGATION OF CONFLICT BETWEEN IDENTITY AND RELIGION IN THE CONTEXT OF SYMBOLIC INTERACTION THEORY[327]

SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİ TEORİ BAĞLAMINDA KİMLİK VE DİN ARASINDAKİ ÇATIŞMANIN İNCELENMESİ

ABSTRACT

It can be argued that identity formation is the basis of all ethnic and sectarian wars in human history. From the moment people respond to who I am, they are differentiated, divided into groups, in conflict with each other in the direction of different aims and interests, on the basis of ethnicity, on belief and sectarian basis, but also on dogmatic and geographical team imperatives; in particular, the power, resources and ideological differences that identity-based nation-states lived with each other in the pre-cold war period cause humanity to experience two world wars. However, whether it is within the nation-states or within the nation-states, the distinction that can be drawn from this is that these differentiations are the factors that constitute the basis of the division into groups. In this emerging conjuncture, the conclusion that every person who is identified will be a potential separating element in the society should not be excluded. The fact that after the stages of socialization and identification with the direct effect of the society in which the individual lives, the reason why they live in harmony and in direct harmony with the society they live in and establish similarities in different societiesis a sign of the presence of the unifying side of identity as well as the separating side in society. We will have entered the world literature as a result of a broad search for what our identity means to us, what are the underlying concrete causes underlying identity conflicts, and the extent of the effects of beliefs and religious factors in these conflicts and will try to examine the subjective judgments, sociologists and philosophers on the subject from a theoretical and philosophical point of view in the light of their work and views on the subject.

Keywords: *Society, Identity, Cold War, Conflict, Religion.*
JEL Codes: *O18, Z10.*

ÖZ

İnsanlık tarihinde yapılan bütün etnik ve mezhepsel savaşların zemininde kimlik olgusunun yattığı söylenebilir. İnsanlar ben kimim sorusuna cevap verdiği andan itibaren kendi aralarında farklılaşmış, gruplara ayrılmış, farklı amaçlar ve çıkarlar doğrultusunda gerek etnik temelde gerek inanç ve mezhepsel temelde gerekse de dogmatik ve coğrafik birtakım dayatmalar neticesinde çakışmalar yaşamış özellikle soğuk savaş dönemi öncesinde ki kimlik bazlı ulus-devletlerin birbirleri ile yaşadıkları, güç, kaynak ve ideolojik farklılık, insanlığın iki tane dünya savaşı deneyimlemesine neden olmuştur. Ancak ister ulus-devletler arasında, isterse de ulus-devletler içerisinde olsun buradan çıkarılabilecek kanı, bu farklılaşmaların, gruplara ayrılmanın temel zeminin kimliği oluşturan etkenler olduğudur. Ortaya çıkan bu konjonktürde, kimliklenen her insanın toplumda potansiyel bir ayrıştırıcı unsur olacağı sonucu çıkarılmamalıdır. Bireyin yaşadığı toplumun doğrudan etkisi ile sosyalleşme ve kimliklenme evrelerinden sonra, yaşadığı toplumla doğrudan benzeşim kurduğunu ve ahenk içerisinde yaşamasına neden olduğunu ve farklı toplumlar içerisinde ise benzerleri ile benzeşim ilişkileri kurmasının, kimliğin toplumda ayrıştırıcı yanı kadar birleştirici yanının da bulunduğunun göstergesidir. Bizde çalışmamızda kimliğin ne ifade ettiğini, kimlik çatışmalarının altında yatan salt somut sebeplerin neler olduğunu, bu çatışmalarda inanç ve dinsel faktörlerin etkisinin ne kadar olduğunu geniş bir kaynak taraması sonucunda dünya literatürüne girmiş konu hakkında ki belirtilmiş öznel yargılar, sosyologların ve filozofların konu hakkında ki çalışmaları ve görüşleri ışığında teorik ve felsefi bir bakış açısı ile incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Toplum, Kimlik, Soğuk Savaş, Çatışma, Din.
JEL Kodları: O18, Z10.

---

[327]**This paper is the extended and revised version of the presentation in II. Ines International Congress of Academic Research.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Identity Case

Identity is the name of how we identify ourselves with the simplest explanation. Identity symbolizes a situation related to what anyone in the world is or is about, how they express themselves, how they are defined by other people through this analogy. Beginning with the existence of human beings on the earth in particular, the individual is in need of placing or making meaning in the environment in which he or she is present. The person who observed and understood the changing circumstances and the differences of other people himself was also able to distinguish his / her differences from others. After the self-definition phase, mankind has discovered differences that are not self-related, and then communicated with the same vital criterion-related peers, who then have the same sense of belonging, and then this grouped together in society by combining similar perspectives with common goals and common mouth perspectives. At this point, some theoreticians have separated the identity of identity, individual, personal and social identity: "While *individual identity is defined as the identity of human beings belonging to it as one and one, different personal consciousness as the difference of spiritual structures, personal identity describes the human beings they describe themselves in relation to their place, their place of life, their lifestyles and preferences. Social identity is defined as group identities in which people distinguish themselves from other human groups or to which they associate*" (Bozkurt, 2000:4-5).

On the basis of the above considerations, the individual identity is the identities put into the pockets of human beings by official, non-governmental organizations in order to distinguish human situations which are biologically the same. Personal identity is the identity that comes from being a member of organizations such as association, political party, sports club, where the person is a member with a small will and sensitivity to belonging. Social identity is also defined within the context of the cultural context within which the individual feels connected with the sense of belonging. Some theoreticians who work on identity have also divided their identity types into two. Smith's typology in this regard will be a good classification. As far as Giddens says, Smith "*defines individual identities as versatile (family, gender, class, region, religion, ethnicity, and nation), and often identifiable identities that can be changed at different times and depending on circumstances. Smith's collective identities (ethnic and national ties) often emphasize their inclusiveness from being situational. As will be discussed in more detail in the following sections, ownership of these identities varies, can be limited or expanded according to the importance of the conditions* (Anthony, 1999, s. 20-29)". From this point of view, the individual goes to a continuous differentiation with the identity created by the community. It means that the individual differs from the other, and it tends to create a common identity with those who are similar to him, while it causes him to create another and identify himself / herself. If you apply to Schanapper to better understand this common group identity; "*When we look at the functions of collective identity; including feelings of trust, action, combining subjective qualities, continuity, transforming, in some cases setting the subject matter to the forefront and determining the lifestyles. It seems that psychologists and sociologists are trying to give the answer to the question of why people need their identities"* (Schanapper, 2005).That is, the individual has a tendency to provide his or her own way of life and ways of social adaptation. This leads to the formation of the collective identity and its functions.

In spite of all this, the individual can develop prejudices against those who can not be themselves, that is, those who do not conform to the identity of the group born of the identity of the other person, and may show tendencies to exclude. Although the formation of this state is claimed by many theorists to be related to human nature, it must be accepted that the identity of the individual group is indirectly or directly reflected in relation to others.

Philosophical Rituals on Identity

The notion of identity is dominated by the idea that many people perceive that the concept is based on a separatist line as a priori without going through scientific analysis. The occurrence of this disorder should not mean that they are unfair. Namely; we have experienced the meaningless destructive and destructive wars that flourished in the past century, the concept of class, and the discriminatory zone of this concept. At the

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

beginning of the century we were left with a more emphatic examination of the identities that are a more micro-definition rather than a class concept. From the perspective of the theory of the symbolic interactionist, when attempting to remove the concept of identity from this confrontational point of view and to overcome Parsons from the middle of the 20th century, the identity can be seen as an element arising from the interaction with the other person. Identity is also an important factor in the formation of political formations and conflicts between groups, as expressed by the conflicting sociologists, but it must be argued that it emphasizes a phenomenon that arises from the communication of the individual with the group in terms of semantics. Otherwise, the concept will be confused if we deal with the similarity of identity with the way many theories deal with it.However, if identity is compared in terms of symbolic interactivity as well as conflict in the above, identity is used both critically and in opposition to the term social class of our period.

The comparison of these identities will also lead to confusion over the place of identity in religion. The key will be a key concept in terms of the place of identity in the social existence of the individual, the influence of the individual in socializing, and the features that distinguish one's self from others in terms of religion. The fact that the individual is with other people has the main prescription in terms of his social existence. An unidentified social existence is impossible. The relationship between the individual and the other begins with the recognition of what is itself and what it is. Through all this, the individual will put himself in a position in front of the society and will play a social role accordingly. This social role will also be shaped by consciousness and psychological continuity (Erdenk, 2015a: 87-90). As it is not the main idea of this paper, it is not going to be discussed here (Erdenk, 2015b: 137).

An Identityless Social Existence

In order to survive in a society, in order to be able to sustain our vital activities, we need to set a harmonious lifestyle measure with the basic dominant character of that community. Otherwise, we will isolate your identity by means of natural disintegration within the society, which is hurting the wrath of that disintegration. This is of course related to the identity of the basic character of that community, and it is closely linked to which character of the community it brings to the forefront. For example, in a society founded on individuals whose ethnic identities predominate, it is scientifically wrong to imagine that an individual who feeds on a more international mind does not comply with the dominant character identity of the society and that there is deep separation on the ground and that it will be isolated and individualized within a short period of time. Moreover, the fact that in a society where faith or sectarian identity is more dominant, the individual will gradually suffer the same pangs in an individual who adopts an opposite religious belief will not differ in the same way. The main element to note here is that within a society, even if an individual does not have an identity, a social existence will not be possible even if the identity it belongs to is not harmonious with the identity generally embraced by the society.

Identity Based Conflicts

Definition of a Conflict

As there is no universal definition of the concept of conflict, the most concrete document attained is how the concept of conflict is defined in the international law literature. *In terms of international law, it is seen that the dispute is defined as the existence of opposing requests or opinions about the rights or interests between the parties, whereas the "conflict" is used for more armed conflicts* (Pazarcı, 2004, s. 443).When this definition goes deep, it can be predicted that people have different interests and conflicts arise because of these interests. This conflict will also cause a conflict between people.In this conflict, when the individual's attitudes and behaviors are not consistent and they are not understood in the long run, and both groups have their sources;the intensification of one conflict on the other side and the intention of applying sanctions to one another on the other side can be considered to be the conviction that each individual is walking through the fact that their relations with each other do not meet at a common point.Religious and sectarian conflicts arise from the group membership of the individuals and this situation begins to turn into a self-conflict between the

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

groups.But in order to understand all this self and group conflict of interest, Burton needs to make use of in the semantic analysis of what the concept of conflict has come about. According to that; norms, relations, other states, other groups, or individuals to make decisions in different ways, or to challenge or even to liquidate through concrete goals is a conflict. *Identify disagreements that have yet to be solved, yet that have not been converted to violence* (Burton, 1977, s. 9-11).The basic idea we can extract from here is; the practice of conflict in the context of religion or sectarian identity can be defined as the whole of the concrete practices of sanctioning of multiple groups that feed separate mentality, thought and practice on a particular subject. Moreover, this act of religious conflict will not only involve the mutilating and mutual firing of the barrel of the weapons, but also the concept of direct conflict in the psychological war and the steps taken in this direction.

Identity Based Conflict

Some sociologists and theorists have pointed out that identity-based conflicts are the contradictions, problems, and spiritual crises in the process of adoption of personal identities in which individuals feel belonging, while others have examined the clash of group identities on the basis of a more macro-sociology. Marks, Durkheim, and Fromm have presented their views on the work of the alienation and modernization of the industrial revolution, which may lead to serious social conflicts.In particular, Marx, for example; They will be unhappy with the alienation that they define as "alienation" and as a result of the revolution of the industry and the alienation that they have experienced with their own sense of production and lack of gratitude as a small element of a structure that they can not control by distancing themselves from the products they have done, so that they can easily "violence" by reflecting their "traumas" and they could enter into conflict (Yılmaz, 2006, s. 40-51). Any religious or sectarian conflict that may emerge on the basis of self will be related to an alienation or alienation process. In this respect, the conflict arising from the relationship of the individual with the other will lead to a self-conflict. This conflict has, of course, become more frequent and intense with modernization. According to Çelik, "Another argument that modernization will lead to conflicts is that it is inevitable that contradictions will arise as a result of modernization and the attempt to dissolve different identities under a single identity construction, the deprivation of resources, power and socio-cultural life" (Çelik, 2009, s. 163). Although this viewpoint seems far from symbolic interactionism, it is necessary to enter into a compromise with conflict theory because it is a process that arises from the interrelationship of individuals.

Going for reconciliation with conflicting theory will take historicity into account. Considering the history of going to reconciliation with the conflicting theory. In this respect, it is seen that the change in the mode of identity production breaks people into a new criterion by breaking away from the life and production style they are accustomed to, that people will have great problems in internalizing this innovation, lacking unhappy and pleasurable feelings, this has developed the idea that it will be caused by an individual and this will be seen as a sociological issue. In addition, after these economic changes, the place of your identity and your being in human life has not changed. In short, every conflict (state of mind, psychological conflict) that every person (self, personality, personality) and personality (social identity), different personal identities and social identities he / she feels belongs to, it will be a way of life produced from the identity. The conflicts of the religious and sectarian minds of the individual can also be called an identity conflict as they arise from the membership of the social group in which they are members.

The Role of Conflict Based on Identity and Religion

The groups identity and group sense that individuals develop have a sense of solidarity, bold or flexible boundaries between these non-communityal individuals in communities that emphasize belief identity. Religious groups that function separately from the external danger in terms of the individual within the group and integrate with the individual also cause the identity of the individual to develop in different forms. The individual he / she has attributed to him and the group to which this attribution is recognized by the group may

also act as an alternative to the non-group members. When the non-group identities are perceived in a dualist approach such as "we" and "they", the cognitive surface of identity-based conflict and the direct role of religion in this practice is beginning to spontaneously. The emergence of new religious views and denominational movements or religious groups paves the way for the interaction of new identity-based groups. For this reason, every new one actually brings a difference. A new religious identity may experience a conflict with the old religious identity. Considering the network of social relations at the emergence of Islamic religion, the emergence of a new religion and the process of turning into a common act created distress among the people of that period, and at first they laid the groundwork for identity conflicts. According to Özek: "*In Mecca, where the central authority is in the hands of the tribes, and in which there are plural religious structures, the emergence of Islam as a new religion with the principles of justice and unity, which is far removed from the established structure, has brought about a social and economic revolution that has overtaken the crossing religious boundaries and authorities. With the birth of Islam, the oppression and pressures against the newly born dynasty have just begun; but the Muslims actually participated in the conflict process. In the early days of the Medina, during the Medina period, when the polytheists were preparing to destroy Islam without being institutionalized, they were encouraged to take part in the battle, while they were encouraged in the early periods, advised by war (Nisa, 77), wisely declared with wisdom without appeal (Abraham, 25) and welcomed with evil (Fussilet, was allowed (Hajj, 39).As the social base threatened the economic, social and political order with increasingly strong Islamic religion, current religious understanding and traditions, the polytheists first entered into conflict with the People of the Book. As a matter of fact, it is seen that in this threat and war environment, the Qur'an has made it a sacred mission to die and kill in the frame of jihad and martyrdom"* (Özek, 1998). A geography is not only accepted by the society, but internalized beliefs, it will affect the physical and vital dimension of the society, and that society will not come to dominate the political situation of justice and equality that comes out of a divine religion and the emerging religion that defines the front of the struggle of believers with identity based conflict and the direct role of religion in this. Later on, it will take centuries among the believers who want to restructure the social order, which has been largely distorted on the basis of justice and equality, with the dominant paradigm and polytheists holding the traditionalist, status quo, political and economic power and the newly arrived religion and his messenger (Prophet Muhammad) the beginning of religious-based identity wars.

In a multinational, multiethnic and multi-faith nation, in the process of building national identity in the states, religion and belief play a decisive role and religion gives its own color to the nation identity. So, the identity conflicts that are in connection with this are created within the field of religious meaning. For example, if Claire's thought is given, then He, "*The Catholic-Protestant conflicts in Northern Ireland are by no means perceived as a sacred war, but the Irish struggle with the Protestants is based on the priority of Catholic identity. Catholicism draws societal boundaries by giving meaning of life beyond the simple part of national identity, creating a common consciousness by ideologically originating in Celtic identity in actual conflict, constructing expression fields and social contexts of this identity institutionally, and ritually provides a normative integration. They believe that living with Protestants who feel they are stronger in a society where the frame of religion is so meaningful and influential sharpens the differences by making religious identity clearer"* (Claire, 2005, s. 122-126)".

Place of Religion in the Formation of Identity

Thousands of stimuli are exposed when an individual is building an identity. Freudian and Adlerian theorists believe that personality gains resistance in the first five years and resists resistance to new emerging stimuli. However, in the symbolic interaction, the process of acquiring the religious identity of the individual is considered as a process of interpreting this interaction by the individual arising from interactivity, starting from the closest circle to the child. In terms of the individual, religion can never be seen as an element of constructing a single identity. Religious beliefs, attitudes, actions involve a multitude of schematical networks that contain the religious identity itself in a complex structure. It should be said, however, that it is not possible

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

to speak of an identity or identity that is separated from religion and does not live in the spirit of religion. Because, in a cultural universe, every individual who is in the process of building his identity is in the influence of dominant religion perception in that geography. So, it is not possible to separate religion from the community in which the individual has built his identity. The religious understanding or schemes that the individual acquires can be seen as a movement that establishes both the perception of religion and the view towards the faith. When the individual becomes more autonomous and develops his own knowledge stocks, he will begin to purify himself further from the popular influences of environmental religion and eventually create the religious direction of his identity in a true sense. This is the process by which the individual acquires his own transcendence and independence.

When applied Okumuş to this issue, "*People do not realize that they have not developed a dialectic in harmony with the society in which they live, can not find the answer to the question of who they are in society, lack the means to express themselves, do not form self and personality, can not meet themselves with society, can not reconcile themselves with others, when they are not two-dimensional in the sense that they have two-dimensional identities that arise from the coexistence of others for their own identity. This feeling of emptiness may cause people to suffer an identity crisis or depression by affecting belief, thought, behavior, morality, and worldview in the negative. Here is a phenomenon with the power to prevent the emergence of such a crisis with the function of religion, identification"* (Okumuş, 2003, s. 77-78). An important point of view can be reached. Crises or positive elements that will live in the process of creating the religious dimension of the individual's identity will depend on his compromise or conflict with this identity.

Religion as an Identity

Community-driven, sociological research confirms that religion is a dogmatic identity, mostly. Zuckerman, a sociologist who has been studying the subject in particular, defended the fact that he learned religion in the socialization of the individual as the first starting point in the family, in other words, the neighborhood, and that it was a dogmatic first imposition by the individual through environmental and social factors. *More than 80% of Catholic borns in America are Catholic, more than 90% of Protestant borns are Protestant, and more than 90% of Jewish borns are Jewish...Data analyzes and summaries by Spilka, Hood and Gorsuch (1985) on some other Christian denominations in America show that about 75% of Baptist children come from Baptist, about 76% of children from Lutheran families come from Lutheran, Methodist or Episcopalian families suggesting that approximately 62% of the children continued their lives as Methodist or Episcopalian* (Zuckerman, 2006, s. 89-90). From all these studies, it can be said that in the process of acquiring the religious identities of the individuals, the importance of the mother and father. In this respect, it can be said that an individual does not exist directly as a religionist in his choice. He will know him over time and internalize him. However, other religions also learn the opposite and distant approach in this respect.

CONCLUSION

Many attributes and ties of belonging that define oneself constitute the identity of that individual. However, this does not always take place equally in the cognitive world of the individual. The dominant society, family and environmental ties play a decisive role and each individual has a tendency to give a sense of belonging more than others in many characteristics that define him or herself. It will be seen that beliefs of individuals are always a decisive influence when we look at the criteria of divine sacred religions after their first heraldation to mankind, based on the historical processes of society and social groups in the process of gaining identity and in the process of gaining identity. Especially if the societies with beliefs fed from the same divine source are composed of different ethnic identities, it is very effective to have a unifying role. When we look at the tarie, the dynamics of society that internalize the beliefs of different divine sources, even if belonging to the same ethnic identity within a nation state, have never been able to survive together. However, societies belonging to different ethnic identities within the nation state but merged in the same principles of religion have managed to live as smoothly as everyday from the historical process. This is a

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

typical example in our country. Although Turkey is a nation state, it has a lot of ethnic structures, but this situation has led to the problem of different ethnic identities in the country because the majority of the Turkish society belongs to the belief of Islam. Apart from a group of malicious terrorist groups, the different ethnic structures in Turkey continue to live in harmony with the founding values of the republic. With this conjuncture emerging, the unifying role of Islam, which is the religion in the structure and especially the religion of peace, is an important factor.

KAYNAKÇA

1. Anthony. D. S. (1999). **Milli Kimlik**, çev. Bahadır. S. Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.
2. Bilgin, N. (2007). **Kimlik İnşası**, İstanbul: Aşina Kitapevi.
3. Bozkurt, G. (2000). **Türk Kimliği Kültür Tarihinin Kaynakları**, İstanbul: Remzi Yayınevi.
4. Burton, J. W. (1977). **Videnco Explained: The Source of Conflict, Vidence and Crime their Prevention**. Manchester: Manchester University Press.
5. Çelik, A. B. (2009). **Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü Yaklaşımları**, Nimet Beriker (ed.), Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
6. Erdenk, E. A. (2015a). An Examination of David Hume's Use of "Propositon" and "Deduction" in Hume's Law: An Objection to the Standart Interpretation of the "Is-Ought" Problem, Kaygı, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, (24), pp. 133-150.
7. Erdenk, E. A. (2015b). The Phenomenal Continuity Criterion of Personal Identity Is Unwarranted in the Case of Fission. **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi (FLSF)**, 19, ss. 85-98.
8. **Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali.** (1998). Haz. Özek Ali, vd., Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
9. Mitchell, C. (2005). **Catholicism and the Construction of Communal Identity in Northern Ireland**, Irish Journal of Sociology, Vol. 14.1, pp. 33-66.
10. Okumuş, E. (2003). **Toplumsal Değişme ve Din**, İstanbul: İnsan Yayınları.
11. Pazarcı H. (2004). **Uluslararası Hukuk**, Ankara: Turhan Kitapevi.
12. Schanapper, D. (2005). **Sosyolojik Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki**, (A. Sönmezay, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
13. Yılmaz, M. E. (2006). **Toplumlar Arası Çatışmalarda Barışı İnşa Etmek**, İstanbul: Dora Yayıncılık.
14. Zuckerman, P. (2006). **Din Sosyolojisine Giriş**, çev. İhsan Çapcıoğlu-Halil Aydınalp, Ankara: Birleşik Kitabevi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(73)

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZALP[328]

SEMBOLİK ETKİLEŞİMCİLİĞİN TARİHİNE BİR BAKIŞ: COOLEY VE DİN ÖRNEĞİ

HISTORICAL OVERVIEW OF SYMBOLIC INTERACTION: COOLEY AND RELIGION EXAMPLE

ÖZ

Sembolik etkileşimcilik Amerikan sosyoloji geleneği içerisinde yer alan, içerik ve kapsam olarak sosyal psikolojiye oldukça yakın olan bir sosyolojik teori olarak bilinmektedir. Temelini Weber ve Mead'in düşüncelerinden alan sembolik etkileşimcilik, sosyal ve toplumsal sistemlerin makro yapılarına ilişkin nesnel durumları değil, sosyal yaşantının öznel ve kültürel yönlerini incelemeye yoğunlaşmıştır. Bu yoğunlaşmanın ve çalışmaların temel hedefi, bireylerin hareketlerinin diğer bireylerle olan etkileşimlerinin sonucunda ortaya çıkan öznel anlamlardır. Sembolik etkileşimciliğin, bireyin sosyal yaşantı içerisindeki hareketlerinin ürettiği öznel anlamları merkezine koyduğu bu perspektife bakıldığında, Cooley'in bireye ve bireylerin hareketlerine dayalı benlik teorisini araştırmanın önemi ortaya çıkacaktır. Araştırmamız sembolik etkileşimci yaklaşımın kısa bir tarihsel değerlendirmesini verdikten sonra, Cooley'nin düşüncelerinin analizi ile sınırlandırılacaktır. Araştırmamızın amacı birey ile toplumu iki bağımsız olgu olarak gören ve bu iki olgu arasında kesin ayrıma tabi tutan düşüncelere karşı çıkan Cooley'in, birey ve toplum arasında doğrudan bir etkileşim ile bireylerin hareketlerinin toplumsal hareketliliklerin zemininde yatan ana özne dolaysıyla bireyi toplumdan ayırmanın olanaksızlığı düşüncesinin irdelenmesidir. Bununla birlikte, araştırmanın bir diğer amacı, bu araştırmalar ışığında Charles HortonCooley'in sembolik etkileşimcilik tarihine verdiği katkıyı geniş kaynak taramaları yoluyla irdelemektir. Bu yolla hem sosyolojinin mikro derinliklerine tarihi bir bakış atmış olunacak hem de Cooley gibi yerli literatürde çok çalışılmamış bir sosyal psikolojinin sosyolojiye olan katkıları analiz edilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Cooley, Sembolik Etkileşimcilik, Din, Birey, Sosyoloji.
JEL Kodları: O18, Z10.

ABSTRACT

Symbolic interactionism is known as a sociological theory that is closely related to social psychology in content and scope within the American sociology tradition. Symbolic interactivity, which takes its foundations from Weber and Mead's thoughts, is focused on examining the subjective and cultural aspects of social life, not the objective aspects of macro-structures of social and social systems. The main objective of this concentration and studies is the subjective meanings that arise as a result of the interactions of individuals' movements with other individuals. Given this perspective, where symbolic interactivity centers on the subjective meanings of the individual's movements in social life, the prospect of researching the self-theory of Cooley based on the movements of the individual and the individual will emerge. After our study gave a brief historical assessment of the symbolic interaction approach, it will be limited by the analysis of Cooley's thoughts. The aim of our research is to examine the direct interaction between the individual and the society of Cooley, who considers the individual and the society as two independent phenomena, and which considers the distinction between these two phenomena, and to consider the inability of separating the individual from the society because of the main essence underlying the social mobility of the individual's movements. However, another aim of the research is to examine the contribution of Charles Horton Cooley to the history of symbolic interactionism in the light of these researches. In this way, both the micro-depths of sociology can be considered and sociology contributions of a social psychology that has not been studied in domestic literature like Cooley can be analyzed.

Keywords: *Cooley, Symbolic Interaction, Religion, Individual, Sociology.*
JEL Codes: *O18, Z10.*

[328] **Yrd. Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyoloji, ozalpahmet@kmu.edu.tr; Karaman/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sembolik Etkileşimcilik Tarihine Bir Bakış

Sembolik Etkileşimcilik teorisinin ana çalışma kaynağını birey ve grubun etkileşimi oluşturmaktadır. Dolaysıyla bu teori üzerinde yapılan çalışmalarda birey ve grup arasındaki etkileşim referans alınır ve bu kavram üzerine yoğunlaşılır. Bu teori; tespit edilmiş objektif bir durumun bireylerde sübjektif değerlendirmelerine neden olduğuna ve bu durumun nesnel dünyadaki sosyal yaşantıda yaygın bir biçimde görüldüğüne dikkat çeker. Ayrıca Sembolik etkileşimcilik teorisi adından da çıkarım sağlanacağı gibi ana araştırma noktası bireyin davranış sembollerine odaklanmasıdır. Semboller; "*bireylerin ve toplumların sosyal etkileşim süreçlerinde her türlü uzlaştırıcı ve iletişim kanallarını (konuşma, açıklama) açık tutmaya yarayan birer olgudur"* (Arslantürk ve Amman, 1999: 219-223). Yani bir başka deyişle, bireylerin varlıklara yönelik atıfta bulunduğu sembolik anlamlar o atıfta bulunulan nesnelerin bir başka toplum ve bireyler tarafından rahat anlaşılmasına olanak sağlar. Bununla birlikte, birey ve toplum arasındaki etkileşimin bu atıf yapılan semboller üzerinden hızlandırılmasına ve daha sağlıklı olmasına imkân verir. Semboller bireylerin küçük gruplar ile gerçekleşen etkileşim sürecinde ortaya çıkan, karşılıklı iletişimin verimliliğini arttıran araçlardır. Bu açıdan da sembollerin Cooley'nin gözünde dilden başka bir şey olmadığı görülmektedir. Ayrıca "*etkileşme sürecinde farklı imajların devreye girmesi, bir varlığın değişik sembollerinin oluşmasına da neden olur"* (Bottomore ve Nisbet, 1999: 323). Örneğin, Hindi yemenin kötü olduğu düşünülen bir toplumda bireyin hindi sembolüne bakışı ile Hindi yemenin kabul edildiği ve dini bir gelenek olarak yendiği bir toplumda ki bireyin Hindi sembolüne zihnindeki bakış açısı farklı olacaktır. Örnekte de görüldüğü gibi farklı imajdan kastedilen şey bireyin ait olduğu toplumun sahip olduğu sembollerin kültürel ve dini sentezidir. Bir sembole bakış açısı ve algısı bireyin yaşadığı toplumun kültürüne göre farklılaşacaktır.

Sembolik etkileşimcilik kuramı; "*etkileşim teorisinin önemli isimlerin den biri ve bu teorinin temellerini hazırlamış olan G. H. Mead'ın öğrencisi olan H. Blumer'e aittir. Mead ve Blumer'in yanı sıra birçok sembolik etkileşimcinin Chicago Üniversitesine mensup olması nedeniyle, söz konusu teori "Chicago Okulu" ya da "Chicago Geleneği" olarak da anılmaktadır"* (Marshall,1999: 395). Daha sonra bu teori; Herbert Cooley, William Isaac Thomas, John Dewey, Alfred Schultz ve Erving Goffman gibi birçok hatırı sayılır sosyolog ve teorisyen tarafından geliştirilerek makro-sosyolojiye bir tepki olarak çıkmış bilimsel bir disipline bağlanmıştır.

Cooley'in Düşünce Sistemi

Cooley her ne kadar bir sosyal psikolog sayılsa da eserlerinde ilk olarak sosyolojik imgelemin izinden gitmiş sosyolojiyi sanat yönü olan bir bilim olarak nitelendirmiştir. Cooley'in teorisinin ana zemini "benlik" ve "toplum" arasındaki organik bağ ve bu iki kavram arasında çözülemez, inkâr edilemez bir bağlantıdır. İnsanların düşüncelerinin asıl kaynağı Cooley'e göre bireysel ve sosyal özelliklerimizden oluşur. Bu durumdan yola çıkarak birey toplumsal-sosyal salt gerçekliği bulma yoluna gider. Cooley'in sembolik etkileşimci teori içerisinde anılmasının temel nedeni ise bireylerin düşüncelerinin, tutum ve davranışlarının kişiliğin bir yansıması olduğu düşüncesi üzerine çokça eğilmesidir.

Cooley'e göre toplum; "*her yapının kendi özelinde farklı işlevlere sahip olduğu birbiri ile etkileşimli olmakla beraber farklı mekanizmalardan oluşmuş bir sosyal yaşama şeklidir*" (Timaseff, 1967: 104). Bundan yola çıkılarak Cooley'in toplum anlayışını bir yap-boz oyununa benzetebiliriz. Yani toplumun bir parçasının diğer bütün parçalarının etkisi ile şekil aldığı topyekûn birleşik bir yapıda ve insanların birbiriyle etkileşimleri ile şekillenen kompleks bir şekil ya da süreçler olarak düşünülebilir. Cooley'in "Birey" ve "Toplum" görüşü "*toplumun yani bütünün birliğine ve bireyin özgücü karakterine yani bu iki kavrama büyük önem verir*" (Timaseff, 1967:217) Ona göre, ne toplum bireyden bağımsız olarak ele alınabilir ne de birey yaşadığı toplumdan bağımsız olarak ele alınıp düşünülebilir. Birey ya da toplum üzerine çalışma yapacak gerek sosyolog gerekse psikologlar bu iki kavramı birbirinden bağımsız olarak ele alıp inceleyemezler. Bu düşüncelerini *"Toplum ve birey, kollektif ve benzer şeylerin farklı görünümüdür*" şeklinde açıklar (Cooley, 1902: 118).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sosyolojinin önemli sorularından biri olan ve hali hazırda hala tartışıla gelen insan davranışlarında ailesel kalıtımın mı yoksa çevresel faktörlerin mi daha etkili olduğu sorusuna ise, Cooley'e bu sorunun çözümünü kısaca şu şekilde açıklamıştır: "*bireyin ferdi hayatı başlarken kalıtım ve çevresel faktörleri, yani bütünde karışıp bütünleşir yani artık ayrılabilir güçler olmaktan çıkarlar"* (Şenol, 1994). Yani toplum ve birey birbirinden ayrılamayacak iki kavram ise bireyin davranışı da aynı şekilde birbirinden ayırt etmeksizin kalıtımsal ve toplumsal koşullardan etkilenerek şekillenir.

Ayna Benlik Teorisi

Cooley, İnsanda benliğin tek başına var olamayacağını ileri sürmektedir. "Ben", ancak karşılıklı benlerin birbirlerini fark etmeleri tanımaları durumunda kendi varlığının idrakini kazanabilir. O bu durumu, "*Diğer benler olmadan bireyin de kendine ait bir benliği olamayacaktır*" şeklinde ifade eder (Ritzer, 2004: 78). Ona göre, ben ancak diğer benlerle var olabilir, ben ve bene ait kişilik yapısı, davranış kalıpları da diğer benlerden etkilenir ve bu etkileşim kısır döngü şeklinde devam eder. Aynı zaman da benliğinin bilincine varan bireyler diğer benliklerden yola çıkarak kendi şahsını toplum içerisinde bir konuma yerleştirir. "*Benlerin karşılıklı etkileşimi ve kısır döngüsü ise toplumun kendisini ortaya çıkaracaktır*" (Ritzer, 2004:92) İşte bu hususla beraber Cooley, toplum ile birey arasında organik bir bağ olduğunu ve iki kavramın ayrı düşünülemeyeceğini "Benlik" hususunda gerekçelendirerek temellendirmiştir.

Cooley'e göre benlik, çocukluk döneminde ilk temellerinin atıldığı ancak sosyalleşme sürecinde bireyin diğer bireylerle etkileşime geçtikten sonra daha fazla önem kazanan bir olgudur. Özkalp bu süreci şu şekilde alıntılamaktadır: "*On sekiz aylık bir bebek, yürümeye başlayınca, önce kendini tutacak birini arar. Bu onun ailesidir, ebeveynlerine gülerek koşarken yere düşer. Anne ve baba ellerini çırpar ve bu olaya kahkahayla gülerler. Bebek bu durumda ailesinin kendisini komik bulduğunu düşünür ve onların davranışlarını onaylar. Yani kendini komik bir bebek olarak niteler ve bu davranışı nedeniyle onay gördüğü için de onu tekrarlar*" (Özkalp, 2004: 82). Buradan anlaşılabilecek en önemli çıktı benliğin Cooley'e göre bireyin iç dünyasının karşılıklı etkileşimlerle düzenlenmesi olduğudur. Birey ilk çocukluktan itibaren en yakın gelişim alanında bulunan aile ve mahallede akranları ile bir ittifaka girişir. Çevresinden edindiği her türlü davranış kalıplarını kendisine göre yorumlayarak kendisini bu gözlemle değerlendirme yoluna gider. Bireyin benliği de bu sayede birey açısından kendisinin kendini değerlendireceği bir pozisyona girer. Cooley, bireyin diğerine önem vermesinin benlik açısından önemi şu şekilde açıklar: "*Bireyin kendisi ve birçok toplumsal davranışları hakkındaki yargısını belirleyen şey, onun başkalarının kendisi hakkında ne düşündüğünü bilmesidir"* (Cooley, 1998: 8). Böylece başkalarının benliğe yansıyan davranışları ve tutumları benliğimize yansıtılan bir aynaya benzer ve bu yansımadan sonra var olan benlik daha fazla önem kazanarak gelişir. Cooley, bu sürece ayna benlik adını vermektedir.

Cooley'in Sosyal Psikolojisi

Bireyin Sosyal Etkileşiminin Çıkış Noktası: Birincil Gruplar

Birincil gruplar; en genel ifadeyle Cooley'e göre, yüz yüze etkileşimlerin yaşandığı iş birliği ile belirlenen, psikolojik olarak çıkar ilişkileri olmaksızın samimi ve iş bölümünün oluştuğu bireyselleşmenin mümkün olmadığı gruplardır. Dolayısıyla kolektif bilinç ve ideal taşıyan, samimi, yüz yüze ilişki ve toplumsal-işlevsel iş birliği ile karakterize olmuş birincil gruplar, bireyin sosyalleşme ve toplumsallaşmasında aynı zamanda uzun vadedeki hedeflerine ilişkin yönlendirme konusunda temel oldukları anlamda birincildirler. Samimi ve yakın etkileşimler sonucu sosyal psikolojik olarak, grup içerisindeki ortak bilinçle birlikte bireyselleşme oldukça erir, böylece bireyin benliği, grubun ortak amacı, hedefi ve bilinci doğrultusunda şekillenir. Cooley, "*bu durumu en iyi ifade edebilmek için "biz" kavramını kullanır",* "biz" kavramı onun için olağan bir ifade olup, gruptaki bireylerin ortak hedef doğrultusunda aynı duyguları paylaşması anlamına gelir (Tezcan, 1984: 47). Birey ortak duygu içerisinde yaşar tam anlamıyla grup içerisindeki diğer bireylerle her anlamda ortaklaşır gaye ve hedeflerine bu ortaklık doğrudan yön vermiş olur. Cooley, "*birincil grupların sadece salt ahenklilik ve salt sevgi olduğu iddiasında değildir"* (Troyer, 1967:

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

303-310). Bunun nedeni bu grubun genellikle rekabete dayalı oluşudur, birey bu rekabet içerisinde azimli olacaktır ancak bireyin bu azmi sadakat çerçevesinde olacaktır. Cooley, "*çocuk sahada arkadaşları ile mücadele edecek fakat o mücadele sonunda ait olduğu grubun yani okulunun, sınıfının ortak şerefi olacaktır*" diyerek grup içerisinde ki bireylerin rekabetinin, ortak hedef ve sadakat çerçevesinde oluştuğunu belirtmiştir (Cooley, 1998: 311). Birincil gruplar genel olarak samimi ve içtenlik içerisinde yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu, ben değil biz duygusunun öne çıktığı, duygusal yönü kuvvetli bir gruptur.

Cooley'in sosyal psikolojiye en büyük katkılarından biri, bireyin yetişme ve sosyalleşme süreçlerindeki iki evre yani birincil ve ikincil gruplardır. Birincil grupların evrensel olduğunu ve herkes tarafından yaşanılan, deneyimlenen ortak bir süreç olduğunu düşünen Cooley, ikincil gruplarla ise işlevsel olarak bir çelişki olduğunu ifade eder. Bundan dolayı birincil grupların üzerinde daha fazla durmuştur. İnsan gelişim evrelerinin çok büyük oranda benzerlik taşıdığını düşünen Cooley, insan gelişim süreçlerinin ve daha sonra çevresel koşulların etkisini azami bir dikkat ve titizlikle incelemeye ve analiz etmeye çalışmıştır. Birincil gruplar, Cooley'e göre bireyin sosyal etkileşiminin, kişiliğin başlangıcının ve gelişmesinin olmazsa olmaz bir olgusudur. "*Toplumsal yaşam içerisinde kök salmış olmadıkça, insan bitkisi solup gidecektir*" düşüncesinde olan Cooley bu analizle birlikte, bireylerle toplum arasındaki organik etkileşime özellikle önem vermiştir (Coser ve Rosenberg, 1964: 591-597). Bireyin sosyalleşme süreçleri yani birincil grup dışında kalan ikincil gruplar bireyin karakteri içerisinde istikrarlı bir süreç olmadıkları için bireyin kişiliği içerisinde de oldukça küçük bir iz bırakır. Cooley, daha çok birincil gruplar içerisinde istikrarlı ve ciddi ilişkilerin olduğu ve bu grup üyelerinin karşılıklı iş bölümü, samimiyet ve sevgi bağlarının bireyin benliği üzerinde daha derin bir etki bıraktığını savunur. Cooley'e göre "*birincil gruptaki bireyler çıkar ilişkisi kurmak yerine sevgi ve sempati bağları ile diğer grup üyelerine bağlanırlar"* (Cooley, 1961: 315-318). Bu hususa göre toplumsallaşma, ancak bu grupta ki kolektif bilincin bireyin benliğine sağladığı ilgi ve güven duygusu orantısıyla oluşan bir olgudur.

Cooley'in birincil gruplar ile ikincil grupların arasında çok derin ayrışma olduğu durumu yukarıda bahsedilmişti. Ona göre ikincil gruplar, birincil grupların aksine sözleşmeye dayalı, bireyin hayatının sadece bir bölümüne etki ettiği, duygulardan arındırılmış, uzmanlaşma ve akılcılık söz konusudur. Cooley her ne kadar birincil grubun bireyin hayatında daha çok iz bıraktığını düşünse de artık sanayileşmiş batı toplumlarında birincil ilişkilerin daha çok kırsal kesimlere kaydığını, şehir-modern toplumların birincil ilişkilerden ikincil ilişkilere evirilerek ekonomiye dayalı çıkar ilişkilerinin daha yoğun yaşandığını belirtmiştir.

Bütün bunlar ışığında toplumu analiz ederken bireyi yapay ayrımlardan ziyade bir fiziksel bütünlük içerisinde değerlendirmeliyiz. Cooley'e göre "*aile, arkadaş grubu, akrabalık ilişkileri gibi birincil ilişkiler rastgele şeylerin tesadüfi birleşimi değil, bu ilişkiler bireyin hayatında ki salt realitedir"* yani bu tür ilişkiler bireyin seçimi dışında olan ancak bireyin iradesi ile etkileşim kurmaktan keyif alacağı gruplardır (Erdoğmuş ve Nirun, 1977: 70). Ek olarak toplumsallaşma ve bireyin sosyalleşebilmesi için bu etkileşimler birey açısından zorunludur. Bu zorunluluk birey açısından değerlendirildiğinde Cooley'e göre bireyin toplum ile bağlarını kuvvetli tutan ve çözülmesini engelleyen yüzyıllardır klasik toplum yapısını günümüze kadar süre getiren olgudur.

Madalyonun iki yüzü: Birey ve Toplum

Cooley, çalışmalarında birey ve toplum arasındaki ilişkiyi görmeye, analiz etmeye çalışır, organik bağ teorisi ise onun bu konuda yaptığı çalışmalardan biridir. "*İnsan yaşamının özü sosyal etkileşimler ve biyolojik geçişle sağlanır"* diyen Cooley, bireyin sadece kendisi olamayacağını, ırki bağları ve gördüğü eğitimlerin onun tüm oluşumunu ve gelişiminde rol alacağını ifade etmiştir (Cooley, 1998: 113). Öte yandan toplum da bu gelişimi yaşayan insanların alanıdır. O yüzden toplum bir organizmaya benzer, her ne kadar bireylerin gelişme süreçleri hemen hemen aynı olsa da bireylerin oluşturduğu toplum her biri özel işlevlere sahip, farklılaşmış üyelerden oluşan canlı, genel-geçer bir bütündür. Cooley'in yaptığı bu genel tanım, bütün bireyleri ve sosyal grupları da içine alan bir toplum gerçeğidir. Cooley'nin bu tanımını sosyal hayattan örnekler verilerek temellendirmeye çalışmıştır. Ona göre: "*Bir eğitim kurumu öğretmen, öğrenci, kantinci ve*

diğer üyelerden oluşan organik bir bütündür bu üyeler arasında birbirlerine az ya da çok bağlar vardır. Çünkü hepsi ortak hayata katkı yaparlar" düşüncesi toplumun sadece kendisi düşünüldüğün de bireyin karakterinden, işlevlerinden özelinden farklı bir mekanizmadır ancak buna rağmen her birey topluma kendi işlevselliği orantısında renk verir etkileşime katkı sunar (Cooley, 1998: 134). Örneğin, bir sivil toplum kuruluşunda bir yönetici ile üyenin işlevselliği farklıdır. Ancak bir toplumsal grup olan sivil toplum kuruluşunun içinde yer alan her bir birey, eşit olmasa da katkı vererek o grubun toplum içinde ayakta kalmasını sağlar. *"Toplum, bireylerden ayrı düşünüldüğünde soyut olmaktan öteye gidemez"* diyen Cooley, birey ve toplum birbirinden ayrılabilen iki olgu olmamasına karşın, arada ki ilişkinin basit olduğu üzerinde durur (Ozankaya, 1982: 77-95). Yani futbolcu-teknik direktör, er-komutan gibi bütün olarak bir grup ifade edenler gibi onlar arasındaki basit ilişkiyi de ifade eder.

Toplum, bireylerin ortak düşüncelerini sentez olarak sunan bir mekanizma olmadığı gibi, toplumun ortak kolektif bilincini ve ortak değerlerini yansıtan da bir birey yoktur. Birey toplumdan ayrı bir varlık değildir. Aynı şekilde yaşamında ırki ve toplumsal ilişkilerin her ikisine de tümdengelimsel olarak aidiyet hisseder, kısaca söylemek gerekirse, birey, toplumdan ayrı düşünülemeyeceği gibi, aynı şekil de toplum da bireyden ayrı düşünülemez.

Toplumun Temel Mozaiği: Sosyal Etkileşimler

Sosyal süreçler, Cooley'in analizinde bir kısır döngü içerisindedir. Yani bireyler değişse de bireylerin sosyalleşmesi ve birbirleri ile girdiği etkileşimler değişmemektedir. Bu bir tür yinelenmedir ancak içi boş bir yinelenme değildir. Bireylere katkı sunan süreç gibi görünmekte öyle ki, bireylerde ki akılcılığı, işbirliğini ileri götüren bir gelişmedir. Cooley'e göre *"birey toplum içinde bir yarışmacıdır, toplum ise yarışmacıların birbirlerini ters davranışlara rehberlik eden zıt unsurlarla birlikte ahenk gösteren unsurların da olduğu iş bölümünün üst seviyeye çıktığı bir sosyal organizasyondur"* (Cooley, 1998: 118-121). Birey yarışmacı toplum ise sosyal organizasyondur analizi Cooley'in perspektifinde bireylerin sosyal etkileşimlerinin yapıcı bir rekabete ve iş bölümüne dayandığını vurgulamaktadır.

Cooley, *"sosyal etkileşimlerde, toplumsal mekanizmaların bireyler kadar önemli olduğunu kabul eder"* (Bogardus, 1960: 410). Çünkü toplumsal mekanizmalar toplumsal kalıp yargıları kısır döngü içinde değişen bireylere aktarır bireyler de toplumsal kurumlardan aldığı sabit kalıp yargılar üzerinden sosyal etkileşimlerini devam ettirir. Böylece toplum dengesi sağlanmış olur. Aynı zaman da akla dayanan salt gerçekler kurumlar tarafından kontrol edilirler. Döngünün iki fenomeni birey ve toplum sentezi korunmuş olur. Ancak bazen bireyin düşüncesinde bu davranış kalıp yargıları hoşnutsuzluğa neden olur. Bu da bireyin toplumsal kurumlara karşı tepkisine yol açar. Bu durum, Cooley'e göre bozuk sosyal organizasyon ya da organizasyonsuzluktur. Ek olarak, bu tip durumların nedeni Cooley'e göre birey ve toplumsal kurumlar arası iletişim eksikliğinden kaynaklanır.

Sosyal zihin ile ilgili görüşler çoğu çalışmada yer almakla birlikte zihnin sürdürülebilirliği ve bir bütün olduğu düşüncesi filozoflar ve psikologlar tarafından farklı şekillerde eleştiriye tabi tutulmuştur (Erdenk, 2017: 503). Cooley'in sosyal zihin ilgili açıklamaları yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Ona göre; *"Sosyal zihin daima bütün içerisinde kendi kendini şekillendirmektedir"* (Frank, 1988: 346). Yani bir düşüncenin, görüşün hızla yayıldığı farklılaşmış çeşitli yapılarda, bilinçli ya da bilinçsiz adetler, inançlar, gelenekler gibi toplumun kalıplaşmış kültürel öğelerin içerisinde şekillenerek sembolleşir. Sosyal zihnin bu gibi yapıları çeşitli türlerde meydana gelir. Bu yapının her uygun ve sürekli ayrıntısı, sosyal bir tip olarak adlandırılabilir.

Cooley ve Din

Cooley'in toplum görüşü, bireylerin etkileşimleri, çatışmaları ve davranışları konusunda derinlemesine bir düşünüşün ürünüdür. Ona göre bireylerin birbirleri ile ve grupla olan etkileşimleri bir sosyal organizasyondur. Bu sosyal organizasyon içinde toplumsal kurumlar en az birey kadar sosyal organizasyonun oluşmasında ve korunmasındaki kadar etkili ve önemlidir. Çünkü bu toplumsal kurumlar hem bireylerin

düşüncelerini kuramsallaştıran sembolik ilişkiler ağıdır, hem de kalıcı düşünce ve davranış kalıplarını koruyarak toplumsal dengeyi sağlamakla işlevseldir. Aynı zamanda Cooley organik bağ teorisinde birey ve toplum arasında doğrudan bir bağ olduğunu bu ikisini birbirinden ayırmanın iki kavramın da içeriğini boşaltmak anlamına geleceğini savunur. Cooley'in düşüncesi hakkındaki bütün bu veriler bize ne toplum ile bireyin ne de toplumsal kurumlar ile bireyin birbirinden ayrı düşünülemeyeceği tespitine götürür. Bu görüş Emile Durkheim gibi işlevselci sosyologların din, hukuk, aile, medya vs. gibi bütün toplumsal fenomenlerin, toplumun tümünü oluşturan buna katkı sağlayan öğeler olarak görülmesi görüşüne benzer. Bu perspektiften bakıldığında din olgusu da bir toplumsal ilişkiler ağı ve sosyal organizasyondur. Dolaysıyla bireyden ayrı düşünülecek bir olgu değildir. Din olgusu birincil ilişkilerin oluşmasında da önemli bir faktördür. Samimi ve içtenliğe dayanan birincil ilişkilerde bireyin kalıtımsal ilişkileri (aile, akrabalık) dışındaki diğer ilişkilerinin oluşmasında da dinin inançsal karakteristiği baskın toplumlarda daha kolay olabilir. Bunun nedeni inançsal yönü dominant bireylerin aidiyet hassasiyetinden kaynaklı sosyal zihinlerinin de aynı doğrultuda oluşudur bu durum bireyleri duygusal olarak birbirlerine bağlar. Din bu açıdan toplumda bir dayanışma yaratır. Ayrıca, bireylerin birbirleri ile etkileşimlerinde ve birincil ilişkilerin oluşumunda çok önemli bir faktör olarak karşımıza çıkar. Aynı zaman da dini gelenekler ve görenekler de birincil ilişkilerin birer sembolik kurumlarıdır. Örneğin dini bayramlar bireylerin birbirlerine bağlılıkları ve birincil ilişkilerini pekiştirmesi açısından oldukça önemlidir. Dini ibadetler hakeza bireylerin ortak pratikleştirdikleri bir eylemdir. Aynı zaman da ortak duygularla da pratikleştirilen bir eylem olduklarından, dini ibadetler hem ruhsal hem de bilişsel olarak bireylerin arasındaki ilişkileri kuvvetlendiren, pekiştiren etmenlerden biridir. Genel olarak Cooley'in sosyal zihin olarak tanımladığı bireylerin düşüncelerinde ve Cooley'in birincil ilişkiler olarak tanımladığı bireyin ilk sosyalleşme evrelerinde bir toplumsal ilişki ağı olan dinin rolü yadsınamayacak derecede önemli ve sosyal etkileşimlerin oluşmasında son derecede belirleyicidir.

SONUÇ

Cooley, Chicago geleneği olarak da adlandırılan sembolik etkileşimcilik teorisinin önemli temel taşlarından bir tanesidir. Bunun nedeni makro sosyolojiden mikro sosyolojiye inen bu teorinin içeriğini tutarlı ve sistemli bir biçimde incelemesidir. Cooley, öncelikle ayna benlik teorisini ortaya atarak bireyin iç dünyasına inmiş ve bireyin gelişim sürecinde hangi bilişsel aşamaların etkili olduğu konusunda araştırmalar yapmış analizler yapmıştır. Bireyin gelişim sürecindeki analizlerinden sonra birey-toplum ilişkisini incelemeye almış organik bağ teorisini oluşturarak birey ile toplum arasında bu iki kavramın farklı düşünülemeyecek birbirlerinden bağımsız ele alınamayacak kadar ilişkili olduğunu ve bu iki kavram arasında organik bir bağa işaret etmiştir. Bireyin etkileşimlerinin toplumu ve toplumsal kurumları oluşturduğunu, dolaysıyla toplumun bireyden bağımsız olarak ele alınamayacağını söyleyerek bir takım makro sosyologlara karşı çıkmıştır. Daha sonra Cooley, bireylerin etkileşim kurduğu gruplara yönelerek birincil ve ikincil gruplar olmak üzere bu etkileşimi iki gruba ayırmıştır. O, birincil ilişkiler bireyin sosyalleşme evresinde en çok iz bırakan samimi, iş bölümünün var olduğu bu grup içerisindeki bireylerin birbirlerine gerek kalıtımsal olarak gerekse bir takım düşünce ve inanç sembolleri ile bağlandığını vurgulayarak dini yaşantının grupsal özelliklerine de ışık tutmuştur. Bu düşüncesi onun din ile ilgili düşüncelerinin de temelini oluşturmuştur. Ayrıca, dini yaşantının ve etkileşimin bireyin hayatındaki etkileşimin önemli bir kısmını oluşturduğunu kendi açımızdan yorumlarsak birincil ilişkiler üzerinden bu yola çıkmak bir bilim insanını haksız çıkarmaz.

İkincil ilişkilerin ise bireyin bilişsel dünyasında çok az iz bırakan duygusal paylaşımlardan ziyade resmi ve çıkara dayalı ilişkiler olduğunu öne sürmüştür. Cooley'in bir sonraki işi ise toplumsal kurumları irdelemektir. Ona göre toplumsal kurumlar toplumun oluşabilmesi için en az birey kadar önemlidir. Çünkü toplumsal kurumlar bireylerin düşüncelerini sembolikleştiren kurumlardır. Aynı zaman da kalıplaşmış düşünce kalıplarını barındıran, bireylerin değişimine karşı birtakım düşünceleri ve inançları içerisinde muhafaza eden mekanizmalar olması nedeni ile Cooley için oldukça önemlidir. Çalışmamızda işlediğimiz bir diğer olgu ise Cooley'in sosyal zihin adını verdiği bireylerin tek tek düşüncelerinin genel halidir. Buna bütün ideolojiler, felsefi yaklaşımlar dahil olduğu gibi inanç ve dini semboller de dahildir. Cooley, din olgusuna

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sosyal bir etkileşimin ürünü ve bireyler arası etkileşimin bir sonucu olarak yaklaşmıştır. Din ve inanç olgularının toplumdan ve bireylerin sosyal zihinlerinden ayrı düşünülemeyeceğini savunmuştur.

KAYNAKÇA

1. Arslantürk, Z. ve Amman, T**.** (1999). **Sosyoloji, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler,** İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
2. Bogardus, E. S**.** (1960). **The Development of Social Thought, Fourth Edition,** New York: David Company Inc.
3. Bottomore, T. ve Robert N. (1972). **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi,** (der. Mete Tunçay ve Aydın Uğur), Ankara: Ayraç Yay.
4. Cooley, C**.** (1902). **Human Nature and the Social Order,** Chicago: Chicago Press.
5. Cooley, C. (1961). **Theories of Society Fondetion of Modern Sociological Theory,** New York: The Free Press,
6. Cooley, C**.** (1998). **On and Self Social Organization,** Chicago: University of Chicago Press.
7. Coser. L. A and Rosenberg, A. (1964). **Sociological Theory,** New York: Mcmillan Company inc.
8. Erdenk, E. A. (2017). Kişinin Devamlılığının Psikolojik Analizi İle Zamansal Devamlılık Görüşünün Bağdaşmazlığı, **Mavi Atlas Dergisi,** 5(2). 502-516.
9. Erdoğmuş, Z. ve Nirun N**.** (1970). **Sosyoloji-2,** Ankara: Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu Yayını.
10. Marshall, G**.** (1999). **Sosyoloji Sözlüğü,** çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü**,** Ankara**:** Bilim ve Sanat.
11. Ozankaya, Ö**.** (1982). **Toplum Bilimine Giriş,** Ankara: S. Yayınları.
12. Özkalp, E. (2014). **Davranış Bilimlerine Giriş,** Eskişehir:Anadolu Üniversitesi, 3. Baskı.
13. Ritzer, G. (2014). **Klasik Sosyoloji Kuramları,** çev. Himmet Hülür, 6. Basım, Ankara: De ki Basım yayın.
14. Şenol, D**.** (1994). **Sembolik Etkileşim**, Ankara: Yeni Zamanlar Dağıtım.
15. Tezcan, M**.** (1984). **Sosyal ve Kültürel Değişme,** Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi.
16. Timasheff, S.(1967). **Sociological Theory: It Nature and Growth, Third Edition**. New York: Random House.
17. Troyer, W. L. (1967). **Mead's Social and Functional Theory of Mind, (Manis and Meltzer Ed.)** Symbolic Interaction, Boston: Allyn and Bacon.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(74)

Yrd. Doç. Dr. Abidin KARASU*

18. YY.'DA MACARİSTAN'DA İSTİNSAH EDİLEN SIRPÇA DİNİ ESERDEKİ TÜRKÇE SÖZCÜKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

AN EVALUATION ON THE TURKISH WORDS IN A RELIGIOUS WORK THAT WAS COPIED IN HUNGARY IN 18TH CENTURY

ÖZ

Macaristan'ın Baran bölgesindeki Rats Titoş'ta rahiplik yapmış olan Jovan Kenejevic, kilise ayininde kullanılmak üzere "*Pravila Svyatim İli Sobraniye" (Правила свјатим или Собраније)* adlı dinî eseri 1798-1800 tarihleri arasında istinsah etmiştir. Bu eser Kiril harfleriyle Ruskoslovenski (Kilisi Slavcası) olarak yazılmış olup 372 sayfadır. Knejevic el yazması eserin ilk dört sayfasında 606 Türkçe sözcüğe yer vermiş ve üst satıra şu notu düşmüştür: "*Burada gösterilen Türkçe sözcükler olmadan günlük hayatımızda konuşamayız."(Зде назначаются турске речи кое ми употребляемь и без нихъ говорим не умъемъ).* Rahip Knejevic'in düştüğü not, 18.yy'da Macaristan'ın Baran bölgesinde Türkçenin varlığını göstermektedir.Yapılan araştırmada, el yazması eser hakkında bilgi verilmiştir. Kiril harfleriyle yazılan Türkçe sözcükler Latin harflerine aktarılarak Türkiye Türkçesindeki anlamları gösterilmiştir.

İnceleme neticesinde, Türkçenin 18.yy'da Macaristan topraklarındaki etki alanı aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Kiril harfleri, Macaristan, Sırplar, Türkçenin etki alanı.

JEL Kodu: Z11.

ABSTRACT

Jovan Kenejevic, who was a clergyman in Rats Titos in Baran region of Hungary, has copied the religious work "Pravila Svyatim Ili Sobraniye" (Правила свјатим или Собраније) in 1800 to be used in church service. This 372 page book is written in Rusko-slovenski (Kilisi Slavic) in Cyrillic letters. Knejevic has mentioned 606 Turkish words in the first four pages of this handwritten work and has made this note over the top line: "We cannot communicate in our daily lives without the Turkish words that are presented here." (Зде назначаются турске речи кое ми употребляемь и без нихъ говорим не умъемъ). This note of Parson Knejevic shows the existence of Turkish in Baran region of Hungary in 18th century. Information about this manuscript is provided in the research. Turkish words that were written in Cyrillic letters are translated into Latin letters, their meanings in the Turkish of Turkey are included and they are thematically categorized.

As a result of this study, the aim has been to shed a light on the extent of the Turkish sphere of influence in 18th century Hungarian territory.

Keywords: *Turkish, Cyrillic letters, Hungary, Serbians, Turkish sphere of influence.*

JEL Code: *Z11.*

* **Yrd.Doç.Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü abidinkarasu@hotmail.com; İstanbul/TÜRKİYE.**

** **VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, Ankara, Türkiye, 24-28 Eylül 2012 tarihinde sunulmuş bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş şeklidir.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

I.Giriş

Bugünkü Sırbistan toprakları ve Macaristan ile olan sınır bölgeleri tarihsel süreç içinde Türkçenin yayılma alanları olarak bilinmektedir. Asırlaca Türk idaresinde kalan bu topraklarda Türkçe, devlet ve iletişim dili olarak kullanılmıştır.

Türkçenin etkisi altında kalmış Balkan coğrafyasının ve kısmen Orta Avrupa'da Osmanlı idaresi döneminde yazılan Kiril harfli eserlede Türkolojiyi yakından ilgilendiren malzemenin ortaya çıkarılması ve işlenmesi, günümüz Türkoloji çalışmalarının odaklanması gerektiği en önemli konulardan biridir. Balkanlar Türkçenin etkisinin bütün yönleriyle araştırılabileceği bir labaratuvar özelliğindedir.

Sırp rahip Jovan Kenejevic, kilise ayinlerinde kullanılmak üzere 1798-1800 tarihleri arasında istinsah ettiği "*Pravila Svyatim İli Sobraniye-Правила свјатим или Собраније" (Kutsal Seçkiler Kitabı)* adlı dinî eserin ilk dört sayfasında 606 Türkçe sözcüğü kaydetmiştir. Knejevic not ettiği Türkçe sözcüklerin üzerine "*Burada gösterilen Türkçe sözcükler olmadan günlük hayatımızda konuşamayız."(Зде назначаются турске речи кое ми употребляемь и без нихъ говорим не умъемъ)* bilgisini vermiştir (Knejevic, 1789-1800:I). Bu bilgiler Türkçenin 18.yy'daki varlığını göstermesi bakımından son derece önemlidir.

Bugüne kadar, Türkçenin Balkan dillerine etkisiyle alakalı birçok araştırma yapılmıştır. Türkçenin Sırpça üzerindeki etkisine dikkat çeken ve bu alandaki ilk bilimsel çalışmayı yapan Vuk Karacic'dir. 1818 yılında hazırladığı *Sırpski Rjeçnik* adlı sözlüğünde Sırpçadaki Türkçe sözcükleri incelemiş Türkçe sözcüklerin yoğunluğundan bahsetmiştir (Karacic, 1966:1). Bu tarihten itibaren Sırpçadaki Türkçe sözcükler üzerine yüzlerce çalışma yapılmıştır. Abdullah Şkalic'in 1966 yılında hazırladığın *Turcizmi u Srpskohrvatskom – Hrvatskosrpskom Jeziku* sözlüğü önemli çalışmalardan biridir (Şkaliç, 1973:1). Sırp rahip Jovan Knejevic'in "Pravila Svyetim İli Sobraniye" adlı el yazması eserde kayda geçirdiği 606 Türkçe sözcük 1798-1800 tarihli olduğu için kronolojik olarak Sırpçadaki Türkçe sözcüklerin ilk sözlüğü özelliğini taşımaktadır. Bu açıdan eser Türkçe –Sırpça dil ilişkileri çalışmalarında önemli yere sahiptir (Knejevic, 1789:1).

Çalışmanın temelini, Lilyana Nedelkov ve Katitsa Şkoriç'in 2011 yılında yayınladıkları *Rukopisna Zbirka Turtizma iz 18-veka (Struktura, Pravopisne, Fonetske, Morfoloşke Tsrte i Poreklo Leksike* (18.yy'daki El Yazmasında Türkçe Sözcükler) adlı makale oluşturmuştur. Nedelkov ve Şkorik el yazmasında geçen sözcükleri okumuşlar ve makalede değerlendirmişlerdir (Nedelkov ve Şkorik, 2011: 87).

Yapılan incelemede sözcükler tekrar gözden geçirilmiş, okunuşları gösterilerek Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilmiştir. El yazması eserde geçen Türkçe sözcükler okunaklı bir yazıyla yazılmadığından bazı sözcüklerin tespitinde zorluklar yaşanmıştır. Makalenin sonunda 606 sözcüğün alfabetik sıraya göre sözlüğü verilmiştir. Araştırmayla 18.yy'da Macaristan sınırları içinde yaşayan Sırpları dillerindeki Türkçe sözcükler ve günlük hayattaki işlevleri tespit edilmiştir.

II. Osmanlı İdaresindeki Baran Bölgesi ve Sırplar

Baran, bugün Macaristan'ın güneyinde bir il olup merkezi Pécs şehridir. Baran bölgesi 150 yıl Osmanlı yönetimi altında kalmıştır (www.baranya.hu). Türklerin bu topraklara gelişi 1544 yılına rastlamaktadır (Çoban, 1996:107). Sırplar'ın Baran bölgesine yerleşmleri Osmanlı'nın hakimiyetinden sonra olmuştur (sr.wikipedia.org/wiki/Барања). 1687 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bölgeyi Osmanlı'dan geri almasıyla birlikte Sırplar üzerindeki baskısı artmaya başlamış Ortodoks Sırplar Katolik mezhebine çekilmeye çalışılmıştır. Fakat Avusturya Sırplarının patriği Arhiepiskop Arseniyem Çarnoyevikem döneminde bölgeye yapılan Sırp göçleri bu etkiyi kırmayı başarmıştır.

Türk hakimiyetinden sonra Baran bölgesi farklı bölgelere ayrılmıştır. Macaristan yönetimde Baran Sırpları büyük baskı ve sıkıntılar yaşamışlardır. Rahip Knejevic'in el yazması dini eseri istinsah ettiği Rats Titos eski kaynaklarda Titoş adıyla anılmakta ve Mohaç'ın güneybatısında yer almaktadır. Titoş yerleşim yeri hakkındaki ilk kayıtlar 1570 yılına dayanmaktadır. Bu kayıtta 32 Sırp evinin varlığından bahsedilmektedir. 1747 yılından itibaren yerleşim yerinin adı Rats Titoş şeklinde değişmiştir. 1796 yılındaki kayıtlara göre Rats Titoş'ta 622 Sırp yaşamaktadır (Nedelkov ve Şkorik, 2011: 87).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

III. Eser Yazarı Jovan Knejevic ve İstinsah Ettiği Eseri Hakkında Bilgi

El yazması dini eser 372 sayfadan oluşmaktadır. İlk iki ve son üç sayfa boş olup herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Eserin boyutu 223x185-190mm'dir. Eserin kimin tarafından istinsah edildiği ve nerede yazıldığı hakkındaki bilgiler "Ia" kısmında yer almaktadır. Eser Rats Titos'a bağlı Dimitriya kilisesinde istinsah edilmiştir. Eseri istinsah eden *"Çok günahkâr kulunuz ben Jovan Knejevic" (Главни писар је многогрешни раб божија Јован Кнежевик)* şeklinde bilgi bulumaktadır. Ia –Vb, 1a-351b,354b-367a arasındaki sayfaları 10 Ağustos 1798 tarihinde istinsah etmeye başladığını ve 13 Eylül 1800'de bitirdiğini belirtmektedir. Knejevic, altı yerde eseri kendisinin istinsah ettiğine dair adını ve soyadını yazmıştır (Şkorik, 2004: 52). Kendini *"Çok günahkâr kulunuz ben Jovan Knejevic" (Главни писар је многогрешни раб божија Јован Кнежевик)* şeklinde tanıtan Knejevic'in hayatıyla ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır. Knejevic hakkında Katitse Şkorik'in bir çalışması vardır (Şkorik, 2004: 52). 135a, 180b, 318a, 329a, 179b, 198a sayfalarında adı ve soyadı yazılıdır. El yazması eserin kabı ahşap olup deri ile kaplıdır. IIIa-Vb sayfalarında eserin Moskova'da yazılmış dini eserden istinsah edildiği bilgisini vermektedir (Şkorik, 2004: 67).

Jovan Knejevic istinsah ettiği eserin başında arkalı önlü olmak üzere dört sayfaya gruplar halinde 606 Türkçe sözcüğü alfabetik olarak sıralamıştır. Eser siyah mürekkep kullanılarak Kiril harfleriyle yazılmıştır. Knejevic birinci sayfada dört grup halinde verdiği Türkçe sözcüklerinlerin başına: *"Burada gösterilen Türkçe sözcükler olmadan günlük hayatta konuşamayız." (Зде назначаются турске речи кое ми употребляемь и без нихъ говорим не умъемъ)*, ikinci sayfada verdiği sözcüklerin başına *"Konuştuğumuz Türkçe sözcükler" (Турске речи с коимъ говоримъ)* bilgisini düşmüştür. Üçüncü sayfada verilen sözcüklerin üst kısmında herhangi bir bilgi bulunmayıp dördüncü sayfada yer verilen sözcüklerin üstünde: *"Bizim unsurlarımızla karışmış Türkçe sözcükler" (Турске piечи с нашима помъшане)* satırlarına yer vermiştir (Şkorik, 2004: 69). Söz konusu el yazması eser Prof. Dr. Boşko Petrovic tarafından 1912 yılında Baran bölgesininin tarihi zenginliklerini araştırması sırasında buradaki bir manastırda bulunmuştur. Matitsa Srpsak Kütüphanesi yazmayı, Sente'li Jotse Vuyika isimli kitapseverden satın almıştır. Eser Kütüphanenin envanterine 2 Ekim 1948 yılında kaydedilmiştir (Şkorik, 2004: 70).

IV. Eserde Geçen Türkçe Sözcüklerin Hususiyetleri

Knejevic, birinci bölümde yazdığı 379 Türkçe sözcükten sadece 28'in Sırpça karşılığını vermiştir diğer sözcüklerin karşısına herhangi bir şey yazmamıştır. Bu sözcüklere anlam vermemesi, Türkçe sözcüklerin o bölgede konuşulan Sırpçanın vazgeçilmez birer parçası olduğunu ve yerine başka sözcüklerin getirilemeyeceği anlamı çıkarabilir (Nedelkov ve Şkorik, 2011: 89). İkinci bölümde 100 sözcük sıralanmış olup 97'sinin Sırpça anlamı verilmiştir. *"Türkçe sözcükler", "Bizim unsurlarımıla karışmış Türkçe sözcükler"* başlıkları altında 479 Türkçe sözcük yer almaktadır.

Knejevic, Türkçe sözcükleri alfabe sırasına göre sıralarken bazı sözcükleri iki defa değişik fonetik özelliklerle yazmıştır: *"валаге [valage] < falak – фалаге [falage] < falaka, вилдишъ [vildişı] < fildişi – филдишъ [fildişı] < fildişi, вишекъ [vişekı] < fişek – фишекъ [fişekı] < fişek, вуруна [vuruna] < fırın – фуруна [furuna] < fırın ."* (Nedelkov ve Şkorik, 2011: 89)

Türkçe sözcükler incelendiğinde çoğunun bugünkü Sırpçada kullanıldığı görülmektedir: *аван [avan] < havan, ада [ada] < ada, барут [barut] < barut, батак [batak] < batak, ђубре [gyubre] < gübre, занат [zanat] < zanaat, сунђеръ [sungyerı] < sünger.* Bunun yanında Sırp halk ağızlarında kullanılan sözcükler de vardır. Sözcüklerin bir kısmı Sırpça için arkaik özellik taşımaktadır: *абаџиа [abacia] < abacı, арамъ [aramı] < haram, ђерчекъ [gerçekı] < gerçek* gibi (Nedelkov ve Şkorik, 2011: 87).

Knejevic 127 Türkçe sözcüğün karşısına Sırpçadaki eş anlamlılarını yazmıştır. Günümüz Sırpça sözlüklerdeki anlamlarla karşılaştırıldığı zaman sözcüklerin aynı veya yakın anlamda oldukları görülmektedir. Bunun yanında bazı sözcüklerin anlamlarında değişmeler ve genişlemeler olmuştur.

Knejevic Türkçe sözcükleri yazıya geçirirken bölgeye has ağız özelliklerini de yansıtmıştır. Knejevic'in kaydettiği sözcükler içinden 478 isim tespit edilmiştir. Edebi dilin yanında gündelik hayatın sözcükelrine de rastlanılmaktadır: *калупъ [kalıpı] <kalıp , кава [kava] < kahve, наџак [nacak] < nacak,*

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

кабаница [kabanitsa] < kaban, каишлие [kaişlie] < kayışlı, калаицца [kalaicia] < kalaycı, јенгибула [yengibula] <yenge (Nedelkov ve Şkorik, 2011: 89)

Sözlükte 6 adet fiil tespit edilmiştir: *јагмити [yagmiti] < yağmalamak, ограисати [ograisati] < uğramak, посулити [posuliti] < ?, сактисати [saktisati] < sıkmak, чатисати [çatisati] < çatmak, бегенише [begenişe] < beğenmek*

Bunun yanında sıfat cinsinden sözcükler de kaydedilmiştir: *аиђиди [aigidi] < hey gidi, арамъ [aramı] < haram, аратосъ [aratosı] < haram olsun, дилберъ [dilber] < dilber, ђиди [gidi] <gidi, еξикъ [eikı] < ?, зали [zali] < ?, зенђилъ [zengilı] < zengin, кадаръ [kadarı] < kadar, калпъ [kalpı] < ?, мамуранъ [mamuranı] < memur, мукаетъ [mukaetı] < mukayyet, сакатъ [sakatı] < sakat, бадава [badava] < bedava, барабаръ [barabarı] < beraber, башъ [başı] < baş, башка [başka] < başka, белки [belki] < belki, бошъ [boşı] < boş, дурма [durma] < durma, мукте [mukte] <, обашка [obaşka] < başka, салтъ [saltı] <salt, таманъ [tamanı] < tamam, ђерчекъ [gerçekı] < gerçek*

Ünlemler: *аманъ [amanı] <aman, аферимъ [aferimı] < aferim, бака [baka] <bak, дишеръ [dişerı] < dışarı, дуръ [durı] < dur, вала [vala] < vallahi, јокъ [yokı] < yok, чакъ [çakı] <çak*

V. El Yazması Eserde Geçen Türkçe Sözcüklerin Listesi

Günlük hayatta olmadan konuşamadığımız Türkçe sözcükler

A

Абаціа [abaciya] < abacı
аванъ [avanı] < havan
авліа [avlia] < havlu
аґаґ [agag] < ağa
адіђярь [adikyarı] <aşikâr
ада [ada] < ada
аберъ[aberı] < haber
адетъ[adetı] < adet
аздіа [azdia] < azdia ?
азна[azna] < hazine
аиґиръ [aigirı] < aygır
алатъ [alatı] < halat
алвалукъ [alvalukı] <halvalık (aylık, bahşiş)
алдуматъ [aldumatı] <al+domates
алка [alka] < halka
аманеть [amanetı] < emanet
амбаръ [ambarı] < ambar
анцаръ[ancarı] < ancar
апстъ [apstı]<hapis
аратосъ [aratosı] < haram olsun
арамбаша [arambaşa] <haramibaşı
арачъ [araçı] < haraç
аргати[argati]<ırgat
арпацикъ [arpatsikı] < arpacık
асура [asura] < asura
атеръ[aterı] < hatır
аферимь[aferimı] < aferin
аціа [acia] < hacı
ашиґціа[aşigcia]<aşıkçı
ашикь [aşik] < aşık

Б/В

бадава[badava] < bedava
бадаваціа[badavacia] < bedavacı
бадемъ [bademı] < badem
баирь [bair] < bayır
бака[baka] < bakmak
бакарь[bakarı] < bakır
бакрачъ[bakraçı] < bakraç
балабанъ[balaban] < balaban
балта[balta] < balta
баріакъ[bariakı] < bayrak
барабарь[barabarı] < beraber
бардакь[bardakı] <bardak
барушь[baruşı] < barış
басамакъ [basamakı] < basamak
басма[basma] < basma
баца[batsa] < baca
башакь [başakı] < başak
башка[başka] < başka
башлукь[başlukı] < başlık
башча[başça] < bahçe
башъ [başı] < baş
бег[н]лукь [begnlukı]<beylik
бегенише [begenişe]<beğenmek
безъ[bezı] < bez
белки [belki] < belki
белнукъ [belnuk]<benlik
бенђелукъ[benkelukı]<bengel uk?
берберъ[berberı]< berber
беріђеть [beriketı] < bereket
бешика[beşika] < beşik
биеда[bieda]< bi eda
болта [bolta] < volta
болтаціа [boltacia] < voltacı
бостанъ [bostanı] < bostan
боцакь[botsakı]<bucak?
боя [boya] < boya
будакъ [budakı] < budak
буза[buza] < boza
букагіе [bukagie]< bukağı
буклія[bukliya]< boklu
бунаръ[bunarı]< pınar
бургія[burgiya]< burgu
бурма [burma]< burma
бурмуть[burmutı]<burun otu
бурунцкь[buruncukı]<burunc uk
бусія[busiya]<pusu

В/V

ваида[vaida]< fayda
вала[vala]< vallahi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

валаге[valaga]<falaka
варакъ[varakı]< varak
вилаетъ[vilaetı] < vilayet
вилдишъ[vildişı]< fildişi
вишекъ[vişekı] < fişek
вуруна[vuruna]<fırın
вучія [vuçiya]<fıçı

Г/G

гаитанъ [gaytanı] < kaytan
гурбетъ [gurbetı] < gurbet

Д/D

далакъ[dalakı] < dalak
дева[deva] < deva
делія [deliya] < deli
дембелъ [dembelı] < tembel
дервишъ[dervişı] < derviş
дерть[dertı] < dert
диванъ[divanı] < divan
дизга[dizga]< dizgin
дирекъ[dirakı] < direk
долама[dolama] < dolama
друмъ [drumı]< durum
дунѣеръ [dunkerı]<dunger?
дурма[durma]<durma
дуѣянъ[dukyanı] < dükkan
душекъ[duşekı]<döşek
душманъ[duşmanı] < düşman

И/İ

илица[ilica] < ılıca
инать[inatı]<inat
индія[india]<hindi
јабана[yabana] < yaban
јаданлія[yadanlia] <yabancı
јагма[yagma] < yağma
јагмити[yagmiti]<yağmalama
k
јака[yaka] < yaka
јаранъ[yaran]<yaren
јастукъ[yastukı] < yastık

Konuştuğumuz Türkçe Sözcükler

јогунлукъ
[yogunlukı]<yoğunluk
јегленъ[yeglenı]< eğelenmek
једекъ [yedekı] < yedek
јенгибула [yengibula]< yenge
јецекъ [yecekı] < yiyecek
јокъ ніе [yokı nie] < yok niye
јолдашъ [yoldaşı] < yoldaş
јопка [yopka]< yufka?
јорганъ [yorganı] < yorgan
јуришъ [yurişı] < yürüyüşş

К/K

кіяметъ[kiyametı] < kıyamet
кабаница[kabanitsa]< kaban
кава[kava]<kahve
кавга[kavga]< kavga
кавезь[kavezı]< kafes
кадіва[kadiva] < kadife
кадарь[kadarı] < kadar
кадуна[kaduna] < kadın
казанъ[kazanı] < kazan
каигана[kaigana] < kaygana
каимакъ[kaimakı] < kaymak
каисія[kaisiya] < kaysı
каишлие[kaişlie] < kayışlı
каишъ[kaişı] < kayış
калаілія[kalaylia] < kalaylı
калаіцia[kalaicia] < kalaycı
калабалукъ[kalabalukı] < kalabalık
калаи[kalai] < kalay
калаузъ[kalauzı] < kılavuz
калдрма[kaldrma] < kaldırım
калемъ[kalemı] < kalem
калпакъ[kalpakı] < kalpak
калупъ[kalupı] < kalıp
камата[kamata] < kama
камишъ[kamişı] < kamış
канабе[kanabe] < kanape
канаве[kanave] < kanape
кантаръ[kantarı] < kantar
канца[kanca]< kanca
канціа [kancia] < kancı
капіа[kapia] < kapı
капакъ[kapakı] < kapak
каравла[karavla] < karakol
каранфилъ[karanfilı] < karanfil
карванъ[karvanı] <kervan
касаба[kasaba] < kasaba
касапинъ[kasapinı] < kasap
катана[katana] < katana
катарка[katarka] <katar
катранъ[katranı] < katran
катчине[katçine]<katçine(?)
катъ[katı] < kat
кауринъ[kaurinı] < gâvur
каурма[kaurma] < kavurma
качамъ[kaçamı]<kaçamak?
кашика[kaşika] < kaşık
кашика[kaşika] < kaşık
каясъ[kayası] < kaysı
кеса[kese]<kese
кесеръ[keserı] < keser
кешагіа[kaşagia] < kaşağı
кика[kika]<kika?
кирицiа [kiricia] < kiracı
кована[kovana]< kovan
кованлукъ[kovanlukı] < kovanlık
коланъ[kolanı]< kolan
колчагъ[kolçagı] <kolçak
комшіа[komşia] < komşu
конакъ[konak]< konak
кречана[kreçana]< kireç kuyusu
кречъ[kreçı]< kireç
кубуре[kubure] < kubur
кула[kula] < kule
кулашъ[kulaşı] < kulaş (bir at cinsi)
кулунціа [kuluncia] < kuluncu
кумбара[kumbara] < kumbara
кумріа [kumria] < kumru
курбанъ [kurbanı] < kurban
кургукъ [kurgukı] < kurguk?
курякъ [kuryakı] < kurak
кусуръ [kusurı] < kusur
кутіа [kutia]<kutu

Л/L

лагумъ[lagumı] <lağım
ленгеръ[lenger] < lenger
лепеза[lepeza] < lepeza
леѣенъ[legenı] < legen
лула[lula] < lüle

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

M/M

маала[maala] < mahalle
магазинъ[magazin] < mağaza
маидапъ[maidapı] < maytap
маимунъ[maimunı] < maymun
маказе[makaze] < makas
мамузе[mamuze] <mahmuz
мамуранъ[mamuranı] < memur
манъгура[manıgura] < mangır
маразъ[marazı] < maraz
марама[marama] < marama
маџаръ[macarı] < macar
машала[maşala] < maşallah
меана[meana] < meyhane
меиданъ[meidanı] < meydan
мелезъ [melezı] < melez
мелемъ[melemı] < mehlem
мердевине [merdevine] < merdiven
мермермеръ[mermermerı] < mermer
мерџанъ [mercanı] < mercan
минћуше [minkuşe] < mengüş
миразъ[miraz] < miras
мосуръ[mosurı] < mısır
мукаетъ [mukaetı] < mukayyet
мукте [mukte] < müft
мумаказе [mumakaze] < mum makası
мусуведа [musuveda] < musuvet
муштерія [muşteria] < müşteri
муштерія [muşteria]< müşteri
муштулугџія [muştulugcia] < muştlukçu

H/N

наранџа [naranca] < narenciye
нацакъ[nacakı] <nacak
нишадоръ [nişadorı] < nişadır
нишанъ [nişanı] < nişan

O/O

обашка [obaşka]< başka
ограисати [ograisati]< uğramak
окка [okka] < okka
оклагія [oklagia] < oklava
олукъ[olukı] < oluk
ортакъ[ortakı] < ortak
орятинъ [oryatinı] < hoyrat
оџакъ [ocakı] < ocak

П/P

пазарлія[pazarlia] < pazarlı
пазаръ[pazarı] < pazar
паиванъ[paivanı] <payvant
памукъ[pamukı]<pamuk
папуче[papuçe] < papuç
парче[parçe]<parça
пекмезъ[pekmezı]<pekmez
пеливанъ[pelivanı]<pehlivan
пенџеръ[pencerı]<pencere
первазъ[pervazı]<pervaz
пешкиръ[peşkir]<peşkir
пизма [pizma] < pizma
пириначъ[pirinaçı]<pirinç
пишманъ[pişmanı]<pişman
пишмаплукъ[pişmaplukı]<pişmanlık
пиштолъ[piştolı]<piştol

P/R

paja[raya] < raya
ракія[rakia]<rakı
ракамъ[rakamı]<rakam
ракиџія[rakicia]<rakıcı
рафъ[rafı]<raf
рефена[refena]<rafana
рсузъ[rsuzı]<uğursuz
русваи[rusvai]<rüsva
руфетъ[rufetı]< hirfet

C / S

сіясетъ[siyasetı]<siyaset
саань[saanı]<sahan
саганлга[saganlga]<sahanlık
сакатъ[sakatı]<sakat
салтъ [saltı] < salta
самуръ[samurı]<samur
сандукъ[sandukı]<sandık
санџіе[sancie]<sancı
сапунџія[sapuncia]<sabuncu
сапунъ[sapunı]<sabun
сарачъ[saraçı]<saraç
сарма[sarma]<sarma
сахат[sahat]<saat
сацакъ[satsakı]< saçak
сачма[saçma]<saçma
саџіа[sacia]< saçı
серміа[semia]<sermaye
серсамъ[sersamı]<sersem
сепіа[sepia]< sepi (deri işleme)
силае[silae]< silah
симите[simite]<simit
симиџія[simicia]<sinici
синџіръ[sincirı]<zincir
сирће[sirke]<sirke
сичанъ [siçanı]<sıçan
скела[skela]<iskele
скелетаа[skeletaa]<iskeleler
скерлетъ[skerletı]< iskerlet (dikenli salyangoz)
смарлама[smarlama]<ısmarlama
соба[soba]<soba
сокакъ[sokakı]<sokak
софра[sofra]<sofra
спаилукъ[spailukı]<sipahilik
субаша[subaşa]<subaşı
сукіа[sukia]<suku
сунћеръ[sungerı]<sünger

T/T

табакъ[tabakı]<tabak
тава[tava]<tava
таванъ[tavanı]<tavan
таламбасъ[talambası]<davulbaz
талиа[talia]< tali
таманъ[tamanı]<tamam
тараба[taraba]< taraba
тасъ[tası]<tas
тезга[tezga]<tezgâh
телуће[teluke]<teluge?
тенџера[tencera]<tencere
тепелукъ[tepelukı]<tepelik
тепсіа[tepsia]<tepsi
теразіе[terazie]<terazi

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

терзіа[terzia]<terzi
тестіа[testia]<testi
тесте[teste]<destr
тестера[testera]<testere
тетикъ[tetikı]<tetik
тефтеръ[tefterı]<defter
тимаръ[timarı]<tımar
токе[toke]<toka
топџіа[topcia]<topcu
топъ[topı]<top
турпіа[turpia]<törpü
муршіа[turşia]<turşu
туткалъ[tutkalı]<tutkal
ћепе[kepe]<kepe
ћоso[koso]<köse
ћоро[koro]<kör
ћускіа[kuskia]<küskü
ћурdia[kurdia]< kürdü
ћупріа[kupria]<köprü
ћевапъ[kevapı]< kebap
ћевћиръ [kevkirı] < gevgir
ћело[kelo]< kel
ћемеръ[kemerı]<kemer
ћенаръ[kenarı]< kenar
ћепенакъ[kepenakı]<kepenk
ћерданъ [kerdanı] < gerdan
ћерћефъ[kerkefı] < gergef
ћерчиво[kerçivo]< çerçeve
ћетенъ[ketenı] < keten
ћефъ[kefı] < keyif
ћилеръ[kiler]<kiler
ћилимъ[kilimı]< kilim
ћинћуа[kinkya]<gingya?
ћошакъ[koşakı]<kuşak
ћубре [kubre] < gübre
ћувегіа[kuvegia] < güvey
ћумезъ[kumezı]<kümez
ћупъ[kupı]< küp
ћуракъ[kurakı]<kurak
ћурчіа[kurçia]<kürkçü
ћутукъ[kutukı]< kütük
ћяса[kyasa]<kâse
утіа[utia]<ütü
угурсузъ[ugursuzı]<uğursuz
узенћие[uzenkie]<üzengi
улакъ[ulakı]<ulak
уларъ[uları]<yular
ункашъ[unkatı] < önkaş
урнекъ[urnekı]<örnek

Bizim unsurlarımızın karıştığı Türkçe sözcükler:

фалаге [falage]< falaka
фенъръ[fenerı]<fener
фереџа[fereca]<ferece
филдишъ [fildişı]< fildişi
филцанъ[filtsanı]< fincan
фишекъи[fişekıi]< fişek
фуруна[furuna]<fırın
чакшире[çakşire]<çakşır
чакъ[çakı]<çakı
чампраге[çamprage]<çalpara
чанакъ[çanakı]<çanak
чардаклія[çardaklia]<çardaklı
чардакъ[çardakı]<çardak
чаругџія[çarugcia]<çarıkçı
чаршафъ[çarşafı]< çarşaf
чаушъ[çauşı]<çavuş
чекићъ[çekikı]<çekiç
чекркъ[çekrkı]<çıkrık
челикъ[çelikı]<çelik
ченгелъ[çengelı]<çengel
черегъ[çeregı]< çeyrek
чесма[çesma]<çeşme
чибукъ[çibukı]<çubuk
чивіа[çivia]< çivi
чивутанъ[çivutanı]< çifıthane
чизма[çizma]<çizme
чорба[çorba]<çorba
чоя[çoya]<çuha
чувалдусъ[çuvaldusı]<çuvaldı
zı
чутура[çutura]<çutur
џіда[cida]<cida?
џаакъ[caakı]<caakı?
џамія[camia]< cami
џамбасъ[cambası]<cambaz
џевапь[cevapı]<cevap
џелатъ[celatı]<cellat
џелепа[celepa]<celep
џелепъ[celepı]<celep
џигерица[cigeritsa]<ciğer
џимріа[cimria]<cimri
шамія[şamia]<şamı
шефталія[şeftalia]<şeftali
шегретъ [şegretı]<şakirt
шербетъ [şerbetı]< şerbet
шеће́ръ [şekerı] < şeker
шишана [şişana] < şişane
авдесъ умо/веніе рукъ [avdesı]< abdest
аиръ/задужбина [airı]<hayır
алва /реза нџи [alva]< helva
амазъ/молитва [amazı] < namaz
аманъ/парлитва [amanı]<aman
меанџія/биртъ [meancia]<meyhaneci
аръ/штала [arı]<arı
арачъ/трошакъ [araçı]< haraç
одаџіа[odacia]<odacı
атлія/коникъ [atlia]<atlı
ашлукъ/трошак [aşlıkı]< harçlık
бакалъ/трговина [bakalı]<bakkal
сира[sira]<sıra
батъ/среће[batı]<baht
белагіа/гладилиџа[belagia]<bileği taşı
богазлукъ [bogazlukı]<boğazlık
первазъ [pervazı]<pervaz
бошъ/празно [boş]<boş
баизъ/ предикаторъ [baizı]<vaiz
вергіа/порезъ [vergia]<vergi
дава/тужба[dava]<dava
дегенекъ/батина [degenekı]<değenek
дишеръ/иди наполъ[dişerı]<dışarı
достъ/пріателъ[dostı]<dost
дуръ/стани[durı]<dur
ћеисіа/одъло[geisia]<kese
ћерчекъ /збиля[gerçekı]<gerçek
ћиди/ліепъ[gidi]<gidi
ћугомъ/ бокалъ[gugomı]<güğüm
емшеріа/землякъ [emşeria]<hemşeri

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

зенћилъ/ богатъ[zenkilı]<zengin
зіанъ/штета[zianı]<ziyan
зияфетъ/частъ [ziyafet]<ziyafet
зор/сила[zor]<zor
аиђиди/ преліепъ [aikidi] < ay gidi
алалъ/благослов [alalı] < helal
арамъ/проклетъ [aramı]<haram
базерђанъ/трговацъ [bazergyanı]<bezirgân
дилбер/лепъ[dilber]<dilber
душеклукъ/кребатъ [duşeklukı] <döşeklik
ћулъ/ружа [kule]< kule
заира/раана [zaira]<zahire
зараръ/штета[zarar]<zarar
лапіа/граћа[lapia]
јасагции/ великидинъ[yasagcii]<yasakçı
јасакъ/ забрана[yasakı]<yasak
јегленцие/ разговоръ[yeglencie]<eğlence
јекмеціа пекаръ[yekmecia]<ekmekçi
јеминъ/ магистратъ[yemin]<emin
јеминъ/ заклетва[yeminı]<emin
кадіа/судацъ[kadia]<kadı
казукъ/колацъ[kazukı]<kazık
каида/ноте музике[kaida]<kayıt
калпъ/неваляо[kalpı]<kalıp
караула/стража[karaula]<kara vul
кесеціа/пустаја[kesecia]<kese ci
кесимъ/ плаћа[kesimı]<kesim
мезилъ/ пошта[mezilı]<menzil
мезилана/ пошталук[mezilana]<menzil
мешћева/судница[meşkeva]
пусатъ/оружіе[pusatı]<pusat
рамазъ/постъ[ramazı]<ramazan
саба/ютреня[saba]<sabah
саибіа/немешъ[saibia]<sahib
саја/властникъ[saya]<saya
сактисати[saktisa]<sıkmak
салма /буздованъ[salma]<salma
салтаціа /кирициіа[saltacia]<saltacı
севапъ /задужбина[sevapı]<sevap
селамъ /поздрав[selamı]<selam
сеперъ /котарица[seperı]<seper
саратліа /краишникъ[saratlia]<sıratlı

VI. Sonuç

Sırp rahibin Türkçe hakkındaki itirafı *"Türkçe sözcükler olmadan gündelik hayatta konuşamayız",* altı asır Balkanların devlet ve iletişim dili olan Türkçenin varlığını bir daha pekiştirmektedir.

606 Türkçe sözcük incelendiğinde Türkçenin birçok farklı alanda sözcükler verdiği görülmektedir.

Eserde verilen Türkçe sözcüklerin önemli bir kısmının Sırpça karşılığı gösterilmemiştir. Bu sonuç Türkçe sözcüklerin Sırplar tarafından kendi dillerinin bir parçası olarak kabul edildiğini göstermektedir.

El yazması Kiril harfli metinde Türkçenin kullanımıyla ilgili tespit edilen bu malzeme Balkanlardaki kütüphanelerin taranması sonucunda benzer eserlerin ortaya çıkacağı açıktır.

KAYNAKÇA

1. KNEJEVİC, Jovan (1798–1800) *Pravila Svyetim İli Sobraniye*, Rats Titoş: Arheografsko odelyenye Biblioteke Matitsa Srpske u Novom Sadu, sign. PP III 39.
2. БМС – *Ћирилске рукописне књиге Библиттеке Матице српске*, књ. X: *Служабници, Часослови* (ред. Вера Јерковић). Нови Сад: Матица српска, 2004.
3. ДРАГИЋЕВИЋ, Рајна (2007). *Лексикологија српског језика.* Београд: Завод за уџбенике.
4. KARACİC, Vuk Stefanovik (1966). Srpski Rjeçnik, 1818 (Fototipsko izdanie), Beograd: Prosveta.
5. ШИПКА, Данко (1991). Српски рјечници од сеобе до Вука. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 20/1: 397–402.
6. ŞKORİK, Katitsa (2004). " Yezik Yovana Knelevika u Rukopisu iz Srpskog Titoşa", *Kirilske Rukopisne Knige, Biblioteka Matitsa Srpska, kni. X: Slujabnitsi, Çasoslovi* (red. Vera Yerkovik). Novi Sad: Matitsa Srpsa, 153-181.
7. SKOK, Petar (1972). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. II . Zagreb: JAZU.
8. ŠKALJİĆ, Abdulah (1973). *Turcizmi u srpskohrvatskom – hrvatskosrpskom jeziku.* Sarajevo: Svjetlost.
9. RJAZU (1882–1976) – *Rječnik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. I–XXIII. Zagreb: JAZU.
10. NEDELKOV, Lilyana, Şkorik, Katitsa (2011). "Rukopisna Zbirka Turtsizama iz 18. Veka (Struktura, Pravopisne, Fonetske, Morfoloşke Tsrte)", *Zbornik Matice Srpske za Filologiju I Lingvistiku*, Liv/1, Novi Sad.
11. ÇOBAN, Erdal (1996). "Macaristan'da Protestanlığın Gelişmesi ve Osmanlı Hakimiyeti", *OTAM*, Sayı: 7, Ankara, s. 99-112.

12. İNTERNET KAYNAKLARI

13. http://tdkterim.gov.tr/bts/
14. http://www.dusanic.rs/trilogija.html
15. http://scindeks.nb.rs/journalDetails.aspx?issn=0352-5724
16. http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications
17. http://www.arhivja.autentik.net/publikacije.html
18. http://www.doiserbia.nb.rs/
19. http://www.maticasrpska.org.rs
20. http://vokabular.org/
21. http://www.baranya.hu/doksik/content/bmo_katalogus/bmo_katalogus_2009_en.pdf
22. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/912/11370.pdf

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(75)

Ömer GÜNGÖR[329], Öznur GÖKKAYA[330], Safiye BOZKURT EKREN[331], Barış DEMİR[332]

TÜRKİYE'DE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ YÖNÜNDEN KAMU ve ÖZEL SEKTÖR ÇALIŞANLARININ BEKLENTİLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

COMPARISON OF THE EXPECTATIONS OF PUBLIC AND PRIVATE SECTOR WORKERS ON THE OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY IN TURKEY

ÖZ

Ülkemizde, mal ve can kaybına neden olan iş kazalarına ve meslek hastalıklarına karşı geniş kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalar sadece yasalar ve yönetmelikler ile iş sağlığı ve güvenliğini sağlamanın mümkün olmadığını göstermektedir. Çalışanlar bilinçli olmadıkça yasalar sadece yazılı olarak kalmaktadır. Tüm çalışanların bilinçli olmaları güvenlik kültürünün oluşturulmasındaki en önemli hususlardan biridir. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu işverenlere iş güvenliği uzmanı çalıştırma veya iş güvenliği desteği alma zorunluluğu getirmektedir.

Özel sektörün 2012 yılından itibaren iş güvenliği alanında çalışmalar yapması zorunludur. Kamuda ise bu çalışmalar 2020 yılında başlayacaktır. Bu çalışmada 50 kamu memuru ile 50 özel sektör çalışanına yüz yüze yarı yapılandırılmış anket uygulanmış ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş Sağlığı ve Güvenliği, Kamuda İş Güvenliği, İş Güvenliği.

ABSTRACT

In our country, extensive studies are carried out against work accidents and occupational diseases that cause loss of goods and lives. Recent studies show that it is not possible to provide just health and safety with laws and regulations. The laws are only in writing unless employees are conscious. Being conscious of all employees is one of the most important issues in creating security culture. The Law No. 6331 on occupational health and safety obliges employers to employ a work safety expert or obtain job security support.

The private sector has been forced to work in the area of work safety since 2012. In the public sector, these studies will start in 2020. In this study, 50 face-to-face semi-structured questionnaires were administered to 50 civil servants and 50 private sector employees and the results were evaluated.

Keywords: *Occupational Health and Safety, Occupational Safety in Public, Occupational Safety.*

[329] **Kocaeli Üniversitesi Hereke Ö.İ.U. MYO. Kimya ve Kimyasal İşleme Teknikleri Bölümü; omer.gungor@kocaeli.edu.tr**
[330] **Kocaeli Üniversitesi, Hereke MYO. Muhasebe Bölümü; gokkayaoznur@gmail.com, ; Kocaeli/TÜRKİYE.**
[331] **Kocaeli Üniversitesi Hereke Ö.İ.U. MYO. Kimya ve Kimyasal İşleme Teknikleri Bölümü; safiye@kocaeli.edu.tr, Kocaeli/TÜRKİYE.**
[332] **Kocaeli Üniversitesi, Hereke MYO. Muhasebe Bölümü; barisprof@yahoo.com ; Kocaeli/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Çalışma hayatı ile sağlık ilişkileri ilk insanlar zamanından beri var olmakla birlikte, sanayi devriminden sonra makineleşme ile iş kazaların artması sonucunda bu konuya ilgi artmıştır. Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler bir yandan insan hayatını kolaylaştırırken diğer yandan yeni yöntemlerin ve çalışma alanlarının ortaya çıkardığı sağlık sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Sanayileşme ile beraber artık iş güvenliği kavramından bahsedilmeye başlanmıştır. İş sağlığı ve güvenliği kavramı, dinamik bir kavramdır. Çalışma şartları ve bireylerin sağlık ve güvenliğini kapsayan tüm durum ve risklere bağlı olarak sürekli değişim göstermektedir. Çalışanın, iş yerlerinde işin yürütülmesi sırasında oluşan veya oluşabilecek tehlikelerden ve sağlığına zarar verebilecek unsurlardan korunmasını, aynı zamanda işyeri ortamının iyileştirilmesini hedef alan sistemli ve bilimsel çalışmaların tümüne "**İş Sağlığı ve Güvenliği**" denir. İş sağlığı ve güvenliğinde **temel ilke**, işyerlerindeki olası tehlike ve riskleri önceden saptamak ve çalışanlara zarar vermeden kontrol altına almaktır. Son 50 yılda bütün dünyada çalışma hayatında önemli gelişmeler olmuş ve iş sağlığı ve güvenliği yönünde birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda olumlu gelişmeler meydana gelerek iş kazaları ve meslek hastalıklarında önemli ölçülerde azalma meydana gelmiştir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre dünyada her yıl ortalama 270 milyon iş kazası meydana gelmektedir. Ayrıca her gün ortalama 5 bin yılda ise 2 milyon işçi ölmekte ve 160 milyon işçi meslek hastalığına yakalanmaktadır. Türkiye'de 2016 yılında yaklaşık 286 bin iş kazası meydana gelmiştir.

Türkiye'de iş güvenliği son 10 yılda büyük gelişme kaydetmiştir. 2012 yılında 6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu yasalaşarak bu kanuna uygun yönetmelikler çıkarılmıştır. Bu kanunla beraber 50 den az çalışanı olan ve az tehlikeli sektörler ile devlet memurları hariç bütün işyerlerinde İş Güvenliği uzmanı çalıştırılması zorunlu hale gelmiştir. 2020 Temmuz ayından itibaren devlet kurumları ve az tehlikeli sektörlerde (50 den az çalışanı olanlar) bu kanun kapsamına gireceklerdir.

MATERYAL ve YÖNTEM

Bu çalışma kapsamında; kamuda memur olarak çalışanlar ile özel sektörde beyaz yakalı olarak çalışanların iş sağlığı ve güvenliği yönünde beklentileri karşılaştırılmıştır. Bu amaçla 50 kamu memuru ile 50 özel sektör çalışanına yüz yüze yarı yapılandırılmış anket uygulanmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

6 anket sorusu ve yüz yüze görüşme verileri sonucunda elde edilen veriler ve analizlerden çıkarılan sonuçlar aşağıda verilmiştir.

1. İş Sağlığı ve Güvenliği konusunda bilgi düzeyiniz nedir?

	ÖZEL SEKTÖR (%)	**KAMU ÇALIŞANLARI (%)**
Hiçbir bilgi düzeyine sahip değilim	-	10
Kendimi koruyacak bilgi düzeyim vardır	10	30
Kendi çalışma alanımda yeterli bilgiye sahibim	80	60
Tüm sektörlere yönelik bilgiye sahibim	10	-
TOPLAM	**100**	**100**

2. İş Sağlığı ve Güvenliği İle İlgili Bilginizi Nereden Öğrendiniz?

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	ÖZEL SEKTÖR (%)	KAMU ÇALIŞANLARI (%)
İşyerindeki Periyodik Eğitimlerden	60	-
Özel Kurs ve Eğitimlerden	20	10
İş Arkadaşlarımdan	10	40
TV programlarından	10	50

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamındaki işyerlerinde periyodik olarak eğitim verilmesi zorunludur. Eğitimin genel içeriği ve süresi "Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları" hakkında ki yönetmelikte belirlenmiştir. Bu yönetmeliğe göre çalışanlara, çok tehlikeli sektörlerde (Kimya, İnşaat, Maden gibi) yılda 16 saat, Tehlikeli sektörde iki yılda 12 saat ve az tehlikeli sektörlerde üç yılda 8 saat eğitim verilmelidir. Ayrıca işe alımlarda İş Sağılı ve Güvenliği eğitimi almış olmak tercih sebebi olarak görülmektedir. Kamu memurları henüz İş Sağlığı ve Güvenliği kapsamında olmadığı için işyerlerinde periyodik eğitimler verilmemektedir. Özel sektör çalışanları eğitim aldıklarından dolayı kamu çalışanlarına göre daha fazla iş güvenliği bilgisine sahiptirler. Kamu memurları ise bilgilerin büyük bir çoğunluğunu iş arkadaşlarından veya televizyonlardaki programlardan ve kamu spotlarından elde etmektedirler.

3. Çalışma esnasında herhangi bir şeyin yenilmesinin veya içilmesinin (çay, kahve v.b.) yasaklanmasını hakkında ki görüşünüz nedir?

İş güvenliği eğitimlerinde, çalışma esnasında herhangi bir şeyin yenmesi ve içilmesi esnasında karşılaşılabilecek riskler ve sonuçları anlatılmaktadır. Kamu memurları genellikle masa başında çalıştıklarından özel sektör çalışanlarına göre daha az tehlike ile karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla kamu çalışanları bir şey yenilmesini ve içilmesinin yasaklanmasını yanlış bulurken özel sektör çalışanları doğru bulmaktadır. Çok fazla tehlike ile karşılaşılmasa da çalışma ortamında yemek yenilmesinin sağlık problemlerine sebep olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

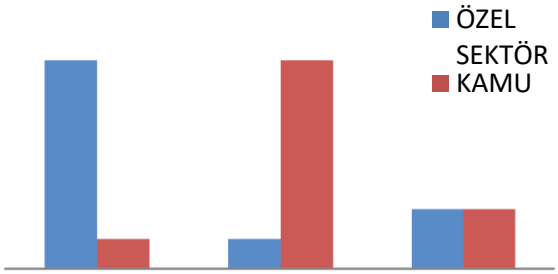

İş Sağlığı ve Güvenliği eğitimleri hakkında görüşünüz nedir?

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

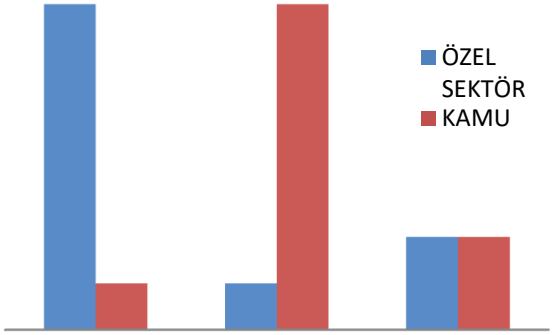

İş Güvenliği eğitimleri sadece genel bilgilerin anlatılması olarak değerlendirilmemelidir. Çalışanlar bu eğitimlerde karşılaştıkları tehlikeleri anlatarak çözüm bulmaktadırlar. Ayrıca çalışanlar hak ve sorumluluklarını da bu eğitimlerde öğrenmektedirler. İş Güvenliği Kanunu kapsamındaki özel sektör çalışanları eğitimi daha önemli bulurken kamu memurları önemsiz bulmaktadırlar.

4. Açık alanlarda sadece sigara içme alanları dışında sigara içilebilmesinin yasaklanması hakkındaki görüşünüz nedir?

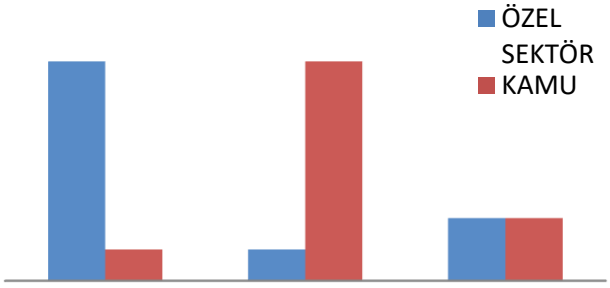

Kapalı alanlarda sigara içmek "tütün mamullerinin zararlarının önlenmesine dair kanun" ile yasaklanmıştır. Açık alanlarda ise sınırlamalar getirilmektedir. İşyerlerinde açık alanlarda sigara içilmesi yasaklanmakta ve sigara içme alanları oluşturulmaktadır. Sigara içerken insanlar tehlikeli bölgelerin (LPG depoları gibi) yakınlarına gitmektedir. Ayrıca izmaritler yerlere atılmakta ve çevre kirliliğine sebep olmaktadır.

5. Aşağıdaki İş Sağlığı ve Güvenliği Konularını Önem Sırasına Göre Sıralayınız.

	ÖZEL SEKTÖR	KAMU
1	İş Kazaları	İş Tanımının Belli Olması
2	Meslek Hastalıkları	Mobbing (Bezdirme)
3	Risk Değerlendirmesi ve Önlemler	İş Kazaları
4	Makine ve Teçhizatların Bakımı	Meslek Hastalıkları
5	Ergonomi	Başkasının İşinin Size Kalması (Rapor, İzin vb. durumlar)
6	Mobbing (Bezdirme)	Makine ve Teçhizatların Bakımı
7	Eğitim	Ergonomi
8	İş Tanımının Belli Olması	Risk Değerlendirmesi ve Önlemler

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

9	Başkasının İşinin Size Kalması (Rapor, İzin vb. durumlar)	Eğitim

Özel sektör ve kamu çalışanlarına iş güvenliği yönünden önemli olan dokuz konuyu önceliklerine göre sıralamaları istenmiştir. Cevaplar yüzdelik olarak değerlendirilerek özel ve kamu sektörü için sıralama belirlenmiştir. Özel sektörde en önemli konu iş kazaları ve meslek hastalıklarıdır. Kamuda ise bu iki konu üçüncü ve dördüncü sıralarda yer almaktadır. Bunun sebebi kamu sektöründe (memurlarda) iş kazası ve meslek hastalığını çok nadir olarak görülmesidir. Kamuda en önemli iki konu iş tanımı ve mobbing (bezdirme) dir. İşyerinde psikolojik taciz (mobbing) hem özel sektörde, hem de kamu sektöründe yaşanan önemli bir sorundur. Fakat kamu da çalışanlar bu konuda daha fazla tepki gösterebilmektedir. Kamuda iş garantisi olduğundan tepki gösterme de daha fazla olmaktadır.

SONUÇ

Kamu çalışanları henüz "İş Sağlığı ve Güvenliği" kanununun kapsamında olmadığından periyodik eğitimler ve muayeneler yapılmamaktadır. Bundan dolayı çalışanlar iş sağlığı ve güvenliğini kamu spotları veya güncel konuşmalardan öğrenmektedirler. Özel Sektör çalışanlarının ise kanun kapsamında yıllık olarak periyodik eğitim almaları zorunludur. Ayrıca meslek hastalıklarını erken teşhis edebilmek için periyodik muayeneler yapılmaktadır. Özel sektör çalışanları İSG kanunu kapsamında denetlenmekte ve yaptıkları hatalardan dolayı çeşitli cezalar almaktadır. Dolayısıyla eğitimler ile kişiler bilgilendirilmektedir. Böylece çalışanlarda "İş Güvenliği Kültürü" oluşturulmaktadır. Kamuda ise güvenlik kültürü henüz istenilen seviyenin çok altındadır.

Özel Sektör Çalışanları "İş Sağlığı ve Güvenliği" açısından konulan yasakların kanun kapsamında konulduğunu bildiğinden daha makul karşılarken, kamu çalışanları bunu yanlış bulmaktadırlar. Ayrıca özel sektör çalışanları "İş Sağlığı ve Güvenliğini" daha çok iş kazası, meslek hastalıkları gibi işin güvenli bir şekilde yürümesi ve kendilerinin korunması olarak görmektedirler. Bu yüzden önemli gördükleri konular İş kazası, Meslek hastalıkları, risk değerlendirmesi ve önlemlerin alınmasıdır. Kamu çalışanları ise daha çok işin daha rahat yürümesi yönünden değerlendirmektedirler. Bununu sonucu olarak çalışanlar mobbing (Bezdirme), İş tanımı gibi konuları önemli görmektedir. Bu çalışmada kamuda çalışan işçiler dikkate alınmamıştır. Kamu işçileri de iş sağlığı ve güvenliği kanunu kapsamındadır. Dolayısıyla kamu işçilerin sonuçlar farklı çıkacaktır.

Bu çalışmanın bir diğer sonucu ise, iş sağlığı ve güvenliği kanunu kapsamında olan bir işyerlerinde güvenlik bilincinin yavaş yavaş oluştuğu yönündedir. Ülkemizde ki iş kazaları göz önüne alındığında bu çok önemli bir faktördür. Kısa sürede iş sağlığı ve güvenliği bilincini oluşturmak maalesef mümkün değildir. Bunun başlıca sebebi çalışanların eğitim eksikliği, çalışanlarda ve işverenlerde değişime karşı oluşan direnç, kişilerin yasal haklarını bilmemeleri ve yazılı olmayan sosyal ve dini kurallardır. İş Güvenliği kanunu kapsamındaki işyerlerinde bu eksiklikler giderilerek iş güvenliği bilinci zaman içerisinde oluşmaktadır. Bu sonuç ışığında ülkemizdeki iş sağlığı ve güvenliği kanunu kapsamı dışında ki tüm işyerlerinin bu kanun kapsamı içerisine alınması iş kazalarının azalmasında önemli bir rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Güngör Ö. (2016). "İş Güvenliği kültürünün oluşturulmasında Eğitimin Önemi" International Symposium on Social Sciences.
2. Bilir, N. (2016). *İş Sağlığı ve Güvenliği*, Güneş Kitap evi.
3. Bilir, N. Yıldız, A.N. 2004. İş Sağlığı ve Güvenliği. Hacettepe yayınları. ISBN: 975-491-177-0
4. Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2012). *İş güvenliği uzmanlarının görev, yetki, sorumluluk ve eğitimleri hakkındaki yönetmelik. Resmi Gazete Tarihi: 29.12.2012 Resmi Gazete Sayısı: 28512.*
5. Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2012). *Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları hakkındaki yönetmelik. Resmi Gazete Tarihi: 15.05.2015 Resmi Gazete Sayısı: 28648.*
6. *6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu* (2012). Resmi Gazete Tarihi: 30.06.2012 Sayısı: 28339.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(76)

Doruk Görkem ÖZKAN[1]; Duygu AKYOL[2]

YENİ YASAL DÜZENLEMELER EKSENİNDE YERELE MÜDAHALENİN EN GÜÇLÜ AKTÖRLERİNDEN BİRİSİ OLARAK TOKİ

NEW LEGISLATIVE AXIS, ONE OF THE MOST POWERFUL ACTUATORS OF LOCAL INTERVENTION AS TOKI

ÖZ

Ülkemizde 1980'li yıllara kadar konut üretimi konusunda oluşturulan politikalar yetersiz kalmış, ülke genelinde uygulanmak istenilen toplu konut uygulamaları tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. 1984 yılında çıkarılan "*Toplu Konut Yasası"* ile birlikte Toplu Konut ve Kamu Ortalığı İdaresi kurularak istenilen konut sunumunun karşılanması hedeflenmiştir. Fakat kaynak yetersizliği, etkin olmayan çalışma stratejileri ile istenilen sonuç elde edilememiştir. Bunun üzerine 1990 yılında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi ikiye ayrılmış ve Toplu Konut İdaresi olarak düzenlenen yeni kuruma konut üretimi ile ilgili önemli yetkiler verilmiştir. 2001 yılında çıkarılan 4684 sayılı "*Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"* ile Toplu Konut Fonu yürürlükten kaldırılmış ve 2003 yılında düzenlenen "*Acil Eylem Planı"* da TOKİ'nin dönüşümünde belirleyici bir rol oynamıştır.

Bu çalışma 2000 sonrası süreçte neoliberal politikalar ekseninde planlama disiplininde yerelde merkezi müdahalenin en güçlü aktörü haline gelen TOKİ'yi odağa almaktadır. Bildiri kapsamında TOKİ'nin yerele müdahalede güçlü bir planlama otoritesi haline getirilişinin, 2000 sonrası yasal düzenlemeler çerçevesinde sorgulanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler; Neoliberalizm, planlama, yasal düzenlemeler, toki, kent.

ABSTRACT

In our country, until 1980s, the policies about housing production have been insufficient and the mass housing applications desired to be implemented throughout the country have not been fully realized. With the "Mass Housing Act" issued in 1984, it was aimed to meet the desired housing presentation by establishing the Public Housing and Public Ordnance Administration. However, inadequacy of resources and ineffective working strategies have not been achieved. Then, in 1990, the Public Housing and Public Partnership Administration was divided into two, and the new institution, which was organized as the Housing Development Administration, was given important authority on housing production. The Law on the Amendment of Certain Laws and Decree Laws No 4684 issued in 2001 and the Mass Housing Fund were abolished and the "Urgent Action Plan" held in 2003 played a decisive role in the transformation of TOKI.

This study focuses on TOKI, which has become the strongest actor of central intervention in the planning discipline in the post-2000 period in terms of neoliberal policies. It is aimed that, within the context of the declaration, TOKI's becoming a powerful planning authority for local intervention will be questioned within the framework of post-2000 legal regulations.

Keywords: *Neoliberalizm, planning, legislative regulations, TOKI, city.*

[1]Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE, 61080 dorukgorkemozkan@gmail.com
[2]Karadeniz Teknik Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE, 61080 duyguakyol@ktu.edu.tr

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Kentsel değer olarak tanımlanan kent arazileri, kente dair tartışmaların odak noktasına oturmaktadır. Merkezi hükümet farklı konularda göstermediği hassasiyeti kent arazileri söz konusu olunca esirgememekte, konuyla ilgili yasalar değiştirilmekte, yeni yasalar çıkarılmakta, yeni kurumlar oluşturulmakta, var olanlar hükümsüz kılınıp görev ve yetkileri başka kurumlara devredilmektedir. Yerel yönetimler ise yerleşim alanlarına dönük yapılanları ve/ veya yapılmayanları oya dönüştürmeye çalışmaktadır.

Kentler ve ilintili konular neden bu oranda önem arz etmektedir? Çünkü sınırlıdır; çünkü nüfus artış hızı, büyük kentlerin aldığı göç, tüketim toplumu psikolojisinin barınma gibi temel insan hakkı kavramında açtığı gedik, farklı toplumsal ve ekonomik kesimlerin kendi gerçekliklerine uygun talepleri kentsel değerlerin bir rant kaynağı olarak görülmesine yol açmış, kentlerin yaratacağı rant, birkaç on yıldır hüküm sürmekte olan neoliberal ekonomik politikaların gözdesi haline gelmiştir (1).

Bu çerçevede neoliberalizmin uygulayıcısı merkezi ve yerel yönetimler, kentlerin talanına göz yummuş, kentsel değerlerin ulusal/uluslararası sermayenin kazanç hanesine yazılmasını öncelikli görev saymıştır. Kentler bir taraftan sermaye birikimini sağlarken diğer taraftan yoksulluğa ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Bu nokta, kentlerin yaşadığı sorunu, özü itibarıyla bir sistem sorunu olarak görmek gerektiğini ifade etmek gerekmektedir. Çünkü kentsel talan, yoksulluğu yaratmakta, pekiştirmekte; yoksulluğu değil, yoksulları kentlerin dışına atmakla mümkün olabilmektedir. İçinde bulunduğumuz sürecin temel özelliğini şu şekilde özetleyebiliriz: Yaşam alanları rant alanlarına çevrilmek istenmektedir. Bu süreç bugün, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) eliyle sürdürülmektedir. Ayrıca Özelleştirme İdaresi Başkanlığına planlama yetkisi de verilerek TOKİ ile yapılmak istenenler bu görevlerle pekiştirilmektedir. Çalışma kapsamında öncelikli olarak Türkiye deki neoliberalleşme süreci üzerinde durulacak ve bu neoliberal anlayış ile TOKİ nin yetki genişliklerinin sağlanmasında hazırlanan zemin irdelenerek 1980-2002 yılları arasındaki gelişmeler üzerinde durulup durum tespiti yapılacaktır.

1. 1984 TEN GÜNÜMÜZE TOKİ NİN DÖNÜŞÜMÜ

Türkiye'de özellikle 1950'li yıllardan itibaren başlayan kırsaldan kente göçlerle beraber hızlı kentleşme ve sanayileşme nedeniyle konut sorunu ortaya çıkmıştır. 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarıyla da konut sorununun çözümü için devlete görevler verilmiştir (2). 1982 Anayasası'nın "Konut Hakkı" başlığını taşıyan 57. maddesinde; "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetleyen bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler" denilmiş ancak, 1961 Anayasası'nın yoksul ve dar gelirlilere öncelik veren anlayışı terk edilmiştir (3).Buna bağlı olarak çalışma kapsamında TOKİ ye ait tüm gelişmeler ve yetki değişiklikleri 1982 ve 2002 yılları arasında incelenerek mevcut değişim ve dönüşüm ortaya konulacaktır.

1.1 1981 ve 2002 yılları arasında TOKİ'nin Oluşumu ve Yetkileri

1.1.1.1981 2487 Sayılı Toplu Konut Yasası

Devlet yukarıda bahsedilen konut sorununa kalıcı çözüm bulabilmek ve özellikle alt/orta gelir düzeyindeki insanımızın konut sorununa çözüm amacıyla 1981 yılında 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu'nu çıkarmıştır.

Yasanın ilkelerinden birincisi bireysel konutları değil, toplu yapıyı, geniş çaplı üretimi özendirmek amacında olmasıdır. İkinci olarak dar ve orta gelirlilerin barınma sorununu çözmeye yöneldiği belirtilmiştir. Yasada bunu belirten bir amaç maddesi yer almamış olmakla birlikte genel çerçevede dar ve orta gelirlilerin asıl hedef olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.2. 1984 Yılı 2985 Sayılı Toplu Konut Yasası

2487 sayılı yasanın uzun süre tartışılması ve istenen başarının sağlanamaması ile 02.03.1984 tarihinde kabul edilerek 17.03.1984 tarih ve 18344 sayılı Resmi Gazete ile 2985 Sayılı yeni ''Toplu Konut Yasası'' çıkarılmıştır. Önceki kanundan farklı olarak bütçeden ödenek ayrılmasına son verilerek bütçe dışı kaynaklar

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

bulunmuştur.(Tekel ve tekel dışı ürünlerden alınan paylar, elektrik enerjisinden alınan paylar, talih oyunlarından alınan fonlar vb.) Ayrıca sistemin daha iyi işlemesini sağlamak için 29.02.1984 tarihinde kabul edilen ve 17.03.1984 tarihli 18344sayılı Resmi Gazete ile yayınlanarak yürürlüğe giren 2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Kanunu ile başkanlığa bağlı ''Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'' kurulmuştur. 2983 Sayılı Kanuna bağlı olarak Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Fonu da oluşturulmuştur(4).

2985 Sayılı Yasada ilk önemli değişiklik 09.04.1990 tarihinde 20488 sayılı Resmi Gazete yayınlanarak yürürlüğe giren 412 Sayılı Toplu Konut Kanununa Bazı Maddelerin Eklenmesi ile ilgili KHK 'le gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı idaresi ,Toplu Konut İdaresi ve Kamu Ortaklığı İdaresi olarak iki ayrı idare şeklinde teşkilatlandırılmışlardır. İdarenin Toplu konut ile ilgili tüm görevleri bu tarih itibari ile Toplu Konut İdaresine devredilmiştir.

2985 Sayılı Yasa da yapılan diğer bir değişiklik ise 09.04.1984 tarihinde 20488 sayılı Resmi Gazete de yürürlüğe giren 414 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yapılmıştır. Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresinin özelleştirme ve Kamu Ortaklığı Fonu ile ilgili tüm yetkiler Kamu Ortaklığı idaresine devredilmiştir(5).

1993 yılından itibaren de Toplu Konut Fonu'nun Genel Bütçe kapsamına alınmasıyla İdare kaynaklarının azalması, İdareyi konut üretiminden uzaklaştırmıştır. İdare son yıllarda gittikçe azalan sayılarda konutun üretimine destek verebilmiştir. Dolayısıyla, dar ve orta gelirli vatandaşlarımızın nitelikli konut ihtiyacı da tam olarak karşılanamamıştır.

"Belediyelerce yapılan veya yaptırılan gecekondu tasfiye , ıslah ve önleme bölgelerine ait projelere dayanılarak Toplu Konut İdaresince kamulaştırma, arazi ıslah ve düzenlemesi alt yapı işletmeleri ve bina yapımı için karşılıklı veya karşılıksız olarak yardım yapılabilir. Bu yardımın şekli ve şartı yönetmelikte düzenlenir" hükmü getirilmiştir. Buna göre TOKİ gecekondu dönüşümü ile ilgili ilk yetkisini Bayındırlık ve İskân Bakanlığından devralmıştır. Daha sonra ise bu konuda asıl yetkisini 2004 de alacaktır(4).

2. 2003 SONRASI TOKİ NİN ÖNLENEMEZ YÜKSELİŞİ

2000'li yıllardan itibaren, hem yaptığı projelerle kentleşme politikalarını yönlendiren bir kurum hem de yatırımları ve ortaklıklarıyla bir şirket gibi hareket eden TOKİ, yapılan yasal düzenlemelerle kentsel uygulamalar konusunda tekel haline gelmiştir. Kuruluş amacının, alt gelir grubuna yönelik konut ihtiyacını sağlamak olduğunu unutan TOKİ'nin, içinde bulunduğumuz dönemdeki "konut politikası"nı anlamak için yapılan yasal düzenlemelere bakmak gereklidir.

TOKİ başlarda da belirtildiği gibi 1990 yıllarını hareketsiz ve sönük geçirmiş 2003 yılından sonra yetkilerinde ve yetki genişliğinde önemli değişimler olmuştur.2003-2004 yılları arasında TOKİ ile ilgili 6 adet yasal düzenleme yapılarak bu konuda en yoğun dönem yaşanmıştır.2005-2010 yılları arasında da bu yasal düzenlemeler yoğun olmamakla birlikte kademe kademe devam etmiştir.

2.1 Yıllara Göre Yapılan Yasal Düzenlemeler

2003 yılında 4966 Sayılı Bazı Kanunlarda ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığının Teşkilât Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun da ifade edilen;

- "Şirketler kurmak kurulmuş şirketlere iştirak etmek ,yurt içi ve yurt dışında doğrudan veya iştirakleri aracılığıyla proje geliştirmek; konut,altyapı ve sosyal donatı uygulamaları yapmak veya yaptırmak",
- "İdareye kaynak sağlanmasını teminen kâr amaçlı projelerle uygulamalar yapmak veya yaptırmak",
- "Doğal afet meydana gelen bölgelerde gerek görüldüğü takdirde konut ve sosyal donatıları, altyapıları ile birlikte inşa etmek, teşvik etmek ve desteklemek",maddeler ile Kurum özel şirket niteliği kazanmış ve özerk kimliğini güçlendirmiştir.

Ayrıca bu yıl içerisinde;

- Emlak Bankasının tüm taşınmazlarının İdare ye devri,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

- Hazine ye ait arsa ve arazilerin İdare ye bedelsiz devredilebilmesi,
- İdare nin kamu ihaleleri için geçerli olan şartlardan muaf tutulması,
- Konut Müsteşarlığının feshedilmesi, görevlerinin büyük bölümünün İdare ye aktarılması

işlemleri gerçekleştirilmiştir.

05.05.2004 yılında çıkarılan 5126 Sayılı Toplu Konut Kanunda ve Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerin Toplu Konut İdaresi Başkanlığına Ait Bölümünde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile TOKİ ye;

- Kamulaştırma Yetkisi,
- Plan Yapma Ve Onama Yetkisi,
- Tek Başına Gecekondu Bölgelerinde Proje Üstlenebilme Yetkisi tanınmıştır(8).

Yine 5126 sayılı kanunun 2. maddesinde ''Başkanlık, gecekondu dönüşüm projesi uygulayacağı alanlarda veya mülkiyeti kendisine ait arsa ve arazilerden konut uygulama alanı olarak belirlediği alanlarda veya valiliklerce toplu konut iskân sahası olarak belirlenen alanlarda çevre ve imar bütünlüğünü bozmayacak şekilde her tür ve ölçekteki imar plânlarını yapmaya, yaptırmaya ve tadil etmeye yetkilidir. Bu plânlar, belediyelere veya valiliğe intikal ettiği tarihten itibaren üç ay içerisinde aynen veya değiştirilerek onaylanması suretiyle yürürlüğe girer"olarak ifade edilmiş ayrıca bu madde ile Belediye teşkilatını tamamen devreden çıkarmıştır. İlçe sınırları içerisinde herhangi bir bölgede imar planı yapıldıktan sonra, bu planların üç ay içerisinde, tıpkı bir noter gibi belediyeler tarafından onaylaması gerekmektedir.

5126 sayılı kanuna ek maddeler de getirilmiştir. Ek madde 6 da ''Başbakanlık gecekondu bölgelerinin tasfiyesine veya iyileştirilerek yeniden kazanımına yönelik olarak gecekondu dönüşüm projeleri geliştirebilir,inşaat uygulamaları ve finansman düzenlemeleri yapabilir'' ifadesi getirilmiştir. Bu madde ile Toki gecekondu alanlarında istediği üstünlüğe sahip olmuştur.

2005 yılı içerisinde TOKİ yi ilgilendiren önemli bir yasal düzenleme ise ;16.06.2005 tarihinde kabul edilen 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Kullanılması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun dur.

Bu kanunun 3. Maddesinde yer alan "Yenileme alanları olarak belirlenen bölgelerde il özel idaresi ve belediye tarafından hazırlanan veya hazırlatılan yenileme projeleri ve uygulamaları ilgili il özel idareleri ve belediyeler eliyle yapılır veya kamu kurum ve kuruluşları veya gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine yaptırılarak uygulanır. Bu alanlarda Toplu Konut İdaresi ile ortak uygulama yapılabileceği gibi, Toplu Konut İdaresine de uygulama yaptırılabilir" ifadesi ile TOKİ ye sit ve koruma alanlarında tek başına proje uygulayabilme yürütebilme yetkisi verilmiştir. Böylelikle TOKİ 1984 lerdeki alt ve orta gelirli ailelere nitelikli konut üretme görevinin üstüne gecekondu alanlarında yetki sınırları genişletmiş bu yetki genişliği yetmemiş birde sit ve koruma alanlarında da adından söz ettirmeye ve yetki almaya başlamıştır.

2007 yılında TOKİ açısından önemli diğer bir kanunda 5609 Sayılı Gecekondu Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'dur. Bu kanun ile TOKİ nin yetki sınırlarında bir adım daha ilerleme olmuştur. Kanunun 1. Maddesinde "20/7/1966 tarihli ve 775 sayılı Gecekondu Kanununun; a) 5 inci, 8 inci, 13 üncü, 16 ncı, 19 uncu ve 28 inci maddelerinde yer alan "İmar ve İskân Bakanlığının" ibareleri "Toplu Konut İdaresi Başkanlığının",şeklinde değiştirilmesine" ifadesi ile 775 sayılı Gecekondu yasasında değişiklik yapılarak Bayındırlık ve İskan Bakanlığının tüm yetkileri Toplu Konut İdaresi Başkalığına devredilmiştir.

Kanun da yer verilen "İmar ve ıslah planlarının TOKİ denetiminde Belediyelerce hazırlanması, bu planların İmar Kanunu hükümlerine bağlı kalmaksızın hazırlanması, TOKİ nin plan tekliflerini ret veya onaylamaya yetkili kılınması satın alma, kiralama, kamulaştırma gibi yetkilerin belediyelere de tanınması"ifade ile TOKİ Belediyelerle işbirliği yapmak belediye engelini bi kez daha önünden yıkabilmek için sanki onlara bir sus payı olarak; yaptığı işlerden biraz da olsa Belediye ninden yararlanmasını sağlamıştır.

Kanun da "Islah bölgeleri, gecekondu tasfiye bölgeleri, gecekondu önleme bölgelerinin sınır onayını yapma etkisi; Tespit edilen sınırlar belediye encümenlerince öncelikle müzakere edilip karara bağlandıktan sonra onaylanarak incelenmek üzere Toplu Konut İdaresi Başkalığına gönderilir" ifadesi de yer almaktadır(4).

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2008 yılında çıkarılan 5793 sayılı Torba Yasa ile TOKİ nin hem yetki sınırlarında hem de görevlerinde önemli genişlemeler kaydedilmektedir. 24.07.2008 tarihinde kabul edilen Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerin Değiştirilmesi Hakkında Kanun unun 7.maddesinde yer alan; "Başkanlık, gecekondu dönüşüm projesi uygulayacağı alanlarda veya mülkiyeti kendisine ait arsa ve arazilerde veya valiliklerce toplu konut iskân sahası olarak belirlenen alanlarda çevre ve imar bütünlüğünü bozmayacak şekilde her tür ve ölçekteki planlar ile imar planlarını yapmaya, yaptırmaya ve tadil etmeye yetkilidir. Bu planlar; büyükşehir belediye sınırları içerisinde kalan alanlar için büyükşehir belediye meclisi tarafından, il ve ilçe belediye sınırları ile mücavir alanları içerisinde kalan alanlar için ilgili belediye meclisleri tarafından, beldelerde ve diğer yerlerde ilgili valilik tarafından, planların belediyelere veya valiliğe intikal ettiği tarihten itibaren üç ay içerisinde aynen veya değiştirilerek onaylanır" ifadesi ile; TOKİ 2004 de verilen plan yapma ve onama yetkisi bu kanunla tekrardan revizyon edilmiştir. Ayrıca bu madde ile res'en yapma yetkisi verilen ve TOKİ tarafından yapılan planlar kentlilerin bilgisi ve haberi olmadan re'sen yürürlüğe konulacaktır.

Aynı kanunun 12 .maddesinde ''Toplu Konut İdaresi Başkanlığının 1/6/2008 tarihi itibarıyla genel bütçe kapsamında yer alan kamu idarelerinden; afetzedelere konut üretilmesi suretiyle oluşan alacakları ile 31/7/2003 tarihli ve 4969 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kapsamında Hazineye ait taşınmazların devri nedeniyle oluşan borçları, merkezi yönetim bütçesinin gelir ve giderleriyle ilişkilendirilmeksizin mahsup edilir. Mahsup işlemleri sonucunda Toplu Konut İdaresi Başkanlığı lehine oluşacak fark 29/6/2001 tarihli ve 4706 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde Hazineye ait taşınmazların anılan İdareye devredilmesi suretiyle kapatılır. Mahsup işlemleri, Maliye Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı arasında düzenlenecek protokol hükümlerine göre uygulanır'' ifadesi ile de ;

TOKİ'nin kamu idarelerinden alacakları ile onlara olan borçlarının takas edilmesi öngörülüyorsa da, TOKİ'nin alacaklarına karşılık nakit para ile alacağın ödenmesi yerine, hazineye ait taşınmazların TOKİ'ne devredilmesi yoluyla alacakların ödenmesi öngörülmektedir. Bir taraftan kamu idarelerinden alacaklarını arsa olarak kurtarırken diğer taraftan zenginler veya yabancılar için yapacağı lüks konutların arsasını temin etmiş olacaktır (6).

2010 yılında başka bir düzenleme ise 25.02.2011 tarihinde yürürlüğe giren 5953 sayılı kanundur. Bu kanunun 2. Maddesi ile Emlak Vergisi Kanunun 14. Maddesinde muafiyeti belirleyen madde de (i) bendine TOKİ eklenmek suretiyle İdare nin arazi vergisinden daimi olarak muaf tutulması sağlanmıştır(4).

Kamuoyunda, "Kentsel Dönüşüm Projesi" olarak bilinen, 6306 Sayılı "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" 31.05.2012 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Yasanın amacı; afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemek, şeklinde tanımlanmıştır.

6306 sayılı Yasada, yasayı karakterize eden iki tanım bulunmaktadır: Riskli alan ve riskli yapı. Yasa, bu iki tanım çevresinde şekillendirilmiştir. Yasanın bir başka önemli özelliği, Çevre ve Şehircilik Bakanlığına çok geniş yetkilerin tanınmış olmasıdır. Ayrıca Yasa, sanki diğer yasaların üzerinde bir güce sahipmiş gibi bir izlenim yaratmakta "üstün yasa" niteliği taşımaktadır. Bu kanun da TOKİ adına göze diğer bir madde ise; Kanunun 9. maddesine göre; Bakanlığın veya TOKİ nin yapacağı planlar, 3194 sayılı İmar Kanunundaki kısıtlamalara tabi olmayacak olmasıdır.

Diğer bir durum ise ; 6306 sayılı Yasaya göre üzerindeki bina yıkılarak arsa hâline gelen taşınmazlar, tapu kütüğünde malikleri adına payları oranında tescil edilecektir. Bu şekilde oluşan parsellerin değerlendirilmesine, üzerine bina yaptırılmasına, parsellerin birleştirilmesine v.b işlemlere paydaşların üçte iki çoğunluğu ile karar verilebilecektir. Bu karara katılmayanların bağımsız bölümlerine ilişkin arsa payları, Bakanlıkça rayiç değeri tespit ettirilerek bu değerden az olmamak üzere anlaşma sağlayan diğer paydaşlara açık artırma usulü ile satılabilecektir. Bakanlıkça uygun görülenler TOKİ'ye veya belediyelere bile devredilebilecektir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ayrıca üzerindeki bina yıkılmış olan arsanın maliklerine yapılan tebligatı takip eden otuz gün içinde en az üçte iki çoğunluk ile anlaşma sağlanamaması hâlinde, gerçek kişilerin veya özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetindeki taşınmazlar için Bakanlık, TOKİ veya belediye tarafından acele kamulaştırma yoluna da gidilebilecektir.

Kısacası, bu Kanunun uygulanması sırasında, riskli alanlar ve riskli yapılar konusunda kamusal nitelikli hiçbir koruma olanağı kalmamaktadır. Bakanlık, TOKİ ve belediyeler, riskli alanlar ve riskli yapıların yıkılması ve yeniden yapılması konusunda hemen hemen hiçbir kısıtlamaya tabi olmayacaktır.

3. GÜNÜMÜZ TOKİ Sİ VE UYGULAMA FAALİYETLERİ

TOKİ nin günümüzde yaptığı birçok proje sadece devlet kaynakları ile değil aracı büyük şirketler tarafından yapılmaktadır. Bu da TOKİ nin bir kamu kurumu olarak özel şirket edasında çalıştığını göstermektedir. Bu kapsamda yüklenici firmalarda yüksek oranlarda kazançlar sağlanmaktadır. Çünkü TOKİ piyasada çalışan bir inşaat firması gibi çalışma mekanizmasını kazanmış fakat piyasadaki inşaat firmalarının uymak zorunda olduğu birçok kurallardan takiplerden vergilerden de tamamen muaf tutulmuştur.1980 li yıllarda 1950 li yıllardan beri ortaya çıkan inşaat sektörünün sıkıntısını bir parçada olsa hafifletmek için yola koyulan İdare bugün sadece belli kesimlerde inşaat şirketlerine yardım ve kazanç sağlayarak amacından bir kez daha nasıl saptırdığını açıkça göstermektedir. Burada en büyük rol ise devlete düşmektedir. 2000 li yıllardan sonra hükümetin devlet piyasada elini çekmeli düşünce devlet piyasa ile bir olmalı düşüncesine dönüşmüş ve elinde bulunan üstün yetkileri de bu amaçlar için kullanmaya başlamış ve devam etmiştir.

Günümüzde TOKİ uygulamaları yapılan iş türüne göre sınıflandırıldığında 4 temel uygulama tipi ile karşılaşılmaktadır. Bunlar;

- Konut uygulamaları
- Konut dışı uygulamalar
- Karma uygulamalar
- Kaynak geliştirme uygulamaları
- Diğer dir.

Konut uygulamaları; TOKİ nin temelini oluşturulan kuruluş yılından itibaren amacını oluşturan uygulamalardır. Konut dışı uygulamalar ise; daha çok TOKİ nin kamu kurumları için yaptığı ya da yaptırdığı uygulamalardır. Bunlara örnek olarak, hastahaneler, okullar ,camiiler ,ticarethaneler ,alışveriş merkezleri, pansiyonlaR verilebilir. Bir diğer uygulama tipi ise Karma uygulamalardır. Bunlar konut+ticaret konut+turizm konut+ofis şeklindeki prestijli uygulamaları içermektedir. Diğer uygulamalar; yapısal anlamda işlem içermeyen(Arsa satışı, hafriyat, tadilat, bakım, onarım) gibi uygulamalardır.

4. SONUÇ

Neoliberal politikalar önderliğinde ve araçsallaştırılan yasalar eşliğinde, baş aktör olarak TOKİ, "kaçınılmaz" olarak adlandırılan kentsel dönüşüm süreciyle, kent içinde kurulmuş sosyal ağları çözmektedir. Tüm bu projeler, etkileyici temalarla ortaya çıkarak toplumun hemen her kesiminde destek bulsa da, uygulama aşamasına geçildiğinde ve sonrasında, bu projelerin yıkıcılığı gözler önüne serilmektedir. Gerek kent merkezindeki çöküntü alanları, gerekse artık merkezle bütünleşmiş gecekondu alanları, sahip oldukları değişim değeri nedeniyle hâlihazırda barındırdıkları kullanıcılarıyla birlikte dönüşmektedir. "Her türlü suçun ve çarpık kentleşmenin" yuvası olarak görülen bu alanlarda yaşanan mücadele ve direnişlere karşı gösterilen "sıfır tolerans" politikaları ise, kentsel sınıfsal gerilimi yükseltmektedir. Bu, mülkiyet hakkını kutsal sayıp, barınma hakkını göz ardı eden yaklaşım, ekonomik nedenlerle bu gecekondu ve çöküntü alanlarına yerleşmiş ve kanun önünde tapusu olmaması nedeniyle "haksahibi" kabul edilmeyenler ya da yeni prestijli projelere katılacak düzenli ekonomik geliri olmayanlar, kentin farklı alanlarına sürüklenmektedir. Burada yapılması gereken, fizik mekânın iyileştirilmesini önceleyen yaklaşımı bırakmak ve sosyal ve ekonomik olarak iyileştirmeyi merkezine koyan yaklaşımlar geliştirmektir. 1970'lerden sonra, özellikle Avrupa'da yaşanan deneyimler ışığında, kentsel dönüşümün tekelleştirilmesinin sakıncaları yaşanmıştır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2000'den sonraki son yasal düzenlemeler TOKİ'nin ve Özelleştirme İdaresinin yapısal karakterini değiştirdiği gibi inşa faaliyetlerini de içeren alan ve ilişkilerdeki rolünde de değişikliğe neden olmuştur. TOKİ'ye mali özerkliğinin sağlanması, borçlanma yeteneğinin ve gelirlerinin arttırılması, kamusal arsa ve arazi stoğunun büyük bir kısmını elinde tutan ya da değerlendirilmesi safhasında danışmanlık yapan bir birim haline gelmesi bu kurumu arsa ve konut piyasalarında erişilmesi ve rekabet edilmesi adeta imkânsız olan bir güce dönüştürmüştür.

Bu nedenle, sürecin kamu-özel sektör ve sivil toplum işbirliği ile yönetilmesi, en sağlıklı yaklaşım olacaktır.

KAYNAKÇA

[1] TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası TOKİ Raporu, http://www.imo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=629&tipi=4&sube=0, Erişim Tarihi: 15.10.2017.

[2] Samsunlu, A. (2007), "Toplu Konut Kanunu ve Türkiye'deki uygulamaları", Ayşegül Mengü (ed.), Kent ve Planlama- Geçmişi Korumak Geleceği Tasarlamak, Ankara; İmge Kitabevi, ss. 355- 374.

[3] Palabıyık, Hamit ve Kara, M.(2009). 1980 Sonrası Türkiye'de Konut Politikaları: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) Gecekondu Dönüşüm Uygulamaları, International Davraz Congress on Social and Economic Issues Shaping the World's Future: New Global Dialogue, 24-26 September, Isparta, 2009, ss. 1541-1558.

[4]Yıldırım, Hatice.(2012). TOKİ'nin Sosyal Konut ve Lüks Konut Projelerinin Değerlendirilmesi:Ankara örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2012.

[5] Altınok,E.(2012). "Kentsel mekânın yeniden organizasyonunun ekonomi politiği ve mülkiyete müdahale - 2000 sonrası dönemde İstanbul TOKİ örneği", Yıldız Teknik Üniversitesi ,Fen Bilimleri Enstitüsü ,Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.

[6] Kömürlü, R.(2006). Ülkemizde Toplu Konut Üretimine Yönelik Kaynak Oluşturma Model Yaklaşımları. Yıldız Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul.

[7]Akalın,M.(2016). "Sosyal Konutların Türkiye'nin Konut Politikaları İçerisindeki Yeri Ve Toki'nin Sosyal Konut Uygulamaları", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, Sayfa: 107-123.

[8] Zariç, S.(2012). "Türkiye'de Kentsel Planlama ve Toki'nin Planlama Yetkilerindeki Genişlemenin Boyutları", Akademik Bakış *Dergisi* , Sayı: 28.

[9]TOKİ; Geleceğin Türkiye'sini İnşa Ediyoruz, Kurum Profili (2010-2011), 2011

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(77)

Yrd. Doç. Dr. Engin EROĞLU*

TİLLYA TEPE BULUNTULARI IŞIĞINDA KUŞAN KUYUMCULUĞU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN ASSESSMENT ON KUSHAN JEWELLERY IN THE LIGHT OF TILLIA TEPE FINDINGS

ÖZ

Hunlara mağlup olan Yüeçiler, Sakaları önlerine katarak Batı Türkistan'a girmiş ve bölgedeki Yunan hakimiyetine son vermişlerdir. Böylece Büyük Hun Devleti, Orta Asya'yı tek bayrak altında birleştirirken; Yüeçiler ise eski Saka toplulukları ile birlikte, Batı Türkistan ve Afganistan topraklarının etnik bünyesini tamamen değiştirmişlerdir. Yüeçilerin batıya ilerleyişleri sürecinde Sakalar ile birlikte, başka grupların da onlara karışmış oldukları düşünülmektedir.

Böylece Afganistan merkezli olarak, Makedonyalı İskender döneminden kalma Yunan kültür kalıntıları kaybolmaya yüz tutmuş, Part hakimiyetindeki İran ise ciddi bir sarsıntı geçirmiştir. Bunun sonucunda faklılıkları bünyesinde barındıran bir coğrafyaya hakim olan Kuşanlarda, tek bir sanat anlayışı olmamıştır. Ancak farklı siyasi unsurları tek bir çatı altında toplayabilme mahareti, onlara sanattaki farklılıkları da bir potada eritme imkanı vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuşan, Tillya Tepe, Kuyumculuk, Köken.

ABSTRACT

Defeated by the Huns, the Yuezhis went into the Western Turkistan by sweeping the Sakas and ended the Greek domination in the region. Thus the Great Hun Empire united Central Asia under a single flag. The Yuezhis together with the former Saka communities completely changed the ethnic structure of Western Turkistan and Afghanistan. It is thought that some other groups apart from the Sakas also joined to the Yuezhis during their progress to the West.

Thus, the remains of the Greek culture from the period of Macedonian Alexander began to be lost in Afghanistan and also the Iran, which was under the domination of Parthian Empire, experienced a serious shock. Therefore, the Kushans, which dominated a geographical region of differences, did not develop a single understanding of art. However, the ability to gather different political elements under a single roof granted them the opportunity to melt the differences in the arts in the same pot.

Keywords: *Kushan, Tillia Tepe, Jewellery, Origin.*

* **Amasya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, engin.eroglu@amasya.edu.tr; Amasya/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Orta Asya'nın en uç noktasında meydana gelen olaylar dahi, Batı Türkistan'ın siyasi ve kültürel gelişimi üzerinde daima birinci derecede rol oynamıştır. Bu anlamda Batı Türkistan'da yepyeni siyasi ve kültürel bir devir açan Yüeçi istilası, doğrudan doğruya Hunların yol açtığı bir hareketliliğin sonucudur. Hunlar Yüeçileri mağlup ettikten sonra, Yüeçiler Sakaları önlerine katarak Batı Türkistan'a gelerek, bu bölgedeki Yunan hakimiyetine son vermişlerdir. Böylece Büyük Hun devleti Orta Asya'yı tek bayrak altında birleştirirken; Yüeçiler ise eski Saka kavimlerini önlerine katarak, Batı Türkistan ve bugünkü Afganistan'ın etnik bünyesini tamamen değiştirmişlerdir. Batı Türkistan sanatına yeni bir anlayış katan Greko-Budist sanatı, bu göçler sonucunda ortaya çıkmıştır (Ögel, 2014:82). Bu anlamda Hunların Yüeçileri Kansu'dan çıkarmalarının sonuçları, Orta Asya'dan Hindistan'da kadar uzanan coğrafyaya tesir etmiştir. Böylece Afganistan merkez olmak üzere Makedonyalı İskender döneminden kalma bölgede varlık gösteren Yunan kültür kalıntıları kaybolmaya yüz tutmuş, Part hakimiyetindeki İran ise ciddi bir sarsıntı geçirmiştir. Bunun sonucunda Kansu'dan gelen kabileler Kabil ve kuzeybatı Hindistan'da bir imparatorluk kurmuşlardır (Grousset,2003:50-51).

Faklılıklar ve çeşitlilikler içeren bir coğrafyaya hakim olan Kuşanlarda, tek bir sanat anlayışı olmamıştır. Ancak farklı siyasi unsurları tek bir çatı altında toplayabilme mahareti, onlara sanattaki farklılıkları da bir potada eritme imkanı vermiştir. Kuşanlar kendi öz kültürünü bazı bölgelerde bütünüyle yaşatmakla birlikte, Baktria'daki Greko Bakterian kültürü ve Hindistan kültürünün etkisinde kalmışlardır (Pugachenkova vd.,1994:331). Ayrıca Kuşan hakimiyetinin İpek Yolu güzergahındaki uzun mesafeli uluslararası ticareti kolaylaştırması (Harmatta,1994:329) Kuşanlara yaygın dini akımları takip etme (Harmatta,1994:329) fırsatı da sunmuştur.

Kuşan sanatının farklı sanat anlayışlarının etkisi altında kaldığını, özellikle Tillya Tepe (Altın Tepe) höyükte bulunan eserler üzerindeki sanat anlayışından takip edebilme imkanı bulunmaktadır. 1969 yılında bir Afgan-Sovyet arkeoloji heyeti tarafından Kuzeybatı Afganistan'da Şibirgan şehrinin beş kilometre kuzeydoğusunda bulunan Tillya Tepe adı verilen höyük keşfedilmiştir. 1969-1971 yılları arasında yapılan ilk kazılar sonucunda, höyük 2. binin sonlarına 1. binin başlarına tarihlendirilmiştir. 1977'de devam ettirilen Tillya Tepe kazıları, 1978'de de sürdürülmüştür. Bu dönem içerisinde yaklaşık 6 m yüksekliğinde bir tuğla platform üzerinde inşa edilmiş anıtsal yapılar ortaya çıkartılmıştır. Kazılarda kubbeli mezarlarda ele geçen buluntular, özellikle de seramik vazolar, yerleşimin yakınlarındaki Yemşi Tepe antik şehrinin seramikleriyle oldukça benzerlik göstermektedir. Tillya Tepe'de keşfedilen mezarların yerel soylu bir aileye, muhtemelen de Yemşi Tepe'de ikâmet eden kraliyet ailesine ait alduğu düşünülmektedir (Sarianidi, 2015: 235-236).

1.Kuşan Devletinin Ortaya Çıkışı

M.Ö. 2. yy'ın ikinci yarısında, batı kaynaklarında Soğdiana ve Bakteria, Çin kaynaklarında ise Ta Hsia adı ile adlandırılan bölgenin göçebe kabileler tarafından istila edilmesi nedeniyle, M.Ö. 3. yy ortalarına doğru Helenistik dönem içerisinde kurulmuş olan Bakteria Grek Krallığı ortadan kalkmıştır. Bu devletin yerine, M.S. 1. yy'dan itibaren Çinlilerin "Ta Yüeh-chih" adıyla andıkları Kuşan devleti ortaya çıkmıştır. Bu devletin ortaya çıkmasına neden olan olay ise; M.Ö. 3. yy'ın sonlarından itibaren Çin'in batısındaki Kansu bölgesinde oturan Yüeçilerin kuzey komşuları Hsiung-nuların (Hun) baskısı sonucunda yurtlarını terk etmek zorunda kalmış olmalarıdır. Böylece Yüeçiler batı istikametinde hareket etmeye başlayarak, yolları üzerindeki Vusun ve Saka gibi kavimlerle zorlu mücadelelerden sonra Kuşan devletini kurmuşlardır (Tezcan, 2002:789,804).

Bu yeni devletin kurucularının Yüeçiler olup olmadığı hususunda tartışmalar sürmekle birlikte, Kuşan adıyla anılan bu siyasi yapının menşeinin Yüeçi unsurları olduğu kanaati devam etmektedir. Bununla birlikte Aral Gölü çevresi ile Tanrı Dağları arasındaki bölgede bulunan göçebe Saka topluluklarından olması da muhtemel olan unsurların, Yüeçilerle birlikte hareket etmiş oldukları da söylenebilir (Tezcan, 2002:789, 804).

Böylece M.Ö. 2. yy'ın ikinci yarısında, Batı kaynaklarında Soğdiana ve Baktria, Çin kaynaklarında ise Tai Hsia diye adlandırılan, Afganistan'ın kuzeyindeki Ceyhun (Amuderya) Irmağı ile güneyindeki Hindikuş Dağları arasında kalan bölgede, M.Ö. 3. yy'da kurulan Baktria Grek Krallığı'nın yerini Kuşanlar almıştır

(Türkeş-Günay, 2012:90). Beş ayrı yabguluk halinde yaşayan Yüeçiler, M.S. 10 yılı civarında Kuşan boyunun yabgusu I. Kujulakadphises (Ch"iu-chiu-ch"i) tarafından birleştirilmişlerdir. Kanişka devrinde (78-l0l veya 120-144) ise, Kuşanlar en parlak dönemlerini yaşamışlardır (Cöhce,2002:817).

Sakaların desteğiyle Kuşanlar, M.S. 2 yy'ın ilk çeyreğinde Kuzey Hindistan'da güçlü hale gelmişlerdir. Böylece kara ve deniz ulaşımına bütünüyle hakim olan Kuşanlar, Türkistan'dan Hazar Denizi'ne kadar uzanan geniş coğrafyada hakimiyet kurmayı başarmışlardır. Ancak M.S. 385-420 yıllarında Akhunlar (Eftalitler), Ceyhun (Amu Derya) Irmağı'nı geçerek Kuşanların Peşaver ve çevresindeki hakimiyetlerine son vermişlerdir. Takip eden süreçte Akhunlar, önce Belh'i sonra ise Afganistan ve Kuzey Hindistan'daki Kuşan beyliklerini ele geçirmişlerdir (Türkeş-Günay,2012: 91).

2.Kuşanlarda Altının Temini ve Kullanımı

Hindistan ve Türkistan'a birlikte sahip olma düşüncesi Hun İmparatoru Çiçi'den itibaren gerçekleştirilmek istenen bir hedef olmuştur. Bu hedefin gerçekleştirildiği Kuşan dönemi, Hindistan ve Türkistan için dört yüz yıl kadar süren parlak bir dönem olmuştur.Türkistan'ın büyük bir bölümüne hakim olan Kuşan İmparatorluğu dönemde Hindistan ile Roma arasında ticaret gelişmiştir. Ancak İran bu ticaretin dışında kalmıştır. Böylece kara ve deniz ulaşımına hakim olan Kuşanlar, Türkistan'dan Hazar Denizi'ne kadar uzanan geniş bölgede hakimiyet kurmuşlardır (Türkeş-Günay,2012:91).

Böylece 1.yy başlarında, Kuşan hükümdarları Baktria'da Yunan siyasi gücünü ortadan kaldırarak Orta Asya, Doğu İran, Afganistan, Pakistan ve kuzeybatı Hindistan'ı içine alan bir hükümdarlık kurmuşlardır. Punjab ve Kaşmir'deki zengin altın yatakları ile Gangetik Vadisi'ndeki altın yataklarını ele geçirmiş, Avrasya'dan gelen ulaşım yollarını kontrol altına almışlardır (Harl,1996:302).

2.yy başlarında Romalılarla ticaret yapmaya başlayan Kuşanlar, İpek yolu güzergahında kullanılan Roma altın sikkelerine karşılık ipek, baharat, mücevher ve boya malzemeleri gibi kıymetli parçaları sunmuşlardır. Kuşanlar, Roma para basım sistemini taklit ederek üzerinde kendi tasvirleri olan sikkeler basmışlardır. Kuşan hükümdarı Vima Kadphises, topraklarını Afganistan, Pakistan ve kuzeybatı Hindistan'a kadar genişleterek, bakır ve gümüş sikkelere ek olarak altın para basımını bu bölgelere tanıtan ilk Kuşan hükümdarı olmuştur. Standart ağırlıkları yaklaşık sekiz gram olan bu sikkeler, 1. yy'a ait Roma sikkeleriyle benzeşmektedir. Altın ise büyük ölçüde Roma ile yapılan ticaret sonucu elde edilmiştir. Roma'dan alınan altın külçeler eritilerek, Kuşan darphanelerinde farklı değerlerde altın sikkeler basılmıştır (Katariya,2012:51).

Wima Kadphises Hindistan'a ilk defa altın para getirdiğinde, bu paraların basımında Hindistan'da yaygın olarak bulunan Roma paralarından esinlenilmiştir. Eğer Hindistan'a Roma'nın altın sikkeleri girdiğinde bu ülkede yeteri kadar altın olmasaydı, Wima Kadphises'in kendi sikkelerini basmak için sadece Roma paralarını erittiği düşünülebilirdi. Ancak Wima Kadphises'in bu tarz bir şüphe bırakmamasına rağmen Hindistan'a ilk defa bu kadar fazla miktarda altın para girmesinin en mantıklı sebebi bu olarak görülebilir (Sagar,1992:188). Diğer taraftan altın kıtlığından dolayı, altın sikke basımının ikinci plana itildiği dönemler de olmuştur. Örneğin Eukratides'ten sonraki on altı kralın gümüş sikkelerinin daha ağır olması, bu süreçte altın fiyatlarının yükseldiğini göstermektedir (Tarn,1902:291).

3.Kuşan Kuyumculuğunun Kökeni

Kuşanların kökenleri ve nereden geldikleri hususunda birbirinden farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak genel olarak Kuşanların kökenleri, Çin kaynaklarına dayanmak suretiyle, Yüeçilere bağlanmaktadır. Bununla birlikte Yüeçilerin batıya ilerleyişleri sürecinde yol güzergahı üzerindeki başka grupların da onlara karışmış olabilecekleri ileri sürülmektedir. Baktria'daki beş Yüeçi boyunun aslında Yüeçi menşeili olmayıp daha önceden Baktria'da bulunduğu görüşü de bazı araştırmacılar tarafından ortaya atılmıştır. Ayrıca dil, tamga ve kurganlarda ele geçen arkelojik ve antropolojik deliller, onların Sakalara ait bir unsur olabileceği ve Yüeçilerle birlikte bölgeye geldiklerine yönelik değerlendirmelere yol açmaktadır (Tezcan,2002:793,797 vd.).

Bu anlamda Kuşan kuyumculuğu üzerindeki Altaylı[333] tesirinin değerlendirilmesi, aynı zamanda onların kökenleriyle ilgili olacaktır. Kuşan kuyumculuğunda Altaylı tesiri ile birlikte, farklı sanat anlayışlarının etkileri de görülmektedir. Örneğin göçebe kökenli boynuzlu ve kanatlı at motifleri, Akamenid ve İskit geleneklerinin bir araya geldiğini göstermektedir. Tillya Tepe kolyelerinde tasvir edilen kralın kıyafeti; sola doğru katlanıp,belden bir kuşakla bağlanmış ceketi İskit tarzını ifade ederken; eteği ise Akamenid tarzını yansıtmaktadır. Asıl önemli nokta, Sibirya hayvan tarzına mahsus arkaya doğru bükülmüş ejderhalardır. Kanatlı atlar, Pers sanatının özelliklerini de içinde barındıran Asya sanatında yaygın kullanılmasına rağmen; boynuzlu at, oldukça nadir görülmektedir. Boynuzlu at motifinin Doğu Hellen sanatında istisnai örneklerine rastlanmasına rağmen, Altay sanatında daha belirgindir. Kanatlı ve boynuzlu at motifinin en çarpıcı örnekleri, Kazakistan'daki Esik höyüğünde bulunan başlık ve Kuzey Kırgızistan'daki Karagalinka tacı üzerinde görülmektedir. Ayrıca Leningrad'daki Hermitage koleksiyonunda bulunan ve ustalıkla işlenmiş kanatlı at heykelciği, bu motifin Sarmatlar döneminde de çok yaygın olduğunu göstermektedir (Sarianidi,1985:24-25).

Ayrıca at motifinin batı sanat ve mitolojilerinde tek boynuzlu olarak anılan Orta Asya ve Çin'de Ch'ilin (Kilin) adıyla yer alan mitolojik hayvanla ilişkisi bulunmaktadır. Gövdesi bazen at biçiminde alnında uzun bir boynuzla tasvir edilen bu yaratık, Türk ve Çin mitolojisinde daha çok geyikle ilişkilidir. Ayrıca iki kültürde de uzun ömür, mutluluk, refah, doğruluk, şöhret, iyilik ve neslin devamlılığı ile iyi haberin simgesidir (Çoruhlu,2000:142). Yine Türk destanlarında yer alan atlar, göz açıp kapayıncaya kadar dağları, dereleri aşabilirlerdi, çünkü uçma yeteneğine sahiptirler (Çobanoğlu,2003:108).

Mitolojik ejderha sembolleri ise, Tillya Tepe'de çıkarılan süs eşyalarının sanatsal tarzı ile tam olarak uyumlu değildir. Kartal biçimindeki ejderha tarzının benzeri, en küçük detaylar dahi göz önüne alındığında, Güney Rusya'daki yapılan kazılarda bulunan İskitlere ait eserler üzerinde görülmektedir. Batıda Yunanistan, doğuda ise İran'da görülen kartal biçimindeki ejderha sembolünün gerçek kökeni hakkında uzun süren tartışmalar sonuçsuz kalmıştır. Ejderha figürlü[334] oymalı kolye, Tillya höyükte çıkarılan Helenistik döneme ait sanat eserlerinin birkaç baş yapıtından birisidir (Sarianidi,1985:46).

Türklerde özellikle erken dönemlerde bereket, refah, güç ve kuvvetin simgesi olarak kabul edilmiş efsanevi yaratık ejderha, Ön Asya kültürleriyle ilişkiye geçildiğinde bu anlamları zayıflamış ve daha çok yenilen kötülüğün simgesi olmuştur. Türk kozmolojisinde yer ejderi ve gök ejderinden söz edilir. Buna göre yeraltında ya da derin sularda bulunan yer ejderi bahar dönümünde yerin altından çıkar, pulları ve boynuzları oluşur ve gökyüzüne yükselerek bulutların arasına karışırdı. Bunun sonucunda yağmur yağmasını sağlamak suretiyle bereket ve refahın oluşmasına katkıda bulunduğu düşünülürdü. Çin mitolojisinde imparatorluk simgesi olan ve bazen hayat iksiri efsaneleriyle ilişkilendirilen ejder motifi, bu yönüyle Türk mitolojisine etki etmekle birlikte, Türk mitolojisinde su, bolluk ve yeniden doğuşun timsali sayılmıştır. Yine Türk mitolojisinde gök çarkını bir çift ejderin çevirdiği düşüncesi bulunmaktadır (Çoruhlu,2000:133).

Greko-Romen sanatına tamamen aykırı olan ejderha tasvirleri, İskitler ve özellikle de Altay sanatı ile net benzerlikler taşımaktadır. Altay buluntularında mitolojik ejderhalar kuş gagalı, ancak Tillya tepe tokaları üzerindeki ejderhalar canavar kafalarına sahiptir. Buna rağmen, birbirine benzer Pazırık buluntularında da bu geniş ağızlı hayvanların suratlarının resimleri görülmektedir. Öyleyse tokalar üzerinde tasvir edilen ejderhalar, Altay göçebe mitolojisinde oldukça yaygın olan bu fantastik yaratıkların şekillerini açıklamaktadır. Şunu da ekleyebiliriz ki; bu ejderhaların kanatlarında görülen virgül şeklindeki izler, Avrasya sanatına ait eserlerde gözlemlenen benzer detayları anımsatmaktadır (Sarianidi,1985:31).

---

[333]Altay bölgesi 2. binde, altın endüstrisinin merkezi konumundaydı. Bakır ve bronz eserlerin üzeri tamamen veya kısmen altın plakalarla kaplanmaktaydı. Bu eserler, şekil bakımından Kazakistan eserlerini, motif bakımından ise Yenisey motiflerini andırmaktaydı (Ögel, 2014:23).

[334]Zaman kavramının kozmik devran halindeki bir simgesinin de, gök çığrı'sını (çark) eviren (çeviren) ejder (evren) olduğu düşünülüyordu. Somutlaştırılmış tezahürüyle ejder, kışın yer-su'nun derinliklerinde yaşayan, baharda ise kanatlanıp uçan, böylece hem yer-su hem gök ilkelerine bağlı bir efsanevi ruh olarak tasavvur ediliyordu. Yer-su'da yaşarken, ejderin karang yönleri ağır basıyordu. Baharda ise, ejder gökyüzüne uçarak yanık ve ateşli yönünü almaya hazırlanırken, vücudunda kanatlar, tepesinde uçmaya yarayan bir çıkıntı, boynuzlar ve yaruk (erkek) cinsinin özelliği olan sakal çıkıyordu (Esin,2001:82).

Tillya Tepe kınlarındaki ejderhaların gergin kaslarının modellemesi, Antik Doğu ya da söz konusu eserlerin kaynaklarına tesadüf edilebilecek Asur sanat tarzına daha uygundur. Ancak boynuzlu kurt kafası, Kuzey orman bölgesi sanatının erken dönem temsilcisi olarak, Scytho-Sarmatian hayvan tarzında çok yönlü karakterlerin oluşumunun bir ifadesidir (Sarianidi,1985:40).

Tillya Tepe höyüğünde çıkan eserlerde, tıpkı Altay kuyumculuğunda olduğu gibi (Eroğlu,2014:17), at koşumlarını süslemek için çeşitli altın nesneler kullanılmıştır. Bu nesnelerden altın bir plaka üzerinde, yere yatırdığı antilobu parçalamaya çalışan panter tasvir edilmiştir. Küçük antilop, hörgüç şeklinde kafası ve taraklı burun delikleri ile yerde yatar şekilde tasvir edilmiştir. Uzun kulakları ve küçük kıvrılmış boynuzları vardı. Özellikle de hörgüçlü ağzı gibi küçük ayrıntılara baktığımızda, bu Kazakistan ve Altay bölgelerinin bozkırlarında görülebilecek bir antilop türüydü. Buna benzer kafa örnekleri, Pazırık kurganında ortaya çıkarılmış eserlerde görülmektedir. Antilobu yaralayan büyük bir etobur, ya bir kar kaplanı ya da bir panterdir (Sarianidi,1985:43). Esik kurganında (M.Ö. 4yy) bulunan çok sayıda altın levha üzerine işlenen arslan figürleri de, Kuzey ve Orta Asya maden sanatının gelişmiş üslubunu göstermektedir. Hayvan mücadelesi sahneleri, buradaki eserlerde de büyük bir ustalıkla canlandırılmıştır (Aslanapa,1989:5).

Özellikle eyer ve eyer altı örtülerinde mücadele eden hayvan figürlerinin modellenmesi ve dinamik olarak canlandırılması bozkır sanatında ustaca icra edilmiştir. Batı bozkırlarında İskit ve Altaylar'da Hun hayvan üslubu, Güney Rusya'dan büyük Çin Seddi'nin bitişiğindeki Ordos'a kadar uzanır. Bu üslubun Pazırık ve Noin-Ula gibi önemli merkezleri de kapsayan ortak üslub tarzında etkinliğini sürdürdüğü görülmektedir. Diğer taraftan hayvanlar arasındaki mücadeleyi tabiatına uygun bir şekilde yansıtan sanat anlayışının, bozkır Türk sanatında önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Örneğin Hun hayvan üslubu tarzı içerisinde canlandırılan hayvan figürlerinin hareketlerinin tesadüfi olmadığı, aksine hayvanların kendi cinslerine özgü hareketler ile tasvir edildikleri görülmektedir. Bozkırın sanat eserlerinde hayvan mücadele sahneleri ile birlikte, hayali yaratıklara da geniş yer verilmiştir. Grif ya da grifon figürleri İç Asya'da oldukça yaygındı. Bu hayali yaratıkların figürleri ile hayvan figürleri arasındaki mücadele, Altaylar'daki büyük Hun kurganlarının tamamında görülen popüler bir temadır (Diyarbekirli,1972:123,128,130). İskitlere ait mezarlarda ortaya çıkarılan hayvan üslubu kullanılmış objelerde, altından yapılmış dekoratif şekiller oldukça ince detaylara inilerek yapılmıştır (Frisch,1949:17). Pazırık kurganlarında ele geçirilen sanat eserlerinde en çok kullanılan motif bir hayvanın saldırı sahnesi veya mücadele eden hayvanlardır. Hayvanlar ya bütün vücutlarıyla ya da başlarıyla temsil edilmiştir (Rudenko,1970:229).

Tillya Tepe'de bulunan bir kın üzerindeki bağlardan her biri, alnının tam ortasında üçgen bir delik bulunan yabani bir koyuna benzeyen görkemli bir kafa motifi ile süslenmiştir. Pazırık höyüğü istisna, bu sahne daha önce hiçbir eserin üzerinde görülmeyen türdendir. Burada asıl önemli husus yukarıdan vücudu, yandan ise uzuvları görülebilen kabartmalı kar leoparı figürlerinin resmedildiği at koşumlarının ahşap kısımlarıdır. Bu figür Tillya Tepe'de, arka bacaklarından biri karnının altına dayanmış diğeri geriye doğru çekilmiş, üç pençeli ön patileri ileriye doğru uzatılmış şekildedir. Ayrıca kıvrık, uçları sarmal şekildeki kuyruklar; Pazırık'ta eğri kesiklerle, Tillya Tepe'de bulunan kınlar üzerinde ise dikdörtgen turkuaz eklerle iki şekilde de açıkça belirtilmiştir. Yine altın kılıç kınlarının, badem şeklinde turkuaz boncuklar ve virgül şeklinde kabartılarla belirginleştirilmesi hem biçimsel hem ikonografik benzerlikleri ortaya koymaktadır (Sarianidi,1985:40).

Bir broş üzerinde ortadan ayrık bir şekilde ve yukarı doğru tutturulmuş uzun bukleler, tacın üstündeki büyük topuzun içine girmiş buklelerle halka şeklinde kıvrılmış saçlar arasında bir yüz tasvir edilmiştir. Sivri uçlu bir şapkayı andıran bu yuvarlak saç modeli İskit tarihine ilişkin kaynaklarda da tasvir edilmektedir (Sarianidi,1985:25). Nitekim Herodot'a göre (Herodot,VII,64) İskitler de sivri uçlu şapkalar takarlardı. Ayrıca Esik kurganındaki eserler üzerinde tasvir edilen alpin başında altın süslemeli yüksek sivri bir başlık bulunmaktadır. Parmağındaki iki altın yüzükten birisinde ise tıpkı kendisi gibi, sivri başlıklı genç bir alp tasvir edilmiştir (Aslanapa,1989:5).

Göçebe geleneklerinin izlenebildiği dördüncü mezardan çıkarılan kemer, Kuşan dönemine kadar sürüp giden kemer takma modasını göstermektedir (Sarianidi,1985:38). Kuşan sikkelerinin ön yüzünde kalın bir

üstlük ile çizme giymiş, olasılıkla bir hükümdara ait figür betimlenmiştir (Frye,2009:150-151). Örneğin Kanişka, sikkeler üzerinde sakallı, sivri başlıklı, uzun çizmeler ve kalın bir giysi giymiş bir figür olarak temsil edilmiştir (Narain,2014;229). Tıpkı Kuşan dönemi örneklerinde olduğu gibi, Esik kurganında bulunmuş kıyafetler de sağdan sola kapanan bir giysi, dar süvari pantolonu ve diz altında kalan kısa yumuşak çizmeden oluşmaktaydı. Belde ise büyük altın levha ile süslü kemeri, kını ve kabzası altın süslemeli bir kaması bulunmaktaydı (Aslanapa,1989:5). Bu giyim özellikleri Moğollardan ziyade Türk giyim ve kuşamını andırmaktadır (Tezcan,2002:794).

SONUÇ

Kuşanların menşei ve nereden geldikleri hususunda birbirinden farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak onların kökenleri genel olarak , Çin kaynakları gözönüne alınmak suretiyle, Yüeçilere bağlanmaktadır. Bununla birlikte Yüeçilerin batıya ilerleyişleri sürecinde yol güzergahı üzerindeki başka grupların da onlara karışmış olabilecekleri ileri sürülmektedir. Tarihi sürece baktığımızda ise; Hunlar Yüeçileri mağlup ettikten sonra Yüeçiler, Sakaları önlerine katarak Batı Türkistan'a gelerek, bölgedeki Yunan hakimiyetine son vermişlerdir. Böylece Büyük Hun Devleti Orta Asya'yı tek bayrak altında birleştirirken; Yüeçiler ise eski Saka kavimlerini önlerine katarak, Batı Türkistan ve bugünkü Afganistan'ın etnik bünyesini tamamen değiştirmişlerdir. Yine Yüeçilerin batıya ilerleyişleri sürecinde, Sakalar ile önemli ölçüde karıştıkları değerlendirilmektedir.

Bu anlamda Afganistan merkez olmak üzere Makedonyalı İskender döneminden kalma bölgede varlık gösteren Yunan kültür kalıntıları kaybolmaya yüz tutmuş, Part hakimiyetindeki İran ise ciddi bir sarsıntı geçirmiştir. Nihayetinde faklılıklar ve çeşitlilikler içeren bir coğrafyaya hakim olan Kuşanlarda tek bir sanat anlayışı olmamıştır. Ancak farklı siyasi unsurları tek bir çatı altında toplayabilme mahareti, onlara sanattaki farklılıkları da bir potada eritme imkanı vermiştir. Bu anlamda Kuşan kuyumculuğu içerisinde Altay kökenli sanat anlayışını içeren uygulamalar ile birlikte, bölgede var olan farklı sanat anlayışlarının da etkileri görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Aslanapa, Oktay.(1989). *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
2. Cöhce, Salim. (2002). Hindistan'da İlk Türk Hakimiyeti: Kuşanlar ve Akhunlar. *Türkler*. Ed. S. Koca vd. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, C.1, s.815-820.
3. Çobanoğlu, Özkul. (2003). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara:Akçağ Yayınları.
4. Çoruhlu, Yaşar. (2000). *Türk Mitolojisinin Anahatları*. İstanbul:Kabalcı Yayınevi.
5. Diyarbekirli, Nejat. (1972). *Hun Sanatı*. İstanbul:Milli Eğitim Basımevi.
6. Eroğlu, Engin .(2014). İskitler'de Kuyumculuk. *Cappadocıa Journal of Hıstory and Socıal Scıences*, Volume 3, Ahlen, Germany, pp.14-22.
7. Esin, Emel. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul:Kabalcı Yayınevi.
8. Frisch, T.G. (1949). Scythian Art and Some Chinese Parallels. *Oriental Art*, Volume II, Number 1, London, pp.16-24.
9. Frye,Richard N. (2009). *Antik Çağlardan Türklerin Yayılmasına: Orta Asya Mirası*. Çev. Füsun Tayanç-Tunç Tayanç. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
10. Harl, Kenneth W. (1996).*Coinage in the Roman Economy,300 B.C. to A.D. 700*. The Johns Hopkins University Press.
11. Harmatta, J. with the contributions of B.N.Puri, L.Lelekov, S.Humayun and D.C.Sircar. (1994). Religions in the Kushan Empire. *History of Civilizations of Central Asia: The Development of Sedentary and Nomadic Civilizations:700 B.C. to A.D. 250*. Ed. J.Harmatta. Unesco Puplishing, Volume II, pp.313-330.
12. Herodotos. (2014). *Tarih*. Çev. M. Ökmen. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
13. Katariya, Adesh. (2012). *The Glorious History of Kushana Empire*.

14. Narain, A.K.(2014). İç Asya'da Hint Avrupalılar. *Erken İç Asya Tarihi* .Çev. Levent Köker.İstanbul, s.209-282.
15. Ögel, Bahaeddin.(2014). *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*. Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları.
16. Pugachenkova ,G.A., S.R. Dar, R.C. Sharma and M.A. Joyenda, in collaboration with H.Siddigi. (1994). Kushan Art. *History of Civilizations of Central Asia: The Development of Sedentary and Nomadic Civilizations:700 B.C. to A.D. 250***.** Ed. J.Harmatta. Unesco Puplishing, Volume II, pp.331-371.
17. Grousset, René . (2003). *Bozkır Imparatorluğu:Attila/Cengiz Han/Timur.* Çev. M.Reşat Uzmen.Ötüken Yayınları.
18. Rudenko, Sergei. (1970). *Frozen Tombs of Siberia The Pazyryk Burials of İron Age Horse*. Berkeley. California Press.
19. Sagar, K.C. (1992). *Foreign Influence Ancient India*. New Delhi:Northern Book Center.
20. Sarianidi , Victor. (2015). The Treasure of Tilla(Golden) Hill. Çev. Recep Özman. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, s. 285 -297.
21. Sarianidi, Victor. (1985). *Baktrian Gold:From the Excavations of the Tillya-Tepe Necropolis in Northern Afghanistan*. Translated from the Russian by Arthur Shkarovsky-Raffe. Leningrad: Aurora Art Publishers.
22. Tarn, W. W. (1902). Notes on Hellenism in Bactria and India. *The Journal of Hellenic Studies.* London:The Society for the Promotion of Hellenic Studies, Volume XXII, pp.268-293.
23. Tezcan, Mehmet. (2002). Kuşanların Menşei. *Türkler*. Ed. S. Koca vd. Ankara:Yeni Türkiye Yayınları, C.1, s.789-814.
24. Türkeş-Günay, Umay. (2012). *Türklerin Tarihi*. Ankara:Akçağ Yayınları.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

EKLER

Ek.1.Ejderha Motifli Kolye (Sarianidi,1985)

Ek.2.Turkuaz Boncuklarla Süslü Kın (Sarianidi,1985)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(78)

Yrd. Doç. Dr. Ferhat GÜNGÖR[335]

TÜRKİYE'DE MİLLÎ BANKACILIĞIN DOĞUŞUNDA MEMLEKET SANDIKLARININ YERİ VE ÖNEMİ

THE PLACE AND IMPORTANCE OF THE COUNTRY FUNDS IN THE BIRTH OF NATIONAL BANKING IN TURKEY

ÖZ

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Türkiye'de çiftçilerin ve köylülerin kredi ihtiyaçlarını karşılayacak devlet eliyle kurulmuş millî bir bankacılık ve kredi teşkilatı mevcut değildi. Osmanlı toplumunun büyük bir çoğunluğunu oluşturan çiftçiler kredi almak için sarraf ve tefecilere muhtaçtı. Bu kimseler, çiftçilere yüksek faiz oranları üzerinden borç vermekteydi. Çiftçiler, tefecilerden aldıkları kredileri ödeyemediler. Çiftçilerin borçları ve ödemek zorunda oldukları faiz oranı her geçen gün arttı. Bazen bu oran %900'e ulaştı. Niş Valisi Mithat Paşa, Türk köylüsünün durumuna çare bulmak için, ilk ciddi teşebbüsü gerçekleştirdi. Memleket Sandıkları, 20 Kasım 1863'te Şehirköy'de (Pirot) kuruldu. Osmanlı Devleti'nde millî bankacılığın temelleri atıldı. Zaman içerisinde bu kuruluşlar, Ziraat Sandıkları ve Menâfi Sandıkları adları altında aynı amaca yönelik faaliyetlerini sürdürdü. Ziraat Bankasının kurulması için zemin oluştu.

Bu makalede, dünyada bankacılık alanındaki ilk gelişmeler ve Türkiye'de millî bankacılığın ortaya çıkışı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Zirâî Kredi, Faiz, Tefecilik, Sarraf, Banker, Bankacılık, Mithat Paşa, Memleket Sandıkları, Ziraat Sandıkları, Menâfi Sandıkları, Ziraat Bankası.

ABSTRACT

Until the second half of the nineteenth century there was no government-established national banking and credit institution in Turkey to provide the credits of farmers and peasants. Farmers, who constitute a large majority of the Ottoman society, were in need of money changer and usurer to buy credits. These people were lending to farmers at high interest rates. The farmers were not able to pay the loans they received from the usurers. The debt of the farmers and the interest rate they have to pay increased day by day. Sometimes this rate has reached up to 900%. Niche Governor Mithat Pasha made the first serious attempt to find a solution for the situation of the Turkish peasant. The Country Funds were established in Şehirköy (Pirot) on November 20, 1863. In the Ottoman Empire, the foundations of national banking were laid. Over time, these organizations continued their activities for the same purpose under the names of Agricultural Funds and Benefit Funds. For the establishment of Agricultural Bank, the ground was formed.

In this article examined the first developments in the world of banking and the emergence of national banking in Turkey.

Keywords: *Agriculture, Agricultural Credit, Interest, Usury, Money Changer, Banker, Banking, Mithat Pasha, Country Funds, Agricultural Funds, Benefit Funds, Agricultural Bank.*

[335] **Giresun Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, ferhat.gungor@giresun.edu.tr, Giresun/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Bankacılığın Tarihi Gelişimi

Bankanın tanımını yapmak ve bankacılığın içeriğini belirlemek gayet zordur. Zira banka doğal bir kurum olmamakla birlikte; belli ekonomik ve sosyal ilişkilerin bir mahsulüdür. Dar anlamıyla bankacılığın menşei "köleci" ve "ilkel" topluma kadar gitmektedir. Banka ve bankacılığın temelinde, her aşamada geçerli olan, bir şeyin emanet veya ödünç alınması, ödünç verilmesi ya da muhafaza edilmesi yatmaktadır[336].

Para sıkıntısına, icat edildiği andan itibaren tarihin hemen her döneminde ve her toplumda rastlanmıştır. Para ihtiyacı olan halk uygun faizle borç alabileceği bir kurum bulamayınca, sürekli elindeki değerli eşyasını ya yok pahasına satmak ya da rehin vermek suretiyle tefecilerden yüksek faizli borç almak zorunda kalmıştır[337].

Bankacılığın tarihi, bir değişim aracı olan paranın kullanılmaya başlanmasından daha önceki dönemlere dayanmaktadır. Modern anlamda bankacılığın ilk şekli ise karşımıza sarraflar ile çıkmaktadır. Tarihi seyir içinde sarrafları, bankerler takip etmiştir. Bankerler de bir kurum olarak bankalara dönüşmüştür. Bankacılığın gelişmesi ticaret ile benzerlik göstermiştir. Kapalı bir ekonomiden mübadele ekonomisine geçilmesi ve ticaretin ülke sınırlarını aşmasıyla para ilgili bir kurumun oluşturulması kaçınılmaz hale gelmiştir[338].

Dünyada banka ve bankacılıkla ilgili hizmetlerle ilgili olarak farklı dillerde çeşitli kavramlar kullanılmaktadır. *"Banka"* isminin İtalyanca *"banco"* kelimesinden geldiği ve sonradan *"banka"* olarak kullanıldığı rivayet edilmektedir. Kelimenin bu dildeki anlamı masa, sıra ya da tezgâh demektir. İlk bankerler olan Lombardiya'lı Yahudi sarrafların, bankacılık işlemlerini pazarlara koydukları birer masa üzerinde yapmaları, kelimenin ortaya çıkışında etkili olmuştur[339]. Sarraflar, zaman içerisinde faaliyetlerini genişletmişler ve halkın para ve değerli eşyalarını muhafaza etmeye başlamışlardır. Halktan emanet olarak aldıkları paraları müşterilerine kredi olarak vermeye başlamaları, onların birer banka haline gelmelerine neden olmuştur[340]. Adı geçen bankerlerden bazıları taahhütlerini yerine getirmeyip iflas ettiklerinde ise halk onların *banco*sunu parçalamışlardır. Batı'da iflas etmek anlamında kullanılan *"bankrupt"* sözcüğü de bu kelimeyle aynı kökten gelmektedir[341].

Tarihte ilk bankacılık faaliyetleri Sümer ve Babil'e kadar uzanmaktadır. Sümerlerin M.Ö. 3500'de kurduğu *"maket"* bilinen ilk banka olarak kabul edilmektedir. Maket'in rahipleri ilk borç veren kişilerdir. Maketler, hasat zamanı ödenmek üzere tohum gibi hammadde ve alet edevat alımı için çiftçilere ilk önce aynî daha sonra ise nakdî kredi açtıkları arkeolojik kazılar sonunda belirlenmiştir. Ortaya çıkan belgeler arasında hesaplar arası transfer, tediye ve teslim emirleri ve mal belgeleri talimatı yer almaktadır. Maketlerde ödünç verme ve mevduat kabulü işlemleri yapılmıştır[342]. Sümerler uzak ülkelerle olan mal değişimlerinde banknot gibi dolaşan bazı belgeler kullanmasını da bilmekteydiler. Zaman içinde bankacılık faaliyetleri maketlerin tekelinden çıkmıştır. Ticaretle uğraşan zenginler bankacılıkta daha etkin hale gelmiştir[343].

M.Ö. 2000 yılında Babil'de bankacılıkla ilgili işlemlerinin başladığı ileri sürülmektedir[344]. Örneğin, *Hammurabi Kanunları*nda maketlerin ödünç işlerini nasıl yöneteceği, borcun vadesinde nasıl tahsil edileceği, borçlunun hangi mallarının nasıl borcun tasfiyesinde kullanılacağı belirtilmiştir. Faiz tahsil edilmesine ödünç işleri sırasında izin verilmiştir[345]. Faiz oranı, tahıl ya da hurma ihracatında anaparanın üçte biri, nakit para

---

[336] Tuncay Artun, **İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık**, Tekin Yay., Ankara 1983, s. 11.
[337] Muhlis Ete, **Türkiye'de Sosyal Destek Kredisi ve Rehin Sandıkları**, İstanbul Ticaret Odası Yay., İstanbul 1967, s. 5.
[338] Selim Erdoğan, "Türkiye'de Bankacılığın Tarihi Gelişimi", **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 6, 1993, s. 483.
[339] İlker Parasız, **Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılık**, Ezgi Kitabevi Yay., Bursa 2011, s. 19; Selim Erdoğan, **a.g.e.**, s. 483.
[340] Erdoğan, **a.g.e.**, s. 483.
[341] Parasız, **a.g.e.**, s. 19.
[342] Parasız, **a.g.e.**, s. 19.
[343] Parasız, **a.g.e.**, s. 20.
[344] Artun, **a.g.e.**, s. 11
[345] Parasız, **a.g.e.**, s. 19.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ihracatında beşte biri olarak belirlenmiştir[346]. Doğal afetler neticesinde ürün sıkıntısının yaşandığı yıllarda faiz alınmamış ve borcun tahsiline de gidilmemiştir. Verilen borca karşılık her türlü taşınır mal rehinine, taşınmaz mal ve tarla ipoteğine, hatırı sayılır kişilerin kefaletine yer verilmiştir[347].

Eski Mısır, eski Yunan ve Roma'da bankacılık faaliyetleriyle uğraşan kurumlar bulunmaktaydı. Mısır'da tefeciliği ve bileşik faizi yasaklayan kanunlar yapılmıştı. Eski Yunan'da gelişen ticaretle birlikte halkın zenginleşmesiyle Atina'da maketlerden başka *"trapezitai"* denilen özel bankerler ortaya çıkmıştı. Faize sınır getirilmeyen eski Yunan'da bağımsız siteler ve devletler başlıca şehirlerde devlet bankaları kurmaya başlamışlardır[348].

M.Ö. 3. yüzyılın sonlarından itibaren, Roma'da *"argentarii"* denen özel bankacılar ve *"nummularii"* denen para değiştiriciler bulunmaktaydı. Bu bankacıların çoğu, özellikle başlangıçta azat edilmiş Yunanlı esirlerden oluşmaktaydı. Bundan dolayı, Roma bankacılığı daha sonra İtalyanlar aracılığıyla ilk dönemlerde Avrupa bankacılığının büyük ölçüde eski Yunan bankalarının etkisi altında kalmıştır[349].

İmparatorluk döneminde, Roma'da merkezî bir kontrol bürosunun denetim ve idaresi altında bütün eyaletlerde Mısır bankaları tipinde devlet bankaları kurulmuştur. Bu bankalara, memurların etrafında çalıştıkları *"mensa"* adı verilen masalardan dolayı *"mensae"* denilmiştir. Resmî bankaların başlıca görevleri, devlet gelirlerini toplamak ve imparatorluk sınırları içerisinde fazlasıyla karışık bir manzara oluşturan çeşitli bankalar arasındaki ilişkileri düzenlemekti. Bu bankaların hesap özetleri ise Roma'daki merkezî büroda toplanırdı[350].

Abbasiler zamanında iç ve dış ticaret çok gelişmişti. Afrika'dan altın ve köle satın alınmaktaydı. Bu ticaretin gelişmesi ve yapılan büyük girişimler, bir çeşit bankacılık müessesesinin doğmasına zemin hazırladı. Sarraflar, bütün Müslüman pazarlarında adeta vazgeçilmez bir unsur haline geldi. 9. yüzyılda sarraflar, sermaye sahibi zengin tüccarlarla dayanışma içerisine girmiş ve bankacılık hizmetlerini vermeye başlamışlardır. Bunlar bazı tüccarlara belli bir yüzdeyle borç para verdikleri gibi, bazen hükümete dahi para vermişlerdir. Bu dönemde merkezi Bağdat'ta, şubeleri ülkenin diğer kentlerinde bulunan bu müessese ile çek ve kredi mektupları gibi gelişmiş bir sistem oluşturulmuştur[351]. Bağdat'ta sarraf ve cehbezlerin[352] faaliyetleri Bağdat'ta o döneme göre gelişmiş bir bankacılığın göstergesidir[353]. Abbasiler döneminde, Basra'da yazılan bir çek Fas'ta ödenebilmekteydi. Basra'da tüccarlar paralarını sarraflara vererek onlardan çek alıp, çarşılarda ödemeleri bu çeklerle yapmaktaydı. Bundan dolayı para çok az kullanılmaktaydı. Sarraflık işiyle uğraşanların çoğu ise gayrimüslimlerdi[354].

11. yüzyılın sonlarında Avrupa dünyası Müslümanların elinden Kudüs'ü kurtarmak, Türkleri Anadolu'dan atmak ve bütün Ortadoğu'yu ele geçirmek için siyasî ve askerî amaçlı bir harekât olan Haçlı Seferlerini başlatmıştır[355]. Haçlı devletleri sayesinde Avrupa'nın Doğu ticareti büyük bir gelişme göstermiştir. Avrupalı tüccarlar bu sayede ilk defa Doğu şehirlerinde yerleşip Haçlıların kendilerine sağladığı imtiyazlardan faydalanarak üstünlüğü ele geçirmişlerdir. Ticaretin gelişmesiyle birlikte nakliye konusundaki ihtiyaçlar gemi

---

[346] Parasız, **a.g.e.**, s. 19-20.
[347] Parasız, **a.g.e.**, s. 20.
[348] Parasız, **a.g.e.**, s. 20.
[349] Burhan Ulutan, **Bankacılığın Tekâmülü**, Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, Ankara 1957, s. 23.
[350] Ulutan, **a.g.e.**, s. 24-25.
[351] Hakkı Dursun Yıldız, "Abbasîler (İçtimâî ve İktisâdî Hayat), **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 48.
[352] Cehbez: Cehbez veya cihbiz kelimesi Farsça kökenlidir. Arapça çoğulu cehâbizedir. "İçinde maden eritilen kap" anlamındaki kehbedden alınmıştır. Sözlükte "efendi, sahip, müdür; iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayıran kimse; âdil tenkitçi ve tahlilci" gibi anlamlara gelmektedir. Bu sebeple iyi malları kötülerinden ayıran tüccara tâcir-i cehbez denilmiştir. Piyasada bir tür bankacılık ve bankerlik yapanlar yanında sarraf, muhasip, vergi memuru, hazinedar ve vergi dairesi müdürüne de cehbez denilmiştir. Celâl Yeniçeri, "Cehbez", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 7, TDV Yay., İstanbul 1993, s. 222.
[353] Abdülâziz ed-Dûrî, "Bağdat (Genel Bakış), **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 4, TDV Yay., İstanbul 1991, s. 429.
[354] Yıldız, **a.g.e.**, s. 48.
[355] Işın Demirkent, "Haçlılar", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 14., TDV Yay., İstanbul 1996, s. 525.

inşa tekniğine yenilikler getirmiştir. Ticaretin gelişmesi, aynı zamanda zenginliğin artmasına sebep olmuştur. Paranın bollaşması da bankacılık faaliyetlerinin başlamasını sağlamıştır[356].

11. ve 12. yüzyıllarda Ortaçağ'da dinî ve askerî maksatlarla kurulan iki şövalye tarikatı olan Dâviyye ve İsbitâriyye, hem hayır hem de askerî konularla meşgul olmuştur. Kısa zaman içerisinde büyük bir gelişme göstermiştir. Doğu'da ve Avrupa'da birçok çiftlik, arazi ve akar sahibi olmuştur. Bankacılıkla ve ticaretle uğraşmış, aynı zamanda Müslümanlarla ticaret yapabilmek için İslâm hukukunu bilen uzmanlar kullanmıştır[357].

Özellikle Ortaçağ'da fakir halk tefeci ve murabahacıların elinden bir türlü kurtulamamıştır. Bu sömürünün toplumda meydana getirdiği huzursuzlukları gören hükümetlerin veya şehirdeki otoritelerin şiddetli cezalar uygulayarak tefecilerle mücadeleye başlaması ise fazla bir etki gücüne sahip olamamıştır. Yine tefecilere karşı alınan önlemler arasında 11. yüzyılda halka sosyal destek kredisi veren Rehin Sandıkları'nın kurulması gösterilebilir[358].

Ortaçağ'da Lombard diye bilinen ve özellikle Fransa'da, Kuzey İtalya'da, Almanya'da faaliyet gösteren tefecileri sadece ceza vererek engellemek mümkün olmamıştı. Kamu kurumları hayır kurumlarının da yardımıyla para toplamaya başlamış ve bunları rehin karşılığında düşük faizle kredi olarak verme girişiminde bulunmuştur. O dönemde Bavyera'nın, Münih şehrinin bir kasabası olan Freising'de, krallığa bağlı Düklerin girişimiyle 1198 yılında rehine dayalı ilk borç verme kurumu oluşturulmuştur. 1350 yılında Fransa'nın Burgondiya bölgesinde Salins kasabasının halkının tefecilere karşı mücadelesinde yardımcı olma düşüncesiyle halka ve esnafa faiz karşılığında ödünç para verebilecek bir kurum oluşturulmuştur[359].

1361 yılında St. Paul Kilisesi Başrahibi menkul kıymetler karşılığında ödünç verme işlemi gerçekleştirecek bir kurumun oluşturulması için bağışta bulunmuştur. 1402 yılında Frankfurt Belediyesi tarafından küçük borç verme şartıyla rehin karşılığında bir banka kurulmuştur. Ancak bu girişimler sonunda oluşturulan kurumlar uzun süre ayakta kalamamıştır. Ortaçağ'da en önemli rehin sandıkları İtalya'da kurulmuştur. 13. ve 14. yüzyıllarda ekonomik güçlükler içindeki bazı devletler gelecekteki gelirlerini karşılık göstermek suretiyle ödünç para almışlardır[360].

1462 yılında Bernabi de terin adında bir din adamının teşvikiyle muhtaç olanlara yardım için rehine dayalı bir kredi kurumu olan Şefkat Sandığı oluşturulmuştur. Floransa, Cenova gibi İtalyan şehirlerinde Mont de Piété'nin ilk şekilleri olan Loca Montis adıyla da bilinen rehin sandıkları kurulmuştur. 1607 yılında Fransa'nın Lille kentinde, 1684 yılında Angers'de ve daha sonraki dönemde Hollanda'da rehin sandıkları kurulmuştur. 18. yüzyılda İtalya, Fransa, Belçika, Hollanda, İsviçre, İspanya ve Portekiz'de Mont de Piété'ler kurulmuştur. Zaman içerisinde diğer Avrupa devletleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nde benzer kurumlar oluşturulmuştur[361]. Ancak Rehin Sandıkları bir kredi kurumu olmakla birlikte, bir banka değildir[362].

İstanbul'un fethi, Rönesans ve Coğrafi Keşifler gibi olaylar zaman içerisinde Batı'nın faize bakış açısının değişmesine neden olmuştur. Bu durum bankacılığın gelişmesine büyük katkı sağlamıştır[363].

Avrupa'da ticaretin yoğun olarak yapıldığı Amsterdam ve Hamburg, para akışının gerçekleştiği iki önemli merkezdi. Bölgedeki para akışının kontrol altına alınması için 1609 yılında *Amsterdam Bankası* kuruldu. Sabit bir nitelik ve değerde hesap parası olarak *"banka florini"* ortaya çıktı. *Hamburg Bankası*'nın kurulmasının ardından ise *"banka markı"* tedavüle girdi. 1637 yılında Venedik'te *Venedik Bankası* kurulmuş ve çek ve banknot kullanımına yol açan *"Contadi di Banka Sistemi"* geliştirilmiştir. 1640 yılında İngiltere'de kralın tüccarların Londra kulesinde saklı altın külçelerine el koyması, tüccarların devlete olan güvenine zarar vermiş ve tüccarlar bu olaydan sonra altınlarını kendi adlarına *"goldsmith"* adlı tüccarlara vermeye

---

356 Demirkent, **a.g.e.**, s. 544.
357 Ramazan Şeşen, "Dâviyye ve İsbitâriyye", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 9, TDV Yay., İstanbul 1994, s. 19.
358 Muhlis Ete, **Türkiye'de Sosyal Destek Kredisi ve Rehin Sandıkları**, İstanbul Ticaret Odası Yay., İstanbul 1967, s. 5.
359 Ete, **a.g.e.**, s. 7.
360 Ete, **a.g.e.**, s. 8.
361 Ete, **a.g.e.**, s. 8.
362 Ete, **a.g.e.**, s. 11.
363 Parasız, **a.g.e.**, s. 20.

başlamışlardır. Bunun karşılığında ise onlardan onaylı bir belge almışlardır[364]. *Goldsmithler* ise kasalarındaki altınların işe yaramaz halde durmasının önüne geçmek için altınlara dayalı ödünç para isteyenlere *"goldsmith notes"* adındaki kendi senetlerini vermişlerdir. İlk banknot sistemi böyle oluşturulmuştur. Bu dönemde Fransa ile yaptığı savaşlar nedeniyle para sorunu yaşayan İngiltere, *merkez bankası* niteliğinde bir banka oluşturmuştur. Fransa'da *John Law* tarafından kurulan *"Fransız Emisyon Bankası"* benzer nitelikte bir kuruluştur[365].

Amerika Birleşik Devletleri'nde modern ticari bankacılık 1782 yılında Kuzey Amerika'da kurulan Bank of North America ile başlamıştır. Banka, Amerika bağımsızlık savaşını finanse etmiştir. Bu bankanın başarısının ardından kurulan başka bankalarla Amerika'nın bankacılık sektörü oluşmuştur. 1791 yılında merkez bankası ve özel banka niteliğini taşıyan Bank of United Stated kurulmuştur. 1907 yılında ABD Merkez Bankası ile bankacılık sistemi olgunluğa ulaşmış ve modern banka sisteminin zemini oluşmuştur[366].

Hindistan toplumunun çok uluslu yapısı bankacılık faaliyetlerinin gelişmesinde de etkili olmuştur. 9. ve 10. yüzyıllar arasında İran'dan Hindistan'a göç eden Mecusîler olan Parsîler, 19. yüzyıl başlarında nüfuslarının 85.000'i aşmasıyla Hindistan toplulukları arasında eğitim, kültür ve ekonomik açıdan en seçkin topluluklardan birisi haline gelmiştir. Bombay şehrinin sanayileşmesiyle birlikte bankacılık, ağır sanayi, tersane, deniz ve demiryolu taşımacılığı gibi alanlara yönelmişlerdir[367].

Türkiye'de ise Avrupa'da kullanılan rehin sandıkları kavramı yerine, *"Şefkat Sandığı", "Emanet Sandığı", "İkraz Sandığı"* ve Frenkçe ismiyle *"Mont-de-Piété"* kavramı kullanılmıştır. Bu alanda çalışan tek kurum olarak ise *"Emniyet Sandığı"*dır[368]. Emniyet Sandıklarının kurulması, Sultan Abdülaziz döneminde bankacılık alanında atılan önemli adımlardan biridir. Mithat Paşa'nın çiftçileri desteklemek gayesiyle 1863 yılında Niş Valiliği yaptığı sırada oluşturulan *Memleket Sandıkları*nın ardından 1868 yılında *Emniyet Sandığı* kurulmuştur[369].

Osmanlı Devleti'nde Bankacılığın Doğuşu

Türkler, örf ve adetlerinin ve dinî inançlarının etkisiyle diğer ülke ve toplumlara göre bankacılık ile daha geç tanışmış ve uğraşmıştır. Türklerin askerlikle ilgilenmeleri ve dinen faizi haram olarak kabul etmeleri[370] bankacılığa uzak durmalarının önemli sebeplerindendir. Osmanlı Devleti'nde ticaretin gelişmiş olmasına, halkın banka ve bankacılık işlemlerine ihtiyaç duymasına rağmen 19. yüzyıl ortasına kadar bankacılık sistemi gelişmemiştir. Halkın büyük çoğunluğunun çiftçilikle ve askerlikle uğraşması, vergilerin aynî olarak alınması para ekonomisinin gelişmemesine neden olmuştur. Pazarlarda ise değiş tokuşa dayalı mübadele ekonomisi uzun süre varlığını devam ettirmiştir. Bu faaliyet kasaba ve şehirlerde yoğun olarak azınlıklar vasıtasıyla yürütülmüştür. Osmanlı devrinde, Ermeni[371], Rum ve Yahudiler tarafından yapılan

---

[364] Parasız, **a.g.e.**, s. 20.
[365] Parasız, **a.g.e.**, s. 21.
[366] Nurhan Aydın, "Dünya'da ve Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi", **Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş**, Anadolu Üniversitesi AÖF Yay., Edit. Metin Toprak-Metin Coşkun, Eskişehir Mayıs 2012. S. 54.
[367] Esko Naskali, "Parsîler", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 34., TDV Yay., İstanbul 2007, s. 174.
[368] Ete, **a.g.e.**, s. 6.
[369] Cevdet Küçük, "Abdülaziz", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, TDV Yay., İstanbul 1988, s. 182.
[370] 20. yüzyılda İslâm dünyasında Kur'an-ı Kerim'in faize bakış açısı konusunda farklı görüşler ortaya atan bilim adamları olmuştur. Bunlardan birisi Pakistanlı bir ilim ve fikir adamı olan Fazlurrahman'dır. Ona göre, günün ekonomik şartları için Kur'an'ın ribâ anlayışı bankacılık işlemleri de göz önünde tutularak yeniden tanımlanmalıdır. Alparslan Açıkgenç, "Fazlurrahman", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 12, TDV Yay., İstanbul 1995, s. 282.
[371] 16. yüzyılda Ermeniler İran, Türkiye ve İtalya arasında ipek ticaretini kontrolleri altına almışlardı. Ermenilerin çoğu iltizam ve bankacılık yoluyla zengin olmuştu. 19. yüzyılın ilk yıllarından itibaren darphaneyi yönetmeye ve devletin maliyesini kontrol etmeye başlamışlardı. Bankacılıkla uğraşan bazı Ermeni ailelerinin patrikhaneyi ve Ermeni tacirlerini kontrolleri altına alma girişimleri ise cemaat içinde ayrılıklara yol açmıştır. Halil İnalcık, "İstanbul (Tarih-Türk Devri)", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 23., TDV Yay., İstanbul 2001, s. 235.

bankerlik ve sarraflık[372] faaliyetleri zaman içerisinde bankacılık faaliyetleri haline dönüşmüştür. Galata'daki bankerler, hazineye, esnaf ve tüccara borç vermişlerdir[373].

Osmanlı Devleti'nde bankacılık faaliyetleri İstanbul'un fethiyle başlamıştır. İstanbul'un fethi, Avrupa ekonomisiyle Osmanlı Devleti'nin ve toplumunun tanışmasını sağlamıştır. Çünkü İstanbul, Akdeniz ve Karadeniz bağlantısına sahip iki ticaret yolunun ortasında bulunmaktaydı. Bu ticaretin odak noktasında ise bankacılık ve bankerler vardı. II. Mehmet fetih hazırlıklarının başlamasıyla birlikte bu ticaretin içine girmiş, banka ve bankerleri karşısında bulmuştur. Bir rivayete göre, Galata'ya yerleşmiş olan bankerler ile Venedik[374] ve Cenova bankalarının temsilcilerinin, ekonomik bir krizin çıkmazında olan Bizans'tan ümit kestikleri için, Bizans'ın borçlarının bir kısmını üstlenmesi şartıyla II. Mehmet'e her türlü yardım sözünü vermişlerdir. Bu taahhütlerini yerine getirdikleri için fetihten sonra Fatih Sultan Mehmet, Galata'daki banker ve banka temsilcilerinin kanunlara uymak ve gerekli vergileri ödemek koşuluyla ülkesinde mesleklerini sürdürebilecekleri yönünde bir ferman yayımlamıştır[375].

Osmanlı millet sistemi, her dinî grubun devlete verdiği cizye ve haraç karşılığında kendi içişlerinde özerk olması ve askerlikten muaf tutulması esasına dayanmaktaydı. Bu durum, gayrimüslimler içinde özellikle Yahudilerin kendi toplum bütünlüklerinden ve dinî-etnik kimliklerinden vazgeçmeden devletin siyasî ve ekonomik işleyişinde etkin rol oynamalarına ve devlet kademelerinde üst düzeylere çıkmalarına imkân vermiştir[376]. Osmanlılar kendilerinden önceki Türk-İslâm devletlerinden devir aldıkları bu sistemi geliştirmişler ve 19. yüzyılın ortalarına kadar imparatorluğun her tarafında uygulamışlardır[377].

Örneğin, bankacılık, ticaret, liman ve gümrük idaresi, silah üretimi, dokumacılık ve dericilik konularında deneyimli olan, matbaa tekniğini beraberlerinde getiren İber Yahudilerinin Osmanlı topraklarına yerleşmesiyle birlikte İstanbul, 16. yüzyılın ikinci yarısında Yahudilerin yoğun biçimde yaşadığı Selanik ve Safed'in[378] yanı sıra en önemli Yahudi merkezi haline gelmiştir[379].

Avrupa'da Rönesans, Reform ve Aydınlanma Çağı gibi bir yeniden doğuş, uyanış ve düzenleme dönemi sayılabilecek evrelerin ardından 1789 Fransız İhtilâli sonucunda ortaya çıkan akımlardan olan Milliyetçilik ve hürriyet düşüncesi çok uluslu yapıya sahip diğer devletler gibi Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Bu düşüncelerin etkisiyle Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıkların birçoğu kendi millî devletlerini kurmak için harekete geçmişlerdir. Avrupa devletleri de Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmak için her fırsatı çok iyi değerlendirmişlerdir. İlk defa Balkanlardan[380] başlayan isyan ve karışıklıklar, daha sonra zamanla imparatorluğun diğer topraklarında da etkisini göstermiştir.

---

372 Osmanlı Devleti'nde bankacılık işlemlerini gerçekleştiren sarraflar ikiye ayrılmaktaydı: İlki Galata'da bulunan ve imparatorluğun bütünüyle ilgili faaliyetler yürüten hazine sarrafları, diğeri hazine tarafından onaylanmayan, sermayeleri ve yürüttükleri işler sınırlı olan köşe başı sarraflarıydı. Gökhan Sümer, "Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörüyle Karşılaştırılması", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 18/2, 2016, s. 488.

373 Gökhan Sümer, **a.g.e.**, s. 488.

374 Ancak Venedik balyoslarının, bankacılık vb. faaliyetlerde bulunmaları yasaklanmıştı. Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti nezdindeki daimi temsilcileri olan balyoslar, yaptıkları her türlü harcamayı, aldıkları yüksek maaş ve topladıkları resmi vergilerle karşılamaktaydı. Balyosların görevleri sırasında hiçbir ticari faaliyet ve vurgunculuğa, bankacılık ve bankerlik olayına karışmamaları için sert kurallar konmuştu. Mahmut Şakiroğlu, "Balyos", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 5, TDV Yay., İstanbul 1992, s. 45.

375 Haydar Kazgan, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Bankacılık Tarihi**, Türkiye Bankalar Birliği Yay., İstanbul 1997, s. 19.

376 Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik-(Giriş-Tarih)", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 43, TDV Yay., Ankara 2013, s. 193-194.

377 Mehmet Ali Ünal, **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, Fakülte Kitabevi Yay., Isparta 2017, s. 39.

378 Safed, 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi ile Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1918'de İngilizlerin bölgeyi işgaline kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Safed, küçük bir şehir ve kaza statüsündeydi. XVI. yüzyılda Osmanlı yönetiminde Şam eyaletine bağlı sancak statüsü kazanmıştır. Safed, bu dönemde tekstil endüstrisi sayesinde zenginleşmiştir. Bol su kaynakları, limanlara erişilebilirlik ve İber yarımadasından gelen Yahudi ustalar bunda etkili olmuştur. Bu durum, Safed'e Yahudi göçünü arttırdığı gibi, Yahudi mistisizmini de zenginleştirmiştir. Ünal Taşkın, **Osmanlı İdaresinde Safed (1516-1600)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 2010, s. II.

379 Salime Leyla Gürkan, **a.g.e.**, s. 193-194.

380 İlber Ortaylı, Balkan milliyetçiliğinin ortaya çıkışını sadece Fransız İhtilâli'ne bağlamayı doğru bulmamakta ve meselenin kökeninin Balkan halklarının yapısıyla ilişkilendirilerek, milliyetçiliğin kaynaklarını aramak için Rönesans'a kadar uzanmak

Sadrazam Fuad ve Hariciye Nâzırı Âli Paşa, Balkanlar'daki iç karışıklıkların dış müdahalelere daha fazla zemin hazırlamasını önleme gayretindeydi. Bu düşüncelerini uygulamaya koyabilmek için devletin idarî yapısında bir düzenlemeye gerek duydular. Bu sebeple Mithat Paşa'yı 1864'te İstanbul'a çağırarak yeni oluşturulması düşünülen vilayet usulünün hazırlık çalışmalarına katılmasını sağladılar. Altı aylık bir çalışma sonucunda Kasım 1864'te ilan edilecek olan yeni vilayet nizamnamesinin örnek uygulaması için Tuna vilayeti seçildi. Merkezinin Rusçuk olarak belirlendiği, Silistre, Vidin ve Niş eyaletlerinin birleştirilmesiyle oluşturulan Tuna vilayeti valiliği Ekim 1864'te Mithat Paşa'ya verildi. Bugünkü Bulgaristan'ın büyük bir bölümünü teşkil eden Tuna vilayetinde üç buçuk yıl boyunca nehir ve kara ulaşımında önemli ilerlemeler sağlandı. Ziraatçılığı gelişmesi ve Ziraat Bankası'nın kuruluşu ile sonuçlanacak olan Menâfi-i Umûmiyye Sandıkları[381] kuruldu. Mart 1865'te Osmanlı Devleti'nde yayımlanan ilk vilayet gazetesi olma özelliği taşıyan Tuna gazetesini, Türkçe ve Bulgarca olarak çıkardı. Güvenlik arttırıcı tedbirlerdeki başarısı gibi konular sebebiyle yeni vilayet nizamnamesinin[382] uygulanabilirliğine kanaat getirilerek vilayet sistemi birkaç yıl içinde Bosna, Suriye ve Halep başta olmak üzere ülkenin diğer bölgelerine de yayıldı[383].

Osmanlı tarımının finansmanı, çiftçinin girdilerinin, tarım dışı tüketim malları ve ihtiyaçlarının piyasalar yoluyla karşılanmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. 19. yüzyılın başından itibaren Sanayi Devrimi ülkelerin Osmanlı piyasa ve pazarlarına sevk ettikleri çeşitli tüketim malları yanında, özellikle tarım aletleri, imparatorluk tarımının kapalı ekonomi dışına çıkışını büyük ölçüde zorlamıştır. 19. yüzyıl boyunca hem iç pazarlarda tarım ürünleri işlem hacmi genişlemiş hem de ihracat önemli bir artış göstermiştir. Dolayısıyla tarımda başlayan teknolojik değişme de çiftçinin nakit para ihtiyacını arttırmıştır. 19. yüzyılın ilk yarısının sonuna doğru tarım alanları bakımından zengin olan yörelerde, kentsel yerleşim merkezlerinde, çeşitli tarım aletleri ve diğer tarım girdileri pazarlayan görkemli denebilecek işletmelerin ortaya çıkması, çiftçiyi adeta teknolojinin esiri haline getirmiştir. Çiftçilerin bu aletlerden edinmek istemesi, yeni bir tefeciliğin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu aletleri ve girdileri satın alabilmek için paraya ihtiyaç duyan çiftçiler, aldıkları yıllık yaklaşık %40'a faizli kredilerle tefecilerin ağına düşmüştür.

1847 yılında *J. Alleon* ve *Th. Baltazzi* adlı iki banker devlet desteğiyle *Osmanlı Devleti'nde Bank-ı Dersaadet (İstanbul Bankası)* adıyla ilk bankayı kurmuştur. 1863 yılında kurulan *Bank-ı Osmanî Şahane, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası* kuruluncaya kadar banknot çıkarma ve emisyon yaratma yetkisine sahip olarak faaliyet gösteren yabancı bir bankadır[384].

Osmanlı Devleti'nde kurulan başlıca yabancı bankalar şunlardır: *Banque de Constantinople* (1847), *Ottoman Bank* (1856), *La Banque de Turque* (1860), *Osmanlı Bankası* (1863), *La Societe General de I'Empire Ottoman* (1864), *The Ottoman Financiel Association* (1866), *Credit General Ottoman* (1869), *Austro-*

---

gerektiğini dile getirmektedir. *"Balkan milliyetçiliği; siyasî literatürde yeniçağ Avrupası'nın bir yan ürünü gibi tarif ve takdim edilir. Bu pek ezbere ve toptancı bir tariftir. Birçok tarihçi bu milliyetçiliğin kaynaklarını aramak için, çoğu zaman Rönesans'a bile uzanamazlar. Fransa büyük devrimi, Napeleon istilâsı Balkanlarda ulusçuluğu yaratıcı hadiseler olarak gösterilir: Oysa Balkanlar ulusçuluk ve etnik münaferet için biçilmiş bir kıtadır. Balkan halklarının kabilevî bir yapısı vardır/etnik bağlar canlıdır/Batı'dan kopuktur ve aynı zamanda Batı'nın içindedir. İmperium olgusuna kuzeybatı Avrupa'dan daha önce girmiş ve (Roma-Bizans) bu imparatorluğun içinde etnik oluşumun uzun süren sancılarını yaşamış ve bu nedenle de etnik oluşumun sert çizgilerine, yani tarihin bilincine sahip olmuşlardır."* İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Milliyetçilik (En Kalıcı Miras)", **XIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler**, C. 2, Ankara 4-8 Ekim 1999, s. 1-2.

381 Abdülaziz döneminde kurulan bu sandıklar, 1883'te Menâfi Sandıkları, 15 Ağustos 1888'de Ziraat Bankası adını almıştır. II. Abdülhamit döneminde bu bankanın teşkilatı genişletilmiştir. Çeşitli yerlerde şubeleri açılarak çiftçiler desteklenmiştir. Cevdet Küçük, "Abdülhamid II", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, TDV Yay., İstanbul 1988, s. 221. Örneğin, 1872 yılında Ordu'da kurulan Memleket Sandığı, 1890'lı yıllarda Ziraat Bankası şubesine dönüştürülmüştür. Bahaeddin Yediyıldız, "Ordu", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 33, TDV Yay., İstanbul 2007, s. 368.

382 Fransız sistemi esas alınarak 1864 yılında bir Vilâyet Nizamnâmesi çıkarılmıştır. Taşra teşkilatı ciddi bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Ali Akyıldız, "Tanzimat", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 40, TDV Yay., Ankara 2011, s. 7.,

383 Gökhan Çetinsaya-Şit Tufan Buzpınar, "Midhat Paşa", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 30, TDV Yay., İstanbul 2005, s. 8.

384 Sümer, **a.g.e.**, s. 488.

Ottoman Bank (1872), *Austro-Turkish Bank* (1872), *La Societe Ottomane de Change et de Valeurs* (1872), *Selanik Bankası* (1888)[385].

Osmanlı Devleti'nde bankacılık yalnızca yabancı sermayenin faaliyet gösterdiği bir alan değildi. Sınırlı da olsa milli sermaye girişimi olarak *Emniyet Sandığı*, *Ziraat Bankası*, *Osmanlı İtibar-ı Millî Bankası* gibi bankalar da kurulmuştur[386].

Mithat Paşa, çiftçinin makine, teçhizat, tohum, diğer girdiler ve nakit ihtiyacını sağlamak amacıyla Galata sarraflarının tefeci usullerine de bir tepki olarak, yeni vilayet nizamnamesinden faydalanıp kaza merkezlerinde *"Memleket Sandıkları"* adıyla birer sandık teşkil edilmesini sağlamıştır. İlk üç yıl sandıklar yalnız Tuna Vilayetinde faaliyet göstermiştir. Daha sonra faydaları görülen bu sandıklar, bütün vilayetlerde oluşturulmuştur. Sandıkların sermayesi aşar vergisinin %11'e çıkarılması ile sağlanmaktaydı. Kasabalarda pazar günleri açılan sandıklar çiftçiye karşılıksız, ipoteksiz, rehinsiz ve kefilsiz kısa vadeli kredi vermekteydi[387].

Memleket Sandıkları'nın ilk sermayesini, mısır satışlarından elde edilen paralar oluşturmaktaydı. Kazalarda halkın güvenini kazanmış iki kişi ve bir kâtibin idaresindeydi. Haftada bir veya iki kez, kasabanın pazarına denk gelen günlerde sandıklar açılırdı. O kazanın köylerinden gelen çiftçilerden sandıktan borç almak isteyenler, bulundukları köylerin ihtiyar heyetlerinin onayıyla %1 faizle en çok 2000 kuruşa kadar 1 yıl vadeli ödünç para alabilirlerdi. Sandığın sermayesi için devlet ayrıca bir kaynak ayırmak zorunda değildi. Her köyün hissesi belliydi. Sene sonunda elde edilen faiz gelirinin üçte biri köy halkının rızasıyla imar işlerine harcanırdı. Kalan üçte ikilik gelir ise ana sermayeye eklenirdi[388]. Memleket Sandıklarının kurulması Mithat Paşa'nın orijinal bir girişimidir[389]. Memleket Sandıkları, yaklaşık 15-20 yıl kuruluş amaçlarına uygun olarak yararlı hizmetler gerçekleştirmiştir. Fakat daha sonraki dönem içerisinde sandıklarda bozulmalar meydana gelmiştir[390].

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında sandıkların en sistemli çalıştığı bölge Rus işgalinde kalmıştır[391]. Bulgar topraklarında kalan sandıklar belli bir süre *"Ziraat Sandıkları"* adı altında faaliyetlerine devam etmişlerdir. 1903 yılında ise, günümüzdeki *Bulgaristan Ziraat Bankası*nın temelini oluşturmuşlardır[392].

Osmanlı topraklarında kalan Memleket Sandıklarında ise, yeni düzenlemeler yapılmasına rağmen sandıklardan istenilen verim alınamamıştır. 1882 yılında yapılan bir nizamname ile bu sandıklar da, Ziraat Sandıklarına dönüştürülmüştür.

1883 yılında aşar vergisinin onda bir oranında artırılmasıyla *"Menâfi Hissesi"* oluşturulmuştur. Bu uygulamayla birlikte kurulan sandıklara da, *Menâfi Sandıkları* denilmiştir. Bu sandıklar, 1888 yılında Ziraat Bankası kurulduktan sonra sermayelerinin bu bankaya devir işlemleri tamamlanıncaya kadar, belli bir süre daha varlıklarını devam ettirmiştir[393].

20. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde bankacılığın gelişiminde belirleyici olan etken kurulan bankalar ile dış ticaret finansmanını kolaylaştırmak olmuştur. Bu çerçevede Galata bankerlerinin öncülüğünde ve büyük ölçüde Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan finans rantına göz diken yabancı sermayenin teşebbüsü ile bankalar kurulup faaliyete geçmiştir[394].

---

385 Haydar Kazgan vd., **Osmanlı'dan Günümüze Türk Finans Tarihi**, C. 1, İMKB Yay., İstanbul 1999, s. 280.
386 Kazgan vd., **a.g.e.**, s. 281.
387 Haydar Kazgan, **Galata Bankerleri**, C. 2, Orion Yay., Ankara 2006, s. 127.
388 Hikmet Özdemir, "Mithat Paşa", **Taha Toros Arşivi, http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/25386/001584745010.pdf?sequence=1**, E.T. 13.10.2017, s. 1.
389 Ferhat Güngör, **"Memleket Sandıklarından Ziraat Bankasına" Osmanlı Devleti Zirâî Kredi Teşkilatları (1863-1888)**, Fakülte Kitabevi Yay., Isparta 2015, s. 21.
390 Güngör, **a.g.e.**, s. 48-50.
391 Mehmet Çelik, **Balkanlar'da Tanzimat: Mithat Paşa'nın Tuna Vilayeti Valiliği 1864-1868**, Libra Kitapçılık ve Yay., İstanbul 2010, s. 72.
392 Güngör, **a.g.e.**, s. 226-227.
393 Güngör, **a.g.e.**, s. 227.
394 Kazgan vd., **a.g.e.**, s. 281.

SONUÇ

Bankacılığın temeli, paranın bir değişim aracı alarak kullanılmaya başlamasından daha önceki dönemlere kadar uzanmaktadır. Paranın icadıyla birlikte ise, hemen her toplumun ihtiyacı olan şeylerin değeri, para ile ölçülür hale gelmiştir. İnsanlar arasındaki ticarî ilişkilerin gelişmesi para alışverişini daha da ileri boyutlara taşımıştır.

Modern anlamda bankacılığın ilk şeklini sarraflar oluşturmaktadır. Sarrafları daha sonra bankerler takip etmiştir. Bankacılığın kurumsal bir yapı haline gelmesine kadar bankacılık faaliyetlerini sarraflar ve bankerler gerçekleştirmişlerdir. Kapalı bir ekonomiden mübadele ekonomisine geçilmesi ve ticaretin ülke sınırlarını aşmasıyla para ilgili bir kurumun oluşturulması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Bankacılığın temeli bir şeyi emanet verme, borç alıp verme ve muhafaza etme anlayışına dayanmaktadır. Tarihi seyir içerisinde, farklı toplumlarda bahsedilen işlevleri yerine getirmeye yönelik olarak bankalar oluşturulmuştur. Kimi zaman da bir devlet içerisinde belli toplulukların özellikle bankacılık faaliyetlerinde etkinliği kendisini hissettirmiştir.

Osmanlı Devleti'nde kredi ihtiyacı olan halkın başvurmak zorunda oldukları kişiler de yine tefecilikle uğraşan sarraf ve bankerlerdi. İmparatorluk topraklarında ilk olarak yabancı müteşebbislerin girişimiyle yabancı kredi kurumları oluşturulmuştur.

Osmanlı Devleti'nde ilk defa devlet eliyle çiftçileri ve köylüleri tefecilerin ağır faiz yükünden kurtarmak için Memleket Sandıkları oluşturulmuştur. Mithat Paşa'nın bu atılımı yerli kaynaklardan beslenen orijinal bir girişimdir. Günümüz Ziraat Bankasının ve sosyal devlet anlayışının temelini oluşturması bakımından ise önemli bir adımdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

1. ARTUN, Tuncay, **İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık**, Tekin Yay., Ankara 1983.

2. ÇELİK, Mehmet, **Balkanlar'da Tanzimat: Mithat Paşa'nın Tuna Vilayeti Valiliği 1864-1868**, Libra Kitapçılık ve Yay., İstanbul 2010.

3. GÜNGÖR, Ferhat, **"Memleket Sandıklarından Ziraat Bankasına" Osmanlı Devleti Zirâî Kredi Teşkilatları (1863-1888)**, Fakülte Kitabevi Yay., Isparta 2015.

4. KAZGAN, Haydar **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Bankacılık Tarihi**, Türkiye Bankalar Birliği Yay., İstanbul 1997.

5. KAZGAN vd., Haydar, **Osmanlı'dan Günümüze Türk Finans Tarihi**, C. 1, İMKB Yay., İstanbul 1999.

6. KAZGAN, Haydar, **Galata Bankerleri**, C. 2, Orion Yay., Ankara 2006.

7. PARASIZ, İlker, **Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılık**, Ezgi Kitabevi Yay., Bursa 2011.

8. TAŞKIN, Ünal, **Osmanlı İdaresinde Safed (1516-1600)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 2010.

9. ULUTAN, Burhan, **Bankacılığın Tekâmülü**, Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, Ankara 1957.

10. ÜNAL, Mehmet Ali, **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, Fakülte Kitabevi Yay., Isparta 2017.

MAKALELER

1. AÇIKGENÇ, Alparslan, *"Fazlurrahman"*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 12, TDV Yay., İstanbul 1995, s. 280-286.

2. AKYILDIZ, Ali, *"Tanzimat"*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 40, TDV Yay., Ankara 2011, s. 1-10.

3. AYDIN, Nurhan, *"Dünya'da ve Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi"*, **Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş**, Anadolu Üniversitesi AÖF Yay., Edit. Metin Toprak-Metin Coşkun, Eskişehir Mayıs 2012. S. 53-77.

4. BUZPINAR, Şit Tufan- ÇETİNSAYA, Gökhan, *"Midhat Paşa"*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 30, TDV Yay., İstanbul 2005, s. 7-11.

5. DEMİRKENT, Işın, *"Haçlılar"*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 14., TDV Yay., İstanbul 1996, s. 525-546.

6. ED-DURİ, Abdülâziz, *"Bağdat (Genel Bakış)*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 4, TDV Yay., İstanbul 1991, s. 425-433.

7. ERDOĞAN, Selim, *"Türkiye'de Bankacılığın Tarihi Gelişimi"*, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S. 6, 1993, s. 483-496.

8. ETE, Muhlis, **Türkiye'de Sosyal Destek Kredisi ve Rehin Sandıkları**, İstanbul Ticaret Odası Yay., İstanbul 1967, s. 5-16.

9. GÜRKAN, Salime Leyla, *"Yahudilik-(Giriş-Tarih)"*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 43, TDV Yay., Ankara 2013, s. 187-197.

10. İNALCIK, Halil, *"İstanbul (Tarih-Türk Devri)"*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 23., TDV Yay., İstanbul 2001, s. 220-239.

11. KÜÇÜK, Cevdet, *"Abdülaziz"*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, TDV Yay., İstanbul 1988, s. 179-185.

12. ----------, *"Abdülhamid II"*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, TDV Yay., İstanbul 1988, s. 216-224.

13. NASKALİ, Esko, *"Parsîler"*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 34., TDV Yay., İstanbul 2007, s. 174.

14. ORTAYLI, İlber, *"Osmanlı İmparatorluğu'nda Milliyetçilik (En Kalıcı Miras)"*, **XIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler**, C. 2, Ankara 4-8 Ekim 1999, s. 1-15.

15. ÖZDEMİR, Hikmet, *"Mithat Paşa"*, **Taha Toros Arşivi, http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/25386/001584745010.pdf?sequence=1**, E.T. 13.10.2017, s. 1.

16. SÜMER, Gökhan, *"Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörüyle Karşılaştırılması"*, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 18/2, 2016, s. 485-508.

17. ŞAKİROĞLU, Mahmut, *"Balyos"*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 5, TDV Yay., İstanbul 1992, s. 43-47.

18. ŞEŞEN, Ramazan, *"Dâviyye ve İsbitâriyye"*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 9, TDV Yay., İstanbul 1994, s. 19-21.

19. YEDİYILDIZ, Bahaeddin, *"Ordu"*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 33, TDV Yay., İstanbul 2007, s. 367-370.

20. YENİÇERİ, Celâl, *"Cehbez"*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 7, TDV Yay., İstanbul 1993, s. 222-223.

21. YILDIZ, Hakkı Dursun, *"Abbasîler (İçtimâî ve İktisâdî Hayat)*, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 1, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 31-48.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(79)

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KAZAN[395]; Sevinç ASLAN[396]

ETNİK TERÖRİZM VE BULGARİSTAN'DA ETNİK GRUPLARA UYGULANAN ASİMİLASYON POLİTİKALARI

ETHNIC TERRORISM AND ASSIMILATION POLICIES APPLIED TO ETHNIC GROUPS IN BULGARIA

ÖZ

Balkan savaşlarından günümüze kadar Balkan topraklarında yaşamını sürdüren etnik gruplar, sürgünlerden din değiştirilmeye ve hatta isim değiştirilmeye zorlanarak, sistematik olarak asimilasyon politikalarına maruz kalmıştır. Panslavizm ile birlikte başlayan Balkanlardan Osmanlı tebaasını yok etme süreci ikinci dünya savaşı sonrasında da devam ettirilmiştir. Çift kutuplu dünya sistemi olarak da bilinen soğuk savaş döneminde Bulgaristan'ın, etnik gruplara uyguladığı Bulgarlaştırma politikaları bu sürece en iyi örneklerden birini oluşturmaktadır. Bulgaristan'da Todor Jivkov rejimi döneminde aralarında Pomak, Roman, Arnavut, Ulah'ların da bulunduğu ona yakın etnik gruba, devlet terörüne varan sistematik olarak asimilasyon politikaları uygulanmıştır. Literatür taraması yapılarak hazırlanan "Etnik Terörizm ve Bulgaristan'da Etnik Gruplara Uygulanan Asimilasyon Politikaları" isimli bu çalışmada 1950'lerden 1990'lara kadar Bulgaristan'da etnik gruplara uygulanan asimilasyon politikaları ele alınmaktadır.

Çalışmada yer verilen resmi raporlarla da asimilasyon politikalarının devlet politikası çerçevesinde uygulandığı görülmektedir. Çalışmayı benzer çalışmalardan ayıran en önemli özellik, asimilasyon politikaları çerçevesinde sadece Türkleri değil diğer etnik grupları da incelemesi ve ağırlıklı olarak resmi Bulgar kaynakları ile desteklenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan'daki Etnik Gruplar, Asimilasyon Politikaları, Bulgaristan Türkleri, Jivkov Rejimi, Etnik Terörizm.

ABSTRACT

Ethnic groups living in the Balkans have been systematically subjected to assimilation policies with exiles and by being forced to change religion and even names from the time of Balkan wars to present. The process of destroying the Ottoman, which began with Panslavism, was continued after the Second World War. In the period of the Cold War,which is also known as the bipolar world system,the Bulgarianization policies applied to ethnic groups by Bulgaria is one of the best examples of this process.

During the regime of Todor Jivkov in Bulgaria, systematic assimilation policies have been applied to approximately ten ethnic groups including Pomak, Roman, Albanian and Vlach. The study titled "Ethnic terrorism and assimilation policies applied to ethnic groups in Bulgaria" discussed the assimilation policies applied to ethnic groups living in Bulgaria from 1950 to 1990. With the official reports given a place in the study, assimilation policies seem to have been implemented within the framework of state policy. The most important feature that distinguishes the study from similar studies is that it examines not only Turkish people and also the other ethnic groups within the framework of assimilation policies and it is mainly supported by official Bulgarian resources.

***Keywords**: Ethnic Groups in Bulgaria, Assimilation Policies, Turkish People of Bulgaria, Regime of Jivkov, Ethnic Terrorism.*

[395] **Yrd. Doç. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, kazan.hsyn@gmail.com; İstanbul/TÜRKİYE.**
[396] **İstanbul Aydın Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Terörizm Araştırmaları Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, sevincaslan@stu.aydin.edu.tr; İstanbul/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Osmanlı Devleti özellikle göçebe grupları Anadolu'dan Rumeli'ye geçirerek stratejik yollar boyunca belli bölgelere yerleştirmiştir. Fakat bunun yanında, özellikle XIV. yüzyılda Rumeli'nin zengin topraklarına yerleşmek amacı ile Anadolu'dan kendiliğinden büyük bir göç hareketi olmuştur. Bu göçe katılanlar çoğunlukla, Moğol baskısı altında Doğu ve Orta Anadolu'dan Batı Anadolu'ya gelen Türkmen boylarıdır. "1520'lerde bile Batı Anadolu'da Yörükler, tüm nüfusun dokuzda birini oluşturmakta idi. Doğu-Balkanlar'da, Varna'dan Tuna'ya kadar uzanan bölgede Yörük köylerini, yerli Hristiyan Bulgar köylerinden ayırt etmek güç değildir. Devletin Rumeli'yi Türkleştirmede öncü bir rol oynadığına kuşku yoktur. Aslı Anadolulu Türk köylerinde, köy adları, baba-oğul adları, Müslüman-Türk adlarıdır ve bu köyler yerli Hristiyan-Bulgar köylerine göre, genellikle küçük, fakir köylerdir." (İnalcık, 1993:19-20) Osmanlı Devletinin yükselme dönemi boyunca Balkanlara ve özelde bugünkü Bulgaristan topraklarına yerleşen etnik grupların (Türk, Pomak) nüfusu artmış ve sosyo-ekonomik faaliyetleri de gelişme göstermiştir. Ticaret faaliyetleri hız kazanmış, eğitim ve kültür faaliyetleri açılan vakıf ve medreselerle yükselmiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devletinin 1600'lü yıllarda duraklama devrine girmesiyle Anadolu'dan Rumeli ve Balkanlara göçler devam etmiştir. 18.yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devletinin gerileme dönemi ve büyük toprak kayıplarıyla birlikte Rumeli ve Balkanlardan Anadolu'ya geriye göçler başlamıştır. Bu gelişmelere paralel olarak 93 Harbi, Balkan Savaşları ve 1. Dünya savaşıyla birlikte geriye dönük olan göçler kitlesel bir olgu haline dönüşmüş ve aralıklarla günümüze kadar süregelmiştir.

17.yüzyılda başlayan geriye doğru göç olgusu uluslararası konjonktürde dönemsel ve siyasal olarak farklılıklar göstermiş olsa da bugüne kadar varlığını sürdürmüştür. Balkanlar'dan Anadolu'ya ilk toplu göçler 1806–1812 tarihleri arasında Sırp, Yunan ve Bulgarların baskıları sonucu gerçekleşmiştir. Bu dönemde muhacir durumunda olan Türklerin sayısının 200.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Ağanoğlu, 2001:32). 93 Harbi'nin kaybedilmesi ve Slav Birliği oluşturma politikaları Balkanlarda yaşayan farklı etnik grupları, yurtları bildikleri topraklardan göç etmek zorunda bırakmıştır. 93 Harbi kaybedildikten kısa bir süre sonra başlayan Balkan Savaşları da Bulgaristan ve Balkanlardaki Türkler için felaket olarak nitelenebilecek olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu dönemde de Rumeli ve Anadolu'ya göçler hız kesmeden devam etmiştir. Aynı dönemde sistematik olarak şiddet olaylarına (köylerinin yakılması, zorla din değiştirilmek istenmesi, Bulgar çeteleri tarafından tecavüz ve ölümlerine sebebiyet verilmesi) maruz kalan ve göç etmek zorunda bırakılan Türk nüfusunun 1.200.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Balkan savaşlarının ardından başlayan 1. Dünya savaşı dengeleri tamamen değiştirmiştir. Bulgaristan, Türkiye ile birlikte Almanya'nın bulunduğu blokta savaşa girmiştir. Savaş sonunda, önce ihtilalle daha sonra seçimle başa geçen Bulgaristan Çiftçi Partisi yönetimi tarafından imzalanan 1919 Neuilly barış antlaşması ile Türk azınlık, haklarına kavuşmaya başlamıştır. "Stambuliyski'nin imzaladığı Neuilly Antlaşması, Bulgaristan Türk azınlığının bütün milli haklarını güvence altına almıştır."(Şimşir, 1986:55) Uluslararası anlaşmalar ve Bulgaristan'ın kendi iç politika uygulamaları ile Türk ve Müslüman azınlıklar ikinci dünya savaşına kadar kendi etnik kimlikleri ve kültürlerini herhangi bir engellemeyle karşılaşmadan yaşamışlardır.

Komünist Partinin göreve başlamasıyla birlikte Bulgaristan'da azınlık olan Türk, Pomak ve Romanlar Çiftçi Partisi yönetiminde elde ettikleri haklarından mahrum bırakılmaya başlanmıştır. Ellerindeki malları kooperatiflere devretmeleri istenmiş, trudovak veya brigadir okulları adı altında çiftçilik eğitimi vaadiyle azınlık çocukları çalıştırılıp okula gitmeleri engellenmiştir. Bunun üzerine Türk ve Pomaklar, gruplar halinde Türk Konsolosluğuna Türkiye'ye göç için dilekçeler vermeye başlamıştır.

10 Ağustos 1950'de Bulgar Hükümeti, Türkiye'ye bir nota vermiştir. Sert bir dille, Bulgaristan Türklerinden 250.000 kişinin üç ay içinde Türkiye'ye göçmen olarak alınmasını talep etmiştir. 1950-1951 yıllarında toplam 154.393 kişi göç etmiştir (Şimşir, 1986:213). 1951 göçü Komünist Parti döneminde yaşanmış olan ilk göç olmasıyla birlikte 1989'a kadar aralıklarla devam eden göç olgusunun da dinamiği haline gelmiştir.

1951 göçüyle Türkiye'ye yerleşen aileler ile yapılan görüşmeler sonrası ortaya çıkan tabloda yaşam koşullarının ve uygulanan kötü muamelenin boyutları net olarak görülebilmektedir. Buna göre, "Bulgaristan'ın

çeşitli bölgelerinden 1951 göçüyle gelmiş olan 9.446 aile reisinin anket sorularına verdiği cevaplarda, göçmenlerin % ll.l'i kendi istekleri doğrultusunda göç etmiş, %85.3'ü, Bulgaristan'da yaşamanın imkansız olduğu için göç ettiklerini söylemişlerdir. Ankete cevap veren aile reislerinden % 24.4'ü Bulgarlardan şahsen kötü muamele görmediklerini, geri kalan % 74 kadarı ise şahsen kötü muamele gördüklerini ifade etmişlerdir. Şöyle ki, % 8'i Bulgarlardan fiziksel şiddet görmüş, % 4.3'ü Bulgar makamlarınca hapsedilmiş ve sürgüne gönderilmiş, % 62'si ise kanunsuz ve haksız fiillere maruz kalmıştır (Şimşir, 1986: 229). Oranlar Bulgaristan'da azınlık haklarının yok sayılmaya başlandığını net olarak ortaya koyarken sonraki yıllarda ise yaşanacak olan kötü muamele ve asimilasyon politikalarının habercisi niteliği taşımaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonunda Bulgaristan'ın Sosyalist Blok içinde yer almasıyla birlikte devletin etnik hoşgörü politikaları 1955 yılına kadar devam etmiştir. Özellikle Çernenkov döneminde Türk çocuklarının ve gençlerinin üniversite eğitimi görmesine özel teşvikler sağlanmış, Türk aydınları ve siyasetçilerinin gelişimine büyük destek verilmiştir. Bu etnik özgürlük yılları kısa sürmüş ve Jivkov'un iktidara gelmesiyle etnik politikalarda köklü değişimler yaşanmıştır. 1956-1984 yılları arasında Todor Jivkov ülkeyi tüm dönem boyunca diktatör gibi tek başına yönetmiş ve komünizm eksenli homojen bir Bulgar devlet yaratılmaya çalışılmıştır (Atasoy, 201:35). Etnik azınlıkların bir mozaik oluşturduğu Bulgaristan'da hükümet azınlıkların olmadığı bir devlet yaratmak amacıyla Bulgarlaştırma politikalarını baskı ve şiddet yoluyla hayata geçirmeye çalışmıştır. Asimilasyon politikaları Türkler, Pomaklar ve Romanlar üzerinde şiddet kullanılarak 1989 yılına kadar sürdürülmüştür.

Bulgaristan'daki Etnik Gruplar

İkinci Dünya Savaşının sonunda Sovyetler Birliği'nin en etkin uydularından biri haline gelen Bulgaristan'da Komünist rejimin hakim olduğu 1944 yılından itibaren bütün ülkeyi kapsayan nüfus sayımı yapılmamıştır. Yapılan sayımlar bölgesel olarak kalmıştır. Bulgaristan'da 1970'li yıllarda Bulgarlar, Türkler, Pomaklar, Romanlar, Ulahlar, Ermeniler, Yahudiler ve Rumlar zengin mozaik bir yapı oluşturmuşlardır. Etnik açıdan bu zenginlik Jivkov Rejimi için asimile edilmesi gereken tehlikeli bir unsur olarak algılanmış ve buna yönelik teröre varan şiddet odaklı sistematik politikalar yürütülmüştür. Bu çerçevede Jivkov iktidarı Bulgaristan'da etnik grupların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde nüfus sayımları yaptırarak politikalarına yön vermiştir.

Bulgaristan'da 1970 yılında yapılan nüfus sayımına göre Müslüman Türkler 4 milyon 400 binle % 52, Bulgarlar 2 milyon 810.600'le % 31.5, Pomaklar 960.900 ile %12, Romanlar 150.000 ile % 2, Ulahlar 150.000 ile % 2, etnik gruplar arasında azınlık olarak kalan Ermeni, Rum ve Yahudiler ise 44.150 ile % 0.5'i oluşturmaktadır (Rodop-Tuna Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, 1976:3). Bu gruplar ağırlıklı olarak Rodop, Deliorman ve Dobruca bölgelerinde ikamet etmektedir. Özellikle Jivkov döneminde yapılan nüfus sayımlarında Komünizm lehine yüksek oranda manipülasyon yapılmıştır.

Bulgar kaynaklarına göre 1956 yılında yapılan sayımda Romanların sayısının 197.865 kişi 1965 yılında yapılan sayımlarda ise 148.874 kişi olduğu belirtilmiştir. 1975 yılındaki sayımda Romanların sayısı kabaca manipüle edilerek sayılarının sadece 18.323 kişi olduğu kayıtlara geçirilmiştir. 1980 yılında açıklanan İçişleri Bakanlığı arşivlerindeki belgelere göre Bulgaristan'da 510.000 Bulgar Romanı yaşamaktadır. Bunlardan 52.000'i Filibe bölgesinde 34.000'i Varna'da 32.000'i Sliven bölgesinde 30.000'i Burgaz bölgesinde, 29.000'i Pazarcık bölgesinde, 28.500'ü Eski Zağra bölgesinde 23.500'ü Mihaylovgrad bölgesinde, 23.000'i de dağınık olarak diğer bölgelerde yaşamaktadırlar. (http://www.omda.bg/public/biblioteka/mihail_ivanov/praznik_6.htm,15.05.2017). Bulgaristan'ın resmi arşivleri dahi dikkatle incelendiğinde manipülasyon net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Rodop-Tuna Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği tarafından yapılan nüfus sayımları dernek tarafından il ve ilçelerdeki müftülüklerle irtibata geçilerek elde edilmektedir. Bu anlamda Jivkov rejiminin yaptırmış olduğu nüfus sayımları ile çelişmektedir. Zira Bulgaristan'daki grupları Bulgar ve Bulgar olmayan olarak ikiye ayıran Jivkov rejimi etnik grupların sayısını sürekli olarak düşük göstermeye çalışmıştır. Bunun altında yatan sebepler zinciri ise; özellikle 1974'ten sonra Kıbrıs Harekâtı sonuçlarını dikkatle izleyen

Komünist yönetimin hızla çoğalmakta olan Türk azınlığın özerklik elde etmek isteyip ayaklanmasından korkmasıdır. Türkiye'nin Kıbrıs Harekatını başarı ile tamamlamasından sonra Bulgaristan'daki Türklerin nezdinde güçlü Türkiye imajı yaratmış, vatana dönüş umutları yeniden yeşermiştir. Bunun sonucunda Bulgaristan'daki Türk entelektüellerinin halkın isteklerini bir araya getirerek yazdığı mektuplar yönetimin sert ve asimile edici uygulamalara girişmesine sebep olmuştur.

Bulgaristan'da İçişleri sekreterliği ve istihbarat 6. Yönetim biriminin bir grup personeli tarafından yapılan incelemeler sonucunda hazırlanan 7 Temmuz 1972 tarihli rapora göre ülkedeki Pomak nüfusu şu şekilde kayıtlara geçirilmiştir. Smolyan 95.900, Blagoevgrad 49.500, Kırcali 27.700, Pazarcık 22.100 ve Filibe 6000. Tırgovişte ve Şumen yoğun olmak üzere diğer şehirlerde de Pomak nüfusu bulunmaktadır. Ülkenin genelinde ise yaklaşık olarak 230.000 Pomak yaşamaktadır. Raporun dikkat çekici kısmı ise Türklerin yoğunlukla yaşadığı Smolyan ve Blagoevgrad'a yaklaşık olarak 7000 Pomak nüfusunun gönüllü olarak yerleşmesidir (TOM 1, 2013:586). Dini inanç bakımından Müslüman olan bu iki etnik grup arasında zamanla evlilikler artmıştır. Bu durum Jivkov rejimi tarafından Türklerin Pomakları asimile çabası olarak yorumlanmıştır.

Bulgaristan'da etnik grupların nüfussal olarak yok sayılması veya çeşitli haklardan mahrum bırakılması yaşamın diğer alanlarında da kendini göstermiştir.

Bulgaristan ekonomisi ağırlıklı olarak tarım, hayvancılık ve ormancılığa dayanmaktadır. Aralarında etnik grupların da bulunduğu Bulgaristan halkı tarımdan sanayiye, hizmet sektöründen devlet işlerine kadar çeşitli sektörlerde faaliyet göstermektedirler. Bulgarlar yoğunlukla beyaz yaka olarak nitelendirilecek devlet işlerinde ve hizmet sektöründe çalışırken ülkede üçüncü sınıf insan muamelesi gören etnik gruplar, tütüncülük başta olmak üzere tarım, ormancılık, inşaat, sanayi, madencilik gibi ağır sektörlerde çalışmaktadırlar. İş koşulları açısından ağır şartlarda faaliyet gösteren etnik gruplar girişim özgürlüğüne sahip değildirler. Örneğin; köyde yaşayan etnik grup üyelerinden herhangi birinin kendi mülkiyetinde dükkan açıp işletmesine izin verilmemektedir. Aynı zamanda fırın, eczane, pastane gibi direkt olarak halkla iletişim halinde olan işyerlerinde ise etnik grupların çalışanları köy idarecilerinin yönlendirmesi ile işyerlerinde çalıştırılır ya da çalıştırılmamaktadırlar.

1967 yılında Todor Jivkov tarafından, sivil toplum kuruluşları ve Türk nüfusu ile ilgili çalışmalar yapan ideolojik parti birimine kapsamlı bir bilimsel araştırmanın yapılmasını emretmiştir. Politbüro'ya sunulmasını istediği bu rapor aralarında kendi de Türk kökenli olan Ali Rafiev'in de bulunduğu Bulgaristan Komünist Partisi üyelerin önderliğinde hazırlanmıştır. Rapora göre; Türklerin % 83'ünün tarım sektöründe çalıştığı sanayi ve hizmet sektöründe çalışan Türk sayısının çok az olduğu ifade edilmiştir. (Atasoy, 2011:74-75) Etnik grupların önemli sektörlerde var olma yetersizliği hemen hemen hayatın bütün alanlarında kendini göstermiştir. Eğitim ve kültür faaliyetleri bunun en önemli örneğidir.

1967 tarihli raporda Bulgaristan Türklerinin yarısının ilköğretim diplomasına % 22'sinin orta öğretim diplomasına sahip oldukları dile getirilmiştir. Ülke genelinde her 10.000 kişiye 126 üniversite mezunu düşerken bu oran Türklerde 8'e kadar düşmüştür. Raporda eğitimdeki yetersizliklerin yanı sıra basın-yayın, tiyatro, müzik gibi kültürel aktivitelere de dikkat çekilmiştir. Örneğin, Türklere yönelik yayın yapan Yeni Işık gazetesi haftada 3 kez 50.000 adet olarak basılmakta Halk Gençliği haftada 1 kez 10.000 adet basılmaktadır. (Atasoy, 2011: 75).

Etnik Grupların 'Yeniden Doğuş Süreci' Çerçevesinde Asimilasyon Süreci

Sovyetler birliğinin bir uydusu haline gelen Bulgaristan 1944 yılından itibaren komünist rejime geçiş sürecini başlatmış olmasına rağmen bu geçiş dönemi 1950'li yıllara kadar ülkede yaşayan etnik grupları rahatsız etmemiştir. Öyle ki dini ve kültürel kimliklerini özgürce yaşamaya devam eden Türk, Pomak ve Romanlar Türkçe okutulan okullara gitmeye devam etmiş, dini ritüellerini cami ve mescitlerde yaşayabilmişlerdir. "Bu dönemde kendilerine özgü radyo yayınları, gazeteleri, dergileri, tiyatroları ve okullarını özgürce kullanabilmelerine izin verilmiştir."(www.bghelsinki.org) Fakat 1950'li yıllara

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

gelindiğinde tüm bu özgürlükler kısıtlanmaya başlanmış, yayın yapan gazetelere devlet denetimleri uygulanmış ve Bulgarca kısımlar eklenmiş, camiler ve okullar kapatılmaya başlanmıştır.

Bulgaristan Türklerinin 1951 yılında Türkiye'ye göç ettirilmesi ile birlikte Komünist parti yönetiminin uygulamaları hız kazanmış, etnik kültür ve inançlarını özgürce yaşamak isteyen gruplara karşı aldığı karar ve kanunları millileştirme politikası adı altında uygulamaya başlamıştır. Bu uygulamalar Türk azınlıklarda yeni bir göç etme isteği ve umuduna dönüşmüştür. 1969-1978 yıllarında 'Yakın Akraba Göçü' diye bilinen göç dalgasının başlangıcı 1950'lere dayanan yirmi yıllık bir birikimin sonucudur (Şimşir, 1986:314). 1951 göçü itibariyle Komünist Parti yönetimi ve Polütbüro'nun deyimiyle Pomak, Roman ve Türk nüfus ülke yönetimi ve kanunlarına entegre edilmek istenmiştir. Fakat açıklanan entegrasyon süreci aslında asimilasyon politikalarını gizleyen kılıf görevi görmüştür. Devlet Güvenliği 11. Yönetim Bölümü İstihbarat Dairesinden Albay İliya Grınçarov'un bölüm başkanına sunduğu 2 Nisan 1965 tarihli raporunda, Velingrad'ta yaşayan 29 Pomak vatandaşın şikâyetleri dile getirilmiştir. Rapor, İçişleri Bakanlığına gidip isimlerinin değiştirilme sürecinde yaşadıkları bölgedeki yerel yöneticilerin sert tutumlarını şikayet etmek isteyen Pomak grubu ile ilgilidir. Pomakların şikâyetlerine göre, "yerel yetkililer tarafından gıda alışverişleri, mevduatlarını çekmeleri, yeni doğan çocuklarını istedikleri isimlerle kayıt ettirmeleri engellenmektedir" (*Гръначаров, 1965:* 4-4a). Şikâyetlerden anlaşılıyor ki bölgede ekonomik ve psikolojik baskı politikaları devlet organlarınca denenmeye başlanmıştır.

Devlet denetimi ile 1965 yılından itibaren Güney Bulgaristan'da başlamış olan uygulamalar 1970'lere kadar nüfus açısından Pomakların az olduğu bölgelerde özellikle kendilerini Bulgar olarak tanımlamayanlar üzerinde tepkiler bastırılarak denenmiştir. İçişleri Bakanlığının 24 Nisan 1972 tarihli emri ile Pomakların sahip olduğu Türk-Arap isimlerinin değiştirilme sürecini yürüten komisyonlara sadece bu konu üzerinde çalışan polis gücü dahil edilmiş, diğer kolluk kuvvetlerinin katılımı yasaklanmıştır (Министерство на вътрешните работи,1972: I-1649). Uluslararası toplumdan saklanan bu uygulamalar devletin içinde de komisyonun belirlediği süreçte görevlendirilmiş kişilerin bilgisi ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca yazılı basın ve Bulgaristan devlet televizyonuna bu konu ile ilgili haber yasağı getirildiği için diğer bölgelerde yaşayan etnik gruplar durumdan haberdar olamamışlardır. Asimilasyon politikalarının denendiği köyler ordu tarafında izole edilmiş, hatta telefonlar dinlendiği ve mektuplar açılarak kontrol edildiği için özel haberleşme kanalı da diğer bölgeler ve köylerdeki halkın bilgi edinmesini engellemiştir.

1972 yılı itibariyle öncelikle Pomak nüfusun devlet kurumlarında görev alan, yatılı okullarda okuyan ve orduda askerliğini yapan gençler hedef alınmıştır. Askerliğini yapan Pomakların isim değiştirilme sürecine sayıları ve bölükleri tespit edilip kendilerini Bulgar ırkından olduklarına ikna etme görüşmeleriyle başlanmıştır. Bu görüşmelerde Pomak gençlerine asıl kökenlerinin Bulgar olduğunu fakat Osmanlı egemenliğinde Müslümanlaştırılıp asimile edildiklerini anlatarak, isimlerinin değiştirilip kendi etnik kökenlerine geri dönmeleri için yardım edildiği iddia edilmiştir. Görüşmelerle başlayan bu süreç, itiraz görmeye ve Pomak askerlerinin bu değişikliği kabul etmeyip direnmesi ile birlikte farklı boyut kazanmış psikolojik ve fiziksel şiddet eylemlerine dönüşmüştür.

Görevliler tarafından kontrol edilip raporlanan mektuplardan birinde, şiddete uğramış bir askerin "burada isim değiştirme durumu çok sert, sadece üç kişi ve ben kaldık isimleri değiştirilmeyen. Her gün şiddet görüyorum. Tanınmayacak hale geldim eve döndüğümde siz de göreceksiniz"(Документалеп Сборник ТОМ 1, 2013:577) şeklinde kullandığı ifadeler istihbarat raporlarına yansımıştır. Aynı raporda, birçoğu gördüğü işkencelerden dolayı askerden kaçacağını, durumun dayanılmaz olduğunu yazmıştır. Pomak askerlerinin ailelerine yazdıkları bu mektuplar, içinde bulundukları şiddet ortamını en açık haliyle göstermektedir.

Devlet kurumları ile eşzamanlı olarak Pomak nüfusun yaşadığı köylerde de belediye komisyonlarınca aynı uygulamalar hızlandırılmıştır. Güney Bulgaristan'ın Rodop bölgesindeki köylerde yaşayan Pomakların isim değişikliği faaliyetleri başlamış, bir yıl sonra henüz uygulamanın başlamadığı köylerde bu uygulama halk arasında duyulmuştur. Halk itirazlarını dile getirmek amacıyla köy meydanlarında toplanmıştır. Pomak köyleri olan Kornitsa ve Lıjnitsa'da gerçekleşen şiddet olaylarını köy evindeki toplantıda geçen konuşmalar istihbarat

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ajanları tarafından 20 Şubat 1973 tarihli raporda; "konuşma başladığında yaşlı hoca, Barutin köyünde 13 kişiyi öldürdüklerini fakat Kornitsa köyünde halk meydanda protesto için hazır beklediği için böyle bir olayın olmadığını söylemiştir" şeklinde ifade etmiştir (Документалеп Сборник ТОМ 1, 2013:604.). Kornitsa'daki Pomak direnişinde şiddet uygulamalarıyla birlikte isimlerini değiştirmeyen öğrencilere verilen para cezaları ve okula alınmamaları ise devletin ekonomik yaptırımlarının beraberinde psikolojik baskıya nasıl dönüştürdüğünün göstergesidir.

Blagoevgrad belediye başkanına 5 Mart 1973 tarihinde Kornitsa köyündeki Pomakların el yazısıyla yazdığı şikayet dilekçesinde "400 öğrenciye verilen para cezalarının öğrenci başına 100 leva olduğu her ailede 4-5 çocuk okuduğu için bu bedelin aile başına 500 levaya çıktığı, cezaları ödemenin imkansız olduğu bildirilmekte ve cezaların iptali istenmektedir" (Документалеп Сборник ТОМ 1, 2013: 609-610). Ödenemeyecek kadar yüksek miktarda olan para cezaları ile aslında Pomak öğrencilerin isimlerini değiştirmediğinden dolayı eğitim hayatından da mahrum bırakıldıkları anlaşılmaktadır.

1970'li yıllar boyunca devam eden bu uygulamalar 1982 yılına gelindiğinde Bulgaristan'da yaşayan Roman halka da uygulanmaya başlanmıştır. BKP politika uygulayıcıları tarafından adaptasyon olarak nitelendirilen, Romanların sosyalizme entegre edilme süreci öncelikle göçebe hayatlarından yerleşik hayata uyum sağlamaları adı altında başlamıştır. Fakat bu adaptasyon politikaları gönüllülük esasına dayanmadığından, Roman halka hükümet eliyle toplumsal olarak yukarıdan aşağıya baskı ile uygulanmıştır. Dolayısıyla gönüllülük ilkesini barındırmayan bu politikalara karşı pasif bir topluluk halinde olan Romanların entegrasyonu değil Bulgarlaştırma politikaları devreye girmiştir. Bu durum özellikle kendilerini Türk Romanı olarak tanımlayan ve Müslüman olanlara karşı uygulanmıştır. Aslında Romanlara karşı bu uygulama ve politikalar BKP'nin yönetime gelmesiyle başlamıştır.

Bulgaristan'da yaşayan Roman azınlığının çoğunun Türk-Arap isimleri 1950-1960 yılları arasındaki dönemde değiştirilmeye başlanmıştır. 1980'lere gelindiğinde ve Yeniden Doğuş Süreci sırasında devlet yetkilileri bu grubu hiç hatırlamamıştır (Пашова, roma.swu.bg/soc3, e.t.21.04.2017). Devlet arşiv belgeleri incelendiğinde Romanlar azınlık olarak nitelendirilmekte fakat uygulamada Müslüman ve Türk olarak kabul edilmiş ve bu anlayışa göre davranılmıştır.

Romanların isim değişikliği ile ilgili ilk karar 1960 yılında verilmiştir. Kararın verilmesindeki en önemli neden, Romanların Türk propagandası ve din fanatizmi tarafından derinden etkilendiği ve Bulgaristan hükümet organlarına karşı bağlılık hissetmediği iddiasına dayandırılmaktadır. Belirtilen bu nedenlerden dolayı birçok bölgede yaşayan 130.000 Roman, 10.000 kadar Tatar ve Pomak nüfusunun kendilerini Türk olarak nüfusa yazdırmaları hükümeti rahatsız etmiştir. İsim değiştirme prosedürünü kolaylaştırmak için ise isim değişikliğinin daha önceki uygulamalarda olduğu gibi mahkeme kararı ile değil doldurulacak bir form ile yapılması uygun görülmüştür (http://www.omda.bg/public/biblioteka/mihail_ivanov/praznik_6.htm, 22.04.2017). Başlatılan uygulamalar özellikle yaşlı nüfusu oldukça rahatsız etmiş, gençlerin isimlerinin okudukları okullarda ve çalıştıkları kurumlarda değiştirilmesi aileler arasında bölünmelere neden olmuştur. İsim değiştirme konusunda en yumuşak ve sorunsuz geçişi romanlar gerçekleştirmiştir. Bulgaristan'daki Romanlar diğer etnik gruplarda olduğu gibi 'Yeniden doğuş süreci' adı verilen isim değiştirme sırasında hükümete karşı itiraz ve başkaldırıları bireysel düzeyde kalmış, daha çok göçebe hayat tarzı sürdürdükleri için bir birlik oluşturamamışlardır. 1957 yılında Bulgar hükümetinin çadırlara yasak getirmesiyle birlikte göçebe hayatı süren 1000 kadar Roman aile devlet eliyle köylere yerleştirilmiştir (Пашова, roma.swu.bg/soc3.pdf.) Bu uygulama yeniden doğuş süreci çerçevesinde uygulanan asimilasyon politikalarının bir parçasıdır. Toplumdan soyutlanmayacağı, insanca muamele göreceği ve sosyo-ekonomik hayatlarının düzeleceği yönündeki telkinler Roman nüfusun uygulamaları kabul etmesindeki en önemli etkenler olmuştur.

Göçebe hayatı yaşayan, tarım ve zanaatkârlıkla geçinen Roman gruplarını ikna etmek için Jivkov hükümeti uygulanan isim değiştirme politikaları çerçevesinde Romanları Bulgar nüfusuna kayıt etmenin gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Bulgar yetkililer amaçlarının inançlarını değiştirmek olmadığını telkin ederek Romanları ikna etme yoluna gitmiştir. İkna çalışmalarında genellikle Roman etnik kökenli olan Komünist Parti üyeleri kullanılmış, nüfusa kayıt işlemlerinin harç almadan yapılacağını ve çocuklarının

dışlanmadan vatandaş olarak kabul edileceğini öğrenen çoğu Roman isimlerini gönüllü olarak değiştirmiştir (http://www.omda.bg/public/biblioteka/mihail_ivanov/praznik_6.htm).Bütün bu çalışmalar esnasında şehir ve köylerde yerleşik hayata geçmiş olan Romanların isim değiştirme faaliyetlerinde devlet yetkilileri sorunlarla karşılaşmıştır. Şehir ve köylerde ikamet eden Romanların bir bölümü isimlerinin değiştirilmesine karşı çıktıkları için kaçmış ya da saklanmıştır. Birçoğu da Türk olduklarını kanıtlamak için imamlardan yardım almaya çalışmıştır (Иванов, 2012: 24). Bu faaliyetlerinin yanında, Rusçuk bölgesinde 50 kişilik Roman grubunun isimlerini değiştirmek için onları almaya gelen kolluk kuvvetlerine saldırıp yaraladıklarını ve eğer tekrar gelinirse intihar edeceklerini söyleyerek tehdit ettiklerini, Tırnovo'da ise fabrikada protesto niteliğinde makinelerin durdurulduğu (Документалеп Сборник ТОМ 1, 2013: 836) istihbarat dairesinin yayınlanan raporlarında görülmektedir.

Bulgaristan'da azınlık olarak yaşayan Romanların üçüncü sınıf vatandaş statüsünde olduğu düşünülürse, Komünist Parti yönetiminin onları asimile etmedeki yaklaşımlarının bir statü elde edebilme şanslarını değerlendirmek için bir fırsat olarak öne sürüldüğü kolaylıkla anlaşılacaktır. Buna rağmen Romanlar uygulanan politikalara kısa da olsa bir süre direnebilmişlerdir.

1980'li yıllara gelindiğinde Jivkov yönetiminin Türk, Pomak ve Roman etnik gruplarına karşı yürüttüğü asimilasyon politikaları geçmişten edinilen tecrübeler doğrultusunda genişlemiş ve ivme kazanmıştır. 1984 yılında başlatılan 'Yeniden Doğuş Süreci' sadece isim değişikliği ile sınırlı kalmamış, dini ve kültürel faaliyetleri yasaklamış, ana dilde konuşma yasağına ek olarak yüklü para cezaları getirilmiştir. Bulgar Komünist Parti yönetiminin aldığı kararları eleştiren veya bu kararlar karşısında örgütlenerek birleşen etnik grupların protesto niteliğindeki faaliyetleri ise polis ve askeri güç kullanılarak devlet terörü olarak nitelendirilebilecek boyutlarda bastırılmıştır.

Ocak 1984'te Dolni Voden köyünde askeri birlik kullanarak ilk isim değiştirme uygulaması başlatılmıştır. Uluslararası AF Örgüt 23 Aralık 1984'te Gorski İzvor köyünde isim değiştirmeyi reddetmeleri nedeniyle tutuklanan 250 kişinin isimlerini yayınlamıştır. (Akıllıoğlu, 1989:141)

1985 yılında İçişleri Bakanlığının istatistiksel raporlarında 822.588 kişinin isimlerinin değiştirildiği belirtilmiştir. 1989'da Türk sınırının açılmasıyla birlikte yayınlanan Bulgaristan askeri belgelerinde ismi değiştirilen kişi sayısının 1 milyon 306.000 olduğu belirtilmiştir. Buna rağmen sadece 1985 yılının başlarında Kırcaali bölgesinde ismi değiştirilmiş kişilerin 200.000 olduğu kaydı bulunmaktadır. İsimleri değiştirilen kişiler arasında Pomak ve Türklerden oluşan karma aileler de yer almaktadır (Аврамов, 2016:110).

1985 yılında Todor Jivkov BKP'nin parti buluşmasında yaptığı konuşmada İsimleri değiştirilen etnik kitlenin isimlerinin değiştirilme sürecinin Türk köleliğinden kurtuluş karnavalına dönüşmesi gerektiğini ileri sürmüştür. (http://www.omda.bg/public/biblioteka/mihail_ivanov/praznik_1.htm, 25.04.2017).

Bulgaristan Komünist Partisi Merkezi Komitesi Başkanvekili Georgi Atasanov, Komünist Partinin 21 Mart 1985 tarihindeki oturumunda açıkladığı raporda Bulgaristan'da Türk'ün olmadığını ileri sürerek bütün vatandaşların kendi isteği ile Türk-Arap isimlerini Bulgar isimleri ile değiştirdiğini iddia etmiştir. Atasanov'a göre bütün vatandaşlar Bulgar kökünden gelen kendilerine uygun isimlere sahiptir. Hiç kimse herhangi bir asimilasyonla ilgili bir şey söyleyemez. Bulgaristan Nasyonalizminde kimsenin zorla ismi değiştirilmemiştir. (Аврамов, 2016:111). Atasanov'un söylemleri yok sayma politikalarının hem eylemde hem de söylemde ısrarcı bir şekilde uygulandığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

1984 yılında yayınlanan İstihbarat 2. Daire Başkanlığının raporundan Pomak ve Roman nüfusunun isim değiştirme süreci tamamlanmış olduğu (АМВР,ф.1,оп.12,а.е.570,:л.128) anlaşılmaktadır. Jivkov yönetiminin planladığı ve uygulamalarında sistematik şiddet kullandığı 'Yeniden Doğuş Süreci' hedeflenen iki etnik grup üzerinde tamamlanmış, sıra en fazla azınlık nüfusa sahip olan Türklere gelmiştir.

Pomaklar üzerinde başarıyla uygulanan Bulgarlaştırma ve isim değişikliği politikası, Türkler üzerinde de denenmeye çalışılmıştır. 1980'li yılların bir diğer önemi de Türklerle ilgili nüfus kayıt bilgilerinin tutulma şekli olmuştur. 1980'e kadar Bulgaristan'daki kütüklerde Türklerin soy hanesinde Türk yazarken, 1980'de çıkarılan bir kanunla bu kimlik bildirimi alanının boş bırakılması kabul edilmiştir. Yani 1980'den sonra doğan her kişinin aile kütüğündeki milliyeti kısmı boş bırakılmıştır (Tahir, 2015:583). Bu uygulama da etnik

grupların sayılarının kesin olarak bilinmesini sağlamak için asimilasyon politikaları çerçevesinde yapılan bir uygulamadır.

Türklerin 'Yeniden Doğuş Süreci' Çerçevesinde Asimilasyon Süreci

Bulgaristan'da Jivkov rejimi direkt olarak asimilasyon politikalarına girişmeden önce 1950 ile 1968 tarihleri arasında Türkiye ile yaptığı anlaşma çerçevesinde 500.000 Türkü Türkiye'ye göndermiştir. (Akıllıoğlu, 1989:141) Bu süreci asimilasyon politikaları izlemiştir. Aslında eğitim odaklı olarak değerlendirilirse Bulgaristan'daki Türk nüfusunun asimilasyon süreci daha erken başlamıştır.

1930'larda Bulgar hükümeti Türk azınlık eğitimine de sert müdahalede bulunmuştur. Türk okulları çeşitli bahanelerle kapatılmaya veya Bulgarlaştırılmaya başlanmıştır. Türk özel okullarının çoğu "Milli Okul" yani Bulgar okulu yapılmıştır. Okullarını yeniden açtırmak isteyen Türkler ağır ezalara çarptırılmıştır. Okullar millileştirilince Türk çocukları bu okullarda Bulgarca öğrenim görmeye zorlanmışlardır (Şimşir, 1986: 148). Bulgar hükümetinin Türklerle ilgili eğitim politikası bir Baş Müfettişin raporunda şöyle ifade edilmektedir: "Türk halkı okutulmamalıdır. Çünkü ne kadar okur, kültürlü olursa o kadar tehlikeli olacak ve hükümetin eğilimlerini kavrayacaktır". Yapılan yeni düzenlemelerle Türk öğrencilerin özel okullara girebilmelerine de engeller çıkarılarak büyüdüklerinde, değil en ufak bir memuriyet elde etmek bir zanaatkârın yanına çırak olarak bile giremez hale getirilmişlerdir. Bu politikanın maksadı, Bulgaristan Türklerini zor şartlar altında perişan edip Türkiye'ye göç etmelerinden (Memişoğlu, 1989:19-20) başka seçenek bırakmamaktır.

1946 yılında Türklerin ülkenin kuzey kesimlerine taşınarak eritilmesine teşebbüs edildiyse de başarı sağlanamamıştır. Yine aynı yıl Türk özel okulları kapatılmıştır. 1957 yılına kadar devam eden Türklerin ana dilleriyle sosyalist eğitim görmeleri Todor Jivkov'un iktidara gelmesiyle sona ermiş ve öğretim dili tamamen Bulgarca olmuştur. (Akgün, 2005:5) Bu uygulama tek tip millet oluşturmanın olmazsa olmaz ilkesidir.

Bulgaristan'da yaşayan en büyük etnik grubun Türk olması nedeniyle 'Yeniden Doğuş Süreci' çok daha kontrollü ve uluslararası arenadan gizlenerek yapılmıştır. Aslında 1950'li yıllardan itibaren Bulgaristan'daki Türklerin hızla artan nüfusu BKP yönetimini endişelendirmiştir. Dünyadan izole edilmiş, içe kapalı bir politika yürüten hükümet Türk etnik nüfusunu sosyal ve ekonomik açıdan hızla zayıflatma çalışmalarını başlatmıştır. Öyle ki okuma yazma oranlarını düşürmek için okular kapatılmış, ekonomik özgürlüklerini kazanamamaları için en ağır sanayi ve tarım işlerinde çalıştırılmışlardır.

1960 yılında yapılan, Bulgar nüfus yasasındaki bir değişiklikle "Bulgar asıllı olmayan kişilerin arzu ederlerse hem kendi hem aile adlarını Bulgar adları ile değiştirmeleri" karara bağlanmıştır. Bu zamana kadar genel bir mahiyette olmayan zorla isim değiştirmeye yasal bir dayanak hazırlanmıştır. 1970'!i yıllara gelindiğinde seçmeli olan Türkçe dersi kaldırılmıştır. Türk öğretmenlerin çoğu kıyıma uğramıştır. Türk okuma evleri, Türk tiyatroları, Türkçe gazeteler ve dergiler kapatılmıştır. Türkçe radyo yayınlarına son verilmiştir (Akgün, 2005:5-6). 1970 yılından itibaren hız kazanan Türkçe okulların kapatılması, dini vecibelerin yerine getirilmesinin yasaklanması, Türkçe yayınların kısıtlanıp Bulgar hükümetince takip altına alınmasıyla başlayan asimilasyon politikalarının ön çalışmaları geliştirilerek devam etmiştir. 1980'li yılların başlarına kadar sürdürülen Pomak ve Romanların asimilasyon uygulamalarından edinilen tecrübelerle birlikte durum değerlendirmesi yapılmış ve öncelikle daha az tepkiye yol açacağı düşünülen karma evlilikler ile süreç başlatılmıştır.

Yayınlanan istihbarat belgelerinde 1983 yılında ülke genelinde toplam 8.689 Türk-Pomak karma evliliği tespit edildiği ve sürecin bu evliliklerle başlatıldığı anlaşılmaktadır (АКРДОПБГДСРСБНА-М,ф.1,оп,12,а.е.506,л.:42-45). Bölgesel uygulama ile başlatılan bu süreç ile eşzamanlı olarak Türkçe kitaplar toplatılmış, medya yayınları yasaklanmıştır. Bu faaliyetler, Türk ve Müslüman diğer etnik grupların bir araya gelerek kitlesel protestoya sebebiyet vermemesi ve asimilasyon sürecinin hızla bitirilmesi açısından önemlidir. Ayrıca Bulgar hükümeti için önemi, uluslararası arenadan tepki çekmeden sürecin tamamlanmasıdır.

Dil, din ve eğitimin yanında kılık kıyafetlerdeki yasaklamalarla birlikte ekonomik olarak da zayıflatılan Türklerin toplumdaki yaşam alanları da kısıtlanmıştır. Asimilasyon politikalarının ilk adımlarını temsil eden uygulamalardan sonra 1984 yılının Kasım-Aralık aylarında karma evliliklerle başlatılan isim

değiştirme süreci bütün ülkede sert tedbirler alınarak başlatılmıştır. Öyle ki BKP hükümeti isim değiştirme faaliyetlerine karşı çıkan gruplara uyguladıkları sert tedbirler; yerel devlet görevlileri ile korkutmak, ekonomik şantaj yapmak, isimlerini gönüllü değiştirdiklerine dair kanıt oluşturacak formları doldurmaları için kadın ve çocuklara bile fiziksel şiddet uygulamak, isimlerini değiştirmek istemeyen protesto gruplarına karşı ateşli silahlarla müdahaleler sonucu ölümlere varan devlet şiddetinin yanında bütün bu yapılanlara karşı gelen Bulgaristan Türkü ve Pomakları yargılanmadan hapse atılmaları (Желязкова, www.kultura.bg/media/my_html/2011/bulturk.htm, e.t.21.04.2017) gibi çeşitli unsurları kullanmakta tereddüt etmemiştir. 1984 kışında başlatılan isim değiştirme uygulaması 1985 yılı sonuna kadar Bulgaristan'da her bölgeye yayılmış ve sürdürülmüştür.

Jivkov Yönetimi, özellikle Türklerin durumunu dışa açıklamakta doğru tutum sergilememiş ve Dünya kamuoyu ile Türkiye'yi 1985 yılına kadar oyalamıştır. 1979 yılından itibaren asimilasyon uygulamaları devam ederken, dışarıya bilgi sızdırılmamıştır. 1988 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı'nın hazırladığı raporda, Bulgaristan'ın ülkesindeki Türklere zorunlu iskân politikası uyguladığı belirtilmiştir. Türklerin, yaşadıkları bölgelerden daha az sayıda Türkün yaşadığı yörelere zoraki iskâna tabi tutulduğu raporda (Kamil, 1989:71) ifade edilmiştir.

'Yeniden Doğuş Süreci' 1985-1989 yılları arasında da hızını kesmeden devam etmiştir. Türk-Müslüman isimlerinin değiştirilmesinin yanında kılık kıyafet yasakları da Türk azınlığını etkileyen unsurlardan biri haline getirilmiştir. Özellikle kadınların giydikleri yöresel şalvarlar ve taktıkları başörtüler yasaklanmıştır.

Yasaklara uymayanlar, çalıştıkları iş yerlerine alınmamış, ulaşım, sağlık, eğitim, ticaret ve hatta banka hizmetlerinden de yoksun bırakılmıştır (Atasoy, 2011: 130). Okullarda, özellikle tarih dersi kitaplarındaki bilgiler değiştirilerek Türk çocuklarının asimilasyonu başlatılmış gösterime giren Türkiye ve İslam karşıtı filmlerle bu politika desteklenmiştir. Bulgaristan Resmi bayramlarında ve özellikle 3 Mart Türk köleliğinden kurtulma günü olarak kutlanırken etnik kimlik gözetilmeden 'Ben Bulgar genciyim' söyleviyle başlayan yemin törenleri düzenlenmiştir. Etiketlerinde Türk-Müslüman isimleri getirilen defter ve kitaplar ile okula giden ve okulda Türkçe konuşan öğrencilere disiplin cezaları verilmiştir. Eğitimin de sürece dahil edilmesi ile yapılan planın sadece yaşandığı dönem için değil, geleceğe yönelik büyük bir proje olduğu görülmektedir.

1986 yılına gelindiğinde Bulgaristan'da Jivkov yönetiminin etnik gruplar üzerinde devlet eliyle psikolojik ve fiziksel sistematik şiddet içeren asimilasyon politikalarının BKP hükümetinin beklentilerini karşılamadığı görülmüştür. İsimlerinin değiştirilmesi ve uygulanan baskı ve kültürel alandaki yasakların Türk, Pomak ve Romanlar tarafından benimsenmediği anlaşılmıştır. Aile içinde etnik kültürleri devam ettirilmiş gizli olarak din ve dillerini yaşatmışlardır. Ayrıca Jivkov hükümetinin etnik gruplara karşı dile getirdiği etnik terör suçlaması da uluslararası arenada kabul görmemiş, devletin asimilasyon politikalarının etnik nüfus üzerinde uyguladığı yasaklamalar ve sistematik şiddet içeren faaliyetlerine karşı azınlık halklarının kendi etnik kimliklerini savunma unsuru olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında devlet terörünün etnik teröre sebebiyet vermesi açısından Bulgaristan'daki komünist rejimi örnek teşkil etmektedir.

Jivkov hükümetinin etnik grupları Bulgarlaştırarak eritme ve yok etme politikaları 1989 yılındaki Büyük Göç'e kadar sürdürülmüştür.

Asimilasyon Uygulamaları ve Etnik Terör

"Etnik terör; bir devlet içinde ırk, dil, din ve kültür gibi unsurların tamamı ya da sadece etnik köken itibariyle azınlık konumunda bulunan grupların genellikle bağımsızlık amacıyla sistematik olarak şiddet uygulamasıdır" (Kazan, 2015:52). Ayrılıkçı terör, amaca varmak için başvurulan sistemli ve örgütlü şiddettir. (Gürses, 1997:15). Etnik terörün temel amacı genellikle bağımsız bir devlet kurmaktır. Bu amaca ulaşana kadar terör bir araç olarak kullanılmaktadır. Ayrılıkçı örgütlerin başarı şansı düşük olmakla birlikte başlangıçta araç olarak görülen terör, etnik tabanlı örgütün asıl amacı haline dönüşebilmektedir. Şiddetin kontrol dışı kullanımı ve örgütlerin taşeronlaşması etnik tabanlı örgütlerin temel sorunsalı haline gelmektedir.

Devlet boyutuyla ele aldığımızda ise, devletin kendi sınırları içinde yaşayan azınlıklara haklarını vermemesi ve asimilasyon, etnik temizlik vb. uygulamalarla yok etme politikası izlemesi devletin uyguladığı etnik terör sınıfına girer (Kazan, 2015:53). Devletler zaman zaman milliyetçi motivasyonlarla ya da bölünme endişesi ile kendi sınırları içerisinde yaşayan etnik gruplara karşı teröre varan uygulamalara girişmektedirler. İbadet özgürlüğü tanımama, dilini ve kültürünü yaşatmama, eğitim hakkını kısıtlama, girişimcilik hakkı vermeme gibi politikalarla başlayan asimilasyon politikaları sürgün, gözaltına alma, yargılama yapmadan ya da adil yargılama yapmadan tutuklama, öldürme ve sistemli olarak şiddet uygulama politikalarına dönüşebilmektedir. 1950'lerden sonra Bulgaristan'da da etnik gruplara karşı benzer politikalar uygulanmıştır. Asimilasyon politikaları devletin etnik gruplara uyguladığı şiddete dönüşmüş, kendilerini koruma içgüdüsüyle hareket eden ve uygulamaları protesto eden etnik gruplar da zaman zaman devlete karşı şiddet odaklı hareket etmiş ve şiddet şiddeti doğurmuştur.

1960'lı yılların sonlarından 1970'li yılların sonlarına kadar BKP hükümetinin Pomak ve Romanlara uyguladığı isim değiştirme süreci ve etnik kültürlerine getirdiği yasaklar yoğun reaksiyonlar ve aktif protestolar sonucu tam olarak sonuçlanamamıştır. 1981 yılından itibaren ise sonlandırılamayan asimilasyon politikaları yeniden başlatılmış 1984 yılında ulusal kampanya haline dönüşmüştür. (Akıllıoğlu,1989: 141) Devlet eliyle ordu ve kolluk kuvvetlerinin katılımıyla etnik grupların birlik oluşturmaları engellenmiştir. İstihbarat servisinde görevli ajanlarca özel yaşam alanları izlenmiş, haberleşmeleri denetlenmiştir. Jivkov hükümetinin etnik nüfusu her yönden abluka altına alan uygulamalarını kabul etmeyen gruplar örgütlenerek kimliklerini ve kültürlerini koruyabilmek için devlet organlarıyla organize olarak savaşmışlardır.

1970'lerden itibaren başlayarak Türkçe öğrenim yapan okullar kapatılmaya başlanmıştır. Buna karşı çıkan Türk kökenli öğretmenler casuslukla suçlanarak çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Bulgarlaştırma politikaları 1972 yılından itibaren karma evlilikler olarak adlandırılan, Pomakların Türk veya Romanlar ile yaptığı evlilikler hedef alınmış özellikle yeni doğan ve genç nüfus üzerinde denenmiştir.

Bulgaristan İçişleri Bakanlığının Kornitsa köyündeki olaylarla ilgili 84/1973 numaralı nihai karar raporunda tutuklanan köy sakinlerine karşı suçlamalarında şu ifadelere yer verilmiştir: "köy halkının uygulanan faaliyetlere karşı iş bırakmaları, köy meydanında toplanarak uygulamaları engellemek için ateş yakıp nöbet tutmaları, köyün giriş çıkışlarında devlet yetkililerinin araçlarının giriş çıkışlarının kontrol edilmesi gibi haklarını savunma girişimleri, Bulgar devletine ve yönetimine karşı düşmanca tutumlardır" (Документалеп Сборник ТОМ 1, 2013: 675-677). Bulgar hükümeti Rodop bölgesi köylerindeki Pomakların protestolarını düşmanca olarak nitelerken diğer taraftan ordu içindeki Pomak gençlerinin bölgedeki arkadaşlarıyla mektuplaşmalarının da raporlarını tutmuştur. Pomak azınlığın asimile edilmelerine karşı aldıkları tavır karşısında Blagoevgrad'da 10. sınıfta okuyan bir öğrencinin, askerliğini yapan arkadaşına yazdığı mektupta, Kornitsa köyü halkına yapılanları anlatırken, "görevli askerlerin köy meydanındaki halka baskın yaptıklarını, atlarını üzerlerine sürüp coplarla şiddet uyguladıklarını, sonraki gün ambulansların askerler eşliğinde gruplar halinde Pomakları alıp köyden götürdüklerini" yazmıştır. Aynı mektupta, "köyde çok kişinin öldürüldüğünü ölenlerin bir kısmını toplu olarak gömdüklerini bir kısmını ise Sofya'ya götürdükleri" (Документалеп Сборник ТОМ 1, 2013:715) ifade edilmiştir. Yaşanan olaylarda fanatikleşmiş bir etnik grup olarak nitelenen Pomakların haklarını arama faaliyetleri, belgeler incelendiğinde anlaşılıyor ki asimile edilmek istenen ve etnik fanatizm ile suçlanan bu gruba karşı devlet organları askeri gücünü kullanmakta tereddüt etmemiştir. Jivkov hükümeti, uyguladığı şiddeti psikolojik, ekonomik ve askeri bütün olanaklarını kullanarak sistematik hale getirmiş isim değiştirme faaliyetleri çok sayıda ölümlerle sonuçlanmıştır.

1984 yılı sonunda BKP yönetimi 'Yeniden Doğuş Sürecini' hızlı ve izole edilmiş bir şekilde başlatmıştır. İsimlerin değiştirileceği köy ve ilçeler belirlenmiş polis ve askeri güçler tarafından kuşatıldıktan sonra güç kullanılarak tamamlanmıştır. Kırcaali'ye bağlı ilçe ve köylerde meydanlara çıkan Türk ve Pomaklar, İçişleri Bakanı Stoyanov'un, "birkaç günlüğüne askeri rejim ilan ediyoruz" söyleviyle uyuşacak şekilde direnen kitlelerin yaşam bölgelerine giriş çıkışları izne tabi tutulmuştur. Ayrıca telefon hatları kesilmiş, postaneler kapatılmış, tanklar hazırda bekletilmiş ve 15 adet içinde su ve çakıl karışımı bulunan makineler ile

1.400 silahlı asker getirilmiş ve polis silahsız sivillere de silah dağıtmıştır. Bu hazırlıklardan sonra Kırcaali bölgesine isimleri değiştirecek olan memurlar girmiş ve etnik nüfusun Türk-Müslüman isimleri Slav isimleriyle zorla ve tehdit altında değiştirilmiştir (Ваксберг,www.dw.com/bg, 24.05.2017). İlk uygulama Kırcaali bölgesinde başlatılmış ve halkın etnik kimliğini koruyabilmek için insani hakkı olan protesto gösterilerine bile izin verilmemiş ve asimetrik şiddet kullanarak bastırılmıştır.

Türk ve Pomaklardan oluşan etnik gruplar haklarını asker ve polise karşı bıçak, balta ve taş gibi aletleri kullanarak savunmak isteyen kitleleri devletin askeri müdahale ile bastırmaya çalışması halka karşı uygulanan orantısız şiddetin en açık şeklini ifade etmektedir. Nitekim 26 Aralık 1984 yılında Koyaloba köyünde isimlerinin değiştirilmesine karşı çıkan bir grupta 17 aylık Türkan Feyzullah Hasan adlı bebek ile birlikte Kitna köyünden de Musa Mümün Yakup ve Ayşe Mümün Mollahasan öldürülmüştür. Bu olaylar üzerine Kırcaali bölgesindeki köylerden harekete geçen ve amaçları isimlerinin değiştirilmesine karşı çıkıp Türk konsolosluğuna ulaşmak olan grupların toplanması ile 30-50 kişilik gruplar 1.200 kişi civarına ulaşmıştır. Toplanmış olan etnik kitle agresif şekilde ilçe parti binasının, ilçe belediye binasının, eczanenin, bankanın ve marketin kapı ve camlarını kırarak tepkilerini dile getirmişlerdir(http://www.omda.bg/public/biblioteka/mihail_ivanov/praznik_2.htm, 27.05.2017). Yaşanan şiddet olayları 'Yeniden Doğuş Sürecinin' tamamlanmasına kadar ülkenin her bölgesine yayılmış ve hız kesmeden devam ettirilmiştir. Türk, Pomak ve Romanların hak arayışları ve seslerini duyurma çabaları şiddetle korku iklimi yaratılarak engellenmeye çalışılmıştır. Öyle ki başkaldıran neredeyse her kişi casus veya düşman olarak nitelendirilip yargı karşısına çıkarılmadan tutuklanmıştır.

Jivkov hükümetinin uyguladığı asimilasyon politikalarına karşı direnç gösteren ve direnç gösterme eğilimi olduğu düşünülen, kimliklerinden vazgeçmeyen etnik halk siyasi otorite tarafından işkencelere maruz bırakılıp cezalandırılmıştır. 25 Ocak ve 11 Şubat 1985 tarihinde Sezai Kösev ve Raşit Hüseyinov tutuklanıp Belene Kampında götürüldükten sonra yaşadıklarını benzer ifadelerle anlatmaktadırlar; "Kırcaali bölgesinden olup burada tutulan kişileri topladılar ve içişleri bakanlığı sözcüsü Lambev'in önüne çıkardılar. Lambev konuşmasında, Bulgar soyundan geldiğimizi ve yeni isimlerimizi kabul edene kadar özgürlüğümüze kavuşamayacağımızı, Belene'de kanunun kendisi olduğunu dile getirdi. İsimlerini değiştirmek istemeyenlere uygulanan psikolojik ve fiziksel şiddetin sınırı yoktu, insanlar önümüzde ölümüne fiziksel şiddet görüyor ardından sıra bize geliyordu"(http://decommunization.org/Testimonies/Yuseino.htm,02.06.2017).

Belene Kamplarında tutulan aile yakınları kampta olup bitenlerden habersiz bırakılıyor, ölümleri gerçekleşirse aile cenazesini göremiyor onun yerine ölen kişiye ait eşyalar ailesine gönderiliyordu.

1986 yılına gelindiğinde Bulgaristan'da Komünist Parti rejimi ülkede yaşanılanları uluslararası arenadan gizleyemez duruma gelmiştir. Asimilasyon ile suçlanan hükümet kendini savunmak için ülkede enik terörün olduğunu ortaya atmış ve bunu devlet güvenliği istihbarat belgelerine dayandırmıştır. 2013 yılında yayınlanan belgelerde Bulgaristan'da Filibe otogarında ve Varna'da havalimanında bomba patlatıldığı bilgileri yetkililerle paylaşılmıştır. Jivkov'a göre etnik halkın gönüllü entegrasyonu yanlış anlaşılmış, ülke ve hükümete karşı çıkan Türk ve Pomak etnik grupları tarafından düşmanca dirençle cevap verilmiştir. Oysa 03.09.1984 yılında Filibe ve Varna'da gerçekleşen bombalı saldırıları devlet güvenliği arşiv belgeleri incelendiğinde gerçekleştiren kişi veya kişilerin hangi gruba veya örgüte ait olduklarıyla ilgili hiçbir kesin kanıt olmadığı anlaşılmaktadır (АКРДОПБГДСРСБНА-М.ф.1,оп,12,а.е.600,: л.73-74). Saldırılarla ilgili yapılan incelemelerden sonra sunulan raporlarda, Bozkurtlar örgütünün yapmış olabileceği yetkili organlarca tartışılmaktadır fakat olayları üstlenen veya gerçekleştirenler hakkında hiçbir kanıt bugüne kadar ortaya çıkartılamamıştır. (АКРДОПБГДСРСБНА-М.ф.1,оп,12,а.е.640,: л.1-61) Ayrıca yine aynı belgelerden de anlaşılacağı üzere saldırıların üstünün hemen olay sonrası örtülmesi, patlamanın olduğu bölgedeki hasarın aynı gece giderilmesi ve medya kanalları tarafından duyurulmasının engellenmesi eleştirilmiş, saldırıyı düzenleyenlerin bulunamaması da buna bağlanmıştır. 1984 yılındaki bu saldırılardan sonra devlet organları polis eliyle terörist şüphesi taşıyan her vatandaşı yargılamadan tutuklayıp sorgulamış ve hapis cezasına mahkûm etmiştir. 1985-1986 yıllarında Bunovo ve Sliven tren garlarına ve turistik bölgeler olan Drujba ve Altın Kum sahillerinde bombalı saldırı denenmiş bomba düzenekleri bulunarak imha edilmiştir.

(АКРДОПБГДСРСБНА-М.ф.1,оп,12,а.е.640,: л.1-61) Fakat bu saldırıların da faili ortaya çıkartılamamıştır. Faili bulunamamış olması saldırıların gerçekleşme olgusunu ortadan kaldırmamakla beraber, devlet eliyle uygulanan ve sistematik şiddet içeren asimilasyon politikalarına karşı bir reaksiyon olarak gerçekleştirilmiş olması olasılığı da göz ardı edilmemelidir.

Arşiv belgeleri dikkate alındığında İçişleri bakanlığı ve organlarının etnik grupların direnişi ile ilgili en ince ayrıntıyı kaydedip raporladıkları gözlenmektedir. Özellikle 1984 Aralık ayının son on günü ile ilgili bombalanmış kilise, polis memurunu öldürme girişimi, yakılmış samanlıklar ve yakılmış postane gibi isyan hareketleri ayrıntılarıyla kaydedilmiştir.(Аврамов, 2016: 101) Asker ve polis güçleri eşliğinde etnik gruplara karşı uygulanan yaptırımlar detaylandırılmamış, sadece isimlerin değiştirme faaliyetlerinin gidişatı, bazı istihbarat bilgileri, kontrol edilen haberleşme araçları ve sürecin tamamlanmasıyla ilgili bilgileri kayıt altına almışlardır.

Bulgaristan'da 1980-1990 yılları arasında Todor Jivkov yönetimindeki komünist parti hükümetinin uyguladığı asimilasyon politikaları faaliyetlerinde etnik gruplara karşı sistematik olarak orantısız güç kullanılmış, birçok ölüme yol açmış ve devlet terörü olarak nitelendirilmiştir. 1984 yılında Türk, Pomak ve Romanlara karşı Jivkov yönetiminin başlattığı sistematik ve planlı şiddet içeren asimilasyon politikaları ülkede terörizmi yaratmıştır. (http://desebg.com/-a-/373--6, 07.06.2017). Böylece şiddetin şiddet doğurduğu bir kez daha kanıtlanmıştır.

1989 yılına gelindiğinde özellikle Rodop ve Deliorman bölgelerinde etnik gruplar Türk-Müslüman isimlerini geri almak için bölgesel olarak ayaklanmıştır. Türkiye'ye göç etmek isteyenlerin çağrıları engellenememiş yaşanan süreç uluslararası arenaya taşınmıştır. Büyük Göç başladığında eşzamanlı olarak komünist Parti rejimi insan hakları mahkemelerine şikâyet edilmiştir. Komünist rejimin çökmesi ile birlikte Todor Jivkov 18 Ocak 1990 tarihinde ev hapsinde tutulmuş, 1992 yılında 4 yıllık hapsine karar verilmiş bu karar da ev hapsine çevrilmiştir ve 1998 yılında vefat etmiştir.

1990 sonrası yasal düzenlemelerle haklar teminat altına alınmış olarak görünse de realitede problemler halen şekil değiştirerek devam etmektedir.1985 yılından itibaren Bulgaristan'daki Türkler kurdukları 28 teşkilatla Bulgar makamları nezdinde hak mücadelelerini sürdürmektedirler.

SONUÇ

Bulgaristan'da 1950'lilerin sonlarından itibaren başlayan isim değiştirme adı altındaki asimilasyon politikaları farklı boyutlara evirilip her geçen yıl artarak devam etmiştir.

Bulgaristan'da Jivkov rejimi direkt olarak asimilasyon politikalarına girişmeden önce Türkiye ile yapılan anlaşmalarda olduğu gibi çeşitli politikalar izleyerek ülkesindeki azınlık grupları mümkün olduğunca sınır dışı ederek azaltmaya çalışmıştır. Türkiye ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde 1950-1968 dönemi arasında 500.000 Türk nüfusunun Türkiye'ye göçünü sağlamıştır.

1960'ların başına kadar isim değiştirmeler bireylerde asimilasyon hissi uyandırmadan yapılmaya çalışılırken daha sonra yasal düzenlemelerle sistematik hale getirilmiştir.

Azınlık grupların eğitim hakkı kısıtlanmış, ekonomik bağımsızlık kazanmalarının önüne geçebilmek için özel müteşebbislik yapmaları engellenmiş, dini inançlarını yaşama özgürlükleri ellerinden alınmış, basın yayın faaliyetleri durdurulmuştur. Başta Türkler, Pomaklar ve Romanlar olmak üzere azınlık grupların özel hayatlarına müdahale edilmiş, haberleşme ağları izlenmiş, karma evliliklerle evlilik hayatlarına varana kadar müdahale edilmiştir. Azınlık gruplarının kendi din ve kültürlerine ait başörtüsü ve şalvar gibi kıyafetleri giymeleri yasaklanmıştır.

İsim değiştirme ile özdeşleşen asimilasyon süreci bireylerin isimlerinden başlanarak hayatın bütün alanlarına yayılmıştır. 1970'li yılların ortalarına kadar ilçe, köy, mahalle isimleri değiştirilmeye başlanmış genişleyerek 1985 yılında zorla asimile ettirilene kadar devam etmiştir.

1980-1985 yılları arasında yasalarla desteklenen isim değiştirme süreci azınlık durumunda bulunan etnik grupların üzerinde büyük travmalara sebep olmuştur. Romanların bir kısmı dışında hemen hemen bütün azınlık grupları isim değiştirme adı altında özdeşleşen 'Yeniden Doğuş Süreci'ne karşı çıkmışlardır. Komünist

rejimin 'Yeniden Doğuş Süreci' olarak ifade ettiği süreç bütün azınlık grupların tamamen kendi inanç ve kimliklerinden uzaklaşarak Bulgar kültürünü benimsemeleri ve Komünist rejimin istediği gibi yaşamalarıdır.

Rejimin asimilasyon politikalarını uygulamadaki kararlılığı etnik grupların tepkisiyle karşılaşınca polis ve askeri kolluk güçlerinin yardımıyla şiddet kullanılmaya başlanmıştır. Şiddetin dozu giderek artırılarak kişilerin ölümüne sebep olunmuştur. Köylerde ve kentlerde kaynağı bilinmeyen patlamalar meydana gelmiş bir çeşit terör ortamı yaşanmıştır. Komünist rejim gönüllülük esasıyla, baskıyla, para cezalarıyla başaramadığı asimilasyon sürecini sürgünlerle, adil yargılama yapılmadan ya da hiç yargılama yapılmadan tutuklamalarla devam ettirmiştir. Komünist rejim 1980'lerin sonuna kadar asimilasyon sürecini şiddet kullanarak bütün etnik gruplar üzerinde devam ettirmiş, çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuş ve özellikle Belene'deki uygulamalar devletin uyguladığı etnik terör olarak kayıtlara geçmiştir.

Yapılan yasal düzenlemelerle birlikte etnik gruplar 80'li yıllara göre daha iyi şartlar altında yaşamlarını sürdürseler de Bulgaristan'da halen asimilasyonun izlerine rastlamak mümkündür.

KAYNAKÇA

1. Ağanoğlu, H. Yıldırım, Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001
2. Akgün, Ahmet. Bulgaristan'da Asimilasyon ve "Zavallı Pomaklar" Adlı Bir Risale", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 8, Sayı 13, Mayıs 2015. Ss. 1-28.
3. Akıllıoğlu, Tekin, "Bulgaristan'ın Türk Azınlığa Karşı Giriştiği Uygulamaların Uluslararası İnsan Hakları Bakımından İncelenmesi", Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi, cilt 44, sayı 3, Ankara 1989. Ss. 139-153.
4. Atasoy, Emin, Asimilasyon Kıskacında Bulgaristan Türkleri, MKM Yayıncılık, Bursa 2011
5. Gürses, Emin. Ayrılıkçı Terörün Anatomisi / IRA-ETA-PKK, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.
6. İnalcık Halil, Türkler ve Balkanlar, OBİV Yayınları, İstanbul 1993
7. Kamil, İbrahim (1989). İkili ve Çok Taraflı Siyasi Antlaşmalar, İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına Göre Bulgaristan'daki Türklerin Hakları, Ankara: Y.Ö.K. Matbaası.
8. Kazan, Hüseyin. "Türkiye'de 1980 Sonrası Bölücü Terör Faaliyetleri ve Yazılı Basında Yer Alış Biçimi" isimli Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.
9. Memişoğlu, Hüseyin. (1989), Bulgar Zulmüne Tarihi Bir Bakış, Ankara:Devran Matbaası
10. Şimşir N. Bilal, Bulgaristan Türkleri, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986
11. Tahir, Nur, Ali. "Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan'daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası", Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 8, Sayı 41, Aralık 2015, ss. 578-587.
12. Държавна Сигурност - Смяната на имената - Възродителния Процес 1945-1985 ТОМ 1, София 2013
13. Държавна Сигурност - Смяната на имената - Възродителния Процес 1986-1990 ТОМ 2, София 2013
14. Рапорт от подполковник Илия Грънчаров от отдел XI при II на ДС относно посещението на група българомохамедани от Велинград в София,София, 2 април 1965 г. АКРДОПБГДСРСБНА - М, ф.2,оп.3,а.е.137,л. 4-4а
15. Аврамов Румен, Икономика на Възродителния Процес, Център на академични изледвания, София 2016
16. Иванов, Михаил, Като на празник, Omda.ltd. 2012

İnternet Kaynakları

17. Христов, Христо, Живков и „възродителния" процес. Част 6: Пенчо Кубадински признава: Генералният секретар ръководеше преименуването, www.desetbg.com
18. http://www.omda.bg/public/biblioteka/mihail_ivanov/praznik_6.htm

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

19. Пашова, Анастасия, roma.swu.bg/soc3.pdf
20. bghelsinki.org
21. Желязкова, Антонина, www.kultura.bg/media/my_html/2011/bulturk.htm
22. Ваксберг, Татяна, www.dw.com/bg
23. www.decommunization.org

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(80)

Öğr. Gör. İbrahim AKSAKAL[397]

SURİYELİ MÜLTECİ ÖĞRENCİLERİN TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNE VE SINIF ORTAMINA UYUM SORUNLARI (KARS İLİ ÖRNEĞİ)[398]

PROBLEMS OF ADAPTATION OF THE SYRIAN REFUGEE STUDENTS TO THE TURKISH EDUCATION SYSTEM AND THE CLASSROOM ENVIRONMENT (KARS PROVINCE SAMPLE)

ÖZ

2011 yılında Suriye'de başlayan savaşın Türkiye'ye önemli siyasal, ekonomik ve sosyal etkileri olmuştur. Savaşla beraber 2011 yılından itibaren Türkiye'ye yoğun bir göç akımı başlamıştır. Bu göçten birçok açıdan etkilenen Türkiye şüphesiz ki eğitim alanında da önemli derecede etkilenmiştir. Göç eden mülteciler, hızlı bir şekilde ülkenin önce mülteci kamplarına daha sonra da yine hızlı ve kontrolsüz bir şekilde diğer şehirlerine yerleşmişlerdir. Önceleri barınma, sağlık ve beslenme ihtiyaçları gündeme gelirken daha sonraları da diğer ihtiyaçlarla beraber eğitim ihtiyacı da gündeme gelmiştir. Bu konuda açık kapı politikası uygulayan Türkiye ekonomik anlamda önemli fedakârlıklar yaparak gerekli bütün ihtiyaçları giderme yolunu seçmiştir.

Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitimi için önceleri geçici çözümler düşünülmüş, ancak savaşın uzun sürmesi nedeniyle ve geri dönüş ihtimalinin azalmasıyla beraber kalıcı çözümler aranmaya başlanmıştır. Bu çözüm arayışlarıyla beraber bir taraftan Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim hayatının aksamadan sürdürülmeye çalışılması, diğer taraftan da mevcut eğitim sistemine yapacağı olumsuz etkilerin minimal seviyede tutulması gerekmektedir. Bu çalışmada bir taraftan Türk eğitim sistemine dahil olan bu öğrencilerin sisteme dahil olunca yaşadıkları uyum sorunları, eğitim sorunları ve sosyal sorunlar incelenirken, diğer taraftan da hali hazırda devlet okullarında eğitim gören yerli öğrencilere ve sınıf ortamlarına etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli, mülteci öğrenci, sığınmacı, eğitim.

ABSTRACT

The war beginninn in Syria in 2011 had important political, economicxa and social effects on Turkey. From 2011 and with the war very big migration movement started. This migration movement created very important effects about many subjects with education on Turkey. Tis migrants made decission to leave their country during the war position emergencyly carried alot of problems with themselves. At the beginning they had feding/eating and drinking, hosting and health problems and then they had very important education problems with the other problems. Our country applying an open door politics on this subject choise solving and answering all necessary problems by feeling very important responsibilities about economical area.

Firstly some simple and daily problem solving methods and aplyings had thougt fort he Syrian migrants/immigrants and then more stable and longlived precautions because of the war's long time period and the war's less probability of returning back home fort he Syrian people left their country. With the activities to find solutions for Syrian people's problems on one hand the Syrian students' education were tired to continue continuously, on the other hand it had been understood that the problems derived from the problems of Syrian people and students on Turkish studets and families were to be solved and stopped at a minimal level. In this study and in first hand the Syrian students' who were accepted to the Turkish education system education adapting problems, education problems and social problems were began to be studied on and in the other hand their efffections on the Turkish students and state schools were tired to be studied on too.

Keywords: *Syrian, refugee student, immigrant, education problems.*

---

[397] **Öğr. Gör., Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Kars/TÜRKİYE, ibrahimaksakal25@hotmail.com**

[398] **Bu makale 20-23 nisan 2017 tarihinde Antalya'da düzenlenen 26. uluslararası Eğitiim bilimleri kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

2011'de başlayan savaşla birlikte Türkiye mülteciler için özellikle de Suriyeli mülteciler için cazibe merkezi olmuştur. Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyanın neredeyse tamamı mültecilerden uzak durmayı tercih etmiş ve ortadaki sosyal enkazı görmezden gelmeyi tercih etmişlerdir. Bu konuda Türkiye'de uygulanan politika ise hakikaten bütün dünyaya bir insanlık dersi vermiştir. Bu konuya Türk hükümetinin yaklaşım tarzının olumlu olması ise Türkiye'yi mülteciler için cazibe merkezi haline getirmiştir. 2011'de başlayan göç akımı her geçen gün hızla artmış ve geldiğimiz noktada yaklaşık Suriyeli mülteci sayısı 3 milyona yaklaşmıştır. Rakamlar her geçen gün değiştiği için tam rakamlar vermek çok sağlıklı olmamaktadır. 2016 Nisan ayında Unicef tarafından verilen rakamlara göre Türkiye'de kayıtlı Suriyeli sayısı 2,749,140'tır (Unicef, 2016). Bu sayının her geçen gün arttığını düşündüğümüzde ve kayıtlı olmayan Suriyelilerin de varlığı aşikarken bu gün sayının 3 milyonun oldukça üstünde olduğu söylenebilir. Yine Unicef'in aynı raporda verdiği rakamlara göre Nisan 2016 tarihi itibariyle Türkiye'de kayıtlı okul çağındaki Suriyeli çocuk sayısı 1,490,033 tür[399] ve bu rakam toplam Suriyelilerin %54'ü ne denk gelmektedir (Unicef, 2016).

Türkiye'ye gelen mültecilerin bir kısmı kamplarda yaşamayı tercih etmişken bir kısmı da çeşitli sebeplerden dolayı kamp dışında yaşamayı seçmiş ve ülkemin dört bir yanına dağılmışlardır. Ancak Türkiye'deki bölgeler arasındaki farkın da etkisiyle belli bölgelerin daha fazla tercih edildiği gözlenmiştir. Bu durum kısa vadede çeşitli sorunlar ortaya çıkartmış, uzun vadede ise yine çeşitli sorunlara zemin hazırlamıştır. Ortaya çıkan söz konusu sorunlardan biri ve belki de en önemlisi ise eğitim sorunu olmuştur.

Türkiye Suriyeli mültecilere diğer konularda olduğu gibi eğitim konusunda da kucaklayıcı bir politika izlemiş ve Suriyeli çocukların eğitim ihtiyacını gidermek için gerekli tedbirleri almaya çalışmıştır. Alınan bu tedbirler doğal olarak savaşın erken biteceği beklentisiyle geçici tedbirler olmuştur. "2012 yılında Suriyeli çocukların eğitimlerine yönelik izlenen politikalar, ilk etapta Suriyelilerin geri dönecekleri varsayımı üzerinden geliştirilmeye çalışılmış ve kısa vadeli bu politikalar sadece kamp içindeki Suriyeli çocuklara yönelik hazırlanmıştır" (Emin, 2016). Fakat beklenen olmamış ve savaş sonraki dönemlerde daha da şiddetlenmiş ve misafir gözüyle bakılan Suriyeli mültecilerle ilgili daha kalıcı ve etkili politikalar geliştirmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda hükümet ve Milli Eğitim Bakanlığı gerek yayınlamış olduğu genelge ile, gerekse 2015-2019 dönemi Milli Eğitim Şurasına konuyu taşıyıp geleceğe dönük yeni ve radikal politikalar geliştirme kararları almakla daha kalıcı çözümler bulma yoluna gitmiştir.

Alınan bu kararlar ve yapılan bu düzenlemeler akabinde daha önce sadece kamplarda geçici eğitim merkezlerinde eğitim alan Suriyeli öğrenciler artık devlet okullarında da eğitim almaya başlamıştır. Bu yeni düzenlemeyle beraber bir taraftan kamplarda verilen eğitim devam ederken diğer taraftan da devlet okullarında eğitim verilmeye başlanmıştır

Bütün bu gelişmeler yaşanırken eğitim sisteminin bu duruma ne kadar hazırlıklı olduğu ve sorunların ne ölçüde üstesinden gelinebildiği bu çalışmada bizim ortaya koymaya çalışacağımız temel problem olacaktır. Türkiye'de yaşanan göçün çok büyük sayıdaki nüfus hareketiyle gerçekleşmesi nedeniyle Türk Eğitim sistemi bunu öğretmen, araç-gereç, müfredat ve özellikle okul ve derslik boyutunda karşılama yeterliğine sahip değildir. Nicel bakımından başlayan bu sorun nitel durumlar ve yetersizliklerle devam etmektedir.

Suriyeli çocukların Türkçeyi bilmemesi, Türk eğitim sistemindeki eğitim müfredatının Suriye müfredatından farklı olması, Suriyeli öğrencilerle devlet okullarında halihazırda eğitim alan Türk vatandaşı öğrencileri arasındaki kültürel farklılıklar, devlet okullarındaki öğretmenlerin Suriyeli öğrencilere eğitim verme yeterlilikleri gibi değişkenler dikkate alınarak devlet okullarındaki söz konusu durumun bir değerlendirmesi yapılmış ve çeşitli çözüm önerileri sunulmuştur.

Bu araştırma tarama modelinden ve nitel araştırma yöntemi kullanılarak tasarlanmıştır. Araştırmanın örneklemi seçkili örneklem tekniklerinden amaçlı örneklem tekniği kullanılarak oluşturulmuştur. Buna göre araştırmanın amacına uygun olarak örneklem grubuna Suriye'den Kars'a göç etmiş, 20 öğrenci, bu 20

[399] 26/03/2017 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne Bilgi Edinme Kanunu kapsamında yaptığımız başvuruya verilen cevaba göre bu rakam 26/03/2017 tarihi itibariyle 2,967.149'dur. Bu rakamın artış oranında okul çağındaki öğrenci sayısında da bir artış olduğu söylenebilir.

öğrencinin velisi ve öğretmenleri ile alınmıştır. Öğretmen görüşmeleri hem sınıf öğretmenleriyle hem branş öğretmenleriyle hem de rehber öğretmenlerle yapılarak görüşmelerin daha kapsamlı ve tutarlı olması sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Kars İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından uygulanan "Yabancı Uyruklu Öğrencilere Eğitim Programı" nda eğitim vermek amacıyla görevlendirilen iki rehber öğretmenle de görüşme yapılarak görüş ve bilgilerine başvurulmuştur. Araştırmaya dahil edilen 20 öğrencinin 10'u okula kayıt yaptırarak eğitimine devam eden, diğer 10'u ise okula kayıt yaptırmayan ve eğitimine devam etmeyen öğrencidir. Okula devam eden öğrencilerde yaşanan sorunlar gözlenmeye çalışılırken okula devam etmeyen öğrencilerde de bunun sebepleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Amaç

Bu araştırmanın temel amacı;

1. Suriyeli mülteci öğrencilerin Türk eğitim sistemine ve sınıf ortamına uyum sürecini ve sorunlarını incelemek
2. Türk eğitim sisteminin ve sınıf ortamlarının Suriyeli mülteci öğrencilerden etkilenme durumunu incelemek
3. Suriyeli mülteci öğrenci konusunu öğretmen yeterlikleri ve motivasyonları bakımından değerlendirmek.

Yöntem

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen "Uyum Sürecinde Karşılaşılabilecek Eğitim Sorunları Görüşme Formu" kullanılmıştır. Bu görüşme formu hazırlanırken alanyazın taranmış ve mülteci öğrencilerin eğitim ortamında karşılaşılan genel sorunlar mülteci öğrenci, öğretmen, yerli öğrenci, mülteci veli ve yerli veli açısından değerlendirilerek hazırlanmıştır. Uygulama öncesi bir ön uygulama yapılmış, yapılan görüşmeyle beraber görüşme formundaki sorular yeniden değerlendirilerek nihai form hazırlanmıştır. Araştırma verilerinin analizinde ise betimsel ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Mültecilerin Eğitim Durumu

Savaşın başlamasıyla beraber başlayan göç akımı ilerleyen yıllarda artarak devam etmiştir. Türkiye, mültecilere açık kapı politikası uygulamış ve gereken acil yardımı karşılamıştır. Önceleri sağlık, barınma ve beslenme ihtiyaçları karşılanmış, daha sonra da eğitim v.b. ihtiyaçlar karşılanmaya başlanmıştır.

Suriye'den göç eden mültecilerin yarısından fazlasının okul çağında çocuk olması eğitim ihtiyacının da ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Çocukların eğitimlerine devam etmesi beslenme ve barınma ihtiyaçlarının giderilmesi kadar önem arz etmektedir. Çünkü eğitim bireyi topluma kazandıran, kendisiyle barışık olmasını sağlayan ve beraberinde birçok sosyo-ekonomik soruna çözüm olan bir sistemdir. Yaşanacak muhtemel sosyal sorunları önlemek için eğitim acil ve kritik ihtiyaçlardan biridir.

Türkiye'ye gelen mülteciler savaşın kısa olacağı ümidiyle önceleri geçici eğitim merkezlerinde Suriye müfredatıyla ve kendi ana dilleriyle eğitim görmeye, ülkelerinde yarım kalan eğitimlerini geçici olarak burada devam ettirmeye başlamıştır. Ancak savaşın uzun sürmesi ve mültecilerin geri dönüş ihtimallerinin azalmasıyla beraber devlet okullarında da eğitim görmeye başlamışlardır. Mülteci kamplarında aldıkları eğitimin kendi anadilleri ve müfredatlarıyla yapılıyor olması şüphesiz ki kısa vadede daha faydalı olmuştur. Gerek iletişim sorunları yaşamamaları, gerekse sosyal uyum sorunlarıyla daha az karşılaşmaları nedeniyle kısa vadeli çözüm olarak bu yöntem daha mantıklı ve işlevsel bir yol olmuştur. Ancak sürecin uzaması hem kendileri için hem de Türkiye için çeşitli sorunlar doğurmaya başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkaracağı en önemli problemlerden biri ulus bilinci ve ortak değerler sisteminin zarar görmesidir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Devlet Okullarında Mülteciler

Sürecin uzun sürmesiyle beraber M.E.B mülteci öğrencilerin eğitimiyle ilgili politikası değiştirmek durumunda kalmış ve mülteciler için devlet okullarının kapısı açılmıştır. Bu durum elbette ki gereklidir. Suriyelilerin eğitim gördüğü geçici eğitim merkezlerinde hem Suriye müfredatı uygulandığı için hem de Arapça eğitim verildiği için durum bir nevi paralel eğitim sistemi doğurmuştur. Bu nedenle uzun vadede durumun doğuracağı sorunlar göz önüne alınmış olacak ki Suriyeli öğrenciler kademeli ve kontrollü bir şekilde Türk eğitim sistemine dahil edilmeye başlanmıştır. Bu durum Türk toplum yapısının ileride daha önemli sorunlar yaşamaması için toplumun ve eğitim sistemin tamamı tarafından desteklenmeli ve sahiplenilmelidir. Fakat söz konusu uygulamasının mevcut sistem, mevcut öğrenci ve öğretmenler için çeşitli sorunlar doğuracağı da göz ardı edilmemelidir.

Önceleri göçün geçici olarak düşünülmesi nedeniyle Türkçe eğitimi verilmemiş ancak daha sonra kamplardaki eğitim kurumlarında 6 saat zorunlu Türkçe dersi eklenmiştir. (Yavuz & Mızrak, 2016). Bu nedenle devlet okullarına giden mülteci öğrencilerde devam eden bir dil sorunu olduğu ve bu sorunun diğer sorunları da beraber getirdiği ya da çözümünü zorlaştırdığı bir gerçektir. Dil ve bunun gibi sorunlarla mültecilerin eğitim sistemine dahil olmasıyla birlikte hem mülteci öğrenciler açısından hem halihazırda eğitim gören öğrenciler açısından hem de öğretmenler açısından çeşitli sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Mülteci öğrencilerle ilgili muhtemel sorunlar; savaştan çıkmış ve göç etmiş olmanın yaşattığı travma ve stres durumu, sosyal uyum problemleri ve dışlanma, iletişim sorunları, ekonomik sorunlar ve aidiyet duygusu gibi sorunlardır. Öğretmenlerle ilgili muhtemel sorunlar, yine öğrencisiyle arasındaki iletişim problemi, müfredat uyumsuzluğu, veli yönetimsel destek yetersizliği gibi sorunlardır. Aynı zamanda sınıfta halihazırda eğitim gören öğrenciler için muhtemel sorunlar da sınıfa dahil olan yeni öğrencilerin sınıf ortamına getireceği eğitimsel ve sosyal ikiliklerdir.

Öğretmenler; Talbot çalışmasında acil durumlarda eğitim için en önemli faktörlerden birinin iyi eğitilmiş, tecrübeli, motivasyonu yüksek, verilen eğitim içeriğini iyi bilen ve eğitim ortamını öğrencilerin ihtiyaçları ile bütünleştiren öğretmenler olduğunu ifade eder (Yavuz & Mızrak, 2016). Bu çerçeveden bakıldığında sürece tam olarak hazır olmayan eğitim sisteminde sürecin minimum hasarlarla işlemesini sağlayacak olan öğretmenlerdir. Bu nedenle öğretmenlere destek sağlanması ve gerekli eğitimlerin verilmesi hayati önem taşımaktadır.

Suriyeli Öğrenciler; Yaptığımız araştırma ve görüşmelerden elde ettiğimiz mülteci sorunları sorunlarını şu üç başlık altında incelemeyi uygun gördük: Güven, yardım ve iletişim.

Suriyeli mülteciler savaştan kaçarak yabancı ülkeye ve kültüre gelmişlerdir. Bu ortamda zaten savaştan çıkmış olmanın verdiği stres durumuyla öğrencilerde ve diğer yetişkinlerde güven ve aidiyet sorununun olması kaçınılmazdır. Ayrıca bu çocukların eğitim kurumlarında mülteci ve Suriyeli kimliğinden dolayı muhtaç, mahcup, sorunlu, zayıf, işe yaramaz ve yabancı hissetmesi kuvvetle muhtemeldir. Bauman'ın ifadesiyle mülteciler küreselleşmenin atıklarıdır ve kendilerini atık olarak görme potansiyelleri vardır (Özer, Komşuoğlu, & Ateşok, 2016). Bu algının oluşmasında diğerlerinin onlara yaklaşımları da etkili olmaktadır. Çünkü bizler için mülteciler genellikle istenmeyen ötekilerdir. Bauman mültecileri "küreselleşmenin insan atıkları" olarak adlandırırken bütün kimliklerinden sıyrılmış, sadece devletsiz, statüsüz varlık olarak bulundukları toplumda hiçbir işlevi olmayan, dışlanmış olan bu insanları atık toplama merkezlerinde biriktirilmiş çöplere benzetmektedir. Mülteciler geldikleri yerlerde geçmişleri kaybetmiş ve gelecek umutlarını da tüketmiş insanlarıdır. Bu nedenle mülteci öğrencilerin kendilerini ait hissettiği bir toplum artık yoktur ve ileri derece güven sorunu yaşamaları gayet doğaldır.

Devlet okullarına dahil olan mülteci öğrenciler kendileri doğal olarak içinde bulundukları ortama ***ait*** hissetmeyecek ve akabinde çeşitli ***uyum ve güven*** sorunları yaşayacaklardır. Öğretmen ve diğer öğrencilerin yardım, ilgi ve anlayışına ihtiyaçları olacaktır ve yeterli derecede bunları bulmakta zorlanmaları da yine kuvvetli bir ihtimaldir. Çünkü öğretmen ve öğrenciler için mülteciler önemli bir kültürel bir farklılıktır. Bu anlamda mülteci öğrencilerin yaşamaları muhtemel uyum, aidiyet ve güven problemlerini tespit etmek

amacıyla yapılan alan çalışmasında öğrencilere, öğretmenlere, ve velilere çeşitli sorular yöneltilerek bu yönde tespit yapılmaya çalışılmıştır.

Mültecilik beraberinde fakirliği getirmekte ve ekonomik sorunlardan kaynaklanana engeller ortaya çıkmaktadır. Şayet mülteci öğrenci ekonomik ***destek*** almazsa eğitim ortamında gerek araç-gerek eksikliğinden, gerekse diğer öğrenciler içerinde mahrumiyet yaşayacağından ötürü eğitim sürecini olumsuz etkileyecektir. Bu durum da zaten kendini kötü hisseden ve travma süreci yaşayan çocuğun sorunlarına yenilerini ekleyecektir.

Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar yerli halkla bir arada yaşayan ve eğitim alan mülteci çocukların çeşitli sorunlar yaşadığını ortaya koyaktadır. Örneğin mülteci çocuklar hastalıklı, sorunlu, engelli, istenmeyen insan muamelesi görmektedir. Yerel anne babalar çocuklarının mülteci çocuklarla birlikte oturmalarını istememekte ve onları kirli ya da hastalık kaynağı olarak nitelendirmektedir. (Yavuz & Mızrak, 2016). Sığınmacılardan insanların rahatsız olmasının sebebi yabancı olmasından öte bakımsız olmalarıdır (Uzun & Bütün, 2016)

Öğrencilerde ele aldığımız üçüncü sorun ise ***dil ve iletişim*** olmuştur. Dil, insanların hayatlarını idame ettirebilmeleri için en önemli gereklerdendir. Gerek sosyal hayatta gerek iş hayatında gerekse okul hayatında dil büyük öneme sahiptir. Türkiye'de okullarda kayıtlı Suriyeli çocukların karşılaştıkları birincil sorun dil engelidir (Birimi, 2015). Dil engeli kimi çocukların okula başlamasına engel olurken kimilerinin ise okula uyum sürecini zorlaştırmıştır. Gemlerde ve devlet okullarında dil eğitimi ile ilgili çeşitli tedbirler alınmış olsa da henüz yeterli seviyede bir ilerleme kaydedildiği söylenemez.

Yani eğitim sisteminde dil sorunu önemli derecede yaşanmaktadır. Öğretmenler çocuklarla iletişim kurmakta zorlandıkları gibi çocukların akranlarıyla iletişimlerinin de sınırlı olduğunu, sınıfta yalnız kaldıklarını, yaşadıkları sorunları öğretmenlerine aktarma imkânları bulamadıklarını bu nedenle de karşılaştıkları sorunlar ile tek başlarına mücadele etmek zorunda kaldıklarını belirtmektedirler (Uzun & Bütün, 2016). Mültecilerin dil sorunu çok yönlü bir problemdir. Çocuk bir taraftan dil ve müfredat farklılıklarını yaşarken diğer taraftan da ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kalabilir (Özer, Komşuoğlu, & Ateşok, 2016).

Öğretmenler; Mülteci eğitimindeki en temel unsur öğretmenlerdir (Özer, Komşuoğlu, & Ateşok, 2016). Eğitim sistemi sayıları her geçen gün hızla artan mülteci öğrencileri bünyesine katarken oldukça zorlanmaktadır. Sürecin kusursuz işlediğini söylemek bir yana önemli sorunlarla işlediği bir gerçektir. Bu sorunların üstesinden gelmede öğretmen kilit faktördür. Gerek öğrencilerin, gerekse sınıf ortamının bu sürecin olumsuzluklarında en az seviyede etkilenmesi için öğretmenlerin istekli, donanımlı ve gerekli desteklere sahip olması gerekmektedir.

Öğretmenlerin mülteci eğitiminde istekli ve hem dil hem de formasyon eğitimi bakımından donanımlı olması önem arz etmektedir. Bazı araştırmalar öğretmenlerin isteksiz ya da donanımsız olduğu yönünde tespitler yapmıştır. Bu durumun nedeni olarak da temelde iletişim sorunları gösterilmektedir. Öğretmenlerin tutumunun olumlu olması hayati öneme sahiptir. Bu durum olunca çocukların özsaygıları geliştirecek, aidiyet hissetmelerini ve daha kolay entegre olmalarını sağlayacaktır.

Akranlar; Mülteci öğrencinin eğitim başarısı, bulunduğu ortama ayak uydurmaktaki başarısı, psikolojik denge hali sınıf için ilişkileriyle yakından alakalıdır. Öğrencinin kendini dışlanmış, işe yaramaz ve istenmeyen biri olarak görmesi önce kendine daha sonra da çevresine zarar verecektir. Savaş halinden çıkmış olan çocuğun normalleşmesi normal arkadaşlıklar kurmasıyla yakında alakalıdır. Ancak mülteci etiketi bunu önemli derecede zorlaştırmaktadır. Mülteciler, hastalıklı, pis, muhtaç, Bauman'ın ifadesiyle birer atık olarak görülmekte ve onlara ön yargılar gelişmektedir. Yerli veliler çocuklarının onlarla arkadaşlık yapmasını ve yan yana gelmesini istememektedir. Velilerin bu ön yargıları çocukları da etkilemekte ve mülteci çocuk yalnız bırakılmaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Bulgular

Araştırma Kars ilinde okula giden 10 ve okula gitmeyen 10 öğrenciyle, bu öğrencilerin öğretmenleriyle ve velileriyle görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi araştırmada mültecilerin genel durumundan hareket edilerek güven, yardım ve iletişim değişkenleri araştırılmıştır.

Kars ilinde Suriyeli mülteciler iki farklı yerleşim şekli benimsemişlerdir. Birinci tercih gece kondu mahallesi olmuştur. Bu mahallede yaşayan Suriyeli mülteci ailelerde ilköğretim çağındaki bütün çocukların okula gittiği, lise ve üst kademelerin ise ekonomik ihtiyaçlardan dolayı çalışmayı tercih etmişlerdir. Lise çağındaki kız çocuklarının ise yine maddi sebeplerden dolayı evlendirildiği elde edilen bulgulardandır.

Gece kondu mahallesinde yaşayan aileler çocuklarını mahalleye yakın olan Namık Kemal ve Mihrali Bey İlköğretim okuluna göndermektedirler. Okulun yakın olması çocukların okula gidebilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Çocukların okula ulaşımlarında her hangi bir sorun yaşamadıkları gözlenmiştir. Gecekondu mahallesinde yaşayan ailelerin bulundukları ortamdan genel anlamda memnun oldukları ve uyum sağlayabildikleri gözlenmiştir. Buraya yerleşen ailelerin Kobani bölgesinden gelmiş olmaları ve dillerinin Kürtçe olması önce mahalleye sonra da okula uyumu kolaylaştırmıştır. Mahallede hem aileler hem de çocukların sosyal ilişkiler geliştirdiği, durumun beklendiği kadar kötü olmadığı belirlenmiştir. Aileler bu mahalleye ilk geldiklerinde (3 yıl) çeşitli sorunlarla karşılaştıklarını ancak zamanla kendilerine yaşam alanı oluşturabildiklerini belirtmiştir.

Suriye'den göç eden ikinci bir grup ise merkezi mahallelere dağınık olarak yerleşmişlerdir. Bu ailelerin Halep'ten geldikleri ve dillerinin Arapça olduğu sosyal entegrasyon konusunda önemli bir detaydır. İletişim sorunu ileri derece bu olan ailelerin hiçbir çocuğunun henüz okula gitmediği öğrenilmiştir. Çocukların tamamı çeşitli işlerde çalışmakta ve ailenin bütçesine katkı sağlamaya çalışmaktadır. Ne Türkçeyi ne de Kürtçeyi konuşmayı bilen bu aileler ve çocuklarının henüz bulundukları ortama ayak uyduramadıkları bu nedenle çeşitli sorunlar yaşadıkları öğrenilmiştir.

1. Araştırmamızdan elde ettiğimiz ve öğrencilerin eğitimini yakından etkileyen en çarpıcı bulgu; öğrencilerim eğitim durumları ile geldikleri bölge arasındaki ilişkidir. Kars iline gelen mültecilerin bir kısmı daha önce de belirtildiği gibi Kobane bölgesinden bir kısmı da Halep bölgesindendir. Dolayısıyla mültecilerin anadilleri farklılık göstermektedir. Kobene'den gelen mülteciler Kürtçe, Halep'ten gelenler ise Arapça konuşmaktadır. Bu durum hem ailelerin hem de çocukların bulundukları ortama uyum sağlamalarında büyük öneme sahiptir. Bu farklılığı fark ettikten sonra çalışmaya bu açıdan ağırlık verilmiştir. Kobane'den gelen öğrencilerin hepsinin okula devem ettiği ve Halep'ten gelenlerin ise okula devam etmedikleri tespit edilmiştir. Halpe'ten gelen ailelerin çocuklarının okula devam edememesinin en temel sebebi dil problemidir. Aileler çocuklarını okula göndermek için biraz daha beklemeyi (bir yıl daha) düşündükleri ifade etmiştir. Onlara göre çocukların dil sorununu aşmadan okula devam etmelerinin anlamı ve faydası olmayacaktır.

2. Halepli, Kabaneli farkının eğitim süreciyle beraber sosyal uyum ve aidiyet hissine de önemli derecede etkilerinin olduğu gözlenmiştir. Kobane'den gelen aileler gecekondu mahallesine yerleşmiş, ilk zamanlar çeşitli sorunlar yaşasalar da kısa sürede uyum sağlamış ve mahalleli tarafından hem aileler hem de çocuklar kabul görmüşlerdir. Çocukların da ailelerin de durumlarıyla ilgili memnuniyetlerinin olduğu, en azından kendilerine bir yaşam alanı oluşturmakta başarılı oldukları gözlenmiştir. Çocuklar hem mahalledeki hem de okuldaki diğer çocuklarla oyunlara katılabilmiş ve arkadaşlıklar kurabilmiştir. Bunu sağlayan en temel faktör şüphesiz ki mahallede ve okullarında Kürtçe bilenlerin veya konuşanların olmasıdır.

3. Öğrencilerin beden eğitimi derslerine giren öğretmenlerle görüşülmüş ve öğrencilerin ilk günden itibaren hiçbir sınıf içi uyum problemi çekmedikleri öğrenilmiştir. Bütün etkinliklere istekli bir şekilde katıldıkları ve bunun da sosyalleşmelerine yardımcı olduğu elde edilen bulgular arasındadır.

4. Öğretmenler Kars Milli eğitimin Müdürlüğü'nün verdiği hizmet içi seminere katılmış ve bu seminerde yabancı öğrencilere eğitim konusunda bilgilendirilmişleridir. Bu çalışma çok kapsamlı ve işlevsel olmasa da sorunlarla başa çıkmada öğretmenlere yardımcı olduğu öğrenilmiştir.

5. Öğrencileri okula yerleştirme konusunda sorunlar yaşanmıştır. Çocuklar sınıflara yerleştirilirken fiziki yapıya göre yerleştirilme yapılmıştır. Boy ve yaş değişkenleri beraber değerlendirilmiş

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ve bu şekilde sınıflara yerleştirilmiştir. Öğrenciler ilk başlarda dil bilmeleri gereken sözel derslerde oldukça zorlanmışlardır. Fakat Türkçe bilmenin ikinci planda kaldığı matematik, din kültürü, fen bilgisi ve beden eğitimi gibi derslerde daha başarılı oldukları öğrenilmiştir. Bu husus Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim süreçlerini yönlendirme açısından dikkate değer bir öneme sahiptir.

6. Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim sistemine kazandırılması ve takibi konusunda Kars Valiliği'nin geliştirmiş ve yürütmekte olduğu HOHUT[400] (Huzurlu Okul Huzurlu

Toplum) projesinden faydalanıldığı belirtilmiştir. Kars İli Valiliği tarafından geliştirilen bu proje Kars İl sınırları içinde bulunan tüm öğrencilerin eğitimle ilgili sorunlarının tespiti ve çözümünü amaçlamaktadır. Ayrıca Suriyeli öğrencilerin de eğitim sorunları için kullanılmaya başlanan bu sistem ile kayıtlı olsun olmasın herhangi bir birim tarafından tespit edilen Suriyeli öğrenci problemi çözüm için sisteme bildirilerek ilgili birimlerin haberdar olması ve akabinde çözümü sağlanmakta ve öğretmenlerin ifadesine göre de başarılı olunmaktadır. Kars İl Valiliği ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü, bu sayede Kars İli sınırları içinde yaşayan bütün Suriyeli mülteci öğrencilerden haberdar olmakta ve çeşitli çözüm girişimlerinde bulunabilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın bulgularından hareket ederek; Suriyeli çocukların ilköğretim düzeyinde olanların genelde ilköğretim kademesinde eğitim almakta oldukları, ancak daha ileri düzeyde olan çocukların ise, bir türlü çalışmak durumunda oldukları gözlenmiştir. İkinci kademe eğitim almaları gereken bu çocukların temel eğitimlerine ara vererek çalışma hayatına atılmış olmalarının bireysel ve toplumsal yansımalarının olduğu yine her an yaşanılan örneklerden anlaşılıyor.

Milli eğitim okullarında eğitimine devam eden öğrencilerin çeşitli zorluklar yaşamalarına rağmen eğitim sürecine eğitim ortamlarına entegre olabildikleri gözlenmiştir. Fakat okula devam eden bu öğrencilerin özellikle Kobane Bölgesi'nden göç eden ve Kürtçe konuşan öğrenciler olması dikkate değer bir durumdur. Yapılan görüşmelerden anlaşılmıştır ki öğrencilerin iletişim kurmakta zorlanmamaları eğitim sürecini ve sosyal uyumlarını önemli derecede kolaylaştırmıştır. Fakat durumun Halep göçmenleri için farklı olduğu tespit edilmiştir. Halep'ten gelen Suriyeli mültecilerin anadillerinin Arapça olması Kars bölgesinde de Arapça konuşulmaması aileler ve öğrencilerin uyum sorunu yaşamasına sebep olmuştur ve bu sebeple çocuklar okula gitmeye gerek duymamıştır. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu aile ve öğrencilere Türkçe Eğitimi Programlarını yaygınlaştırması önem arz etmektedir.

Öğrencilerin sayısal ve devinişsel yeteneklerini sergilemeleri sözel ağırlıklı derslerdeki yeteneklerini sergilemekten daha kolay olduğu tespit edilmiştir. Bu husus dikkate alınabilecek, gerekirse Suriyeli mülteciler için hazırlanacak eğitim programında yol gösterecek bir noktadır. Ayrıca öğrencilerin başarılı olabildikleri bu derslerde motivasyonlarının daha yüksek olması nedeniyle aidiyet duygularını da geliştirdikleri tespit edilen önemli bir başka noktadır.

Okula devam eden öğrencilerden yaşı küçük olanların büyük olanlara göre Türkçeyi daha kolay öğrendikleri bulgusundan hareketle, eğitim hayatına yeni başlayacak Suriyeli çocukların mutlak suretle devlet okullarında başlatılması ve okullarda bu öğrencilere dil desteği verilmesinin doğru olacağı kanısına varılmıştır.

Uzun vadede düşünüldüğü zaman çeşitli bölgeler ve okullarda Suriye müfredatının uygulanmasının ikilik çıkartacağı, bu nedenle çeşitli sosyal, siyasal ve eğitimsel sorunlar doğuracağı düşünülmektedir. Misafirlik süreleri oldukça uzayan ve devam edeceği düşünülen bu öğrencilerin mutlak suretle tedricen Türk Eğitim Sistemine dahil edilmeleri ve ana müfredatla eğitim verilerek topluma sosyal, siyasal ve ulusal değerler bakımından da entegre olmaları sağlanmalıdır.

[400] Bu proje geliştirilen bir otomasyon yardımıyla Valilik, Emniyet, Jandarma, Okullar v.b. kurumların ağ üzerinden haberleşmesini ve tespit edilen herhangi bir eğitim sorunu paylaştığı ve gerekli birimlere çözüm için görevlendirilmelerin yapıldığı, direk İl Valisi tarafından yürütülen ve sadece Kars iline ait bir projedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şayet eğitimle ilgili sorunlar çözülmez ve devam ederse ileride Suriyeli mülteciler ifadesi yerini Suriyeli suçlular, örgütler, çeteler, mahalleler, kültürler, gelenekler, değerler ve daha birçok ayrıştırıcı ifadelere bırakacaktır.

KAYNAKÇA

1. Birimi, İ. B. (2015). Suriyeli Mülteci Çocukların Türkiye Devlet Okullarındaki Durumu. İstanbul: İstanbul bilgi Üniversitesi.
2. Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Temel Eğitim Politikaları. Analiz, 1-25.
3. Mızrak, Ö. Y.-S. (2016). Acil Durumlarda Okul Çağındaki Çocukların Eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Örneği. Göç Dergisi, 175-199.
4. Özer, Y. Y., Komşuoğlu, A., & Ateşok, Z. Ö. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Asos Journal, 185-216.
5. Sakız, H. (2016). Göçmen Çocuklar ve Okul Kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi. Göç Dergsi, 65-81.
6. Unicef. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar. Unicef.
7. Uzun, E. M., & Bütün, E. (2016). OkulÖncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri. Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi, 72-82.
8. Yavuz, Ö., & Mızrak, S. (2016). Acil Durumlarda Okul Çağındaki Çocukların Eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Örneği. Göç Dergisi, 176-199.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(81)

Yrd. Doç. Dr. Muzaffer ÇANDIR*

AHMET AĞAOĞLU'NUN GÖZÜYLE ATATÜRK
ATATURK IN AHMET AGAOGLU'S EYES

ÖZ

Ahmet Ağaoğlu ismi Türk fikir siyaset hayatında 1909'dan sonra çok duyulmuştur. Milliyetçi ve liberal dünya görüşünü benimserken yolunun en fazla kesiştiği isim Mustafa Kemal Atatürk olmuştur. Bazen kafasına uymayan durumlardan dolayı muhalefet etse de Atatürk'e olan sevgisi ölümüne kadar devam etmiştir. Bu makalede Ahmet Ağaoğlu'nun Atatürk ile aralarındaki ilişkileri ve hatıraları ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Ahmet Ağaoğlu, Serbest Fırka

ABSTRACT

Ahmet Agaoglu's name has been frequently mentioned on Turkish Idea and Political life after 1909. When he was adopted the nationalist and liberal worldview, he crossed with Mustafa Kemal Ataturk's path many times. Sometimes he disagreed with Ataturk on some cases, but the love for Ataturk continued until his death. In this article, relations and memories between Ahmet Agaoglu and Atatürk will be revealed.

Keywords: *Mustafa Kemal Atatürk, Ahmet Ağaoğlu, Serbest Fırka.*

*** MCBÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim üyesi. Yunus Emre/Manisa/TÜRKİYE, candir45@yahoo.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Ahmet Ağaoğlu, ilk olarak Azerbaycan'dan gelip İttihat ve Terakki Partisine girmiş, Malta'ya sürgün edilişine kadar İstanbul Üniversitesinde Türk Tarihi kürsüsüne atanmış, orada Türk-Moğol Tarihi ve Rusça dersleri vermiştir. İkinci olarak da 1931'den sonra Serbest Fırka'nın kapanması üzerine İstanbul'a dönmüş, emekli edilene kadar yine aynı üniversitenin Hukuk Fakültesinde profesör olarak çalışmıştır. Bu yazıda Ahmet Ağaoğlu'nun, Mustafa Kemal Atatürk'le olan ilişkileri anlatılacaktır.

Azerbaycan'dan Türkiye'ye 1909 yılında gelen Ahmet Ağaoğlu'nun Sitare Hanım'dan ikisi erkek, üçü kız olmak üzere beş çocuğu olmuştur. Bunlar sırasıyla Süreyya, Tezer, Abdurrahman, Samet ve Gültekin'dir. Burada baba Ahmet Ağaoğlu'nun Türkiye'ye ilk geldikleri yıllardan 1939'daki ölümüne kadar Atatürk ile ilgili düşünceleri, hatıraları ele alınacaktır.

Azerbaycan'daki yoğun faaliyetlerinden sonra hayatı tehdit altında kalınca Paris'te tanıştığı İttihatçılardan Ahmet Rıza ve Doktor Esat Paşa'nın davetiyle İstanbul'a gelen Ahmet Ağaoğlu, İttihat ve Terakki Fırkası'na girer ve burada önemli mevkilerde bulunur. Türk dünyası ile ilgili düşüncelerinden dolayı Türk Ocağı ve Türk Yurdu derneklerinde görev alır ve yazıları çeşitli yayın organlarında yayımlanır. Onun şahsen olmasa da düşünce ve etkinlik alanı olarak Mustafa Kemal Atatürk ile yollarının kesişmesi daha bu dönemde başlar.

Samet Ağaoğlu, babasının arkadaşlarını anlattığı kitabında aynı babası gibi Azerbaycan'dan gelmiş olan Hüseyinzade Ali Bey'den birkaç hatırasını nakleder. Onlardan biri kendi ifadesiyle şöyledir:

"Ahmet beyle beraber Batum'da idik. İstanbul'da mütareke ilân edilmiş, devlet teslim olmuştu. Bir gün aynı odada karyolalarımıza uzandık. Ahmet Bey bana, yanında Hafız Şirazî var mı? Dedi. -Ne yapacaksın? Dedim, -Tefeül etmek istiyorum." Dedi.

-Yok. Fakat Tason'un 'Kurtarılmış Kudüs'ü var, ikinci cildi. Yeni aldım. Madem fala bakmak istiyorsun, bu da Hafız Şirazî kadar büyük adamdır. Sen sor ben bakayım.

Ahmet Bey bana sordu:

-Memleketin istikbali ne olacak?

Kitabın henüz yırtılmamış sayfalarından birisini gelişigüzel okumağa başladım:

"Ey bana istikbalin nasıl olacağını soran adam! Sen bilmez misin ki insanlar bunu keşfetmeğe muktedir değildir. Fakat geçmiş zamanın tecrübelerine bakarak diyebilirim ki, şarkın en karanlık günlerinde, sarı saçlı bir kahraman çıkacak, milleti toplayarak hürriyete, zafere götürecek."

Ahmet Bey inanmadı:

-Alay etme dedi.

-Ne alayı? İşte al ve gör!

Bir kaç zaman sonra garip bir yakınlıkla tahakkuk eden bu falı tesadüflerin hayrete şayan misallerinden addetmek mümkündür. (Ağaoğlu, 1958: 88) Bu hatıraya göre Ahmet Ağaoğlu'nun daha mütareke yıllarından itibaren Atatürk'e hayran olduğu ve onu kurtarıcı olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Ahmet Ağaoğlu, İstanbul'a gelince hemen kendisine görev verilir ve önce maarif müfettişliğine tayin edilir, sonra da Süleymaniye Kütüphanesi müdürü olur. İktidarda bulunan İttihat ve Terakki Fırkası'nın Türkçülük ideolojisine sıcak bakması üzerine bu fırkaya girer ve orada düşüncesine yakınlık duyan pek çok insanla tanışıp bu fikrin gelişmesini sağlar.

1917'de Rusya'da çıkan Bolşevik ihtilâli sonrasında Türk toplulukları bağımsızlıklarını ilân ederler. Azerbaycan da bunların içindedir. Bağımsız Azerbaycan devletine yardım amacıyla gönderilen orduda Ahmet Ağaoğlu, "Devlet-i Şahanenin müşavir-i siyasîsi" yani Kafkas ordusu siyasî danışmanı olarak Nuri Paşa ile Azerbaycan'a gider. "Bu ülkenin parlamentosuna seçilir. İngiltere - Azerbaycan görüşmelerinde Azerî heyetine başkanlık eder." (Avşar, 1998: 59) Orada yaklaşık bir sene kalan Ağaoğlu, I. Dünya Savaşının sona erip, Osmanlı Devleti'nin yenilmesi ve İttihat ve Terakki Fırkası'nın hükümetten çekilmesi üzerine İstanbul'a döner.

İstanbul'un durumu da pek iç açıcı değildir. İttihat ve Terakki Fırkası dağılmış, ileri gelenleri yurt dışına kaçmış, diğerleri de yakalanıp hapsedilmişlerdir. Ahmet Ağaoğlu da yakalanıp Bekirağa bölüğüne

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

gönderilir. Burada diğer İttihatçılarla birlikte yargılanıp küçük bir ceza almayı beklerken, iktidarda bulunan İtilafçılar tarafından İngilizlere teslim edilirler. Bundan kısa bir zaman sonra da İttihatçıların meşhur "Malta sürgünü" başlar. Ahmet Ağaoğlu'nun Malta mahkûmiyeti, diğer İttihatçılarla birlikte yirmi üç ay sürmüştür. Bu durum 29 Nisan 1921'de, Ankara hükümetinin İngilizlerle yaptığı uzun pazarlıklar sonucunda sona erer. Malta sürgününden sonra İstanbul'a dönen Ağaoğlu, bir hafta sonra da Millî Mücadele'ye katılmak amacıyla Ankara'ya gider. Ankara'ya geldikten sonra hemen Mustafa Kemal tarafından "İrşat Heyeti" ile birlikte Doğu Anadolu'ya gönderilir. Bu görevin aslı şudur; Ağaoğlu yanında beş-altı kişilik bir heyet ile Karadeniz üzerinden Kars'a kadar giderek, gittikleri yerlerde halka Kuva-yı Milliyeyi anlatıp onların aydınlanmasını sağlayacak, sonra Kazım Karabekir'in yanına gelip, orada çıkacak gazetede başyazarlık yapacaktır.

Bu görevinden sonra Ankara'ya dönen Ağaoğlu, "Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü" olur. Aynı zamanda Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin de başyazarlığına getirilir. Bu gazete, meclisteki Mustafa Kemal'in başını çektiği "Teceddütperverler" yani yenilikçilerin fikirlerini hem Anadolu'da, hem de Rumeli'de neşreden bir yayın organıdır. Ahmet Ağaoğlu, burada makalelerini isimsiz olarak üç yıldız imzasıyla yayınlamış, bu yazılarına Meclisteki muhafazakâr ve muhalif gruptan pek çok tenkitler gelmiştir. (Ağaoğlu, 1958: 45) Ağaoğlu, zaferin kazanılmasından sonra II. dönem Kars milletvekili olarak meclise girer. Bu sıralarda Atatürk'ün en yakın arkadaşlarındandır. Onun düşüncelerinin halk tarafından bilinip kabul edilmesine çalışmaktadır.

Ağaoğlu'nun birikim ve düşüncelerinden Cumhuriyetin ilanından sonra da geniş ölçüde yararlanılmıştır. Atatürk'e inkılâplar konusunda danışmanlık yapmış, batılılaşma yolundaki reformların, özellikle de laikliğe ilişkin düzenlemelerin haklılaştırılmasında Ziya Gökalp ile birlikte önemli katkıları olmuştur. Daha sonra ise CHP içinde bireysel özgürlüklerin savunucusu olmuş, bu partinin politikalarına zaman zaman ciddi eleştiriler getirmiştir. (Avşar, 1998: 60) Ayrıca o zamanki Ankara Hukuk Fakültesinde Hukuk-ı Esasiye dersleri de verir. Onun Ankara'daki bu görevleri 1931 yılında eşinin hastalığı sebebiyle İstanbul'a taşınmasına kadar devam etmiştir.

Ahmet Ağaoğlu, Ankara'ya geldikten bir müddet sonra yurdu terk eden bir Ermeni'den 3500 liraya Keçiören'de geniş bir ev alır. Burayı gençliğinden beri hayalini kurduğu şekilde imar eder. Bahçeyi kendi eliyle düzenler, ağaçları kendisi yetiştirir, evin planını da kendisi çizer. Ahmet Ağaoğlu Ankara'da bu evinde kaldığı süre içinde hayatının en mutlu, en hareketli dönemini yaşamıştır. Bu ev Atatürk'te dâhil birçok seçkin insanları ağırlamış, memleketin kaderinin çizildiği o yıllarda birçok tartışmalara sahne olmuştur.

Bu evde Atatürk ile geçen bir hatırayı Hukuk Fakültesini yeni bitirmiş olan Süreyya Ağaoğlu şöyle anlatır: "Ankara'ya dönüşümden kısa bir süre sonra Atatürk; annemi, babamı, Tezer'i ve beni evine bir akşam yemeğine davet etti. Gittiğimizde Lâtife Hanım, Cevat Abbas Bey ve Makbule Hanım'ın kocası Mustafa Bey ile oturuyordu. Lâtife Hanım bizi kabul etti ve: -"Kemal çiftlikte" dedi.

Biraz sonra Atatürk geldi. Gri bir golf pantolonu ve gri getr giymişti. Büyük bir şevk ve ümitle uğraştığı çiftlikten traktörle dönmüş, yorgun ve mesuttu.

-"Sitare Hanım, Ahmet Bey, üstümü değiştirmesem olur mu?" Sualine annemle babam hemen -"Tabi Paşam" cevabını verdiler. Çiftlikten çok memnun dönmüştü. Babama:

-"Ahmet Bey, çamlar büyümüş orman olmuş, bak Etlik, Keçiören pırıl pırıl" dedi. Hâlbuki o zaman çiftlik çamları birer fidan, sokaklar ise kapkaranlıktı. Bütün şehirde ölgün lambalar kullanılıyor, elektrik sadece Atatürk'ün evine ve şehrin küçük bir kesimine verilebiliyordu. Babam: "Paşam, bunlar pek yakında sizin gayret ve direktiflerinizle olacak" dedi. (Ağaoğlu, 1984: 38)

Süreyya Hanım'ın anlattığı ikinci hatıra ise şöyledir: Hukuk Fakültesini bitiren Süreyya Hanım, Ankara'da diğer aynı okul mezunu arkadaşı Melahat Hanım ile Adalet Bakanlığında staj yaparlarken dönemin tek lokantası olan İstanbul lokantasına giderler. İki genç bayanın yalnız başlarına lokantaya gitmeleri çok yadırganır. Bu durumu bir ziyaret sırasında Atatürk'e anlatan Süreyya, ondan da aynı tepkiyi alır. Kendisi olayın devamını şöyle anlatır:

"Ertesi gün vekâlette çalışırken vekil Necati Bey telaşla odaya girdi:

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

-"Süreyya hazır ol, Paşa gelip seni yemeğe götürecekmiş" dedi. Ben ve bütün arkadaşlar şaşırdık. Dışarı çıkınca Atatürk'ün gri bir açık otomobilde Siirt mebusu Mahmut Bey ve yaveri Muzaffer Bey ile oturduğunu gördüm. Bana:

-"Lâtife bugün seni öyle yemeğine bekliyor" dedi. Şaşkınlıktan konuşamıyordum. Otomobile bindim. Yolda herkes bize bakıyordu. İstanbul Lokantası'nın önünde otomobili durdurdu. Bozüyük mebusu Salih Bey'i dışarı çağırttı. Tabi bütün mebuslar lokantadan fırladılar. Biraz onlarla konuştu, sonra yüksek sesle:

-"Ben bugün Süreyya'yı bize götürüyorum, yarın lokantada yiyecek" dedi. Evlerine gidince Lâtife Hanım:

-"Akşam Paşa bu lokanta meselesine çok kızdı, gerekeni yapacağını söyledi" dedi. Beraberce yemek yedik. Yemekten sonra Kuran-ı Kerim'in tercümesini okumakta olan Atatürk eşine:

-"Bak cennette de senin gibi sedef tenli, kara gözlü melikeler varmış" diye takıldı" (Ağaoğlu, 1958: 42)

Bu yıllarda Atatürk ile Lâtife Hanım Ahmet Ağaoğlu'nun Keçiören'deki evlerine sık sık gelirler. Atatürk o devirlerde sıcak aile muhitlerinde vakit geçirmeyi sever, yetişen gençleri bir baba şefkati ile izleyip onlarla iftihar eder. Ahmet Bey'in iki kızı da o dönemde Ankara'nın sayılı yüksek tahsil yapmış genç kızları olduğu için bunları çok sever ve bazen gece balolarına her ikisini de çağırır.

Ailenin en tipik ortak özelliklerinden biri de, Atatürk'e duyulan derin sevgi ve saygının yanında İnönü'ye duyulan nefrettir. Ailenin fertlerinden Ahmet Ağaoğlu ile çocukları Süreyya ve Samet, iş hayatlarında İnönü'den zaman zaman engellemeler görmüşler, bir türlü onunla iyi geçinememişlerdir. Çocukları neyse de Ahmet Bey'in başta İnönü ve CHP ile belli bir zaman sonra anlaşamamasının sebebi; Ahmet Bey'in Batılı Parlamenter düzene yakınlığı ve çoğulcu toplumsal anlayışlara karşı Batılı anlamda kişinin hürriyetine dayalı toplumsal ve ekonomik görüşleri savunmasıdır. Bu özellikleriyle Ağaoğlu bireyci ve liberaldir. Ona göre medeniyetlerin varacağı en ileri sonuç bireyin hürriyetidir. O, milleti bireylerden oluşan bir toplum olarak tarif eder. "Cemiyet, esas itibariyle statiktir. Dinamik olan ferttir. Bütün tekâmül, yenilik ve yaratıcılık fertten gelir. Büyük adamlar cemiyeti harekete getirirler, içtimai unsurlardan evvelce mevcut olmayan ve kendi şahsiyetiyle kaim büsbütün yeni şeyler yaşatırlar." (Ağaoğlu, 1940: 203)

1929 yılında bütün dünyayı sarsan ekonomik kriz genç Türkiye devletini de etkiler. Siyasi yönden henüz arayışlar bitmemiş, sistem de henüz oturmamıştır. İşte siyasî ve ekonomik hayatın böyle karışık ortamında "her şeyden önce açık ve aydınlık durmaları seven Atatürk, bir muhalefet partisinin kurulmasına karar verir. Amacı, İsmet Paşa'nın gittikçe şahsîleşen politikasını frenlemektir. (Karaosmanoğlu, 1984: 115) Zaten 1924 teki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası denemesinden yaklaşık beş yıl sonra memlekette kontrollü bir hürriyet havası estirmek ve memleketi yavaş yavaş hürriyet ortamına sokmak için Paris sefirliğinden yurda geri dönen Fethi (Okyar) Bey'e Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurmasını emreder. Ahmet Bey'i de hürriyetle ilgili düşüncelerinden dolayı Fethi Bey'in yardımcılığına getirir. Ahmet Bey'in "Serbest Fırka Hatıraları"nda anlattığına göre her ikisine de bu görevin verilmesi Mustafa Kemal'in isteği ile olmuştur. Başlangıçta her ikisinde de oluşan şüphe zaman zaman inanca dönüşürse de, hiçbir zaman yok olmaz. Ahmet Bey, Serbest Fırka'nın kurulması için Atatürk'ün yaptığı teklif üzerine düşüncelerini şöyle ifade eder:

"Zaten daha sonra da göreceğimiz üzere nihayeti gelmeyen bütün bu yenilikler Gazi'nin psikolojisine has olan bir ihtiyacın doğurumudur. Bu bakımdan bu yenilikler hakikaten bir ihtiyaç mahsulüdür. Sükûn ve istikrar Gazi için yabancı bir âlemdir. Onun hep coşkun, kendi içine sığmayan, taşan ruhu durmadan hareket ister. Kendisiyle geceleri gündüz yapmış olanlar bilirler ki o durmaksızın yer, durmaksızın içer, durmaksızın söyler ve durmaksızın kavga arar. Yalnız uyurken yani bitap düşmüş olan vücudunu ister istemez dinlendirirken sükûn bulur. Pek kısa süren bu dinlenme zamanı geçer geçmez ve henüz yatakta iken bile fışkırma ve taşma hareketleri başlar. Nasıl ki tam bu sırada kadınlara seçme ve seçilme salahiyetinin verilmesi de böyle oldu ve derhal etrafta kasideler, medihnameler, şarkılar yazıldı. Hakikatte ve memleketin şartlarına göre bu hareket veren ve alan için sadece bir gösterişten ibaret sayılabilir. Nasıl ki birisi verilmiş olan hakların hepsinin hava olduğunu biliyor, diğeri halk denilen şeyin sabun köpüğünden başka bir şey olmadığını pekâlâ biliyor. Onun için aldatma ve aldanma karşılıklıdır. Birisi nasıl veriyorsa, öteki de öyle alıyor. Her ikisi de

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

içinden gülüyorlar ve fakat görünüşte güya hakikaten bir şeyler oluyormuş gibi duruyorlar ve her iki taraf da memnundur.

Herhangi bir memleket için öldürücü olduğu pek aşikâr olan bu hal derhal tesirini Serbest Fırka mukadderatı üzerinde göstermeye başladı." (Ağaoğlu, 1969: 21)

Ahmet Bey, Serbest Fırka İle ilgili şüphelerini gidermek için kendisini. "Şöhreti dünyayı kaplamış olan bir devlet reisi daha dün Paris gibi bir merkezde sefiri olan ve evvelce de kendisine başvekillik, meclis reisliği gibi makamlar tevdi etmiş olan ve eskiden beri yakın bir dostu bulunan bir zata karşı dünya ve millet önünde yapılacak bir taahhüdün üstünde bir teminat hayale bile sığmaz" (Ağaoğlu, 1969: 4) yollu düşüncelerle ikna etmeğe çalışır.

Atatürk'ün Ağaoğlu'nu Serbest Fırka'ya sokmasından sonra hanımı ile aralarında şöyle bir konuşma geçer. Hanımı:

"- Ahmet, ben bu işin sonunu iyi görmüyorum.

-Neden Sitare?

-Gazi sizleri denemek istiyor. Belki de bu bir oyundur. Ağaoğlu kızar:

-Sen ne söylüyorsun kadın? Gazi söz verdi. Onun gibi bir adam söz verdikten sonra kimler işi bozabilir?

-Böyle bir ikinci fırka birçoklarının işine gelmez. Onlar bozarlar.

Ağaoğlu güler ve hanımına:

-Delisin, diyerek konuşmayı keser." (Ağaoğlu, 1969: 1)

Zeki ve önsezileri kuvvetli olan Sitare Hanım, belki de uygulanan politikaları iyi tanıdığından dolayı bu işin sonucunu önceden kestirip, kocasını ikaz etmiştir. Fakat Ahmet Bey, daha önce birçok defa olduğu gibi bu olay da sonuçlandıktan sonra eşine hak vermek zorunda kalır.

CHP'nin bazı uygulamalarından rahatsız olan halk Serbest Fırka'ya kurtarıcı gözüyle bakarlar. Bu arada başta "Yarın" olmak üzere bazı gazetelerin de iyice kışkırtmasıyla partiler arası söz düellosu CHP tarafından iftiralara kadar vardırılır. İzmir mitingi çok maceralı olur. CHP'li bir kısım gazeteci ve politikacıların kışkırtmasıyla Mustafa Kemal de bu olaylardan etkilenmeye başlar. Hatta Serbest Fırka'nın bu derece taraftar bulmasından rahatsız bile olur. Bunu Ağaoğlu "Zaten bizler ince bir psikolog olup Gazi'nin yüzünden içindekileri anlamaya muktedir adamlar olsaydık, yeni fırkanın muvaffakiyetlerinden Gazi'nin son derece müteessir olduğunu kolaylıkla sezebilirdik" (Ağaoğlu, 1969: 52) sözleriyle ifade eder.

Serbest Fırka girişiminde Fethi Bey kullanıldığını düşünürken, Ahmet Bey öyle düşünmez. O, bu girişimden Gazi'nin samimi olduğuna inanır. Ona göre, seçimlerde devletin asker ve polisini kendisi için kullanan iktidarın, bu hareketiyle bu kuvvetleri ikiye bölme tehlikesini göze alıyor olması istenmeyen bir sonuçtur ve Gazi işin böyle sonuçlanmasını istemez. Fethi Bey'i yanına çağırır, seçimlerde tarafsız kalamayacağını belirttikten sonra "Serbest Fırka'ya karşı vaziyet almaya ve sizinle mücadele etmeğe mecburum" (Ağaoğlu, 1969: 78) der. Bunun üzerine on üç kişiden ibaret olan Serbest Fırka vekilleri düşünürler ve Gazi ile mücadele etmenin iyi sonuçlar vermeyeceğine binaen partinin kapanmasına karar verirler. Zaten Gazi'nin ve İnönü'nün de istedikleri budur.

Ağaoğlu'nun Mustafa Kemal Atatürk ile aralarındaki eski samimiyet kalmamasına rağmen ona sonsuz bir güven ve sevgi beslemektedir. Fakat Serbest Fırka olayı ile araları bir daha kapanmayacak şekilde açılmaya başlar. Mustafa Kemal etrafındaki insanların da aldatmasıyla Ahmet Bey'e daha mesafeli durur. Artık Ahmet Bey Atatürk'ün sofrasına çağrılmaz olmuş, meclis ve siyaset yolu da kapanmıştır. Bu dönemde Atatürk ile Ahmet Bey'in yolları ortak dostlarının düğünlerinde anca kesişebilmektedir. Böyle durumlarda Atatürk, Ağaoğlu'na biraz alaycı da olsa samimi davranır. Bu şartlarda Ankara'da daha fazla kalmak istemeyen Ahmet Bey, Keçiören'deki kendi eliyle yaptırdığı konağını ucuz bir fiyatla Servet-i Fünun dergisi sahibi Ahmet İhsan Tokgöz'e satar ve eşinin de hastalığı sebebiyle İstanbul'a taşınır.

Ahmet Ağaoğlu'nun eşi Sitare Hanım'ın son günlerinde, Ankara'daki Serbest Fırka deneyiminden sonra hükümet Ahmet Bey'e adeta rejim muhalifi gibi bakmakta, o da her şeyden elini çekmiş, yalnızca İstanbul Darülfununu'ndaki derslerine devam edip, etliye sütlüye pek karışmamaktadır. 1933 senesinin

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

başlarında eve üç adam gelir. Aile bunlardan birisini tanıyor fakat diğerlerini hiç görmemiştir. Ahmet Bey'le uzun bir görüşme yaptıktan sonra giderler.

Sermayesinin bir kısmını Ahmet Bey'in karşıladığı, Ankara'ya muhalif olan "Akın" gazetesi bu görüşmeden sonra çıkmaya başlar. Akın'ın başyazarı da Ahmet Ağaoğlu'dur. Sitare Hanım, hasta yatağında, eşini tanımadığı insanlarla iş yapmaması konusunda uyarır fakat dinletemez

Gazetenin yayınına başlamasından üç-dört ay sonra bir gece, o sırada İstanbul'da bulunan Atatürk, Ahmet Bey'i Dolmabahçe Sarayı'na çağırır. Serbest Fırka macerasından sonra CHP'ye geçmeyen veya Ankara'da bir devlet hizmetine dönmeyen, neredeyse yalnız Ahmet Bey kalmıştır ve Akın gazetesi de muhalefetin sesi olarak görülmektedir. Bunları bilen Ahmet Bey, Atatürk'le görüşmeye oldukça sıkıntılı gider. Sofrada Atatürk epey iltifattan sonra Ağaoğlu'nun Akın gazetesinde çıkan makalelerini birer birer okutur ve her birinde ne demek istediğini sorar. Ağaoğlu, bunların hepsinin sosyal tenkitler olduğunu, toplumun kusurlarını ve iyi taraflarını göstermekten ibaret bulunduğunu anlatır. Atatürk sofradakilere hitaben; "Bir zat hem Darülfünun'da hocalık eder, hem de iktidarı tenkit ederse bunun neticeleri iyi olur mu?" diye sorması üzerine istediği yönde cevap alınca, Ağaoğlu'na dönüp "bak ne diyor" der. Ağaoğlu da: "Paşam herkes bir türlü düşünebilir. Ben ne yapayım" cevabını verir. Bunun üzerine hiddetlenen Atatürk; "Anlaşılıyor sen bunlara cevap vermeye tenezzül etmiyorsun, peki işte ben söylüyorum, hem Darülfünun'da hocalık, hem muhaliflik olmaz. Söyle bakalım, sen bu gazeteyi çıkarmak için parayı nereden buldun?"diye sorar.

Atatürk'e kendi aleyhinde yanlış bilgiler verildiğini anlayan ve buna da içerleyen Ağaoğlu, Atatürk'e şu cevabı verir: "Paşam, Akın nüshalarını meydana çıkararak makalelerim okunmağa başladığı zaman gazeteyi kapatmaya karar vermiştim. Fakat mademki böyle bir şüphe var, müfettişlerinizi göndererek parayı nereden, nasıl bulduğumu tahkikle ilan etmedikçe gazeteyi kapamayacağım."

Bunun üzerine Atatürk:

-**"***Demek kafa tutuyorsun*" diye bağırır ve ilave eder: "*Hem sen unutuyorsun ki bir sığıntısın.*"

Bu sözlerle hayatının en derin kederini duyan Ağaoğlu, üzüntülü bir halde; "Paşam, on sekiz yaşından beri Türk milletinin hizmetindeyim. Bana bu hizmet yolunda birçok defalar, birçok adamlar bu sözü söylediler, hepsine güldüm. Ama şimdi sizin ağzınızdan aynı şeyi işitmek beni ruhumun en derin noktasına kadar sarstı. Çünkü ötekiler küçük adamlardı. Siz ise bu memleketi kurtaran adamsınız. Bir yandan bütün dünyanın Türk ırkından, Türk milletinden geldiği tezini ortaya atıyorsunuz, diğer taraftan hududumuzdan iki saat ötedeki halis ve yazık ki esir bir yurttan, Türk'ün hürriyetini muhafaza etmeğe muvaffak olmuş kısmına gelen, yine halis bir Türk'e sığıntı diyebiliyorsunuz. Bu ne korkunç tezattır ve niçin Allah bana sizi böyle bir tezat uçurumu içinde göstermek felaketini nasip etti" der ve ayağa kalkar. O sırada beklemediği bir şey olur. Atatürk de ayağa kalkıp Ağaoğlu'nun boynuna sarılır ve "sen beni yanlış anladın, öyle demek istemedim" diyerek yüzünü, gözünü öpmeye başlar. Fakat Ağaoğlu başka bir şey söylemeden orayı terk eder." (Ağaoğlu, 1958: 175)

Birkaç hafta sonra Akın gazetesi kapanır. Aynı yılın yaz aylarında çıkarılan üniversite reformuyla Darülfünundaki kürsüsü elinden alınır ve kendisi emekliye sevk edilir, bu iki olayda da Ankara'ya muhalif görüntüsünün etkisi büyüktür. Bütün bu olaylara rağmen Atatürk Ahmet Bey'in kendisine olan sevgi ve saygısından emindir. Onunla mesafeli dursa da hiçbir zaman onu defterden silmemiştir. Bu düşüncemizi besleyen iki olayı kızı Süreyya Ağaoğlu hatıratında şöyle anlatır: "Bir akşam, o zaman daimî kaldığım otel olan Ankara Palas'ın yemek salonunda kardeşim Samet, Baha Arıkan ve bir diğer arkadaşla yemek yerken Atatürk maiyeti ile geldi. Yanında küçük Ülkü de vardı. Atatürk dans ederken bizleri gördü ve masamıza yaklaştı. Samet'e: "Ne kadar babana benziyorsun" dedi. Biraz sonra beni dansa kaldırdı. Dans ederken:

-"Süreyya, baban ne kadar bahtiyar, evlat sahibi olmak dünyadaki en büyük nimet. Ben de bu eksikliğimi Ülkü ile gidermeğe uğraşıyorum" dedi. Falih Rıfkı Bey, eşi, Ruşen Eşref, Muzaffer Beylerin yanında Atatürk bana: "Babana telefon et ve onun şerefine içtiğimi söyle" dedi. Bu olay İstanbul'da babamla arasında geçen tatsız münakaşadan sonra oluyordu. Yaveri Resuhi Bey ile babama telefon ettik. Atatürk babamın gönlünü almak istemişti." (Ağaoğlu, 1984: 66)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Diğer bir olay da şöyle cereyan eder: "Yine aynı yaz kulüpte babam rahatsızlandı, odasında yatıyordu. Ben Fethi Okyar Bey'in çocukları ile salonda oturuyordum. Atatürk geldi. Beni görünce babamı sordu. Hasta olduğunu duyunca odasına gidip, "geçmiş olsun" dedi ve dönüşte bana:

-"Haydi, babanın yanında otur, salona inme, ona iyi bak" dedi. Ben yukarı çıktım. Bu, Atatürk'ü son görüşümüz oldu." (Ağaoğlu, 1984: 73)

Ahmet Ağaoğlu'nu karısının ölümünden sonra en çok üzen ikinci olay Atatürk'ün vefatıdır. Çünkü o, hayatında zaman zaman Atatürk tarafından dışlansa da hiçbir zaman küsmemiş, devamlı takdir etmiştir. Kızı Süreyya, Atatürk'ün öldüğü gün babasının durumunu ve kendi düşüncelerini şöyle anlatır:

"Hastalığını herkes gibi biz de üzüntü ile takip ediyorduk. Atatürk'ün öldüğü gün Üsküdar'da duruşmam vardı, Yazıhaneye gelirken yarıya inmiş bayraklar gördüm, heyecanlandım. Hanın kapıcısına: "Yoksa Atatürk mü öldü?" diye sordum. Ağlayarak başını salladı. Sanki dünya yerinde duracakmış, o gün Üsküdar'da mahkeme olmayacakmış, hayat yürümeyecekmiş gibime geldi. Nihayet ağlayarak vapura bindim, duruşmaya girdim ve hemen eve döndüm. Evde annemin ölümündeki gibi bir matem havası esiyordu. Babam yazı masasının üzerine dayanmış hüngür hüngür ağlıyordu: **"***O bir yanardağdı***"** diyordu, **"***bazen alev fışkırır, bana da fışkırdı ama güzel bir alevdi*."

Atatürk'ün Dolmabahçe Sarayı'ndaki katafalkının önünden geçerken gördüğüm manzarayı hiç unutamam: Bağıra bağıra ağlayan, akın akın genç, ihtiyar insan seli naaşın önünden geçiyordu. Atatürk'ün naaşı Yavuz zırhlısında İstanbul sularından uzaklaşırken millet aynı zamanda "şimdi ne olacak" düşüncesindeydi. Bazı çevrelerce Mareşal Fevzi Çakmak'ın Cumhurbaşkanı olacağı tahmin ediliyordu. Sonradan duyduğumuza göre İsmet İnönü Mareşal'in de arzusu ile Cumhurbaşkanı seçildi. Yeni bir dönem başlıyordu. Yeni cumhurbaşkanı ilk iş olarak Atatürk'e çok yakın olduğu bilinen kimselere işten el çektirtti, paralara resmini bastırttı. İnönü yıllarca ***"ikinci adam"*** olmanın acısını çıkartıyor, o yılların intikamını alıyordu. İkinci intikamını ise yıllar sonra Menderes ve Bayar'dan alacaktı. Atatürk'ün en yakınlarından olan Falih Rıfkı Atay "Devr-i İsmet Geldi" diye yazılar yayınlıyor, Kâzım Karabekir hatıratında Atatürk'ün aleyhinde yazıyordu. Babam o devirde bir makale yazarak: **"***Napolyon öldükten sonra hiç bir Fransız onun aleyhine yazı yazmayı akıl edememişti***"** diyordu.

Zaman zaman devlet adamı Atatürk'ü düşünürken başarısının sebeplerini araştırırım. Bana öyle geliyor ki, Atatürk yapmak istediği şeyleri önce gerçekleşmiş şekliyle tahayyül ediyor, bu fikirleri fiiliyata dönüştürmesi de milletin gönlünde ona beslenen büyük sevgi, saygı ve güven yolu ile kolay oluyordu. Çankaya'da yemekte olduğumuz akşam karanlık Ankara'ya bakıp, "Bak Ahmet Bey, Keçiören pırıl pırıl, çiftlik gelişmiş, orman olmuş" diyen onun bu gerçekçi tahayyül kudreti idi. Atatürk harap olmuş, düşman istilâsına uğramış koca bir İmparatorluğun ölümünden sonra yeniden doğuşa muvaffak olmuş, Türk'ün makûs tarihini İnönü değil, o yenmişti. Dünyada inkılâp yapmak isteyip de başaramayan pek çok liderin muvaffakiyetsizlik sebebi, milletin kalbinde Atatürk'ün işgal ettiği yeri alamamış olmalarıdır."(Ağaoğlu, 1984: 73)

Oğlu Samet de babasının Atatürk'e düşkünlüğünü şöyle anlatır:

"Atatürk'ün ölümü, en ümitsiz anlarında bile aklına getirmediği ölümü ona ciddi ciddi düşündürdü. Daima tatlı ve cazibeli bulduğu yaşamayı ömründe belki ilk defa olarak bu ölüm karşısında istihfaf etti. Hislerini ablam Tezer'e şöyle yazdı:

"Kaç gündür sana mektup yazmak istiyorum. Kalemi elime alıyorum, garip bir hal geliyor, iki kelime söz bulup yazamıyorum. Atatürk'ün vefatı beni tasavvur edilemeyecek kadar sarstı. Hayatımda ikinci keredir ki kendimi derin ve karanlık bir uçurumun karşısında gördüm ve başım döndü. Onsuz hayat bana boş ve acı geldi. Onun bende bu kadar yaşadığını ben kendim tasavvur edemezdim. Bu gün bile onun ölümüne bir türlü inanamıyorum. Daha doğrusu alışamıyorum. O kendisi bizzat hayat değil miydi? O ne tükenmez, yorulmak bilmez taşkınlıktı. Bazen coşkun deniz yalpaları gibi hiddetli, bazen Vagner'in musikisini andıran yaratıcı hamleler, bazen de müthiş fırtınalara takaddüm eden sıkıcı ve boğucu sükûnetler! Onun bir dakikası diğerine benzer miydi? O her şeyin kâh altında, kâh üstünde değil miydi?

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

İşte yirmi seneden beri Türkiye'yi kendi varlığı ile dolduran şahsiyet. Gözlerimiz, kulaklarımız ve bilhassa kalp ve dimağlarımız onunla o kadar dolmuştur ki onu duymakta henüz berdevamdırlar ve onun gaybubetine inanamıyorlar. Ne diyeyim, böyle birinin gaybubeti karşısında derin bir hayret ve teessürle istifham şeklini almaktan başka çare yoktur."

Atatürk'ün öldüğü günlerde, babamın gündelik hayatında büyük bir can sıkıntısının içinde bulunduğunu gösteren tezahürler oldu. Mütemadiyen, ihtiyarladığından, vücudunun artık tamamen çürümüş olduğundan bahsetmeye başladı. Onu bu kadar müteessir eden bu ölüm aynı zamanda hemen hemen beş seneden beri çekilmiş olduğu faal gazetecilik hayatına yeniden başlamasına vesile oldu. Hazin vesile!" (Ağaoğlu, 1940: 51)

Ahmet Ağaoğlu, Akın gazetesi kapandıktan sonra ara verdiği yazı hayatına Atatürk'ün vefatından sonra tekrar başlamış, hatıra ve aktüel konulardaki yazıları İnsan ve Kültür Haftası dergilerinde yayınlanmıştır. Ölümünden bir hafta öncesine kadar yazılarını aksatmadan dergiye gönderen Ağaoğlu, çok sevdiği Atatürk'ünün vefatından yaklaşık altı ay sonra 19 Mayıs 1939'da bütün çocuklarının başında olduğu bir günde onlara "insan bir makinedir. Vicdani bir makinedir. Her makine gibi o da duracak. Ölüm bir tabiat kanunudur. Hepimiz ona boyun eğeceğiz. İşte ben duruyorum. Metin olun birbirinizden ayrılmayın" (Çandır, 2013: 18) diyerek onlara dayanışma içinde olmalarını öğütleyerek son nefesini vermiştir.

SONUÇ

1908 II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Fransa'da tanıştığı İttihatçı arkadaşları Ahmet Rıza, Esat Paşa ve Doktor Nazım'ın daveti üzerine İstanbul'a gelen Ahmet Ağaoğlu, Rusça, Farsça ve Fransızca dillerini konuşacak derecede iyi bilen ve Fransa'da Ernest Renan'ın öğrenciliğini yapmış bir Türk aydınıdır. Fransa'da eğitim sırasında yazdığı "Şiî Mezhebinin Menşeleri" konulu tebliğini 1892'de Londra'da yapılan Müsteşrikler Kongresi'ne sunması ve bu tebliğin daha sonra Cambridge Üniversitesi tarafından yayınlanması onun daha gençlik yıllarındaki eğitim durumunu göstermesi bakımından önemlidir.

İstanbul'a geldikten sonra İttihat ve Terakki Fırkası'nın ideolojik yapısını kendine yakın bulan Ağaoğlu, bu minvalde çıkan hemen bütün dergi ve gazetelerde yazıları yayınlanmış, başta Türk Ocağı olmak üzere birçok dernekte kurucu üye olmuştur. Malta sürgünü dönüşü Ankara'da değerlendirilen Ağaoğlu, 1933'e kadar devamlı Atatürk'ün yanında bulunmuş, ona olan hayranlığını her fırsatta ifade etmiştir. Atatürk gibi bir milletin geleceğini imar etmiş tarihi bir şahsiyetin hayatı yazılırken yakınındaki insanların düşünce ve hatıralarından yararlanmak ve küçük ayrıntı demeyip bunları değerlendirmek gerekir. Bu makalede de küçük ayrıntı demeyip Ahmet Ağaoğlu'nun gözüyle Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşadığı bazı olaylar ele alınmış ve ortaya konmuştur.

Azerbaycan'dan gelip Türkiye'de önemli görevler üstlenmiş olmasına rağmen anavatanı Azerbaycan ile hiçbir zaman bağlarını koparmamış olan Ağaoğlu'nun hayatı ve fikirleri hem iki devletin yöneticileri, hem de gençleri için geleceğe dönük ufuk açıcı bilgiler içermektedir. Lafını esirgemeyen, her ortamda düşüncesini söylemesiyle tanınan Ağaoğlu'nun Atatürk'le bazı konularda ters düşse bile ona olan saygısını ve hayranlığını hiçbir zaman kaybetmemesi ve çocuklarını da bu şekilde yetiştirmesi onun adına takdir edilmesi gereken bir özelliğidir.

KAYNAKÇA

1. AĞAOĞLU Ahmet, *Serbest Fırka Hatıraları*, Baha Matb. İstanbul 1969.
2. AĞAOĞLU Samet, *Babamın Arkadaşları*, 1.b, Nebioğlu Yay. İstanbul 1958.
3. _____ *Babamdan Hatıralar,* 1.b. Ankara 1940.
4. _____ "Mustafa Kemal'in Hayatı", Varlık, Sayı: 352, 1949.
5. AĞAOĞLU Süreyya, *Bir Ömür Böyle Geçti*, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul 1984.
6. AHMAD Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Hil Yay. İstanbul 1994.
7. AVŞAR Abdülhamit, *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Kitabevi Yay. İstanbul 1998.

8. AKPINAR Yavuz, *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, Dergâh Yay. İstanbul 1994.
9. BAYRAKTUTAN Yusuf, Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1996.
10. ÇANDIR Muzaffer, *Manisa Milletvekili, Yazar Samet Ağaoğlu –Hayatı, Sanatı- Eserleri,* İl Özel İdaresi Yayınları Manisa 2013.
11. GEORGEON François, "Azerbaycanlı Bir Entelektüelin Ortaya Çıkışı: Ahmet Ağaoğlu'nun Fransa Yılları 1888-1984" Toplumsal Tarih Dergisi Ağustos 1994, S. 8.
12. GULİYEV Vilayet, *Ağaoğlular*, Ozan Neşriyat Bakü 1997.
13. KARAOSMANOĞLU, *Yakup Kadri, Politikada 45 Yıl*, İletişim yay. İst. 1984.
14. LEWİS Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Basımevi, Ankara 1993.
15. TEVETOĞLU Fethi, Mehmet Emin Yurdakul, Kültür Bak. Yay. Ankara 1988.
16. ÜLKEN, Hilmi Ziya, "Ahmet Ağaoğlu", (Ölümü üzerine yazdığı makale.)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(82)

Саадет ГАНДИЛОВА Таги Кызы[401](Saadet GANDİLOVA Tagi Kyzy)

AZERBAYCAN TURİZMİNİN SWOT ANALİZİ
SWOT-АНАЛИЗ ТУРИЗМА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ
SWOT-ANALYSIS OF TOURISM IN AZERBAIJAN

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Azerbaycan Cumhuriyeti turizminin gelişiminin hem güçlü ve zayıf yönlerini hem de turizmin gelişmesine katkıda bulunan faktörleri analiz etmektir. Turizm sektörünün geliştirilmesi için bir strateji geliştirilmesinin yanı sıra, bu olayın başarısını etkileyebilecek fırsatlar ve dış çevreden gelen tehditleri analiz etmek gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: SWOT analizi. Turizmin gelişimi, Azerbaycan.

АННОТАЦИЯ

Целью данной работы является анализ сильных и слабых сторон развития туристической отрасли и факторы, способствующие росту привлекательности туризма в Азербайджанской Республики. Разработка стратегии развития туристического комплекса, а также возможностей и угроз со стороны внешней окружающей среды, которые могут повлиять на успешность данного мероприятия.

Ключевые Слова: SWOT-анализ. развития туризма, Азербайджан.

ABSTRACT

The purpose of this work is to analyze the strengths and weaknesses of the development of the tourism industry and the factors that contribute to the growth of the attractiveness of tourism in the Republic of Azerbaijan. Development of a strategy for the development of the tourist complex, as well as opportunities and threats from the external environment, which may affect the success of this event.

Keywords: *SWOT-analysis. tourism development, Azerbaijan.*

[401] **Vice-rector for work with students of the Azerbaijan State Economic University (UNEC), doctor of economic sciences, associate professor, s.gandilova@unec.edu.az**
проректор по работе со студентами Азербайджанского государственного экономического университета (UNEC), доктор экономических наук, доцент, s.gandilova@aseu.edu.az; Bakü/AZERBAYCAN.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Введение

В современном мире туризм рассматривается как социально-экономическое явление, оказывающее прямое и опосредованное влияние на развитие всей связанной с ним инфраструктуры. В Чеченской Республике, обладающей богатыми туристскими ресурсами, туризм так и не достиг уровня развития, адекватного своим потенциальным возможностям. Имевшаяся туристская инфраструктура была разрушена в течение военных действий. В настоящее время въездной туризм остается невостребованным вследствие неразвитости инфраструктуры туристских услуг, несовершенства механизмов государственного регулирования на различных уровнях власти, отсутствия мотивации для частных инвестиций в туристские рынки и эффективных методов экономического анализа потенциала региона. Основной проблемой в современной Чеченской Республике, как и, в общем, по Северному Кавказу, является социальная напряженность, обусловленная высоким уровнем безработицы среди трудоспособного населения. Одним из способов решения данной проблемы может стать развитие индустрии туризма. Она обеспечит создание новых рабочих мест, будет способствовать благосостоянию общества, сохранению уникальной экосистемы региона, интенсивности культурного обмена, повышению уровня толерантности, и как следствие, укреплению стабильности и мира в стране.

SWOT-анализ — метод стратегического планирования, используемый для оценки факторов и явлений, влияющих на проект или предприятие. Все факторы делятся на четыре категории: strengths (сильные стороны), weaknesses (слабые стороны), opportunities (возможности) и threats (угрозы). Метод включает определение цели проекта и выявление внутренних и внешних факторов, способствующих ее достижению или осложняющих его.

Анализ нынешней ситуации в туристическом секторе Азербайджана.

Нынешняя ситуация в туристическом секторе Азербайджана и SWOT -анализ представлены в следующей таблице.

Таблица 1. SWOT -Анализ туризма.

Возможности	**Угрозы**
1. Создание факультетов для подготовки экспертов в университетах. 2. Возникновение возможностей для маркировок. 3. Повышение обменных курсов в стране. 4. Увеличение доходов от туризма. 5. В список Всемирного наследия ЮНЕСКО входят Ичери-Шехер, Девичья башня, дворец Ширваншахов, Гобустанский государственный заповедник. 6. Использование поощрениий и руководящий характер общей политики в туристической отросли, разработанной ЕС в направлении минимального сотрудничества и обмена информацией.	1. Быстрое увеличение спроса на инфраструктуру и качество обслуживания и невозможность ответить на запросы 2. Влиять на выбор развития сознания клиента 3. Ценовая политика 4. Низкостандартные объекты 5. 20% территории страны находятся под оккупацией 6. Неадекватная поддержка со стороны инвесторов 7. Небольшое количество туристов 8. Экологические проблемы в глазах 9. Развитие глобальной конкуренции (Конкурс Присутствие все более благополучных стран) 10. Изменение климата по мере того, как лето наступает поздно.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

7. Нет угрозы безопасности для туристов. 8. Решение проблемы безработицы. 9. Возрастающий интерес к природе, культуре и оздоровительному туризму в мире. 10. Увеличение числа гостиничных инвесторов. 11. Укладка на Шелковом пути. 12. Мега-деятельность в Азербайджане. 13. «Государственная программа развития туризма в Азербайджанской Республике в 2002-2005 годах» и «Государственная программа социально-экономического развития регионов».	11. Адекватность цены и качества в соседних странах.
Сильные стороны	**Недостатки**
1. Потенциальный туристический потенциал 2. Прохождение Шелкового пути через территорию Азербайджана. 3. Пригодность природных условий и культурного богатства. 4. 9 из 11 климатических типов в нашей стране. 5. Семинар, организованный Всемирной туристской организацией в Баку. 6. Поиск возможностей для всех сезонов. 7. Стабильность в стране. 8. Наличие рабочей силы, которая может быть мотивирована туризмом (молодое население, открытое для инноваций). 9. Программа государственной поддержки. 10. Существование туристического соглашения Азербайджана с 26 странами. 11. Высокий потенциал для теплового туризма. 12. Наличие различных этнических групп. 13. Богатая национальная кухня.	1. Отсутствие обученного персонала. 2. Проблема продвижения туристического сектора. 3.Туризм требует значительного финансирования для строительства, поэтому мало предпринимателей в этом секторе ориентации. 4. Малый интерес к иностранным инвесторам. 5. Проблема визы. 6. Низкое количество туристических дней. 7. Высокая инфляция. 8. Неадекватная транспортная инфраструктура. 9.Планирование проблемы. 10. Государственная зависимость от государственной нефти. 11. Дорогие воздушные перевозки. 12. Недостаточное туристическое образование. 13. Отсутствие туристического сознания. 14. Неоцененный туристический потенциал . 15. Недостаточность туристического образования. 16. Низкое качество при высоких ценах.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	17. Проблема инфраструктуры и надстройки. 18. Неправильная конфигурация объектов размещения. 19. Невозможность создания туристической политики.

Заключения и рекомендации

В результате проведенных исследований установлено, что анализ общего туристического сектора Азербайджана является умеренным в рамках модели алмазов. Устранение недостатков, выявленных в этом анализе и применении факторов успеха, окажет негативное влияние на развитие отрасли. В дополнение к природному и оздоровительному туризму в Азербайджане Каспийское море обладает сильным потенциалом в регионах и регионах Каспийского моря с точки зрения морского и пляжного туризма, конгресс-туризма, гастрономического туризма, спортивного туризма и морского туризма. Эксперты в университетах готовятся реализовать такие цели, как развитие этого потенциала и создание сектора, который будет выносить международную конкуренцию. Следующие стратегии могут быть предложены для развития туристического сектора и для более конкурентоспособной позиции на международной арене:

• Несмотря на существование учебных заведений, поиск решений по устранению недостатка квалифицированного персонала в туристическом секторе. По окончании обучения в учебных заведениях необходимо получить опыт работы и открыть историю занятости в компаниях и фирмах, подходящих для факультетов.

• Было бы полезно ориентировать внимание иностранных предпринимателей на этот сектор для строительства туристических объектов.

• Устранение сезонности в туристических районах, увеличение числа дней туризма,

• важность снижения высокой инфляции и наличия колебаний влияния экономических кризисов в соседних странах на возникающие валютные курсы.

• Ставки займа, предлагаемые банками для туристических предприятий, должны быть уменьшены.

• Необходимо продолжить и наладить партнерские отношения с развлекательными центрами туристических агентств, музеями и учебными заведениями.

• Имеет морское побережье в рамках морского туризма с морской водой в Абшеронской экономической зоне и экономической зоны Губа Хачмаз. В этой области должен быть создан кластер туризма 3S.

• Экономический капитал города Ганджа-Газах со святилищем Нафталана имеет потенциал оздоровительного туризма. Политика кластеризации должна применяться в развитии этого региона.

• Необходимо принять меры для приведения существующей системы базы судебного законодательства в соответствие с международными стандартами и расширения сотрудничества с рядом стран в целях содействия взаимному визовому режиму.

• Решение проблем и расширение сотрудничества в основных объективных областях формирования международных институтов. Многие международные политические членства приводят к развитию экономики страны. Необходимо активизировать сотрудничество с международными организациями, которые прямо или косвенно связаны с туристическим сектором и использовать свой опыт.

• Это экономическая провинция Шеки-Загатала, которая важна для регионов с потенциалом природного туризма. Однако этот вид туризма не имеет большого значения, и несколько туристических агентств организуют экскурсии по нему. Необходимо провести точную рекламную работу, чтобы увеличить количество туристических агентств и оценить количество бюро в регионах.

• Определено, что экономическая провинция Аран, являющаяся наименее развитым регионом является спортивной туристической зоной. Здесь необходимо создать инфраструктуру для спортивного туризма.

• Термальные воды Истису, расположенные в Масаллы и Лерик в Лянкяранском экономическом районе, используются для лечения различных заболеваний. Анализ кластеризации медицинского туризма в этом регионе повысит качество предлагаемых услуг и увеличит интерес иностранных, а не отечественных туристов. Следует рассмотреть вопрос о кластеризации медицинского туризма в регионе.

• Несмотря на интерес местных и иностранных туристов от Мемине Хатун Тюрбе, Ашабы-каф, гробницы Юсифа ибн-Кусейра, гроб Карабаглара, памятника Бужаны, дворца Хана, сурнам-ванн XVIII века исторического наследия в Нахчыванском экономическом районе, пока желаемого результата нет . Этот регион считается признанным в мире примером культурного и исторического наследия. Но автомобильные и железные дороги недоступны для внутренних туристов. Для развития культурного и исторического туризма требуется создание альтернативных транспортных объектов в Нахчиванском экономическом регионе.

Список Источников

1. HÜSEYNOV İlqar, EFENDİYEVA Nigar, (2007), **Turizmin Esasları**, Baku.
2. KARAMUSTAFA, Kurtuluş. ÖZ, Mustafa. (2008), **Uluslararası Turizm Dağıtım Kanalı Değer Zincirine İnternetin Katkısı: Fırsatlar ve Tehditlere Dayalı Bir Değerlendirme”**, Dumlupınar Universitesi.
3. MEMMEDOVA, Nigar. (2015), Azerbaycanda Turizm Sisteminin İnkişafı, Baku.
4. OECD, (2007), Competitive Regional Clusters: National Policy Approaches, Regional Innovation Reviews.
5. PORTER, Michael. (1998), Clusters And The New Economics Of Competition Harvard Business Review.
6. TUTAR, Filiz. TUTAR, Erdunç. EREN, Mehmet Vahit. (2011), **Bölgesel Yerel “Ekonomik Kalkınmanın Populerleşen Yeni Aktorü Kümelenm**e, Cild 3, Sayı 2.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(83)

Doç. Dr. Sabit DOKUYAN[402]; Ahmet Coşkun TEKİN[403]

1950 YILINDA ÇIKARILAN GENEL AF VE YANSIMALARI[404]

GENERAL AMNESTY WHICH GRANTED IN 1950 AND ITS REFLECTIONS

ÖZ

Cumhuriyet'in kurulması sonrasında başlayan af tartışmaları günümüze kadar çeşitli zamanlarda gündeme gelmiştir. Kimi zaman siyasi çıkarlara alet edilerek öne çıkarılan af meselesi, kimi zaman da toplumsal bir gereklilik olarak görülmüştür. 1923 ve 1933 yıllarında çıkarılan iki genel aftan sonra uzun süre bir genel af gündeme gelmemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yaşattığı olumsuzluklara bağlı olarak artan suç miktarları ile birlikte hapishanelerdeki insan sayısı oldukça fazlalaşmıştır. 1945 yılında başlayan çok partili hayatın getirdiği serbest ortamda af konusu tekrar gündeme gelmiştir. CHP iktidarı tarafından çıkarılması planlanan ama başarılamayan genel af, DP iktidarı tarafından hayata geçirilmiştir.

Bu çalışmada; af kavramından genel olarak bahsedilecek ve 1950 yılında çıkarılan genel affın çıkarılış gerekçeleri, çıkarılış sürecinde yaşanan tartışmalar, affın uygulanışı ve sonrasında yaşanan gelişmeler aydınlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: 1950 Affı, Genel Af, Demokrat Parti.

ABSTRACT

The discussion of amnesty which begins after establishing republic becomes the main topic of conservation in different times until today. Amnesty problem which is put forward to compatible with political interest in sometimes, it is sometimes seen as a social need, too. General amnesty does not come to the fore quite a while just after two general amnesties which are granted in 1923 and 1933. The number of people increases considerably in prisons with the amount of crimes which are related to the negativity of Second World War. The subject of amnesty comes to the fore again in the free environment which is occurred by multi-party system in 1945. General amnesty which is planned to put forward by People's Republican Party but unachievable, it is brought into action by Democratic Party government.

In this study, it will be mentioned generally about the term of amnesty and it will be tried to clear up the implementation of amnesty and developments after this, discussions which happen during the granting of amnesty, the reasons of general amnesty which is granted in 1950.

Keywords: *The Amnesty in 1950, General Amnesty, Democratic Party.*

[402] Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi/; sabitdokuyan@duzce.edu.tr; Düzce/TÜRKİYE.
[403] Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi acoskuntekin@gmail.com; Düzce/TÜRKİYE.
[404] Bu çalışmada; "1945-1950 Yılları Arasında Türkiye" adlı doktora tezinde Nazım Hikmet üzerine yoğunlaşan af konusu farklı bir çerçevede yeniden değerlendirilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Giriş

Hukuk alanında oldukça eski bir geçmişe sahip olan af kavramı, cezalandırma gücünün devlete geçmesiyle, günümüzdeki anlamını kazanmıştır[405]. Tarihte bilinen ilk af kanunu M.Ö 404 yılında Atina'da ilan edilmiş, buna: "Geçmiş Şeyleri Unutma Yasası" adı verilmiştir[406]. Yunancada *amnistia*, Fransızcada *amnistie*, İngilizcede *amnesty*, İtalyancada *amnistia* kelimeleri unutma anlamına gelmekte ve bizdeki af sözcüğünü karşılamaktadır[407]. Devletin af ilanı, suç ve mahkûmiyetleri ortadan kaldırarak, unutması anlamına gelmektedir. Genel aflar çoğunlukla politik krizlerden sonra çıkarılmış; bu sayede insanları yatıştırmak, toplum huzur ve sükûnunu sağlamak amaçlanmıştır[408].

Tarihsel süreç göz önüne alındığında görülmektedir ki monarşi ile yönetilen devletlerde af yetkisi tek kişinin elinde olmuştur ve sadece onlar tarafından çıkarılmıştır. Bu devletlerde af tek bir kişi tarafından çıkarıldığından dolayı kararlar çok hızlı bir şekilde alınabilmiştir. Avrupa tarihinde derebeyleri, krallar, imparatorlar, papalar pek çok kez af yetkisini kullanmıştır. Fakat bu durum zaman zaman yanlış kararların alınabilmesine sebebiyet vermiştir. Af çıkarma yetkisi devletlerin özelliklerine göre de değişiklik göstermiştir. Örneğin; Cermen hukukunda hükümdar ancak mağdurun rıza göstermesi halinde af çıkarma yetkisini kullanabilmiştir. İslam hukukunda da suçluyu affetme yetkisi suçtan zarar görmüş olana ait olmuştur[409].

Anayasal devlet düzenine geçişle birlikte, demokrasi ile yönetilen birçok devletin anayasasında af ile ilgili maddeler yer almaya başlamıştır. Ancak keyfi uygulamaları engelleyebilmek amacıyla belirli kurallar ile sınırlandırılmış ve af kanunu çıkarmak zorlaştırılmıştır. Bu yetki çoğunlukla parlamentoya verilerek halkın temsilcilerinin onayına bırakılmıştır[410].

Ülkemizde, hukuk sistemi içerisinde af, genel ve özel olarak ikiye ayrılmıştır. Buna göre genel af; hem cezayı, hem de suçu ortadan kaldırırken, özel af; cezayı ortadan kaldıran, hafifleten veya adli para cezasına çeviren af türü olmuştur[411]. Ülkemizin kuruluşundan itibaren af ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde görülmektedir ki 1921 Anayasası'nda affa dair bir hüküm mevcut değildir. Bu durum 1921 Anayasası'nın eksikliklerinden bir tanesidir. Bu eksiklik, 1924 Anayasası'nın hazırlanma sürecinde af kanununun gündeme gelmesiyle düzenlenmiştir ve ilk kez anayasada yer almıştır. 1924 Anayasası'nın 26. maddesine göre; *"Kanun koymak, kanunlarda değişiklik yapmak, kanunları yorumlamak, kanunları kaldırmak, Devletlerle sözleşme, antlaşma ve barış yapmak, harp ilan etmek, Devletin bütçe ve kesin hesap kanunlarını incelemek ve onamak, para basmak, tekelli ve akçalı yüklenme sözleşmelerini ve imtiyazları onamak ve bozmak, genel ve özel af ilan etmek, cezaları hafifletmek ve değiştirmek, kanun soruşturmalarını ve kanun cezalarını ertelemek, mahkemelerden çıkıp kesinleşen ölüm cezası hükümlerini yerine getirmek gibi görevleri Büyük Millet Meclisi ancak kendisi yapar."* Buna göre genel ve özel af yetkileri meclise verilmiştir. Cumhurbaşkanına ise 42. maddeye göre "*Cumhurbaşkanı, Hükümetin teklifi üzerine, daimi malullük veya kocama gibi özlük sebeplerden dolayı belli kimselerin cezalarını kaldırabilir veya hafifletebilir."* Şeklinde bir yetki verilmiştir[412].

1961 Anayasası'nda 64. maddesine göre; "*Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak, Devletin bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek, para basılmasına, genel ve özel af ilânına, mahkemelerce verilip kesinleşen ölüm cezalarının yerine getirilmesine karar vermek, Türkiye Büyük Millet*

---

[405] Çetin, Özek, "Umumi Af", İÜHF Mecmuası 24, (1959) s.121
[406] Mehmet Cengiz-Özden Gazialem, ''Türkiye'de Dünden Bugüne Af '' Ankara Barosu İnsan Hakları Komisyonu, İnsan Hakları Dizisi 6, (2000), s.7
[407] Ömer Faruk, Bulut" II. Meşrutiyet Dönemin Osmanlı Hukuki Belgelerinde Siyasi Af (1908-1913)",(Yüksek Lisans Tezi, H.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016) , s.6
[408] Doğan, Soyaslan, "Af", Anayasa Yargısı Dergisi 18, (2001), s.416
[409] Mehmet Cengiz-Özden Gazialem, ''Türkiye'de Dünden Bugüne Af '' Ankara Barosu İnsan Hakları Komisyonu, İnsan Hakları Dizisi 6, Ankara, (2000), s.7
[410] Sibel, Can, "Türk hukukunda Af Kurumu", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 4, (2016), s.1291
[411] Kemal Gözler, "Karşılaştırmalı Anayasa Hukukunda Af Yetkisi", Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, (2001), s.299
[412] TBMM Resmi Web Sitesi, Erişim Tarihi 29.11.2017, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm

Meclisinin yetkilerindendir." Bu maddeye göre af genel ve özel olmak üzere iki ayrı bölüme ayrılmış ve her ikisini çıkarma yetkisi de meclise bırakılmıştır. 1961 anayasasının 97. maddesine göre Cumhurbaşkanına sınırlı bir yetki verilmiştir. Buna göre; "*Cumhurbaşkanı, gerekli gördükçe, Bakanlar Kuruluna başkanlık eder; yabancı Devletlere Türk devletinin temsilcilerini gönderir ve Türkiye'ye gönderilen yabancı Devlet temsilcilerini kabûl eder; milletlerarası antlaşmaları onaylar ve yayınlar; sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebiyle belirli kişilerin cezalarını hafifletebilir veya kaldırabilir.* " özel af yetkisi verilmiştir[413].

Günümüzde kullanılan 1982 Anayasası'nın 87. maddesine göre meclisin görev ve yetkileri şu şekilde belirtilmiştir: "*(Değişik: 3.10.2001-4709/28 md., 7.5.2004-5170/6 md.)Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri, kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; Bakanlar Kurulunu ve bakanları denetlemek; Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek; bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilânına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir."* Görüldüğü gibi bu anayasada da af çıkarma yetkisi meclise bırakılmıştır. Anayasanın 104. maddesinde ise Cumhurbaşkanına, af ile ilgili yetki şu şekilde verilmiştir: *"Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak".* Önceki iki anayasamızda olduğu gibi 1982 anayasası ile cumhurbaşkanına sınırlı bir af yetkisi verilmiştir. 1982 Anayasasında afla ilgili olarak diğer bir ifade de 169. maddede yer almıştır. Bu maddeye göre; ülkemizde tüm suçlar için af kanunu çıkarılabilir ancak orman yakma, yok etme ve daraltma amacıyla işlenen suçlar hakkında genel ve özel af kanunu çıkarılamamaktadır. Bu madde anayasa da şu şekliyle yer almıştır: "*Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. Ormanların tahrip edilmesine yol açan siyasî propaganda yapılamaz; münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz. Ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar genel ve özel af kapsamına alınamaz[414]."*

1. 1950 Affına Giden Süreç ve Kanunun Kabulü

Her ne kadar 1921 Anayasası'nda af çıkarma ile ilgili bir madde bulunmuyor olsa da ilk af 1923 yılında çıkarılmıştır ve bu tarihten günümüze kadar ülkemizde toplamda 53 tane af kanunu yürürlük bulmuştur. Ancak cumhurbaşkanı tarafından affedilenlerin sayısı buna dâhil değildir. En geniş kapsamlı genel af kanunu 1933 yılında Cumhuriyet'in 10. yılı münasebetiyle çıkarılmış, bu zamandan 1950 yılına kadar genel af kanunu çıkarılmamıştır[415]. Geçen bu zaman içerisinde dünya sıkıntılı bir süreçten geçmiş, II. Dünya Savaşı meydana gelmiş, Türkiye bu yaşananlardan olumsuz bir biçimde etkilenmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı ile Türkiye büyük bir badire atlatmıştır ve savaş kendisini halka çok acı bir biçimde hissettirmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı dönemlerin etkisiyle suç işlemiş olanların affedilmesi için, CHP iktidarı af yasası konusunu gündeme getirmiştir. Bu vesile ile af kanununu meclise taşımış ancak af kanununun uygulanacağı tarih aralığı ve af kapsamı konusunda mecliste görüş birliği sağlanamamıştır. Af kanunu tasarısının içerisinde yer alan ve toplum tarafından kesinlikle kabul edilmeyen, yüz kızartıcı suçların ve komünistlik kabahatlerinin de affedilecek olması mecliste tepkilere neden olmuştur. İstanbul Milletvekili Osman Nuri Koni 20 Mart 1950 tarihinde yapılan oturumdaki konuşmasında şu sözleri sarf etmiştir*: "Af kanunu hakkında hükümete teessüf ederim. Bu millete indirilmiş bir tokattır. Aynı zamanda milleti aşağılama ve onurunu kırmaktır. Hükümete bunu yakıştıramadım. Yazık Yazık!".* Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars 20 Mart 1950 tarihinde yaptığında konuşmada ise: "*Af kanunu geldiği şekilde çıkarsa büyük adaletsizlik olur.*" ifadelerini kullanmıştır[416]. Bunlara benzer yapılan birçok itirazdan dolayı af kanunu teklifinde düzenlemeye gidilmiştir. 23 Mart 1950 tarihli oturumda yasa teklifi tekrar görüşülmüştür. Ancak 1948 öncesinde ağır suç işleyenleri affeden, 1948

[413] TBMM Resmi Web Sitesi, Erişim Tarihi 29.11.2017, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm
[414] TBMM Resmi Web Sitesi, Erişim Tarihi 29.11.2017 https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm
[415] Burhan, Kuzu," Af Müessesesi ve Düşünceleri Açıklama Özgürlüğü", Anayasa Yargısı Dergisi 18, (2001), s.254
[416] TBMM Tutanak Dergisi, D:8, C:25, B:68, 20.03.1950 s.613,619

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

sonrasında hafif suç işleyenleri bile affetmeyen yasa maddeleri tepkilere neden olmuştur. Meclis içinde oluşan tepkiler, ortak bir zaman ve kapsam bakımından anlaşma sağlanamaması sonucunda, af tasarısının geri çekilmesi gündeme gelmiştir. 24 Mart 1950 tarihli oturumda af yasası tasarısı hakkında çok fazla önerge bulunması nedeniyle, önergeler içerisinde en geniş kapsamlı olan; af kanunu tasarısının adalet komisyonuna geri gönderilmesi, yönündeki önerge oya sunulmuş, oylama sonucunda meclis, tasarının komisyona geri gönderilmesine karar vermiştir. Fakat konu bir daha gündeme alınmayınca, CHP iktidarının af kanunu çıkarma girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır[417].

Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçim sonrasında tek başına iktidar olur olmaz, af beklentisi içinde olanların varlığını da düşünerek, seçim vaatleri arasında bulunan af kanunu üzerinde çalışmalara başlamıştır[418]. Af kanunun çıkarılacağı ve partinin bu konuyu ciddiye aldığı Adnan Menderes'in 29 Mayıs 1950 tarihinde sunduğu hükümet programından da açıkça görülebilmektedir. Adnan Menderes bu programda: *"Adalet duygularına ve ceza hukuku esaslarına uygun bir af kanunu tasarısı meydana getirebilmek için gereken tetkiklere girişilmiş olup yakında bu tasarıyı Büyük Meclis'e sunacağız."* ifadesinde bulunmuştur[419].

Adnan Menderes Hükümeti af konusunu çok önemsemiş ve iktidarının ilk ayında süratli bir şekilde bu konudaki çalışmalarına başlamıştır. Adalet Bakanlığınca hazırlanan, Bakanlar Kurulu'nun 30 Haziran 1950 tarihli toplantısında meclise sunulması kararlaştırılan "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkındaki Kanun Tasarısı" 13 Temmuz 1950 tarihinde meclise sunulmuştur[420]. Af tasarısı, görüldüğü üzere genel af ismini taşımamaktadır. Ancak içeriği itibariyle genel bir aftır. Genel af isminin verilmemesinin nedeni, tecil hükmünün tasarıya eklenmesidir. Tecil hükmü ile suç işleyen hükümlülerin yeniden o suçu işlemeleri halinde eski cezaları ile birlikte cezalarını çekeceklerinden dolayı bu isim verilmemiştir. Çünkü genel afta suç ve ceza tamamen ortadan kaldırılmaktadır[421].

13 Temmuz 1950 tarihinde mecliste görüşülmeye başlanan af tasarısının gerekçe metninde affın gerekliliğine vurgu yapılarak özetle şu ifadelere yer verilmiştir: Gerek geçirilen bu son beş senede ve daha önceki savaş yıllarında yaşanan olaylar, memleketimiz toplumsal hayatı için bir af uygulamasını gerekli kıldığı açıktır. Memleketimizin kamuoyu, kendisini temsil eden çeşitli araçlarla bu ihtiyacı bildirmektedir. Yurdumuzda mevcut sükûn ve huzurun sağlanabilmesi bakımından bir toplumsal önlem olarak kapsamlı bir Af Kanunu'nun çıkarılma ihtiyacının herkes tarafından hissedildiği şüphesizdir. Bu düşünce ve nedenlerle toplumsal ihtiyaçları karşılayabilecek bir Af Kanunu'nun çıkarılması, başta ele alınması gereken konulardan biridir.[422]

Af tasarısı ile 15 Mayıs 1950 tarihine kadar işlenen suçların takibatının yapılmaması ve verilmiş cezaların infaz edilmemesi önerilmiştir. Ancak bazı suçlar bu kapsam dışında bırakılmıştır. Özellikle halk içerisinde kin ve intikam duygularının artmasına neden olabilecek suçların affı, tasarının kapsamına alınmak istenmemiştir. Bu suçlar arasında; toprak bütünlüğüne karşı olan komünistlik ve casusluk gibi suçlar, devlet mallarını zimmet, ihtilas ve rüşvet yoluyla zarara uğratanlar(500 liradan fazla olanlar), kişilere yönelik yağma, yol kesme, adam kaldırma olayları, ırza tecavüz, kız kaçırma (evlenmek niyetiyle yapılmış ve ırza geçilmemişler affedilecek) kadın-erkek kaçırma, adam öldürme ve ölüm cezasına çarptırılmayı gerektiren suçlar, fuhuş faaliyetleri yer almıştır. Bahsi geçen suçların tamamen affedilmesi istenmemiş ancak belirli oranlarda aftan faydalanmalarına karar verilmiştir[423].

Adnan Menderes Hükümeti'nin meclise getirdiği af tasarısı da CHP döneminde çıkarılmak istenen af tasarısı gibi kapsam konusunda eleştirilere konu olmuştur ve görüşmeler sırasında hararetli tartışmalar

---

[417] Sabit, Dokuyan, 1945-1950 Yılları Arasında Türkiye (Dış Politika-İç Politika), (1.bs, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2013) s.369
[418] Dokuyan, s.370
[419] TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C:1 B:22, 13.07.1950, s.30
[420] TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C:1 B:22, 13.07.1950, s.1
[421] TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C:1 B:22, 13.07.1950, s.603
[422] TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C:1 B:22, 13.07.1950, s.1
[423] Dokuyan, s.370

yaşanmıştır. Meclis içerisinde af tasarısı ile ilgili çok farklı görüşlere sahip milletvekilleri bulunmaktaydı ve bunların söz almasıyla fikir çatışmaları ortaya çıkmıştı. 13 Temmuz 1950 tarihinde yapılan görüşmeler gece yarısı saat 01.40'a kadar devam etmiştir[424].

Yapılan görüşmeler sırasında söz alan dönemin Adalet Bakanı Halil Özyörük kapsamlı bir açıklamada bulunmuştur. Tasarının içeriğindeki genel hatlardan ve affın kamuoyunda bırakacağı etkilerden bahsetmiştir. Milletvekillerinin, af tasarısının kapsamı konusundaki eleştirilerine cevaplar vermiştir. Bu konuda; tam manasıyla genel bir affın bir hukuk devletinde olamayacağını, tasarının gerçekte genel af niteliği taşıdığını ama devletin varlığına ve güvenliğine karşı işlenen suçların hiçbir zaman affedilemeyeceğini ifade etmiştir. Özyörük konuşmasına, cezaevlerindeki af dışı kalacak olan mahkûmların sayılarını da eklemiştir. Buna göre; 8.488 kişinin adam öldürmekten, 1.239 kişinin ırza geçmekten, 103 kişinin komünistlikten, 88 kişinin casusluktan olmak üzere toplamda 12.567 kişinin af dışında bırakıldığını belirtmiştir[425]. Irza geçme suçlarının da affa dahil edilmesinin istendiğini hatırlatan Bakan; memleket namus ve haysiyetine bir darbe vurmak suretiyle ve aslında insanlıktan uzaklaşmış, kendi nefsi isteklerini tatmin için işlenen fiili hareketlerin affın kapsamına dahil edilmesini uygun bulmadıklarını belirtmiştir[426]. Adalet bakanının yaptığı bu açıklamalar sonrasında af kanun tasarısı madde madde görüşülmeye başlanmıştır.

Maddeler görüşülürken söz alan bağımsız Mardin Milletvekili Kemal Türkoğlu, siyasi suçların af kapsamına alınmamasını eleştirmiştir. Rüşvet alma, ihtilas suçları ile kız kaçırma ve ırza tecavüz suçlarının tamamıyla affedilmesini, komünistlik suçları için de bir kıstas tayin edilmesini istemiştir. 1946 seçimlerinden beri işlenmiş bütün seçim suçlarının affedilmemesine dair Millet Partisi Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı ile beraber bir de takrir vermiştir[427].

Demokrat Parti Tekirdağ Milletvekili Şevket Mocan da kanunla ilgili söz almıştır. Mecliste komünistlik suçundan mahkûm olanların affedilmesini isteyenler ve istemeyenler bulunmaktadır. Komünistlerin affedilmemesi gerektiğini şiddetle savunanlardan birisi de Mocan'dır. Yaptığı konuşmada özetle şu ifadeleri kullanmıştır: Komünistler siyasi mahkûm olarak kabul edilemez ve onlar vatan haini olarak kabul edilmektedir. Komünist vatan tanımaz çünkü onun vatanı dünyadır. Komünist olabilmenin birinci şartı vatan ve milleti inkârdır. Buna vatan hainliği denir. Devletin nizamını silahla yıkmak anayasada idamla tarif edilmektedir. İnsanlığı ve Türklüğü dünyadan silmek için uğraşan afetin elemanının affın kapsamına alınması istenemez. Komünist suç işlemiş, yangın çıkarmış, köprü atmıştır. Komünistlik nedeniyle işlenen bu suçlarla ilgili belli bir madde olmayınca Ceza Kanunu'nun başka numaralı maddeleriyle cezalandırılmıştır. Ancak o, bu suçları komünistlik için işlemiştir. Bu suçlar başka maddelere girmiş, bu tasarı ile de şimdi bu suçları işleyenler affedilmek istenmektedir. Hiçbir zaman komünistlerin affedilmelerine katılmıyorum[428].

Ankara Milletvekili Ömer Bilen kanun teklifiyle ilgili söz alan diğer bir iktidar partisi milletvekili olmuştur. Bilen, affın genişletilmesi gerektiğini savunmuştur ve özetle şu ifadeleri kullanmıştır: Komünistlik ve casusluk gibi suçların af kapsamına alınmamasını kendisinin de istediğini fakat böyle suçlardan dolayı mahkûm olanların bazılarının da bir iftiranın kurbanı olmuş olabileceklerini belirtmiştir. Bundan dolayı komisyonun inceleme yapmasının daha adaletli bir iş olacağını söylemiştir. Irza geçmek, kız kaçırmak, adam öldürmek suçları ile devlet malı aleyhinde işlenen suçların da affın kapsamı içerisine girmesi gerektiğini, çünkü bu suçların meydana gelişinin, hastalıklı toplumsal yapıdan kaynaklandığını söylemiştir. Türk milletinin en büyük özelliğinin af ve bağışlama olduğunu, her zaman bağışlamanın, intikam almaktan daha hayırlı neticeler vereceğini savunmuştur[429].

Demokrat Parti Çorum Milletvekili Ahmet Başıbüyük ise; 10 senelik savcılık hayatında zimmet irtikâp, rüşvet alma suçlarını incelediğini anlatmış, bu suçların zorunluluktan işlendiğine hak verilebileceğini

[424] Cumhuriyet, 14.07.1950 s.4
[425] Cumhuriyet, 14.07.1950 s.4
[426] TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C:1 B:22, 13.07.1950, s.616
[427] Cumhuriyet, 14.07.1950 s.4
[428] TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C:1 B:22, 13.07.1950, s.633
[429] TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C:1 B:22, 13.07.1950, s.606

belirtmiştir. Devlet idaresinin A'dan Z'ye bozuk olduğunu, rüşvet mikrobunun devlet dairelerinin her kademesini sardığını anlatmıştır. Özellikle bu son sözü mecliste tepkilere neden olmuştur. Bu tepkiler sonrasında konuşmasına devam eden Başıbüyük, genel hatlarıyla şu ifadeleri kullanmıştır: Komünistler af kapsamı dışında tutulmuştur, bende aynı fikirdeyim. Memleketi yabancı ideolojilere satan sapıklara acıyanlardan değilim. Ancak Komünistlik suçlarında dikkatli davranılması gerekmektedir ve iftira mekanizması büyük bir gayretle işlemektedir. Hatta şahsıma karşı dönemin Mecitözü Kaymakamı tarafından büyüklerine yaranmak için 24 Haziran 1947 tarihli yazdığı bir yazıda komünistlik suçlaması yapılarak iftira atılmıştır. Eğer gerçek Komünistleri yakalayabilmişsek onların gözyaşlarına bakmayarak affetmeyelim. Yoksa şüpheliler varsa bunlara da acıyalım diyerek yargılamanın dikkatli bir şekilde yapılması gerektiğini belirmiştir[430].

Demokrat Parti Bursa Milletvekili Selim Ragıp Emeç; af kanununda bazı çelişkilere dikkat çekmiştir. Affın kapsamlı olmasının gerektiğini belirtmiş ve: *"Devlete karşı irtikâpta bulunmuş, irtişaya sürüklenmiş görevini kötüye kullanmış memurlar için öngörülen af şekli çok dar çerçevelidir. Zaman şartlarının bu gibi hareketlerde oynadığı kötü rolün göz önüne alınarak bu dar çerçevenin genişletilmesi, ilerisi için korku duymaya neden olmaz"* demiştir[431].

Millet Partisi Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı da konuyla ilgili söz almıştır. Osman Bölükbaşı'nın ifadelerinden bazıları genel hatlarıyla şu şekildedir: Bütün memleketi ilgilendiren bu kadar önemli bir kanun acele bir şekilde meclisten çıkarılmak isteniyor. Anayasaya aykırı kanunlarla mahkûm olanları affetmek için tasarıda düzenlemeye gidilerek bir madde eklenmelidir. 1946 seçimlerinde yolsuzluk yapılmış, oylar çalınmıştır. Oy çalanları bu kanunla affediyoruz da evlenmek amacıyla kız kaçıranları affetmiyoruz. Milletin ırzı olan oy hakkına tecavüz eden günahkârları nasıl affedebiliriz. Türk milleti efendi değiştirmek için mücadele etmedi. Efendi olmak için mücadele etti. Bu milletin hak ve hürriyetlerine tecavüz eden ve oylarını çalanları bu meclisin affetmeye hakkı yoktur[432].

13 Temmuz günü yapılan konuşmalar neticesinde kanunun kabulü ile ilgili bir sonuç alınamamıştır. Her ne kadar af tasarısı görüşmeleri gece yarısına kadar sürmüş olsa da, tartışmalar meydana gelse de meclisin af tasarısını kabul edeceği tahmin edilmektedir. Savcılıklarca, tutuklu ve hükümlülerin bu kanundan derhal faydalanmaları için gereken hazırlıklar başlamıştır. Muavinler heyetinden 10 kişilik bir grup İstanbul İmralı Cezaevi'nde incelemeler yapmıştır. Ayrıca Üsküdar Savcılığı'nca Paşakapısı ve Toptaşı Cezaevlerinde hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır[433].

14 Temmuz 1950 tarihinde bazı suç ve cezaların affı hakkındaki kanun tasarısının görüşülmesine devam edilmiştir. Af kapsamı dışında tutulan suçlar için yapılacak olan ceza indiriminin üçte iki oranında olmasına, bu suçların cezası iki yıl ve altında kalanlar için tamamen af getirilmesine karar verilmiştir. Müebbet hapis cezası 15 yıla, ölüm cezası 20 yıla indirilmiştir. Komünistlik ve casusluk suçlarının tamamen affedilmemesi kanun içinde yer almıştır. Af kanunun kabul edilen 3. maddesine göre ise; aftan yararlanarak dışarı çıkan kişilerin 5 yıl içerisinde, cezası 6 aydan daha fazla olmak üzere, affedildiği suçu tekrar işlemesi durumunda suçunun kalan kısmının infaz edilmesi kabul edilmiştir. Görüşmeleri tamamlanan maddeler neticesinde "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkındaki Kanun" oy birliği ile kabul görmüştür[434]. Diğer bir tartışma konusu olan affın kapsayacağı tarih mevzusu da böylece açıklık kazanmıştır. Kanuna göre; son seçimlerin bittiği tarih olan 15 Mayıs 1950 günü, af kapsamının geriye dönük başlangıç tarihi kabul edilmiştir[435].

---

[430] TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C:1 B:22, 13.07.1950, s.608-611
[431] TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C:1 B:22, 13.07.1950, s.611
[432] TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C:1 B:22, 13.07.1950 s.612-613
[433] Cumhuriyet, 14.07.1950
[434] TBMM Tutanak Dergisi, D:9 C:1 B:23, 14.07.1950 s.792
[435] TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C:1 B:22, 13.07.1950, s.2

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2. Af Kanunun Kabulü Sonrasında Yaşananlar

Af kanununun hemen yürürlüğe sokularak, mahkûmların Ramazan Bayramı'ndan önce tahliyesi düşünülmüştür. Bu amaçla, kanunun onaylanabilmesi için o saatlerde İzmir'den İstanbul'a Gaziantep Muhribi ile hareket etmekte olan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Milli Savunma Bakanlığı telsizi ile aranmış ve kanunun son şekli tarafına okunmuştur[436]. Cumhurbaşkanı, kanunu kabul ettiğini bildirdikten sonra derhal Başbakanlık matbaasına gönderilmiş ve 15 Temmuz 1950 tarihli Resmi Gazete'de, 10 maddeden oluşan "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun" yayınlanmıştır[437]. "Kanun içerisinde yer alan ve daha önce değinmediğimiz bazı maddeler şu şekildedir: *"15 Mayıs 1950 tarihinden önce işlenen suçlar hakkında takibat yapılmaz ve hükmedilmiş cezalar infaz olunmaz. Bu kanun hükümlerinden faydalanacak tutuk ve hükümlülerin salıverme işleri kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren on beş gün içinde tamamlanır. Firar halinde olup ta bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren memleket içinde bulunanlar 6 ay ve memleket dışında olanlar 8 ay zarfında Cumhuriyet savcılıklarına müracaatla teslim olmadıkları takdirde 5 inci madde hükmünden istifade edemezler. Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte asker kaçağı, izinsiz, bakaya, yoklama kaçağı ve saklı bulunanlar ve askerlikten kurtulmak için hile yapanlar kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren 3 ay içinde resmî mercilere teslim olmak şartıyla, affolunmuşlardır. Bu kanunun hükümleri, kanunen kullanılması, yapılması, taşınması, bulundurulması, satılması, alınması ve memlekete sokulması suç teşkil eden veya inhisara tabi bulunan eşyanın müsaderesine karar vermeye mâni değildir. Ancak; gümrük resmi ile gümrüklerde alınmakta olan Hazineye, özel idarelere ve belediyelere ait bilumum vergi ve resimlerle ve orman mahsullerinin tarife bedellerine müteallik ilgili dairelerin her türlü talep hakları mahfuz kalmak üzere kaçak olduğu sanılan maddeler sahiplerine iade olunur[438]."*

Mahkûmların serbest bırakılma işiyle görevlendirilen savcı yardımcıları 15 Temmuz sabahının erken saatlerinde mesaiye başlayarak, aralarında görev taksimi yapmış; genel cezaevi, yeni cezaevi, çocuk ıslahevlerinde kimlerin aftan yararlanacağını, kimlerin yararlanmayacağını tespit etmiştir. Yararlanan mahkûmlar sırayla serbest bırakılmaya başlanmıştır. Yine günün ilk saatlerinden itibaren cezaevleri önünde mahkûmların aileleri ve meraklılardan oluşan büyük bir kalabalık birikmiştir. Tebliğin cezaevlerine ulaşması ile birlikte mahkûmlar sırayla özgürlüklerine kavuşmaya başlamıştır. Genel Cezaevi Müdürü Kemal Göktan dışarı çıkmak için sabırsızlanan mahkûmları toplayarak onlara: *"Kanun sizi affetmiştir. Devlete karşı olan bu borcunuzu tekrar suç işlemeden cemiyete yarar birer unsur olmak suretiyle ödeyebilirsiniz Tekrar suç işlediğinizde eski cezanızı yenisiyle beraber çekersiniz[439]."* nasihatinde bulunmuştur.

Aftan yararlanan mahkûmlar arkasına kadar açık olan cezaevi kapısı önünde bekleyen anne, baba, eş-dost ve tanıdıklarına sevinç ve gözyaşları içinde kavuşmuştur. İstanbul Sultanahmet Cezaevi'nden ilk önce basın suçluları tahliye edilmiştir. Bunlardan en önde çıkanlar arasında, Türklüğü aşağılama suçundan mahkûm Büyük Doğu Mecmuası sahibi Necip Fazıl Kısakürek ile tutuklu bulunan Amber Gazetesi Sahibi Zeki Özkan bulunmuştur[440].

Ankara'daki Yeni Cezaevi ve içinde küçük mahkûmların da bulunduğu çocuk ıslahevlerinin kapıları da açılmıştır. Cezaevi önünde küçük mahkûmlar, şeker bayramı arifesindeki bir bayram çocuğu sevinci içinde, Ankara sokaklarına dağılmış, senelerden beri özledikleri yuvalarına koşmuştur[441].

Ankara Cezaevlerinden tahliye edilenler sevinçlerinden yollarda şarkılar söylemiş ve hükümete dualar etmiştir. Bunların çoğu taşralı olduğundan dolayı Ankara Garı tahliye edilen mahkûmlarla dolmuştur. Demiryolları memurları her türlü kolaylığı sağlayarak bu insanlara yer temin etmiştir[442].

İmralı Cezaevinde aftan yararlanan mahkûmlar 19 Temmuz 1950 tarihinde Necat Vapuru ile İstanbul'a getirilmiştir. Çeşitli sürelerde mahkûm olan 680 kişi, vapur rıhtıma yanaşırken, futbol maçlarından alıştığımız

---

[436] Zafer, 16.07.1950
[437] Resmi Gazete 15.07.1950
[438] Resmi Gazete 15.07.1950
[439] Zafer, 16.07.1950
[440] Aksam, 16.07.1950
[441] Zafer, 16.07.1950
[442] Yeni Sabah, 16.07.1950

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

şekilde hep bir ağızdan: *"Ya ya ya şa şa şa Celal Bayar çok yaşa!"* , "*Ya ya ya şa şa şa Demokrat Parti çok yaşa!*" tezahüratlarında bulunmuştur. Vapur rıhtıma yanaştıktan sonra mahkûmları bekleyen kalabalık aile grupları ve mahkûmlar bir birine koşarak sarılmıştır. İnsanlar sevinç gözyaşlarını tutamamıştır ve rıhtımda sadece hıçkırık sesleri işitilmiştir. Hatta bir anne bu sevince dayanamayarak oğlunu bağrına bastıktan hemen sonra oracıkta bayılmıştır[443].

Askeri Ceza Kanunu'nun 94. maddesine göre orduya fesat karıştırmak ve isyana teşvik etmek suçundan 28 yıl 4 ay hapis cezasına çarptırılan, cezaevinden kurtulmak uğruna ölüm orucuna yatan ve hasta olduğu için Cerrahpaşa Hastanesi'nde bulunan şair Nazım Hikmet de tahliye edilmiştir. Nazım Hikmet tahliyesi ile ilgili şunları söylemiştir: *"Heyecanım aftan değildir. Nihayet hakkımı alıyorum. Hakkımın bir kısmını da kaybederek temin ediyorum. Bütün sevincim, dostlarıma, akrabalarıma ve her şeyden üstün tuttuğum özgürlüğüme kavuşmaktan ileri geliyor. Bu gece sırtüstü yatıp, gökyüzüne bakacağım. Yıldızları, ıssız bucaksız ufukları seyredeceğim. Çünkü hapishanede yattığım yerden tavandan başka bir şey görmüyordum."* demiştir[444]. Nazım Hikmet'in tahliyesi sırasında yanında avukatı Mehmet Ali Sebük, vasisi İrfan Emin Kösemihaloğlu ve dostları bulunmuştur[445].

Nazım Hikmet'in affına sevinen bir grup olduğu gibi karşı bir grupta bulunmaktaydı. Yüksek Tahsil Gençliği itirazlarına binaen bir miting düzenleyeceğini bildirmişti. Yapılacak mitingle üzüntülerini dile getireceklerini açıklamışlardı[446]. Milliyetçiler Birliği Başkanı Bekir Berk, Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği telgrafta: *"Politikacıların affettiği Nazım Hikmet ve onu serbest bırakanları milliyetçi gençlik affetmeyecektir."* demiştir[447].

Milli Türk Talebe Birliği mensupları ve yönetim kurulu üyelerinin katılımıyla Suphi Baykam'ın başkanlığında bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Nazım Hikmet ve komünistlerin aftan yararlanmaları üzerine bir beyanname hazırlanmıştır. Buna göre: *"Türkiye'de bulunan komünistlerle beraber dünya komünistleri de bugün bayram yapıyor. Nazım Hikmet'in kurtarılması için kampanya açanlar, dergi, gazete çıkaranlar zafer sarhoşluğu, milliyetçiler ise arzularını tahakkuk ettirememelerinin ye'si içindedirler. Komünistlerin dolayısıyla Nazım Hikmet'in cezalarının üçte ikisinin affedilmesi maalesef zihinlerde türlü ihtimal ve yorumlara vesile teşkil edecektir. Bizler bundan böyle devlet ileri gelenlerinin verecekleri sözlere ihtiyatla karşılamak mecburiyetinde kaldığımızı teessürle belirtmek istiyoruz. Milli Türk Talebe Birliği ve meclise başvuran 20 bin yüksek tahsil genci adına, komünistlerin ve Nazım Hikmet'in aftan istifade ettirilmelerini büyük bir üzüntü ile karşıladığımızı açıklarız[448]."*

Türkiye'deki tüm mahkûm sayısı ve aftan yararlananların miktarı hakkında Ceza İşleri Genel Müdürü İhsan Köknel'in yapıtığı açıklamaya göre: "*Bütün Türkiye hapishanelerinde 20.549 mahkûm ve 12.865 tutuklu vardır. Mahkûmların 15.000'den fazlası aftan istifade etmektedir. Tutukluların da yarısından fazlası hakkında adem-i takip kararı verilmesi ile cem'an aftan yararlananların sayısı 23.000'i bulmaktadır. Davaları gayri mevkuf olarak cereyan eden sanıklarla ilk ve son tahkikat safhasında bulunanlar da hesaba katılacak olursa 40-45 bin kişi af kanunundan yararlanmaktadır[449]."* Aftan yararlanamayarak cezaevlerinde kalacak mahkûmların sayısı ise 3.000 civarındadır[450].

3. Af Sonrası Yaşanan Olumsuzluklar

Af kanunuyla beraber bazı olumsuzluklar ve güçlüklerde meydana gelmiştir. Tekrar eden suçlardan sanık ve mahkûm olanların durumu zorluklara sebep olmuştur. Asri cezaevlerindeki, iş alanlarında çalışan mahkûmların büyük bir kısmı tahliye edildiğinden mevcut iş sahalarında duraklamalar meydana gelmiştir. Bu

[443] Cumhuriyet, 20.07.1950
[444] Cumhuriyet,16.07.1950
[445] Akşam, 16.07.1950
[446] Yeni Sabah, 17.07.1950
[447] Yeni Sabah Gazetesi, 18.07.1950
[448] Milliyet, 16.07.1950
[449] Akşam, 16.07.1950
[450] Yeni Sabah, 18.07.1950

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

olumsuzluğu göz önüne alan Adalet Bakanlığı, umumi cezaevlerinden asri cezaevlerine geniş ölçüde nakil yapma kararı almıştır. Böylece birçok mahkûm asri cezaevlerine geçip, mahkûmiyetlerinin yarısını tamamlamak suretiyle tahliye edilebilecektir. Asri cezaevlerinde kurulmuş iş tezgâhlarının işlemez durumda kalmaması için hariçten işçi alınarak, bu tezgâhların memleket ekonomisine katkı sağlaması da amaçlanmıştır[451].

Cezası iki seneden az olan suçlar ve bunlara ekli olarak ödenmesi gereken para cezaları da sorun olmuştur. Kanuna göre mahkûmlar hapishanelerden kurtulmaktadır ancak ödenmesi gereken 10.000 ve 20.000 lira gibi paralar imkânsızlıklardan dolayı sorun yaratmıştır. Bu husus hâkimlerin takdirine bırakılmıştır[452].

Aftan yararlanan kişi sayısı çok fazla olduğundan dolayı tahliye işlemleri uzun sürmüştür. Kanunun uygulanmaya başlandığı 15 Temmuz'dan 20 Temmuz'a kadar 7.000 mahkûm ve tutuklu ancak tahliye edilebilmiştir[453].

Tahliye olanlardan bazıları tekrardan suç işlemeye devam etmiştir. İzmir ve Manisa cezaevlerinden hırsızlık suçundan tahliye edilen 3 kişi İzmir'de tekrardan hırsızlık suçlamasıyla yakalanarak İzmir adliyesine teslim edilmiştir[454]. Af kanunundan yararlandıktan iki gün sonra Necdet Hancı isimli bir kişi Ankara Hergele meydanındaki bir meyhanede içip sarhoş olduktan sonra İtfaiye Meydanı'nda Hüsamettin adlı bir jandarma eriyle münakaşaya tutuşmuş arkasından şahsı bıçaklamıştır[455]. İzmir'de Göztepe Gazinosu'nda af kanunundan faydalanarak çıkan 2 kişinin de dahil olduğu 12 kişi çok fazla sarhoş olmuştur ve olay çıkarmıştır. Kendilerini sessiz olmaları konusunda uyaran İrfan Konuralp isimli polis memurunu döverek hastanelik etmişler ve üzerine masa, sandalye yığıp tabancasını alıp kaçmışlardır[456]. 6 senelik mahkûmiyeti bulunan Cemal Ayvaz, Ayazpaşa'da bulunan bir apartman dairesini soyarken suçüstü yakalanmıştır[457].

Diğer yandan, Sultanahmet Cezaevi'nden yanlışlıkla tahliye edilen Sadık Altınelli isimli bir mahkûm bir saat sonra cezaevinde bir arkadaşını ziyarete geldiği zaman tutuklanmıştır ve tekrar koğuşuna gönderilmiştir. Yine Sultanahmet Cezaevi'nden tahliye olan Niyazi adındaki bir mahkûm sevincinden fazla miktarda alkol almış ve bayılmıştır. Niyazi hastaneye götürülürken ölmüştür[458].

Toplumda henüz bir yeri olmayan ve hapishanelerde yaşamaya alışmış binlerce işsiz ve iş bulması güç olan kişi, büyük şehirlerde özellikle İstanbul'da yaşamaya başlamıştır. Bunların içerisinde kötü huylarından vazgeçmeyen ve eski alışkanlıklarını sürdürmekte olanlar hemen bir suç işleyerek çıktıkları cezaevlerine geri dönmüştür. Binlerce mahkûmun işsiz ve ekmeksiz bir biçimde topluma katılması ne kendileri ne de toplum için faydalı bir durum olmuştur. Özgürlük, adamın karnını doyurmamaktadır. Afla çıkanlardan bir kısmı da işsizliğin etkisi altında tekrar suç işlemiştir[459]. İstanbul'da hırsızlık ve yankesicilik olayları pek çoğalmıştır. Halk nazarında bu durum endişe yaratmış ve vatandaşın huzurunu kaçırmıştır. Bir ay içerisinde Beyoğlu ve İstanbul cihetiyle Anadolu yakasındaki semtlerde 67 hırsızlık hadisesi meydana gelmiştir. Af kanunundan faydalanarak hırsızlıktan tahliye olanların bulunması, bu olayların çoğalmasına sebep olmuştur. İki hafta içerisinde İstanbul'da af dolayısıyla cezaevinden çıkıp tekrar hırsızlık yapan ve çıktığı yere geri dönenlerin sayısı 16'ya ulaşmıştır[460].

Milliyet Gazetesi'nin "İbret Aynası" adlı köşesinde Pençe mahlasıyla yazan yazar İstanbul'da artan suç oranlarını şu şekilde ifade etmiştir: *"Ya sıcaklar biraz fazla kafaya vurdu, yahut hapishaneler biraz fazlaca boşaldı, yahut da hürriyet şarabından bazıları biraz fazlaca mest oldu ki gazeteler yeniden cinayetlerden, sarkıntılıklardan bahsetmeye koyuldu. Hemen her gün bir kadına tecavüz hadisesi, biraz evvel can ciğer*

[451] Cumhuriyet, 20.07.1950
[452] Cumhuriyet, 20.07.1950
[453] Cumhuriyet, 20.07.1950
[454] Cumhuriyet, 20.07.1950
[455] Akşam, 19.07.1950
[456] Akşam, 19.07.1950
[457] Yeni Sabah, 19.07.1950
[458] Yeni İstanbul, 17.07.1950
[459] Burhan, Felek, "Aftan Sonra", Hadiseler Arasında Felek, Cumhuriyet, 29.07.1950
[460] Milliyet, 27.07.1950

konuştuğu arkadaşını az sonra bıçağını çekerek yaralama ve hatta öldürme hikâyeleri maalesef son günlerde dikkati üzerlerine çeken belli başlı konular haline geldi[461].”

SONUÇ

Toplumlar çeşitli düşünce ve karakterde insanların bir arada yaşamak zorunda oldukları karmaşık bir yapıya sahiptir. Kabul edilen kanunlar ve ahlak kuralları toplumu oluşturan her bir birey tarafından aynı hassasiyetle kabul görmemektedir. Bu nedenle de her toplumda genel geçer kurallara karşı durarak suç işleyen kimseler mutlaka olmaktadır. İşlenen suçlar değişik zamanlarda ve toplumlarda farklı şekillerde cezalandırılmaktadır. İdamdan tutunuz da toplum içerisinde kınanmaya kadar inebilen çeşitli ceza uygulamaları görülebilmektedir. Verilen cezalar sonrasında beklenen davranışı göstermeyen kimseler ise daha ağır cezalara çarptırılarak toplumun genel yapısına uymaya zorlanmaktadır.

Dünya genelinde en yaygın uygulanan ceza yöntemlerinden birisi suçluyu ömür boyu ya da sınırlı bir zaman dilimi içerisinde hapsetmektir. Bu şekilde birçok hakkından mahrum kalan kimsenin hapishaneden çıktıktan sonraki süreçte tekrardan topluma uyum sağlaması beklenmektedir. Hapis cezası almış kimi suçlular ise daha cezaları tamamlanmadan bir af vasıtasıyla dışarı çıkarılabilmektedirler. Çeşitli gerekçelerle yapılan bu af uygulamaları, birçok suçsuz ya da pişman vatandaş için önemli bir kurtuluş vesilesi olmaktadır. Fakat kimi zaman da af ile serbest bırakılan suçlu topluma uyum sağlayamayarak yeni ve belki de daha büyük bir suç işleyerek tekrar cezaevlerine girebilmektedir.

Cumhuriyetin ilanı sonrasında, yeni kurulan devlet vatandaşına yönelik çeşitli zamanlarda af uygulamaları yapmıştır. 1923 ve 1933 yıllarında çıkarılan aflar, içinden geçilen savaş ve reform süreçlerinin toplumda yarattığı gerilimi azaltma amacı taşımıştır. Zor zamanların, insanları suça yöneltmede etkili bir unsur olduğunu bilen dönemin iktidar sahipleri iki genel af ile toplumsal barışı tesis etme konusunda önemli adımlar atmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi sonrasında Türkiye’de yine zor günler yaşanmaya başlanmıştır. Her ne kadar savaşa dâhil olmasak da savaşın ekonomik ve sosyal etkilerini üzerimizde fazlaca hissettik. Yaşanan bu kaotik ortamda, işlenen suçların miktarında da doğal bir artış olmuştur. Savaşın sonu itibariyle başlayan demokrasiye geçiş süreciyle birlikte, toplumsal huzurun tekrar sağlanabilmesi adına yeni bir af kanunu isteği gündeme gelmiştir. CHP iktidarının yapmak için gayret gösterdiği ama başarı sağlayamadığı af meselesi, 1950 yılı Mayıs ayında iktidara gelen DP’ye nasip olmuştur. Başlangıç tarihi ve kapsamı konusunda ciddi tartışmaların olduğu af kanunu yürürlük bulmuş ve hapishaneler bir kez daha boşalmıştır. Cezası affedilerek dışarı çıkan vatandaşların bir kısmı topluma uyum sağlamakta oldukça güçlük çekmişler ve yine suç işleyerek hapishanelere geri dönmüşlerdir. Bu miktar yüksek oranlarda olmamıştır. Birçok vatandaş özgürlüğün kıymetini çok iyi kavrayarak toplum içerisinde kendilerine yer bulmuşlardır.

KAYNAKÇA

RESMİ BELGELER:

1. TBMM Tutanak Dergisi, D:8, C:25, B:68, 20.03.1950
2. TBMM Tutanak Dergisi, D:9 C:1, B:23, 14.07.1950
3. TBMM Tutanak Dergisi, D:9, C:1, B:22, 13.07.1950
4. Resmi Gazete 15.07.1950

KİTAP ve MAKALELER:

5. Özek, Çetin, "Umumi Af", İÜHF Mecmuası 24, (1959), s.118-175
6. Bulut, Ömer Faruk, ” II. Meşrutiyet Dönemin Osmanlı Hukuki Belgelerinde Siyasi Af (1908-1913)”, Yüksek Lisans Tezi, H.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016

[461] Milliyet, 23.07.1950

7. Burhan, Kuzu," Af Müessesesi ve Düşünceleri Açıklama Özgürlüğü", Anayasa Yargısı Dergisi 18, (2001), s.254-296
8. Can, Sibel, Türk hukukunda Af Kurumu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 4, (2016), s.1291-1312
9. Dokuyan, Sabit, 1945-1950 Yılları Arasında Türkiye (Dış Politika-İç Politika), 1.bs, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2013
10. Gözler, Kemal, "Karşılaştırmalı Anayasa Hukukunda Af Yetkisi", Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, (2001) s.298-330
11. Cengiz, Mehmet-Gazialem, Özden ''Türkiye'de Dünden Bugüne Af '' Ankara Barosu İnsan Hakları Komisyonu, İnsan Hakları Dizisi 6, (2000), s.3-96
12. Soyaslan, Doğan, "Af", Anayasa Yargısı Dergisi 18, (2001), s.412-416

İNTERNET SİTELERİ:

13. TBMM Resmi Web Sitesi, Erişim Tarihi 29.11.2017, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm
14. TBMM Resmi Web Sitesi, Erişim Tarihi 29.11.2017, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm
15. TBMM Resmi Web Sitesi, Erişim Tarihi 29.11.2017, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm

GAZETELER:

16. Aksam, 16.07.1950
17. Akşam, 19.07.1950
18. Cumhuriyet, 14.07.1950
19. Cumhuriyet,16.07.1950
20. Cumhuriyet, 20.07.1950
21. Cumhuriyet, 29.07.1950
22. Milliyet, 16.07.1950
23. Milliyet, 23.07.1950
24. Milliyet, 27.07.1950
25. Yeni İstanbul, 17.07.1950
26. Yeni Sabah, 16.07.1950
27. Yeni Sabah, 17.07.1950
28. Yeni Sabah, 18.07.1950
29. Yeni Sabah, 19.07.1950
30. Zafer, 16.07.1950

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(84)

Öğr. Gör. Vildan ACAR[462]

KÜLTÜREL MİRAS SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ AÇISINDAN FARKLI BİR KORUMA ÖNERİSİ EKOMÜZECİLİK: AKSARAY İLİ SULTANHANI ÖRNEĞİ[463]

A DIFFERENT CONSERVATION SUGGESTION FOR THE CULTURAL HERITAGE SUSTAINABILITY: A SAMPLE OF AKSARAY SULTANHANI

ÖZ

Bu araştırma; adını tarihi İpek yolu üzerindeki Dünya'nın bilinen en büyük Selçuklu Kervansarayı olan Sultanhanı'ndan alan; mevcut doğal, tarihi ve kültürel değerleri ile kendine has yerel bir kimliğe sahip; aynı zamanda halı koleksiyonerleri tarafından bilinen ve tercih edilen, tarihi halı onarımı konusunda "Dünya'da Halı Restorasyon Merkezi" olarak kabul edilen Sultanhanı beldesinin sahip olduğu potansiyelin ekomüzecilik kapsamında SWOT analizi ile değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında Sultanhanı'nın ekomüze olabilmesi ve sahip olduğu değerlerin korunarak geleceğe aktarılabilmesi için, yerel yönetimler, kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve yöre halkı ile uzman görüşü doğrultusunda hazırlanan, yapılandırılmış bir form ile mülakat tekniği kullanılarak ekomüzecilik ile ilgili paydaşların bilinçlendirilmesi ve yapılması gerekenler ile ilgili veriler elde edilmiştir. SWOT analizi sonuçları, bölgedeki turizm potansiyelinin arttırılması, geleneksel değerlerin turizme yönelik olarak canlandırılması ve insan kaynaklarının geliştirilmesini ekomüzeciliğin uygulanması açısından desteklemektedir.

Araştırma sonuçları; beldenin sahip olduğu kültür turizmi potansiyelinin kullanılarak kültürel miras sürdürülebilirliğinin ekomüzecilik uygulamaları ile mümkün olacağını kanıtlar niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Ekomüze, Aksaray, Sultanhanı, Swot Analizi.

JEL Kodları: Z32, Z38.

ABSTRACT

This study has been prepared with the aim of on the historical Silk Road named Sultanhanı, the largest known Seljuk Caravanserai of the World; possesses a unique local identity with its existing natural, historical and cultural values; was also prepared by the SWOT analysis in order to evaluate the potential of the Sultanhanı, which is known as the "Carpet Restoration Center in the World", on the historical carpet restoration known and preferred by the carpet collectors within the scope of ecomuseum. Within the scope of the research, a structured form prepared in line with expert opinions with local governments, public institutions, non-governmental organizations and local people, to enable the Sultanhanı to become an ecomuseum and to transfer its values to the future by preserving the values it possesses and to make conscious of stakeholders related to ecomuseum related data were obtained. The results of the SWOT analysis support the enhancement of the tourism potential in the region, the revitalization of traditional values for tourism and the development of human resources in the implementation of ecomuseum.

Research results proves that using the cultural tourism potential that Sultanhanı has the sustainability of cultural heritage is possible with the practices of ecomuseum.

Key words: *Ecomuseum, Aksaray, Sultanhanı, Swot Analysis.*

JEL Codes: *Z32, Z38.*

---

[462]Aksaray Üniversitesi, TBMYO, Geleneksel El Sanatları Bölümü, Geleneksel Tekstillerin Konservasyonu ve Restorasyonu Programı, vildan.omur@gmail.com; Aksaray/TÜRKİYE.

[463] Bu araştırma 28-30 Eylül 2017 tarihinde Mersin'de düzenlenen '1. Uluslararası Turizmin Geleceği; İnovasyon, Girişimcilik ve Sürdürebilirlik Kongresi'nde sözlü olarak sunulmuştur.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

20. yüzyılın sonlarında, Fransız müze bilimciler tarafından geliştirilen ekomüze kavramı; sınırları belli bir coğrafi alanda o bölgenin doğal yapısı ile uyumlu bölgede yaşayan yerel halkın tarihi ve kültürel mirasına saygılı, yerel kimliğe odaklı, kaybolmaya yüz tutmuş değerleri günışığına çıkararak onları tekrar anlamlandırma, koruma ve geleceğe aktarma fikrini benimseyerek sürdürülebilir bir gelişme için bu değerleri toplumun hizmetine sunmayı amaçlayan bir müzecilik çeşididir (Hauenschild 1988:2). Ekomüzecilik kavramı sahip olduğu bu özellikleri itibariyle bir bölgenin sahip olduğu değerlerin korunarak geleceğe aktarılması açısından işlevsel bir araçtır. Ekomüzecilik kavramı, klasik müzeciliğin içerisinde yer alan değerlerin belli bir alanda teşhirinin aksine toplumların sahip olduğu sosyal değerlerle daha çok iç içe olan ve bu değerlerden gelecek nesillerinde fayda sağlamasını ilke edinen bir yaklaşımdır (Maggi, 2001).

EKOMÜZECİLİK ve SULTANHANI İLÇESİ'NİN EKOMÜZECİLİK KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Sınırları belirli bir doğal çevre, bu doğal çevre içerisinde yaşayan yerel halk ve yerel halkın sahip olduğu sosyo-kültürel ve tarihi miras unsurlarından oluşan ekomüzeler; bölgeye has doğal, tarihi ve kültürel dokunun koruma bilinci ile gelecek nesillere aktarılmasına yönelik oluşturulan bir koruma projesidir (Doğan, 2010). Kültürel Miras, bir toplumun geçmişi ile ilgili, onu kimliklendiren, yaşamsal süreklilikle birlikte günümüze ulaşan yerel ve evrensel değer niteliği taşıyan her türlü somut ve somut olmayan varlıklardır. (Kültürel Miras; 2016).

Ekomüzecilik kavramı da; toplumların sahip olduğu kültürel miras öğelerini sürdürülebilirlik kapsamında koruyarak geleceğe aktarma fikrine dayanan çağdaş ve çok yönlü müzecilik uygulamalarıdır. Bu anlamda ekomüzecilik anlayışının ilke ve prensipleri şu şekilde özetlenmektedir (Doğan, 2010):

- Ekomüzeler, kültürel özellikler ile yoğrulmuş, kendine has belirli coğrafi alanları kapsamaktadır.
- Yöre halkının içinde yaşanılan coğrafyayı koruma ve sahip olunan değerleri geleceğe aktarma arzusu ekomüzelerin odak noktasıdır.
- Ekomüzeler, sürdürübilirlik ilkelerini benimseyerek bu ilkelerin belirli bir coğrafyada uygulanması fikrine dayanır.
- Ekomüzeler, yerel halkın bilinçlenmesini ve yörenin sahip olduğu kaynakların aşırı tahrip edilmeden kullanılmasını ve geleceğe aktarılmasını hedefleyen bir yaklaşımdır.
- Ekomüzeler, sanat, tarih, turizm, çevre ve şehir planlamacılığı, kamu yönetimi gibi disiplinler arası işbirliğine ihtiyaç duyar.
- Ekomüzeler, çoğunlukla belli bir bölgeye ait kültürel ve tarihi mirası yönetmeye, o bölgeye özel geleneksel ürünleri ortaya çıkarmaya önem verir.
- Ekomüzelerde, merkezi ve yerel otorite, akademisyenler, yerel işletmeler ve halkın karar alma, yönetme sürecinde demokratik, ortaklaşa katılımı esas alınır.
- Kültürel ve doğal çevrenin, mirasın güven içinde korunmasını ve geleceğe aktarılmasını sağlar.

Alternatif turizm bağlamında ele alınacak turizm çeşitleri için ekomüzeciliğin önemli ve yeni bir arz kaynağı sağladığı, sürdürülebilir turizmi ivmelendirdiği düşünülmektedir (Davis (2009:61-62). Bu bağlamda, araştırmanın konusunu; adını tarihi İpek yolu üzerindeki Dünya'nın bilinen en büyük Selçuklu Kervansarayı olan Sultanhanı'ndan alan; mevcut doğal, tarihi ve kültürel değerleri ile kendine has yerel bir kimliğe sahip; aynı zamanda halı koleksiyonerleri tarafından bilinen ve tercih edilen, tarihi halı onarımı konusunda "Dünya'da Halı Restorasyon Merkezi" olarak kabul edilen Sultanhanı beldesinin sahip olduğu potansiyelin ekomüzecilik kapsamında SWOT analizi ile değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Aynı zamanda Tarihi Kentler Birliği üyeliği de bulunan Sultanhanı, ekolojik anlamda son derece önemli ve sayısız kuş türü için önemli bir üreme ve kışlama alanı olan Tuz Gölü'ne yaklaşık 40 km uzaklıktadır (Tuz Gölü Gezi Rehberi, 2017).

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ ve BULGULAR

Araştırma kapsamında Sultanhanı'nın ekomüze olabilmesi ve sahip olduğu değerlerin korunarak geleceğe aktarılabilmesi için, yerel yönetimler, kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve yöre halkı ile uzman görüşü doğrultusunda hazırlanan, yapılandırılmış bir form ile mülakat tekniği kullanılarak eko-müzecilik ile ilgili paydaşların bilinçlendirilmesi ve yapılması gerekenler ile ilgili veriler elde edilmiştir. Nitel araştırma kapsamında soru formunda yer alan sorular; Sultanhanı'nda bulunan kültürel miras öğelerinin ekomüzecilik kapsamında sürdürülebilirlik ilkelerini esas alacak şekilde mevcut ve gelecekte uygulanması düşünülen projeleri ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel sürdürülebilirlik etkileri itibariyle ele almaktadır. Araştırma, bölgenin sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel mirasın korunarak geleceğe aktarılması ve beldenin sahip olduğu turizm potansiyelinin tanıtılması açısından önem teşkil etmektedir. Elde edilen bilgiler ile Sultanhanı'nın çekicilik unsuru olarak sürdürülebilir destinasyon yönetimi kapsamında değerlendirilmesi ve eko-müze uygulamaları önündeki tehditlerin tespit edilmesi ile çözüm önerileri geliştirilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması için oluşturulan SWOT Analizi sonuçları şu şekildedir:

Güçlü Yönler

- Beldede Selçuklu mimarisinin en ihtişamlı yapılarından biri olan ve Dünya'da bilinen en büyük Kervansaray olma özelliğine sahip Sultanhanı Kervansarayı 'nın varlığı
- Beldenin tarihi İpek Yolu üzerinde bulunması ve günümüzde de ulaşım açısından önemli güzergâhlara yakın olması
- Beldenin ekomüzecilik faaliyetlerine uygun; Malır (Marul) Höyük ve Nekropol Alanı gibi önemli sit ve özel koruma alanlarını sınırları içerisinde bulundurması
- Ekolojik turizm kapsamında sayısız kuş türü için üreme ve kışlama alanı olan ve Türkiye'nin en büyük İkinci gölü olma özelliğine sahip Tuz Gölü'ne yakınlık
- Selçuklu döneminden günümüze ulaşmayı başaran zengin yöre mutfağı
- Halı koleksiyonerleri tarafından bilinen ve tercih edilen, tarihi halı onarımı konusunda "Dünya'da Halı Restorasyon Merkezi" olarak kabul görmesi
- Beldenin sahip olduğu kaynaklar açısından el değmemiş olması
- Beldenin ekolojik tarıma uygun tarım arazilerine sahip olması
- Beldede ekonomik açıdan değerli olan şeker pancarı, yonca ve tahıl gibi ürünlerin yetiştirilmesi
- Beldede kültürel miras öğesi olarak halı dokumacılığı konusunda uzman çok sayıda yetişmiş insan gücü

Zayıf Yönler

- Kültürel miras öğelerine yönelik yeterli sayıda projenin olmaması
- Belde için geliştirilmiş sürdürülebilir turizm politikasına yönelik hizmet birimlerinin olmaması
- Beldede kültürel turizm alanındaki yatırımların yetersizliği
- Alt yapı unsurları açısından beldenin yetersiz olması
- Beldenin sahip olduğu önemli kültürel miras öğelerinin tanıtımına rağmen bilinirliğinin az olması
- Beldede Yaşayan İnsan Hazineleri Ulusal Envanterine yönelik çalışmaların yetersiz kalması
- Beldenin sahip olduğu turizm potansiyelinin ve değerlerinin aktif bir şekilde tanıtılamaması
- Beldede turizm hizmetlerinin birleşik olarak sunulamaması
- Beldenin kendine has doğal tarihi ve kültürel envanterinin bulunmaması

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Fırsatlar

- Türkiye'de ilk defa önlisans düzeyinde Aksaray Üniversitesi bünyesinde açılan ve 2015 yılında Sultanhanı'nda faaliyete başlayan "Geleneksel Tekstillerin Konservasyonu ve Restorasyonu Programı"nın sektöre nitelikli iş gücü yetiştirmesi
- Başta yerel yönetimler olmak üzere kamu ve özel kuruluşların Sultanhanı'ndaki kültürel turizm faaliyetlerini destekleme konusundaki istekleri
- Beldede kültür ve turizm faaliyetlerine yönelik olarak "Sultanhanı İpek Yolu Halı Kültür ve Turizm Festivali" başta olmak üzere birçok geleneksel etkinliğin düzenlenmesi
- Tarihi Kentler Birliği'ne üyelik
- Son yıllarda Aksaray Belediyesi, Aksaray Turizm İl Müdürlüğü, Aksaray Valiliği, Aksaray İl Sağlık Müdürlüğü, Aksaray Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü, Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü ile Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından bölge ile ilgili saha araştırmaları yapılarak kültür turizmi faaliyetleri kapsamında önemli projeler gerçekleştirilmesi ve rasyonel adımların atılması

Tehditler

- Beldedeki genç nüfusun halı restorasyonu yapmak istememesi
- Belde halkının sahip olunan turizm potansiyeli ile ilgili farkındalığının yeterli düzeyde olmaması
- Beldede yatırımların sürdürülebilir kalkınma programı kapsamında yapılmaması
- Danışma ve bilgilendirme merkezleri bulunmaması

SONUÇ ve ÖNERİLER

Yapılan SWOT analizleri sonucunda; Sultanhanı'nın kültürel değerler açısından son derece zengin olduğu bir başka deyişle ekomüzecilik anlamında potansiyel olarak yeterli tarihsel ve kültürel alt yapıya sahip olduğu ancak paydaşların ekomüzecilik faaliyetleri ve değerlerin geleceğe taşınması konusunda bilinçli olmadıkları gözlemlenmiştir. Araştırma sonuçları; beldenin sahip olduğu kültür turizmi potansiyelinin kullanılarak kültürel miras sürdürülebilirliğinin ekomüzecilik uygulamaları ile mümkün olacağını kanıtlar niteliktedir. Sultanhanı beldesi ekomüzecilik anlamında değerlendirildiğinde çok önemli fırsatlara ve güçlü yönlere sahip olduğu gözlenmektedir. Yapılan SWOT analizinde tespit edilen zayıf yönler ve tehditlere yönelik çözüm önerileri aşağıda belirtildiği şekildedir:

- Kültürel miras öğelerine yönelik oluşturulan projelerde kamu desteğinin sağlanması
- Belde için sürdürülebilir turizm politikaları geliştirilmesi
- Beldede kültürel turizm alanındaki yatırımlara yönelik kamu teşviki ve vergi muafiyetlerinin sağlanması
- Beldenin alt yapı imkânlarının iyileştirilmesi
- Beldeye yapılan ziyaret ve geceleme sayılarının arttırılabilmesi için yatak kapasitesinin arttırılması
- Belde halkının özellikle de genç nüfusun ekomüzecilik uygulamaları ile ilgili eğitilmesi
- Sultanhanı'nda Aksaray Üniversitesi ve Sultanhanı Belediyesi işbirliği ile çalışmaların yürütüleceği, Türkiye ve Dünya'daki müzelerde bulunan kültürel miras niteliği taşıyan tarihi Türk halıların aslına uygun olarak yeniden üretildiği, koruma ve onarımlarının yapıldığı uluslararası ölçütlerle uyumlu bütünleşmiş bir merkezin kurulması
- Halıların korunması ve sergilenmesi ile ilgili yurt içi ve dışı, benzer alanda faaliyet gösteren araştırma merkezleri ile işbirliği yapılması
- Geliştirilen ürünlerin tanıtımı ve pazarlanması için tanıtım ve pazarlama birimi oluşturarak ürün değerlendirmesine yardımcı olmak, turizme yönelik ürün çeşitlemesi ve özel sipariş amaçlı çalışmaları yürütmek, gerektiğinde turizm hizmeti sağlayıcılarıyla işbirlikleri gerçekleştirilmesi

- Beldede kültür ve turizm ile ilgili uluslararası konferans, sempozyum, kongre, panel, atölye, sergi, gibi faaliyetler düzenlemesi, bu konuda çalışanların teşvik edilmesi
- Belde faaliyetlerinin tanıtılması amacı ile ulusal ve/ veya uluslararası fuarlara, tanıtım günlerine katılıp stantlar açılması
- Üniversite ve yerel yönetim işbirliği sağlaması
- Gelenekli Türk Halıcılığının ve Kimliğinin sürekliliğinin sağlanması
- Müze ve Özel koleksiyonlarda yer alan tarihi halılara ilişkin kapsamlı bir desen ve kimlik kaydı arşivinin oluşmasına olanak sağlanması
- Kadın istihdamı sağlayarak fırsat eşitliği sunulması
- Beldede işbirliği yapmaya istekli ve hazır zanaatkâr insanların mesleği gelecek nesillere aktarmasına katkı sağlanması

SWOT analizi sonuçları, bölgedeki turizm potansiyelinin arttırılması, geleneksel değerlerin turizme yönelik olarak canlandırılması ve insan kaynaklarının geliştirilmesini ekomüzeciliğin uygulanması açısından desteklemektedir.

KAYNAKÇA

1. Davis, P. (2009). Place, local distinctiveness and local identity: Ecomuseum approaches in Europe and Asia, M. Anico; E. Peralta, (Edt.) Heritage and Identity: İçinde 47-62. London: Routledge.
2. Doğan, M. (2010). Ekomüze odaklı sürdürülebilir destinasyon ve gökçeada üzerine bir uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi T.C. Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi, Çanakkale
3. Hauenschild, Andrea. Claims and Reality of New Museology:Case Studies in Canada, the United States and Mexico, Ph.D, Smithsonian Center for Education and Museum Studies, Ağustos 01,2017 tarihinde http://museumstudies.si.edu, sayfasından erişilmiştir.
4. Kültürel Miras. (2016). Ağustos 05, 2017tarihinde http://www.guvenliyasam.org/wp-content/uploads/2016/02/KULTUREL.pdf sayfasından erişilmiştir.
5. Maggi, M. (2001). comusei. Guida Europea, Umberto Allemandi & C. TorinoLondra-Venezia..
6. Tuz Gölü Gezi Rehberi (2017). Ağustos 04, 2017, tarihinde http://www.aksaraykulturturizm.com/tr/gezi-rehberi1/tuz-golu. sayfasından erişilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(85)

***Yrd. Doç. Dr. K. Bahar AYDIN*[464]**

BEKAR DANIŞMANLIĞI (BD) VE ÖZERK-İLİŞKİSEL BEKAR DANIŞMANLIĞI MODELİ (ÖİBDM): TÜRKİYE'DE YENİ BİR KAVRAM, ARAŞTIRMA, UZMANLIK VE ÇALIŞMA ALANI

SINGLE COUNSELING (SC) AND AUTONOMOUS-RELATIONAL SINGLE COUNSELING MODEL (ARSCM): A NEW CONCEPT, RESEARCH, SPECIALIZATION AND WORK FIELD IN TURKEY

ÖZ

Bu çalışmada, Türkçe literatürde yeni bir kavram ve psikolojik danışmanlık alanı olarak "bekar danışmanlığı"nı ve Türkiye koşullarında yaşayan bekar popülasyonlar için geliştirdiğim "Özerk-İlişkisel Bekar Danışmanlığı Modelini (ÖİBDM)" genel olarak tanıtmaya çalıştım. On sekiz yaş ve üstü hiç evlenmemiş, boşanmış ve dul yetişkin bireyler bekar popülasyonları oluşturmaktadır. Bekar Danışmanlığı; bekar popülasyonların gelişimsel, uyumsal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik profesyonel bir yardımdır. ÖİBDM ise, Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın "Özerk-İlişkisel Benlik Modelini" temel alan bekar danışmanlığıdır. Bekar Danışmanlığını gerektiren bireysel, kültürel, sosyo-ekonomik ve evrensel boyutlarda çeşitli nedenler bulunmaktadır. Bekar Danışmanlığının iki ana amacı vardır: Birincisi, bireyi; evlilik ve aile yaşamına hazırlamak ikincisi, bekar yaşamına hazırlamaktır. ÖİBDM; gelişimsel, önleyici, uyum sağlayıcı, sürekli ve destekleyici bir psiko-sosyal yardım şeklidir.

Anahtar Kelimeler: Bekar birey, bekar danışmanlığı, özerk-ilişkisel bekar danışmanlığı modeli, özerk-ilişkisel benlik modeli.

ABSTRACT

In this study, I attempt to introduce in general "Single Counseling" as a new concept and psychological counseling field in Turkish literature and "Autonomous-Relational Single Counseling Model (ARSCM)", developed for single population living in Turkey. The single population consists of never married, divorced and widowed adults with age 18 and over. Single Counseling is a professional assistance to meet developmental, adaptive and social needs of single populations. ARSCM is a single counseling based on Çiğdem Kağıtçıbaşı's "Autonomous-Relational Self Model". The need for Single Counseling stems from a variety of reasons on individual, cultural, socio-economic and universal dimensions.There are two main objectives of the Single Counseling: First objective is to prepare the individual for marriage and family life, the second objective is to prepare the individual for single life. ARSCM is a developmental, preventive, adaptive, sustained and supportive psycho-social assistance form.

Keywords: *Single individual, single counseling, autonomous-relational single counseling model, autonomous-relational self model.*

[464] **Her hakkı saklıdır, eser sahibinden izin alınmadan ve referans gösterilmeden kullanılamaz. Y.Doç.Dr. Kamile Bahar Aydın, 12.12.2017, Ankara/TÜRKİYE, E-mail:kamilebahar@hotmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

TEMEL KAVRAMLAR

Bekar Birey: Son ergenlikten başlayıp yaşamın sonuna kadar süreçte hiç evlenmemiş, boşanmış ve eşi ölmüş bireyler.

Bekar Danışmanlığı: Son ergenlik, genç yetişkinlik, orta yaş ve ileri yaştaki bekar danışanların; evlilik, aile ve bekar hayatına bilinçli ve planlı olarak hazırlanmalarına, içinde bulundukları gelişim döneminde sağlıklı ve doyum verici bir yaşam sitili geliştirmelerine, bireysel, evrensel ve gelişimsel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için özgüven ve beceriler kazanmalarına, sahip oldukları medeni statüden doğrudan ve dolaylı olarak ortaya çıkan tüm streslerle etkin yöntemler kullanarak başa çıkmalarına yardımcı olan danışmanlık alanıdır.

Özerk-İlişkisel Bekar Danışmanlığı Modeli: 18 yaş ve üstü tüm yetişkin bekar insanlara kaliteli bir yaşam için, beceriler ve farkındalıklar kazandırmaya yöneliktir. Modelin iki ana amacı vardır: Bunlardan biri, bireyi evlilik ve aile yaşamına hazırlamak, diğeri ise, kaliteli bir bekar yaşamına hazırlamaktır. Her iki amaç da, Özerk-İlişkisel Benlik Modeline dayanmaktadır. Bekar statülerinde ve aile içi rollerde (eş ve ebeveyn olarak) "özerk-ilişkisel" davranış tarzları kazandırmak hedeflenmektedir.

Evlilik Danışmanlığı, eşler arasındaki, aile danışmanlığı ise aile üyeleri arasındaki çatışmaları çözmeye yöneliktir. Evlilik ve Aile Danışmanlıklarının dayandıkları kuramlar; Avrupa ve Amerika gibi bireyci kültürün egemen olduğu ülkelerde geliştirilmiş olup, Türkçeye çevirisi yapılarak üniversitelerde ve özel programlarla öğrencilere öğretilmekte ve Türk kültüründe yetişmiş aile üyelerine uygulanmaktadır. Evlilik öncesi danışmanlık ise, eşini bulmuş nişanlı ve/veya sözlü statüdeki bireylere uygulanmaktadır. Türkiye'de son yıllarda uygulanan bu program da yurt dışı kaynaklıdır.

Bekar Danışmanlığını; psikoloji, psikolojik danışmanlık alanlarındaki kuramsal ve araştırma bulgularına dayalı bilimsel bilgilerim, bekar bireylerle yaptığım psikolojik danışmalardan elde ettiğim deneyimlerim, kültürümüzdeki bekar bireylerin yaşamları üzerindeki gözlemlerim, 2011 yılından beri Türkiye'den ve dış ülkelerden (Batı Avrupa, Amerika, Asya, Afrika, Ortadoğu) örneklemler üzerinde yaptığım araştırmalarım sonucunda 2017 yılında geliştirdim. Özellikle, bekar popülasyonlar üzerinde yürütmekte olduğum Bekar Dayanışma Projesi (2015) kapsamında yaptığım çalışmalar, Bekar Danışmanlığı alanını ortaya koymamda etkili oldu. Özerk-İlişkisel Bekar Danışmanlığı Modeli (ÖİBDM)'ni ise, birçok psikoloji ve/veya psikolojik danışmanlık kuramını temel almakla birlikte, ağırlıklı olarak Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın Türk kültüründe geliştirdiği "Özerk-İlişkisel Benlik Modeline" dayandırdım. Bu açıdan modelin ismi, Özerk-İlişkisel Bekar Danışmanlığı Modeli (ÖİBDM)'dir. ÖİBDM'ni ortaya koymamda, bilimsel literatürün yanı sıra, Türkiye'nin kültürü, sosyo-ekonomik koşulları, bekar popülasyonların stres yaşantıları, ihtiyaçları önemli rol oynadı.

Türkiye'de ilk defa, 2017-2018 Eğitim Öğretim Yılı Güz Döneminde Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde Evlilik ve Aile Danışmanlığı Tezsiz Yüksek Lisans ve Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans programlarında Özerk-İlişkisel Bekar Danışmanlığı Modeli (ÖİBDM)'ni temel alan "Bekar Danışmanlığı" adıyla seçmeli bir ders başlattım ve yürüttüm. Bekar Danışmanlığı dersine gençler tarafından duyulan büyük ilgi, bu alanda çalışmalarımı sürdürmemde yüksek motivasyon sağladı.

Özerk-İlişkisel Benlik Modeli: Çiğdem Kağıtçıbaşı (1996b) tarafından Türkiye koşullarında geliştirildi. Çoğunluk Dünya'daki (Amerika dışında kalan) kentleşme ve sosyo-ekonomik gelişmenin küresel etkileri sonucunda, aile yapıları ve işlevleri değişmiştir. Bu değişime bağlı olarak, daha çok toplulukçu kültürde var olan ilişkisel benlik ve daha çok bireyci kültürde var olan özerk benliğe ek olarak, "özerk-ilişkisel" benlik ortaya çıkmıştır. Bu benliğin ortaya çıkışı şekil 1'de görüldüğü gibidir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

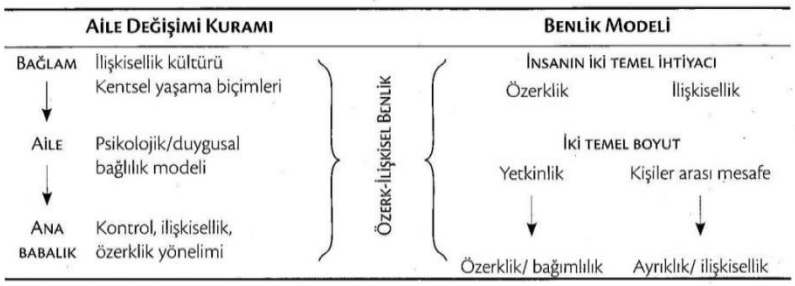

Şekil 1. Özerk-ilişkisel benliğe doğru iki değişik kuramsal yol.

Aile modelleri, ana babalık tarzı, çocuk yetiştirme yönelimi ve sonuç olarak ortaya çıkan benlik göz önünde bulundurulduğunda; yetkinlik ve kişiler arası mesafenin iki temel boyutu sıralandığında, ortaya dörtlü bir model çıkmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1996b). Bu, farklı aile modellerini, farklı ebeveynlik yönelimlerini ve ortaya çıkan benlikleri birleştiren genel bir kuramsal kavramlaştırmadır. Dört farklı benlik modeli şekil 2'de görüldüğü gibidir.

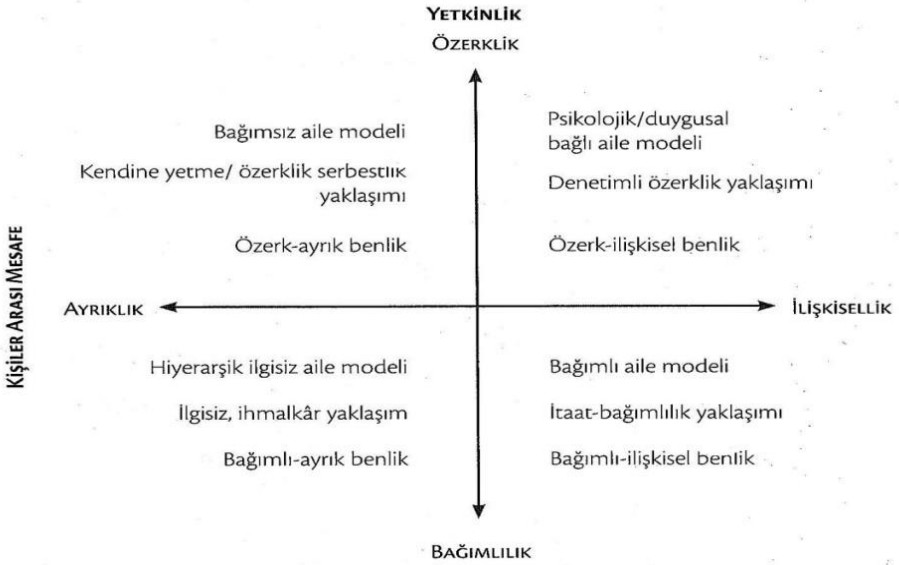

Şekil 2. Yetkinlik, kişiler arası mesafe ve bağlamında benlikler.

Şekil-2'de görüleceği gibi, dört farklı prototipik benlik gelişimi mümkündür. Bunlar, özerklik ve ilişkisellik düzeylerinde değişiklik gösterir ve sistematik olarak belirgin aile ve çocuk yetiştirme ortamlarıyla ilişkilidir. Onları kategorik türler olarak düşünmektense, yetkinlik ve kişiler arası mesafe boyutlarında birbirlerinden derece olarak farklı örüntüler olarak düşünmek daha doğru olur.

1. Özerk-ayrık benlik, iki temel ihtiyaçtan biri olan "ilişki" ihtiyacını karşılamamaktadır. Çoğunlukla Amerika gibi bireyci (individualist) toplumlarda böyle bir benlik gelişmektedir.

2. Bağımlı-ilişkisel benlik, iki temel ihtiyaçtan biri olan özerklik ihtiyacını karşılamamaktadır. Çoğunlukla Türkiye gibi toplulukçu (kolektivist) toplumlarda böyle bir benlik gelişmektedir.

3. Bağımlı-ayrık benlik, iki temel ihtiyacı da karşılamadığı için patolojik bir durumu yansıtmaktadır.

4. Özerk-ilişkisel benlik, iki temel insan ihtiyacı olan özerklik ve ilişkisellik ihtiyacını karşılamaktadır. Bu nedenle, psikolojik olarak en sağlıklı olanıdır. Özerklik, ille de ayrık ve yalnız bir bireyin meselesi değildir, çünkü başkalarından ayrılmak anlamına gelmez. Özerklik, kişinin zorlamayla değil kendi iradesiyle istediği ve hissettiği yetkinliktir. Bu anlamda, hem ayrık hem de ilişkisel bağlamlarda geçerliliği vardır. Özerk-ilişkisel benlik gelişimi, Çoğunluk Dünya'nın kentleşmiş ve gelişmiş ortamıyla sınırlandırılamaz.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Gerçekten, eğer özerklik ve ilişkisellik temel ihtiyaçlarsa, bu iki temel ihtiyacı karşılayan herhangi bir aile ortamının bu tür bir benlik gelişimiyle sonuçlanması beklenebilir. Özbelirleme kuramı, bağlanma kuramı ve benlik gelişimine kültürler arası yaklaşımlar gibi, son samanlarda ortaya çıkan bakış açıları da özerk-ilişkisel benliği ima etmekte ve desteklemektedir (Kağıtçıbaşı, 2010).

Burada önemli olan ana nokta "uyum" kavramıdır. Bir davranışı zaman boyunca sürdüren, o davranış kalıbının çevreye optimal düzeyde uyum sağlamaktaki işlevselliğidir. Yani, "bağımlı-ilişkisel" benlik çevreye uyum için işlevsel olduğu sürece korunur. Fakat çevresel şartlar değiştiğinde, aile ve benlikte de değişiklikler meydana gelir. Yine de, genel olarak değişen şartlara uyum gerekir. Bu nedenle, dünyada odaklaşmaya doğru genel bir eğilim vardır. Bunun nedeni, küresel yaşam tarzlarının birçok yönden benzer hale gelmesidir. Böylece, daha benzer çevresel talepler ortaya çıkar ve onlara uyum sağlayabilmek için, aile/insan modellerinde benzerliklerin ortaya çıktığı görülür. Birçok araştırma, bu odaklaşmanın psikolojik/duygusal bağlı aile modeline ve özerk-ilişkisel benliğe doğru olduğunu göstermektedir. Böyle bir odaklaşmanın temelinde birkaç önemli etmen yatmaktadır: Önemli bir etmen, küresel, sosyal değişimdir. Özellikle, kırsal yaşamdan kent yaşamına doğru nüfus kayması, bazı aile ve insan modellerini daha uyumlu kılmaktadır. Bununla birlikte, nesiller arasındaki karşılıklı maddi bağımlılıkların azalması, daha az aile hiyerarşisi ve çocuk yetiştirmede daha az itaat yönelimini beraberinde getirmektedir ve böylelikle "özerklik" ortaya çıkmaktadır. Özerklik, daha fazla bireysel verimlilik gerektiren çevre şartları ve işyerinde uzmanlaşmayla birlikte, daha fazla eğitim ve karar verebilme talebini karşılayabilmek için de ortaya çıkmaktadır. Farklı bakış açılarından türeseler de bir tarafta temel ihtiyaçlar, diğer tarafta küresel olarak benzeşmekte olan çevresel talepler, aynı odaklaşma noktasına işaret etmektedir. Bu da psikolojik/duygusal bağlı aile modeli ve özerk-ilişkisel benliğin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu model, sağlıklı bir insan modelidir (Kağıtçıbaşı, 2010).

Gittikçe kentleşen, globalleşen ve kapitalist hale gelen dünyaya uyum sağlamanın en iyi yolu özerk-ilişkisel davranış tarzları geliştirmektir. Şekil 3, ÖİBDM'de Özerk-İlişkisel Birey'i simgelemektedir.

Şekil 3. *Özerk-İlişkisel Birey Sembolü*

Çevre koşulları bireyin davranışları üzerinde büyük oranda etkili olmakla birlikte, bireysel özellikler olumsuz ve kısıtlayıcı çevre koşullarının etkilerini ılımlı hale getiren, hatta bazen olumsuzlukları fırsata dönüştüren ve büyük oranda bireyin kontrolü altında olan etkenlerdir. Bireysel bir özellik olan "özerk-ilişkisel benlik" ve bu bağlamdan ortaya çıkan davranış tarzları ÖİBDM'nin özünü oluşturmaktadır. Özerk-ilişkisel benlik üzerinde literatür bulguları dikkate alındığında, bireysel yaşamında, evlilik ve aile yaşamında özerk-ilişkisel davranış tarzları sergileyen bireylerin yaşam kalitelerinin daha yüksek olabileceği öngörülmektedir. Yani, özerk-ilişkisel "bekar yaşamı" veya "bireysel yaşam", özerk ilişkisel "eş" ve özerk-ilişkisel "ebeveyn" rolleri ÖİBDM'nin amaçlarını yansıtmaktadır. Özerklik ve ilişkisellik, insanın temel ihtiyaçları olup (Kağıtçıbaşı, 2010) çeşitli "rol" ve "statülerde" bu iki ihtiyaç arasında denge sağlayabilen birey daha sağlıklı ve daha mutlu olabilecektir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Şekil 4, özerk-ilişkisel benlik algısına dayalı sosyal roller ve statüler arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir.

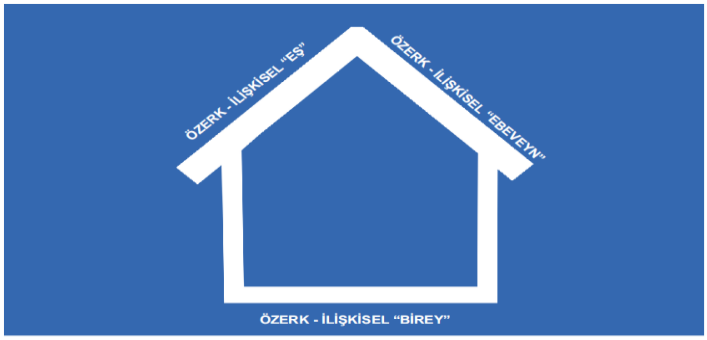

Şekil 4. "*Özerk-ilişkisel" birey, eş ve ebeveyn rolleri arasındaki ilişki*

Özerk-İlişkisel Bekar Birey: Hiç evlenmemiş bekarlar üzerinde yürütmekte olduğum bir projede, bu popülasyon, "bekarlığı" "özgürlük" olarak tanımlamakta ve "özgürlüğün" de bekarlığın en önemli avantajlarından biri olduğunu ifade etmektedirler. Türkiye koşullarındaki bekar yaşam sitilinde özgürlük algısına "özerklik" de eşlik ettiğinde, kaliteli bir yaşam olanaklı olabilir. Kağıtçıbaşı'na (2010) göre, özerklik "özgüvene" dayanmaktadır. Özellikle, ortayaş ve ileri yaşlardaki hiç evlenmemiş popülasyonların, en önemli sosyal destek kaynakları olan "eş" ve "çocukları" olmadığından, "özgüven" bu popülasyon için kritik bir öneme sahiptir. Sosyal desteğin yetersizliğine bağlı stresler, bireysel güçlerin(özerklik becerilerinin) artırılmasıyla önlenebilir.

Bazı gerginlikler yaşlılık döneminde giderek artmaktadır. Örneğin; fiziksel sıkıntılar, eşin ve akranların kaybı ve yalnızlık yaşlılık döneminin en önemli stresleridir. Psikososyal risk faktörleri yaşlandıkça sağlık üzerinde daha fazla etkili olmaktadır (House ve ark., 1994). İleri yaşta, sosyal desteğin, kontrol gücünün (mastery) ve benlik saygısı gibi dengeleyici bireysel kaynakların azalması, bireyin kronik streslerle başa çıkmasını zorlaştırmaktadır (Miech ve Shanahan, 2000). Dolayısıyla, ÖİBDM'ne göre, bu popülasyonlar için sosyal destek ağları içinde "ilişki" ihtiyacının karşılanmasına yönelik danışmanlık büyük önem taşımaktadır. Bekar danışmanları tarafından danışanların ilgi ve ihtiyaçlarına göre kurulabilecek veya tespit edilebilecek "sosyal destek ağları" ilişki ihtiyacını karşılamada modelin en önemli unsurudur.

Özerk-İlişkisel Eş Ve Ebeveyn: Özerk-ilişkisel benlik algısı geliştirmiş bir bireyin, eş ve ebeveyn olarak rollerini özerk-ilişkisel davranış tarzlarıyla gerçekleştirmesidir. Her iki eşin de özerklik ve ilişkisellik ihtiyaçlarının karşılandığı sağlıklı bir aile ortamında, çocuklar da özerk-ilişkisel benlik algısı geliştirebileceklerdir. ÖİBDM'nin "evlilik ve aile yaşamına hazırlık" amacı çerçevesinde, bekar bireylere özerk-ilişkisel eş ve ebeveyn davranış tarzları da kazandırılabilir. Proaktif nitelikteki bu yaklaşım, ÖİBDM'nin gelişimsel ve önleyicilik işlevlerini yansıtmaktadır.

ÖİBDM'NİN İŞLEVLERİ VE YAKLAŞIM TARZLARI

1) Gelişimsel: Son ergenlik, genç yetişkinlik, orta yaş ve ileri yaştaki bekar bireylerin gelişimsel ihityaçlarının karşılanması yönünde farkındalık ve beceriler kazandırmaya yöneliktir.

2) Önleyici: Gelişimsel, uyuma yönelik, süreklilik ve destekleyicilik işlevlerine bağlı olarak, olumsuz sonuçların oluşumu önlenmektedir. Öngörülebilen bazı olumsuz sonuçlara karşı, kaynak sağlamak ve hazırlıklı olmak mümkündür.

3) Uyum sağlayıcı: Ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik yardımlardır.

4) Sürekli: Gelişimsel, önleyici ve destekleyicilik işlevlerine bağlı olarak hizmetler süreklidir. Özellikle birey, gelişimsel dönemler açısından sürekli değişim halinde olduğundan, hizmetler süreklidir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Ayrıca, Türkiye koşullarında çevresel faktörler de sürekli olarak değişerek bireyin davranışları üzerinde etkili olmaktadır.

5) Destekleyici: ÖİBDM'nin diğer danışmalardan farkı, ilgi ve ihtiyaçlara göre kurulan sosyal destek ağları içinde danışanın gelişimini ve uyumunu sürdürmesini sağlamaktır. Bu amaçla, danışman, var olan gruplardan faydalanabileceği gibi, kendisi de danışanlarından sosyal destek ağları kurabilir. Modelin destekleyicilik işlevi, özellikle dezavantajlı bekarlar için daha büyük önem taşımaktadır.

Şekil 5, ÖİBDM'nin işlevlerini ve yaklaşım tarzlarını göstermektedir.

Şekil 5. ÖİBDM'nin İşlevleri ve Yaklaşım Tarzları

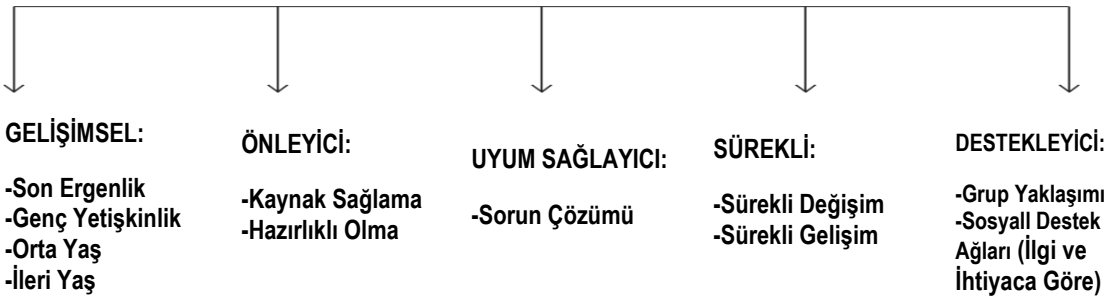

ÖİBDM'NİN YOĞUNLAŞTIĞI KONULAR

Bekar Danışmanlığında genel olarak şu konulara yoğunlaşılmaktadır: Gelişim dönemlerine ait kritik gelişimsel ihtiyaçlar, gelişim dönemlerine ve bekarlık statülerine (hiç evlenmemiş, boşanmış gibi) özgü stresler, travmalar ve başa çıkma yolları, kimlik gelişimi, romantik ilişkiler, yakın ilişkilerde bağlanma ve aşk sitilleri, yakın ilişkilerde benlik modelleri (özerk ilişkisel arkadaş ve/veya sevgili, özerk-ilişkisel eş, özerk-ilişkisel ebeveyn gibi), yakın ilişkilerde sık yaşanan sorunlar, eş seçimi (eş seçimi becerileri, evlenmeyi engelleyen bireysel ve çevresel sorunlar gibi), sağlıklı evlilik ve sağlıklı aile yapısı, özerk-ilişkisel bekar yaşam sitili, cinsel eğitim ve cinsel sağlık, yaşam becerileri, özgüven, sosyal destek becerileri, sosyal beceriler, gelecek yaşam, iş ve kariyer planları, bekarlık statüleri (boşanmış, dul kalmış ve hiç evlenmemiş ve çocuklu bekarlar) açısından spesifik konular, destek kaynakları vb.

TÜRKİYE'DE BEKAR DANIŞMANLIĞINI GEREKTİREN NEDENLER

1) İnsanlar evlenmeden önce bekardırlar. Böylece, Bekar Danışmanlığının (BD) hedef kitlesi tüm yetişkin bireyler olup daha geniştir. BD'nin hedef kitlesini şu popülasyonlar oluşturmaktadır: Hiç evlenmemiş, boşanmış, eşi ölmüş, ayrı yaşayan, tek ebeveynli, dezavantajlı bekarlar: İşsizler, engelliler, süreğen hastalığı olanlar, anne ve/veya babasız gençler, üstün nitelikli bekar kadınlar, tek cinsiyetli ailede yetişen gençler, madde bağımlıları, savaş travmalı göçmenler, uluslar arası insanlar vb.

2) Bekar popülasyonların ortak özelliği, en temel ve en etkin sosyal destek olan "eş desteklerinin" olmamasıdır. Türkiye koşullarında evlenmeden çocuk sahibi olmak, yasal engeller, toplumsal baskı ve şiddete neden olduğundan, çocuk desteğinden ve daha sonrasında torun desteğinden de mahrum kalmaya neden olmaktadır. Tüm dünyadan araştırmalar göstermektedir ki sosyal destek, stresle başa çıkmayı kolaylaştırmakta, ruh ve beden sağlığını korumaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sosyal desteğin hastalıklarla ilişkisi şekil 6'da görüldüğü gibidir.

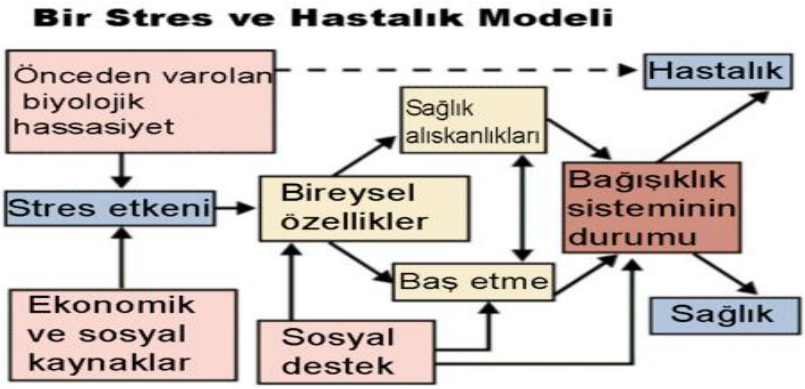

Şekil 6. *Stres ve Sağlık Arasındaki İlişkide Sosyal Desteğin Rolü (Aydın, 2016)*

Orta yaştan ileri yaşa doğru ilerledikçe, yalnızlık ve bununla birlikte sosyal destek ihtiyacı da artmaktadır. BD, sosyal destek ağları ve özerk-ilişkisel davranış tarzları yoluyla, yalnız ve sosyal destek ihtiyacı yüksek insanlara sağlıklı bir yaşam sunmak için en ideal danışmanlıktır.

3) BD, Türk kültürünü temel alan ve proaktif bir yardım şeklidir: Evlilik ve aile ilişkileri, içinde yaşanan kültürden büyük oranda etkilenmektedir. Hatta, aile, kültürün devamını sağlayan en önemli kurumdur. Fakat, ülkemizde Evlilik ve Aile Danışmanı (EAD) yetiştirmede temel alınan kuramlar, dış ülkelerde geliştirilmiş olup bireyici kültür odaklıdır. Ayrıca, EAD aile ilişkilerinde sorun çıktığında başvurulan danışmanlıktır. BD ise, sorunlar çıkmadan önce de yapılmaktadır. BD yardımı ile bireysel gelişim desteklendiğinden, daha sağlam evlilikler ve aileler kurulabilir. Evlilik Öncesi Danışmanlığın (EÖD) kökeni de yabancı kültürler ve kuramlardır. EÖD, eş adayını bulan kişilere evlenmeden/nikahlanmadan hemen önce çok kısa süreli olarak yapılmaktadır. BD ise, eşini daha bulmamış en az 18 yaşından başlanarak yetişkin bireylere yapılmaktadır. BD ile sağlıklı bir kimlik geliştiren, eş seçme ve yakın ilişkilerde farkındalıklar, beceriler ve özerk-ilişkisel davranış tarzları kazanan bir birey, daha doğru eş seçebilecek ve daha sağlıklı evlilik ve aile ilişkileri kurabilecektir. Bir başka deyişle, BD, evlilik ve aile ilişkilerinde daha henüz sorunlar orataya çıkmadan önce, bireysel gelişimi desteklemek yoluyla, evlilik ve aile ilişkilerindeki çatışmalar, şiddet ve boşanmalar için önleyici olmaktadır. Bireysel olgunluğa erişemeyen, bireysel yaşamını kontrol edemeyen bir kişinin "ilişkisel yaşamı" kontrol etmesi mümkün değildir. Yani, kendi içinde sorunlu olan kişi, ilişkilerinde de sorunludur. Bu bakımdan, BD proaktif bir yardım şeklidir.

Bekar Danışmanlığı'nın, Evlilik Danışmanlığı ve Aile Danışmanlığına temel oluşturduğu şekil 7'de görülmektedir.

Şekil 7. *Bekar Danışmanlığının Evlilik Danışmanlığı ve Aile Danışmanlığına temel oluşturması*

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

4) Türkiye koşullarında, evlilere devlet ve özel sektörler tarafından hizmetler sunulurken, bekarlara yönelik neredeyse hiçbir faaliyet bulunmamaktadır. Bekar popülasyonlar yalnızca sosyal politikalarda değil, bilimsel araştırmalarda da gözardı edilmektedir.

5) Türkiyenin sınır ve iç bölgelerinde cereyan eden terör eylemlerine bağlı olarak, dul birey (özellikle kadın) ve tek ebeveynli aile sayısının artması.

6) Ekonomik zorluklara, kadının bireysel güçlerinin artmasına ve başka etkenlere bağlı olarak boşanma oranlarının ve tek ebeveynli aile sayısının artması.

7) Eğitime verilen önemin artmasıyla birlikte, evlenme yaşı yükseldi ve hiç evlenmemiş bekar saysı arttı. TÜİK 2016 verilerine göre, evlenmelerin azalması, bekar saysını artırdı. 2015 yılı istatistiklerine göre, 21.581.596 olan bekar birey sayısı 2016 yılı istatistiklerine göre toplam 21.977.232 oldu (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060;http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24642).

8) Kentleşmenin, Eğitime verilen önemin artması ve İletişim Teknolojilerinin yaygınlaşması (KEİT), insan ilişkilerini değiştirdi. Bireyci kültüre özgü bazı değerler yaygınlaşmaya başladı. Yalnızlık arttı. TÜİK'in 2010-2016 yılları arasında yaptığı Yaşam Memnıniyeti Araştırması'na (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068) göre, Türkiye'de 2010 yılından 2016 yılına gelene kadar akrabalarla, arkadaşlarla ve komşularla olan ilişkilerden duyulan memnuniyet büyük oranda azaldı. TÜİK'in bu bulgusu da yalnızlığın artışına bir kanıt olabilir. Gözlemlerim ve deneyimlerim, Türkiye'de "bağımlı-ayrık benliğin" artışı yönünde eğilim olduğunu göstermektedir. Kağıtçıbaşı'na (2010) göre, bu benlik modeli patolojiktir. Buna ek olarak, "bağımlılık" ve "bağımsızlık" arasında bocalama yaşayan bir benlik yapısının da ortaya çıktığı söylenebilir. Yine de bu yorumların geniş örneklemler üzerinde araştırılması gerekmektedir. Türk bekar bireylerin benlik yapıları üzerinde araştırmalarım devam etmektedir. Bu tür benlik yapılarına sahip bireylerin, kuracağı evlilik ve aile ilişkilerinin de sağlıksız olma ihtimali yüksektir. Bu durum, sağlıksız bir toplumun ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bu nedenle son ergenlikten başlamak üzere, bekar bireylerin BD uygulamalarıyla desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

9) KEİT'e bağlı olarak, eş seçimi davranışları değişti, evlenme yaşı yükseldi, boşanma oranları ve bekar sayısı arttı. Eş seçiminde, ailenin beklentilerinin yanı sıra, bireyin beklentileri de ön plana çıkmaya başladı. Bu da, bekar danışmanlığıyla genç yetişkinlere "eş seçimi" becerilerini kazandırmanın gereğini ortaya çıkardı.

10) Lisansüstü programlarda (master, doktora) eğitim gören genç yetişkinler, özellikle kadınlar, evlilik ve doğurganlık açısından kritik dönemi eğitim görerek geçirmelerinden ve daha seçici olmalarından dolayı orta yaşlarına kadar bekar kalmaktadırlar. Topluma hizmet eden, toplumsal yararı yüksek bu insanlar, bir tane bile çocuk sahibi olamadan yaşamları boyunca bekar kalmaktadırlar. Ayrıca, nitelikleri çok yüksek kadın bekarların, erkek egemen olan kültürümüzde tercih edilme olasılıkları düştü. Yüksek nitelikli bekar danışanların, BD hizmetleri ile kendi eğitim seviyelerinden, ilgi ve ihtiyaçlarından oluşan sosyal destek ağları (yardım grupları) içinde gelişimsel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri umulmaktadır.

11) Eğitim sistemimizde evlilik ve aile hayatı gibi yaşamdaki başarıda temel rol oynayan kişilik gelişimine yeterince önem verilmemesi, sağlıksız kişiliklerin, sağlıksız evliliklerin ve sağlıksız çocukların yetişmesine yol açmaktadır. Bekar popülasyonlara verilecek BD yardımları ile bu boşluğun doldurulabileceği umulmaktadır.

12) Kültürümüzde aileler bekar insanları aralarına almamaktadırlar, hatta evlerini de kiraya vermemektedirler. Bununla birlikte, TÜİK'in 2010-2016 yılları arasında yaptığı "Yaşam Memnuniyeti" araştırmasına göre (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068), Türkiye'de 2010 yılından 2016 yılına gelene kadar akrabalarla, arkadaşlarla ve komşularla olan ilişkiden duyulan memnuniyet büyük oranda azalmıştır. Kuşkusuz bu durum, sosyal destekleri olamayan veya kısıtlı olan bekar insanlar için büyük bir yalnızlığa neden olmaktadır. Bununla birlikte, bekar insanlar, özellikle orta yaştaki ve ileri yaştaki bireyler, kadın rollerine ve erkek rollerine ait görevleri tek başlarına yapmaktan dolayı stres altında ezilmektedirler. Türkiye koşullarında bekar insanların yaşamlarındaki zorluklara dikkat çekmek, sağlıklı bir sosyal etkileşim, destekleşim ve bireysel gelişim koşulları sağlamak amacıyla 2015 yılında Bekar Dayanışma Projesi'ni

(BEDAP) geliştirdim. ÖİBDM'yi BEDAP kapsamında yaptığım çalışmalar neticesinde ortaya koydum. Türkiye'de yaşayan bekar popülasyonların yaşam kalitelerini yükseltmek amacıyla, 2016 yılında Bekar Dayanışma Derneğini (BEDAD) kurdum.

SONUÇ

Bekar Danışmanlığı ve Özerk İlişkisel Bekar Danışmanlığı Modeli ve bu modelin dayandığı Çiğdem Kağıtçıbaşı tarafından kendine ait Aile Değişim Kuramı çerçevesinde geliştirilen Özerk-İlişkisel Benlik Modeli, Türk kültüründe geliştirilmeleri ve böylece Türk toplumunun ihityaçlarını karşılamada yüksek potansiyele sahip olmaları açısından büyük önem taşımaktadır. BD'nin Türkiye'de yeni bir araştırma, uzmanlık ve uygulama alanı olarak gelişebileceği umulmaktadır.

ÖNERİLER

1) BD, bütün üniversitelerin birinci sınıf programlarına seçmeli ders olarak konulabilir.

2) BD; Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR), Psikoloji, Psikiyatri, sosyal hizmet, çocuk gelişimi gibi lisans programlarına zorunlu ders olarak konulabilir.

3) Üniversitelerin Medikoya bağlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik programlarında yer verilebilir.

4) Uzmanlığa dönüşmesi için Enstitülerde Yüksek Lisans Programları başlatılabilir.

5) Bekar bireylere yönelik eğitsel, psikolojik destek ve sosyal-kültürel faaliyetler yürütmek için devlet kontrolü ve profesyonellerin (BD alanında lisansüstü düzeyde eğitim görmüş psikolojik yardım uzmanlarının) yönetimi altında Bekar Danışmanlığı Merkezleri kurulabilir.

6) Aile danışmanlığı merkezlerinde bekar danışmanlığı hizmetlerine de yer verilebilir.

7) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, haftasonları bekar popülasyonlar için grupla bekar danışmanlığı faaliyetleri yapabilir (eğitsel, psikolojik destek ve sosyal-kültürel faaliyetler)

8) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından boşanmalar, ayrılıklar ve ölümler gibi travmalar sonrasında kriz danışmanlığı yapılabilir. Yaşlı ebeveyni ile birlikte yaşayan ve onları kaybettikten sonra yas srecini tek başına yaşayan bekar bir insanın içinde bulunduğu durum muazzam stres vericidir. Boşandıktan sonra, yeni yaşama uyum sağlamak Bekar Danışmanlığını gerektiren bir konudur.

9) Farklı statüler ve gelişim dönemlerinden bekar insanların yaşadıkları dramlar ve başa çıkma yöntemleri hakkında TV. Filmleri yapılmalıdır. Çünkü, halkın en temel ve yaygın eğitim ve eğlence aracı televizyon ve dizi filmlerdir.

KAYNAKÇA

1. Aydın, K. B. (2016). Sosyal destek ve önemi. Kutman Ersanlı (Ed), Hedefe doğru insan: Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Sempozyumu (pp.506-522). Samsun: Erol Ofset Matbaacılık Yayıncılık.

2. House, J.S., Lepkowski, J.M., Kinney, A.M., Mero, R.P., Kessler, R.C., and Herzog, A. R. (1994). "The social stratification of aging and health." *Journal of Health and Social Behavior* 35:213-234.

3. İlk evlenme yaşı, yaş gruplarına göre evlenmeler, yaş gruplarına göre boşanmalar, nedene göre boşanmalar, yıllara göre evlenme ve boşanma sayıları. 30 Haziran 2017 tarihinde (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1060;http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24642 adrresinden alındı.

4. Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel Psikoloji. Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

5. Kağıtçıbaşı, Ç. (1996b). Familiy and human development across cultures: A view from side. Mahvah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

6. Miech, R.A., and Shanahan, M.J.. (2000). "Socioeconomic status and depression over the life course." *Journal of Health and Social Behavior* 41:162- 176.

7. Yaşam memnuniyeti istatistikleri. 30 Haziran 2017 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 adresinden alındı.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(86)

Öğr. Gör. Taner SOLMAZ[465]; Öğr. Gör. Hakan YÜKSEL[466]; Öğr. Gör. Gökbörü ÖNALP[467]

TOPLUMSAL İLETİŞİM SÜRECİNDE İLETİŞİM ENGELLERİ(ÖNYARGI ÖRNEĞİ)

THE COMMUNICATION OBSTACLES IN PROCESS THE COMMUNITY COMMUNICATION (PREJUDICE INSTANCE)

ÖZ

İletişim olgusu bireylerin birbirini anlaması ve doğru algılaması hususunda büyük bir önem arz etmektedir. Bu olgunun doğru bir biçimde yürütülebilmesi için sağlıklı bir etkileşim gerekir. Ancak sağlıklı iletişimi engelleyen faktörler çeşitli iletişim türlerinde karşımıza çıkabilmektedir ve bu faktörlerden birisi de önyargıdır. Toplumun önemli bir problemi olarak kabul edebileceğimiz önyargı, iletişim esnasında olduğu gibi iletişim sonrası süreçte de bir mesele durumundadır. Ele aldığımız çalışmada; bu problemin öncesi ve sonrası ele alınarak toplumsal iletişim sürecindeki etkileri genel tarama modeliyle incelenip tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İletişim, İletişim Engelleri, Önyargı.
JEL Kodu: Z0.

ABSTRACT

Communication; is of great importance for right perception and to understanding each other of individuals. In order to the communication to may continue correctly is required a healthy interaction. However, the factors that prevent to healthy communication it can be seen in various communication types and is prejudice one of these factors. The prejudice that we can accept as an important problem of society, it is also an issue after the communication as during communication. In this study; it will be examined and discussed with the general screening model the effects in process social communication, by taking to before and to after of this problem.

Keywords: *Communication, Communication Obstacles, Prejudice.*
JEL Code: *Z0.*

[465] **Solmaz, Taner; Kafkas Üniversitesi Radyo TV Programcılığı; taner.solmaz80@gmail.com; Kars/TÜRKİYE.**
[466] **Yüksel, Hakan; Kafkas Üniversitesi Radyo TV Programcılığı; hakanyuksel25@gmail.com; Kars/TÜRKİYE.**
[467] **Önalp, Gökbörü; Kafkas Üniversitesi Yerel Yönetimler Programı; g.onalp@hotmail.com; Kars/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

İletişim bütün canlı sistemi ve özellikle de insanoğlunun hem diğer insanlarla hem de çevresi ile bağlantıya geçmesi için büyük öneme sahip bir süreçtir. İnsanoğlu, sözlü, sözsüz ve yazılı olarak gerçekleştirdiği iletişim sayesinde, birbirlerini tanıyan, paylaşımlarda bulunan, birbirleri ile bilgi alışverişi yapan bir toplum meydana getirmiş ve böylece toplumların kendisine ait olan kültür kavramını üretmiştir. Bir toplumun yaşayan maddi, manevi değerlerinin bütününü oluşturan kültür kuşaktan kuşağa sağlıklı bir iletişim süreci ile aktarılmıştır. Toplumsal anlamda da kurulan doğru iletişim ile toplumsal yaşama ait birçok sorun sağlıklı iletişim süreci ile aşılmıştır. Toplum içerisinde bireylerin birbirleri ile kurdukları sağlıklı iletişim, toplumsal barış için de önemli aşama sayılmıştır. Aynı zamanda iletişim, bireylerin toplumsallaşması, yani sosyal yaşamı öğrenebilmeleri, içinde bulundukları topluma yaşamsal yönden ayak uydurabilmeleri için gerekli bir süreç sayılmıştır.

İletişim sürecinin sağlıklı işleyişinin bozulduğu toplumlarda, toplumsal sorunlar baş göstermiştir ve toplum içerisinde yaşayan bireyler ve faklı gruplar arasında büyük anlaşmazlıklar doğmuştur. İletişimin önündeki engelleri kaldırabilen, özellikle de bireylerin birbirlerine karşı besledikleri önyargıyı yenebilen toplumlar, daha sağlıklı iletişim süreci yaşamış, böylece anlaşmazlıkları çözmüş ve gelecek kuşaklara da kültürlerini sağlıklı bir şekilde aktarabilmişlerdir. Bu bağlamda ele aldığımız çalışma; gerek kitlesel gerekse toplumsal düzeyde iletişim süreçlerinde önemli bir sorun olarak kabul edilen önyargı realitesini işlemektedir. Bu husus değerlendirilirken toplumsal iletişim sürecindeki iletişim engelleri çerçevesinde incelenerek hem önyargı hem de iletişimi engelleyen diğer unsurlar tartışılmıştır.

1. Bir Süreç Olarak İletişim

Tüm canlı sistemin ve özellikle insanoğlunun yaşamsal devamlılığı için gerekli olan bir süreçtir iletişim. İnsanlar yıllar boyu birbirleri ile kurdukları iletişim sayesinde, birbirlerine duygu ve düşüncelerini aktarmışlar, bu sayede birbirlerinden yeni davranışlar öğrenmişler, bunları gelecek kuşaklara aktarmayı başarmışlar ve kendilerine ait nizam kurmuş ve sürdürmüşlerdir. İnsanoğlunun iletişim serüvenine bakıldığında, iletişim sürecinin temellerinin duvarlara çizilen çizgi ve resimler ile atıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Resim ve çizgilerle kurulan iletişim süreci, yazının icadından sonra yazı ile yazının kullanılmasından sonra da sözle ile devam etmiştir. Böylece gelişen iletişim sürecinde önemli ve ortak kullanılan bir kavram, yani dil gelişmiştir. Sadece kelimelerin yüklendiği ve sözlerin ifade edildiği dil değil, aynı zamanda bedenin de dili gelişmiş, jest ve mimikler ile desteklenen güçlü bir iletişim süreci doğmuştur. İletişim, zaman ve mekana göre farklılıklar göstermekte ve özel tanımlamalarla sınırlanmayan, geniş yelpazede tanımlamaları yapılan bir kavramdır. Sadece zaman ve mekana göre değil, iletişim sürecinde bulunan kişilerin psikolojik, ekonomik, sosyal, kültürel özelliklerine göre de farklılık arz eden bir kavram olmuştur iletişim. Bu karmaşık sürecin birçok tanımı mevcuttur ve bu bahsedilen nosyonların hepsi iletişim tanımlarında yer almıştır.

"İletişim, İngilizce 'de ve Fransızca 'da Communication, Latince 'de communicare yani "paylaşmak, bildirmek, birleştirmek" kelimesinden gelmektedir. İnsanların toplu halde yaşamaya başlamalarından itibaren, toplumsal etkileşimlerde rol oynayan, sembolik mesajların karşılıklı ulaştırılmasıyla bazı anlamları aralarında paylaşma sürecidir" (Erdal, 2015:15). "İletişim, insanın varlık sürdürme biçimin bir ürünü ve insanın varlık sürdürme biçimindeki gelişmelere göre değişimlere uğrayan insana özgü bir olgudur" (Oskay, 2011:1). "İletişim, mesajlar aracılığıyla gerçekleştirilen toplumsal etkileşimdir." (Gerbner, Akt: Aziz, 2012:26).

Yapılan bu iletişim tanımlamalarına baktığımızda, iletişimin karmaşık bir süreç olduğunu ve bu süreci farklı açılardan değerlendirmemiz gerektiğini çıkarıyoruz. İlk olarak insanoğlunun varlığını sürdürme ve yaşamının bir gerekliliği olarak görmekteyiz iletişim sürecini. Bu süreçte dikkat çeken diğer bir nokta ise, duygu ve düşüncelerin karşılıklı olarak paylaşıldığı durumdur. Dil ve sembol, nesne, ikon kullanımı da iletişim sürecinin diğer önemli noktasıdır. Örneğin; gül aşkı anlatan, aslan figürü cesareti anlatan, zeytin dalı barışı temsil eden, anlatan sembollerdir. Ayrıca iletişim sürecinde, mesaj ve mesajı gönderen bir kaynak, mesajı alan

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

ve yorumlayan bir alıcı, duygu ve düşüncelerin doğru, sağlıklı aktarımı için seçilmiş uygun bir kaynak önem arz etmektedir. Aziz, iletişim olgusunda temel olarak beş öğe bulunduğunu belirtir. Bu beş öğe şunlardır: Mesajı gönderen yani kaynak, mesajı alan yani alıcı, aktarılan bilgiler, mesajın iletildiği ortam yani kanal ve alıcı tarafından yapılan geribildirim (Aziz, 2012:29).

2. Toplumsal İletişim Olgusu

Toplum içerisinde biyolojik, fiziki varlığını gerçekleştiren ve birçok ihtiyacını karşılayan insanoğlu, böylece toplum içinde her türlü varlığını üretir, bunları korumaya çalışır (Erdoğan, 2011:40). Marx'a göre, toplum dediğimiz kavram, insanın birbirleri ile karşılıklı eylemlerinin, etkinliklerinin bir çıktısı, ürünüdür. Toplum, sadece kişilerden oluşan rastgele bir oluşum değil, bireylerin birbirleri ile kurdukları ilişkilerin genelidir (Erdoğan, 2007:199). İnsanoğlu kendine ait bütün özellikleri, yetenekleri bir toplum içerisinde var olduğu sürece kazanır ve geliştirir. Bunun için en önemli kavram iletişimdir. Bir topluma ait olan birey kurmuş olduğu sağlıklı iletişim sayesinde varlığını devam ettirebilir. Böylece insan, içinde bulunmuş olduğu topluma ait kültürel öğeleri öğrenir, sembolleri, nesneleri anlamlandırır ve gelecek kuşaklara da aktarmış olur.

İletişim, insanın kişiliğini tanıması ve toplumsallaşması için bir ön gerekliliktir. Birey açısından düşünüldüğünde iletişim, bireyin toplumsallaşmasını sağlayan en önemli süreçtir. Çünkü insanoğlu toplumsal anlamda hazır bir kültürün içinde dünyaya gelir, ihtiyaçlarını, isteklerini giderir, duygu ve düşüncelerini paylaşır, o kültürün ortak paydası olan dili öğrenir, kullanır ve başkalarını anlamada yine bu dilin yapısını kullanır (Zıllıoğlu, 2008:3). Ayrıca toplumsal iletişimin ilk başladığı yer, kurum, toplumun en küçük yapı taşı olan ailedir ve insanoğlu konuşmayı, paylaşmayı, sevgi ve saygı erdemlerini, karşısındaki bireyle iletişim kurmayı önce ailede öğrenir ve uygular. Daha sonra toplumsallaşma süreci, kişinin başladığı ilkokul eğitimi ile devam eder ve bütün eğitim hayatı boyunca sürer. Bireyin uğradığı, gittiği, gördüğü, gezdiği ve iletişime geçtiği bütün mekanlar toplumsallaşması için birer basamak halini alır.

Bireyler farklı nedenlerden dolayı birbirleri ile etkileşimde bulunmaktadırlar ve bireyler arasındaki toplumsal karşılaşmalar, toplumsal etkileşimlere dönüşmekte, yaşantılarımızın çoğu da bu karşılaşma ve etkileşimlerden meydana gelmektedir. Toplum içerisinde yaşayan kişiler bu toplumsal etkileşimler ile bir kimlik sahibi olur ve bir toplumun üyesi durumuna gelirler. Bu toplumsallaşma sürecinde insanoğlu, toplumsal statüsüne kavuşur, toplumsal rollerini öğrenir, bu rollere ve statülere göre yaşar. Toplumsallaşma süreci ancak bireyler arasında kurulan doğru iletişim süreci ile sağlıklı bir şekilde işler. Yaşam içerisinde belli sorunları çözebilmek, başkaları ile bilgi alışverişinde bulunabilmek için karşılıklı konuşma kültürüne sahip olmak gerekmektedir. Aksi durumda toplum içerisinde sağlıklı bir iletişim süreci yaşanmayacak, bu durum da toplumsal çatışmaların önünü açacaktır. Toplumsal uzlaşma ve anlaşmanın yerini toplumsal çatışmaya bırakan bir süreç toplumsal ilişkileri temelinden sarsacaktır. *Bir toplumdaki insanların kendilerini anlatmak, başkalarını anlamak, gereksinimlerini gidermek, karşılıklı yardımlaşmak ve anlaşmak üzere giriştikleri her türlü yaklaşma ve uzaklaşmalara toplumsal ilişki" denir (MEB, 2011:6-11).*

3. İletişimi Engelleyen Faktörler ve Önyargı Problemi

İletişim sürecini hem olumlu hem de olumsuz etkileyen birçok faktör mevcuttur. İletişim sürecinin sağlıklı işlemesine engel teşkil eden, verilmek istenilen mesajın net olarak anlaşılmasına mani olan, sürecin tam ve etkin bir şekilde işlemesini engelleyen her şeyi iletişim engeli olarak adlandırabiliriz. Karşılıklı konuşan iki insanın farklı dili kullanması, farklı kültür ve toplumun bireyi olmaları, bunun yanı sıra farklı inanç ve değerlere sahip olunması gibi faktörler iletişim engeli sayılır. İletişim halinde iken karşı tarafın etkin bir şekilde dinlenmemesi, yani etkin dinleme yapılmaması da iletişim engellerinden bir diğeridir. Burada alıcı rolündeki kişi çok önemlidir ve iletişim öğelerinden biri olan alıcı, yani hedef kitle iletişimin içeriğini, mesaj yapısını etkileyen önemli bir öğedir. İletişime geçilen alıcının, hangi kültüre ait olduğunu, hangi dili konuştuğunu, neye inandığını, toplumsal değerlerinin ve yargılarının neler olduğunu bilmek sağlıklı bir iletişim süreci için önem arz etmektedir. Bununla birlikte korku, heyecan, nefret, düşmanlık, kıskançlık ve süreç içerisinde verilen yanlış bilgiler gibi faktörlerin yanında, en önemli engellerden biri de ön yargıdır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Önyargı, iletişimin sağlığını bozan, yanlış anlaşılmalara neden olan, düşmanlık ve kin gibi duyguları perçinleyen, önceden edinilen, kişiler arası anlaşmazlıkların ana kaynaklarından biri olan, olumsuz duygu ve düşüncelerin hepsidir.

İletişimde geçerli beş öğe eksiksiz olarak süreçte bulunmasına rağmen bazen iletişim sağlıklı bir şekilde işlemeyebilir. Amaç olarak iletişimin eksik veya kusurlu bir şekilde gerçekleştiği görülür. Bu durum ya iletişimsizlik durumu ile ya da iletişim sürecini bozan gürültü faktörü ile izah edilebilir. Kaynak ve alıcı arasındaki uyuşmazlık, iki tarafında mesajlarında ortak bir noktadan uzaklık ve algılama düzeylerindeki farklılık iletişim sürecinde yaşanılan iletişimsizlik durumuna yol açar (Aziz, 2010:31). İletişim sürecinde kaynak, mesaj, alıcı, kanal gibi önemli öğelerin yanı sıra gürültü faktörü de önemlidir. İletişim sürecini bozan gürültü faktörü; fiziksel gürültü ve psikolojik gürültü diye iki sınıfa ayrılır. Fiziksel gürültü iletişim ortamını bozan mesajların anlaşılmasını zorlaştıran ortamdaki fiziksel gürültü öğeleridir ki buna bir örnek, yol çalışması sırasında bir dozerin çıkardığı ses verilebilir. Bunun yanı sıra, kişinin ruh halinin bozukluğundan kaynaklanan psikolojik gürültü, fiziksel olarak kulağının duymaması, gözünün görmemesi gibi nöro-fizyolojik gürültü, farklı kültür ve toplumun bireyleri olarak da kültürel gürültü unsurları iletişimin sağlıklı işlemesine engeldir.

İletişim sürecinde tam bir başarıdan söz edebilmemiz için üç koşulun bir arada bulunması gerekmektedir. Birinci koşul; mesajınızın iletileceği hedef kitleyi tanımak ve doğru tespit etmektir. İkinci koşul; süreç içerisinde oluşturulan mesajların alıcı tarafından doğru anlayabileceği şekilde kodlamak ve alıcıların ilgi gösterebileceği iletileri seçmektir. Üçüncüsü ise; mesajların doğru iletilmesi, doğru anlaşılabilmesi için seçilen, iletilerin gönderildiği doğru kanalı seçmektir (Tüzün, 2008:13). Bunun yanı sıra sağlıklı iletişim sürecini etkileyen farklı faktörler de mevcuttur. Bu faktörler, fiziksel ve teknik nedenler, psikolojik ve sosyal nedenler, örgütsel nedenler olarak sınıflandırılmaya tabi tutulabilir. Fiziksel ve teknik nedenler, iletişim kanalları, bu kanalları etkileyen çevresel şartlar, mesaj ve dil ile ilgili engellerdir. Alıcı tarafından istenilen mesajın oluşturulamaması, mesajın iletiminde yanlış yer ve zaman seçimi, ihtiyaca binaen oluşturulamayan mesajlar, mesaj ile ilgili engelleri teşkil eder. Mesajların iletiminde yanlış olarak seçilen kanal da bu yönde bir dizi sorunu beraberinde getiren önemli bir etken sayılacaktır. Öte yandan; mesajın gönderildiği ilk andan, alınıp yorumlanmasına kadar geçen süre içinde iletişim ortamını kötü etkileyen her şey gürültü faktörü olarak algılanır. İletişimi olumsuz etkileten ve bu süreci engelleyen gürültü öğesi, sağlık ve kültürel nedenlerden kaynaklanabileceği gibi, çevresel faktörlerden de kaynaklanabilir.

Aynı dili konuşamamak, düşüncelerini ve görüşlerini dile yansıtamamak, farklı anlamlara gelecek şekilde mesajları söylemek de dil ile ilgili engeller sınıfına girmektedir. Örgütsel engeller ise, toplum içerisinde yaşayan bireylerin, toplum yaşamının önemli bir göstergesi olan iş ve sivil toplum örgütlerinde yer alması ile ortaya çıkan iletişim engelleridir. Örgütler kendi içlerinde zaman, rol, hiyerarşi, statü, yönetim, aşırı bilgi yüklemesi, geri besleme yetersizliği bakımından bir dizi iletişim problemleri yaşarlar. Psikolojik ve sosyal engeller, bireylerin kendi özel durumlarından kaynaklanır ve psikolojik engeller, bozukluklar iletişim süreci için olumsuzluk anlamına gelir. Psikolojik ve sosyal engeller, iletişim sürecinde amacın tam anlamıyla belirlenememesi, görüş, düşünce ve fikir ayrılıkları, mesajları algılama farklılıkları, sosyo-kültürel farklılıklar, tutum ve davranışlardaki değişkenlikler, var olan bilginin eksikliği ve ön yargı gösterilebilir. Ayrıca, insanların zihninde yer alan kalıplaşmış düşünceler, bazen farkına varılmadan taşınılan sabit fikirler, öz eleştiriden uzak yaşam felsefesi, sağlıklı bir iletişimin önünde engel olarak duran, duvar gibi örülen önyargılardır (Elgünler ve Fener, 2011:35-38). Bununla beraber iletişim sürecinin sağlıklı işleyebilmesi için alıcı konumunda bulunan kişinin etkin dinleme yapması gerekmektedir. Konuşana tuzak kurmadan, ona karşı her hangi bir savunma haline bürünmeden, dinlemeyi görev olarak görmeden, sadece eleştirmek maksadı gütmeden ve özellikle ön yargıların esiri olmadan dinleyebilmek ve karşı tarafla iletişime geçmek iletişimin kalitesini artıracaktır.

"Harding ve arkadaşları önyargı (prejudice)'yı başka şahıslara veya gruplara karşı hoşgörüsüz, haksız ve ayrımcı tutumlar olarak tanımlar. Goldstein ise, bir grup veya o grubun üyeleri hakkında olumsuz bir değerlendirme olarak tanımladıktan sonra önyargıyı iki tipe ayırır: "Öteki"ni olumsuz bir değerlendirme

ve "öteki"ne karşı olumsuz bir davranış, Schleiermacher'e göre ise "önyargılar yan tutma ve acelecilikten kaynaklanır." O'na göre, yan tuttuğundan dolayı otoritelere itaat eden kişide peşin hükümler bulunur. Bireyi belirleyen peşin hükümler onun yan tutmasından kaynaklanır. Önyargı (veya hoşgörüsüzlük), hissedilebilir ve açığa vurulabilir bir şeydir. Bir grubun tamamına veya bir şahsın doğrudan kendisine yöneltilebilir. Çünkü o şahıs, artık bir grubun üyesi olarak algılanmaktadır" (Gürses, 2005:144).

Tanımlamalara baktığımızda, önyargının, başka kişiler ve gruplar hakkında bilgi sahibi olmadan beslenen olumsuz düşünceler olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte "öteki"ni olumsuz değerlendirmelere tabi tutmak, haksız yere yargılamak, "öteki"ne karşı olumsuz davranışlarda bulunmak ve hoşgörüsüz davranmak da önyargıdır. İletişim sürecinde olumsuz bir etken olan önyargı, saklanabilir bir tutum olmadığından açığa çıkar ve insan bu duygusunu saklayamaz. Bireyin davranışlarını, tutumlarını, duygu ve düşüncelerini olumsuz olarak etkileyen önyargılar, bireyin toplum içinde sağlıklı iletişim kurmasına bir engel teşkil eder ve bu durum da bireyi yaşamında, özellikle insan ilişkilerinde başarısızlığa uğratır.

SONUÇ

Sağlıklı bir toplum yapısı, sağlam kurulan toplumsal ilişkiler ağı, aile içerisinde başlayan ve hayat boyu devam eden toplumsallaşma olgusunun sorunsuz bir şekilde işleyebilmesi için sağlıklı bir iletişim sürecine ihtiyaç vardır. Bu düzgün, doğru ve sağlıklı iletişim süreci ancak iletişim sorunlarının ve engellerinin ortadan kaldırılması ile mümkün olacağı aşikardır. İnsanoğlunun ayrımcılıktan, önyargıdan, şiddetten uzak sorunsuz olarak kurduğu iletişim ağı toplum içindeki birçok sorunun çözülmesi için yeterli olacaktır. Toplumsal iletişim sürecini sağlıklı bir şekilde işletebilen, böylece gelecek kuşaklara kültürünü sağlam temeller üzerinde aktarabilen, eşitliği, saygınlığı koruyabilen, öteki bireylere ve toplumlara karşı olan önyargılarını yenebilen toplumlar, insan ilişkileri ve huzur bağlamında daha başarılı olmuşlardır.

Dolayısıyla doğru ve etkili iletişim için iletişim engellerinin üstesinden gelinmelidir. Bu engellerden birisi olan ve insanlık tarihiyle birlikte süregelmiş bir problem olarak görülen önyargı gerçeği kitlelerin, toplumların ve hatta ikili ilişkilerde bireylerin iletişim süreçlerini sekteye uğratmıştır. Öyle ki değişen ve gelişen toplumlarda medya araçlarının da gelişmesiyle önyargı olgusu daha da artmış ve yeni problemler doğurmuştur. Özellikle yeni medya araçlarından birisi olan internet ortamındaki yoğun bilgi kirliliği; asparagas haberlerin doğrudan etkisiyle masum kişileri zan altında bıraktığı gibi sosyal medya kullanıcılarında da ilgili kişiye yönelik önyargı oluşturmuştur. Öyleyse önyargı problemini rafa kaldırmanın yolları aranmalıdır ve bireylere önyargılı olmaktan kurtulmanın çözümleri sunulmalıdır. Çalışmamızın merkezinde yer alan önyargı hususuna ilişkin; şu önerileri paylaşarak makalemizi neticelendirelim:

- Önyargı probleminden tamamen kurtulmak için söz konusu duruma ilişkin doğru ve nitelikli analiz yapılmalıdır.
- Fikirsel bağlamda hoşgörülü olmanın yolları aranarak öncelikle iç dünya ile olan meseleler çözülmelidir.
- Tek yönlü düşünme eğiliminden vazgeçilerek iletişimin önemli bir değeri olan empati duygusu geliştirilmelidir.
- Durum ve şartlar hangi ölçütte olursa olsun acele yargıda bulunmaktan kesinlikle uzaklaşılmalı ve sakin bir zihinle değerlendirme yapılmalıdır.
- Önyargı ile yaklaşılan durum veya içerik hususunda öznellikten kaçınılmalı ve mümkün olduğunca nesnel bir tutum sergilenmelidir.
- Genel kültür ve kişisel gelişim noktasında sürekli gelişim gösterilmeli ve böylece olaylara daha olgun ve bilinçli yaklaşım ortamı sağlanmalıdır.
- Canlı dünyasına yönelik şefkatli bir bakış açısına sahip olunmalıdır. Zira önyargı olgusu yalnızca insan ırkına mahsus bir durum değildir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

- Dil, din, ırk, renk ayrımı ve ekonomik ayrım yapılmadan ve bununla birlikte gerek çevresel faktörler gerekse medya araçlarının etkisinden sıyrılarak doğru değerlendirme yapılmalı; önyargı meselesine artık son verilmelidir.

KAYNAKÇA

1. AZİZ, Aysel. (2010). *"İletişime Giriş."* İstanbul, Hiperlink Yayınları. 3. Baskı
2. AZİZ, Aysel. (2012). *İletişime Giriş*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
3. ELGÜNLER, Çedikçi Tuğçe., FENER, Çedikçi, Tuğba. (July 2011). *"İletişimin Kalitesini Etkileyen Engeller Ve Bu Engellerin Giderilmesi."* The Turkish Online Journal Of Design, Art And Communication - Tojdac Volume 1 Issue 1
4. ERDAL, Gültekin. (2015). *İletişim Ve Tipografi,* İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
5. ERDOĞAN, İrfan, (2011)."*İletişimi Anlamak"* Ankara, Pozitif Matbaacılık. 4. Baskı
6. ERDOĞAN, İrfan, (2007)." *Karl Marx İnsan, toplum ve iletişim"* İletişim kuram ve araştırma dergisi Sayı 25 S: 199-228
7. GÜRSES, İbrahim (2005). *"Önyargının Nedenleri."* T.C. Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi cilt: 14, Sayı: 1, 2005 S. 143-160
8. OSKAY, Ünsal. (2011). *"İletişimin ABC'si."* İstanbul. Der Yayınları.
9. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, (2011). *"Toplumsal İletişim."* Ankara.
10. TÜZÜN, Gürel (2008). *"Sivil Toplum Kuruluşları İçin Rehberler,Kurumsal Stratejik Planlama, Sık Karşılaşılan Sorulara Cevaplar."* Bölgesel Çevre Merkezi - REC Türkiye, ISBN: 978-975-6180-24-2.
11. ZILLIOĞLU, Merib. (2008). *"İletişim Bilgisi"* Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını. No: 1758, Eskişehir. 3. Baskı

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(87)

Yrd. Doç. Dr. Cem TÜYSÜZ*

İLHANLI DEVLETİ'NDE BAYDU VE BALTU NOYAN ISYANLARI VE BU İSYANLARIN ANADOLU TÜRK TARİHİNE ETKİLERİ

BAYDU AND BALTU NOYAN REBELLIONS IN THE ILHANLI STATE AND THEIR RESISTANCE TO ANATOLIAN TURKISH HISTORY

ÖZ

Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, Kösedağ'da Moğol komutanı Baycu Noyan'a karşı kesin bir yenilgiye uğraması Türkiye tarihinde bir dönüm noktası teşkil etmiş ve Anadolu'da Moğol hâkimiyeti döneminin başlamasına neden olmuştur. 1243 yenilgisi, Anadolu Türkleri arasında acı bir hatıra olarak yaşamış, Ahir zamanın yaşadıklarını düşünmüşlerdir. İlhanlıların, Anadolu'da ki hâkimiyetleri Tabilik, İşgal ve Gölge sultanlık olmak üzere üç periyod da incelenebilir. Bu dönemlerin hemen hepsinde Anadolu Türklüğü, siyasi, sosyal ve ekonomik alanda sarsılarak tam bir yıkım yaşamıştır. Bu olumsuz şartlar altında ilhanlılara karşı olan mücadeleler Türkmen Beylikleri ve Selçuklu şehzadeleri tarafından yapılırken; Moğol Noyanları da kendi hanlarına karşı isyan teşebbüslerine girişmişlerdir. Sonuçta, bu isyanlar İlhanlı Devleti'nde siyasi, sosyal ve yönetimsel alanda oldukça derin izler bırakmıştır. Bu isyanların ilki ve en önemlisi de Baydu ve Baltu Noyan isyanlarıdır. Çalışmamız da ilhanlı Devleti'nde siyasal çalkantılara neden olan Baydu ve Baltu Noyan isyanlarının neden ve sonuçları üzerinde durulacak ve bunların Anadolu Türk Tarihine etkilerini araştırmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Baydu Noyan, Baltu Noyan , Moğollar, Karamanoğulları, Gazan Han.

ABSTRACT

A definite defeat of Anatolian Seljuk Sultan II. Gıyaseddin Keyhusrev against the Mongol commander Baycu Noyan in Kösedag constituted a turning point in Turkish history and caused the beginning of Mongol domination period in Anatolia. The 1243 defeat lived as a painful memory among the Anatolian Turks, and they thought what Ahir time had lived. The dominance of the Ilkhans in Anatolia can be examined in three periods: Tabilik, Occupation and Shadow Sultanate. In almost all of these periods, Anatolian Turks have been devastated by political, social and economic disruption. While the struggles against ilhanhans under these adverse conditions were made by the Turkmen Emirates and the Seljuk lineages, The Mongolian Noyans also attempted to rebel against their own hans. As a result, these revolts left quite a deep impression on the political, social and administrative area in Ilkhani State. The provincial and most important of these are Bayda and Baltu Noyan revolts. In this study, we will focus on the causes and consequences of the Baydu and Baltu Noyan rebellions that caused political turmoil in the ilhan state, and we will try to investigate their influence on the Anatolian Turkish history.

Keywords: *Baydu Noyan, Baltu Noyan, Mongols, Karamanogulları, Gazan Han.*

* **Dr.,Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Kars/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tarih, 13 Muharrem 641/ Temmuz 1243'ü gösterdiğinde Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, Kösedağ'da Moğol komutanı Baycu Noyan'a karşı kesin bir yenilgiye uğraması Türkiye tarihinde bir dönüm noktası teşkil etmiş ve Anadolu'da Moğol hâkimiyeti döneminin başlamasına neden olmuştur. 1243 yenilgisi, Anadolu Türkleri arasında acı bir hatıra olarak yaşamış, bir asır sonra bile, Baycu yılı olarak hatırlanmıştır. İlhanlıların, Anadolu'da ki hâkimiyetleri Tabilik, İşgal ve Gölge sultanlık olmak üzere üç periyod da incelenebilir. Bu dönemlerin hemen hepsinde Anadolu Türklüğü, siyasi, sosyal ve ekonomik alanda sarsılarak tam bir yıkım yaşamıştır. Bu olumsuz şartlar altında ilhanlılara karşı olan mücadeleler Türkmen Beylikleri ve Selçuklu şehzadeleri tarafından yapılırken; Moğol Noyanları da kendi hanlarına karşı isyan teşebbüslerine girişmişlerdir. Sonuçta, bu isyanlar İlhanlı Devleti'nde siyasi, sosyal ve yönetimsel alanda oldukça derin izler bırakmıştır. Çalışmamız da ilhanlı Devleti'nde siyasal çalkantılara neden olan Baydu ve Baltu Noyan isyanlarının neden ve sonuçları üzerinde durulacak ve bunların Anadolu Türk Tarihine etkilerini araştırmaya çalışacağız.

Argun Han'ın ölümünden sonra Geyhatu, 690/1291 yılı recep ayının 24'ünde Ahlat'ta ilhanlı Devleti'nin tahtına oturduktan sonra cülus törenini takiben ilhanlı ülkesinin yönetiminde bir takım düzenlemeler yapmıştır. Akbuka Noyan'ı (اکبوکا) beylerbeyilik (emiru'l-umera) makamına getirerek ilhanlı ordusunun başkomutanı tayin etmiş ve Akbuka Noyan'ın kardeşi Şiktur Noyan (نویان شیکتور) ile Emir Toğaçar'ı da(توغاچار) onun emrine vererek Akbuka'nın izni ve bilgisi olmaksızın hiç bir faaliyette bulunmamalarını emretmiştir[468].

Geyhatu Han, İlhanlı Devleti'nin başına geçtiği sıralarda, başta Karamanoğulları olmak üzere Anadolu'daki bazı Türkmen grupları Moğol kuvvetlerine karşı isyan hareketlerine girişmişlerdir. Geyhatu isyanları bastırmak için gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra 690/1291-1292 yılı Ramazan ayında Celayirli Şiktur Noyan'ı kendi yerine vekil (Naib-i Mutlak)bırakarak İlhanlı ordusunun başkomutanı olan Akbuka Noyan ile birlikte Anadolu'ya yönelir[469]. İlk önce Konya'ya gelmişler ve ardından vakit geçirmeden Karamanoğulları üzerine yürüyerek Ereğli,Larende ve Içel'de talan, yağma ve katliam gerçekleştirmişlerdir. Buradan Muğla bölgesine kadar ilerleyerek geniş çaplı yağmalardan sonra bol ganimetle 691/ 1292 yılı bahar mevsiminde İran'a geri dönerler.[470]

Geyhatu Han, zayıf mizaçlı, içkiye ve eğlenceye düşkün biri olarak kaynaklarda anlatılmaktadır. Öyle ki, israflı harcamaları neticesinde saltanatının üzerinden fazla bir süre geçmeden İlhanlı Devleti'nin hazineleri boşalmış, ülkede fakirlik ve ekonomik bozukluk baş göstermiştir. Bu esnada Geyhatu'nun Çin'i iyi tanıyan İzzeddin Muhammed b. Amid ismindeki bir mülazımı Çinlilerin kullandıkları kağıt para olan Çav'in taklit edilerek altın ve gümüş para yerine basılmasını önermiştir. Geyhatu ve devlet erkânı bu öneriyi kabul edince bu paradan bir miktar basılarak Tebriz'de denenmesi kararlaştırılır ve yarlığ çıkarılarak bu işin icrası için Akbuka Noyan ve onun emrindeki diğer bir kaç emir görevlendirilmiştir. Akbuka Noyan ve beraberindekiler 693/ 1293-1294 yılı Şaban ayında Tebriz'e gelmişlerdir. Ancak onların Tebriz'e geliş nedenleri kısa bir sürede Tebriz halkı arasında yayılınca daha ilk günden itibaren bu uygulamaya karşı çıkılmış ve bu parayı hiç bir

---

[468] Reşideddin Fazlullah, **Camiu 't-tevarih**, I-Il, neşr. Behmen Kerim-i, Tahran 1374 hş. I/50, Il/829-830: Fahru'd-din Ebů Süleyman b. Tãceddîn Benáketi, **Ravzatu evlau'l - elbab fi Marifeti't- tevárih ve'l- ensab**, neşr. Càfer Si'ar, Tahran, 1348 hş, s.447: Sahábu'd-din Abdullah b. Fazlullah Sirâzî, Vassâf, **Teczivetu'l-emsar ve Tecziyetu'l-ásar**, neşr., Muhammed Mehdi isfahani, Tıpkıbasım, Tahran, 1338 hş., Vr. 160, 264-265; Mirhánd, Muhammed Seyyid Burhaneddin Havendşah Belhi, **Tarih-i Ravzatu's-safa**, l-XIl, neşr. Abbas Perviz, Tahran, 1338 hş., V/368; Hândmîr, Giyãsu'd-din Muhammed el-Huseyni, **Târih-i Habibu's-siyer fi Ahbar-i Efrad-i Beşer**,I-IV, neşr. Muhammed Debirsiyaki ,Tahran,1362,hş., III/135;Kazvını,Yahya b. Abdullatif, **Lübbu't-Tevarıh**,Tıpkıbasım,Tahran ,1363hş., s.257; Huart,Clement **Histoire de Bağdad**,Paris,1901,s.12;el-Eheri,Ebubekr Kutbi,**Tarih-i Şeyh Üveys**,neşr,J.B.Van Loon,Lahey,1954,s.7;İkbal,Aştiyanı Abbas, **Tarih-i Moğul u Evayil-i Eyyam-i Teymurı**,Tahran 1312 hş,s.247;Afşar,İreç, **Yad-daştha-yi Kazvını**, I/X,Tahran, 1363 hş, I-II/57; Sümer, Faruk,**Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları**, I-II, İstanbul, 1999, I/312.

[469]Reşidettin,II/832-833;Benaketı,s.447-548;Vassaf, vr.261; Mustevfi,Hamdullah, **Tarih-i Guzıde**, neşr.Edward Brown, Tıpkıbasım, London,1910, vr. 590; el-Eherı,s.141; Şabankarei, Muhammed b. Ali b. Muhammed, **Mecmau'l-ensab**, neşr. Mır Haşim-i Muhaddis, Tahran,1376 hş, s.266;Handmır, III/135.

[470] Aksarayı,Mahmud b. Muhammed Kerimeddin, **Müsameretü'l -ahbar ve Müsayeretü'l-ahyar**,neşr. Osman Turan, Ankara, 1944, s.170-179; Mırhand, V/363; Handmır, **Habıbu's-siyer** , III/135; Sümer , **"Anadalu'da Moğollar"**, SAD, I/62-63.

şekilde kullanmayacaklarını ve kabul etmeyecekleri söylenmiştir. Şehirdeki ekonomik hayat bir anda felç olmuş ve Çav'ın tedavüle konulması görevi ile Tebriz'e gönderilmiş olan Akbuka Noyan ve beraberindekiler bütün çabalarına rağmen; bir sonuç elde edilememiş bu uygulamadan vazgeçilmiştir[471].

Geyhatu Han'ın ülke yönetimine hakim olamaması ve diğer bir takım nedenlerle, zamanla onun etrafındaki emirler ve devlet yönetimindeki diğer söz sahibi şahsiyetlerin ona yüz çevirmesine yol açmıştır ve o sıralarda Irak-ı Arab'ın idaresini üstlenmiş olan Hülegü Han'ın torunu Turağay'ın(توراغاي) oğlu, Şehzade Baydu'yu(بايدو) İlhan Geyhatu Han'a karşı isyana teşvik ve davet edilmiştir. Ayrıca Aladağ'daki bir şölen sırasında Geyhatu'nun Baydu'ya hakaret etmesi de Baydu'nun ona karşı harekete geçmesinde etkili olmuştur. Baydu, Geyhatu'nun yanından ayrılıp Bağdad'a dönerken bir grup emir de Geyhatu'yu ortadan kaldırmak için bir ittifak oluşturmuştur. Bunu haber alan Geyhatu, Baydu ile işbirliği yapan emirlerin birçoğunu yakalatarak hapseder. Bu emirlerle işbirliği halinde olan Toğaçar Noyan'ı da onları sorgulamak ve hapiste gözaltında tutmakla görevlendirir. Toğaçar Noyan gizlice Baydu'ya haber göndererek hemen bir ordu toplayarak harekete geçmesini, onun harekete geçmesinin ardından hapisteki emirleri serbest bırakarak onun tarafına geçeceğini bildirir[472]. Bunun üzerine Baydu, harekete geçerek öncelikle kendi emrinde bulunan emirleri Geyhatu'ya karşı isyan konusunda ikna eder. Ardından 694/1295 yılı Recep ayının 28 inde emrindeki kuvvetlerle Bağdat'dan hareket eder. Diğer taraftan Geyhatu'nun emirlerinden bir kısmı da Baydu'nun tarafına geçerler. Baydu'nun isyan ettiği sırada Arran'da bulunan Geyhatu, bu haberi alır almaz derhal 5000 kişilik bir ordu oluşturarak Emir Taytak'ı[473] (تايتاك)öncü kuvvet olarak Baydu'nun karşısına gönderir ye ardından da Emir Akbuka Noyan, Toğaçar Noyan ile birlikte iki tümen askerle Emir Taytak 'ın yardımına gönderir, kendisi de ordugâhını (ordu) toplayarak Arran'dan Tebriz'e hareket eder[474].

Öncü kuvvetler, Baydu'nun güçlerinden bir kısmını dağıtarak gelecek yardımı beklemeye başlarlar öte yandan Akbuka Noyan ile birlikte yola çıkan Toğaçar Noyan planını ve niyetini açıkça ortaya koyarak Akbuka'ya, Baydu'nun tarafına geçtiğini açıklar. Akbuka'nın emrindeki askerler de Toğaçar'ın tarafını tutunca Akbuka çaresiz maiyetinde kalan yaklaşık 300 kişiyle birlikte kaçarak Geyhatu'nun yanına gelir. Bu haber yayılınca da Geyhatu'nun ordusu dağılır[475].

Geyhatu, Akbuka Noyan geldiğinde Ebher'e ulaşmıştır ancak başka bir çaresinin kalmadığını görünce kaçarak Anadolu'ya gitmek ister. Etrafındaki emirler bunu doğru olmadığını söyleyerek onu vazgeçirirler. O da yeniden toparlanmak ve tahtını geri almak için ordu toplamak amacıyla Arran tarafına yönelir fakat oraya ulaşamadan Baydu taraftarlarınca yolda yakalanarak 694/1295 yılı cemadielevvel ayının 6'sında öldürülür. Akbuka Noyan ise yakalanarak hapse atılır.[476]

Baydu'nun asıl niyeti Geyhatu'yu ilhanlıktan indirmekti ki, bu nedenle Geyhatu'nun öldürülmesinin ardından hemen ilhanlık tahtına oturmamış ve Horasan'ın idaresini sürdüren, Şehzade Gazan'a elçi göndererek kurultay yapmak ve ilhanlık seçimini gerçekleştirmek için onu, başkent Tebriz'e davet etmiştir. Gazan da bu daveti kabul ederek Tebriz'e doğru yola çıkar ancak Geyhatu'yu öldürdükleri için Gazan'ın kendilerini cezalandıracağından korkan Toğaçar Noyan ve diğer asi emirler o gelmeden Baydu'yu kandırarak Hemedan'da ilhanlık tahtına oturtmuşlardır. Bu gelişmeyi yolda öğrenen Şehzade Gazan, beylerbeyi olan Emir Nevruz un

---

[471] Gregory, Abu'l-Farac, **Abu'l- Farac Tarihi**, I-II, Çev.: Ö. Rıza Doğrul, Ankara, 1945,II/644-645; Reşideddîn, II/835-836; Vassâf, vr. 272-275; Mustevfi, **Târih-i Guzide**, vr. 590; Mirhând, V/368-371; Howorth, Henry H.; **History of the Mongols**, 1-IV; Newyork 1876-I892, III/369-371; Ikbal, s.248-249; Boyle, J.A.,**"Dynastic And Political History Of The Ilkhans",** The Cambridge History Of lran, I-VIII Cambridge, 1968, V/374-375.

[472]Vassaf , vr.276-277; el-Eherı , s.141; Mirhând, V/371-372: Hândmir, **Habibu's-siyer**, III/138; Howorth, Ill/375; İkbâl, s.251.

[473] Vassaf,vr.276-277

[474]Aksarayi,s.183-184;Abu'l-Farac,II/644-646;Reşideddin,II/837;Vassaf,vr.277;Mustevfi,**Tarih-i Guzıde**,vr.590; Şabankareı,s.266-267; el-Eherı,s.141; Mırhand,V/372-373; Handmır, **Habıbu's-siyer**,III/139;Howorth,III/375-376;İkbal,s.52.

[475] Abu'l-Farac, II/646-647; Reşideddin, II/838; Vassâf, vr. 278; Mustevfi, **Tarih-i Guzide**, Vr. 590; Şabânkârei, s.267; el-Eheri, s.141; Mirhând, V/374; Hândmîr, **Habibu's-siyer**, III/139: Howorth, III/376.

[476] Aksarâyi, s.184; Abu'l-Farac,II/648;Reşideddin;II/278-279; Mustevfi, Tarih-i Guzide, vr. 590; Şabânkârei, s.267; el-Eheri, s.142; Ahmed b. Celaleddin Muhammed, **Fasih-i Havâfi, Mucmel-i Fasîhi**, I-IIl, neşr. Mahmud Ferruh, Meşhed, 1341 hs, II/369; Mirhând, V/374; Hândmîr, **Habibu's-siyer**, III/139; Kazviní, **Lubbu't-tevârih**, s.238-239; Azzâvi, Abbas, **Tarihu'l-I'rak Beyne'l-ihtiláleyn**, I-III, Bağdad, 1936-1939, I/362; Beyâni, s.8; Sümer, **Sahıs Adları**, 1/312

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(امير نوروز) aracılığıyla Baydu'nun ilhanlığını tanımadığını ilan ederek beraberindeki kuvvetlerle başkent Tebriz'e yönelir[477].

Bu gelişmeler karşısında Geyhatu'nun tahttan indirilerek öldürülmesinde rol oynayan emirler, Toğaçar Noyan, Konçukbal (كونچوكبال)[478] ve diğerleri Baydu'ya "*Emir Akbuka su anda hapistedir. Eğer bu savaştan Gazan galip çıkarsa, o, her şeyi açıkça anlatarak bizim öldürülmemiz için elinden gelen her şeyi yapar*" diyerek Baydu'yu Akbuka Noyan'ın öldürülmesi için teşvik etmişler[479] Akbuka, Baydu'nun emri ile 694/1295 yılı cemadielevvel ayının sonlarında Cağatu Nehri kıyısında öldürtülmüştür[480] .

Baydu ve Gazan'ın ordusu 694/1294-1295 yılı recep ayının beşinde Merağa yakınlarında karşılaşmıştır. Öte yandan Baydu'nun tarafındaki emirlerin bir kısmı Gazan Han tarafına meyletmişlerdir ki, bu çerçevede başta İltimur Noyan(التامور)[481] ,Toğaçar ve Buğaday Noyanlar(بوكادار , بوغاداي)[482] olmak üzere bir grup emir Baydu'dan ayrılarak Gazan'ın yanına gelirler[483].

Bu gelişmeler üzerine Gazan'a karşı başarılı olamayacağını anlayan Baydu, Merağa üzerinden Gürcistan'a kaçmak ister. Bunu öğrenen Gazan Han, İltimur Noyan ve Emir Nevruz'u onun takibi ve ele geçirilmesi ile görevlendirir. Baydu, Nahcivan'da yakalanarak Ucan'da bulunan Gazan Han'ın huzuruna getirilir ve 694/1294-1295 yılı zilkade ayında idam edilir.

Baydu Noyan isyanının bastırılması ile Argun Han ve Veziri Saàdu'd-devle Yahud ile başlayan İslam aleyhtarı siyasete de Gazan Han tarafından son verilmiştir ki, bu olumlu gelişmeye rağmen Moğol zulüm ve tahakkümü Anadolu'da Saadu'd-devle'nin vezirliğinden önce olduğu gibi sonra da artarak devam etmiştir. Bu dönem Anadolu'sunda hüküm süren Moğol zulmü ve buna bağlı olarak yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik sorunlar Gazan Han'ın İslamiyet'i kabul etmesine rağmen Anadolu'da yaşanmaya devam etmiştir[484].

Gazan Han 694/1294-1295 yılında Baydu'yu ortadan kaldırıp yönetime tam anlamıyla hâkim olduktan sonra devlet yönetiminde bir takım değişiklikler gerçekleştirmiştir. Bu değişikliklerin en önemlilerinden biri, Toğaçar Noyan'ın Anadolu'daki Moğol kuvvetleri genel komutanlığı görevine getirilmesiydi.

Toğaçar Noyan, önce Baydu'yu Geyhatu Han aleyhine isyana teşvik etmiş ve onun öldürülmesinde önemli rol oynamış hemen ardından da Baydu'dan ayrılarak bu kez Gazan Han'ın saflarına katılmıştı. Gazan Han, Toğaçar'ın bu değişken karakterini hem de Şehzade Sukay (سوكاي)[485] ve Arslan Oğul'un(اوغول ارسلان) isyanlarının[486] arkasındaki isim olduğunu biliyordu. Bu nedenle, Harmancı(هارمانجي) adı emirini Toğaçar

---

[477] Abu'l-Farac, II/648-649; Reşideddin, IL/886; Benáketi, s.451: Vassaf, vr. 282; Mustevf, **Tarih-i Guzide**, v. 591; Şabânkârei, s.267; Hândmir, Habibu's-siyer, l/139-140; İkbal. s.252-254.

[478] Vassáf, vr. 277.

[479]Hüseyin Hüsameddin,Amasyalı Abdizade, **Amasva Tarihi**, I-lI, Istanbul, 1332 hş., II/434, Baydu'nun ilhanlık tahtına oturduktan sonra Şehzade Cemudar'ı Anadolu valiliğine, Akbuka Noyan'ı ise Anadolu'daki bütün Moğol Kuvvetlerinin komutanlığına getirdiğini belirtmiştir.Ancak diğer bütün kaynaklar Akbuka Noyan'ın ölüm tarihi ve şekli konusunda birleşmişlerdir. Dolayısıyla bu bilgiyi dikkatli karşılamak gerekir.

[480]Aksarayi,s.184;ReşideddinFazlullah,**Tarih-i Mubarek-i Gazanı**, neşr. Karl Jahn ,London,1940s.63; Benaketı,s.451 ;Vassaf,vr.282; Mustevfi,**Tarih-i Guzide**, vr.591; el-Eheri,s.142; Mirhand V/374; Handmir, **Habıbu's-siyer**, III/140; Howorth,III/377; Huarth,s.12; İkbal,s.252

[481] Reşideddin Fazlullah, **Cámiu't-tevárih**, neşr. Alizade, Moskova, 1965, I/92,231,299.

[482] Reşideddin Fazlullah, **Cámiu't-tevárih**, neşr. Alizade, I/202,212,227,242.

[483] Reşideddin **Tárih-i Mubárek-i Gázání**, s.84; Mirhand,V/380-381; Handmir,**Habıbu's-siyer**,III/144-145; İkbal,s.252-258.

[484] Reşideddin, **Tarih-i Mubárek-i Gazani**,s.84-93.

[485] Reşsidedin Fazlulah, **Camiu't-teváih**, neşr. A.Alizade, 10.17.183.184,228.237 286

[486] 695/1296 yılı cemadielevvel ayında Gazan Han'ın ve Emir Nevruz'un Müslümanlığı kabul etmesinden memnun olmayan Hülagü'nün torunu Şehzde Yeşmut'un oğlu Sehzade Sukay, Cuci Kassar'ın soyundan Sehzade Arslan Oğul ve bir grup emir, Gazan Han'ı ve Emir Nevruz u ortadan kaldırmak için gizli bir ittifak oluşturdular. Gazan Han tarafından Horasan'a gönderilen Emir Nevruz'un emrine verilen ve onun öncü kuvvet Durumunda olan mezkûr şehzadeler yoldayken Emir Nevruz 'u katletmeyi düşünüyorlardı. Bu arada Şehzede Mengü Timur'un oğlu Taycu'ya haber göndererek onu da kendi taraflarına davet ettiler. Taycu görünüşte bunu kabul etti ise de vakit geçirmeden Emir Nevruz'u durumdan haberdar etti. Emir Nevruz ise hemen harekete geçerek asi gruba saldırdı. Sehzadeler Sukay ve Arslan Ogul ile emirler bir süre direndiler. Şehzede Sukay ise savaş sırasında öldürüldü. Sonuçta Emir Nevruz galip geldi. Beş isyancı şehzade ve

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Noyan'ın öldürülmesine dair bir yarlıkla Anadolu' ya gönderir. Gazan Han, Emir Harmancı'nin yanı sıra Anadolu'da bulunan diğer Moğol tümen komutanlarından Baltu Noyan (بالتو) ve Sülemiş'i de bu emrin icrası ile görevlendirmiştir[487].

Baltu Noyan, Celayir kabilesinin Tukuraut oymağından olup Abaka Han döneminde Anadolu'da yerleşik olan Celayirli tümeninin komutanı Nabşi Noyan'ın oğludur[488]. Baltu, Abaka Han döneminden itibaren Anadolu'da bulunmakta[489] babası Nabşi Noyan'ın maiyetinde bulunduğundan dolayı[490] kaynaklarda adına ve faaliyetlerine Gazan Han dönemine kadar rastlamıyoruz. Nabşi Noyan'ın ölümünden sonra Baltu, Anadolu'daki Moğol kuvvetleri komutanı Samağar Noyan ve onun oğlu Arab'ın emrinde bulunmuştur[491].

Her şeyden habersiz büyük bir hevesle yola çıkan Toğaçar Noyan 695/1295-1296 yılında Anadolu'ya gelir ancak burada bir süre Samağar Noyan'in oğlu Arab ve Baltu Noyan'ın ordugâhında kaldıktan sonra aleyhinde bazı oyunların döndüğünü hissederek kendi yaylağına gider[492].

Samağar Noyan'ın ölümünden sonra Anadolu'daki Moğol kuvvetleri genel komutanı konumunda bulunan Arab, küçük yaşta ve deneyimsiz olduğu için Baltu Noyan Anadolu'daki iktidarı eline geçirerek nüfuzunu arttırmıştır. Bu nedenle Toğaçar Noyan'ın Anadolu'ya Moğol Kuvvetleri komutanı olarak gelmesinden rahatsız olmuştu. Nihayet Gazan Han'dan Toğaçar Noyan'ın ortadan kaldırılmasına dair yarlığ ulaşınca, böyle bir fırsat bekleyen Baltu Noyan derhal harekete geçerek Toğaçar Noyan'ın ordugâhına saldırır ve Beylerbeyi İzzeddin'i ele geçirerek katleder. Toğaçar Noyan ise Baltu'nun gücüne karşı koyamayacağını anlayarak Delüce Kalesi'ne kapanır[493]. Uzun uğraşlar sonucunda Toğaçar, Sivas civarında yakalanarak Gazan Han'ın yarlığı gereğince öldürülmüştür (695/ 1295-1296)[494] .

Toğaçar Noyan'ın ortadan kaldırılmasından sonra yıllardan beri bu bölgede bulunan Baltu'nun nüfuzu ve tahakkümü Nirvana'ya ulaşır, bu durum onun istiklal ve isyan sevdasına tutulmasına neden olmuştur[495].

---

37 emir yakalanarak Gazan Han'ın huzuruna Tebriz'e getirildiler. Tebriz'de yapılan yargılama sonucunda bu emirlerin çoğunluğu suçlu bulunarak 695/1296 yılı cemadielevvelaymin 23'ünde Tebriz'de şehir meydanında idam edildiler. Bkz.; Reşideddîn,**Târîh-i Mubârek-i Gâzâni**,, S.97-98; Benâketi, s.457; Vassáf, vr. 327-328; Mustevfi,**Tarih-i Guzide**, vr. 582-583: el-Eheri, s.144; Mirhánd, v/389.391: Hándmir, **Habibu's-siyer**, III/146-147; ikbâl, s.262-263; Sümer, Sahıs Adları, 1/314.

487 Reşideddin, II/918-921; Benáketi, s.456-457: Mustevfi, **Tarih-i Guzide**, Vr.Howorth, II/404-405; ikbål, s.261; Spuler, **Iran Moğolları**, s.568; Turgal, Hasan Fehmi, **"Camiu'd-düvele Göre Ilhaniler"**, Konya Mecmuası, Yıl 2, Sayı, 14-15/864-885, Konya, 1937, s. 874; Sümer,F., **"Anadolu' da Moğollar"**, SAD, /65.

488 Adı kaynak ve araştırma eserlerinde Nâbşi-Nâbişi, Aksarâyi, s.85; Turan, Osman; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, istanbul, l971, s.527; Yuvalı, A., **ilhanlilar Tarihi I (Kurulus Devri)** , 1/162; Kayseri 1997; Nebci, lbn-i Seddad, **Baypars Tarihi**,çev. M. Şerefüddin Yaltkaya, istanbul 1941, II/75; Nafci, Abu'l-Farac, **Abu'l- Farac Tarihi, II/586**; Howorth,Henry H.:**History of the Mongols**,I-1V Newyork 1876-1892, III225: Tayci- Tayşi, Reşideddîn Fazlullah, **Câmiu't-tevárih**,I/52; Sümer, **"Anadolu'da Moğollar "** SAD, I/38; Togan, A. Z. Velidi, **Umumi Türk Tarihine Giris**, İstanbul, 1981., s.239: Tanci, Reşideddin Fazlullah, **Tarih-i Mubárek-i Gázani**, neşr. Karl Jahn, London, 1940, s.101; Spuler, Bertold, **İran Moğolları**, Göttingen, 1939, Çev.Cemal Köprülü, Ankara, 1957, s.564, gibi muhtelif şekillerde yazılmıştır. Celayir kabilesinin Tukuraut oymağından olup Hülegü ile birlikte Anadolu'ya gelen Celayirli beylerden biridir. Anadolu'ya hangi tarihte geldiği konusunda kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte, onun Anadolu'daki faaliyetlerine 655/1257 yılından sonra rastlıyoruz.

489 Reşideddin, II/925; Temir, Ahmet, **"Anadolu İlhanlı Valilerinden Samağar Noyan"**, Fuat Köprülü Armağanı, İstanbul, 1953,s. 498.

490 Howorth, (III/405) Baltu'nun, Hülegü'nün oğlu Şehzade Tobşin'in oğlu olduğunu söylemiştir Ancak bu bilgi doğru değildir.

491 İbn-i Şeddad,**Baypars Tarihi**, II/85-86; Aksarâyí, s. 113-114; İbn-i Bibi, **el-Evamiru'l- Alaiyye fi Umuri'l-Alaiyye**, Tıpkıbasım, Ankara, 1956, vr. 670-672; Reşideddin, II/768; el-Eheri, s.136; İbn-i Haldun, **Kitabu'l- 'İber**, I-VI, Farsçaya Çev. : Abdulmuhammed Ayeti, Tahran, 1375 hş. , IV/282-283; Sümer, **"Anadolu'da Moğollar"**, SAD, 1/42,56.

492 Aksarâyi, 189-191; Turgal, **"İlhaniler"**, KM, I/871; Boyle, **"Dynastic And Political History"**,İran, V/381; Turan, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.616.

493 Aksariyi, s.I92-193; Reşideddin, II/925; Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s.617.

494 Claude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, Paris, 1968, Çev.: Yıldız Morgan, İstanbul, 1979, s.293, "Daha önceleri Baydu taraftarı olan Toğaçar Anadolu'da Muineddin Pervane'nin akrabaları ile işbirliği yaparak bağımsızlığını ilan etmeye çalıştı" demektedir.

495Aksarăyi,s. 193-194; Reşideddin, II/921,925; Benâketí, s.457; Mustevfi. **Tarih-i Guzide**, vr. 592; Turğal, **"İlhaniler"** , KM, s.874; Cahen, s.293; Sümer, **"Anadolu'da Moğollar"**, SAD, I/65; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.617; Togan, Giriş ,s.241-242; Merçil, Erdoğan, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul, 1985, s.163.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Takvim yaprakları 696/1296-1297 gösterdiğinde bu kez Abuşka Noyan(ابوشكا) Anadolu'daki Moğol orduları genel komutanı olarak bu bölgeye gönderilir. Abuşka Noyan'ın atanması ile elindeki gücü ve iktidarı kaybetmek istemeyen[496] Baltu, aynı yıl içinde Gazan Han'a karşı isyan eder. Ancak Baltu 'nun isyan etmesindeki tek neden bu değildir. Çünkü Baltu'nun Anadolu'da bu kadar güçlenmesinden rahatsız olan Gazan Han onu bir kaç kez huzuruna çağırmış ancak Baltu çeşitli bahanelerle bu davetlere gitmemiş hatta Anadolu Selçuklu Sultanı Mesud'un da gitmesine engel olmuştur[497].

Baltu'nun başkaldırı haberini alan Gazan Han, vakit kaybetmeden başkumandanı Emir Kutluğşah'ı(كوتلوغشاه) Abuska Noyan ile birlikte bu isyanı bastırmak ve Baltu Noyan'ı bertaraf etmeleri için Anadolu' ya gönderir. Arab Noyan ve Baycu Noyan'in torunu Sülemiş de Kutluğsah'ın kuvvetlerine katılmasıyla birlikte[498] taraflar arısında Kırşehir yakınlarındaki Malya ovasında yapılan savaşta Baltu, büyük bir hezimete uğramış kaçarak Uc'a[499] sığınmıştır. Kutluğsah, Emir Sülemiş'i onun peşinden göndermiş, kendisi ise Arran kışlağına, Gazan Han'ın yanına geri dönmüştür[500].

Baltu'nun safında istemeden yer almış olan Sultan Gıyaseddin Mesud ise Baltu'nun yenilerek Uca çekilmesinin ardından bağışlanmasını dilemek için Kutluğsah'ın aracılığı ile Gazan Han'ın huzuruna çıkar. Sultan Mesud, kendisinin bu isyana zorla dâhil edildiğini ve padişahın huzuruna gelişinin Baltu tarafından engellendiğini söylediyse de fazla inandırıcı olamamıştır. Ancak Canı bağışlanmakla beraber Anadolu'ya dönmesine izin verilmeyerek Hemedan' da ikamete mecbur edilmiş ve padişahlıktan azledilerek yerine 698/1298 yılında III. Alãeddîn Keykubat getirilmiştir[501].

Baltu, İlhanlı Devleti tarafından tayin edilmiş bir Moğol kumandanı olmasına rağmen Uc Türkleri arasında sevilen bir emir idi. Bu nedenle ûc bölgesinde gerek kendisine bağlı Celayirli askerleri gerekse ûc Türklerinden topladığı kuvvetlerle sık sık İlhanlı hakimiyet alanlarına girmiş, yağmalamalarda bulunmuş ve tekrar uca geri dönmüştür[502]. Ancak bir süre sonra Sülemiş'in sıkıştırmaları sonucunda bu bölgeyi terk ederek önce Eşrefoğulları ülkesine, daha sonra da Karamanoğulları ile anlaşarak onların hâkimiyet sahalarından geçmek sureti ile o sıralarda Ermenilerin kontrolünde bulunan Çukurova'ya, oradan da Memluklulara sığınmak ister. Karamanoğulları ile yapılan anlaşmaya göre Baltu ve maiyetindekiler herhangi bir saldırıya maruz kalmadan Çukurova'ya geçeceklerdir ancak bir kaç bin çadırdan oluşan Baltu'nun önderliğindeki Celayirliler Karamanoğulları tarafından saldırıya uğrarlar. Celayir kabilesine mensup çok sayıda insan Karamanlılar tarafından esir edilmiş ve mallarına el konulmuştur. Baltu beraberindeki çok az kuvvetle Çukurova'ya ulaşabilmiştir. Fakat bu kez de Ermeni Kralı sözünde durmamış ve Baltu'nun Çukurova'dan geçmesine izin vermediği gibi onu yakalayarak Gazan Han'ın emirlerine teslim etmiştir.

---

[496] Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, II/440. Baltu'yu bir Türkmen Bey'i sanarak onun isyan nedeni hakkında şöyle demiştir: "Türk beylerinin cesur ve meşhurlarından olan Baltu Bey yapılan zulümlerin fazlalığından dolayı isyan ederek başına toplanan mağdurlarla birlikte 698'de Anadolu Nazırı Toğaçar'ı katletti ve Konya taraflarından Tatarlar'ı sürüp çıkardı... Baltu Bey, Selçuklu saltanatının Tatarların nüfuzuna hizmetçi olduğunu takdir ederek, iki hükümeti birleştirmek suretiyle Tatarları Anadolu'dan sürmeye çalışıyor, Sultan Gıyaseddin Mesud'un müstakilen Anadolu hükümdarı olması amacını güdüyor, Anadolu ümerasından bir kısmım elde ederek cemiyetini artırıp Amasya'dan Sultan Mesud'u alıyor, ay ay İlhanlı hazinesine verilen meblağı keserek sultanın istiklalini ilan ediyordu".

[497] Aksarâyi, s. 197-199; Reşideddin, **Tarih-i Mubárek-i Gâzáni**, s.105; Hüsameddin, **Amasva Tarihi**, II/440; Spuler, **İran Moğolları**, s.568; Cahen, s.293; Togan, **Giris**, s.242.

[498] Aksarâyi, s.201; Reşideddin, II/925; Mustevfi, **Tárih-i Guzide**, vr. 592; Howorth, III/405; Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, II/441: Turğal**, "İhaniler"**, KM, s.874; Sümer, **"Anadolu'da Moğollar"** ,SAD, 1/66; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.618 Togan, **Giriş**, s.241-242.

[499] Uc, úcát: Anadolu'da İlhanlıların hâkimiyet alanı dışındaki bölgeler için kullanılan bir terimdir.

[500] Aksarayi, s.202-203; Reşideddin, **Tarih-i Mubárek-i Gázáni**, s. 105; Mustevfi, **Tärih-i Guzide**, vr. 592: Hüsameddin, **Amasya Tarihi**,II/442; Temir, **"Samağar Noyan"**, s.498; Sümer, **"Anadolu'da Moğollar"**, SAD, I/166; Boyle, **"Dynastic And Political History"**, Iran, V/381; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.618.

[501] Aksaráyi, s.206-207; Reşideddin, **Tarih-i Mubarek-i Gâzáni**, s.121; Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, II/442; Cahen, s.293-294, Sümer, **"Anadolu'da Moğollar"**, SAD, l/67; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.622.

[502] Aksarâyi, s.204; Togan, **Giriş**, s.243.

Baltu ve kaynaklarda adı zikredilmeyen bir oğlu Tebriz'e götürülerek burada yargılanmış ve suçlu bulunarak Gazan'ın emri ile 25 zilhicce 696 (Ekim 1297) senesinde şehir meydanında idam edilmişlerdir[503].

Baltu'nun isyanı Anadolu'da bulunan Moğol Noyanları'nın kendi hükümdarına karşı giriştiği ilk ve en ciddi isyan hareketi olması bakımdan oldukça önemlidir[504] . Baltu'nun isyanının bastırılması için Anadolu'ya gönderilen emirlere ve ordunun sayısına bakarak, onun bu dönemde ne kadar güçlendiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra Baltu, bu kadar kuvvetin kendisi aleyhine toplandığını görmesine rağmen kaçmayarak onlarla bir meydan savaşını göze almakla da onun istiklal ve isyan sevdasına güvenini ortaya koymuştur.

Baltu'nun isyanı ayrıca hedefleri bakımından da Anadolu Türklerinin Moğol tahakkümünden kurtulmak için harekete geçmeleri ve cesaret bulmalarını sağlaması bakımından önemlidir. Zira Amasya Tarihi'nde de ifade edildiği gibi, Moğol kaynaklarında açıkça söylenmese de Baltu, bu isyan hareketinin başarıya ulaşması durumunda Anadolu'da, İlhanlı hâkimiyetinden kurtulmuş bağımsız bir Selçuklu Devleti'ni yeniden ihya etmeyi planlıyordu. Çünkü o çocukluğundan itibaren Selçuklu Türkleri arasında Türkleşmişti. Ayrıca bu bölgede sevilen bir Moğol komutanı idi. Bu nedenle hem kendi iktidarını güçlendirecek hem de uzun zamandır Moğol tahakkümü altında ezilen Anadolu Türklüğünü tek bir çatı altında toplayarak bu tahakkümü sona erdirecek bir isyan hareketi başlatmıştı. Bu isyanda Selçuklu Sultanı, Mesud'u yanına alması da bunun bir kanıtı olarak düşünülmelidir.

Bu isyanlar Anadolu'nun daha fazla perişan olmasına, halkın daha ziyade soyulup ezilmesine neden olmuştur. Aksarayi'nin ifadesi ile *"Anadolu gariplerin emniyete ve rahata kavuştuğu bir ülke ise de Horasan, Irak ve Azerbaycan'da aklına soygun ve zulüm gelen kimseler, oralarda fırsat bulamadıkları için, gözlerini Selçuklu memleketine dikip burada mevki ve talih aramağa geliyorlardı*"[505].

Baltu Noyan'ın Anadolu'da bugünkü Sivrihisar bölgesinde yurt tutmuş olan Sultanşah ve Melikşah isimli iki oğlu daha vardır. Bunların Baltu'nun isyanından nasıl etkilendikleri yönünde kaynaklarda her hangi bir bilgiye rastlamıyoruz. Ancak ikisi de İlhanlı Sultanı Ebu Said Bahadır Han dönemine kadar bu bölgede yaşamışlar ve 728/1328 yılı muharrem ayında Çobanlı Timurtaş tarafından katledilmişlerdir[506].

Baltu Noyan isyanıyla bu dönem Anadolu'sunda hüküm süren Moğol zulmü ve buna bağlı olarak yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik sorunlar Gazan Han'ın 703/1303-1304 yılında ölümüne kadar devam etmiş halefi Olcaytu döneminde artarak devam etmiştir. Bu dönemin en etkin ismi olan Anadolu genel Valisi Emir İrinçin döneminde Türklüğü yok etme siyaseti, baskı ve zulüm Anadolu'da yaşamaya devam etmiştir.

Olcaytu'nun, 716/1316-1317 yılında ölümü ile İlhanlı tahtına çıkan Ebu Said döneminde Emir çoban ve Oğlu Anadolu genel Valisi Temurtaş döneminde Anadolu'da yaşanan zulüm farklı bir panorama gösterecektir.

O, Anadolu'da Türklük fikrini oluşturmaya çalışan, Anadolu Türk birliğini kurmak isteyen ve Moğol tahakkümüne başkaldıran Anadolu Türkmen beyleri- Karamanoğulları, Hamitoğulları, Sahip Ataoğluları ve Eşrefoğulları- üzerine harekete geçmiştir. Onların bağımsız ve siyasi varlıklarını hiçe sayarak, onları kendi tahakkümü altına almaya çalışmıştır. Hatta kendisini Selçukluların siyasi varisi olarak görerek, hâkimiyet alanını Akdeniz sahillerine ve dağlık Karaman ülkesine kadar genişletmiştir. Temürtaş Akşehir, Konya, Sinop, Simre (Amasya)'da yaşayan Selçuklu hanedanına mensup dokuz çocuğu öldürtmüştür[507] ve hanedanın diğer

---

[503] Aksaräyi, s.204-205; Reşideddin, II/929-933, Mustevfi, **Târih-i Guzide**, vr. 594; **Fasih-i Havâfi**, II/376; Howorth, IlI/421; Spuler, **İran Moğolları**, s.568: Akdağ, Mustafa, **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, I-II**, İstanbul, 1995-1999, 1/168; Sümer, **"Anadolu'da Moğollar"**, SAD, I/66-67: Boyle, **"Dynastic And Political History"**, Iran, V/368; Cahen, s293: Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.618.

[504] Sümer, **"Anadolu'da Moğollar"**, SAD, /66.

[505] Aksaråyi, s.206-208

[506] Togan, **Giris**, s.247; Akdağ, 183.

[507] Sümer, **"Anadolu'da Moğollar"**, SAD, /87; Müneccimbaşı, Ahmed b. Lütfullah, **Camiu'd-Düvel**, yay. A. Öngül, I-II, İzmir 2001, II/142; Howorth, Ill/613.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

üyeleri de kaçarak canlarını zor kurtarmışlardır. Selçuklu hanedanına karşı uygulanmaya çalışılan bu **soykırım** olayı belki de Temürtaş'ın bir Anadolu-Moğol Sultanlığı kurma hayalinin[508] bir göstergesiydi.

Temürtaş, sıkı bir İslam siyaseti de izlemeye başladı. Dini emirleri uyguluyor, şarap içmeyi yasaklıyor ve Hazreti Ömer'e atıf olunan Zimmi (gayrimüslim) hukukuna göre Hıristiyan ve Yahudilere özel kıyafetlerin tatbikini özellikle takip ediyordu. Temürtaş'ın bu yönetimi, anarşi, buhran ve zulüm altında ezilen **Ahir zamanın** yaşadıklarına inanan Anadolu Türklüğü üzerinde olumlu etkiler yaratmıştı. Bu etki Temürtaş'ın Anadolu'da, 1322 yılında istiklalini ve ahir zaman kurtarıcısı Mehdi olduğunu ilan etmesinde neden oldu[509].

Anadolu halkı uzun müddet Moğol istila ve tahakkümü altında ezildiği ve çok sıkıntılı günler geçirdiği için, huzur ve güven ortamı sağlayan Temürtaş'ın mehdiliğini kabul ediyor ve Moğol yönetiminin gerçekten ahir zaman olduğuna inanıyordu.

Baltu-Baydu Noyan isyanlarının Anadolu Türklüğü için yarattığı bu olumsuz konjonktürde, yaşam mücadelesi veren Anadolu Türklüğü, Karaman, Germiyan, Eşref, Hamid, Candaroğulları, İlhanlıların tahakkümlerinden kurtulmak ve bağımsızlıklarını elde ederek Anadolu Türklüğünün kaderinde söz sahibi olmak için mücadeleye girişmişlerdir. Özellikle Karamanoğulları İlhanlı hâkimiyetini hiç tanımıyordu. Kendilerini Selçuklu Devleti'nin varisi olarak kabul ediyor ve Anadolu'da var olan Moğol tahakkümüne karşı Türklük birliğini Anadolu'da sağlamaya çalışıyorlardı. Bu nedenledir ki bu isyanlar Anadolu Türklüğünün Moğol tahakkümüne karşı başkaldırısı sonucu doğurmuş ve Anadolu'da Türklüğün zincire vurulamayacağı uyanışının filizlenmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Afşar,İreç, Yad-daştha-yi Kazvını, I/X,Tahran, 1363 hş, I-II.
2. Ahmed b. Celaleddin Muhammed, Fasih-i Havâfi, Mucmel-i Fasîhi, I-III, neşr. Mahmud Ferruh, Meşhed, 1341 hş..
3. Akdağ, Mustafa, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, I-II, İstanbul, 1995-1999.
4. Aksarayı,Mahmud b. Muhammed Kerimeddin, Müsameretü'l -ahbar ve Müsayeretü'l-ahyar,neşr. Osman Turan, Ankara, 1944, s.170-179.
5. Azzâvi, Abbas, Tarihu'l-I'rak Beyne'l-ihtiláleyn, I-III, Bağdad, 1936-1939.
6. Boyle, J.A.,"*Dynastic And Political History Of The Ilkhans*", The Cambridge History Of lran, I-VIII Cambridge, 1968.
7. Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, Paris, 1968, Çev.: Yıldız Morgan, İstanbul, 1979.
8. D'ohsson, C., Histoire des Mongols, I-IV, Çev., Mustafa Rahmi (Moğol Tarihi, C.I, İstanbul 1340-1342 h.ş.).
9. el-Eheri,Ebubekr Kutbi,Tarih-i Şeyh Üveys,neşr,J.B.Van Loon,Lahey,1954.
10. Fahru'd-din Ebů Süleyman b. Tãceddîn Benáketi, Ravzatu evlau'l - elbab fi Marifeti't- tevárih ve'l- ensab, neşr. Càfer Si'ar, Tahran, 1348 hş.
11. Gregory, Abu'l-Farac, Abu'l- Farac Tarihi, I-II, Çev.: Ö. Rıza Doğrul, Ankara, 1945.
12. Grousset, Rene, Bozkır İmparatorluğu, İstanbul 1980.
13. Halîl b. Aybeg b. Ábdullâh Selāhu'd-Dîn Ebû's-Safâ es-Safedî, A'yânu'l-'Asr ve A'yânu'n-Nasr, (www.alvaraq.com).

---

[508] D'ohsson, C., **Histoire des Mongols**, I-IV, Çev., Mustafa Rahmi (Moğol Tarihi, C.I, İstanbul 1340-1342 h.ş.), IV/686; Grousset, Rene, **Bozkır İmparatorluğu**, İstanbul 1980, s.368.

[509] Hamdullah b. Ebi Bekr Mustevfî el-Kazvînî, **Târîh-i Güzîde**, s.615-616; Hâfız Âbrû, **Zeyl-i Câmiu't-tevârîh-i Reşîdî**, s.160; Halîl b. Aybeg b. Ábdullâh Selāhu'd-Dîn Ebû's-Safâ es-Safedî, A'yânu'l-'Asr ve A'yânu'n-Nasr, www.alvaraq.com, D'ohsson, Histoire des Mongols, IV/658; Aksarâyî, s.351-353; Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s.647; Sümer, **"Anadolu'da Moğollar"**, s.86-87; Oral, M. Z., **"Anadolu'da İlhanlı Devri Vesikaları"**, V. TTK. Kongre Zabıtları, Ankara 1960, (s.208-216), s.212; W. Borthold – M. Halil Yinanç, **"Ebu Said"**, İ.A., IV/45; Howorth, III/601; Boyle, "Dynastic And Political History of The Ilkhans", Iran, V/409; H. Hüsameddin, Amasya Tarihi, II/456.

14. Hândmîr, Giyãsu'd-din Muhammed el-Huseyni, Târih-i Habibu's-siyer fi Ahbar-i Efrad-i Beşer,I-IV, neşr. Muhammed Debirsiyaki ,Tahran,1362,hş..
15. Huart,Clement Histoire de Bağdad,Paris,1901.
16. Hüseyin Hüsameddin,Amasyalı Abdizade, Amasva Tarihi, I-lI, Istanbul, 1332 hş.,
17. Howorth, Henry H.; History of the Mongols, 1-IV; Newyork 1876-I892.
18. İbn-i Bibi, el-Evamiru'l- Alaiyye fi Umuri'l-Alaiyye, Tıpkıbasım, Ankara, 1956.
19. İbn-i Haldun, Kitabu'l- 'İber, I-VI, Farsçaya Çev. : Abdulmuhammed Ayeti, Tahran, 1375 hş..
20. İkbal,Aştiyanı Abbas, Tarih-i Moğul u Evayil-i Eyyam-i Teymurı,Tahran 1312 hş.
21. Kazvını,Yahya b. Abdullatif, Lübbu't-Tevarıh,Tıpkıbasım,Tahran ,1363hş..
22. Mirhánd, Muhammed Seyyid Burhaneddin Havendşah Belhi, Tarih-i Ravzatu's-safa, l-XIl, neşr. Abbas Perviz, Tahran, 1338 hş..
23. Mustevfi,Hamdullah, Tarih-i Guzıde, neşr.Edward Brown, Tıpkıbasım, London,1910.
24. Müneccimbaşı, Ahmed b. Lütfullah, Camiu'd-Düvel, yay. A. Öngül, I-II, İzmir 2001.
25. Nebci, lbn-i Seddad, Baypars Tarihi,çev. M. Şerefüddin Yaltkaya, istanbul 1941.
26. Oral, M. Z., "*Anadolu'da İlhanlı Devri Vesikaları*", V. TTK. Kongre Zabıtları, Ankara 1960.
27. ReşideddinFazlullah,Tarih-i Mubarek-i Gazanı, neşr. Karl Jahn ,London,1940.
28. Reşideddin Fazlullah, Cámiu't-tevárih, neşr. Alizade, Moskova, 1965.
29. Reşideddin Fazlullah, Camiu 't-tevarih, I-Il, neşr. Behmen Kerim-i, Tahran 1374 hş..
30. Sahábu'd-din Abdullah b. Fazlullah Sirâzî, Vassâf, Teczivetu'l-emsar ve Tecziyetu'l-ásar, neşr., Muhammed Mehdi isfahani, Tıpkıbasım, Tahran, 1338 hş..
31. Sümer, Faruk,Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları, I-II, İstanbul, 1999.
32. Spuler, Bertold, İran Moğolları, Göttingen, 1939, Çev.Cemal Köprülü, Ankara, 1957.
33. Şabankareı, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Mecmau'l-ensab, neşr. Mır Haşim-i Muhaddis, Tahran,1376 hş..
34. Temir, Ahmet, "*Anadolu İlhanlı Valilerinden Samağar Noyan"*, Fuat Köprülü Armağanı, İstanbul, 1953.
35. Turgal, Hasan Fehmi, "*Camiu'd-düvele Göre Ilhaniler*", Konya Mecmuası, Yıl 2, Sayı, 14-15/864-885, Konya, 1937.
36. Turan, Osman; Selçuklular Zamanında Türkiye, istanbul, l971.
37. Togan, A. Z. Velidi, Umumi Türk Tarihine Giris, İstanbul, 1981.
38. Yuvalı, A., ilhanlilar Tarihi I (Kurulus Devri) I, Kayseri 1997.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(88)

Öğr. Gör. Fatih TURANLI[510]

ORTA ASYADAN ANADOLUYA UZANAN YOLDA BİR MEZAR ANITI: KÜMBED-İ ALEVİYAN

A GRAVE MONUMENT AN THE WAY FROM THE MIDDLE ASYA TO THE ANATOLIA: GUNBAD-I ALAWIYAN

ÖZ

İran toprakları, Türklerin Anadolu'ya gelmesinde köprü niteliği taşıyan çok önemli bir merkez olmuştur. Özellikle Büyük Selçuklu döneminde İran'ı sanat eserleriyle dolduran Türkler anıtsal boyuttaki en önemli yapılarını da bu topraklarda meydana getirdiler. İlk kez İslam dini ile Karahanlı döneminde tanışan Türkler bu dönmeden sonra mimari anlamda bir takım yenilikler ortaya koydular. Büyük Selçuklu devleti ise Karahanlı'dan aldıkları bu mirası cami, medrese, kervansaray ve türbe yapılarında yeni bir takım arayışlara giderek Türk İslam Sanatının temel formlarını gelişkin boyutta ilk kez 11. ve 12. yy da ortaya koydular.

Türbe mimarisinde Orta Asya Türk Sanatına bağlı kalan Selçuklular türbelerini genellikle çadır biçiminde inşa etmişlerdir. Özellikle devlet İmparatorluğa dönüştükten sonra mezar yapıları belirgin formlar kazanmıştır. Kümbed-i Aleviyan Selçuklu türbeleri içerisinde kare planlı yapısıyla geleneksel formlar yansıtırken zengin ve gelişkin alçı süslemeleriyle oldukça dikkat çekicidir. Bu çalışma ile Büyük Selçuklu mezar anıtları içerisinde süslemeleri ile dikkat çeken Kümbed-i Alviyan'ın bir tanıtımı yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İran, Büyük Selçuklu, Türbe, Kümbed-i Aleviyan.

ABSTRACT

Iran territory, which is not in the nature of Turks in Anatolia bridge has been a very important center. In particular, the most important structures in the Great Seljuk Turks, filled with monumental works of art in Iran have caused in these lands. For the first time during the Karahan's met with Turkish Islam put forward a number of innovations in the architectural sense after this rotation. The Great Seljuk state this heritage they received from Karahan's mosques, madrasas, caravanserais and the tomb structure in the basic form of the improved size for the first time a new team seeking to gradually Turkish and Islamic Art 11th and 12th century were revealed.

The tomb architecture in Central Asia have built shrines Seljuk Turkish art to remain connected usually in the form of tents. After the return to a particular state Empire tombs have gained significant forms. Gunbad-i Alawiyan in traditional forms with square-shaped building reflects the Seljuk tombs are rich and engaging a lot of attention with the sophisticated stucco. This study draws attention to the Great Seljuk tombs with decorations in Gunbad-i monuments Alawiyan will do a presentation.

Keywords: *İran, Great Seljuk, Tomb, Gunbad-i Alawiyan.*

[510] **Öğr. Gör., Kafkas Üniversitesi, f.turanli@hotmail.com; Kars/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Kümbed-i Aleviyan

Yapı İran'ın orta bölümünde yer alan Hemedan eyaletinde yer almaktadır. Kümbed-i Aleviyan Hemedan kentinin doğusunda kızlar için yapılan bir lisenin avlusunda bulunmaktadır.

Kümbed-i Aleviyan'ın üzerinde çok sayıda kitabe bulunmaktadır ancak bu kitabeler ayet kitabeleri olup üzerlerinde herhangi bir tarih ve isim yoktur dolayısıyla yapının tarihine ilişkin kesin bir bilgi mevcut değildir. Yapının tarihi konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Kimi araştırmacılar Kümbed-i Aleviyan' ı Büyük Selçuklu yapısı olarak değerlendirirken kimi araştırmacılar da iç mekandaki gelişkin stuko süslemelerden dolayı Moğol (İlhanlı) dönemi yapısı olarak kabul etmektedirler.

Yapı için 1930'larda yöre insanı IX. y.y. da yaşamış yüksek eğitimli bir bilim adamı olan Mir Said Hemedani'ye ait bir türbe olduğunu belirtmişlerdir. Ancak yapı bugün XII. ve XIII. y.y. boyunca Hemedan şehrinde etkili olan Aleviyan ailesinin mezar yapısı olarak tanımlanır (Shani, 1996).

XII. y.y. da Hemedan'daki çalışmaların çoğunun al-Ravandi tarafından yapıldığı söylenmektedir. 1174'ten beri şehirde bulunan ve hizmet eden al-Ravandi 1190'dan sonra Kümbed-i Aleviyan'ın bağdaştırıldığı Aleviyan ailesinde öğretmen olarak çalışmaya başlar. al- Ravandi zamanında şehir medreseler ve kervansaraylarla doludur. Bunlar XI. y.y.'dan XII. y.y.'ın sonuna doğru Selçuklu hükümdarlığında bulunan sultanlar, atabegler ve askeri çalışanlar tarafından bu yapıların yaptırılması sağlanmıştır. Bazıları bu yapılarında Kümbed-i Aleviyan gibi süslü ve göz kamaştırıcı olmasını ummuşlardı.

al- Ravandi ve diğer tarihçilere göre Kümbed-i Aleviyan hem Şiiliği hem de zenginliği temsil eder. Tarihi kaynaklar Hemedan'da etkili ve güçlü olan ailelerden birini gösterir. Bu ailenin (Aleviyan) baskın üyeleri yerli toplumun lideri olmuş ve resmi olarak sultan tarafından atabeg olarak bu bölgeye atanmışlardır. Bu ailedeki ilk atabeg olarak al- Seyyid Abû Haşhim Zeid al- Hasani al- Alevi'den bahsedilir. Bu şahıs kırk yedi yıl Hemedan şehrinin yöneticiliğini yapmış ve 502 H. 1109 M. Yılında ölmüştür. Bu ailenin Selçuklu Sultanlarıyla yakın ilişkisi, tarihi kayıtların belirttiğine göre ailenin derin şii inancı dolayısıyla toplumun genelinde Sünni İslam inancının olmasına karşın Şiiliği benimsemiş ve yayılmasını sağlamıştır (Shani, 1996).

Kümbed-i Aleviyan'ın tarihi ile ilgili iki ayrı grup iki farklı görüş ileri sürmüşlerdir. Birinci grup A. U. Pope ve V. Minorski yapının XII. y.y.'ın son çeyreğinde yapılan bir Selçuklu yapısı olduğunu kabul ederler (Pope, 1969). İkinci grup ise E. Herzfeld ve D. Wilber yapıyı Moğol (İlhanlı) döneminin tipik bir yapısı olarak değerlendirirler (Wilber, 1955). Her iki grupta yapının tarihlendirilmesinde kaynak olarak yapının plan ve iç mekandaki gelişkin stukoları ele alınarak bir değerlendirme yapılmaktadır. Ancak yapı hem plan hem de süslemeleri ile Selçuklu döneminde yapılan bazı yapılarla aynı özelikleri taşımaktadır. Özellikle iç mekandaki gelişkin stukolar Kazvin Mescid-i Haydariye caminin mihrabındaki stukolarla hemen hemen aynı olup bu da bu iki yapının aynı dönemde ve aynı ekole bağlı kalınarak yapıldığını gösterir. Dolayısıyla yapım tarih belli olmayan Kazvin Mescid-i Haydariye'de plan ve mimarisine bakılarak Kazvin Mescid-i Cuması ile aynı dönemde yapıldığı kabul edilir. Böylece 500 -508 H. (1106 -1114 M.) yıları arasında Büyük Selçuklu döneminde Melikşah'ın oğlu Ebû Şûca Muhammet tarafından yaptırıldığı yapım kitabesinden anlaşılan Kazvin Mescid-i Cumasıyla başlayan mimari ve süsleme ekolüne bağlı kalınarak yapılan Kümbed-i Aleviyan da dolayısıyla XII. y.y.'da Büyük Selçuklu döneminde yapılmış olmalıdır.

Plan ve Mimari: Kümbed-i Aleviyan kare planlı ve iki katlı türbeler grubuna girer. İçte 5.50 m x 5.50 m ölçülerinde kare planlı bir yapı olup yaklaşık 1.50 m duvar kalınlığına sahiptir. Duvarlar dışarıdan dört köşede yıldızvari düzenlenmiş kulelerle desteklenmiş ve üzeri yapı tromplarla geçilen bir kubbe ile örtülüdür. Kubbe dışarıdan sekizgen bir kasnağa oturmaktadır. (Plan 1) (Resim 1-2)

Kuzey cepheden anıtsal bir girişle (Resim 3) yapı içine girilir. Giriş kapısı sivri kemerli bir niş içerisine alınmış ve bu kemer iki yanda dekoratif sütunce başlıkları üzerinde yükselmektedir. Bu nişin iki yanında iki bordüre yer verilmiş, kapı açıklığı ise sivri kemerli bir açıklık şeklinde düzenlenmiştir. Giriş açıklığının üstünde çevresinde üç yönde dolanan bordürlere yer verilmiştir. (Resim 4) Kapı yerden yaklaşık 1.25 m yükseklikte düzenlenmiş ve yenilenmiş olan merdivenlerle yapı içerisine çıkış sağlanmaktadır.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Yapı plan şeması itibariyle klasik iki katlı ve kare planlı türbe anlayışı yansıtırken özellikle dış cephe mimarisindeki tuğla süslemeler ve iç mekândaki stuko süslemelerle üzerinde durulması gereken bir yapıdır.

İç Mekan: Duvarlar yerden yaklaşık 1.50 m. yüksekliğe kadar tuğla olup üst taraf tuğla üzerine alçı sıva ve bu sıva ile oluşturulan kabartma bitkisel ağırlıklı motiflerle süslenmiş üst kısımlarda yazı kuşaklarına yer verilmiştir.

Kare yüzeyin her cephesi ortada stuko olarak düzenlenmiş demet sütuncelerle bölünmüş, arada kalan kısımlar ise iki sivri kemerli niş içerisine alınmış ve süslemeler bu nişler içerisinde gerçekleştirilmiştir (Resim 5). Bu nişlerin köşelere denk gelenlerin üst tarafları kubbe geçiş elemanı olan tromplarla birleşerek kubbeye geçişi tamamlarken ortada kalanlar ise trompların arsında yer alan ve yapının aydınlatılmasını sağlayan sivri kemerli pencere açıklıklarını oluştururlar (Resim 6).

Sivri kemerli her niş içerisinde bitkisel motifler oldukça zengin işlenmiş ve bu motifler yapının güzelliğini ortaya koyan birer şaheser gibidirler. Bu motifler arasında kıvrık dallar, palmet, rumi, akantus yaprakları, kengel yaprakları gibi çok değişik bitkisel süslemeler yer almaktadır (Çizim 3-4). Bu süslemelerle yapı iç mekanda her cephede üç bölüme ayrılmış ve daha sonra bu üç bölüm kendi içinde ikili gruplara ayrılarak süsleme programı gerçekleştirilmiştir.

Yapı içindeki süslemelerin bir kısmı bugün tahrip olmasına rağmen kalan izlerden bu süsleme kuşaklarının üstünde yaklaşık 1.50 m. aralıklarla bütün yapıyı dolanan kitabe kuşakları dikkat çekmektedir. Bu yazılar ayet kitabesi olup Necm suresinin 1-35. ayetleri yazılıdır. Konu olarak ölüm ve cennet konu edinilmiştir. Bundan başka iç mekanda yazı kuşağı olarak mihrabın yan bordürleri boyunca Yasin suresinin 1-9. ayetleri yer almaktadır (Shani, 1996).

İç mekandaki stuko süslemeler kubbe geçiş elemanı olan trompların içinde devam eder ancak bunların çoğu dökülmüştür (Resim 7). İç mekan üst taraftan tromplarla sekizgen hale getirilmiş böylece kubbeye geçişte bir problem olan kare mekanın üzerine kubbeyi oturtma işi tamamlanmıştır (Resim 8).

Trompların içi hem mukavemeti kuvvetlendirmek hem de süsleme programının gerçekleştirilmesi için altta beş sıra küçük trompa yer verilmiş üste doğru bu küçük trompların sayısı azaltılmış ve böylece tromplar tamamlanmıştır (Resim 7).

Gövde üzerinde yer alan sivri kemerli nişleri sınırlayan ve demet sütunce şeklinde düzenlenen bu ögelerin üzerleri de stuko olarak noktalama tekniği ile süslenmiştir (Resim 9). Bu yüzeyler arasında yer alan iki sivri kemerli nişi çevreleyen hem kemer hem de aradaki bordürlerde bitkisel motiflerle süsleme programa gerçekleştirilmiştir (Resim 9 -10).

İç mekanda girişin tam karşısında kıble tarafta yer alan mihrap iç içe iki sivri kemerden oluşmakta ve bezemesel anlamda Türk ve İslam sanatının en önemli mihrap örneklerinden birini yansıtmaktadır (Resim 11). Mihrap dışta dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmış ve üç yönden bir yazı kuşağı ile sınırlandırılmıştır. Bu yazı kuşağı kûfi karakterli olup içerisinde Yasin suresinin 1 - 9. ayetleri yazılıdır. Dıştaki mihrap nişinin üzeri stuko süslemeli ve bir küp şeklinde başlığı olan bir sütunce ile sınırlandırılmıştır. Dıştaki nişin sivri kemeri bu başlık üzerinde devam etmektedir. Kemerin içi gene Yasin suresinin 1- 9. ayetleri ile yazılıdır. Kavsara içi de beden duvarları üzerlerindeki bitkisel kabartma motiflerle bezenmiş olup kavsara köşeliğinde iri kabartma olarak kıvrık dal, rûmi, palmet motifleri ile süslenmiştir (Resim 12). İçteki niş de gene sivri kemerli bir çerçeve içine alınmıştır. Bu kemer üzerinde de yazı kuşağı dikkat çekerker. Kavsara içi ve kavsara köşeliği iri kabartma bitkisel motiflerle bezenmiştir. Kavsara içindeki bu motifler bir noktadan başlayan yaprak dal ve çiçek motiflerinin oluşturduğu bir kompozisyon sergiler. Kavsara köşeliğinde ve dıştaki nişle içteki nişi ayıran kısımda bir daire içine alınmış bitkisel motifler noktalama tekniği ile yapılmışlardır(Çizim 4). Bu tekniğin gelişkinliği bazı araştırmacıları yapının tarihlendirilmesi ile ilgili bir takım çelişkilere düşürmüştür.

Kümbed-i Aleviyan'ın iç kısmında yer alan bu zengin stuko süslemeler oldukça zengin çeşidi ve iyi kalitesiyle dikkat çekerler. İç mekandaki bu zengin ve abartılı süslemelere karşın dış mekandaki basit mimari ve kompozisyonların hem yapıyla hem de birbiriyle olan uyumu şaşırtıcıdır. Buda yapıdaki süslemelerin yapıyla birlikte yapıldığını ortaya koymaktadır. İç mekandaki bu süslemelerin yapının dış mimarisi bittikten sonra bu süslemelerin gerçekleştirilmesi için epey uğraşıldığını ve süsleme programı için ayrı bir ekibin

çalışmış olabileceği fikrini ortaya koyar. Yapının iç mekanının genelinde yer alan bu abartılı ve oldukça kaliteli olan stuko süslemeler Büyük Selçuklu mimarisinde bu yapıdan başka hiçbir yapıda görülmemiştir. Bu da E. Herzfeld gibi araştırmacılara bu yapının Moğol döneminde yapıldığı fikrinin oluşmasına yol açmıştır. Ancak XII. y y. başlarında yapılan Kazvin Mescid-i Haydariye Camisinin mihrabındaki abartılı stuko süslemeler Selçuklu döneminde tuğla süslemelerden sonra ikinci önemli süsleme grubunu stuko ile yapılan süslemelerin alacağına işaret etmektedir. Yapıda uygulanan bu stuko süslemeler kimi araştırmacılar tarafından Moğol dönemine tarihlendirilmesine rağmen Moğol dönemi süsleme anlayışı ile pek uymadığı açıkça görülür(Shani 1996). Süslemelerdeki abartılar Selçuklu mimarisindeki sadeliğe zıt olmasına rağmen Selçuklu egemenliğinin batısında yer alan Kazvin, Hemedan, Takistan gibi kentlerdeki türbe örneklerinde azda olsa bu tür abartılar görülür. Bu bölgedeki yapılarda yer alan bu süslemeler bir grup ekolü olarak değerlendirilir ve Moğol (İlhanlı) etkisinden ziyade Selçuklu dönemi bölgesel özelliği olarak düşünülebilir (Shani, 1996).

Selçuklu egemenliğinin batısında yer alan eyaletlerde ortaya çıkan stuko süslemeleri Moğol dönemi stukolarından ayıran iki temel faktör vardır. Bunlardan ilki Kazvin, Zevvare ve Hemedandaki yapılarda olduğu gibi Kümbed-i Aleviyanda da ön plana çıkan motiflerin delikli olarak işlenmesidir (Resim 13). Kümbed-i Aleviyan'ın iç cephe süslemelerinde yer alan bitkisel motifler arasında bulunan palmet ve lotuslar Kazvin ekolü olarak değerlendirilen noktalama yöntemi ile birbirine bağlanması da diğer bir faktörü oluşturmaktadır. Bu döneme kadar süsleme programlarında uygulanan ve Kashan ekolü diye adlandırılan yerel üsluplar kullanılırken bu dönemden sonra yaygınlaşan ve daha modern bir anlayışı ortaya koyan Kazvin ekolü benimsenmiştir. Bu yapıda her iki üslup görülmesine rağmen yapı genel hatlarıyla ve abartılı süslemeleriyle Kazvin ekolünün etkisindedir. Buda yapının iç süslemelerinin iki grup tarafından ayrı ayrı yapılmış olabileceği fikrini vermektedir (Shani, 1996).

Kümbed-i Aleviyan dış cephe itibari ile tuğla ve stuko süslemelerin bir arada kullanılmasıyla dikkat çeker. Dış cephe dört köşede yıldızvari düzenlenen kuleciklerle sınırlandırılmıştır (Resim 14-15). Bu kulecikler beş köşeli olarak dışa yansımaktadır. Bu beş köşe çırtma nişi şelinde düzenlenen fazla derin olmayan sivri kemerli açıklıklar şeklindedir. Kulecikler tuğla malzemeyle yapılmış üzerleri stuko ile kaplanarak bezeme programı uygulanmıştır. Oldukça tahrip olan bu bezemeler kalan izlerden anlaşıldığına göre noktalama tekniği ile birbiri içinden geçen yıldız motifleri ile bezenmiştir (Resim 21).

Kuzey cephede yer alan giriş kapısı sivri kemerli bir açıklık şeklinde düzenlenmiş kavsara kısmı merkezde on kollu bir yıldızdan dağılan stuko süsleme programı ile sonsuzluk prensibine göre bezenmiştir (Resim 16). Bu kavsaranın altında kapıyı üç yönde çevreleyen kûfi karakterli bir yazı kuşağı yer almaktadır. Bu yazı bir ayet kitabesi olup üzerinde herhangi bir isim ve tarih geçmemektedir (Resim 17). Bu yazı kuşağının altında ve sivri kemerli giriş açıklığını üç yönde dikdörtgen olarak bir bordür çevrelemektedir. Bu bordürün iç kısmı geometrik çerçeveler içine alınan bitkisel motiflerle süslenmiştir. Daha çok yaprak ve dal motiflerinin işlendiği bu alanda çerçeveler düz olarak ele alınmıştır (Resim 18). Bu bölümün altında sivri kemerli açıklığın üstünde bulunan alan ise iri kabartma stuko motiflerle noktalama tekniğinde bitkisel motiflerle süslenmiştir (Resim 19).

Kapının dış çevresini oluşturan sütuncelerin üzerinde de süsleme programı devam etmiş ve bu sütunceler dışarıdan halat şeklinde ince bir şeritle kuşatılmıştır. Kavsaranın üst kısmı ve köşeliği yenilenmiştir. Bugün burada herhangi bir süsleme programı olmamasına rağmen orijinalde süsleme programının burada da devam ettiği kalan izlerden anlaşılmaktadır. Kapı çevresini sınırlayan bordürlerin (Resim 20) en içte olanı oldukça geniş tutulmuş üst tarafı üç dilimli kemer şeklinde son bulmuştur. Bu üç dilimli kemerlerin üzerinde ise ikinci bir kuşak gövde sonuna kadar devam eder. Yapının üst tarafı yenilendiği için bu kısım boştur. Ancak bu bordürün üç yönden kapıyı dolandığı tahmin edilmektedir. Bu bordürün üç dilimli kemerini içi düz stukoların oluşturduğu geometrik bir çerçeve içerisinde noktalama tekniği ile süslemeler gerçekleştirilmiştir (Resim 21). Bu bölümün üstünde ortada sekiz kollu bir yıldızdan dağılan ve bu yıldızların kollarının uzatılmasıyla oluşturulan bir kompozisyon yer almaktadır. Bu bordürün yanında tuğla dizileri ile oluşturulan geometrik bir bordür en dışta da ortada dört yapraklı yonca motifini andıran bir motifin ortasının noktalanmasıyla oluşturulan bir kompozisyon dikkat çeker (Resim 20).

Yapının doğu ve batı cepheleri tuğlaların farklı şekilde dizilmesiyle oluşturulan süsleme programı sergiler. Bu cepheler ortada iki sıra tuğla dizisi ile iki bölüme ayrılmış ve bu iki bölüm kendi içinde sivri kemerli iki niş ile sınırlandırılmış bu nişlerin içerisine de tuğla süslemeler yerleştirilmiştir. Doğu cephenin güney tarafında yer alan nişin içi tuğlaların farklı şekilde dizilmesiyle oluşturulmuş örgülü biçimde ele alınmıştır. Bu cephenin kuzeyindeki niş ile doğu cephedeki nişler ortada bir haç motifinin etrafı tuğlaların dik yerleştirilmesiyle oluşan büyük baklava motifleriyle sınırlandırılmıştır. Bu motifler alternatifli olarak yerleştirilmiş ve araları zikzaklı bir şekilde geçilmiştir (Resim 22). Batı cephenin üst kısmında yer alan doğu ve güney cephelerde dökülmüş yazı kuşakları yer alır. Bu yazılar Dahr suresinin 1-9. Ayetlerinin yazılı olduğu kûfi karakterli bir ayet kitabesidir (Resim 23- 24).

Mezar Odası: 5.50 x 5.50 m. ölçülerinde kare planlı ve içeriden üç sahınlı olarak düzenlenmiştir (Plan 2). Mezar odasına giriş daha önce örneklerine çokça rastlanmayan ve oldukça farklı bir yerde mihrabın hemen önünden sağlanmaktadır (Resim 25). Merdivenlerle mezar odasına inildikten sonra bu alan ayaklarla üç sahınlı hale getirilmiş ortada ise bir boşluk bırakılarak haçvari bir düzenleme elde edilmiştir. Bu düzenleme mimari bir zorunluluktur. Orta sahının doğu ve batısında açılan mazgal pencerelerle aydınlatma ve havalandırma sağlanmaktadır (Resim 26). Ayrıca günümüzde kapatılmış olmalarına rağmen sahınların kuzey tarafında da mazgal pencerelere yer verilmiştir (Resim 27).

Ortada bir haç planı oluşturan alt katın yan sahınlarında beşik tonoz örtü kullanılmışken (Resim 28) ortada birleşme noktalarında ise çapraz tonoz kullanılmıştır (Resim 29).

Mezar odasında üzeri firuze renkli levha çinilerle kaplı bir sanduka yer almaktadır (Resim 30). Kaynaklar bu sandukanın XII. y.y.' da Hemedan'ın önemli ailelerinden olan Aleviyan ailesinden el- Seyyid Abû Haşhim Zeid al- Hasani al- Alevi'ye ait olduğunu belirtmektedirler. (Shani, 1996). Bu şahsın ölüm yılı olan 1109 M. yılında türbenin yapıldığını ve bu sandukanın da bu tarihte buraya konduğu görüşünü verirler (Shani, 1996).

Kümbed-i Aleviyan İran'da yaygın olarak kullanılan tuğla malzemeyle inşa edilmiştir. Süslemelerde iç kısımda sutuk, dış mimaride ise stuuk ve tuğla süsleme bir arada kullanılmıştır.

SONUÇ

IX. yy da Müslümanlığı kabul eden Türkler birçok alanda olduğu gibi Sanat ve Mimari alanında da İslam inancına birçok yeni anlayışlar katmışlardır. Orta Asya'da başlayan Türk Kültürünün İslam dini ile birleşmesiyle Türk İslam Kültürü ve Türk İslam Sanatı kendine özgü bir tarz ortaya koymuştur. Bu anlayış içerisinde günümüzdeki İran toprakları, tarih boyunca Türklerin Anadolu'ya gelmesinde köprü niteliği taşıyan çok önemli bir merkez konumundadır. Özellikle Büyük Selçuklu döneminde İran'ı sanat eserleriyle dolduran Türkler anıtsal boyuttaki en önemli yapılarını da bu topraklarda meydana getirdiler. İlk kez İslam dini ile Karahanlı döneminde tanışan Türkler bu dönmeden sonra mimari anlamda bir takım yenilikler ortaya koydular. Büyük Selçuklu devleti ise Karahanlı'dan aldıkları bu mirası cami, medrese, kervansaray ve türbe yapılarında yeni bir takım arayışlara giderek Türk İslam Sanatının temel formlarını gelişkin boyutta ilk kez 11. ve 12. y.y. da ortaya koydular. Türbe mimarisinde Orta Asya Türk Sanatına bağlı kalan Selçuklular türbelerini genellikle çadır biçiminde inşa etmişlerdir. Özellikle devlet İmparatorluğa dönüştükten sonra mezar yapıları belirgin formlar kazanmıştır. İnşa malzemesi olarak genellikle tuğla malzeme tercih edilmiş süsleme unsuru olarak tuğla süslemenin yanı sıra çini ve alçı süslemeler türbelerde kullanılmıştır. Kümbed-i Aleviyan Selçuklu türbeleri içerisinde kare planlı yapısıyla geleneksel formlar yansıtırken zengin ve gelişkin alçı süslemeleriyle oldukça dikkat çekicidir. Türk mimarisinin Orta Asya bozkırından Anadolu coğrafyasına uzanan geniş yelpazesinde Türbe Mimarisi açısından ortaya koyduğu formlarla ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

KAYNAKÇA

1. Pope, A.U.,(1969). Persian Architecture, Şiraz
2. Shani, R., (1996). The Case of the Gunbbed-i Alawiyan, Oxford.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

3. Wilber, D.N., (1955). ‘’The Architecture of İslamic İran’’, The Khonid Priod, New York, s.91-93.

Çizim ve Resimler

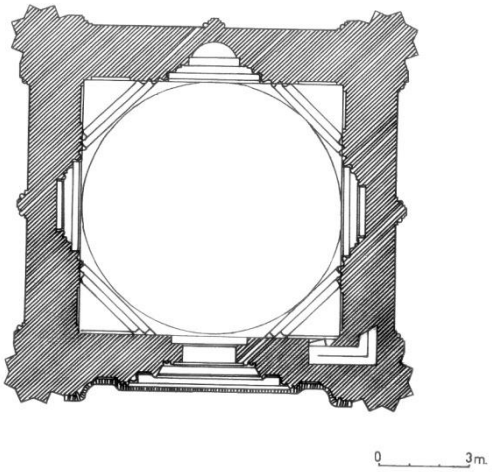

Plan – 1 Kümbed-i Aleviyan Üst Kat Planı (R.Shani’den)

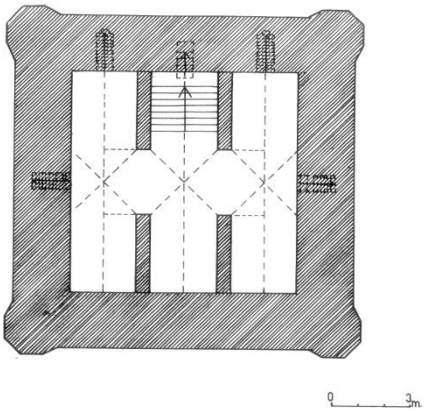

Plan – 2 Kümbed-i Aleviyan Mezar Odası (R.Shani’den)

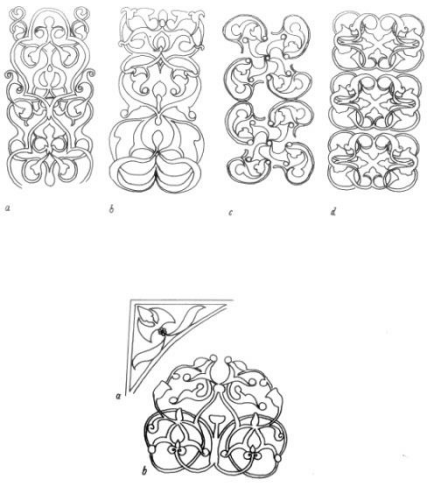

Çizim – 1 Kümbed-i Aleviyan Stuko Bezemeler (R.Shani’den)

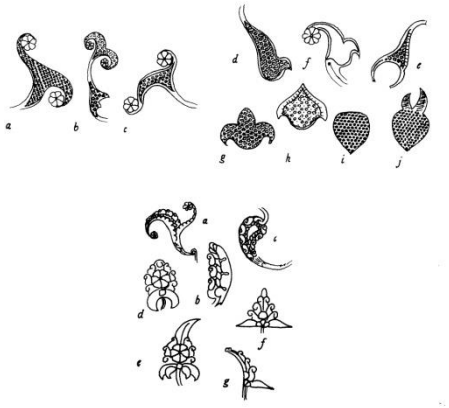

Çizim – 2 Kümbed-i Aleviyan Stuko Bezemeler (R.Shani’den)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Foto.1- Kümbd-i Alviyan Genel Görünüş

Foto.2- Kümbd-i Alviyan Genel Görünüş

Foto.3- Kümbd-i Alviyan Ön Cephe

Foto.4- Kümbd-i Alviyan Giriş Kapısı

Foto.5- Kümbd-i Alviyan İç Mekan Stuk Süsleme

Foto.6- Kümbd-i Alviyan Pencere Açıklıkları

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Foto.7- Kümbd-i Alviyan Kubbe Geçişleri

Foto.8- Kümbd-i Alviyan İç Mekan Süsleme

Foto.9- Kümbd-i Alviyan Süsleme(Ayrıntı)

Foto.10- Kümbd-i Alviyan Süsleme(Ayrıntı)

Foto.11- Kümbd-i Alviyan Mihrap

Foto.12- Kümbd-i Alviyan Mihrap (Ayrıntı)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Foto.13- Kümbd-i Alviyan Stuk Süsleme

Foto.14- Kümbd-i Alviyan Dış Cephe Süsleme

Foto.15- Dış Cephe Köşe Kulecikleri

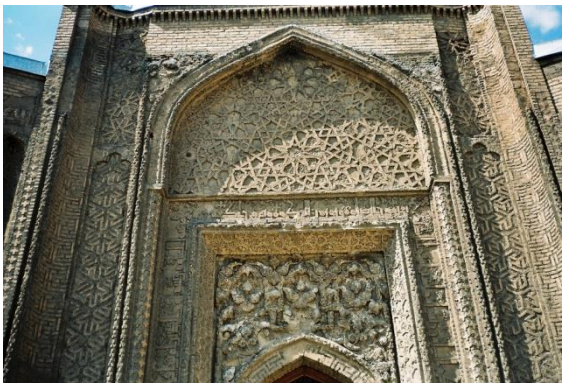

Foto.16- Kümbd-i Alviyan Giriş Kapıs(Ayrıntı)

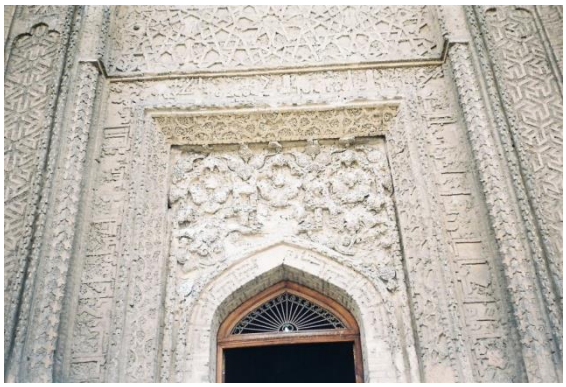

Foto.17- Kümbd-i Alviyan Giriş Kapısı (Ayrıntı)

Foto.18- Kümbd-i Alviyan GirişKapısı(Ayrıntı)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

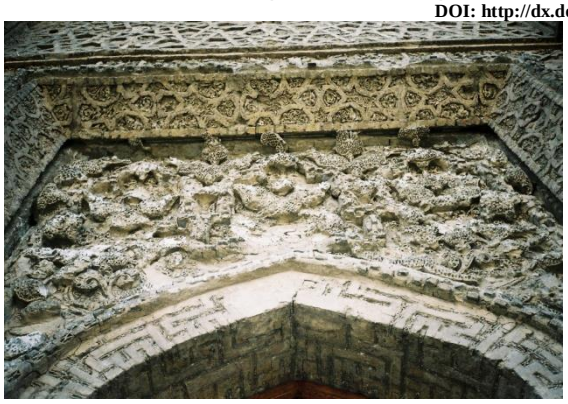

Foto.19- Kümbd-i Alviyan Giriş Kapısı (Ayrıntı)

Foto.20- Kümbd-i Alviyan Giriş Kapısı Bordür

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Foto.21- Giriş Kapısı (Ayrıntı)

Foto.22- Batı Cephe Tuğla Süslemeler

Foto.23- Batı Cephe Kitabe Kuşağı

Foto.24- Batı Cephe Kitabe Kuşağı

Foto.25- Mezar Odası Giriş

Foto.26- Mezar Odası Pencere Açıklığı

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

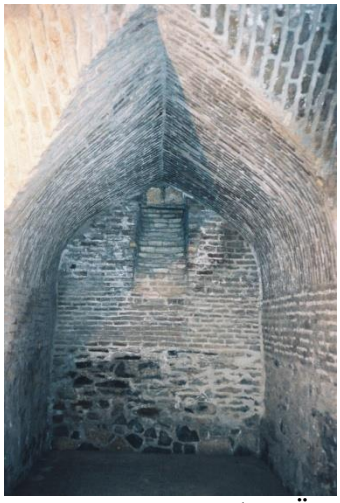

Foto.27- Mezar Odası Üst Örtü

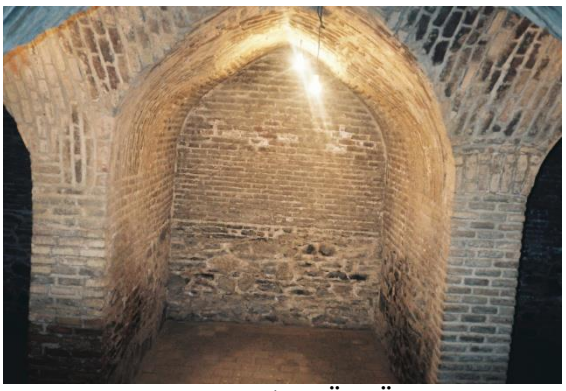

Foto.28- Mezar Odası Üst Örtü

Foto.29- Mezar Odası Üst Örtü

Foto.30- Sanduka

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(89)

Yrd. Doç. Dr. (MİMAR) Sibel DEMİRARSLAN[511]

MİMARLIK EĞİTİMİNİN TEMEL PRENSİPLERİ VE BİR MODEL ÖNERİSİ

BASIC PRINCIPLES OF ARCHITECTURAL EDUCATION AND A MODEL SUGGESTION

ÖZ

Üniversite alan seçimlerinde tercihi etkileyen unsurlar arasında iş bulabilirlik, saygınlık, gelir seviyesi, iş bulma olanağı, kariyer yapabilme, denklik ve kabul görme, sosyal statü gibi unsurlar yer almaktadır. Popülerliğini hiç yitirmediği istatistikî çalışmalarla belirlenen mesleklerin başında, mimarlık gelmektedir. Mimarlığın geçerliliğinin ve dünyadaki saygınlığının yitirilmemesi, meslek kapsamı içerisinde yer alan işlevlerin sağlanabilmesi önemlidir. Mimarlık diploması alan her bireyin teknik, teknolojik, tasarım, detay, çizim bilgisi gibi pek çok konuya hâkim olması gerekmektedir. Eğitimini nerede aldığına bakılmaksızın temel konular kapsamında bilgilenmesi, araştırma ve öğrenme alanlarını kavraması, olası değişiklikleri takip edebilecek seviyede bilgiye ulaşma becerisine sahip olması gerekmektedir.

Eğitim kurumu, o programın her türlü ihtiyacını göz önünde bulundurmalıdır. Öğrenci ise, neden, nasıl, niçin ile başlayan sorularına cevap almış, işinin hayatını nasıl etkileyeceğini iyi araştırmış ve tahlil etmiş olmalıdır. Bu çalışmada, mimarlık mesleği ve eğitiminde mutlaka yer alması gereken disiplinler, konular, etik uygulamalar, kalite ve beklentiler ve diğer unsurlar ele alınarak bir model önerisi şeklinde sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Mimarlık, Eğitim, Etik, Sorumluluk, Standart.
JEL Kodları: I200, I210, I230, I280.

ABSTRACT

Factors that affect preference in university field selection include job finding, prestige, income level, job finding, career making, equivalence and acceptance, social status. Architecture is at the forefront of the professions determined by statistical studies that have never lost popularity. It is important that the validity of architecture and its respectability in the world is not lost, and the functions within the scope of the profession can be provided. Every individual who has an architectural diploma needs to be a judge in many subjects such as technical, technological, design, detail, drawing knowledge. Regardless of where you take your education, you need to be informed about the main issues, the concept of research and learning areas, and the ability to access information at a level that can follow up on possible changes.

The educational institution should take into account all the needs of that program. The student must have well researched and analyzed how he would respond to the questions of why, how and why, and how he would affect his life. This study will be presented in the form of a model proposal, taking into consideration the disciplines, subjects, ethical practices, quality and expectations and other elements that must be included in the profession and education of architecture.

Keywords: *Architecture, Education, Ethics, Responsibility, Standard.*
JEL Codes: *I200, I210, I230, I280.*

[511] **Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Meslek Yüksekokulu, Kullar/Kocaeli/TÜRKİYE; sibeldemirarslan@gmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

1. GİRİŞ

Meslek, belli bir eğitim ile kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş iş, olarak tanımlanmaktadır (TDK Güncel Türkçe Sözlük) Lisans düzeyinde eğitim gerektirmektedir. Mimarlık mesleğinin meslek sahiplerince bile yanlış yönlere esnetilmeye çalışıldığı günümüzde, doğru ifadeler için mimarlığın genel kabul tanımları ile hareket etmek gerekmektedir. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi bünyesinde oluşturulan bir kurul tarafından Ekim 2008'de yayınlanan, Mimarlık Alanında Deontolojik (Mesleki Etik) Kodlar isimli yönetmelik niteliğindeki çalışmada, "Mimar, mimarlık sanatı, bilimi ve hizmetini kapsayan ve eğitim, sınav, staj, sürekli mesleki gelişim ve deneyim yoluyla gelişen sistematik bir bilgi ve kuram bütününe sahip olmalıdır. Bu süreç, mimarın gerekli standartları karşıladığı konusunda kamuoyuna güvence vermelidir." denmektedir. Mimarlığın topluma karşı sorumluluğu olan bir konumda olduğuna da dikkat çekilmekte, "Mimar, toplum çıkarlarını korumak adına, mesleki faaliyetlerini ve sorumlu oldukları işleri ve hizmetleri düzenleyen yasaların içerik ve özlerine uymalı ve bu tür iş ve hizmetler süresince gerçekleştirdiği mesleki faaliyetlerin toplumsal ve çevresel etkilerini dikkate almalıdır." şeklinde vurgulanmaktadır. Burada, mimarın sadece tasarımcı yönü ile de değil, sosyal, hukuki gibi pek çok özelliği, beceriyi, bilgiyi, algıyı, farkındalığı barındıran yönleri ile öne çıkması gerektiği görülmektedir. Mimarlık, teknik ve sayısal bir meslektir. Mimarlığın felsefesi de vardır, ancak ürün bir mekandır, bir binadır, bu sonuca fonksiyonel, teknik, estetik, ekonomik, çevreci ve diğer pek çok faktörü değerlendirerek ulaşmak doğru olmaktadır.

2. MİMARLIK

Mimarlık?
Kulaklarınızla işittiğiniz renkler;
Gözlerinizle gördüğünüz sesler;
Avuçlarınızla dokunduğunuz boşluklar;
Dilinizdeki mekânın tadı;
Ölçülerin güzel kokusu;
Taş"ın özsuyudur.
(Breuer, 1986)

Herhangi bir konuyu açıklamadan önce genel kabul görmüş, sınırları belirleyen tanımlamalar ve kavramlara bakmak gerekir. Çünkü algı, çağrışım, bilgi ve kavrama bu sınırlarla yönlenmektedir.

"Mimarlığın görevi, hammaddeler aracılığıyla duygusal ilişkiler meydana getirmektir. Mimar, biçimleri örgütleyerek ruhun saf yaratısı olan bir düzeni gerçekleştirir; biçim ve şekillerle bizde plastik coşkular uyandırır; yarattığı ilişkilerle bizde derin yankılar meydana getirerek dünyamızla uyum halinde olan bir düzenin ölçülerini verir, kalbimizin ve aklımızın çeşitli hareketlerini tayin eder ve böylece bir güzellik duygusunu hissederiz. Mimarlık, sadece şairane duygular olduğu zaman mevcuttur.(Le Corbusier,2004) Le Corbusier'in mimarın nasıl olması gerektiği açıklamasında teknik, malzeme, sanat birlikteğinin olması gerektiği vurgulanmakta ve sonuç üründe bu harmoninin estetik etki yaratması gerekliliği de belirtilmektedir. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Mimarlar Odası, Serbest Mimarlık Hizmetlerini Uygulama, Tescil ve Mesleki Denetim Yönetmeliğinde ise Mimar "Mimarlık hizmetlerini, eğitimi, uzmanlığı ve çalışma konularına göre, Mimarlar Odasının ilgili kanun, tüzük ve yönetmeliklerine uygun olarak yapmaya yetkili, yükümlülüklerini yerine getirerek üyelik sıfatını ve unvanını koruyan, çalışması kısıtlanmamış serbest, kamu görevlisi ya da ücretli çalışanları" ifade etmektedir. Lisansüstü eğitim, sertifikalı programlar gibi ilave eğitimler ile mesleki uzmanlaşma, bireysel gelişim sağlamak artık çok kolaydır.

2.1. Mimarlık Mesleğinin Görevleri / Hizmetleri

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Mimarlar Odası, Serbest Mimarlık Hizmetlerini Uygulama, Tescil ve Mesleki Denetim Yönetmeliğinde, Mimarın ihtisasına, formasyonuna ve iştigal konusuna göre;

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

müellif olarak tasarlamaya, uygulamaya, kabule, imzaya yetkili ve sorumlu olduğu mimarlık hizmet alanları olarak sınıflandırmıştır;

- Mimarlık hizmetleri: Uygulamaya, yapmaya, kabule ve imzaya mimarın yetkili olduğu, her türlü araştırma, danışmanlık, bilirkişilik, etüt, tasarım, plan, proje, resim ve hesapların hazırlanması ve bunların uygulanması ile her türlü denetim ve kontrollük hizmetlerini ifade eder.
- Mimari tasarım hizmetleri: Mimari proje hizmetleri, rölöve, restitüsyon, restorasyon hizmetleri, imalat projesi çalışmalarıdır.
- Mimari uygulama ve yönetimi hizmetleri: Mimari mesleki kontrollük, proje ve şantiye koordinasyonu ve planlaması; şantiye şefliği, saha mimarlığı; mimari fenni mesuliyet, kontrollük, geri besleme çalışmaları ve kabul teslim çalışmalarıdır.
- Mimari danışmanlık hizmetleri: Mimari danışmanlık, müşavirlik, bilirkişilik, hakemlik, eksperlik, jüri üyeliği, raportörlük; mimari proje yönetimi, yapılabilirlik, fizibilite çalışmaları, program hazırlığı, özel araştırma ve çalışmalar, dosya hazırlığı, iş ve işlem takibi gerektiren işlerin yapılması, ihale dosyası hazırlanması, karşılaştırmalı keşif ve şartname hazırlanmasıdır.
- Mimari eğitim çalışmaları: Mimari eğitim ve öğretim çalışmalarıdır.
- Diğer sanatsal çalışmalar: Sanat eseri seçimi, maket çalışmaları, üç boyutlu görsel çalışmalar ve benzeri hizmetlerdir.

Mimarın iş alanı görüldüğü üzere geniş bir yelpazeye sahiptir, ulusal ve uluslararası düzenlemelerle tanımlanacak yeni mesleki hizmet alanlarında da, bu düzenlemeler çerçevesinde hizmet vermektedir. Verilen hizmet hem tasarım, teknik, teknolojik hizmet hem de ilişkiler bağlamındadır.

İlişkiler ilkesinde, toplum ve çalışanlar konusunda mimarların uymaları gereken kurallar öngörülmektedir. Ancak bu kurallarda mesleğin insanlığa karşı yükümlülüğü ve mimarların kolektif sorumluluklarına vurgu yapılmak yerine, mimarların sadece kendi kişisel deneyimlerinde toplumla ilişkilerinin zedelenmemesine yönelik uyarılmaları, bu belgenin mimarlık mesleğinin imajını iyileştirme amacını taşıdığını belli etmektedir. Örneğin, ilişkiler ilkesi çerçevesinde, mimarların diğer kişilerin düşüncelerine ve inançlarına saygı göstermeleri, çalışmalarının çevresel etkileri yanı sıra yerel halk ve kullanıcılar üzerinde oluşturabileceği etkilerin farkında olmaları, iş verme ve istihdam konusunda iyi davranmaları, meslektaşlarıyla rekabetleri sırasında sadakatli ve adil olmaları, şikâyet ve anlaşmazlıklar olduğunda acil ve uygun bir şekilde ilgilenecek etkili yöntemleri devreye sokabilmeleri gerekliliği belirtilmektedir (Sadri, 2010).

2.2. Mimarlık Meslek Çerçevesi

Aynı sektörde hizmet veren meslekler ancak meslek tanımları ile birbirlerinin yetki ve sorumluluklarına geç/e/mezler. Aksi takdirde tecrübe edilmiş ve oluşabilecek yeni sorunların üstesinden gelmek zor olacaktır. Yakın zamana kadar, ülke bazında, mimarlar ile inşaat mühendisleri arasında yaşanan etik tartışmalar bu nedenledir. Mimarlar ile iç mimarların sınırları da ancak meslek tanımları ile belirlenmekte ve yaptırım gücü oluşturmaktadırlar. Aksi durumda, birbirlerinin eğitim, yetki ve sorumluluk alanlarına girmek kaos oluşturacaktır. Bu belirlenen sınırlardan sonra yaplıbilecek tek davranış "etik" davranmak" olmalıdır.

Mimarlık etiği hakkında ortaya konulan düşüncelerde, mimarların kimlere karşı sorumlu gösterildiğine bakarak bu anlayışların, mimarlığın insanlığa karşı yükümlülüğünü, mimarların kolektif sorumluluklarını ve mesleki kuruluş, devlet ve farklı ölçekteki yönetimler başta olmak üzere meslekteki diğer aktörlerin sorumluluklarını göz ardı ettikleri görünmektedir. Böylelikle bu belgelerin asıl amaçlarının mesleğin pazarlık payını korumak ve mesleğin ayrıcalıklı statüsünü sürdürmek olduğu açık biçimde görülmektedir.(Sadrı, H., 2015) Eleştirilere mahal vermeyecek şekilde, her diploma sahibinin o diploma ile birlikte o mesleğin dünü, bugünü ve yarını için en doğru halini sağlayacak şekilde düşünce üretmesi ve gerekirse mücadele vermesi gerekmektedir. (www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6306.pdf)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2.3. Mimarlık Eğitimi

Mimarlığın ilişkili ve beslenmek durumunda olduğu pek çok bilim dalı ve meslek bulunmaktadır. Bunların başlıcaları; tarih (mimarlık &uygarlık& sanat), tasarım bilgisi, teknik resim, uygun bilgisayar programları, ergonomi, antropoloji, matematik, fizik, malzeme, makine mühendisliği, elektrik mühendisliği, inşaat mühendisliği, iç mimarlık, rölöve-restorasyon, sosyoloji, felsefe , iş güvenliği başlıcaları olmak üzere belirtilebilir.

Zengin bir bilgi birikimine sahip olması gereken mimarlık ve kardeş meslekler arasındaki ortak dil, teknik çizim dilidir. Dünyanın her yerinde anlaşılabilir şekilde standardize edilmiş olan kurallar eğitimin de ana konularını oluşturmaktadırlar. Elle çizim ve çeşitli bilgisayar programlarını uygulayabilecek düzeyde öğrenmek gerekmektedir. Üniversite sayısının çok arttığı günümüzde, kaliteyi sağlayabilmek için eğitimin kontrolunun ve denetiminin sağlanması gerekmektedir.

2.4.Çalışma Alanlarına Göre Müfredat Düzenlemesi

Türk Dil Kurumu, büyük ve güncel sözlükte müfredat "öğretim programı" olarak tanımlanmaktadır. Amaca, ürüne, hedefe, öğrenme çıktıklarına göre her bir bölüm için özelleştirilmiş, üzerinde çalışılmış müfredatlar hazırlanmaktadır. Bu işlemler dünya ülkelerinde de yıllardır sürdürülmekte, daima geleceğe yönelik daha iyi, daha doğru hedefler belirlenmektedir.

Türkiye'deki en son eğitim programı uygulaması, Bologna sürecidir. Bologna Süreci, 2010 yılına kadar Avrupa Yükseköğretim Alanı yaratmayı hedefleyen bir reform sürecidir. Pek çok uluslararası kuruluşun işbirliği ile 47 üye ülke tarafından oluşturulan ve sürdürülen, alışılmışın dışında bir süreçtir. Sürece üyelik hükümetler/devletler arası herhangi bir anlaşmaya dayanmamaktadır. Süreç tamamen her ülkenin özgür iradeleri ile katıldıkları bir oluşumdur ve ülkeler Bologna Süreci'nin öngördüğü hedefleri kabul edip etmeme hakkına sahiptirler. (www.yok.gov.tr) Bologna ile birlikte bütün meslek dallarında olduğu gibi mimarlık eğitiminde de yeniden yapılanma sürecine girilmiştir ve halen değişiklikler devam etmektedir.

Eğitim modelinin adı ne olursa olsun,farklı dalların farklı eğitim ihtiyaçları bulunmaktadır ve mimarlık eğitimi de özel bir eğitime gereksinim duymaktadır, örneğin, öğrenci temelli çalışmalar ön plandadır, araştırmacı, öngörü sahibi, sayısal yönü gelişmiş, sanatla ilgisi olan kişiler başarılı olabilecektir. Ayrıca, eğitim kurumunun fiziki imkanları, öğretim elemanlarının mesleki ve teknik donanımları ile birlikte öğrencinin eğitim dalını sevmesi de önemlidir.

2.5.Mimari Etik

Çalışma konusu ile ilgili iki tür etikten bahsetmek söz konudur.

- Eğitimde Etik
- Meslek Uygulamalarında Etik

Mesleki etik, belli bir meslekte hüküm süren doğru ve yanlış davranışları ele alır; bütün ilişkilerde dürüstlük, sözünde durmak, doğaya ve insanlara saygılı olmak, hakça davranmak ve haksızlıklara karşı çıkmayı gerektirir. Ayrıca mesleki etik, sağduyulu seçimler yapmada bireylere yol gösteren ilke ve değerleri inceler (Mc Hugh, 1996, 11-12, akt. Aydın, İ. 2003) Etik ilkelerin işlevleri bazı kaynaklara göre aşağıda sıralanmıştır;

- Mesleğinde yetersiz olan ve ilkesiz davranan üyeleri ayırmak,
- Meslek içi rekabeti düzenlemek,
- Hizmet ideallerini korumak,
- Meslek üyelerinin grubun diğer üyeleri ve toplum ile ilişkilerini düzenlemek, (Ergene, T., Öner,U., Baymur,F. vd.,2011, Akt. Aydın, 2003) başlıcaları olmak üzere;
- Kalite kavramını içselleştirmek,
- Müşteri memnuniyetini sağlarken, mesleki tatmin de sağlamak,
- Mimar olarak, eğitime ve beklentilere yön vermek, beklentileri ve piyasadaki beklenilen mimar kavramını yüksek sesle dile getirmek,

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

- Mimari miras ve koruma kavramları doğrultusunda kültürel değerlere sahip çıkmaktır.

Eğitim Öğretim sürecinde bireylerin davranışlarını değiştirebilmek için çeşitli yöntem ve teknikler kullanılmaktadır, öncelikle eğitimin genel ve özel amaçları dikkate alınmalıdır. (Ilgaz ve Bilgili, 2006) Bu temel kabuller , eğitimde etik uygulamaların başlangıcıdırlar.

Etik kuralların danışanı, psikolojik danışmanı, çalışılan kurumu, mesleği ve toplumu koruma işlevi vardır. Daha açık bir ifade ile etik kurallar şu üç amaca hizmet eder. (Herlihy ve Corey 1996):

1.Meslek elemanlarını doğru davranmak konusunda eğitmek.
2.Mesleğin saygınlığını korumak için bir denetim mekanizması oluşturmak.
3.Mesleki uygulamaların gelişimi ve ilerlemesi için katalizör olarak işlev görmek.

Etik ve ahlak bazı kaynaklarda birbirlerinin yerine kullanılsalar da aslında birbirinden farklı kavramlardır. Etik, ahlak felsefesidir. ahlak ise etiğin araştırma konusudur. Etik ahlaka göre daha soyut kavramlara dayalıdır. Etik kuralların, yazılı olmayan standartları içeren ahlakın tersine, açık ve belirli bir alana ilişkin yazılı kuralları içermesi beklenir. Bu ilkeler, uyması beklenen bireylerin özelliklerine göre değil, evrensel kabul gören kavramlara dayalı olarak geliştirilirler. Etikte "istenilir iyi" kavramı olup, Etik Kurallar Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği 4 bunlar daha evrensel ve genel geçerliğe sahiptir (Akt. Aydın, 2003). Oysa ahlaki kavram ve değer sistemleri açısından toplumlar, alt kültürler, bireyler birbirlerinden farklılıklar gösterebilirler.(Ergene, T., Öner,U., Baymur,F. vd.,2011) Larson (1977), bir disiplinin meslek haline dönüşmesi sürecindeki dört adımdan söz etmektedir: a) İlk adım olarak bir disipline veya bir uzmanlık alanına bağlı olan kişilerin birleşmesi: Bu birleşme bazen mesleki örgütlenme vasıtasıyla daha da güçlenmektedir. b) Ardından bir bilgi alanı tanımlanması ve bunun okullar aracılığıyla güvence altına alınması: Mesleki eğitim alanının tanımlanmasının amacı aslında bu mesleği üstlenen insanların çok özel bir bilgi alanında uzmanlık sahibi olduklarını iddia edebilmeyi sağlamaktır. c) Sonra, bu alanda uygulama normlarının belirlenmesi ve devlet tarafından güvence altına alınması: Bu aşamada özellikle mesleki örgütlenme ve devlet arasında yürütülen lobi aracılığıyla mesleğin sistem içerisinde kendi yerini alma süreci yürütülmektedir. d) Son olarak da kısıtlayıcı uygulamalara yönelik kamunun onayının alınması: Bazı özel işlerin kesinlikle ve sadece bu mesleğe mensup kişiler tarafından yürütülmesi gibi kısıtlayıcı bir uygulama için, kesinlikle kamu onayına yani kamunun mesleği meşru kabul etmesine ihtiyaç vardır. Bu aşamada mesleğin insanlar için ne kadar önemli olacağı ve bu meslek olmazsa insanların aslında yaşamlarının tehlikelerle karşılaşacağı hissi yaratılmaktadır.(Sadrı, H., 2015)

3. MİMARLIK EĞİTİMİNDE OLMASI GEREKENLER

Yükseköğretim Kurulu'nun aldığı uygulama kararları doğrultusunda, üniversitelerde, öğretim elemanları, kurulan komisyonlar ve bir araya gelişler sonucunda bir öğretim programı yürürlüğe girmektedir, olumlu veya olumsuz gelişmeler uygulama süreci gözlenmekte ve farklı geri dönüşlerle yeniden değerlendirilebilmektedir.

Bu konuda, Avrupa Yükseköğretim Alanında en gerçekleşmesi arzulanmayan şey, üye ülkelerin eğitim sistemlerinin tek tip yükseköğretim sistemi haline getirilmesidir. Avrupa Yükseköğretim Alanı'nda asıl hedeflenen, çeşitlilik ile birlik arasında bir denge kurulmasıdır. Amaç, yükseköğretim sistemlerinin kendilerine özgü farklılıkları korunarak birbirleriyle karşılaştırılabilir olması ve uyumlu hale getirilmesinden ibarettir. Bu şekilde, bir ülkeden ya da yükseköğretim sisteminden bir diğerine geçişin kolaylaşması ve böylece öğrenciler ve öğretim görevlilerin hareketliliği ve istihdamının artırılması planlanmaktadır.(www.yok.gov.tr)

Tek tipleşmeden kurtulabilmek için Bologna sürecinin belirgin ve zorlayıcı farklılığı olan seçmeli derslerin çoğaltılması, belirlenen kontenjanlar, üniversite seçmeli, alan seçmeli derslerden alma zorunluluğu gibi uygulamalar, bazen öğrenciler için gerçekten lüzumsuz zaman ve enerji kaybına da neden olabilmektedir. Zorunluluk gereği, alakasız bir bölümden alınacak seçmeli dersin kredi karşılığı olması, başarma endişesi,

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

alanla ilgili olmayan konularla uğraşmak durumunda kalmak sıkıntı oluşturmaktadır. Bu sırada mesleği ilgilendiren gerçekten gerekli alanlar da eksik kalabilmektedir. Bir meslek için alınacak eğitimin bitmesi mümkün değildir, teknoloji ilerlemekte, her gün yeni bir teknik, malzeme vb. sektörel yenilikler veya kalite uygulamaları gibi dolaylı yenilikler gündeme gelmektedir. Bu nedenle eğitim süreci, mesleğin hakkını verecek şekilde programlanmalıdır.

Günümüz teknolojisi içerisinde, internet arama motorlarına mimarlık yazıldığında, karşımıza çıkan görseller mimarlığı tanımlar niteliktedir.

Şekil 1. (id.linkedin.com) Şekil 2.(emlakpencerem.com) Şekil 3.(old.neu.edu.tr/tr/node/4129) Şekil 4. (www.mimarlikportali.com)

Tasarım, çizim, proje aşaması, şantiye aşaması, yasal yaptırımların belirlediği meslek tanımı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Burada özellikle yasal yaptırımların mimarlık mesleğinin bahsedilen sanat, teknik, estetik, işlev yönlerini kısıtlayıcı olabileceğinin vurgulanması gerekir. Mimarlar, tasarımda yasal yaptırımlarla sınırlandırılmaktadırlar. Özellikle Türkiye'de yeni yeni ada tasarımı yapılmaya başlanmıştır, hakim bina yapılışları yık-yap şeklinde parsel düzeyinde gerçekleştirilmektedir. En fazla tevhid ile parsellerin birleştirilmesi ve büyükçe bir parsele tasarım ve inşaat yapmak üzerinedir. Bu durum yasalarla da teşvik edilmektedir. Değerli meslek erbabı sayın Aydın Boysan yıllar önce Türkiye'de şehirlerin şantiye şehir olduğunu belirtmişti. Hala bitmemişlik ve yık-yaplar devam etmektedir. Halk arasında, Kentsel Dönüşüm Yasası olarak bilinen yasanın aslında tam adı, Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun (Kanun Numarası: 6306) dur. Bu kanunda esnetilerek kullanılmakta, kentlerde aidiyet duygusu, bilindik yerler, landmarklar hızla yok edilmekte veya başkaları ile yer değiştirmektedirler. Oysaki yasada "Bu Kanunun amacı; afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir" şeklinde ifade edilmektedir. Değerli Aydın Boysan bu durumun sonucunu ve elde kalanı "Şehre Yabancılaşma" kavramı ile ifade etmektedir.

4. TARTIŞMA

Mimarlıkla ilgili bilimsel çalışmaların incelenmesinde, mimarlığın farklı yönlerinden ele alındığı, bazen de mesleği doğrudan ilgilendirmeyen yerlere götürüldüğü görülmektedir. Her insan en az "bir" fikirdir, dolayısıyla fikir çeşitliliği bazı durumlarda yeni fikirlerin çağrışımlarına yol açmakta, yeni olumlu gelişmelere de yol açabilmektedir. Mesleğin mevcut bir yeri, tanımı, kapladığı bir alan vardır, bilinçlerde bir algı oluşturmaktadır. Bu durum, doktor, avukat, yazar gibi ifadelerin de belli birer mesleği çağrıştırdığı gibidir.

Her şey ilerleyen zaman, teknoloji, ilim gibi pek çok faktörle birlikte beklentilerin, yasal yaptırımların ve diğer girdilerin değişmesi ile gelişmeye ve değişmeye devam etmektedir. Mimarlık mesleği, mekân kullanımı ve üretiminde, hem doğrudan yapabilir olma gücüne sahip olması, hem de dolaylı olarak etkileyebilir olması nedeniyle yükümlülük sahibidir. Bu yükümlülük çok etkenli, çok aktörlü ve çok boyutlu bir olgu oluşu nedeniyle sadece mimarların kişisel etkinliklerinde yerine getirilemez. (Sadrı, H, 2015) Bu nedenle, mimar, mimarlık mesleğini yerine getirebilecek bilgi ve beceriye sahip olmalıdır. Daha önce de değinildiği üzere sektörde pek çok iş alanı bulunmaktadır.Bunlar, Serbest mimarlık/Ofis: Tasarım / uygulama, Kamu kurum ve kuruluşlarında aktif mimarlık, tasarım, bakım, onarım, tadilat vd., Restorasyon, Özel sektör, Şantiye (Yüklenici / müteahhit adına & İdare / İşveren adına : kontrol), Yapı denetim, Akademik çalışma ortamı (Devlet &Vakıf), İnşaat sektörü ürün imalat, pazarlama, iş güvenliği gibi genel başlıklarla sınıflandırılabilir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

5. MODEL ÖNERİSİ

Mimar kimdir sorusunu takiben ulusal ve uluslararası ölçekte neler yapar, sorularının cevapları genişletilerek hem meslek tanımının günümüz koşullarında en doğru şekilde gerçekleştirilmesi hem de eğitimin meslek ve sektör ihtiyaçlarına en doğru cevap vermesi sağlanacaktır.

Şekil 5. Meslek Tanımı Girdileri Önerisi (Demirarslan, S.)

Şekil 5'de düzenlenen mimarlık mesleği tanımının tüm girdilerini izlemek mümkündür. Çalışmada daha önce bahsi geçen konuların yanı sıra hem mimar hem de müşteri ve toplumun kültür ve beklentilerinin etken bir unsur olduğunu belirtmek gerekir. Eğitimin üzerinde çok oynandığı, küreselleşmenin sonucu rekabetin arttığı, öğrencilerin müşteri, eğitim kurumlarının bir işletme gibi görüldüğü günümüzde meslek içeriklerini kaybetmemek gerekir. "ÖZ" ü korumak önemlidir. Mimarlık mesleğine sahip çıkmak, ihtiyaca cevap vermeyen, meslek tanımına uymayan ve sektör ihtiyaçlarına cevap vermeyen ve işlevsel olmayan yeni yerlere çekmemek gerekir. Bu nedenle bir mimarın alması gereken temel disiplinler için önerilen şekil 5' te sunulan model şeması dikkate alınmalı, yeni çalışmalar için temel oluşturmalıdır. Bu model önerisinde sunulan disiplinler eğitim ve meslek sınır hatları ne kadar esnetilmeye çalışırsa çalışılsın gözden çıkarılmamalıdır. Dünya üzerinde kabulün, diğer yandan yöreselliğin, aidiyetin, tekniğin, teknolojinin, yasalara uygunluğun özeti olmalıdır. Diğer bakış açıları ve eklentiler ise özgünlüğü vurgulayacak şekilde ve oranda katkı sağlamalıdırlar.

6. SONUÇ

Günümüze ulaşan ilk mimarlık eserinin yazarı Romalı mimar Vitrivius'dan (MÖ I yy) bu yana mimarlık üzerine düşünülmüş, kafa yorulmuş, çözümlemeler yapılmaya çalışılmıştır ve insan var oldukça devam edecek gibi görülmektedir. Mimarlık, farklı bir meslektir. Mimar adayları ve mimarlar, eğitim ve hizmet hayatı sürecinde yoğrulur, değişir, büyür veya yön değiştirirler. Değişiklik ve değişim kaçınılmazdır. Kesintisiz bilgi ile beslenmek, diğer bilim dalları ile iç içe olmak, bilgi biriktirebilmek ve uygulamak önemlidir. İnsanları tanımak, empati kurabilmek, hayal dünyasında dolaşabilmek ama aynı zamanda gerçeklerin farkında olmak gibi özeliklerin bir mimarda bulunması onu öne atacaktır. Entelektüel bilgi sahibi, sanatla ilgili, üç boyutlu düşünebilen, toplum ve kültürel unsurlara hâkim, yasalara duyarlı, demografi, ergonomi, coğrafya, sosyoloji, felsefe, antropoloji gibi bilim dalları ve meslek uzmanları ile iletişim içerisinde olmak da birer artıdır. Mimar kültüre sahip çıkmalıdır , bulunduğu çevreye yabancı/laşmış binalar yapan meslek erbabı kendisini dönüp sorgulamalı, tarihten af dilemelidir…

Yabancı, çevreyle uyumsuz, aidiyet duygusu sağlayamamış kentler, bireylere ve çevreye uyumsuz ve aykırıdırlar. Bu nedenle, çevreden, kültürden, doğadan, kentten, bireyden, huzurdan, mutluluktan sorumlu mimarlığın eğitimi de düşünülerek biçimlendirilmelidir.

"Sonra bir düdük öter,
Kesik çığlıklarla der:

Burdan bildik gidenler,
Yarın döner yabancı...
Necip Fazıl (Yivli,O., 2013)

Mimarın ve mimarlığın meslek tanımı bellidir. Mimar sonuçta bir ürün ortaya koymak zorundadır: "Mekan, Bina, Çevre" gibi. Bunu tasarım, inşaat, kontrol gibi farklı alanlarda hizmet vererek sağlayacaktır, ancak yapabilecek bilgiye, donanıma, görüşe, bakışa ve aktarım becerisine sahip olmak zorundadır. Bu konular da eğitimin doğru programlanmasına bağlıdır.

KAYNAKÇA

1. Aydın, İ. (2003) Eğitim ve Öğretimde Etik. Ankara: Pegem A Yayıncılık. 2003.
2. Breuer, M.,(Akt. Enis Kortan) 1986, XX. Yüzyıl Mimarlığına Estetik Açıdan Bakış, Yaprak Kitabevi, Ankara, s. 15.
3. Ergene, T., ÖNER,U., BAYMUR,F. vd.,(2011), Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Alanında Çalışanlar İçin Etik Kurallar, Ankara
4. Ilgaz, S. Ve Bilgili, T., (2006), Eğitim ve Öğretimde Etik, KKEFD / JOKKEF Sayı:13
5. Le Corbusier, alıntılayan İsmail Tunalı, 2004, "Bir Tasarım Olarak Mimarlık", Etik-Estetik, (ed.) Ayşe Şentürer, Şafak Ural, Funda Uz Sönmez, Yapı-Endüstri Merkezi, İstanbul, s. 113.
6. Sadrı, H. (2010) Mimarlık ve İnsan Hakları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
7. Sadrı, H., (2015) ,Mimarlık Ve Etik: Mesleki Etik Olur Mu?, METU JFA 2015/1 (32:1) 91-104
8. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Mimarlar Odasından: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Mimarlar Odası, Serbest Mimarlık Hizmetlerini Uygulama, Tescil ve Mesleki Denetim Yönetmeliği, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050602-4.htm ((Erişim Tarihi 19 Ağustos 2017)
9. https://www.emlakpencerem.com/muhendis-ve-mimarlar-odasi-disiplin-yonetmeligi-degisikligi-resmi-gazete-de/92919/ (Erişim Tarihi 17 Ağustos 2017)
10. https://id.linkedin.com/pulse/konsultasi-arsitek-bisa-membuat-bangunan-anda-semakin-desain-rumah (Erişim Tarihi 21 Ağustos 2017)
11. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6306.pdf, Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 6306 Kabul Tarihi: 16/5/2012 Yayımlandığı R.Gazete: Tarih: 31/5/2012 Sayı: 28309 Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 52
12. http://www.tdk.gov.tr (Erişim tarihi 15 Kasım 2017)
13. http://www.yds.gov.tr/dosyalar/1326980235-9.pdf , Yapı Denetimi Uygulama Yönetmeliği, Resmi Gazete: 05 Şubat 2008/26778 B, (Erişim Tarihi 22 Ağustos 2017)
14. http://www.md1927.org.tr/media/PDF/17.pdf, 'Güzel' Bir Mimarlık İzlenimi (Erişim Tarihi 19 Ağustos 2017)
15. http://mimarlarkonusuyor.com/soylesiler/aydin-boysan (2015, Kasım)
16. http://www.mimarlikportali.com/yeni-kentsel-donusum-yonetmeligi/(Erişim Tarihi 17 Temmuz 2017)
17. http://old.neu.edu.tr/tr/node/4129 (Erişim Tarihi 22 Ağustos 2017)
18. http://www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi 18 Ağustos 2017)
19. Yivli, O., (2013), Necip Fazıl Şiirinde Kent Ve Yabancılaşma, Uluslararası Necip Fazıl Kısakürek Sempozyumu 20-22Mayıs 2013 – Konya
20. http://www.yok.gov.tr (Erişim Tarihi 17 Ağustos 2017)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(90)

Okt. Kürşat SENGER[512]

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL GÖRÜNÜŞ KAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ[513]

A STUDY ABOUT SOCIAL APPEARANCE ANXIETY LEVELS OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS STUDENTS

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin sosyal görünüş kaygı düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemektir. Çalışmaya Sarıkamış Beden eğitimi ve Spor Yüksekokulunda eğitim-öğretim gören 295 erkek 183 kadın öğrenci olmak üzere toplam 478 öğrenci katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu" ve Hart ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Doğan (2010) tarafından yapılan "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği (SGKÖ)" kullanılmıştır. Analizlerde bağımsız çift örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve güvenirlik testleri yapılmıştır. Araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin sosyal görünüş kaygı ölçeği toplam puan ortalamaları 34,14±13,97 olarak tespit edilmiştir. Sosyal Görünüş Kaygı ölçeği ile cinsiyet, yaş ve okudukları bölüm arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklara ($p<0.05$) rastlanırken, Sosyal Görünüş Kaygısı ile okudukları sınıf arasında anlamlı farklılığa ($p>0.05$) rastlanılmamıştır.

Sonuç olarak; beden eğitimi ve spor yüksekokulunda okuyan öğrencilerin sosyal görünüm kaygısı düzeyleri ilgili literatür incelendiğinde sosyal görünüm kaygılarının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Görünüş, Kaygı, Sosyal Görünüş Kaygısı.

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate the social appearance anxiety levels of physical Education and sports programme. Students from the point of various variables. A total of 478 students; 295 male and 183 female, attending to Sarıkamış Physical Education and sports program participated in this study. For data collection; personal Information Form, developed by the investigator and social Appearance Anxiety Scale, developed by Hart et al, and was adapted in to Turkish by Doğan, were used. For Analysis, Independent two sample t.test, one. Way ANOVA and reliability tests were applied. Social Appearance Anxiaty scale yotal point average of the students of the sample group was found as 34,14 ± 13,93. While statistically significant differences were found among the sacial Appearance Anxiety scale and gender, age and department the attend; no significant difference was found between the social Aprearana Anxiety and their classes.

As a result, whwn related literature is reviewed,it is found that the Social Appearance Anxrety of the students,attending to physical Education and sports Programme,is high.

Keywords: *Social Appearance, Anxiety, Social Appearance Anxiety.*

[512] **Okt., Kafkas Üniversitesi Sarıkamış Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, kursatsenger36@hotmail.com**
[513] **Bildiriden üretilmiştir.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

İnsanlar tarih boyunca sağlıklı ve dış görünüşlerine önem veren bireyler olmuşlardır. Bu nedenle de güzel olmayı yakışıklı olmayı olumlu, çirkin olmayı da olumsuz değerlerle şekillendirmişlerdir.

Sosyal kaygı ve vücut algısı, bebeklikte gelişmeye başlayan, özellikle ergenlik döneminde önem kazanan, yaşam boyu gelişen ve değişen bireyin kendi bedeni ile ilgili öznel algılamasını içeren dinamik bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Anbar, 2013; Babacan Gümüş ve Çam, 2011).

İnsanlar fiziksel görünüş kaygılarıyla beraber kendi kaygılarını hem de başkalarının onu değerlendirmesi ile ilgili yaşanan kaygıların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.(Özge, 2013).

Sosyal kaygı denilince, bireyin hata yapması, insanlar karşısında komik duruma düşmesi ve beraberinde alay edinilmesi, dışlanma korkusu düşüncesiyle insanlarla iletişimlerden kaçınması veya sosyal ortamlara girdiğinde üst düzey kaygı yaşaması, sıkılması ve heyecanlanması akla gelmektedir (Bal ve Öner, 2014).

Böylelikle sosyal görünüş kaygısı olan bireylerde başkaları tarafından reddedilme düşüncesi olmasından dolayı insanlarla daha az samimiyet kurdukları ve sıcak davranışlardan kaçındıkları görülmektedir (Alden ve Taylor, 2004).

Vücut algısının bireyin kişiliğinin gelişmesinde, kendine olan güveninin artmasında, sosyal bir insan olmasında, zihinsel, bedensel hem de psikolojik olarak sağlıklı olabilmesinde önemli etkisi bulunmaktadır (Öksüz, 2012).

Davison ve Mc Cabe, (2005) Sosyal kaygının cinsiyet acısından değerlendirildiğinde bayanların erkeklere oranla daha fazla sosyal fiziksel kaygıyı yaşadıkları ve böylelikle bu kaygıların kendi davranışlarını etkilediklerini belirtmişlerdir. Fakat günümüzde erkeklerin de belirli bir vücut tipine sahip olmaları ve bu vücut tipini korumaları yönünde sosyal baskıların hızla arttığı görülmektedir (Olivardia, 2001).

Ergenlik döneminin başlangıcından itibaren yaşanan biyo-psikososyal değişimin, sosyal görünüş kaygısı, benlik saygısı ve yalnızlığın birbiriyle olan ilişkisinin önemini göz ardı etmek mümkün değildir. Bu bağlamda incelenen literatür taramalarında gençlerin okul başarıları ile benlik saygısı arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu, yalnızlığın üniversite öğrencileri arasında da yaygın olarak yaşandığı görülmüştür (Yılmaz ve ark., 2008; Söylemezoğlu, 2011).

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma evreni ve örneklemi, veri toplanma aracı, verilerin çözümü ve yorumlanmasına yönelik bilgiler yer almaktadır.

Çalışma Grubu

Çalışmaya Sarıkamış Beden eğitimi ve Spor Yüksekokulunda eğitim-öğretim gören 295 (%61,7) erkek, 183 (%38,3) kadın öğrenci olmak üzere toplam 478 öğrenci katılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 20.0 paket programı kullanılmıştır. Analizlerde bağımsız çift örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve güvenirlik testleri yapılmıştır. Yapılan istatistiksel sonuçlara göre araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin sosyal görünüş kaygı ölçeği toplam puan ortalamaları 34,14±13,97 olarak tespit edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formunda araştırmacı tarafından hazırlanan çalışma grubunun cinsiyet, sınıf, yaş, branş, okuduğu üniversite, bölüm gibi değişkenleri belirlemek amacıyla kişisel bilgi formu oluşturulmuştur.

Sosyal Görünüş Kaygı Ölçeği (SGKÖ)

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal görünüş kaygılarının tespit edilmesinde Hart ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen ve Doğan (2010) tarafından Türkçe' ye uyarlanan "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği" kullanılmıştır. 5'li likert türünde olan ölçek 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddelerine verilen yanıtlar hiç uygun değil (1) ile tamamen uygun (5) aralığında derecelendirilmektedir Ölçeğin 1. Maddesi tersten kodlanmaktadır. Tek boyutlu olarak sosyal görünüş kaygısını ölçen SGKÖ' den alınan yüksek puanlar görünüş kaygısının yüksek olduğuna işaret etmektedir.

BULGULAR

Tablo:1 Sosyal Görünüş Kaygı Ölçeği ile ilgili yapılan Güvenirlik Analizi

Ölçekler	Katsayılar
Madde sayısı	16
Ölçeğin ilk yarısı için Alfa katsayısı	,772
Ölçeğin ikinci yarısı için Alfa katsayısı	,920
Tek numaralı ölçek maddeleri için Alfa katsayısı	,795
Çift numaralı ölçek maddeleri için Alfa katsayısı	,812
Rastgele seçilen 250 anket için Alfa katsayısı	,868
Rastgele seçilen 228 anket için Alfa katsayısı	,864
Tüm ölçek için Alfa katsayısı	,917
Madde silindiğinde en küçük ve en büyük Alfa katsayısı	,856 - 863
En küçük ve büyük madde-bütün korelasyon değeri	,332- ,534
Ölçeğin genel ortalaması	2,2635

Yapılan analizi sonucunda ölçeğin bir bütün olarak güvenirlik katsayısı Alfa 0,917'dır. İkiye bölerek yapılan analizde ilk yarının değeri 0,772 ve ikinci yarının değeri 0,920'dir. Bu değerler ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2006, s.405). Genel ortalama uygun değil yönünde olduğu tespit edilmiştir. Güvenirlik analizinde madde toplam korelasyonu negatif ve 0,25 değerinden küçük olmamalıdır (Kalaycı,2014:412).

Tablo:2 SGKÖ ile Cinsiyet Arasındaki İlişkiyi Yönelik t-testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ortalama	t değeri	P değeri
SGKÖ	Kadın	183	2,0864	-3,671	.000
	Erkek	295	2,3733		

Tablo 3 de analiz sonuçlarına göre Sosyal görünüş kaygısı ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır (p <.050). Yapılan bağımsız çift örneklem T-testi analizi sonucunda öğrencilerin Sosyal görünüş kaygısı ve cinsiyeti algılamada farklılık yaratan bir değişken olduğunu ortaya koymuştur (p<.,050). Erkek katılımcıların kadın katılımcılara nispeten sosyal görünüm kaygısını algılamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo: 3 Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği (SGKÖ) İle Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi(ANOVA) Sonuçları

	Sınıf	N	F değeri	p değeri
Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği (SGKÖ)	**1.sınıf**	**152**	**,404**	**.750**
	2.sınıf	**117**		
	3.sınıf	**81**		
	4.sınıf	**128**		
	Yaş	**N**	**F değeri**	**p değeri**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği (SGKÖ)	**17-20**	**122**		
	21-24	**292**		**.041**
	25-28	**61**	**2,766**	
	29 ve üstü	**3**		
	Bölüm	**N**	**F değeri**	**p değeri**
Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği (SGKÖ)	**Öğretmenlik**	**163**		
	Antrenörlük	**88**		**.000**
	Spor Yöneticiliği	**227**	**24,754**	

Tablo 3 te katılımcıların sosyo-demografik değişkenleri ile Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi(ANOVA) Sonuçları yer almaktadır.

Yapılan sonuçlara göre sınıf değişkeni ile Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olmadığı ortaya çıkmıştır (p>.,050).

Katılımcıların Sosyal görünüş kaygısı ölçeğini algılamalarının ile yaş değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir (p<.,050). Bunun üzerine Sosyal görünüş kaygısı ölçeğinde oluşan farklılıkların hangi yaş kategorilerinde olduğunun anlaşılması için PostHoc testleri yapılmıştır. Levene test istatistiği göz önünde bulundurularak, varyansların homojen olduğu (p>,050) bu sebeple farklılıklar Tukey analizi sonucuna göre yorumlanmıştır.

Bunun üzerine, 21-24 yaş kategorisi ile 17-20 yaş grubundaki katılımcılar arasında sosyal görünüş kaygısı ölçeğini algılanması arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (p<.,050).

Katılımcıların Sosyal görünüş kaygısı ölçeğini algılamalarının ile okudukları bölüm değişkenine arasında anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir (p<.,050). Bunun üzerine Sosyal görünüş kaygısı ölçeğinde oluşan farklılıkların hangi bölüm kategorilerinde olduğunun anlaşılması için PostHoc testleri yapılmıştır. Levene test istatistiği göz önünde bulundurularak, varyansların homojen olmadığı (p<,050) bu sebeple farklılıklar Scheffe analizi sonucuna göre yorumlanmasına karar verilmiştir.

Öğretmenlik bölümü ile antrenörlük ve spor yöneticiliği bölümleri arasında sosyal görünüş kaygısı ölçeğini algılanması arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (p<.,050). Yani bütün bölümler sosyal görünüm kaygısı yaşamaktadırlar.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda okuyan öğrencilerin *Sosyal Görünüş Kaygılarının* belirlenmesine yönelik yapılan bu çalışma sonuçları ilgili literatür ile tartışılmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışma Sarıkamış beden eğitimi ve spor yüksekokulunda eğitim-öğretim gören 295 (%61,7) erkek 183 (%38,3) kadın öğrencilerden oluşmaktadır.

Katılımcıların cinsiyetleri ile Sosyal görünüş kaygısı ölçeği arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan bağımsız çift örneklem T-testi analizi sonuçlarına göre öğrencilerin Sosyal görünüş kaygısı ve cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğunu ortaya koymuştur (p<.,050). Erkek katılımcıların kadın katılımcılara oranla sosyal görünüm kaygılarının istatistiksel açıdan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Farklılıkların nedeni olarak, toplumda erkeklerden girişimcilik acısından daha çok beklenti olması ve sosyal görünüş kaygısına bağlı olarak ortaya çıkan korkma ve kaçınma durumu, erkek kimliğine yakıştırılamaması ve böylelikle de erkeklerde sosyal görünüş kaygının ön plana çıkmasına sebep olduğu düşünülmektedir.

Konu ile ilgili benzer çalışmalar incelendiğinde Çepikkurt ve Coşkun (2010), Doğan (2009) ve Alemdağ (2013) öğrencilerin sosyal görünüş kaygısı ölçeği ifade puanları ile cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit etmişlerdir. Ancak Şahin (2012) ve Gümüş (1997) yapmış oldukları çalışmalarında cinsiyet değişkeni açısından sosyal görünüş kaygısı düzeylerinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Katılımcıların yaş grupları ile Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçlarına göre öğrencilerin Sosyal Görünüş Kaygısı ile yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir (p<.,050). Bunun üzerine Sosyal görünüş kaygısı ölçeğinde oluşan farklılıkların hangi yaş kategorilerinde olduğunun anlaşılması için PostHoc testleri yapılmıştır. Levene test istatistiği göz önünde bulundurularak, varyansların homojen olduğu (p>,050) bu sebeple farklılıklar Tukey analizi sonucuna göre yorumlanmıştır. Bunun üzerine, 21-24 yaş kategorisi ile 17-20 yaş grubundaki katılımcılar arasında sosyal görünüş kaygısı ölçeğini algılanması arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (p<.,050). Farklılıkların nedeni olarak üniversiteyi yeni kazanan öğrencilerin yaşadıkları çevrede kendilerini kabul ettirebilmeleri için sosyal görünüşlerine daha çok dikkat etmeleri ve bundan dolayı sosyal kaygıları daha fazla yaşayabilecekleri, ilerleyen yıllarda üniversite ortamına alışmanın da etkisiyle birlikte bu kaygı düzeyinin azalabileceği şeklinde açıklanabilir.

Benzer çalışmalar da Maoano, Ninot, Bilard (2004) ve Marcotte, Fortin, Potvin, Papillon (2002) nun yapmış oldukları çalışmalarda öğrencilerin sosyal görünüş kaygısı ölçeği ifade puanlarıyla yaş değişkeni arasında anlamlı farkların olduğu görülmektedir. Fakat Aygör (2010), Uğurlu ve Akın (2008) üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmalarında beden imajına yaşın anlamlı bir etkisinin olmadığını bulmuşlardır.

Katılımcıların okudukları bölüm ile Sosyal görünüş kaygısı ölçeği arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi(ANOVA) sonuçlarına göre öğrencilerin Sosyal görünüş kaygısı ve okudukları bölüm arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir (p<.,050).

Benzer çalışmalar incelendiğinde Alemdağ (2013) sosyal görünüş kaygısı ölçeğine ilişkin yargıları ile program/bölüm arasında anlamlı bir farklılıklar bulmuştur. Ancak Yaşartürk vd., (2014) ve Yıldırım ve arkadaşları (2011) öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışmada, sosyal fiziki kaygı puanlarında bölüm değişkenine göre anlamlı bir farklılığa rastlamamışlardır.

Katılımcıların okudukları sınıf ile Sosyal görünüş kaygısı ölçeği arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçlarına göre öğrencilerin Sosyal görünüş kaygısı ve okudukları sınıf arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olmadığı ortaya konulmuştur (p>.,050).

Benzer çalışmalar incelendiğinde Aktaş ve arkadaşları (2010) ve Gümüş (1997) sınıflar arasında kaygı yönünden bir farklılığın olmadığını belirtmişlerdir. Ancak Uğurlu ve Akın (2008) ve Şahin (2012) yapmış oldukları araştırmada ise sosyal görünüş kaygısının sınıf düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşmışlardır.

Sonuç olarak çalışma bulguları ve ilgili literatür incelendiğinde, yaş, cinsiyet, eğitim öğretim görülen sınıf değişkenlerinin aktif olarak beden eğitimi bölümü öğrencilerinin sosyal görünüş kaygı algılarını yordayan değişkenler olduğu görülmektedir.

KAYNAKCA

1. Aktaş, A., Astı, A.T., Bakanoğlu, E. , Celebioğlu, M. (2010) . Bir Hemşirelik Yüksekokulunda Beden İmgesi Algısının Belirlenmesi. İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, Cilt 18, Sayı:2, 63-71
2. Alden, E. Lynn-Taylor, T. Charles (2004), "Interpersonalprocesses in socialphobia'' Clinical Psychology Review, Volume 24, Issue 7, (857–882).
3. Alemdağ, S.(2013). Öğretmen Adaylarında Fiziksel Aktiviteye Katılım Sosyal Görünüş Kaygısı ve Sosyal Öz-Yeterlik İlişkisinin İncelenmesi. Yüksek lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
4. Anbar, H. (2013). Lise öğrencilerinde vücut algısı değişkeninin çeşitli değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi ve vücut algısı ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışması. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü Lisans Tezi. Ankara.
5. Aygör, N.(2010). 12-14 Yas Grubu Ergenlerde Beden Bölgelerinden Ve Özelliklerinden Hoşnut Olma Durumu Ve Beden İmajının Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi/ Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

6. Babacan Gümüş, A. ve Çam, O. (2011). Kadınların Serviks Kanseri İçin Erken Tanı Tutumları İle Benlik Saygısı, Beden Algısı Ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişkiler. Nobel Medicus Dergisi, Cilt 7, s. 9, sayfa 46-52.
7. Bal, P.N. ve Öner, M. (2014). Sosyal Kaygı İle Başa Çıkma Psiko Eğitim Programının Ortaokul Öğrencileri Üzerindeki Etkisi. Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(1): 335-348.
8. Benlik Algısı ve Psikolojik Belirtileri İle İlişkisi. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 11, 4, 38-47.
9. Çepikkurt, F. & Coşkun, F. (2010). Üniversiteli dansçıların sosyal fizik kaygı ve beden imgesinden hoşnut olma düzeyleri. Pamukkale Journal of Sport Sciences, 80-120.
10. Davison, T. E., ve McCabe, M. P. Relationship between men's and women's body image and their psychological, social and sexual functioning. Sex Roles, 5: 463-475, 2005.
11. Doğan, T. (2010). Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39: 151-159.
12. Doğan, T.(2009). Bilişsel ve Kendini Değerlendirme Süreçlerinin Sosyal Anksiyete Açısından İncelenmesi. Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
13. Gümüş, E. A. (1997). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
14. Hart, T. A., Flora, D. B., Palyo, S. A., Fresco, D. M., Holle, C., & Heimberg, R. C. (2008). Development and Examination of the Social Appearance Anxiety Scale. Assessment, 15, 48-59.
15. Maoano, C., Ninot, G., Billard, J.(2004). Age And Gender Effects On Global Self-Esteem and Physical Self-Perception in Adolescents. European Physical Education Review, Volume 10, 1 , 53-69.
16. Marcotte, D., Fortin, L., Potvin, P., Papillon, M. (2002). Gender Differences in Depressive Symptoms During Adolescence: Role Of Gender-Typed Characteristics, Self-Esteem, Body İmage, Stressful Life Events, And Pubertal Status. Journal Of Emotional And Behavioral Disorders, Vol.10, No.1, 29–42.
17. Olivardia R. Mirror, mirror on the wall, who's the largest of them all? The features and phenomelogy of muscle dsymorphia. Harvard Review of Psychiatry, 9: 254-259, 2001.
18. Öksüz, Y. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Özerklik Düzeyleri İle Vücut Algıları Arasındaki İlişkisi. Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:28, s.69-77.
19. Özge, F, I. (2013). İlköğretim 2. Kademe Öğrencilerinin Sosyal Görünüş Kaygıları İle Benlik Kaygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Üsküdar İlçesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
20. Söylemezoğlu, Ü.(2011). Iskalanan Gençlik, 2. Baskı, Ankara, Dost, 158- 160-161
21. Şahin, E. (2012). Bazı Değişkenlere Göre İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Benlik Saygıları ve Sosyal Görünüş Kaygıları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
22. Uğurlu, N., Akın, H.(2008). Muğla Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Beden Benlik Algısı ve Psikolojik Belirtileri İle İlişkisi. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 11, 4, 38-47.
23. Yaşartürk, F., Çalık, F., Kul, M., Türkmen, M., Akyüz, H. (2014),''Beden Eğitimi Ve Spor Yüksekokulunda Okuyan Öğrencilerin Sosyal Fiziki Kaygı Durumlarının İncelenmesi'', International Journal of Science Culture and Sport, Special Issue 1, July, (863-869).
24. Yıldırım, T., Çırak, Y. ve Konan, N. (2011). Öğretmen adaylarında sosyal kaygı. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 12(1), 85-100.
25. Yılmaz, E., Yılmaz, E.& Karaca, F.(2008). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Destek ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi. Genel Tıp Dergisi. 18: 71-79.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(91)

Okt. Kürşat SENGER[514]

BASKETBOL SPORU İLE UĞRAŞAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN SPORCU KİMLİĞİ VE SÜREKLİ SPORTİF KENDİNE GÜVEN DURUMLARININ TESPİT EDİLMESİ[515]

DETERMINING THE ATHLETIC IDENTITIES AND TRAIT SPORT CONFIDENCE OF UNIVERSITY STUDENTS, PLAYING BASKETBALL

ÖZ

Bu çalışmada, sporcu kimliği ile sürekli sportif kendine güven kavramlarının çeşitli değişkenler arasındaki ilişkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma grubu 2016-2017 sezonunda, Üniversiteler arası basketbol 2.lig müsabakalarına katılan basketbolcular üzerinde yapılmıştır. Araştırmaya 99 erkek, 101 kadın olmak üzere 200 sporcu katılmıştır. Katılımcılara Sporcu Kimliği Ölçeği ve Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği uygulanmıştır. Veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu" ve Brewer vd., (2001) tarafından geliştirilmiş ve daha önce Çetinkaya (2015) tarafından yeniden geçerlik-güvenirlilik çalışması yapılan "Sporcu Kimliği Ölçeği (SKÖ)" ve Vealey (1986) tarafından geliştirilen Türkçe uyarlaması Yıldırım (2013) tarafından yapılan "Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ)" kullanılmıştır. Verilerinin değerlendirilmesinde; demografik değişkenlerde frekans analizi, bağımsız çift örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), güvenirlilik testleri, faktör ve korelasyon analizleri yapılmıştır.

Araştırma bulgularına göre Sporu Benimseme Faktörü ile Sporu Önemseme Faktörü arasında bir ilişkinin olduğu, yönü ve ilişkinin derecesine göre; 0,498 ile orta düzeyde ve pozitif yönlü ilişki olduğu sonucu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Basketbol, Sporcu Kimliği, Sürekli Sportif Kendine Güven.

ABSTRACT

İn this study, it is aimed to determine the relationships between various variables and Athletic identity, and Trait Sports Confidence. The study group was consisted of basketball players, attended to inter. University second league sport events in 2016-2017 seasons. A total of 200 athletes, 99 mole and 101 female, participated in this study. Athletic identity measurement scale and Trait sport confidence scale were applied to the participants. For collecting data, personal ınformation Form, Athletic ıdentity measurement scale which was developed by Brewer et al (2001) and whose validity and reliability tests were formerly made by Çetinkaya (2015), and Trait sport Confidence Scale, developed by Vealay (1986) and adopted to Turkish by Yıldırım (2013), were used. In data evaluation, frequency analysis for demographic variables, independent two sample t-test, One. Way ANOVA, reliability tests, factor and correlation analysis were applied.

According to the results of the study, there is a relationship between the factor of adopting sports and the factor of caring sports. Considering its direction and level, this relationship is on a normal level by 0,498 and it is positive.

Keywords: *Basketball, Athletic Identity, Trait Sport confidence.*

[514] **Okt., Kafkas Üniversitesi Sarıkamış Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, kursatsenger36@hotmail.com**
[515] **Bildiriden üretilmiştir.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Çağımızda insan hayatının bir paçası haline gelen spor ve bundan dolayı sporun insanlara kazandırdıklarını sadece fiziksel olarak düşünmek imkânsız hale gelmektedir. Sporun insanlara fiziksel, ruhsal ve sosyal açından kazandırdıklarını bir bütün olarak ele almamız gerekmektedir (Yarımkaya vd, 2014).

İnsanların, genellikle çocukların ve gençlerin bedensel ve ruhsal yapısının eğitilip geliştirilmesinde en önemli eğitim aracı olarak beden eğitimi ve spor faaliyetleri gösterilebilir. Sporun, genellikle genç nesillerin nitelikli, yapıcı, yaratıcı, millî birlik ve beraberlik duygusu yüksek bir biçimde yetiştirilmelerine ve böylelikle ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmaya önemli katkı sağlar (Yetim, 2015).

Sporcu kimliği, insanın benlik kavramının spora özgü bir olgu ve kendisini sporcu rolü ile özdeşleştirmekle birlikte, sporcu kimliği güçlü olan bireylerin spor ve egzersiz etkinliklerine katılım konusuna sporcu kimliği zayıf olan insanlardan daha fazla önem verecekleri ve böylelikle spor alanında kendilerini daha olumlu bir şekilde algılayacaklarını belirtilmiştir.(Brewer ve ark., 1993; Lamont-Mills ve Christensen, 2006).

Kimlik arayışı bir insanın gelişimin temel özelliklerinden birisidir. ‘Kimlik benliğimiz konusunda bireysel bütünlük, tutarlılık ve devamlılık duygusu; “Ben kimim?” sorusuna verdiğimiz ve böylelikle diğer insanlardan farklı, eşsiz bir insan olduğumuz yolundaki cevabımızdır. Bu duygu bedensel yapımızla ilgili olduğu gibi anılarımız, , inançlarımız, yaşadıklarımız değer yargılarımız ve cinsiyet, etnik, yaş, statü vb. toplumsal konumumuzla birlikte mesleksel durumumuz ve başkalarının bizi algılayışlarıyla şekillenir (Budak, 2000).

Sporda güven duygusu değişkenlik gösterebilmektedir. Bunun nedeni ise zaman içinde belli olmayan dönemlerde kendine güven kaynaklarının etkisi olarak belirtilmektedir. Böylelikle sporcunun belirli zamanlarda kendine güven kaynağı olarak neyi gördüğü ve nasıl algıladığı ile değişebilen bir süreç takip etmektedir. Bu konuyla alakalı yapılan araştırmaların çoğu güven kaynaklarının davranışı, duyguları, zihni ve güvenin düzeylerini nasıl etkilediğini ortaya koyma amacı ile planlanmıştır. Kendine güven kaynakları ile ilgili yapılan çalışmalar, sporcuların bireysel özellikleri, yaşadıkları kültür ve sosyal geçmişlerinin karşılıklı etkilerini açıklamaya yardımcı olmuşlardır (Chi-der ve diğ., 2003).

Sürekli Kaygı; İnsanın kaygı yaşantısına olan benzerliği olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda kişinin içinde bulunduğu durumları özelliklede stresli algılama ya da stres olarak yorumlama eğilimi de denebilir. Objektif kriterlere göre nötr olan durumların birey tarafından tehlikeli ve kendisini tehdit edici olarak algılanmasıyla beraber oluşan hoşnutsuzluk ve mutsuzluk duygusudur. Buna benzer kaygı seviyesi yüksek olan insanların kolaylıkla incindikleri ve karamsarlığa düştükleri görülür. Bu bireyler sürekli kaygıyı diğer bireylerden daha sık ve yoğun bir şekilde yaşarlar (Öner, 1977).

Bazı insanlar sürekli olarak huzursuz ve mutsuzdurlar. Bu durum insanın kendisinden kaynaklanır ve sürekli bir kaygı içerisine girer. Eğer sürekli kaygı bir uyaran tarafından aktifleştirilirse düzensiz olarak gerçekleşen bir reaksiyon olarak ortaya çıkar. Sürekli kaygı çevresel nedenlerden bağımsız olarak, bireyin aşırı duyarlılık göstermesi, huzursuzluk, endişe, karamsarlık, yoğun heyecansal reaksiyonlarda bulunması olarak tanımlanabilir (Öner,1983).

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Çalışma 2016-2017 sezonunda, Üniversiteler Spor Federasyonu tarafından düzenlenen Üniversiteler arası basketbol 2.lig müsabakalarına katılan basketbolcular üzerinde yapılmıştır. Araştırmaya 99 erkek, 101kadın sporcu olmak üzere 200 sporcu katılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 20.0 paket programı kullanılmıştır. Analizlerde demografik değişkenlerde frekans analiz, bağımsız çift örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), güvenirlilik testleri, faktör ve korelasyon analizleri yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre Sporu Benimseme Faktörü ile Sporu Önemseme Faktörü arasında bir ilişkinin olduğu, yönü ve ilişkinin derecesine göre; 0,498 ile orta düzeyde ve pozitif yönlü ilişki olduğu sonucu edilmiştir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formunda araştırmacı tarafından hazırlanan çalışma grubunun cinsiyet, yaş, aile eğitim düzeyi, anne baba durumu, lisanlı spor yılı, ailede ki sporcu geçmişi, okul dışı spor faaliyeti, okulda ki spor tesisleri yeterlilik düzeyi, gibi değişkenleri belirlemek amacıyla kişisel bilgi formu oluşturulmuştur.

Sporcu Kimliği Ölçeği (SKÖ)

Sporcu Kimliği Ölçeği (SKÖ), Brewer (1991) tarafından geliştirilmiş sporcuların kimlik rollerini ölçmek üzere geliştirilmiştir. SKÖ değişik kültürlerde ve çalışmalarda farklı madde sayısı ve alt boyutlar ile de kullanıldığı görülmektedir (Hale, James ve Stambulova, 1999). Toplam 10 maddeden oluşan ölçekte yer alan ifadeler 1= Kesinlikle Katılmıyorum ve 5= Tamamen Katılıyorum şeklindeki 5'li Likert tipi üzerinden değerlendirilmektedir. Ölçeğin bu çalışmada kullanılan versiyonunun Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Çetinkaya (2015) tarafından yapılmıştır. Çalışma kapsamına alınan örneklemden elde edilen verilerin faktör analizi için uygunluğunu belirlemek amacıyla yapılan analiz sonuçlarına göre KMO Örneklem Uyum Ölçüsü 0.85; Barlett Küresellik Testi sonucu da anlamlı bulunmuştur (χ 1=1001533, sd=36, p=0.000). Öncelikle, 10 maddeden oluşan iki faktörlü yapının faktör yapısını doğrulamak için doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır.

Yapılan faktör analizinde sporcu kimliğini ölçmeye yönelik 10 madde analiz edilmiş, yapılan faktör analizinde iki boyut ortaya çıkmıştır. Ancak S3 *"Arkadaşlarımın çoğu sporcudur"* nolu soru iki faktör arasında binişiklik sorunu yaşadığından faktör analizinden çıkarılmıştır. Daha sonra 9 madde ile tekrar faktör analizi yapılmış olup faktör analizi sonucunda iki alt boyut ortaya çıkmıştır. Birinci boyut 6 sorunun bir araya gelerek *"Bireyin Sporcu Kimliği Faktörü*" boyutu oluşturmuştur. Bu boyutun açıklanan varyansın %37,721'ünü açıklamakta ortalaması 4,188 olup cevap verenlerin bu boyuta olumlu bir tavır sergiledikleri görülmektedir. Bu boyut % 87 güvenir olduğu görülmektedir. İkinci boyut 3 sorunun bir araya gelerek "*Sporun Bireyin Hayatındaki Önemi"* boyutu oluşturmuştur. Bu boyutun açıklanan varyansın %31,488'ünü açıklamakta ortalaması 3,723 olup cevap verenlerin bu boyuta olumlu bir tavır sergiledikleri görülmektedir. Bu boyut % 88,5 güvenir olduğu görülmektedir.

Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ)

Çalışmada, Vealey (1986) tarafından sportif güveni değerlendirmek için geliştirilen ölçme aracının bir alt boyutu olan Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ) kullanılmıştır. SSKGÖ tek alt boyutlu bir yapıya sahip olup 13 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri (1) 'Çok Düşük', (2) 'Düşük', (3) 'Orta', (4) 'Yüksek' ve (5) 'Çok Yüksek' biçiminde puanlanmaktadır. Ölçeğin Türk toplumu için geçerliği ve güvenirlik çalışması Yıldırım (2013) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında ölçek güvenirlik katsayısı .925 olarak hesaplanmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özeliklerine Göre Frekans Dağılımı

Demografik Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Bayan	101	50,5
	Erkek	99	49,5
Yaşınız	18-21	146	73,0
	22-25	48	24,0
	26+	6	3,0
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	53	26,5
	Ortaokul	56	28,0
	Lise	57	28,5
	Ön Lisans ve Üstü	34	17,0

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	92	46,0
	Ortaokul	54	27,0
	Lise	38	19,0
	Ön Lisans ve Üstü	16	8,0
Anne Baba Durumu	Ayrı	24	12,0
	Bir arada	176	88,0
Anne Hayatta mı?	Hayatta	193	96,5
	Hayatta değil	7	3,5
Baba Hayatta mı?	Hayatta	190	95,0
	Hayatta değil	10	5,0
Kaç yıldır Spor Uğraşıyorsunuz?	1-4 yıl	89	44,5
	5-8 yıl	50	25,0
	9+	61	30,5
Aile bireylerinin Sporcu Geçmişi	Evet	74	37,0
	Hayır	126	63,0
Hangi aile bireylerin spor geçmişi	Baba	23	11,5
	Anne	1	0,5
	Kardeşler	50	25,0
	Toplam	74	37,0
	Spor geçmişi olmayan	126	63,0
Okul harici lisanslı sporcu	Evet	54	27,0
	Hayır	146	73,0
Okuldaki spor tesislerinin spor faaliyetlerine yönelmedeki etkisi	Evet	191	48,7
	Hayır	196	50

Tablo 1'de katılımcıların sosyo-demografik değişkenlerine göre dağılımı yer almaktadır. Katılımcıların %50,5'ü kadınlardan oluşurken, %73'ü 18-21 yaş aralığında yer almaktadırlar. Deneklerin baba eğitim durmları incelendiğinde %28,5'i lise mezunu, annelerin eğitim düzeyi incelendiğinde ise % 46'sı ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcı sporculara anne ve babalarının ayrı olup olmadıkları sorulmuş olup ,%88'i ise anne ve babalarının bir arada olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılara anne ve babalarının hayatta olup olmadıkları sorulduğunda %96,5'i annesinin hayatta %95'i ise babalarının hayatta olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların lisanslı sporcu olup olmamaları sorusuna ise %44,5'i 1-4 yıl arasında sporcu olduklarını belirtmişledir. Aile bireylerinin sporcu geçmişleri incelendiğinde ise % 63,0'ı ailede sporcu geçmişi olmadığını belirtmişlerdir. Okul haricinde kulüplerde lisanslı spor yapıyor musunuz sorusuna ise %73.0'ı okul dışında lisanslı olarak spor yapmadığını belirtmişler ve okulda ki spor tesislerinin spor faaliyetlerine yönelmede ki etkisine ise % 50 oranında etkili olduğu cevabını vermişlerdir.

Tablo 2. Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ) İle İlgili Yapılan Faktör Analizi

	ş köknl.	**ük**	**z Değr.**	**. Vary.**	**rt.**	**lpha**
SPORU BENİMSEME FAKTÖRÜ			**,395**	**7,721**	**,1883**	**870**
s10 Eğer sakatlığımdan dolayı bir spor organizasyonuna katılamamışsam, çok üzülürdüm.	669	815				
S7 Diğer insanlar beni genellikle sporcu olarak görür.	722	749				

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

S8 Yaptığım sporda başarısız olduğumda kendimi kötü hissediyorum.	571	746				
S1 Kendimi bir sporcu olarak görüyorum.	789	731				
S6 Kendimi iyi hissetmem için spor yapmaya ihtiyacım var.	781	722				
S2 Yaptığım sporla ilgili birçok hedefim var.	817	659				
SPORU ÖNEMSEME FAKTÖRÜ			**,834**	**1,489**	**,7233**	**885**
S5 En fazla düşündüğüm şey spordur.	740	902				
S4 Yaptığım spor hayatımdaki en önemli şeydir.	754	863				
S9 Hayatımdaki tek önemli şey yaptığım spordur.	616	854				

Tablo 2 de Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ) ile ilgili yapılan faktör analizi sonuçları yer almaktadır. Yapılan istatistiki inceleme sonucunda ölçeğin orijinal formundan farklı olarak iki alt boyutun ortaya çıktığı görülmektedir. Bu alt boyutlar *"Bireyin Sporcu Kimliği Faktörü*" ve "*Sporun Bireyin Hayatındaki Önemi"* olarak bulgulanmıştır.

Yapılan faktör analizinde sporcu kimliğini ölçmeye yönelik 10 madde analiz edilmiş, yapılan faktör analizinde iki boyut ortaya çıkmıştır. Ancak S3 *"Arkadaşlarımın çoğu sporcudur"* nolu soru iki faktör arasında binişiklik sorunu yaşadığından faktör analizinden çıkarılmıştır. Daha sonra 9 madde ile tekrar faktör analizi yapılmış olup faktör analizi sonucunda iki alt boyut ortaya çıkmıştır. Birinci boyut 6 sorunun bir araya gelerek *"Bireyin Sporcu Kimliği Faktörü*" boyutu oluşturmuştur.

Bu boyutun açıklanan varyansın %37,721'ünü açıklamakta ortalaması 4,188 olup cevap verenlerin bu boyuta olumlu bir tavır sergiledikleri görülmektedir. Bu boyut % 87 güvenir olduğu görülmektedir. İkinci boyut 3 sorunun bir araya gelerek "*Sporun Bireyin Hayatındaki Önemi"* boyutu oluşturmuştur. Bu boyutun açıklanan varyansın %31,488'ünü açıklamakta ortalaması 3,723 olup cevap verenlerin bu boyuta olumlu bir tavır sergiledikleri görülmektedir. Bu boyut % 88,5 güvenir olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ) ve Sporcu Kimliği Ölçeği İle Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Bağımsız Çift Örneklem T-Testi

Cinsiyet		**N**	**Ortalama**	**t**	**P**
Sporu Benimseme Faktörü	Erkek	101	4,1023	-	,153
	Kadın	99	4,2687	1,433	
Sporu Önemseme Faktörü	Erkek	101	3,4521	-	,000*
	Kadın	99	3,9898	3,594	
Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ)	Erkek	101	3,5712	2,781	,043*
	Kadın	99	3,3854		
Anne baba ayrımı		**N**	**Ortalama**	**t**	**P**

Sporu Benimseme Faktörü	Ayrı arada	24	4,0208	1,066	-	,288
	Bir	176	4,2112			
Sporu Önemseme Faktörü	Ayrı arada	24	3,4167	1,477	-	,004*
	Bir	176	3,7652			
Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ)	Ayrı arada	24	3,5673		,635	,198
	Bir	176	3,4650			
Ailenizde lisanslı sporcu geçmişi		**N**	**Ortalama**		**t**	**P**
Sporu Benimseme Faktörü	Evet	74	4,1284		-,816	,415
	Hayır	126	4,2272			
Sporu Önemseme Faktörü	Evet	74	3,5360	1,895	-	,040*
	Hayır	126	3,8360			
Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ)	Evet	74	3,6486		2,513	,013*
	Hayır	126	3,3790			
Herhangi bir kulüpte lisanslı spor yapıyor musunuz?		**N**	**Ortalama**		**t**	**P**
Sporu Benimseme Faktörü	Evet	54	4,2438		581	,562
	Hayır	146	4,1678			
Sporu Önemseme Faktörü	Evet	54	3,7099		-,106	,916
	Hayır	146	3,7283			
Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ)	Evet	54	3,7621		3,402	,001*
	Hayır	146	3,3720			
Okulda spor tesisinin olması sportif faaliyetlere katkı sağlar mı?		**N**	**Ortalama**		**t**	**P**
Sporu Benimseme Faktörü	Evet	180	4,2194		1,615	,108
	Hayır	20	3,9083			
Sporu Önemseme Faktörü	Evet	180	3,7870		2,518	,013*
	Hayır	20	3,1500			
	Evet	180	3,5132		2,081	,039*

Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ)	Hayır	20	3,1538

***p<.05**

Tablo 3 te katılımcıların sosyo-demografik değişkenleri ile Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği ve Sporcu Kimliği Ölçeği arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan t testi sonuçları yer almaktadır. Yapılan sonuçlara göre cinsiyet ile Sporcu Kimliği Ölçeği alt boyutlarından Sporu Benimseme Faktörü arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olmadığı, Sporu Önemseme Faktörü arasında farklılığın ise anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır (p <.05). Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği ile cinsiyet arasında yapılan inceleme sonucunda ise; kadın katılımcıların ölçek puan ortalamaları erkek katılımcılara oranla istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (p <.05).

Analiz sonuçlarına göre Sporu Benimseme Faktörü ile anne baba ayrımı değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olmadığı ortaya çıkmıştır (p >.050). Ancak Sporu Önemseme Faktörü ile anne baba ayrımı değişkeni arasında anlamlı farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır (p <.050). Yapılan bağımsız çift örneklem T-testi analizi sonucunda anne baba ayrımı değişkeni ile Sporu Önemseme Faktörünü algılamada farklılık yaratan bir değişken olmadığı ortaya çıkmıştır (p >.050).).

Analiz sonuçlarına göre Sporu Benimseme Faktörü ile Ailenizde lisanslı sporcu geçmişi arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olmadığı ortaya çıkmıştır (p >.050). Ancak Sporu Önemseme Faktörü ile Ailenizde lisanslı sporcu geçmişi arasında anlamlı farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır (p <.050). Yapılan bağımsız çift örneklem T-testi analizi sonucunda Ailenizde lisanslı sporcu geçmişi ile SSKGÖ algılamada farklılık yaratan bir değişken olduğunu ortaya çıkmıştır (p<.,050).

Analiz sonuçlarına göre Sporu Benimseme Faktörü ile Herhangi bir kulüpte lisanslı spor yapıyor musunuz arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olmadığı ortaya çıkmıştır (p >.050). Analiz sonuçlarına göre Sporu Önemseme Faktörü ile Herhangi bir kulüpte lisanslı spor yapıyor musunuz arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olmadığı ortaya çıkmıştır (p >.050). Ancak SSKGÖ ile Herhangi bir kulüpte lisanslı spor yapıyor musunuz arasında anlamlı farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır (p <.050).

Analiz sonuçlarına göre Sporu Benimseme Faktörü ile Okulda spor tesisinin olması sportif faaliyetlere katkı sağlar mı arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olmadığı ortaya çıkmıştır (p >.050). Ancak Sporu Önemseme Faktörü ile Okulda spor tesisinin olması sportif faaliyetlere katkı sağlar mı arasında anlamlı farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır (p <.050). Yapılan bağımsız çift örneklem T-testi analizi sonucunda Okulda spor tesisinin olması sportif faaliyetlere katkı sağlar mı ile SSKGÖ algılamada farklılık yaratan bir değişken olduğunu ortaya çıkmıştır (p<.,050).

Tablo 4. Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ) ile Sporcu Kimliği Ölçeği Yaş Değişkeni Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Tek yönlü Anova analizi

	Yaş	**N**	**F değeri**	**p değeri**
Sporu Benimseme Faktörü	18-21	146	,317	.729
	22-25	48		
	26+	6		
	Yaş	**N**	**F değeri**	**P değeri**
Sporu Önemseme Faktörü	18-21	146	,161	.851
	22-25	48		
	26+	6		
Sürekli Sportif Kendine	**Yaş**	**N**	**F değeri**	**P değeri**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Güven Ölçeği (SSKGÖ)	18-21	146	3,177	.044
	22-25	48		
	26+	6		

Tablo 4'te katılımcıların Sporu Benimseme Faktörü ve Sporu Önemseme Faktörü faktörlerinin yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir (p>.05). Ancak katılımcıların SSKGÖ faktörü algılamalarının yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir (p<,05). Bunun üzerine SSKGÖ farklılıkların hangi yaş kategorilerinde olduğunun anlaşılması için PostHoc testleri yapılmıştır. Levene test istatistiği göz önünde bulundurularak, varyansların homojen olmadığı (p<,05) bu sebeple farklılıklar Tamhane's T2 analizi sonucuna göre yorumlanmıştır. Bunun üzerine, herhangi bir yaş kategorisinin faktörünün algılanması arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir (p> .05).

Tablo 5. Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ) ile Sporcu Kimliği Ölçeği Spor Yılı Değişkeni Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Tek yönlü Anova analizi

	Kaç yıldır spor yapmaktasınız	**N**	**F değeri**	**p değeri**
Sporu Benimseme Faktörü	1-4	87	7,098	.001
	5-8	47		
	9+	58		
	Kaç yıldır spor yapmaktasınız	**N**	**F değeri**	**P değeri**
Sporu Önemseme Faktörü	1-4	87	7,563	.001
	5-8	47		
	9+	58		
	Kaç yıldır spor yapmaktasınız	**N**	**F değeri**	**P değeri**
Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ)	1-4	87	12,129	.000
	5-8	47		
	9+	58		

Tek yönlü Anova analizi sonucunda katılımcıların Sporu Benimseme Faktörü, Sporu Önemseme faktörleri ve SSKGÖ faktörler ile spor yılı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu Tablo 5'te tespit edilmiştir (p<.,050). Bunun üzerine farklılıkların hangi yaş kategorilerinde olduğunun anlaşılması için PostHoc testleri yapılmıştır. Levene test istatistiği göz önünde bulundurularak, varyansların homojen olmadığı (p<.,050)bu sebeple farklılıklar Tamhane's T2 analizi sonucuna göre yorumlanmıştır. Bunun üzerine, bütün yaş kategorisinin faktörlerin algılanması arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (p<.,050).

Tablo 6. Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ) ve Sporcu Kimliği Ölçeği ile Ailede Var Olan Sporcu Geçmişi Değişkeni Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Tek yönlü Anova analizi

	Ailenizden herhangi bireyi lisanslı sporculuk geçmişi olan kişi	**N**	**F değeri**	**p değeri**
Sporu Benimseme Faktörü	Baba	23	6,405	.003

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

	Anne	1		
	Kardeş	50		
Sporu Önemseme Faktörü	**Ailenizden herhangi bireyi lisanslı sporculuk geçmişi olan kişi**	**N**	**F değeri**	**P değeri**
	Baba	23	4,022	.022
	Anne	1		
	Kardeş	50		
Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ)	**Ailenizden herhangi bireyi lisanslı sporculuk geçmişi olan kişi**	**N**	**F değeri**	**P değeri**
	Baba	23	6,379	.003
	Anne	1		
	Kardeş	50		

Tablo 6'da yapılan Tek yönlü Anova analizi sonucunda katılımcıların Sporu Benimseme Faktörü, Sporu Önemseme Faktörü ve SSKGÖ faktörler ile ailede var olan sporcu geçmişi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir (p<,05). Bunun üzerine farklılıkların hangi aile bireyinde olduğunun anlaşılması için PostHoc testleri yapılmıştır. Levene test istatistiği göz önünde bulundurularak, varyansların homojen olmadığı (p<,05) bu sebeple farklılıklar Tamhane's T2 analizi sonucuna göre yorumlanmıştır. Bunun üzerine, bütün aile bireyleri faktörlerin algılanması arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (p<,05).

Tablo 7. Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGÖ) ile Sporcu Kimliği Ölçeği Arasındaki İlişkiyi Belirlemek İçin Yapılan Pearson Correlation Analizi

		Faktör 1	**Faktör 2**	**SSGKGO**
Sporu Benimseme Faktörü (Faktör 1)	Pearson Correlation	1		
	Sig. (2-tailed)			
	N	200		
Sporu Önemseme Faktörü (Faktör 2)	Pearson Correlation	,498**	1	
	Sig. (2-tailed)	,000		
	N	200	200	
Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği (SSKGO)	Pearson Correlation	,300**	,154*	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,030	
	N	200	200	200

Tablo 7'ye göre %5 önem seviyesine göre 0,05'ten küçük olan değerler ilişkinin olduğunu gösterir. Buna göre Sporu Benimseme Faktörü ile Sporu Önemseme Faktörü arasında orta düzeyde ve pozitif yönlü

ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca SSKGO ile Sporu Önemseme Faktörü ve Sporu Benimseme Faktörü arasında düşük düzeyde ve negatif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Üniversitelerinin farklı bölümlerinde okuyan basketbol branşı ile ilgilenen öğrencilerin *Sürekli Sportif Kendine Güven* ve *Sporcu Kimliklerinin* belirlenmesine yönelik yapılan bu çalışma sonuçları ilgili literatür ile tartışılmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışma üniversiteler federasyonu bünyesinde her yıl düzenli olarak yapılan basketbol 2. Lig müsabakaları esnasında yapılmıştır.

Katılımcıların cinsiyetleri ile Sporcu Kimliği Ölçeği arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan t testi sonuçlarına göre Sporcu Kimliği Ölçeği alt boyutlarından Sporu Benimseme Faktörü ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın olmadığı, Sporu Önemseme Faktörü ile cinsiyet arasında farklılığın ise anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır ($p <.05$). Kadın üniversite öğrencilerinin sporu önemseme algılarının erkek üniversite öğrencilerine oranla anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Wiechman ve Williams (1997) cinsiyete göre sporcu kimliklerinin farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiş ve bu araştırmaların da erkek sporcular ile kadın sporcuları karşılaştırıldıkların da erkeklerin sporcu kimliklerinin daha güçlü olduğunu bulmuştur. Yine aynı şekilde Çetinkaya'nın (2010) yapmış olduğu bir araştırmada takım sporu yapan kadın ve erkek sporcular arasında sporcu kimliği açısından anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Bizim bulgularımızla çelişir nitelikte ki bu bulguların toplumsal farklılıklardan ve örneklem grubunun sosyal hayatı algılamada ki farklılıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği ile cinsiyet arasında yapılan inceleme sonucunda ise; kadın katılımcıların ölçek puan ortalamaları erkek katılımcılara oranla istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur ($p <.05$). Bir başka ifade ile kadın katılımcıların sürekli sportif kendine güven algıları erkek katılımcılara oranla anlamlı düzeyde yüksek olarak tespit edilmiştir. Konu ile ilgili yapılan literatür incelemesi sonucunda bulgularımızı destekler tarzda çalışmalar olduğu gibi bulgularımızla çelişen sonuçlarda gözlemlenmiştir. Lirgg (1991) yaptığı çalışma da yapılan fiziksel aktivitenin şartlarına bağlı olarak sportif güven ekseninde cinsiyet açısından erkekler lehine farklılıklar tespit etmiştir. Karagün (2014) ise çalışmasında kadın sporcuların öz güvenlerinin erkek sporculara oranla daha yüksek bulmuştur.

Kadınların sosyal hayatın içinde ki rolleri gereği toplum içinde kendilerine olan güvenleri ile paralel bir şekilde sportif anlam da ki güvenlerinde de bir farklılık olmasının doğal olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların yaşları ile Sporcu kimliği algıları arasında herhangi bir istatistiksel farkın olmadığı tespit edilmiştir ($p>.05$). Ancak katılımcıların SSKGÖ faktörü algılamalarının yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu tespit edilmiştir ancak farklılıkların hangi yaş kategorilerinde olduğunun anlaşılması için PostHoc testleri yapılmış ve varyansların homojen olmadığı ($p<,05$) bu sebeple farklılıklar Tamhane's T2 analizi sonucuna göre yorumlanmıştır. Bunun üzerine, herhangi bir yaş kategorisinin faktörünün algılanması arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir ($p> .05$). Çetinkaya (2015) yapmış olduğu çalışmasında sporcu kimlikleri puan dağılımlarının yaş kategorileri açısından birbirine yakın olduğunu belirlemiş ve katılımcıların sporcu kimliklerinin yaş grubuna göre farklılaşmadığını tespit etmiştir. Sürekli Sportif Kendine Güven Ölçeği ile yaş arasında yapılan istatistiki inceleme sonucunda ise yine aynı şekilde herhangi bir anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Karagün (2014) yapmış olduğu benzer bir çalışmasında bizim bulgularımıza benzer bir şekilde sportif güven ile yaş değişkeni arasında herhangi bir ilişkiye rastlamamıştır.

Bizim bulgularımızla örtüşür nitelikte ki bu benzer çalışmalar ışığında yaş aralığının fazla olmadığı gruplardan olan üniversite öğrencilerin de istatistiksel açıdan bir anlamlılık olmaması doğal görülmektedir.

Çalışma grubunu oluşturan üniversite öğrencilerin sosyo demografik diğer değişkenleri ile Sporcu kimliği algıları ve Sürekli Sportif Kendine Güven algıları arasında ise yapılan istatistiki değerlendirmeler sonucunda herhangi bir anlamlı farklılık tespit edilememiştir.

Sonuç olarak çalışma bulguları ve ilgili literatür incelendiğinde, yaş ve cinsiyet değişkenlerinin aktif olarak basketbol branşı ile uğraşan üniversite öğrencilerinin Sporcu kimliği algıları ve Sürekli Sportif Kendine Güven algılarını yordayan değişkenler olduğu görülmektedir.

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

KAYNAKÇA

1. Brewer BW, Van Raalte JL, Linder DE (1993): Athletic identity: Hercules' muscles or Achilles heel? Int J Sport Psychol, 24, 237-254.
2. Brewer, B.W. & Cornelius, A.E. (2001) Norms and factorial invariance of the Athletic Identity. Measurement Scale (AIMS). Academic Athletic Journal 15: 103-113.
3. Brewer, M.B., (1991) The social self – On being the same and different at the same time. Personality and Social Psychology Bulletin. 17(5): 475-482.
4. Budak, S. (2000). Psikoloji sözlüğü. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
5. Chi-der D, Chen S, Hung-y C, Li-Kang C. (2003). Male and female basketball players' goals orientation, perceived motivational climate, perceived ability and sources of sport confidence. Sport Journal, 3 (6).
6. Çetinkaya T (2010). Sporcu kimliği oluşumunda etkili olan faktörler. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara
7. Çetinkaya T (2015). Takım Sporlarında Sporcu Kimliği Ve Sürekli Sportif Kendine Güven İlişkisi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara
8. Hale, B. D., James, B. B. & Stambulova, N. N. (1999). Determining the dimensionality of athletic ıdentity: a "herculean" cross-cultural undertaking. International Journal of Sport Psychology, 30(1), 83-100.
9. Karagün, E. (2014). Self-confidence level in professional athletes; an examination of exposure to violence, branch and socio-demographic aspects. International Journal of Human Sciences, 11(2), 744-753.
10. Lamont-Mills A, Christensen SA (2006): Athletic identity and its relationship to sport participation levels. J Sci Med Sport, 9, 472-478.
11. Lirgg, C.D. (1991). Gender differences in self-confidence in physical activity: A Meta-Analysis of recent studies. Journal of Sport and Exercise Psychology, 8, 294–310.
12. Öner, N., (1977), Durumluluk ve Sürekli Kaygı Envanterinin Türk Toplumunda Geçerliliği, ss: 15-79, Doçentlik Tezi, Ankara,
13. Öner, N., Le Compte, A., (1983). Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
14. Vealey, RS (1986): Conceptualization of Sport-Confidence and Competitive Orientation: Preliminary Investigation and Instrument Development.Journal of Sport Psychology, 8, 221-246.
15. Wiechman SA, Williams J (1997): Relation of athletic identity to injury and mood disturbance. Journal of Sport Behavior, 20, 199-210.
16. Yarımkaya., E, Akandere, M., Baştuğ, G. (2014). Effect of Self-Confidence Levels of 12-14 Years Old Students on Their Serving Aiility in Volleyball, Niğde University Journal of Physical Education And Sport Sciences, 8(2): 242-250.
17. Yetim A. (2015). Sosyoloji ve spor. Ankara: Berikan Yayınevi.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(92)

Öğr. Gör. Neşe ULUKOCA*; Öğr. Gör. Deniz BAŞ*; Yunus KULOĞLU*

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ'NDE OKUYAN ÖĞRENCİLERİN DEPREME YÖNELİK BİLGİ VE TUTUMLARININ İNCELENMESİ

THE DETERMINATION OF UNIVERSITY STUDENT' KNOWLEDGE, ATTITUDES AND BEHAVIOURS CONCERNING EARTHQUAKE (THE CASE OF KIRKLARELI)

ÖZ

Amaç: Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin depreme yönelik bilgi ve tutumlarını incelemektir.

Gereç ve Yöntemler: Araştırmanın verileri, kişisel bilgi anketi ve deprem tutum ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Çalışma, Kırklareli merkezde okuyan üniversitesi öğrencileri arasından seçilen 724 öğrenci ile yapılmıştır. Veriler, yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Veri çözümlemede, SPSS 22,0 ile yapılmıştır.

Bulgular: Analizlere betimsel istatistiklere yer verilmiştir. Veriler t-testi ve tek yönlü ANOVA kullanılarak analiz edilmiş ve değişkenler arasındaki fark .05 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir. Öğrencilerin depremle ilgili tutumları cinsiyete ve okullara göre anlamlı farklılık göstermektedir. Öğrencilerin tutum puanları ile yaş ve ikamet yerleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Sonuç ve Öneriler: Depremden korunmak için binaların sağlam zeminler üzerine yapılması, bina yapımında sağlam malzeme kullanılması gerekir. Ayrıca deprem konusunda insanlara sürekli eğitim verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Öğrenci, Öğrenci tutumları.

JEL Kodları: I00, I19.

ABSTRACT

Objective: *In this research, the objective is to determine university student' knowledge, attitude and behaviours concerning earthquake.*

Materials and Methods: *The data of the study were collected using personal information survey and earthquake attitude scale. The study was conducted with 724 students selected from Kırklareli University. The data were collected by survey. Data analysis was done with SPSS 22.0.*

Results: *Descriptive statistics were included in the analyzes. The data were analyzed using t-test and one-way ANOVA. The difference between the variables was evaluated at .05 significance level.The attitudes of the students about earthquake show a significant difference according to sex and schools. There is no significant difference between students' attitude scores and their age and place of residence.*

Conclusions: *To protect against earthquakes, buildings should be built on solid grounds and strong material should be used in building construction. In addition, continuous training should be given to people about earthquakes.*

Key Words: *Eartquake, Student, Student attitudes.*

JEL Codes: *I00, I19.*

* **Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Kırklareli/TÜRKİYE; neseulukoca@gmail.com**
* **Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Kırklareli/TÜRKİYE; denizbas4@hotmail.com**
* **Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Kırklareli/TÜRKİYE; yunus_kuloglu@hotmail.com**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Eski çağlardan beri doğal afetler insanları etkilemekte. Kuraklık, tropikal siklonlar, seller, deprem, volkan, orman yangınları, tsunami, heyelan ve çığ en önemli doğal afetlerdir (Aydın, 2010).

Afet toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, topumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olaydır (AFAD, 2014).Tarih boyunca dünyanın karşılaştığı en büyük doğal afetlerin başında depremler gelmektedir (Aydın, 2010). Deprem, tektonik kuvvetlerin veya volkan faaliyetlerinin etkisiyle yerkabuğunun kırılması sonucu ortaya çıkan enerjinin sismik dalgalar halinde yayılarak geçtikleri ortamları ve yeryüzünü kuvvetle sarsması olayıdır (AFAD, 2014).

Deprem türleri;

1-Tektonik depremler: Levhaların hareketi sonrası meydana gelen depremlerdir.Yurdumuzdaki depremlerin çoğu bu tür depremlerdir.Bu depremler geniş alanda oluştuğu için büyük zarar verir.

2-Volkanik depremler: Volkanik depremler, volkanların püskürmesi sonucu oluşurlar.Bunlar yanardağlar ile ilgili olduğu için yereldir ve önemli zarara neden olmazlar.Japonya ve İtalya'da oluşan depremlerin bir kısmı bu gruba girer.

3-Çöküntü depremler: Yeraltındaki boşlukların tavan blokunun çökmesi ile oluşurlar.

Büyük heyelanler ve gökten düşen meteorların küçük sarsıntılara neden olduğu bilinmektedir. Odağı deniz dibinde olan depremlere derin deniz depremleri adı verilir. Bu depremlerden sonra kıyılara vuran büyük dalgalar oluşur. Bu dalgalar kıyılarda büyük hasar oluşturur (İşçi, 2007).

Dünya üzerinde, depremlerin nerelerde olacağı artık biliniyor olsa da ne zaman ve ne şiddette olacağı konusunda hiçbir bilgi sahibi olmadığımızdan dolayı, meydana geldiği alanlarda çok ciddi hasarlara ve on binlerce hatta yüz binlerce ölümlere neden olabilmektedir (Özgen, Eser Ünaldı, & Bindak, 2011). Dünya üzerinde büyük 'H' harfini andıran bir ana kırılma zonunu oluşturan faylar silsilesi, binlerce yıldan günümüze kadar, insanların korkulu rüyası olmuştur. Deprem herhangi bir yerde ve herhangi bir zamanda oluşabilir.Yeryüzünde iki ana deprem kuşağı ilgi çeken bölgelerdir.Bunlardan biri Büyük Okyanusu çevreleyen ve özellikle Japonya üzerinde etkili olan Pasifik deprem kuşağıdır. Diğeri de Cebelitarık'tan Endonezya adalarına uzanan ve Türkiye' nin de içinde bulunduğu Akdeniz- Himalaya deprem kuşağıdır. Türkiye'nin bulunduğu bölgede büyük levhalar arasında, küçük birçok levhanın olması, Türkiye'nin büyük bölümünün deprem kuşağı içinde yer almasına neden olur (Aydın, 2010). Türkiye'deki depremlerin şiddetlerine göre dağılımına bakıldığında, Birinci derecede deprem alanlarını, Kuzey Anadolu Fay Zonu , Doğu Anadolu Fay Zonu ve Ege Bölgesinin büyük bir bölümü oluşturmaktadır. İkinci derecede deprem kuşakları, kabaca birinci derecede deprem kuşaklarının bulunduğu alanları çevrelemektedir. Üçüncü ve dördüncü derecedeki deprem bölgeleri ise daha ziyade İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'nun güney kesimleridir. Ülkemizde şiddetli yıkıcı depremlerin meydana geldiği alanlar, genel olarak, dağların arasında uzanan havzalar, oluklar, başka bir ifade ile alçak ve düzlük alanlardır (Demirkaya, 2011).

Dünyada afetler son 40 yılda üç kat artmış, son 20 yılda üç milyon kişinin ölümüne ve 800 milyon kişinin etkilenmesine yol açmıştır (Çelebi & Uçku, 2007).1920'de Çin'in Kansu şehrinde meydana gelen depremde 200.000 kisi ölürken, 1923 yılındaki Kanto (Japonya) depreminde yaklaşık 143.000 kisi ölmüstür. Sadece Kanto depreminin Japon ekonomisine maliyeti 15.6 milyar $ olarak gerçeklesmistir (Öcal, 2007). Deprem Bölgeleri Haritası'na göre, ülkemizin %92'sinin deprem bölgeleri içerisinde bulunmaktadır. Son 60 yıl içerisinde depremlerden, 58.000 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 122.000 kişi yaralanmış ve yaklaşık olarak 411.000 bina yıkılmış veya ağır hasar görmüştür. Sonuç olarak denilebilir ki, depremlerden her yıl ortalama 1.000 vatandaşımız ölmekte ve 7.000 bina yıkılmaktadır. Türkiye'de 1976-2005 yılları arasında gerçekleşen 38 depremde ortaya çıkan ekonomik hasar 16 milyar dolar oldu. Sadece Marmara Depremi'nin zararı 8.5 milyar doları buldu (İşçi, 2007).Bu depremde maddi kayıpların yanı sıra 17 Ağustos 1999 İzmit Körfezi depreminde 17.479 kişi hayatını kaybetmiş ve 43.953 kişi yaralanmış; 12 Kasım 1999 Düzce depremlerinde ise yaklaşık 763 kişi hayatını kaybetmiş ve 4.948 kişi yaralanmıştır. (Tağıl, 2004).

Deprem meydana geldiği bölgede, sosyo-ekonomik ve psikolojik boyutlarıyla da hayatı büyük bir oranda sekteye uğratmıştır. Depremden en çok etkilenen grupların başında okul çağındaki çocuklar ve gençler

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

gelmektedir. Çocuklar evini, okulunu, arkadaşını, oyun alanlarını aniden kaybetmişlerdir (Aksoy, 2013). Bu nedenle çocuklarımıza deprem konusunda eğitim vermeliyiz. Deprem eğitiminin en doğru ve güvenilir bir şekilde verilebileceği yerler şüphesiz okullardır. Okullarda yerkabuğunun yapısı doğru bilgilerle öğretilmeli, depremin de diğer doğal olaylar gibi bir olay olduğu, gerekli önlemler alındığı takdirde çok az bir zararla atlatabilmenin mümkün olduğu öğrencilere anlatılmalıdır. Aksi takdirde, öğrencilerin deprem konusundaki bilgi eksiklikleri, depremlerle ilgili geleneksel görüşlerini devam ettirmelerine ve çeşitli kavram yanlışlıklarına düşmelerine yol açacaktır (Öztürk, 2013).

BULGULAR

Bu bölümde, öğrencilerin depreme yönelik tutumları ile onların cinsiyetleri, öğrenim gördükleri okullara ve yaşları arasındaki ilişkinin bulguları ve analizleri yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin İkamet Yerlerine Göre Dağılımı

İkamet Yeri	Frekans	Yüzde (%)	Toplam Yüzde
Yurtta	346	47,8	47,8
Aile ile	131	18,1	65,9
Arkadaş ile evde	239	33,0	98,9
Diğer	8	1,1	100,0
Toplam	724	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin %47,8'i (346 kişi) yurtta, %18,1'i (131 kişi) ailesiyle, %33'ü (239 kişi) arkadaş ile evde ve %1.1'i (8 kişi) ise diğer yerlerde ikamet etmektedir. Ailelerinden uzak kalan öğrencilerin yurtta yaşamayı tercih etme sebeleri güvenlik ve sosyo-ekonomik nedenlerle bağdaştırılabilir. Eğitim hayatında çevresini ve arkadaşlarını tanıyan ve uyum sorununu aşan öğrenciler ise bu arkadaşları ile "eve çıkmak" diye tabir ettikleri en az iki öğrencinin yaşadığı öğrenci evlerinde yaşamayı tercih etmektedirler.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Okuduğu Okullara Göre Dağılımı

Fakülte/Yüksekokul/MYO	Frekans	Yüzde (%)	Toplam Yüzde
Fen Edebiyat	132	18,2	18,2
İktisadi İdari Bilimler	149	20,6	38,8
Mühendislik	86	11,9	50,7
Sağlık Yüksekokulu	99	13,7	64,4
Sağlık Hizmetleri MYO	103	14,2	78,6
Sosyal Blimler MYO	96	13,3	91,9
Teknik Bilimler MYO	59	8,1	100,0
Toplam	724	100,0	

Araştırmaya katılan öğrenciler öğrenim gördükleri okullara göre dağılımlarını incelediğimizde, %20,6'sı İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde, %18.2'si Fen Edebiyat Fakültesinde, %14,2'si Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulunda, %13,7'si Sağlık Yüksek Okunda, %13,3'ü Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulunda, %11,9'u Mühendislik Fakültesinde, %8,1 ise Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulunda eğitim görmektedir.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Yaş Duırumları

Yaş	Frekans	Yüzde (%)	Toplam Yüzde
18-21	569	78,6	78,6
22-25	142	19,6	98,2
26 ve üzeri	13	1,8	100,0
Toplam	724	100,0	

Araştırmaya katılan öğrenciler yaşlarına göre dağılımı inclendğinde, en büyük oranın %78,6 ile 18-21 yaş grubunda yeraldığı görülmektedir. 22-25 yaş oranın %19,6 ve 26 ve üzeri yaş oranın ise %1,8 olduğu görülmektedir. Ülkemizde üniversite sınavına girme ve üniversiteye başlama yaşları baz alındığında öğrencilerin yaş dağılımının normal olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)	Toplam Yüzde
Kadın	410	56,6	56,6
Erkek	314	43,4	100,0
Toplam	724	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde, öğrencilerin %56,6' sını kızlar ve %43,4'ünü erkekler oluşturmaktadır.

Tablo 5. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Daha Önce Deprem Yaşayıp/Yaşamama Durumu

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)	Toplam Yüzde
Evet	540	75,5	75,5
Hayır	175	24,5	100,0
Toplam	715	100,0	

Araştırmaya katılan öğrencilerin %75,5'i daha önce deprem yaşadığını ifade ederken, %24,5'i daha önce deprem yaşmadığını belirtmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Depreme Yönelik Tutumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Tutum Ölçeği Maddeleri	Cevap Seçenekleri									
	Tamamen katılıyorum		Katılıyorum		Kararsızım		Katılmıyorum		Hiç katılmıyorum	
1. Deprem can kaybına neden olur.	41	4,7	57	1,7		,2		,1		,2

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

2. Deprem Allah'ın kullarını uyarmasıdır.	93	6,7	72	3,8	75	4,2	00	3,8	4	1,6
3. Deprem önceden tahmin edilebilir.	30	8	21	4,3	71	3,6	4	,8	8	,2
4. Deprem kötü sarsıntıdır.	51	8,5	93	0,5	7	,5	9	,6	4	,9
5. Deprem insanı zarara uğratan doğa olayıdır.	17	7,6	17	0	4	,5	1	,9	5	,1
6. Küçük depremler büyük depermlerin olmasını engeller.	33	8,4	17	6,2	39	3	44	9,9	1	2,6
7. Deprem her yerde yaşanır.	19	0,2	98	7,3	31	8,1	28	7,7	8	,6
8. Depremler her zaman şiddetlidir.	2	2,7	08	4,9	24	7,1	92	0,3	08	4,9
9. İnsanlar depereme karşı koyabilir.	17	6,2	51	0,9	43	9,8	59	2	53	1,2
10. Deprem aniden meydana gelir.	96	0,9	61	6	8	2,2	1	,4	8	,5
11. Deprem acı ve hüzün verir.	78	2,2	46	4	1	,4	8	,9	1	,5
12. Deprem korku verir.	17	7,6	35	2,5	9		4	,3	9	,6
13. Deprem heyacan verici bir olaydır.	60	2,1	38	9,1	1	1,2	72	3,8	73	3,9
14. Depremin faydaları vardır.	1	,8	06	4,6	69	3,3	76	4,3	02	7,9
15. Depremler insanlar kötülük yaptıkları için olur.	3	,7	6	0,5	16	6	72	3,8	97	1
16. Deprem yeryüzü şekillerinin oluşumu için gereklidir.	46	0,2	68	3,2	23	0,8	10	5,2	6	0,5
17. Deprem korkulacak bir şey değildir.	8	,4	6	3,3	59	2	91	6,4	10	9
18. Dayanılıklı evler	68	3,2	55	5,2	63	2,5	0	1	8	

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

depremden zarar görmez.										
19. Depremden sonra çevre kötü bir görünüm alır.	57	5,5	77	8,3	08	4,9	3	,3	9	
20. Depremi önlemek imkansızdır.	01	7,8	65	2,8	77	4,4	16	6	5	
21. İnsanlar depremden sonra depreme dayanıklı evler yaparlar.	33	2,2	77	8,3	17	6,2	1	,8	6	,6
22. İnsanlara zararı deprem değil konut ve eşyalar verir.	41	3,3	94	6,8	49	0,6	8	2,2	2	,2
23. Deprem insanların psikolojisini olumsuz etkiler.	00	5,2	44	3,7	3	,3	6	,2	1	,5
24. Depremden sonra salgın hastalıklar ortaya çıkar.	33	8,4	71	3,6	41	3,3	21	6,7	8	
25. Deprem ve zararlarına karşı hiçbir önlem alınamaz.	8	0,8	9	3,7	56	1,6	12	9,3	78	4,6
26. Deprem sahalarına yerleşim birimi kurulmamalı.	80	8,7	22	0,7	15	5,9	6	0,5	1	,3
27. Her evde deprem çantası bulunmalı.	59	3,4	89	6,1	8	,6	4	,9	4	,9
28. Binalar, insanlar malzemeden çaldığı için yıkılır.	59	5,8	31	1,9	45	0	6	,7	3	,6
29. Depremde dayanıklı eşyaların altına sığınarak korunulabilir.	84	9,3	63	6,4	15	5,9	8	,3	3	,2
30. Deprem insanların yaşamlarını olumsuz etkiler.	88	9,8	82	9	12	5,5	1	,3	1	,5

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

31. Deprem meydana geldiği bölgedeki sanayi ve ekonomiyi olumsuz etkiler.	84	9,2	13	3,2	3	2,8	5	,5		,2
32. Depremden zarar görmemek için insanlar eğitilmeli.	70	1,1	71	7,4	8		4	,9	1	,5
33. Deprem tatbikatlarını ilgi ile izlerim.	57	5,5	61	6	12	5,5	7	,9	7	,1
34. Deprem esnasında hiç panik yapmam.	35	8,6	83	5,3	05	8,3	16	6	5	1,7
35. Depremden zarar görenlere yardım ederim.	15	3,5	97	1	0	1	5	,1	7	,3
36. Deprem olan yerden taşınmak isterim.	02	7,9	26	1,2	84	5,4	7	,9	5	,6
37. Depremle ilgili hiçbir şey düşünmem.	95	6,9	79	4,7	82	5,1	06	4,6	2	,6
38. Gelişen teknoloji ile deprem önceden belirlenebilir.	36	2,6	28	1,5	70	3,5	7	,9	3	,6
39. Deprem engellenebilir.	31	8,1	43	9,8	02	7,9	20	6,6	28	7,7
40. Depremi hisseder hissetmez kendimi dışarı atarım.	86	5,7	85	5,6	62	2,4	16	6	5	0,4

Tablo 6 incelendiğinde; öğrencilerin en olumlu yanıtlar verdikleri ifadeler sırasıyla; madde 1'de "Deprem can ve mal kaybına neden olur." öğrencilerin %74.7'si tamamen katıldığını, %21.7'si katıldığını,%1,2'si kararsız kaldığını, %1.1'i katılmadığını ve %1,2'i hiç katılmadığını belirtmiştir. Madde 27'de "Her evde deprem için hazırlık çantası bulunmalıdır." öğrencilerin %63.4'ü tamamen katıldığını, %26.1'i katıldığını, %6.6'sı kararsız olduğunu, %1.9'u katılmadığını ve %1.9'u hiç katılmadığını belirtmiştir. Öğrencilerin %57,6' sı "Deprem korku verir." Maddesine tamamen katıldığını, %32,5'i katıldığını, %4'ü kararsız olduğunu, %3.3'ü katılmadığını ve %2.6'sı ise hiç katılmadığını ifade etmiştir.

Öğrenciler tarafından en olumsuz yanıtlar verilen tutum maddeleri sırasıyla; madde 15'de "Depremler insanlar kötülük yaptıkları için olur." öğrencilerin % 8.7'si tamamen katıldığını, %10.5'i katıldığını, %16'sı kararsız kaldığını, %23.8'i katılmadığını ve %41'i ise hiç katılmadığını belirtmiştir. Madde 17'de "Deprem korkulacak bir şey değildir." öğrencilerin % 9.4'i tamamen katıldığını, %13.3'i katıldığını, %22'si kararsız olduğunu, %26.4'ü katılmadığını ve %29'u ise hiç katılmadığını ifade etmişlerdir. Madde 14'de Depremin

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

faydaları vardır.” Öğrencilerin %9.8’i tamamen katıldığını, %14.6’sı katıldığını, %23.3'ü kararsız olduğunu, %24,3’ü katıldığını ve %27.9’u ise hiç katılmadığını belirtmiştir.

Madde 39’da “Deprem engellenebilir” öğrencilerin %18.1’i tamamen katıldığını, %19.8’i katıldığını, %27.9’u kararsız olduğunu, %16.6’sı katılmadığını ve %17.7’si hiç katılmadığını belirtmişlerdir. Depremin önlenebileceğine yönelik görüşlerin eşit ağırlığa sahip olduğunu görmekteyiz. Madde 15’de “Depremler, insanlar kötülük yaptıkları için olur.” öğrencilerin %8.7’ü tamamen katıldığını, %10.5’si katıldığını, %16'sı kararsız olduğunu, %28.8'ü katılmadığını ve %41'i hiç katılmadığını ifade etmiştir. Öğrencilerin bu ifadeleri baz alınarak depremi bir bilimsel olay olarak gördükleri söylenebilir.

Tablo 7. Depreme Yönelik Tutum Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	X	S	sd	t	p
Kadın	410	96,1390	9,045	722	-2,235	,026
Erkek	314	97,8535	11,59			

Öğrencilerin depreme yönelik tutumları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.[t(722)=-2,235, p<.05]. Erkek öğrencilerin depreme yönelik tutumları (X =97,8535), kız öğrencilere (X =96,139) göre daha olumludur. Bu bulgu, depreme yönelik tutumlar ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

Tablo 8. Öğrencilerin Depreme Yönelik Tutum Ölçeği Puanlarının İkamet Edilen Yere Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	432,024	3	144,008	1,371	0,25
Gruplariçi	75622,996	720	105,032		
Toplam	76055,021	723			

Analiz sonuçları, öğrencilerinin depreme yönelik tutum puanları ile ikamet edilen yer bakımından anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. p>.05

Tablo 9. Öğrencilerin Depreme Yönelik Tutum Ölçeği Puanlarının Öğrenim Gördükleri Okullara Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	1678,229	6	279,705	2,696	,014
Gruplariçi	74376,792	717	103,733		
Toplam	76055,021	723			

Analiz sonuçları, öğrencilerin depreme yönelik tutum puanları arasında öğrenim gördükleri okullara göre anlamlı bir fark olduğuunu göstermektedir [F(6-717)=2,696 p<.05]. Okullar arasında farkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey testinin sonuçlarına göre Mühendislik Fakültesinde okuyan öğrencilerin depreme yönelik toplam tutum puanları (X =100,069), diğer okullarda okuyan öğrencilere göre daha olumludur.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Tablo 10.Öğrencilerin Depreme Yönelik Tutum Ölçeği Puanlarının Yaş Düzeylerine Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplararası	26,863	2	13,431	0,127	,880
Gruplariçi	76028,158	721	105,448		
Toplam	76055,021	723			

Analiz sonuçları, öğrencilerin depreme yönelik tutum puanları ile yaş düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir (p>.05).

Sonuç ve Öneriler

Araştırmaya katılan öğrencilerin %56,6'sını kızlar,%43,4'ünü erkekler oluşturmuştur.Araştırmaya katılan öğrencilerin %75,5'i daha once deprem yaşamış, %24,5 daha once deprem yaşamamış. Öğrencilerin depreme yönelik tutumları cinsiyete gore anlamlı farklılık göstermiştir. Erkek öğrencilerin tutumları kızlara gore daha olumludur. Okullar arasında farka bakıldığında mühendislik öğrencilerinin tutumlarının olumlu olduğu görülmüştür.

Depremin insanlar ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini önlemek ya da en düşük düzeye indirgemek mümkündür. Bunun için alınması gereken önlemlere özen gösterilmelidir. Bu önlemler;

1-Binalar sağlam zemine yapılmalı,binaların yapımında kaliteli malzemeler kullanılmalıdır.

2-Oturulan yapılar, deprem yönetmeliğine uygun olmalıdır..

3-Deprem konusunda insanlar nasıl davranması gerektiği konusunda eğitilmeli.

4-Evde düşebilecek eşyalar tespit edilmeli, zehirli maddeler kırılacak kaplara konulmamalı

5-Deprem çantası hazırlanmalı deprem sırasında sağlam bir yere kendimizi koruyacak şekilde yerleşmeliyiz. Çıkışa saniyeler içinde ulaşabileceksek, hemen dışarı çıkmalıyız.

6-Aile bireyleri ile deprem sonrası buluşma yeri belirlenmeli

KAYNAKÇA

1. AFAD. (2014). Açıklamalı Afet Yönetim Terimler Sözlülüğü.
2. Aksoy, B. (2013). Depremi Yaşamış Olan 9. Sınıf Öğrencilerinin Deprem Kavramına Yönelik Algılarının Nitel Açıdan İncelenmesi. Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, 1(5), 1-19.
3. Aydın, F. (2010). İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerin Deprem Kavramı Algılamaları:Fenomenografik Bir Analiz. 803-805.
4. Çelebi, İ., & Uçku, R. Ş. (2007). Kayseri İli 112 Acil Sağlık Hizmetlerinde Görev Yapan Sağlık Personelinin Deprem Bilgi düzeyi ve Etkileyen EtmenleR. Hastane Öncesi Dergisi, 2(2), 92.
5. Demirkaya, H. (2011). İlköğretim Öğrencilerinin Deprem Kavramı Algılamaları ve Depreme İlişkin Görüşleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(8), 37-49.
6. İşçi, Ç. (2007). Deprem Nedir ve Nasıl Korunuruz. Journal of Yaşar University, 9(3), 959-983.
7. Öcal, A. (2007). İlköğretim Aday Öğretmenlerinin Deprem Bilgi Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi(8), 104.
8. Özgen, N., Eser Ünaldı, Ü., & Bindak, R. (2011). Öğretmen Adaylarının Doğal Afetler Konusuna Yönelik "Etkili Öğrenme Biçimleri"nin Belirlenmesi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 12(4), 303-323.
9. Öztürk, M. K. (2013). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Deprem Deneyimleri Üzerine Bir Araştırma. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28(1), 308-319.
10. Tağıl, Ş. (2004). Balıkesir Ovası ve Yakın Çevresinin Neotektonik Özellikeri ve Depremselliği. Coğrafi Bilimler Dergisi, 2(1), 73-92.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(93)

Muhammet Cenk BİRİNCİ[516]; Dr. Koray ÇAMLICA[517]; Dr. Eda ÖZGÜL KATLAV[518]

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN REKREATİF AMAÇLI SPOR AKTİVİTELERİNE KATILMALARINI ENGELLEYEN KISITLAYICI FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON THE CONSTRAINTS FACTORS OF UNIVERSITY STUDENTS' PARTICIPATION IN RECREATIONAL SPORTS ACTIVITIES

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin rekreatif amaçlı spor aktivitelerine katılmalarını engelleyen kısıtlayıcı faktörlerin neler olduğunu belirlemek ve bu konuda çözüm önerileri sunmaktır. Çalışmaya 473 öğrenci katılmıştır. Elde edilen veriler üzerinde tanımlayıcı istatistikler ile normallik, güvenirlik testleri yapılmıştır. Öğrencilerin spor amaçlı rekreatif faaliyetlere katılamamalarındaki en önemli kısıt, kampüste yapılan spor amaçlı etkinler hakkında bilgi sahibi olmamalarıdır. Diğer diğer önemli bulgu ise, öğrencilerin kaldıkları yerlerin etkinlik alanlarında uzak olması ve ulaşımın yetersiz kalmasıdır.

Anahtar Kelimeler: *Rekreasyon, Kısıtlayıcı Faktörler, Üniversite Öğrencileri.*
JEL Kodu: L83.

ABSTRACT

The aim of this research is to determine what are the constraint factors that prevent university students from participating in recreational sports activities and to offer solutions in this regard. 473 students participated in the study. Normality and Reliability tests were performed on the obtained data with descriptive statistics. The most important constraint on students not being able to participate in sports recreational activities is that they are not informed about sporting activities on campus. Another important finding is that students are far from the activity areas of the places they are staying and the transportation is inadequate.

Keywords*: Recreation, Constraint Factors, University Students.*
JEL Code: *L83.*

[516] **Nevşehir HBV Üniversitesi, birincicenk@gmail.com; Nevşehir/TÜRKİYE.**
[517] **Nevşehir HBV Üniversitesi, koraycamlica35@gmail.com; Nevşehir/TÜRKİYE.**
[518] **Nevşehir HBV Üniversitesi, edaozgulkatlav@gmail.com; Nevşehir/TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

İnsanlar spor egzersizlerinin faydalı olduğunu anladıklarında, spor ya da boş zaman etkinliklerine katılmayı düşünmeye başlamaktadır. Bununla birlikte, insanların faydalı olduğuna bilmelerine rağmen karar verme sürecine etki eden ve boş zaman etkinliklerine katılmayı engelleyen bazı kısıtlayıcı faktörler bulunmaktadır. Bu sebeple insanların rekreatif amaçlı spor aktivitelerine başlamaları zor olabilmektedir (Jackson, Crawford ve Godbey, 1991). Rekreatif faaliyetlere katılımda kısıtlayıcı faktörler önemli bir rol oynamaktadır. İnsanlar kısıtlayıcı faktörlerle nasıl karşılaştıklarına bağlı olarak üç gruba ayrılabilmektedir: a) Arzu edilen bir faaliyete katılamayan; b) Kısıtlamalar yaşamasına rağmen faaliyetlere katılımlarını azaltmayanlar; c) Kısıtlamalardan etkilenmemelerine rağmen periyodik olarak katılan ve esas olarak koşullardan etkilenenler (Jackson, Crawford ve Godbey, 1991). Üç grubun içinde yer alan hemen hemen herkes, boş zamanlarını nasıl değerlendireceklerinin kararını vermeye çalışırken birtakım kısıtlamalarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bununla birlikte, Scott (1991) kısıtlamaların üstesinden gelinemeyen engeller olmayacağını ve engellemelerin üstesinden gelebilmek için insanların problemlerini nasıl çözebileceklerini ve davranışlarını nasıl değiştirmesi gerektiğini bildiklerini savunmaktadır. Kısıtlayıcı faktörler olmasına rağmen insanlarda engelleri aşacak yetenek bulunmaktadır (Jackson, Crawford ve Godbey, 1991).

Searle ve Jackson (1985)'e göre rekreatif amaçlı spor aktiviteleri düzenlemeden önce kişileri istekli ve isteksiz olarak bölümlere ayırmak gerekmektedir. Çünkü bu şekilde bölümlendirme, spor aktivitelerine düzenli katılımı artırabilecektir. Yöneticiler aktivitelere düzenli bir şekilde katılmayan bireylere kıyasla katılım oranlarını korumak veya artırmak için düzenli olarak katılanlara çeşitli fırsatlar (indirim, ücretsiz süre uzatımı) sağlamaktadır.

Jackson (1988) yöneticiler tarafından insanların rekreatif faaliyetlere katılmaya karar verirken üstesinden gelmek zorunda oldukları kısıtlayıcı faktörlerin bilinmesinin toplum içindeki gizli talebin daha net bir resmini oluşturma fırsatı sağladığını belirtmektedir. Bir toplumu bölümlendirme yaparak gruplara ayırmak hedef kitleye ulaşmadaki engelleri ortadan kaldırabilmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, boş zamanlarını değerlendirmek isteyen insanlara daha etkin bir şekilde hazırlanacak ve tasarlanacak hizmetler, toplumu kısıtlayan faktörlerin neler olduğunun bilinmesi ile mümkün olabilmektedir. Godbey (1985), boş zamanlarını değerlendirmeyi istemeyen veya böyle bir niyeti olmayan bireylerin aksine, yöneticilerin rekreatif amaçlı aktivitelere katılmak isteyen bireyleri tanımlayabilmesinin çok daha az kaynak gerektirdiğini belirtmektedir.

Jackson ve Scott (1999) tarafından ileri sürülen önerilere göre, üniversite öğrencileri gibi belirli grupları üzerine odaklanan araştırmalar, kısıtlayıcı faktörlerin daha sistematik olarak araştırılmasında ve insanların bu faktörleri daha etkin bir şekilde yönetmesine katkıda bulunmaktadır. Young, Ross ve Barcelona' ya (2003) göre kısıtlayıcı faktörlerin belirlenmesi kişiden kişiye farklılık göstereceğinden, kısıtlayıcı faktörlerin değişmesi seçilen etkinliğin türüne ve hangi şartlar altında yerine getirildiğine bağlı olabilmektedir. Bu nedenle kısıtlayıcı faktörlerin araştırılması, spor aktiviteleri gibi spesifik faaliyetler çerçevesinde bir ilin üniversite öğrencileri, kamu çalışanları gibi belirli gruplar üzerinde yapılmalıdır.

METEDOLOJİ

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin rekreatif amaçlı spor aktivitelerine katılmalarını engelleyen kısıtlayıcı faktörlerin neler olduğunu belirlemek ve bu konuda çözüm önerileri sunmaktır.

Veri Toplama Yöntemi ve Aracı, Evren ve Örneklem

Veriler anket yoluyla elde edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin rekreatif amaçlı spor aktivitelerine katılımlarının engelleyen kısıtlayıcı faktörlerin neler olduğunu ölçmek için geliştiren Masmanidis, Gargalianos, ve Kosta'nın (2009) çalışmasından yararlanılmıştır. Masmanidis, Gargalianos, ve Kosta'nın (2009) çalışmasında belirletildiği gibi kısıtlayıcı faktörler inanç, bilgi eksikliği, ulaşım problemleri, tesis/ hizmet yetersizliği, maddi durum elverişsizliği, psikolojik sebepler, zaman eksikliği, kampüs dışı spor aktivitelerine katılım, arkadaş eksikliği alt boyutlarından oluşmaktadır. Veri toplama aracının ilk bölümü, kısıtlayıcı faktörlere ait 25 sorudan oluşmaktadır. İkinci bölümde ise demografik değişkenlere ait sorular yer almaktadır.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Araştırmanın evrenini Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. Özdamar (2001: 257) tarafından d= +- 0,05 örnekleme hatası ve p=0,05, q=0,05 güven aralığında evrenin 10.000 den fazla olması durumunda örneklem büyüklüğünün en az 384 olması gerekmektedir. Üniversitenin öğrenci sayısı 2017 yılı itibari ile 17354 kişi olarak belirlenmiştir. Çalışmada örneklemi evrene genelleyebilecek 384 sayısının üzerine çıkılarak 473 kişiye ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler uygun bir istatistik paket programı ile analiz edilmiştir. Elde edilen veriler üzerinde tanımlayıcı istatistikler ile normallik, güvenirlik testleri yapılmıştır. Elde edilen veriler normal dağılım göstermektedir. Verilerin Cronbach's Alpha katsayısı 0,78 olarak tespit edilmiş ve kabul edilebilir güven aralığında olduğu söylenebilir.

BULGULAR

Araştırmaya katılanlara ait demografik bulgular değerlendirildiğinde, 473 katılımcının %45'1'i kadın, %54,9'u ise erkektir. Yaş değişkenine bakıldığında, %23,7 ile 19 yaşında, %23 ile 20 yaşında katılımcıların ağrılıkta olduğu belirlenmiştir. Aynı şekilde öğrencilerin üniversitede geçirdikleri yıllar itibari ile çoğunluğun %51,4 ile en az 2 yıldır üniversitede bulunduğu saptanmıştır. Gelir değişkeni incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin ailesinin %64,5'inin 2000TL ve altı gelire, başka bir deyişle düşük bir gelire sahip olduğu belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo.1. Araştırmaya Katılanlara Ait Demografik Bulgular

Cinsiyet			Yaş			Üniversitede Bulunduğu Yıl			Aile Gelir Durumu		
K	2	4	1	4	9	1	2	2	3	6	
adın	13	5,1	8	7	,9	13	3,9	000 ve altı	05	4,5	
E	2	5	1	1	2	2	5	2	1	2	
rkek	60	4,9	9	12	3,7	43	1,4	001-4000	28	7,1	
T	4		2	1	2	1	2	4	4	8	
op.	73		0	09	3,0	2	,5	000 ve üstü	0	,5	
			2	8	1	4	9				
		1	1	7,1		4	,3				
			2	5	1		5				
		2	3	1,2		8	2,3				
			2	3	6		0				
		3	2	,8	6	2	,4				
			2	1	3						
		4	6	,4							
			2	1	2						
		5	1	,3							
			>	1	2						
		26	2	,4							

Tablo 2'de yer alan araştırmaya katılan öğrencilerin rekreatif amaçlı spor aktivitelerine katılımını engelleyen kısıtlayıcı faktörler incelendiğinde 3,28 ortalama ile en önemli kısıtın bilgi eksikliğinden kaynaklandığı belirlenmiştir. Önemli kısıtlar arasında 3,08 ortalama ile ulaşım problemlerinin olduğu, 2,96 ortalama ile tesis veya hizmet yetersizliğinden kaynaklı olduğu saptanmıştır. Nispeten diğer önemli kısıtlar ise, 2,68 ile öğrencilerin maddi durumunun elverişsiz olması, 2,62 ortalama ile kişisel veya psikolojik sebeplerinin olması, 2,61 ortalama ile zaman problemlerinin olması ve 2,58 ortalama ile kampüs dışındaki spor aktivitelerine katılmaları olarak tespit edilmiştir. Diğer boyutlara kıyasla, daha düşük ortalamaya sahip kısıtlar, 2,27 ortalama ile arkadaş eksikliği ve 1,92 ortalama ile spor aktivitelerinin sadece sporcular tarafından yapılabileceği inancıdır.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Rekreatif Amaçlı Spor Aktivitelerine Katılımını Engelleyen Kısıtlayıcı Faktörler

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Kısıtlar	Ortalama
Bilgi Eksikliği	3,28
Ulaşım Problemleri	3,08
Tesis/ Hizmet Yetersizliği	2,96
Maddi Durum Elverişsizliği	2,68
Kişisel veya Psikolojik Sebepler	2,62
Zaman Eksikliği	2,61
Kampüs Dışı Spor Aktivitelerine Katılım	2,58
Arkadaş Eksikliği	2,27
İnanç	1,92

SONUÇ

Öğrencilerin spor amaçlı rekreatif faaliyetlere katılmaları, onların okul başarılarını etkileyebilmekte, hayata bakış açılarını etkileyebilmekte, daha aktif bireyler olabilmelerini sağlayabilmekte ve kaliteli zaman geçirebilmelerine olanak vermektedir. Ancak, öğrenciler rekreatif faaliyetler yapmak istemelerine rağmen üniversite yaşamında onları engelleyen bazı kısıtlayıcı faktörler bulunmaktadır. Bu kısıtlayıcı faktörler arasında inanç, bilgi eksikliği, ulaşım problemleri, tesis/ hizmet yetersizliği, maddi durum elverişsizliği, psikolojik sebepler, zaman eksikliği, kampüs dışı spor aktivitelerine katılım, arkadaş eksikliği kısıtları bulunmaktadır. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin rekreatif amaçlı spor aktivitelerine katılmalarını engelleyen kısıtlayıcı faktörlerin neler olduğu belirlenmiş ve önemine göre sıralanmıştır.

Sonuçlar incelendiğinde, öğrencilerin spor amaçlı rekreatif faaliyetlere katılamamalarındaki en önemli kısıt, kampüste yapılan spor amaçlı etkinler hakkında bilgi sahibi olmamalarıdır. Ancak, bu kısıtın nedeni hem öğrencilerin yeteri kadar araştırma yapmaması hem de üniversitedeki duyurum yapacak birimlerin çalışmalarının yetersiz olduğu söylenebilir. Diğer diğer önemli bulgu ise, öğrencilerin kaldıkları yerlerin etkinlik alanlarında uzak olması ve ulaşımın yetersiz kalmasıdır. Öğrencilerin spor amaçlı rekreatif faaliyetlere uygun olmadıkları inancı ortalaması en düşük olan kısıt olarak belirlenmiştir. Bu kısıtların ortadan kaldırılabilmesi için öncelikle üniversitenin ilgili birimlerinin öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek spor amaçlı rekreatif faaliyetler düzenlemesi ve bununla ilgili duyuruların etkin bir şekilde yapılması önerilmektedir. Ayrıca, Üniversite ve şehir yöneticileri birlikte ulaşımla ilgili sorunları düzenleyici önlemler almalıdır.

KAYNAKÇA

1. Crawford, D. W., Jackson, E. L. ve Godbey, G. (1991). A hierarchical model of leisure constraints. Leisure sciences, 13(4), 309-320.
2. Jackson, E. ve Scott, D. (1999). Constraints to leisure. In E. Jackson & Burton, Leisure Studies: Prospects for the 21st Century (pp.299–317). State College, PA: Venture Publishing.
3. Masmanidis, T., Gargalianos, D. ve Kosta, G. (2009). Perceived constraints of Greek university students' participation in campus recreational sport programs. Recreational Sports Journal, 33(2), 150-166.
4. Özdamar, K. (2001). *Paket Programlar ve İstatistiksel Veri Analizi (Çok Değişkenli Analizler),* 4. Baskı, Eskişehir: Kaan Yayınları.
5. Scott, D. (1991). The problematic nature of participation in contract bridge: a qualitative study of group-related constraints. Leisure Sciences, 13, 321–336.
6. Searle, M. ve Jackson, E. (1985). Recreation non-participation and barriers to participation: Consideration for the management of recreation delivery systems. Journal of Recreation and Park Administration, 3, 23–35.
7. Young, S., Ross, C. ve Barcelona, R. (2003). Perceived constraints by college students to participation in campus recreational programs. Recreational Sports Journal, 27(2), 47–62.

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

(94)

Öğr. Gör. Bilal HANO*[519]

TÜRK MODERN HEYKEL SANATINA KATKI SAĞLAYAN DÖRT BÜYÜK SANATÇI

FOUR SIGNIFICANT ARTISTS ENSURED CONTRIBUTION TO TURKISH MODERN SCULPTURE

ÖZ

Tarihin başlangıcından bu yana İnsanoğlu, sanatla uğraşmış ve bu uğraş verdiği sanatlar içerisinde heykel sanatının yeri apayrıdır. Yazının icat edilmesine kadar insanlar, anlatımlarını ya resim ya da heykelle dile getirmişler, tarih öncesi devirlerden başlayarak heykelin gelişimine baktığımızda; ilk insanın var-oluşuyla ortaya çıkmış olan heykel, tüm kültürlerde de ön planda olduğuna tanık olmaktayız. Daha sonraki dönemlerde heykel sanatı, dinsel anlatımların etkisinden çıkarak, görsel bir sanat olarak yaşamın içerisine katılmış, Rönesans ve Barok Dönemi sanatıyla birlikte, özellikle Michalengelo ve devamı Bernini, XX. yüzyıldan itibaren Rodin gibi isimlerle birlikte, bilimsel bir kimliğe ulaşmıştır. Türk heykel sanatına baktığımızda, üç evreye ayrılmaktadır. Birincisi İslamiyet öncesi Türk Heykel Sanatı; Türkler göçebe yaşadıkları için heykel sadece Balbal dediğimiz mezar taşlarında yer almakta olduğunu görüyoruz. İkinci olarak İslamiyet dönemine bakıldığında da İslam dininin etkisiyle Türk heykel sanatından bahsedilemediğini söyleyebiliriz. Üçüncü olarak da Fransız İhtilali ile birlikte Avrupa'nın çağdaşlaşma etkisinde kalan bir Türk toplumu görülür. Bu etkiler kendini sanatta da göstermektedir. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle, bu dönemde her alanda yapılan yenilikler, modernleşme, çağdaşlaşma hareketleri sanat alanında da köklü açılımlara yol açmıştır.

Çalışmamızda; Cumhuriyet dönemi Modern Türk Heykel Sanatının doğmasına öncülük eden heykeltıraşlardan Ali Hadi BARA, Zühtü MÜRİDOĞLU, Şadi ÇALIK, İlhan KOMAN'ın yapıtlarını ve Türk heykel sanatına getirmiş olduğu yenilikleri ele alarak, sanatçıların yapıtları üzerinden karşılaştırmalı olarak değerlendirmeye gidilecektir.

Anahtar Kelimeler: Heykel, Türk Heykeli, Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeltıraşları.

ABSTRACT

Mankind has been interested in art in which deal of art of sculpture has a distinct place, since the beginning of history. From beginning to invention of writting human being expressed their commentaries through with paintings and sculptures. Starting from prehistoric eras, looking at development of sculpture which apperead with existence of human being, we witnessed with that it has been at the forefront all cultures. In later periods of history art of sculpture has been rid of impacts of religious expressions and has been joined into life. Art start to attain scientific credentials with Renaissance art and barogue art periods, especially, by works of Michalangelo and his successor Bernini's and by artists lived in XX. Century such as Rodin. When we look at development of Turkish sculpture art, we can see that it is divided into three periods. The first is Pre-islamic one which is formed by gravestones called Bal Bal. The second one is Islamic Period in which nobody can see any artic sculpture because of being under religious rules that prohibit art of sculpture. And the last one is Modern Period which affected by European Modernization Momovements. Impacts of which can be seen all aspect of life and also in all sorts of art, starting from French Revolution to todays, as well.

In our study, works of the four leading modern sculptores of Turkish art who are belongs to Republican Era, called Ali Hadi BARA, Zühtü MÜRİDOĞLU, Şadi ÇALIK, İlhan KOMAN, are analizied on the base of comparative model.

Keywords: *Sculpture, Turkish Sculpture, Sculptores, Modern Turkish Sculpture, Republican Era.*

[519] **Bilal HANO, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, bhano@agri.edu.tr; Ağrı TÜRKİYE.**

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

GİRİŞ

Türklerin tarihine bakıldığında, Türk kültürü ve tarihi içerisinde heykel sanatı geleneğini yansıtan eserlere çok az rastlanılmaktadır. Orta Asya'ya hakim olan Göktürklerin Moğolistan sınırları içerisinde Baykal Gölü'nün güney cephesinde, Orhun nehrinin oluşturduğu vadi ile Koşo Çaydam gölü arasındaki bölgede[520] diktikleri Orhun yazıtlı abideler ve Uygurlarda balbal olarak tanımlanan kişinin anılması için mezar üzerine ve kurganların etrafına dikilen stilize edilmiş insan figürleri ve koç biçiminde mezar taşlarına, Selçuklularda mimari süsleme bezemelerinin içinde görülen stilize edilmiş figürlü kabartmalara da rastlanılmaktadır. İslam dinini benimseyen Osmanlı devletinde heykel sanatı tasvir yasaklarından dolayı gelişememiş ve mimariye bağlı taş süslemeciliği şeklinde gelişme göstermiştir. XIX yüzyıldan itibaren batılılaşmanın etkileriyle oluşan yenilenme hareketleriyle Osmanlı devletinin Avrupa ile geliştirdiği siyasi ve kültürel ilişkiler, özellikle Sultan Abdülaziz'in Avrupa gezileri sonrası sanat alanına hoşgörülü yaklaşımı ve bunun üzerine Osmanlı döneminin ilk heykeli olan Beylerbeyi Sarayı'nda yer alan atlı Abdülaziz heykelini yaptırması heykel sanatının yavaş yavaş Osmanlı'ya girmesine olanak tanımıştır.[521]

Ülkemizde Heykel sanatının başlaması ve gelişmesi 1883 yılında açılan Mektebi Sanayi-i Nefise-i Şahane ile gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte heykel sanatı büyük bir gelişme göstermiş ve sanat eğitimi vermek için ülkemize yabancı heykeltıraşlar getirtilmiştir. Akademiden başarı ile mezun olan heykeltıraş adayları arasından sınavla belirlenen başarılı öğrenciler yurt dışı eğitime gönderilerek desteklenmiştir.

Cumhuriyet dönemi modern heykel eğitimimizin ve çağdaş Türk heykel sanatının temellerinin atılmasında yer alan Ali Hadi Bara, soyut ve figüratif soyutlamacı anlayıştaki heykelleri ile tanınmaktadır. Sanatçı akademiden mezun olduktan sonra burslu olarak Paris'e eğitim görmeye gitmiştir. Sanatçı, Paris'teki Julian Akademisi'nde Henri Bouchard'ın öğrencisi oldu, daha sonra o yıllarda ünlü bir sanatçı olan Charles Despiau'dan özel dersler aldı, ünlü sanatçı Aristide Maillol'un yanında çalıştı. İlk önemli anıtsal yapıtı İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nde bulunan Havva çalışması 1929'da Paris'te Salon d'Automne'da yer almış ve Maillol etkisi görülmektedir.

Görüntü 1. Ali Hadi Bara, Havva, 1929, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi
Görüntü 2. Ali Hadi Bara, Havva, Demir, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi[522]

Bara'nın Paris'te üreterek Türkiye'ye getirmiş olduğu Havva heykeli 1931 yılında İstanbul Beyoğlu'nda Müstakil Ressamlar ve heykeltıraşlar Birliği'nin dördüncü grup sergisinde yer almış ve ilk nü çalışması olarak serginin en çok tartışılan eserlerinden biri olmuştur [523] (Görüntü 1). Çok sayıda anıt heykellere imzasını atan Ali Hadi Bara figüre ve doğaya bağlı olmasına rağmen ikinci defa Paris seyahatinde karşılaştığı

[520] http://www.derszamani.net/orhun-yazitlari-su-nerede-hangi-ulkede.html
[521] Bilal Hano, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi, cilt 8 sonbahar 2016 özel sayı,151-157*
[522] Levent Çalıkoğlu, *Bellek ve Ölçek*, İstanbul Modern, İstanbul 2006, 35
[523] Mehmet Üstünipek, Türk Heykeli ve Sergiler, Sanat Dünyamız Kültür ve Sanat Dergisi, Yapı Kredi yayınları, sayı 156 Ocak-Şubat, 2017, s. 67

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

gelişmeler sonucu sanatta kesin bir dönüş yapmasına sebep olmuş ve tamamen soyut çalışmalara yönelmiştir. Demirlerle kompozisyonlar üretmeye başlayan sanatçı yatay-dikey hareketleriyle dengede tuttuğu sağlam bir yapı oluşturarak düz lama saç demirlerle yüzeyde doluluklar oluşturmuş ve bunun tam zıttı olarak boşluklar yer almıştır. Bu boşlukları düz demir çubuklarla desteklemiştir. Sanatçının *figürlü heykellerindeki kapalı kompozisyonu ve dolu, deliksiz kitleyi amaçlayan biçim ve kompozisyon anlayışı, non-figüratif çalışmalarında boşluk-doluluk dengesi arayan bir düzene yönelir.* [524] Bara'nın soyut demir heykelleri bir yandan boşluğu yutmakta diğer yandan da uzay içerisinde farklı geometrik düzlemler oluşturmaktadır.[525] Bu demir heykellerle sanatının ustalık çağı eserlerini hayata geçirmiştir. Sanatçının soyut heykel ve soyut mekânsal kompozisyon isimli metalden ürettiği çalışmaları halen resim heykel müzesinde bulunmaktadır (Görüntü 2).

Modern sanat anlayışının Türkiye'deki öncüleri arasında yer alan, önemli temsilcilerinden olan Zühtü Müridoğlu Sürekli değişen dünyada çağdaşlaşma anlayışı doğrultusunda çalışmalar üretmiş. Müridoğlu da arkadaşı Ali Hadi Bara gibi Paris'te iki yıl kaldıktan sonra figürsüz çalışmalara yönelmiştir. Sanatçı heykelde bir çıkış yaparak çoğunluğunu ahşap ve bakır malzemeleri bir arada kullanarak, yatay ve dikey doğrultuda birbirini kesen hareket unsurlarını bünyesinde birleştirmiştir. Bu soyut heykel dizisi, Herhangi bir sanatçının çalışma yöntemine benzer bir modelden yola çıkmamış olması, sanatçıya özgü bir nitelik katmaktadır[526] (Görüntü 3). Müridoğlu Paris'e ikinci gidişinden sonra figürü yeni baştan yorumlama doğrultusunda tekrar figüre yönelmiştir. Buz patencisi ya da balerin kızların hareketli beden hatlarını olabildiğince inceltilmiş ve uzatılmış formlar küçük bir kaide üzerine oturtan sanatçı sanki kuğu dansını anımsatarak, izleyicide hafif bir şekilde yerden yukarı doğru uçacakmış duygusu uyandırmayı hedeflemiştir. (Görüntü 4).

Görüntü 3. Zühtü Müridoğlu, Soyut Kompozisyon, Ahşap*[527]*
Görüntü 4. Zühtü Müridoğlu, Balerin Kızlar, Bronz, 1989*[528]*

Geometrik soyutlamacı anlayış doğrultusunda ürettiği heykelleriyle tanınan Şadi Çalık, Figüratif soyutlama anlayışında ele aldığı çalışmalarında, genellikle ışık planlarını parçalayarak keskin sınırlı düz yüzeyler halinde oluşturan bir üslup görülür.[529] Mimariyle heykeli bir bütün olarak düşünen sanatçı soyut çalışmalarında başarılı sonuçlar almıştır. Soyut çalışmalarında metal demir, saç, çelik, bakır ve pirinç malzemeyi kendine özgü yaklaşımıyla ele alarak harmanlamıştır. Üçgen ve üçlü kompozisyonlar sanatçının tüm yapıtlarında görülmektedir. Şadi Çalık, üçgenin statik güçler açısından an azla denge sağlama özelliği kadar mekândaki işaret özelliğini de sever, üçgen dinamiktir, yön gösterir, harekete işarettir. Demir kompozisyonlarının tümü üçayak üstündedir, üçgen elemanlardan oluşur[530](Görüntü 5-6)

[524] Hüseyin Gezer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, (3. Basım), Türkiye İş Bank. Kültür Yayınları, Ankara 1984, 101
[525] Mustafa Bulat – Serap Bulat – Önder Yağmur – Barış Aydın, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Yıl: 2, Sayı: 2/2, Haziran 2014, 363-374
[526] Kaya Özsezgin, *Zühtü Müridoğlu Resim, Heykel Bütün Bir Yaşam,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, 31
[527] Levent Çalıkoğlu, *Bellek ve Ölçek*, İstanbul Modern, İstanbul 2006, 51
[528] *Zühtü Müridoğlu Resim, Heykel Bütün Bir Yaşam,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, 118-121
[529] Hüseyin Gezer, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, (3. Basım), Türkiye İş Bank. Kültür Yayınları, Ankara 1984, 199
[530] Siren Çalık, *Şadi Çalık*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s.63

http://www.turansam.org
****
TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * *TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches*
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

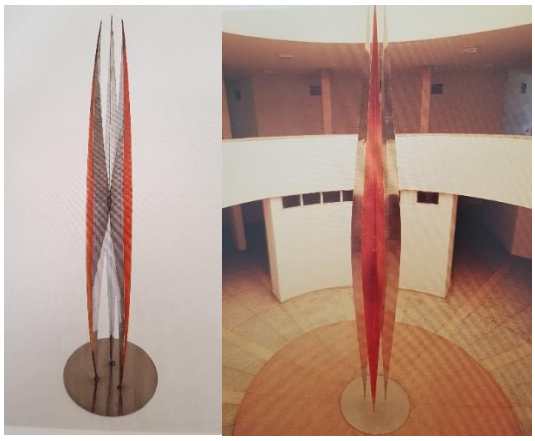

Görüntü 5.Şadi Çalık, Uzun Soyut Heykel, paslanmaz çelik ve bakır, 1967
Görüntü 6. Şadi Çalık, Uzun Soyut Heykel, paslanmaz çelik ve bakır, 1968[531]

Duran heykellere devinim kazandırmayı başarmış ve evrensel sanatçı niteliğiyle çağdaş sanata önemli katkıları olan İlhan Koman, 1956-1965 yılları arasında genellikle demir malzemeden yararlanarak heykeller üretmiştir. Daha sonraki yıllarda ahşap malzemeden eserler üretmeye başlayan sanatçı, *"daha sonraları tahta üzerinde çalışmaya başlayınca heykeltıraşlıkta kolay rastlanmayan bazı farklılıklar keşfettim. Bu durumda beni yoğun olarak tahta kullanımına yöneltti. Bu dönemde çevre mühendisi Bertil Johnson'ın bana söylediği tahtanın ruhunu çok iyi yansıtıyorsun lafı gerçekten de gururumu okşamıştı. Brancusi'ye yanıt adlı çalışmam herhalde heykel sanatında tahtayı ne kadar farklı kullandığım sorusuna iyi bir yanıttır*"[532] Brancusi'ye yanıt eserinde sanatçı tahtanın bütün esnekliğini kullanarak bükme yöntemiyle dalga şekline sokarak temas noktalarından yapıştırmış ve birbirine dik açılarda duran dört adet düz yüzeyden oluşan hareketli bir sütun elde etmiştir(Görüntü 7). 1970 yıllarında yürümeyi andıran, Gezinen ihtiyar derviş çalışmasında uzun kare şeklinde bir kerestenin 3/5'ine kadar zıt yönlerde altı adet kesikler atarak düz zeminde yedi, toplamda yirmi altı adet düz çıta şeklinde kıllar oluşturmuştur. Enlemesine yerleştirilen kısa tahta şeritler dar parçaların yarım daire biçiminde yayılmasını sağlamıştır. Tahtanın esnekliğinden yararlanılarak hafif bir itme sonucunda heykel yürümeye başlar(Görüntü 8).

Görüntü 7. İlhan Koman, Brabcusi'ye Yanıt, 19x19x100 cm, Ahşap,1975
Görüntü 8.İlhan Koman, Gezinen İhtiyar Derviş, 60x60x180 cm, Ahşap,1970

[531] Siren Çalık, *Şadi Çalık*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s.130-134
[532] İlhan Koman, *Bellek ve Ölçek*, İstanbul Modern, İstanbul 2006, 86

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2017; Cilt: 9/SONBAHAR, Sayı: 36
TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed, Refereed Journal; ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2017; Volume: 9/AUTUMN, Issue: 36
DOI: http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041

Sonuç olarak, Cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleştirilen anıt uygulamaları ile varlığını göstermeye başlayan heykel sanatı, ilk sanatçı kuşağının figüratif anlatımlardan soyut anlayışa yönelmesi ile bir değişim sürecine girmiştir. O dönemde sanatçıların yaptığı heykellerdeki anlatımlar için en uygun malzeme genellikle metal, çelik, bakır ya da ahşap malzemeleri kullanarak özgür düşünce ve anlatımlarını kendilerine özgü bir dille bağımsız ve kişisel üsluplarını ortaya koyabilen yapıtlar ortaya koymuşlardır. Ali Hadi Bara, Zühtü Müridoğlu, Şadi Çalık ve İlhan Koman için şunu belirtmek gerekirse ister metal-çelik ya da ahşap her malzemenin kendine has özelliklerini sonuna kadar kullanmışlardır.

KAYNAKÇA

1. BULAT, M. – BULAT S.– YAĞMUR Ö. –AYDIN B., *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Yıl: 2, Sayı: 2/2, Haziran 2014.
2. ÇALIK, S., *Şadi Çalık*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.
3. ÇALIKOĞLU, L., *Bellek ve Ölçek*, İstanbul Modern, İstanbul 2006.
4. GERMANER, S., *Zühtü Müridoğlu Resim, Heykel Bütün Bir Yaşam*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul , 2006.
5. GEZER, H., *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli*, (3. Basım), Türkiye İş Bank. Kültür Yayınları, Ankara, 1984.
6. HANO, B., *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi, cilt 8 sonbahar 2016 özel sayı.*
7. KOMAN i., *Bellek ve Ölçek*, İstanbul Modern, İstanbul 2006, 86
8. ÖZSEZGİN, K., *Zühtü Müridoğlu Resim, Heykel Bütün Bir Yaşam,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
9. TANSUĞ, S., *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Yem Yayın, 2. Basım, İstanbul 2008, I
10. TUNCA, A., *"Tıraşsız Heykeltıraş Edirneli İlhan Koman",* Yöre Dergisi, Yöresel Kitaplar Dizisi-3, 1 Baskı, İstanbul
11. ÜSTÜNİPEK M., Türk Heykeli ve Sergiler, Sanat Dünyamız Kültür ve Sanat Dergisi, Yapı Kredi yayınları, sayı 156 Ocak-Şubat, 2017.
12. http://www.derszamani.net/orhun-yazitlari-su-nerede-hangi-ulkede.html, Erişim Tarihi:17.12.2017.